T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE AT YARIŞLARININ TARİHİ VE ETNOGRAFİSİ

OZAN TORUN
13701023

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi FAHRİYE DİNÇER

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE AT YARIŞLARININ TARİHİ VE ETNOGRAFİSİ

OZAN TORUN
13701023
ORCID NO: 0000-0002-7669-8826

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi FAHRİYE DİNÇER

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE AT YARIŞLARININ TARİHİ VE ETNOGRAFİSİ

OZAN TORUN
13701023

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 06.08.2020
Tezin Savunulduğu Tarih: 16.07.2020
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

		Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	**:**	**Dr. Öğr. Üyesi Fahriye Dinçer**	
Jüri Üyeleri	**:**	**Prof. Dr. Elçin Macar**	
		Prof. Dr. Birsen Talay Keşoğlu	
		Prof. Dr. Esra Danacıoğlu Tamur	
		Prof. Dr. Bülent Bilmez	

ÖZ

TÜRKİYE'DE AT YARIŞLARININ ETNOGRAFİK TARİHİ

Ozan Torun
Temmuz, 2020

At, insanla tanıştığı günden bu yana, insanla birlikte ve insan için hiç durmadan koşmuştur. İnsan, atının gücünü, süratini ve niteliğini arttırabilmek için onu diğerleriyle yarıştırmış; yarışanlar arasında hangisinin en iyi olduğunu tespit etmek için gözlem yapmış, tahmin yürütmüş, iddiaya girmiş ve bu etkinliği topluluk içinde bir oyuna dönüştürmüştür. Bu tez, bir yetişkin oyunu olarak nitelendirdiği at yarışları ve müşterek bahislerin Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki gelişim sürecini, onu oynayan ve oynatan insanları merkezine alarak incelemeyi hedefleyen etnografik bir tarih çalışmasıdır. 20. yüzyıl başından günümüze Türkiye'de toplumun bu oyuna neden ilgi gösterdiği, ne tür beklentilerle katıldığı, karşılığında neler kazandığı ve kaybettiği ve bu oyunun kuşaktan kuşağa aktarılarak nasıl günümüze kadar ulaştığı, etnografik yöntemlerle araştırılmıştır. Buna göre, Türkiye'nin yarış ve bahis tarihi, toplumun bu oyuna karşı ilgisi, katılım biçimleri, beklentileri ve geliştirdiği alt kültür çerçevesinde beş döneme ayrılır. Bunlar, atçılığın yeniden inşa yılları (1920-1926); yarışların tarımsal kalkınma ve toplumsal modernleşmeye aracılık ettiği yıllar (1926-1948); bireysel yetiştiricilerin oyunun yönetimini devletten devralıp, oyunun altyapısını ve kapsamını geliştirme süreci (1948-1968); altılı ganyanın yürürlüğe girip oyun kültüründe köklü dönüşümleri başlattığı dönem (1968-1992) ve oyunun naklen televizyondan yayımlanmaya başlayarak etki alanının genişlediği, oyun kültürünün yeni dönüşümler geçirdiği ve günümüze kadar ulaşan son dönemdir (1992-). Türkiye'nin yüzyıllık yarış ve bahis tarihi boyunca, bu oyuna her dönem toplumun farklı kesimlerince çeşitli anlamlar yüklenmiş; kimi için bir spor kimi için bir eğlence kimi içinse bir kumar olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada, yaygın olarak şans oyunları kategorisinde kabul edilen bu etkinliğin, sadece şansa bağlı bir oyun değil, en az onun kadar bilgiye, emeğe, çalışmaya ve sosyal ilişkilere dayanan; oyuncularına paranın ötesinde bireysel ve toplumsal kazanımlar sunan; öğrenilen, paylaşılan, değişen ve kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan bir kültür varlığı olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: At Yarışı, Müşterek Bahis, Oyun, Cumhuriyet Tarihi, Türkiye Etnografyası

ABSTRACT

THE ETHNOGRAPHIC HISTORY OF HORSE RACING IN TURKEY

Ozan Torun
July, 2020

Horse has been running with and for man since they met for the first time. Man competed his horse to increase its strength, speed and quality; also tried to observe, guess and bet to determine which horse is the best among the competitors, in a manner of game. This dissertation is an ethnographic history that aims to study the development process of horse racing and betting in the history of the Republic of Turkey by focusing on the people who has been interested in and bet on it. In this context, which reasons and expectations pushed people to get interested in this game, what they earned or lost by joining in and how this game could hand down through generations since 1920, are researched by ethnographic methods. Turkey's racing and betting history is divided into five periods according to the society's interest, expectations, forms of participation and the sub-culture developed about the game. These are the reconstruction years of horse riding (1920-1926); the years in which races mediated agricultural development and social modernization (1926-1948); the process of individual breeders taking over the game from the state and improving the game's infrastructure and scope (1948-1968); the period when the *altılı ganyan* came into force and started the radical transformations in the game culture (1968-1992) and the last period in which the game area has expanded, the game culture has undergone new transformations and reached the present day (1992-). This game has been installed on several meanings by different groups of society throughout the centenary history of horce racing and betting in Turkey; for some it has been defined as a sport, for some as a recreation and for others as a sort of gambling. In this study, this activity, which is widely accepted in the games of chance, is not only a game of chance, but is based on knowledge, labor, work and social relations. It argues there is an intangible cultural asset that offers its players individual and social gains beyond money, that is learned, shared, changed and passed down from generation to generation.

Key Words: Horse racing, Betting, Play, History of the Republic of Turkey, Ethnography of Turkey

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, çocukluğumdan bu yana gözlemlediğim ve zaman zaman bir parçası olduğum at yarışı oyuncularının kültür dünyalarına karşı beslediğim merak sonucunda ortaya çıktı. Atçılıkla ilgili bir aileden gelmiyorum, hayatımda hiç ata binmedim, hatta hiçbir ata birkaç metreden fazla yaklaşmadım. Ne var ki, çocuk yaşta babamın götürdüğü hipodromda, takip eden yıllarda gidip geldiğim kahvehanelerde ve arkadaş çevremde yarışlara ve bahislere gösterilen ilgi, beni atları değil fakat atların tutkunu olan bu insanların dünyasını araştırmaya itti. Koşulardan önce yaptıkları hazırlıklar, kendi aralarındaki derinlemesine istişareler, tribünlerde veya ekran başındaki tutkulu bağırış çağırışlar, her koşunun ardından gözlenen benzer hüzün ve sevinçler, bende at yarışlarının basit bir şans oyunundan veya toplumda genel kabul görmüş tanımıyla salt bir "kumardan" çok daha öte bir şey olduğu düşüncesini doğurdu. Hiçbir yabancı dil bilmeyen bir insan, atların İngilizce veya Fransızca isimlerini nasıl bu kadar doğru telaffuz edebilir; her gün aynı saatte aynı bayide bulunmayı nasıl becerebilir; bir atın haftalar önce koştuğu yarışı nasıl bu kadar iyi hatırlayabilir ya da bir atın şeceresini kendi sülalesinden daha iyi tanıyabilir? İşte bu ve benzeri sorular, beni bu oyunu ve onun oyuncularını araştırmaya sevk etti. Üstelik bu doktora çalışmasına başlarken, bugüne kadar Türkiye'de sosyal bilimler alanında bu konuda yapılmış bir çalışmaya ulaşamayınca, bu insanların ve kuşaklardır yaşattıkları bu kültürel değerlerin araştırılması ve bizzat onların katılımlarıyla kayıt altına alınması yönündeki düşüncelerim daha da güçlendi. Yaklaşık beş yıl süren bu çalışma boyunca, bilgilerinden, deneyimlerinden, yönlendirmelerinden ve bana verdikleri cesaretten yararlandığım pek çok kişi oldu. Başta tez danışmanlığımı kabul eden ve bu süreç boyunca çalışmalarımı yakından takip eden hocam Fahriye Dinçer'e, tez izleme komitemde yer alarak önerileriyle çalışmalarımı yönlendiren hocalarım Elçin Macar ve Birsen Talay Keşoğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Odak noktam cumhuriyet tarihi olsa da, bu oyunun binlerce yıllık tarihinin karanlık noktalarının aydınlanmasına yardımcı olan hocalarım Meltem Doğan Alparslan'a, Hamdi Şahin'e, Aşkım ve Aliye (Erol) Özdizbay'a, Uşun Tükel'e, Kürşad Demirci'ye, Ahmet Kuyaş'a, Güven Gürkan Öztan'a, Şükrü Aslan'a, Reşat Köstem'e ve Turgay Tuna'ya ayrıca teşekkür ederim. Bu uzun tarihle ilgili başvurduğum bilgilerin yanında, etnografik yöntem hakkında Hande Birkalan Gedik ve Tayfun Atay hocalarımın deneyimlerinden de bu süreçte çok yararlandım. Öte yandan, bellek ve yerel tarih alanında ilk tecrübeleri edinmemi sağlayan Gürel Tüzün ve Gülay Kayacan ile tezim boyunca profesyonel çalışma hayatımda bana destek olan Faruk Pekin, Mustafa Kesim ve değerli çalışma arkadaşım Halil Özdemir'in bu tezin hayata geçmesinde büyük payları var. Elbette bu çalışmaya sağlanan katkılarda, akademik olduğu kadar kurumsal desteklerin de rolü çok büyük. Söz konusu desteğin başlıca ev sahibi Türkiye Jokey Kulübü (TJK). Ancak bu kulübün bazı yönetici, üye ve çalışanlarının bana gösterdikleri ilgi ve sağladıkları kolaylıklar, bu çalışmanın içeriğine büyük katkı sundu. Başta, tezi ilk gününden itibaren yakından takip eden ve kurum çatısı altındaki araştırmaların verimli geçmesine çok büyük katkı sağlayan Sadettin Atığ'a, yakın ilgisi ve ev sahipliği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu tez boyunca kulübe başkanlık yapan Yasin Kadri Ekinci ve Serdal Adalı ile TJK Asli Üyesi Osman Aksoy, TJK Genel Müdürü Tuncel Aydın, Genel Müdür

Yardımcısı Burak Konuk ve Kurumsal İletişim Müdür Yardımcısı Sonnur Karakurt, çalışmama sağladıkları katkılarla bana çok yardımcı oldular. Bu uzun süreçte, aralarına katıldığım, dünyalarının içine girdiğim, "onlar" gibi olmaya çalıştığım, gündelik hayatlarını gözlemlediğim ve bazılarıyla birebir görüşmeler yaptığım at yarışı tutkunu oyunculara, at sahiplerine, antrenörlere, ganyan bayi yetkililerine ve hipodrom çalışanlarına özel olarak teşekkür ederim. Ne de olsa, bu çalışma onların tarihini içeriyor ve bu uzun süreçte verdikleri destekler olmasaydı, zaten bu kültür tarihini kayıt altına almak mümkün olmazdı. Aynı şekilde, at yarışı tutkunu Leventli yakın arkadaşlarım ve dostlarım da, bu çalışma boyunca bana paha biçilmez bir destek ve ortam sağladılar. Sadece bu süreçte değil, bugüne kadarki tüm akademik çalışmalarımda bana destek veren, teyzem Merih Zıllıoğlu'na, anneme, babama ve kardeşime üzerimdeki emekleri için müteşekkirim. Son olarak, tez boyunca daima yanımda olan, benimle hipodromdan hipodroma gezen, gözlem yapan, zaman zaman bahis oynayan, evdeki çalışma ortamımı adeta bir ganyan bayine dönüştüren ve artık atları da, jokeyleri de, hatta aprantileri de yakından tanıyan sevgili eşim Emel Torun'a minnettarım.

İstanbul; Haziran, 2020 Ozan Torun

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
RESİMLER LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xi**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Koşu Başlarken: Tezin İçeriği ve Kapsamı 3
1.2. Araştırma Yöntemleri 9
1.2.1. Arşiv Taramaları 9
1.2.2. Sözlü Tarih 15
1.2.3. Katılımlı Gözlem 20
1.3. Dünyada ve Türkiye'de At Yarışları Tarihiyle İlgili Kaynaklar 23
1.4. Yarışlar ve Bahislerle İlgili Temel Kavramlar 31
2. OYUNLAR, İNSANLAR, ATLAR: KURAMSAL ÇERÇEVE **40**
2.1. Bir Yetişkin Oyunu Olarak At Yarışı 40
2.1.1. Oyunun Temel Özellikleri 44
2.1.2. Oyunun Türleri 55
2.2. Kazanmaya Götüren Yollar: Şans ve Kader ya da Bilgi ve Emek 63
2.2.1. Aléanın Hükmü: Şansın Gelmesini Beklemek 66
2.2.2. Aléa ile Agonun İşbirliği: Kendi Şansını Yaratmak 70
2.3. Gündelik Hayatta ve Toplumsal Belleğimizde At 81
3. MAĞARADAN SONRA, MOTORDAN ÖNCE: "KRALLARIN OYUNU" AT YARIŞI **99**
3.1. Farklı Kültürler, Değişen Dönemler: Çağlar Boyu Yarışan Atlar ve Bahis Oynayan İnsanlar 100
3.1.1. Savaş Hazırlığı mı, Gücün Sembolü mü? 100
3.1.2. Çayırlardan Hipodromlara 104
3.1.3. Yeni Dinler, Yeni Kurallar 109
3.1.4. İlk Soyağacının Köklerinden Bugünlere 114

3.2. Batılı Tatlar, Askeri İhtiyaçlar: Osmanlı Toplumunun Yarış ve Bahis Deneyimleri 119
3.2.1. İzmir ve Çevresindeki İlk Düzenli Yarışlar 124
3.2.2. Kağıthane Yarışları ve Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye ... 142
3.2.3. Samsun Yarışları 150
3.2.4. Osmanlı Jokey Kulübü 153
3.2.5. Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti ve Sipahi Ocağı 161
3.2.6. İşgal Yıllarında At Yarışları 177
4. CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE YÜZYILLIK BİR KOŞUNUN İLK VİRAJI (1920-1948) 185
4.1. Milli Mücadele'den Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'ne: Yeni Rejimin İlk Yarışçılık Deneyimleri 189
4.2. Devlet Eliyle Yarışlar ve Bahisler: Yüksek Yarış ve Islah Encümeni Dönemi 204
4.2.1. Bir Kalkınma ve Propaganda Aracı: At Yarışlarına Devletin Gözünden Bakmak 206
4.2.1.1. Önce Tarım, Sonra Yarış: Yetiştiricilikte Çağdaş Yöntemlere Geçiş 206
4.2.1.2. Yarışlarda Devletin Temsili: Güç, Gurur ve Meşruiyet Gösterileri 224
4.2.1.3. Yarış Programlarında Örtülü Propaganda: Kimliklendirilmiş Koşular 240
4.2.2. Yeni Bir Oyun, Yeni Deneyimler: At Yarışlarına Toplumun Gözünden Bakmak 254
4.2.2.1. Kamusal Alanda Buluşmalar: Yeni Bir Eğlence ve Sosyalleşme Biçimi 256
4.2.2.2. Dörtnala Koşan Umutlar: Cumhuriyetin Yeni Bahis Oyunu 280
5. DİZGİNLER EL DEĞİŞTİRİYOR, KOŞU SÜRATLENİYOR (1948-1968) 323
5.1. Türkiye Jokey Kulübü'nün (TJK) Kuruluşu: Sorunlar, İhtiyaçlar, Hedefler 325
5.2. Starttan Geç Çıkıp Grubu Yakalamak: TJK'nın Atılım Dönemi 336
5.3. Yüzyılın Ortasında Oyunlar ve Oyuncular 353
5.3.1. Yeni Dönemin Girişimcileri ve Tüketicileri 354
5.3.2. Oyuncular Çeşitleniyor: Eski Kentliler, Yeni Göçmenler 356
5.3.3. Kentte İlgi Çekici Bir Yer: Hipodrom 359
5.3.4. Trenden Dört Tekerleğe Geçiş 360
5.3.5. Yarışlara Yeni Rakip: Futbol ve Spor Toto 364
5.3.6. Oyunun Eksiklerine Rağmen Havuzda Biriken Para Büyüyor 367

5.3.7. Seyretmediği Yarışa Bahis Oynayanlar, Bahis Oynamak İçin Şehir Değiştirenler ... 369
5.3.8. Oyunbozanlık Emareleri: Doping ve Yarış Hileleri ... 374
5.3.9. Uyanık Bir Girişimci Sınıfı: Karaborsacılar ... 379
5.3.10. Güneyden Katılan Yeni Oyuncular ... 382
5.3.11. Oyunun Değişmeyen Yönü: Yarışlarda Siyaset ve Sembolizm ... 386
5.3.12. "Yüzyılın Ortası" Geride Kalırken ... 392
6. OYUN KÜLTÜRÜNDE BİRİNCİ DEVRİM: ALTILI GANYAN (1968) ... 400
6.1. Bilet Koparmaktan, Kupon Doldurmaya ... 407
6.2. Gazetecilikte Yeni Bir Alan: Yarış Basını ... 411
6.3. Yeni Oyunlara Eşlik Eden Yeni Tanıtımlar ... 415
6.4. Oyuna Eleştirel Bakışlar: "Sömürü", "Günah", "Kumar" ... 418
6.5. Kayıtdışının Evrimi: Karaborsacılıktan Yazıcılığa ... 430
6.6. At Yarışları Beyazperdede ... 437
6.7. "Dış" Kulvardan Doldurup Gelenler: Serbest Piyasa ve Yüksek Enflasyon 446
7. OYUN KÜLTÜRÜNDE İKİNCİ DEVRİM: YARIŞLAR NAKLEN TELEVİZYONDA (1992) ... 455
7.1. "Bağırmayın atlar sizi duyamaz" ... 464
7.2. Bir Popüler Kültür Öğesi Olarak At Yarışları ... 473
7.2.1. Sesin Büyüsü: Spikerlik Kurumunun Dönüşümü ... 478
7.2.2. Oyunun Parlayan "Markası": Gazi Koşusu ... 484
7.2.3. "… Jokeyi Halis Karataş'la Kazanıyor!" ... 493
7.2.4. Beyazperdeye Geri Dönüş: *Bizim İçin Şampiyon* ... 502
7.3. Eski Oyun, Yeni Rakip: İddaa ... 510
7.4. Yeni Binyılda "Tıklanan Atlar", "E-Oyuncular", "Online Yazıcılar" ... 524
8. SON DÜZLÜKTE OYUNA ETNOGRAFİK BAKIŞ: OYUNCUNUN BİR GÜNÜ ... 535
8.1. Hipodromda Bir Gün ... 538
8.2. Ganyan Bayinde Bir Gün ... 551
8.3. Oyunsuz Bir Gün ... 565
9. SONUÇ ... 571
KAYNAKÇA ... 583
ÖZ GEÇMİŞ ... 654

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa No

Resim 1: Kağıthane Çayırı'ndaki yarış sahası 148
Resim 2: Kağıthane Yarış Sahası 150
Resim 3: Hermann Jansen'in 1932 tarihli Ankara kent planı 231
Resim 4: Jansen Planı'nda Olimpiyat Stadyumu ve Ankara Hipodromu 232
Resim 5: Vietti Violi'nin spor kompleksi projesinde hipodrom ve stadyumun diğer spor sahaları ile iç içe görünümü 235
Resim 6: *Cumhuriyet*, 23.06.1930 267
Resim 7: *Cumhuriyet*, 01.08.1931 268
Resim 8: *Cumhuriyet*, 30.07.1932 268
Resim 9: *Cumhuriyet*, 29.07.1933 269
Resim 10: *Cumhuriyet*, 28.07.1934 269
Resim 11: *Cumhuriyet*, 02.06.1936 270
Resim 12: *Cumhuriyet*, 03.08.1936 270
Resim 13: *Cumhuriyet*, 25.07.1938 271
Resim 14: *Cumhuriyet*, 01.08.1938 271
Resim 15: *Cumhuriyet*, 24.07.1939 272
Resim 16: *Cumhuriyet*, 26.06.1940 272
Resim 17: *Vatan*, 14.07.1941 273
Resim 18: *Cumhuriyet*, 12.07.1943 273
Resim 19: Ankara At Yarışları Birinci Hafta Programı 311
Resim 20: 10 Temmuz 1955 tarihli fotofiniş resmi 343
Resim 21: Başlangıçta "bilet" adıyla kullanıma giren 1968 tarihli altılı ganyan kuponu 409

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGF : Altılı Ganyan Favorisi

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

AP : Adalet Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DİSK : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DJK : Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye

DP : Demokrat Parti

DYP : Doğru Yol Partisi

EFG : En Fazla Ganyan

IOC : International Olympic Commitee (Uluslararası Olimpiyat Komitesi)

İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi

KDV : Katma Değer Vergisi

MBK : Milli Birlik Komitesi

MKE : Makina ve Kimya Enstitüsü

MLSPB : Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği

MRS : Makrikeuy Racing Syndicate

MSP : Milli Selamet Partisi

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

ODTÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

OJK : Osmanlı Jokey Kulübü

ORC : Imperial Ottoman Smyrna-Aidin Railway Company (İzmir-Aydın Demiryolu Şirketi)

SRC : Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TAY TV : Türkiye At Yarışları Televizyonu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCDD : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TFF : Türkiye Futbol Federasyonu

THKP-C : Türkiye Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi

THY : Türk Hava Yolları

TİCİ : Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

TİGEM : Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

TJK : Türkiye Jokey Kulübü

TJK TV : Türkiye Jokey Kulübü Televizyonu

TMOK : Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TYAYSD : Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği

WHO : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

YKK : Yüksek Komiserler Kurulu

1. GİRİŞ

At yarışı, temelinde en az iki atın binicileriyle birlikte mesafe ya da süreyi esas alarak birbirileriyle mücadelelerini ifade eder. Bu mücadeleyi hangi atın kazanacağı üzerine tutuşulan iddiaya ise bahis denir. Yarışlar ve bahisler, tarihi binlerce yıla uzanan ve birbirinden ayrı düşünülemeyecek bütüncül bir kültürel pratiktir.

Atın insanla buluştuğu neredeyse her dönem ve coğrafyada, yarışların ve bahislerin varlığından söz etmek mümkün. Antik Dönem[1] yarışları dışarıda bırakılırsa, günümüzde dünya genelinde koşulan yarışlarla ilgili düzenlemeler 17. yüzyıl Britanya'sında filizlenmiştir. Osmanlı topraklarında ise, Batı dünyasındaki bu uygulamalara benzer ilk örneklere 19. yüzyıl ortalarında İzmir'de rastlanır. Yarım asırdan uzun bir süre boyunca, bölgede yaşayan Levantenler ve yabancı görevlilerin öncülüğünde, kısmen de Müslüman tebaanın katılımıyla, yarışlar Buca ve çevresindeki yerleşimlerde periyodik bir etkinliğe dönüşürken, zaman zaman başkentteki Kağıthane Çayırı'nda da saltanatın himayesi altında düzenlenir. 20. yüzyılın ilk çeyreği içinde bireysel girişimler ve devlet yatırımlarıyla gitgide daha kurumsal bir kimlik edinen yarışlar, II. Meşrutiyet döneminde artık büyük ölçüde Dersaadet'te koşulmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ise atlara ve yarışlara ayrı bir önemin atfedildiği yeni bir dönemi başlatır. Yeni rejimle birlikte, at yarışları hızlı bir gelişim göstererek günümüze kadar ulaşan büyük bir sektöre, yaklaşık yüzyıldır aralıksız şekilde devam eden çok boyutlu bir oyuna, kuşaktan kuşağa aktarılan ve yaşayan bir kültür öğesine dönüşür.

Bu tezin amacı, Türkiye'de at yarışlarının ve üzerine oynanan bahislerin yüzyıllık geçmişini cumhuriyet dönemi siyasal ve toplumsal tarihi bağlamında incelemektir. Bugüne kadar bu konuda yapılmış çalışmalardan farkı ise, at yarışları dünyasının belki

[1] Antik Dönem, Antik Çağ veya İlk Çağ, uygarlık tarihinin başlangıcından Orta Çağ'a kadar uzanan yüzlerce yıllık zaman dilimini kapsar. Bu yaygın kabule rağmen, bir çağın ne zaman bittiği ve bir diğerinin ne zaman başladığı hakkında kesin bir tarih veya olay belirlemek doğru değildir. Antik Dönem veya Antik Çağ'ın da ne zaman son bulduğu hakkında faklı görüşlerle karşılaşılabilir. Kimi kaynaklara göre, Antik Dönem 4-5. yüzyıllarda sona ererken, kimileri ise bu dönemin 15. yüzyıla kadar uzandığını kabul eder. Bu çalışmada ise Antik Dönem yarışları olarak ifade edilen uygulamalar, MÖ 2. binyıldan MS 11. yüzyıla kadar farklı coğrafyalarda gerçekleşen yarış organizasyonlarını kapsamaktadır. "Antiquity", **The Oxford Universal Dictionary Illustrated**, 3th ed., v. I, London: Oxford University Press (1965): 78.

de isimleri en az anılan fakat bu geleneğin devamlılığının sağlanmasında en önemli rolü oynadıkları düşünülen "yarışseverleri" veya "bahis oyuncularını" da işin içine katmasıdır. Diğer yandan, yarışlar tarih boyunca kimi için bir spor, kimi için bir eğlence, kimi içinse sadece bir kumar aracı olarak algılansa da, bu çalışma yarışları çok boyutlu bir "yetişkin oyunu" olarak ele alır. Zira oyuna karşı var olan bu bakışaçıları ve algıların, tek başlarına yetersiz ve yanlış anlamlar ifade ettikleri ileri sürülmektedir. Hâlbuki bu oyun, bu bakışaçılarının hepsini birden kapsamakta, hatta onlardan çok daha fazlasını içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla, yarışlara tek başına bir spor ya da kumar demek yerine, onun çok boyutlu bir oyun olduğu kabul edilmektedir. Bu önkabulden hareketle, peşinen şunun altını çizmek gerekiyor: Türkiye'de at yarışlarına ve bahislere ilgi gösterenler için yaygın olarak "yarışsever" tabiri kullanılsa da, bu çalışmada yarışlar ve bahisler bütünsel bir "oyun" olarak ele alındığı için, metin boyunca bu oyuna ilgi gösterenler de basit ve tarafsız bir dille "oyuncu" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama, at yarışlarına ilgi gösterenler hakkında herhangi olumlu veya olumsuz bir yargı ifade etmez.

Bu oyunun oyuncuları çeşitli iktisadi, kültürel veya sosyal nedenler sonunda onunla tanışmışlar ve kendine özgü bir dili, kimliği, ritüelleri, anlamları bulunan bir kültürel pratik olarak onun bugünlere ulaşmasını sağlamışlardır. Dolayısıyla Türkiye'de at yarışları tarihinin çok yönlü ele alınabilmesi için bu oyuncuların yaşadıkları deneyimler büyük önem taşımaktadır. Bugüne kadarki çalışmalarda kendilerine yeterince yer verilmediği veya göz ardı edildikleri tespitinden hareketle, bu tez çalışması Türkiye'de at yarışlarının tarihini, yarışların toplumsal ve iktisadi yaşamda, gündelik hayat deneyimlerinde, kuşaklararası aktarımlarda, kültürel örüntüler ve söylemlerde bıraktığı etkileri ve taşıdığı anlamları ele almayı hedefler. Bu nedenle, yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular hem arşiv belgelerine hem biyografi ve otobiyografilere hem de sahada yapılan katılımlı gözlemlere dayanmaktadır.

Tez konusunun belirlenmesindeki hareket noktası, at yarışlarının takip edildiği ve üzerine bahis oynandığı kamusal alanlarda (hipodromlar, ganyan bayileri, kıraathaneler, lokaller vb.) araştırmacının oyuncular üzerinde yıllardır yaptığı gözlemlerdir. Bu süreçte dikkat çeken bireysel ve kolektif davranışlar, söylemler, semboller, ritüeller, inanışlar ve sosyal ilişkiler, araştırmacının var olduğunu ileri sürdüğü bu özgün kültür öğesine karşı mevcut ilgi ve merakını daha da arttırmıştır. Öte yandan, bu konu üzerine sosyal bilimler alanında yapılmış pek fazla araştırmaya

ulaşılamaması, araştırmacıyı bu alanın kültürel ve tarihi boyutlarını incelemeye itmiştir. Mevcut çalışmalar, Türkiye'de at yarışlarının bugüne kadar hep "yukarıdan" bir bakışla ele alındığını, toplumsal ve iktisadi tarih boyutlarının göz ardı edildiğini, bunun yerine jokey kulüplerinin, at sahiplerinin, yetiştiricilerin, yöneticilerin ve onların inşa ettikleri kurumların merkeze konduğunu göstermektedir. Bahis oyuncularının kolektif deneyimlerini de işin içine katan bu tez sayesinde, hem sosyal bilimler literatürüne bir katkı sunmak hem de at yarışları üzerinden geride kalan yüzyılın toplumsal ve kültürel tarihine dönük çıkarımlar yapmak mümkün olmuştur.

Tezde temel olarak, at yarışlarının "oyun" niteliğinin cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerinde uygulanan politikalar bağlamında dönüşümler geçirdiği, söz konusu her dönemde taşıdığı anlamlarda ve üstlendiği rollerde önemli farklılıklar olduğu, buna karşın yıllar geçse de gördüğü ilgi ve katılımın devam ettiği savunulmaktadır. Bu savın sınanabilmesi için, araştırma boyunca şu sorulara yanıt aranmıştır:

- İnsanlar neden bahis oynar?

- Bahis oynayan insanlar, mevcut alternatifler içinde neden at yarışlarını tercih eder?

- At yarışları sadece bir spor veya kumar aracı mıdır? Bunların hepsini birden bünyesinde barındırıyor olabilir mi veya bunlardan öte başka anlamlar taşır mı?

- At yarışlarının Türkiye'de gördüğü ilginin köklerinde insan-at, Anadolu-at ve Türk-at ilişkilerinin etkisi var mıdır?

- Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan nasıl bir atçılık mirası devralmıştır?

- Türkiye Cumhuriyeti döneminde, at yarışlarıyla ilgili gelişmeler ülke siyasetiyle doğrudan veya dolaylı ilişkili midir?

- Farklı bahis alternatiflerinin ortaya çıkması ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler karşısında, Türkiye'de at yarışları bu yeniliklere nasıl tepki vermiştir?

- Türkiye'de at yarışları ve bahislere gösterilen ilgi bir gün sona erer mi?

1.1. Koşu Başlarken: Tezin İçeriği ve Kapsamı

Bu tez, etnografik bir tarih çalışmasıdır. Odak noktası cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'de at yarışlarına ilgi duyan ve üzerine bahis oynayan insanlardır. Çalışma, at yarışlarının çok yönlü bir yetişkin oyunu olduğu iddiasıyla, insanların bu oyuna

gösterdikleri ilginin tarihsel gelişim sürecini ele almaktadır. Bu bağlamda, at yarışlarının 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı topraklarında hangi koşullar altında ortaya çıktığı, Türkiye Cumhuriyeti'ne nasıl devrolduğu, bu yeni rejim altında ne tür dönüşümler geçirdiği ve aradan geçen süre boyunca toplumun bu alana ilgi gösteren kesimleri için ne gibi anlamlar taşıdığı, bu tez çalışmasının içeriğini oluşturmaktadır. Önemli bir kısmı arşiv belgelerine ve biyografilere dayanan bu uzun tarihin özellikle son on yılına dayanan bölümü, araştırmacının kişisel gözlemleri ve çalışma boyunca sahada yaptığı araştırmalarla desteklenmiş, dolayısıyla son bölümde etnografik bakışaçısı ağırlık kazanmıştır.

Çalışmada "yukarıdan" bir bakışla tek yönlü bir tarih yazımından kaçınılarak, Türkiye'de at yarışlarının farklı paydaşlarının görüş ve deneyimlerinden mümkün olduğunca dengeli şekilde yararlanmaya gayret gösterilmiştir. Buradaki amaç, at yarışları gibi çok boyutlu bir alanı belli bir dönem içindeki tüm iktisadi, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alabilmektir. Böylelikle sadece birbirini takip eden bir dizi kronolojik olayla sınırlı kalınmamış ve at yarışlarını bir yandan ülkede ve dünyadaki gelişmelerle ilişkisi içinde, diğer yandan gündelik hayat, kültürel süreçler ve kuşaklararası aktarım bağlamında ele almak mümkün hale gelmiştir. Yapılan araştırmalarda, toplumda at yarışlarına farklı dönemlerde yakıştırılan anlamların sosyal ve kültürel nedenleri değerlendirilmiş, ancak tezin sonunda at yarışları ve bahisler için "iyi-kötü", "yararlı-zararlı", "olumlu-olumsuz" gibi kesin bir yargıya varmaktan kaçınılmıştır. Bu oyunun, en genel ifadeyle "iyi" veya "kötü" bir şey olup olmadığını yargılamak, bu tezin hedeflerinin dışındadır.

"Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi" başlıklı bu çalışma, giriş ve sonuç kısımlarıyla birlikte toplam dokuz bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bölümlendirmenin temeli, at yarışlarının Türkiye'deki kurumsal gelişim sürecinden ve ülkedeki siyasal olayların belirlediği kırılmalardan ziyade, bahis oyuncularının bu alana karşı ilgileri ve algıları, davranış kalıpları, oyuna katılım biçimleri ve oyundan beklentileri üzerinde etkili olduğu ileri sürülen dönüm noktalarına dayanmaktadır. Aslında Türkiye tarihiyle ilgili yapılan çoğu çalışmada savaşların, ekonomik krizlerin, askeri darbelerin veya parlamento seçimlerinin, tarihi dönemleri keskin şekilde belirlemesi sık karşılaşılan bir eğilimdir. Bu bağlamda, 1923-1946 veya 1923-1950 aralığı Tek Parti Dönemi, 1950-1960 aralığı Demokrat Parti Dönemi, 1960-1980 aralığı Planlı Dönem, 1980 sonrası ise Neoliberal Dönem veya Serbest Piyasa Dönemi

olarak adlandırılır. Bu yaygın ve alışılagelmiş tarihlendirme biçimi yanlış olmamakla birlikte, işlenen konuların sadece makro düzeydeki siyasal ve iktisadi olaylar etrafında ele alınmasına neden olabilir. Dahası, odaklanılan konunun kendi tarihsel süreci içindeki kilometre taşlarının ikinci planda kalmasına da sebep olur. Hâlbuki belli bir sürece yayılmış her konunun kendine özgü dinamikleri olduğunu unutmamak gerekir. Bu özgün dinamikler, zaman zaman makro gelişmelerden bağımsız olarak, odaklanılan konuya ait bir dönemi sona erdirirken, bir diğerinin ise başlangıcını etkiler. Bu çalışmanın da ana bölümleri, makro düzeydeki siyasal ve iktisadi olaylara değil, Türkiye'de at yarışları ve müşterek bahislerin kendi tarihsel gelişim sürecine ve bu alanda radikal değişimler yaratan olaylara bağlı olarak kurgulanmıştır.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı, içeriği ve önemi belirtilmiş; zaman ve mekan bağlamında kapsadığı alanın sınırları çizilmiştir. Çalışma boyunca yararlanılan sosyal araştırma yöntemleri, bu yöntemlerin tercih edilmesinin nedenleri ve uygulama safhalarında karşılaşılan güçlükler de yine giriş bölümünde işlenen konular arasındadır. Bunun yanında, Türkiye'de ve dünyada at yarışlarının tarihiyle ilgili kaynaklar, bunların bulunduğu arşiv ve veritabanlarına erişim durumu ile sözlü tarih ve katılımlı gözlem yöntemleriyle sahada toplanan bilgiler hakkında açıklamalara da yer verilmiştir. Alana uzak olan okuyuculara kolaylık sağlaması için, araştırma kapsamına giren ve metinde sık sık kullanılan bazı terim ve kavramların açıklamaları da bölümün içeriğinin bir parçasıdır.

"Oyunlar, İnsanlar, Atlar" başlıklı ikinci bölümde, tezin kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu başlık altında, at yarışlarının bir oyun olarak nitelendirilmesini sağlayan gerekçelere yer verilmiş, bunun bir yetişkin oyunu olduğu iddiası farklı alanlardan örneklerle desteklenmeye çalışılmıştır. Bu iddiaya göre at yarışları, içinde bilgiye ve emeğe de yer veren, para karşılığı oynanan fakat oyuncuları için ikramiyeden başka anlam ve kazanımlar da ifade eden bir şans oyunudur. Bu bağlamda, yarışların diğer şans oyunlarıyla arasındaki benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmış, ardından bu oyuna gösterilen ilgi ve katılımın belirleyicisi olan unsurlar tartışmaya açılmıştır. Türkiye özelinde, at yarışlarını takip etmeyi veya üzerine bahis oynamayı tetikleyen etkenlerden birinin, atın çağlar boyunca üretim-tüketim ilişkilerinde, dilde, inançlarda, edebiyatta, sanatta, çocuk oyunlarında, dolayısıyla gündelik hayatta ve toplumsal bellekte önemli bir yeri olduğu iddiasıdır. İşte bu iddiayı sınamak amacıyla, atın

insanla, Anadolu topraklarıyla ve Türk kültürüyle yüzlerce yıldır süregelen ilişkisi, bu bölüm altında kısaca ele alınmıştır.

"Mağaradan Sonra, Motordan Önce: 'Kralların Oyunu' At Yarışı" başlıklı üçüncü bölümde, yarışların ve bahislerin bir oyun kimliğiyle Geç Tunç Çağı'ndan 19. yüzyıla geçen süre boyunca farklı kültürlerdeki uygulamaları kısaca incelenmektedir. Bu tez çalışmasında, dünya genelinde yarışların ve bahislerin tarihi iki döneme ayrılır: ilk dönem, insanın atla buluşmasıyla başlar ve günümüzde yaygın şekilde kabul görmüş yarış kurallarının ortaya çıkıp tüm dünyaya yayılmasına kadar uzanır. Üç bin yıldan uzun bir süreyi kapsayan bu dönem, atın var olduğu coğrafyalarda savaş hazırlığı, kutlama, eğlence veya törensel amaçlarla düzenlenen yarışları ve bunlara ilgi gösteren, hatta kimileri üzerine bahis oynayan insanları kapsar. Antik Çağ Anadolu, Mezopotamya, Akdeniz, Hindistan ve Çin uygarlıklarındaki kayıtlara geçmiş yarışçılık örnekleri, Orta Çağ'da Avrupa ve Arap dünyasındaki uygulamalar ile modern sayılan yetiştiricilik ve yarışçılığın Britanya'daki gelişim süreci, bu uzun tarihin birinci dönemi içinde ele alınan konulardır. Yarışçılık tarihinin ikinci dönemi ise, İngilizlerin geliştirdikleri yetiştiricilik ve yarışçılık uygulamalarının, bu ülkenin emperyalist politikaları çerçevesinde bir kültür öğesi olarak dünyaya yayılmaya başladığı 18. yüzyıldan günümüze kadar uzanan süreç olarak kabul edilmiştir. Bu ikinci dönem içinde, modern yarışçılığın ulaştığı coğrafyalardan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan deneyimler de yine bu bölümün diğer alt başlığı altında ele alınmıştır.

"Batılı Tatlar, Askeri İhtiyaçlar: Osmanlı Toplumunun Yarış ve Bahis Deneyimleri" başlıklı bu alt bölüm, 19. yüzyıl ortalarında Buca'da başlayan "modern" yarışlardan, I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da düzenlenen yarışlara kadar geçen süre boyunca, Osmanlı topraklarında hayat bulan yarış ve bahis uygulamalarını, bu amaçlarla kurulan cemiyetleri ve toplumun bu oyuna karşı gösterdiği ilgiyi ele alır. Bu bölüm, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının sağladığı imtiyazlarla ticaret yapmak için İzmir ve çevresine yerleşen Levantenlerin organize ettikleri Buca yarışlarının hangi koşullar altında ortaya çıktığı ve yaklaşık yarım asır boyunca nasıl devam ettiğiyle başlar. Ardından, bu yarışlardan esinlenen saltanatın girişimiyle 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul Kağıthane'de ve 20. yüzyıl başında Samsun'da düzenlenen yarışların incelemesiyle devam eder. II. Meşrutiyet'le birlikte kimlik değiştirmeye başlayan ve I. Dünya Savaşı sonuna kadar Veliefendi'de koşulan yarışlar ile İşgal

Yıllarında İstanbul'da yaşayan çevrelerin sınırlı yarışçılık deneyimleri, bu alt bölümün konularını kapsamaktadır. Ayrıca 1850'lerden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar modern yarış ve yetiştiriciliği geliştirmek amacıyla kurulan bazı cemiyetler, bu cemiyetlerin kurucuları ve üyeleri ile bu alanda çıkarılan bazı kanun ve düzenlemeler de yine burada işlenen konular arasındadır.

Tezin dördüncü bölümü itibariyle, aynı zamanda konunun odak noktası olan Türkiye Cumhuriyeti döneminde düzenlenen yarışlar ve bahislerin yüzyıllık gelişim sürecinin incelenmesine başlanmaktadır. Birbirini takip eden dört bölüm boyunca, yüzyıllık uzun bir koşuya benzetilen bu tarihin beş dönemine odaklanılmıştır. Bu dönemleri belirleyen ise, yukarıda altı çizildiği gibi, ülkenin siyasal tarihindeki önemli olaylar değil, at yarışlarının hem devlet hem de toplum için taşıdığı anlamlara ve özellikle bahis oynama kültürüne etki eden belli başlı dönüşümlerdir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin yarış ve bahis tarihinin birinci dönemi Milli Mücadele yıllarından yarışların devlet eliyle yürütülmeye başladığı 1926'ya uzanır. Bu kısa dönemin, imparatorluktan devralınan mirasın yeni ülkenin idarecilerinin gözünden analizi ve oyunu yeniden yapılandırma adına yapılan ilk girişimlerle geçtiği söylenebilir. Bu tarihten II. Dünya Savaşı ertesine uzanan, devleti temsil eden Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin oyunun yönetiminde olduğu yaklaşık çeyrek asırlık süre ikinci dönemi oluşturmaktadır. Yarışların tarımda kullanılacak ve cepheye gidecek kaliteli atlar yetiştirmek, toplumu Batılı değerlerle tanıştırmak ve devletin propagandalarına aracı olmak gibi görevler üstlendiği bu dönemde, bahisler henüz ikinci plandadır.

Yetiştiricilikle uğraşan girişimcilerin Türkiye Jokey Kulübü (TJK) çatısı altında kurumsallaşarak, yarış ve bahis organizasyonunu yeniden düzenledikleri yaklaşık yirmi yıllık süre, yüzyıllık bu tarihin üçüncü dönemini oluşturur. 1940'ların sonundan 1968'e kadar uzanan yıllarda, devlet elini tamamen çekmese de, bu alanı kısmen özel sektörün yönetimine bırakmış ve TJK, ülkede atçılığı her açıdan geliştirmek üzere yetkilendirilen bağımsız bir dernek olarak faaliyete geçmiştir. Demokrat Parti (DP) iktidarı altında hızlı bir iktisadi ve toplumsal dönüşümün yaşandığı bu dönem boyunca TJK'nın ülkedeki hipodromlar, yarışların teknik altyapısı, bayilik sistemi ve bahis oyunları üzerine yaptığı yatırımlar, bu alanın dünya ölçeğinde gelişerek bugünlere gelmesinin temelini oluşturmuştur. Her ne kadar TJK, 2020 itibariyle yetmişinci kuruluş yılını geride bırakmış ve bu süre boyunca Tarım Bakanlığı'ndan yirmi yılda bir aldığı yetkilerle aralıksız faaliyet göstermiş olsa da, bu yetmiş yıllık süreyi "TJK'lı

yıllar" gibi tek bir dönem içinde ele almak doğru değildir. Zira Kulüp, ilk yirmi yılı içinde oyunu yeniden inşa etmek adına ciddi çalışmalar yapmış fakat 1968'de attığı önemli bir adımla, oyun kültürü açısından yeni dönemin kapısını aralamıştır.

Yarış ve bahis tarihinin dördüncü dönemi, oyun kültüründe radikal bir dönüşüme zemin yarattığı ileri sürülen altılı ganyan oyununun yürürlüğe girdiği 1968'de başlar. Altılı ganyan, müşterek bahis oyuncularının yıllardır süregelen eğilimlerini, beklentilerini ve oyun oynama ritüellerini değiştirerek, son elli yılda en fazla ilgi gören ve günümüzde de bu özelliğini korumaya devam eden oyun türü olmuştur. Türkiye'nin yüzyıllık yarış ve bahis serüveninin son dönemi ise, bugün de içinde bulunulduğu iddia edilen, naklen televizyon yayını dönemidir. 1992 öncesinde, üzerine bahis oynanan bir yarışı takip edebilmek için mecburen hipodroma gitmek gerekirken, televizyon bu geleneği ve zorunluluğu ortadan kaldırmış, hipodromu adeta insanların ayağına getirmiştir. Dolayısıyla, yarışların televizyonda yayınlanması, at yarışlarını seven insanlar üzerinde en az altılı ganyanın yürürlüğe girişi kadar önemli dönüşümler yaratmıştır. Bununla birlikte, 1990'ların başında bahis oyunları için yurt çapında elektromekanik sisteme geçilmesi ve 2000'lerde artık internet üzerinden de bahis oynamanın mümkün hale gelişi de TJK'nın çok önemli atılımları arasındadır. Ancak bu iki olayın ve benzeri bazı yeniliklerin, altılı ganyan ve televizyon yayını kadar oyun kültürüne etki ettiği düşünülmediği için, ancak belli bir dönem içindeki gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Yapılan bu kurguya göre, günümüzde beşinci dönem olarak belirlenen televizyonda naklen yayın dönemi devam etmektedir.

"Oyuncunun Bir Günü" adlı sekizinci bölümde, çalışma kapsamında gerçekleştirilen etnografik araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırmacının, bu tez fikrinin ortaya çıktığı 2010 yılından günümüze katılımlı gözlem yöntemiyle sahada tuttuğu notlardan oluşan bu bölüm, doğrudan bahis oyuncularına odaklanır. Onların oyunla ilişki kurdukları ya da kurmadıkları üç ayrı günlerinin tasvir edilmeye çalışıldığı bu kısımda, sözü edilen sahadan kasıt hipodromlar ve ganyan bayileridir. Üç alt başlığa ayrılan bu bölümde, bir bahis oyuncusunun hipodromda geçirdiği bir gün, ganyan bayinde geçirdiği bir gün ve hiç bahis oynamadığı bir güne ait değerlendirmeler yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca aralıksız şekilde devam eden bu oyunun hangi aşamalardan geçip günümüze ulaştığı özetlenmiş; onun dört kuşağa yayılan oyuncularının her dönem tecrübe ettikleri benzer ve farklı duygular, yaşattıkları ritüeller, taşıdıkları anlamlar, sahip oldukları beklentiler, kazandıkları ve

kaybettikleri değerler karşılaştırılmıştır. At yarışlarının ve müşterek bahislerin geleceği hakkında bazı öngörüler de yine bu bölümdeki konular arasında yer almaktadır.

Bu tez, Türkiye'de atçılıkla ilişkili tüm konuları kapsama iddiası içinde değildir. Bu nedenle, at yetiştiriciliği ile atçılığın başta tarım ve hayvancılık olmak üzere ulusal kalkınmayla ilişkileri genel kapsam dışında bırakılmıştır. İşlenen konularla ilgileri çerçevesinde, yeri geldiğinde atçılığın bu boyutlarına da değinilmiş olsa da, temel olarak içerik, yarışların ve üzerine oynanan bahislerin tarihsel gelişim süreciyle sınırlıdır. Bunun yanında, nalbantlık, kahyalık, seyislik, kondisyonerlik, saatçilik gibi atçılığın bazı önemli uzmanlık alanlarına ve bu alanlarda emek veren insanlara da çalışmada ancak sınırlı ölçüde yer verilebilmiştir. İşlenen konu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen yüzyıla yakın süre içinde koşulmuş yarışlar ve düzenlenmiş bahisler, araştırma boyunca ilgili arşivlerde ulaşılabilen matbu ve dijital kaynaklar, sözlü tarih görüşmesi yapılan kaynak kişilerin anlatıları ile araştırmacının saha çalışmalarında elde ettiği etnografik bulgularla sınırlıdır.

1.2. Araştırma Yöntemleri

Bu tez, Türkiye'de at yarışlarının tarihi üzerine bugüne kadar yayımlanmış eserlere kıyasla daha zengin bir içeriği, farklı bakışları ve araştırma yöntemlerini bir arada sunma iddiasında olan bir çalışmadır. Bu amaçla, çalışmanın başında yapılan literatür okumasının ardından, ilgili arşivlerde kapsamlı bir süreli yayın taraması yürütülmüş, toplanan materyaller arasındaki bazı fotoğraflar üzerinde görsel analizine başvurulmuş, alanın içinden kaynak kişilerle sözlü tarih görüşmeleri yapılmış ve tezin etnografik yönünü tamamlayabilmek için belirlenen saha sınırları içinde katılımlı gözlem yöntemine başvurulmuştur.

1.2.1. Arşiv Taramaları

Arşivler, her araştırmacının çalışmasına başlamadan önce ve tüm araştırma sürecinde sıklıkla ziyaret ettiği, çalışmasını ve kendisini geliştirdiği başlıca başvuru merkezleridir. Arşivler niteliklerine ve ait oldukları kişi ve kurumlara göre kategorize edilebileceği gibi, araştırmacılar tarafından herşeyden önce içeriklerine ne ölçüde erişilebildikleri üzerinden değerlendirilir. Zengin ve özgün kaynaklara sahip olduğu

bilinen ama içine girilemeyen, envanterindeki eserlere ulaşılamayan arşivler, ne yazık ki ülkemizde zaman zaman karşılaşılan bir gerçek olup, araştırmacılar için önemli bir sorundur.

"Açık arşivler", "yarı açık arşivler" ve "kapalı arşivler" olarak üç kategoriye ayrılan bu merkezlerin envanterlerine erişim durumu dönemlere, konulara, tasnif durumuna ve elbette tüm bunların belirleyicisi olan siyasete bağlıdır. Akçam'ın altını çizdiği "devletlerin yüksek menfaatleri" gereği özellikle devlet arşivlerinde karşılaşılan bu durumu, Özel de hükümetlerin çeşitli konjonktürlere bağlı olarak "ulusal tehdit" ve "milli menfaatler" gibi gerekçelerle kullandıklarını ve tarihçilerin bu sorunla sıklıkla karşılaştıklarını vurgulayarak işler.[2] Örneğin ülkemizde I. Dünya Savaşı, İstiklal Mahkemeleri gibi yaklaşık bir yüzyıl öncesine uzanan konularla veya Hrant Dink suikastı, Soma maden faciası gibi yakın dönemde gerçekleşmiş olaylarla ilgili arşivler sınırlı erişim olanakları olan, ancak özel izinler gerektiren ve kısmi/gözden geçirilmiş bilgiler içeren "kapalı" ya da "yarı açık" durumdakiler arasındadır.

Benzer bir durum, özel arşivler kategorisinde yer alan kurum arşivleri için de geçerlidir. Buralarda erişime açık/kapalı bilgi ve belgeler ile bunlara rahatlıkla ulaşabilme/ulaşamama olanağı, yine o kurumun menfaatleri bağlamında kurum yönetiminin kararına bağlıdır. Kurumdan özel olarak alınan izinle girilebilen bu tür arşivlerde, kurumun hangi tür ve miktarda belgeyi tasniflediği ve araştırmacının erişimine izin verdiği tartışmalıdır. Nitekim bir konunun, ancak enine boyuna incelenebilir, farklı yönleriyle ele alınır ve karşıt görüşler/yaklaşımlar arasında mukayese yapılabilirse, hakkında mümkün olduğunca nesnel, derinlikli ve geliştirilebilir sonuçlar elde edilebileceği unutulmamalıdır. Örneğin, geçmişte hayata geçirdiği başarılı ve ses getiren projelerle ilgili bilgi ve belgeleri araştırmacıya açan bir kurum yönetimi, mali raporlarını ya da denetim sonuçlarını aynı şeffaflıkla araştırmacıyla paylaşmaktan kaçındığı durumlarda, söz konusu çalışma bazı yönleriyle eksik kalacak ve nesnelliği tartışmaya açık hale gelecektir.

Bu tezde, Türkiye'de at yarışlarıyla ilgili kurumların arşivlerinde yapılan çalışmalar arasında pek çok temel kaynağa İstanbul Veliefendi Hipodromu içinde yer alan Türkiye Jokey Kulübü Arşivi'nde ulaşılmıştır. TJK arşivi, yukarıdaki genel tanımlamalar içinde "yarı açık" arşivler kategorisinde değerlendirilebilir. Bunun

[2] Oktay Özel, "Arşivler Meselemiz: Siyaset Kurumunun Tarihçiyle Tehlikeli Dansı ve Meşruiyet Kaybı", **Toplumsal Tarih**, s. 225 (2012): 26-27.

başlıca nedeni, arşivin hipodrom içindeki Türkiye Jokey Kulübü Müzesi çatısı altında olması ve müzenin yalnızca yarış günleri (mevsimine göre haftada iki ya da en fazla üç gün) ziyarete açılmasıdır. Buna karşın, Veliefendi Hipodromu'nda yaz sezonunda üç, kış sezonunda ise sadece iki yarış günü vardır ve bunlardan biri mutlaka akşam saatlerindedir. Ancak müzenin, dolayısıyla arşivin, kapısında ziyaret saatlerinin 18.00'e kadar olduğu yazılıdır. Ne var ki, kış sezonunda akşam yarışları 17.00-17.30 civarında başlar. Başka deyişle, arşivin yalnızca yarış günleri açık olduğu ilan edilmesine karşın, hafta boyunca sadece bir veya iki yarış günü olması ve bunların genellikle müzenin kapanışından sonra başlaması, özel bir izin almadan müzenin ziyaret edilebilmesi ve arşivdeki eserlerin incelenebilmesi için olanakları kısıtlamaktadır.[3] Burada şu hususun altını çizmek gerekiyor: müzeyi gezmek ve arşivden yararlanmak için elbette sadece yarış günlerinde hipodroma gitmek gerekmiyor. Ancak pek çok kişinin, herhangi bir hipodroma çoğu zaman sadece yarış günlerinde gittiğini, yarış olmayan günlerde ise çoğunlukla sadece oralarda çalışan insanların bulunduğunu belirtmek lazım. Dolayısıyla, yarış günlerine mahsus olmak üzere, müzenin ve arşivin çalışma saatlerini daha esnek şekilde ayarlamak, bu soruna bir çözüm olarak önerilebilir.

TJK arşivinin önemli bir kısmı veterinerlik alanından akademisyenler tarafından kaleme alınmış at bakımı ve yetiştiricilik üzerine eserler ile atların soy kütükleri, geçmiş yıllara ait yarış sonuçlarını içeren kitaplar ve süreli yayınlardan oluşmaktadır.[4] Başta Nimet Üyken (1919-2009) olmak üzere, at yarışları üzerine uzmanlaşan gazetecilerin 1940'lar itibariyle çıkarmaya başladıkları süreli yayınlar, bu tezin odak noktası olan yarışlar, müşterek bahisler ve toplumun bunlara ilgisi hakkında çok yönlü veriler sunmaktadır. Söz konusu yayınların önemli bir bölümü, yayınlandıkları dönemde koşulan yarışların programları ve sonuçlarına, at ve jokey bilgilerine ve ikramiyelere yer ayırır. Ancak bunların yanında, bilhassa Gazi Koşusu veya

[3] Kurumun yöneticileri ve ilgili birimleriyle yapılan görüşmeler sonunda, söz konusu bu sınırlılık ve "yarı açık" olma durumunun, hipodromda bu konuyla ilgili yeterli sayıda çalışan olmamasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Müze ve arşivin bu tez çalışması için daha elverişli saatlerde araştırmacıya açılması için TJK yönetimine resmi bir başvuru yapılmış; kısa sürede çıkan onayın ardından, müze ve arşivden sorumlu olan kurumsal iletişim birimi yetkilileri araştırmacının arşivde rahat çalışabilmesi için ellerinden gelen her olanağı (mekan, zaman, teknik altyapı, kırtasiye vb.) sağlamaya çalışmışlardır (Bu vesileyle, TJK Kurumsal İletişim Müdür Yardımcısı Sonnur Karakurt'a yakın ilgisi ve desteği nedeniyle burada tekrar teşekkür etmek isterim, Ozan Torun).

[4] Bunun yanında, eski üyelerin, at sahiplerinin ve yarış severlerin kulübe bağışladıkları/armağan ettikleri fotoğraf albümlerinden de pek çok görsel malzemenin incelenmesi mümkün olmuştur. Ancak yayınlanmış kitaplar, süreli yayınlar, yıllıklar ve kataloglar dışında, özellikle görsel malzemenin künye bilgilerinde bazı eksikler bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Koşusu gibi önemli koşuların olduğu günlerde hipodromları gösteren fotoğraflar, anekdotlar ve köşe yazılarının varlığı, oyunun sosyal boyutları hakkında da okuyucuya fikir vermektedir. Bu sayede edinilen bilgiler, hipodrom ve ganyan bayilerinde yürütülen saha çalışmalarının gerek katılımlı gözlem gerekse de sözlü tarih ayaklarında büyük yarar sağlamıştır. TJK arşivinde yer alan eski fotoğraflar ve köşe yazılarındaki yorumlarla günümüzün gözlemleri karşılaştırıldığında, aradan geçen yılların ardından pek çok benzerlik ve farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu gözlemlerden elde edilen çıkarımlara, çalışmanın ilgili bölümlerinde bilahare değinilecektir.

TJK arşivinde, kurumun özellikle 70'li yıllardan itibaren yetiştiricilik, dopingle mücadele ve ilgili yasalar üzerine düzenlediği sempozyum ve panellerde sunulmuş tebliğlerden oluşan kitaplar da bulunmaktadır.[5] İçinde bahis oyunlarının olduğu neredeyse her etkinlik gibi, at yarışlarında da şikeyle ilişkili konularda kurumun doğrudan araştırma yaptırmış, çeşitli toplantılar gerçekleştirmiş ve bunları bir yayına dönüştürmüş olması önemli bir hizmettir. Nitekim atlara doping uygulandığı, jokey ve seyislere rüşvet verildiği, at sahiplerinin çeşitli manipülasyonlar yaptıkları, hakemlerin şaibeli kararlar verdikleri ve bunlarla ilgili yaptırımlar, at yarışları dünyasında özellikle bahis oyuncuları tarafından üzerinde hassasiyetle durulan ve bir takım önyargılar yaratan iddialardır. TJK arşivinde bu konularla ilgili ayrıntılı bilgiler içeren kaynakların erişime açık halde bulunması, kurumun yalnızca araştırmacılara değil, bu hassasiyete sahip tüm yurttaşlara karşı şeffaf bir yaklaşım içinde olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

TJK Arşivi'nin yanında, atçılıkla ilişkili başka arşivlere de başvurulmuştur. Bunlardan biri Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı arşividir. Burada 20. yüzyıl başından II. Dünya Savaşı'na kadarki süre içinde hazırlanmış süvari talimnameleri, at ıslahı ve tedavi yöntemleri, binicilik teknikleri gibi atın askeri alanda kullanımıyla ilgili pek çok Fransızca ve Osmanlıca kaynak bulunmaktadır. Buradaki kaynaklar, özellikle cumhuriyet öncesi döneme ışık tutması bakımından önemli bilgiler içerir. Nitekim Erken Cumhuriyet yıllarında düzenlenen at yarışlarına devlet erkânı yakın bir

[5] Hayvancılığın önemli bir üretim ve geçim kaynağı olduğu ülkemizde, bu tür değerli kaynakların bir an önce dijitalize edilerek veterinerlik, tarım ve hayvancılık, hayvan hakları ve askeri alanlarda faaliyet gösteren kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve akademik kuruluşlarla paylaşılması TJK yönetimine önerilmiştir. Bu arşivdeki içeriğin daha geniş kesimlere ulaşması, Türkiye'de atçılık üzerine çalışmaların sayısının artmasına ve özellikle sosyal bilimlerin bu alana daha fazla ilgi göstermesine yarar sağlayacaktır.

ilgi göstermiştir. Bu ilgi, kurucu kadronun -çoğu asker kökenli olmasının da muhtemel etkisiyle- çocukluktan yetişkinliğe kadar neredeyse tüm yaşamlarının atlarla bir arada geçmiş olmasıyla açıklanabilir. Şehir hayatının gündelik rutini içinde de, bambaşka coğrafyalardaki cephelerde de yan yana oldukları atlar sayesinde, yeni rejimin sivil atçılıkla ilgili organizasyonlarında aldıkları görevler (hakemlik, komiserlik, veterinerlik vb.), bu asker kökenli kişilerin gençliklerinde at bakımı ve yetiştiriciliği hakkında ne kadar donanımlı olduklarını göstermektedir. Her ne kadar faaliyet alanı ve dönemi itibariyle bu çalışmanın kapsamı dışında kalıyor olsa da, Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı arşivindeki belgeler, işte bu erken dönem yarışçılığımızın önemli aktörlerinin daha yakından tanınmasına olanak sunar.

Günümüzde sivil binicilik hizmeti sunan diğer kurumların arşivleri ne yazık ki içerik itibariyle çok zayıf olup, bazılarında herhangi bir arşiv ya da kütüphane dahi bulunmamaktadır. Özellikle Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü'nün Beyoğlu'ndaki dernek merkezi ve Maslak'taki tesislerindeki kütüphanelerde neredeyse hiçbir kaynağa ulaşılamamıştır. Kuruluş tarihi 1913'e uzanan, Türkiye'de yarışçılığa ve modern anlamda ilk yetiştiricilik faaliyetlerine ev sahipliği yapan Sipahi Ocağı'nın kendisine ait bir arşivi olmaması (ya da böyle bir arşive kurum çatısı altında erişilememesi) düşündürücüdür. Kurumun internet sitesindeki pek çok bilgi dahi TJK internet sitesinden alınmış olup, bugüne kadar herhangi bir kurum tarihi çalışması da yapılmadığı görülmektedir.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) dijital veritabanında, kurumun 2005'ten günümüze faaliyet raporları incelenmiş; içlerinden yarışların organizasyonu, hipodrom ve aşım istasyonlarıyla ilgili bilgiler, mali veriler ve çeşitli istatistikler taranmış, tez kapsamında yararlanılabilecek olanları toplanmıştır. Tez çalışması için önemli veriler toplanan diğer kaynaklar ise TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, ulusal ve yerel gazete arşivleri, YÖK Ulusal Tez Merkezi ile İstanbul Üniversitesi ve İBB Taksim Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümleridir. Devlet Arşivleri'nde at yarışları ve bahislerle ilgili bugüne kadar çıkarılan kanunlar, Anadolu'da düzenlenen yerel yarışlarla ilgili izinler, askeri amaçlarla yapılan at ithalatına ilişkin kararnameler, at soyunun iyileştirilmesi için yapılan çalışmalar ve uluslararası yarışlara gönderilecek atlar hakkındaki kararlara ait belgelere ulaşılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanında ise yarış atlarıyla ilgili ulaşılabilen az sayıda kaynağın tamamı, atların

antrenman, yarış öncesi ve sonrası bakımları, hastalıkları ve tedavi yöntemlerine odaklanan çalışmalardır. Bunların bir kısmı TJK arşivinde de bulunmaktadır.

Cumhuriyet dönemi gazete arşivlerinde de ilgili haber, köşe yazısı, fotoğraf, karikatür vb. belgeler taranmıştır. Özellikle *Cumhuriyet* gazetesinin 1930'dan, *Milliyet* gazetesinin ise 1950'den günümüze tüm arşivini dijitalize ederek erişime açmış olmaları, bu tür araştırmalar için şüphesiz önemli bir hizmettir. Bu ulusal ölçekli gazetelerin yanı sıra, araştırmacı Ocak 2019'da Adana Hipodromu'na yaptığı ziyaret öncesinde, bu kentin en eski süreli yayını olma unvanını taşıyan *Yeni Adana* gazetesinin yönetimiyle iletişime geçmiş ve gazetenin 1960-2010 aralığına ait arşivini tarama olanağı bulmuştur. Ayrıca Ocak 2020'de Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde (APİKAM) yerel gazeteler üzerinde yapılan taramalar sonucunda, İzmir ve çevresinde düzenlenen yarışlar hakkında bilgilere de ulaşılmıştır. Çelik Gülersoy Kitaplığı, Tarih Vakfı Bilgi Belge Merkezi ve İstanbul Deniz Müzesi Arşivi'nde ise pek çok sayısına ulaşılan *Hayat Mecmuası* ve *Ses Dergisi* gibi eski süreli yayınlarda, bu konuda aydınlatıcı verilere ulaşılmış; at yarışlarının farklı dönemlerdeki toplumsal yansımaları, yer yer de "magazin" boyutları hakkında bilgi edinilmiştir.

Yine dijital kaynaklar arasında yer alan *Springer Link* isimli, pek çok bilimsel makale ve dergiye erişim sağlayan veritabanı da bu çalışma için önemli bir başvuru kaynağı olmuştur.[6] Azımsanmayacak sayıda belgeye ücretsiz erişim olanağı sunan veritabanında, çok sayıda ülkeden at, tazı, güvercin, kurbağa yarışları ile horoz ve deve güreşleri gibi hayvanların öznesi olduğu müsabakalara ve farklı kültürlerde insanların bahis oynama eğilimlerine dair çalışmalara ulaşılabilmektedir. Buradaki kaynakların çoğu psikoloji ve psikiyatri alanlarıyla ilişkili olsa da, yine de aynı konu hakkında dünyanın çeşitli yerlerinden benzerlik ve farklılıkları görmenin yararlı olduğu söylenebilir. Yurtdışından açık arşivlere örnek olacak ve bu çalışmaya hayli yarar sağlayan diğer iki kaynak ise Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin (*Bibliothèque National de France*) dijital veritabanı[7] ile *The British Newspaper Archive* adlı Britanya'da çıkan süreli yayınlara ulaşılabilen veritabanıdır.[8] Yalnızca envanter listelerinin değil, doğrudan belgelerin erişime açık olduğu bu iki veritabanı sayesinde, hem Osmanlı

[6] "Horse Racing", **Springer Link**, http://link.springer.com/search?query=%22horse+racing%22 [10.02.2017].
[7] **Gallica - Bibliothèque National de France**, http://gallica.bnf.fr/accueil/?mode=desktop [02.11.2017].
[8] **The British Newspaper Archive**, https://www.britishnewspaperarchive.co.uk [09.04.2020].

İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde koşulan yarışlar, bunları düzenleyen kurumlar ve katılımcılar hakkında bazı bilgilere ulaşılabilmiştir. Türkçe kaynaklarda önemli eksiklerin hissedildiği cumhuriyet öncesi dönemde Anadolu'da ve İstanbul'da yabancı görevliler ve Levantenler tarafından düzenlenen yarışlarla ilgili önemli kişiler, mekanlar ve tarihlere ışık tutan belgelerin de bir kısmına yine bu açık arşiv üzerinden erişilmiştir.

Arşiv taramaları sırasında bazı süreli yayınlardan elde edilen fotoğraflar üzerinde, ilgili dönemin sosyal-kültürel ortamı hakkında iddialarda bulunmayı kolaylaştırması amacıyla görsel analiz yöntemine de başvurmuştur. Sözü edilen görsel malzeme, 1930-1945 aralığında günlük gazetelerde yer verilen, İstanbul ve Ankara'daki hipodromlarda tribünleri dolduran seyircileri ve oyuncuları gösteren fotoğraflardır. İlk bakışta, hepsi belli bir noktaya odaklanmış gibi görünen bu seyircilerin fotoğrafları, aslında o yılların toplumsal yaşamını yansıtan pek çok örtülü anlam barındırmaktadır. Bu analiz sayesinde, dönemi anlatan basılı yayınlarda karşılaşılmamış, biyografik eserlerde ve sözlü tarih görüşmelerinde pek sözü edilmemiş bulgulara ulaşmak ve edinilen sınırlı bilgileri sınamak mümkün hale gelmiştir.

1.2.2. Sözlü Tarih

20. yüzyılın ikinci yarısında, II. Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı'nın toplumsal sonuçlarının da etkisiyle ABD ve Avrupa'da gelişmeye başlayan; daha çok travmatik sayılabilecek olayların araştırılmasında yararlanılan sözlü tarih yöntemi, günümüzde pek çok konunun araştırma safhasında başvurulan bir yöntem durumdadır. II. Dünya Savaşı sonrasında tarihçilerin ilgisini çekmeye başlayan yeni alanlarının araştırılmasında, sözlü tarih hızla gelişen ve yararlanılan bir yönteme dönüşmüştür. Zira "ilginç" ve "yeni" sayılan alanların tarihini aydınlatmak için yeterli düzeyde yayınlanmış kaynağa her zaman ulaşmak mümkün değildir.[9] Azınlıklar, göç, yoksulluk, yaşlılık, "öteki" olma durumu ve genel bir tanımla yerel tarih/yerellik temalı çalışmalarda sözlü tarih sıklıkla kullanılan ve araştırmacıyı özgün verilere ulaştırması bakımından günden güne yaygınlaşan bir yöntemdir. Aslında bu yöntemin pek de yeni olmadığını, tanıklıkların tarih metinleri içinde yer aldığını ve tarihçinin bulgularını desteklediğini çok eski eserler içinde de görmek mümkün. Tıpkı

[9] Michael Stanford, **Tarihin İncelenmesi İçin Bir Kılavuz**, çev. Can Cemgil (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), xvi-xvii.

Herodotos'un *Tarih (Historia)* adlı eserine, Pers ve Yunan anlatıcılara dayandırdığı bir tartışmayla başlaması[10] veya Tukidides'in, *History of the Pelopennesian War* adlı eserinde, Peloponez Savaşı'nı tasvir ederken bizzat bu olayları yaşayanlardan topladığı bilgilerden yararlanması gibi.[11]

Tarihçilerin yanı sıra sosyal antropologların ve sosyologların da başvurdukları bir yöntem olan sözlü tarih, yazılı olmayan, kolay ulaşılmayan, topluma mal olmamış, hatta varlığından haberdar olunmayan bilgilere erişmeyi sağlar.[12] Günümüzde bir tarih çalışması doğrudan bir sözlü tarih projesi olarak kurgulanmamış olsa bile, bu yöntem sayesinde toplanan bilgilerle bir araştırmanın içeriğini, niteliğini ve kapsamını geliştirmek mümkündür. Öte yandan, sözlü tarih görüşmesi yapılan kaynak kişi, kendisinin ve görüşlerinin henüz unutulmadığını, dikkate alındığını ve değer verildiğini gördüğünde mutlu olur, belleğini zorlayarak çalışmaya daha etkin katkılar sunmaya çalışır, hiç beklenmeyen hikayeler ya da kişisel arşivinden belgeler ve objeler paylaşabilir. Bu tez çalışmasında da, bugüne kadar ihmal edildiği ileri sürülen, at yarışları üzerine bahis oynayan kişilerin öznel bakışları, deneyimleri ve anılarıyla bu tarihe katkı sunabilmeleri hedeflenmiş ve bu yöntemin, araştırmayı zenginleştirdiği görülmüştür.

Sözlü tarih yönteminin bu çalışmaya kattığı artı değerlerin başında, yukarıda da vurgulandığı gibi, at yarışlarının hem bir sektör hem de bir oyun olarak yaşamasına can veren bahis oyuncularının doğrudan işin içine katılması gelir. Bu topraklarda yüzyılı aşkın süredir koşulan ve üzerine bahis oynanan yarışlar, farklı dönemlerde toplum nezdinde olumlu ya da olumsuz izlenim ve yargılar yaratmış olsa da, bahis oyuncularının kamuoyuna yansıyan varlıkları, dünyaları, görüşleri ve "başlarına gelen olaylar", genellikle sadece basının yansıttığı biçimde topluma ulaşmıştır. Söz konusu yansımalar, çoğu zaman bireylere kısa yoldan "köşeyi dönme" fırsatı veren fakat büyük hayal kırıklıklarıyla sonlanan, ibret alınması ve kaçınılması gereken olumsuz gerçekler olarak sunulur. Öte yandan, basının konuya bakışı ve olayları kamuoyuna tek yönlü aktarım biçimi yalnızca at yarışlarıyla da sınırlı değildir. Nitekim Erken Cumhuriyet yıllarında Tayyare Piyangosu ve Milli Piyango, yakın zamanda da Spor

[10] Herodotos, **Tarih**, çev. Müntekim Ökmen, 8. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012), 5-8.
[11] James Allan Stewart Evans, "Oral Tradition in Herodotus", **Herodotus: Volume 1**, ed. Rosaria Vignolo Munson (Oxford University Press, 2013): 113-123.
[12] George G. Iggers, **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı**, çev. Gül Çağalı Güven, 5. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 116-118.

Toto, Sayısal Loto, İddaa gibi başka oyunlarla ilgili yayımlanan haberler de, söz konusu oyunların toplumda hem bir umut kapısı hem de sosyal ve iktisadi bir çöküş nedeni olarak görülmesine neden olmaktadır.[13] Peki, durum gerçekten de basının aktardığı bu manzarayla sınırlı mı, yoksa bu oyunların vesile olduğu başka kazanımlar veya kaybedişler de var mı?

At yarışlarına bahis oynayanların farklı amaçları veya beklentileri vardır. Kişiden kişiye değişebilen bu beklentiler ve beraberinde gelen tutum ve davranışlar, belli bir plan dahilinde hayata geçmiş olabileceği gibi, tam tersine sadece bir heves, merak, zorunluluk, gereklilik, bağımlılık, sosyal baskı veya bilinçli bir istek sonucunda da gerçekleşmiş olabilir. Sebebi her ne olursa olsun, birey bu alana karşı ilgisini ve katılımını -eğer isterse- kendi ifadeleriyle dile getirmeli, karşısındakiyle veya toplumla paylaşmalıdır. Gazetecilerin mesleki sorumluluk ve kaygılarla bir olayı haber yapma biçimleri bir yana, sosyal bilimcilerin bireyin kişisel haklarını ve temel etik kuralları gözeterek bir konuyu işleme yöntemleri, her şeyden önce nesnel olmayı, bireysel özgürlüklere saygı duymayı, konuyu bu çerçevede analiz etmeyi ve yayınlamayı gerektirir. Nitekim sosyal antropolojide "kültürel görecelik" olarak adlandırılan bu yaklaşım, araştırmacının, karşısındaki birey veya toplumun dünya görüşünü, düşüncelerini, pratiklerini anlama çabasıyla kendi kişisel görüşlerini bir kenara koyabilmesini, hem başkalarının hem de kendi görüşlerinin ön yargısız şekilde gözlemlenebilmesini ve analiz edilebilmesini sağlar. Önemli olan, araştırmacının ilgilendiği kültürü kendince tamamen anlayana ve ifade ettiklerini anlamlandırana kadar kişisel yargılarından uzaklaşabilmesidir.[14] Bu açıdan, sosyal bilimlerin bir

[13] "21 yıllık evliliği at yarışı bitirdi", **Milliyet**, 03.03.2014, http://www.gazetevatan.com/21-yillik-evliligi-at-yarisi-bitirdi--614486-yasam/ [18.04.2017]; "Bahis parası isteyen oğlunu öldürdü", **Sözcü**, 24.10.2014, http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/bahis-parasi-isteyen-oglunu-oldurdu-630543/ [18.04.2017]; "Ömrü at yarışıyla geçti", **Hürriyet**, 25.01.2014, http://www.hurriyet.com.tr/omru-at-yarisiyla-gecti-25635655 [18.04.2017]; "At yarışı yuva yıktı", **Türkiye Gazetesi**, 07.12.2003, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a186439.aspx [18.04.2017]; "Emekli polis memuru olan ganyan bayii alacağı için cinayet işledi!", **Yarış Dergisi**, 01.08.2013, http://www.yarisdergisi.com/haberler/1820-emekli-polis-memuru-olan-ganyan-bayii-alacag-icin-cinayet-isledi [18.04.2017]; "Zimmetine geçirdiği parayla at yarışı oynadı, umreye gitti", **Foça Gazete**, 16.09.2015, https://www.focagazete.com/zimmetine-gecirdigi-para-ile-at-yarisi-oynayan-icra-mudurune-tahliye/ [18.04.2017]; "6 liralık at yarışı kuponuyla zengin oldu", **Gazetem İstanbul**, 23.09.2016, http://www.gazetemistanbul.com/spor/6-liralik-at-yarisi-kuponuyla-zengin-oldu-h37040.html [18.04.2017]; "3 TL'ye zengin oldu", **Habertürk**, 07.12.2012, http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/801282-3-tlye-zengin-oldu [18.04.2017].

[14] William A. Haviland vd., **Kültürel Antropoloji**, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008), 137-138.

konuya bakışı, gazeteciğilin aynı konuya bakışına kıyasla bazı farklılıklar ve daha büyük sorumluluklar arz eder.

Söz konusu haberlerde kullanılan ifadelerin, çoğunlukla bir yargı içeren, gerçekleşen bir olay üzerinden tüm at yarışları dünyasına peşinen suçlayıcı ya da övücü anlamlar yükleyen metin ve görsellerden oluştuğu görülmektedir. Hâlbuki bu haberlerde yansıtılan boşanma, cinayet, işinden olma, travma ya da tam tersine aniden zengin olma, köşeyi dönme, yepyeni bir hayata başlama gibi olayların aslı veya tek gerekçesi bahis oyunları olmayabilir. Zira görüldüğü kadarıyla, bu aktarımlarda konunun aktörlerinin görüşlerine pek yer verilmemiştir. Bu nedenle, sözlü tarih yöntemi, bir konunun tarihiyle ilgili basılı kaynakların sınırlı veya taraflı olduğu noktada belleklerdeki bilgilerden yararlanmayı ve alternatif bakışlara ulaşmayı sağlar. Böylece bir olayı yaratan, yaşayan, geliştiren veya yalnızca bir parçası olan bireylerin görüşlerinin işin içine katılmasıyla hem etik açıdan doğru hem de karşılaştırma yapabilme bakımından anlamlıdır. Bu çalışmada sözlü tarih yönteminin kullanılmasıyla, bugüne kadar olumlu ya da olumsuz görüşlerine pek de yer verilmediği ve sesleri duyulmadığı gözlenen kitlenin kişisel dünyalarının, görüşlerinin ve özgün katkılarının bu ortak kültürün ve tarihin karanlıkta kalmış yönüne ışık tutması ve zenginleştirmesi hedeflenmiştir.

Sözlü tarih yöntemi, yalnızca kitlelerin ya da "aşağıdakilerin" sesini duyurmaya değil, aynı zamanda yöneticilerin, popüler karakterlerin, söz sahibi olanların, başka deyişle "yukarıdakilerin" de işin içine daha fazla katılmasını sağlar. At yarışları alanından örnek vermek gerekirse, TJK yöneticileri, at sahipleri, yetiştiriciler veya jokeylerle ilgili ulaşılabilen pek çok haberin ya kurumsal bilgiler ya da kişisel kariyerlerle ilgili popüler içeriklere sahip olduğu görülmektedir.[15] Buna karşın, eğer kendileri bu sözlü tarih çalışmalarına dahil edilirlerse, bir parçası oldukları ve kuşkusuz pek çok özgün ve "içeriden" bilgi paylaşabilecekleri bu tarihin, toplum tarafından daha fazla tanınması adına önemli katkılar sunabilecekleri düşünülmüştür. Öte yandan, at yarışları üzerine bahis oynayan kitleye toplumda yaygın olarak "bahisçiler",

[15] "TJK'da Skandalın Adı Ömer Faruk Girgin", **Haberler**, 14.02.2012, http://www.haberler.com/tjk-da-skandalin-adi-omer-faruk-girgin-3359022-haberi/ [19.04.2017]; "TJK Başkanı 4 yılda 35 at satın aldı!", **Gazete Vatan**, 19.01.2004, http://www.gazetevatan.com/tjk-baskani-4-yilda-35-at-satin-aldi--21200-gundem/ [19.04.2017]; "TJK'nın yeni başkanı Ekinci: Müşterek bahisler özelleştirilebilir", **NTV**, 06.03.2015, http://www.ntv.com.tr/ekonomi/tjknin-yeni-baskani-ekinci-musterek-bahisler-ozellestirilebilir,IG0BlH_2n0a_o-vPaTkt6g [19.04.2017]; "Halis Karataş'ın tayı Katarlı işkadınına satıldı", **CNN Türk**, 13.02.2017, http://www.cnnturk.com/spor/diger-sporlar/halis-karatasin-tayi-katarli-iskadinina-satildi [19.04.2017].

"ganyancılar", "beygirciler" ya da "kumarbazlar" önyargısıyla bakılırken, burada sözü edilen kişiler bu oyunu yalnızca "oynatanlar" veya "yönetenler" olarak görülmektedir. Hâlbuki bu yöneticiler, at sahipleri ve jokeyler de pekâlâ -en azından hayatlarının bir döneminde- aynı zamanda bahis oyuncusu olabilirler. Dolayısıyla bu sosyal tarihin mümkün olduğunca tüm paydaşların bakışıyla ve bütüncül biçimde ele alınabilmesi için, alanın bu tarafındakilerle de sözlü tarih görüşmesi yapılması önemsenmiştir. Sonuçta ortak bir tarihin yazımı, ancak ortak bir katılım ve paylaşımla gerçekleşebilir.

Çalışma kapsamında, 20 kaynak kişiyle sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşmelerden 11'i İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda, 1'i Adana Yeşiloba Hipodromu'nda, kalanlar ise İstanbul'un farklı ilçelerinde kaynak kişilerin evlerinde veya işyerlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişiler arasında TJK yöneticileri, at sahipleri, yetiştiriciler, jokeyler, gazeteciler, akademisyenler ve sanatçılar vardır. Bu kaynak kişilere yönletilen sorular, tezin hipotezinin sınama amacıyla yarışlar ve bahislerle doğrudan ilgili olmakla birlikte, her birinin yaşı, uzmanlığı ve yaşadığı yöreyle ilişkili olarak bazı farklılıklar içermektedir. Örneğin görüşülen kişiler arasında 30'lu, 40'lı ve 70'li yıllarda doğan da vardır, tüm yarışçılık deneyimini İstanbul'da ya da sadece Adana'da elde edenler de. Kimi profesyonel bir yetiştiricidir, kimi yıllardır gazetelerde tahminleri yayımlanan bir basın mensubu, kimiyse yalnızca yarış meraklısı bir sinema sanatçısı. Ancak hepsinin ortak özelliği, at yarışlarıyla farklı açılardan, hatta bazıları profesyonel düzeyde ilgili bireyler olmanın yanında, kendi ifadeleriyle birer "yarışsever" veya "oyuncu" olmalarıdır. Kimi arada sırada kimiyse düzenli olarak bahis oynamakta, hipodromlara ve ganyan bayilerine gelip gitmektedir. Dolayısıyla, ister onlarca ata sahip bir yetiştirici ister televizyonda program yapan bir gazeteci isterse üniversitede ders veren bir akademisyen olsun, istisnasız her biri aynı zamanda bu oyunun birer "oyuncusudur". Yaşları itibariyle, aynı oyunun farklı tarihsel dönemlerine tanıklık etmiş, belleklerinde birçok hatıra ve deneyim barındıran kişilerdir.[16]

[16] Sözlü tarih görüşmesi yapılan kaynak kişilerin belirlenmesinde kartopu örneklemesine başvurulmuş ve görüşmelerin merkezi olarak İstanbul Veliefendi Hipodromu belirlenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'de at yarışları tarihiyle ilgili en fazla bilgiye sahip olduğu düşünülen kişilere öncelik verilmiş ve TJK yönetiminin bu konudaki önerilerinden hareketle ilk görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son yetmiş yıl içinde atçılık alanında profesyonel olarak görev yapmış veya amatör olarak bu alanla ilgilenmiş kişilerle yapılan bazı görüşmelerde, çalışmaya katkı sunacağı düşünülen başka kaynak kişilerle de görüşülmesi önerildikçe, söz konusu kişilerle ilave görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, sözlü tarih görüşmesi yapılması planlanan fakat çeşitli nedenlerle bu görüşmelerin gerçekleştirilemediği kişiler de bulunmaktadır. Ayrıca, doğrudan alanın tarihi hakkında değil fakat günümüze ilişkin bir konuda bilgi edinmek amacıyla yapılan bire bir görüşmeler de vardır. Bunlar

1.2.3. Katılımlı Gözlem

Etnografik araştırmaların temel veri oluşturma yollarından biri de katılımlı (bazı kaynaklarda "katılımcı") gözlemdir. Bu yöntem, araştırmacının araştırılanların hayatlarına mümkün olduğunca katılmasını ve kültürel pratiklerini onlarla paylaşmasını ifade eder. Böylelikle araştırmacı, hem kendi kültürel birikimiyle olayları gözlemleyebilir hem de incelediği bireylerin veya topluluğun anlamlarını, değerlerini, dünya görüşünü yerinde, onların arasında öğrenir.[17] Dahası, onların adetlerini, düşünce ve davranış kalıplarını, ritüellerini az da olsa bilmek ve ona göre davranmak zorundadır. Ozankaya, eski dilde "iştirak ederek müşahede" olarak tanımladığı bu yöntemde, araştırmacının, gözlemlediği toplumsal kümenin bir üyesi gibi davranması koşuluna vurgu yapar.[18] Zaten zaman içinde araştırmacı da, içinde bulunduğu kültüre adapte olacak, kendi balışından değil, yerel perspektiften olayları anlamaya başlayacaktır. Bu yöntem sayesinde, birebir görüşmelerde elde edilemeyen verilere de ulaşmak mümkün olmakta, her iki yöntemle elde edilen bulgular birbirini tamamlamaktadır.

Araştırma boyunca, at yarışlarının koşulduğu ve üzerine bahis oynandığı farklı kent ve mahallelerdeki hipodrom, ganyan bayi, kıraathane ve lokal gibi mekanlar belirli aralıklarla ziyaret edilmiş, yapılan gözlemler kayıt altına alınmıştır. Gözlem için bu mekanların tercih edilmesindeki neden, konuyla ilgili başlıca iş ve oluşları doğrudan hayat buldukları yerde, başka deyişle doğal ortamlarında gözlemleyebilmek; kimseyi özel bir davranışı icra etmeye yönlendirmemektir. Sonuçta burada hedeflenen, insanın insanı gözlemlemesi ve anlamaya çalışmasıdır. Herhangi bir veriye ulaşmak için karşıdakini manipüle etmek ya da yönlendirmek, etnografinin bir parçası olmadığı gibi, bilimsel etiğe de aykırıdır.[19] Dolayısıyla atlar hipodromda koşuyorsa, bahis kuponları ganyan bayinde yatırılıyorsa, yarışlar kahvehanedeki televizyondan takip ediliyorsa, katılımlı gözlemin yapılması gereken en doğru yerler, tam da buralar olmalıdır.

---

sözlü tarih çalışması içinde değerlendirilmemiş, edinilen bilgilere metin içinde başvuruldukça ilgili dipnotlarda gerekli açıklamalar yapılmıştır.

[17] Haviland vd., **age**, 853.

[18] Özer Ozankaya, **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, 3. bs. (Ankara: Savaş Yayınları, 1984): 74.

[19] Conrad Phillip Kottak, **Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, çev. Serpil N. Altuntek vd. (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008), 30.

Söz konusu mekanların kendi tarihleri ve bu alanın aktörlerinin bu mekanlarla ilişkileri, bu tarih çalışmasının önemli unsurları olarak belirleyici roller üstlenmektedir. Üretim ve tüketim ilişkilerinin, kültürel süreçlerin ve gündelik yaşama ilişkin pratiklerin hayat bulduğu, öğrenildiği, aktarıldığı ve dönüştüğü mekanlar, fizik özelliklerinden ziyade içindeki insanların onlarla kurduğu ilişkiler açısından değerlendirilmelidir. Lefebvre'in dediği gibi, "gerçekte soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgu" olan mekanlar, bu tezin hem konusuna hem öznelerine hem de tüm araştırma süreçlerine ev sahipliği yapan "yaşayan" alanlardır.[20] Mekandan bağımsız bir sosyal araştırma düşünülemeyeceği için, tez çalışmasında bahsi geçen bu mekanlar, okuyucunun zihninde canlanacak şekilde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bir yandan at yarışlarına herhangi bir biçimde (at sahibi, oyuncu, işletmeci, yönetici, jokey vb.) doğrudan katılanların gözünden söz konusu mekanların anlamlandırılması ve içeriden (emik) bir bakışla değerlendirilmesi hedeflenirken, diğer yandan dışarıdan (etik) bakış da korunmaya çalışılmış ve grubun bir üyesi olma riskinden kaçınarak, dışarıdan bir gözle de değerlendirmeler yapılmaya özen gösterilmiştir.[21] Nitekim etnografik araştırmalarda dikkat edilmesi şart olan önemli bir husus, araştırmacının ne kadar içeriden, ne kadar dışarıdan bakması gerektiğini, yani geçmesi ve geçmemesi gereken eşiği bilmesidir. Başka deyişle araştırmacı, kendisini araştırdığı gruba kabul ettirmeye ve grup üyelerinin penceresinden olaylara bakmaya çalışırken, tamamıyla onlardan biri gibi olmaması koşulunu unutmamalıdır. Aksi halde, araştırmacı nesnelliğini kaybedebilir ve çalışması farklı yönlere doğru evrilebilir. Bu tez çalışması boyunca, araştırmacı zaman zaman at yarışları üzerine bahis oynamış, ikramiye kazandığı ya da para kaybettiği durumlarda, gözlemlediği oyuncular gibi davranmaya, düşünmeye, konuşmaya başladığını fark etmiştir.

"Ötekinin" arasına karışmak ve "öteki" gibi bakmak, her zaman kolay olmadığı gibi, aynı zamanda araştırmacı için bir tür adaptasyon süreci de gerektirir. İlk aşamada genellikle yaşanan kültür şokunun atlatılma süresini ifade eden bu adaptasyon, araştırmacının "onlar" gibi olduğu, konuşmaya başladığı, anlaştığı, güven kazandığı zamana dek sürebilir. Araştırmacı bu adaptasyon sürecini yaşarken, karşı tarafın

[20] Henri Lefebvre, **La Reproduction de l'Espace** (Paris: Anthropos, 1974), 16.
[21] Emik ve Etik Yaklaşım: "Kültürel ifadeleri yerli kültürün bakış açısıyla (emik) veya gözlemcinin kültürel bakış açısıyla (etik) anlama çabasını ayırt etme amacıyla kullanılan terimler. Kenneth Pike (*Language in Relation to a United Theory of the Structure of Human Behaviour*, 1954) bu terimleri dilbilimdeki *fonemik* ve *fonetik* terimlerinden üreterek antropolojiye sokmuştur". Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü** (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003): 260.

kendisinden kuşkulanması ve araştırmaya katılmayı reddetmesi de mümkündür. Bu tür durumlarla bu saha çalışmasında da karşılaşılmıştır. Örneğin, hipodromda birebir görüşme talep edilen bazı oyuncular, araştırmacı tarafından görüşmenin içeriği ve amacı hakkında bilgilendirilmiş olmalarına rağmen, bunun TJK tarafından yaptırılan bir araştırma olduğunu düşünmüş ve görüşmeyi reddetmişlerdir. Bazı TJK yöneticileri ise, araştırmacının aslında basın mensubu olduğunu ve kurumun olası açıklarını aradığını düşünerek görüşmeye kuşkuyla yaklaşmışlardır. Ne var ki, etnografi uzun zamana yayılan bir araştırma süreci olduğu için, bu önyargılar bir süre sonra ortadan kalmaya başlar. Böylece kendisine güvenilen ve grubun içine kabul edilen araştırmacıyla araştırılanlar arasında bir alışveriş başlar. Bu alışveriş, yalnızca iki tarafın birbirileri hakkında bilgiler edinmelerini değil, aynı zamanda araştırılanların kendi değerlerini karşı tarafın gözüyle de öğrenmelerini, hatta daha fazlasını merak ederek ilgilerini ve desteklerini arttırmalarını getirir.[22] Burada sözü edilen kültürel alışveriş, bu tez çalışmasında da çok defa gerçekleşmiştir. Araştırmacı, katıldığı ortamlarda yaptığı görüşmeler ve gözlemlerle topladığı bilgilerin yanı sıra, pek çok at yarışı oyuncusu da aslında uzun yıllardır uygulamakta, telaffuz etmekte, kullanmakta olduğu tutum, alışkanlık, söz, ifade ve ritüelleri araştırmacının sürdürdüğü bu çalışma sayesinde fark ettiğini veya artık farklı gözle algıladığını belirtmiştir.

Araştırmacı, tez çalışması boyunca İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda, farklı mevsimlerde düzenlenen yüzden fazla yarış gününde bulunmuştur. Bunlardan dördü 2016, 2017, 2018 ve 2019'de Gazi Koşusu'nun düzenlediği günlerdir. Hipodroma yapılan bu ziyaretler, bu kompleks içinde yürütülen arşiv çalışmalarından ve sözlü tarih görüşmelerinden ayrı düşünülmelidir. Zira sözü edilen her yarış gününde, araştırmacı bizzat tribündeki, pist çevresindeki ve padok bölgesindeki oyuncular arasında koşuları seyretmiş, çevresinde olan biteni gözlemlemiş ve zaman zaman bire bir ve odak grup görüşmeler yapmıştır. Bunun dışında, araştırmacı Ocak 2019'da Adana Yeşiloba Hipodromu'nda ve Ocak 2020'de İzmir Şirinyer Hipodromu'nda ikişer yarış günü geçirmiştir. Ülkedeki dokuz hipodromdan bu üçünün seçilmesindeki neden, bu kentlerin günümüzde ayakta olan en eski üç hipodroma ev sahipliği yapmaları, dolayısıyla yerel halklarının uzun yıllara dayanan bir yarışçılık ve yetiştiricilik kültürüne sahip olmalarıdır. Adana ve İzmir'de yapılan gözlem ve

[22] Abraham Rosman, Paula G. Rubel, **The Tapestry of Culture** (New York: McGraw-Hill International Edition, 2001), 21-23.

görüşmelerden de yararlanılmış olsa da, bir yılda sadece iki yarış günü geçirilen bir yere ve oradaki insanlara dair genelleyici bir değerlendirme yapmak doğru değildir. Bu nedenle, tezin katılımlı gözleme dayanan bulguları ve bunlar üzerine inşa edilen analizler, daha ziyade İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılanları kapsamaktadır. Adana ve İzmir'deki hipodromlarla ilgili paylaşılan bilgiler, ancak İstanbul'da gözlenen ortamla yapılan bazı somut karşılaştırmalarla sınırlıdır. Hipodromların dışında, araştırmacı kişisel seyahatleri kapsamında farklı tarihlerde on ilde toplam 54 ganyan bayine gitmiş ve her birinde en az iki koşuyu içeridekilerle birlikte televizyondan naklen takip etmiş, dolayısıyla bu mekanlarda birer saatten uzun süreler geçirmiştir. Bu ganyan bayilerinin 44 tanesi İstanbul'dadır ve tıpkı hipodromlarla ilgili gözlemler büyük ölçüde Veliefendi Hipodromu'nu kapsadığı gibi, ganyan bayilerinde toplanan bulgular da yine çoğunlukla İstanbul'daki bayilere odaklanmıştır.[23]

1.3. Dünyada ve Türkiye'de At Yarışları Tarihiyle İlgili Kaynaklar

Uygarlık tarihi boyunca belirlenmiş kurallarla koşulan at yarışlarının en eski örneklerine Hint, Anadolu ve Akdeniz coğrafyalarında rastlanmaktadır. Antik Çağ'a tarihlenen yarışçılık ve yetiştiricilik uygulamaları hakkındaki bilgiler, günümüze ya nadiren yazılı belgeler (tarihçilerin el yazmaları vb.) sayesinde ya da yaygın olarak çeşitli somut buluntular (tablet parçaları, hipodrom kalıntıları, heykeller, üzerine yarış sahnelerinin resmedildiği vazolar vb.) sayesinde ulaşmaktadır. Dolayısıyla at yarışlarının erken dönem uygulamalarını incelemek için en önemli başvuru kaynaklarından biri kuşkusuz arkeolojik bulgulardır. 2016 yılında Konya'daki arkeolojik çalışmalar sırasında bulunan ve yaklaşık iki bin yıl öncesine tarihlenen bir kitabe, dünyada at yarışlarının tarihi açısından literatüre girmiş eldeki en güncel bulgulardan biridir. Adını Romalı bir biniciden aldığı söylenen Lukuyanus Anıtı üzerindeki bu kitabede, dönemin yarışları, yarışçıları ve yarış kurallarının anlatıldığı bilgilere ulaşılmıştır. Uluslararası kamuoyunda hayli ses getiren bu bulgular, yarış kurallarına değinen en eski kitabe olarak kayıtlara geçerken, aynı zamanda Anadolu

[23] Ganyan bayilerinde katılımlı gözlem yoluyla araştırma yapılan kentler şunlardır: İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Çanakkale, İzmir, Eskişehir, Adana, Elazığ, Kars. İstanbul'da ise şu ilçelerdeki ganyan bayilerine gidilmiştir: Beşiktaş, Şişli, Sarıyer, Beyoğlu, Fatih, Eyüp, Kadıköy, Üsküdar, Beykoz, Zeytinburnu, Bakırköy, Avcılar.

coğrafyasının at yarışlarına yaptığı ev sahipliğinin tarihine ışık tutması bakımından da büyük önem taşımaktadır.[24]

At yarışlarını doğrudan konu eden tarih çalışmaları hayli sınırlıdır. Bunun yerine yarışlara, bazen at üstündeki ünlü bir binicinin bazen Olimpiyatlar gibi büyük bir organizasyonun bazen de mimari veya toplumsal yönleriyle ön plana çıkan hipodromların anlatımları içinde kısmen yer verildiği görülür. Porphyrios gibi efsanevi bir *quadriga*[*] yarışçısının üstün başarılarını, Konstantinopolis Hipodromu veya Circus Maximus (*Circo Massimo*) gibi ihtişamlı yapıların mimari özelliklerini, imparatorların taç giyme törenlerini, gladyatör dövüşlerini ya da Olimpiyatlardaki zorlu mücadeleleri anlatan pek çok eserde, ilgili dönemlerin at yarışları hakkında sayısız bilgiye ulaşılabilir.[25] Söz konusu eserler, doğrudan at yarışlarına odaklanmak gibi kaygılar taşımaz. Ne var ki, gerek atın insanla ayrılmaz ilişkisi gerekse de oyun, tören, gösteri, bahis, mücadele gibi toplumsal yaşamın her dönem var olan kültür öğeleri, başka bir konunun anlatımı sırasında bile, okuyucunun dönemin yarışlarını tahayyül etmesi için yeterli olabilir.

Burada, at yarışları tarihine odaklanan yenilikçi bir kaynağa özellikle dikkat çekmek gerekiyor. Araştırmacı, Şubat 2020'de Roma'ya yaptığı seyahatte dünyanın en eski ve büyük hipodromlarından biri olan Circus Maximus'a gitmiştir. Kuruluş tarihi MÖ 2. yüzyıla uzanan bu büyük yarış, oyun ve kamusal gösteri alanı, MS 6. yüzyıl sonrasında bu tür etkinliklere kapanmıştır. Aradan geçen yaklaşık 1500 yıl boyunca çeşitli üretim faaliyetlerine, siyasal propaganda gösterilerine ve son olarak bazı kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan alan, günümüzde büyük bir çayırlık olarak yaşamaktadır. Yüz elli bin kişi kapasiteli tribünleri veya on iki yarış arabasının sığdığı pistinden pek bir iz kalmamış olup, Roma halkı bu alandan yürüyüş ve piknik amacıyla yararlanmaktadır. Ne var ki, Mayıs 2019'da Roma Belediyesi'nin öncülüğünde hayata geçirilen bir "sanal gerçeklik" projesiyle, artık hipodromun ve yarışların iki bin yıl önceki

[24] "Konya'daki 2000 Yıllık Kitabede At Yarışları Kuralları Çıktı", **Arkeofili**, 2 Mayıs 2016, http://arkeofili.com/konyadaki-2000-yillik-kitabede-at-yarisi-kurallari-cikti/ [03.02.2017].

[*] Quadriga: Antik Çağ Olympia Oyunları ve diğer yarışlarda yan yana koşulmuş dört at tarafından çekilen ve sürücüsünün ayakta kullandığı yarış arabası.

[25] Bu açıdan sınırlarını belirlemenin mümkün olmadığı, atla insanın kadim ilişkisi nedeniyle çok çeşitli konularla ilişkilendirilebilen at yarışlarının uygarlık tarihi içindeki önemini konu eden tarihsel kaynaklara birkaç örnek için Bkz. Dirk Bennett, "Chariot Racing in the Ancient World", **History Today**, v. 47, Issue 12 (1997): 41-48; Catherine Johns, **Horses - History, Myths, Art** (London: British Museum Press, 2006), 52-62; Gilbert Dagron, **Konstantinoplis Hipodromu - Oyunlar, Halk, Politika**, çev. İsmail Yerguz (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014).

uygulamalarının canlandırmasını izlemek mümkün hale gelmiştir.[26] Hipodromun mimari özellikleri, dönemin siyasal ve toplumsal koşulları, gündelik hayat örüntüleri ile atların, seyislerin ve bahis oyuncularının canlandırmalarına odaklanan bu dijital hizmet sayesinde, kaderine terk edilmiş gibi duran bu alan adeta bir canlı tarih müzesine dönüşmüştür. Bir benzerinin gelecekte İstanbul Sultanahmet'teki Konstantinopolis Hipodromu'nda da hayata geçirilmesi ümit edilen bu yenilikçi proje, Antik Çağ yarışlarıyla ilgili benzersiz bir kaynak olarak düşünülebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, bu çalışmada at yarışlarının uygarlık tarihi içindeki serüveni iki döneme ayrılmıştır. Bunlardan ilki, Antik Çağ'dan günümüz yetiştiricilik ve yarışçılık anlayışının Britanya'da gelişmeye ve oradan dünyaya yayılmaya başlamasına kadar geçen yaklaşık üç bin yıllık uzun dönem; ikincisi ise modern yetiştiricilik kuralları ve yarış organizasyonlarının başlangıcından günümüze uzanan yaklaşık üç yüzyıllık kısa dönem olarak düşünülebilir. Birinci dönem yarışçılığına yer veren kaynaklar, insanın uygarlık inşa ettiği her dönem ve coğrafya için araştırılabilir, sayıları arttırılabilir. Ancak bu çalışma "modern" kabul edilen yarışçılığa odaklandığı için, daha ziyade bugün yürürlükte olan kuralların ortaya çıkıp tüm dünyaya yayıldığı 18. ve 19. yüzyıldan günümüze geçen sürenin literatüründen söz edilmelidir. Söz konusu dönemde, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun geniş topraklara hükmetmesinin etkisiyle, başta İngiltere olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Uzakdoğu ülkelerinde at yarışlarının tarihine değinen pek çok esere ulaşılabilmektedir. Bunların yanı sıra, Fransa ve kolonilerinde at yetiştiriciliği ve yarışçılığının tarihsel gelişimini konu eden çalışmalar da az sayıda değildir. Tüm bu eserlerin içerikleri incelendiğinde, şöyle bir tespitten söz edilebilir: ulaşılabilen çoğu kaynak, Sanayi Devrimi öncesine tarihlenen yarışçılık geleneklerine ya kısmen ya da daha geniş bir konu altında örtülü olarak değinirken, son iki yüzyılda dünya genelinde koşulan yarışlarla ilgili çok daha fazla ve ayrıntılı yayın bulunmaktadır.[27]

Yabancı dillerde yayınlanmış tarih çalışmalarından incelenen örneklerin neredeyse tamamı, 19. ve 20. yüzyılda çoğu İngiltere'de veya Britanya İmparatorluğu'nun eski

[26] **Circo Maximo Experience**, http://www.circomaximoexperience.it/en/ [22.02.2020].
[27] Roger Longrigg, **The History of Horse Racing** (Macmillian, 1972); Wray Vampley, **The Turf: A Social and Economic History of Horse Racing** (Brighton: Edward Everett Root, 2016); Tony Byles, **101 Interesting Facts on the History of Horse Racing** (Bedfordshire: Andrews UK Limited, 2015); John Richard O'Hare, **The Socio-economic Aspects of Horse Racing** (Washington: Catholic University of America Press, 1945); David Myers, **History of Horse Racing** (G2 Entertainment Limited, 2007); Andrew Lemon & Harold Freedman, **The History of Australian Thoroughbred Racing: The Golden Years, from 1862 to 1939** (Classic Reproductions, 1987).

sömürgelerinde koşulan önemli yarışları konu etmektedir.[28] Bunların bir kısmı anı ve roman türünde eserler, bir kısmı ise dönemin gazete kupürleri ve fotoğraflarından hazırlanmış albüm kitaplardır. Birçoğunun ortak noktası, en az yarışlar kadar bahislere de yer vermesidir. Anlatılan hikayelerde, paylaşılan görüş ve tavsiyelerde, sunulan tablolar ve görsellerde, bahis oyuncularının, geçmiş büyük ikramiyelerin ve sansasyon yaratan şike iddiaları gibi olayların, genel anlamda atlar ve yarışlar kadar (hatta bazılarında daha geniş biçimde) konu edildiği görülmektedir. Bu gözlemden, söz konusu eserlerin değindiği dönem, ülke ya da kültür ne olursa olsun, at yarışları ile bahislerden birbirinden bağımsız şekilde söz edilemeyeceğini; ikisinin bir bütünü tamamlayan iki temel parça olduğunu ileri sürmek mümkün. Zira içinde bahislere değinmeden at yarışları tarihinin anlatımı iddiasında olan hiçbir eserle karşılaşılmamıştır. Öte yandan, şu ya da bu ülkede koşulan at yarışlarının tarihi değil, yalnızca yarışlar üzerine oynanan bahislerle ilgili yapılan literatür taramasında, çoğu psikiyatriyle ilişkili yüzlerce akademik kaynağa ulaşılmıştır. Ancak bunların da pek çoğu, yarışların bilhassa gençler arasında yaygınlaşma eğilimleri, toplumda yarattığı patolojik kumar bağımlığı, tedavi yöntemleri, başka kumar türleriyle benzerlikleri ve farklılıkları gibi konulara eğilmektedir.[29]

Bugüne kadar ulaşılan bulgulara göre at, insanın ilk evcilleştirdiği ve zaman içinde pek çok yönünü farklı amaçlar için kullanmayı öğrendiği hayvanlardan biridir. Ancak Türkiye'de atla ilgili yayınlanmış eserlerden incelenenlerin çoğunda, at "insanlıktan" ziyade "Türklük" bağlamında ele alınmakta; insan-at ilişkisinin kökleri, tahayyül edilen bir Türk tarihinin başlangıcına kadar uzanmaktadır.[30] Bununla birlikte, söz konusu çalışmaların önemli bir kısmının akademik kaygılar gütmeden, kişisel gayretlerle hazırlandığını ve Türkiye'de atçılığın farklı yönlerine (yarışçılık, yetiştiricilik, binicilik, süvarilik, bakım ve tedavi yöntemleri vb.) ışık tutmaları

[28] Söz konusu kaynaklar içinden farklı türlere verilebilecek birkaç örnek için Bkz. Edward Newton, **Derby Day and Other Adventures** (Little Brown and Company, 1934); Barry Wood, Alan Wood, **Off the Track: Amazing but True Racing Stories from all Around the World** (The Five Mile Press Pty Ltd, 2012); John Christgau, **Kokomo Joe The Story of the First Japanese American Jockey in the United States** (University of Nebraska Press, 2009).

[29] "Horse racing", **Springer Link**, http://link.springer.com/search?query=%22horse+racing%22 [09.02.2017].

[30] Reşat Köstem'in kaleme aldığı **Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu** (2000), İsmail İlhan Başçı'nın **50. Yılda Yarışçılık** (1973), Necip Fazıl Kısakürek'in **At'a Senfoni** (1957) adlı eserleri; Yarış ve Islah Encümeni tarafından yayımlanmış **At Yarışlarına Dair Talimname** (1927); Türkiye Jokey Kulübü'nün kurumsal tarih çalışması olan **TJK 60 Yaşında** (2010) farklı kişiler tarafından, birbirinden çok farklı dönemlerde yayınlanmış olsalar da, söz konusu önermeye örnek olarak sunulabilecek çalışmalardandır.

bakımından önemli eserler olduğunu belirtmek gerekir. Yapılan literatür taramasının sonuçlarına göre, atçılık alanında Türkiye'de ulaşılabilen Türkçe kaynakların önemli bir bölümü atların türleri, bakım teknikleri (tımarlama, yıkama, tedavi, antrenman vb.) ve genel veterinerlik işleri bağlamında hazırlanmış eserlerdir. At yarışlarının tarihi üzerine yayınlanmış akademik/akademik olmayan eserlerden söz etmeden önce, at yarışları ile biniciliğin birbirinden ayrı alanlar olduğunu ve biniciliğin ülkemizde orduyla yakın ilişkisinin de etkisiyle, bu konuda pek çok sivil ve askeri yayın bulunduğunu burada hatırlatmak gerekir.[31]

Türkiye'de at yarışlarının tarihini merkezine alan yayınların önemli bir kısmı, zamanında at yarışı muhabirliği yapmış gazeteci ve yazarların kişisel girişimleriyle kaleme aldıkları eserlerdir. Yarışçılık tarihini aydınlatma çabası içindeki bu eserlerin çoğu TJK'nın kuruluşundan sonra, hatta 1970'lerden günümüze geçen süre içinde yayınlandıklarından, içerikleri ya söz konusu dönemin büyük yarışlarını kazanan atlar, jokeyler ve at sahiplerinin hikayelerinden ya da TJK'nın kurumsal tarihinden ibarettir. Bu durum, Türkiye'de yarışçılığın 20'li ve 30'lu yıllarda henüz kurumsallaşma (yasalaşma, tesisleşme, yetiştiriciliğin gelişimi ve teşviki vb.) evresi içinde olması, 1927 öncesine dair verilere erişimin ve Latin harflerine çevirinin görece zorluğu ile söz konusu eserlerin bilimsellik kaygısı taşımamaları gibi nedenlerden kaynaklanıyor olabilir.

İncelenen eserler, hem bu alanı merak eden okuyucuları hem de daha derinlemesine incelemeler yapmayı hedefleyen araştırmacıları tatmin edecek kadar zengin içeriklere sahip ve harcanan emek göz önüne alındığında, takdire şayan çalışmalardır. Cumhuriyet tarihi içinde at yarışlarının gelişim süreci, toplumun yarışlara ve bahislere ilgisi ve farklı dönemlerde İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'nın sosyal dokusu üzerine öznel betimlemeler, bu tez için hayli yarar sağlayan bilgiler olmuştur. Özellikle gençlik yıllarında atçılığa büyük ilgi duyduğu anlatılan Necip Fazıl Kısakürek'in (1904-1983) 1957'de yayınlanan *At'a Senfoni*, at yarışlarına hayatını adamış bir gazeteci ve yayıncı olan Nimet Üyken'in kaleme aldığı *Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi* ile gazeteci ve araştırmacı Reşat Köstem'in 2000 yılında yayınlanan *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, Türkiye'de at

[31] **Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Kütüphanesi Kitap Kataloğu** (Konuya Göre Sıralı), http://www.askerimuze.tsk.tr/content/img/kutuphane/koleksiyon/kitap_konu.pdf [08.02.2017].

yarışlarının tarihine ışık tutan başlıca eserler olarak sıralanabilir. Bu üç önemli kaynağın içeriğine burada kısaca değinmek doğru olacaktır.

Türk-İslam düşüncesinin edebiyat alanındaki öncülerinden, şair ve yazar Necip Fazıl Kısakürek *At'a Senfoni* adlı romanına, "şu sahte insanlık ve kahramanlık kadrosunda hiçbir hâs isme layık görmediğim destanı at için yazdım" sözleriyle başlar. Eserde sıklıkla ata uhrevi anlamlar yükleyen yazar, atı hayvanlar arasında ayrı bir yere koyar ve onu "ilahi bir hediye" olarak nitelendirir. Kısakürek, Arap atının sahip olduğu "üstün ve sarsılmaz" konumunu da, yine Hz. Muhammed'in öznesi olduğu bir kurguya bağlar. Bu kurguya göre, çoğu atın alnında dikine bir iz biçiminde yer alan ve "akıtma"[32] olarak bilinen lekeler de, atların itaat ve dirayetleri de, doğrudan peygamberin lütfuna dayanmaktadır. Gençlik yıllarında kumar oyunlarına yakın ilgisi olduğu bilinen Kısakürek'in yarışlar ve bahisler üzerine görüşlerinde ise bir tutarsızlık gözlenmektedir. Eserinde müşterek bahsi "atın melek manasına insanların musallat ettiği şeytan" olarak nitelendirmesine rağmen, bahislerin tamamen ortadan kaldırılmasının, at yarışlarına gösterilen ilginin azalmasına neden olacağını belirtir ve ilgili kurumlara, onun "şerrini azaltmaları" yönünde tavsiyede bulunur.[33] Her ne kadar bir tarih çalışması olma iddiası taşımasa ve içeriğinde bazı tutarsızlıklar bulunsa da, Kısakürek'in bu eseri hem yayınlandığı dönemdeki özgün konumu hem bir edebiyatçı tarafından kaleme alınması hem de aradan geçen uzun süreye rağmen hâlâ TJK Yayınları tarafından güncellenip yeniden basılmasıyla, Türkiye'de at yarışlarının tarihi açısından önemli sayılacak bir eserdir.

Reşat Köstem'in zengin bir kaynakçaya sahip olan *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu* adlı eseri ise, uygarlık tarihi içinde Türklerin atlarla ilişkilerini kronolojik bir çerçevede ele alır. Antik Çağ Akdeniz ve Mezopotamya uygarlıkları ile Orta Asya Türk kültüründe atın yer aldığı alanlar kısaca incelendikten sonra, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1950'ye kadar geçen sürede atçılıkla ilgili faaliyetler, arşiv belgelerine dayanan ayrıntılı bir dille aktarılmaktadır. Eserde imparatorluk ve cumhuriyet dönemlerinde yetiştiricilik ve yarışçılıkla ilgili neredeyse her alana (kurumlara, kanunlara, olaylara, önemli kişilere) değinilir. Çalışmanın tek sorunlu görünen yanı, özellikle ilk bölümünde Hititlerde, Sümerlerde

[32] "Akıtma", **Türk Dil Kurumu**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AKITMA [01.05.2017].
[33] Necip Fazıl Kısakürek, **At'a Senfoni** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2003), 17-19, 65-66, 128.

ve diğer Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarındaki atçılık faaliyetlerinin anlatımında "Türklük" adına kullanılan sahiplenici dildir. Bu toplumların atla kurdukları üretim ve tüketim ilişkileri, kullanım ve yetiştirme teknikleri, gelenekleri ve sembolleri, onların aslında Türk kökenli oldukları iddiası üzerinden anlatılmaktır.[34] Bu, tarihe sorunlu ve yanlış bir bakıştır. Bu konunun dışında, Köstem eserinin bütününde dünya tarihinden yola çıkarak at-insan ilişkisini ve Türk kültürü içinde (yarışçılık ve yetiştiriciliğe önemli bir yer ayırarak) atçılığın tarihsel gelişimini, sade ve yalın bir dil kullanarak başarıyla aktarmaya çalışmıştır. Köstem'in çalışması, bu alanın tarihine ışık tutan ve benzerine nadir rastlanabilecek bir eserdir.

Yine bir gazeteci tarafından kaleme alınmış fakat bu defa at yarışları külliyatı içine bir kurum tarihi hüviyetinde giren önemli bir eser ise, 2009 yılında doksan yaşında hayata gözlerini yuman gazeteci, yayıncı, Yüksek Komiserler Kurulu[35] ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Üyesi Nimet Üyken'in *Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi* adlı çalışmasıdır. Önemli bir kısmında TJK'nın kuruluşundan 2000 yılına kadar geçen sürenin çizgisel bir tarih anlayışıyla aktarıldığı eser, çoğunlukla TJK'nın kurumsal yapısındaki idari süreçler ve değişimler üzerine inşa edilmiş; yöneticilerin ve at sahiplerinin ön planda anlatıldığı bir çalışma olmuştur. Yine de yazar, kurum tarihi yazımında uyulması gereken başlıca kurallardan olan, tarihi yazılan kurumun tüm yönleriyle, ilişki içinde bulunduğu diğer kuruluşlarla ve ülke siyasetiyle ilişkilerini göz ardı etmeden kaleme alma konusunda da duyarlı bir tutum izlemiştir.[36]

Türkiye'nin yarışçılık tarihi açısından büyük önem taşıyan ve bu etnografik tarih çalışmasına hayli katkı sağlayan diğer kaynaklar ise otobiyografilerdir. Başta TJK'nın kurucu üyelerinden Sait Akson'un (1913-1970) özellikle Erken Cumhuriyet yıllarına ışık tutan *Sait Akson'un Yarışçılık Anıları* olmak üzere, 2017'de kaybettiğimiz TJK Asli Üyesi Semiral Bilbaşar'ın *Atlar* (2014) ve yine Nimet Üyken'in *At Yarışlarında*

[34] Reşat Köstem, **Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2000), 15-19.
[35] Yüksek Komiserler Kurulu (YKK): 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 24 üncü maddesinde belirtildiği üzere, Bakanlığın sürekli kuruludur. At Yarışları Hakkında 6132 sayılı Kanun ve buna bağlı olarak çıkarılan At Yarışları Yönetmeliği'nin 5 inci maddesi uyarınca, Bakan tarafından, tercihen at yetiştirme ve ıslahı, at yarışları ve yarış mevzuatı konularında bilgi ve tecrübe sahibi, üniversite mezunu ve 14/7/1965 tarihli ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesindeki şartları taşıyan kişiler arasından seçilen dokuz kişiden teşekkül eder. Bakan, üyeler arasından bir Kurul Başkanı ve Başkan Yardımcısı görevlendirir. "Hakkımızda", **TC Tarım ve Orman Bakanlığı Yüksek Komiserler Kurulu**, https://www.ykk.gov.tr/Sayfa/Detay/244 [08.02.2020].
[36] Gürkan Tekin, "Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, c. 11, s. 42 (Kasım 2008): 331-340.

65 Yıl adlı eserleri, Türkiye'de at yarışlarının gelişiminde sosyal ve kültürel süreçlere yer veren çok önemli çalışmalardır. Her birinin yazarı, bu alanda at sahipliği, yetiştiricilik, yöneticilik, hakemlik, gazetecilik ve yayıncılık gibi birden çok unvana sahip olmuş bu eserler, TJK Yayınları tarafından ülkemizde at yarışçılığı ve yetiştiriciliğin tarihinin kayıt altına alınması ve topluma tanıtılması açısından bu literatüre kazandırılmış önemli yayınlardır.

Yalnızca yarışlar değil, atın Anadolu'da insanla kurduğu ilişkilerin köklerine inen ve at türlerinden atla ilgili efsane ve mitoslara, at arabalarından süvari birliklerine, atlı sporlardan müşterek bahislere kadar başlı başına bir at ansiklopedisi niteliğinde bir çalışma olan *Yoldaşımız At* (2003) ise, Kudret Emiroğlu ve Ahmet Yüksek'in titiz çalışmaları sonunda ortaya çıkmış, henüz bir muadiline rastlanmamış özgün bir kaynaktır. Atlara dair akla gelen neredeyse her konuya değinen, dolayısıyla çok zengin bir kaynakçaya sahip olan eser, atla insanın ilişkisini ele alması ve atın her dönemde insan için ifade ettiği kültürel anlamları yansıtması bakımından bu teze çok değerli katkılar sunmuştur.

At yarışlarına farklı boyutlarıyla yer veren bu yayınların yanı sıra, ülkemizde atçılığın diğer yönleriyle, özellikle at tedavisi ve yetiştiriciliği konusunda yarışçılığa nazaran çok daha fazla sayıda yayınlanmış çalışma bulunmaktadır. Bunların bir kısmı üniversitelerin veterinerlik fakültelerinde verilmiş lisans ve yüksek lisans tezleri, bir kısmı ise TJK çatısı altında gerçekleşmiş çeşitli etkinliklerin (panel, sempozyum, konferans vb.) sonunda yayınlanmış çalışmalardır. Gerek TJK arşivi gerekse YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanında, at yarışlarının tarihi ya da sosyolojisi üzerine yapılan taramalarda hiçbir teze ulaşılamamıştır. At sağlığı, hastalıkları, tedavi ve bakım yöntemlerini içeren çalışmaların tamamına yakını, en azından giriş bölümlerinde insan-at ilişkisi, Anadolu'da at kültürü, süvari taarruz teknikleri gibi atın hem askeri hem de sivil kullanımları için zengin bilgiler içermektedir. Bunlar içinden yararlanılanlara bu tezin kaynakçasında yer verilmiştir.

2015 yılında İstanbul Veliefendi Hipodromu Şeref Tribünü girişinde açılan ve TJK Yayınları tarafından kataloğu bastırılan, araştırmacı Mustafa Gürcü tarafından hazırlanmış *Osmanlı'da At* sergisi de I. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede yetiştirilen ya da ithal edilen atların şecereleri ve baytar karneleri, haralar, aygır depoları ve çeşitli idman fotoğraflarından oluşmaktadır. Çoğunluğu TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler

Kütüphanesi'nden temin edilmiş bu belgeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem hayvan ıslah teknikleri ve altyapısı hakkında fikir vermekle birlikte, tarih yazımına katkısı açısından sınırlı bir içerik sunmaktadır.

Son olarak, at yarışlarının tarihine ışık tutan en önemli kaynaklardan biri de tartışmasız süreli yayınlardır. Hem günlük gazeteler hem de yarışçılıkla ilgili mecmualar, özellikle yayınlandıkları dönemlerde yarışlar ve bahislerle ilgili gerçekleşen olayları, alınan kararları, inşa edilen/yıkılan kurumları, önemli roller üstlenen kişileri, kısacası dönemin dinamiklerini anlamak için benzersiz kaynaklardır. Türkiye'de 1940'lardan itibaren yarışçılıkla ilgili süreli yayınlar ortaya çıkmaya başlamış, 50'li yıllardan günümüze her dönem en az bir adet haftalık veya on beş günlük mecmua çıkmıştır. Bunlar arasında en uzun ömürlü olanı, Nimet Üyken'in çıkardığı *Derbi*'dir. Bunun yanında, *Hipodrom, Kamçı, Start, Üzengi* gibi farklı dönemlerde yayınlanan başka yarışçılık mecmuları da sayılabilir. Bu yayınların çok büyük bir kısmı TJK arşivinde bulunmaktadır.

1.4. Yarışlar ve Bahislerle İlgili Temel Kavramlar

Türkiye'de at yarışları ve müşterek bahisler üzerine gerek profesyonel anlamda gerekse de halk ağzında sıklıkla kullanılan, bir kısmı Fransızca ve Farsça kökenli terimler ve kavramlar bulunur. Bunların bazıları bir oyunun temel unsurları olan oyun alanı, süresi, kuralları ve etiğiyle ilgili terimler, bazılarıysa bu oyunu yaşatan oyuncularca üretilen, öğrenilen, değişebilen, paylaşılan ve aktarılan kavramlardır. Yani oyuna ait sözlü kültürün ürünleridir. Burada, bunlardan yalnızca tezin odaklandığı konularla ilgili olan ve çalışmada sıkça kullanılanların tanımlarına kısaca yer verilmiştir. Çalışmanın ilgili bölümlerinde yeri geldiğince her birinden daha ayrıntılı şekilde söz edilecektir.

Mekanla ilgili kavramlardan başlamak gerekirse, atların bir düzen içinde yarıştıkları, uzunluğu ve genişliği önceden belirlenmiş pist(ler)in, başta tribünler ve ahırlar olmak üzere bir dizi mimari düzenlemeyle birlikte ifade edildiği bütüncül tesise "hipodrom" denir. Günümüzdeki kullanımı Fransızca telaffuzuyla aynıdır, kökeni ise Eski Yunancada "at meydanı/koşu sahası" anlamına gelir. Hipodrom temelde Eski Yunan kentlerindeki *stadion* adlı çok işlevli spor sahalarının gelişmesiyle Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu dönemlerinde bugünkü çağdaş biçimine kavuşmuştur. Hipodromlar yüzyıllar boyunca halkın yoğun bir ilgi ve katılım gösterdiği eğlencelerin, dövüşlerin,

teatral ve akrobatik gösterilerin, törenlerin, atlı araba yarışlarının, bazen de toplu infazların düzenlendiği çok işlevli kamusal yapılar olarak hizmet vermişlerdir. Etkinlik kapsamının gelişmesiyle birlikte *circus* adıyla da anılan tarihi hipodromlar arasında, kalıntıları günümüze ulaşanlardan en ünlü ve gösterişli olanları Roma'daki Circus Maximus, Antiokos (Antakya) Hipodromu ve Konstantinopolis Hipodromu'dur.[37] Türkiye'de günümüzde İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Diyarbakır, Elazığ, Şanlıurfa ve Kocaeli'nde faal dokuz hipodrom bulunmakta olup Samsun, Antalya ve Konya'da yeni hipodromların inşaat çalışmalarına devam edilmektedir.[38]

Hipodromlarda yarışların yapıldığı pistler haricinde atlar, atların sorumluları, veterinerler, hakemler, hipodrom yetkilileri, seyirciler ve bahisler için tasarlanmış bölümler bulunur. Günümüzde kullanılmakta olan hipodromların mimari özellikleri, çevre düzenlemeleri, bir yarış gününün kuralları ve önemli aktörlerin hipodrom içindeki konumlanışları, aslında kökleri Grekoromen kültüre uzanan bir takım kurallar ve işleyişlerle benzerlikler taşır. Örneğin, mesafesi ne kadar uzun olursa olsun, koşu pistinin formu elips şeklindedir. Bu form, Roma inanışına göre evrenin döngüselliğinin bir yansımasıdır. Pistin ortasında veya çevresinde simgesel anlamlar taşıyan anıtlar, heykeller, resimler yer alır. Eskiden imparatorluğun gücünü ve toprak büyüklüğünü simgeleyen bu eserlerin günümüzdeki örnekleri ise, hipodromları donatan Türk bayrakları ile Mustafa Kemal Atatürk'ün heykel ve resimleri olabilir.[39] Yarışın en heyecanlı bölümü olan ve kazananın tayin edildiği bitiş çizgisi, Antik Çağ'da imparator ve asillerin oturduğu locanın (*khadisma*) önünde yer alırken, günümüzde ise yine benzer bir anlamı olan "şeref tribünü" önüne konumlanmıştır. Roma dönemi yarışlarında, koşular *mappa* olarak adlandırılan beyaz mendilin sallanmasıyla başlarken, günümüzde ise her koşu öncesinde "beyaz bayrak kaldırılır, start verilir ve koşu başlar". Bunlar hipodromların mimari ve kültürel özelliklerinin

[37] Seza Sinanlar, **Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine Atmeydanı**, 3. bs. (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009), 9.
[38] "Hipodromlar", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Hipodromlar [13.12.2016].
[39] Bu görsel imgeler, tıpkı Roma döneminde olduğu gibi, günümüzde de hipodromu dolduranların veya yarışları televizyondan seyredenlerin en kolay ve sık şekilde görebilecekleri yerlere yerleştirilmiştir. Örneğin Veliefendi'de, Atatürk'ün dürbünle yarış seyreden fotoğrafı, tribünlerin karşı cephesinde ve 1.400 metrelik koşuların başlama hizasına konumlanmıştır. Dolayısıyla, pek çok koşu öncesinde atlar, son turlarını dakikalar boyunca bu fotoğrafın önünde atarlar. İzmir'de ise tam bitiş çizgisinin hizasında, Atatürk'ün şahlanmış atıyla resmedildiği bir çizim vardır. Dolayısıyla mesafesi, günü veya saati ne olursa olsun, İzmir'deki her koşu mutlaka bu görselin önünde sona erer.

asırlar boyu taşıdıkları sürekliliği gösteren sadece birkaç örnektir. Bunun yanında, yüzlerce yıl sonra bazı ilginç benzerliklerle de karşılaşmak mümkün. Örneğin, 532 yılındaki yarışlarda şike yapıldığı iddiasıyla isyan eden seyircilerin Konstantinopolis Hipodromu'nu ateşe vermeleriyle,[40] 1949'da yine benzer bir gerekçeyle Veliefendi Hipodromu'nun ateşe verilmesi arasındaki benzerlik,[41] hem mekan hem gerekçe hem de eylem biçimi bakımından tarihin ilginç bir tekerrürü olarak yorumlanabilir.

Hipodromda atların yarıştıkları zemine "pist" denir ve pistler, çim ya da kum olarak iki türde olabilir. Yukarıda anılan hipodromlardan Diyarbakır, Şanlıurfa, Elazığ ve Kocaeli'nde 2019 sonu itibariyle yalnızca kum, diğer beş hipodromda hem kum hem de çim pist bulunmaktadır. TJK tarafından yarış sezonu içinde ve sezon bitiminde olmak üzere, iki ayrı dönemde pistlerde bir dizi bakım yapılır. Sulama, drenaj, toprağı havalandırma, gübreleme, reglaj, mantar ve zararlı otlarla mücadele, bu bakım çalışmalarının birkaçıdır.[42] Bu çalışmalar öncelikle koşan atların sağlığı, daha sonra da zeminin ömrünün uzatılması amacıyla yapılırken, bu tezin odak noktası olan bahis oyuncuları için de ayrı bir önem taşır. Zira yarışan atların performansları, iklim ve pist koşullarına göre değişmekte, bahis oynayanlar da tahminlerini bu durumu göz önüne alarak yapmaktadırlar. Dolayısıyla her yarış öncesinde, ilgili hipodromda yapılan "pist ölçümü" sonuçları, güncel yağış ve nem durumuyla birlikte kamuoyuna ilan edilir.

Yarış pistlerinin iki tarafında bulunan ve hem viraj hem de düzlük bölümlerin sınırlarını belirleyen engellere "bariyer" denir. İlk zamanlarda Türkiye'deki yarışlar pistin kenarında herhangi bir engel olmadan yapılırken, önce pistin iç tarafına çizgiyi göstermek için belli aralıklarla kazıklar çakılmış; bir süre sonra bu kazıklar arasına ip çekilerek pistin iç sınırı daha belirgin hale getirilmiştir. Son olarak yerleştirilen günümüzün iç ve dış bariyerleriyle pistin sınırları rahatça görünür kılınmıştır. Özellikle virajlarda daha iç kulvardan koşmanın sağlayacağı avantaja sahip olabilmek için, bazı jokeyler atlarını iç bariyere doğru yöneltmeye çalışır. Bu taktik, spikerlerin koşuların anlatımında sık sık kullandıkları "… bariyer dibinden geliyor" gibi bir kalıba dönüşmüştür. Bariyer, koşu pistinin iç tarafını ifade eder. İç bariyere en uzak tarafta koşan atlar ise "dış kulvarda" sayılır. Dolayısıyla koşu sırasında bu yönde konumlanmayı tercih edip, grubun arkasından hızla öne doğru atılanlar, yarışların

[40] Sinanlar, **age**, 30.
[41] Köstem, **age**, 144-146.
[42] "Pist Bakım Bilgilendirme", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/PistBakim [13.12.2016].

sunumunda ve halk ağzında "dışarıdan gelirler". Grup halinde bitişe yaklaşan atlar arasında genellikle iç bariyere yakın olan, bazen de en dışta koşan at avantajlı olduğu için spikerler bu iki kulvarda koşan atların isimlerini daha sık anarlar. "Bariyer dibinden gelmek" veya "en dıştan gelmek" günümüzde at yarışlarına ilişkin sözlü kültürün bir parçası olmuş; kimi tahminci ve yazarların yayın organlarındaki köşelerine verdikleri bir isme dönüşmüştür.[43]

Yarış öncesinde atlar hipodrom içindeki ahırlarda ve gezinti alanlarında dinlenir, bakımları ve koşu öncesi hazırlıkları buralarda yapılır. Her hipodromdaki ahırın kapasitesi farklı olabilir. Hazırlıkları tamamlanan atlar, koşu öncesinde "padok" adı verilen, bariyerlerle çevrilmiş alanda sorumluları eşliğinde son turlarını atarlar. Burada, kendilerini izlemeye gelen seyircilere veya üstlerine bahis oynamayı düşünen oyunculara, adeta podyuma çıkmış mankenler gibi kendilerini gösterirler. İngilizce *paddock* sözcüğünün aynı şekilde dilimize transfer edilmesi sonucunda, söz konusu alan bu şekilde adlandırılmıştır. Padok, hipodromların içinde, tribünlere ve piste yakın bir yerde konumlanmış, elips veya dikdörtgen biçimli çimenlik bir alandır. Oyuncular her koşu öncesinde bulundukları yerden ayrılıp padok çevresine gider, bahis oynadıkları veya oynayacakları atların son durumlarını incelerler, yalnız başlarına veya yanlarındaki ahbaplarıyla çeşitli değerlendirmeler yaparlar. Padok çevresinde, atların ürkmemesi için burada gürültü yapılmaması gerektiği yazsa da, zaten herkes sessiz bir şekilde odaklandığı alanı izlemekte, düşünmekte, analizler yapmakta, belki de yanındakiyle sohbet etmektedir. Padoktan ayrılan atlar piste çıkar ve koşacakları yarışın mesafesine göre, yeri önceden ayarlanan başlangıç noktasına doğru binicileri eşliğinde rahat tempoda giderler. Sırayla arka kapaklarından içine girdikleri ve her biri numaralandırılmış olan *starting box* isimli bölmelerde hakemin başlama işareti beklerler. İşaretin verilmesiyle, bölmelerin önündeki kapaklar aynı anda açılır ve koşu başlar. Starting box uygulaması ülkemizde 1962'de kullanıma girmiştir. Daha önceleri başlangıç çizgisi üzerine sıralanan atlar, ya hakemin göz kararına göre verdiği işaretle ya da önlerine çekilen bir filenin indirilmesiyle yarışa başlarlardı.[44] Günümüzde bazı atların bu kutuların/bölmelerin içine girmekte sorun yaşamaları, huysuzlanarak çevrelerindeki atlara zarar vermeleri ve koşuların başlangıç zamanlarını sekteye

[43] Afşin Yakuboğlu, "Bariyer Dibinden", **Milliyet**, http://www.milliyet.com.tr/afsin-yakuboglu-zor-altili-2361383-skorer-yazar-yazisi/ [14.12.2016].
[44] Kudret Emiroğlu ve Ahmet Yüksel, **Yoldaşımız At**, 2. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 539, 545.

uğratmaları nedeniyle, bu atlara "kapalı gözlük", "kulaklık", "dil bağı" gibi takılar takılmaktadır. Kimi at kutunun içine girdiği zaman bu takılarından kurtulurken kimiyse onlarla birlikte koşar. Bir atın herhangi bir takısının olup olmadığına bahis programlarında yer verilir ve oyuncular oyuna para yatırmadan önce bu durumu da değerlendirmeye alırlar.

Yarış atlarının bakıcılarına "seyis", koşuya hazırlayan uzmanlarına "antrenör", binicilerine ise "jokey" denir. Her jokey, altı-yedi yaşlarından itibaren binicilik okullarında yetiştirilmeye başlar. Jokey olana kadar geçen eğitim ve çıraklık süresi boyunca, Fransızcada "acemi" anlamına gelen "apranti" (*apprantie*) olarak anılır. Türkiye'de jokey yetiştirmek üzere kurulan ilk eğitim merkezi, 1927'de Karacabey Harası bünyesinde açılan Karacabey Binicilik Okulu'dur. "Hara" ise Arapçadan veya Farsçadan Fransızcaya geçmiş bir sözcük olup "taşla örülü duvar" anlamı taşımakta ve Türkçede at çiftliği ya da at yetiştirilen yer olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de atlar, bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan bir kısmı da cumhuriyet döneminde kurulan devlet haralarında ve 1940'ların ortasında kurulmaya başlayan özel haralarda yetiştirilmektedir. Yetiştiricilik alanında hizmet veren tesislerden biri de, erkek atların dişilerle çiftleşmeleri için inşa edilmiş ve ülkemizin çeşitli bölgelerinde yer alan "aşım istasyonlarıdır".[45]

At soyunun iyileştirilmesi için tasarlanan ve 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu ile 1926'da yürürlüğe giren diğer ilgili tesisler aygır depolarıdır. Özellikle Erken Cumhuriyet yıllarında yerli at soyunun iyileştirilmesi konusunda büyük hizmet veren depolarda,[46] damızlık at anlamına gelen "aygırlar" kısraklara "çekilir". Atların çiftleşmesini tarif etmek için dişinin erkeğe "çekilmesi" yüklemi kullanılmaktadır. TİGEM ve TJK'nın yayın organları tarafından yılın belli dönemlerinde ilan edilen "aşım dönemleri" boyunca, at sahiplerinin kısraklarını kaliteli aygırlarla çiftleştirmek ve böylece güçlü bir kan hattına sahip başarılı taylar elde etmek için gerekli başvuruları yapmaları ve aygırın kalitesine göre belirlenen ücreti ödemeleri gerekir.

Bahislerle ilgili bazı temel kavramlardan bahsetmeden önce, dünya genelinde iki farklı bahis yapısı olduğunun altını çizmek gerekiyor. Sonucu doğru tahmin etmek üzere para karşılığı bir tahmin yürütmeye dayalı bu bahisler, "sabit ihtimalli bahis" ve "müşterek bahis" olarak ikiye ayrılır. Eğer bir müsabakaya katılan tüm tarafların

[45] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 541.
[46] Köstem, **age**, 106.

(atların, tazıların, futbol takımlarının, tenis oyuncularının, yarış arabalarının vb.) müsabakayı kazanırlarsa üstlerine para yatırmış oyunculara birim başına ne kadar ikramiye kazandıracakları önceden ilan ediliyorsa, buna sabit ihtimalli bahis denir. Türkiye'de yürürlükte olan resmi bahis oyunlarından İddaa, bu kategoriye girer. Diğer bahis türünde ise, müsabakanın sonunda verilecek ikramiye tutarını belirleyen, bahis oyuncularının tercihleri, yani iştirak miktarlarıdır. Müsabakaya katılan taraflardan hangisinin favori olduğunu veya kazanırsa, onun üzerine para yatıranlara 1'e 3 mü, yoksa 1'e 5 mi vereceğini belirleyen, oyuncuların yaptıkları tercihlerin ve yatırdıkları paranın dağılımıdır. Türkiye'de düzenlenen at yarışlarında ve Spor Toto oyununda müşterek bahis uygulaması vardır.

At yarışı bahislerine, halk ağzında yerleşmiş biçimiyle "ganyan" (*gagnant*) adı verilir. Hatta bu terimin, kimileri için adeta bu alanı tanımlamaya yaradığı dahi söylenebilir. Bahis oynayan insanların, çoğu zaman gittikleri bayiden sadece "ganyan" diye bahsettiklerine ("ganyandayım", "ganyana gidip geliyorum", "ganyan kapandı mı?" gibi), bu alana uzak kişilerinse bahis oyuncularını "ganyancılar" diye andığına sık sık rastlanabilir. Ganyan, Fransızca "kazanmak" anlamına gelen *gagner* sözcüğünden türemiştir ve aslında "kazanan" demektir. Bu terimin ifade ettiği kazanan, hem at hem atın sahibi hem jokey hem de bahis oynayan kişi olabilir. Önemli olan "kazamayı" ifade etmesidir. Ganyan ayrıca, Türkiye'de uygulanmakta olan en eski bahis oyunlarından birinin de adıdır. Programdaki tek bir koşunun sadece birincisini doğru tahmin etmeye dayanan bahislere "ganyan oyunu" denir. Buna karşın, birkaç koşuyu birbirine bağlayıp kombine şekilde oynanan bahislerde ise, oyunun adını belirleyen, üzerine tahminde bulunulan koşu sayısıdır: "üçlü ganyan", "beşli ganyan" gibi. Ülkemizde en fazla rağbet gören, dolayısıyla en yüksek ikramiyeyi vaat eden bahis türü, 1968'den beri yürürlükte olan "altılı ganyan" oyunudur. Bunlar dışında "çifte bahis", "plase", "tabela bahis", "yedili plase" gibi başka oyunlar da mevcuttur.[47]

Bahis oyunları geleneksel haliyle hipodromlarda, yurt geneline yayılmış ganyan bayilerinde, 2000'li yıllarda ise iletişim teknolojisinin gelişmesiyle TJK tarafından hizmete sokulan "e-bayi" sistemi sayesinde internet üzerinden de oynanabilmektedir. Oynanacak bahis, önceden hazırlanmış "kupon" ya da "bilet" üzerine işaretlenerek bayideki yetkili tarafından makineye okutulur ve yatırılan paralarla, söz konusu bahis oyunu için toplanan ve sonunda bir kısmı (vergiler ve diğer giderler kesildikten sonra)

[47] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, s. 541.

dağıtılan "tevzi" ortaya çıkar. Bir yarış gününde her koşuda oynanan tüm bahis türleri için ayrı birer tevzi hesaplanır. Yani birinci koşuya ganyan oynayanların, ikinci koşuya ganyan oynayanların, üçlü ganyan oynayanların veya altılı ganyan oynayanların yatırdıkları paralar ayrı havuzlarda birikir. Altılı ganyanı bulan bir kişi, sadece altılı ganyan oynayanların yatırdıkları paranın bir kısmını kazanabilir. Herhangi bir oyun türünde, o gün sonucu doğru tahmin edebilen kimse çıkmazsa, söz konusu tevzi aynı oyunun en yakın tarihte gerçekleşecek bir sonraki oturumuna devrolur. Buna, ikramiyenin veya tevzinin devretmesi denir.

At yarışları üzerine bahis oynayanlar, tahminlerini yaparken atların ve jokeylerin performansları, koşunun yapılacağı kentteki hava durumu, pistin dokusu, koşunun saati ve daha pek çok örnek verilebilecek bir dizi kriteri göz önüne alırlar. Bunların bir kısmı somut verilere dayanan türlü istatistikler, bir kısmı "tahmincilerin" başta gazeteler ve yarış bültenleri olmak üzere çeşitli kaynaklarda yayınlanan yorumları, bir kısmı ise kişisel inanışlar ve istenilen sonucu vereceğine inanılan bir takım tutum ve davranışlardır. Oyuncuların bu kriterleri dikkate alarak tahminlerini oluşturmak üzere yaptıkları hazırlıklara, halk arasında "ders çalışmak" denir. Ders, evde tek başına ya da ganyan bayinde, kahvehanede, hipodromda kalabalık içinde çalışılabilir. Tahminler için başvurulan somut verilerden bahsetmek gerekirse, bunların tamamına yakınının, atların ve jokeylerin geçmiş yarışlarından toplanan verilerle oluşturulan istatistikler olduğu söylenebilir. Oyuncular bu istatistikleri geleneksel olarak yarış bültenlerinden ya da gazetelerin at yarışları için spor sayfalarında ayırdıkları bölümlerden takip ederler. Atların koşudan önce süreye karşı yaptıkları ve derecelerinin yayımlandığı antrenmanları ifade eden "galop" (*gallop*), atın şeceresi anlamına gelen "pedigri" (*pedigree*), atın son dört-beş koşusunun sonuçları ve geçmiş performansı ile jokeyinin ağırlığına göre yapılan bir puantajı ifade eden "handikap puanı", oyuncuların başvurdukları bu somut veriler arasında ilk akla gelenlerdir. Ayrıca atın yaşı, cinsiyeti, iğdiş edilmiş olup olmadığı, yarış günü kapalı gözlük veya dilbağı gibi bir aksesuar takıp takmadığı, en son kaç gün önce koştuğu, katılacağı koşudaki pist ve mesafeyle uyumu, üzerindeki jokeyin performansı gibi daha onlarca istatistikten söz edilebilir.[48]

1950'lerden beri at yarışı bültenlerinden, gazetelerin spor sayfalarından ve son yıllarda ilgili internet sitelerinden eksik olmayan ve at yarışları ile müşterek bahislerin önemli

[48] "Atlarda Yarış Performansını Etkileyen Faktörler", **At Dünyası**, http://www.atdunyasi.com/3900-2/ [03.11.2017].

bir parçası durumdaki “tahminler” ve “tüyolar”, oyuncuların diğer önemli başvuru kaynaklarıdır. Bu yayın organlarında, yarışlarla ilgili görüşlerini paylaşan “uzmanlar” bulunur ve oyuncular, bunlar arasında fikirlerine en çok itibar ettiklerini takip eder. Hatta bazıları, sırf o uzmanın yorumlarının bulunduğu gazeteyi veya mecmuayı satın alırlar. Oyuncuların yararlandıkları son veri türü ise, burada sayılanların tümü içinde bilimsellikten ve nesnellikten en uzak olanıdır. Tahmin yaparken dikkate alınan bu veri grubu, yalnızca kişisel inanışlara, çeşitli sembollere, tutumlara ve alışkanlıklara bağlıdır. Sık sık aynı bayiye gitmek, kuponu hep aynı kalemle doldurmak, atların performansından ziyade forma numaralarına veya isimlerine bakarak tahmin yapmak gibi sayısız örneği verilebilecek bu veri grubuna halk ağzında “totem” denir. Totem, kişiden kişiye değişen ve sadece kişisel anlamları olan duygular, inançlar ve gelenekler bütünüdür.

Burada, günümüzde yarışlar ve müşterek bahislerle ilgili kullanımda olan belli başlı bazı terimler ve kavramlar hakkında okuyucunun fikir edinmesi için kısa açıklamalarla yetinilmiştir. Elbette bunların çok daha fazlası olduğu gibi, geride kalan yüzyıl içinde çeşitli dönemlerde kullanılan fakat bugün artık hatırlanmayanlar da var. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, bu terim ve kavramların Türkiye’de ortaya çıktıkları veya yaygın kullanımlarını kaybettikleri dönemler, toplum nezdinde farklı algılanma ve uygulanma biçimleri, zaman içinde yaşadıkları dönüşümler, daha ayrıntılı şekilde ve örnekler eşliğinde incelenecektir.

2. OYUNLAR, İNSANLAR, ATLAR: KURAMSAL ÇERÇEVE

Oyun, simgesel açıdan zenginliği; etkin bir iletişim, örgütlenme ve toplumsallaşma aracı olması; çocuklar için yaratıcılık ve yetişkinleri taklit etme, yetişkinler içinse hayatın akışından sıyrılma veya rekabet içine girme gibi farklı nitelik ve biçimleriyle, sosyal bilimler -özellikle de antropoloji- için ilgi çekici bir araştırma alanıdır.[49] Geleneksel Anadolu kültüründe oyunun hem çocuklar hem de yetişkinler için ifade ettiği pek çok anlam vardır. Çocukların ürettiği ya da uyguladığı çeşitli roller veya kurmacalar; dans, dramatik gösterim gibi sanatsal eylemler; zar, iskambil, tombala gibi şansa dayalı oyunlar; spor müsabakaları veya en az iki rakibin zamana veya güce bağlı mücadeleleri, bu geleneksel oyun türleri ve oynama biçimlerine örneklerdir. Bu somut yansımalarının yanı sıra, oyun çeşitli biçimlerde dilde de yer ederek pek çok ifadede kendini gösterir: oynaşmak, oynatmak, oyuna gelmek, büyük oynamak, oyun yapmak, oyunbozanlık, oynaklık gibi.[50] Oyun çocuklukta başlar, yetişkinlikte çeşitlenir ve yaşamın sonuna kadar devam eder çünkü oyun bir ihtiyaçtır ve kültürle doğrudan ilişkilidir.

2.1. Bir Yetişkin Oyunu Olarak At Yarışı

Bu çalışmaya başlarken, at yarışıyla ilgilenenlerle bir dizi görüşme yapılmış, kendilerine neden bu etkinliğe katıldıkları ve bahis oynadıkları sorulmuştur. Alınan yanıtların keskin bir şekilde ikiye ayrıldığı gözlenmiştir. Bunlardan ilki, gayet net ve kendinden emin bir ifadeyle dile getirilen "para kazanmak" yanıtıdır. Bu görüşün, toplum genelinde de en yaygın kabulü gören yaklaşım olduğunu söylemek yanlış değil. Muhtemelen at yarışlarına ilgi duymayanların ya da onu salt bir kumar aracı gibi görenlerin de büyük bir kısmı, hipodroma veya ganyan bayine gidenlerin tek amacının para kazanmak olduğunu düşünmektedir. Ne var ki, at yarışlarını takip edenler

[49] Emiroğlu ve Aydın, "Oyun", **age**, 655-656.
[50] Metin And, **Oyun ve Bügü - Türk Kültüründe Oyun Kavramı** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 36-37.

arasında, hiç de azımsanmayacak bir oranda "yalnızca para kazanmak için oynamadıklarını" ifade edenler de vardır. Ancak tek amacı para kazanmak olmayan bu ikinci grubun üyeleri, öyleyse neden bahis oynadıklarının gerekçesini, sadece ikramiyenin peşinde olanlar kadar açık ve net ifade edememektedir. Kimi eğlence için, kimi boş zamanını değerlendirmek için, kimiyse bir alışkanlık nedeniyle oynadığını söylemekte fakat bunun ötesini dile getirmemektedir. Öyleyse, yegâne ya da öncelikli amacı para kazanmak olmayan bir kişi, neden at yarışlarını takip eder ve üzerine bahis oynar?

Bu temel sorunun yanıtı, bu tezde ileri sürüldüğü üzere, at yarışlarının başlı başına bir "oyun" olma niteliği ve insanın yaşamı boyunca oyun oynamaya karşı duyduğu ilgi, tutku ve ihtiyaçtır. Bu iddiayı sınamak için, öncelikle ayrılmaz bir bütün olarak yarışların ve bahislerin neden bir oyun olarak kabul edildiği aktarılacak, ardından da oyuncularının neden onca oyun içinde at yarışlarını tercih ettikleri tartışılacaktır. Yarışların temelde bir oyun olduğu iddiasını destekleyen ilk unsur, bu etkinliğe katılımı ifade ederken kullanılan yüklemdir: "oynamak." Nitekim at yarışı "oynanır." Gündelik hayatta insanlar, karşısındakinin at yarışlarına ilgi duyup duymadığını, katılıp katılmadığını, takip edip etmediğini öğrenmek için, ona at yarışı oynayıp oynamadığını sorar. Söz konusu ilgi ve katılımı belirtmek için tercih edilen bu yüklem, aslında onun niteliğini de ortaya koyar. Zira dilin kurucu öğelerinden biri yüklemdir ve yüklemin görevleri arasında, söz konusu iş, oluş ya da hareketin kendisi; başka deyişle eylem ya da durumun özünün ne olduğunun anlamlandırması gelir. Yüklem, hem bir işi yapan öznenin hem de yapılan işin, yani nesnenin belirleyicisidir. Dolayısıyla ister sözlük anlamı ister halk ağzında yerleşmiş anlamı olsun, bir yüklem, ait olduğu cümleyle ifade edilmek istenen esas fiili ya da durumu anlatır.[51] Bu açıdan, söylemde at yarışının "oynanmasının", söz konusu kültürde bunun bir oyun olarak algılandığının ve icra edildiğinin kanıtı olduğu ileri sürülebilir.

At yarışı takipçilerinin, bir yarışın sonucuna ilişkin tahmin yürütmelerine ve para yatırarak bu tahmini somutlaştırmalarına "bahis oynamak" denir. Halk ağzında yerleşmiş biçimiyle, insanlar at yarışı oynamaya gider, oyunu kurar, oyuna ortak arar, oyunu takip eder, oyunu kazanmaya çalışır… Diğer yandan, bu alandaki oynamak eylemi yazıya dökülerek halk ağzının ötesine geçmiş ve resmiyet de kazanmıştır.

[51] Kerime Üstünova, "Yüklem, Yalnız Özneyi mi İçinde Taşır?", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 11 (2006/2): 242-244.

Bunun kanıtı, TJK'nın resmi internet sitesinde, bastırdığı kuponların arkasında ve bilumum yayın organında da aynı fiili kullanmasıdır. TJK, yurttaşları tertip ve ilan ettiği yarışlara "oynamaya" davet eder. Kurallarını, koşullarını ve ödüllerini belirlediği faaliyetleri ise çeşitli "oyunlar" olarak tanıtır: "altılı ganyan oyunu", "yedili plase oyunu", "çifte bahis oyunu" gibi. At yarışının açıkça bir oyun olduğu, aynı zamanda onun temel kurallarından biriyle ilgili uyarılarda da dikkat çekmektedir: yetişkin olmayanların oyuna kabul edilmemeleri kuralı. Nitekim TJK'ya bağlı işletilen ve resmi bahislerin oynatıldığı ganyan bayilerinin duvarlarında, genellikle bir çerçeve içinde şu uyarı yazılıdır: "18 Yaşından Küçüklerin Müşterek Bahis Oynamaları Yasaktır."

TJK'nın resmi internet sitesinde, merak edenlere ve öğrenmek isteyenlere bu etkinliğe nasıl katılabileceklerinin anlatıldığı bölümün başlığı da yine aynı yüklemle kurgulanmıştır: "nasıl oynanır?"[52] Ancak bu durumun yalnızca Türkçeye özgü olmadığını ve en azından bazı Akdeniz kültürlerinde de benzerlikler taşıdığını söylemek mümkün. Örneğin, Fransızcada *parier* fiili "bahse girmek", "ortaya bir değer (para veya meta) sürerek bir sonucu tahmin etmek" anlamı taşırken,[53] *jouer* fiili ise en genel anlamıyla "oynamak" demektir. Körebe, saklambaç, evcilik, futbol, iskambil ve daha pek çok oyun türü için kullanılan bir fiildir. Tıpkı at yarışlarında da kullanıldığı gibi. Nitekim Fransa'daki pek çok hipodromun ve bahislerle ilgili kuruluşların resmi internet sitelerinde, meraklılarına at yarışlarına nasıl katılacakları anlatılırken, verilen yönergelerin içinde *parier* (bahse girmek) fiilinin yanında, *jouer* (oynamak) fiili ve onun kökü olan *jeu* (oyun) sözcüğünün de sıkça kullanıldığı görülür. Örneğin Toulouse ve Laval Hipodromlarının resmi sitelerindeki metinlerde, bu sözcüklerin kullanıldığı cümlelerden ilgili bölümler Türkçeye çevrilirse, Fransızların da at yarışlarını bir oyun olarak adlandırdıkları açıkça görülebilir: "nasıl oynanır?" (*savoir jouer sur l'hippodrome)*, "en fazla oynanan at" (*un cheval très joué*), "az oynanmış bir at" (*un cheval peu joué*), "oynamak istediğiniz atın numarası…" (*numéro du cheval que vous voulez jouer*), "sonuç kesinleşmeden oyun biletinizi atmayın" (*ne jetez jamais vos tickets de jeu avant l'affichage définitif*), "oyun oynamak borçlanma ve bağımlılık gibi riskler taşır" (*jouer comporte des risques: endettement,*

[52] "Nasıl Oyun Oynanır?", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://e-bayi.tjk.org/TjkOnline/static?page=yardim&id=3 [07.02.2017].
[53] Paul Robert, "parier", **Petit Robert** (Paris: Le Robert, 1981): 1235.

dépendence...) gibi.[54] Angers, Amiens, Côte d'Azur, Paris, Reims gibi aynı ülkenin daha pek çok kent ve bölgesindeki hipodromların resmi kanallarındaki metinlerde de, bu kültürde at yarışlarının bir oyun olarak algılandığını ve ifade edildiğini gösteren pek çok benzer örneğe ulaşmak mümkün.[55] Fransızların yanında, İtalyanların da at yarışlarını "oynadıkları" görülüyor. Örneğin Roma'daki Capannelle Hipodromu'nun resmi internet sitesinde, "bahse girmek" anlamını taşıyan *scommettere* fiilinden çok, "oynamak" anlamının karşılığı olan *giocare* fiiline ve bu bağlamda kurulan cümlelere sıklıkla rastlanabilir. Başka deyişle, İtalyancada da yarışlar oyunla ve oynamakla kavramsallaşmıştır: "nasıl oynanır?" (*come si gioca*), "oynadığınız atların numaraları" (*il numero di sottosella del o dei cavalli da voi giocati*), "resmi sonuçlar ilan edilmeden oyun biletinizi atmayın" (*tenete la ricevuta della vostra giocata fino a che non sia dichiarato l'ordine di arrivo ufficiale*).[56] Benzer şekilde, Yunancada da at yarışları "oynanmaktadır." Markopoulo Park adıyla Atina'daki yarışlara ev sahipliği yapan hipodromun internet sitesinde, at yarışlarının nasıl bir etkinlik olduğu ve ilgi duyanların nasıl katılabilecekleri, yine "oynamak" anlamında gelen "paizo" (*παίζω*) ve oyunun "eğlence" yönünü ifade eden "paihnidi" (*παιχνίδι*) sözcükleriyle anlatılmaktadır: "nasıl oynanır?" (*Πώς θα παίξεις*), "sorumlu oyun" (*Υπεύθυνο παιχνίδι*), "18 yaşın altındaki gençlerin oynaması yasaktır" (*Η συμμετοχη σε τυχερα παιγνια επιτρεπεται μονο σε ατομα ανω των 18 ετων*) gibi.[57] Bu örneklerden hareketle, başka Akdeniz kültürlerinde de at yarışlarının ve sonuçları üzerine tahmin yürütmenin -sadece yetişkinler için olsa bile- oyun kategorisi içinde değerlendirildiği ileri sürülebilir. Gerek Akdeniz havzasından gerek dünyanın başka yerlerinden benzer örnekleri çoğaltmak mümkün ama bu tezin kapsamı açısından şimdilik bu kadarı yeterli olacaktır. Nitekim aynı sözcüğün tüm dillerde ve kültürlerde aynı anlamı

[54] "Comment parier", **Société des Courses de Laval Mayenne**, http://www.hippodrome-laval.fr/spectateurs/comment-parier/ [04.04.2020]; "Les Courses, C'est Simple", **Hippodrome de Toulouse**, https://www.hippodrome-toulouse.com/initiation-aux-courses/ [04.04.2020];
[55] "Parier sur l'Hippodrome", **Paris Hippiques**, http://www.paris-hippiques.info/parier-hippodrome.html [04.04.2020]; "Guide Pratique en 8 Points", **Hippodrome Angers Ecouflant**, http://www.hippodrome-angers.fr/les-courses/paris.html [08.02.2017]; "Présentation de la Saison 2018", **Hippodrome d'Amiens**, https://www.hippodrome-amiens.fr/single-post/2018/03/12/Présentation-de-la-saison-2018 [04.04.2020]; "Savoir Jouer sur l'Hippodrome", **Hippodrome Cote d'Azur**, https://hippodrome-cotedazur.fr/site/savoir-jouer-sur-lhippodrome/ [04.04.2020]; "Guide des Paris", **Reims Hippodrome de la Champagne**, https://www.hippodromedereims.com/courses/guide-des-paris [04.04.2020].
[56] "Come si gioca", **Ippodromo Capannelle**, http://www.capannelleippodromo.it/p/44/come_si_gioca_ippodromo_capannelle [02.02.2020].
[57] **"**Πώς θα παίξεις **/** Γλωσσάρι", **Markopoulo Park**, https://www.markopoulopark.gr/explained-how-to-play [04.04.2020].

taşıması veya birinden diğerine birebir aktarılması beklenemeyeceği gibi, aynı dilde bile kavramlar kişilere göre farklı anlamlar taşıyabilir.[58]

O halde, eğer at yarışları dilin de desteklediği gibi bir oyunsa, şimdi onun bu niteliğini ortaya koyan diğer karakteristik özelliklerine geçilebilir. Bu aşamada, oyunun kültür tarihi içindeki rolünü ve yapısal özelliklerini ele alan tarihçi Johan Huizinga'nın ve oyun-kültür ilişkisinde Huizinga'yı takip eden, üstüne bir de oyunları türlerine göre sınıflandıran sosyolog Roger Caillois'nın görüşlerine başvurmak doğru olacaktır. Bu çerçevede, önce Huizinga'ya göre oyunun taşıdığı ileri sürülen temel özellikleri at yarışları üzerinden örneklendirilerek bu varsayımın geçerliliği tartışılacak; ardından Caillois'nın yaptığı oyun sınıflandırmaları içinde at yarışlarının dahil olduğu gruplar, nedenleriyle birlikte ortaya konacaktır. Takip eden bölümde ise, bu oyunun kategorik boyutlarının kendi içindeki ilişkileri ve diğer oyunlarla farkları ele alınacaktır.

2.1.1. Oyunun Temel Özellikleri

Oyun, yaygın olarak çocuklukla ilişkili çağrışımlar yapar. Oyunlar üzerine yapılan incelemeler asırlar boyunca oyuncaklarla sınırlı kalmış ve sadece çocuklara özgü, basit ve anlamsız eğlenceler olarak görülmüştür. Oysa Hollandalı tarihçi Johan Huizinga (1872-1945), 1938'de yayımlanan *Homo Ludens* adlı eseriyle bu yaklaşımı değiştirmiş; ilk defa oyunun kültürel boyutları olduğunu, hatta kültürün doğrudan oyundan türediğini ileri sürmüştür. Oyunun varlığını insanlık tarihinin köklerine kadar indiren Huizinga onu,

> "özgürce razı olunan ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekan sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile 'alışılmış hayattan' 'başka türlü olmak' bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyet"[59]

olarak tanımlar. Kişinin bilinç ve davranışlarından, etkinliğin zaman ve mekan sınırlarına kadar hayli kapsayıcı sayılabilecek bu tanımlamayı yapan Huizinga, tezini Eski Yunan kültüründeki yarışmalara veya mücadelelere, yani *agon*'a dayandırır. Sözlük anlamı "toplanma" veya "toplantı" demek olan agon, başlangıçta bir yarışmayı izlemek üzere bir araya gelen seyircileri ifade ederken, zaman içinde genel olarak tüm yarışmaları ve oyunlar içindeki mücadeleleri tanımlar hale gelmiştir. Spor müsabakaları, güzellik yarışmaları, atış talimleri vb. her türlü mücadele agon

[58] Wilhelm von Humboldt, **Gesammelte Schriften** (Berlin, 1908)'den aktaran Bedia Akarsu, **Dil-Kültür Bağlantısı**, 3. bs. (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998), 62-63.
[59] Johan Huizinga, **Homo Ludens - Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**, 3. bs. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 50.

kapsamına girer.[60] Dolayısıyla, Huizinga'nın sözünü ettiği oyun, şansa veya dışsal etkilere değil, oyuncuların bedensel veya zihinsel becerilerine dayanan her türlü yarışma ve müsabakayı ifade eder. Bu yaklaşıma göre, oyunun beş temel özelliği vardır:

- bir boş zaman veya rahatlama etkinliği olması,

- belirli bir zaman ve alanla sınırlanması,

- kendi içinde bir düzen ve kurallar barındırması,

- sadece somut bir fayda için oynanmaması,

- her oyuncunun kendi rızasıyla katılması.

Şimdi bu önermeleri biraz daha açarak, bunların at yarışları için geçerli olup olmadığını, dolayısıyla yarışların sadece at üstündeki jokeyler için değil, aynı zamanda bahis oynayanlar için de agon türü bir oyun niteliği taşıyıp taşımadığını inceleyelim.

Oyun, boş zamanı dolduran, sadece boş zamanda icra edilen ve ancak bu şekilde anlam kazanan bir etkinliktir. Bu yönüyle, zamanın ve mekanın ötesine geçen bir evrensellik barındırır. Ayinler, törenler, festivaller, teatral gösteriler, çocuk oyunları, spor müsabakaları, insanın hayatın rutin akışı ve rasyonalitesinin dışına çıkma isteğinin (belki de bir ihtiyacının) sonunda hayat bulan oyun biçimlerindendir. Kendi içinde bir ciddiyeti ve düzeni olsa da, oyun aynı zamanda hayatın alışılagelmiş akışı ve gerçekliği içinde aslında "ciddi-olmayanı" da ifade eder. Onun bu özelliği de her dönem, coğrafya ve kültür için geçerlidir. İnsan, oyun oynayarak içinde bulunduğu ciddiyetten (dönemsel veya kısmen de olsa) ayrılır, onun yerine bir dizi düşünce ve hareketi eyleme sokarak rahatlar. Dolayısıyla oyun, insan için bir özgürlük alanıdır.[61] Bu noktada, Huizinga'nın görüşlerine katılan Alman felsefeci Eugen Fink de (1905-1975), insanın oyun oynamaktan aldığı hazza vurgu yapar ve oyunu "mutluluğun vahası" olarak tanımlar. Oyun, hayatın koşuşturması içinde verilen bir mola; işten, yükümlülüklerden ve sıkıntılardan kurtulmanın bir aracıdır. İnsan oyun aracılığıyla hayatı içinde angarya olarak anlamlandırdığı alanın dışına çıkar ve bu sayede ihtiyaç duyduğu boşluğu tamamlar. Bu açıdan çocuğun oynadığıyla yetişkinin oynadığı arasında fark vardır. Çocuğun oyunu yetişkininkine göre daha saf, masum ve

[60] Stephen G. Miller, **Ancient Greek Athletics** (New Haven and London: Yale University Press, 2004), 13.
[61] Huizinga, **age**, 19-24.

zararsızdır. Dertlerden uzaklaşma değil, bir eğitim ve gelişim sürecinin parçasıdır. Oysa yetişkinin hayatı çocuğa kıyasla daha fazla ayrıntı, görev, dert ve işle doludur. Oynayarak rahatlamaya ihtiyaç duyan yetişkinin oyunu, çocukluğun esenlik dolu dünyasının dışında başka anlamlar barındırır. Bu nedenle yetişkin, ancak boş zamanında oynayabilir.[62]

At yarışları da bir boş zaman etkinliğidir. Zira geleneksel olarak toplumun yaygın çalışma saatleri dışında, tatil veya bayram günlerinde, kısacası boş zamanlarında düzenlenir. Günümüz dünyasında, pek çok spor etkinliği küresel kapitalizmin birer tüketim ürününe dönüştüğü için, herhangi bir maçın, dövüşün veya yarışın artık haftanın her günü ve her saatinde düzenlenmesine alışılmış gibi görünebilir. Ne var ki bu etkinlikler, oyuncularının daha fazla katılması, keyif alması, rutinden uzaklaşması ve rahatlaması için yüzlerce yıldır "boş zamanlarda" uygulanagelmiştir. Bu evrensel kural, at yarışlarının da farklı dönem ve coğrafyalardaki uygulamalarında geçerlidir. Örneğin *Törenler Kitabı* (*De Ceremoniis*) adlı eserinde Bizans törenlerini anlatan Konstantin VII (905-959), Hıristiyanlığın yayılmasının ardından Konstantinopolis Hipodromu'ndaki yarışların bu dinin özel günlerine göre ayarlandığını aktarır. Aslında yarışlar, Hıristiyanlık öncesi Roma'da da iş dışı zamanlarda düzenlenmekteydi. Ne var ki, yeni bir dinin kabulü, bu geleneği değiştirmemiş ve yarışlar, pagan dönemin Lupercia bayramı ile Hıristiyan dönemin Paskalya bayramının birbirine yaklaştırılarak belirlenen özel bir tarihte koşulmaya devam etmiştir.[63] Daha yakın tarihten başka bir örnek ise, Türkiye'de 1927 itibariyle başlayan düzenli yarışlardan verilebilir. Bu ilk programlı yarışlar, 1935 yılında kabul edilen 2739 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun'la tatil günü olmaktan çıkarılana kadar cuma günleri koşulmuş, bu tarihten itibaren haftanın yeni tatil günü olan pazara alınmıştır.[64] Üyken'in de, 30'lu ve 40'lı yıllarda İstanbul, Ankara ve İzmir'de izlediği yarışları ve hipodromlardaki kalabalığı anlatırken verdiği ayrıntılardan, tüm yarışların haftasonları, başka deyişle halkın çalışmadığı tatil günlerinde organize edildiği anlaşılmaktadır.[65] Günümüzde de büyük kupalı koşuların bulunduğu, en geniş

[62] Eugen Fink, **Bir Dünya Sembolü Olarak Oyun**, çev. Necati Akça (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2015), 11-13.
[63] Nahit Yıldırım, "Constantinopolis Hipodromu" (Yüksek Lisans Tezi, TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 33.
[64] "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun", **Mevzuat Bilgi Sistemi**, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2429.pdf [18.04.2017].
[65] Nimet Üyken, **At Yarışlarında 65 Yıl** (İstanbul: ty), 5-17.

katılımın olduğu ve en yüksek tevzinin toplandığı yarışlar, genellikle haftasonları gündüz saatlerinde, bazen de haftaiçi akşam saatlerinde düzenlenmektedir. Bu örnekler, at yarışlarının boş zamanı dolduran bir oyun olduğunu ve programlarının her dönemde oyuncularının boş zamanlarına göre ayarlandığını göstermektedir.[66]

Huizinga'nın oyuna atfettiği ikinci özellik, onun mutlak bir alan ve zaman sınırı olmasıdır. Başka deyişle, her oyunun icra edildiği bir oyun alanı ile bir başlangıcı ve bir de sonu vardır. Bunlar oyunun temel kuralları arasındadır. Doğası gereği önceden belirlenmiştir ve oyuncuların bu bilinçle oyuna katılmaları beklenir. Eğer bir oyuncu, oyun alanının dışında kalır, bilinçli olarak dışına çıkar ya da oyun süresini ihlal ederse, kuralları bozmuş olur. Artık ya hakkını rakibine teslim edecek ya diskalifiye olacak ya da cezalandırılacaktır. Tıpkı bir futbol veya basketbol maçında top oyun alanının dışına çıktığında oyunu kaldığı yerden başlatma hakkının rakip takıma geçmesi veya koşu sırasında jokeyini üstünden atan bir yarış atının diskalifiye edilmesi gibi. Öte yandan, oyun başka oyuncuların da içinde yer aldıkları sosyal bir ortamda oynandığı ve yaşanan hisler diğer oyuncularla paylaşıldığında daha anlamlıdır. Ne de olsa, başarının ya da mağlubiyetin başkalarıyla paylaşımı, aynı zamanda sonucun meşruiyetini de sağlar. Bu paylaşım ve meşruiyet, oyun alanının sınırları içinde gerçekleşmelidir.[67]

At yarışı bir oyunsa, bu oyunun birkaç alanı vardır. Bunlar içinde akla ilk geleni hipodrom olsa da, ganyan bayi, kahvehane, ev, hatta günümüzde bir bilgisayar ekranı veya cep telefonunu bile oyun alanları içinde saymak mümkün. Atların koştukları pistlerden bahis kuponlarının yatırıldığı makinelere kadar bu alanın tüm unsurlarını sınırları içinde toplayan ve ilgili faaliyetlerin hayat bulmasına ev sahipliği yapan alanlar öncelikle hipodromlardır. Geleneksel olarak oyuncular yıllardır hipodroma giderler. Oyun, kimi için daha kapıdan içeri girdiği anda başlar, kimi için gişede kuponunu yatırdığı anda, kimi içinse atlar koşmaya başladığında. Ancak gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bu oyun alanlarının sınırları günden güne genişlemekte ve çeşitlenmektedir. Örneğin akşam koşulacak bir yarış üzerine bahis oynamak için, günümüzde illa yarışların düzenlendiği kentte ve yarış saatinde hipodromun içinde olmaya gerek yoktur. Neredeyse her kentte ve pek çok ilçede bulunan ganyan bayileri

[66] "Yıllık Yarış Programı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/YillikYarisProgrami [18.04.2017].
[67] Huizinga, **age**, 27-28.

sayesinde oyuncular başka bir kentteki hipodromda koşan atlar üzerine bahis oynayabilir. Dahası, 2000'li yıllarda TJK'nın uygulamaya koyduğu e-bayi sistemiyle oyuna katılım için sokağın köşesindeki bayiye gitmeye bile gerek kalmamış, internet bağlantısı olan bir cihaz (telefon, bilgisayar, tablet vb.) oyuna katılabilmek, oyun alanının sınırlarından içeri girebilmek için yeterli hale gelmiştir. Öte yandan, at yarışı oyununun mekansal sınırlarından içeri girmek demek, yalnızca bahis kuponunu yatırıp sonucu beklemek demek değildir. Yarım saatte bir koşulan yarışları izlemek de bu oyuna dahil olmanın başka bir boyutudur. Yarış başlamadan önce hazırladığı ve üzerinde yaptığı tahminlerin yer aldığı kuponunu yatıran bir oyuncu, koşu vakti gelip de yanı başındaki radyonun sesini açtığı anda, dilediği zaman yeniden dışına çıkabileceği oyunun alanına girmiş olur. Kimi oyuncu yalnızca atların koşusunu seyredip/dinleyip yarışın sonucunu öğrendikten hemen sonra oyun alanını terk ederken, kimi ise yayını kapatmayıp aynı koşunun tekrarını izlemekten, ne kadar ikramiye kazandığını ya da kaybettiğini öğrenmek için ekran karşısından beklemekten zevk alabilir. Buna benzer durumlar, oyunun süresinin ve bağlayıcılığının oyuncudan oyuncuya gösterdiği değişkenliğe bir örnektir.

Herhangi bir nedenle oyun alanının dışında kalmak, yalnız sahadaki sporcu veya pistteki at için değil, elinde bahis kuponuyla oyuna katılmanın heyecanını yaşayan oyuncu için de geçerli olabilir. Örneğin kimi at yarışı oyuncusu, yalnızca izleyebileceği ve ancak bu şekilde heyecanını yaşayabileceği günlerde bahis oynamayı tercih eder. Bu amaçla yarış günü hipodroma gidip, orada oyununu oynayıp, birkaç saatini atları yerinde seyrederek geçirmeyi planlar. Ancak herhangi bir nedenle hipodroma gidemediğinde, oyun alanının, hatta oyunun dışında kalmış olur. Benzer şekilde, kuponunu hazırlamış ve evinde, ganyan bayinde veya kahvede ekran başında yarışları takip eden bir oyuncu da, bir anda yayının kesilmesiyle oyunun dışında kalabilir. Zira söz konusu oyuncuyu oyun alanına dahil eden, onun tercih ettiği katılım biçimidir. Eğer bu katılım gerçekleşmezse, oyuncu da kendisini alanın dışında kalmış, diskalifiye olmuş veya cezalandırılmış hissedebilir. Hipodrom ve ganyan bayilerinde, koşunun başlamasına saniyeler kala kuponlarını yatırmak üzere gişe önünde sıra bekleyen ve koşu başladığı anda kuponunu hâlâ yatıramamış olan oyuncuların üzüldükleri ve oyuna geç kaldıkları için ya kendilerine ya da gişe memuruna sinirlendikleri defalarca gözlemlenmiştir. Oyun oynamak üzere gittikleri oyun

alanında, oyunun başlama vaktine yetişemedikleri için, içeride olsalar bile yine de oyunun dışında kalmışlardır.

Boş zamanda ve sınırları çizilmiş bir alanda gerçekleşen oyunun, Huizinga'ya göre üçüncü özelliği, kendi içinde bir düzene ve kurallar bütününe sahip olmasıdır. Oyun alanının ve süresinin de ayrılmaz birer parçası olduğu bu kurallar, katılan tüm oyuncuları bağlar. Başka deyişle, oyuna katılmak, tüm bu kuralların peşinen kabulü anlamına gelir. Eğer bunlardan herhangi birine uyulmazsa, oyunun doğası bozulur ve keyfi ortadan kalkar. Oyunda istenmeyen unsur, oyunbozanlık ve oyunbozanlardır çünkü her türlü yarışmada, oyuncular ortada güvenilir bir eşitliğin olduğu varsayımıyla oyuna katılırlar. Her şeyden önce, oyunu dürüstçe oynamak gerekir. Beceri, deneyim, şans gibi etkenler oyun süresi içinde ortaya çıkacak olsa da, başlangıçta herkes eşit koşullara sahip olmalıdır. Bir iskambil oyununda kağıtların kapalı şekilde dağıtılması, monopoly oyununda tüm oyuncuların eşit miktarda parayla oyuna başlaması veya koşu öncesi tüm atların yan yana sıralanması gibi. Ne var ki, gözle görünen bu suni ama gerekli eşitliğin ardında, bir de gizlenmiş ve art niyet taşıyan bir eşitsizlik olabilir. Buna yaygın olarak hile veya şike denir. Eğer böyle bir durumun varlığından şüphe edilirse, oyuncu için oyunun tüm güvenilirliği, dolayısıyla beklenen tüm kazanımları (keyif alma, hoş vakit geçirme, sıkıntılardan uzaklaşma, ikramiye kazanma vb.) bir anda yok olur.

Her çocuk ve yetişkin oyununda görülebileceği gibi, at yarışları da türlü hileler yapmanın mümkün olduğu bir oyundur. Üstelik sadece modern çağlarda değil, yarış organizasyonunun yüzlerce yıl önceki uygulamalarında da oyunbozanların varlığı bilinmektedir. Örneğin Roma İmparatorluğu zamanında koşulan yarışlarda, bazı atların sakatlanması veya birinci gelememesi için çeşitli büyü yöntemlerine başvurulmuştur. "Okunup üflenmiş" tabletlerin ve figürinlerin hipodromun belli noktalarına gizlenmesi, bu amaçla başvurulan yöntemlerden biridir.[68] Bu büyülü yöntemlerin dışında, sonuca daha hızlı ulaşılan somut hile yöntemleri de var. Tıpkı bir yarış tutkunu olan Roma İmparatoru Caligula'nın (MS 12-41), yarış öncesinde rakip takımın atlarını zehirletmesi gibi.[69] Kökleri muhtemelen binlerce yıla uzanan bu tür hilelerin ve oyunbozanların varlığına, her dönem olduğu gibi günümüzde de

[68] John G. Gager, **Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World** (Oxford University Press, 1999), 59, 73.
[69] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 135.

inanılmaktadır. Bunların kimi doğru olabileceği gibi, kimiyse yalnızca bir ön yargıdan ibarettir. Ancak ön yargı dahi olsa, böylesi bir şüphenin varlığı bile oyuncuyu oyundan uzaklaştırmaya yeter. Bu nedenle, cumhuriyet tarihi boyunca yarışları ve bahisleri organize eden kurumlar, oyunbozanlığın önüne geçmek için çeşitli önemler almaya çalışmışlardır. Oyunun etiğini ve itibarını, dolayısıyla oyuncuların güvenini ve katılımını korumak için sarf edilen çabalar, günümüzde de sürmektedir. Bu konuya tezin ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı değinilecektir.

Huizinga'ya göre, oyunun ortak özelliklerden bir diğeri, oyunun bir kâr elde etmek için değil, bundan çok daha öte beklentiler için oynanmasıdır. Eğer oyuncu, sadece somut bir fayda peşindeyse, onun için oyun artık başka bir kimlik kazanmış demektir. Hollandalı tarihçinin sözünü ettiği bu somut fayda ötesindeki beklentinin tanımı, oyundan oyuna ve oyuncudan oyuncuya farklılık gösterebilir. En genel ifadeyle, bunun adı "kazanmaktır."[70] Oyuna katılmak için yapılan tercihin, ödenen bedelin, harcanan zamanın veya feragat edilen başka bir etkinliğin karşılığında, elde edilecek ödül gündelik hayatın ciddiyetinden uzaklaşma, sosyalleşme, öğrenme, rahatlama ve bir şeyi başarmanın verdiği hazdır. Zira oyun, hem bir şeye karşı mücadele hem de bir şeyin temsilidir. Oyuncu ya rakibine ya da kendisine karşı girdiği mücadeleden başarıyla ayrılmayı ve bu başarısının topluluk içinde kanıtlanmasını, yani temsilini hedefler. Bu temsil, oyuncunun başarısının yanında, aynı zamanda onun benliğinin, özgürlüğünün ve rızasının da temsilidir. Sonuçta kendi tercihiyle bir oyuna katılmış ve kendi becerisiyle oyunu kazanmıştır.[71]

Oyunun bu özelliğinin at yarışları örneğindeki durumu biraz karmaşık sayılabilir. Bunun nedeni, at yarışı oyuncularının bu oyuna iki farklı beklenti içinde katıldıklarına ilişkin gözlemler. Bunlardan birincisi, Huizinga'nın altını çizdiği somut fayda beklentisini ön planda tutmadan oyuna katılanlar. Burada ikramiyeden önce gelen beklentilere, hipodromda atları seyretmek, eş-dostla birlikte vakit geçirmek, tahminde bulunmak için bilgi ve deneyimi sınamak, gündelik rutinden kurtulmak gibi örnekler verilebilir. Zaten bu tezde ileri sürüldüğü gibi, at yarışları diğer şans içerikli oyunlara kıyasla, bu gibi yönleri nedeniyle tercih edilmektedir. Doğrudan kâr peşinde koşanlar, piyango bileti çekmeyi, loto kuponu doldurmayı, hatta yabancı liglerin futbol maçlarına bahis oynamayı tercih ederler. At yarışı oyuncularının aksine, bu oyunlara

[70] Huizinga, **age**, 24-25.
[71] **Age**, 32.

katılımda hiçbir etkin rolleri yoktur. Pasif ve edilgen bir vaziyette, talih kuşunun gelip kendilerini bulmasını beklerler. Dolayısıyla Huizinga'nın belirttiği gibi, bu tür oyunların meraklıları sadece kâra odaklandıkları için, bunlar artık oyun kimliğini kaybetmiş etkinliklerdir. Tabii burada, at yarışlarına da sadece para kazanmak için bahis oynayan bir kesim olduğunu unutmamak gerekiyor. Bu grubu oluşturan oyuncular da, yukarıda sayılan keyif, heyecan, sosyalleşme, rahatlama gibi getirileri umursamayıp ya da arka plana atıp, sadece ikramiyenin peşine düştüklerinde, yarışlar da artık onlar için bir oyun değil, adeta bağımlılığın, düşkünlüğün ve hırsın yansımasına dönüşür. O halde, bu ikinci grubu daha çok ilgilendiren oyunun son özelliğine geçilebilir: oyuna kendi rızasıyla katılmak.

İster çocuk, ister yetişkin oyunu olsun, oyun her şeyden önce "gönüllü bir eylemdir." Hiç kimse, bir oyuna zorunlu bir şekilde katılmaz; eğer böyle bir durum söz konusuysa, bu zaten oyunun doğasına aykırı gelen suni bir katılımdır. Zira oyun, özgürlük demektir. Ancak özgürce karar alan bireyler, kaçmak istedikleri sıkıntılardan özgürleşmek için oyun oynarlar.[72] Oyun onun içine girildiği an başlar, hedefler doğrultusunda gelecekte belirli bir anda sona erer. Ancak, başlangıçtaki bu rızanın, oyunun akışı veya tekrarlanma sıklığı içinde bireyin ne kadar kontrolünde olduğu ya da hangi aşamadan sonra bir alışkanlığa veya bağımlılığa dönüştüğü tartışmalıdır. Söz konusu oyun, bir sonuç üzerine bahse girmek ve sonunda somut bir getiri elde etmek olduğunda, oyuncunun bu alana katılmaya, kafa yormaya, tahminde bulunmaya, emek veya para harcamaya devam etmesi, onun rızasından öte hırsına veya ihtiyacına dönüşebilir. Oyun oynamanın temelindeki karşılıklılık ilkesi gereği, her oyuncu katıldığı oyundan başarılı bir şekilde ayrılabilmek için karşılığında bir şeyler verir. Bunu bir bedel olarak ifade etmek gerekirse, bu bedel emek, zaman, para veya bir metadır. Bunlardan hangisi olursa olsun, eğer söz konusu oyun bir bahisse ve verilenin karşılığındaki amaç keyif, eğlence, şan, şöhret, itibar değil, yalnızca meta veya para elde etmekse, o zaman oyuncunun başlangıçtaki kendi rızasıyla katılımı, aslında maddiyata dayalı bir beklentinin sonucu gerçekleşmiştir. Bu durum, işin başındaki gönüllü ve bilinçli katılımı ortadan kaldırır. Sadece paranın peşine düşen oyuncu, bir süre sonra kendi değerlerini ve prensiplerini kaybetmeye başlayabilir; şansa, kadere, tesadüfe bağlı akılcı olmayan beklentiler içine sürüklenebilir. Pek çok oyun türü için

[72] **Age**, 25-26.

geçerli olabilecek bu sonuç, bilhassa bahis oyunlarında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.[73]

Bu aşamada, yetişkin insanın şans oyunu oynamasının kültürel olduğu kadar iktisadi boyutları bulunduğunun da altını çizmek gerekir. Refah ve kalkınma için emeğin ve çalışmanın esas olduğu endüstriyel toplumlarda bile şans oyunlarına ilgi bu açıdan güçlüdür çünkü bireye zahmetsizce, bir anda kazanmanın ve yükselmenin kapısını açarlar. Kumarhaneler, futbol maçları, piyangolar, at yarışları ve daha nice oyun bu açıdan cezbedicidir. Az kazandıran sabır, çaba ve emek yerine hızlı bir servetin ve itibarın hayalini, aniden gelişen bir keyif ve zenginlik olanağını sunarlar. Zor şartlarda çalışıp refah düzeylerini fazla yükseltemeyenlerin, bu yoksunluklarından kurtulmalarının tek çaresi büyük ikramiyeyi kazanma olasılığıdır. Göreli olarak işin ve çalışmanın enerjiyi tüketmediği ya da gündelik yaşamı tümüyle düzenlemediği topluluklarda şans oyunları beklenmedik bir kültürel önem kazanır.[74]

Şans oyunları aslında en çok bu yönleri nedeniyle eleştirilir. Oyuncuları ise, bu alanın bir parçası olduklarını çevrelerinden saklamalarına sevk edebilir. Psikiyatrlar bu durumu kumar çerçevesi içinde bir bağımlılık örneği olarak değerlendirirler.[75] Dinç'e göre, bireyin hayatında ilk kez ve daha sonra düzenli olarak oyuna katılımında, toplumun söz konusu oyuna yaklaşımı belirleyicidir. Bir oyunun, içinde yaşanan çevre tarafından ne ölçüde meşru kabul edildiği, bireyin oyuna katılımdaki rızasını ve oyunu ne zaman bırakacağını etkileyen bir unsurdur. Oyunun bireyi sosyalleştirme veya günlük hayatın stresinden uzaklaştırma gibi yönlerinin olumlanması, bireyin oyuna devam etmesini desteklediği gibi, bunun sürekliliğe ve bağımlılığa dönüşmesini de kolaylaştırabilir. Bu bağlamda, başlangıçta kendi rızasıyla katılan bir oyuncunun, işin sonunda kazanacağına dair beslediği özgüveni, kayıplarını alt edebileceğine ya da tersine üstesinden gelemeyeceğine olan inancı ve kazanç-kayıp dengesinin planlarıyla örtüşme durumu, onun "masadan ne zaman kalkması gerektiğini" belirleyen unsurlardır.[76] Bahis oyunlarına katılımdaki rızada, bireyi bu alana iten sosyal, kültürel ve iktisadi faktörleri inceleyen Çoban ise, yetişkin bireyin, provokatif biçimde

[73] Ruhat Yaşar, "Şans Oyunları ve İddaa", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 9, s. 34 (Güz 2010): 169, https://www.researchgate.net/publication/321887470_SANS_OYUNLARI_VE_IDDAA_GAMBLING_AND_BETS [02.05.2017].
[74] Roger Caillois. **Les Jeux et les Hommes** (Paris: Editions Gallimard, 1958), 279-281.
[75] "Kumar bağımlılığı", **Üsküdar Üniversitesi NP İstanbul Beyin Hastanesi**, http://www.npistanbul.com/tr/sayfa/kumar-bagimliligi [23.06.2017].
[76] Mehmet Dinç, "Eylemsel Bir Bağımlılık: Kumar", **Yeşilay Dergisi**, s. 967 (Ağustos 2014): 21-23.

kendisine dayatılan daha çok kazanma ve geleceğini garanti altına alma tavsiyelerinin etkisinde kalarak oyuna başlayabildiğini vurgular. Evde, okulda, sokakta, birebir temaslar veya medya aracılığıyla, harcadığı emeğin ve zamanın karşılığında eline geçen kazancın kendisi ve ailesinin geçimine yetmediğine ve hiçbir zaman yetmeyeceğine inandırılan birey, her ne kadar kendi rızasıyla oyuna katılıyormuş gibi gözükse de, bunu iradesi dışında gerçekleştiriyor olabilir. Benzer şekilde, sosyal çevresinin veya bazı kültürel kurumların (örneğin inandığı dinin veya birlikte yaşadığı ailesinin) bu tür bir oyunu tasvip etmemesine rağmen bireyin katılımı, psikiyatrlar tarafından bunu ne ölçüde kendi rızasıyla yaptığını, ne ölçüde kendisini buna mecbur hissettiğini tartışmalı hale getirmektedir.[77]

Modern toplumun yarattığı "yıldız" ya da "şampiyon" kültü, bireyin eğer şans yardım ederse umduğu en büyük mertebeye ulaşabileceğine dair inancını güçlendirir. Eşitlikçi bir toplumda bile, mütevazı koşullarda yaşayanların bir gün durumlarını değiştirebilecekleri umudu (belki de hırsı) henüz okul sıralarında aşılanmaya başlar. Topluma sunulan yıldız ve şampiyon modeller, en yoksulun bile yükselebilme ihtimalinin adeta birer aynasıdır. Bir yandan bu modellere özenilirken, diğer yandan onlar gibi olabilmenin zorluğu karşısında düzene karşı bir hırs ve intikam duygusu ön plana çıkar. Sinema, televizyon, radyo, yazılı basın bu şampiyonları yüceltirken, hem onların bu görünürlüğünün devamını sağlayacak bir hayran kitlesi yaratır, hem de çoğunluğu halinden memnun olmayan bu kitlenin söz konusu model yaşamlara özenmesini sağlar. Bunun yanında beslenen diğer bir eğilim ise, hedeflenen bu hayale ulaşmada, çirkin ve temiz olmayan bir yön olduğu kuşkusudur. Ne de olsa hayranlıkla takip edilen ve kimilerince kıskanılan bu modeller, yetersiz veya sıradan üyelerden oluşan bir kitlenin içinden çıkmışlardır. Dolayısıyla sahip oldukları başarı ve ulaştıkları konumun ardında, pekâlâ hile dolu bir süreç de yatıyor olabilir. Bu yönlendirmelere maruz kalan bireyler, yine de yıldızları alkışlamaya devam eder ve mümkün olduğunca işin çirkin ve gayri ahlaki yönlerinden kaçarak bir gün onlar gibi olma hedeflerini canlı tutarlar.[78] Sonuç olarak, bireysel ve çevresel etkenlerle şans oyunlarına katılan fakat başlangıçtaki özgür iradesi zamanla para kazanmaya, hatta uğradığı kayıpları telafi etmeye doğru yönelen oyuncular için, bu artık Huizinga'nın tanımladığı oyun değildir. Beklentiler başka yöne doğru evrilmiş, oyun oyuncunun

[77] Adnan Çoban, "Kumar Hayatları İpotek Altına Alan Dipsiz Bir Kuyu", **Yeşilay Dergisi**, s. 967 (Ağustos 2014): 31.
[78] Caillois, **age**, 237-244.

üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır. Agonu tanımlayan, beceriye ve deneyime dayanan, içinde bir yarışma, mücadele ve temsil barındıran özgür oyun artık yoktur. Onun yerine, oyuncunun gitgide kendisini şansın kollarına bıraktığı bir teslimiyet ve esaret söz konusudur.

Huizinga oyunun zamansal, mekânsal, işlevsel ve toplumsal yönlerine eğilerek, onun çocuklukla özdeşleştirilen geleneksel kabulünü rafa kaldırmıştır. Bu bakışa göre, oyun kültürden de önce gelen, hatta kültürün inşasında ve biçimlenmesinde rol oynayan bir olgudur. Zira insanın yaşam enerjisini bedensel ve zihinsel olarak boşaltmaya yararken, aynı zamanda yeni şeyler yaratmanın da önünü açar. Oyun merakın, heyecanın, rahatlamanın, eğlencenin, taklidin, mücadelenin ve temsilin vücut bulmasıdır. Huizinga bu görüşleriyle, insana atfedilen ve onu kavramsallaştıran alet yapma (*homo faber*) ve düşünme (*homo sapiens*) yetilerinin yanına, üçüncü bir tanım olarak oynamayı da (*homo ludens*) eklemiş, insanın "oyun oynayan bir varlık" olduğunu ileri sürmüştür. İnsan, yaşamı boyunca kimi zaman kendi başına kimi zamansa rakip oyuncularla oynar. Bu, hem becerisini ortaya koyup mücadele etme ve başarma tatminini karşılar hem de kendi kendini temsil etme ihtiyacını. Bu nedenle oyun, kalabalık veya kamusal bir alanda oynandığında daha anlamlıdır çünkü beceri ve temsil, ancak "diğerleriyle" paylaşıldığı zaman değer kazanır. Oyunu ve oynayan insanı bu bakışla ele alan Huizinga, fizik veya zihinsel beceriye dayanan oyunların ortak özellikler taşıdığını ileri sürmüştür. Bunlar, yukarıda sıralandığı gibi, rahatlatıcı/eğlendirici yönü, zaman ve mekan sınırları, ciddi ve kurallı yapısı, maddiyata odaklanmayan/kâr amacının önüne geçen kazanımları ve sadece gönüllü katılıma açık olmasıdır. Bu temel özellikler, büyük ölçüde at yarışları için de geçerlidir. Ne var ki, kavramsallaştırmasını sadece agon türü, yani oyuncunun kendi becerisini ortaya koyduğu oyunlar üzerinden yapan Huizinga, işin şans boyutuna ve şansın başarıya etki ettiği oyunlara değinmemiştir. Dolayısıyla, saklambaç oynayan çocuğu, satranç oyuncusunu, yüzücüyü, boksörü veya jokeyi bu kapsamda ele almak mümkünken, at yarışlarına bahis oynayanları sadece bu açılardan değerlendirmek yetersiz kalır. Zira at yarışlarının içinde şansın da tartışmasız bir rolü vardır. Bahis oyuncusu, elindeki veriler üzerinde ne kadar çalışsa ve kendince bilinçli tahminler yapsa da, kazanmak için şansa da ihtiyaç duyar çünkü şansa bağlı dinamikleri kontrol edemez. Tıpkı çok iyi tavla oynayan birinin atılacak zara veya çok iyi bir briç oyuncusunun kazanmak için dağıtılacak kağıda bağlı olması gibi. Hatta bu nedenle, at

yarışları alanında kalıplaşmış ve yaygın kullanılan bir deyim de vardır: "at koşar, baht kazanır."

Kısacası, Huizinga'nın yarışmaya, mücadeleye, rekabete dayalı oyunlar için yaptığı tanım ve çizdiği kapsam, at yarışlarının oyun niteliğini ifade etmek için yeterli olmayabilir. Öyleyse, oyunun sosyal-kültürel anlamları ve belli başlı kuralları konusunda Huizinga'yla benzer görüşleri savunan fakat oyunları türlerine göre sınıflandırarak konuyu daha derinlemesine ele alan Roger Caillois'nın görüşlerine başvurmak gerekecektir. Zira Caillois, Huizinga'nın sadece yarışmaya ve mücadeleye dayalı oyun anlayışıyla yetinmemiş, becerinin yanında, şansın, taklidin ve kendinden geçmenin de oyun türlerine ilham olduğunu, hatta bazı oyunların, bu kategorilerden birkaçına birden dahil olabileceğini ileri sürmüştür.

2.1.2. Oyunun Türleri

Oyunu tanımlarken içeriği ve sınırları konusunda çoğu hususta Huizinga'yla benzer ölçütleri kullanan Fransız sosyolog Roger Caillois, 1958 yılında yayımlanan *Les Jeux et les Hommes*[79] adlı kitabında, oyunları sınıflandırma biçimiyle Huizinga'dan ayrılır. Hollandalı tarihçinin yarışmayı ve mücadeleyi temel alarak yaptığı oyun tanımlamasını yetersiz bulan Caillois, oyunları içeriklerine göre dört kategoriye ayırır. Buna göre, fizik veya düşünsel rekabete dayanan yarışmalar *agon*, beceriden ziyade şansa dayalı oyunlar *aléa*, rol yapmanın temel olduğu taklit içeren oyunlar *mimicry* ve algıyı sarsan, adrenalini yükselten, baş döndüren oyunlar *illinx* isimleriyle sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın yanında, Caillois tüm oyunların iki uç arasında hayat bulduğunu belirtir. Bu uçlardan biri, Yunanca çocuk oyunu anlamına gelen *paidia*, diğeri ise Latince kurallı bir yarışmayı ifade eden *ludus* olarak kabul edilir. Paidia ile ludus birer oyun kategorisi değil, oyunu oynama biçimleridir. Paidia rastgele oynanır, kendiliğinden gelişir ve oyuncularına neşe verir. Ludus ise belirli kurallara uyulması gereken, daha büyük bir zorluk ve ciddiyet barındıran bir oynama biçimidir. Örneğin atla kırda gezinen iki arkadaşın, aniden karar verip belli bir noktaya kadar at üstünde yarışa tutuşmaları bir paidia örneğidir. Bir anda ortaya çıkan, oyuncularına çocukça bir taşkınlık, neşe ve heyecan veren bir eylemdir. Buna karşın, bir kurum tarafından düzenlenen programlı yarışlarda at binmek veya üzerine bahis oynamak,

[79] Türkçesi *Oyunlar ve İnsanlar* olan eser, 1961 yılında *Man, Play and Games* başlığıyla İngilizceye çevrilmiştir.

açık bir ludus biçimidir. Kurallarının adı konmuştur, disiplin altına alınmıştır ve kazanmak için belli bir zorluğun aşılması gerekir. Caillois'ya göre, dört kategoriye ayrılan tüm oyunlar, paidia ile ludus biçimleri arasındaki belli bir şiddet düzeyinde icra edilir.[80]

Bazı oyunlar, başlı başına bir yarışmadır ve rekabete dayanır. Her seferinde, belli bir niteliğe (hız, dayanıklılık, motivasyon, güç, deneyim vb.) dayanan rekabetin sonunda, dışarıdan destek almaksızın kazanan oyuncu o kategoride en iyi sayılır. Sportif müsabakaların tümü agon türünde oyunlardır. Bireysel veya takım halinde mücadele edilebilir. Satranç, dama, bilardo, golf, boks, at yarışı ve daha pek çok oyun, kazanmak için belli hazırlıklar ve nitelikler gerektirdiği için agon türüne girerler. Bu oyunların başında, tüm oyuncuların şansları yapay olarak eşitlenmeye çalışılır. Örneğin en formda at ile kazanma olasılığı en düşük olan at, yarışa yan yana başlarlar. Bu kural, yarışın galibinin başarısına bir değer ve meşruiyet kazandırmayı sağlar. Kuşkusuz, farklı güçteki rakipler arasında tam anlamıyla bir şans eşitliği sağlamak mümkün değildir fakat bu eşitliği sağlamaya yarayan bir disiplin vardır. Kimin hangi kulvardan yarışa başlayacağına kura çekimiyle karar verilmesi, bu kurallı düzene bir örnektir. Dolayısıyla agon yönü ağır basan oyunlar, kendiliğinden gelişip neşe veren paidia şeklinde değil, aksine disiplin altına alınmış ve ciddiyet arz eden ludus şeklinde icra edilirler. Ne de olsa agon, disiplin ve azimle ilgilidir. Her oyuncunun amacı, belli bir alanda üstünlüğünü hem rakibine hem seyircilere hem de kendisine kabul ettirmektir. Bu nedenle dikkat, motivasyon, antrenman, çaba ve kazanma arzusu gerektirir. Yarış öncesi hazırlıklarını en iyi şekilde yapan ve ideal koşullar altında yarışa katılan at, gücünü ve becerisini ortaya koyarak rakiplerini geride bırakacaktır.[81]

Aléa ise aslında Latincede zar oyununun adıdır ve agonun karşıtı tüm oyunlar için kullanılabilir. Bu oyunlarda oyuncunun, oyunun seyrinde hiçbir etkisi yoktur; dolayısıyla bir rakibe karşı değil, kadere karşı mücadele eder. Agonun aksine, aléada çalışma, sabır, deneyim, beceri gibi bedensel ve zihinsel niteliklerin yeri yoktur. Agonda oyuncu başarı için kendine güvenirken, aléada kendisi dışındaki her şeyi onu başarıya ulaştıracak bir işaret ya da uyarı olarak değerlendirebilir. Agon ile aléa bazen aynı oyun içinde bir arada da olabilirler. Piyango, barbut veya yazı tura gibi oyunlar doğrudan aléa kategorisine girerken, domino, iskambil oyunları, tavla ve at yarışı

[80] Caillois, **age**, 47-48.
[81] **Age**, 50-52.

bahisleri ise agon ile aléanın iç içe girdikleri oyunlara örnektir. Oyunun başında tüm oyuncuların şansları prensipte olabildiğince eşitlendiği ve agon türündeki oyunların sonucu her zaman belirsiz olduğu için, tüm yarışmalar aslında aléanın da alanına girebilir. Örneğin futbol maçları, horoz dövüşleri veya at yarışlarında, sahada ter dökenler becerilerini ortaya koyarken, onları izleyip üstlerine bahis oynayanlar için bu oyun aléanın bir temsilidir. Aléa ile agon bir araya geldiklerinde, şans faktörü oyunun başlangıcında büyük rol oynar, sonrasında ise oyuncunun becerisi devreye girer. İyi bir poker oyuncusuna zayıf kağıtlar dağıtılması ya da üzerine bahis oynanan atın koşunun başında tökezlemesi gibi. Genellikle bir oyunda şansın payı ne kadar büyükse, paranın rolü de bir o kadar önem kazanır çünkü aléa, bireylerin sonradan elde edecekleri üstünlükleri ortadan kaldırarak, başlangıçta herkesi kör talihin karşısında eşit duruma getirir.[82]

Bazı oyunlar, beceri odaklı bir yarışma veya kadere dayalı bir arayış olmayabilir. Bireyin kendisini hayali bir kişiliğe büründürmesi ve ona göre davranması da bir tür oyundur. Caillois, bu oyun türünü mimicry adı altında sınıflandırır. Bu tür durumlarda, kişi ya başka biri olduğuna inanır ya da başkalarını buna inandırmaya çalışır. Kılık değiştirerek ve taklit ederek yapılan canlandırmalar bu tip oyunların tamamlayıcısıdır. Çocuklukta anne, doktor, asker, şövalye veya uçak taklitleri yapmak; yetişkinlikte ise teatral performanslar sergilemek, maskeli balolara veya karnavallara katılmak, mimicry türünde oyunlara birkaç örnektir. Hareketi, hayal gücünü ve yorumlamayı içeren mimicry türü oyunların aléa oyunlarıyla ilk bakışta ilgisi yok gibi görünse de, aslında sahadaki bir yarışmayı izleyen seyirciler de zaman zaman heyecana kapılarak jest, mimik ve sesleriyle çeşitli taklitler yaparlar. Bu durum, daha çok spor müsabakalarında görülür. Bir futbol maçında tribünleri dolduran seyircilerin senkronize el kol hareketleri eşliğinde tezahürat yapmaları veya at yarışı izleyenlerin atlar bitiş çizgisine yaklaşırken başlarını adeta birer at gibi ileri doğru uzatmaları, mimicry türünü ortaya çıkaran örneklerdir. Böyle durumlarda, sahadaki veya pistteki agona, tribündeki seyircinin uyguladığı mimicry eşlik eder.[83]

Caillois'nın belirlediği son oyun kategorisi, insanda ani baş dönmesi ve kısa süreli sersemlik yaratan, adrenalini yükselten, kişiyi kendinden geçiren illinxtir. Bu türdeki oyunlar, hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından ilgi görebilir. Bu türü

[82] **Age**, 56-57, 60.
[83] **Age**, 61, 64, 66-67.

diğerlerinden ayıran temel özelliği, kişinin bu heyecandan zevk alması ve hem fizik hem de psikolojik olarak yaşadığı geçici sarsıntıya rağmen aynı heyecanı yeniden yaşama isteğidir. Kayak yapmak, motosiklete binmek, paraşütle atlamak, dalış yapmak gibi spor ve eğlence biçimleri ilinx türüne verilebilecek örneklerdendir. Endüstri çağında lunaparklar, eğlence parkları, fuarlar, hatta bazı dijital oyunlar, ilinx türünü çeşitlendirerek daha çekici hale getirmeye başlamıştır.[84] Günümüzde hem çocuklar hem de yetişkinler, bu tür oyun ve eğlence alanlarında insanı hayli yükseğe çıkarıp bir anda aşağı düşüren, aşırı düzeyde ses çıkaran veya kısa sürede yüksek bir hıza erişen birçok oyuncağı kullanmakta ve yaşadıkları heyecandan zevk almaktadır. At yarışlarında bu oyun türünün izlerini bulmak zordur. Atın üstündeki jokey, oyunun agon yönünü yaşadığı için dikkatli ve işine konsantre olmak zorunda; üzerine bahis oynadığı atın kazanmasını bekleyen oyuncu ise oyunun hem agon hem de aléa yönünü yaşadığı için yaptığı hazırlıkların meyvesini yemeyi ve talihin yüzüne gülmesini beklemektedir. Dolayısıyla iki tarafta da zevk için sersemlemek ve adrenailini yükseltmek değil, tam tersine işine ve beklentisine odaklanmak söz konusudur. Tribünde veya ekran başındaki bazı bahis oyuncuları, izledikleri koşu sırasında heyecanlanarak at veya jokey taklidi yaptıkları için oyunun mimicry boyutuna geçebilirler. Ancak bunların hiçbirinde, ilinx türünün özellikleri olan kendinden geçme eylemi görülmez. Belki koşu sırasında fazla heyecanlanarak keyiften veya üzüntüden adrenalini yükselen oyuncuların ilinx evresini tecrübe ettikleri düşünülebilir ama bu biraz zorlama bir iddia olacaktır.

Bu dört oyun türü de, paidia ile ludus arasında bir şiddet düzeyinde icra edilir. Paidia, oyunun kendiliğinden gelişen, rastgele bir neşe, taşkınlık ve rahatlamadan ötesini sunmayan bir düzeyken, ludus ise kuralların açıkça konduğu, neşe ve taşkınlığın disiplin altına alındığı, oyuncuyu sürekli oynamaya, engelleri aşmaya, başarısını ve tatminini yinelemeye sevk eden düzeydir. Örneğin, kişinin kendiliğinden karşısındakinin taklidini yapması paidia, tiyatro sahnesinde bir canlandırma yapması ise ludus düzeyidir. Gündelik hayattan da bu iki ucu simgeleyen pek çok örnek vermek mümkün: salıncağa karşı paraşüt, gürültüye karşı senfoni, karalamaya karşı perspektif çizim gibi. At yarışlarına bahis oynayan insanlar ise, hayatlarında ilk kez veya "kırk yılda bir" oynarken daha çok paidiaya yakın bir düzeydedirler. Bu oyunu merak edip şanslarını denemek istemiş, günün birinde oyun oynamak öylesine akıllarına gelmiş

[84] **Age**, 67-74.

ya da bir arkadaşları onları oyun oynamaya/ortak bir kupon yapmaya davet etmiş olabilir. Bu tür denemeler bir merakı, işbirliğini, neşeyi, heyecanı tatmin etmekten öte kazanımlar sunmaz. Hâlbuki yarışlara düzenli bahis oynayanlar, bu işi ciddiye almakta, oyuna katılmak için belli gereklilikleri (atları düzenli takip etmek, yarış öncesinde bültenler üzerinde çalışmak, çevreyle görüş alışverişi yapmak gibi) yerine getirmektedir. Üstelik düzenli bir oyuncu, anlık bir neşenin değil, bir dizi engeli aşarak tatmin olmanın, sonra da aynı hazzı ve başarıyı yinelemenin peşindedir. Dolayısıyla düzenli oyuncunun oyuna katılım düzeyi ludusa ulaşmıştır.

Agon ve aléa türündeki oyunlar çoğu zaman ludus düzeyinde icra edilir. Bu oyunlarda yalnızca bir rakibe karşı değil, aynı zamanda oyuncunun kendisine karşı mücadelesi de söz konusudur. Tek başına oynanan oyunlarda bile, oyuncu belli bir ciddiyet içinde başarıyı arar. Bulmaca veya yapboz yaparken, polisiye romanda katili tespit etmeye çalışırken, briç veya satranç problemlerini çözerken, oyuncu hem önündeki engelle hem de kendi kendisiyle yarışmaktadır. Bir bulmacayı çözünce veya yarışmada sorulan soruyu doğru tahmin edince, bilinçli ve istekli olarak bir sonrakine geçer. At yarışlarına düzenli bahis oynayanlar için de bunun bir tür bulmaca anlamı taşıdığını düşünmek mümkün. Ne de olsa, programda kayıtlı bir grup at biraz sonra koşmaya başlayacak ve içlerinden sadece biri kazanacaktır. Oyunun amacı, kazananı doğru tahmin etmek, bunun için olasılıklar arasından kendine göre mantıklı bir seçim yapmaktır. Yani karışık bir bulmacanın içindeki doğru sonuca ulaşmaktır. Sonuç ne olursa olsun, ludus seviyesine çıkıldıktan sonra, takip eden oyunlarda yer almaya devam edilir. Birinci koşudan kazanılan ikramiyeyle ikinci koşuya yeni bir oyun oynanır ya da oyuncu birinci koşuyu doğru tahmin edememişse, ikinci koşuda şansını yeniden deneyip bu sefer başarmayı umar. Ne var ki, bir oyun ludus seviyesine yükseldiğinde, artık tek başına yetersiz görünür ve kalabalık bir ortamda oynanması daha tatmin edici gelir. Amaç, oyuncunun başarısını kendisiyle aynı oyunun içinde olan diğerleriyle/rakipleriyle paylaşması ve bunu bir gururlanma vesilesi yapmasıdır.

Oyun, sadece bireysel bir eğlence veya vakit geçirme aracı değildir, hatta nadiren bireyseldir. Bireyin kişisel becerisine dayanan ve kendi kendisiyle mücadele ettiği oyunlar bile bir süre sonra bir beceri yarışına dönüşürler. Bir matematik problemini evde yalnızken değil, sınıfta diğer öğrencilerin önünde çözmek; bir şarkıyı tek başına değil, bir dinleyici topluluğuna karşı seslendirmek; topu antrenman sırasında değil, binlerce kişinin olduğu stadyumda ağlara göndermek daha değerlidir. Üstelik

başarının gösterildiği ve meşrulaştırıldığı oyunlar sadece bu örneklerdeki gibi agon türüyle sınırlı değil. Aynı şekilde, aléa oyunları da kalabalık içinde daha çekici olur. Bahis oynayıp yarışları evde tek başına takip etmektense, ganyan bayinin sosyal ortamı veya hipodromun curcunası oyuncuya daha cazip gelir. Böylece bir yığın insanla dostane bir ürpertiyi, heyecanı ve coşkuyu paylaşma olanağı doğar. Tüm oyun kategorileri, az ya da çok sosyalleşmeyi tetikler ve bu nedenle varlıkları gündelik hayatta kabul görür. Agon için spor sahaları inşa edilir, amatör veya profesyonel şampiyonalar düzenlenir; aléa içinse kumarhaneler vardır, devlet çeşitli bahis oyunları düzenler. Mimicry görsel sanatlar altında kurumsallaşır, ilinx ise lunaparklarda veya periyodik düzenlenen karnavallarda, panayırlarda, bayramlarda organize hale gelir. Kısacası, oyun yalnızlığı değil, başkalarıyla paylaşımı gerektirir.[85]

Caillois'ya göre, dört kategoriye ayrılan oyunların temel özellikleri şunlardır: özgürlük, dış dünyadan ayrılık, belirsizlik, kurallılık ve kurgusallıktır. Oyunun sınırlarını belirleyen bu özellikler ortadan kalktığında veya belirsizleştiğinde oyunun doğası bozulmaya başlar. Oyun gündelik hayatın dışında olmak zorundadır fakat bu ayrım muğlaklaştığında oyun günlük rutinin bir parçasına dönüşür ve oyuncu çeşitli belirsizliklere doğru yönelebilir. Huizinga, oyunu bozan başlıca unsurların hile yapılması ve belirsizliğin ortadan kalkması olduğunu belirtirken, Caillois bunun yanına "yanlış oyun tercihini" de ekler. Bir oyuncu her şeyden önce kendisine uygun gelen, aradığı keyfi ve tatmini bulabileceği oyuna yönelmelidir. Bu bakışa göre, dört oyun türünün de seçiminde belirleyici olan psikolojik tutum ve beklentilerdir. Sadece yeteneğe ve liyakata dayalı bir başarının peşindekiler agon, kaderin işaretine bırakılmış pasif ve kaygılı bir bekleyişi sevenler aléa, farklı bir kişiliğe bürünme zevkini arayanlar mimicry, kendinden geçmekten keyif alanlar ise ilinx türü oyunlar oynamalıdır. Eğer oyuncu, beklentilerine uygun bir tercih yapmışsa, katıldığı oyun sayesinde eğlenir, özgürleşir, öğrenir, gelişir. Oyun, sahip olduğu kurallarla kendisini seçen içgüdüleri disiplin altına alır. Ne var ki, içgüdüler de bundan daha fazlasını arayabilir. Böylesi durumlarda, oyunun etkinliği gündelik hayata yayılır, zevk sabit fikre, özgürlük bağımlılığa, başarı veya başarısızlık ise saplantıya dönüşür. Oyuncu ya kendisine uygun olmayan bir oyunu seçmiş ya da oyunun gerektirdiği disiplini

[85] **Age**, 80-92.

reddetmiş ve zamanında oyundan ayrılmayı beceremememiştir. Bu durum, oyunun artık bozulduğunu gösterir.[86]

Oyuncu, şansların dağılımındaki yasaların geçerliğine karşı inancını kaybedip, batıl inanca doğru bir eğilim gösterdiğinde aléa bozulur. Böyle durumlarda, oyuncu şansını etkileyebileceğini düşündüğü bir eşyaya, düşünceye, olaya veya duruma olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklemeye başlar. At yarışlarına bahis oynayanlarda da gözlemlenen bu durum, aşağıda daha ayrıntılı inceleneceği gibi, oyuncunun içgüdülerine yenik düşmesine, oyun içinde kendi varlığını ve yeteneklerini göz ardı etmesine ve oyuna bağımlı bir hale dönmesine neden olur. Yargıç, şans oyunlarına düzenli katılımda, ödül kazanma arzusunun ikinci sırada geldiğini belirtir. Esas belirleyici dürtü, oyunun içinde olmak ya da oyundan mahrum kalmamaktır. Oyuncu, bazen kazanamayacağını bile bile oyuna katılabilir. Bu durum özgürlükten bağımlılığa doğru gidişin işaretidir çünkü oyunun dışında kalma endişesi, oyunu kazanma arzusunun önüne geçmiştir. Hedef yine bir şeyler kazanmaktır ama öncelikli kazanç büyük ikramiye değil, oyunun içinde olma heyecanının ve temsilin verdiği keyiftir.[87]

Son olarak, Caillois'nın ortaya koyduğu dört oyun türünün her zaman tek başına var olmadığını ve bir türün diğeriyle iç içe geçebildiğinin altını çizmek gerekiyor. Zira bazı oyunların birden çok kategoriye dahil olabilmesi, örneğin içinde hem beceriyi hem de şansı barındırması, bu çalışmada yanıtı aranan sorulardan birine ışık tutuyor: onca bahis oyunu alternatifi varken, insanlar neden at yarışlarını tercih eder? Bu tartışmaya geçmeden önce, yeteneğe, şansa, taklide ve kendinden geçmeye dayalı oyunların nasıl iç içe girebildiklerine kısaca bakalım. Agon beceriye, yeteneğe, liyakata dayalı oyun türü olduğu için, diğer üç türle de arasında bir ilişki kurmak kolaydır. Örneğin her yarışma (agon), aynı zamanda bir gösteridir (mimicry). O halde sahada mücadele eden oyuncular, aynı zamanda tribünde veya ekran başında kendilerini izleyen seyircilere bir temsil sunarlar. Bu, kimi zaman formasını giydikleri kulübün kimi zamansa tarihi bir olayın temsili olabilir. Aynı şekilde, tiyatro sahnesinde bir canlandırma yapan sanatçı da yetenek ile taklidi bir arada icra eder. Başka bir örnek ise, mimicry ile ilinx türlerinin iç içe geçişinde görülebilir. Bir ayin sırasında çeşitli beden hareketleri yapan, dans eden, şarkı söyleyen bir topluluk, aynı

[86] **Age**, 102-104.
[87] Prof. Dr. İlhan Yargıç'la 22.06.2017 tarihinde İstanbul Fulya'da yapılan derinlemesine görüşme. Ayrıca bkz. İlhan Yargıç, "Davranışsal Bir Bağımlılık: Kumar Bağımlılığı", **Yeşilay Dergisi**, s. 967 (Ağustos 2014): 28-29.

zamanda kendinden geçerek farklı duygu ve düşünceler yaşayabilir. Hatta bu transa geçme sürecini yaşamak için, öncesindeki taklit ve kılık değiştirmeleri yapmak elzemdir, yani oyunun kesin bir kuralı olarak düşünülebilir. Öte yandan, aynı oyun farklı oyuncular için farklı oyun türlerini de ifade edebilir. Örneğin at yarışları, pistte atın üstünde ter döken jokey açısından yeteneğini ve motivasyonunu ortaya koyduğu bir agondur. Hâlbuki aynı yarış, elinde kuponuyla yaptığı tahminin doğru çıkmasını bekleyen bahis oyuncusu için hem agon hem de aléa olabilir çünkü tahminlerini yaparken emek harcamış ve deneyiminden yararlanmıştır (agon) fakat oynadığı atın kazanması için elinde olmayan koşulların lehine gerçekleşmesini beklemektedir (aléa). Üstüne bir de yarışı seyrederken heyecandan boynunu ileri uzatıyor ya da hayali bir kamçıyla kendi bedenine vurmaya çalışıyorsa, yeteneğin ve şansın yanına taklit de dahil olur (mimicry). Bu, oyun türlerinde görülebilen üçlü birleşmelere bir örnektir.

At yarışları, Huizinga'nın belirlediği, Fink ve Caillois'nın da desteklediklerı temel özellikleriyle bir yetişkin oyunudur. Gündelik hayatın sıkıntılarından uzaklaşmak, keyif almak, rahatlamak, mücadele etmek, tatmin olmak ve başarıyla gururlanmak için oynanır. Belli bir disiplini, belirsizliği ve kuralları vardır. Bu kuralların dışına çıkılmadığı, örneğin hileye başvurulmadığı, kâr amacı güdülmediği ve bağımlığa dönüşmediği sürece, oyuncularına bekledikleri kazanımları sunması olasıdır. Caillois'nın oyunların türlerine göre yaptığı sınıflandırma önemlidir çünkü oyunların sadece Huizinga'nın değindiği yarışmalardan ibaret olmadığını ortaya koyar. Bu sınıflandırmada aléa olarak nitelendirilen şans oyunları başlı başına bir kategori oluştururken, at yarışları da çoğunlukla bu başlık altında ele alınır. Ne var ki, her şans oyununun aynı ölçüde talihe, kadere ya da dış güçlere bağlı olmadığı ve bu nedenle diğerlerinden ayrıştığını unutmamak gerekiyor. Tıpkı at yarışları örneğinde olduğu gibi. ABD'li oyun tasarımcısı ve bilimkurgu yazarı Greg Costikyan, at yarışlarında kazanmak için şanstan önce beceri sahibi olmak gerektiğini savunanlardandır.[88]

Bu çalışmada ileri sürülen iddia, at yarışlarının sadece şansa dayalı bir oyun olmadığı, kazanmak için şansın yanında yeteneğe de ihtiyaç duyulduğu, hatta yeteneğin şansa kıyasla daha büyük bir rol oynadığıdır. Buna göre, at yarışı oyuncularının, yeteneklerini ve deneyimlerini de işin içine katabildikleri için at yarışlarına ilgi duydukları ileri sürülebilir. Oyundan aldıkları haz, sadece pistte dörtnala koşan atları

[88] Greg Costikyan, "Randomness: Blight or Bane?", **Costik**, http://www.costik.com/randomness-blight-or-bane.htm [15.12.2019].

seyrederken değil, bu seyrin çok daha öncesinde henüz tahminlerini kuponlara işaretlerken ortaya çıkar. Bu, bir dizi ön hazırlığın, ayrıntılı bir "hesap kitabın", güçlü bir motivasyonun, belli bir nakdi harcamanın ve sosyal ilişkilerin sonucunda ortaya çıkar. Oyuncu için oyunun agon tarafının somutlaştığı bu özellikler, kimilerince içinden çıkılmayacak kadar zorlu, karmaşık, teferruatlı veya gereksiz eylemler olabilir fakat kimileri içinse bu oyunu cazip kılan yönleridir. Kısacası, at yarışları bahis oyuncuları için salt bir aléa değildir. Aléa ile agonun, yani şans ile yeteneğin bir araya geldiği ve çoğu zaman agonun daha etkin olduğu bir oyundur.

2.2. Kazanmaya Götüren Yollar: Şans ve Kader ya da Bilgi ve Emek

Şans kişinin inisiyatifi dışında, bir ya da bir dizi rastlantı sonucunda meydana gelen lehte bir durumu ifade eder. Söz konusu rastlantıların beklendiği gibi gelişmesi ya da gelişmemesine bağlı olarak, "şanslı" ya da "şanssız" olma durumu ortaya çıkar. İnsan, inisiyatifi dışında gerçekleşecek bir olaya müdahale edemez ama bu edilgenlik, onun öngörülen olasılıklar hakkında tahmin yürütmesine ve bunu kendi şansına karşı bir mücadeleye dönüştürmesine engel değildir. Latince kökü *cadentia* sözcüğünden türemiş olan "şans" (*chance*) sözcüğü pek çok Batı dilinde buna benzer şekilde telaffuz edilmektedir.[89] Şansın Türkçe karşılığı olarak sunulan neredeyse tüm açıklamalar da, yukarıda belirtildiği gibi kontrol dışı, rastlantısal, doğaüstü vb. nedenler sonucunda ortaya çıkan lehine/avantajına olma durumunu ifade eder. Türk Dil Kurumu "şans" sözcüğü için benzer bir açıklama sunarken, rastlantılar sonunda ortaya çıkan sonucun (yani şansın) güç, baht, talih, felek gibi anlamlar taşıdığını belirtmektedir.[90]

Şans ile kader, birbirilerinden ince bir çizgiyle ayrılır. Her ne kadar günümüzde baht, kısmet, talih gibi sözcükler kader anlamında kullanılsa da, genel hatlarıyla kader sözcüğü kutsal olanı çağrıştırırken, şans ise rastlantı, belirsizlik, olasılık gibi görece daha somut veya dünyevi bir bilinmezliği ifade eder. Sözlük anlamları itibariyle, aslında her ikisinde de kişinin ortaya çıkacak sonuç üzerinde bir kontrolü yoktur. Ancak kaderin, zaten çok önceden belirlendiğine veya "yazıldığına" inanılır. Yaygın inanışa göre, herkesin bir kaderi vardır ve o kaderin içeriğindeki olaylar belirli-belirsiz

[89] "Chance", **The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language**, v. 1, New York: Grolier (1972): 168.
[90] "Şans", **Türk Dil Kurumu**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58a057661ac7a9.07472317, [12.02.2017].

bir zaman içinde mecburen yaşanacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kader bir tür alınyazısıdır ve kim ya da ne tarafından belirlendiği sorgulanmadan peşinen kabul edilmiştir.[91] Buna karşın şans, kaderin yerini olasılığa bıraktığı bir alanı işaret eder.[92] Şans da tıpkı kader gibi kontrol veya istem dışı olmasına rağmen kişiye bir tercih hakkı doğurur. Demek ki, kaderde yazılı olanın değil, seçenekler içinden tercih edilenin ortaya çıkma olasılığı bulunmaktadır. Öte yandan birey, elindeki olanaklar ölçüsünde şansını artırma fırsatına da sahiptir. Bütçe, deneyim, beceri, emek gibi kıstaslar, şansın yönünü ve şiddetini değiştirmek için belirleyici olabilir. Sonuçta başarı ya da başarısızlığı her zaman bir dış güce ya da kadere bağlamak ve edilgenliği kabullenmek mümkündür. Ancak şans, kişinin ihtimaller arasından tercihini, başka deyişle kendi kaderini tayin hakkını sağlayan bir seçimdir. Belki de bu nedenle, bu alandaki oyunlara kader oyunları değil, "şans" ya da "talih oyunları" denmiştir.

Tunçay, şansı doğrudan rastlantıyla özdeşleştirir ve sonucunu istek ya da tasarımların değil, rastlantıların belirlediği oyunların da insanlık tarihi kadar eski olduğunu ileri sürer. Çakıl taşı, aşık (ya da aşuk) kemiği, çöp, zar, fırdöndü, kart veya rulet gibi nesnelerin çekilmesi, atılması, çevrilmesi gibi yollarla sonucun tahmin edilmesi üzerine kurgulanmış sayısız oyunun, kökleri insanlık tarihinin en eski aşamalarından günümüze ulaşan gelenekler arasında olduğu söylenebilir.[93] Eski Yunan ve Roma dönemlerinde, dört yanı farklı biçimde olduğu için zar gibi numaralandırma gereği duyulmayan aşık kemiği (Latince *talus* ya da *astragalus*) ile oynanan şans oyunu, bu geleneklerin tarihin erken dönemlerine uzanan köklerine bir örnektir. Türkçede "aşık atmak" olarak yerleşmiş olan deyim, zaten bu nedenle temelinde yarışmayı, müsabakaya tutuşmayı ifade eder. Nitekim günümüzün altı cepheli zarının atası sayılabilecek aşık kemiğinin, ortaya fırlatılmasıyla gökyüzüne bakacak yönünü doğru tahmin etmek, tarım ve hayvancılıkla uğraşmış pek çok uygarlığın kültüründe var olan bir şans oyunu geleneğidir.[94] Öte yandan, şans oyunu ve bahse girme geleneğinin kökleri, pekâlâ insanın tarıma geçmeden önceki dönemlerinde de aranabilir çünkü bu yaklaşım (belki de ihtiyaç) bilinmeyene bir anlam yüklemeye ve sonucu önemli

[91] D. B. Macdonald, "Kader", **İslam Ansiklopedisi**, c. 6 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977): 41.
[92] Yaşar, **age**, 142.
[93] Mete Tunçay, **Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi** (Ankara: Milli Piyango İdaresi Yayını, 1993), 9.
[94] Henry C. Koerper, Nancy A. Whitney-Desautels, "Astragalus Bones: Artifacts or Ecofacts?", **Pacific Coast Archaeological Society Quarterly**, v. 35, no. 2-3 (1999): 74. http://www.pcas.org/Vol35N23/3523Koerper.pdf [16.02.2017].

görülen bir gizemi aydınlatmaya yarar. Avcı toplayıcılar, günün sonunda karınlarını doyuracak balığı, memeliyi veya meyveyi nerede bulabilecekleri, geceyi nerede geçirecekleri ya da biraz sonra yakalayacakları hayvanın türü üzerine bahse girmiş olabilirler. Yağmurun yağıp yağmayacağı veya tehlikenin hangi yönden gelebileceği gibi üzerine bahse girilecek konular elbette çoğaltılabilir. Sonuçta hepsi birer olasılık arz eder.

Yerleşik hayata geçişle birlikte gelişen ve çeşitlenen alet edevatın içinde bahse tutuşmayı kolaylaştıran ve içeriğini zenginleştiren nesneler de ortaya çıkmaya başlar. Avrupa, Kuzey Afrika ve Mezopotamya'daki arkeolojik çalışmalarda gün yüzüne çıkarılan türlü aşık kemikleri ile bunlara benzer fildişi, ahşap ve kilden yapılmış nesnelerin, çoğunlukla fal bakmada ve çeşitli şans oyunlarında kullanıldıkları düşünülmektedir. Bu yorumlar, daha yakın tarihlerde analiz edilen çizimler ve metinlerle desteklenmiş, farklı kültürlerin oyunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmuştur. Çocuk oyunlarından kumar oyunlarına kadar temelinde şansın olduğu pek çok oyun türünün başlıca aracı olan bu nesneler, günümüze ulaşan onlarca şans ve tahmin oyununun da atası sayılabilir.[95]

Şans oyunlarına günümüz dünyasından ve tarihten pek çok örnek sunulabilir ama öncelikle "şans oyunu" olarak ifade edilen türdeki oyunları, oyuncunun sonuca müdahale edebilme ya da edememe olasılıkları bağlamında iki grupta tanımlamak gerekir. Genel bir yaklaşımla şans oyunları, tamamen rastlantıya dayalı olanlar, yani "kura oyunları" ve çeşitli kıstaslara göre oyuncuya sonuç hakkında bir öngörüde bulunma olanağı sunan "tahmin oyunları" olarak ikiye ayrılabilir. Birinci gruptaki oyunlar, oyuncuların nispeten gelişigüzel, rastlantısal veya yalnızca hislerine dayanarak yaptıkları tercihlerinin başarılı/kazanmış ilan edilmesini beklemelerinden ibarettir. Söz konusu seçimler, oyunun türüne göre bir şeyin çekilmesi (bilet veya çöp), atılması (zar) veya çevrilmesi (fırdöndü) yoluyla gerçekleşir. Bunlar tartışmasız aléa oyunlarıdır ve agon özellikleri içermez. İkinci grup oyunlarda ise oyuncuların sonucu tahmin edebilmeleri için ellerinde çeşitli veriler vardır. Geçmiş oyunların sonuçları, yarışanların performansları, oyun ortamının (zemin, iklim, hava şartları vb.) sonucu etkileyebilecek güncel koşulları gibi. Oyuncunun yeteneğini, deneyimini ve emeğini

[95] Heval Bozbay, "Aşık Kemiğinin Tarihi", **Arkeoloji ve Sanat**, s. 141 (Eylül-Aralık 2012): 1-3, 8-10.

işin içine katarak söz sahibi olduğu bu şans oyunları ise aléa ile agonun açık bir bileşimidir.

2.2.1. Aléanın Hükmü: Şansın Gelmesini Beklemek

Kura çekimi, prensipte tüm olasılıklar arasında bir eşitlik vaat eder. Bu ilke, yalnızca eğlence amaçlı oyunların değil, tarih boyunca toplulukları ilgilendiren seçimlerin de temelini belirlemiştir. Örneğin Eski Yunan döneminde ilk demokrasi teorisyenleri, kamusal hizmet veren görevlilerin kura yoluyla belirlenmesini mutlak bir eşitlik olarak görmüş, kuraya dayanmayan seçim sistemini ise aristokrasinin kurnazlığı olarak değerlendirmişlerdir. Teknik bilgi sahibi sayılan generaller ve maliyeciler dışında, Atina'da neredeyse tüm görevliler uzun süre kura yoluyla belirlenmiştir. İdari yaşamın gelişmesi, beraberinde niteliklerin ve liyakatin de ön plana çıkmasını sağlamıştır. Yönetim sistemlerinin içeriği ve faaliyet alanı genişledikçe, memur alımları giderek yarışma ve sınavlarla yapılmaya başlanmış; bürokratik, askeri, idari, akademik ve hukuk kariyerinin temeli başarıya, yani agona dayanır hale gelmiştir. Önceleri bilgi ve deneyim yalnızca belli kurumlar ve görevler için söz konusuyken, demokrasinin ilerlemesi adil ve doğru bir yarışmanın, eşit hakların ve hukukun daha etkin olmasını gerektirmiştir. Böylece kurallara bağlanmış yarışma prensibi, kin ve hınçtan arınmış adil bir rekabeti, liyakati, bununla beraber hakemlik kurumunu ve bu kurumun saygınlığını yaygınlaştırmıştır. Topraklar büyüdükçe ve nüfus arttıkça, temsili bir rejim gitgide daha gerekli hale gelir. Bu nedenle, başlangıcında aléanın baskın olduğu demokrasi, zamanla bilgi ve beceriyi daha fazla gözetmeyi ve oyunun iki türünü de dengeli şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Agon ile aléa, esasen birbirilerine karşıt iki yaklaşım olsalar da, aslında soruna birbirini tamamlayan çözümler getirirler. Oyun alanındaki tüm oyuncular arasında eşitliği sağlamak gibi.[96]

Tombala, barbut, yazı tura gibi oyunlar, temelinde sayıların ve sembollerin belirlediği bir dizi olasılık üzerine kurulu bir kuraya dayanan ve oyuncunun kendi becerisinin sonuç üzerinde hiçbir etkisi olmayan oyunlardır. Bu tür oyunların başlangıcında oyuncu bir tercih yaparak (yazı ya da turayı seçerek, bir tombala kartı çekerek, bir sayı söyleyerek) oyuna dahil olur. Ardından oyun içi gelişmelerin istediği şekilde ilerlemesini ve sonucun lehine ilan edilmesini bekler. Tamamen edilgendir ve kaybetmesi durumunda kendi şansına ya da kaderine kızmaktan öte yapacağı bir şey

[96] Caillois, **age**, 213-216.

yoktur. Eğer isterse, yeni bir oyunda şansını tekrar denemeyi düşünebilir. Bu türdeki oyunlara Türkiye'den verilebilecek en eski örnek, 1926-1939 arasında Tayyare Piyangosu adıyla düzenlenen ve 1939'dan beri Milli Piyango İdaresi tarafından tertip edilen Milli Piyango'dur. Bunun dışında, yine aynı kurum tarafından 90'lı yıllardan bu yana düzenlenen Sayısal Loto, Süper Loto, Şans Topu, On Numara oyunları ile özel kurumlarca "bingo" veya "piyango" adı altında düzenlenen çeşitli para ve eşya çekilişleri de sayılabilir. Bu oyunların doğasına ve sonucu belirleyen kurallarına bakıldığında, tamamının bir çekiliş eylemine dayandığı görülür. Nitekim tüm bu oyunlar, önceden ilan edilen bir mekanda ve tarihte, bir dizi top içinden yapılacak bir seçimden ibarettir. Kazanmanın yolu, seçilecek topların oyuncunun önceden ödediği para karşılığında doğru tahmin edilmesinden geçer. Huizinga'nın da, Caillois'nın da altını çizdikleri oyunun temel kurallarından biri burada da geçerlidir: çekilişe katılan her oyuncu, önceden biletini satın alarak oyuna kendi rızasıyla katılmıştır.

Kura oyunlarında, içinden bazılarının çekildiği şeylerin birer top olması da tesadüf olmasa gerek. Top, yani geometrik anlamda küre, diğer iki ve üç boyutlu objelerin aksine, her tarafı eşit biçimdedir. Dolayısıyla herhangi bir şikeye mahal bırakmayacak bir yapıdadır ve katılan oyuncuların gözünde çekiliş sonuçlarının peşinen meşru kabul edilmesini sağlar. Ne var ki, şüphe her zaman olabilir ve bir süreliğine de olsa iştirak ettiği oyunun işleyişine karşı güveni sarsılan bir oyuncu, memnun kalmadığı bir sonucun meşruiyetini kabul etmemek ve kendisini haklı çıkarmak için sayısız argüman üretebilir. Milli Piyango veya Sayısal Loto gibi bir çekilişte, her biri ilk bakışta biçim, renk, büyüklük vb. açılardan aynı görünen toplardan bazılarının, örneğin en sık çekilenlerin, daha ağır ya da daha sıcak olduklarının veya ikramiyenin sürekli aynı bölgedeki talihlilere çıktığının iddia edilmesi gibi.[97]

[97] "Sayısal Loto'da büyük ikramiye 17. kez aynı yere çıktı!", **Hürriyet**, 20.06.2016, http://www.hurriyet.com.tr/3-yilda-ve-14-milyonda-1-ihtimalle-17-ikramiye-40119665 [20.11.2017]; "Ankara Yenimahalle'ye son 3 yılda 18'inci kez piyango vurdu", **Hürriyet**, 14.08.2016, http://www.hurriyet.com.tr/ankara-yenimahalleye-son-3-yilda-18inci-kez-piyango-vurdu-40193226 [20.11.2017]; "Sayısal Loto yine Ankara'ya çıktı", **Akşam**, 08.09.2016, http://www.aksam.com.tr/guncel/sayisal-loto-sonuclari-13-agustos-2016/haber-541382 [20.11.2017]; "Piyango'nun neden hep Ankara'ya çıktığı belli oldu", **Haber Sol**, 11.11.2015, http://haber.sol.org.tr/toplum/piyangonun-neden-hep-ankaraya-ciktigi-belli-oldu-135697 [20.11.2017]; "Sayısal Loto'da şüphe uyandıran olay: Tesadüf mü, bilinçli mi?", **Cumhuriyet**, 14.08.2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/584173/Sayisal_Loto_da_suphe_uyandiran_olay__Tesaduf_mu__bilincli_mi_.html [20.11.2017].

Kura temelli şans oyunlarında manipülasyon olduğu varsayımıyla kamuoyunda oluşan şüphelere ve bu oyunlara karşı güvenin azaldığına dair en güncel olaylardan biri, 6 Temmuz 2017 tarihli Süper Loto çekilişinde on bir hafta boyunca devreden büyük ikramiyenin (37 milyon 764 bin Türk Lirası) tek bir talihliye isabet etmiş olmasıdır. Toplumda şüpheleri doğuran ölçütler ise, ikramiye isabet eden kuponun yalnızca 2 TL bedeli olması ve ikramiyenin (çoğu hafta olduğu gibi) yine Ankara'da bir talihliye çıkmasıdır. Bu durum, istatistik bakımından mümkün bir sonuç olmakla beraber, olasılığının hayli düşük olması gerekçesiyle kamuoyunun tepkisini çekmiş ve oyuna hile karıştırıldığı ileri sürülmüştür.[98] Benzer iddialar önceki yıllarda da gündeme gelmiştir. Örneğin CHP'nin 24. Dönem Konya Milletvekili Atilla Kart, konuyu TBMM'ye taşıyarak meclis araştırması talep edildiğini duyurmuştur.[99] Oyunu kaybedenlerin, yalnızca kendi talihlerine kızmak ve mağlubiyeti kabullenmek yerine bu tür iddialarda bulunmaları nadir görülen bir durum değil. Buna karşın, belki de üzerine daha fazla düşünmeyi gerektiren tutum, içinde hile olduğu varsayımında bulunup yine de oyuna devam etme eğilimidir. Kendi şansının veya becerisinin oyunu kazanmak ya da var olduğunu iddia ettiği manipülasyonu alt etmek için yeterli olmadığına kanaat getiren oyuncu, bu durumda kendisini doğru sonuca götürecek bazı destekler arama yoluna başvurur. Kura oyunlarındaki bu başvuru kaynağı, hiçbir nesnelliği olmayan kişisel inanışlar ile görüşlerine itibar edilen başka kişilerdir.

Oyunun sonucunu önceden bilmek mümkün olmadığı için, bunu başarabildiğine inanılan kişiler toplumda her zaman itibar görmüş ve sözleri dikkate alınmıştır. Eski dönemlerde kâhinler, falcılar ve büyücülerin, günümüzde ise tahminci veya tüyocu olarak adlandırılan "uzman" kişilerin görüşleri, türü ne olursa olsun oyuna katılan oyuncular tarafından takip edilir. Dışarıdan destek arayan oyuncular, tercihlerini, taktiklerini, hamlelerini bu tür kişilerin tavsiyelerini gözeterek yapar. Kura temeline dayanan şans oyunlarında, sonucu belirleyecek süreç ve olaylar hakkında deneysel yolla doğrulanabilir veriler olmadığından, kazanma ihtimalini arttırmayı hedefleyen oyuncular, geçmiş sonuçları bir şekilde doğru tahmin etmiş bu kişilerin görüşlerine ve

[98] "Makineye oynattı 2 TL'ye zengin oldu", **Hürriyet**, 08.07.2017, http://www.hurriyet.com.tr/super-loto-talihlisi-ile-ilgili-son-dakika-gelismesi-makineye-oynatti-2-tlye-zengin-oldu-1662017-40513491 [07.08.2017]; "6 temmuz 2017 süper loto çekilişi", **Ekşi Sözlük**, 29.06-13.07.2017, https://eksisozluk.com/6-temmuz-2017-super-loto-cekilisi--5400730?p=1 [07.08.2017].
[99] "Milli Piyango çekilişinde 'Sahtekarlık bayilerle yapılıyor' iddiası", **Cumhuriyet**, 05.02.2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/207335/Milli_Piyango_cekilisinde__Sahtekarlik_bayilerle_yapiliyor__iddiasi.html [07.08.2017].

bir takım istatistiklere başvurur. Özellikle ilkel topluluklarda, hastalıkları tedavi etmekten gökcisimlerinin hareketlerinin anlamlandırılmasına kadar, topluluğun geneli veya bir bölümünün esenliği adına, en azından bir sonucu doğru tahmin etmiş kişilerin topluluk içinde statüleri ve saygınlıkları artar, sosyal ve iktisadi açıdan sınıf atlamaları kolaylaşır. İnsanların pek çok konuda kehanetlere başvurma ihtiyaçlarının, en genel ifadeyle geleceğe dair ipuçları elde edebilmek olduğu söylenebilir.[100] Tıpkı hiçbir deneysel yolla öğrenilemeyecek olan çekilişin sonunda, hangi sayıların ikramiye kazandıracağı bilgisine önceden sahip olabilme arzusu gibi.

Günümüzde Türkiye'de resmi olarak oynatılan Şans Topu, Sayısal Loto, On Numara, Milli Piyango gibi kura oyunlarında, bu oyunların yürürlüğe girdiği tarihten itibaren veya belirli bir dönem içinde, en fazla ortaya çıkan sonuçların istatistikleri yayınlanmaktadır. Sırf bu istatistikleri tarih ve çekilişler bazında sıralamak üzere kurulmuş internet sayfalarında karşılaşılan bu veriler, genelde "tahmin" başlıkları altında yer alır ve geride kalan dönemin neticeleri üzerinden çeşitli kombinasyonlar içerir.[101] Çekiliş sonuçlarının sıklık oranından ibaret olan bu veriler, bir sonraki çekilişin sonuçları hakkında gerçekçi hiçbir veri sunmasa da, kuraya oyunlarına katılan bazı oyuncular tarafından yine de takip edilir ve oynamadan evvel tıpkı işin uzmandan alınmış önemli bir bilgi gibi hesaba katılır.

Kura çekimine dayanan bir oyunda tahmin, tüyo, tavsiye gibi herhangi bir ön bilginin bilimsel geçerliği olmasa bile, oyuncular yine de kişisel şanslarının ötesinde, kendilerince başka avantajları da devreye sokmaya çalışırlar. Oyunun nerede oynanacağı, başka deyişle çekilişe nereden katılım sağlanacağı bunlardan biridir. Zira piyangolar ve lotaryalar özelinde, toplum tarafından kabul görmüş bazı "şanslı bayiler" vardır. Bu bayilerin şanslı veya uğurlu kabul edilmeleri ve bu inancın yayılması, çoğu zaman sözlü geleneğe dayanır. Eğer oyuna bu bayilerden birinden katılım sağlanırsa, ikramiye kazanma olasılığının da yükseleceğine inanılır.[102] Milli Piyango İdaresi'nin kurumsal tarihini inceleyen Tunçay, yalnızca oyuncunun değil,

---

[100] Hande Duymuş Florioti, "Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış", **Tarih Olgusu Dergisi**, y. 6, s. XV (Eylül 2013): 25. Ayrıca Bkz. Ömer Faruk Harman, "Kâhin", **İslam Ansiklopedisi**, c. 24 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001): 170-171; Emiroğlu ve Aydın, **age**, 11, 168-169, 208, 447.

[101] "Şans Topu", **Loto Tahmin**, http://www.lototahmin.com/sanstopu.htm [07.08.2017]; "İstatistikler", **Şans Topu**, https://sans.topu.cekilissonuclari.org/istatistik [07.08.2017]; "Kazananlar", **Loto Türkiye**, http://www.lototurkiye.com/SANS-TOPU/TAHMIN-TUTAN/2/ [07.08.2017].

[102] "Türkiye'nin şanslı bayileri", **Hürriyet**, 18.05.2016, http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-en-sansli-bayileri-40105865 [07.08.2017].

oyun oynatan bayinin de "şanslı" olduğunun, başka deyişle şans dağıttığına olan inancın eski bir yaklaşım olduğunun altını çizerken, İstanbul'un şanslı bayilerine de eserinde yer verir. Galata Köprüsü'nün Eminönü ayağındaki Tayyare Piyangosu Gişesi, yine Eminönü'ndeki İsabet Gişesi, Tek Kollu Gazi Cemal'in Malul Cemal Gişesi, Cüce Simon, Uzun Ömer ve Nimet Özden'in namı günümüze kadar ulaşan Nimet Abla Gişesi, cumhuriyet tarihinin şans dağıtan sabit ya da seyyar bayilerinin en ünlüleridir.[103] Kura oyunlarının şans dağıtan bayileri günümüzde de yaşamakta, farklı kentlerde oyuncular tarafından ilgi görmeye ve bu inanışı yaşatmaya devam etmektedirler.[104]

Kazanma olasılığı yalnızca bir kura çekiminin rastlantısal sonucuna dayanan ve oyuna katıldıktan sonra edilgen durumda neticenin ilanını bekleyen oyuncunun yerine, tahmin oyunlarında daha aktif bir oyuncu katılımı gözlenir. Başka deyişle, bu oyuncunun sonuç üzerinde göreli bir etkisi söz konusudur. Buğra, şans oyunlarını bu nedenle tek tür olarak düşünmemek gerektiğini, oyunun türüne göre oyuncunun harcadığı bedelin ve karşılığında aldığı şeyin değiştiğini ileri sürer. Milli Piyango örneği üzerinden kura oyunlarını düşünmek gerekirse, aldığı bileti cebine koyup çekiliş gününü bekleyen oyuncunun aslında satın aldığı şey yalnızca umuttur. Hâlbuki Spor Toto veya at yarışı gibi, aléa ile agonun bir araya geldiği tahmin oyunlarının katılımcılarını, sadece bir ikramiye kazanma umudunun ötesinde, düşünen, tartışan, analiz yapan, karar veren, emek harcayan ve karşılığında çok yönlü bir tatmin, mücadele ve temsil duygusunu elde eden kişiler olarak edilgen oyunculardan ayırt etmek gerekir.[105]

2.2.2. Aléa ile Agonun İşbirliği: Kendi Şansını Yaratmak

Bir sonuç üzerine tahminde bulunmak, o sonucun gerçekleşmesini sağlayacak dinamikler hakkında bilgi sahibi olmayı, dolayısıyla bir çalışma yapmayı gerektirir. Hiç çalışmadan yapılmış gelişigüzel bir tercih ya da sonucu tahmin etmek için üzerine

[103] Tunçay, **age**, 365-382.
[104] "Büyük ikramiye 19 gün arayla aynı yere çıktı", **Oda TV**, 07.08.2017, http://odatv.com/buyuk-ikramiye-19-gun-arayla-ayni-yere-cikti-1002151200.html [07.08.2017]; "Bu bayi Denizlili iki şanslıyı zengin etti", **Denizli Gazetesi**, 29.10.2016, https://www.youtube.com/watch?v=ouDSCnUB3UI [15.05.2020]; "Büyük İkramiyeyi Kazandıran Bayii", **Çorlu Haber**, 09.04.2017, http://www.corluhaber.com.tr/buyuk-ikramiyeyi-kazandiran-bayii/2766/ [07.08.2017]; "Nimet Abla yine kazandırdı", **Hürriyet**, 01.01.2009, http://www.hurriyet.com.tr/nimet-abla-yine-kazandirdi-10681709 [07.08.2017].
[105] Ayşe Buğra, "Bilet alan kişi sadece bekliyor", **Milliyet**, 25.12.1986.

çalışılacak herhangi bir veri olmaması, kazanma ya da kaybetme olasılıklarını yalnızca tesadüfe bırakır. Pek çok tahmin oyununda olduğu gibi, at yarışlarında da sonuç hakkında bir iddiada bulunmak için oyuncunun elinde sayısız veri bulunur. Hatta bu oyunda dikkate alınan veri türü ve miktarının, diğer pek çok oyuna kıyasla daha fazla ve karmaşık olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu verilerden hangisine, ne ölçüde itibar edeceği oyuncunun bilgi, beceri ve tercihine bağlı olmakla birlikte, göz ardı edilmemesi gereken husus, oyuncunun bunları değerlendirirken harcadığı zaman, enerji, dikkat ve emektir. Kısacası, kendi rızasıyla peşinen ödediği bir bedeldir. Ne var ki, doğru tahminde bulunabilmek için harcanan emeğin ifade ettiği değer ve anlam kişiden kişiye değişir. Kimileri bu çalışmayı yapmaktan keyif alırken, kimilerine göreyse harcanan bu emek aslında bir zaman kaybıdır. Oyuna olumsuz gözle bakan ve oyun oynamayı gereksiz ya da sakıncalı gören kişilerce, bahislere gösterilen ilginin temelinde emek vermeden, çalışmadan, kolay yoldan para kazanma niyeti yatar.[106] Acaba durum gerçekten de bu kadar basit mi, yoksa kazanacak atları doğru tahmin etmek için harcanan bedelin başka anlamları da olabilir mi?

Oyunu ya da ikramiyeyi kazanmak amacıyla çeşitli veriler üzerinden yapılan bu çalışmalar, tıpkı bir müsabakaya hazırlanan oyuncunun yaptığı bedensel ve zihinsel hazırlıklar gibi düşünülebilir. Agondaki rekabet, mücadeleye tutuşan bireyler veya takımlar arasında gerçekleşirken, aléada ise oyuncu kendi şansı, kaderi ve kontrolü dışındaki tüm olasılıklara karşı mücadele eder. Üzerine bahis oynanan bir at kazandığında, doğru tahminde bulunan oyuncu aslında diğer atları ve jokeyleri değil, kendi talihini de alt etmiştir. Bununla birlikte, hem sahadakiler hem de tribündekiler için agon ile aléanın bir araya geldikleri durumlar söz konusudur ve başarıyı, bu iki türün işbirliği getirecektir. Aynı oyunun farklı paydaşları, oyun öncesinde farklı biçimlerde antrenmanlar yapar: yarış öncesinde atlar galop çalışmalarıyla nefes ve kondisyonlarını hazır hale getirir, jokeyler kendi bedensel ve zihinsel hazırlıklarının yanı sıra binecekleri atların huy ve performans durumlarını analiz eder. Bahis

[106] "Görünmeyen tehlike hastanelik ediyor", **Hürriyet**, 03.06.2011, http://www.hurriyet.com.tr/gorunmeyen-tehlike-hastanelik-ediyor-17935915 [02.05.2017]; "Devlet kumardan kazanıyor", **Milli Gazete**, 09.12.2009, http://www.milligazete.com.tr/devlet_kumardan_kazaniyor/142362 [02.05.2017]; "Diyanet'ten yılbaşı ve piyangoyla ilgili hutbe: Gayrimeşru davranışlar", **Gazete Vatan**, 30.12.2016, http://www.gazetevatan.com/diyanet-ten-yilbasi-ve-piyangoyla-ilgili-hutbe-gayrimesru-davran-1023389-gundem/ [02.05.2017]; "Prof. Dr. Hakan Olgun: Kumar Haramdır", **Milliyet**, 21.12.2016, http://www.milliyet.com.tr/prof-dr-hakan-olgun-kumar-haramdir-bingol-yerelhaber-1726178/ [02.05.2017].

oyuncuları ise bunlardan hangilerinin kazanabileceği üzerine çeşitli araştırmalar yaparak bahis kuponlarını hazırlar. Aynı oyun, ilk bakışta jokey için agon, bahis oyuncusu içinse aléa kategorisinde gibi görünebilir.[107] Ancak jokey için oyunun aléa, oyuncu içinse agon yönü bütünüyle yadsınamaz. Yarışa iyi hazırlanmış bir jokey ve atı, koşu sırasında önündekilerin tökezlemesiyle devrilip yarış dışında kalabilirken, bahis oyuncusu için oyun öncesinde yapılacak her hazırlık, işin aléa yönünü olabildiğince azaltarak şanssızlığını yenmek ve kazanma olasılığını güçlendirmek amacını taşır. Kısacası bu oyunda kazanmak için, ne beceri ne de şans tek başına yeterlidir.

At yarışları gibi farklı dinamiklerin iç içe olduğu tahmine dayalı oyunlarda, sonucu etkileyebilecek sayısız kıstas vardır. Bunları kabaca dört gruba ayırmak mümkün: iklim ve coğrafya koşulları, atların ve jokeylerin geçmiş performansları ve yarış hazırlıkları, tahminler ve tüyolar, son olarak da kişisel inanışlar, yani totemler. İlk grubu oluşturanlar, önceden kayıt altına alınan, ilan edilen ve kolaylıkla öngörülebilen nesnel verilerdir. Yarış yeri ve saati, havanın ve pistin durumu, atın ve jokeyin yarış boyunca taşıyacağı takı ve ağırlıklar gibi. Bahis oyuncusu, oyun öncesinde büyük olasılıkla değişmeyecek bu koşulları çalışmalarında hassasiyetle dikkate alır. Zira kimi at uzun mesafede iyi koşarken kimisi yağışlı havalarda ve yumuşak zeminde daha iyi performans sergileyebilir. Kimi aydınlıkta iyi koşuyordur, kimiyse sadece yüksek rakımlı bir ortamda. Dolayısıyla iklimle, coğrafyayla ve saatle ilgili yayınlanan bu bilgiler, adeta o yarış gününe ait değişmez kurallar gibi, bir oyuncunun çalışmasına başlarken elinde bulunan ilk verilerdir. Resmi ve nesnel oldukları için, at sahiplerinin ilgili koşuya atlarını kaydetmelerinin ardından, bunlara yarıştan birkaç gün önce yarışı düzenleyen kurumun görsel, işitsel ve dijital medya kanallarından kolaylıkla ulaşılabilir. Günlük yarış programını içeren gazeteler, mecmualar ve bültenlerde bu veriler dikkat çekici bir tarzda oyuncuyla paylaşılırlar. Bu fasıl tamamlandıktan sonra, oyuncu dikkatini toplayarak daha fazla vakit harcayacağı ikinci aşamaya geçer. Bundan sonraki adımda ele alınacak veriler, adeta bir bulmacayı, define avını veya arkeolojik kazıyı andırırcasına gizlenmiş ve örtülü bir şekilde yarış bülteninin içinde bir yerlerde saklanmakta, ortaya çıkmak için oyuncunun hünerini konuşturmasını beklemektedir. İşte bu aşamada, oyuncu için oyunun agon yönü gitgide artmaya başlayacaktır.

[107] Caillois, **age**, 102, 107, 154-156.

Bahis kuponu hazırlarken dikkat edilen ikinci veri türü, belki de en karmaşık ve en fazla dinamiğin iç içe girdiği alandır: atların ve jokeylerin geçmiş performanslarını gösteren istatistikler. Üzerine bahis oynanacak atın yaşı, kan hattı, cinsiyeti, iğdiş olup olmadığı, daha önce hangi mesafeler ve pistlerde ne tür başarılar elde ettiği, o günkü yarışta rakibi olacak atlarla geçmişte birlikte koştuğu yarışların sonuçları, antrenman verileri, yarışa başlayacağı kulvar numarası, ne sıklıkta koştuğu ve sahibine kazandırdığı ikramiye toplamı, bu ikinci grup verilerden ilk akla gelenlerdir. Elbette bunların benzerleri, yarışta atları yönetecek jokeyler için de geçerlidir ve bu, başlı başına ayrı bir analiz işidir. Jokeyin genel ve yakın dönem performansı ile bineceği atla olan uyumu (daha önce kaç kez bindiği, birlikte ne tür başarılar kazandıkları gibi) bahis oyuncusunun hazırlık çalışmalarının diğer önemli safhasını oluşturur. Bu tür verilere de, çoğunlukla at yarışlarına yer veren gazetelerin spor sayfalarından, yarıştan önce basılarak dağıtılan resmi programlardan, satın alınan yarış bültenlerinden ve günümüzde internetteki çeşitli sitelerden, yarışa genellikle bir-iki gün kala veya yarış günü ulaşılabilir. Bu veri grubu, program veya bültenlerin içinde bulunan yüzlerce rakam, harf ve sözcükten oluşur. Çeşitli matrisler halinde sunulan bu sembolleri, sütunlar ve satırlar boyunca dikkatle incelemek gerekir. İlk bakışta hayli karmaşık gibi görünebilen bu veriler, oyuncu zamanla uzmanlaştıkça daha kolay okunur hale gelir. "İşi bilenler" için, hangi verinin hangi sayfada ya da sütunun içinde yer aldığını bulmak basittir fakat işin meşakkatli olan kısmı, bunlar üzerinde yapılacak analizdir. Zaten uzmanlık da burada kendini gösterir. Oyuncu artık kendisine sunulan nesnel verileri, işin içine biraz hisleri katarak, biraz da oyun için ayırdığı bütçesi ölçüsünde değerlendirerek bütüne ulaşmaya çalışır.

Oyuncunun hazırlıklarına yön veren üçüncü veri türü tahminler ve tüyolardır. Kura türü şans oyunlarına nazaran, Spor Toto, İddaa, at yarışları gibi oyunlarda çok daha önemli bir yeri olan tahmin ve tüyolar, bahis oyuncularının sıklıkla başvurdukları bir veri grubudur. Kendi içinde ayrı dinamikleri ve sonuçları vardır. Ne de olsa bu tür oyunların sonucunu, biçimsel olarak birbirine denk toplar değil, her biri ayrı birer yeteneğe, psikolojiye, motivasyona, açlık-tokluk veya mutluluk-hüzün gibi ruhsal ve bedensel niteliklere sahip canlılar belirler. Bu nedenle, oyuncuların tercihlerini yaparken başvurdukları tahmin ve tüyolar, biraz da atların ve jokeylerin yarış günü içinde bulundukları bu gibi öznel durumlar hakkında bilgiler edinmeye yarar. Bu veriler, yarış programı içeren her yayında yer almaz. Bazı gazetelerin sayfalarında yer

verdikleri ve TJK'nın hazırlayıp yarış günü dağıttığı programlar, sadece yukarıda sözü edilen ilk iki veri grubunu içerir. Bunların içeriği hava durumu, pistin mesafesi, koşacak atların isimleri ile son üç-beş koşularının sonucu gibi sadece nesnel bilgilerden ibarettir ve oyuncuları yönlendirecek, etki altında bırakacak başka bir bilgi sunmaz. Tahminlere ve tüyolara başvurmak, oyuncunun kendi tercihidir ve bunlara, sadece "güvenilen" kişilerin verdikleri bilgilerle sahip olunur. Bu nedenle dışarıdan destek arayan her oyuncu, sözüne güvendiği kişilere ve onların hazırladığı ya da görüşlerinin içinde yer aldığı bültenlere, televizyon programlarına, internet sitelerine bakar.

Tahmin ile tüyoyu birbirinden ayıran, ilkinin bir kişinin bir sonuç hakkındaki kişisel öngörüsü, ikincisinin ise "içeriden" edinilen gizli ve özel bir bilgi olmasıdır. Her ne kadar günümüzde bu iki terim artık iç içe geçmiş olsa da, tahmin onu veren uzman tarafından daha geniş bir çevreyle paylaşılırken (örneğin gazetedeki köşesinde veya televizyon programında), tüyoya yalnızca "özel" ilişkiler sonunda sahip olunabilir. Günümüzde at yarışlarıyla ilgili pek çok yayında, konunun uzmanı olarak kabul edilen kişiler (yetiştiriciler, eski antrenörler, seyisler, jokeyler) yarış sonuçlarıyla ilgili tahmin ve tavsiyelerini kamuoyuna açıkça sunarken, tüyolara ancak belirli ilişkilerle ya da bir ücret karşılığı abone olunan, erişilebilen kaynaklardan ulaşılabilmektedir. Hatta tüyo veren kişiler veya yayın organları, paylaştıkları bilgilerin "özel" olduğunu belirtmek için, bu gizeme gönderme yapan bazı takma isimler dahi kullanırlar. "Nalkapon", "Ahır Tilkisi" ve "Profesör Tırıs" bu anonim isimlerden akla gelen ilk örneklerdir. Tahmin ile tüyo arasındaki bu farka rağmen, esas önemli olan, tahminin de tüyonun da ona riayet eden oyuncuyu kesinlikle kazanmaya götüreceğinin bir garantisi olmamasıdır. Hatta verdikleri yanlış veya eksik bilgiler nedeniyle, pek çok tahminci ve tüyocunun kamuoyundaki itibarı sarsılabilir. Buna karşın, bu tür bilgilere ve kaynaklarına karşı var olan güvenin kolay sarsılmadığı, sonuçları olumsuz olsa da başvurmaktan vazgeçilmediği ileri sürülebilir. Çoğu oyuncunun düzenli takip ettiği tahminciler vardır. Gözlendiği kadarıyla, çoğu zaman verdikleri tahminler tutmamakta ama yine de oyuncuların gözündeki itibarları sürmektedir. Bu durum, oyuncunun kazanmak için bir ön çalışma yapması gerekliliğine fakat yalnızca çalışmak için sarf ettiği zamanın, emeğin ve yeteneğinin kendisini kazandırmaya götürmeyeceğine olan inancıyla (belki de deneyimiyle) açıklanabilir. Yarış basını olarak tanımlanabilecek yayın organları ise, bünyelerindeki uzmanların tahminleri doğru çıktığında, bunu

gururla ertesi günkü sayfalarına taşırlar. Kamuoyuna verilen mesaj, söz konusu gazetenin veya internet sitesinin takipçilerini "yine zengin ettiğidir." Aslında verilen tahminler her zaman doğru çıkmamakta, aksine "kırk yılda bir" denk gelmektedir. Yine de, bu manşetler ilgili yayının kendi itibarını ve tirajını yükseltmek için kullandığı bir aldatmaca olarak yayımlanmaya devam eder.

Oyun öncesi hazırlıkları belirleyen son dinamik, nesnelliğin yerini tamamen kişisel inançlara ve bunların nesne, söz, tutum, davranış ve alışkanlıklarda vücut bulduğu bir dizi inanışa bıraktığı, toplum içinde "totem" olarak adlandırılan eğilimlerdir. Antropolojinin araştırma alanlarından biri olan totemi, "bir insan grubunun ya da tek başına bireyin mistik ve büyüsel duygularla bağlı bulunduğu hayvan, bitki, doğa olayı ya da cansız nesne" olarak tanımlamak mümkündür.[108] Gündelik hayatta insanların kendilerince yarattıkları ve uyguladıkları bu alışkanlıklar bütünü, çeşitli alanlarda şans getirmesi amacıyla başvurulan bir gelenek gibidir. Hiçbir ampirik yönü olmadığı kabul edilmesine rağmen, bireyin kendisine şans getireceği inancıyla gerçekleştirilen totemler, oyunu hem agon hem de aléa biçimleriyle yaşayan oyuncularca sıklıkla uygulanır. Stadyumlarda futbolcunun sahaya çıkarken çimlere ilk olarak sağ ayağıyla basması ya da takımları gol yiyen taraftarların durumu düzeltmek için oturdukları koltukları değiştirmeleri, spor sahalarında sıklıkla gözlenen gelenekselleşmiş totemlerdir. Farklı kültürlere ve geleneklere göre çeşitlenebilecek bu davranışlara şans oyunlarında da sayısız örnek vermek mümkün. Tıpkı Milli Piyango biletini illa "şanslı bayiden" çekmek için hususi olarak o semte gitmek gibi.

At yarışları üzerine bahis oynayanlarda da kimi yaygın olarak görülen, kimiyse tamamen kişisel olarak geliştirilen ve şans getireceğine inanılan söz, obje, tutum ve davranışlara rastlamak mümkündür. Diğer bahis oyunlarındaki gibi, kendisine uğurlu geldiğine inanılan bayide kuponunu yatırmak, şans getiren bir kalemle kuponu doldurmak, atlar koşarken çeşitli hareketler yapmak veya sözler söylemek, atların yarışa başladıkları kulvar numaralarından jokeylerin forma renklerine kadar sahadaki semboller üzerinden çeşitli zihinsel kombinasyonlar yapmak, at yarışları dünyasında akla ilk gelen totemler arasındadır. Hatta kimi zaman öyle totemlerle karşılaşılır ki, bu inanışlar oyun kültürünün ne kadar zengin ve derinlikli bir yapıda olduğunu kanıtlar. Örneğin astrolog Barbaros Kozan, at yarışı tahminlerini yaparken, bahis oynayacağı atların doğum tarihleri üzerinden burçlarına dikkat ettiğini ve bilhassa koç burcundaki

[108] Emiroğlu ve Aydın, **age**, 806.

atları mutlaka kuponuna yazdığını fakat kova burcundaki atlara güvenmediğini belirtmiştir.[109] Saha çalışmalarında yapılan gözlemlere göre, totemler arasında belki de en meşhur ve yaygın olanı, koşan atlar arasında kazanması bekleneni hipodromda veya ekran/radyo başında koşu izlerken "çağırmaktır." Oyuncu, kazanmasını istediği atın numarasını, ismini, bazen arkasına "oğlum" ve "kızım" takılarını da ekleyerek yarış boyunca yüksek sesle dile getirir. "At çağırmak" olarak kabul edilen bu inanışın etkisini arttırmak için, bazen çevreden destek istendiği de görülür. Örneğin topluca yarış izlenen bir kahvehane veya ganyan bayinde, o koşuda 9 numaralı atın gelmesini isteyen bir kişi, eğer çevresindekiler başka bir atı tutmuyorlarsa, yarış sonuna kadar onlardan 9 numarayı "çağırmalarını" isteyebilir. Çağırılan her atın kazanacağına dair bir garanti yoktur ama oyuncular bu eyleme başvurarak kendilerini rahatlatmaya çalışır. Öte yandan, at çağırmanın veya çağırmamanın da yazılı olmayan bir kuralı ve adabı vardır. Örneğin bahis oynamamış veya o anki koşuda hiçbir atı tutmayan bir kişinin yüksek sesle rastgele bir atın adını veya numarasını anması, gerçekten o koşuda başka bir atın gelmesini bekleyenler tarafından hoş karşılanmaz, bazen tepki görür. Aslında bu da bir totem örneğidir. 9 numarayı bekleyen bir oyuncuya göre, eğer 9 numara koşuyu kazanamamışsa, bunun müsebbibi aynı ortamda başka bir atı çağıran bir oyuncu olabilir. Bu inanışa göre, 9 numara kötü bir performans göstermemiş, koşu boyunca üstüne düşeni yapmış fakat dış etkenlerden etkilenerek başarısız olmuştur.

Caillois'nın oyunlar sınıflandırmasında taklit yapmaya dayanan mimicry türü de, at yarışlarında zaman zaman aléa ile bir araya gelir. Bu durum, şansın yaver gitmesi amacıyla bilinçli ya da gayriihtiyari şekilde çeşitli taklitler yapılmasıyla ortaya çıkar. Bu taklitleri, oyuncuların koşular sırasında sergiledikleri totemler arasında düşünmek mümkün. Sahada ter döken oyuncuların türlü jest, mimik ve tavırlarla taklitlerini yapmak, aslında bu oyunların tamamlayıcı unsurları olarak kabul edilir. Daha çok yeteneğe dayalı yarışmaların, yani agon türündeki oyunların izleyicileri, sahada olup biteni tribünlerde veya ekran başında bilerek ya da istem dışı olarak taklit ederler. Pistte koşan atın ismini bağırıp çağırmak, çeşitli el hareketleriyle grup halinde koşan atlar içinde tercih edileni öne doğru itmek veya olduğu yerde atını kırbaçlayan jokey taklidi yapmak, Caillois'nın işaret ettiği bu türe at yarışları dünyasından verilebilecek en yaygın örneklerdendir.[110] Özellikle son yıllarda, internet üzerinden kişisel

[109] Barbaros Kozan'la 12.02.2020 tarihinde İstanbul Beşiktaş'ta yapılan görüşme.
[110] Caillois, **age**, s. 66-67.

paylaşımların sıklaşmasıyla beraber, bazı sosyal medya ve video paylaşım sitelerinde Türkiye'de at yarışı oyuncularının ekran başındaki hal, tutum ve davranışlarını merkezine alan pek çok görüntüye ulaşılmaktadır.[111] Söz konusu görüntüleri paylaşanların ve izleyenlerin, buralarda yaptıkları yorumlardan, yarış izleyen oyuncuların bu hareketlerini veya çıkardıkları sesleri anlamsız, bazen de gülünç buldukları ve bu nedenle paylaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak kimilerince "değişik" görülen bu davranışların, kişisel inanışlarla doğrudan ilgili ve belki de oyuncu için oyunun ayrılmaz bir parçası/kuralı olduğu hesaba katılmalıdır. Ayrıca bunların toplumda yeni ortaya çıkmadığı, yalnızca iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle günümüzde daha geniş bir kesime ulaştığı da söylenebilir. Nitekim bu oyunu merkezine alan iki yerli filmdeki örnekler, at yarışlarının taklide dayalı bazı ritüellerinin uzun bir geçmişe sahip olduğunun kanıtıdır. Bu filmler, 1984'te çekilen *Atla Gel Şaban* ile 2018'de vizyona giren ve 1990'ların ortasında pistlerde ter döken *Bold Pilot* isimli safkanın hikayesini anlatan *Bizim İçin Şampiyon*'dur. İlk filmde, bir grup at yarışı tutkunu, büyük ikramiyeyi kazanmak için eldeki nesnel veriler yerine, kurmaca bir zaman ve ortam yaratmaya çalışır. Başarının ancak bu yolla elde edilebileceğine inanırlar, hatta belirledikleri "totem" kendilerince tümüyle hayata geçtiğinde kesinlikle kazanacakları varsayımıyla tüm malvarlıklarını bahse yatırırlar.[112] *Bizim İçin Şampiyon*'da ise, elde ettiği başarılarla hayli geniş bir oyuncu kitlesini kendisine hayran bırakan *Bold Pilot* için, hipodromdaki binlerce kişinin sessizliğe bürünmesi canlandırılır.[113] Gerçek bir olaya dayanan bu eylem, koşu öncesinde gürültüden rahatsız olup huysuzlanan safkanı sakinleştirmek için, tribündeki kalabalığın hep birlikte susmasına dayanır. Burada da amaç, kolektif şekilde yapılan bir rol sayesinde atın koşuya hazır hale gelmesi, yarışı kazanması ve üzerine bahis oynayanlara kazandırmasıdır.

At yarışı oyuncusu için agon, aléa ve zaman zaman mimicry türlerinin bir araya geldiği ve dört safhadan oluştuğu iddia edilen bu oyuna katılma süreci, adeta bir arkeolojik

[111] "At yarışı izlerken kendini aşırı kaptıran adam", **Youtube**, 12.02.2016, https://www.youtube.com/watch?v=QDgNdaPJewU [28.09.2017]; "Atlara koşan adam", **Youtube**, 18.08.2016, https://www.youtube.com/watch?v=BC1aye8Frbs [28.09.2017]; "Ganyanda kendinden geçen adam", **Youtube**, 17.11.2016, https://www.youtube.com/watch?v=een8NZA34Go [28.09.2017]; "At yarışı hastası komik görüntüler", **Youtube**, 21.11.2014, https://www.youtube.com/watch?v=NLbn3QJJRaY [28.09.2017].
[112] **Atla Gel Şaban**, yön: Natuk Baytan (1984), http://www.imdb.com/title/tt0252245/ [28.09.2017].
[113] **Bizim İçin Şampiyon**, yön. Ahmet Katıksız (2018), https://www.imdb.com/title/tt9124428/ [18.12.2019].

kazı gibidir. Doğru sonucu tahmin etmek üzere yola çıkan bir oyuncu, elindeki sınırlı veriyle bir gizemi aydınlatmaya çalışan arkeoloğa benzetilebilir. Bu benzetmeye göre, oyuncunun çalışmalarını yapmak üzere eline aldığı yarış programı/bülteni, kazının yapılacağı alandır. Arkeoloğun toprağın altında onu bekleyen bir şeyler olduğunu bilmesi gibi, oyuncu da elindeki programda isimleri yazan birkaç atın günün sonunda koşuları kazanacağını bilir. İlk bakışta, çalışma yapılacak alanın koşulları hızla gözden geçirilir: koşunun yeri ve saati, havanın durumu, aşağı yukarı kaç atın koştuğu gibi. Bu, basit bir literatür taraması gibidir. Ardından ikinci safha olan, eldeki nesnel verilerle derinlemesine araştırma safhasına geçilir. Arkeoloğun, araştırma yaptığı alanda yaşamış eski uygarlığın izleri hakkında fikir sahibi olduğu gibi, oyuncu da üzerine para yatıracağı atları seçerken onların geçmiş performanslarını inceler. Bir dizi karşılaştırma yapar, topladığı verileri analiz etmeye çalışır. Tıpkı arkeoloğun toprak altından çıkardığı kırık bir amforanın parçalarını birleştirmeye çalıştığı gibi. Mevcut bilgiler ve deneyim yeterli görülmediğinde, araştırmacı doğru sonuca ulaşmak için çevresindeki uzmanlara danışır. Arkeolog, konuyla ilgili yayınlanmış eserlere göz atıp bulguları hakkında meslektaşlarının veya hocalarının fikrine başvururken, bahis oyuncusunun başvuru mercii ise tahmin ve tüyo veren uzmanlardır. Son olarak, araştırmacı güneşin altında kazı yaparken rahat ettiği kıyafetleri giyer, kendi kazı araçlarını kullanır, eğer ihtiyaç duyarsa kendisine uğur getirdiğine inandığı nesneleri yanında taşır. Bahis oyuncusunun, kendisini rahat hissettiği bir yerde çalışmalarını yapması, kuponunu sevdiği kalemiyle doldurması, şans getireceğine inandığı tutum ve davranışlar içine girmesi gibi. Kısacası, at yarışlarına bahis oynamak için yapılan hazırlıklar, bir dizi kapsamlı çalışmayı gerektirir. Burada bir arkeoloğun sahada yaptığı araştırmalarla yapılan benzetmeyi, elbette bir kabileyi yerinde inceleyen bir antropoloğun ya da olay yerinde incelemeler yapan bir dedektifin çalışmalarına da benzetmek mümkün. Sonuçta hepsi, işi şansa bırakmadan önce, kendi deneyimlerini ve yeteneklerini ortaya koyarak, önlerindeki gizemi aydınlatmaya çalışan meraklı ve tutkulu birer araştırmacıdır.

At yarışına bahis oynayan insan, ortaya koyduğu paradan daha fazlasını kazanmanın yanında, gündelik hayatın sıkıntılarından uzaklaşmak, rahatlamak, eğlenmek, sosyalleşmek gibi kazanımların da peşinde olabilir. Bu hedeflerinin peşine düştüğünde, başarıyı sadece şansa bırakmak yerine, kendi şansını yaratmaya, başka deyişle kazanma olasılığını arttırmaya çalışır. Bu tür kazanımlar, sadece talih kuşunun

gelip kendisini bulmasını bekleyerek olmaz. Aksine bilginin, birikimin, araştırmanın sonucunda meydana gelir. Bu nedenle, at yarışları gibi oyunları tercih edenler, piyango veya lotarya oynayıp sadece kaderini alt etmeyi hedefleyen salt aléa oyuncularının aksine, kişisel yeteneklerini ortaya koyan ve kendi kendilerini sınayan agon ve aléa oyuncularıdır. Örneğin, piyango biletinde sadece tek bir numara eksik olduğu için büyük ikramiyeyi kaçıran bir kişinin, neden diğer bileti çekmediği için kendisine kızdığına pek rastlanmaz. Kader, ona o bileti uygun görmüştür. Hâlbuki kazanan bir atı hazırladığı kuponuna yazmamış bir oyuncunun, neden böyle bir hata yaptığını kendine sorması, sık sık rastlanan bir durumdur. Aslında çalışması sırasında bu atı görmüş, üzerine düşünmüş fakat bir nedenden dolayı kuponuna yazmamıştır. Hata kaderde değil, oyuncunun kendi tercihindedir çünkü at yarışı sadece bir şans oyunu değil, şansla yeteneğin bileşkesidir.

Son olarak, at yarışlarının günümüzde içerikleri hayli çeşitlenen başka tahmin oyunlarından ayrıldığı bir özelliğinin daha altını çizmek gerekiyor. Türkiye'de 2004 yılında uygulamaya konan resmi spor bahis oyunu İddaa, ilk yıllarında sadece birkaç mücadeleyi hangi tarafın kazanacağı ve müsabakaların skorları üzerine tahmin yürütmeye dayalı bir oyundu. Hâlbuki yıllar geçtikçe, özellikle futbol bahisleri üzerine çok sayıda yeni oyun türü üretildi. Bunlar arasında, bir maçta kaydedilecek toplam gol sayısından sadece ilk devrenin sonucunu tahmin etmeye kadar birçok alternatif bulunuyor. Ne var ki, bunlardan bazılarının, oyuncuları oyunun doğasına aykırı tahminler yapmaya ve beklentilere girmeye sevk ettiği söylenebilir. Örneğin, bir maçta hakemin en az bir futbolcuya kırmızı kart göstereceği veya maçta hiç gol olmayacağı üzerine bahis oynanabilmektedir. Bu gibi sonuçlar elbette olasıdır fakat etik ve estetik açılardan oyunun temel kurallarıyla ters düşer. Nitekim kırmızı kart, bir oyuncunun oyun kurallarını ihlal ettiğinin kanıtıyken, golsüz biten bir maç ise temel görevleri karşı kaleye gol atmak olan iki takım oyuncularının bunu başaramadığını gösterir. Kısacası, bu tür durumlar açık bir oyunbozanlık ya da başarısızlık örneğidir fakat alternatif birer oyun biçimi olarak resmileşmiştir. Başka deyişle, ülkenin resmi bahis sistemi, oyunculara başarısızlık üzerine bahis oynamanın önünü açmıştır. Bir maçta kırmızı kart çıkacağı üzerine bahis oynayan biri, o maçı futbolun etik, adil, sportif ve estetik seyir zevki için değil, sahadaki oyunculardan birinin kuralları ihlal etmesi için seyreder. Bu, oyunun hem agon hem de aléa tarafları için uygun olmayan bir eğilimdir. Hâlbuki at yarışlarında başarısızlık üzerine bir oyunun düşüncesi bile söz konusu

değildir. At yarışında her oyuncu kazanacak atın üzerine bahis oynar, tahminler ve tüyolar kazanması beklenen atla ilgilidir. Örneğin koşuyu sonuncu tamamlayacak at üzerine bir bahis açılmaz, kimse hangi atın kaybedeceği veya sakatlanacağı üzerine kafa yormaz. Eğer bir at kazanabilecek durumda görülmüyorsa, zaten zihinde elenir ve onun başarısızlığı üzerinden bir ikramiye arayışına girilmez. Bu oyunda tüm enerji, sadece iyi koşacaklar arasından bir seçim yapmak üzere sarf edilir. Sonunda ödülü kazanan, pistte başarıya ulaşan jokey ve atı ile kuponunda kazanan atı doğru tahmin eden oyuncudur. At yarışlarında ödül, her zaman "kazananın" hakkıdır çünkü birinci gelenler bellekte yer eder ve tarih yalnızca kazananları yazar.[114]

At yarışlarını kuraya dayalı şans oyunlarından ayıran özelliklerini ve oyuncuları için sunduğu çekiciliğini inceledikten sonra, bu oyunu bir de benzer tahmin oyunlarıyla kıyaslamak gerekir. Ne de olsa at yarışları, oyuncuların kendi bilgi ve birikimlerini ortaya koyarak oynadıkları tek oyun türü değil. Bunun kısmen benzeri olarak, Türkiye'de 1959'dan beri oynanan Spor Toto ve 2004'te uygulamaya konan İddaa gibi bahis oyunlarından söz etmek mümkün. Bu iki bahis oyunu, futbolun sahip olduğu çekicilik sayesinde her dönem ilgi görmüştür ve günümüzde de görmeye devam ediyor. Öte yandan, dünyanın farklı bölgelerinde başka hayvanların mücadelesine dayanan bahis oyunları da bulunuyor. Tazı yarışları, boğa güreşleri, horoz dövüşleri, güvercin yarışları gibi yüzlerce yıldır süregelen pek çok oyun yaşamaya devam etmekte. Ancak bunlar, Türkiye'de ya fazla ilgi görmüyor ya da yasadışı olarak dar çevrelerde oynanıyor. Hâlbuki at yarışları, cumhuriyet tarihi boyunca aralıksız düzenlenen, her dönem ilgi gören, hatta futbolun artan hegemonyasına rağmen bu alandaki diğer bahis oyunlarına yenilmemeyi başarmış bir oyun. Bunun nedeni olarak bu çalışmada ileri sürülen iddia, her oyunun uygulandığı kültürle sıkı bağları bulunması, oyuncularının oluşturduğu toplumsal yapı içinde çeşitli anlamlar taşıması ve bu nedenle ayrı bir değer görmesidir. Bu bağlamda, at yarışlarının Türkiye'de gördüğü ilginin temelinde, bizzat atın taşıdığı tarihi ve kültürel anlamlar yatar.

[114] "Yarış pistlerine iz bırakan altın nallar", **NTV**, 24.09.2009, http://www.ntv.com.tr/yasam/yaris-pistlerine-iz-birakan-altin-nallar,GTYrjC3HJkWXsprJRTPjiA [22.06.2017]; "Şampiyon at Bold Pilot hayatını kaybetti", **Milliyet**, 30.04.2015, http://www.milliyet.com.tr/sampiyon-at-bold-pilot-hayatini---2052070-skorerhaber/ [22.06.2017]; "O bir şampiyondu", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/Yetistiricilik/Static/Page/OBirSampiyondu [22.06.2017]; "Gerçek bir şampiyon: Halis Karataş", **Fanatik**, 02.04.2017, http://www.fanatik.com.tr/2017/04/02/gercek-bir-sampiyon-halis-karatas-1286296 [22.06.2017].

2.3. Gündelik Hayatta ve Toplumsal Belleğimizde At

İnsanın ilk evcilleştirdiği hayvanlardan biri olan at, avcı-toplayıcılık ile sanayileşme arasındaki binlerce yıllık dönemin başrol oyuncusudur. İnsanı sırtına aldığından beri, kültürler arasındaki etkileşimi yönlendirmiş, uzak-yakın kavramlarını değiştirmiş; yolculukların, göçlerin, savaşların, keşiflerin, fetihlerin ve yeni buluşların belirleyicisi olmuştur. Tıpkı kedi ve köpek gibi insanla dostluk kurup özel alanına girebilen memeli muadillerini, bu işlevsel yapısıyla geride bırakmış; şu ya da bu kültür, topluluk, coğrafya demeden, bilinen tarih boyunca insanın ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür.

Figürleri mağara duvarlarından çağdaş sanata, isimleri kitabelerden edebiyat yapıtlarına, önemleri atasözlerinden ayetlere, nal sesleri savaş meydanlarından hipodromlara kadar uzanan atlar, kültür tarihini insanla birlikte var eden canlılardır. İkili arasındaki işbirliği, birinin sadakati, diğerinin ise ona karşı ilgisi ve sevgisi üzerine inşa edilmiştir. Bu karşılıklılık sayesinde insan ve at tarih boyunca tek vücut olmuş, ata binen yaya olana karşı çoğu zaman üstün gelmiştir. Zira at, hiyerarşi demektir. Piyadenin karşısındaki süvari de, reayaya karşı atının üstünde konuşan derebeyi de benzer avantajlara sahiptir. Ata binen daha yüksekte durur, daha çok kişi tarafından görülür. Daha güçlü, daha hızlı ve daha dokunulmazdır. Bu nedenle pek çok kültürde ata sahip olmak bir arzu, bir hedef, bir statü ve bir unvan anlamı taşır.

Atın doğasında koşmak vardır. Ayaklarında kan toplanmaması, eklem yerlerinin şişmemesi, huysuzlaşmaması için koşması gerekir. Koşmak sürat demektir; sürat ise zamanın, yani yaşamın tasarrufu. İnsan bir yerden diğerine ne kadar çabuk ulaşır ve bilgiye ne kadar hızlı sahip olursa, deneyimi ve ufku aynı ölçüde genişler. İnsan, kendi kapasitesini at sayesinde aşmış, atınkini aşmak içinse buharı kullanmıştır. At binlerce yıl boyunca ulaşımla ve süratle öylesine özdeşleşmiştir ki, Ford Motor Company'nin kurucusu Henry Ford'a yapılan bir atıfa göre, Ford eğer kendisinden ne istendiği sorulsaydı, elbette daha hızlı giden bir at yapması gerekeceğini söylemiştir.[115] Demek ki, buhar ve motordan önceki asırlar boyunca bir attan daha iyisi, ancak ondan daha hızlı koşabilen başka bir at olabilirdi. Pek çok kadim işlevini günümüzde sanayi ve teknolojiye devretmiş olsa da, atın insanla binlerce yıllık yoldaşlığı günümüzde de devam etmekte, ikili arasındaki sevgi ve sadakat varlığını korumaktadır. Bu durumun,

[115] Patrick Vlaskovits, "Henry Ford, Innovation, and that 'Faster Horse' Quote", **Harvard Business Review**, 29.11.2011, https://hbr.org/2011/08/henry-ford-never-said-the-fast [23.02.2020].

Anadolu kültüründe de güçlü bir şekilde yaşamaya devam ettiği gözlenebilir. Bu gözlemleri desteklemek amacıyla, atın Türk kültürü içindeki yerine, Anadolu insanıyla tarihi uzak bir geçmişe dayanan birlikteliğine ve gündelik hayatta oynadığı rollere farklı alanlardan birkaç örnek üzerinden bakılabilir.[116]

Geleneksel tarih yazımında yenilgilerden ve yıkımlardan ziyade galibiyetler, gurur dolu zaferler ve destansı kahramanlıklar daha çok anılır ve çeşitli yollarla tekrarlanarak kolektif bellekte canlı tutulurlar. Bu yaklaşımın temelinde, geçmişteki başarılara ve fedakarlıklara gönderme yapılarak topluluğun birlik ve bütünlüğünün daim kılınması yatar. Bu nedenle sözlü geleneklerde, edebiyatta, sanatta, hatta mimarlık ve kentsel planlamalarda göz önünde tutulan kahramanlar, ayrılmaz parçası oldukları destansı hikayeler üzerinden toplumla iç içedirler. Bu sembolizmle masallarda, şarkılarda, ninnilerde, resimlerde, gravürlerde ve heykellerde de sık sık karşılaşmak mümkündür. Atlar da, 20. yüzyıla kadar tarihin akışını belirleyen savaşlarda, tarihe mal olmuş bu kahramanların yanlarında yer almış, başarılarında büyük rol oynamış ve kazandıkları zaferlere tanıklık etmişlerdir. Dolayısıyla, toplumsal belleğe kazanan büyük kahramanların, kurtarıcıların, liderlerin pek çoğu atlarıyla bir arada anılır. Kent meydanlarındaki heykellerinde, kitaplardaki resimlerinde, çocuklara anlatılan hikayelerinde, hep bu cesur ve asil yoldaşlarıyla birliktedirler.

Yaygın olarak kabul gören teorilere göre, Türkler Anadolu'ya Orta Asya'dan gelmiş, onlara "Anadolu'nun kapılarını açan" Malazgirt (1071) ve "Anadolu'da Türk hakimiyetinin kabul edildiği" Miryokefalon Savaşlarını (1176) at sırtında kazanmışlardır.[117] Bu konuda Selçuklu ordusunun Malazgirt Ovası'ndaki serüveniyle başlayan anlatımlara, Türkiye'de eğitim müfredatının farklı düzeylerdeki sosyal

[116] Farklı coğrafyalarda farklı dönemlerde toprağı işlemeye başlayan insan, zaman içinde sayısız kimlik kazanmış, hatta kimi zaman birden çok kimliğe sahip olmuştur. Bu kimlikleri bazen bir üyesi olunan klanın adı, bazen topraklarında çalışılan derebeyinin soyadı, bazen topluluğun kabul ettiği inanç sistemi, bazen de ulus adı altında çizilen yapay sınırlar belirlemiştir. Günümüzde insanlar kişi ya da aile köklerinin nereye dayandığını ifade etmeye çalışırken, bu tanımların yarattığı çelişkilerle karşılaşır ama yine de kendini ait hissettiği veya öğretildiği bir kökene bağlar. "Türklük" de böyle bir kimliktir ve ifade ettiği tüm birleştirici ve ayrıştırıcı unsurlara rağmen tarihsel ve kültürel anlamlara sahiptir. "Türk" tarihini ve "Türklük" olgusunu konu eden çalışmalarda, kimin hangi gerekçelerle "Türk" olduğu ve bu kültürü yaşattığı tartışmaya açık bir konu olsa da, bu tezde yararlanılan kaynaklardaki kullanım biçimlerine mümkün olduğunca sadık kalınmaya çalışılmış, zaman zaman tereddütler söz konusu olduğunda bu durum açıkça belirtilmiştir. Esas amaç, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal-kültürel tarihinde insanın atla ilişkisini ve atın toplumun algısında, belleğinde, gündelik hayatı ve inanışlarındaki yerini incelemek olduğu için, söz konusu kimliklerin ilgili kaynaklarda aslen neye dayandırıldıkları bu tezin kapsamı ve hedefleri dışındadır.

[117] Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 121. Mehmet Altay Köymen. **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. c. 3 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1992), 29-40, 291-292.

bilgiler ve tarih ders kitaplarında yer verilir. Bu anlatımlarda atla ilgili vurgulanan unsurlardan biri, atın savaş öncesinde kuyruğunun bağlanması ya da kesilmesi geleneğidir.[118] Bu gelenek, Ögel'e göre atın savaşçı için taşıdığı şeref, namus ve kutsiyet anlamlarının bir işaretidir.[119] Kuyruğu düğümlenmiş at tasvirlerine, Selçuklu dönemi sanat eserlerinde de rastlamak mümkündür.[120] Yoldaşının kuyruğuna, inancı ve gelenekleri gereği böyle bir işlev, hatta bir sembolizm atfedilmesinin bu çalışma açısından önemi, tarih ders kitapları aracılığıyla Türk-at ilişkisinin çocuğa erken yaşta aktarımını gösteren bir örnek olmasıdır.

Destanlar ve kahramanlıklarla dolu tarih ders kitaplarında atlara sıklıkla rastlanır. Orta Asya geleneklerine göre Türklerde ölen bir savaşçının atıyla birlikte gömülmesine ilişkin metinler, II. Mehmet'in 1453'te İstanbul surlarından içeri beyaz atının üzerindeki giriş sahnesi, Sultan Süleyman'ın Mohaç ve Zigetvar Seferlerinin anlatımında kullanılan at üstündeki gravürleri, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcını sembolize eden şahlanmış atı üstünde kılıcını çekmeye hazırlanan Mustafa Kemal Atatürk imgesi, atların henüz okul sıralarındayken daha yakından tanınmasına ve "yararlı" hayvanlar olarak benimsenmesine katkı sağlayan bazı örneklerdir.

At, yalnızca tarih kitaplarının değil, Türkçedeki kolay telaffuzu sayesinde henüz birinci sınıftayken tanışılan alfabe kitaplarında ve okuma yazma öğretimini destekleyici ders materyallerinde de çocuğun karşısına çıkar. Alfabe kitabının İstiklal Marşı, Gençliğe Hitabe ve diğer giriş sayfalarının ardından, öğrenciyi karşılayan ilk sayfada A harfi, bu sesi tanıtmak için yardımcı olarak seçilen küçük "t" harfi ve bu ikisinin yan yana geldikleri yerde bir at resmi yer alır. Böylece çocuk, görsel olarak tanıdığı ve zaten adını bildiği bir canlının simgesiyle, okumaya attığı ilk adımda yeniden karşı karşıyadır. "At" dilimizdeki tek heceli ve eşsesli yapısı sayesinde, okuma yazma öğretiminde de sıklıkla kullanılan bir sözcüktür. Örneğin ilkokul sıralarında ilk öğrenilen cümlelerde Ali "ata" bakarken, elindeki topu ise arkadaşına

[118] Mehmet Ali Kapar, **Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı** (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2017), 134-136; Yasemin Okur vd. **Ortaöğretim Tarih 11** (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016), 209.
[119] Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, c. VI. (Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları: 638, Kültür Eserleri Dizisi: 46, 2000), 197-201.
[120] Yaşar Çoruhlu, "Selçuklu Sanatında Görülen Kuyruğu Düğümlü At Tasvirlerinin İkonografik ve İkonolojik Mahiyeti", **Selçuklu Üniversitesi VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 16-17 Mayıs 1996** (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1997), 227-267.

"atar." Zaten atın süratini ve çevikliğini çağrıştıran "atmak", "atlamak", "atılmak" gibi fiiller de yine Türkçede atla ilişkili olarak öğrenilen sözcüklerdir.[121]

İnsanlık tarihindeki kadim konumu nedeniyle, aslında atla ilk tanışma okuldaki ders kitaplarından çok daha önce, çocuğun aile içinde ve çevresinde maruz kaldığı ilk kültürlenme süreçleriyle başlar. İster kentte ister kırsalda olsun, doğulup büyünen çevrede herhangi bir çiftlik, hara, ahır, ağıl, kümes, kısacası herhangi bir hayvan olmasa bile, atlar ebeveynden dinlenen ninniler ve masallarda, evde veya arkadaş çevrelerinde anlatılan hikayelerde, okunan kitaplarda, oynanan oyunlarda, seyredilen çizgi filmlerde, kurulan hayallerde, hatta geceleri baş başa kalınan rüyalarda bile yer alır. Mitolojik anlatılardan çocuk öykülerine kadar, atlar yalnızca kahramanlara destan yazdıran aracılar değil, kimi zaman başlı başına birer kahraman, hatta doğaüstü varlıklar olarak da sunulur. Uçan, konuşan, biçim değiştiren, hikayenin en kritik anında ortaya çıkıp üstün özellikleriyle olayın akışını tayin eden atlar, yalnızca Anadolu kültürünün değil, dünya edebiyatının da önemli unsurlarıdır. Bolu Beyi'ne isyan eden Köroğlu'nun kanatlanan atı, Batı kaynaklarından evirilip evrensel kültürün ve masalların birer parçası olan *Tekboynuz* (*Unicorn*) ve *Pegasus*, Türk-Altay mitolojisinin uçan atı *Tulpar*, İslam inancına göre Hz. Muhammed'i miraca çıkaran *Burak*, Akhaların Truva'yı işgal etmek için içine girdikleri iddia edilen tahta at, Grimm Kardeşlerin ünlü halk masalında Pamuk Prenses'i öperek uyandıran prensin beyaz atı ve Red Kit'in Vahşi Batı'daki yoldaşı *Dül Dül*, farklı çevrelerde erken yaşlarda tanışılan atlara birkaç örnektir.

Gündelik hayatın başlıca aktörlerinden olan at, aynı zamanda çocuk oyunlarının da vazgeçilmez bir parçasıdır. Her ne kadar günümüzde iletişim teknolojileri ve dijital oyunlar hayli gelişmiş olsa da, bunların ve plastik oyuncakların ortaya çıkışından çok daha evvel, bez ve tahtadan oyuncaklar (özellikle evcil hayvanların küçültülmüş biçimleri) çocukların asırlar boyu ilk eğlence ve öğrenim araçları arasında yer almıştır.[122] Bunlar içinde bilhassa değnek at ve kızaklı tahta atların yaygınlığından söz edilebilir. Üç tekerlekli bisikletten önce ya da onun olmadığı dönem ve yörelerde, pek çok çocuğun sahip olduğu bu tahta atlar, tıpkı gerçekleri gibi onlara hayali olarak bir yerden diğerine hızla ulaşma ve aynı bağlamda, sürat ve savaş temalı oyunları

[121] Doeifer, G., "Die Gagausisehe Literatür", **Ph. T. Fund** (1964)'ten aktaran İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 16. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998), 222.
[122] Helmut Niemann, "Oyuncağın Gelişim Tarihi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, çev. Bekir Onur, c. 24, s 1 (1991): 57, 61.

kurgulama şansı tanımıştır. Bir çocuk için, yaşadığı yörede büyükleri gibi ata binme tutkusuna veya televizyonda izlediği kovboy-kızılderili filmlerine bir esinlenme olarak yorumlanabilecek bu oyuncaklar, cansız da olsa atlarla erken yaşta kurulan yakın ilişkiler açısından önemlidir.[123] Bunun yanında, atlı oyuncakların Anadolu'daki tarihinin, 2017 yılında Şanlıurfa'daki Soğmatar Antik Kenti'ndeki kazılarda ortaya çıkan oyuncak at arabası sayesinde günümüzden beş bin yıl öncesine kadar uzandığı ortaya çıkmıştır. Dönemin Soğmatar Kazı Başkanı ve Şanlıurfa Müzesi Müdürü Celal Uludağ, nekropol alanında bulunan ve pişmiş topraktan yapılmış bu oyuncağın, çağlar öncesinin çocukluk değerlerini ve oyun anlayışını göstermesi bakımından önemine dikkat çekmektedir.[124]

Zaman değiştikçe, tıpkı âdetler gibi eşyalar ve yapım malzemeleri de değişir, yayıldıkları çevre genişlemeye başlar. Oyuncak sanayinin geliştiği 19. yüzyıl Avrupa'sında, artık tahta atlar çeşitlenmiş ve pek çok eve girmeye başlamıştır. Bu durum, aynı yüzyılın sonuna doğru Osmanlı topraklarında da önce saray erkanı, daha sonra sıradan halk için yavaş yavaş geçerli olmaya başlar. İmparatorluk ve cumhuriyet dönemlerinde, Türkiye'de geleneksel oyuncakçılığın merkezlerinden biri olan Eyüp, artık hatıralarda kalan tahta atların uzun yıllar boyunca üretildiği sembol muhitlerden biridir.[125] Oyuncakların minyatürleşmesiyle birlikte bir dönemin popüler oyuncakları haline dönüşen kurşun askerler ve bunların Türkiye'de 60'lı yıllarda yaygınlaşan plastik versiyonları, özellikle erkek çocukların atlarla erken yaşta tanışmalarını sağlayan araçlar arasındadır. Kurşun askerler, gerek başta at olmak üzere hayvanlar figürlerine yer vermesi gerekse de daha çok savaş temalı oyunları teşvik etmesi bakımından, minik oyuncak atların evlere girmesini sağlamıştır.[126]

Artık tarihe karışan bir diğer erken yaşta atla tanışma deneyimi ise, daha çok kentsel yerleşim alanlarında kurulan sirkler ve lunaparklardır. Günümüzde her ikisi de yok olmak üzere olan, muhtemelen pek çok çocuğun tecrübe etmediği bu iki eğlence alanı, birinde canlı, diğerinde ise zemine sabit bir eksende dönen atların bir dönem hayli ilgi gördükleri uygulamalar olmuştur. Her ne kadar sirklerde fil gibi büyük ve aslan gibi

---

[123] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 23.
[124] "Şanlıurfa'da 5.000 Yıllık Oyuncak At Arabası Bulundu", **Arkeofili**, 03.10.2017, http://arkeofili.com/sanliurfada-5-000-yillik-oyuncak-at-arabasi-bulundu/ [04.10.2017].
[125] Niyazi Ahmet, "Eyüp Oyuncakları", **İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Projesi Taha Toros Arşivi** (ty), http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/2436/001500456006.pdf?sequence=3 [24.08.2017].
[126] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 25.

vahşi hayvanlar, gösteri atlarına nazaran daha fazla ilgi uyandırsalar da, rengarenk süslenmiş ve adeta dans ettirilen atlar, bu sirklere giden pek çok çocuğun belleğinde yer etmiştir. Lunaparklardaki atlıkarıncalar ise dönme dolap veya çarpışan arabaların aksine, nispeten tehlikesiz oyuncaklardır. Çoğu ebeveynin çocuğunu güvenle bindirdiği ve tıpkı dönme dolap gibi lunaparkla özdeşleşen atlıkarınca, yine pek çok çocuğun, cansız olsa da, belki de hayatında ilk defa at formunda bir varlığın sırtına bindiği bir kamusal oyuncaktır.

Günümüzde atlıkarıncalar ya tamamen ortadan kalkmış ya da dijital dünyaya yenik düşerek ilgi çekicilikten uzak kalmıştır. Bir destek üzerinde sallanan atlar ise yalnızca çocuk parklarında veya alışveriş merkezlerinin "göstermelik" çocuk oyun alanlarında varlıklarını sürdürmektedir. Çocukların oyun kurguları ve hayal dünyalarında yer eden atlar, çocukluğun geride kalmasıyla insanın yaşamından uzaklaşmaz, bilakis yetişkinliğe geçişle birlikte içine girilen yeni dünyadaki farklı anlatılarda varlıklarını sürdürmeye devam ederler. Çocukluğu terk eden birey, yavaş yavaş inanç biçimleri ve öğretileriyle karşılaşmaya, hatta bunları irdelemeye veya uygulamaya başlar. Aile içinde, sosyal çevrede, tercihe göre bir süre sonra ibadethanelerde veya kamusal alanlarda peyderpey haberdar olunan inanca ve kutsallığa ilişkin öğretilerde, geleneklerde ve çeşitli törensel pratiklerde, yine ismi en fazla anılan hayvanlardan biri at olacaktır. Öyleyse, biraz da atların yetişkinlerin düşünce ve inanç dünyasındaki yerlerine bakalım.

İslam öncesi inanışlarında Türkler için atın yeryüzüyle gökyüzü arasındaki yolculuğa aracılık eden bir işlevi vardır. Kaşgarlı Mahmut'un meşhur eserinde kaydettiği "kuş kanadıyla, er atıyla" ve "at Türk'ün kanadıdır" ifadeleri, atlara geleneksel olarak süratlerinden hareketle sembolik bir uçabilme yeteneği de atfedildiğini gösterir.[127] Orta Asyalı geçmişten miras kalan bazı efsanelere göre, Türkler gökyüzünden yeryüzüne atla inmiş,[128] zaman zaman bilgece konuşan ve doğru yolu gösteren atlara sahip olmuş,[129] başka toplumların mitolojilerinde de görüldüğü gibi, ilk insanların,

[127] Besim Atalay, **Divanu Lugat'it Türk Tercümesi** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992), 18-19.
[128] Umay Günay, "Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Türk Halk Edebiyatına Bakışı", **Milli Folklor**, s. 9 (1991): 5, http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=9&Sayfa=1 [11.09.2017].
[129] Emel Esin, "Türk Sanatında At", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, ed. Emine Gürsoy-Naskali, (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995), 66-67; Metin Ergun, **Başkurt Halk Destanları** (Ankara: Türksoy Yayınevi, 2000), 32, 75; Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi I**, 3. bs. (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 325.

bazen de şamanların yarı insan-yarı at varlıklar olduğuna inanmışlardır.[130] Hakim bozkır kültürü içinde, üretim ve tüketime bağlı dönemleri belirlemek amacıyla gökcisimlerinin hareketlerine göre on iki hayvanlı bir takvim geliştiren Türkler, yıllık dönemleri hayvanlarla sembolize etmiş ve yedinci sırayı ata vermişlerdir.[131] Her ne kadar günümüzde İslam, farklı mezhepleriyle Anadolu'da en çok kabul gören din konumunda olsa da, Orta Asya'dan devralınan pek çok İslam öncesi döneme ait gelenek, yüzyıllar içinde uğradığı değişimlere rağmen hâlâ bazı söylem ve uygulamalarda yaşamaya devam etmektedir. Bunlara türbeleri ziyaret etmek, ağaçlara bez veya çaput bağlamak, gelecekten haber vermeye veya doğa olaylarına müdahale etmeye çalışmak gibi örnekler verilebilir.[132] Bugün hiçbir evin duvarında on iki hayvanlı takvim asılı olmayabilir veya bir atın kanatlanıp göğe çıkacağına inanan kimseye rastlanmayabilir fakat bu ve benzeri inanışlar, dönüşüme uğrasalar da hikayeler, efsaneler, masallar, ninniler gibi sözlü kültür öğeleri aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaya ve yeni biçimlerde yaşamaya devam etmektedir. Nitekim 8. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar pek çok Türk boyunun kabul ettiği İslam dini de ata ayrı bir önem atfetmiştir. Düşünce ve inanç sistemleri değişse de, toplumsal algıda at, hayvanlar arasındaki kutsal konumunu ve önceliğini korumaktadır. Tıpkı uğur getireceği inancıyla at nalı taşımak ya da dinen yasak olmamasına karşın at eti yememek gibi.

Atlara isim vermek, kültürel süreçlerin dönüşümü içinde yaşamaya devam eden bir gelenektir. Gündelik hayattan savaş meydanlarına kadar insana yoldaşlık eden at, hem ikili arasındaki sahiplik-aidiyet ilişkisini meşrulaştırılması hem de bir kimlik kazanarak sözlü ve yazılı tarihe kaydolması amacıyla çeşitli isim ve unvanlar edinmiştir. Bağlı bulunan inanca, sahibinin sosyal statüsüne, nişanına veya hareket tarzına, üstlendiği bir göreve veya gösterdiği bir kahramanlığa göre atlara isim verilebilir. Bu, aynı zamanda sahibinin de atıyla birlikte anılmasını sağlar.[133] Yalnızca Türklere özgü olmayan bu geleneğin dünya tarihinde pek çok örneğine rastlamak

[130] Atilla Bağcı, "Türk Kültüründe Kurdun Kutsiyetinin Şaman Mitlerindeki Yeri", **Türk Dünyası**, s. 42 (Güz, 2016): 12, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/263008 [11.09.2017].
[131] Nergis Biray, "12 Hayvanlı Türk Takvimi", **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 39 (2009): 671-682.
[132] Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 128-140, 150-153, 160-165.
[133] Ali Abbas Çınar, **Türklerde At ve Atçılık** (Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 192, Gelenek, Görenek ve İnançlar Dizisi: 18, 1993), 29-30.

mümkün. Büyük İskender'in kahraman atı *Bucefalus*, Roma İmparatoru Julius Caesar Augustus Germanicus'un senatör olarak atadığı *Incitatus*, Napoléon Bonapart'ın Mısır Seferi'nde ele geçirdiği *Marengo*, Mustafa Kemal Atatürk'ün *Sakarya* ve *Çankaya* adlı atları, bu geleneğin çok farklı dönem ve coğrafyalara yayıldığını gösteren, tarihe kaydolmuş isim sahibi atlara sadece birkaç örnektir. Bu atların pek çoğunun resimleri yapılmış ve tabloları evrensel sanat külliyatı içinde önemli yerler edinmiştir.[134] Atlar günümüzde de sahipleri tarafından isimlendirilir. Bu isimlerle kayıtları tutulur, veteriner karneleri hazırlanır, yarışlara kaydedilir, alınır-satılır, sahipleri tarafından bu sayede hitap edilir, belki tek taraflı da olsa aralarındaki ilişkiye katkı sağlar.

Atlara isim verme, tanınmış kişileri atlarıyla birlikte gömme veya atlara anıt mezar yaptırma gibi gelenekler, İslam kültürünün Türkler arasında yaygınlaşmasının ardından da devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Sultan II. Osman'ın atı *Sisli Kır*,[135] Sultan II. Abdülhamit'in atı *Ferhan*[136] ve Battal Gazi'nin atı *Aşkar*[137] bu bağlamda isimleri yaygın olarak bilinen atlara birkaç örnektir. Eyüp'te Piyerloti Kahvesi'nin bahçesinde yatan II. Mehmet'in atı, Karacaahmet Mezarlığı'nda yatan Ebü'd Derda'nın atı ve Bursa Karacabey Çiftliği'nde yatan cumhuriyet dönemi Arap atı yetiştiriciliğinin sembolleri *Baba Sa'd* ve *Baba Kuruş* ise, adına anıt mezar yapılan atlara örnek olarak gösterilebilir.[138] Söz konusu atlar, gerek anlatılarda gerek basılı kaynaklarda gerekse de kent hayatı içinde isim, unvan ve anıtları sayesinde toplumla iç içe yaşamaya devam etmektedir.

Kutsal varlıklar olarak addedilen atlara, semavi dinlerin metinlerde de sıklıkla rastlanır. İslam inancında *Kuran-ı Kerim* ayetlerinin yanı sıra, hadisler ve çeşitli söylencelerde atlar bazı emirlerin ve olayların merkezindedir. Örneğin Al-i İmran Suresi'nin 14. ayetinde, Enfal Suresi'nin 60. ayetinde, Nahl Suresi'nin 8. ayetinde, Sâd Suresi'nin 31, 32 ve 33. ayetlerinde ve Adiyat Suresi'nin 6. ayetinde anılan atların güzellikleri, çekici ve soylu duruşları, süratleri, insana karşı sadakatleri ve kahramanlıkları vurgulanmakta; olumlu ve yararlı varlıklar olarak sunulmaktadır.[139]

---

[134] Birçoğu yağlı boya tekniğiyle yapılmış bu at resimleri için Bkz. "Famous Horses", **Smithsonian Institution**, https://www.si.edu/spotlight/famous-horses [23.02.2020].
[135] Atıf Kahraman, **Osmanlı Devletinde Spor** (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 441.
[136] "Ferhan Binaları", **Hürriyet**, 31.08.1999, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ferhan-binalari-39099258 [15.09.2017].
[137] Necati Demir, Mehmet Dursun Erdem, "Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı", **Turkish Studies**, v. 1/1 (2006): 142. http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=10 [13.05.2020].
[138] Yusuf Halaçoğlu, "At", **İslam Ansiklopedisi**, c. 4 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991): 31.
[139] **Kuran'ı Kerim Meali**, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 12. bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 542, 2011), 60, 200, 287, 503, 697.

Eski Ahit'i oluşturan kutsal metinlerden "Musa'nın Beş Kitabı" olarak bilinen *Tekvin*'in 47, *Mısır'dan Çıkış*'ın 15, *Tesniye*'nin 11 ve 20. bölümlerinde; ayrıca *Yeşu, Hakimler, 2. Samuel, 1. Krallar, 2. Krallar, Mezmurlar, Yuşa, Yeremya, Hezekiel, Hoşea, Yoel, Amos, Nahum, Habakkuk* ve *Zekeriya* bölümlerinde atlar, kimi zaman aldıkları çeşitli görevler kimi zaman da bir olayın akışı içinde anılırlar. Tıpkı *Kuran'ı Kerim*'de olduğu gibi *Eski Ahit*'te de atların bireyler ve topluluklar için ne kadar önemli ve öncelikli oldukları, çeşitli olay örgüleri içinde ata atfedilen tanımlamalardan kolaylıkla anlaşılabilir.[140] Yahudilik ve İslam'ın, ortaya çıktıkları dönem ve coğrafya itibariyle göçebeliğe dayanan erken dönem kültürel özelliklerine karşın, Roma İmparatorluğu'nun yerleşik ve merkezi sistemi içinde doğan ve yayılan Hıristiyanlıkta ise atlara, diğer iki semavi dinin metinleri, anlatıları, mimari ve sanat eserlerine kıyasla daha az rastlanır. Hıristiyanlıkta atla ilgili belki de en dikkat çekici ve yaygın sayılabilecek figür, Aziz Yorgi'nin (St. George, MS 280-303) şaha kalkmış beyaz atı üstünde şeytanı veya kötülüğü simgeleyen ejderhayı öldürme sahnesidir. Bu sahnenin tasviriyle ibadet, kültürel/turistik ziyaret veya bir araştırma vesilesiyle kolaylıkla karşılaşılabilir çünkü söz konusu görsele, bu dine ait pek çok yapıda ve kaynakta yer verilir. Hıristiyanlık çatısı altındaki pek çok Kilise tarafından en çok saygı gösterilen azizlerden biri olan Yorgi, bu meşhur tasvirde beyaz atıyla birlikte iyiliği ve koruyuculuğu temsil eder.[141] Yorgi'nin dışında, kökleri Hıristiyan inancına dayanan diğer bir atlı figür ise, edebiyattan sanata kadar zaman içinde hayli yaygın ve bilinen bir popüler kültür öğesine dönüşen "Mahşerin Dört Atlısı'dır" (*The Four Horsemen of the Apocalypse*). *Yeni Ahit*'in son bölümünü oluşturan *Vahiyler Kitabı*'nda, kıyametin gelişini işaret eden beyaz, kırmızı, siyah ve gri dört at ile üstlerindeki binicilerinin, sırasıyla savaşı, kıtlığı, salgın hastalıkları ve nihayet ölümü dünyaya getirecekleri anlatılır.[142] Bu inanışların geçerliliği günümüzde tartışmaya açık olsa da, atların merkezinde olduğu bu sembolik tanımlama, farklı alanlarda şarkılara, resimlere, filmlere başlık olurken, aynı zamanda toplum nezdinde dört üyeden oluşmasıyla ünlü olmuş pek çok grup ve birlikteliğe gönderme yapan bir tabire de dönüşmüştür.[143] Bu

[140] **Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)** (İstanbul: Kitabı Mukaddes Yayınları, 2016).
[141] Yolande Knell, "St. George ve Filistinlilerin Aziz Corc'u ya da Hızır'ı", **BBC Türkçe**, 24.04.2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_aya_yorgi_aziz_george [17.09.2017].
[142] Leonard L. Thompson, **The Book of Revelation: Apocalypse and Empire** (Oxford University Press, 1990), 44-45.
[143] Bu konudaki birkaç örnek için Bkz. Ergin Duygu, "Çevresel Mahşerin Dört Atlısı: Küresel Isınma ve İklim Değişikliği, Kuraklaşma, Erozyon, Çölleşme", **Tarım ve Mühendislik**, s. 83 (2008): 35-40, http://zmo.org.tr/resimler/ekler/9539ed932d32f1c_ek.pdf?dergi=139 [13.05.2020]; Osman Müftüoğlu, "Sağlıkta mahşerin 4 atlısı", **Hürriyet**, 20.12.2005, http://www.hurriyet.com.tr/saglikta-mahserin-4-

örneklerden de görüldüğü gibi, Anadolu'da yüzlerce yıldır yaşamakta olan dinlerin yazılı, sözlü ve görsel kültürlerinde atlar farklı biçimlerde yer almakta ve çeşitli ibadet pratikleri aracılığıyla kişisel ve toplumsal belleğe kazınmaktadır.

Atlar yalnızca dini metin, öğreti ve söylemlerde değil, aynı zamanda atasözü ve deyimler gibi kalıplaşmış söz öbeklerinde de yer alırlar. Sahibi veya binicisi olan savaşçıyla, yöneticiyle, erkekle ve kadınla, bazen de topluluğun geneliyle ilişkileri bağlamında bu söz öbeklerinin öğesi olan at, genellikle vefa, sadakat, başarı, işbirliği, süreklilik, kutsallık, doğruluk gibi bağlamlarda verilen öğüt ve tavsiyelerin bir parçasıdır. Günümüzde sıklıkla kullanılan, atın yararlı ve işlevsel yönlerini ön plana çıkaran deyim ve atasözlerine birkaç örnek olarak "at binenin, kılıç kuşananın", "at, avrat, silah", "at ölür meydan kalır, yiğit ölür şanı kalır", "at binicisini tanır", "at sahibine göre kişner", "at murattır", "atı alan Üsküdar'ı geçer" sözleri gösterilebilir. Bir ata sahip olmanın ve atla iyi ilişki kurmanın önemini, atın sahibiyle bağını ve atlı olanın yaya olana karşı avantajlı durumunu vurgulayan bu söz öbeklerinin yanı sıra, atı başka hayvanlarla karşılaştıran ve atın değerini ön plana çıkaran örnekler de vardır. "At izi, it izine karıştı", "köpekler istedi diye atlar ölmez", "at yerine eşek bağlama", "atlar tepişir, arada eşekler ölür", "at pazarında eşek aranmaz", "at ölür, itlere bayram olur" gibi atasözleri, atın üstünlüğünü savunan bu karşılaştırmalardan sadece birkaçıdır. Nitekim at yarışlarında da genellikle başarısız olan atlara bu kötü performanslarından hareketle "eşek" denirken, yarışçılık ve bahis dünyasında yer etmiş ve en sık kullanılan atasözlerinden biri de, atın tüm yeteneğinin ve emeğinin

atlisi-3675715 [04.12.2017]; "Erdoğan: Bunlar mahşerin 4 atlısı", **En Son Haber**, 25.07.2010, http://www.ensonhaber.com/erdogan-malatyada.html [04.12.2017].

hakkını verirken, yine de kaderin önüne geçilemeyeceğine işaret eder: "at koşar, baht kazanır".[144]

Masallar, destanlar, hikayeler, atasözleri ve deyimlerle sözlü kültür içinde önemli bir yere sahip olan atlar, divan edebiyatında, Anadolu halk edebiyatında ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda da pek çok eserin ana unsurudur. Divan edebiyatında devlet ve din büyüklerini övme amacıyla kaleme alınan kaside türlerinden biri, bu önemli kişilerin atlarına methiyeler düzülen rahşiyelerdir. Kısaca "atlar için yazılmış kaside" olarak tanımlanabilecek bu edebi tür, divan edebiyatını etkileyen Fars ve Arap edebi geleneklerinde bulunmayan, yalnızca Türkçeye özgü bir oluşumdur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu döneminde atlara karşı ilgi ve bağlılığın yalnızca halk için değil, yönetim kademesinde de ne kadar önemli olduğuna somut bir göstergedir. Bu çeşit kasidelerin nesib bölümlerinde atlara beyitler boyunca övgüler sıralanır.[145] Halk edebiyatı ise, atları merkezine alan pek çok mani, türkü ve halk şiiriyle doludur. Fizik güzellikleri, savaş ve barış dönemlerinde sağladıkları yararlar, çoğunlukla da efsaneleşen yiğitlikleriyle edebi eserlere konu alan atlar, başta Dadaloğlu, Köroğlu ve Karacaoğlan olmak üzere birçok halk şairinin, çoğu koçaklama ve güzelleme türündeki eserlerinde yer alarak günümüze kadar ulaşmış ve edebiyat aracılığıyla toplumsal bellekteki yerlerini güçlendirmişlerdir.[146] Çağdaş Türk edebiyatında da, özellikle epik ve pastoral eserlerde atların önemli bir yeri olduğu ve bunlarla gerek okul sıralarında gerekse de yaşam boyunca okunan romanlarda, şiirlerde, fıkralarda karşılaşıldığı söylenebilir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı, kaleme aldıkları eserleriyle

---

[144] Türk kültüründe atlarla ilgili atasözleri, deyimleri, tamlamaları konu eden; bunları, içinde geçtikleri destan, masal, hikaye vb. kayıtlar ile ait oldukları topluluklar ve içerdikleri anlamlar bağlamında inceleyen bazı çalışmalar için Bkz. Gökmen Mor, "Türk Destanlarında, Hikayelerinde ve Kırgız, Uygur, Makedonya-Kosova Türkçesinde, At ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Araştırma", **Turkish Studies**, v. 3/2 (Spring 2008): 515-544, http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=308 [13.05.2020]; Nesrin Güllüdağ, "Divanü Lügat-it Türk ve Nogay, Kamuk, Karaçay-Malkar, Yeni Uygur Türkçesindeki At ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme", **TC Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu**, ed. Ali Gültekin (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2002), 160-172, http://abs.kafkas.edu.tr/upload/208/Nesrin_Gulludag_At_iile_ilgili_Atasozleri.pdf [17.09.2017]; Ahmet Gökçimen, "Türkmen Atasözlerinde At", **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Erzurum 2005 Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu Özel Sayısı**, c. 12, s. 28 (2005): 199-212, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1020001563/1020001561.pdf? [13.05.2020]; Adem Balaban ve Armağan Seçkin, "Türkçe Deyim ve Atasözleri Perspektifinden Evcil Hayvan İsimlerinin Türk Kültürüne Yansıması", **4. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı – Şemseddin Sami Hatırasına Bildiri Kitabı, 29-30 Ekim 2015**, ed. Adem Balaban, Bünyamin Çağlayan, Gülay Yurt (Tiran: Prizmi Publications, 2016), 250-275, http://udek.beder.edu.al/docs/bildiri_kitabi_2015_05_02_2016.pdf [24.09.2017].

[145] Orhan Bilgin, "Türk Edebiyatında Rahşiyeler", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, ed. Emine Gürsoy-Naskali (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995), 276.

[146] Çınar, **age**, 39-43.

cumhuriyet nesillerinin zihinlerinde kalıcı kılan Faruk Nafiz Çamlıbel dizelerinde Türk ulusunu şaha kalkmış yağız bir ata, Yahya Kemal Beyatlı dev gibi bir orduyu yenen bin atlı akıncılara, Nazım Hikmet ise düşmanı çiğneyen Kuvayi Milliye atlılarına benzetir.[147] Çağdaş edebiyatın temsilcileri Necip Fazıl Kısakürek'ten Onat Kutlar'a, Ali Püsküllüoğlu'ndan Hilmi Yavuz'a kadar atları eserleri aracılığıyla belleklerde yaşatan daha onlarca şair ve yazardan söz etmek mümkündür.

Kimi İslam öncesi dönemden kimiyse semavi dinlerden kaynak bularak ortaya çıkan ve yüzlerce yıldır uygulanagelen atla ilgili pek çok gelenek Anadolu'da yaşamaya devam etmektedir. Çoğu kırsal kökenli bu geleneklerin bazıları, 1950'lerden itibaren hızlanan kırdan kente göç hareketlerinin yarattığı kültürleşmeyle büyük kentlerde de sıkça görülebilir. Düğün öncesinde gelini ata bindirmek[148] ve sünnet olacak çocuğu at üzerinde gezdirmek[149] bu yaşayan geleneklerden ikisidir.[150] Her ikisi de konunun öznesi olan bireyin at üstünde iktidara taşındığını, geçeceği bu eşiğin ardından yaşamının bir sonraki evresine yolculuğunu sembolize eder. Diğer yandan, Anadolu geleneklerinde, özellikle yerel yönetici veya toprak ağası gibi topluluğun ileri gelenlerinin kendi aile üyeleri veya ahalinin geneli için düzenledikleri nişan, düğün, sünnet törenlerinde at yarışları ve at üstünde oynanan oyunlar da, bu etkinliklerin ayrılmaz birer parçasıdır. Günler ve geceler boyu devam eden bu tür törenlerde, genellikle uzun mesafelerde süreye karşı yapılan yarışlara hem binici hem de izleyici olarak katılmak, içeriye ve dışarıya karşı bir güç gösterisi ve toplu eğlence anlayışının bir parçasıdır.[151]

Kuralları ve uygulanış biçimleri yöreden yöreye farklılık gösteren at yarışlarının yanı sıra, at üstünde gerçekleştirilen çeşitli oyun ve sporlar da Anadolu'da topluluk halinde icra edilen gelenekler arasındadır. Rahvan yarışları, atlı kızak yarışları, atlı cirit ve

---

[147] Kısakürek, **age**, 27.

[148] Adnan Koşum, "İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 29 (2012/2): 87, http://static.dergipark.org.tr/article-download/86fd/647b/1d5d/JA54UJ32KM/5a34c8e98f43d_a1d3fa5c79fcfd4c669b34de19c0f645.pdf [13.05.2020].

[149] Funda Bugan, "Osmanlı'da Sosyal ve Kültürel Hayatın Edebiyata Yansıması", **Gazi Üniversitesi 2. Genç Akademisyenler Sempozyumu (24-25 Kasım 2014)** (2014), 423.

[150] "Atlı Sünnet Keyfi", **Milliyet**, 01.05.2016, http://www.milliyet.com.tr/atli-sunnet-keyfi-bursa-yerelhaber-1347255/ [24.09.2017].

[151] Mutlu Özgen, "Osmanlı Şenliklerinde Bir Gösteri Sporu: Kabak Oyunu", **Acta Turcica**, y. 2, s. 1 (Ocak 2010): 373-393, https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/ii_1_27.pdf [24.09.2017]; Sezer Özyaşamış Şakar, "Dil, Kültür Bağlamında Bazı Yarışlar ve Ödülleri", **Acta Turcica**, y. 2, s. 1 (Ocak 2010): 166-169, https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/ii_1_15.pdf [13.05.2020].

değnek oyunları, yüzlerce yıllık geçmişleriyle hem insanlar hem de atlar için birer savaş hazırlığı olarak ortaya çıkmış, zaman içinde Anadolu'da belli yörelerde sürdürülen eğlence ve spor faaliyetlerine dönüşmüşlerdir. Yeryüzü şekillerinin, iklimin ve yerel koşulların etkisiyle, çoğu İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki kentlerde yaşatılmakta olan bu geleneksel dallar, 1996 yılında Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu altında örgütlenerek bireyler, topluluklar ve kulüpler bazında daha kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur.[152] "Ata sporlarımız" adı altındaki sunumu ve düzenlenen ulusal ve uluslararası organizasyonlarla Anadolu'nun bu atlı oyunları yerelden genele doğru bir atılım göstermekte, günden güne medya aracılığıyla toplumun da daha fazla ilgisini çekmektedir.[153]

Anadolu insanının atla kurduğu bu yakın ilişki, bazı atları zaman içinde "Anadolulu" yapmış, bazı yerleşim yerleri ise isimlerini atlardan almışlardır. Tarihi belgelerde, yazıtlarda, mezar taşlarında, yabancı gezginlerin seyahatnamelerinde ve baytarnamelerde fizik ve genetik özellikleri, huyları, yetenekleri ve isimleriyle birlikte anılan bu atlar, dayanıklılıklarından sadakatlerine, yarışçılıktan askeri manevra kabiliyetlerine kadar nitelikleri temel alınarak kategorilere ayrılmışlardır. Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği Eski Başkanı Dr. Ertuğrul Güleç, Anadolu atlarını kaleme aldığı eserinde Ayvacık Midillisi, Canik Atı, Çukurova Atı, Karakaçan Atı, Malakan Atı, Trakya Atı, Türk Arap Atı, Uzunyayla Atı, Türk Tırıs Atı, Türk Rahvan Atı gibi pek çok türü, yetiştikleri yöreler ve sahip oldukları nitelikler bağlamında incelemiştir.[154] Önemli bir kısmı Anadolu'daki yerleşim yerlerinden isimlerini alan bu atlar gibi, atlardan esinlenerek isim kazanmış yerler de bulunmaktadır. Atlılar Mahallesi (Toroslar/Mersin), Nallıhan (Ankara), Nalbantoğlu Mahallesi (Bursa), Nalbantlar Köyü (Söke/Aydın ve Vezirköprü/Samsun), Beygircioğlu Köyü (Kargı/Çorum), Beygir Dağı (Merkez/Hakkari), Aygırgölü Köyü

[152] **Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu**, http://www.gsdf.gov.tr/tr [25.09.2017].
[153] "Sultangazi Belediyesi 7. Geleneksel Atlı Cirit Müsabakaları", **Kamu Ajans**, 25.09.2017, http://www.kamuajans.com/guncel/sultangazi-belediyesi-7-geleneksel-atli-cirit-musabakalari-h515617.html [25.09.2017]; "Ata sporu cirit Akdeniz'e indi", **TRT Haber**, 09.09.2017, http://www.trthaber.com/haber/turkiye/ata-sporu-cirit-akdenize-indi-332590.html [25.09.2017]; "Atlı Cirit Çalıştayı düzenlendi", **Fanatik**, 25.03.2017, http://www.fanatik.com.tr/2017/03/25/atli-cirit-calistayi-duzenlendi-1284972 [25.09.2017]; "Rahvan Atlar Orhaneli'nde Yarıştı", **Milliyet**, 12.09.2017, http://www.milliyet.com.tr/rahvan-atlar-orhaneli-nde-yaristi-bursa-yerelhaber-2271394/ [25.09.2017]; "Ardahan'da Geleneksel Rahvan At Yarışları yapıldı", **Hürriyet**, 10.09.2017, http://www.hurriyet.com.tr/ardahanda-geleneksel-rahvan-at-yarislari-yapil-40574691 [25.09.2017]; "Tarihi Diziler Ata Sporlarına İlgiyi Arttırdı", **Milliyet**, 16.07.2017, http://www.milliyet.com.tr/tarihi-diziler-ata-sporlarina-ilgiyi-samsun-yerelhaber-2168767/ [25.09.2017].
[154] Ertuğrul Güleç, **Türk At Irkları**, 2. bs. (Ankara: Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği, 2005).

(Adilcevaz/Bitlis), Aygırgölü Mahallesi (Kırıkhan/Hatay), Aygır Gölü (Susuz/Kars), Ahır Köyü (İpsala/Edirne), Üzengili Köyü (Doğubayazıt/Ağrı), Anadolu ve Trakya'daki isimlerini atlardan almış yerleşim yerlerine yalnızca birkaç örnektir. Sadece İstanbul'da bile atlardan esinlenilerek isimlendirilen pek çok sokak, cadde ve mahalleye rastlamak mümkün: Ahırkapı Caddesi (Fatih), Kısrak Sokak (Sultanbeyli), Nalbant Çeşme Caddesi (Sarıyer), At Pazarı Meydanı Sokak (Fatih), Atlıhan Sokak (Kadıköy) gibi. Sayısı arttırılabilecek bu örneklerden de görüldüğü üzere, atlar gerek köy gerek kent yaşamındaki işlevsel ve öncelikli konumları sayesinde doğu-batı ayrımı gözetmeksizin Türkiye'nin pek çok yerleşim yerinin isimlerinde yaşamaya ve yerel kültürün bir parçası olmaya devam etmektedirler.

Atın hem ulaşım ve taşımacılıkta hem de askeri alandaki işlevsel rolleri, motorlu taşıtların yaygınlaşmasına kadar geçen süreye tanıklık etmiş kuşakların hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Örneğin Osmanlı kara ordusunda büyük önemi olan ve imparatorluk topraklarının genişlemesinde öncelikli katkı sağlayan atlı birlikler, imparatorluğun parçalandığı 20. yüzyılın ilk çeyreğinde hâlâ ordunun en önemli unsurlarıdır. Osmanlıların 14-17. yüzyılları arasında akıncı ve sipahi ocaklarında gelişen atlı taarruz ve savunma teknikleri, Batılılaşma sürecinde ivedilikle modernize edilmeye çalışılan askeri gelenekler içinde çağdaş biçimlere doğru dönüşerek varlıklarını korumuştur. Nitekim bu geleneğin etkisinde yetişen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları da, yürüttükleri ve zaferle tamamladıkları Kurtuluş Savaşı'nı atları sayesinde kazanmışlardır.

Kurtuluş Savaşı'nın toplumsal bellekte yer eden sembol olaylarından biri, 1922 yılında düşman ordusunun "denize dökülmesi" hadisesidir. Bu olayın efsaneleşmesi ve bu şekilde ifade edilmesinin nedenlerinden biri, Anadolu topraklarında işgalci konumundaki Yunan askerlerinin anayurtlarına doğru geri çekilmesinde coğrafi olarak Ege Denizi'ni aşmaları gerekliliğidir. Söz konusu olayda, kaç asker zorla denize itilmiş, atlamak zorunda kalmış ya da güvenli bir şekilde gemilerine binip gitmiştir, bilinmez. Ancak bu olayı efsaneleştiren esas unsur, "denize dökülen" bu işgalcilerin İzmir rıhtımına kadar Fahrettin Paşa (Altay) komutasındaki süvari kolordusu tarafından kovalanmalarıdır. Kurtuluş Savaşı'nda düşman ordularına karşı tek üstün

yanı süvari birlikleri olan Kuvayi Milliye'nin atlıları, bu coğrafyada kazanılan son savaşın belki de en kritik rolü oynayan kahramanlarıdır.[155]

Askeri okullarda at binme, at bakımı, terbiye, yemleme, tımarlama ve nallama gibi işlerin, yalnızca süvariler, topçular ve baytarlara değil, ordunun pek çok sınıfında görev alacak öğrencilere öğretilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan askeri müfredatın bir parçasıdır.[156] Zaten sivil hayatta da başlıca ulaşım aracı olarak kullanılan atın ihtiyaç duyduğu bakım tekniklerinin asgari düzeyde bilindiği varsayılırsa, askerlik yapmış erkeklerin tamamına yakınının ya çocukluktan itibaren usta-çırak ilişkisiyle ya da genç yaşlarında asker ocağında aldıkları eğitimlerle, atlarla sıkı ve bilinçli bir ilişki içinde oldukları düşünülebilir.

Yeni ülkenin kuruluşundan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde, atın toplumsal hayatın içindeki rolünün devam ettiği söylenebilir. Demiryolu ağının sınırlı olduğu, motorlu taşımanın henüz yaygınlaşmadığı bu yıllarda, iki nokta arasında seyahat etmeyi sağlamaya devam eden atlar, zaman içinde futbolun popülerliğine yenilip artık pek ilgi görmeyen ve toplumda hayli küçük bir grubun ilgilendiği sporlardan birinde de boy göstermiştir: binicilik. Batılılaşma yolunda hızlı reformlar içine girilen 1930'larda, sportif faaliyetlerin yaygınlaşmasına ve tesisleşmenin geliştirilmesine çabalanır. Farklı dallarda yeni kulüpler kurulur, ülkenin uluslararası müsabakalara katılması teşvik edilir. Bu süreçte, hızla gelişen dallardan biri de biniciliktir. Atlarla süregelen uzun birliktelik, hem sivil hem de asker yurttaşların bu dalla ilgilenmesine uygun zemini hazırlamıştır. Nitekim Türkiye'nin başarılı binicileri, Erken Cumhuriyet yıllarının uluslararası düzeyde ilk büyük kupalarından birini ülkeye getirmeyi başarırlar. "Atatürk'ün Süvarileri" tanımlamasıyla günlerce yurtiçinde ve yurtdışında gazetelerin sayfalarından inmeyen Yüzbaşı Cevat Kula, Yüzbaşı Cevat Gürkan, Yüzbaşı Eyüp Öncü ve Teğmen Saim Polatkan'dan oluşan milli takım, dünyanın önde gelen binicilerini ve atlarını geride bırakarak Duce Uluslar Kupası'nı Türkiye'ye

[155] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 282.

[156] II. Mahmut döneminde başlayan askeri alandaki yenileşme hareketleri kapsamında, Mekteb-i Harbiye'de okutulan dersler içinde atlarla ilgili olanların içerikleri ve saatleri için Bkz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, "19. Yüzyılda Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları", **Yeni Türkiye Dergisi: Eğitim Özel Sayısı**, y. 2, s. 7 (1996); Osmanlı eğitim sisteminin modernleşme süreci içinde askeri mektepler ve mühendishanelerde hayvanlarla ilgili okutulan derslerin içerikleri için Bkz. Uğur Ünal vd., **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme**, no. 134 (İstanbul: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2014); 20. yüzyıl başı itibariyle, askeri okullarda okutulan kitapların künye bilgileri için Bkz. **Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Kütüphanesi Kitap Kataloğu**, http://www.askerimuze.tsk.tr/content/img/kutuphane/koleksiyon/kitap_ad.pdf [22.08.2017].

getirirler. 1938 yılının Mayıs ayında Roma'da kazanılan bu büyük başarı, toplumun her kesiminde (özellikle merkeze uzak bölgelerde) takip edilememiş veya pek büyük hisler ifade etmemiş olabilir. Ancak, ağırlıklı olarak askerler tarafından sürdürülse de, henüz on beş yaşındaki bir ülkede atlı sporların, Olimpiyatlar ve uluslararası turnuvalarda ülkeyi temsil etmesi ve meşruiyetini perçinlemesi bakımından önemlidir.[157]

Atların ulaşımdaki öncelikli rollerini kaybetmeleri, 1947 yılında hazırlanan Truman Doktrini ile 1948 yılı itibariyle yürürlüğe konan ve on altı ülkeye Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kaynaklı ekonomik kalkınma desteği verilmesini öngören Marshall Planı'yla başlayan sürece dayanır. Sivil hayatta ulaşım ve tarım, askeri alanda ise savunma, iç güvenlik ve taarruz faaliyetlerinin temel taşı olan atlar, 1948 sonrasında yerlerini traktörlere, otomobillere, otobüslere ve tanklara bırakmak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi olması, ordusunu NATO standartları gereği ABD ordusuyla tıpatıp benzer şekilde yapılandırması şartı[158] ve 1952-1960 arası dönemde silahlı kuvvetlerdeki hızlı dönüşümler, Kara Kuvvetleri'ne bağlı atlı birliklerin gitgide azalmasına ve sonunda tamamen kaldırılmasına neden oluştur.[159] Artık hem sivil hem de askeri alanda, Arnavut kaldırımlı veya toprak yolların yerinde asfalt otoyollar, nalların yerinde lastik tekerlekler, ahırların yerinde ise benzin istasyonları ve garajlar var.[160]

Motorlu araçlara yenik düşen atlar, kent yaşamında bir anda tümüyle yok olmamış, kısmen de olsa gündelik hayatta varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Örneğin "sütçü beygiri" tabirine can veren süt üreticilerinin her sabah ürünlerini mandıradan merkeze, oradan da sokak sokak gezerek evlere ulaştırmalarını sağlamışlardır. Çiçekten kavun karpuza kadar kent sokaklarında atların çektikleri arabalar cumhuriyet tarihinin pek çok tanığının belleklerinde yaşamaktadır. Motorlu araç trafiğine izin verilmeyen İstanbul'un Adalar ilçesinde hem bir ulaşım hem de turizm öğesi olan faytonları çeken atlar ise, geçen yüzyıldan kalan işlevlerini kent hayatında sürdürmeye

[157] Erol Evcin, "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 33, s. 55 (2014): 303-378, https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47747/603113 [06.04.2020].
[158] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası**, ed. Baskın Oran, 15. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 533.
[159] **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri** (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994), 61-62.
[160] "Türk petrolları ve imtiyaz davası", **Cumhuriyet**, 26.10.1948; "Yollarımız ve Amerikalı Mütehassıslar", **Cumhuriyet**, 26.10.1948; "Yurdda yeniden inşa edilen yollar", **Cumhuriyet**, 11.12.1948.

devam eden son temsilcilerdir. Ne var ki, bu atlar uzun süredir hayli olumsuz şartlar altında çalıştırıldıkları için kamuoyundan ciddi eleştiriler gelmiş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin aldığı kararla Aralık 2019 itibariyle Adalar'daki faytonların kaldırılmasına karar verilmiştir.[161]

Atlar, 20. yüzyılın ikinci yarısında da çeşitli alanlarda görünürlük ve reklam/pazarlama aracı olarak kullanılmış ve zaman zaman başarılı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bunlar içinde belki de en hatırda kalanı, 1960 yılında kapatılan Demokrat Parti'nin devamı niteliğindeki politikalarıyla 1961'de siyaset sahnesine çıkan Adalet Partisi'nin (AP), daha sonra da 1983'te bu mirası devralan Doğru Yol Partisi'nin (DYP) kendilerine parti logosu olarak seçtikleri kır attır. Merkez sağı temsil eden Demokrat Parti'nin ismindeki "demokrat" sözcüğünün halka yabancı gelmesi nedeniyle henüz 50'li yıllarda partinin kamuoyundaki ismi "Demir Kırat" olarak yerleştirilmeye çalışılmış, partiden "Demir Kırat Partisi" olarak bahsedilmiş ve bu isim halk tarafından benimsenmiştir.[162] 1965 Genel Seçimleri öncesinde, evvela kitap ve doğan bir güneşten oluşan parti logosunu, sağa veya doğuya doğru yürüyüş pozisyonunda tasarlanmış bir kır at olarak değiştirmeye karar veren Genel Başkan Süleyman Demirel, bu logonun kapatılan Demokrat Parti'yle ilişkisine dikkat çeken muhalefetin eleştirilerine "Attan neden bu kadar korkuluyor, bir türlü anlamadım. At kimseye zarar vermiş değil ki. Orta Asya'dan yurda atların sırtında geldik nihayet" yanıtını vermiştir. Nitekim Adalet Partisi'nin bu tercihi olumlu sonuç vermiş ve "kır ata verilen oylarla" Adalet Partisi 1965 Genel Seçimleri'nin kazananını olmuştur.[163] "Anadolu'nun yeniden şahlanması" olarak yorumlanan bu geleneği 1983 sonrasında Doğru Yol Partisi sürdürmüş,[164] yüzyılın son çeyreğinde ve 2000'lerin başında ülkedeki sağ görüşlü seçmen yine kır ata oy vermeye davet edilmiştir.[165]

---

[161] "İmamoğlu: Adalar'da faytonlar kalkıyor.", **CNN Türk**, 23.12.2019, https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-imamoglu-adalarda-faytonlar-kalkiyor [11.02.2020].
[162] Mehmet Ali Birand vd., **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, 11. bs. (İstanbul: Doğan Kitap, 1991), 9, 13.
[163] Hanife Kuru, "Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi" (Doktora Tezi, TC Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1991), 72-73.
[164] Şeniz Anbarlı Bozatay, Yunus Güler, "Türk Siyasal Kültüründe Kurt, At ve Kartal Sembolizmi", **TURAN-SAM Stratejik Araştırmalar Merkezi TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi**, c. 9, s. 33 (2017): 98.
[165] "Kırat güldüğünde ülke güldü", **Mynet Haber**, 23.06.2002, http://www.mynet.com/haber/politika/kirat-guldugunde-ulke-guldu-25102-1 [27.09.2017]; "Çiller: Kırat'tan vazgeçmeyin", **Yeni Şafak**, 29.05.2017, http://www.yenisafak.com/gundem/ciller-kirattan-vazgecmeyin-2702388 [27.09.2017]; "Çiller: Kırat cesaretin sembolü", **Türkiye**, 22.06.2000, http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a65267.aspx [27.09.2017].

20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'de yaygınlaşan televizyon yayıncılığı da atların görsel hafızadaki varlığını ve sürekliliğini güçlendirmiştir. Televizyon öncesinde sinemalarda, 70'li yıllar itibariyle de tek kanallı televizyon döneminde popüler olan yerli ve yabancı western filmleri ile Türkçü-İslamcı mesajlarla dolu *Tarkan, Malkoçoğlu, Kara Murat, Battal Gazi* gibi tarih konulu filmler, atların aktör ve aktrisler kadar başrolde oldukları yapımlardır. Bu gösterimlerin sinema ve televizyonda yer aldığı dönemlere yetişen kuşakların, at üstünde savaşan Kızılderililer ile kovboylara, çölde atların çektiği posta arabalarına, onları soymak üzere atlarıyla yollarını kesen haydutlara veya dörtnala Bizans kentlerine saldıran Türk fedailerinin merkezinde oldukları nice sahneye aşina oldukları söylenebilir. Sinema sektörünün, teknolojinin de katkısıyla hızlı bir gelişim gösterdiği yakın dönemde ise, yerli ve yabancı tarih filmlerinin sayısında artış olduğu gözlenmektedir. Büyük İskender'den Cengizhan'a, Truva Savaşı'ndan İstanbul'un Fethi'ne kadar pek çok tarihi karakter ve konunun arka arkaya beyazperdeye taşınmasıyla atlar da bu alandaki varlıklarını korumuş, hatta belki de arttırmışlardır. Atların insanlar kadar ön planda oldukları yapımlara güncel bir örnek olarak, ilk kez televizyonlarda yayınlandığı 2011'den bu yana dünya çapında büyük ilgi gören *Game of Thrones* (Taht Oyunları) adlı dizi gösterilebilir. Uygarlık tarihi içinde daha çok Orta Çağ'ı andıran kurmaca bir dönem ve dünyada geçen senaryo, atın sanayi öncesi dönemde ulaşımdan savaşa, inançlardan beslenmeye kadar insana ne kadar yakın ve yararlı bir hayvan olduğunu ayrıntılarıyla sunmaktadır.

Tüm bu örneklerde görüldüğü gibi, kimi Orta Asya'da kimi dünyanın farklı bölgelerinde başlayan göç yolculukları sonunda Anadolu'da bir araya gelen bunca insan topluluğu, yanlarında kadim dostları olan atlarını ve onlarla birlikte yarattıkları, geliştirdikleri, yaşattıkları kültürlerini de beraberlerinde getirmiş ve bu topraklarda harmanlamışlardır. Kırda ve kentte atla insan arasında yüzlerce yıldır süregelen yakın ilişki, yaşam biçimlerinin, inanışların, siyasal sistemlerin, üretim ve tüketim biçimlerinin zaman içinde geçirdiği dönüşümlere rağmen yok olmamış, aksine yeni biçimlere bürünerek yaşamaya devam etmiş ve etmektedir. Anadolu insanının kolu, kanadı, yoldaşı olan atların cumhuriyet tarihi boyunca hiç durmadan koştukları, onları takip eden sayısız insana türlü keyifler ve umutlar dağıttıkları, bu arada kuşaktan kuşağa aktarılan özgün bir kültürün ortaya çıkmasına katkı sundukları çok önemli bir alan daha vardır: at yarışları.

3. MAĞARADAN SONRA, MOTORDAN ÖNCE: "KRALLARIN OYUNU" AT YARIŞI

İnsanın atla buluşması, muhtemelen henüz toprağı işlemeden önce gerçekleşmiş ve ikilinin binlerce yıllık birlikteliği, buharlı makinelerin icadına kadar devam etmiştir. Bu uzun süre boyunca, insan farklı dönemler ve diyarlarda atını koşturmuş, hatta gücünü ve kapasitesini geliştirmek için onu başka atlarla yarıştırmıştır. Kimileri uçsuz bucaksız düzlüklerde kimileri kalabalık şenlik alanlarında kimileriyse sınırları belirlenmiş pistlerde dörtnala yarışa tutuşmuştur. Koşulları ve kuralları bir kültürden diğerine aktarılmış, yöreye ve döneme göre değişerek bugüne kadar ulaşmıştır. Avcı toplayıcı atalardan günümüzün sanayi toplumlarına kalan bu miras, binlerce yıldır kitleleri eğlendiren bir oyun olagelmiştir. Ne var ki, 18. yüzyıl itibariyle bu oyuna atfedilen unvan, aslında onu adeta baştan yaratan, yetiştiriciliği yeniden ele alan ve "safkanı" başrole çıkaran aristokratik bir azınlığa ve onun hükümranlığına gönderme yapar. Hem atın hem de yetiştiricisinin soyuna ve soyluluğuna referans veren oyunun bu evrensel ismi "kralların oyunudur."

Bu bölümde, at yarışları ve bahislerin dünya tarihi içindeki gelişim süreci kısaca ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yarışların hangi nedenlerle ortaya çıktığı ve farklı kültürlerde nasıl uygulandığı incelenmiş; İlk Çağ ve Orta Çağ toplumlarındaki bazı örneklerin ardından, günümüzün yarış ve yetiştiricilik kurallarının filizlendiği Britanya İmparatorluğu'ndaki gelişmeler ele alınmıştır. Bir kültür öğesi olarak kabul edilen yarışların ve bahislerin, son üç yüzyıl içinde Britanya adasından dünyaya yayılım süreci ve aynı çerçevede, tarihin son monarşilerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'na gelişi de bu bölümün konuları arasındadır. Osmanlı hanedanı ve toplumunun "kralların oyunuyla" tanışması ve oyuna katılabilmek için harcadığı çabalar ise, altı yüzyıllık bir ömrün son deminde, halefine bırakılacak yarışçılık mirasının temelleri olacaktır.

3.1. Farklı Kültürler, Değişen Dönemler: Çağlar Boyu Yarışan Atlar ve Bahis Oynayan İnsanlar

Hayvanların spor ve eğlence amacıyla kullanımlarının tarihi, evcilleştirilmelerine kadar uzanan bir kültürel pratiktir. İnsanın toprağı işlemeye başlamasıyla birlikte, atla arasında var olan ilişki daha da gelişmiştir. Bu yakın birliktelik, yalnızca haberleşme ve savaş alanlarında değil, gündelik hayat içinde de ikilinin daha fazla zaman geçirmesini ve atın alternatif kullanım biçimlerini doğurmuştur. Kutsallığının ve yoldaşlığının yanında, dayanıklılığını ve süratini insana aktarmış, üstündeki binicisinin gücünü ve itibarını arttırmıştır. Böylece güçlü ile güçsüzün, hızlı ile yavaşın, yöneten ile yönetilenin birbirinden ayrılmasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla daha hızlı olanın kendisinden yavaş olana karşı elde ettiği hiyerarşik avantajın, insanı atlar arasında en hızlı olanı belirlemeye ve ona sahip olma hedefine yönlendirdiği düşünülebilir. Antik Çağ'da atların yarıştırılarak içlerinden en güçlü olanın belirlenmesinin, kazanacak ata sahip olmak, hangisinin daha iyi olduğunu tahmin etmek, sonuç üzerine bahis oynayıp kazanmak veya yalnızca bir itibar elde etmek gibi amaçlarla ortaya çıkmış olması olasıdır.

3.1.1. Savaş Hazırlığı mı, Gücün Sembolü mü?

Pek çok kültürün karşılaştığı, birbirine karıştığı ve güçlü uygarlıkların kurulduğu Akdeniz Havzası, at yarışlarına ilişkin şimdiye kadar bulunan en eski kayıtların işaret ettiği Eski Dünya'nın iki bölgesinden biridir. Hurrilerden Hititlere, Sümerlerden Akadlara kadar Anadolu ve Mezopotamya'da devletler kurmuş pek çok topluluk, özellikle MÖ 2000'den sonra hem evcilleştirdikleri atları üstünde savaşmış hem de atların çektikleri iki tekerlekli arabalarını savaşlarda etkin araçlar olarak kullanmışlardır. Bunlara ilişkin bilgiler, arkeolojik kazılarda bulunan metinler ve görsel tasvirler sayesinde günümüze ulaşmıştır. Cılız atları yemekten vazgeçip, onların güç ve çevikliklerinden yararlanmayı öğrendikten sonra, savaş meydanlarındaki ölüm kalım mücadelesine atlarıyla katılan bu topluluklar, atın sahip olduğu süratin gerek saldırırken gerek kaçarken kendilerine sağladığı avantajın farkına varmış olmalılar. Aynı şekilde, bu sürati nasıl geliştirebileceklerini ve atlar içinden süratli olanla olmayanı nasıl ayırt edebileceklerini de. Nitekim Hititlerden günümüze ulaşan kaynaklar arasında MÖ 15. yüzyıla tarihlenen *Mitannili Kikkuli Metinleri*, Hititlerin atlarını eğitmek ve kapasitelerini geliştirmek için dönemin ünlü at eğitmeni

Kikkuli'nin deneyimlerinden yararlandıklarını gösterir. İki tekerlekli hafif savaş arabalarını çekebilmeleri için süratlerinin arttırılması gereken atları yedi aylık zorlu bir eğitime tabi tutan Kikkuli, sonunda bu hayvanların yiyecek niyetine değil, binek ve koşum amacıyla kullanılmalarını sağlamış ve bu sayede Hititler savaş meydanında Mısırlılarla boy ölçüşecek bir güce ulaşmışlardır.[166]

Atlar bölge genelinde dönemin diplomatik ilişkilerinde de kullanılan önemli bir armağan ve değiş-tokuş aracıdır. Hükümdarlar, yöneticiler, askerler ve toplumun ileri gelenlerinin sahip oldukları güçlü ve değerli atlar, ikili ilişkileri belirleyen anlaşmalar ve karşılıklı iyi niyet gösterilerinin birer parçası olarak alınıp verilen kıymetli armağanlar arasındadır. Taraflar arasındaki at hediyeleşmelerine eşlik eden mesajlarda, tanrının karşı tarafın halkı, ailesi ve ülkesinin yanında, atlarını da korumasının temenni edildiği görülür.[167] Hatta Kapadokya, MÖ 2000-1000 arasında Anadolu'daki çok önemli bir at yetiştirme bölgesi olup, bugünkü ismi Aktaş olan Niğde'nin Andaval kasabası, Geç Hitit Dönemi krallarının ahırlarına ev sahipliği dahi yapmıştır.[168] Bu bilgilerden hareketle, Antik Çağ'da Anadolu'da düzenlenen at yarışlarının, savaşta ve barışta bu denli değer verilen atların güçlü ve zinde kalabilmelerinin sağlanması niyetiyle bir tür idman amacı taşıdığı ileri sürülebilir. Muhtemelen sürü içinden hangilerinin savaşta kullanılacakları veya armağan olarak karşı tarafa sunulacakları, bir tür yarış havasında yapılan bu idman, gözlem ve analizler sonunda belirlenmekteydi.

Mısırlıların atla tanışmaları ise MÖ 1640-1532 aralığına tarihlenen İkinci Ara Dönem'de, Asya kökenli Hiksosların bölgeye gelişlerine ve bu süreçte Hititlerle girdikleri ilişkilere dayanır. Mısırlılar bu tarihten önce ulaşım ve taşımacılıkta eşeklerden yararlanırken, atlar Hiksoslar döneminde savaş arabalarını çekmek için kullanılmaya başlamış, MÖ 14. yüzyıldan itibaren diplomatik ilişkilerde komşulara gönderilen değerli armağanlar arasına katılmışlardır.[169] Atlı arabaların savaş amacıyla etkin bir şekilde kullanıldığını gösteren pek çok yazılı ve görsel bulguya ulaşılmasına

[166] C. W Ceram, **Tanrıların Vatanı Anadolu**, çev. Esat Nermi Erendor, 7. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 106-107.
[167] John Curtis, Nigel Tallis, **The Horse From Arabia to Royal Ascot** (The British Museum Press, 2012), 18-20.
[168] Silvia Balatti, "Some Remaks on the Dating of the Andaval Stela - Palaeographic and Iconographic Analysis", **Anatolica**, XXXVIII (2012): 152, https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=article&id=2186352 [13.05.2020].
[169] Margaret Bunson, "Horse", **Encyclopedia of Ancient Egypt** (Infobase Publising, 2014): 171.

karşın,[170] Mısır'da MÖ 4. yüzyıla kadar yarıştırıldıklarına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Her ne kadar *Encyclopedia of Gambling*'deki "at yarışı" maddesinde, Mısır'da bulunan yaklaşık 4000 yıllık bir kabartma üzerindeki araba çeken atları kırbaçlayan Mısırlı figürünün bir yarış sahnesini resmettiği iddia edilse de,[171] en azından bu çalışma kapsamında bunu doğrulayacak bir kanıta ulaşılamamıştır.

Mısırlıların, içinde at ve atlı araba yarışlarının da yer aldığı etkinliklerle muhtemelen Büyük İskender'in Mısır'ı fethederek Ptolemaios Hanedanlığı'nı kurduğu dönemde (MÖ 304-31) tanıştıkları düşünülebilir. Nitekim burada inşa edilen ve *Lageion* ismiyle anılan İskenderiye Hipodromu'nda, Kral II. Ptolemaios Filedelfos Olympia Oyunlarının muadili olması arzusuyla babasının adına jimnastik, müzik ve atlı gösterilerden oluşan ve dört yılda bir düzenlenen *Ptolemaieia* festivallerini başlatır. Böylece, ilki MÖ 279'da düzenlenen bu etkinlikler sayesinde, İskenderiye artık at yarışları ve atletizm oyunlarına ev sahipliği yapan bir kent hüviyeti kazanır.[172] İskenderiyelilerin zaman içinde dövüşlere ve yarışlara karşı tutkuları hayli artmış olmalı ki, Yunan tarihçi Dio Chrysostom (MS 40-120) kendi ismini taşıyan eserinde, Mısır'ın Roma İmparatorluğu'na bağlı olduğu dönemde, etkinlik günlerinde tribünleri dolduran İskenderiyelilerin, sanki duyu niteliklerini kaybetmiş gibi kendilerinden geçerek sahada olup biteni izlediklerini anlatır.[173]

Sokrates'in öğrencisi Ksenofon (MÖ 434-355) ise, Pers Kralı Büyük Kiros'un hayatını anlattığı *Cyropaedia*'da yarışlardan söz eder. Ksenofon, paralı asker olarak aralarına katıldığı Spartalılarla Ahameniş İmparatorluğu'na doğru çıktığı sefere odaklanan anılarında, Kiros'un Pers ve Yunan atları arasında yarışlar düzenlettiğini aktarır.[174] Ancak yarışların süresi, sıklığı ve katılımcıları hakkında ayrıntı vermez. Bunun yanı sıra, Zerdüştlüğün kutsal kitabı *Avesta*'da geçen bir yarış pistinin mesafesi hakkındaki

[170] Antik Mısır'da atların çektiği iki tekerlekli savaş arabalarının farklı dönemlerde savaşlar ve törenlerdeki kullanımları için Bkz. Robert Drews, **The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe Ca. 1200 B.C.** (Princeton University Press, 1995), 104-173; Adolf Erman, **Life in Ancient Egypt** (Courier Corporation, 1894), 393-397.
[171] Peter Arnold, **Encyclopedia of Gambling: The Game, the Odds, the Techniques, the People and Places, the Myths and History** (Chartwell Book Inc., 1977): 50.
[172] Judith McKenzie, **The Architecture of Alexandria and Egypt, C. 300 B.C. to A.D. 700**, v. 63 (Yale University Press, 2007), 48.
[173] Dio Chrysostom, **Dio Chrysostom**, ed. T. E. Page, çev. J. W. Cohoon & H. Lamar Crosby, 2. bs. v. 3 (Cambridge: Harvard University Press, 1951), 213.
[174] Xenophone, **Cyropaedia**, ed. T. E. Page, çev. Walter Miller, v. I., 4. bs. (Cambridge: Harward University Press, 1960), 355.

bilgiler dışında,[175] günümüz İran topraklarında Antik Çağ boyunca at yarışları düzenlendiğine dair başka herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Yine de Eski İranlıların, coğrafi konumları gereği Araplarla, Türklerle ve Moğollarla defalarca karşılaşmış olmaları, başta Arap atı olmak üzere at ırklarını iyi tanıdıklarını ve onlardan yararlandıklarını düşündürmektedir. Nitekim günümüzdeki polo oyununun atası olarak anılan; Türkler, Azeriler ve İranlılarca "ata sporu" olarak sahiplenilen "çevgan" adlı atlı savaş oyunu, Orta Çağ İran'ında hayli popülerdir ve buradan dünyaya yayıldığı iddia edilir.[176]

Antik dönem yarışlarına ilişkin kayıtlara ulaşılan diğer bölge ise, Akdeniz'in hayli uzağındaki diğer bir uygarlık merkezi olan Hindistan'dır. Hinduizm'in kutsal metinleri *Vedalar*'ın ilk ve en eski bölümünü oluşturan *Rig Veda*, satırlarında at ve atlı araba yarışlarına yer verirken, aynı zamanda Mitannilerde kullanılan atlarla ilgili terimlerin de Hint-Avrupa kökenlerine ışık tutar. Örneğin, yetiştiricilik ve araba yarışlarının anlatımında kullanılan "Sattawaza", yarışları kazanan "yedi ödülün sahibi" anlamına gelirken, "Biridasura" ise "çok sayıda atın sahibi" demektir. MÖ 14. yüzyılda yaşamış Mitanni Kralı Tushratta'nın isminin anlamı ise "korku salan atlı arabanın sahibi" olarak tercüme edilebilir.[177] Tarihi ve edebi açılardan büyük önemi olan bir eserin atlar ve atlı arabalara çokça yer vermesi, söz konusu dönemde onların yalnızca yarışlarda kullanıldığı anlamını taşımaz. Ancak Veda döneminde atlı arabaların özellikle kutsal törenlerde yarıştırıldıklarına, yarışların dini ve kültürel anlamlarına ve kazananlara verilen ödüllere dair bilgilerin bulunduğu bu eser, atların ve arabaların yalnız savaş koşullarında değil, daha ziyade soylular ve hükümdarlar düzeyinde olsa da, gündelik yaşamda da önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir. *Ashwamedha, Rajasuya* ve *Vajapeya* gibi önemli kurban törenlerinde düzenlenen yarışların da hem kutsal hem de dünyevi pek çok anlam taşıdığı, bu uzun ve ayrıntılı anlatımlarda görülebilir.[178]

Hindistan'ın da doğusunda koşulan başka bir Antik Dönem yarışı ise, günümüzde bilgisayar yazılım programlarında kullanılan denklemlere ilham kaynağı olmuştur. Çin tarihinde "Savaşan Devletler Çağı" olarak anılan ve Qin Hanedanı'nın MÖ 3. yüzyılda

[175] **Zoroastrian Texts - Videvdad 2: Yima and the Flood**, v. 2.25, v. 2.33 (Harward University, 2007), https://sites.fas.harvard.edu/~iranian/Zoroastrianism/Zoroastrianism3_Texts_II.pdf [08.10.2017].
[176] T. F. Dale, **Polo - Past and Present** (Read Books Ltd., 2017).
[177] Arthur Cotterell, **The Near East: A Cultural History** (Oxford University Press, 2017), 29.
[178] *Veda*larda atlı araba yarışları hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Sparreboom, **Chariots in the Veda** (Brill Publisher, 1985).

rakiplerini alt edip tarihteki ilk birleşik Çin'i yaratmasıyla sona eren bu dönemde gerçekleşen yarış, at tutkunu bir hükümdar olan Qi Wang ile zeki generali Tian Ji arasındadır. Söz konusu yarışta, atlar da güçlerine göre sınıflandırılmış fakat yarışacak çiftler önceden belirlenmemiştir. Ülkedeki en iyi atlara sahip olan ve tüm yarışları kazanan hükümdar, kuralların dışına çıkmadan atların yarış sıralamasını değiştiren generali tarafından mağlup edilir ve böylece "hiçbir yarışı kaybetmeyen" unvanını bu yarış sonunda kaybeder. General Tian Ji'nin yaptığı bu stratejik değişim, güçlü atın güçsüz atla yarıştırılmasına dayanır ama sonuçta iki atın mücadelesi kuralını ihlal etmediği için sonuç geçerlidir. Bu taktik, süreç içinde doğru karar alma, risk yönetimi ve rakipler arasında zayıf olanın kendisine avantaj yaratabilmesi gibi konularda günümüzde başvurulan önemli bir referans kaynağıdır.[179] Öte yandan, Uzakdoğu'da yaygın olarak üzerine bahis oynanan çeşitli oyun türlerinin tarihi binlerce yıl öncesine dayanır. Günümüzde *go* olarak bilinen *wei chi*, kural ve uygulamaları ruleti andıran *fan tan*, aynı ismiyle dünya genelinde bilinen ve oynanan *domino* gibi oyunlar Çin'de ortaya çıkıp dünyaya yayılan birkaç örnektir.[180] Buna karşın, binlerce yıllık tarihi içinde, yakın zamana kadar Çin'de düzenli olarak üzerine bahis oynanan at yarışlarının koşulduğuna dair herhangi bir veri bulunmamaktadır.

3.1.2. Çayırlardan Hipodromlara

Atların belli bir düzen içinde yarıştırıldıklarına ilişkin daha somut bilgilere Eski Yunan dönemiyle ilgili kaynaklarda ulaşılmaktadır. MÖ 8. yüzyıl itibariyle atlı arabaların muharebe meydanlarında yavaş yavaş önemlerini kaybetmeleri ve Yunan yarımadasının at binmeye pek de elverişli olmayan yeryüzü şekilleri, atların yarış pistlerinde daha fazla boy göstermelerinin muhtemel nedenleridir. Bu yarışların sahne aldığı başlıca organizasyon ise Panhellenik özelliğiyle öne çıkan Olympia Oyunlarıdır. İlki MÖ 776 yılında düzenlenen oyunlar için, Eski Yunan topraklarında ortaya çıkıp günümüze kadar ulaşan, uzun bir dönem boyunca at ve atlı araba yarışlarının da içinde yer aldığı siyasal, kültürel ve sportif bir etkinlikler bütünü denebilir. MÖ 564 yılında ilk kez eyerli at yarışlarının dahil edildiği organizasyonda, MÖ 680'de dört, MÖ 408'de ise iki atın çektiği arabalar (*tethrippon* ve *synoris*) ilk defa piste çıkmıştır.[181] Arkeolojik kazılarda bulunan pişmiş topraktan çanak, çömlek, vazo ve lahitler üzerine

[179] Söz konusu stratejinin grafikler eşliğinde ayrıntılı incelemesi için Bkz. Yingxu Wang, Graham King, **Software Engineering Processes: Principles and Applications** (CRC Press, 2000), 543-544.
[180] Arnold, **age**, 8, 144, 187.
[181] Mark Golden, **Sport and Society in Ancient Greece** (Cambridge University Press, 1998), 41.

işlenmiş figürlerdeki atlı arabalar ve bu arabaları çeken atları kırbaçlayan insanlar, çoğunlukla bu ve benzeri büyük gösterilerin düzenlendiği günlerde yarışanları tasvir eder.[182]

MÖ 2800-1800 arasında, bugünkü İspanya ve Britanya'da evcilleştirilmiş atlar olduğu bilinmektedir. Yine de, büyük olasılıkla Asyalı ve Kuzey Afrikalı toplumlarla ilişkileri sonucunda atlarla daha yakın bir ilişki içine giren Yunanlar, ata karşı duydukları sempatiden olsa gerek, Eski Yunancada "at" anlamına gelen *hippos* kökünden türetilen isimleri sıklıkla tercih etmişlerdir. Tıbbın öncüsü olarak anılan Hippokrates, ünlü Sofistlerden Hippias ve Sokrates'in eşi Xanthippe, ismini atlardan alan tarihe kaydolmuş ünlü karakterlerden yalnızca birkaçıdır. Teselyalılar ve Makedonyalıların daha iyi biniciler olarak ön plana çıkmalarına karşın, Yunanların genelinde ata karşı duydukları bu yakınlıkları, at yarışlarına gösterdikleri yoğun ilgide, inşa ettikleri gösterişli hipodromlarda ve yarışları sanat ve edebiyat yapıtlarına aktarımlarında açıkça görülmektedir.[183] Matematik ve geometriye olan ilgi ve katkılarının etkisiyle kura temelli şans oyunlarına ciddi eğilimleri olan Yunanlar,[184] aynı zamanda yarışanlar üstüne çeşitli bahisler de oynuyor olmalılar. Zira Homeros, İdomeneus ile Aias arasında Troya'da gerçekleşen iddialı araba yarışını ve kimin kazanacağı üstüne oynanan bahisleri *İlias*'ın satırlarına taşımıştır.[185]

At ve atlı araba yarışlarının Olympia Oyunları bünyesindeki varlığının diğer branşlara nazaran daha maliyetli olduğu söylenir. Bu da, yarışların daha çok toplumun üst kademesini oluşturan kesimin tekelinde olduğunu ve bu oyunun onları temsil ettiğini gösterir. Atları ve arabaları yarışlarda boy gösteren zengin aileler, bunu bir refah ve sosyal statü göstergesi olarak kullanırken, sürücüler ve jokeyler ise tıpkı gladyatör dövüşleri gibi, hayli riskli ve can güvenliğinin söz konusu olmadığı koşullarda piste çıkmaktadır. Nitekim yarışların sonunda zafer kazanarak tarihe geçenler, kölelerden veya toplumun alt tabakasından parayla tutulmuş bu biniciler değil, kazanan atların ve arabaların refah düzeyi yüksek sahipleridir.[186] Yarışları çeşitli objeler üzerinde tasvir eden görsellerden anlaşıldığı kadarıyla, araba sürücülerinin aksine, jokeyler

[182] David C. Young, **A Brief History of the Olympic Games** (John Wiley & Sons, 2008), 48.
[183] Emiroğlu ve Yüksel, age., s. 126-127.
[184] F. N. David, **Games, Gods and Gambling**, (New York: Hafner Publishing Company, 1962), 2-15.
[185] Homeros, **İliada İlias Destanı**, çev. Ahmet Cevat Emre, 4. bs. (İstanbul: Varlık Yayınları, 1971), 498-506.
[186] Donald G. Kyle, "Greek Athletic Competitions: The Ancient Olympics and More", **A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity**, ed. Paul Christesen, Donald G. Kyle (John Wiley & Sons, 2013), 30.

çoğunlukla genç, bugünkü meslektaşları gibi kısa boylu ve hafif, üstlerinde mümkün olduğunca az kıyafet taşıyan binicilerdir.[187] Varlıkları ve işlevleri, hayatta kalabildikleri sürece tribünlerdeki yöneticileri ve seyircileri eylemekten ibaret olan ve çoğunun isimleri bile bilinmeyen bu jokeylerden sadece birkaçı kimlikleriyle birlikte kayıtlara geçmiş, nadir de olsa hipodromlara ve kent meydanlarına heykelleri dikilmiştir. Bunlar içinden günümüze ulaşanlar arasında en popüler olanları, 1896'da Yunanistan'daki arkeolojik kazılarda bulunan ve Delfi Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Delphoi Arabacısı (*Charioteer of Delphi*) heykeli[188] ile bugün yerinde olmayan heykeli Konstantinopolis Hipodromu'na konan Bizans dönemi yarışlarının meşhur sürücüsü Porphyrios'tur.[189] Kral Archelos II'nin kızı Spartalı Prenses Cynisca ise MÖ 396 ve 392'de dört atlı arabasıyla Olympia Oyunlarında zafer kazanan ilk kadın sürücü olarak tarihe geçmiştir. Hatta Cynisca'nın bu başarısı üzerine, Megaralı Apelleas tarafından arabasının, atlarının, emrinde çalışan binicilerinin ve bizzat kendisinin bronzdan heykelleri yapılmıştır. Bu heykeller, panhellenik oyunlarda bir kadını onurlandırmak adına Olympia'ya dikilen ilk anıtlardır. Bunlardan birinin kaidesinde, Cynisca'nın ağzından yazılan şu dizeler yer alır:

> "Sparta'nın kralları olan atalarım ve kardeşlerim,
> Ben, Cynisca, hızlı atların çektiği arabalı muzaffer olarak
> Bu anıtı diktirttim. Şu ilan olunsun ki,
> Ben, tüm Yunanistan'da bu zafere nail olmuş tek kadınım."[190]

Yöneticilerin halkla ve tanrılarla ilişkilerini güçlendirmeye, siyasal ve toplumsal birliği sürdürmeye, türlü sadakat ve meşruiyet gösterilerini somutlaştırmaya yarayan Olimpiyatlar, uğradığı dönüşümlerle birlikte Eski Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na bir miras olarak aktarılmıştır. Roma'da tanrılar onuruna periyodik olarak düzenlenen, pek çok farklı gösteriyi ve adak törenini bir araya getiren *ludi* adlı festivaller, atlı araba yarışlarının bu kültür içinde kendine yer bulduğu alandır. Bu festivaller, Eski

---

[187] Young, **age**, 50.
[188] M. I. Finley and H. W. Pleket, **The Olympic Games: The First Thousand Years** (Courier Corporation, 2012), 11.
[189] Alan Cameron, **Porphyrius the Charioteer** (Clarendon Press, 1973).
[190] Spartalı kadınların, Eski Yunan coğrafyasında ata binme konusunda diğer bölgelerde/sitelerde yaşayan kadınlara kıyasla ayrıcalıklı olduklarını belirtmek lazım. Yetişkin kadınlar başarıyla at binerken, "değnek at" olarak bilenen oyuncak da başka pek çok yerleşim bölgesinin aksine, burada erkek çocuklarla özdeşleşmemiş ve kız çocukların sevdiği oyunculardan biri olmuştur. Buna karşın, örneğin Atina'da kadınların at binmeleri veya at arabaları sürmeleri (düğün, cenaze veya belli başlı festivaller hariç) yasaktır. Sarah B. Pomeroy, **Spartan Women** (Oxford University Press, 2002), 21-22.

Yunan'da temeli yarışma ve rekabet mantığına dayanan sportif karşılaşmalardan ziyade, daha çok vahşi hayvanların ve gladyatörlerin kendi aralarındaki kanlı dövüşlerinin ve hayatta kalma mücadelelerinin belirlediği bir içeriğe sahiptir. Bu açıdan, atletizmi temel alan Olympia Oyunlarından keskin bir şekilde ayrılırlar.[191] Roma İmparatorluğu topraklarında koşulan at yarışları, *venatio* gibi vahşi hayvanların birbirilerini parçaladıkları veya gladyatör dövüşleri gibi can pazarının yaşandığı diğer oyunlara nazaran daha masum fakat en az onlar kadar ilgi gören gösteriler olmuştur.[192] Hem de yalnızca erkekler değil, kadınlar için de. Eski Yunan döneminde yalnızca bazı ayrıcalıklı olanların aksine, Roma'da kadınlar da circus ve hipodromlardaki yarış ve dövüşlere izleyici olarak katılabilmiş,[193] hatta tribünlerde erkeklerle yan yana oturmuşlardır.[194]

Festivallerin Roma'daki başlıca icra alanı, Roma kentindeki büyük hipodrom Circus Maximus'tur. MÖ 2. yüzyılda, daha önce Etrüsklerin yarış sahası olarak kullandıkları alana inşa edilmiştir. Circus, Eski Yunan dönemi hipodromlarının Roma kültüründeki benzerleri olan kitlesel buluşma, eğlence ve tören alanları olup, imparatorluğun dört bir yanında farklı büyüklüklerde kurulmuşlardır. Anadolu'daki bilinen örnekleri Antioch (Antakya), Aphrodisias (Aydın), Laodikeia (Denizli) ve Nicomedia'dadır (Kocaeli). Ancak Romalılar, bu geleneği devraldıkları Yunanlara kıyasla yarışlara çok daha fazla ilgi göstermişlerdir. İmparator Augustus zamanında (MÖ 63-MS 14) bir günde on iki, Caligula zamanında (MS 12-41) otuz dört, Flavius zamanında ise (MS 81-96) yüz yarış yapıldığı olmuştur. İmparatorların yarışlara gösterdikleri yoğun ilgiye pek çok örnek verilebilir: atların ürkmemesi için imparatorun işareti olan boruların yarış sırasında çalınmaması, Caligula'nın öğle yemeğini ahırda yemesi ve desteklemediği takımın atlarını zehirletmesi, Theodosius'un yarışlara doping yasağını getirerek bu düzenlemenin tarihteki ilk örneğini oluşturması gibi.[195]

Tüm gösteriler arasında hayli ilgi çeken atlı araba yarışları, ludilerin önemli bir parçası olduğu gibi, kimi zaman büyük bir zaferin kutlanması amacıyla ludi takvimi dışında

[191] Nigel B. Crowther, **Sport in Ancient Times** (Greenwood Publishing Group, 2007), 83
[192] Örneğin İmparator Titus (79-91) zamanında, Roma'daki Colosseum'un 80 yılındaki açılışı şerefine düzenlenen ve yüz gün süren etkinliklerde 9.000 hayvan *venatio* etkinlikleri kapsamında tanrılara kurban edilmiştir. George Jennison, **Animals for Show and Pleasure in Ancient Rome** (Manchester University Press, 1937), 72-73.
[193] Reet A. Howell, Maxwell L. Howell, "Women in Leisure Activities in Ancient Greece and Rome", **Medicine and Sport Science**, v. 24 (1987): 83-100.
[194] Allen Guttmann, "Sport Spectators from Antiquity to the Renaissance", **Journal of Sport History**, v. 8, no. 2 (Summer 1981): 10.
[195] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 135.

da düzenlenmiştir. Yarış günlerinde, ilkin dört atın çektiği iki tekerlekli savaş arabasının (*quadriga*) öncülük ettiği tören alayı, tanrıların heykellerini taşıyan bir grup müzisyen ve dansçı eşliğinde hipodroma girer. Kortej yöneticileri ve seyircileri selamlar, ardından atlı arabalar ve atletler alanda boy gösterir. Yarışacak takımlar, genellikle U şeklinde tasarlanan hipodromun girişine inşa edilmiş anıtsal başlangıç noktasındaki (*carceres*) yerlerine geçer ve tıpkı bugünkü yarışlarda kullanılan bölmelerde (*starting box*) olduğu gibi, önlerine kapanan kapakların ardında çıkış işaretini beklemeye başlarlar. İşaretin verilmesiyle açılan kapaklardan dörtnala çıkan atlar, çoğu hipodromun ortasında uzanan ve üzerinde tanrıların, imparatorların ve imparatorluğun gücünü simgeleyen heykellerin yer aldığı spina etrafında yarışa başlarlar. Hipodromun iki uzun cephesinden birinin ortasında yer alan ve hanedan üyeleri, soylular ve yöneticilerin yarışı izledikleri şeref tribünün önünde sona eren yarışın galibi, tribünlerden yükselen alkış ve tezahüratlar arasında zaferin simgesi olan defne veya hurma yapraklarından yapılmış taca, çelenge, para ödülüne ve elbette unvana sahip olur.[196] Roma dönemi yarışlarının hafızalara kazınan belki de en önemli görüntülerinden biri, Lew Wallace'ın 1880'de yayınlanan romanından defalarca sinemaya uyarlanan, ancak en popüleri 1959 yılında William Wyler'ın yönettiği, başrolünde Charlton Heston'ın oynadığı ve on bir dalda Oscar ödülü kazanan *Ben-Hur* filminin dokuz dakika süren meşhur araba yarışı sahnesidir.[197]

Circus ve hipodromların mimari plan ve düzenlemeleri, inşa edildikleri dönemin siyasal ve kültürel örüntülerini yansıtan bir dizi sembolizm taşır. Yapılar arasında bu açıdan bir karşılaştırma yapan Humphrey'in çalışmasında öne çıkan ve bir kısmı günümüzdeki hipodromlarda da gözlenen genel özellikler şöyle sıralanabilir: bu yapıların büyük kentlerdeki örneklerinde, pistin ortasında zeminden yüksekte duran *euripus* ya da *spina* adlı bir bariyer veya taş bir blok uzanır. Üzerinde, dönemin inanışlarını sembolize eden tanrı figürleri, büyük zaferleri yansıtan heykeller ile imparatorluğun toprak genişliğini ve gücünü simgelemeleri amacıyla uzak eyaletlerden getirilen sütun ve dikilitaş gibi gösterişli anıtsal eserler sıralanır. İmparator, yöneticiler ve soylular, yarışları *kathisma* ya da *pulvinar* adı verilen şeref locasından takip ederler. Bu locaların ya özel bir girişi vardır ya da doğrudan saraya bağlıdır. Yarışçıları bu spina çevresinde dairesel biçimde dönmeye yönlendiren

[196] Eckart Köhne vd., **Gladiators and Caesars: The Power of Spectacle in Ancient Rome** (University of California Press, 2000), 99-100.
[197] **Ben-Hur**, yön. William Wyler (1959), https://www.imdb.com/title/tt0052618/ [07.04.2020].

hipodromun mimari tasarımı evrenin yapısını, anıtsal başlangıç noktası olan carceres üzerindeki on iki kapı ise gökyüzündeki on iki burcu simgeler. Spina etrafında atılan tur sayısının belirlediği yarış mesafesi ve gün boyu koşulan yarış sayısı, dönemden döneme değişiklik gösterse de, bunların da gökbilimi ve takvimle ilişkili anlamlar taşıdığı olmuştur. Örneğin, yedi defa atılan turlar haftanın yedi gününü, bir günde koşulan yirmi dört yarış ise günün yirmi dört saatini simgeler.[198]

Yarışlara uzun süre ev sahipliği yapan görkemli Roma hipodromları arasında belki de en aşina olduğumuz, İstanbul'daki Konstantinopolis Hipodromu'dur. Roma İmparatorluğu'na uzun süre direnen Byzantion kenti, 193-196 yılları arasında uğradığı kuşatmanın ardından imparatorluğun Doğu Eyaletleri sorumlusu Septimus Severus tarafından adeta yerle bir edilmiş, bunun üzerine "Nea Roma" ismiyle başkentin bir kopyası olarak baştan aşağı yeniden inşa edilmiştir. Nea Roma Hipodromu da, Roma'daki Circus Maximus'un örnek alındığı ama ondan daha görkemli olması hedeflenerek inşa edilen yeni yapılar arasındadır. 196 yılında başlayan inşaat süreci 11 Mayıs 330 tarihinde, azami seksen bin izleyici kapasitesiyle antik dünyanın en büyük hipodromu olarak kapılarını açar. Artık kentin adı da Nea Roma değil, imparatorun adına gönderme yapan Konstantinopolis'tir.[199]

3.1.3. Yeni Dinler, Yeni Kurallar

İkiye bölünen imparatorluğun batısındaki yarışlar ekonomik ve toplumsal nedenlerle gerilerken, Bizans'ta ise durum tam tersine gelişir ve zamanla Maviler ile Yeşiller olarak anılan takımların sahadaki mücadelesi toplumsal katmanlaşmanın siyasal ifadesine dönüşür.[200] Takımlar arasındaki sportif rekabetin, hipodromun dışına taşıp taraflar arasında büyük çatışmalara dönüştüğü örnekler de az değildir. Buradaki yarışların Roma'daki muadilleriyle benzerlikleri olduğu kadar farklılıklar taşıdığını da söylemek gerekiyor. Öncelikle, Konstantinopolis Hipodromu her ne kadar Circus Maximus'un varisi olsa da, her şeyden evvel pagan selefinin aksine Hıristiyan'dır. Oyunlar ve yarışlar, artık meşruiyetini Hz. İsa'dan alan bir imparatoru yüceltirken, bir

[198] John H. Humphrey, **Roman Circuses: Arenas for Chariot Racing** (University of California Press, 1986), 175-176, 267, 280, 637, 653, 672, 691.
[199] Sinanlar, **age**, 9-15. Emiroğlu ve Yüksel ise yangınlardan sonra MS 2. yüzyılda yeniden inşa edilen Circus Maximus'un bu yeni haliyle 250.000 kişi kapasiteye sahip olduğunu aktarmaktadır. Yarışların burada 549 yılına kadar devam ettiği hesaba katılırsa, Sinanlar'ın çalışmasında geçen "dünyanın en büyük hipodromu" ifadesinin circus ile hipodrom arasındaki farkın dikkate alınarak kullanıldığı düşünülebilir. Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 135.
[200] **Age**, 136.

yandan da dört mevsimi, dört elementi ve dört gezegeni sembolize eden eski geleneklerin izlerini yaşatmaya devam eder. 5. ve 6. yüzyıllar itibariyle hipodromda sahnelenen etkinliklerden dans, pandomim, tiyatro gösterileri ve hayvan dövüşleri, erotik ve vahşi öğeler içermeleri nedeniyle yasaklanır. Ancak at yarışları böyle bir engellemeyle karşılaşmaz. Hıristiyanlığın etkisiyle tiyatrolar gitgide itibarsızlaşırken, yine hipodromlar ve at yarışları bu politikadan kurtulmuştur. Artık cambazlık oyunları ve dövüşmeyen hayvanların geçitleri at yarışlarına eşlik ederken, hipodromda düzenlenen kutlama ve şenliklerin içerikleri de yavaş yavaş pagan geleneklerinden uzaklaşmaya başlar. Yine de halkın yarışlara ilgisi azalmamış, hatta 10. yüzyıla kadar yarış günlerinde kilise boş kalırken hipodromun tribünleri coşkulu izleyicilerle dolup taşmaya devam etmiştir. 1204'teki Latin istilasına kadar geçen yüzyıllar boyunca, Mavilerle Yeşillerin zorlu mücadelesine sahne olan Konstantinopolis'teki yarışlar, gündelik hayatın önemli bir eğlence, boş zamanı değerlendirme ve bahis oynama faaliyetlerinin vücut bulduğu bir etkinlik olarak yaşamayı sürdürmüştür.[201]

Circus veya hipodromlarda düzenlenen bu yarışlar üzerine oynanan bahislere, tıpkı Eski Yunanlarda olduğu gibi, Roma vatandaşlarının da önemli ölçüde katılım gösterdikleri bilinmektedir. Kanunlarla yasaklanmış olmasına karşın, kent nüfusunun genelinde ama özellikle sıradan halkı oluşturan büyük grup arasında revaçta olan bahis oyunları, gündelik hayatta zar atmanın veya kura çekmenin ötesinde, hayvanların öznesi oldukları yarışlar ve kanlı müsabakalar için de söz konusudur. Şanslı günlerinde yapacakları doğru bir tercihle bir anda sosyo-ekonomik koşullarının iyileşmesi mümkün olan Romalılar arasında bahis oynamanın önemli bir boş zaman eğlencesi ve büyük bir tutku olduğu ileri sürülür. Yüksek miktarda altının, kölelerin, mülklerin, hatta kimi zaman oyuncuların kendi hayatlarının ortaya konduğu bu bahisler, belki de oyunlara gösterilen ilginin temel nedenidir.[202] Nitekim İmparator Augustus, bizzat kendisi ihlal etse de, bahis oynamayı *Saturnalia*[*] bayramı dışındaki dönemlerde yasaklamıştır.[203] Buna karşın, Saturnalia dönemlerinde resmi olarak düzenlenen kura temelli oyunlarda günler boyunca altınlar, araziler ve kölelerin kazanılıp kaybedildiği

[201] Dagron, **age**, 13-28, 265-270.
[202] Crowther, **age**, 83, 90, 166.
[*] Saturnalia, Antik Roma tanrılarından Satürn'e adanmış ve Roma İmparatorluğu'nda kutlanan bayramlar arasında en popüler olanıdır. 17 Aralık'ta başlar ve yedi gün sürer. "Saturnalia", **Encyclopaedia Britannica**, https://www.britannica.com/topic/Saturnalia-Roman-festival [12.10.2017].
[203] J. Hoffman-Jorgensen, **Probability with a View Towards Statistics** (CRC Press, 1994), xvii.

aktarılır. Bu dönemde elbette günümüzdeki gibi organize bahis şirketlerinden veya bahislere özgü profesyonel bir düzenden bahsetmek -en azından şimdiye kadar ulaşılan bulgulara göre- pek mümkün değil. Ancak bu durum, bahis oyuncularının hangi gladyatöre ya da at arabasına para yatıracaklarını bilmedikleri anlamına gelmiyor. Zira circus veya hipodromda yarışacak atların da, dövüşecek gladyatörlerin de geçmiş performansları (kimin adına yarıştıkları/dövüştükleri, daha önce kaç yarış kazandıkları ya da kaç dövüştür hayatta kalmayı başarabildikleri) Roma sokaklarının ve hipodromların duvarlarına asılan afişlerden takip edilebilmekteydi. Bir bakıma bugünkü at yarışları bültenleri üzerinde yapılan yarış öncesi çalışmalar gibi, Romalı bahisçilerin de bu afişler veya sokak gazeteleri aracılığıyla bahis oynayacakları müsabakanın tarafları hakkında önceden bilgi sahibi olabilmeleri mümkündü.[204]

Batı Roma'nın yıkılmasının ardından imparatorluğun Orta ve Batı Avrupa'daki topraklarında pek çok irili ufaklı devlet, prenslik, dükalık kurulmuş; birbirini takip eden istila ve savaşlarla sınırlar ve hanedanlar sık sık el değiştirmiş ya da uzun ömürlü olmamıştır. Her ne kadar Circus Maximus'taki yarışlar 549 yılına kadar devam etmiş olsa da, bu dönemde Avrupa'da at kullanımının hayli gerilediği söylenebilir. 9. yüzyıla kadar kıtadaki çoğu ordu yaya askerlerden oluşurken, atlıların cephede savaşmaktan ziyade, ülke içi düzende hükümdarı koruma işlevi öne çıkmıştır. Örneğin, atın hayli pahalı ve ancak kraliyete ait bir armağan olduğu İngiltere'ye, Roma döneminden beri ilk at alımı 10. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. 11. yüzyıla gelindiğinde ise artık bütün askerler at yetiştirmeye zorunlu kılınmıştır.[205] Buna karşın Bizans'ta at kullanımının yanı sıra, 13. yüzyıl başına kadar yarışların da önemini kaybetmeden devam ettiği ve hipodromların dolup taştığı görülür. 763 yılında Bulgarlara karşı elde ettiği zaferi kutlamak için V. Konstantinos'un (741-775) ve 1161'de II. Kılıçarslan'ın kenti ziyareti şerefine Manuel Komnenos'un (1143-1180) Konstantinopolis Hipodromu'nda düzenlettikleri yarışlar, bu geleneğin Bizans İmparatorluğu'nda devam eden uygulamalarına iki örnektir.[206] Ancak kilisenin günden güne artan etkisiyle, yarışların takvimi zaman içinde değişme uğramış ve artık Hıristiyanlığın kutsal günlerine göre ayarlanmaya başlamıştır. 9. ve 10. yüzyıla gelindiğinde, bir gün içindeki yarışların sayısı ve süresi iyice azaltılmış, pazar günlerine yarış konmamış, Paskalya ve Noel gibi dini bayramlarda ise ancak kutsal törenler sona erdikten sonra

[204] J. P. Toner, **Leisure and Ancient Rome**, (John Wiley and Sons, 2013), 123.
[205] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 158-159.
[206] Sinanlar, **age**, s. 37.

yarışların koşulmasına izin verilmiştir. Böylece, hipodrom ve bünyesindeki etkinliklerin de Hıristiyanlaştırılması süreci tamamlanmıştır.[207]

11. yüzyıl itibariyle Batı Avrupa'daki hakim güç konumuna gelen Normanlarla birlikte şövalyelik kurumu gelişmeye başlar. İlkin kralın emrinde bir askerlik hizmeti olarak doğan şövalyelik, zaman içinde hanedan-aristokrasi ilişkileri kapsamında toprak ve şato sahipliği, asker yetiştirme zorunluluğu, Haçlı Seferlerine katılım ve özel amaçlar etrafında birleşmeye kadar giden bir süreç izler. Derebeyliğin hakim olduğu Orta Çağ Avrupa'sında at yarışlarından pek söz edilemeyeceği gibi, atın kullanıldığı oyun, müsabaka ve iddialaşmalardan da ancak soylular arasında, şatolar çevresinde düzenlenen turnuvalar bağlamında bahsetmek mümkündür.[208] Beş yüzyıldan uzun süre boyunca Avrupa'daki en saygın, yüksek maliyetli, bir o kadar da tehlikeli fakat çok ilgi gören bir sosyal etkinlik ve savaş hazırlığı olan turnuvalara yalnızca şövalyeler katılabilmiştir. Soylu sınıfından üyelerin, onların hizmetlilerinin ve nadiren halkın izleyebildiği turnuvalar, sahada çarpışan şövalyeler kadar izleyiciler için de farklı bir müsabaka alanıdır. Yeni kıyafetler, pırıldayan armalar, türlü silah ve zırh takımları, bu turnuvalar için bir araya gelindiğinde sergilenen itibar göstergeleri arasındadır.[209] 12. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar geçen süre boyunca, temelinde atlarını birbirilerine karşı süren iki şövalyenin mızraklı dövüşünün yattığı bu turnuvalardaki kan ve vahşet zamanla azalır. Mızrak, kalkan ve miğferlerin daha az zarar verici türleri kullanılmaya başlanır, turnuvaların düzenlendiği çayırlarda derli toplu ahşap tribünler ve localar inşa edilir. Bu dönem turnuvaları, galip gelene asalet ve unvan kazandırma hedeflerini kaybetmemiş fakat etkinlikler kanlı bir dövüşten ziyade, aristokratik bir spor ve tören olarak kabul edilmeye başlamıştır.[210] Öte yandan, bu şövalye turnuvaları *fair play* olarak anılan temel etik ve centilmenlik kurallarının kayda geçirilmesini sağlayan etkinliklerdir. 15. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle, oyunların adalete, fırsat eşitliğine ve centilmenliğe dayanması için çeşitli kurallar ve kural ihlallerinde uygulanan cezalara ilişkin düzenlemeler ortaya çıkmaya başlar. Bu düzenlemelerin temelinde, sahada

[207] Dagron, **age**, 124-127.
[208] Emiroğlu ve Aydın, **age**, 161-164.
[209] Andrea Hopkins, **Tournaments and Jousts. Training for War in Medieval Times** (The Rosen Publishing Group, 2004), 5-6.
[210] Guttmann, **age**, 14.

mücadele edenleri şiddetten uzaklaştırmak kadar, seyircilere ve bahis oynayanlara da adil bir gösteri sunma gerekçesi yattığı söylenebilir.[211]

Asillerin bindikleri ve "şövalye atı" olarak nitelendirilen Fransa'nın ve Kuzeybatı Avrupa'nın güçlü ama hantal atları, ağır silahlar ve zırhlar taşıyan sahipleri için uzun süre ideal türler olmuş fakat şövalyeliğin ortadan kalkmasından yaklaşık iki yüzyıl önce, 14. yüzyıl itibariyle önemlerini kaybetmişlerdir. 12. ve 13. yüzyıllarda Avrupa'da at kültürü değişmeye ve Akdeniz ülkelerine yayılan Arap, Bedevi, Endülüs ırkları binek ve saldırı atları olarak daha çok tercih edilmeye başlar. Bu değişimde, 1096-1272 yılları arasında Batı ile Doğu'nun kültürel alışverişine zemin sağlayan Haçlı Seferlerinin payı büyüktür. Nitekim Avrupa'da derebeyliğin hüküm sürdüğü dönemde, Araplar Ortadoğu'dan İber Yarımadası'na kadar geniş bir alana yayılmış ve şecerelerine çok önem verdikleri atlarını Hıristiyanlara karşı etkin şekilde kullanmıştır.[212]

Atları yarıştırmak, Arapların henüz İslam'ı kabul etmeden önceki geleneklerinden biri olup, Müslüman olduktan sonra da devam ettirdikleri bir kültürel pratiktir. Hatta yarışlar üzerine ödül koyup bahis oynamanın bile İslam kültüründe kabul edilebilir yönleri olduğu tartışılmıştır. İslam öncesi dönemde Mekke'de at yarışları düzenlenen özel bir alan vardır.[213] Cahiliye Dönemi olarak adlandırılan bu çağda, Araplar arasında kapalı ve açık alanlarda çeşitli eğlence ve oyunların düzenlendiğine, at yarışlarının da açık alandaki bu etkinlikler arasındaki önemine değinilir. Ancak Arapların bu dönemde yarışlar üzerine bahis oynamaları kumar olarak nitelendirilirken, İslam sonrasında at yarışlarının da dahil edildiği bazı etkinlikler kumar kapsamından çıkarılmıştır. Arapçada *lehv* denen ve eğlenmeye, hoş vakit geçirmeye yarayan oyun, müzik, dans gibi etkinlikler İslam'da kabul görmüştür. Toplumun salahiyeti için yararlı olduğuna inanılan at ve deve yarışları ile silahlı müsabakalar (aynı zamanda sportif faaliyetler oldukları ve bir tür savaş hazırlığı da içerdiklerinden) lehv kategorisi

[211] E. Jost, **Die Fairness**, (Ahrensburg: Czwalina, 1973), 17; N. Müller, "Historische, philosophische und pedagogische Dimensionen des Fair Play", **Fair Play im Sport, Fairness im Leben**. ed. B. Schwank (Mainz: 1988): 8; H. Gillmeister, "Fair Play: Ein Wort macht Geschichte", **Fair geht vor, auch in Seoul'88** (1988): 12'den aktaran İbrahim Yıldıran, "Fair Play: Etimolojik, Semantik ve Tarihsel Bir Bakış", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, XVI (4) (Ekim 2011): 5. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/292516 [23.12.2019].
[212] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 173, 177, 179.
[213] Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, c. II, 4. bs. (İstanbul: İrfan Yayınları, 1991), 844.

içindedir.[214] Sahabelerden Ebu Ubeyde de *Fetvalar* kitabında, nefsin mest olabilmesi için geçmiş kötü alışkanlıklar yerine alternatiflerinin getirildiğini ve ödüllü kılıç oyunları ile at yarışlarının bunlar arasında olduğunu aktarır.[215]

Hz. Muhammed, Hicret'in 6. yılında Medine'de Veda Tepesi ile Hafya arasındaki yaklaşık iki kilometrelik alanda bir at yarışına katılmış ve kazanacak ata verilecek ödülü belirlemiştir. Düzenlenen yarışı ise Hz. Ebu Bekir'in atı kazanmıştır.[216] Yarışlara katılan atların yalnızca birinciden onuncuya kadar isimlendirilmesinden, bir yarışta en fazla bu sayıda atın koşmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. Ancak zaman zaman bir yarış gününde yüzlerce atın yarıştığı da bilinmektedir. Bu bilgi, Müslüman Arapların yarışlara ne kadar ilgili olduklarının bir kanıtıdır. Nitekim Emeviler döneminde de (661-750) bu ilgi devam etmiş ve İslam topraklarında hipodromlar inşa edilerek sayısız yarış düzenlenmiştir.[217] Bu hipodromlardan Emevilerce inşa edilenlerin mimari özellikleri hakkında herhangi bir veriye ulaşılamamış olsa da, Memlûkların inşa ettikleri kale ve hisarların çevresinde yer alan hipodromların duvarlar ve bahçelerle çevrili oldukları, içlerinde yarışların yanı sıra askeri talimlerin, çevgan müsabakalarının ve hanedan üyelerinin düğünlerinin de yapıldığı bilinmektedir.[218]

3.1.4. İlk Soyağacının Köklerinden Bugünlere

Arap atı, uzun süre Ortadoğu ile İç Asya arasındaki kültür ticareti sayesinde bozkır Moğolları ve Türklerinin atlarıyla karışmış, gücü ve dayanıklılığıyla Arapların, Kıpçakların, Selçukluların ve Osmanlıların geniş topraklara yayılabilmelerinde büyük rol oynamıştır. Müslüman Arapların Endülüs'e, Memlûklu Kıpçakların Kırım'a, Selçukluların Anadolu'ya, Osmanlıların ise Balkanlara ve Orta Avrupa'ya doğru ilerleyişleri Arap atlarının sırtında gerçekleşmiştir. Savaşlar ve ticari ilişkiler sayesinde Arap atıyla tanışan Batı Avrupalılar, bir yandan da Ortadoğu ve Bizans kültürünü tanıma, merak etme ve kendi kültürlerine entegre etme gayreti içine

---

[214] Nebi Bozkurt, "Eğlence", **İslam Ansiklopedisi**, c. 10 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994): 483-488.
[215] Ebu Ubeyde, **Mühim Akide ve Fıkhi Sorulara Cevaplar - Fetvalar** (İstanbul: İslam Daveti Yayınları, ty), 207.
[216] Cevad Ali, **el-Mufassal fi Tarihi'l Arab Kabe'l-İslam**, c. IV (1994), 683'ten aktaran Ramazan Altınay, "Erken Dönem İslam Toplumunda At Yarışları", **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. XVII (2006): 134.
[217] **Age**, 136-144.
[218] Al-Maqrizi, **Khitat**, v. II (Kahire: Bulaq, 1854), 197-200, 228'den aktaran **The City in the Islamic Period**, ed. Salma K. Jayyusi vd., v. 94/1 & 94/2 (Brill, 2008), 310.

girmiştir. Edebiyattan mimarlığa, resimden müziğe kadar Doğu'ya özgü, ilgi çekici ve araştırmaya değer bulunan pek çok tür, akım, teknik, ürün ve düşünce Batı'ya taşınır. Bu Doğulu kültür öğeleri, yüzyıllar içinde Aydınlanma sürecine dahil olarak çağdaş Avrupa'nın kültür mirasının köklerini daha da derinleştirir.[219] Arap atı da Haçlı Seferleriyle ivme kazanan bu kültürleşme süreci içinde, Emevilerin İber Yarımadası'na ve Osmanlıların Balkanlar'a doğru yayılmalarıyla Avrupalılar tarafından daha yakından tanınmıştır. Batı'ya taşınan Arap atı, burada kontrol altında yetiştirilmeye başlanır ve günümüzün en makbul at ırklarından biri olan İngiliz atı da dahil olmak üzere, pek çok türün kan hattı şemasında belirleyici bir yer edinir. Safkan soyağacının köklerinde yer alan üç at, Britanya topraklarına 1689'da götürülen *Byerley Turk*, 1700'lerin başında götürülen *Darley Arabian* ve 1730'larda götürülen *Godolphin Barb* isimli atlardır.[220]

Barut ve ateşli silahların yaygınlaşmasıyla şövalyeliğin önemini kaybettiği Avrupa'da, bunun yerine biniciliğin önü açılır ve bu ihtiyaç sonucu gelişen dresajla[221] birlikte hem binicilik ve atlı sporlar hem de atla ilgili bilimsel çalışmalar (soyağacı tutma, kontrol altında üreme, soyu iyileştirme, tedavi ve bakım teknikleri) artmaya başlar. Ata binmenin amacı, artık karşıdakine taarruz etmekten ziyade, tıpkı bir gösteri havasında estetik ve centilmence bir binicilik sergilemektir. Nitekim 16. yüzyılda Federico Grisone ve Giovanni Batista Pignatelli, bir süre sonra arka arkaya çok sayıda örneğiyle karşılaşılacak binicilik okullarından ilkini Napoli'de açarlar. Buradan mezun olan öğrenciler, Avrupa'ya yayılıp pek çok soylu aileye binicilik dersleri verecektir. Öte yandan, bu yüzyıl boyunca özellikle İtalya'da sürdürülen bilimsel çalışmalar ise, ileride başta İngiltere olmak üzere pek çok ülkede gelişecek at yetiştiriciliği, binicilik ve at yarışlarına zemin hazırlaması bakımından da önemlidir. Nitekim bu çalışmaların

---

[219] William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, 2. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 1989), 216, 236-238.

[220] 17. yüzyıl sonunda atlar, mevcut isimlerinin yanı sıra, ait oldukları yöre veya topluluğun ismiyle birlikte anılıyor ve bu şekilde soy kütüğü kayıtlarına işleniyor olmalılar. Bu nedenle, isimlerinin arkasındaki etnik/kültürel sıfatlardan, İngiliz atı soyağacının başlangıcını temsil eden bu üç attan ikisinin bir Arap'a, birinin de bir Türk'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu atlar içinde, ülkemizde en popüler olanı *Byerley Turk*'tür. 17. yüzyılda Osmanlı Ordusu bünyesinde Viyana Kuşatması'na katılan ve burada sahibiyle birlikte esir düştükten sonra yeni sahibi İngiliz Subayı Robert Byerley tarafından Britanya'ya götürülen bu atın hikayesi romanlaşmış ve Türkçesi 2007 yılında yayınlanmıştır: Jeremy James, **İngiliz Yarış Atlarının Atası Türk Atı Byerley Türk**, çev. Neşe Olcaytu (İstanbul: E Yayınları, 2007); Rebecca Cassidy, "Turf Wars: Arab Dimensions to British Racehorse Breeding", **Anthropology Today**, v. 19, no. 3 (June 2003): 13-18.

[221] Fransızca kökenli bir sözcük olan "dresaj" atların terbiye edilmesi demektir: "Dressage", **Larousse Dictionnaire de Français**, http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/dressage/26784?q=dressage#26653 [03.11.2017].

sonunda Eski Yunan ve Roma dönemlerinden atlarla ilgili eserler güncel dillere çevrilmiş, yeni kitaplar kaleme alınmış ve hızla yaygınlaşmış, atçılık okulları açılmış ve binicilik eğitimi gelişme kaydetmiştir.[222]

Aynı dönemde İngiltere Kralı Henry VIII (1491-1547), İtalya ve İspanya'dan atlar ithal eder ve pek çok hara kurdurur. At yarışları ve yetiştiriciliğiyle ilgili önemli ve katı kanunlar çıkarır; hatta bu nedenle, yaşadığı yıllar atçılık tarihi içinde "İğdiş Edilmişler Dönemi" olarak anılır. Damızlık atların yalnızca merkezden uzak ahırlarda ve kontrol altında çiftleştirilmeleri, ülkede kamuya açık çayırlarda otlayan tüm erkek atların iğdiş edilmeleri, din adamlarından soylulara kadar belli bir refah seviyesinin üstündeki herkese belli sayıda aygır sahibi olma zorunluluğu getirilmesi gibi kanunlar, Henry VIII'in atçılık politikalarına birkaç örnektir.[223] Soyun iyileştirilmesi, kontrol altında yetiştirme, düzenli yarışların örgütlenmesi ve yarışlar üzerine bahis oynatma gibi çalışmalar bu yüzyılda önemli gelişim gösterir. Elizabeth I'in (1533-1603) hükümdarlık döneminde ise Chester, Newmarket, Kiplingcotes, Hambleton, Carlisle, Doncaster ve Croydon'da hanedanın düzenlediği ve yarımkan atların katıldığı yarışlar koşulur. 17. yüzyıla gelindiğinde, artık İngiltere'de neredeyse her gün yarış düzenlenmektedir. Daha yüksek ikramiyelerin dağıtılmasıyla daha kaliteli atların yarışlara katılması teşvik edilir. Yarış öncesi ve sonrasında atların tartılması, faul ve diskalifiye olma dahil pek çok yarış kuralı standardize edilir, bahisler çeşitli kurallara bağlanır.[224] Örneğin "İngiliz Yarışlarının Babası" olarak anılan Kral Charles II (1630-1685), yalnızca yeni hara, ahır ve yarış sahaları ortaya çıkarmakla kalmamış, yetiştiriciliğe önemli yatırımlar yapmış, büyük yarışlar düzenletmiş ve kendinden öncesine göre yarış ikramiyelerini hayli yükseltmiştir.[225] Bu gelişmeler, yalnızca bu etkinliğin kurumsallaşmasını değil, aynı zamanda halkın ilgi ve katımının artmasını da sağlamıştır. Kısa süre içinde bu kurallar Fransa, İtalya, Hollanda ve Britanya İmparatorluğu'nun farklı topraklarında da uygulanmaya başlanır.[226]

18. yüzyılın ilk yarısında at yarışları kurallarında köklü değişiklikler gerçekleşir. Yarış mesafeleri kısaltılır, daha genç atlar yarışlara katılmaya başlar, yarış kayıtları daha

[222] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 293-294.
[223] John I. Day, "Horse Racing and the Pari-mutuel", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, v. 269, no. 1 (1950): 55.
[224] **The History of Race Riding and the Jockeys' Guild** (Turner Publishing Company, 1999), 10-11.
[225] R. Darvill, "A Treatise on the Care, Treatment, and Training of the English Race-horse", **The Quarterly Review**, v. XLIX (London: William Clowes, 1833): 385.
[226] **The History of Race Riding…**, 12.

düzenli tutulur, önceleri yalnızca sahipleri tarafından binilen ve yarıştırılan atların yeni binicileri için 1752'de Jokey Kulübü kurulur.[227] Artık atlar yaş ve performanslarına göre sınıflandırılarak yarışlara kaydedilmekte, bahisler bu ölçüde daha ciddi ve örgütlü şekilde düzenlenmekte, şampiyon atlar ve jokeyler tarih sahnesine çıkmaktadır.[228] Nihayet bu kurumsallaşma süreci, isimleri ve dünyaca bilinirlikleri günümüze ulaşan Britanya'nın kupalı koşularının arka arkaya başlamasıyla taçlanır: *St. Leger* (1776), *the Oaks* (1779) ve *Derby* (1780). Yarım asır içinde, bu üçlüye iki büyük yarış daha eklenir: *Two Thousand Guineas* (1809) ve *One Thousand Guineas* (1814).[229] İngilitere'de 19. yüzyıl, Jokey Kulübü'nün iyiden iyiye kurumsallaştığı, ülkenin dört bir yanında büyük ilgi gören yarışların düzenlendiği ve bununla doğru orantılı olarak oynanan bahislerde de hızlı bir yükselişin olduğu dönemdir. Bununla birlikte, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de yarışlara ve bahislere ilgiyi arttırdığını eklemek gerekiyor. Önceleri yarış sonuçları bir noktadan diğerine güvercinlerle ulaştırılırken, 1860'da bu hizmetin ilk kez telgraf yoluyla sağlanması, bu gelişmelere somut bir örnektir. [230]

Fransa'da da yarışların yaygınlaştığı ve bir düzene girmeye başladığı dönem 18. yüzyıla tekabül eder. Soyluların ilgi gösterdikleri yarışlar, bu dönemde atların kapasitesinin ve ülke yarışçılığının kurumsal gelişiminden ziyade, bireyler ve belli başlı aileler için de hayli prestijli ve itibar gören bir uğraş konumundadır. Yüzyılın sonuna doğru yavaş yavaş ilk örgütlenmeler ortaya çıkarken, hipodrom benzeri ilk düzenlemeler içinse Paris'in güneydoğusundaki Fontainebleau ve Sablons'daki geniş alanlardan yararlanılır. Louis XVIII (1755-1824) yarışları bir düzene oturtma ve safkan yetiştiriciliği için tesisleşme yolunda önemli adımlar atarken, onun ardından iktidara gelen Charles X ise (1757-1836) selefinin çalışmalarını geliştirir. 1830 itibariyle Paris'in merkezindeki Champ de Mars adlı alanda resmi yarışlar koşulmaya başlanır. 1833 yılına gelindiğinde ise, artık binden fazla sahipli at ülkenin çeşitli hipodromlarında yarışmaktadır.[231] Ülkenin büyük kupalı koşuları da bu dönemde (*Prix*

[227] Aslında "jokey" sözcüğü, daha 1171 tarihli bir İngiliz gazetesinde, Londra Smithfield'de önemli bir at alım-satım piyasası olduğunu ve bu amaçla yarışlar düzenlendiğini aktaran bir metin içinde geçmektedir. Ancak jokeyliğin basit bir binicilikten ve/veya seyislikten estetik ve itibarlı bir meşgaleye dönüşerek örgütlenme ihtiyacı duyması ancak 18. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Bkz. **The History of Race Riding…,** 11.
[228] **Age**, 13.
[229] Wray Vamplew, Joyce Kay, **Encyclopedia of British Racing** (Psychology Press, 2005): 76-77.
[230] **The History of Race Riding…**, 14.
[231] Eugénie Chapus, **Le Turf ou Les Course des Chevaux en France et en Angleterre**, 2. bs. (Paris: Librairie de l'Hachette, 1854), 12-18.

du Jockey Club 1836'da, *Grand Prix de Paris* 1863'te) arka arkaya düzenlenmeye başlanır.[232] Kısacası, 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde bu oyun artık Kıta Avrupa'sında profesyonelce düzenlenen ve tutkuyla oynanan bir kimlik kazanmıştır. Bununla birlikte, Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Atlas Okyanusu'nun karşı tarafında da yarışlar hızlı bir gelişim içindedir.

1495 yılındaki ikinci seyahatinde, yanında İspanyol aygırları ve kısraklarıyla birlikte Yeni Dünya'ya giden Kristof Kolomb (1451-1506), aslında ileride buradaki süvarilerin binecekleri ve sömürgecilerin yarıştıracakları atların atalarını kıtaya taşımıştır. Nitekim daha üç yıl önce Müslümanları İber Yarımadası'ndan defeden İspanyolların, onlardan öğrendikleri pek çok kültürel öğenin içinde atları, binicilik ekipmanları ve atlı kültür pratikleri de vardır.[233] Yeni Dünya'ya ayak basıldığı bu yıllarda, Avrupa'nın en batısında asillerin kendi aralarında at yarışları düzenledikleri, dönemin Portekiz Prensi Afonso'nun (1475-1491) böyle bir yarış sırasında atından düşerek ölmesinden anlaşılmaktadır.[234] 16. yüzyıl boyunca Orta ve Kuzey Amerika'ya yayılan atlar, İspanyolların etkisiyle 17. yüzyıl başında Panama'dan Şili'ye kadar neredeyse tüm Güney Amerika'ya da yayılmış ve yarıştırılmaya başlamıştır. Bu arada yerliler de bu yeni konuklarıyla kısa süre içinde kaynaşmış; onları çalmış, yemiş, yetiştirmiş ve sonunda yeni bir atlı kültüre sahip olmuşlardır. Bu yüzyıl içinde İngiltere'den de ilk atlar kıtaya götürülmüş ve İspanyol atlarının ağırlıkta olduğu güney bölgeleri yerine, kuzeydeki sömürgeciler ile yerli kabileler tarafından kullanılmışlardır. At yarışları Virginia, New England, Massachusetts, Rhode Island ve New York'taki kolonilerde hızla gelişmiş, yarışlarla ilgili kural ve kanunlar hazırlanmıştır. Başlangıçta yarışların, daha çok iki atın süre ve mesafe temelinde birbirileriyle mücadelesine dayandığı anlatılır. 1700 itibariyle İngiliz stili düzenli yarışlara başlanırken, 1734'te Amerika'nın ilk jokey kulübü Güney Carolina'da kurulur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783), 1812 Savaşı ve Amerikan İç Savaşı (1861-1865) süresince İngiltere'den at ithalatında duraklamalar olsa da, ara dönemler ve iç savaş sonrasında artık Amerika Birleşik Devletleri'nin pek çok eyaletinde düzenli yarışlara geçilir. 1866'da bahisler için şubeler açılır, 1870'te Amerikan Atlarının Şecere Defteri yayınlanır, 1886'da ise yarış sonuçlarındaki

[232] Richard Stone Reeves and David Ashforth, **Crown Jewels of Thoroughbred Racing: Original Paintings (**Eclipse Press, 1997), 158-166.
[233] Robert M. Denhardt, "The Horse in New Spain and the Borderlands", **Agricultural History**, v. 25, no. 4 (October 1951): 145.
[234] **The Christopher Columbus Encyclopedia**, ed. Silvio A. Beding (Springer, 2016): 191.

tartışmalara son vermek amacıyla ilk fotofiniş uygulamaları denenir.[235] Ülke yarışçılığının en prestijli ve hepsini kazananın "üçlü taç" (*Triple Crown*) unvanına sahip olacağı kupalı koşuları da yine bu yüzyılın üçüncü çeyreği içinde başlamıştır: *Belmont Stakes* (1867), *the Preakness Stakes* (1873) ve *Kentucky Derby* (1875).[236]

Tıpkı Amerika kıtası ve Birleşik Devletler örneğinde olduğu gibi, at yarışları Avrupa merkezli kültürel yayılmanın bir parçası olarak, henüz 19. yüzyıl sona ermeden dünyanın pek çok bölgesine, özellikle de Britanya İmparatorluğu'nun topraklarına hızla yayılır. Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Güney Afrika ve Hindistan gibi koloniler, Batılı tarzda düzenlenen at yarışlarının kısa süre içinde örgütlendiği ve ilgi gördüğü yerlerdir.[237] Bunun yanında Avrupalılar, doğrudan koloni kurmadıkları fakat siyasal, ekonomik ve kültürel etkilerini yoğun bir şekilde hissettirdikleri ülkelerde de Batı tarzı yarışların ilk filizlerini atmış ve yerleşmesini sağlamışlardır. Tıpkı son yüzyılında pek çok açıdan dışa bağımlı hale gelen Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi.

3.2. Batılı Tatlar, Askeri İhtiyaçlar: Osmanlı Toplumunun Yarış ve Bahis Deneyimleri

Düğün, sünnet, baharın gelişi, zafer, bayram gibi kutlama ve şölenlerde günler boyu süren eğlencelerin bir parçası olarak at yarışları düzenlemek, Osmanlılarda eski ve yaygın bir gelenektir. İmparatorluk topraklarında Batılı anlamda bilinen ilk düzenli yarışların tarihi ise 19. yüzyıl ortalarının İzmir'ine uzanır. Bölgede yaşayan Levantenler tarafından başlatılan ve uzun yıllar boyunca bu çevrece düzenlenen yarışlardan bahsetmeden önce, Osmanlı atçılık kurumlarından kısaca söz etmek doğru olacaktır.

Kökleri yüzlerce yıla dayanan atlı kültür, Osmanlıların topraklarını genişletmelerinin yanı sıra, sivil hayatta da ulaşım, taşımacılık ve iletişim gibi temel ihtiyaçları karşılamalarında büyük rol oynamıştır. Ordu kadrolarını ücretli askerlik esasına göre teşkil eden Osmanlıların askeri birlikleri, bu bağlamda Yeniçerilerin yanı sıra Kapıkulu Sipahileri ve Tımarlı Sipahilerden oluşturulmuştur. Timurtaş Paşa'nın (ö.

[235] **The History of Race Riding and the Jockeys' Guild…**, 11, 14-16.
[236] Richard Sowers, **The Kentucky Derby, Preakness and Belmont Stakes: A Comprehensive History** (North Carolina: McFarland, 2014), 9, 15-17, 427-430.
[237] "Horse Racing", **Encyclopaedia Britannica**, https://www.britannica.com/sports/horse-racing#ref91920, [20.10.2017].

1404) önerisiyle, kuruluşu I. Murat (1326-1389) zamanına tarihlenen Kapıkulu Ocağı'nın askerleri, savaşta ve barışta doğrudan hükümdara bağlı bir birliği teşkil eder. Kapıkulu askerleri Yeniçerilere, Kapıkulu Ocağı'na bağlı süvari birlikleri ise (bilhassa 15. yüzyıl ortalarından itibaren) aynı ocağı oluşturan diğer birliklere nazaran daha itibarlı, nüfuzlu ve yüksek maaşlı bir grup olmuştur. Devletin büyümesi ve sürekliliğinde önemli rol oynayan Tımarlı (veya Topraklı) Sipahiler ise, Osmanlılardan önce başka Türk-İslam devletlerinde de görüldüğü gibi, hizmet ve kıdemlerine göre belirlenen maaşlarına ve işlemekle/bakmakla görevlendirildikleri topraklarına sahip olmuşlardır.[238] Savaş dışı dönemlerde, söz konusu topraklarında belirli sayıda atın yetiştirilmesi ve bakımıyla sorumlu tutulan bu kitle, Osmanlılarda atçılığın gelişiminde büyük rol oynamıştır.[239]

Tımarlı Sipahilerin kendi arazilerinde yetiştirdikleri hayvanların yanı sıra, at da dahil olmak üzere saraya ait küçük ve büyükbaş hayvanlar ise Istabl-ı Amire veya Has Ahırlar olarak adlandırılan, saray içinde veya çevresinde inşa edilmiş büyük ahırlarda yetiştirilmiştir. Topkapı Sarayı Ahırları, Ahırkapı civarındaki Şadırvan Ahırları, Kadırga Limanı Ahırları, Tersane-i Amire Divanhanesi Ahırları, Dolmabahçe Sarayı Ahırları gibi çoğu İstanbul'da kurulmuş olan bu ahırlara, Edirne ve Yanbolu gibi başka kentlerde de rastlanır.[240] Hatta İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın güneyinde yer alan Ahırkapı semti, ismini burada kurulmuş saray ahırlarından almıştır.[241] Bu ahırlarda sultan ve saray erkânı için yetiştirilen ve bakılan atlar, kent çevresinde kendilerine ayrılmış Kağıthane Çayırı, Alibeyköy Çayırı, Büyükdere Çayırı, Göksu Çayırı, Paşabahçe Çayırı, Veliefendi Çayırı gibi geniş alanlarda da asırlar boyunca beslenmiş ve idman yaptırılmışlardır.[242] Atların yanı sıra, saraya ait at arabalarının ve "raht hazinesi" olarak adlandırılan değerli taşlarla süslenmiş eyer ve koşum takımlarının da korunduğu Istabl-ı Amire Dairesi, 19. yüzyılın ikinci yarısında kısmen özerk bir idari yapıya kavuşturulur. İmparatorluğun sonuna dek Istabl-ı Amire Müdüriyeti adıyla

---

[238] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 452-454.
[239] Osman Köksal, "Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hâra-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 10(2) (2009): 335. http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/10_2_Makale_14.pdf [28.11.2017].
[240] Zeynel Özlü, "Istabl-ı Amire'de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Bazı Notlar", **Vakıflar Dergisi**, s. 32 (2009): 170-171. http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/767/%c3%96zl%c3%bc.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].
[241] Sarkis Sarraf Hovhannesyan, **Payitaht İstanbul'un Tarihçesi**, çev. Elmon Hançer (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 10.
[242] Köstem, **age**, 38-39.

anılmaya devam eden kurumun çatısı altındaki "at oğlanları", yerlerini seyislere ve hademelere bırakırken, sarayın at ihtiyacına hizmet eden taşradaki Yund Ocakları ile ona bağlı "taylar ağaları" ve "voynuklar" gibi görev ve örgütlenmeler ise tamamen kaldırılır.[243]

Osmanlılarda atçılığa hizmet eden en önemli kurumlardan biri de çiftliklerdir. Zirai faaliyetlerin yanı sıra her türlü hayvancılık işinin yürütüldüğü, farklı tür ve büyüklüklerde imparatorluğun dört bir yanında bulunan bu toprak parçaları ve üzerindeki örgütlenmeler, Klasik Dönem'in sonuna tekabül eden 18. yüzyıl ortalarına kadar yaşamıştır. Bu alanda yapılan ilk reformlara kadar, söz konusu araziler "reaya çiftliği", "hassa çiftlik", "askeri amaçlı kullanılan çiftlikler" ve "büyük zirai mülk ve çiftlikler" olarak sınıflandırılmıştır.[244] Tımar sisteminin işlevini kaybettiği 18. yüzyıl ortaları itibariyle, askeri amaçlarla oluşturulan ve ileride isimleri hara olarak anılacak "hayvanat ocakları" ise dönemin yegâne resmi tarımsal örgütlenmesi olarak kalmıştır.[245] III. Selim'in (1761-1808) askeri alandaki reform çalışmaları kapsamında, nitelik ve sayı bakımından gelişme gösteren haralara, halefi II. Mahmut döneminde de (1808-1839) önem verilir ve 1815 yılında Çiftlikat-ı Hümayun idaresi kurulur. Bu kapsamda ilk modern hara Eskişehir Çifteler'de oluşturulurken, daha sonra yapılan çalışmalarla idari merkezi Mahmudiye'ye taşınır. Böylelikle hayvanat ocakları fiilen ortadan kalkmış ve haralarda çağdaş anlamda yetiştiricilik denemelerine ağırlık verilmiştir. Çiftlikat-ı Hümayun örgütlenmesi öncesinde orduya at alımı için, Urfa gibi yetiştiriciliğin geliştiği bölgelerden satın alma ve kiralama yollarına gidilirken, modernleşme bağlamında vazgeçilen bu yöntemin beraberinde, Çifteler'in yanı sıra Malatya'da Sultansuyu, Adana'da Çukurova ve Bağdat'ta Veziriye haraları kurulur.[246] Askeri alanda görülen bir eksikliğin giderilmesi amacıyla girişilen bu yeni örgütlenmenin, yine Arap atçılığının gelişmiş olduğu bölgelerde hayata geçirildiği fakat kişiler ve ailelerin kontrolünden alınıp devlet eli altında daha kurumsal bir kimlik kazandırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

---

[243] Necdet Sakaoğlu, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985): 56.
[244] Ö. Lütfi Barkan, "Çiftlik", **İslam Ansiklopedisi**, c. 3 (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988): 392-395.
[245] M. Gürbüz, "Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Tarihi Gelişimi" (Uzmanlık Tezi, TODAİE Ankara, 1989)'dan aktaran **Türkiye'de Tarım**, ed. Fahri Yavuz (Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2005), 6, http://traglor.cu.edu.tr/objects/objectFile/turkiyede_tarim_2008_01_18.pdf [03.12.2017].
[246] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 273, 423.

Atın askeri alanda ve gündelik hayatta tartışmasız bir öneme sahip olmasına, hatta mülkiyet ilişkileri ve sosyal statü göstergelerinde dahi belirleyici özellikler taşımasına rağmen, 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı topraklarında hâlâ örgütlü bir yarışçılık deneyimine rastlamak söz konusu değildir. Kaliteli at yetiştirilmesine, atların bakımına ve korunmasına yüzyıllar boyunca önem verilmiş, hatta bu amaçlarla farklı dönemlerde kanunlar çıkarılmıştır. Buna karşın, aynı dönemde Batı'da hızla gelişen yarışçılık kültürünün imparatorluk topraklarında benzer şekilde gelişip yaygınlaşmaması, Batılı kültür öğelerinin henüz halk arasına tam anlamıyla nüfuz edememiş olmasıyla açıklanabilir. Nitekim 19. yüzyıla gelindiğinde, uzun bir süredir farklı alanlarda devam eden reform çalışmaları, son kertede yine askeriyeyle sınırlı durumdadır. Ancak Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da koşulan yarışlar, her ne kadar ön planda daha çok soylular yer alsalar da, halkın da izleyici olarak katıldığı ve büyük ilgi gösterdiği etkinliklere dönüşmüş, toplumsal bir eğlence anlamı kazanmıştır. Örneğin 1740 Newmarket, 1839 Ascot, 1858 Chester ve 1860 Goodwood yarışlarının resmedildiği yağlıboya tablolarda, pistin çevresinin heyecanla atlara bakan izleyicilerle dolu olduğu görülmektedir.[247]

Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde, hanedanın herhangi bir üyesiyle ilgili bir kutlama haricinde, mahalli düzeyde tertip edilen yarışlarla 19. yüzyılın ikinci yarısında karşılaşılabilir. Bunlar arasında İstanbul'da Kağıthane Çayırı ile Manisa ve Samsun'da düzenlenen yarışlar, dönemin yerel gazetelerinin aktardığı kadarıyla, yerel halk ve çevre yerleşimlerde yaşayanlar tarafından büyük ilgi görmüştür.[248] Bu yarışları dönemin Avrupa'daki örnekleriyle karşılaştırmak pek mümkün değil. Ancak bu yüzyılın padişahları Abdülmecit (1823-1861), Abdülaziz (1830-1876) ve II. Abdülhamit'in (1842-1918) spora olan ilgileri ve Batılılarla yakın ilişkiler kurmayı gerektiren dönemin koşullarının, bu yerel girişimlerle başlayarak zamanla gelişecek çağdaş ve örgütlü bir yarışçılık kurumunun temellerini attığı söylenebilir. Nitekim imparatorluğun Batılı tarzda planlı ve programlı yarışlarla tanışması, yine yerel bir

[247] "Suffolk-Newmarket", **Throughbred Heritage**, http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerSuf.html [04.12.2017]; "Berkshire-Ascot", **Throughbred Heritage**, http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerBerk.html#agc [04.12.2017]; "Cheshire-Chester", **Throughbred Heritage**, http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerChesh.html [04.12.2017]; "Sussex-Goodwood", **Throughbred Heritage**, http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerSussex.html [04.12.2017].
[248] Köstem, **age**, 63-66.

girişim olarak, İzmir ve çevresinde yaşayan Levantenlerin 1856 itibariyle Paradiso'da (bugünkü Şirinyer) yılda bir gün düzenleyerek ilk filizlerini attıkları yarışlara dayanmaktadır.

Osmanlıların 1839 yılında Mısır Hıdivi Kavalalı İbrahim Paşa'nın (1789-1848) ordusu karşısında yenilgiye uğradıkları Nizip Savaşı'nın ardından, İngilizlerin zaten bir süredir hayli zor durumda olan imparatorluk üzerindeki nüfuzunun iyice arttığı söylenebilir. Bu savaşın sonucunu öğrenemeden hayata gözlerini yuman Sultan II. Mahmut, hükümdarlık döneminde ülke yönetiminin sarayın tekelinden Babıali'ye geçmesini sağlamış ve geleneksel kalemiye kurumunu modern bir bürokrasiye dönüştürmeye çalışmıştır. Bu süreçte, başta İngilizler olmak üzere, pek çok Batılı ülkenin temsilcisi siyasal ve iktisadi amaçlarla İstanbul ve İzmir gibi kentlere gelir, bazı devlet kurumlarında görev alır ve ticari faaliyetlere girişirler. Öte yandan, 1839 sonrasında imparatorluğun kuzey komşusu Rusya'yı önemli bir tehdit olarak gören İngiltere, doğrudan ülkenin içişlerine de müdahale etmeye başlar. II. Mahmut'un ardıllarının devam ettirecekleri reformların yaklaşık çeyrek asırlık dönemini ifade eden Tanzimat Devri, imparatorluğun tüm tebaasının bundan böyle din ayrımı yapılmaksızın kanunlar önünde eşit kabul edileceği, can ve mal güvenliğinin sağlanacağı, herkesin mal ve mülk edinebileceği, satabileceği ve miras bırakabileceği yeni bir dönemin kapılarını açar.[249]

Tanzimat Fermanı, imparatorluk çatısı altında yaşayan gayrimüslimlerin daha geniş haklara kavuşmalarının yanı sıra, Batılı ülkelerin de güveninin ve desteğinin kazanılması anlamını taşır. Zaten 16. yüzyıldan beri kısa vadeli ihtiyaçlar için sarraflardan yararlanan devlet yönetimi, 18. yüzyıla gelindiğinde daha da derinleşmiş olan mali bunalım nedeniyle sarraflık kurumuna daha fazla başvurur hale gelmiştir. Buna karşın, faizle borç veren ve uluslararası para trafiğinde deneyim kazanan sarraflar, 19. yüzyılın ilk yarısında "Galata Bankerleri" olarak anılan büyük sermayedarlara dönüşür. Üstelik bu grup, yalnızca imparatorluğun gayrimüslim tebaasının üyelerinden oluşmamaktadır çünkü Avrupa'dan gelen Levantenler de bu sermayedar kesim içinde hızla önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Baltazziler, Kamondolar ve Zarifiler, devlet için Avrupa'dan kolayca borç bulabilen ve imparatorluk içinde hem maddi hem de kültürel yatırımlar yapan ailelerden sadece

[249] Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, 22. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 83-85.

birkaçıdır.[250] Artık Batılı diplomatların, tüccarların ve girişimcilerin ülkede daha fazla miktarda ve daha geniş imtiyazlarla boy gösterecekleri yıllar başlamıştır. Önemli yatırımların yapıldığı, iktisadi faaliyetlerin arttığı ve buna paralel olarak sosyal-kültürel etkinliklerin canlanıp çeşitlendiği kentlerden biri de İzmir'dir.

3.2.1. İzmir ve Çevresindeki İlk Düzenli Yarışlar

Kırım Savaşı'nın (1853-1856) sonlarına doğru hazırlanan ve 18 Şubat 1856 tarihinde yayınlanan Islahat Fermanı, imparatorluk çatısı altındaki kişi ve kurumların mevcut haklarını genişletmenin yanı sıra, yeni kurumların da ortaya çıkmasının önünü açan bir ilandır. İktisadi ve toplumsal serbestlik rüzgarlarının estiği bu ortamda, İzmir'e yerleşmiş bir grup Levanten ailenin girişimleri sonucu, 23 Eylül 1856 tarihinde imparatorluk topraklarındaki ilk düzenli yarışlar Buca'ya bağlı Paradiso'da (daha sonra Kızılçullu, bugünkü adıyla Şirinyer) koşulmuştur. Bu yarışlar, günümüzde ülkedeki dokuz hipodromda düzenlenen at yarışlarının, Osmanlı dönemine uzanan başlangıcı ve imparatorluktan cumhuriyete devredilmiş bir kültür mirası olarak kabul edilebilir.

Geride kalan üç yüzyıl içinde İngiltere'de adım adım gelişen ve "üzerinde güneş batmayan topraklarına" hızla yayılan profesyonel yetiştiricilik ve yarışçılığın, Osmanlı İmparatorluğu'nda Buca'da hayat bulması bir tesadüf değil. Zira İzmir, imparatorluğun Batı dünyasına açılan önemli bir liman kenti konumunda olup, aynı zamanda pek çok Levanten tüccar ve Avrupalı görevlinin de yaşadığı bir bölgenin merkezidir. 19. yüzyılın ortaları itibariyle Doğu Akdeniz'in bu önemli kentinde yeni ulaşım ağları örülmekte, tramvaylar çalışmakta, modern eğitim kurumları açılmakta, sanayi tesisleri yükselmektedir. Kent, her milletten yatırımcı ve tüccarların yoğun faaliyetler yürüttüğü bir merkez durumundadır. Hatta imparatorluk sınırları içinde faaliyete geçen ilk banka olan Commercial Bank of Smyrna, İzmir ve çevresindeki bu Avrupalı yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur.[251] Buca ise, kent merkezine yakın konumu ve doğal kaynaklarının elverişliliği sayesinde Levantenlerce tercih edilen sakin ve huzurlu yerleşim bölgelerinden biridir. Buca'ya yerleşmiş çoğu İngiliz, Fransız ve İtalyan kökenli aileler, anayurtlarından yanlarında getirdikleri kültür öğelerini burada da yaşatmayı sürdürmüş; kendi konaklarını, kiliselerini, eğitim

[250] Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, 4. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 217-221.
[251] **Age**, 229.

kurumlarını ve ortak yaşam alanlarını inşa etmişlerdir.[252] Buca ve hemen yakınındaki Paradiso, sahip oldukları su kaynakları ve kemerleri, meyve bahçeleri, üzüm bağları ve yemyeşil ormanlık alanları sayesinde zaten uzun yıllardır bölge halkının sıkça yararlandığı mesire yerlerinden biridir. Yabancıların, özellikle de konsoloslar ve tüccarların Buca'da ilk inşa ettikleri yazlık köşklerin tarihi 18. yüzyıla kadar uzansa da, bu topluluğun bölgedeki yoğun yerleşmesi 19. yüzyılda gerçekleşir. Bu dönem itibariyle Buca, artık sadece bir mesire ya da sayfiye bölgesi olmanın ötesine geçen, özellikle bahar ve yaz aylarında pek çok sanatsal, kültürel ve sportif etkinliğe ev sahipliği yapan, hatta bu amaçla bazı konaklama tesislerinin bile açıldığı popüler bir yere dönüşür.[253] Tüm bu etkinlikleri düzenleyenler, bölgeye yerleşen Avrupalı soylu ailelerin üyeleridir. Bazı seyyahların gezi notları ile 19. yüzyıla ait İzmir kartpostallarında görünen malikânelerinin fotoğrafları, Levantenlerin sahip oldukları servetleri, eğitim ve kültür düzeyleri, zevk ve estetik anlayışları hakkında fikir edinmek için yeterli belgelerdir. Kolonyal üslupta yüksek duvarlarla çevrilmiş ve hayli ihtişamlı görünen bu köşk ve malikânelerin sadece birkaçı bugün kullanılmaya devam ediyor.[254] Bir kısmı ise ya ayakta fakat işlevsiz halde ya da büyük bölümü yıkılmış, sadece birkaç duvarı görülebilir durumda. Buna rağmen, söz konusu ailelerin iktisadi ve kültürel birikimlerini günümüze taşıyan belki de en çarpıcı örneğin, bugün hâlâ bahçesinde bir arada yattıkları görkemli kiliseleri ve etrafına yayılmış olan aile mezarları olduğunu söylemek mümkün.[255] Zaten Toprak ve Karakurt da, günümüzde gömü yapılmayan ve sit alanı statüsü verilen Buca Anglikan Mezarlığı'ndaki mezar taşlarının birer heykeltıraş eseri olduklarına ve oldukça bakımlı durumlarına dikkat çekerek bu görüşü destekliyorlar.[256] Kısacası tüm bu bilgi ve gözlemler, söz konusu

---

[252] "Tarihçe", **Buca Belediyesi**, http://www.buca.bel.tr/Buca-Hakkinda/1/tarihce/buca.html [10.04.2018].

[253] Rauf Beyru, **19. Yüzyılda İzmir Kenti** (İstanbul: Literatür Yayınları, 2011), 131-135.

[254] Seyhun Binzet, Fikret Yılmaz ve Sabri Yetkin, **İzmir Kartpostalları 1900** (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2003), 88, 89, 177, 178, 201.

[255] Araştırmacı, basılı kaynaklardan edindiği bu bilgileri yerinde gözlemlemek amacıyla 23-24.01.2020 tarihinde Buca'ya gitmiştir. Kaynaklarda isimleri geçen ailelere ait köşk ve malikanelerin bazılarının içine girmiş, bazılarını ise yalnızca çevrili oldukları duvar veya tellerin ardından görebilmiştir. *All Saints Church* isimli Buca Anglikan Kilisesi, İngiliz mimarlığının izlerini yansıtan taş bir yapıdır. Kilisenin içinde, Buca'ya yerleşmiş nüfuzlu ailelerden Reeslerin I. Dünya Savaşı sırasında burada güven içinde yaşayabilmelerinin hatırına, İngiltere'de ürettirip 1922'de buraya getirttikleri büyük bir org bulunmaktadır. Kilisenin sorumlusu Ümit Bey, günümüzde otuz-kırk kişilik bir cemaatin ibadete geldiğini, ancak bazı dönemlerde kente gelen turistlerin de kiliseye büyük ilgi gösterdiklerini söylemiştir. Kilisenin çevresinde servi ağaçları altında yer alan aile mezarları ise adeta birer sanat eseri görünümündedir. Her mezar taşının üzerine, orada yatan kişilerin isimleri ile doğum ve ölüm tarihleri estetik formlarda kazınmıştır.

[256] Zafer Toprak, Ahu Karakurt, "Türkiye'de Yabancı Mezarlıkları ve Küresel İlişkiler Ağında Stratejik Gelişmeler: İzmir İçin Bir Yaklaşım", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, no. 7:1 (2009): 89-90,

dönemde bölgede yaşayan Levantenlerin ne kadar saygın ve toplumsal katmanlaşmada yüksek statüde olduklarının günümüze ulaşmış somut birer kanıtıdır.[257]

Buca'nın hem iktisadi hem de sosyal-kültürel açılardan daha da canlanmasını sağlayan başka bir etken daha var: yapımına, aynı zamanda ilk programlı yarışların koşulduğu 1856 yılında başlanan ve imparatorluğun Anadolu topraklarındaki ilk demiryolu hattı olan "İzmir-Aydın Demiryolu Projesi." Batılı tüccar ve yatırımcılar Avrupa menşeli mallarını Anadolu'nun iç bölgelerine ulaştırmak, üretimde ihtiyaç duydukları ucuz hammaddeleri ise içeriden limanlara taşıyabilmek için bu yüzyıl içinde demiryolu inşaatlarına ağırlık vermeye başlarlar. Günden güne dışarıya daha bağımlı hale gelen Osmanlılar ise, bilhassa İngilizlere ticari alanda önemli imtiyazlar sunar. Örneğin 1838 yılında imzalanan Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'yla İngiliz tüccarlar için bütün iç gümrük ve tekeller aşamalı olarak kaldırılmış, böylece 1827-1850 arasında Osmanlıların İngiltere'den ithalat miktarı % 400'den fazla artış göstermiştir.[258] İşte bu ortamda, imparatorluktan imtiyaz alan *Imperial Ottoman Smyrna-Aidin Railway Company* (ORC), maden ve tarım ürünleri zengin olan Aydın'ı İzmir limanına bağlama hedefiyle, 1856'da İzmir-Aydın demiryolu inşaatının temellerini atar.[259] Demiryolu inşa imtiyazının bu şirketler ve üyesi oldukları ülkeler için kısa vadedeki kazanımı, Menderes ovalarındaki yeraltı ve yerüstü zenginliklerini İzmir limanı üzerinden kolayca Avrupa'ya ulaştırmak olsa da, uzun vadedeki amaç bu hatların Asya ülkelerine kadar uzatılarak tüm bölgenin denetim altına alınmasıdır.[260] Merkezi kalkış noktası Punta (Alsancak) olarak belirlenen İzmir-Aydın hattı üzerinde açılan ilk istasyonlardan biri ise, bu tarihten itibaren yaklaşık bir buçuk asır boyunca at yarışlarına ev sahipliği yapacak olan Buca'dır. Buca'ya ve Paradiso'ya düzenli seferler 1866 itibariyle başlar.[261]

---

http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/turkiye-de-yabanci-mezarliklari-ve-kuresel-iliskiler-aginda-stratejik-gelis-2017-02-13-164.pdf [13.05.2020].

[257] Yok olmuş toplulukları nüfus yapıları ve büyüklükleri açısından inceleyen paleodemografi dalı, bu analizler için mezar taşlarının, büyüklüklerinin ve kullanım/bakım sürelerinin önemine dikkat çeker. Emiroğlu ve Aydın, **age**, 664-665.

[258] Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi** (Ankara: Savaş Yayınları, 1982), 26.

[259] Map of the Ottoman Railway From Smyrna to Aidin, 1860, Gallica - Bibliothèque National de France, No: FRBNF40732727, http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53029398c/f1.item.zoom [10.04.2018].

[260] Beyru (2011a), **age**, 276.

[261] Mehmet Aldonat Beyzatlar, "The Impact of Railway Infrastructure on Economic Growth and Population in Turkey" (Yüksek Lisans Tezi, TC Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 8, 89.

Buca'nın demiryolu hattıyla merkeze ve diğer yerleşim noktalarına bağlanması, kent nüfusunun ve ticari faaliyetlerin artışını da beraberinde getirmiştir. Hatta Aydın'a kadar uzanan bu hat üzerindeki diğer yerleşimlere kıyasla, Buca ve Seydiköy'ün zaman içinde bu banliyö treninden daha fazla istifade eden iki yerleşim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim İzmir'in 1900 yılında hazırlanan kent rehberine göre, yüzyılın başına gelindiğinde Punta istasyonundan Buca ve Seydiköy yönüne günde sekiz ya da dokuz tren kalkmakta, bunların önemli bir kısmından Buca yolcuları yararlanmaktadır. Öyle ki, Buca ve Seydiköy trenini kullananlar için, bir de bunu İzmir'in kent içi tramvayına bağlayan yıllık abonman kartları bile çıkarılmıştır.[262] Demek ki yaklaşık otuz beş yıl içinde Buca halkı demiryolu sayesinde dış dünyayla daha yoğun bir temas içine girmiş, buna paralel olarak Buca'daki gündelik hayat da hızla zenginleşmiş ve sosyal-kültürel faaliyetler daha da canlanmıştır. Yine de, demiryolu öncesinde de Buca'nın, burada yaşayan Rumlar, Yahudiler ve Levantenler sayesinde görece gelişmiş bir kültürel zenginliğe sahip olduğunu hatırlatmak lazım. 18. yüzyılda İzmirli Levantenlerin ikincil konut/sayfiye alanı olarak kullanmaya başladıkları Buca, bu özelliğiyle zaten sosyo-ekonomik refah düzeyi yüksek bir nüfus yapısına sahipken,[263] demiryolu bölgenin bu özelliğini daha da geliştirmiş ve yeni konukların bölgeye gelip yerleşmesine zemin hazırlamıştır.

19. yüzyıl itibariyle yerleşim için Bournabat (Bornova), Buca, Seydiköy gibi bölgeleri tercih eden Levantenler, inşa ettikleri köşk, konak ve malikâneleriyle kentin mimari çehresini değiştirirken, demiryolları, kiliseleri, spor sahaları, lokalleri ve kulüpleriyle sosyal ve kültürel açılardan da önemli dönüşümlere öncülük etmişlerdir. Hatta bölgedeki çekicilikleri ve nüfuzlarının ne denli artmış olduğu, 1863 yılında kente gelen Sultan Abdülaziz'in Levantenlerce kendi mülklerinde misafir edilmesinden ve iki yıl sonra Buca Protestan Anglikan Kilisesi'nin doğrudan padişah fermanıyla yenilenmesinden anlaşılabilir.[264] Ticaret yapan ve hatırı sayılır mal varlığına sahip olanların dışında, orta sınıfı temsil eden Levantenler ise daha çok avukatlık, hekimlik,

[262] Beyru (2011a), **age**, 276.
[263] Hümeyra Birol Akkurt, Feyzal Avcı Özbaran, "Modernist Konut Üretiminin Merkez Dışı Yayılımı: İzmir - Buca Örneği", **Mimarlık**, s. 353 (2010), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=367&RecID=2393 [10.04.2018].
[264] Onur Şenel, Yasemin Ata, "Türkiye'de Protestan Müziği: İzmir Buca Baptist Kilisesi Örneğinde Müzik ve İbadet", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 7, s. 32 (2014): 697. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi32_pdf/8diger_sosyalbilimler/senel_onur_yaseminata.pdf [13.04.2018].

eczacılık, fırıncılık, otelcilik, lokantacılık, terzilik gibi işlerle meşgul olmuşlardır. Bu uğraşlar, gündelik hayatta yörenin yerel halkıyla daha yakın ilişkiler kurmalarını ve içinde Batılı tüketim kalıplarıyla oyun ve eğlence kültürünün de önemli yeri olan kendi dünyalarını komşularına aktarmaları için uygun bir ortam yaratmıştır.[265] Eğitime ve okumaya verdikleri önem, kendi kültürlerini korumalarını sağladığı gibi, bu kültürün yerelde yayılmasını da kolaylaştırmıştır. İstanbul ve İzmir'de çıkardıkları pek çok Fransızca, İtalyanca, İngilizce gazete ile kurdukları okullar ve kiliseler, bu kültür politikalarını yansıtan örneklerdir. Konsoloslarla kurdukları yakın ilişkiler ve kendi aralarındaki evlilikler sayesinde politik açıdan daha da güçlü bir konum elde eden Levantenler,[266] bölgenin sosyal hayatına canlılık getirmenin yanında, geleneklerini ve ritüellerini yaşatabilmek için kurumsallaşmaya da önem vermişlerdir. Açtıkları lokanta, gazino, bar gibi işletmelerde ve kendi malikânelerinde düzenledikleri balolar ve danslı-müzikli etkinliklerde sık sık bir araya gelmiş,[267] inşa ettikleri *Apollo* adlı açıkhava tiyatrosunda pek çok oyunun kalabalık izleyicilerle buluşmasını sağlamışlardır.[268] Levantenlerin büyük önem verdikleri meşgalelerden biri de spordur. Daha 20. yüzyıla gelinmeden, kurdukları irili ufaklı birçok spor kulübü İzmir genelinde boy göstermeye ve kendi aralarında turnuvalar düzenlemeye başlamıştır.[269] Futbolun yanı sıra tenis, basketbol, bisiklet, golf gibi dallarla da ilgilenen ve yüzyılın ikinci yarısı boyunca bunları bir düzen içinde icra eden Levantenler, at yarışlarının organizasyonu için de bir kulüp kurmuş, uygulanması içinse Buca Hipodromu'nu inşa etmişlerdir. Ne var ki, bu etkinlikleri uzun bir süre boyunca sadece kendi toplulukları içinde düzenlemişlerdir.

Kültür, sanat, eğlence ve spor etkinliklerinin revaçta olduğu bu ortamda, Osmanlı topraklarındaki ilk düzenli yarışlar 1856 yılının 23 Eylül gününde Paradiso'da koşulur. Bu tarih, aynı zamanda ORC'nin İzmir-Aydın demiryolu inşa imtiyazını resmen aldığı ve ilk kazmanın vurulduğu gündür. Hatta Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

---

[265] Ercan Uyanık, "Levantenlerin Buca'nın Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkileri", **Dokuz Eylül Buca'yı Konuşuyor: Dünden Bugüne Buca**, ed. Hasan Çukur, Raziye Oban Çakıcıoğlu (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017), 122.
[266] Hümeyra Birol Akkurt, **Kent, Toplum, Mekan İlişkileri Çerçevesinde Paterson Köşkü** (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017), 32.
[267] Raziye Oban Çakıcıoğlu, "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 22 (2007): 351-352. http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/379/369 [13.05.2020].
[268] "Buca", **TC Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77445/buca.html [10.04.2018].
[269] Günver Güneş, "19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir'de Futbol", **Toplumsal Tarih**, s. 142 (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005): 68-78.

(TCDD) bile, 23 Eylül'ü kurumun kuruluş tarihi olarak kabul etmiştir.[270] Organizasyonunda Levantenlerin, Avrupalı diplomatların ve gayrimüslim ahalinin önemli rol oynadığı bu ilk programlı yarışlar, bir tesadüf eseri 23 Eylül tarihine denk gelmemiş olsa gerek. Zira aradan bir buçuk asırdan uzun bir süre geçmesine rağmen, ismi ve idari yapısı değişen ülkenin devlet demiryolları hâlâ bu tarihi benimseyip kutladığına göre, herhalde 1856 yılında düzenlenen yarışlar da, devletten alınan bu önemli imtiyazın kutlama törenlerinin bir parçasıydı. Başka deyişle, bu ilk yarışların imparatorluk topraklarında yatırım ve ticaret yapan Avrupalılar ile Batılılaşma bağlamında daha geniş haklara kavuşan gayrimüslim tebaanın, ortak ve kısmen dışa kapalı bir kutlama etkinliği olduğunu söylemek mümkün. Nitekim organizasyonun o dönemki yegâne Türk üyesi olan Evliyazade Refik Bey'in oğlu Sedat Evliyazade de, bu iddiayı destekleyen bir yaklaşımla, anılarında İzmir'deki yarış ortamını şöyle aktarmaktadır:

> "O zamanlar koşulara iştirak eden atların sahipleri tamamen ecnebi idi. Ve ekseriyeti de İngilizler teşkil ederdi. At sahiplerinden başka antrenör, cokey ve seyisler de İngiliz veya Rum'du. Biz Türkler yarışlara ancak seyirci olarak iştirak ederdik. (…) İzmir at yarışlarının önemli bir hususiyeti de bu koşuların adeta enternasyonal bir görünüm taşıması idi. Koşuda hangi millete mensup at sahibi kazanırsa o memleketin bayrağı şeref direğine çekilirdi."[271]

Sedat Evliyazade'nin anılarında aktardığı bu bilgiler, Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla kişilere ve kurumlara verilen imtiyazların, gayrimüslimlerce daha fazla söz sahibi olunan bir spor ve eğlence organizasyonunda vücut bulduğunu gösteren önemli bir örnektir. Zira liman ve demiryolu işletmeciliğinden maden aramaya kadar pek çok alanda yaptıkları yatırımlarla ekonomik açıdan iyice güçlenen Levantenler, o güne kadar Osmanlı topraklarında ilk kez gerçekleşen kültürel/sportif bir organizasyonun temellerini atarken, jokeyinden at sahibine kadar bütünüyle kendi topluluklarının üyelerini bu etkinliğe dahil etmişlerdir. Dönemin padişahı Abdülmecit'in, yakın ilgi gösterdiği bu yarışlarda sadece Levantenlerin kurduğu şirketler adına koşular olduğunu görüp "Sultan Koşusu" adlı bir koşunun da programa eklenmesini istemesi, üstelik bunu tesadüfen yarışlara denk gelen bir tarihte İzmir'e geldiğinde öğrenmiş olması,[272] organizasyonun doğrudan Levantenlerce düzenlenen ve finanse edilen bir yapıda olduğunun bir kanıtıdır. Beyru da, yarışçılığı Batı

[270] "Tarihçe", **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları**, http://www.tcdd.gov.tr/content/31 [10.04.2018]; "TCDD 23 Eylül'de 153. Yaşına Giriyor", **Haberler**, 18.09.2009, https://www.haberler.com/tcdd-23-eylul-de-153-yasina-giriyor-haberi/ [10.04.2018].
[271] "Sedat Evliyazade'nin Yarış Hatıraları", **Derbi**, y. 4, s. 156 (07.07.1949): 3.
[272] İzmir ve Havalisi Asarıatika Muhipleri Cemiyeti, **İzmir Rehberi**, s. XI (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934): 111.

dünyasından Osmanlı topraklarına getiren Levantenlerin atlı etkinliklere hayli düşkün olduklarını aktarır:

> "Bornova iskelesi yanındaki düzlük alan, özellikle atlarıyla yarış yapmayı ya da hız gösterisini seven gençlerin rağbet ettikleri bir yer olmuştur. Bunun yanı sıra, Bornova, Buca, Kokluca gibi yakın köy yerleşmeleri, atla gidilen ve atlı gezintilerin yapıldığı yerler olarak bilinmektedir. Bunların, bazen onar, yirmişer kişilik gruplar halinde, özel kulüp giysileriyle yapılan gezilerin, İzmir'in yabancı ve Levanten üst sosyal tabakalarının gözde eğlenceleri arasında olduğu çeşitli gezi notlarında belirtilmiştir."[273]

Öyleyse bu noktada, 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca düzenlenen yarışların içeriğine geçmeden, organizasyonun mimarı olan atçılık tutkunu bu Levantenlerden bazılarını biraz daha yakından tanımak doğru olacaktır.

1850'ler itibariyle belli bir düzene girmeye başlayan yarışların organizasyonuyla ilgili kayıtlarda, İzmir'de mukim veya bir süreliğine görev yapmak üzere bu kente gelmiş bazı kişilerin isimleri sıklıkla anılır. Bunlardan en çok öne çıkan ve yarışların organizasyonuna öncülük ettikleri belirtilenler arasında Buca ve Bornova'da yerleşik olan Paterson, Whittall, Rees, Allioti, Forbes ve Giraud ailelerinden üyelerin isimleri geçer. Söz konusu girişimciler arasında ismi geçen tek Türk üye Evliyazade Refik Bey'dir. Hatta bu kişiler, uzun bir süre yılda yalnızca bir kez düzenlenen yarışları örgütlemekle kalmamış, bu işi daha kurumsal ve sürdürülebilir kılmak amacıyla *Smyrna Races Club* (SRC) aldı bir de kulüp kurmuşlardır.[274] Ancak bu kulübün tam olarak hangi tarihte kurulduğuna dair kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Bazı kaynaklar, SRC'nin kuruluşunu ilk düzenli yarışların koşulduğu 1856 yılına dayandırırken,[275] bazılarında ise maden arama amacıyla Osmanlı topraklarına gelen John Bortwick Paterson'un kulübün kurucularından biri olduğu ileri sürülür. Eğer bu iddia doğruysa, kulübün kuruluş tarihi en erken, Paterson'ın İskoçya'dan İzmir'e geldiği 1859 yılı olabilir. Sonuçta kuruluş tarihi hakkında farklı görüşler olsa da, SRC'nin at yarışlarının 20. yüzyılın başında tümüyle İstanbul'a taşınmasına kadar İzmir'deki yegâne hak sahibi ve organizatörü olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde konuyla ilgili ulaşılabilen en eski belge ise

[273] Rauf Beyru, "Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşımı ve Trafik Düzeni", **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, haz. Tuncer Baykara (İzmir: Akademi Kitabevi, 1994), 17.
[274] Nimet Üyken, **Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi (50. Yıl)** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2000), 14-16.
[275] Bu konudaki genel yaklaşım, SRC'nin ilk düzenli yarışın koşulduğu 1856'da kurulduğu yönündedir. Ancak gerek İzmir'de gerek Yunanistan'da bulunan ve yetkilileriyle iletişime geçilen arşivlerde bu bilgiyi doğrulayan birincil kaynağa ulaşılamamıştır.

"İzmir'in Buca tarafında at yarışları tertip edilmesine izin verilmesi" başlığıyla 1 Kasım 1863'e tarihlenen metindir.[276]

SRC'nin üyeleri arasında sıkça geçen soyadları incelendiğinde, bu ailelerin neredeyse tamamının Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ardından İzmir ve çevresinde çeşitli yatırımlara girişen Levantenler olduğu görülmektedir. Örneğin John Bortwick Paterson, petrol işinde deneyimli İskoç bir tüccarın oğludur ve kardeşi David ile birlikte Osmanlı topraklarındaki krom yataklarını tespit etmek üzere buraya gelmiştir. İlk olarak İstanbul'a gelen Paterson, burada İngiltere konsolosunun kızıyla evlenerek nüfuzunu güçlendirir. Ardından Fethiye bölgesindeki krom yataklarını bulmak üzere yaptığı uzun bir Anadolu turunun sonunda, Levantenlerin ağırlıkta oldukları Bornova'ya yerleşir. Kısa sürede kentin tanınmış tüccarlarından biri olan J. B. Paterson, 1889'da hayata gözlerini yumar.[277] Sıkı bir yarışçılık tutkunu olan Paterson'un, sırf bu zevki uğruna İngiltere'ye giderek yüksek bedeller karşılığında kaliteli atları ve deneyimli jokeyleri İzmir'e getirttiği anlatılır.[278] SRC'nin kuruluşunda ve daha sonra yarış ve bahislerin organizasyonunda yer alan isimlerden William Forbes de 1850 yılında henüz 21 yaşındayken İskoçya'dan İzmir'e maden arama ve ihracatı amacıyla gelen genç bir girişimcidir. Nitekim kısa süre içinde Söke'de bir fabrika sahibi olmuş ve ismi günümüze kadar ulaşan *MacAndrews & Forbes Co*. adlı şirketin temellerini atmıştır.[279] Hatta Forbes ailesinin ismi Buca'da bir sokağa dahi verilmiştir.[280] Kentte bir sokağa ismi verilmiş diğer bir SRC kurucusu ise, ticaret yapmak üzere Floransa'dan ilk olarak Sakız'a, oradan da İzmir'e gelen ve zaman içinde İzmir İtalyan Ticaret Odası'nın başkanlığına kadar yükselen Albert Aliotti'dir. Mülkleri Bornova, Karşıyaka, Alsancak ve Buca'ya yayılmış olan Aliotti ailesi, halı ticaretiyle uğraşan ve zaman içinde bu alanda pek çok şirketi bünyesinde toplayan *Oriental Carpet Manufacturer*s'ın (Şark Halı Kumpanyası) sahibidir. Zamanında, üzerinde sahip oldukları mülklerin sayıca fazlalığı nedeniyle olsa gerek, Alsancak'ta

[276] İzmir'in Buca tarafında At Yarışları Tertip Edilmesine İzin Verilmesi, 1280 / 1863, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, A.) MKT.MHM, No: 282.
[277] Birol Akkurt, **age**, 51-53.
[278] Sabahattin Kapani, "Türkiye'de İlk At Koşuları", **Yeni Asır**, 22.03.1942'den aktaran Günver Güneş, **(1850-1922) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların Türkiye'ye Gelişi** (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012), 14.
[279] Wallis Kidd, "MacAndrews & Forbes and the Forbes Family", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/forbes-history.html [12.04.2018].
[280] "Forbes Sokağı", **Google Haritalar**, https://www.google.com.tr/maps/place/Forbes+Sk.,+35360+Buca%2F%C4%B0zmir/@38.3891575,27.1554741,19z/data=!4m5!3m4!1s0x14bbd8b307523cb5:0x9a4e48fe146e928c!8m2!3d38.3889956!4d27.1584138 [12.04.2018].

bugün 1462. Sokak veya Yüzbaşı Şerafettin Bey Sokak olarak anılan sokağın eski adı Aliotti Bulvarı'dır.[281] SRC'nin kurucuları arasında anılan diğer bir isim, yarışların tarihiyle ilgili yayınlarda "Rees ailesi" veya "Mösyö/Mister Rees" olarak karşımıza çıkar. Reeslerin Galler'den Osmanlı topraklarına gelişleri ve İzmir'e yerleşim süreçlerini anlatan kaynaklarda, bu ailenin çeşitli üyelerinin isimleri geçmektedir. Bu üyelerden hangilerinin doğrudan yarışlara ilgi gösterdikleri ve hem SRC'nin kuruluşuna hem de yarışların yarım asır boyunca organizasyonuna katıldıklarına dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Oban Çakıcıoğlu, Buca'daki hipodromun yapımında Rees ailesinin önemli payı olduğunu aktarır.[282] Kırım Savaşı sırasında ticaret yapmak amacıyla Osmanlı topraklarına gelip Buca'ya yerleşen ailenin yola çıkış noktasının, at yarışlarının büyük ilgi gördüğü Britanya adası olması, Anadolu'ya gelir gelmez bu sosyal oluşumun içine kolaylıkla katılmış ve at yarışlarının gelişimini teşvik etmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Kaynaklarda adı geçen Mösyö/Mister Rees'in, 1853'te Buca'ya gelen Thomas Bowen Rees olması kuvvetle muhtemeldir.[283] SRC'yle ilgili anılan diğer isimlerde de benzer yolculuk, yerleşim ve yatırım hikayeleriyle karşılaşılır. Bazılarının hakkında kitaplar yazılmıştır, bazıları içinse hatıralarını yaşatmak amacıyla günümüzde hâlâ kupalı koşular düzenlenmektedir. Bu ailelerden biri, Fransız Devrimi'nin olası olumsuz etkilerinden kaçmak için devrim yıllarında İzmir'e göç edip Bornova'ya yerleşmiş Giraud ailesi, diğeri ise yine ticari amaçlarla 19. yüzyıl başında İngiltere'den gelen Whittall ailesidir.[284] Her iki aile de, kuşaklar boyunca kendi ticari faaliyetlerini yürütmenin yanı sıra, İzmir çevresine ve sonraki yıllarda yerleştikleri İstanbul yaşamına önemli katkılar sunmuştur.[285] İçlerinde, at yarışlarına sağladıkları doğrudan katkılar sayesinde unutulmayanlar da vardır. Örneğin, Giraud ailesinin üyesi William Giraud (1903-1980), Şirinyer

[281] "Aranızdan ayrılsam da yüreğim hep Türkiye'de", **Yeni Asır**, 16.11.2010. https://www.yeniasir.com.tr/hayatinicinden/2010/11/17/aranizdan_ayrilsam_da_yuregim_hep_turkiye de [12.04.2018]; "A potted history of the Aliotti family in the Levant", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/testi77.htm [12.04.2018].
[282] Raziye Oban Çakıcıoğlu, "İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi" (Doktora Tezi, TC Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006), 149.
[283] "Merchant Adventurers in the Levant", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/testi46.htm [13.04.2018].
[284] "Ne Türküz ne de Avrupalı", **Milliyet**, 28.05.2012, http://www.milliyet.com.tr/-ne-turkuz-ne-de-avrupali--gundem-1545857/ [14.04.2018]; "A record of the origin and history of the Giraud and Whittall families of Turkey by Edmund H. Giraud", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/book1.htm [14.04.2018].
[285] *Modalı Vitol Ailesi* Whittalllerin bir aile biyografisi olup Levanten kültürü üzerine pek çok bilgi ve belge sunmaktadır: Osman Öndeş, **Modalı Vitol Ailesi** (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2015).

Hipodromu'nun yanındaki meşhur Cennet Harası'nın kurucusu ve 1951 itibariyle TJK'nın asli üyesidir. Yarışçılık ve yetiştiricilik konularında yaptığı girişimleri ve sağladığı kazanımları belleklerde yaşatmak amacıyla, TJK her sene kış sezonunda yalnızca belli bir başarı seviyesinin üstündeki İngiliz atlarının katılabildiği "William Giraud Koşusu" düzenlemektedir.[286]

Yukarıdaki birkaç örnekte de görüldüğü gibi, 1856 itibariyle Buca'da başlayan düzenli yarışlar ve bunun kurumsal örgütlenmesi, aynı yüzyıl içinde Avrupa'nın farklı bölgelerinden İzmir'e gelip yerleşen Batılıların yanlarında getirdikleri kültür öğelerinden yalnızca biridir. Bir binek ve yük hayvanı olarak Anadolu insanına hiç de yabancı olmayan at, Anadolu'nun Batı'ya açılan bu liman kentinde artık farklı bir eğlence ve spor aracına dönüşmüş; kendisini seyrettirmek üzere insanları periyodik olarak bir araya toplayan bir etkinliğin başlıca öznesi olmuştur. Bu yarışlar ve üzerine oynanan bahisler sayesinde, dönemin yerel halkı yeni bir oyunla tanışmış; sonucunu birkaç atın o günkü performansının belirlediği bir şans oyununa izleyici olarak katılmaya başlamıştır. Başlangıçta dışarıya kapalı olarak düzenlenen bu ilgi çekici etkinlik, bir süre sonra tüm tebaanın katılımına açılacak ve Türkler de atlarını yarışlara kaydettirebilecektir.

İlk düzenli yarışlar 1856'da başlamış olsa da, bu tarihten önce de İzmir'de Levantenlerin kendi aralarında at yarışı düzenlediklerini aktaran bazı kaynaklar bulunmaktadır. Whittall ailesinin, henüz on sekiz yaşındayken 1809'da Liverpool'dan İzmir'e gelen ve iki yıl sonra *C. Whittall and Co.* adlı şirketini kuran üyesi Charlton Whittall'ün (1791-1867),[287] Karaosmanoğlu[288] ve Forbes ailelerinden temin ettiği

[286] "William Giraud Koşusu'nu Extra Power kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15528 [14.04.2018].

[287] "Whittall", **Humphrys Family Tree**, http://humphrysfamilytree.com/Maltass/whittall.html [01.05.2018]. Whittall ailesinin atçılık ve yarışçılığa olan ilgisi, ailenin henüz İngiltere'de yaşadığı döneme uzanmaktadır. Nitekim Charlton Whittall'ün büyük dedesi James Whittall (1705-1780), dört atın çektiği arabasını kendisi kullanan, atlarıyla yarışlara katılan, hatta Worchester ve Chester yarışlarında kupalar kazanan bir tüccardır. "Updating the Whittalls of Genealogy in 1996 and Organizing the Reunion of 1999", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/pdf/Updating-the-Whittalls-of-Turkey-genealogy-in-1996-Betty-McKernan.pdf [01.05.2018].

[288] Karaosmanoğlu ailesi 16-20. yüzyıllar arasında özellikle Batı Anadolu'da kırsal yapıların örgütlenmesinde ve dönüşümünde çok önemli roller üstlenmiş, aile üyeleri Manisa'dan Bergama'ya, Turgutlu'dan İzmir'e kadar bölgedeki pek çok yerleşim biriminde voyvodalıktan belediye başkanlığına idari görevlerle donatılmışlardır. Dolayısıyla 19. yüzyıl ortasında İzmir ve çevresindeki at yarışlarının bu aile üyelerinin bilgisi ve desteğiyle hayata geçirilmiş olması doğal karşılanabilir. Kemal Kaya, "Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 26, s. 41 (2007): 109, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/65028/11688.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].

atlarla 1840 itibariyle ilk yarışların düzenleyicisi olduğu bu kaynaklarda aktarılır.[289] Ancak bu yarışların herhangi bir programı ve planlı bir takvimi yoktur. Dolayısıyla at sahiplerinin belirli günlerde kendi aralarında amatörce düzenledikleri turnuvalara benzetilebilir. İzmir ve Havalisi Asarıatika Muhipleri Cemiyeti'nin 1934 tarihli *İzmir Rehberi*'ndeki bazı bilgilerden, bu tür yarışların bazen bir kutlama amacıyla bazen de önemli bir kişinin onuruna düzenlendiği anlaşılmaktadır. Örneğin Sultan Abdülmecit 1849 yılındaki İzmir seyahati sırasında, burada yaşayan Levantenlerin düzenledikleri yarışları izlemiş ve pek beğenmiş, bunun üzerine İzmirli atçılar kendisine İngiliz ve Arap atları armağan etmiştir. Dört sene sonra düzenlenen başka bir koşu ise, kente yeniden gelen ve bir hafta kadar kalan Sultan'ın şerefine hazırlanmıştır. Muhtemelen bu tarihlerde SRC henüz kurulmamış olduğu için, tüm bu organizasyonun kurallarını belirleyen, katılacak atları tayin eden, hatta masrafları karşılayanlar bizzat Levantenlerdir. Bu durumu Vali Kayserili Ahmet Paşa'dan öğrenen Sultan Abdülmecit, Türkleri veya devleti temsil eden bir makamın yokluğuna sinirlenerek, bu tarihten itibaren Hazine-i Hassa'dan her sene yirmi altın verilmesini emreder. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu yıkılana dek düzenlenen her yarış programına "Sultan Koşusu" adlı bir koşu daha eklenmiş olur.[290]

Sultan Abdülaziz ise İzmir yarışlarına selefi Abdülmecit'ten daha da yakın bir ilgi gösterir. Saltanatı boyunca (1861-1876) imparatorluğun refah düzeyini Batı dünyasında gözlemlediği seviyeye çıkarmak için, başta askeriye ve eğitim kurumlarında olmak üzere pek çok alanda reformlar yapan Abdülaziz, demiryollarına ise ayrı bir önem vermiş ve İzmir-Aydın Demiryolu'nun yapımıyla yakından ilgilenmiştir.[291] 1863 yılında Mısır seyahati dönüşünde İzmir'e uğrayan Abdülaziz, 24 Nisan'da Buca'da düzenlenen at yarışlarını seyretmiş, kentte geçirdiği üç gecenin ikisinde Whittall, diğerinde ise Baltazzi ailelerinin malikânelerinde misafir edilmiştir.[292] Whittall malikânesinde misafirleri ağırlayan, yukarıda ismi geçen Charlton Whittall'dür. Sultan ve maiyetindekilerin, SRC'nin düzenlediği at yarışlarından hayli etkilendikleri ve bu etkinliğin Türkler arasında da yaygınlaşması

[289] Philip Mansel, **Levant: Splendour and Catastrophe on the Mediterranean** (Hachette UK, 2010), 165.
[290] İzmir ve Havalisi..., **age**, 111.
[291] Roderick H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876: Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Reform Hamlesinin En Önemli Yılları**, çev. Orhan Akınhay (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), 247-248.
[292] "Buca", **TC Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/EN,110151/buca.html [28.04.2018].

için çaba sarf ettikleri aktarılır. Örneğin bu amaçla, Abdülmecit'in başlattığı Sultan Koşusu'nun ikramiyesinin miktarı 100 altına yükseltilmiş, 1863 ya da 1864 yılında ise başkentte, "Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye" adlı İngiltere'deki Jokey Kulübü benzeri bir örgütlenme kurulmuş, Kağıthane'de bir yarış sahası oluşturulmuş ve koşular düzenlenmeye başlamıştır.[293]

İzmir'de yarışların 20. yüzyıl başına kadar aralıksız şekilde her yıl yapıldığı, hatta gösterilen ilgi nedeniyle bazı yıllarda hem koşu sayısının arttırıldığı hem de sonbahar koşularının programa eklendiği, dönemin İzmir ve İstanbul gazetelerinden takip edilebilmektedir. Bu kaynaklarda, yarış günlerinde Buca'da yapılan hazırlıklar, yarışları izlemek üzere gelen halkla ilgili gözlemler, koşu isimleri, yarış mesafeleri, dağıtılan ikramiyeler gibi bilgiler yer alır.[294] Örneğin 1880'lerin ortalarından itibaren günde ortalama yedi-sekiz koşu düzenlenmekte, bunlar genellikle sabah 10.30-11.00 civarında başlamakta ve akşamüstü saatlere kadar devam etmektedir. Öğle arasında verilen iki saatlik uzun aralarda ise hipodromu dolduranlar zengin büfelerde sunulan yemekleri yiyip orkestranın çaldığı müzikleri dinlemektedir.[295] Öte yandan, yarışlar üzerine elbette bahis de oynanmaktadır. 1895 yılına ait gazetelerin aktardığı kadarıyla, dönemin yegâne bahis türü günümüzde "ganyan" olarak bilinen ve koşunun yalnızca birincisini doğru tahmin etmeye dayanan oyundur.[296] Koşuların, yarış organizasyonuna ve dağıtılacak ikramiyeye katkıda bulunan kurumların unvanlarıyla isimlendirilmeleri ise dikkat çekicidir.[297] Örneğin 1879 yılı bahar koşularının isimleri "Rıhtım Şirketi Koşusu", "Banliyö Koşusu", "Sultan Kupası Koşusu", "Direktörler Koşusu", "Aydın Demiryolu Koşusu", "Kasaba Demiryolu Koşusu" ve "Teselli Koşusu'dur".[298] Yüzyılın sonuna doğru Müslüman tebaa üyelerinin ve askerlerin de etkinliğe katılımının artmasıyla "Süvari Koşusu", "Jandarma Koşusu", "Buca Koşusu" gibi yeni koşu isimleri de ortaya çıkar.[299] Koşuların isimlendirilmesi ve galip gelene, adına koşulan kişi ya da kurumu temsilen bir ödül verilmesi, günümüzde de devam eden bir gelenektir. Yarışan atların isimlerinin ise, tıpkı bugünkü gibi hayli çeşitli

[293] Ferruh Dinçer, Aşkın Yaşar, "Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar", **Türkler Ansiklopedisi**, c. 10 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002): 1154.
[294] Rauf Beyru, **19. Yüzyılda İzmir** (İstanbul: Literatür Yayınları, 2000), 265-269.
[295] Hristo Solomonidis, **Tis Smirnis** (Atina: 1957)'den aktaran Güneş (2012), **age**, 30-31.
[296] **Ahenk**, 04.04.1895'ten aktaran Güneş (2012), **age**, 27.
[297] Aysun Sarıbey Haykıran, "Aydın Vilayeti'nde Çiftlikler (1839-1918)" (Doktora Tezi, TC Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 193.
[298] **Le Matin**, 23.04.1879'dan aktaran Rauf Beyru, **19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam** (İstanbul: Literatür Yayınları, 2011), 266.
[299] **Age**, 268.

olduğu görülüyor. Örneğin 18 Nisan 1887'de koşulan yarışları *Sinclair, Garibaldi, Uncle, Duvaref* ve *Hadid* kazanırken, 1890 yılının yarışlarında en başarılı performansı gösteren atların isimleri *Ceylan, Galip* ve *Piç Osman*'dır.[300] Özellikle bu son üç isim, artık Türklerin de atlarıyla oyuna dahil olmaya başladıklarının açık bir göstergesidir.

Dönemin gazetelerindeki bilgilerden, yüzyılın sonuna doğru Buca'daki yarış organizasyonunun hâlâ Levantenlerin elinde olduğu anlaşılıyor. Ne var ki, 1850'li ve 60'lı yılların aksine koşular artık tüm tebaaya hitap etmektedir. 1880'lerin ikinci yarısı itibariyle Türkler de atlarını koşulara kaydettirmeye, kimi zaman kendi atlarına binerek yarışmaya, hatta belki de bahis oyunlarına bile katılmaya başlamışlardır. Dolayısıyla, etkinliği planlarken artık dar bir çevrenin zevk ve tercihleri değil, tüm katılımcıların toplumsal ve kültürel değerleri gözetilmektedir. Örneğin 1891 bahar yarışları, o yılki Paskalya bayramının üçüncü gününde koşulması gerekirken, bu tarih aynı zamanda Ramazan ayının yirmi yedinci gününe denk geldiği için, yarışlar birkaç gün sonra kutlanacak bayramın ikinci gününe ertelenir ve yapılan bu "jest" nedeniyle Müslüman ahali, organizasyonun sahiplerinden ORC'nin müdürüne hitaben bir teşekkür yayınlatır.[301] Yarışlara Türklerin katılımının önünü açan kişininse, tesadüf eseri bir davet nedeniyle Mısır'dan İzmir'e gelen Ahmet Bekri Bey olduğu anlatılır. Dr. Sıtkı Şükrü Pamirtan'ın aktarımına göre, Mısır'da at yarışlarının gelişiminde önemli rol oynayan Ahmet Bekri Bey, İzmir'de hiç Türk atı ve jokeyi olmamasına üzülerek, 1885 yılı ilkbahar yarışlarına *Nedim* adlı atını getirtmiş ve programdaki yedi koşunun altısını, kendi bindiği bu atla kazanmıştır.[302] Aynı atla aynı gün içinde altı koşu kazanmanın ne kadar gerçekçi olduğu tartışmaya açık olsa da, Ahmet Bekri Bey'in bu girişimi ve başarısı, İzmir'de nihayet Türk bayrağının da göndere çekilmesini sağlamıştır. Sedat Evliyazade, daha önce başka bir örneği görülmemiş bu başarı karşısında Levantenlerin tepkilerini şöyle anlatır:

> "O zamanın en büyük koşusu için sahada hazırlıklar başlıyor. Ahmet Bekri Bey atıyla meşguldür. Nedim gayet sakin. Atlar sıra ile piste çıkıyorlar. Artık Türkler de ümitlidirler. Ancak bir atın böyle üç defa üst üste koşup kazanması görülmemiş bir şey olduğundan biraz endişelidirler. Muhtelif yabancı gruplar Nedim'i birinci görmemek için plan düşünüyorlar. Koşu başlıyor. Ahmet Bekri gerilerde, ilk iki koşuda tatbik ettiği sistemi aynı şekilde muvaffakiyetle neticelendiriyor. Böylece Nedim rakiplerini geçerek son 200'de mükemmel bir finişle birinci geliyor. Ahmet Bekri'nin Nedim'i bu büyük yarışı da kazanınca hipodrom yerinden oynuyor. Mağrur Rumlar, atlarına güvenen Fransızlar ve İngilizler, İtalyanlar daha yarışlar bitmeden Paradiso'yu terk ediyorlar. Türk zabitleri Ahmet Bekri'yi elleri üstünde tartı mahalline

[300] **Hizmet**, 20.04.1887 ve 19.08.1890'dan aktaran Güneş (2012), **age**, 18-19.
[301] **Hizmet**, 10.03.1891'den aktaran Güneş (2012), **age**, 20.
[302] İzmir ve Havalisi…, **age**, 112.

götürüyorlar. Halk toplanıyor. Bando marşımızı çalarken Osmanlı bayrağı da şeref direğine çekiliyor."[303]

Ahmet Bekri Bey'in Türklerin yarışlara katılımına öncülük edişinin ardından, özellikle 1890 sonrasında Türk yetiştiriciler ve jokeyler pistlerde daha fazla boy göstermeye başlarlar. Bunlar arasında öne çıkan kişiler, ya yerel halkın ileri gelenlerinden ya da bölgede görev yapan subaylardan olan Miralay Hıfzı Bey, İdris Efendi, Hüsnü Efendi, Çerkez Hüsnü Bey ve Jandarma Binbaşı Mustafa Efendi'dir.[304] Bu noktada, Buca yarışlarında piste çıkan jokeyler hakkında da şöyle bir bilgi verilebilir: yarışların yalnızca Levantenlerin hükmünde "dışa kapalı" şekilde sürdüğü ilk dönemde jokeylerin neredeyse tamamı İngilizler ve Rumlardan oluşurken, yüzyılın son çeyreğinde Çerkezler bu alanda hakim duruma gelmiştir. İzmir yarışlarının isim yapmış en ünlü jokeyleri arasındaysa Badi, Vahan ve Manisalı Çerkez Bekir anılır.[305] Bununla birlikte, Türklerin yarışlara düzenli katılımı ve elde ettikleri başarılar nedeniyle yörenin atçıları arasında rekabetin de kızıştığı anlaşılıyor. Nitekim Ahmet Bekri Bey'in başını çektiği bu yeni grubu alt edebilmek için, Levanten aileler Urfa'dan, Bağdat'tan ve Mısır'dan güçlü Arap ve İngiliz atları getirtmeye çabalamış, hatta daha da ileri giderek yetenekli jokey ve antrenörleri de İzmir'e getirmeye başlamışlardır. Ahmet Bekri Bey de bu girişime yanıt vererek, kendi yetiştirdiği bazı atları Mısır'dan getirterek Buca'da piste çıkarmıştır.[306]

Yarışların başlıca icra alanı olarak ismi sıklıkla anılan Buca'nın yanı sıra, Bornova'da da yılda bir veya iki defa yarış düzenlendiğine ilişkin bilgiler de bazı anılarda yer almaktadır.[307] Yüzyılın son çeyreğinde artık her kesimden izleyicinin takip ettiği bir etkinliğe dönüşen İzmir yarışları, Buca ve Bornova'nın dışına taşmış, Torbalı-Tepeköy, Söke, Tire, Manisa gibi çevre yerleşimlerde de düzenlenir olmuştur. Özellikle Torbalı-Tepeköy yarışlarının, Hazine-i Hassayı Şahane Nezareti'nden gelen bir emirle, yerel halkı kaliteli at yetiştiriciliğine teşvik etme amacıyla başlatıldığı aktarılır. Payitahttan gelen bu emri 1894 Nisan'ında başarıyla uygulamaya koyan ise,

[303] "Sedat Evliyazade'nin Yarış Hatıraları", **Derbi**, y. 4, s. 157 (14.07.1949): 3.
[304] Beyru (2011b), **age**, 268-269.
[305] Kısakürek, "İzmirli Bekir" olarak andığı bu jokeyi "Bu adam ummî alafranga tipidir ve o da efendileri gibi İngiliz hayranıdır. Cebinde daima bir muhtıra defteri taşır ve İngilizlere ait duyduklarını ve yarış tabirlerini, o deftere, kargacık burgacık, kaydeder" sözleriyle tarif etmektedir. İngilizlerin İzmir'de yalnızca yarış ve bahisleri organize etmedikleri, yarışçılık kültürünün bütünüyle örnek alınan modeli oldukları görülmektedir. Kısakürek, **age**, 110.
[306] Sabahattin Kapani, "Türkiye'de İlk At Koşuları", **Yeni Asır**, 22.03.1942'den aktaran Güneş (2012), **age**, 18.
[307] "A Brief History of the Fidaos"- Levantine Diary Selections, **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/diaries.html [01.05.2018].

bir sene önce Aydın valiliğine atanan Hasan Fehmi Paşa'dır (1836-1910). Tepeköy'deki Çiftlikat-ı Hümayun merkezinin karşısındaki alanda, eldeki imkanlar ölçüsünde mütevazı bir tribün, seyyar tuvaletler, büfeler ve kahvehaneler kurulmuş; Ödemiş'ten Manisa'ya kadar bölge halkı etkinliğe büyük bir ilgi göstermiş fakat kadınlar alana sokulmamıştır. 1900'lerin başına kadar her sene devam eden Tepeköy yarışlarını Buca yarışlarından ayıran en önemli özelliği ise, bunun "yerli" bir organizasyon olmasıdır. Yarışlar bilinçli olarak Hıdrellez dönemine denk getirilmiş, koşulara cirit ve güreş gibi geleneksel oyunlar (bazen de bisiklet ve kros yarışları) eşlik etmiş, yarış sahasında göndere Osmanlı bayrağı çekilmiş, koşuların ardından bandonun çaldığı Hamidiye Marşı'nın ezgileri seyircilerden yükselen "padişahım çok yaşa" nidalarına karışmıştır.[308] Yine yüzyılın başında Söke ve Manisa'da düzenlenen yarışlar da bölge halkı tarafından büyük ilgiyle takip edilmiş, bu yarışlarda da yabancı atlara sınırlamalar getirilirken yerli atların katılımı teşvik edilmiştir. İzmir'in çevre yerleşimlerinde düzenlenen bu yarışlar, Türkler arasında da yetiştiriciliğin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Öyle ki, sadece Tepeköy'de veya Söke'de değil, örneğin 1907'de Levantenlerin organize ettikleri yarışlara katılan atların onda dokuzunu yerliler teşkil etmiştir.[309] Sultanın emri ve himayesinde gerçekleşen bu yarışların, aslında bir kültürleşme sürecinin ürünü olduğu söylenebilir. Zira Müslüman-Türk bir topluluk aslında Batı kökenli bir kültür öğesi olan at yarışlarını benimseyerek model almış fakat bu etkinliği tecrübe ederken, örneğin kadınları dışarıda bırakarak, kendi yetiştirdiği atları koşturarak veya gururunu okşayan bir marşı çalarak kendi kültürel değerlerini işin içine katmayı ihmal etmemiştir. Dolayısıyla Tepeköy ve diğer çevre yarışlarını, aslında farklı kültür öğelerinin iç içe geçtiği ve harmanlandığı bir deneyim olarak düşünmek yanlış olmaz.

İmparatorluk tarihinde "İstibdat Dönemi" olarak anılan II. Abdülhamit'in hüküm sürdüğü yıllar boyunca, İzmir ve çevresindeki yarışlar bölge halkının her kesimden üyesinin yoğun ilgisiyle gelişerek devam etmiştir. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ise, takip eden bölümlerde örneklerine daha sık rastlanacak bir uygulamanın ilk tohumlarını atar: yarışlar üzerinden yapılan siyasal sembolizm ve propaganda faaliyetleri. Koşuların isimlendirilmesine dayanan bu uygulamanın ilk örneğiyle 1909 yılında düzenlenen yarışlarda karşılaşılır. Yaklaşık yarım asırdır, Osmanlılardan

[308] Yasin Kayış, Nazmi Kızıl ve Necat Çetin, **Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı** (İzmir: Torbalı Belediyesi Yayınları, 2013), 41-43.
[309] **Ahenk**, 16.05.1903 ve 09.05.1907'den aktaran Güneş (2012), **age**, 33.

serbest ticaret imtiyazı alan şirketlerin isimleriyle anılan koşular, şimdiyse adeta meşrutiyet adına düzenlenmektedir. Yedi koşudan oluşan ve geliri Askeri Kulüp'ün inşaatına aktarılan bu yarışların isimleri şöyledir: Bahriye Koşusu, Askeri Kulüp Koşusu, Meşrutiyet Koşusu, Vali Koşusu, Osmanlı Koşusu, İzmir Koşusu, İane Koşusu. Hatta piste çıkan atlar arasında *Hürriyet* ismini taşıyanlar bile vardır. Ülkenin yeni siyasetini simgeleyen ve bir bakıma geçmişe dair izleri silmeyi amaçlayan bu koşu ve at isimleriyle takip eden yıllarda da karşılaşılacaktır. Yine de, meşrutiyet rejimine gönderme yapan bu isimlerin, Levantenlerin şirketleri adına düzenlenen koşuları "tek kalemde" ortadan kaldırdığı düşünülmemeli. Nitekim aynı yılın bahar aylarında düzenlenen başka bir yarış gününde, örneğin Aydın Demiryolu adlı bir koşuya da rastlanabilir. Ancak bu tür isimlerin her geçen sene gitgide azalacağı unutulmamalıdır. II. Meşrutiyet'le birlikte yarış organizasyonunda göreli bir millileşme ve militerleşmenin izleri ortaya çıksa da, İzmir yarışlarının organizasyonu hâlâ Levantenlerin elindedir. Organizasyonun tek Türk üyesi ise, tahmin edilebileceği gibi Evliyazade Refik Bey'dir. 1910 yılı Buca yarışlarını düzenleyen komitedeki üyelerin soyadları, Levantenlerin oyun üzerinde devam eden hükmünü doğrulamak için yeterli olmalı: Paterson, Gifre, Clark, Gandon, Rees, Darbonet, Balyozyan, Pirakato ve Evliyazade.[310]

Güleç'e göre İzmir yarışları, katılan atların cinslerine ve sahiplerinin milliyetlerine göre üç döneme ayrılır. Bu tarihlendirmeye göre, birinci dönem İzmir'de yerli Arap ve ithal İngiliz atlarının bir arada yarıştırıldıkları yıllardır. Bu dönemde İngiliz atlarının Araplara göre daha üstün olduğu ve yarışların çoğundan galip ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Net bir tarih verilmese de, ikinci dönem bu defa Arap atlarının İngilizleri geçmeye başladığı ve İngiliz atlarının gözden düştüğü, hatta çoğu yarışta yalnızca Arapların koşturulduğu yıllardır. Bu dönem sekiz-on sene kadar sürmüştür. Üçüncü dönem ise, Ahmet Bekri Bey'in *Nedim*'le İzmir yarışlarında galip gelerek Türk bayrağını ilk kez göndere çektirmesiyle başlar. Güleç'in, Aral'dan aktardığına göre, ortaya çıkan bu başarı üzerine Levantenler İngiltere'den *Toricelli* ve Fransa'dan *Vulaj* (*Voulage* veya *Voyage* olabilir) adlı iki kaliteli İngiliz atı getirtmiş ve *Nedim*'in karşısına çıkarmışlardır. *Nedim*'in *Toricelli*'ye geçilmesinin İzmirli Türkleri üzdüğü, Levantenleri ise mutlu ettiği, bunun üzerine Ahmet Bekri Bey'in Mısır'dan *Aziz, Mifrat* ve *Malum* adlı yeni Arap atları getirttiğine ilişkin bilgiler, bu dönemde

[310] **Ahenk**, 27.09.1907 ve **Köylü**, 19.04.1910'dan aktaran Güneş (2012), **age**, 34.

İzmir'deki topluluklar arasında milliyetçiliğe dayanan rekabetlerin güçlendiğini ve at yarışları gibi sportif etkinliklerde açığa çıktığını göstermektedir.[311]

20. yüzyıl başında, hatta "On Yıllık Savaş" döneminde bile İzmir'in, pek çok Anadolu kentine kıyasla sosyal-kültürel gelişmişlik düzeyinin üstün olduğu ve Batılı tarzda eğlence ve spor faaliyetlerinin devam ettiği, söz konusu yıllara tanıklık edenlerin anılarında bulunabilir. Levanten, Rum, Ermeni, Sefarad ve Müslüman toplulukların bir arada yaşadıkları kentte açıkhava sinemaları, tiyatrolar, kumarhaneler, kafeler, gazinolar faaliyetlerine devam ederken, bunlar içinde en revaçta olanları *Cercle de Smyrne, the Sporting Building, the Country Club* ve *the Greek Club* olarak anılmaktadır. Her ne kadar bu dönemde artık Smyrna Races Club'ın ismine kaynaklarda rastlanmasa da futbol, golf ve at yarışlarının hayli ilgi gören spor dalları olmaya devam ettiği anlatılır.[312]

İzmir yarışlarının sonunu getiren iki olaydan biri, yarış organizasyonunu yürüten Paterson ailesi üyelerinin kişisel işleri nedeniyle İngiltere'ye dönmeleri, diğeri ise I. Dünya Savaşı'nın başlamasıdır. Savaş yıllarında yarışlar İttihatçı rejimi onurlandıran isimlerle koşulamaya devam etse de, hem atların cepheye gitmesi hem de kentte yarışlara karşı ilginin azalması nedeniyle artık eski keyifli oyun ortamını bulmak kolay değildir.[313] Aşağı yukarı aynı tarihlerde, İstanbul'a giden Evliyazade Refik Bey'in girişimleriyle atlar artık Veliefendi'de piste çıkmaya başlayacak, kendileri cephedeki görevlerine hazırlanırken, başkent olarak son yıllarını yaşayan kentin sakinlerine de yeni bir oyun kültürünü aşılamaya başlayacaklardır. 1920'li yıllarda İzmir yarışları uzun bir süreliğine sona ererken, yeni bir ülkenin kuruluşunun arifesinde kent halkının gündelik yaşamı ve oyun kültürüyle ilgili deneyimlerini tasavvur edebilmek için 1921'de kayıt altına bir monografiye göz atılabilir. Yarışların düzenlendiği Buca'da kurulu Uluslararası Amerikan Koleji'nde görevli akademisyenlerce hazırlanan *A Survey of Some Social Conditions in Asia Minor* (Küçük Asya'da Sosyal Koşullar Üzerine Bir Araştırma) başlıklı bu monografinin, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın belki de en hararetli döneminde İzmir ahalisi hakkındaki bazı gözlemleri dikkat çekicidir. Buradaki gözlemlerden söz etmeden önce, bu monografinin bir daha Türklerin eline

[311] M. Nurettin Aral, **Türkiye'de Yetiştirilen Hayvan Türleri, Yetiştiricilik Tarihi ve Teknolojisi (1923-1931)** (Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1974)'ten aktaran Ertuğrul Güleç, **Türk Arap Atı** (Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1996), 63-65.
[312] Niki Karavasilis, **The Whispering Voices of Smyrna** (Dorrance Publishing, 2010), 44-45.
[313] **Ahenk**, 30.04.1913 ve 14.11.1913'ten aktaran Güneş (2012), **age**, 36.

geçmeyeceği düşünülen İzmir hakkında bölgeye yatırım yapmayı düşünen Amerikalılara ayrıntılı bilgiler vermeyi amaçladığının altını çizmek gerekiyor. Yapılan araştırmalara göre, savaş öncesinde İzmir nüfusu yaklaşık olarak 400.000 kişi olup, bunun 165.000'i Türk, 155.000'i ise Rumlardan oluşmaktadır. Geriye kalan nüfus ise Ermeniler, Yahudiler, İtalyanlar, Fransızlar, İngilizler ve iki yüz civarında ABD vatandaşından oluşur. İmparatorluğun gayrimüslim tebaası ile kentteki yabancılar ticari ve endüstriyel faaliyetleri ellerinde tutarken, Türkler ise ya devlet görevlerinde bulunmakta ya da günlük işçi, hamal veya küçük esnaf olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Kentin Türklerin yaşadıkları bölgeler dışındaki alanlarında Rumca konuşulmakta, "sosyete" olarak tabir edilen çevrede ise Fransızca tercih edilmektedir. Raporda yapılan benzetmeye göre, İzmir adeta küçük bir Paris'tir. İtalya, Fransa, Almanya ve ABD menşeli pek çok ithal giyim ve kişisel bakım ürününü kolaylıkla bulmak mümkündür. Savaş yıllarında yerel halkın en fazla rağbet gösterdiği kamusal alanlardan biri kahvehanelerdir. Toplumun neredeyse her kesiminden üyelerin gidip geldikleri bu mekanlarda çay, kahve ve içki servisi yapılmakta, insanlar buralarda sosyalleşmekte ve elbette oyun oynamaktadır. Kahvehaneleri spor kulüpleri, meyhaneler, birahaneler, sinemalar ve tiyatrolar takip eder. Her milliyetten ve aidiyet grubundan İzmirliler bu mekanlara düzenli olarak devam eder. İçeride eğlenir, sosyalleşir, kültürleşir. Tüm bu boş zamanı değerlendirme ve eğlence biçimleri arasında çaylı veya rakılı sohbetler de vardır, sabahlara kadar süren kumar oyunları da.[314]

En genel ifadeyle İzmir, pek çok Batılı kültür öğesi için geçerli olduğu gibi, at yarışlarının da bu topraklardaki ilk tohumlarının atıldığı yerdir. Levantenler, yeme-içmeden giyim-kuşama, sportif ve sanatsal faaliyetlerden oyun ve eğlence kültürüne kadar, Osmanlı coğrafyasının yerleştikleri tüm bölgelerinde gündelik hayatın "alafrangalaşmasının" önünü açmışlardır. Bilinen ilk düzenli yarışların koşulduğu Buca da bu kültürlenme sürecinden etkilenen yerlerden biridir. İzmir-Aydın Demiryolu üzerinde bulunan konumu ve Levantenlerin gözde sayfiye bölgelerinden biri oluşu, Buca'nın 19. yüzyıla gelindiğinde sosyal ve kültürel açılardan hayli zenginleşmesini sağlamıştır. Belli bir düzen ve kurallar etrafında koşulan at yarışları da, Bucalı Levantenlerin yanlarında getirdikleri oyun ve eğlence kültürünün bir

[314] The International College of Izmir, **İzmir 1921 (A Survey of Some Social Conditions in Smyrna, Asia Minor)**, çev. Aykan Candemir (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2000), xv, xvi, xxiii, 1-2, 69-83.

parçasıdır. 1856 yılında Osmanlı devletinden alınan bir imtiyazın kutlaması olarak başlayan Buca yarışları, Kağıthane'de başlayıp 20. yüzyılda Veliefendi'de devam edecek İstanbul yarışlarının da öncülüdür. Eski adıyla Paradiso veya bugünkü Şirinyer'de inşa edilen hipodrom, zaman içinde birçok değişiklik görse de, hâlâ aynı yerde durmakta ve günümüz atları, bir buçuk asır öncesinin atlarıyla aynı yerde koşmaktadır. 1850'lerde inşa edilen hipodromun fizik özellikleri hakkında elde çok az bilgi vardır, ancak Levantenlerce ortaya konan bu tesisin, Roma İmparatorluğu döneminden beri Anadolu topraklarında inşa edilen ilk hipodrom olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kısacası 19. yüzyılın Buca yarışları, Anadolu'daki kökleri Antik Çağ'a uzanan bir geleneğin yüzlerce yıl sonraki devamı, heyecanı günümüzde de yaşanmaya devam eden popüler bir oyunun ise bir buçuk asır önceki başlangıcıdır.

3.2.2. Kağıthane Yarışları ve Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye

Sultan Abdülaziz, Mısır seyahati dönüşü İzmir'de konakladığı günlerden birinde Levanten ahali tarafından davet edildiği Paradiso'daki yarışlardan çok etkilenir ve bunun bir benzerinin başkentte de düzenlenmesini ister. Sultanın bu buyruğu üzerine, 1863 yılının ikinci yarısında İstanbul'da Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye adlı bir kulüp kurulur ve Kağıthane'de oluşturulan bir sahada at yarışları düzenlenmeye başlanır.

Kağıthane yarışlarına ilişkin ulaşılabilen bilgiler, 19. yüzyılda İzmir'de düzenlenen yarışlara nazaran daha sınırlıdır. Bu durumun birkaç nedeni olabilir. Her ne kadar İstanbul'daki yarışların organizasyonunda da Levantenlerin payı olduğu görülse bile, Kağıthane yarışlarının Buca yarışları gibi belli bir grubun dışarıya kapalı bir etkinliği olduğunu söylemek yanlış olur. Sonuçta imparatorluğun başkentinde, hükümdarın himayesinde gerçekleşmektedir ve tüm tebaanın katılımına açıktır. Bu özelliğine rağmen, Kağıthane yarışları hakkında sınırlı bilgiye ulaşılabilirken, Buca'daki yarışlar hakkında daha ayrıntılı bilgiler bulunmasının nedeni, Batılıların ticari ve kültürel faaliyetleriyle ilgili kapsamlı kayıtlar tutmalarına, süreli yayınlar çıkarmalarına, biyografilere ve soyağacı çalışmalarına önem vermelerine bağlanabilir. Günümüze ulaşan bu tür kaynaklar sayesinde, örneğin bazı atçıların izi kolayca sürülebilmekte veya bir yarış gününde hipodromda yaşanan sosyal ilişkiler hakkında bilgi edinilebilmektedir. İzmir'in İstanbul'a kıyasla, imparatorluğun bu son döneminde yaşanan siyasi ve ekonomik buhranlardan, savaşlardan ve işgallerden daha az

etkilenmiş olması da, bu iki yarış organizasyonundan ilkinin daha uzun sürmesini, dolayısıyla hakkında daha fazla verinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Kağıthane yarışlarının 1863-1864 sonrasında kaç sene devam ettiği, her sene koşulup koşulmadığı, periyodik bir etkinliğe dönüşüp dönüşmediği hakkında somut bilgiler yoktur. Son olarak, her ne kadar uzun süre Levantenlerin tekelinde olduğu anlaşılsa da, İzmir yarışlarının Kağıthane yarışlarına göre yerel halkın daha fazla iştirak ettiği ve gündelik hayat üzerinde daha fazla etki bırakan bir organizasyon olmayı başardığı ileri sürülebilir.

Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye'nin (DJK) kuruluşuna ilişkin en somut veriler, *Ceride-i Havadis*'in 1280 (M. 1864) tarihli 829 numaralı nüshasına dayandırılır. Cemiyetin kuruluşunu, yayımladığı kuruluş nizamnamesiyle duyuran gazete, toplam otuz bir maddeden oluşan bu belgenin tamamına sayfalarında yer verir. Prof. Dr. Nihal Erk'e göre, bu nizamname dönemin İngiltere Jokey Kulüp tüzüğünden birebir kopyalanmış ya da büyük ölçüde esinlenilerek kalem alınmıştır. Nizamname, DJK'nın başkentte düzenlenecek koşuların organizasyonunu üstlendiğini, ayrıca at cinslerinin kontrol altında yetiştirilmesi ve ıslahı sorumluluğunu da aldığını yazar. Bunun dışında, cemiyete üye olma koşullarının yer aldığı bir maddede ise, saltanat ailesinden olanlar, bakanlar, elçiler, konsoloslar, diplomatlar, elçilik müsteşarları, katip ve tercümanların doğrudan üye olabilecekleri bildirilmektedir. Unvan ve görevlerine göre sınıflandırılan bu nüfuzlu kişiler dışında, "sıradan" insanların cemiyete üye olabilmeleri ise, ancak bu birinci grupta anılan öncelikli üyelerce önerilmelerine bağlıdır.[315] Üyelikle ilgili bu bilgilerden, cemiyetin ve düzenlemekle görevlendirildiği yarışların, seçkin bir zümreye hitap ettiği sonucunu çıkarmak pek zor değil.

Nizamnamenin takip eden maddelerinde, cemiyete yeni üye kabulüyle ilgili diğer koşullar (üye seçimi tarihleri, asgari katılım sayısı vb.), yarış yeriyle ilgili bilgiler, koşuları izlemenin bedelleri, atlarını koşuya kaydettirmek isteyenlerin sorumlulukları ile cemiyet başkanı ve üyelerin görevleri yer alır.[316] DJK başkanlığına tayin edilen ilk isim, Sefer Paşa'dır. Bu rastgele yapılmış bir seçim ya da atama değil, aksine DJK'nın, yarışçılığın ötesinde at ıslahının gelişimine de katkı sunmasına gerçekten önem

[315] Nihal Erk, "Memleketimizde At Yarışları ile İlgili İlk Derneğin Kuruluşu", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, c. 9, s. 3.4 (1954): 33-34.
[316] **Age**, 35.

verildiğini gösteren bilinçli bir tercihtir. Zira Sefer Paşa, 1848 sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Leh mültecilerden biri olup, yetiştiricilik ve binicilik konularında deneyimli bir askerdir. Asıl adı Wladyslaw Koscielski olan Sefer Paşa, 1863 itibariyle Osmanlı süvarilerinin genel müfettişliğine tayin edilmiştir. Ordudan istifa edeceği 1870 yılına kadar sürdürdüğü bu görevde, süvari birliklerinin yeniden örgütlenmesinde önemli rol oynar.[317] Sefer Paşa'nın, ülkede devlet eliyle örgütlenen at yarışlarının başına en yetkili kişi olarak atanması, bu konuda bilinçli olarak uygulamaya konan bir geleneğin ilk adımı olarak düşünülebilir. Nitekim bu tarihten yaklaşık yetmiş yıl sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk atçılık kurumlarından biri olacak Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin başına dönemin Süvari Kolordusu Kumandanı Fahrettin Paşa (Altay) atanacak, 1941'de temelleri atılacak Yarış Atları Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği'nin kuruluşunda ise Fikret Yüzatlı ve Ahmet Atman gibi emekli süvari subayları görev alacaktır. Kısacası, orduda süvari sınıfında görev almış subaylara, sivil yaşamın atçılık kurumlarında da sorumluluk verilmesi geleneği 19. yüzyılda Sefer Paşa'yla başlayan bir süreç olmalıdır.

Kağıthane yarışlarının, spora büyük ilgi duyan Sultan Abdülaziz'in istek ve yönlendirmeleriyle 1863'te başladığı anlaşılmaktadır. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, başkentteki yarışların Buca'dakiler gibi her sene düzenli olarak yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Burada yarışların düzenlendiğini gösteren eldeki en somut bilgiler, TJK Müzesi'nde saklanan 1863 tarihli Kağıthane Yarışları Programı ile TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan ve 1880'li yıllara tarihlenen bazı belgelere dayanır. Başında Abdülaziz'in tuğrası, altında ise sultanın teşvikiyle düzenlendiği açıklaması yer alan 1863 yılı programı, yarışların kasım ayının üçüncü cuma ve dördüncü cumartesi günleri koşulduğunu gösterir. İpek kağıt üzerine basılmış programın tamamı Osmanlıca yazılmış, metinler süslemelerle çerçeve içine alınmıştır. İlk yarış gününde altı, ikinci yarış gününde ise yedi koşu vardır.[318] Kasım 1863'teki bu yarışlarda kulüp veya cemiyetin adına rastlanmaz fakat takip eden sene, yarış günlerinden önce çıkan gazetelerde artık resmi düzenleyicinin DJK olduğu görünmektedir. Üstelik tıpkı İzmir yarışlarında olduğu gibi, burada da koşular isimlendirilmiştir. Levantenlerin, imtiyaz sahibi yatırımcı şirketlere dayanan isimlendirmelerinin aksine, İstanbul'daki koşuların daha çok saltanata, devlet

[317] Musa Gümüş, "Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir mi?", **Tarih Okulu Dergisi**, y. 8, s. XXIII (Eylül 2015): 369.
[318] Kağıthane Yarış Programı, 1863, Türkiye Jokey Kulübü Müzesi.

organlarına ve yerel halka gönderme yapması dikkat çekicidir: "Esnaf Koşusu", "Asker-i Şahane Koşusu", "Mükafat-ı Hümayun Koşusu", "Beyoğlu Halk Koşusu", "Sipahi Koşusu".[319] Kağıthane yarışlarının ilk yıllarındaki "yerli" sayılabilecek bu isim ve sponsorlarına, ilerleyen yıllarda yine devletten imtiyaz alan ve yarışları finanse eden yabancı şirketlerin isimleri de eklenir. 1888 tarihli yarış programında yer alan "Sport Oriental Cemiyeti Koşusu", "Club de Commerce Cemiyeti Koşusu", "Rumeli Demiryolu Kumpanyası Koşusu" gibi isimler, koşuların finansör kuruluşlarını gösteren birkaç örnektir.[320]

1863 yılı yarışları İngiliz basınında da yer bulmuştur. 30 Kasım 1863 tarihli *Birmingham Daily Post* gazetesinde, "Constantinople Jockey Club'ın" Pera'daki Misserie's Hotel'de Sefer ve Salih Paşaların öncülüğünde İngiltere, Fransa, Avusturya ve İtalya elçiliklerinden temsilciler ile bir grup "gentlemen" tarafından kurulduğu aktarılmaktadır. Haberde seçilen bu sözcükler, kurucuların tamamının erkeklerden ve "beyefendilerden" oluştuğunu gösterir. Söz konusu kurucular arasında anılan kişi ve aile isimleri Viscount de Kerouartz, Sir Edmund Hornby, Oppenheim, Guaracino, Hutchinson, Baltazzi, Stewart, Falconett, Vitales ve Iovanoff'tur. Ayrıca metinde, sultanın bu kulübe bir tür özerklik hakkı verdiği ifade edilirken, haber metni "bunlar Türkiye'nin gelişimi değildir de, nedir?" sorusuyla sona erer.[321] Aynı tarihte yayınlanan *Durham Chronicle* adlı gazete ise, *Levant Herald*'dan aktardığı ve "Türkiye'nin Sultanı ve Yarışlar" (*The Sultan of Turkey and the Turf*) başlığıyla verdiği haberde, kasım ayının son haftasında koşulan yarışlardan birine daha ayrıntılı değinir. Bu, muhtemelen 1863 programının son cumartesi günü koşulan yarışlarından biri olmalı. Haberdeki bilgilere göre, Sultan Abdülaziz Kağıthane'deki yarış sahasının tefrişinden ve koşuların kaydedilmesinden Mr. Thomas Rennison isimli bir kişiyi sorumlu kılmıştır. İlk olarak, bizzat sultanın da hazır bulunduğu bir perşembe günü, birkaç Arap ve İngiliz atının karşılaştığı bir deneme yarışı düzenlenir. Ancak Abdülaziz, atların gösterdiği performanstan memnun kalmayınca, başkentteki en iyi beş Arap atının seçilip, Sefer Paşa'nın *Phoenix* adlı İngiliz atı, Murat Efendi'nin *Abdülalem* adlı İngiliz atı ve Emin Bey'in *Zapkin* adlı Arap atıyla, yaklaşık 1.600

[319] **Ceride-i Havadis**, 24.04.1864'ten aktaran Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 324.
[320] Kağıthane'de Yapılacak At yarışlarının Programı, 1388 / 1888, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Y.PRK.M. No: 2'den aktaran Kağıthane Belediye Başkanlığı, **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**, ed. Hüseyin Irmak (İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007), 467.
[321] "Constantinople Jockey Club", **Birmingham Daily Post**, 30.11.1863.

metre mesafeli bir koşuda karşılaşmasını emreder. *Phoenix*'in jokeyi Mr. Buck, *Abdülalem*'in jokeyi Mr. J. H. Hutchinson, *Zapkin*'in jokeyi ise, haberdeki bilgilere göre başkentin en başarılı jokeyi olarak bilinen ve Britanya Büyükelçisi'nin uşağı olan A. Reading'dir. *Phoenix* yaklaşık 76 kg (12 stone), *Zapkin* ise yaklaşık 57 kg (9 stone) ile piste çıkar. Özellikle ilk kısmı hafif bir tempoda giden fakat sonlara doğru hızlanan koşuyu, *Phoenix*'in yaklaşık 160 metre farkla kazandığı ve Abdülaziz'in sonuçtan büyük memnuniyet duyduğu aktarılır.[322]

Kağıthane'deki bu koşu hakkındaki bilgilerin ardından, yeniden DJK'nın kuruluş toplantısına dönelim. Bu toplantıda anılan isimlerden arşivlerde izi sürülebilen birkaçının, yine Osmanlıların Batı dünyasıyla artan ilişkileri kapsamında imparatorluk topraklarına gelmiş ve görev almış kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin anılarını kaleme alan Sir Edmund Hornby (1825-1896), İstanbul'daki Britanya Büyükelçiliği Yüksek Mahkemesi'nin kurucusu ve başyargıcıdır. Kırım Savaşı sırasında bu görevle imparatorluk topraklarına atanan Hornby, anılarında İstanbul'da yaşadığı yıllar boyunca (1855-1865) çok güzel günler geçirdiğini, iyi dostluklar kurduğunu ve çevresince *persona grata* olarak kabul gördüğünü anlatır. DJK'nın kuruluşundan söz etmese de, Sultan Abdülaziz'in Avrupa tarzı yarışlar düzenlenmesi yönündeki istek ve çabalarını anılarında aktarmaktadır. Hatta hakemlik yaptığı bir yarış günü (muhtemelen Kağıthane yarışlarının başladığı 1863 ile İstanbul'daki görevinin sona erdiği 1865 arası bir tarihte), başka bir atın sultanın atını yarım boy farkla geçerek birinci olduğunu ilan etmiş, buna sinirlenen sultan yarışın tekrarını istemiş ve bu defa hakem kulesine kendi yaverini koymuştur. Ancak tekrar edilen yarışta, sultanın atı tartışmasız şekilde üçüncü olunca, Sir Edmund Hornby sultanın kendisinden özür dilediğini aktarır.[323] Bu anılardan, DJK organizasyonu ve Kağıthane yarışlarında İngiliz etkisinin güçlü olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra, bir yargıcın hakem olarak tayin edilmesi de, sonucun adalet mevhumuna sahip bir uzman tarafından belirlenmesine verilen önemi göstermektedir. Zira yargıçlar, çok yönlü muhakeme kabiliyetine ve nesnel bir bakışaçısına sahip kişiler olarak kabul edilir. Caillois'nın da vurguladığı gibi, oyunun devamı için en önemli koşullardan biri, oyun düzenindeki adalet ve oyuncuların bu adaletin varlığı üzerindeki ön kabulleridir. Ancak sultanın kazanma arzusu nedeniyle, itibarlı bir yargıca bile karşı çıkması, günümüzde de yarış

[322] "The Sultan of Turkey and the Turf", **Durham Chronicles**, 30.11.1863.
[323] Sir Edmund Grimani Hornby, **Sir Edmund Hornby - An Autobiography** (Glagsow: The University Press, 1928), 153.

sonuçları üzerinde devam eden tartışmaların ve itirazların yeni olmadığını göstermektedir. Oyunun içinde her zaman oyunbozanlar; oyunbozanlık olduğu sürece şüphe de var olacaktır.

DJK kuruluş toplantısına katılan diğer bir üye Viscount Arthur de Kerouartz (1826-1922) "légion d'honneur"* nişanı sahibi ve Sultan Abdülmecit'in hizmetindeki bir süvari binbaşısıdır.[324] Toplantıda yer alan Guaracino (ya da Guarracino) soyadıyla anılan kişi ise, 1868 yılında İzmir Rıhtım Şirketi'nin imtiyaz sahibi kurucularından İngiliz Georges Guarracino olabilir.[325] Zira Guarracino ailesi, uzun yıllar imparatorluk içinde çeşitli diplomatik ve ticari roller üstlenmiş; örneğin Felix Guarracino Osmanlı Bankası'nda çalışmış, Horace Guarracino Cibali Tütün Deposu müdürlüğü yapmış,[326] Frederick Guarracino ise Samsun'da İngiltere konsolos vekili olarak görev almıştır.[327] Ailenin bu üyelerinin doğrudan atlarla ilgili olup olmadıklarına dair bir veriye ulaşılamamıştır, ancak yarışçılığın hayli geliştiği İngiltere'den gelmiş olmaları ve sosyo-ekonomik refah seviyelerinin yüksek olduğu öngörüsü, DJK oluşumunda yer almalarını mantıklı kılar. İsmi geçen diğer kurucular hakkındaysa, genellikle yaygın soyadlarına sahip oldukları için, arşivlerde yeterince doğrulanabilir sonuçlara ulaşılamamıştır. Ancak şimdiye kadar haklarında ayrıntılı veriler elde edilen, gerek SRC gerekse de DJK kurucuları ve üyeleri gibi, söz konusu kişilerin de imparatorluğun bu sıkıntılı döneminin imtiyaz sahibi Levanten tüccarları veya diplomatik görevlileri olduğu kuvvetle ileri sürülebilir.[328]

---

* Légion d'Honneur: Tam adı Ordre National de la Légion d'Honneur olan, Napoléon Bonaparte tarafından yaratılmış Fransa Cumhuriyeti'nin en yüksek değerde onur nişanıdır. "Legion of Honor", **Encyclaedia Britannica**, https://www.britannica.com/topic/Legion-of-Honour [03.05.2018].

[324] "Arthur de Keroüartz", **Geneanet**, https://gw.geneanet.org/garric?lang=en&p=arthur&n=de+kerouartz [03.05.2018].

[325] Elena Frangakis-Syrett, "The making of an Ottoman Port: The quay of Izmir in the nineteenth century", **Journal of Transport History**, 22(1) (March 2001): 26.

[326] "Annuaire Oriental (Ancien Indicateur Oriental) du Commerce, de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature" (Constantinople, 1891), 298, **Bibliothèque National de France**, http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57559815/f298.image.r=gaurracino?rk=1051507;2 [03.05.2018].

[327] Özgür Yılmaz, "Samsun'da Fransız Konsolosluğu'nun Kurulması ve Fransız Arşiv Belgelerine Göre Şehrin Durumu (1840-1870)", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, y. 8, s. 16 (Bahar 2014): 65, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000124579/5000114708.pdf [13.05.2020].

[328] Örneğin DJK kurucuları arasında yer alan Falconetti soyadlı kişinin, Galata'daki Sandalcı Han'da yer alan Avusturya Posta Ofisi yöneticilerinden Joseph Falconetti olması (1891), Oppenheim soyadlı kişinin ise, ünlü arkeolog Max von Oppenheim'ın bankacı babası Albert von Oppenheim (1834-1912) olması olasıdır. Baltazzi soyadlı kişi ise, 18. yüzyıl ortalarından itibaren önce İzmir, sonra da imparatorluğun farklı kentlerinde yaşamış ve yatırımlar yapmış ünlü banker ve tüccar ailenin bir üyesi olmalıdır. "Annuaire Oriental (Ancien Indicateur Oriental) du Commerce…", **age**, 298; Kadir Kon, "Almanya'nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu", **Tarih Dergisi**, s. 53 (2011/1): 217 http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1023021997/1023020614.pdf [03.05.2018].

Batılı bakışla bir modernleşme göstergesi olan yarışlar, aslında İzmir gibi İstanbul'da da Avrupalıların günden güne etkisini arttıran yaşam tarzlarının sonuçlarından biridir. Nitekim yarışların, çoğu Avrupa menşeli "soylu" veya "nüfuzlu" kişilerce düzenlenmesinin yanı sıra, DJK tüzüğünün ilgili maddelerinde, yarış yerinde satılacak meşrubat fiyatlarından bedeli karşılığında oynanabilecek satranç ve kağıt oyunlarına kadar çeşitli kurallara yer verilmesi, bu yeni eğlence kültürünün iyiden iyiye yerleşmeye başladığını göstermektedir.[329] Dar bir çevre için söz konusu olsa da, İzmir'in ardından İstanbul'da da hem yeteneğe hem de şansa dayalı, yani agon ile aléanın bir araya geldiği yeni bir oyun kültürü yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

Resim 1: Kağıthane Çayırı'ndaki yarış sahası

London News, 1869 (Aktaran: Kağıthane Belediye Başkanlığı. **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**. ed. Hüseyin Irmak. İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, 468).

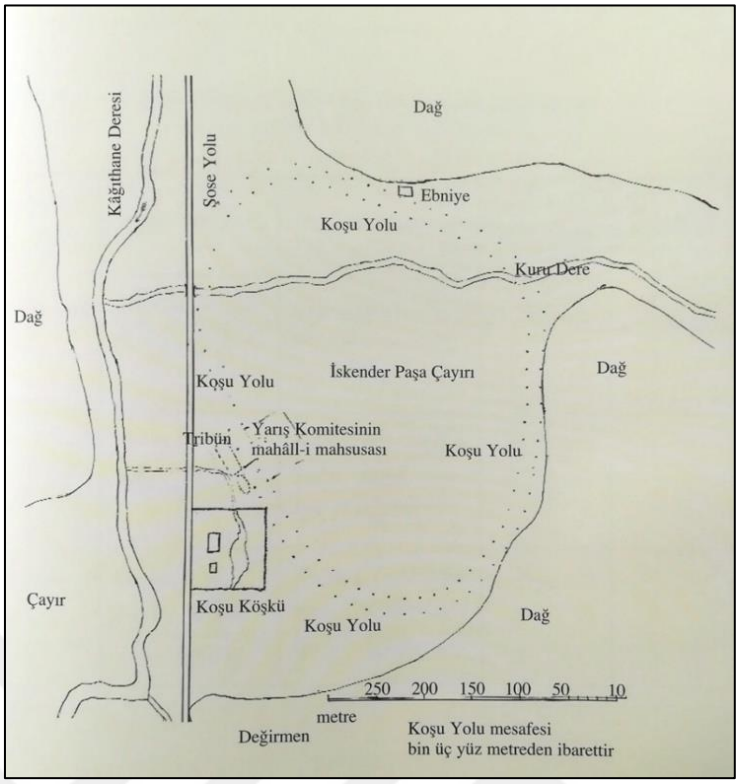
Kağıthane yarışlarının Abdülaziz'in hükümdarlık döneminde popüler olduğunu ve bir süre sonra muhtemelen ara verildiğini gösteren başka bir bilgiye, bu defa ABD gazetelerinde yayınlanan 1884 tarihli bir haberde rastlanmaktadır. Kaynağını *Brooklyn Eagle* adlı ajansa dayandıran *Chase County Courant*, *Brown County World*, *Walley Falls Register* ve *Manhattan Nationalist* adlı Kansas gazeteleri, Abdülaziz döneminde Haliç kıyısında bir geleneğe dönüşen ancak daha sonra durdurulan yarışların, II. Abdülhamit döneminde yeniden canlandırılmasının gündemde olduğunu, hatta

[329] Erk, **age**, 34-35.

kentteki yabancıların bu konuda sultana baskı yaptıklarını aktarır. Nitekim bu istekler kısmen de olsa sonuç vermiş olmalı ki, "İstanbul'da Yarış" (*Racing in Constantinople*) başlığıyla yayınlanan bir haber, "Batı uygarlığı Türkler arasında yayılıyor" cümlesiyle başlamaktadır.[330] Demek ki, düzenli yarışlar bu dönemin Batı dünyasında da imparatorluğun modernleşme sürecinin bir parçası olarak algılanmaktadır. Öte yandan, yarışların devam etmesi için başkentte bir istek olduğunu gösteren başka bir arşiv belgesine göre, 1880 yılında Kağıthane'de yarışların düzenlenmesiyle ilgili yapılacak işler hakkında bir talimatname de hazırlanmıştır. Bu belgede, yarışlara katılacak atların özellikleri, kayıt ücretleri, yarış pisti ve çevresinin düzenlenmesi, katılım ücretleri gibi konular sıralanır. Ayrıca 1888'de de farklı türlerde atların katılımlarına açık dokuz koşudan oluşan bir program da hazırlanmıştır, ancak yarışların yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir.[331] Sonuçta II. Abdülhamit döneminde başkentte seyrek de olsa yarışların düzenlenmesi yönünde bir çaba olduğu söylenebilir.

Kağıthane yarışlarının düzenlendiği alana ilişkin ulaşılabilen aşağıdaki kroki, pist ve çevresinin üç tepe arasındaki vadiye kurulduğunu gösterir. Yukarıdaki gravürde de görüldüğü gibi, saltanat ve elçiler için hazırlanmış koşu köşkü ile içinde hakem heyetinin de bulunduğu koşu komitesinin çadırı oval pistin karşılıklı iki yanına konumlanmıştır. Bu nokta, büyük olasılıkla pistin bitiş noktasıdır, zira hem sonucu belirleyecek hakemler hem de toplumun ve devletin en yüksek zümresinin temsilcileri, tıpkı Roma İmparatorluğu döneminde veya günümüzde olduğu gibi, yarışları bitiş çizgisini en net gören noktada seyrederler.

[330] "Racing in Constantinople", **Chase County Courant**, 26.12.1884; **Brown County World**, 26.12.1884; **Walley Falls Register**, 26.12.1884; **Manhattan Nationalist**, 26.12.1884.
[331] İlkbaharda Kağıthane'de Yapılacak At yarışları Hususunda Mülahazat ve Mevkiin Planı, 1297 / 1880, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Y.PRK.HH, No: 6'dan aktaran **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**…, 449-455.

Resim 2: Kağıthane Yarış Sahası

Kağıthane Belediye Başkanlığı. **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**. ed. Hüseyin Irmak. İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, 457.

3.2.3. Samsun Yarışları

İktidar dönemi Kırım Savaşı mağlubiyetiyle başlayan II. Abdülhamit, muhtemelen bu yenilginin yarattığı olumsuz ortam ve yürürlüğe koyduğu istibdat yönetiminin koşulları nedeniyle Kağıthane'deki at yarışlarını düzenli olarak sürdürmemiştir. Buna karşın, atın askeri alandaki başat rolü ve Osmanlı ordusunun Avrupalı rakiplerine karşı cephede yetersiz kalması nedeniyle, bu dönemde yetiştiriciliğe önem verilmiş ve süvari atı yetiştirmek üzere 1885'te Çifteler,[332] 1889'da Sultansuyu,[333] 1897'de de Çukurova haralarının teknik kapasiteleri ve idari yapıları geliştirilmiştir.[334] Payitahtta yarışlara zaman zaman ara verilse de, bu dönemde başta Paradiso yarış sahasındakiler olmak üzere, SRC'nin İzmir'de düzenlediği yarışlar devam etmiş; hepsi aynı düzen ve programda olmasa da, Musul'dan Balıkesir'e, Adana'dan Amasya'ya kadar ülkenin

[332] **Köksal**, age, 355.
[333] Sevim Erdem, "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 61 (Güz 2017): 148, http://static.dergipark.org.tr/article-download/714c/7f31/d361/5c923969c3e7c.pdf [13.05.2020]
[334] Köstem, **age**, 54.

pek çok kentinde dönem dönem at yarışları koşulmuştur.[335] Bunlar içinde en örgütlü yapının Samsun'da hayat bulduğu söylenebilir.

At yarışlarının Samsun'da yerleşmesini sağlayan başlıca girişimlerden biri, II. Abdülhamit tarafından 1895'te bu kente mutasarrıf olarak atanan ve Sakız'a sürgüne gönderileceği 1907 yılına kadar bu görevi yürüten Hamdi Bey'in, burada bir hipodrom inşa ettirmesidir. 1901 yılında pist ve tribünleri tamamlanan hipodromda yarışlar koşulmaya başlamış, cumhuriyetin ilanının ardından bu alan yeniden düzenlenerek genişletilmiştir.[336] Hamdi Bey'in kentsel düzenlemelere verdiği önem ve yaptığı yeniliklerin yanı sıra,[337] at yarışlarının Samsun'da hayat bulmasının diğer bir nedeninin, Anadolu'nun kadim at ırklarından Canik atının Çarşamba ve Terme'de yetiştirilmesi ve bölge insanının uzun yıllardır at yetiştiriciliği ve satışıyla geçimini sağlaması olduğu düşünülebilir.[338]

Samsun'u at yarışları açısından önemli kılan başka bir özellik, 19. yüzyıl ortasından itibaren Samsun limanı ve Samsun-Sivas-Erzurum demiryolu hattının yapım ve işletme imtiyazlarının İngilizlere verilmesidir. Samsun limanı, Selçuklulardan beri Anadolu'nun Karadeniz kıyılarındaki diğer limanlara kıyasla, gerek konumu gerekse de zengin tarım ürünleriyle dolu hinterlandı sayesinde ayrı bir önem taşımıştır. Bu konumunun da etkisiyle Samsun, 1838 Baltalimanı Antlaşması'ndan sonra özellikle İngilizler ve Fransızlar için önemli bir tütün ve mısır üretim bölgesine ve dış ticaret açısından elverişli bir merkeze dönüşmüştür.[339] Batılıların bölgedeki yatırımları, kentin hızla büyümesini, nüfusunun artmasını ve tıpkı İzmir gibi gündelik hayatın alafrangalaşmasını beraberinde getirmiştir.

Devlet arşivlerindeki belgeler, Samsun hipodromunda 1901 yılı Ekim ayı öncesinde ilk yarışların koşulduğunu işaret eder. Hatta aynı dönemde, Samsun gibi Adana ve İzmir'de de yarış organizasyonunun vilayet yönetimlerine bırakıldığı ve artık yeni yarışlar için Babıali'den izin alınmasına gerek olmadığı arşiv belgelerinde

[335] Kahraman, **age**, 55.
[336] Dinçer ve Yaşar, **age**, 1155.
[337] Hamdi Bey, bölgede üretilen tütünden toplanan vergiden biriktirilen parayla 1902 yılında tamamlanan Canik Hamidiye Hastanesi'ni yaptırmıştır. Baha Taneli, "Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Sağlık Kurumları ve Çocuk Hastaneleri", **Ege Pediatri Bülteni**, 16(2) (2009): 98.
[338] M. Tekin Koçkar, **At Irkları ve Dağılımı** (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi, 2012), 58-59.
[339] A. Üner Turgay, "Trabzon", **Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)**, ed. Çağlar Keyder vd. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), 62.

bildirilmektedir.[340] Samsun'daki bu yarışlar, kentin doğusunda denize uzanan Merd Irmağı'nın kenarındaki üç bin metrelik genişliğe sahip alanda koşulur. Hamdi Bey bu alanı düzenletmiş ve o dönem için büyük sayılacak bir tribün inşa ettirmiştir. Yarışları izlemek için giriş ücreti ödenirken, yarış günlerinde Giresun'dan Sivas'a kadar kentin çevresinden pek çok izleyici ve atlarını yarışlarda koşturmak isteyen at sahiplerinin Samsun'a geldikleri anlatılmaktadır.[341] Hatta yarışlar öylesine ilgi toplamış ve çevre kentlere yayılmış durumdadır ki, 1903 yılında Sivas'ta koşulan yarışlara dost ülkelerin konsolosları ve aileleri, subaylar, memurlar ve bölge halkından yirmi bini aşkın izleyici katılmıştır.[342] Yarışları kazananlara ikramiyeleri nakit, en büyük yarışın galibine ise kırmızı lira (altın) olarak verilirken, kazanan atın boynuna da bizzat mutasarrıf tarafından törenle gümüş bir madalya takılmasının burada yerleşmiş bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır.[343] 1905 tarihli arşiv belgeleri ise, yarışların artık her sene düzenlenir olduğunu ve koşulara büyük bir panayırın eşlik ettiğini bildirir.[344] 1907 yılı Ekim ayına gelindiğinde, yarışlar ve panayır hâlâ eşzamanlı olarak devam etmektedir.[345]

19. yüzyıl boyunca İzmir'de ve İstanbul'da, 20. yüzyıl başında ise Samsun'da koşulan yarışlar üzerine hangi yollarla bahis oynandığı, bahis oyunlarının birim fiyatları, dereceye girenlere ve sonucu doğru tahmin edenlere verilen ikramiyeler hakkında çok ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır. Ancak 20. yüzyıl başında, seyrek de olsa, yarışların dönemin piyango çekilişleri gibi farklı çevreler/cemiyetler için hayır amacı taşıdığına dair birkaç belgeye rastlanmıştır. Örneğin padişahın emriyle 1902'de Üsküp'te, 1903'te de Çorum'da, geliri ilkokullar yararına bırakılmak üzere yarışlar

[340] Pazar ve Panayır Küşadı Şura-yı Devlet Kararıyla Vilayetlere Bırakıldığı ve İzmir, Adana, Samsun ve Musul'da At Yarışı Müsabakaları Tertib Edildiği Cihetle Akşehir Panayır ve At Yarışı İçin Ruhsat Talebi ve Babıali'ye Müracaata Lüzum Görülmediği, 1317 / 1899, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.ŞFR. No: 267..
[341] Hasan Ali Türker, **Türklerde Atçılık Dün-Bugün** (Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1971), 74-75.
[342] Cins atların ıslahı için Sivas'da bir at yarışı düzenlendiği ve bu yarışa dost devletlerin konsoloslarının da katıldığı, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.MKT, No: 726'dan aktaran Mustafa Gürcü, **Osmanlı'da At** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2016), 46.
[343] Türker, **age**, 76-77.
[344] Samsun'da at koşusunun icra edildiği ve panayırın da resmi açılışının yapılacağı", 1323 / 1905, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.MKT, No: 953.
[345] Samsun'da Bir Hafta Müddetle Açılmasına Müsaade Edilen Panayır Eylülün Birinci Günü Son Bulduktan Sonra At Koşusu İcra Edildiği, 1323 / 1907, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.MKT, No: 1202-58.

düzenlenmiştir.[346] Bu veriler, imparatorluk tebaasının yüzyıl ortalarında yine Levantenler sayesinde tanıştıkları eşya ve para piyangoları gibi, at yarışlarının da zaman zaman bir kuruma ya da bir nedenle mağdur durumdaki bir topluluğa yardım amacıyla organize edildiğini ve bu özelliği sayesinde dönemin hükümdarlarından onay alabildiğini gösterir. Yine imtiyazlı kişiler, şirketler ya da kilise ve vakıfların garantörlüğünde/sponsorluğunda gerçekleşen bu piyangolar, dönem dönem yasaklansalar da, yetimlere yardımdan demiryolu tahvillerinin satışına kadar hem birçok konuda gerekli kaynağın sağlanmasının hem de toplumun şansa dayalı yeni bir oyunu tecrübe etmesinin önünü açmışlardır.[347] At yarışları da kuralları, düzeni, ciddiyeti ve keyfiyle bir yetişkin oyunu olarak toplumun bu yüzyılda tanıdığı bir yenilik olmakla beraber, herhangi bir kişi ya da kuruma maddi yardım sağlama amacından ziyade, bir kesim için eğlence, bir kesim içinse at neslinin ıslahı, yani bir tür askeri modernleşme aracı olarak görülmüştür.

3.2.4. Osmanlı Jokey Kulübü

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte (1908), imparatorluk topraklarındaki düzenli yarışlar artık büyük ölçüde İzmir'den İstanbul'a kaymıştır. Her ne kadar Buca'daki yarışlar 1910'lara kadar devam etse de, Trablusgarp Savaşı'yla başlayan "On Yıllık Savaş" dönemi sürecinde İzmir yarışlarının, cumhuriyet döneminde yeniden yeşerinceye kadar ortadan kalktığı söylenebilir.[348] Artık yarışların yeni adresi, İstanbul'un hem mesire hem de askeri talim alanlarından biri olan Veliefendi Çayırı'dır.

Günümüzde Zeytinburnu'na bir bağlı mahalleye ve İstanbul'un tek hipodromuna ismini veren Hacı Veliyüddin Efendi, 18. yüzyılda yaşamış ve yüzyılın üçüncü çeyreği içinde iki defa şeyhülislamlık yapmış bir din adamıdır.[349] Çırpıcı Çayırı çevresindeki bu geniş alan, Sultan III. Mustafa (1717-1774) döneminde, Veliyüddin Efendi Galata Kadısı iken kendisine verilmiştir. Veliyüddin Efendi ise, yaşadığı dönemde şehir merkezinin dışında kalan ve İstanbullular için popüler bir gezinti ve eğlence mekanı

[346] Üsküb'de Mekatip-i İbtidaiye Menfaatine İcra Olunacak At Yarışına Müsaade İtası (Dahiliye), 1320 / 1902, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO. No: 1925/144345; Geliri Mahalli İbtidai Mekteblere Bırakılmak Üzere, Çorum'da Her Sene Yapılmasına da Müsade Edilmesi Talebi, 1321 / 1903, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.MKT, No: 682-37.
[347] Tunçay, **age**, 33-98.
[348] Üyken, **age**, 16.
[349] Hacı Veliyüddin Efendi 17.02.1760-06.09.1761 arasında ve 23.04.1767-25.10.1768 arasında toplam iki dönem şeyhülislamlık yapmıştır. **Osmanlı Arşivlerinde Şeyhülislam Fetvaları** (İstanbul: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, 2015), 116.

olan bu alanı vakfetmiş, bakımını üstlenmiş ve bir çeşme yaptırmıştır.[350] Aslında Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları olarak anılan surların dışındaki bu geniş bölge, Bizans döneminden beri benzer amaçlarla kullanılmaktadır. Orhan Çinili, Bizanslıların burayı *kapoos* adıyla talim ve seyir alanı olarak kullandıklarını aktarır.[351] Osmanlılar da bu alandan benzer amaçlarla yararlanmış; geniş çayırlar halk için mesire, saltanat için gösteri, ordu içinse talim yeri olmaya devam etmiştir. Hatta 1848'de yapılan askeri manevralara, İstanbul'da görevli yabancı elçi ve askeri temsilciler de sultanın misafirleri olarak davet edilmişler,[352] 1861'deki süvari ve topçu talimlerine cambaz oyunları ve ateş gösterileri eşlik etmiştir.[353]

II. Meşrutiyet Dönemi'nde de Veliefendi Çayırı'nın hem sivil hem de askeri kullanım biçimlerinin aynı şekilde devam ettiği çeşitli anılarda yer alır.[354] Tam da bu yıllarda, İstanbul'da at yarışlarıyla ilgili yeni bir kurumun temelleri atılmaktadır: Osmanlı Jokey Kulübü. Kuruluş tarihi 1908 ya da 1909 olan kulübe ilişkin eldeki yegâne bilgi, 1909 yılında Perşembe Pazarı'ndaki Gérard Kardeşler Matbaası'nda basılan kulüp kitapçığına dayanır.[355] Bir tüzük mahiyetindeki bu kitapçık, toplam üç bölüm ve iki

---

[350] Tahsin Özcan, "Veliyyüddin Efendi", **İslam Ansiklopedisi**, c. 43 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013): 40-42.

[351] Orhan Çinili, "İstanbul'un Mesireleri 11: Bakırköy", **İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi**. http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/924/001500415006.pdf?sequence=3 [06.05.2018].

[352] "On nous a écrit de Constantinople, le 5 décembre", **Journal des Débats**, 20.12.1848.

[353] "On nous communique l'extrait suivant d'une correspondance de Constantinople", **Le Temps**, 23.09.1861.

[354] Örneğin Prof. Bedrettin Tuncel'in makalesinde, 1909 yılında on yedi yaşındayken oyunculuğa başlayan Muhsin Ertuğrul, Kadıköy, Üsküdar, Veliefendi gibi mesire alanlarında tuluat oyunları oynandığını anlatır. Bedrettin Yücel, "Muhsin Ertuğrul ve Tiyatromuza Hizmeti", **İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi**, http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/9057/001583330010.pdf?sequence=1 [06.05.2018].

[355] Üyken, **age**, 16-17.
OJK tüzüğünde, Said Halim Paşa ile Abraham Paşa'nın isimlerinin yanında "Senatör" unvanı yer almaktadır. Bu unvan, iki paşanın da I. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan fakat 1876-1878 arası çalışmalarının ardından kapanıp Aralık 1908'de faaliyetlerine yeniden başlayan Âyan Meclisi'nin üyeleri olduklarını gösterir. OJK tüzüğünde bu unvanlarıyla yer almaları, ilk bakışta OJK'nın Aralık 1908 sonrasında kurulmuş olabileceğini düşündürse de, aslında her iki paşa da Âyan Meclisi'nin 1908'deki yeniden açılışında önceki dönemden unvanlarını koruyan üç üyeden ikisidir. Dolayısıyla OJK, 1908 yılında (muhtemelen II. Meşrutiyet'in ilanının, yani eski takvimle 10 Temmuz, yeni takvimle 23 Temmuz ertesinde) herhangi bir tarihte kurulmuş olabilir. "Osmanlı İkinci Meşrutiyet Devrinin Sadrazamları ve Ayan Meclisi Üyeleri", **Sadrazamlar ve Ayan Meclisi Albümü** (TBMM, 2016) https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2416/199907164.pdf?sequence=1&isAllowed=y [09.04.2020].
OJK kuruluş tarihi hakkında fikir verebilecek diğer bir üye ise Genel Sekreter Osman Adil Bey'dir. Kendisi II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kısa süreliğine Selanik Belediye Başkanlığı yapmış, Aralık 1908'deki Âyan Meclisi seçimlerinin ardından görevinden ayrılıp Belçika'ya gitmiştir. Ancak 1904 yılında kurulan Selanik'teki Veritas Locası'nın "kurucuları ve itibarlı üyeleri" arasında olan Osman

yüz on altı maddeden oluşmaktadır. Fransızca basılmış olan tüzüğün birinci maddesini şu şekilde çevirmek mümkün: "Bu yönetmeliğe bağlı hipodromlarda koşulan yarışlar Jokey Kulüp tarafından düzenlenir ve safkan at yetiştiriciliği Jokey Kulüp'e bağlıdır".[356]

Kulübün kuruluş tarihi net olmasa da, 16 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen Cemiyetler Kanunu'yla meşruiyet kazandığı malumdur. Zira bu kanunla ülkede sivil toplum kuruluşlarının önü açılmış, gizli cemiyet kurmak yasaklanmış ve kurulan her yeni örgütlenmenin unvanını ve amacını, yöneticilerinin ilgili en yüksek mülki idari birime bildirilmesi koşulu getirilmiş, kısacası resmileşmiştir.[357] Kulüp tüzüğünün de 1909 yılında basılmış olması, planlanan çalışmaların bu yeni kanuna uygun ve şeffaf bir düzen içinde gerçekleşmesinin amaçlandığını düşündürmektedir. Buna karşın Toprak, Cemiyetler Kanunu'yla birçok eski komitenin değişik amaçlı dernekler adı altında kurumsallaştığını ve yanıltıcı bir görüntü taşıyabildiklerini belirtmektedir.[358]

Böyle bir kurumun ortaya çıkışı, İzmir'de başlayan Batılı tarzda yarışların meşrutiyet idarecileri tarafından da kabul gördüğünü ve imparatorluk çatısı altında devam etmesinin arzu edildiğini gösteren bir girişimin kanıtıdır. Osmanlı Jokey Kulübü'nün (OJK) düzenlediği herhangi bir yarış kaydına ulaşılamasa da, bu kurumun en genel ifadeyle ülkedeki at yetiştiriciliğini yeniden ve çağdaş yöntemlerle ele almaya çalıştığı ortadadır. OJK'nın en azından kuruluşu hakkında ulaşılabilmiş diğer bir bilgi ise, Osmanlı ülkesinde sekiz yıl yaşamış ve gözlemlerini birkaç kitapta toplamış olan İngiliz antropolog Lucy Garnett'in 1911'de yayınlanan *Turkey of the Ottomans* adlı eserinde geçer. Garnett, 1908-1909 yıllarında özellikle kış mevsiminde hayli kötü

Adil Bey, locanın Temmuz 1909'da Belçika'ya gönderilen mektubunda İstanbul'daki aktif üyeler arasında 33. dereceye ulaşanlar sayılmaktadır. Dolayısıyla bu tarihte hâlâ İstanbul'da yaşadığı ve Belçika'ya, OJK'nın kuruluş toplantısının ardından gitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Giannis Megas, **I Epanastasi ton Neotourkon sti Thesaloniki** (Selanik: University Studio Press, 2003)'ten aktaran Sotirios Dimitriadis, "The Making of an Ottoman Port-City: the State, Local Elites and Urban Space in Salonika, 1870-1912" (Doktora Tezi, SOAS-University of London, 2013), 203-204. http://eprints.soas.ac.uk/20300/1/Dimitradis_3636.pdf [12.05.2018]. Paul Dumont, "La Franc-Masonnerie d'Obédience Française à Salonique au Début de XXe Siècle", Turcica, s. 16 (1984): 65-94'ten aktaran Cengiz Şişman, **The Burden of Silence: Sabbatai Sevi and the Evolution of the Ottoman-Turkish Dönmes** (Oxford University Press, 2017), 242.

[356] **Code et Règlement de Courses de Chevaux dressés par le Jockey-Club Ottoman** (Constantinople: Gérard Frères, 1909).

[357] Zehra Arslan, "Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi**, c. 3, s. 11 (Bahar 2010): 69-70, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/arslan_zehra.pdf, [13.05.2018].

[358] Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985): 206-207.

durumda olan yollarda/pistlerde Türk süvarilerinin talim yaptıklarını, birbirileriyle yarıştıklarını, sahip oldukları Arap atlarının niteliklerini geliştirmek ve İngiltere ile Fransa'daki gibi yarışlar düzenleyebilmek için bir komisyon kurduklarını aktarır. Ancak Garnett de, bu eserinde herhangi programlı bir yarıştan bahsetmez.[359]

Kulüp tüzüğündeki bilgilere göre, yöneticileri ve üyeleri arasında yine Avrupalı diplomatlar ve yatırımcılar bulunsa da, SRC'nin aksine OJK'da Osmanlı bürokrasisi ve ordusundan çok sayıda görevlinin bu kurumun kurucuları ve yöneticileri arasında olduğu görülür. Otuz üyeyle kurulan kulübün başkanı Said Halim Paşa, ikinci başkanı ise Baron Vendeuvre'dür. Dönemin Osmanlı-Mısır ilişkilerinin önemli aktörlerinden sarraf ve bürokrat Abraham Paşa, Düyun-u Umumiye İngiltere Dainler Vekili Sir Adam Block, II. Meşrutiyet'in Selanik Belediye Başkanı Osman Adil Bey, I. Balkan Savaşı sırasında Edirne Valiliği yapacak olan Halil Bey, Meclis-i Ayan'ın İttihatçı üyelerinden Şerif Cafer Paşa ve Deutsche Bank tarafından finanse edilen Anadolu Demiryolu Şirketi'nin İsviçreli Genel Müdürü Edward Huguenin, OJK'nın kurucu üyeleri arasında dikkat çeken isimlerdir. OJK'nın kuruluş tüzüğü dışında, yapılan çalışmalar ve kulübün ömrü hakkında elde başka somut veri olmadığı için, bu kurucuların o dönemki görevleri, dünya görüşleri ve sosyo-ekonomik durumlarının analizi, OJK çatısı altında neden ve nasıl bir araya geldikleri hakkında bazı fikirler verebilir.

Öncelikle OJK'nın büyük olasılıkla II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ertesinde kurulmuş olması, kulübün Levanten olmayan üyelerinin meşrutiyet taraftarı bürokrat, subay ve tüccarlardan meydana gelmesinin öncelikli nedenidir. Kulüp Başkanı Said Halim Paşa (1865-1921), kulübün kurulduğu dönemde Yeniköy Belediye Reisliği yapmış, Nisan 1909'da ise Selanik'te düzenlenen İttihat ve Terakki kongresinde aktif rol almıştır. Zaten örgüt içindeki gücü takip eden yıllarda da artacak ve 1913-1917 arasında sadrazamlık yapacaktır.[360] Ardında bıraktığı eserler ve düşünce dünyasından, Said Halim Paşa'nın memleketin ve İslam aleminin geri kalmış durumunu dert edindiği ve Batı dünyasıyla karşılaştırmalar yaparak kendince çözümler aradığı görülmektedir. Ayrıca Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu olması, belli bir eğitim,

[359] Lucy Garnett, **Turkey of the Ottomans** (London: Sir Isaac Pitman & Sons, 1911), 294-295.
[360] M. Hanefi Bostan, **Bir İslamcı Düşünür Said Halim Paşa** (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1992), 23-27. Ayrıca bkz. Mahmut Akpınar, "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, s. 35 (2015): 177, 187, http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/561/533 [13.05.2020].

kültür, maddi servet ve sosyal sermaye sahibi olduğunu gösterir. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar, neredeyse yalnızca Levantenlerin tekelinde olan yarışların millileşmesini öngören OJK'nın başkanlığını üstlenmesi, devletin at yarışları ve yetiştiricilikteki eksiklerini tespit ettiği ve İttihatçı bir bürokrat olarak bu yeni girişimi takip ve idare etmek istediği (ya da bu işle görevlendirildiği) savını ortaya çıkarmaktadır.

Kulübün İkinci Başkanı olarak ismi geçen Baron de Vendeuvre ise, kökleri Fransa'da 18. yüzyıla ulaşan soylu bir ailenin üyesi Florent Evain Pavée de Vendeuvre'dür (1851-1926). Ulaşılabilen en eski tarihli belgeye göre, diplomatik görevi vesilesiyle 1903 itibariyle İstanbul'da yaşamaktadır. *Le Temps* gazetesinin 8 Aralık 1903 tarihli sayısında, kendisini Fransa Devleti'nin ikinci yetkili temsilcisi, Tütün Rejisi Yönetim Kurulu Üyesi ve Mersin-Adana Demiryolu Direktörü olarak tanıtır.[361] 1911'de ortağıyla birlikte kurduğu *Syndicat d'Adana* adlı bir kuruluşla Adana çevresinde yatırımlarına devam etmiş, Nisan 1912'de ise Çukurova'daki Çiftlikat-ı Hümayun'un işletmesini alarak burada buğdaydan pamuğa pek çok tarım ürünü yetiştirmiştir.[362] Soylu bir aileden gelmesinin yanı sıra, diplomatik görevi ve ticari faaliyetleri sayesinde Osmanlı İmparatorluğu içinde de hayli nüfuzlu bir kişi olduğu anlaşılan Baron de Vendeuvre'ün, 1909'da hangi ilişkiler sonucu OJK'nın üyesi, hatta ikinci başkanı olduğuna dair bir sonuca ulaşılamamıştır. OJK'da aldığı bu görev, kişisel açıdan yatırımlar yaptığı Çukurova bölgesinin 1894'te kurulan haranın etkisiyle atçılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir bölge olmasıyla ve ülkedeki yetiştiricilik görevini üstlenecek OJK üyeliği sayesinde, Çukurova'daki yatırımlarını ilişkilendirme düşüncesi olduğu ileri sürülebilir. Başka bir olasılık ise, diplomatik görevi gereği, İstanbul'da kurulan bu yeni örgütlenmeyi yakından takip etmek istemesi ya da böylesi bir amaçla görevlendirilmesi olabilir.

OJK'nın diğer kurucu üyeleri araştırıldığında, pek çoğunun çiftlik sahipliği, at ve tarımsal ürün yetiştiriciliği, Batı tarzı sportif etkinliklere ve eğlence kültürüne ilgileri ile kumar ve bahis oyunlarına yatkınlık gibi bazı ortak özelliklere sahip oldukları dikkat çekmektedir. Örneğin kulübün üyelerinden Abraham Paşa (1833-1918) Ermeni

[361] **Le Temps**, 08.12.1903'ten aktaran "Société de la Régie Co-intéressée des Tabacs de l'Empire Ottoman", **Nizamat- Esasiye**, 13.07.1883, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/35184?locale=tr [09.04.2020].
[362] Necla Geyikdağı, "French Direct Investments in the Ottoman Empire before World War I", **Entreprise & Society**, 12(3) (Cambridge University Press, 2011): 555-556.

asıllı bir Osmanlı veziridir ve Beykoz'da büyük bir koru içinde konumlanmış görkemli bir malikaneye sahiptir. İstanbul'da geleneksel at yarışlarının düzenlendiği geniş alanlardan Beykoz Çayırı'na olan yakınlığı, korusu ve çiftliğinde yetiştirdiği sayısız atı ve Beyoğlu'ndaki meşhur Cercle d'Orient'ın yapımını finanse edişi, hem at yarışlarına hem Batı tarzı kulüp/cemiyet/lokal kültürüne hem de eğlence ve kumara yakın ilgisini olduğunu gösterir. Abraham Paşa'nın ünlü mimar Alexandre Vallaury'ye 1882 yılında yaptırdığı Cercle d'Orient, bu dönemde Pera'nın en gözde sosyal mekanlarından biri olmuştur. Paşa, Cercle d'Orient'ın arka tarafına *Mega Ippodromio*[*] adlı özel bir jimnastik, akrobasi ve atlı gösteri alanı daha inşa ettirmiştir.[363] Dahası, Paşa'nın kumara olan yatkınlığını gösteren yaygın bir rivayet ise, Beykoz'daki meşhur konağını bir tavla oyunu sonunda Sultan Abdülaziz'le girdiği iddia sonucu elde ettiğidir.[364] 19. yüzyıl sonunda mali durumu zayıflayan ve Osmanlı Bankası'ndan aldığı krediyi ödeyebilmek için Cercle d'Orient'dan Beykoz'daki köşküne kadar pek çok mülkünü ipotek ettiren Abraham Paşa'nın, her şeye rağmen sahip olduğu kumar, oyun, eğlence kültürü ve sosyal sermayesi sayesinde 1909'da OJK'nın kurucuları arasında yer alması doğal karşılanabilir.

Diğer üyelere göz atıldığında da, bu kulüp çevresinde bir araya gelmelerini mantıklı kılacak bazı veriler dikkat çekmektedir. Örneğin, OJK üyesi Sir Adam Block bir Düyun-u Umumiye yetkilisi olup, 1905 tarihinde Okmeydanı'ndaki on iki çukurlu alanda imparatorluk tarihinin ilk golf şampiyonasının düzenleyicisidir.[365] Dolayısıyla diplomatik görevinin yanı sıra, ülkede golfle başlayan sportif yatırımlarını, dört sene sonra üye olduğu jokey kulüp çatısı altında sürdürmek istemiş olabilir. Kulübün spora meraklı diğer bir üyesi ise, Whittall ailesinden Edwin Whittall'dür (1864-1953). İstanbul'da Moda Tenis Kulübü'nün hemen karşısındaki bir köşkte yaşayan

[*] Büyük Hipodrom.

[363] Nilay Özlü, "Dönüşen Beyoğlu Üzerine Notlar: Cercle d'Orient Binası ve Emek Sineması Örneği", **Mimarist**, y. 16, s. 57 (Güz 2016): 24-29, http://www.mimarist.org/wp-content/uploads/yayinlar/mimarist/pdf/57.pdf [13.05.2020].

[364] "Vali Şahin Abraham Paşa Konağı'nın Restorasyon Çalışmasını İnceledi", **TC İstanbul Valiliği**, 15.12.2015. http://www.istanbul.gov.tr/tr/guncel/haberler/vali-sahin-abraham-pasa-konaginin-restorasyon-calismasini-inceledi [11.05.2018]. "Abraham Paşa", **Beykoz Belediyesi**, http://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/abraham-pasa [11.05.2018]. Bu rivayetin doğru olma olasılığı, yalnızca Abraham Paşa'nın değil, Sultan Abdülaziz'in de bahis oynamaya, özellikle de horoz dövüşlerine karşı yatkınlığı nedeniyle kuvvetlidir. Salâh Birsel, **İstanbul-Paris** (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2004), 98-101.

[365] Tuğrul Hocaoğlu, "Golf Sahaları Planlama ve Tasarım İlkelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi: Gloria Golf Resort Yeni Saha Örneği" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010), 7.

Whittall'ün ismi, 1894'te kurulan Bornova Futbol Kulübü ile 1910'da kurulan Moda Yat Kulübü kurucuları arasında geçmekte, aynı zamanda Bornova Futbol Kulübü ve Constantinople Football Club formalarıyla bizzat top oynamaktadır.[366] Osmanlı toplumu için çok yeni, Batı dünyasında ise çoktan benimsenmiş ve günden güne gelişen bu spor dallarına ilgisi aşikar olan Edwin Whittall, aynı zamanda Sir Adam Block gibi 1909'da kurulan National Bank of Turkey'nin İstanbul'daki yöneticileri arasındadır. Tıpkı bu bankanın yönetim kurulu içinde ismi geçen ve OJK'nın da kurucu üyeleri arasında bulunan İsmail Cenani Bey gibi.[367] Sultan Mehmet Reşat'ın (1844-1918) Teşrifat-ı Umumi Müdürü olan (dolayısıyla sorumlu olduğu resmi törenler nedeniyle atların estetiğine önem vermesi doğal karşılanabilecek) İsmail Cenani Bey, OJK'dan üç sene sonra kurulacak Himaye-i Hayvanat Derneği'nin İkinci Başkanı olacak[368] ve 1914'te kurulacak Milli Olimpiyat Cemiyeti'nin de kurucu üyeleri arasında yer alacaktır.[369]

Kulübün bu ilk üyelerinin devlet işleriyle, birbirileriyle, atlarla, kulüp ve cemiyet yaşamıyla, eğlence ve kumar kültürüyle yakın ilişkileri bir yana, tüzüğe göre kulübe yeni üye olma koşulları öylesine zorludur ki, neredeyse tüm bu kurucuların üzerinde mutabık olmadıkları yeni bir üyenin aralarına katılması pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim birinci madde, kulübe üye olmak için başvuran bir kişinin, ismi on beş gün boyunca askıda kalıp incelendikten sonra kulüp balotaj kurulu* tarafından değerlendirileceği ve oylama sürecinde bir ret oyun altı kabul oyunu sileceği yazmaktadır. Dolayısıyla, eğer mevcut üyelerin ciddi oranda desteği alınmazsa, kulübe üye olmak neredeyse imkansız gibidir. Öte yandan, tüzükteki aynı maddenin devamında, mevcut üyelerin kuruluştan itibaren beş yıl boyunca üyelik haklarının korunacağını, sonraki aşamada ise balotajla yeniden üyeliğe veya yönetim

[366] "Football", **Levantine Heritage**, http://www.levantineheritage.com/football.htm [12.05.2018].
[367] "American Chamber of Commerce for the Levant", **Levant Trade Review**, v. IX, no. 5 (May, 1921): 349, http://www.dlir.org/archive/archive/files/3747019e819bb60c5b36207044ed3e53.pdf [13.05.2018].
[368] Aynı belgede, OJK üyelerinden Abraham Paşa'nın da bu cemiyetin yönetim kurulunda yer aldığı görülmektedir. Gülçin Ürgüplü, "Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi" (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013), 73.
[369] Murat Bardakçı, "Spora vaktiyle siyaset karıştırdığımız için olimpiyat tarihimizi bilmiyoruz!", **Habertürk**, 15.09.2013, http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/877845-spora-vaktiyle-siyaset-karistirdigimiz-icin-olimpiyat-tarihimizi-bilmiyoruz [13.05.2018].
* Balotaj: Kurum ve kuruluşlarda yeni üyelerin alınmasına karar veren kurul. "Balotaj", **Türk Dil Kurumu**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=balotaj%20kurulu&guid=TDK.GTS.532e261c6948f9.93736444 [23.05.2018].

kuruluna seçilmelerinin mümkün olduğu yazmaktadır.[370] Kısacası, OJK'nın açıkça "kapalı" bir örgütlenme hedefiyle kurulduğu söylenebilir.

Toplam otuz bölüm ve iki yüz on altı maddeden oluşan tüzükteki diğer başlıklar altında ise, yarışların organizasyonu ve sürekliliğiyle ilgili akla gelen tüm konulara yer verilmiştir: komiserler kurulu ve kulübün diğer birimleri, yerel yarışların yetkili birimleri, yarış kuralları ve ihlal durumlarında kesilecek cezalar, yarış bülteninde yer alacak bilgiler, atların şecere defterleri ve sınıflandırmaları, yarışlara kayıt koşulları, handikap ve şartlar, yarış sonuçlarının ilanı ve itiraz süreci gibi. Bunlar dışında, bir yarışın hayat bulması için gerekli tüm paydaşlara ayrılmış ayrı başlıklar da bulunmaktadır: at sahipleri, centilmen biniciler, jokeyler, seyisler, antrenörler ve tüm bu paydaşların sorumluluklarına tüzük maddeleri içinde ulaşılabilmektedir. Seksen dört sayfadan oluşan tüzükte göze çarpan en önemli eksiklik ise, başından sonuna her yönüne değinilen yarışları izleyecek ve atlar üzerine bahis oynayacak seyircilerden hiç söz edilmemiş olmasıdır.[371]

Seyirciler ve bahis oyuncularıyla ilgili herhangi bir maddenin olmaması, bu iki grubun var olmadığı anlamına gelmez. Nitekim tıpkı İzmir'de olduğu gibi, İstanbul'da da gündelik hayat Tanzimat Dönemi'nden beri hızlı bir dönüşüm içindedir ve bilhassa bürokratlar ile "aydın" kesimin eğlence, sanat, düşünce dünyaları Batı kültüründen hayli etkilenmiştir. Artık Osmanlı eğlence dünyası hamamlardan, mesirelerden, kahvehanelerden ziyade, tiyatrolara, otellere, gazinolara, barlara, birahanelere, yazlıklara, kumarhanelere, lokallere, spor sahalarına doğru kaymıştır.[372] Sevengil, içinde zengin davetler düzenlenen, toplantılar yapılan, kumarın da dahil olduğu türlü oyunlar oynanan ülkedeki ilk kulübün, 1870'te İstanbul'daki Asım Paşa Konağı'nda Encümen-i Ülfet adıyla açıldığını aktarır.[373] Bu tür kulüplerin yanı sıra, futbol maçlarının, atletizm oyunlarının, su sporlarının ve at koşularının yapıldığı alanlar da ilgi gören ve gelişen yerlerdir. Ancak İstanbul'daki at yarışlarının, gerek Veliefendi veya Beykoz gibi çayırlık alanlarda tesisleşmenin henüz başlamaması gerekse de bu dönemde futbol maçlarındaki tezahüratların seyirciler arasında milliyetçi atışmalara

[370] **Code et Règlement des Courses de Chevaux dressés par le Jockey-Club Ottoman** (Constantinople, 1909), 5.
[371] **Age**, 1-86.
[372] Nebi Özdemir, "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi", **Milli Folklor**, y. 19, s. 73 (2007): 17-18, http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=73&Sayfa=9 [13.05.2018].
[373] Refik Ahmet Sevengil, **İstanbul Nasıl Eğleniyordu?** 4. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 147-149.

dönerek kitleleri daha çok etkilemesi nedeniyle, diğer sporlara nazaran daha az seyirci çektiği düşünülebilir.[374] Buna karşın, birkaç yıl sonra Veliefendi'ye tribün yapılması ve çevre düzeninin tamamlanmasının ardından, I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul yarışlarının artık diğer spor dalları kadar ilgi gördüğü anılarda yer almaktadır.[375]

OJK tüzüğünde seyirciler ve bahisler hakkında bilgiler yer almaması, OJK'nın İstanbul'da resmen düzenlediği herhangi bir yarışa rastlanmaması ve atçılık alanında bu kulüple ilgili bilgi sahibi olan kişilerin azlığı, 1908-1912 aralığında İstanbul'da düzenli bir yarış organizasyonu için henüz yeterli altyapının ve toplumsal ilginin oluşmadığını göstermektedir. Aslında İstanbul halkının, geleneksel barbut, tavla veya "bul karayı al parayı" gibi oyunlar, 19. yüzyıl içinde kahvehanelerde yaygınlaşan dama, satranç, iskambil oyunları[376] ve 19. yüzyıl sonu itibariyle sayısı artan yerli ve yabancı piyangolar sayesinde şans oyunlarına artık uzak olmadığı söylenebilir.[377] Hatta hayvanların öznesi oldukları ve büyük olasılıkla üzerine bahis oynanan horoz dövüşleri bile, 19. yüzyıl sonunda Unkapanı'nda, Topçular'da, Beykoz'da, Karagümrük'te, Sarıyer'de hayli popüler hale gelmiştir.[378] At yarışlarına başkentte can verecek atılım ise, Enver Paşa'nın öncülüğünde 1912 yılında kurulan Islah-ı Nesli Feres Cemiyeti (At Neslini İyileştirme Derneği) çatısı altında gerçekleşir.

3.2.5. Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti ve Sipahi Ocağı

OJK hakkında ulaşılabilen bilgiler sınırlı olsa da, 1911'de örgütlü bir yapı olarak kurulan Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti ile 1913'te kapılarını açan Sipahi Ocağı hakkında daha fazla bilgi bulunmaktadır. Üstelik İzmir'deki SRC yarışlarından tanıdık bir isim burada da karşımıza çıkar: Refik Evliyazade. İzmir'deki yarışların, Trablusgarp Savaşı'nın etkisiyle yavaş yavaş etkinliğini kaybetmesiyle İstanbul'a gelen Refik Bey, o dönem Berlin Askeri Ataşesi olan Enver Paşa'yla görüşerek ona İzmir yarışlarını anlatır ve bu etkinliğin İstanbul'da da gerçekleşebilmesi için desteğini talep eder. Atlara yakından ilgili olduğu bilinen Enver Paşa ise bu talep üzerine Islah-

[374] Mehmet Günay, "Türkiye'de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması", **International Journal of Science Culture and Sport**, no. 4 (August 2016): 386, 393. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226041 [13.05.2018].
[375] Sait Akson, **Yarışçılık Anıları**, 3. bs. (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2015), 10.
[376] Uğur Akbulut, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehaneler", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 54 (2015): 572-573, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/33792 [13.05.2018].
[377] Tunçay, **age**, 92-112.
[378] Birsel, **age**, 95.

ı Nesl-i Feres Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük eder ve kendisi de cemiyetin başkanı olur.[379]

Atabeyoğlu, "İstanbul at yarışları 1911'den beri Veliefendi'de yapılmaktadır" cümlesiyle, OJK'nın 1909-1911 aralığında düzenlediği herhangi bir yarış hakkında bilgi olmadığını desteklemektedir. Arşiv kayıtları göreyse, Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti 1911'de kurulmuş fakat ilk yarışları 1912 sonbaharında düzenlemiştir. Mayıs 1912 tarihli belge, cemiyetin at neslini geliştirmek ve orduya ülke içinden daha kaliteli at sağlayabilmek amacıyla ülkenin her yerinde yarış düzenleme yetkisinin verildiğini aktarmaktadır.[380] Bu bilgiler, cemiyetin, ülke genelinde yarış düzenleme yetkisine sahip olmanın yanı sıra, asli görevinin ordunun kaliteli at ihtiyacını karşılamak olduğunu da gösterir. Trablusgarp Savaşı'nın 1911 sonbaharında başladığı ve cemiyetin kurulmasına ön ayak olan kişinin harbiye nazırı olduğu düşünüldüğünde, SRC ve OJK'nın aksine Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti'nin Batı dünyası yönünde bir kültürlenme ve eğlence amacından ziyade, askeri ihtiyaçları karşılama niyetiyle ortaya çıktığı söylenebilir.

Aslında aynı dönemde, atların kent hayatında da üstlendikleri roller çeşitlenmiş, örneğin İstanbul'da 1871'den itibaren Azapkapı'dan Ortaköy'e, Aksaray'dan ise Yedikule'ye, Topkapı'ya ve Eminönü'ne tramvay çekmeye başlamışlardır.[381] İstanbul'da Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi'nin 1911'de kurulasıyla, atlı tramvay hattı Harbiye, Kurtuluş ve Şişli'ye uzatılmıştır.[382] Dolayısıyla atlar, yalnızca cephede değil, endüstrinin gelişimine rağmen gündelik kent yaşamında da etkin rol almaya devam etmişlerdir. Ne de olsa, savaşan askerler veya okula giden öğrenciler kadar, onları taşıyan atların da çağdaş yöntemlerle belli bir gelişmişlik seviyesine ulaşmaları gerekmektedir.

Cemiyetin kurulduğu dönem, aynı zamanda ülkede at yetiştirme politikalarının da tekrar ele alındığı ve yeni girişimlerin hayat bulduğu yıllardır. Meşrutiyet yöneticilerinin bu alanda yaptıkları ilk köklü değişimlerden biri, haraların amacına

---

[379] Cem Atabeyoğlu, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 6 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985): 1512.
[380] At Neslini Geliştirmek ve Ordu'ya Dahilden Kaliteli At Temini İçin Her Tarafta At Koşusu Yapılması ve Bazı Yarışmalara, Zabitan'ın da İştirak Etmeleri Tavsiyesi, 1330 / 1912, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.MB.HPS.M, No: 4-10.
[381] Melek Çolak, "XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Trafik ve Tramvay", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,** no. 5 (2004): 76.
[382] Zikrullah Kırmızı ve Fehime Tunalı Çalışkan, **İstanbul Ulaşım Zaman Dizini** (İstanbul: Cinius Yayınları, 2012), 132-133.

ulaşmadığı gerekçesiyle kapatılarak, yerlerine aygır depoları kurulmasının kararlaştırılmasıdır. Bu kapsamda, 1910 yılında önce Çifteler Harası kapatılır, ardından ordunun hayvan ihtiyacını karşılamak amacıyla dönemin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın öncülüğünde 1911'de Remont Müfettişliği[383] ve ona bağlı remont depoları oluşturulur. Ancak bu girişimden beklenen verim alınamaz.[384]

Daha çok askeri gerekçelerle atların kalitesine büyük önem verildiği anlaşılan bu dönemde, başkentte yeni bir cemiyet daha ortaya çıkar: Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti'nin ilk yarışlarını düzenlediği 1912'de kurulan İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti. Âyan Meclisi Üyesi Hüseyin Hilmi Paşa'nın (1855-1922) başkanlığını, OJK kurucular listesinden tanıdığımız Said Halim Paşa ile İsmail Cenani Bey'in ikinci başkanlık görevini üstlendikleri bu cemiyet, yine OJK gibi Beyoğlu'nda, bu defa Altıncı Daire-i Belediye bünyesinde kurulur. Cemiyetin yönetim kurulunda dönemin ileri gelen bürokrat ve askerlerinin yanı sıra, bu defa OJK'nın aksine bir de "onursal üyeler" vardır. Bunlar arasında dönemin üç şehzadesi; Rum, Ermeni ve Musevi cemaatleri liderleri ile İngiltere'den ABD'ye, İran'dan İsveç'e kadar dönemin İstanbul'da görevli elçileri ve eşleri de yer almaktadır.[385] Tüm bu bilgiler, uzun bir savaş döneminin arifesinde, başta at olmak üzere ülkenin nitelikli hayvan ihtiyacının karşılanması için askeri ve sivil girişimlerin ardı ardına gerçekleştirildiğini, bir yandan da 1909 Cemiyetler Kanunu'yla spor ve eğlencenin yanı sıra başkentin nüfuzlu sakinlerince oluşturulan hayır kurumlarının da ortaya çıktığını gösterir.

1912, Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti tarafından ilk yarışların "Padişah Hazretlerinin Yüksek Himayelerinde" Veliefendi Çayırı'nda düzenlendiği yıldır. Eylül ve ekim 1912'de birbirini takip eden günlerde gerçekleşen yarışların Fransızca ve Osmanlıca olarak çift dilde hazırlanmış programı, konu hakkında pek çok bilgi içerir. Öncelikle tek sayfalık programın en üstünde, bir hilalin içinden başını çıkarmış ve okuyucuya bakan bir at dikkat çeker. Bunun, yarışlar veya cemiyet için tasarlanmış bir tür logo/simge olduğu düşünülebilir. Bu görselin altında tüm sayfa birbirine eşit iki sütuna bölünmüş, içerik sol tarafa Fransızca sağa tarafa ise Osmanlıca yazılmıştır. Bu

[383] Remont, Fransızca kökenli askeri bir terim olan "remonte" orduda atların kapasitelerinin geliştirilmesi anlamına gelir. "Remonte", **Larousse**, https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/remonte/68042?q=remonte#67287 [15.05.2018].
[384] Köksal, **age**, 344-345.
[385] Berfin Melikoğlu, "Türkiye'de kurulan ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel gelişimi", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi,** 80(1) (2009): 39-40, http://veteriner.org.tr/files/dergi/cilt80sayi1/b37-44.pdf [15.05.2018].

dillerden birinin soldan sağa, diğerinin sağdan sola okunduğu düşünüldüğünde, Fransızca metnin solda olması bir hiyerarşik sıradan ziyade bilinçli olarak yapılmış bir tasarıma benzemektedir. Zira metnin Osmanlıcasını okuyabilenler (yani programa gayri ihtiyari sağ taraftan bakanlar) için de aynı hiyerarşik yaklaşım geçerli olacaktır.

Başlığın altında, yarışların eylül sonu-ekim başı birbirini takip eden iki hafta, cuma ve pazar günleri öğleden sonra saat iki ile beş arasında koşulacağı yazar. Bu iki gün, iki semavi dinin kutsal günleri olup, yarışlar her ikisinde de toplu ibadet törenlerinin (cuma namazı ve pazar ayini) ardından başlamaktadır. Başka deyişle, programı belirleyenler önce geleneklere, sonra oyun ve eğlenceye yer vermişlerdir. Cuma, cumartesi ve pazar günleri, II. Mahmut döneminde yapılan düzenlemelerden cumhuriyetin ilanına kadar, imparatorluk çatısı altında yaşayan milletlerin resmi tatil günleridir. 2 Ocak 1924'te kabul edilen kanunla yalnızca cuma günü resmi tatil olmuş, daha sonra uluslararası standarda uyabilmek için 1935'te yapılan değişiklikle pazar gününe dönüştürülmüştür.[386] Her ne kadar askeri amaçlar taşısa da, yarışların haftaiçi yerine resmi tatil günlerinde düzenlenmesi, onun "oyun" niteliğinin kurallarından birini daha yerine getirdiğini gösterir. Nitekim halkın katılımı gerekiyorsa bunun bir oyun niteliğinde düzenlenmesi ve eğer bu bir oyunsa, öncelikle insanların boş zaman ihtiyacı için ayırdığı sürede düzenlenmesi gerekir. Yarışlar için bu gün ve saatlerin seçilmesi, Huizinga'nın oyunu bir boş zaman etkinliği, serbesti, rahatlama veya özgürlük olarak tanımlamasıyla örtüşür.[387]

On yıl sürecek savaşlar dizisinin başladığı 1912'nin son çeyreğine ait bu kısa program, aslında dönemin sosyal-kültürel yaşamının bir kesitine, toplumda hangi grupların daha imtiyazlı olduğuna, İstanbul'daki ulaşım biçimlerine ve eğlence kültürüne olan potansiyel ilgiye dair fikir vermektedir. Örneğin yarışları izlemek üzere Veliefendi'ye gelecek seyirciler mevkilerine göre, bazı mevkiler ise cinsiyete göre sınıflandırılmış ve giriş ücretleri belirlenmiştir. Birinci sınıf seyircilerden 40, ikinci sınıftan 10, üçüncü sınıftan 2 Osmanlı Kuruşu giriş ücreti talep edilirken, "Türk hanımefendiler" için bu fiyatlar birinci sınıftalarsa 20, ikinci sınıftalarsa 5 Osmanlı Kuruşu'dur. Üçüncü sınıf seyircilerde kadınlardan söz edilmemesi, bu kategoridekilerin ya "sıradan" halk olarak görülerek kadın-erkek ayrımı yapmaya değer görülmediğini ya da kadınların

[386] Cevdet Küçük, "Hafta Tatili", **İslam Ansiklopedisi**, c. 15 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997): 130-132.
[387] Huizinga, **age**, 56, 204-206.

"hanımefendiler" olarak, yalnızca birinci ve ikinci sınıf izleyiciler arasında olabileceklerini düşündürmektedir. Çocuklar ve askerlere ise yüzde elli indirim uygulanmaktadır.

Alana özel araçlarıyla gelecek seyirciler, araçlarının kapasitesine veya büyüklüğüne göre ayrılmıştır: iki atın çektiği arabalardan 20 kuruş, tek atın çektiği arabalardan 10 kuruş, otomobillerden ise yine 20 kuruşluk giriş veya park parası alınmaktadır. Biri motorlu, diğeri atlı olsa da, iki atlı bir araba ile otomobile aynı değerin biçilmesi, söz konusu dönemde ikisinin eş statüde kişilerce kullanıldığını gösterir. Toplu taşımayla gelecek seyirciler için verilen bilgilerden ise, devletin yarışlara katılımı teşvik etmek için yarış gününe özel ek seferler konduğu anlaşılmaktadır: yarış günü Veliefendi'ye en yakın duraklara Boğaziçi'nin iki yakasından özel vapurlar kalkacak, ek tren seferleri konacak, Topkapı-Veliefendi arasında otobüsler çalışacaktır. Üç askeri bandonun sahne alacağı yarışların biletleri Pera bölgesinde Tokatlıyan, Pera Palas, Bristol ve Londra Otellerinden; "İstanbul" tarafında ise Eminönü'ndeki Selanik Pazarı'ndan temin edilecektir.[388] Ancak birinci hafta yarışlarının ardından Balkan Savaşı'nın başlamasıyla (8 Ekim 1912) ikinci hafta yarışları iptal edilir ve pek çok yarış atı, ülkedeki diğer atlar gibi ordu emrine girerler.[389]

Burada içeriğine değinilen program, 1912 yılı sonbahar koşuları için hazırlanmış olsa da, aslında benzer bir programına ulaşılamayan fakat dönemin mecmuaları sayesinde haberdar olunan başka bir yarışın ise aynı yılın mayıs ayında koşulduğu anlaşılıyor. "İstanbul'un İlk Derby'si" (*Constantinople's First Derby*) başlığıyla *The Montrose Review* adlı İskoç mecmuasında çıkan bir haberde, Veliefendi'de net tarihi belli olmayan bir yarış gününü tasvir etmektedir. Haberdeki iddiaya göre, mayıs ayındaki bu organizasyon Osmanlıların başkentinde düzenlenen ilk yarış olma özelliğini taşır. Yarış günü Veliefendi Çayırı hınca hınç dolmuş, binlerce kişi tam anlamıyla bir "eğlence ve festival havasına" girmiştir. Bu, daha önce hiç yarış seyretmemiş Müslüman tebanın ilk deneyimidir. Onlar için büyük bir gösteri ve aynı zamanda içinde bulunulan gelişme/çağdaşlaşma sürecinin somut bir işareti olmuştur. Sultan V. Mehmet Reşat'ın yorgunluğu gerekçesiyle etkinliğe katılamadığı ve bu yokluğunun

[388] 1912 tarihli Islah-ı Nesli Feres Cemiyeti'nin Veliefendi'de düzenlediği yarışların programı (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi).
[389] "Üçüncü Mektepler İdman Bayramı", **Sabah**, 1 Mayıs 1334'ten aktaran Bayram Ali Sivaz, "İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016), 235.

yarış sahasını dolduranlarda hayalkırıklığı yarattığı aktarılırken, diğer bir bilgi ise kadınların hayli fazla sayıda ve ön planda olduklarıdır. Ayrıca çok sayıda diplomat ve Avrupalı ileri gelen de, kendileri için hazırlanmış platformlar üzerinde yarışları seyretmiştir. O gün kaç koşu düzenlendiği, hangi atların yarıştığı, kimlerin kazandığı gibi bilgilere haberde rastlanmaz. Ancak oyuna katılmak üzere sahaya gelen farklı kesimlerden seyircilere veya oyunculara dair bu tasvirler, 1912 yılında Veliefendi'deki bir yarış gününü tasavvur edebilmek için önemli katkılar sunmaktadır.[390]

Organizasyonunda ve icrasında askerlerin önemli bir rol oynadıkları, hatta "zabitanın" doğrudan katılımının resmi olarak tavsiye edildiği[391] "sultanın himayesindeki" 1912 yarışlarının, önceki örneklere kıyasla daha düzenli bir programa bağlandığı görülmektedir. Bilet satış noktalarından seyircilerin yarış alanına ulaşımlarına kadar pek çok bilginin önceden paylaşıldığı organizasyon, belli ki hâlâ "elit" bir kesime hitap etmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ülke yönetimine ağırlığını koymasıyla siyasal ve kültürel öğeler gitgide millileşirken, büyük bir savaşın ve beraberinde getireceği ekonomik sıkıntıların arifesinde, başkentte düzenlenen bu eğlence, spor ve oyun etkinliği aslında ordunun kaliteli at ihtiyacını karşılama programının önemli bir parçası gibi görünmektedir. 1912 itibariyle düzenli ve örgütlü girişmlerin yapıldığı görülen yarışlar, ertesi sene kurulacak Sipahi Ocağı'yla bir adım daha ileri taşınacaktır.

Aslında Sipahi Ocağı'nın kuruluşu, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın 1911'de ziyaret ettiği Saumur Binicilik Okulu'nun çalışmalarının etkisinde kalarak benzer bir yapının İstanbul'da da kurulması düşüncesine dayanır. *Saumur Le Cadre Noir* isimli bu kuruluş, kökleri 16. yüzyıla dayanan fakat Napolyon Savaşlarının ardından Fransa'da süvari birliklerini yeniden düzenleme amacıyla 1815'te geliştirilen dünyanın en ünlü binicilik okullarından biridir.[392] Fransa gezisinde, bu okuldaki ileri binicilik tekniklerine hayran kalan, klasik süvari uygulamalarının ötesinde at terbiyesi ve engelli koşular hakkında bilgi sahibi olan Mahmut Şevket Paşa'nın girişimleriyle 1911'de Bakırköy'de Süvari Binicilik ve Tatbikat Okulu açılır. Ne var ki, Balkan Savaşları nedeniyle istenilen hedeflere ulaşamaz. Savaşın ardından, 22 Mart 1913'te yine Bakırköy'de bu defa Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü kurulur. İlk aşamada, burada

[390] "Constantinople's First Derby", **The Montrose, Arbroath and Brechin Review**, 12.06.1912.
[391] At Neslini Geliştirmek ve Ordu'ya Dahilden Kaliteli At Temini İçin Her Tarafta At Koşusu Yapılması....
[392] "L'histoire du Cadre Noir", **IFCE le Cadre Noir**, http://www.ifce.fr/cadre-noir/ecole-nationale-dequitation/le-cadre-noir/lhistoire-du-cadre-noir/ [19.05.1919].

eğitim verecek düzeyde bir Türk subayı bulunamadığından, yakın dönemde ilişkilerin sıkılaştığı Almanya'dan davet edilen süvari subayları okulda eğitmen olarak görev almıştır.[393] Bir süredir yarış, yetiştiricilik ve hayvanları koruma alanlarında açılan cemiyetler aracılığıyla ordunun kaliteli at ihtiyacını karşılama politikası, bu kurumla birlikte atın yanında yetenekli binici yetiştirilmesinin de aynı programa dahil edildiğini gösterir. Sipahi Ocağı, aslında Islah-ı Nesli Feres Cemiyeti'nin binicilik, avcılık, nişancılık gibi hedeflerini hayata geçirebilmek için kurulmuş bir parçası gibidir. Daha faaliyete geçmeden önce, bünyesinde "at neslinin ıslahı", "tabanca ve av endahtları", "küçük-büyük avlar" ve "manejlerde binicilik" adlı şubeler kurulmuştur. Bu şubelerin, atçılıkla ilgili faaliyet alanına giren konular içinde, at neslinin ıslahı için ilgili vilayetlerle işbirliği kurmak, İstanbul'da yarış pisti ve tribün inşa etmek, yarışlarda büyük ödüller vermek ve gerekli yerlerde haralar kurmak gibi görevleri vardır.[394] Bu hedeflerin başarıya ulaştığına dair bir örnek, 1912 Veliefendi'deki yarışların gördüğü ilgi üzerine, Ziverbey, Erenköy ve Kayışdağı'nda da yarışların düzenlendiği, hatta 1913'te Kadıköy'de Donanma Cemiyeti'nin, Edirne'de ise Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin yararına yarışların koşulması olarak gösterilebilir.[395] Siyasal ve ekonomik sıkıntıların iyiden iyiye arttığı bu dönemde, artık at yarışları da piyango çekilişleri gibi hayır amacıyla düzenlenmeye başlamıştır.

Babıali Baskını (23 Ocak 1913) sonrasında ortaya çıkan Sipahi Ocağı'nı kuranların, artık ülke yönetimini tamamıyla eline alan İttihatçılardan, hatta kurulan Mahmut Şevket Paşa hükümetinin üyelerinden oluşması şaşırtıcı değildir. Kurucu üyeler arasında dönemin İstanbul Valisi İbrahim Bey, Âyan Ahmet Rıza Bey, Ziraat Ticaret Nazırı Aristidi Bey, Nafıa Nazırı Cavit Bey, Posta Telgraf Nazırı Talat Bey gibi isimler yer alırken, askeri kanattan ise Birinci Kolordu Erkan-ı Harp Reisi İsmail Hakkı Paşa, Birinci Kolordu Süvari Müfettişi İzzet Fuat Paşa, Süvari Dairesi Reisi Nazif Paşa gibi süvari subaylarının dahil oldukları görülmektedir.[396] Yarışların meraklı takipçilerinin ise tümüyle İttihatçı çevrelerden olduğu söylenemez: Kıbrıslı Mustafa Paşa, Reşit Akif Paşa, Keçecizade Hikmet Bey, Kapanizade Tahir Bey, Manisalı Tevfik Bey gibi hem

[393] Özkan Temurlenk, **Türk Biniciliğinin Dünü ve Bugünü** (Ankara: Basılmamış Kitap Çalışması, 2000), 17'den aktaran Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 281.
[394] **Sipahi Ocağı Mecmuası**, 1(1) (15.08.1333): 111-112'den aktaran Sivaz, **age**, 234.
[395] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 328.
[396] Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü Derneği, **Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü Tüzüğü**, http://sipahiocagi.com.tr/pages/kurumsal/3/tuzugumuz [19.05.2018].

İttihat ve Terakki hem de Hürriyet ve İtilaf Partilerine yakın kişiler bu yarış ilgililerinden birkaçıdır.[397]

Cephelere aktarılan paralar ve kaybedilen topraklardan gelen göç dalgası, fitili yakılmış olan savaşın yakında daha ciddi etkiler doğuracağını göstermiş, bu nedenle çalışmalar hızlanmıştır. İlki 1909'da yapılan II. Meşrutiyet'in ilk hayvan sayımına göre 855.128 baş olan ülkedeki at sayısı, Sipahi Ocağı'nın kurulduğu 1913'te 894.985 baş ata yükseltilmiştir.[398] Her ne kadar dernek tüzüğünde, kulübün amaçları arasında toplumda at sevgisi uyandırmak, at binme hevesini arttırmak, atlı spor yapmak, konkurhipikler ve at yarışları düzenlemek gibi amaçlar sıralansa da, asıl amacın at neslini geliştirmek ve süvari eğitimini desteklemek olduğu açıktır. Bu amaçların, İttihat ve Terakki'nin kademeli olarak erkek ve kızların devam ettiği okullarda zorunlu kıldığı, 1913 itibariyle ilkokul müfredatına da dahil ettiği beden eğitimi ve jimnastik dersleriyle bedenen ve zihnen güçlü bir nesil yetiştirme niyetini çağrıştırdığı söylenebilir. Nitekim II. Meşrutiyet öncesinde toplumca pek de bilinmeyen birçok spor dalı, 1909 Cemiyetler Kanunu'yla kurulan kulüp ve derneklerin çatısı altında icra edilmeye başlanmıştır. Ancak, uzman eğitmenlerin azlığı nedeniyle, cemiyetler bünyesinde devam eden beden eğitimi ve jimnastik dersleri, ön görüldüğü gibi yurt genelindeki okullara yayılamaz. Dahası, bu dönemde jimnastik bir tür savaş sanatı olarak algılanırken, Balkan Savaşlarındaki yenilgi ise Osmanlı gençlerinin bu konudaki eksikliklerine dayandırılır. Bu nedenle, gençlere askeri talim niteliğinde eğitimler yaptırıldığı tespit edilen bazı gayrimüslim cemiyetlere müdahale edilirken, buna karşın Türk gençliğinin beden yapısını kontrol altında geliştirmek içinse okullarda jimnastik ve izcilik faaliyetlerinin yaygınlaşmasına çabalanmıştır.[399] Bu uygulamalar göstermektedir ki, hızla esen savaş rüzgarları, muhtemelen bir süre sonra cephede birbirilerine yoldaşlık edecek Osmanlı gençleri ile atlarının, eş zamanlı olarak ve ivedilikle iyi yetiştirilmesini gerektirmiştir.

1913'te Enver Paşa İstanbul'a daha çağdaş bir yarış sahası kazandırmak amacıyla Alman uzmanlardan destek talep eder ve bu iş için en uygun alanın Veliefendi Çayırı olduğunda karar kılınır. Koşu pisti yeniden düzenlenir, iki ahşap tribün ve bir hakem

---

[397] Kısakürek, **age**, 111.
[398] İhsan Abidin [Akıncı], **Osmanlı Atları - Teksir ve Islah-ı Hayvanat Koleksiyonu**, s. 3 (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1917)'den aktaran Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 282.
[399] Nejla Günay, "Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü", **Belleten**, c. LXXX, s. 292 (Aralık, 2017): 919, 925-926.

kulesi inşa edilir. Tribünün yanı sıra, yarış dışı saatlerde hipodroma gelen halkın vakit geçirmesi için oluşturulan çimenlik geniş alan, bir tür fuaye veya mesire alanı gibi hizmet vermeye devam eder. Oyunun kuralı olarak, koşulacak iki yarış arasında belli bir hazırlık süreci geçtiğinden, oyuncuların ilk koşudan son koşuya kadar birkaç saat sürecek oyundan kopmamaları için bu zaman aralıklarında bu alanda sosyalleşmeleri de düşünülmüştür. Veliefendi'deki bu mesire alanının varlığı ve işlevi günümüzde de devam etmektedir. Yenilenen hipodromun diğer bir bölümü olan tartı mahalli ise, yine oyunun bir kuralı olarak yarışacak at ve jokeylerin yarış öncesinde bildirilen ağırlıklarının kontrol edildiği, başka deyişle herhangi bir şike veya hile olup olmadığına bakılan alanlardan biridir. Nitekim hatırlatmak gerekirse, oyunun doğası oyunbozanlığı kabul etmez. Huizinga'nın ve Caillois'nın altını çizdikleri gibi, oyuncunun oyunun içinde kalmaya devam etmesi için, kural ve uygulamaların adil olduğuna inancını kaybetmemesi gerekir.[400]

Enver Paşa'nın Aralık 1913'te miralay rütbesiyle Harbiye Nazırı olmasının ardından yarışlar daha ciddi şekilde ele alınır, Ordu Talim ve Terbiye Reisi Miralay Şeref Bey ve üyelerden İzzet Fuat Paşa teknik işlerle görevlendirilirler. Hatta deneyimli bir süvari olan İzzet Fuat Paşa, çağdaş atçılıkla ilgili önemli eserler de kalem almıştır.[401] Öte yandan, cephedeki bazı başarıları ve gözüpekliği nedeniyle ismi 1878 itibariyle "Deli Fuat" olarak anılagelen paşa, Topuz'un aktardığı kadarıyla "iyi yaşamasını bilen, hovarda, cömert, debdebeye meraklı" bir kişiliktir. Ne var ki, II. Abdülhamit döneminde sahip olduğu servetini "har vurup harman savurarak" kaybetmiş ve rütbeleri alınarak Şam'a sürülmüştür. 1908'deki genel affın ardındansa itibarı iade edilmiştir.[402] Paşanın Sipahi Ocağı yarışlarında yeniden önemli görevler almasında, süvarilik deneyiminin yanı sıra, keyif ve eğlenceye olan bu yatkınlığının da payı olabilir. Zira yarışların hedefi orduya at ve binici yetiştirmek olsa da, sonuçta kışladaki ciddi bir talime kıyasla oyun ve eğlence yönü de olan bir etkinliktir. Kısakürek ise, bu işin diğer yetkilisi tayin edilen Miralay Şeref Bey'i "at meraklısı" bir kişi olarak anmaktadır.[403]

---

[400] Huizinga, **age**, 29-30; Caillois, **age**, 104-107.
[401] Keçecizade İzzet Fuat Paşa, **Kaçırılan Fırsatlar: 1293 Osmanlı-Rus Seferi Hakkında Tenkidat ve Mülahazat-ı Askeriye** (İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1320); **Islah-ı Cins-i Feres** (İstanbul: Kütübhane-i İslam ve Askeri, 1909).
[402] Hıfzı Topuz, **Paris'te Son Osmanlılar**, 16. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 200-225.
[403] Kısakürek, **age**, 111.

Hem atlara hem de Batı tarzı oyun ve eğlenceye ilgi duyan İttihatçı subay ve bürokratların ele aldıkları yarışlarda, artık gayrimüslim tebaanın ağırlığı ortadan kalkmıştır. Enver Paşa'nın, Şehzade Abdülhalim Efendi'nin, Şeyhülislam Saip Bey'in, Ali Muhiddin Hacı Bekir Bey'in, Akif (Akson) Bey'in atları pistte boy gösterirken, atların üzerinde ise yer alan İzmirli ve İstanbullu Türk jokeyler ise ağırlıktadır.[404] Bununla birlikte, bu yıllarda pistlerde sadece Türklerin değil, farklı ülkelerden jokeylerin de ter döktüğünü gösteren ilginç bir bilgiye 1915 yılına ait bir gazetede rastlanır. *The Egyptian Gazette* adlı yayın organına, İstanbul'daki Anzak esirlerinin durumu hakkında röportaj veren Harry Field isimli kişi, savaş sırasında dokuz ay boyunca Enver Paşa'nın jokeyliğini yaptığını anlatmıştır.[405] Demek ki, içinde bulunulan savaş ortamında bile, yarışlar herşeye rağmen temelde bir oyun olarak asker-sivil, yerli-yabancı, dost-düşman pek çok unsuru bir araya getiren, siyaset üstü bir etkinlik olmayı sürdürmüştür. Yarışlar artık İstanbul halkının hayli ilgisini çekmekte, tıpkı 1912 yarışları programında yazdığı gibi, tüm yarış günlerinde Veliefendi'ye özel ulaşım olanakları sağlanmakta, yarışlar ordunun görevlendirdiği genç subaylarca görüntü kaydına alınmaktadır. Bu subaylardan biri, ileride Lale Film'i kuracak olan, Enver Paşa'nın yedek subayı Cemil (Filmer) Bey'dir.[406] Filmer, Veliefendi'de çekim yaptığı bu günü anılarında paylaşırken, at yarışı merakının "o yıllarda büyükler arasında yaygın" olduğunu aktarır.[407]

Anılarında Sipahi Ocağı'na (çevresinden dinledikleri ve okudukları üzerinden) yer veren diğer isim, bu dönemde atları pistlerde koşan Akif Bey'in oğlu Sait Akson'dur. Sipahi Ocağı yarışlarında, bugünkü Arap ülkelerinin henüz Osmanlı sınırları içinde bulunması nedeniyle, yarışlarda yalnızca Arap atlarının koştuğunu, özellikle Musul ve Halep'ten başkente "çok nefis atların geldiğini" anlatır. Yarış programlarında dört yaşlı safkan Araplar için düzenlenen koşuyu "Arap Derby'si" olarak tanımlayan Akson, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Veliefendi'de piste çıkan meşhur atları ve bunlardan bazıları arasında geçen unutamadığı yarış sahnelerini okuyucunun zihninde canlandırarak anlatır. Bu anılardan, yarışlara en çok Enver Paşa ile Şehzade Abdülhalim Efendi'nin atlarının katıldığı veya en kaliteli atların bu ikiliye ait olduğu yönünde bir izlenim oluştuğunu söylemek gerekir. Enver Paşa'nın *Mesut, Süleyk,*

[404] Üyken, **age**, 20-21.
[405] "Enver Pasha's English Jockey's Story", **The Egyptian Gazette**, 28.08.1915.
[406] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 328.
[407] Cemil Filmer, **Hatıralar Türk Sinemasında 65 Yıl** (İstanbul: Emek Matbaacılık, 1984), 90.

Maşalllah ve *Übeyyan*, Abdülhalim Efendi'ninse *Reyhan* ve *Geyik* isimli atları, Akson'un isimlerini unutamadığı Arap safkanlarından birkaçıdır.[408] Bununla birlikte, yarışlar dönemin önde gelen siyasi aktörlerinin himayesinde koşulup, sahada da aynı kişilerin atları yarışınca, sonuçların ve değerlendirmelerin ne kadar objektif olduğu da tartışmaya açıktır. Örneğin, Özgentürk'ün eserinde yer verilen bir gazete haberi, ilkbahar koşularında *Munis*'in arkasında ikinci olan Enver Paşa'nın atı *Mesut*'un, aslında çok kaliteli bir at olmasına rağmen, idman eksikliği ve jokeyinin beceriksizliği nedeniyle birinci olamadığını aktarmaktadır.[409]

Sipahi Ocağı'nın aracılık ettiği bazı toplumsal ve siyasal kazanımlar da vardır. Savaş dönemlerinde de devam eden koşular, sivil bir bakışla bir tür eğlence ve sosyalleşme alanı olup, yılda yalnızca birkaç defa da olsa toplumun bir araya gelmesine ve ortak bir ilişki ağı kurmasına zemin sağlamıştır. Nitekim derneğin tüzüğünde, "kulüp üyeleri arasında sosyal bağların güçlenmesine yardım etmek", "kışlık ve yazlık dinlenme ve toplanma yerleri kurmak", "briç ve satranç yarışmaları düzenlemek", "balo ve eğlence düzenlemek", "kolon, bezik, tavla, konken gibi eğlence oyunları ile üyelerinin başkaca sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını sağlamak" gibi amaçları da olduğu görülür.[410] Ayrıca derneğin, klasik kahvehane oyunlarının ötesinde, daha çeşitli oyun ve eğlence tecrübeleri için de uygun bir ortam sağladığı, dönemin tanıklarının anılarında yer almaktadır. Örneğin Miralay İsmet (İnönü) Bey, Sipahi Ocağı'nın, bugün yerinde Harbiye Orduevi'nin yer aldığı Harbiye semtindeki binasında arkadaşlarla briç ve bilardo oynamaktan keyif aldıklarını anlatır.[411] Öte yandan, yarış günlerinde, Veliefendi'deki her koşu öncesi veya koşular arasında askeri bandonun sahne alması, hakemlerden jokeylere kadar pek çok subayın organizasyon boyunca göz önünde olmaları ve bazı koşuların milli kurumlar adına düzenlenmesi, savaş döneminde ihtiyaç duyulan toplumsal birlik, bütünlük, dayanışma ve gurur gösterilerini destekleyen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Üstelik at yarışlarının bu askeri ve siyasi gösteri yönleri yalnızca Osmanlılar için geçerli değildir. Örneğin, İttihat ve Terakki üyelerinin Balkan Savaşları sonrasında yaptıkları Romanya ziyaretinde, siyasi

[408] Akson, **age**, 10-11.
[409] Nebil Özgentürk, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e At Sevdası** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2016), 53.
[410] **Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü Tüzüğü**, http://sipahiocagi.com.tr/pages/kurumsal/3/tuzugumuz [19.05.2018].
[411] İsmet İnönü, **Defterler 1919-1973**, haz. Ahmet Demirel (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 18-20.

görüşmelerin gerçekleştirildiği davet ve etkinliklerden biri de Bükreş'te düzenlenen at yarışları olmuştur.[412] Önceki bölümlerde de değinildiği gibi, Antik Roma döneminden beri stadyum ve hipodrom gibi alanlar, bu tür siyaset, güç ve meşruiyet gösterilerinin etkin şekilde hayat bulduğu yerler olagelmiştir.

I. Dünya Savaşı boyunca Veliefendi'de devam eden Sipahi Ocağı yarışları, hem düz koşular hem de engelli koşulardan oluşmuş, yarışlara katılmak üzere başka ülkelerden atlar ve jokeyler gelmiştir. Örneğin 1915 yarışlarında, kimi yalnızca askerlerin kimiyse herkesin katılımına açık dört düz, bir de engelli koşu gerçekleşmiştir. Bunlardan ikisinin mesafesi 3.000 metre, üçünün ise 2.200 metredir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de bu senenin yarışlarına destek olmuş, asker-sivil birlikteliğini ve farklı derneklerin işbirliğini ön plana çıkarmış, savaş döneminde yukarıda bahsedilen toplumsal dayanışmayı pekiştirmeye çalışmıştır.[413] Bu dönemde yarışlara yalnızca ordu ve bürokrasiden yüksek temsilcilerin değil, sıradan İstanbulluların da ilgisinin arttığı ve bu nedenle derneğin, atları dereceye giren at sahiplerine ve bahis oyuncularına verilecek ikramiyeleri bir düzen ve resmiyete bağladığı görülmektedir.[414] Hatta takip eden senelerde bazı yarışların ikramiyelerinin (muhtemelen savaş koşullarının da etkisiyle), bazı kişi ve kurumlarca karşılanması zorunlu kılınmıştır. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Reji İdaresi ve Tramvay İdaresi bu kurumlara 1917 yılı sonbahar yarışlarından birkaç örnektir.[415]

1916 ve 1917'de de, savaşa ortamına rağmen, halkın yarışlara ilgisi ve derneğin kurumsallaşma çalışmaları aynı şekilde devam eder. İstanbul basınının yarışlara gösterdiği ilginin yanı sıra, Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti de (2 Haziran 1916 itibariyle At Islahı Cemiyeti ve Sipahi Ocağı)[416] kamuoyunun bilgilendirilmesine daha fazla önem vermiş ve yazı işleri sorumluluğunu Veteriner Kimyager (Ord. Prof.) Fazlı Faik (Yeğül) Bey'in yaptığı *Sipahi Ocağı Mecmuası* adlı kendi yayın organını çıkarmaya başlamıştır.[417] Üyken, bu yıllarda artık yarış pistinden izleyicilerin bulundukları

[412] Eminalp Malkoç, "Balkan Savaşları'nın Ardından Osmanlı ile Romanya'nın Politik Temasları ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in Romanya Ziyaretleri", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, v. 16, no. 1 (2017): 167, https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/27695/277467 [11.04.2020].
[413] "Veli Efendi At Yarışları", **Donanma**, s. 7(54) (15.07.1915): 77-79'dan aktaran Sivaz, **age**, 236.
[414] **Sipahi Ocağı Bahsi Müşterek** (Dersaadet: Tanin Matbaası, 1333)'den aktaran Sivaz, **age**, 236.
[415] **Sipahi Ocağı Tarafından Düzenlenen Sonbahar İkinci At Koşusu Programı** (İstanbul: Hilal Matbaası, 12 Teşrinevvel 1333).
[416] Dinçer ve Yaşar, **age**, 1156.
[417] Ferruh Dinçer, "Veteriner Hekimliği Arşivinden Bir Örnek: Fazlı Faik Yeğül'ün Otobiyografisi", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, c VI, s. 2 (2005): 123, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13289 [21.05.2018].

çayırlık alana kadar her bölgenin derli toplu bir hal aldığını ve yarış günlerinde hipodromun dolup taşmaya devam ettiğini aktarır. Düz pist kadar, çimden setlerin bulunduğu engelli koşu pisti de büyük ilgi çekmekte, hatta engelli yarışlar daha fazla ilgi ve heyecan uyandırmaktadır. Savaşın tam ortasında, her yönüyle bir savaş hazırlığı olduğu su götürmeyen bu spor-eğlence görünümlü etkinliklerde, pistte mücadele edenler de Osmanlı, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarına bağlı subaylardır.[418] Nitekim Almanya ve Avusturya-Macaristan'da 20. yüzyıl başında at yetiştiriciliği ve biniciliğe verilen önem artmış ve bu iki imparatorluk, bünyelerinde kurulan jokey kulüplerinden çağdaş at bakım tekniklerini geliştirmeye kadar, İngiltere ve Fransa'yı izleyerek bu alanda önemli ilerleme kaydetmiştir.[419] Osmanlıların, kader birliği yaptıkları bu iki imparatorluğun atçılık alanındaki deneyimlerinden, yalnızca askeri talimlerle değil, spor ve eğlence adı altındaki etkinliklerde de yararlanmaya çalıştıkları görülmektedir.

Sipahi Ocağı'nın Ağustos 1917'de Veliefendi'de düzenlediği yarışların TRT Arşivi'nde yer alan video kayıtları, bu dönemin yarış ortamı ve kültürü hakkında hayli fikir veren nadir bir belgedir. Öyleyse bu görüntülerde yer alan olay ve karakterlerin tasviri, dönemin yarış ortamının okuyucunun gözünde canlanması için yararlı olabilir. Öncelikle, yirmi dakika süreli siyah-beyaz sessiz film, Fransızca ve Osmanlıca kısa bir tanıtım yazısıyla başlar. Film boyunca Veliefendi'deki birkaç koşu, koşuları izlemeye gelen (çoğu subay ve devlet görevlisi olduğu anlaşılan) kalabalık izleyici grubu, hakem kulesinden koşuları takip eden hakemler/komiserler, koşular sonunda dereceye giren atlar ve jokeyler için düzenlenen ödül töreninden sahneler görülmektedir. Bu görüntülerde dikkat çeken bazı noktalar şöyle sıralanabilir: Enver Paşa'nın Alman uzmanlara yaptırttığı ahşap tribün ve hakem kulesi oldukça geniş kapasitelidir. Hakem kulesinin üzerinde, tamamı enine uzun çizgilerden oluşan bir bayrak dalgalanır. Üzerinde herhangi bir arma görünmeyen bu bayrak, Islah-ı Nesli Feres Cemiyeti veya Sipahi Ocağı'nın bayrağı olabilir fakat elde bunu doğrulayacak kesin bir bilgi yoktur. Tribünün hemen yanında ve pistin karşı tarafında büyük çadırlar kuruludur. Bu tribünün bugünkü tribünle aynı tarafta (pistin batısında) yer aldığı düşünülürse, karşı tarafta (Yedikule yönünde) hiçbir yapılaşma yoktur ve alabildiğine geniş düzlük bir alan görülmektedir. İzleyicilerin arabaları, pistin karşı tarafında (aşağı

[418] Üyken, **age**, 21.
[419] Kısakürek, **age**, 99.

yukarı bugün Prof. Dr. Turhan Güneş Caddesi'nin uzandığı yol boyunca) ön tarafları tribüne bakacak şekilde sıra sıra park edilmiştir. Yarış öncesinde pist kenarında kalabalık bir grup birbirileriyle selamlaşır. Tümü fesli olan bu kişilerin bir kısmı rütbeli askerler, diğer kısmı ise sivildir. Ancak sivillerin de, yeleklerinden uzun ceketlerine kadar hayli şık giyimli kimseler olduklarını eklemek gerekiyor. Bu kişilerin mebus, bürokrat, elçilik temsilcisi ve at sahipleri oldukları tahmin edilebilir. İzleyiciler arasında görülen kadınlar da şık giyimli fakat erkeklere kıyasla az sayıdadır. Pist çevresinde bu insanlar bulunurken, tribün tarafındaysa bariyerlerin arkasında yarışları izleyen çocuklar ve yetişkinlerden yer alır. Giyim kuşamlarına bakılırsa, bu kişilerin daha "sıradan" insanlar oldukları ya da resmi bir görev taşımadan buraya geldikleri söylenebilir. Atlar, tıpkı bugünkü gibi saat yönünde ve sağ taraflarında uzanan beyaz bariyere paralel olarak koşmaktadır. Görüntü kaydına alınan her koşuya ya beş ya da altı at katılmıştır. Koşuların öncesi ve sonrasında tüm atlar ağır tempoda seyircilerin önünden geçer ve onları selamlarlar. Yarış sonunda ise kalabalık bir bando takımı, muhtemelen ödül töreni için pist kenarında hazır bulunmaktadır. Fizik yapılarından Arap cinsi oldukları anlaşılan atlar, bugünkü gibi süslenmiş ve yeleleri örülmüş şekilde, "Enveriye" şapkalı asker-seyisler tarafından tören için uzun uzun tımarlanırlar. Asker biniciler üniformalarıyla, jokeyler ise parlak kıyafetleriyle atların üstünde boy göstermektedir. Nihayet yarışların sonunda ödül törenine geçilir. Talat ve Enver Paşaların da aralarında olduğu, göğüsleri madalya ve nişanlarla dolu kalabalık bir grup, kupa ve diğer mükafatların hazırlandığı bir masanın etrafında sohbet etmektedir. Yarışlar uçak gösterileriyle devam eder ve görüntüler burada son bulur.[420] Bu kadar çok sayıda askerin başrolde olduğu, uçuş gösterilerinin eşlik ettiği, hatta görüntü kayıtları alınan yarışların, Büyük Savaş'ın devam ettiği bu hararetli dönemde, at ve binicilik taliminin yanı sıra, içeriye ve dışarıya karşı açık bir güç gösterisi hüviyeti de taşıdığını düşünmek yanlış olmaz.

Prof. İhsan Abidin (Akıncı) çağdaş yetiştiricilik tekniklerini anlattığı 1919 tarihli *İdman* adlı eserinde, Sipahi Ocağı'nın Veliefendi'de düzenlediği yarışlara da yer verir. Eserde, çoğunlukla Fransa'dan örneklerle ideal bir yarışın düzenlenebilmesi için gerekli kurallar anlatırken, yer yer Veliefendi'yle karşılaştırmalar da yapılır. Bu sayede, aslında imparatorluğun son döneminin yarış ortamını da tasavvur etmek

[420] "Veliefendi Hipodromu Sipahi Ocağı At Yarışları", **TRT Arşiv**, 1925, http://www.trtarsiv.com/izle/81904/veliefendi-hipodromu-sipahi-ocagi-at-yarislari [25.05.2018].

kolaylaşır. Başka deyişle İhsan Abidin, eserinde anlattıklarıyla TRT Arşivi'ndeki sessiz filmin bazı eksik yanlarını adeta seslendirir. Bu filmde pek yer almayan fakat İhsan Abidin sayesinde öğrenilebilen hususlardan biri, yarışların oyun yönü ve oyunun temel kurallarının (eşitlik, adalet, şeffaflık vb.) bu yıllarda nasıl sağlandığıdır. Örneğin, Veliefendi'de hakem kulesinde en az üç hakem bulunur. Sonucun herhangi bir şüphe yaratmaması için yarışın bitiş anı fotoğraflanır. Kulenin yan tarafına birinci, ikinci ve üçüncü gelen atların numaraları asılır ve bu işareti alan görevliler, hipodromun daha merkezi bir yerine tüm izleyicilerin görebilecekleri şekilde büyük levhalarla sonuçları asarlar. Bu levhaların yanlarına ise atların ganyanlarını, yani üzerine bahis oynayanların ikramiye olarak kazandığı birim değeri yazarlar. Böylece bahis oynayan izleyiciler, ne kadar ikramiye kazandıklarını ya da kaybettiklerini öğrenir, ödüllerini almak veya yeni bir bahis oynamak için yeniden gişeye giderler.[421]

Bu önemli bilgiler, I. Dünya Savaşı sırasında Veliefendi'deki oyun ve bahis ortamına ışık tutmaktadır. Atlar, tıpkı bugün olduğu gibi, yarış öncesinde padokta son turlarını atarken, bir yandan da tek tek atların ve jokeylerin isimleri okunur. Favori ata binen jokey, bu durumu belli etmek için ayrıca renkli bir kuşak takar. Bahis oynayacak kişiler, belirledikleri atların üzerine para yatırıp gişeden bilet alırlar. Yarış başladığı anda bahisler kapanır. Tabii yalnızca resmi bahisler. İhsan Abidin, yarış mahalline girmeleri yasak olmasına rağmen, yarışlar boyunca bazı kişilerin gayri resmi bahis oynatmaya devam ettiklerini aktarır. Bu tür bahisler, yine günümüzdeki gibi, resmi bahislere kıyasla çok daha fazla oyun alternatifi sunar veya resmi bahislere göre daha yüksek ikramiyeler vaat edebilir. Ancak, bu gayri resmi bahislerde olası bir anlaşmazlık veya sonuç üzerinde bir kuşku doğduğunda, ortada herhangi bir meşruiyet olmadığı için çözüm de yine bahis oynayanla oynatan arasındaki ilişkiye bağlıdır.[422]

İhsan Abidin, Fransa, İngiltere ve Almanya'da bahislerin yaygın bir kumar geleneğine dönüştüğünü fakat 1919 yılında henüz Osmanlılar için böyle bir tehlike olmadığını söyler. Bu gözlemini, İstanbul haricinde mahalli yarışların yapıldığı Ankara, Konya, Erzurum gibi kentlerde halkın henüz bahis kültürünü tanımamasına dayandırır. Öte yandan, bu dönemde yarışların at neslini geliştirme amacına vurgu yaparak, Islah-ı Nesli Feres Cemiyeti'nin oynanan her bahisten yüzde on oranında yaptığı kesintiyi de

[421] İhsan Abidin [Akıncı], **İdman**, çev. Yavuz Senemoğlu (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1973), 102-103.
[422] **Age**, 105-107.

bu amaca uygun olarak harcamak üzere ayırdığını aktarır. Böylece hipodroma gelenler ve bahis oynayanlar "nesli ıslah vergisini" peşinen ödemiş olurlar. İhsan Abidin, Veliefendi'deki izleyiciler arasında özellikle bahis oynayanların yarış sırasında nasıl heyecanlandıklarını şu sözlerle ifade eder: "Bu dakikada krallardan en fakir olanlara kadar herkesin kalbi aynı heyecanla çarpar, sanki bir akıcı ve müşterek vasıf bütün sinirleri aynı şekilde germiştir."[423]

I. Dünya Savaşı'nın son senesi, aynı zamanda cemiyetin o güne kadar programladığı fakat savaş nedeniyle gerçekleşmeyen, dönemin en kapsamlı ve uzun süreli yarışlarının olduğu senedir. Haziran 1918'de birbirini takip eden üç cuma günü yine öğleden sonraları için planlanan yarışlar, günde beşer koşudan toplam on beş koşunun yer aldığı bir programa sahiptir. Önceki yılların yarışları gibi, bu program da (bir yarış hariç) tamamen Arap atlarına ayrılmıştır. İkinci haftanın beşinci yarışı "yerli ve ecnebi hayvanlara mahsus" olarak isimlendirilmiştir. Arap atının yetiştiği bölgelerin hâlâ imparatorluk sınırları içinde olduğu düşünüldüğünde, buradaki "ecnebi" tabiri muhtemelen İngiliz atlarını ifade etmektedir.[424] Arap atı yetiştiren ve gündelik hayattan savaş meydanlarına kadar yüzyıllardır bu güçlü ve dayanıklı cinslerden yararlanan Osmanlıların dünyasına İngiliz atlarının girişi (daha önce İzmir yarışlarındaki bazı istisnalar dışında), bu dönemde yurtdışından gelen bazı görevlilerin tavsiyeleri ve özellikle İstanbul'un İngilizlerce işgaliyle birlikte gerçekleşmiştir.

Osmanlıların geleneksel yetiştiricilik tekniklerine ve Arap atının üstünlüğüne duyulan dogmatik inanca itiraz edenlerden biri, 1917 yılında Romanya'dan gelen Sabri (Tulça) Bey'dir. Dobruca kökenli bir ailenin Romanya Kraliyet Ailesi'ne bağlı muhafız alayının mensubu Sabri Bey, I. Dünya Savaşı sırasında Romanya'da at binmiş ve yarışlara katılmıştır. İlgi alanı ve görevi itibariyle at yetiştiriciliği ve binicilik hakkında sahip olduğu deneyimlerini, İstanbul'daki subaylara ve veterinerlere aktarır.[425] Akson da, bu dönemde "modern Avrupa yarış tekniğinin" henüz Osmanlılarca uygulanmadığını, aksine atları çulla örtme ve terletme gibi eski yöntemlerin kullanıldığını ve Sabri Bey'in de buna şiddetle karşı çıktığını anlatır.[426] Kısakürek, Osmanlıların çağdaş yetiştiricilik tekniklerinin çok uzağında kalmalarının sebebini,

[423] **Age**, 108-109.
[424] **Sipahi Ocağı Mecmuası**, s. 7 (15 Şubat 1334): 111-112.
[425] Sabri Tulça'nın küçük yeğeni Prof. Dr. Enis Tulça'yla 15.12.2017 tarihinde İstanbul Ortaköy'de yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[426] Akson, **age**, 9.

atın sivil hayatta yalnızca törenler ve köy düğünlerinde gelişigüzel koşturulmasına bağlarken,[427] İhsan Abidin de yetiştiriciliğin bir sanat olduğunu ve Avrupa'da yüzyıllardır bu konunun gelişmesine rağmen 1910'larda Veliefendi'deki görüntünün çağın gerisinde kaldığını söyler.[428] Akson ise, çok ileri düzeyde olmayan İngiliz atlarının, dönemin başarılı Arap atlarını Veliefendi'de kolaylıkla geride bırakmaları sonucunda, kamuoyunda bir an önce doğru tekniklere geçilmesine ve İngiliz atının Arap atına karşı üstün olduğuna yönelik görüşlerin hızla yaygınlaştığını aktarır.[429]

1918'de sona eren I. Dünya Savaşı, 20. yüzyıl başında ardı ardına çöken monarşiler gibi, Osmanlılar için de pek çok şeyin sonunu getirmiştir. Savaş sonunda bilinen herhangi bir at sayımı yapılmasa da, geride ne yarış düzenleyecek bir kurum ne yarış izleyecek heyecanlı seyirciler ne de yarışacak at kalmıştır. Şimdi meydan, dört yıl boyunca kenti işgal altında tutacak İngilizlere ve Bolşevik Devrimi'nden kaçıp gelen Beyaz Ruslara kalmıştır.

3.2.6. İşgal Yıllarında At Yarışları

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin beşinci ve yirminci maddeleri gereği, Osmanlı ordusu terhis edilecek ve orduya ait her türlü araç ve teçhizat da işgal kuvvetlerine teslim edilecektir.[430] Sağ kalan atlar da ordunun demirbaşı oldukları için bu kapsama girerler. Yarışların düzenleyicileri olan İttihatçı subayların bir kısmı Kasım 1918'de yurtdışına kaçmış, Sipahi Ocağı ise resmen kapanmasa da faaliyetlerine ara vermiştir. 1922 yılına kadar Veliefendi'de programlı bir yarış koşulmaz.

Veliefendi'nin at yarışlarıyla yeniden hareketlenmesi, Bolşeviklere yenilen Beyaz Rusların oluşturduğu Wrangel Ordusu'nun Kasım 1920 itibariyle İstanbul'a gelişiyle başlar.[431] Bu ordunun üyeleri, Rusya'daki tırıs ve atlı araba (*trot* veya *troyka*) yarışı geleneklerini beraberlerinde getirmişler ve ilk önce Taksim Stadı'nda oluşturulan yarış pistinde, ardından da Veliefendi'de yarışlar düzenlemişlerdir. Üç atın çektiği bu arabalar, Çarlık döneminde önceleri posta ve itfaiye hizmetlerinde kullanılırken, 19.

---

[427] Kısakürek, **age**, 109.
[428] İhsan Abidin [Akıncı], **age**, 1-2.
[429] Akson, **age**, 23-26.
[430] Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, c. 1 (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953), 520, 523.
[431] Saime Yüceer, "Vrangel Ordusu'nun İstanbul'daki Faaliyetleri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, c. 6, s. 21 (1998): 108, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/797/10198.pdf, [26.05.2018].

yüzyıl ortalarında artık hipodromlarda yarışmaya başlamış ve ilk olarak 1847 yılında Moskova Hipodromu'nda piste çıkmışlardır.[432] 20. yüzyıl başına gelindiğinde, artık posta hizmetlerinde tren ve otomobil kullanımının ön plana çıkmasıyla, troykalar Rus toplumunun gündelik hayatında önemini yitirmeye başlamış ve etkinlik alanları doğrudan hipodromdaki yarışlara doğru kaymıştır.[433]

Veliefendi'de bir kum pist yaptıran Ruslar, yanlarında getirdikleri *kaçalka* adlı Rus ve *sulky* adlı Amerikan tipi arabalarla (*trotteur*) yarışmışlar; Ali Muhittin Hacı Bekir, Camfesçi Ali Bey, Akif (Akson) Bey, Galip (Atakul) Bey ve eşi Melahat (Atakul) Hanım gibi eski yarış meraklıları da bu yarışlara ilgi göstermişlerdir.[434] Başkentte işgalin, Anadolu'da ise kurtuluş mücadelesinin sürdüğü bu dönemde, Ruslar ile Türklerin Taksim'de ve Veliefendi'de kendi aralarında düzenledikleri yarışların tamamıyla eğlence amacı taşıdığı, belki Ruslar açısından yeniden hayata tutunma, yeni bir iş ve çevre edinme gibi hedefler de içerdiği düşünülebilir. Zira önemli bir kısmı Çarlık Rusya toplumunun soylu veya belli bir eğitim ve kültür seviyesinin üstündeki

---

[432] "Rusya'nın Sembolü Rus Troykası", **Rusya'nın Sesi Radyosu**, 03.11.2013, https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_11_03/Rusyanin-sembolu-Rus-troykasi/ [03.06.2018].

[433] Aleksandr Anatolyeviç, **Russkia Troika** (Moskova, 2016), 156. Bu tez süresi içinde, araştırmacı Mart 2018'de turistik amaçla Moskova'ya gitmiş ve yarışların koşulduğu bir pazar günü, şehir merkezinin batısında yer alan ve raylı sistemle kolaylıkla ulaşılabilen Moskova Hipodromu'nu ziyaret etmiştir. Yoğun kar yağışının görüldüğü bir dönem olması nedeniyle, toplam sekiz koşunun yer aldığı programın tamamı iki atın çektiği araba yarışlarından oluşturulmuştur. Üstüne büyük bir *quadriga* heykeli yerleştirilmiş, görkemli bir giriş kapısından içeri girilen hipodromun açılış tarihi 1834'tür. Giriş biletleri ve günlük yarış programı, hipodromun girişinde cüzi bir ücret karşılığında alındıktan sonra içerideki salonlara, kafe ve lokantalara, tribünlere ve yarış mahalline ulaşılır. İç dekorasyonu hayli eski görünümlü olmasına rağmen, ön tarafında tribünlerinin yer aldığı ana binanın içi büyük ebatlı fotoğraflar, sanat eserleri ve heykellerle donatılmıştır. Bahislerin oynandığı, geniş koltuklar ve gişelerin bulunduğu salondaki bahis oyuncularının tamamına yakını, ileri yaştaki erkeklerdir. Bu görüntü, Rusya'da gençliğin kış döneminde haftasonu koşulan yarışları izlemek üzere hipodroma gelmeyi pek tercih etmediğinin bir göstergesi olabilir. Bu durum, elbette yoğun kar yağışı olması ve programın az atın koştuğu (dolayısıyla iddiası ve çekiciliği düşük) yarışlardan oluşmasıyla açıklanabilir. Ayrıca Türkiye'de olduğu gibi, Rusya'da da internet üzerinden at yarışlarına bahis oynamak mümkün olduğu için, bahse ilgi duyan gençler bu yöntemi daha çok kullanıyor olabilir. Üstelik bu gözlemler, tüm yıl içerisinde yalnızca günübirlik bir ziyaretten ibaret olduğu için, bütün bir yılın ve Moskova halkının geneli için iddia edilemez. Ancak yine de, ilk bakışta hipodromdaki bahis oyuncularının ileri yaşları, bu etkinliğin Moskova'da belli bir yaş grubuna hitap ettiği ve halkın geneli için, futbol gibi üzerine bahis oynanan diğer spor dalları kadar popüler olmadığı düşüncesini doğurmaktadır. Bahis oynanan salonda, duvarlarda nasıl oynanacağı, hangi oyun türlerinin programda yer aldığı ve bahse katılım bedelleri, tıpkı hipodroma girişte alınan yarış programında olduğu gibi, yalnızca Rusça yazılmıştır. Aynı durum Türkiye'de de geçerli olup, Türkçe bilmeyen bir yarış meraklısının herhangi bir hipodromda kendi dilini bilen ve onu yönlendiren biri olmadan bahislere katılması mümkün değildir. Araştırmacı, Moskova Hipodromu'nda uzun arayışlar sonrasında İngilizce bilen bir yetkiliye ulaşmış, program üzerinde nasıl bahis oynanacağını öğrenmiş ve üç ayrı koşuya bahis oynamıştır.

[434] **Üyken**, **age**, s. 22-23.

üyeleri olan bu göçmenler, terzilik ve lokantacılık gibi işlerden kahvelerde tombala oynatmaya kadar resmi ve gayri resmi pek çok gelir getirici iş denemişlerdir.[435]

Bir yandan işgal kuvvetleri mensupları, bir yandan da Rus göçmenlerin gelişiyle İstanbul'un zaten hayli karışık olan nüfus dokusunun bu yıllarda daha da zenginleştiği söylenebilir. Yerasimos, daha çok Galata ve Pera bölgesine yerleşen Rusları, "paçavra içindeydiler, ama çok mağrurdular; göğüsleri madalya doluydu, pantolonlarında ise delikler vardı" sözleriyle tarif eder.[436] Yine de Ruslar, sadece birkaç sene kalacakları kentte, yeme-içmeden eğlence, oyun ve kumar faaliyetlerine kadar önemli kültürel izler bırakmışlardır. Hatta Mütareke Yılları boyunca İstanbul kahvehanelerinde oynattıkları tombala halk tarafından öyle bir ilgi görmüştür ki, sonunda halkı bu kötü alışkanlıktan kurtarmak için "Tombala ile Mücadele Derneği" adlı bir kuruluşun ortaya çıkmasına bile neden olmuşlardır.[437] Wrangel Ordusu'nun İstanbul'a gelişi yalnızca Beyaz Ordu mesuplarının değil, Bolşevik aleyhtarı pek çok Rus'un da aynı zamanda kente gelmesini sağlar. Bunlar arasında Dinazavr, Zabava, Ostroga, Don Carlos, Satrap, Jmurga gibi dönemin meşhur trotteur sürücüleri ile Rusya'da at yetiştiriciliği ve yarışlar hakkında deneyim sahibi olan iki kardeş, Dr. Seferof ve Arcady de vardır. Bu ikili, işgal yıllarında Beyoğlu'nda yapılan atçılık temalı sohbetlerde ve Veliefendi'de düzenlenen koşularda Sabri (Tulça) Bey'in görüşlerini desteklemiş, İngiliz atlarının Arap atlarına olan üstünlüklerinin ve atlardan daha fazla verim alabilmek için çağdaş yetiştiriciliğin öneminin İstanbul'daki ilgili çevrelerde daha iyi anlaşılmasında etkili olmuşlardır.[438] Bu etki öylesine güçlüdür ki, Dr. Seferof'un ismi pistlerde koşan, üstelik 1979 yılı Gazi Koşusu'nu kazanan bir ata[439]

[435] Hatta bu tombala oyunları Beyoğlu'nda başlamış, hızla çevre mahallelere yayılmış ve Müslüman halkı kumara teşvik ettiği için men edilmesi kararlaştırılmıştır. Dersaadet'e İltica Eden Rusların Oynadığı Tombala Oyununun Yasaklandığı, 1339 / 1921, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA.BEO, No: 61; Rus Mültecilerince Beyoğlunda Oynatılan Tombalanın Suistimal Edilerek Müslüman Mahallerinde de Oynatıldığının Öğrenilmesi Üzerine Tombala İmtiyazının Malûlin Heyeti'ne İtası Düşünülmüşse de bu da Uygun Görülmediği İçin Oynatılmasının Menedilmesi, 1139 / 1921, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA.DH.EUM.AYŞ, No: 13.

[436] Stefanos Yerasimos, **Yitik Bir Kentin Düşleri ve Kâbusları: İstanbul 1914-1923**, çev. Cüneyt Akalın (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 136.

[437] Zafer Toprak, "İstanbulluya Rusya'nın Armağanları: Haraşolar", **İstanbul Dergisi**, s. 1 (1992): 73.

[438] Akson, **age**, 19-25.

[439] "Dr. Seferof (GB)", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=42766 [27.05.2018].

ve TJK tarafından 1992'den bu yana düzenlenen kupalı koşulardan birine verilmiştir.[440]

Bu dönemin isim yapmış Arap atları arasında Kirkor Efendi'nin *Al Mesut*'u, Mazhar Bey'in *Poyraz*'ı, Camfesçi Ali Bey'in *Memduh*'u, Akif Bey'in de *Bedre* ve *Yegâne*'si anılır. Arkadaşlık-ahbaplık ilişkileri çerçevesinde yapılan programsız yarışlarda bu Arapların karşısına çıkan ve üstünlüklerini ortaya koyan İngilizler ise, Sipahi Ocağı yarışlarından tanıdığımız Şeref Bey'in *Ferhan* adlı tayı ile Dr. Seferof ve kardeşi Arcady sayesinde Osmanlı topraklarına gelen *Aboyeur* ile *Minoru*'dur.[441] Özellikle bu iki atın Bolşevik Devrimi'nin ardından birbirini takip eden olaylar sonucu İstanbul'a gelişleri, yarış ve yetiştiricilikle ilgilenen çevrelerde Arap ve İngiliz atları hakkındaki algıların değişiminde önemli rol oynamışlardır. 1906 yılında doğan *Minoru*, 1909 yılında Büyük Britanya Kralı Edward VII (1841-1910) adına koşulan Epsom Derby yarışının galibidir. Safkanın bu büyük başarısı üzerine, bugün Kanada'nın batısındaki British Columbia'da Minoru Park adlı bir hipodrom bile inşa edilmiştir.[442] *Aboyeur* ise aynı kupanın 1913 yılı galibidir.[443] 1913'te Rusya'ya satılan bu atlar, Bolşeviklerden kaçan Ruslarla birlikte İstanbul'a getirilmiş, Beyoğlu'nda yerleştirildikleri Petro'nun ahırında Arcady tarafından tesadüfen bulunmuş ve İstanbullu at meraklılarıyla tanıştırılmıştır.[444]

Büyük Savaş'ın ardından başkentte kalan atçılık meraklısı Osmanlı beyefendileri ile Rusya'dan gelen asker ve sivillerin Büyükdere, Kısıklı, Ayazağa gibi geniş düzlüklerde ve Veliefendi yarış sahası, Taksim Stadı gibi nispeten düzenli alanlarda kendi aralarında düzenledikleri yarışlarla geçen bu dönem boyunca, İstanbul'da herhangi programlı bir yarış koşulmamıştır. Ta ki, işgalin ilk yıllarında güçlü bir direnişle karşılaşmayan İngilizler tarafından 1922'de *Makrikeuy Racing Syndicate* (MRS) adlı yarış kulübü kurulana dek. Büyükdere Çayırı'nı kriket, polo ve at yarışları için kullanan İngilizler, 1900'lerin başından beri İskoçya'da Lanark Hipodromu'nun

[440] "Tüm Önemli Koşular: Dr. Seferof Koşusu", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/TumOnemliKosular?QueryParameter_OnemliKosuKodu=1331, [27.05.2018].
[441] Akson, **age**, 21-25.
[442] "What's in a Name - Minoru Park", **The Friends of Richmond Archives**, 17.12.2015, https://richmondarchives.ca/2015/12/17/whats-in-a-name-minoru-park/ [27.05.2018].
[443] "Mahmoud", **Encyclopedia of British Horse Racing**, https://www.britannica.com/topic/Mahmoud [11.04.2020].
[444] Akson, **age**, 17-18.

müdürlüğünü yapmış olan Sir Loftus Bates'in[445] başkanlığında, Binbaşı Barker ve Yüzbaşı Goodhill'i Bakırköy'de bir yarışçılık şirketi kurmakla görevlendirirler. Bu ekibin çalışmalarıyla 1921 sonlarında kurulan MRS, İngilizlerin İstanbul'dan ayrılacakları 1922 sonuna kadar Veliefendi'de programlı at yarışları düzenler.[446]

MRS'nin ilk işi, 1917'den beri düzenli bir yarışın koşulmadığı Veliefendi'nin pistlerini, tribünlerini ve çevre düzenini yeniden ele almak olur. Bu kapsamda, ilk olarak Enver Paşa zamanında yapılmış ahşap tribünün yanına beş yüz kişilik betonarme bir tribün inşa edilir, ahşap tribün ise bir köşke dönüştürülür. Mevcut pistlerin kalitesi arttırılırken, daha önce engelli koşular için kullanılan iç pist ise bir antrenman sahasına çevrilir. Ahırlar, seyisler, izleyiciler, işletmeler ve park yerleri ayrı ayrı planlanır ve düzenlenir. İmparatorluk bünyesinde o güne kadar gerçekleşen yarış organizasyonları arasında, önceki örneklere kıyasla hayli profesyonel bir yapı olduğu anlaşılan MRS, hipodrom işleve girdikten sonra yüksek ikramiyeli yarışlar düzenlemiş, İngiltere'den ve Mısır'dan İngiliz atları getirtmiş, dönemin ünlü İngiliz jokeylerini İstanbullularla buluşturmuştur.[447]

MRS'nin profesyonel yapısını gösteren diğer bir özelliği, yayınladığı yarış koşullardır. Yarışlara katılım şartlarından yarış sırasında uyulması gereken kurallara, sonuçlara itiraz etme prosedüründen at sahiplerinin forma renklerine kadar pek çok husus düşünülmüş ve şirket tarafından ilan edilmiştir. SRC, DJK, OJK ve Sipahi Kulübü'nün düzenlediği yarışlarla ilgili araştırmalarda şimdilik karşılaşılmayan bu kurallara birkaç örnek verilebilir. Askeri koşular dışında yarış sırasında mahmuz kullanımının yasaklanması, kamçı uzunluğunun belirlenmesi, atı fazla kamçılayan jokeyin diskalifiye edilmesi, sonuçlarla ilgili olası itirazların değerlendirilme süreleri göz önüne alınarak kazananlara ödüllerinin sekiz gün sonra verilmesi gibi kurallarla İstanbullu yarışseverler MRS sayesinde tanışmışlardır. Atların sağlığına, adil bir mücadeleye ve demokratik bir değerlendirmeye önem verdikleri anlaşılan MRS idarecileri, yayınladıkları koşullarda aynı zamanda at sahiplerinin, jokeylerin ve izleyicilerin de sorumluluklarını, yarış öncesi ve sırasında bulunmaları/bulunmamaları gereken bölgeleri, olası ihlal durumlarında karşılaşacakları cezaları da açıkça

[445] "Records of Lanark Racecourse Holdings Co Ltd, racecourse managers, Lanark , South Lanarkshire, Scotland", **JISC Archives Hub**, https://archiveshub.jisc.ac.uk/search/archives/0549022f-9eec-3c07-b5a3-6a34efa772c3 [27.05.2018].
[446] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 389.
[447] Akson, **age**, 26-27.

belirtmişlerdir.[448] Dönemin tanıklarının da anılarında aktardıkları gibi, MRS yarışları yalnızca İngiliz atının Arap atına karşı üstünlüğünü kanıtlamakla kalmamış, İngiliz yarış kültürünün de ne denli ileri düzeyde olduğunu göstermiştir.

MRS Veliefendi'deki yarış ortamını izleyicilerden at sahiplerine kadar tüm paydaşlar için daha keyifli kılmak amacıyla, her hafta düzenlediği yarışlara mutlaka İngiliz atlarına mahsus bir yarış koymuş, Arap yarışlarını ise atların yaş ve fizik durumlarına göre kategorize etmiştir. Yarışa file ile start verme tekniğinin ilk kez uygulandığı bu dönemde, artık Veliefendi yarış sahası bütünüyle yaşayan bir hipodroma dönüşmüş, tribünlerin altındaki bar ve büfenin verdiği hizmetin kalitesi artmış, hipodrom çevresi kalabalıkları çeken bir kimliğe bürünmüş, yarış günleri ek tren ve vapur seferleri artmaya devam etmiştir. Pistteki simalar ise dikkat çekicidir: anılarda pek çok yabancı at ve jokey ismi geçse de, Sipahi Ocağı yarışları ve İşgal Dönemi'nden hatırladığımız Arcady, Dr. Seferof, Akif Bey, Sabri Bey, İhsan Bey gibi yarış meraklıları ve biniciler, MRS döneminde de Veliefendi'de birbirileriyle yarışmayı sürdürmüşlerdir.[449]

İmparatorluğun sona erdiği, yerine yeni bir rejimin filizlerinin atıldığı ve artık "eski" denebilecek başkentin işgal altında olduğu bu dönemde, MRS at yarışlarının mümkün olan en profesyonel biçimde nasıl düzenlenmesi gerektiğini, en azından İstanbul halkına, göstermiştir. 1922 yılının sonlarına doğru faaliyetlerini durduran şirket, yarışlar için getirdiği İngiliz atlarından ikisi dışında tümünü Mısır'a gönderir. İstanbul'da kalan bu iki İngiliz kısrağından *Vexed* cumhuriyet döneminde Karacabey Harası'nda damızlık olarak yeni nesillerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacak, Ali Muhiddin Hacı Bekir'in satın aldığı *Querrelsome* ise *Neriman* adıyla 1927 yılında katılacağı ilk Gazi Koşusu'nun galibi olacaktır.[450] Bu örneklerde de görüldüğü gibi, İstanbul'da iki seneden kısa bir süre yaşamış olsa da, MRS'nin Türkiye'de at yarışlarının gelişimi için hem kısa hem de uzun vadede çok önemli kazanımlar sağladığı açıktır.

I. Dünya Savaşı'nın farklı coğrafyalarda devam eden uzantılarından biri olan Ulusal Kurtuluş Savaşımız, 30 Ağustos 1922 günü süvari birliklerinin üstün başarıları sonunda zaferle noktalanmış ve elde kalan topraklardaki işgalci kuvvetler ardı ardına geri çekilmeye koyulmuşlardır. Artık tüm siyasal ve kültürel kurumlarıyla baştan aşağı

[448] Köstem, **age**, 76.
[449] Akson, **age**, 26-30.
[450] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 390.

yeni bir ülke kurulacak, at yarışlarına bu yeni ülkede büyük önem atfedilecek ve nesilden nesle aktarılarak günümüze kadar ulaşacak bir kültür öğesine dönüşecektir.

Osmanlılardan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan yarışların imparatorluk tarihindeki yüzyıldan kısa ömrünü özetlemek gerekirse, atlı geleneğe ve atlı oyun, eğlence ve gösterilere uzak olmayan Osmanlı toplumu, at yarışlarıyla pek çok Batılı kültür öğesinde olduğu gibi 19. yüzyılda Levantenler aracılığıyla tanışmıştır. Ülkenin Batı'ya açılan yüzü İzmir'de, kapalı bir çevre içinde başlayıp oyun, eğlence, kutlama, spor gibi amaçlarla icra edilen yarışlar, saltanat tarafından da beğenilmiş, imrenilmiş ve örnek alınarak uygulanmaya çalışılmıştır. Avrupalıların imparatorluk üzerinde kurdukları siyasal ve ekonomik tahakkümlerinin beraberinde gelen kültürleşme süreciyle, Osmanlı toplumunun yeni yeni tanımaya ve uyumlanmaya çalıştığı Batı kültürünün etkileri gündelik hayatta gitgide daha fazla hissedilmektedir. Kahvehanelerden cemiyetlere doğru dönüşen sosyalleşme mekanlarında, boş zamanın değerlendirilme biçimleri de değişmiş, artık briç, bilardo, dama, konken, poker gibi oyunlara piyango ve at yarışı gibi yeni oyunlar da eşlik etmeye başlamıştır. Özellikle büyük şehirlerde, belli bir refah seviyesinin üstündeki insanlar, kadın-erkek ayrımı olmaksızın bu yeni âdetlere hızla ilgi ve katılım gösterir olmuştur. Hanedan üyeleri de kimi zaman kişisel eğilimlerin etkisiyle kimi zamansa toplumun Batılılaşması yönünde görülen zaruretle, bu tür yeniliklerin kurumsallaşması ve yerleşmesi için çaba göstermiş, emirlerindeki asker-sivil görevlileri bu amaçlar için yetkilendirirken, kendileri de doğrudan takip ve iştirak etmişlerdir.

Savaşlar, ekonomik sıkıntılar, baskı/sansür dönemleri ve toplumun bu tür etkinliklere kültürel uzaklığı nedeniyle 19. yüzyıldaki denemelerin başarısız olduğu kabul edilse de, hürriyetin ilan edildiği 1908, pek çok konuda olduğu gibi at yarışlarında da yeni bir sayfanın açıldığı bir eşiktir. Artık oyun ve eğlence yerine kaliteli at ve binici yetiştirme gayeleri önceliğe alınmıştır. Dışarıya kapalı cemiyetler içindeki örgütlenmeler devam etse de, azınlıkların nüfuzları gitgide azalırken, yarışlar günden güne daha fazla millileşmeye ve militerleşmeye başlamıştır. Artık piyangolar daha fazla hayır amacı gütmekte, at yarışları ve takım halinde icra edilen diğer sporlar toplumun birlik ve bütünlüğünü daha çok ön plana çıkarmaya hizmet etmektedir. Seyrek de olsa zevk için dönemsel olarak ithal edilen İngiliz yarış atları bu yıllarda ortadan kaybolmuş, yerlerine imparatorluk topraklarında yetişmiş ve pistlerden cephelere gönderilecek Arap atları yarışmaya başlamıştır. Yarışı kazanan at sahibinin

ülkesinin bayrağını göndere çekmek söz konusu bile değilken, kazananlar için Veliefendi'de düzenlenen ödül törenleri İttihat ve Terakki Partisi'nin gövde gösterisine dönüşmüştür. At yarışlarında Batılı kural ve düzenlemelere bu dönemde daha fazla riayet edilmiş olsa da, askerler yarış organizasyonlarında en az sivil jokeyler ve at sahipleri kadar etkin ve belirleyici bir konumdadır. 19. yüzyıla kıyasla, yarışlara ve diğer spor müsabakalarına gösterilen ilginin artışından, artık toplumun da kader ve şans kavramlarına bakışının değişmekte olduğu ileri sürülebilir.

Savaşların, krizlerin, göçlerin, işgallerin, darbelerin ve devrimlerin gölgesinde yaşamaya ve gelişmeye çalışan at yarışları, tüm bunların sonunda bir yüzyıldan kısa süre içinde geçirdiği evrelerle, eskiye göre çok daha bilinçli ve örgütlü biçimde 1920'lere gelmiştir. Levantenlerden hanedan üyelerine, İttihatçı subaylardan işgal ordularına kadar genelde hep "soylu" sayılabilecek bir sınıfın elinde gelişmeye gayret ettiği görülen at yarışları, cumhuriyetle birlikte bir süreliğine aynı çizgiyi koruyacak fakat kısa zaman içinde daha geniş bir çevreye ve toplumun tüm kesimlerine yayılacaktır.

4. CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE YÜZYILLIK BİR KOŞUNUN İLK VİRAJI (1920-1948)

19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle birkaç kentte bir düzen içinde uygulanmasına çalışılan ve bazılarında göreli bir başarı elde edilen at yarışları, yapılan tüm girişimler ve harcanan çabalara karşın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan çağın gerisinde kalmış kurumlardan biri olmuştur. İzmir'de, İstanbul'da veya Samsun'da düzenlenen organizasyonların dönem dönem devlet ya da özel girişimler tarafından finanse edilmesi, halkın katılımının yeterince sağlanamaması, bahis ve oyun kültürünün gelişmemesi gibi etkenler, yarışların bir sürekliliğe kavuşmasını ve tüm yurda yayılmasını engellemiştir. Savaşların ve ekonomik sıkıntıların yıprattığı ülkede atçılıkla ilgili yapılan çalışmalar, çoğunlukla eldeki atların ve binicilerinin kapasitelerini arttırmaya yönelince, yarışlar da sivil topluma hitap eden sosyal bir etkinliğe dönüşememiş, askeri alanla sınırlı kalarak adeta bir savaş talimi olmanın ötesine geçememiştir. Dolayısıyla pist düzenlemesi, hipodrom inşaatı, at ve uzman ithalatı, atçılık cemiyetlerinin kuruluşu gibi bu alana yapılan yatırımların da, yine askeri ihtiyaçlar gözetilerek hayata geçirildiği söylenebilir.

Yeni rejimin ilanının ardından ilk düzenli yarışlar 1924 yılında Veliefendi Hipodromu'nda koşulur. Bununla birlikte, Milli Mücadele yıllarında ve 1923'te İstanbul'da ve Ankara'da mütevazı ölçülerde ve sınırlı katılımlarla bazı yarışlar düzenlendiği bilinmektedir. Savaş koşulları altında toplumsal dayanışmayı güçlü kılmak amacıyla düzenlenen bu yarışları, aslında II. Meşrutiyet dönemi yarış ve yetiştiricilik uygulamalarının son örnekleri gibi görmek mümkün. Öyleyse, 1920'lerde yarışçılık alanında yapılanları daha iyi analiz edebilmek için, ilk olarak imparatorluk yarışlarının son dönemini ifade eden II. Meşrutiyet yıllarından cumhuriyete bırakılan atçılık mirasına kısaca bakmak doğru olacaktır.

Cumhuriyet dönemi yarışlarını "1926 öncesi" ve "1926 sonrası" olmak üzere ikiye ayıran Prof. Batu, cumhuriyet öncesini ise üç ana döneme ayırır:

1) Sipahi teşkilatının güçlü olduğu Klasik Dönem,

2) Sipahilerin dağıldığı, devletin hayvancılıkla ilgilenmediği ve en iyi damızlıkların taşımacılık gibi yanlış şekillerde kullanıldıkları dönem,

3) Haraların lağvedildiği, savaşların ve yanlış politikaların atçılığı yok ettiği dönem.

Bu üçüncü dönem, 1908 sonrasını ifade eder. II. Meşrutiyet döneminin yöneticileri, kendilerinden önce zaten yanlış politikalarla idare edildiğini düşündükleri Çukurova, Sultansuyu, Çifteler ve Kağıthane haralarını tamamen ortadan kaldırır ve değerli damızlıkları yok pahasına yabancılara satarlar. İş işten geçtikten sonra bazı tedbirler almaya çalışsalar da, bitmek bilmeyen savaşlar nedeniyle bir türlü başarılı olamazlar. İlk yıllarında yarışçılık ve yetiştiricilik işlerini, Maliye Nezareti'nin masrafları kısmayı hedefleyen liberal politikalarının eline bırakan İttihatçılar, bir süre sonra yaptıkları hatayı anlayıp bu işleri Harbiye ve Ziraat Nezaretlerinin kontrolüne devrederler. Ne var ki, geçen süre içinde kaliteli atlar cephelere sürülmüş, geriye hayli zayıf nitelikli atlar kalmış, düzenlenen yarışlar ise spor ve eğlence amaçlarından ziyade daha çok İttihatçıların güç ve meşruiyet gösterilerine dönüşmüştür. Batu, cumhuriyet yöneticilerinin, seleflerinden İstibdat Dönemi atçılığını aratacak, adeta enkaz halinde bir atçılık mirası devraldıklarını ifade eder.[451]

Aral'ın verdiği bilgilere göre, Osmanlıların Türkiye Cumhuriyeti'ne bıraktıkları atçılık kalıntıları, kaydı tutulan 452.585 at ile içinde yalnızca 95 kısrak bulunan Çifteler Harası ve Ziraat Nezareti'nin malı olarak gözüken 31 aygırdır. Bu atların tümü, cins ve damızlık kan hattı açılarından düşük nitelikteyken, elde ne hara yönetecek uzman ne de mevcut atların sağlık durumlarını takip edecek sayıda bilgili baytar bulunmaktadır. Yeni bir örgütlenmenin masraflarını karşılayacak yeterli bir bütçeden bahsedilemeyeceği gibi, yüzlerce yıldır kaliteli Arap atlarının yetiştirildiği Arap eyaletleri de 1926 sonrasında yeni ülkenin sınırları dışında kalmıştır.[452] Yeni rejimin, bu koşullar altındaki atçılık kurumunu yeniden ayağa kaldırmak için izlediği siyaset, atın tarımsal kalkınma ve milli savunma hedeflerinin bir parçası olarak değerlendirilmesidir. Bu karar, öncelikle at yetiştiriciliği ve ıslahının devletçe ele alınmasına, halkın ve özel girişimlerin de bu doğrultuda çeşitli biçimlerde teşvik

[451] Selahattin Batu, **Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi** (Ankara: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Recep Ulusoğlu Basımevi, 1938), 92-94.
[452] Nurettin Aral, "Türk Atçılığı ve İstikbali", **İktisadi Yürüyüş Dergisi – Haralarımız Eki** (İstanbul: 1946)'dan aktaran Köstem, **age**, 83.

edilmesine dayanacaktır. At yarışları ve hayvan sergileri, yeni rejimin ilk yıllarında yetiştiriciliği destekleyecek en önemli araçlar olacaktır.

Tarımda ve yurt sınırlarının korumasında yararlanılacak kaliteli atlar yetiştirmek için yapılan ilk önemli hamle, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde "Ziraatte Hayvanat Meselesi" başlığı altında alınan kararlardır. İkisi çoğunluk, kalanları oy birliğiyle kabul edilmiş toplam on sekiz maddeden oluşan bu kararlarda bir dizi acil ihtiyaca vurgu yapılmıştır. Özetle bu tespit ve ihtiyaçlar, halkın kaliteli hayvan yetiştiriciliğinde yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığı, devletin hayvan hastalıklarıyla mücadele konusunda girişimlerde bulunması gerektiği, hayvan sayımı ve vergilendirme takviminin düzenlenmesi, mevcut haraların elden geçirilip yeni haralar kurulması, cins hayvan yetiştiriciliğinin teşviki için her sene farklı kentlerde ödüllü hayvan sergileri ve at yarışları organize edilmesidir.[453] Bu kapsamda, ülkede büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde bir yandan devlet yatırımlarıyla bir yandan da devletin kişisel girişimlere sunduğu teşviklerle kısa sürede önemli yol alındığı söylenebilir. Finansmanı İktisat Vekaleti'ne devredilen bu çalışmalarda, sağlıklı safkan ve yarımkan hayvan yetiştiren ve bunların şecerelerini tutan kişiler ödüllendirilirken, damızlık hayvanların ihracatı da yasaklanmıştır.[454] Devlet eliyle yürütülen somut yatırımların başında ise atıl haldeki çiftliklerin yeniden düzenlenmesi gelir. Bursa'daki Karacabey Çiftliği bu alanda önemli bir model olacaktır.

Eldeki hara ve çiftlikler ile buralardaki hayvanların durumlarının tespiti için, I. Dünya Savaşı'nda ittifak yapılan Almanya ve Macaristan'dan uzmanlar ülkeye davet edilir.[455] Yapılan incelemeler sonunda, coğrafi konumu ve ikliminin de sağladığı avantajla, kuruluşu 14. yüzyıla uzanan Karacabey Çiftliği'nin Batı Anadolu'da hayvan yetiştiriciliği için en elverişli tesis olduğu tespit edilir ve ıslah çalışmalarına başlanır. Eski adı Mihaliç Çiftlikat-ı Hümayun'u olan çiftlik, II. Meşrutiyet döneminde Karacabey Çiftliği olarak anılmaya başlamış fakat bu dönemde yetiştiricilikteki yanlış uygulamalar nedeniyle buradaki yerli atların nitelikleri bozulmuştur. Bu duruma neden olan uygulamaların başında melezleme veya çaprazlama denen yöntem gelir. Türün

[453] Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi** (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI, 1989), 27-29.
[454] Safkan Arap Atlarının Kaydına Mahsus Stüd-buk (Silsilename) Tutulması ve Bu Hayvanlarda Aranan Özellikler, 1923, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1920-1928), No: 7-36-5.
[455] Özgül Küçükaslan vd. "Cumhuriyet'in Erken Dönemlerinde (1923-1933) Yabancı Bilim Adamlarının Türk Veteriner Hekimliği ve Hayvancılığına Katkıları", **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, s. 24 (2018): 45-51.

kalitesini arttırmak için başvurulan bu yöntem, yeterli zaman ve doğru eşleşmemeler yapılmadan uygulandığı için, beklenenin aksine sonuçlar verir. Bu yöntemin tercih edilip yanlış veya eksik uygulanması, cumhuriyete mimari ve coğrafi açılardan elverişli fakat sahip olduğu at kalitesi bakımından içi boş bir tesis kalmasına neden olur.[456]

Karacabey Harası, cumhuriyet yöneticilerinin tarımsal kalkınmada ve sosyal yaşamda hedefledikleri dönüşüm hareketinin somutlaştığı sembol mekanlardan biridir.[457] Tesis yalnızca at yetiştiriciliği değil, sağlıklı tohumluk ve her türden damızlık hayvanı üretmek, halka modern tarımsal üretim tekniklerini öğretmek ve ürettiklerini makul fiyatlarla topluma sunmak gibi ulusal kalkınma yolunda önemli roller üstlenecektir.[458] At yetiştiriciliği ve yarışçılığın geliştirilmesi ise kuruma biçilen görevler arasında belki de en önde gelenidir. 1926 yılında kabul edilen 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu'yla birlikte Karacabey Harası'nın bir haracılık okulu olarak yeniden düzenlenmesi kararlaştırılır, hara bünyesinde ayrı bir İngiliz atı şubesi kurulur, ardından bir de apranti okulu açılır. Yetiştiricilik faaliyetleri ülkeye davet edilen yabancı uzmanların hazırlayacakları programa bırakılırken, zootekni çalışmaları ise Maliye Vekaleti'nin

[456] İsmail Yaşayanlar, "19. ve 20. Yüzyıllarda Kirmasti ve Mihaliç Kazalarında At Yetiştiriciliğine Dair Veriler". **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, s. 37 (Bahar 2015): 386, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1982/20715.pdf [14.06.2018].

[457] Bursa-Balıkesir karayolunun yetmişinci kilometresinde yer alan hara, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne (TİGEM) bağlıdır. Tesiste tarımsal üretim ve hayvancılık başlıkları altında iki türde çalışmalar yürütülmektedir. TİGEM verilerine göre, hayvancılık alanında sığır, koyun, köpek ve safkan Arap atı yetiştiriciliği yapılmaktadır. "Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü", **Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü**, https://www.tigem.gov.tr/Sayfalar/Detay/632efa63-5818-4351-a2ac-911d1afe8486 [15.06.2018]. Araştırmacı, tez çalışması kapsamında 05.06.2018 tarihinde Karacabey Harası'nı ziyaret etmiştir. Tesis, içeride görevli olmayan kimselerin ziyaretine kapalıdır. Tesisin girişinde bu bilgiyi araştırmacıya aktaran güvenlik görevlileri, araştırmacının tezinde yararlanabilmek için kısa bir gözlem yapma talebini kişisel inisiyatif alarak kabul etmiş ve içeri girmesine izin vermiştir. İçeri girildiğinde "uçsuz bucaksız" bir büyüklüğe sahip olduğu anlaşılan, barındırdığı sayısız ağaç, bitki türü ve geniş tarım alanlarıyla yemyeşil bir görünüme sahip olan tesiste, çitlerle sınırlandırılmış farklı alanlarda atlar gezinmektedir. Manejlerin, atla terapi merkezinin, ahırların, at hastanesinin ve lojmanların arasından uzanan yol üstünde en dikkat çekici yapılardan biri, Türkiye'de safkan Arap atı yetiştiriciliğinin temelini oluşturan *Baba Kuruş* (1921-1945) ve *Baba Sâ'd* (1928-1950) adlı iki Arap atı için yapılmış anıt mezarlardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle, erken dönem yetiştiricilik çalışmaları kapsamında Şam'dan ve Bağdat'tan getirilen bu iki aygır için 1950'li yıllarda yapılan anıt mezarlar, bir kültür mirasının somutlaştırılarak topluma tanıtılması açısından ne kadar önemli bir girişimse, günümüzde tesise girişin ve anıtların ziyaretinin dışarıya kapalı olması da araştırmacı tarafından bir o kadar yanlış bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Kültür varlıklarını korumak yalnızca kurumların görevi değil, toplumun tümünün, hatta insanlığın sorumluluğudur. Bu nedenle ilgili kurumlar, korumakla oldukları kültür varlıklarını topluma daha fazla tanıtma, benimsetme ve koruma bilinci geliştirme yönünde politikalar üretmelidir.

[458] Özlem Arıtan, "Modernleşme ve Doğal Yaşam Sürecinde Gölgede Kalmış Bir Kesit: Bursa Karacabey Harası Üzerine Bir İrdeleme", **Mimarlık**, s. 368 (Kasım-Aralık 2012), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=382&RecID=3015 [14.06.2018].

elinden alınıp Ziraat Vekâleti'nin sorumluğuna devredilir. Bu yeni anlayış, yetiştiriciliğin, haracılığın, damızlık uygulamalarının ve at yarışlarının birbirileriyle bağlantılı şekilde ilerleyeceğini göstermektedir.[459] Nitekim 1926'da kurulacak Yüksek Yarış ve Islah Encümeni, yetiştiriciliğin yarışçılıkla desteklenmesi ve savaşların sona erdiği bu dönemde at yarışlarının devletin himayesinde hızla gelişmesi konusundaki kararlılığın en somut kanıtı olacaktır. Buhar ve motor gücünün etkileri ulaşımda, üretimde ve cephede hızla ön plana çıksa da, atlar yüzyılın ortasına kadar toplumsal yaşamdaki başat rollerini korumaya devam edecek; devlet ise askeri ihtiyaçları göz ardı etmeden, tekeline aldığı atçılığı adım adım sivil alana kaydırmaya, onun iktisadi ve toplumsal yönlerini geliştirmeye çalışacaktır.

4.1. Milli Mücadele'den Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'ne: Yeni Rejimin İlk Yarışçılık Deneyimleri

Türkiye'de at yarışlarının tarihiyle ilgili yayınlanmış çalışmalar, cumhuriyet dönemi yarışlarını 1924 itibariyle başlatır. Bu yaklaşımın temel nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen 1923'te kurulması ve ilk programlı yarışların hemen ertesi sene koşulması olabilir. Ancak bir yarışın kimliğini esas olarak belirleyen, o gün koşan atlar, onlara binen jokeyler ve sonuç üzerine bahis oynayan izleyiciler kadar, aynı zamanda o yarış organizasyonunu düzenleyen, sorumluluğunu ve meşruiyetini üstlenen organizatörlerdir. Bu organizasyonun sahibi, bir kişi veya kurum olabileceği gibi, yarışın düzenlendiği ülkenin doğrudan idarecisi veya idarecisinden izinli bir girişim de olabilir. Örneğin 19. yüzyıl Buca yarışlarında Hazine-i Hassa tarafından finanse edilen "Sultan Koşusu" veya devletten imtiyaz alan yabancı bir şirketin düzenlediği "Rıhtım Şirketi Koşusu",[460] bu yarışların ait olduğu veya tarafından düzenlendiği kurumsal yapıyı simgeler. Ancak Osmanlı İmparatorluğu-Türkiye Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi, aynı topraklarda biri çökerken diğeri filizlenen iki

[459] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 374-379.

[460] İzmir Rıhtım Şirketi, İngilizler tarafından *Smyrne Quay Company* adıyla kurulmuş ve 1867'de İzmir limanı ve rıhtımı yapımının imtiyazını almıştır. Şirket 1896'da Fransızlara satılmış ve yeni unvanı *Société des Quais de Smyrne* olmuştur. O dönemde resmi ismiyle İzmir Rıhtım Kumpanyası olarak anılan şirketin üç kurucu ortağından biri, aynı zamanda 1863'te kurulan Dersaadet Jokey Kulübü'nün de kurucularından Georges Guarracino'dur. 19. yüzyıl Buca yarışlarını anlatan kaynaklarda, "Rıhtım Şirketi Koşusu" adlı bir koşuya en erken 1879 tarihli bir yarış gününde rastlanılmıştır, ancak şirket önceki yıllarda da en az bir yarışı sahiplenmiş olabilir. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki yarışları finanse eden şirketlerin bu kurumsal tercihlerinde, söz sahibi kişilerin at yarışlarına kişisel etkileri olduğu da ileri sürülebilir. Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir Rıhtım İnşaatı ve İşletme İmtiyazı", **Tarih Dergisi**, s. 32 (Mart 1979): 503, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101829 [04.07.2018].

siyasal yapının eş zamanlı yaşadığı bir dönemde koşulan bir yarış, bunlardan hangisinin temsilcileri tarafından düzenleniyorsa ona mal edilmelidir. Bu durumun Türkiye tarihindeki en somut örneği 1920 Ankara yarışlarıdır.

Bu çalışmada cumhuriyet dönemi yarışlarının başlangıcının 1924 yerine 1920'ye tarihlendirilmesinin nedeni, henüz Kurtuluş Savaşı devam ederken 1920'de Ankara'da koşulan yarışların "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin riyaset-i fahimanelerinde" düzenlenmiş olmasıdır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu fiilen yaşamaya devam etse de, 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi imparatorluğun meşruiyetini sorgulanır hale getirmiş ve yeni bir ülkenin doğuşunu bünyesinde somutlaştırmıştır. İsmindeki "Türkiye" sözcüğü ülkenin artık bir ailenin tekelinde olmadığını; "Büyük" sözcüğü bu yapının sıradan değil, aksine olağanüstü yetkilere sahip olduğunu; "Millet" sözcüğü ise tüm milletin/ulusun parlamentosu olduğunu ortaya koymaktadır. Kısacası, adındaki her sözcük başlı başına bir devrimin ifadesidir.[461] Meclisin açılışından yaklaşık beş ay sonra, Ekim 1920'de Ankara'da düzenlenen yarışların, bu devrimci meclisin başkanı ve kurtuluş hareketinin liderinin himayesinde gerçekleşeceğinin duyurusu, işbirlikçi ve hain ilan edilen İstanbul Hükümeti ve padişahın bütünüyle yok sayıldığını gösteren örneklerden biridir. İlk bakışta sportif bir yarışma gibi gözüken bu organizasyon, aslında yeni ülkenin kendi kararlarını bağımsızca alabildiğini, kendi başına kamusal bir etkinlik düzenleyecek isteğe, güce ve kapasiteye sahip olduğunu gösteren sembolik anlamlar taşır. Dolayısıyla 1920 Ankara yarışlarının, kuruluş aşamasındaki yeni ülkenin ulusal ve uluslararası meşruiyetini perçinleyen ve devrimci söylemleri destekleyen çok önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

Kurtuluş Savaşı yalnızca cephede kurşun ve süngüyle kazanılmış bir zafer değil, cephe gerisinde de büyük fedakarlıkların ve akılcı politikaların belirleyici rol oynadığı bir savaştır. Üstelik yaklaşık on yıldır devam eden bir savaş serisinin belki de en kritik aşamasıdır. Bu nedenle savaşı yönetenler, cepheye düzenli asker, silah ve hayvan tedarik etmenin yanı sıra, cephe gerisinde de toplumun moralini, birliğini ve dayanışma güdüsünü güçlü tutmaya çalışmış, bu amaçla çeşitli politikalar yürütmüştür. 1920 ve 1921'de Ankara'daki İstasyon Meydanı, Tayyare Meydanı veya İmalat-ı Harbiye Sahası gibi isimlerle anılan alanda düzenlenen yarışlar, bu politikanın

[461] Sina Akşin vd., **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, c. 4, 6. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 2000), 91.

uygulamaya konduğu örneklerden biridir. Zira bu yarışlar, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda ailesini kaybetmiş yetim çocuklar adına koşulmuş, toplanan gelir bu yetimlerin ihtiyaçları doğrultusunda harcanmıştır.[462] Dolayısıyla, toplumun kaderini belirleyecek topyekûn bir savaş devam ederken, yeni ülkenin müstakbel başkentinde koşulan bu yarışlar, bir spor, eğlence, kumar veya boş zaman etkinliği olarak düzenlenmemiş, bitmek bilmeyen bir savaşın olumsuz etkilerini azaltacak ve toplumu bütünleştirecek bir amaca hizmet etmiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'da koşulan yarışlar, yalnızca siyasal ve toplumsal anlamlar taşımakla kalmaz, aynı zamanda Osmanlıların son döneminde uygulanmaya başlayan Batılı yarış kurallarına da aynı ciddiyetle riayet eder. Savaş koşullarının yarattığı sıkıntılara ve başta bir hipodrom olmak üzere eldeki tesislerin eksiklerine rağmen, bu yarışların bir oyun hüviyetinde pek çok temel koşulu karşıladığı görülür. Eylül ayı sonunda basılan yarış programına göre, hakem heyetinden tartı mahalline, pistin krokisinden bahis oranlarına kadar oyunun neredeyse tüm asgari kuralları yerine getirilmiştir. Hakem, bahisler ve çıkış-ring heyetlerindeki tüm üyelerin askerlerden oluştuğu ve altı yarışın koşulduğu bu etkinlik,[463] savaşın getirdiği olağanüstü koşullara karşın, yine de yetişkinlerce kurgulanan ve oynanan bir "oyun" olarak ele alınabilir. Huizinga'nın bir oyun için önerdiği genel özellikleri hatırlayarak, burada da oyunun varlık amacı, başlangıcı ve bitişi, süresi, icra alanı, katılmak ve kazanmak için yapılması gerekenler önceden bellidir. Oyunun icra alanı 1.600 metrelik pist ve pist çevresine kurulan çadırlardan ibarettir. Oyun birinci koşunun startıyla başlar, altıncı koşunun finişiyle sona erer. Tartı mahalli ve hakem heyetinin varlığı, oyunda adaletin peşinen sağlandığını, başka deyişle tüm oyuncuları oyunda tutabilmek için oyunbozanlığa ve şikeye izin verilmediği gösterir. Oyuncular kendi rızalarıyla oyuna katılmıştır ve maddi bir beklenti söz konusu değildir. Katılım isteğini belirleyen en önemli unsur ve beklenti ise açıkça ortadadır: yıllardır süregelen savaşın ve kapıya dayanan düşmanın yarattığı sıkıntılardan bir süreliğine de olsa uzaklaşmak.

1920 yılında koşulan yarışlara halkın büyük ilgi gösterdiği aktarılsa da, alanda kaç kişilik bir izleyici grubu olduğu, ne kadar bahis oynandığı veya kimin ne ödül

[462] Kültür Bakanlığı arşivinde yer alan fotoğraflarda Mustafa Kemal Paşa, yanındaki asker ve sivil giyimli kalabalık bir toplulukla yarışları izlemekte, hemen yanındaki kız çocuğunun üzerindeki kuşakta ise yarışların Himaye-i Etfal Cemiyeti'nce yetim çocuklar adına düzenlendiği yazmaktadır. Diler Özdemir, "Ankara Hippodrome: The National Celebrations of Early Republican Turkey, 1923-1938" (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2004), 33.
[463] Üyken, **age**, 25-27.

kazandığı hakkında elde somut bir bilgi yoktur. Ancak yarışların, takip eden yıllarda da Ankara'da devam ettiği başka yarış programlarının yayınlanmasından anlaşılmaktadır. Nitekim bir sonraki programda, yarışların bu defa "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde" koşulacağı bilgisi yer alır.[464] Bu program, aynı zamanda takip eden yarışların tarihi hakkında da önemli bir bilgi verir. Mustafa Kemal Atatürk'e "Gazi" unvanı Sakarya Muharebesi'nin ardından 19 Eylül 1921 tarihinde verilmiştir.[465] Köstem, bu bilgiden hareketle, bu programın 1922 yılı yarışlarına ait olduğunu belirtir. Ancak, 1920 Ankara programının eylül sonunda basılıp yarışların ekim ayında koşulduğu düşünüldüğünde, söz konusu yarışların da benzer bir takvimle 1921 yılında, 19 Eylül sonrasındaki herhangi bir tarihte koşulmuş olması mümkündür. Zaten Özdemir'in ulaştığı Ankara yarışlarına ait fotoğrafların tarihi de 11 Kasım 1921'i göstermektedir.[466] Dolayısıyla "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde" koşulan ilk yarışlar muhtemelen 1922'de değil, Mustafa Kemal Paşa'nın bu unvanı almasından yaklaşık iki ay sonra, 1921'de koşulmuş olmalıdır.

Milli Mücadele sırasında işgal altındaki İstanbul'da at yarışları sadece İngiliz menşeli bir şirket (MRS) tarafından 1922'de düzenlenmiştir. Buna karşın, ulusal direnişin sürdüğü Anadolu'nun merkezinde kendi çapında mütevazı fakat programlı yarışların koşulması, cumhuriyet kadrolarının savaş sonrasında yalnızca nitelikli bir toplum yaratmayı değil, aynı zamanda kaliteli bir hayvan zenginliğine de sahip olmayı planladıklarını gösterir. Nitekim 1923, İstanbul'da eskiden diplomatların polo oynadıkları Büyükdere Çayırı'nda kişisel girişimlerle düzenlenen ve dar bir çevrenin ilgi gösterdiği yarışlarla geçmiş fakat 1924 yılı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Veliefendi Yarış Sahası'ndaki ilk resmi ve düzenli yarış organizasyonuna sahne olmuştur.[467]

1922 sonunda İngilizlerin İstanbul'da düzenledikleri yarışlara son verilir. İstanbul'daki bir avuç yarışsever, şirketin yurtdışındaki hak sahibi Captain Knapp'e yarışların devam etmesi için başvuru yapsa da, bu konuda olumlu bir yanıt alınamaz ve MRS'den tamamen umut kesilir. Bunun üzerine görevi, 1923'te Büyükdere'de düzenledikleri yarışlardan deneyim kazanan Akif (Akson) Bey üstlenir. Resmen faal fakat teknik ve yönetsel açılardan eksik durumda olan Sipahi Ocağı'nın yarış meraklısı

[464] Köstem, **age**, 73.
[465] Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938** (Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1973), 192.
[466] Diler Özdemir, **age**, 33.
[467] Akson, **age**, 20-22.

üyeleri Keçecizade İzzet Fuat Paşa, Miralay Şeref Bey, eski Maliye Nazırı Cavit Bey, Halide Edip (Adıvar) Hanım ve Adnan (Adıvar) Bey'i yeniden bir araya getiren Akif Bey, bu sayede yarışların sekteye uğramasını engellemiş ve günümüze kadar ulaşan cumhuriyet dönemi yarışlarının ilkinin Veliefendi'de düzenlenmesini sağlamıştır. 1924 baharında koşulan yarışlar, öncülleri gibi baştan sona bir düzen içinde organize edilmiş ve yine koşu komiserlerinden tartı ve ring hakemlerine kadar tüm yetkililer askerlerden oluşmuştur.[468] Organizasyonda görev alan subayların tümü süvari olmasa da, dönemin koşulları itibariyle hepsi atları yakından tanıyan ve çoğu İttihat ve Terakki dönemi yarışlarında görev aldıkları için bu konuda deneyim kazanmış kişilerdir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin, İttihat ve Terakki'nin tohumlarını attığı köklü dönüşümün, kurumlar bazında taşıdığı sürekliliğe de somut bir örnektir.

1924 yarışları hakkındaki bu ayrıntılı bilgilere Akif Bey'in oğlu Sait Akson'un kaleme aldığı anıları sayesinde ulaşılabilmiş olması, otobiyografik çalışmaların sosyal tarihin aydınlatılmasında taşıdığı önemi bu alanda da açıkça göstermektedir. Zira dönemin gazete haberlerinin sınırlılığına rağmen, bu anılar Türkiye Cumhuriyeti'nde at yarışlarının tarihine ışık tutan nadide bir eserdir ve bu alanda bugüne kadar yapılan neredeyse tüm çalışmalar Akson'un bu eserine dayandırılmaktadır.[469] Akson, 1924 yarış programındaki bir koşuya özellikle dikkat çeker: 2.400 metre mesafeli bu koşu, İngiltere'deki meşhur *Derby* koşusundan özenilerek düzenlendiği ileri sürülen Reisicumhur Koşusu'dur.[470] *Perihan* adlı dört yaşındaki bir Arap atının kazandığı bu koşu,[471] aslında ülkenin yeni rejiminin, kendisini sportif bir alanda da topluma ve

[468] **Age**, 22.

[469] Başta, bu tez çalışmasında sıklıkla başvurulan kaynaklardan Reşat Köstem'in *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, Kudret Emiroğlu ve Ahmet Yüksel'in *Yoldaşımız At*, Nimet Üyken'in *Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi (50. Yıl)* olmak üzere, Türkiye'de at yarışlarının özellikle Erken Cumhuriyet yıllarına ait dönemi için başvurulan başlıca referans kaynağı Akson'un anıları olmuştur. Bunun yanında, araştırma boyunca ulaşılan pek çok makale, tez ve diğer yayınlarda da ilgili dönem hakkında verilen bilgilerin tamamına yakınının *Sait Akson'un Yarışçılık Anıları*'na dayandırıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da ilgili eserden ziyadesiyle yararlanılmış olmakla birlikte, elden geldiğince burada sözü edilen kişi, olay ve tarihler başka kaynaklarla doğrulanmaya ve desteklenmeye çalışılmıştır.

[470] Akson'un anılarında geçen bu Reisicumhur Koşusu'nu, 1927 sonrasında yarış ve bahislerin yetkisini tekeline alan Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin 1939 itibariyle başlattığı Reisicumhur Koşusu'yla karıştırmamak gerekir. 1924'teki programına konan bu koşu, muhtemelen Akif Bey ve beraberindekiler tarafından yeni rejimi ve liderini taltif etmek amacıyla hayata geçirilmiş bir uygulamadır. İlki 1939'da koşulan ve o günden bugüne düzenlenmeye devam eden Reisicumhur Koşusu, aynı zamanda cumhuriyet dönemi yarışçılık tarihinin ilk kupalı koşusu olacaktır ve bu ismiyle, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye referans vermektedir. Köstem, **age**, 133.

[471] *Perihan*, Osmanlı Jokey Kulübü kurucularından Şerif Cafer Paşa'nın Kısıklı'daki çiftliğindeki Arap atlarından *Merzuk*'un yavrusudur. Akson'a göre, babası *Merzuk* "müstesna" bir eşkâle sahiptir ve *Perihan* ise bulunması zor niteliklerde bir Arap kısrağıdır. Sait Akson, ilk Reisicumhur

dünyaya yeniden hatırlattığı ve belleklerde yer etmesini sağladığı ilk sembolik araçlardan biridir. Ne de olsa, 1850'lerden beri var olan Sultan Koşusu artık tarihe karışmış, yerine yeni rejimi simgeleyen, ismiyle cumhuriyet idaresine ve onun önderine referans veren bir koşu gelmiştir. Bu ilk Reisicumhur Koşusu aracılığıyla spor alanında geçmişle sembolik bir bağı daha koparan cumhuriyet yönetimi, aynı yıllarda yalnızca atçılık alanında değil, diğer dallarda da spor kulüplerinin ve sporcuların gelişimiyle yakından ilgilenmiş, sporu daha etkin bir milli temsil aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Burada, yarışlara kısa bir ara verip, yeni rejimin sportif etkinliklere verdiği önemi göstermek için bir parantez açalım.

1908'de Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in ilk başkanı olduğu Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti'nin ismi 2 Kasım 1923'te resmen Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'ne (TMOK) dönüştürülür. Temmuz 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ise 16 Ocak 1924 tarihli kararnameyle kamu yararına dernek olarak kabul edilir. Bu biçimsel değişimlerdeki amaç, Türkiye Cumhuriyeti ismiyle 1924 Paris Olimpiyatları'na katılabilmek ve meşruiyeti, yine spor aracılığıyla fakat bu defa yurtdışında da gösterebilmektir.[472] Bu amaçla yurtdışından futbol, güreş ve atletizm dallarından antrenörler getirtilir ve hazineden tahsis edilen parayla on dokuz futbolcu, on bir atlet, beş güreşçi, üç halterci, bir eskrimci, üç bisikletçi, üç antrenör ve altı yöneticiden oluşan Türk Milli Takımı iki kafile halinde Paris'e gider.[473] Bu temsil, yeni rejimin adını dünyaya duyurduğu ilk ve önemli örneklerden biridir. Zira Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'la birlikte Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nden ihraç edilmiş, bu nedenle ülke 1920 Antwerp Olimpiyatlarında temsil edilememiştir. 1924'te ise genç cumhuriyet, içinde henüz atçılık olmasa da, yeni yüzünü farklı dallarda dünyaya gösterme olanağı bulmuştur.[474] TMOK Başkanı Selim Sırrı Bey'in şu sözleri, devletin

---

Koşusu'nun galibinin *Perihan* adlı at olduğunu aktarır. Akson, **age**, 14-17. Buna karşın, 05.07.1924 tarihli *İkdam* gazetesinde yayımlanan sonuçlara göre, altı koşudan oluşan 1924 ilkbahar yarışlarında Reisicumhur Koşusu, günün üçüncü koşusu olarak gösterilirken *Perihan* altıncı koşuyu kazanmıştır. At koşuları, **İkdam**, 05.07.1924. Bununla birlikte, 1885 yılı Buca yarışlarında Ahmet Bekri Bey'in *Nedim* adlı atının aynı gün içinde altı koşuya katıldığını hatırlayarak, bu yıllarda aynı atın bir gün içinde birden çok yarışta koşturulduğunu da unutmamak lazım.

[472] "Tarihçe", **Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi**, http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/TMOK/Tarihce/46/1 [30.06.2018].

[473] Cem Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?** (İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, 2001), 12.

[474] Aslında 1924 Paris Olimpiyatları'nda binicilik müsabakaları da vardır fakat Türkiye'nin henüz bu dalda hiçbir altyapısı olmadığı için milli kafilesinde biniciler yer almamıştır. Ancak devletin bu alanda da yatırımları gecikmeyecek, Türk binicileri 1931'de ilk olarak Sofya'da düzenlenecek Balkan Oyunları'nda, ardından 1936'da Berlin Olimpiyatları'nda Türkiye'yi temsil edeceklerdir. Cem

Olimpiyatlar gibi uluslararası etkinliklere katılmaktaki amacını özetlemeye yeter: "Amacımız madalya almak değil; nezih, vakur, becerikli ve bütün manasıyla seciye sahibi bir nesil vücuda getirdiğimizi âleme göstermektir."[475] Ne var ki, devletin Olimpiyatlar'a katılmak için gösterdiği çabanın ve bu iş için ayrılan bütçenin halk tarafından pek de kabul gördüğü söylenemez. 1924'ün şubat ayında yayınlanan bazı gazetelerde, ülkenin içinde bulunduğu maddi olumsuzluklara rağmen Olimpiyatlara katılabilmek için hazineden böylesi bir bütçe ayrılması ağır şekilde eleştirilir. Türk sporcuların başarı kazanmak için yeterli hazırlık ve deneyime sahip olmadıkları, kafiledeki yöneticilerin ise gerçek amaçlarının bu vesileyle Paris'i gezmek ve lüks kılık-kıyafetlerle balolara katılarak şatafatlı günler geçirmek olduğu ileri sürülür. Bu eleştirilere, yine gazetelerde yayımlanan yazılarıyla yanıt veren Selim Sırrı Bey, amaçlarının sadece Türk gençliği ve sporunun gelişimi için uğraşmak olduğunu ve Türkiye'yi temsil ederken, aralarına katılmak arzu edilen ülkelerin temsilcilerinden aşağı bir görünüm sergilemenin doğru olmadığını dile getirir. Olimpiyatlarda yer almanın siyasal önemine dikkat çeken Türkiye Atletizm Federasyonu Başkanı Ali Seyfi Bey ise, *Vakit* gazetesindeki yazısında "(…) ölüp de yeniden dirilmiş bir milletiz, yaşamak hırsı bize bu hayati hamleyi yaptırdı. Bizi olimpiyata fırlatacak işte o hamledir. Bizde bir şeyler var herhalde. Çünkü biz de bir milletiz." sözleriyle eleştirilere yanıt verir.[476] Oyunlar sonunda Türk sporcular herhangi bir başarı elde edemeden yurda dönmüş olsalar da, devlet bu katılımı güçlü bir propaganda aracı olarak kullanarak hedefine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, dört yılda bir düzenlenecek oyunlara katılmaya ve devrimler aracılığıyla hızla gerçekleşecek toplumsal dönüşümü, Olimpiyatlar sahnesinde uluslararası kamuoyuna göstermeye devam edecek, bu radikal dönüşümün izleri, kurumlar ve uygulamalar bazında at yarışları alanında da kendini gösterecektir. Burada parantezi kapatarak, yeniden 1924 yarışlarına ve devletin atçılık alanında uygulamaya koyduğu hamlelere geri dönelim.

Atabeyoğlu, "Türk Binicilik Tarihi: Atın Nal Sesleri" (Yayınlanmamış Kitap Çalışması (Teksir), 1998)'den aktaran A. Fuat Ünver, "Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporu ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Binicilik Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007), 63.

[475] **Türkiye Olimpiyat Komitesi**, http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/TMOK/Tarihce/46/1 [30.06.2018].

[476] Nuray Özdemir, "1924 Paris Olimpiyatları", **Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 51 (Bahar 2013): 727-730, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000003117/5000003637.pdf [13.05.2020].

1924, devletin sporu ilk iş olarak gözetim ve denetimi altına aldığı, toplumu dinin biçimlendirdiği geleneklerden uzaklaştırarak idealindeki Batılı görünüme kavuşturmak için ilk adımları attığı yıldır. Birey olmanın önem kazanması, bedenin bilimsel yöntemlerle disiplin altına alınması, beden güzelliğinin teşhir edilmesi, toplumda yeni bir ahlak anlayışının yerleşmesi, kadın ve erkeğin kamusal alanda daha fazla bir arada olabilmesi için sporun halk arasında hızla benimsenmesi gerekir.[477] Ancak, yüzlerce yıllık geleneklerden bir anda vazgeçmek kolay olmaz. Bu nedenle, at yarışlarının da bir parçası olduğu bu spor faaliyetlerine, başlangıçta ülkedeki gayrimüslimler, yabancılar ve Batı kültürünü hâlihazırda tanıyan kesimler daha çok ilgi gösterir. Örneğin 1924 yılında Veliefendi'de düzenlenen yarışları satırlarına taşıyan *Tevhid-i Efkar* gazetesi, tuvaletli "hanımların" ve şık giyimli beylerin yarış mahalline otomobilleriyle erkenden geldiklerini aktarırken, sıradan ahalinin yarışlara katılımından pek söz edilmez.[478] İzleyiciler arasında yine paşalar, bürokratlar, banka müdürleri ve büyükelçiler ön plandadır. Akson da anılarında bu durumu doğrular ve yeni rejimin ilk birkaç yılında, yarışlara İstanbul'un "elit zümresinin" daha çok ilgi gösterdiğini anlatır. Başlangıçta Veliefendi'de görülen bu sosyal farklılaşmayı, savaşın ve kentteki işgalin kısa bir süre önce sona ermesine dayandırmak mümkün. Ayrıca yarışların henüz düzenli bir programa oturmaması, duyuru ve haberlerinin basına fazla yansımaması, yarış sahasının kent merkezine uzaklığı gibi unsurlar da, 1924'teki bu etkinliğe yalnızca belli olanaklara ve sosyal-kültürel birikime sahip bir kesimin ilgi göstermesinin nedeni olabilir.[479]

Devlet, tenisten eskrime, voleyboldan at yarışlarına kadar neredeyse tüm spor dallarının gelişimi için altyapı eksiklerini gidermeye ve örnek alınan Batı dünyasından uzmanları ülkeye davet etmeye çalışır. Üstelik sadece sportif alanda değil, tarım ve hayvancılık gibi konularda da deneyimli kişiler bu süreçte ülkeye gelecek, zirai alandaki kurumsal ve beşeri geri kalmışlığı ortadan kaldırmaya katkı sunacak, bu sayede tarımsal kalkınma için önemli bir araç olarak görülen yarışların gelişimine de yol göstereceklerdir. İlk yıllarda at yetiştiriciliğin çağdaş tekniklerini öğretmeleri için Karacabey Harası'na davet edilen bu yabancı uzmanlar arasında üç isim dikkat çeker: Dr. Ferenc Ckiky, General Albert Bartha ve Baron Hepes. Bu üç uzman, cumhuriyetin

[477] Efkan Canşen, "Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 17, s. 1 (2015): 37-38, https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30210/326083 12.04.2020.
[478] **Tevhid-i Efkar**, 31.05.1924'ten aktaran Akson, **age**, 24.
[479] Akson, **age**, 24.

ilanından yaklaşık bir buçuk ay sonra, 18 Aralık 1923'te bir dostluk antlaşması imzalanan ve kültürel bağların güçlü olduğu eski müttefik Macaristan'dan gelmiştir.[480] Macaristan, hem Arap hem de İngiliz atı yetiştiriciliğinde hayli ilerlemiş ve bilimsel çerçevede yürütülen melezleme teknikleriyle farklı türlerde Macar ırkı atlara sahip olmuş bir ülkedir.[481] Birçoğu Karacabey Harası ve Merinos Yetiştirme Çiftliği'nde istihdam edilen bu uzmanlar, aynı zamanda meraların ıslahı konusunda da çalışır ve hayvancılığın gelişimini bütünsel bir program içinde yürütürler.[482] Cumhuriyet yönetiminin bu tercihi, devletin tarım, hayvancılık, spor gibi farklı alanlara yatırım yaparken bilinçli ve seçici davrandığını, bu kapsamda diplomatik ilişkilerini de göz ardı etmediğini gösterir. Nitekim bu uzmanları 1925 başında Macaristan'dan getirtilecek Nonius ve İngiliz atları takip edecek, böylece Türkiye'de İngiliz atçılığının temelleri atılacak, hatta General Bartha'nın tabiriyle "Türkiye'de görülmemiş bir at cinsi ve mevcudu meydana getirilecektir."[483]

Macar uzmanlardan Baron Hepes, Karacabey Harası'nda yaklaşık bir sene görev yaptıktan sonra 1925'te İstanbul'a gelir ve burada, İngiliz atlarının Araplara karşı üstün niteliklerin bilincindeki Akif ve Sabri Beyler ile birkaç Macar ortağını bir araya getirerek bir yarış şirketi kurar. Ali Muhiddin Hacı Bekir, Fikret (Yüzatlı) Bey, Ekrem Rüştü (Akömer) Bey, Dr. Seferof gibi o dönemde İstanbul'da bulunan ve yarış organizasyonu için bir kıvılcım bekleyen at meraklıları da bu girişimi hemen destekler ve cumhuriyet tarihinde ilk kez İngiliz atları Veliefendi'de piste çıkar. Devletin bu alanda henüz yalnızca yetiştiricilik için bütçe ayırabildiğini, 1925 yarışlarının bir şirket tarafından düzenlenmesinden fakat şirketin maddi yetersizlikler nedeniyle yılsonunda kapanmasından anlıyoruz. Elde yarış koşturacak nitelikte bir pist, asgari sayıda İngiliz ve Arap atı, girişimci bir topluluk ve deneyimli jokeyler bulunmasına karşın, organizasyonun devamlılığı için çok önemli bir eksiklik vardır: finansman. Bahislerin yeterli düzeyde gelir sağlamaması, atlara özel ilgi duyan kişiler dışında yarışlara katılımın genele yayılmaması ve savaş sonrası yaşanan maddi sıkıntılar, Macarların

[480] Selman Yaşar, "Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)**, y. 5, s. 53 (Eylül 2017): 5-6. http://www.asosjournal.com/Makaleler/166345630_12640%20Selman%20YAŞAR.pdf [02.07.2018].
[481] Batu, **age**, 91.
[482] Seyfi Yıldırım, "Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar", **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, y. 8, s. 15 (Bahar 2012): 135. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/CTAD15_180912.pdf#page=127 [04.07.2018].
[483] Edit Tasnádi, "Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Macar Generali: Albert Bartha", **XV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 11-15 Eylül 2006**, c. 5 (Ankara, 2010): 2389-2391.

girişimiyle kurulan bu şirketin yaklaşık bir yılın sonunda artık yarış düzenlemeye devam edememesine neden olur.[484]

Macaristan'dan getirilen İngiliz atlarının Türkiye'de sahiplenilmesi konusunda da Akif Bey'in önemli rol oynadığı anlaşılıyor. Takip eden birkaç sene içinde düzenlenecek yarışlarda büyük başarılar elde edecek, hatta bazıları damızlık olarak yeni nesillerin doğmasına katkı sağlayacak bu atlar, İstanbul'da yarışçılığa ilgi duyan kişilerce satın alınır.[485] 1925 yılında İstanbul'da beş hafta süren programın her yarış gününde İngiliz atlarına mahsus yalnızca bir adet koşu konması, İngiliz atlarına geçmişe nazaran artık daha fazla önem verildiğini fakat Arap atlarına kıyasla İngilizlerin henüz sayıca hayli az olduğunu gösterir. Macar uzmanların kurduğu şirketin girişimleri ve İstanbullu at meraklılarının iştirakinin yanında, onarılan tribünleri ve elden geçirilen çevre düzeniyle Veliefendi, bir seneyi daha yarışçılık açısından boş geçirmemiş, hatta Taksim Stadı'nda tırıs yarışları düzenleyen Beyaz Ruslar da koşuları buraya taşımışlardır.[486] Maddi yetersizliklere rağmen gerçekleşen 1925 yılı İstanbul yarışlarının 3 Temmuz günü koşulan ayağı, dönemin yabancı basınında da yer bulmuş ve "İstanbul'un spor tarihinde çok önemli bir gün" ifadesiyle sunulmuştur. Haberde, söz konusu yarış "İstanbul Derby'si" (*Derby de Constantinople*) olarak anılırken, böyle bir etkinliğin Türkiye'de ilk defa gerçekleştiği ve "safkan" atlara mahsus olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu bilgiler, haber yapılan yarışın İngiliz atlarının koştuğu günlerden birine işaret eder ve cumhuriyet tarihinde ilk kez gerçekleşen bu olayın Avrupalıların da ilgisini çektiğini göstermesi bakımından önemlidir.[487]

İstanbul'da kişisel çabalara karşın maddi yetersizlikler altında yarışlar düzenlenirken, başka kişisel girişimler ise İzmir'de gerçekleşmektedir. Bu defa sahnede yine Buca yarışlarından tanıdık bir isim olan Evliyazade Refik Bey ile Kapanizadelerden Mehmet Reşat Bey vardır; finansman desteği olaraksa İzmir Özel İdaresi.[488] Bölgede

---

[484] Akson, **age**, 26-27.
[485] Köstem, **age**, 95.
[486] Akson, **age**, 26-27.
[487] "Le Derby de Constantinople", **Comoedia**, 15-16.07.1925.
[488] Aslında 1925 ve 1926 Buca yarışlarına İl Özel İdaresi'nin maddi destek sağlaması, bu yarışların kişisel çabalardan öteye gittiğini ve devleti yerelde temsil eden bir kurumca kendi bütçesinden finanse edildiğini gösterir. Refik ve Mehmet Reşat Beylerin yarışların hayat bulmasındaki çabaları elbette yok sayılamaz, ancak finansmanı sağlayan dönemin İzmir İl Özel idaresi, Tanzimat Fermanı sonrasında ortaya çıkan yerel yönetim birimlerinden (İdare-i Hususiye) biridir ve genel vergi gelirlerinden alınan paylar ile kendilerine ait gelir ve ödeneklerden oluşan bir bütçeye sahiptirler. Dolayısıyla, bu dönemde Özel İdare'nin Buca'daki yarışları finanse etmesi, devletin bu etkinliğe gösterdiği ilgi ve desteğin

yarım yüzyılı aşkın bir geleneğe dönüşmüş olan bu yarışlar, 1850'lerden beri Buca'daki Paradiso yarış sahasında neredeyse her sene iki ayrı mevsimde koşulmuş, hem Bucalıların hem de çevre yerleşimlerde yaşayanların ilgisine mazhar olagelmiştir. Bu geleneğin sürekliliğinin sağlanmasında Refik Bey yadsınamaz bir rol oynarken, 1926 itibariyle bir süreliğine ara verilen yarışların son dönemi, Akson'a göre cumhuriyet rejimi açısından ayrı bir önem taşır. Bu görüşün kaynağı, Mehmet Reşat Bey'in Torbalı'daki çiftliğinde yetişen ve 1925 İzmir yarışlarında öne çıkan Arap atlarından *Mebruk*'un, aynı yıl Yunanistan'a götürülmesidir. Akson, Atina'daki yarışlara katılan *Mebruk* için, Anadolu'da yetiştirilmiş olmasından hareketle, Türkiye'nin ilk kez yabancı bir ülkedeki yarışlarda temsil edilmesiyle gurur duyulması gerektiğini vurgular.[489] Bu yıllarda, Türkiye'de at yarışlarının yönetimiyle ilgili herhangi resmi veya özel bir kurum olmadığı gibi, Türkiye bu alanda hiçbir uluslararası örgütlenmenin de üyesi değildir. Dolayısıyla, yalnızca ülke topraklarında yetiştirilmiş olma özelliğine sahip bir atın, yurtdışındaki yarışlara katılmasının ne ölçüde ülkenin temsilini ifade ettiği tartışmalı bir konudur. Bu temsilin, henüz dar bir çevre içinde yaşatılmaya çalışılan bu etkinliğe karşı ilgili kişilerin gözlemleri, düşünceleri, dilekleri veya iddialarından ibaret olması kuvvetle muhtemeldir. Yine de Akson'un öznel olduğu düşünülen bu görüşü, bu çalışma kapsamında değerli bulunmuş ve kayda geçirilerek tartışmaya açmak amacıyla yer verilmiştir. Nitekim Yunanistan'da ilk programlı yarışların Nisan 1925'te başladığı hesaba katılırsa,[490] bu yıllarda yarışlara katılacak nitelikte deneyimli ata ihtiyaç duyulduğu, bu nedenle başka ülkelerden at ve jokey getirtildiği düşünülebilir. İki ülke arasında azınlıklar, nüfus mübadelesi ve Fener Rum Patrikhanesi nedeniyle diplomatik sıkıntılar yaşanmasına rağmen, Türkiye'den Yunanistan'a bu amaçla atların ve jokeylerin gitmiş olması, toplumlar arasındaki kültürel yakınlığın farklı bir boyutta olduğunu, siyasal gerginliklerin ise sadece siyasetin yüksek katlarında yaşandığını gösteren bir örnektir.[491]

somut bir göstergesidir. M. Zahid Sobacı, "Yeniden Yapılanma Sürecinde İl Özel İdarelerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, c. 14, s. 4 (Ekim 2005): 37.
http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/be5501bc04a748f_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi [14.07.2018].

[489] Akson, **age**, 27.

[490] "Horse Racing in Greece", **Hellas Horse Races**, https://www.horseraces.gr/en/horseraces-in-greece [14.07.2018].

[491] Lozan Antlaşması sonrasında iki ülke arasındaki ilişkilerin ayrıntılı bir incelemesi için Bkz. Esra Değerli Sarıkoyuncu, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", **Dumlupınar Üniversitesi**

Cumhuriyetin ilk yıllarında il özel idareleri finansmanıyla yarış düzenlenen diğer bir kent ise Samsun'dur. 1901 yılında Mutasarrıf Hamdi Bey'in girişimleriyle başlayan yarışların, I. Dünya Savaşı'nın ardından 1920 itibariyle kaldığı yerden devam edişinden, etkinliğin kentte bir geleneğe dönüştüğü ve halk tarafından ilgi gördüğü anlaşılıyor. 1920-1922 ile 1926-1929 yıllarına ait programlara göre, etkinlik günlerinde klasik at yarışlarının yanında yaya koşuları, boks müsabakaları, pehlivan güreşleri ve futbol maçları da düzenlenmiştir. Programlardaki bilgilere göre, hakem ve yönetim heyetleri askerler ve yerel yöneticilerden oluşurken, yarışlar ise genellikle katılan atların yaşlarına göre kurgulanmıştır. Koşu mesafeleri 1.500 metreden 3.000 metreye kadar farklı türlerdedir ve bazıları "Jandarma Koşusu", "Sürat Koşusu", "Samsun Koşusu", "Tay Koşusu" gibi isimlerle tanımlanmıştır. Belirlenen ödüller ise, yalnızca yarışlara katılan hayvanların sahiplerine ve jokeylerine hitap eder. Dolayısıyla yarışlar üzerine resmi bahis oynatıldığına dair elde herhangi bir bilgi yoktur. Ancak ilan edilmiş bir bahis düzeni olmasa da, kadın ve erkek seyirciler için giriş ücretlerinin, tribün ve localar için farklı tarifelerin, hatta seyircilerin yarış pistine girmelerinin yasak olduğu bilgisinin programlarda yer alması, Samsun ve çevresinde yaşayan halkın yarışlara önemli ölçüde ilgi gösterdiğinin kanıtıdır. Üstelik programlarına ulaşılan tüm bu yarışlar, yine dönemin resmi tatil günü olan cuma günleri koşulmuştur.[492] Başından sonuna yerel bir eğlence ve oyun havasına sahip olduğu anlaşılan yarışlarda, girişimci veya imtiyazlı kimselerce gayriresmi bahis oynatılmış olması ise elbette olasıdır.

Cumhuriyetin ilanının üzerinden daha iki sene bile geçmeden, henüz kurumsal bir örgütlenmenin oluşmadığı at yarışları İstanbul, İzmir ve Samsun'un dışında, Ankara'da da savaşın ardından yeniden koşulur. 14 Haziran 1925 tarihli bu yarışın 1923 sonrası diğer kentlerdeki örneklerden farkı, Kurtuluş Savaşı dönemi Ankara yarışlarındaki gibi bir hayır amacı taşımasıdır. Bu yarış, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 16 Şubat 1925'te kurulan ve büyük önem atfedilen Türk Tayyare Cemiyeti[493] yararına düzenlenmiş ve bu amaçla, organizasyonuna Ziraat Vekâleti bütçesinden

Sosyal Bilimler Dergisi, s. 15 (Ağustos 2006): 239-262, https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/15/239-261.pdf [29.09.2018].

[492] Türker, **age**, 77-98.

[493] "Tarihçe", **Türk Hava Kurumu**, http://www.thk.org.tr/thk_kurumsal/itemlist/category/156-tarihçe [14.07.2018].

2.000 Türk Lirası bütçe aktarılmıştır.[494] Bu yarışların kaç koşudan oluştuğu, hangi ırktan atların katıldığı, ne miktarda bahis oynandığı ve Ankaralıların yarışlara nasıl bir ilgi gösterdiğine ilişkin herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak Batılılaşma ve kalkınma amacıyla yeni kurulmuş bir cemiyetin yararına yarış düzenlenmesi fikri, at yarışlarının yüzyıllardır düğün, bayram, açılış, zafer, mevsim dönümü gibi çeşitli kutlama günlerinin bir parçası olma geleneğinin devam ettiğini gösterir. Dahası, bu defa bir yarış izlemek için bir araya gelen insanlar, okuma yazma oranının ve yazılı basının topluma haber verme gücünün hayli sınırlı olduğu bir dönemde, bu vesileyle yeni kurulmuş olan cemiyetten haberdar olacak, hatta yarışlara giriş bileti alarak veya bahis oynayarak verecekleri paralarla cemiyete maddi katkı sağlayacaklardır. Türk Tayyare Cemiyeti adına koşulan bu yarışlar, cumhuriyet döneminde resmi şans oyunları ve müşterek bahislerle bireylere bir yandan keyifli vakit geçirip ufak da olsa bir maddi kazanç yolu açarken, diğer yandan da devletin ve kurumlarının gelişimine mutat vergiler dışında bir yolla katkı sunmalarının önünü açan uygulamaların ilk örneklerindendir.

Türk Tayyare Cemiyeti yararına 1925'te koşulan bu yarış, aslında toplumu şans oyunları aracılığıyla ulusal kalkınmaya destek olmaya teşvik eden tek uygulama değildir. Aynı yıl 1 Temmuz, 15 Eylül ve 15 Aralık tarihlerinde düzenlenen üç çekilişle, cumhuriyet tarihinin ilk nakit para ödüllü piyangosu Türk Tayyare Cemiyeti Mektepleri yararına gerçekleşmiştir. Ertesi sene, 9 Ocak 1926 tarihli kanunla tekeli cemiyete verilecek piyangonun ismi Tayyare Piyangosu'na dönüşür ve zaman içinde bazı yapısal değişimler geçirse de, 1939'da Milli Piyango İdaresi'ne dönüşene kadar aynı isim ve amaçla yaşamaya devam eder. 1925 yılında üç çekilişi yapılan ilk piyangoda, sırasıyla 45 bin, 16 bin ve 12 bin kişiye çeşitli ikramiyeler ödenmesi öngörülmüş, büyük ikramiye ise 5.000 TL olarak belirlenmiştir. Bu planlamadan, dağıtılacak ikramiyenin toplam hasılatın yarısı olduğu, kalan yarısının ise cemiyet yararına ayrıldığı anlaşılmaktadır.[495] *Tayyare Mecmuası*, ilk çekilişten önce yayımlanan 7 Haziran 1925 tarihli sayısında, sayfalarında piyangonun kurallarını içeren talimatname ve ikramiye cetveline yer vermiştir. Biletlerin nerelerden alınabileceği, ikramiyelerin nasıl tahsil edileceği gibi konuları içeren metnin giriş

[494] Tayyare Cemiyeti adına Ankara'da yapılacak at koşusu masraflarına harcanmak üzere Ziraat Vekaleti tarafından verilen paranın Cemiyet bütçesine eklenmesi, 1925, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE BAŞKANLIĞI, No: 15-27-17.
[495] Tunçay, **age**, 137.

cümleleri ise piyangonun esas amacını özetlemeye yeter: "Tayyare Piyangosu 1 Temmuzda çekiliyor…! Talihinizi denemek ve vatana hizmet için piyango bileti alınız…!".[496] Böylece toplumun büyük bir kesimi, temeli yalnızca şanslı olmaya dayanan, ortaya para koyarak hem kendi kaderini değiştirebileceği hem de ülkesine destek olabileceği yeni bir oyunla daha tanışır. İki ayrı amacı ve yararı olduğu vurgulanan piyango bileti almak veya at yarışları üzerine resmi bahis oynamak, bu ifadeyle oyunlara katılan bireylerin aslında her şekilde oyundan kazançlı ayrılacağı anlamını taşır. Buna göre, çekilen bilete ikramiye isabet etmese veya üzerine bahis oynanan at sonuncu gelse bile, oyuna yatırılan para ulusal kalkınmaya harcanacağı için, tüm oyuncular o ulusun bir parçası olarak kendilerini kazançlı saymalıdırlar.

At yarışları ve piyango çekilişleri üzerinden, cumhuriyet tarihinde şansa dayalı ilk oyunlara ait dönemin 1920-1927 aralığını kapsadığını söylemek mümkün. Söz konusu oyunlar, bu yıllarda hem bireysel girişimler hem de devlet yatırımlarıyla hayat bulurken, bir yandan spor aracılığıyla yeni kurulan ülkenin güç ve meşruiyet gösterilerinin parçası olmuş, bir yandan da oyunlara katılan halkın bir süreliğine sıkıntılarından uzaklaşmasına, maddi kazanç elde etmesine ve ulusal birliğe entegrasyonuna katkı sağlamıştır. Pistte koşan atlar veya bir küre içinde dönen toplardan hangisinin geleceğini tahmin etmenin, bu yıllarda toplumun önemli bir kesimi için yeni sayılabilecek bir olgu olduğu düşünülebilir. Zar atmak, tombala çekmek, aşık oynamak, yazı-tura atmak gibi sonuç üzerine bahse girmeye dayalı geleneksel oyunlara karşı bir aşinalık olsa da, cumhuriyetle birlikte benzer oyunlar arkasında devletin olduğu bir resmiyet ve güvence kazanmaya başlamıştır. Artık oyunlara ilişkin duyurular basında daha sık ve geniş yer alırken, halk da bu oyunlara katılmaya daha güçlü şekilde davet edilecektir. Sonuçta hem "oynayan" hem de "oynatan" kazanacaktır çünkü ikisi de aynı ülküye, yani gelişmeye, kalkınmaya ve modernleşmeye destek olacaklardır.

Savaş nedeniyle yetim kalan çocuklara, yine bir savaş ortamında destek toplayabilmek için koşturulmaya başlanan atlar, yeni ülkenin kuruluşuyla birlikte pistlerden uzaklaşmamış, aksine devletin ulusal savunma, meşruiyet, toplumsal gelişim ve özellikle tarım alanındaki kalkınma politikaları için daha da önemli bir konuma gelmişlerdir. Diğer yandan, bu ilk yıllarda çeşitli vesilelerle ülkeye gelen uzmanların önerileriyle, yarışların at soyunun iyileştirilmesi için taşıdığı önem de daha iyi

[496] "Tayyare Piyangosu 1 Temmuz'da çekiliyor", **Tayyare**, s. 2(8), 07.06.1925.

anlaşılmıştır. Kaliteli atın savaş meydanında başarı getireceği düşüncesi ve ordu atlarının gerek sayı gerekse nitelik bakımından yetersizlikleri, bu alana daha fazla önem verilmesini ve çağdışı yöntemlerden hızla uzaklaşmayı kolaylaştırdığı söylenebilir.[497] Bu amaçlar çerçevesinde, 20 Mart 1923'te "Islah ve Teksiri Hayvanat Kanunu" ile 8 Ekim 1923'te "Islah ve Teksiri Hayvanatı Ehliye ve Koşu Cemiyetlerine, Koşu Müsabaka ve Sergilerine Dair Kanun" adlı iki kanun tasarısı meclise sunulur. Geneli itibariyle, doğru yetiştiricilik politikaları için bilimsel araştırmalara yönelmeyi, yurt çapında elverişli iklim ve bölgeleri tespit etmeyi, hara ve aygır depoları kurmayı ve bu çalışmalara katkı sağlaması amacıyla at yarışları düzenleyecek cemiyetleri desteklemeyi öneren her iki teklif de hemen aynı yıl içinde kanunlaşmaz. Ancak içeriklerindeki yenilikçi öneriler, ülke atçılığının Batı dünyasındaki örneklerin hayli gerisinde kalmış durumunun farkına varıldığını gösterir. Özellikle altı maddeden oluşan 8 Ekim 1923 tarihli ikinci teklifin dördüncü maddesi doğrudan bahislere ayrılmıştır. Buna göre, İktisat Vekaleti'nin denetiminde, yarış yerlerinde bahis oynatılması ve toplanan paranın yüzde ikisinin aygır depolarına damızlık alımında kullanılmak üzere Vekalet'e aktarılması önerilmiştir.[498] Takip eden iki yıl içinde bu teklifler yeniden düzenlenecek ve 1926'da kanunlaşacaktır.

Türkiye için 1920'li yıllar, savaşlar nedeniyle ciddi bir yılgınlık ve yokluk içinde geçmiş, devlet ise her alanda yeni bir yapılanma ve inşa sürecine girişmiştir. Dolayısıyla mevcut yokluklar içinde ilgilenilecek, desteklenecek ve uygulanacak politikalar için bir önem sırası fakat aynı zamanda çağdaşlaşma hedefine de bir an evvel ulaşmak için bir aciliyet söz konusudur. Tesisleşme ve beşeri sermayedeki yetersizlikler ile Olimpiyat Oyunları'nın takvimi nedeniyle devletin at yarışlarına yatırımı diğer spor dallarına kıyasla birkaç sene gecikmeli olmuştur. Buna karşın, yarışlar 1926'da kabul edilen 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu ve buna dayalı olarak kurulan Yüksek Yarış ve Islah Encümeni aracılığıyla devletin kontrolünde daha planlı bir şekilde hayat bulmaya başlayacaktır. Kısakürek'in "Cumhuriyet devri yarış

[497] Köstem, **age**, 78-79.

[498] 20 Mart 1339 (1920)'de meclise sunulan kanun tasarısında, Batı Avrupa ülkelerinde, Macaristan'da, Rusya'da, Bulgaristan'da ve Mısır'da at neslinin iyileştirilmesi yönünde önemli ve başarılı çalışmalar yapıldığı, üstelik söz konusu atların Arap ırkından olup, ana kaynağının Osmanlı İmparatorluğu olduğu vurgulanmaktadır. Örnek verilen ülkelerden özellikle Doğu Avrupa'dakiler ile Mısır'daki fenni çalışmaların başarısından söz edilirken, Osmanlıların bu konudaki geri kalmışlığı nedeniyle, aslında menşei Anadolu ve Ortadoğu olan bu atların dışarıda başarıyla yetiştirilip yeniden Türkiye'ye ihraç edilmeleri üzüntüyle eleştirilmektedir. **TBMM Tutanak Dergisi**, 1920, Dönem II, Birleşim 112, c. 26 (Aralık 1920): 1; **TBMM Tutanak Dergisi**, 1920. Dönem II, Birleşim 114, c. 26 (Aralık 1920): 1.

organizasyonunun ilk tasavvur, müşavere, takarrür ve iptidai teşebbüs çığırı"[499] olarak tanımladığı 1926 ve 1927, at yarışlarını da kapsayan kanun tekliflerinin hayata geçirildiği yıllardır. Yarışlar artık kişisel arzu ve girişimlerden çıkıp, doğrudan devletin himayesi altına girerek hızla kurumsallaşacaktır. Bundan böyle yarışlar, her geçen sene daha geniş kesimlere yayılacak, bu etkinliğe veya oyuna katılmak modern bir eğlence ve alışkanlığa dönüşecek, atlar derme çatma yarış sahaları yerine devletin gücünü simgeleyen görkemli hipodromlarda piste çıkacak, bahisler ise yavaş yavaş bireysel girişimin ve servet edinmenin önünü açmaya başlayacaktır.

4.2. Devlet Eliyle Yarışlar ve Bahisler: Yüksek Yarış ve Islah Encümeni Dönemi

At yarışları, cumhuriyet tarihinde ilk kez 1926 yılında bir kanunla düzen altına alınmaya çalışılmıştır. Bu tarihten itibaren, TJK'nın kurulacağı 1950'ye kadar sürecek çeyrek asır boyunca, devletin başlangıçta doğrudan kontrolü, son on yılında ise yetki verdiği kişi ve kurumlara sağladığı kısmi desteği altında aralıksız şekilde koşulacaktır. Yarışların ilk kez bir düzene ve sürekliliğe kavuştuğu bu yıllar, aslında tarihi asırlara uzanan geleneksel bir oyunun, model alınan Batı dünyasındaki biçimiyle yeniden hayata geçirilme çabalarına sahne olacaktır. Yeni yüzü ve kurallarıyla at yarışları, devlet eliyle sağlanacak çağı yakalama hedefine eşlik edecek, resmi bir çatı altında ve çok boyutlu bir oyun olarak bizzat devlet tarafından yeniden inşa edilecektir. Bu çeyrek asır boyunca oyunun öznesi onu kuran "devlet", nesnesi ise hitap edilen oyunculardan oluşan "toplum" olarak tanımlanabilir. Böylece oyunun kurucusu olarak devlet, oyun devam ettiği sürece toplumsal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmaya çalışacak; toplum ise oyuna katılıp katılmama kararıyla bu yeni uygulamaları ya benimseyecek ya da başarısız kılacaktır. Kısacası at yarışları, tıpkı sinema, radyo, şehir kulüpleri veya takım sporları gibi, toplumun modernleşme serüveninin önemli parçasıdır. Yukarıdakiler için süreci güçlendirecek bir araç, aşağıdakiler içinse yeni bir deneyim ve pratik olacaktır.

1926-1950 aralığında Türkiye'de at yarışlarının gelişiminde hem ülke hem de dünya siyasetindeki bazı olaylar önemli rol oynamıştır. Pek çok konuda olduğu gibi, savaşlar, ekonomik krizler, nüfus hareketleri, kitlesel eylemler ve sıkıyönetim dönemleri, bu kırılmaları yaratan başlıca olaylardır. Ancak bu dönemi, ülke ve dünya kronolojisi

[499] Kısakürek, **age**, 112.

içinde çizgisel bir yaklaşımla incelemek yerine, bir yanda oyunun "modernleştirici" kurucusu, diğer yanda ise bu "modernleşmeyi tecrübe eden" oyuncuları açısından ifade ettiği anlamlar bağlamında ele almak daha doğru bir yoldur. Böylece kendisi yeni(lenmiş) bir oyun olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda daha büyük bir dönüşüm hareketinin aracı olduğu ileri sürülen at yarışlarını, bir yanda devletin diğer yanda toplumun bakışı, algısı ve uygulama biçimleriyle karşılaştırmalı şekilde değerlendirmek mümkün olacaktır.

At yarışlarının cumhuriyetin tek partili yıllarındaki uygulama biçimleri ve hem devlet hem de toplum için taşıdığı anlamların analizine geçmeden önce, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal "modernleşme" sürecinin içeriğine kısaca göz atmak doğru olur. Modernleşme kavramı, en genel tanımıyla Batı Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayıp kapitalizm, kentleşme, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali gibi olay ve süreçlerle devam eden Aydınlanma hareketi içinde, "eski" olarak kabul edilen düşünce, inanç ve yönetim biçimlerine karşı "yeni" olanın inşasını ifade eder. Bu deneyimleri yaşayan Batı dünyası, toplumsal ve ekonomik refah düzeyini yüzyıllar içinde yükseltmeyi başarmıştır. Modernliği düz bir evrim çizgisine oturtarak Batılı toplumları idealleştiren ve Batılı olmayanların hedefini ise onlara benzemek olarak kabul eden bazı klasik kuramcılara karşın, "modern" kavramını "yeni", "yaşanan çağa uygun" veya "değişen koşullara karşı bir tepki" olarak tanımlayan görüşler de mevcuttur. Bu görüşte olanlar, Batı'nın evrenselliğini ve hegemonyasını reddeder ve her toplumun kendi dinamikleri çerçevesinde özgün bir yenileşme süreci yaşayabileceğini savunur.[500] Türkiye'nin modernleşme serüveni ise, kökleri 18. yüzyıldaki bir dizi yenileşme hareketine uzanan, 19. yüzyılın ikinci yarısında daha da somutlaşan ve Batı dünyasındaki ilerlemeleri yakalamayı hedefleyen bir süreçtir. Önce kurumların yapısında, buna paralel olarak gündelik hayatta adım adım yaşanan bu dönüşüm, içinde bulunulan çağın gereklerini yerine getirme anlamı taşıyan "asrileşme", "çağdaşlaşma" veya "modernleşme" gibi kavramlarla

[500] Modernleşme için Batı modelini evrensel kabul eden sosyologlar arasında August Comte, Georg Simmel, Emile Durkheim, Max Weber, Abba Lerner ve Shmuerl Eisenstadt sayılabilir. Bu yaklaşıma göre, "modern" olmanın yolu Batı dünyasının izlediği akılcı ve pozitivist yöntemlerden geçer. Batı dışı veya geleneksel toplumlar, Batı'nın geçtiği aşamaları yine Batı'yı takip ederek tecrübe etmeli ve refah, kalkınma, gelişmişlik için bu örneği izlemelilerdir. Emre Kongar, Ziya Gökalp, Niyazi Berkes gibi kuramcılar ise modernleşmeyi "çağa ayak uydurmak" olarak ele alan ve Batı'nın bu hegemonyasını kabul etmeyen görüşü savunanlar arasındadır. Bu yaklaşım, modernleşmenin her toplum, kültür ve siyasal rejim için farklı anlam ve uygulamaları olabileceğini savunur. Pınar Uğur, "Modernleşme ve Arabesk Kültür", **Sosyoloji Notları**, s. 7 (Ankara: İdeal Copy Yayınevi, 2009), 7.

tartışılagelmiştir.[501] Türkiye'deki tarih yazımının genel yaklaşımı, bu sürecin ülkeyi yöneten bürokratik sınıfın isteği, planı ve uygulamalarıyla hayata geçtiği, dolayısıyla varlığı ve başarısının ancak iktidardakilere bağlı olduğu yönündedir. Hâlbuki böylesi bir dönüşümün başarısı, yönetenlerin kararları ve politikaları kadar, bunların hedef kitlesini oluşturan toplumun da buna bakışı ve uyumlanmasıyla ya da tam tersine onu reddine bağlıdır. Dolayısıyla "modernleşme" denen dönüşüm sürecinin, birbiriyle doğrudan ilişkili iki tarafı vardır. Bu bölümde, ilk olarak at yarışlarının Erken Cumhuriyet döneminde "modernleştirici" kabul edilen yönetici sınıf için taşıdığı anlamlar ele alınmıştır.

1927 itibariyle Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin idaresine geçen bu dönem yarışlarının, devlet için üç ana hedefi desteklemesi öngörülmüştür: yeniden inşa edilecek ülkenin tarımsal kalkınması, liberal politikalarla millileştirilen sermayeye yeni bir yatırım alanı, içeride ve dışarıda kabul ettirilecek güç ve meşruiyet gösterileri. Oyunun yaşaması ve devletin bu hedeflerinin gerçekleşmesi ise, oyuncularının onu benimsemesine ve oyunun içinde kalmalarına bağlıdır. Oyuncular, yani toplum tarafındaysa, yarışların iki farklı ifadesi olduğu iddia edilebilir: bir yanda yeni bir oyun, eğlence, sosyalleşme ve boş zaman kültürü, diğer yanda ise "servet" edinmenin önünü açan yeni bir umut kapısı.

4.2.1. Bir Kalkınma ve Propaganda Aracı: At Yarışlarına Devletin Gözünden Bakmak

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu için, I. Dünya Savaşı sonrasında cephede ve diplomaside sağlanan başarılar, yeni bir ülke ve toplumun inşasıyla devam etmelidir. Bu hedefler, tarıma dayalı olan ekonominin bağımsızlığına kavuşturulmasına, Batı kültürünü benimsemiş yeni ve "milli" bir burjuvazinin yaratılmasına, bunların başarıya ulaşması için de toplumun devlete bağlılığına ve uluslararası kabul edilirliğin sürekliliğine bağlıdır. At yarışları, devlet için bu hedefleri hayata geçirecek önemli bir araç olacaktır.

4.2.1.1. Önce Tarım, Sonra Yarış: Yetiştiricilikte Çağdaş Yöntemlere Geçiş

1923 itibariyle tarım ve hayvancılıktaki yetersizliklerin düzeltilmesi için hazırlanan öneriler, 1925 ve 1926 yıllarında Ziraat Vekâleti'nin öncülüğünde bir araya gelen

[501] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma** (İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 1978), 15-22.

uzmanlarca değerlendirilir ve yapılan çalışmaların hayvancılıkla ilgili bölümleri birer rapor halinde 1925 ve 1927'de yayınlanır.[502] Bu çalışmalarla askeri alanda, tarımsal faaliyetlerde ve yarışçılıkta kullanılacak at türleri ile bu türlerin yetiştirilecekleri bölgeler saptanmış, devlet tarafından hangi bölgelerde kaç adet hara ve aygır-tay deposu kurulacağı kararlaştırılmıştır. Tüm bu çalışmaların somutlaşarak uygulamaya geçirilişi ise 7 Haziran 1926'da kabul edilen 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu'yla başlar. Böylece hayvancılığın tümüyle yeniden ayağa kaldırılması için yürütülecek politikalar yasalaşırken, atçılık özelindeyse yetiştiricilikten yarışçılığa kadar kapsamlı ve ayrıntılı bir program ortaya çıkarılır.

İktisat Vekâleti tarafından hazırlanan kanun tasarısı, başında dönemin Baytar Umum Müdürü Ali Rıza (Mardin) Bey'in olduğu bir komisyonca görüşülür, ardından meclise sunulur ve onaylanır. Çalışmaların yurt çapında takibi içinse, Ziraat Vekâleti başkanlığında "Islah ve Teksir-i Hayvanat Komisyonu", illerde ise valiliklere bağlı "Vilayet Islahı Hayvanat Komisyonları" kurulur. Bundan böyle, ülkedeki damızlık hayvanların kontrolü, takibi, soy kütüklerinin tutulması ve yenilerinin ithalatı devletin görevleri arasına alınmıştır. Halkın elindeki hayvanlarının niteliklerini arttırmak için yarış ve sergilere katılması da, benzer şekilde yine devletin üstleneceği girişim ve teşviklere bağlı olacaktır. Bu kapsamda, damızlığa elverişli erkek ve dişi hayvanların ihracatı yasaklanmış, kişilere ait kayıtlı hayvanların hiçbir nedenle orduya alınmayacağı ilan edilmiştir.[503] Bu kararlar, türlerde elde edilecek niteliğin sürekliliğine ve tarımsal kalkınmanın önceliğine verilen önemi gösterir.

904 Sayılı Kanun'un, 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların sonuçlarından biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada alınan kararlar, yerli ve yabancı sermaye ile piyasaya dönük çiftçi kesimini özendirmeyi, bir yandan korumacı politikalar geliştirirken bir yandan da sermayenin milli unsurlara transferini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Tarımsal hammadde ihracatına karşılık sınai tüketim ürünleri ithalatının hakim olduğu bu dönemde, ağırlıklı yatırım imalat sanayinden ziyade tarım kesimine yapılır. Nitekim 1923 itibariyle emek gücü cepheden toprağa dönmüş, 1925'te aşar vergisi kaldırılmış, uzun bir savaş ve yıkım sürecinin ardından

[502] Umur-i Baytariye Müdüriyeti. **Baytar ve Hayvanat-i Umuri Hakkında Rapor** (İstanbul: Matbaa-i Amire. 1925);
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekaleti Mütehassıs Raporları – Baytar Kısmı (İstanbul: Ziraat Vekaleti Neşriyat Müdiriyeti, Hamid Matbaası, 1927).
[503] Köstem, **age**, 97.

ülkenin ana sürükleyici sektörü tarım olmuştur.[504] Tarımda makineleşmenin henüz söz konusu olmadığı bu ortamda, devletin çıkarılan kanunlar ve oluşturulan kurumlar aracılığıyla at yarışları ve hayvan sergileri düzenlemesindeki asıl amacının, sportif bir oyun veya yarışma değil, aksine bir teşvik ve kalkınma hamlesi olduğu ortadadır. Üstelik tarımda ve ulaşımda motorlu araç kullanımı mazot ithal etmeyi gerektirirken, buna karşın tercih edilen atlar doğrudan ülkenin yerli tahılıyla beslenecektir. Başka deyişle, atın kullanımı hem bir tasarruf hem de iktisat çarkının önemli bir dişlisidir.

Kırk maddeden oluşan ve isminden de anlaşıldığı gibi, yalnızca atları değil, boğalardan keçilere kadar hayvancılığın pek çok dalını kapsayan 904 Sayılı Kanun'da, at yarışlarıyla ilgili maddeler şöyledir:

> **Madde 10:** Tahsisatı muvazenei hususiyeden tesviye edilmesi lâzımgelen damızlık hayvanatın mubayaa ve tevzii; köy hesabına damızlık boğa, koç ve teke tedariki; haralardan verilecek bu gibi hayvanatın tevzii; aygır depoları ve sıfat istasyonları inşası; yarışların ve hayvanat sergilerinin küşadı; verilecek madalya ile mükâfatı naktiye miktarının tayini; damızlığa elverişli erkek hayvanatın tasdik muamelesi veya ihsası (İdiş edilme) ve ıslah ve teksiri hayvanat uğrunda muvazenei hususiyeden sarfı lâzımgelen tahsisat hakkında bütçe ihzarile hususu mezkûrun terakkisi için Ziraat vekâletince ittihaz edilecek tedabirin temini tatbiki; valilerin riyaseti altında ciheti askeriyeden tayin edilecek mutahassıs memur ile mahallî baytar ve ziraat müdürü veya memurları ve ticaret ve ziraat odaları ile belediyeden müntehap birer azadan ve erbabı ziraat ve teksiri hayvanatla mütevaggil ehli vukuftan üç zatten mürekkep bir komisyon tarafından icra olunur. Şu kadar ki ecnebi ırklara mensup damızlık intihap ve mubayaası Ziraat vekâletince badettasdik ifa olunur.
>
> **Madde 11:** 1927 senei maliyesinden itibaren Ziraat vekâleti bütçesinde ıslah ve teksiri hayvanat masarifi namile açılacak fasıldan sarf olunmak üzere âtideki maddelerde gösterilen vezaif ifa olunur:
>
> 1 - Hara, inekhane, ağıl ve tecrübe istasyonları masarifi tesisiye ve daimesi ve memurin ve müstahdemi maaşatı ve muessesatı mezkûre ile muhtaç köy ahalisi ve aygır depoları için damızlık hayvanat mubayaası;
>
> 2 - Yarışlarda ve hayvanat sergilerinde tevzi edilecek mükâfatla madalyalar esmanı ve cins damızlık hayvanat teksir ve bunların iskân ve tardiyelerine itina edenlere ve bu maksada mebni teessüs etmiş cemiyet veya şirket veya kooperatiflere verilecek mükâfat;
>
> 3 - Islah ve teksiri hayvanat için muvazenei hususiyeleri kâfi olmayan vilâyata muavenet.
>
> **Madde 27:** Her sene veya iki senede bir vilâyat merkezlerinde veya münasip mevakiinde at yarışları ve hayvanat sergileri tertip ve kuşat edilir. Yarışlarda kazanan ve sergilerde eşkâl ve tenasübü muvafık görülen aygır, kısrak, tay, ester ve merkeplere ve danalara ve hizmeti ziraiye ve sütçülüğe veya kasaplığa elverişli inek, öküz ve mandalara keza koç ve teke ile iyi yün ve kıl ve süt ita eden ve kasaplığa elverişli olan koyun ve keçilere ve hayvanlarını hıfzıssıhha kavaidine tevfikan iskân ve tağdiye edenlere, Hükümet tarafından irade edilen ecnasa mensup asıl ve halisüddem veya nısfüddem damızlık hayvan yetiştirenlere, ve bunlar için şecere ve sicil tutan hayvanat ashabına mükâfatı naktiye ve teşvikat madalyası verilir.
>
> **Madde 30:** Sergilere ve yarışlara getirilen ve götürülen ve damızlık için celbolunan hayvanat, ıslah ve teksiri hayvanat komisyonlarının ita eyleyecekleri vesikalarla, Hükümete ait berri ve bahrî bilcümle vesaiti nakliye tarafından nısıf ücretle naklolunur.
>
> **Madde 35:** Halisütdem arap hayvanı için verilecek nesilnameye dercedilmek üzere vukubulan işaratın yanlış olduğu tahakkuk ettiği takdirde işbu işarat kimin tarafından vâki olursa olsun o

[504] Akşin vd., **age**, 313-318.

> zate ait hayvanat fimabat nesilnameye kabul edilmiyeceği gibi Hükümetin tertip ettiği resmî yarışlara da iştirak ettirilmez.[505]

İçeriğinde at yarışları ve sergilerle ilgili kurallara yer veren bu maddeler, belirlenen illerde her yıl veya iki yılda bir düzenlenecek yarışların, yarışlara katılabilecek atların kontrolünün ve verilecek ödüllerin devlet tarafından üstlenildiğini göstermektedir (Madde 10). Ayrıca bundan böyle Arap atlarının soy kütükleri tutulacağı için, mevcut ve yeni doğan her atın illerdeki komisyonlarca kayıt altına alınması gerekecektir. Bu sorumluluk at sahiplerine aittir. Dolayısıyla atlarını yarışlara kaydettirmek isteyen yurttaşların, ilan edilen yetiştiricilik ve denetim koşullarına riayet etmeleri zorunlu kılınmıştır (Madde 27 ve 35). Demek ki, yarışlar yalnızca ödüllü bir oyun değil, topyekûn bir kalkınma seferberliğinin önemli bir parçası olacaktır. Yarışlara katılacak atların kara ve deniz yoluyla nakliyelerinde ücret indirimi uygulaması (Madde 30) ve yarışlarda başarı gösterenlerin ödüllendirilmeleri ise (Madde 11 ve 27), devletin yurttaşlarını bu seferberliğe katılmaya teşvik çabaları olarak düşünülebilir.

Kanunda at yarışlarıyla ilgili iki eksiklik dikkat çeker: bunlardan ilki, önemli bir boşluğu dolduracak olan soy kütüğü tutma politikasının yalnızca Arap atlarını kapsayıp İngilizleri dışarıda bırakmasıdır. Dahası, kanunda soy kütüğüne kaydedilecek atların Akdeniz Havzası, Aden Körfezi ve İran arasında kalan bölgede ve Urfa, Hicaz, Yemen veya Irak'ta doğmuş olmaları koşulu bulunmaktadır (Madde 21). Arap atıyla süregelen yüzlerce yıllık birliktelik ve gelenekler düşünüldüğünde, 20. yüzyılın ilk çeyreği geride kalmışken hâlâ elde böyle bir şecerenin olmaması, cumhuriyetin imparatroluktan çağın ne kadar gerisinde kalmış bir atçılık mirası devraldığını gösteren önemli bir veridir. Bu durumun tespiti ve ivedilikle belirlenen katı kurallar, yeni yönetimin durum hakkındaki bilinç ve farkındalığını gösterirken, programa yalnızca dar bir bölgede doğmuş/yetişmiş Arap atlarının dahil edilmesi ise gelecek için önemli bir eksiklik olarak ileri sürülebilir. Aslında 1925 sonunda yayınlanan ve "Ankara At Kongresi Mukarreratı" olarak bilinen raporda, farklı alanlarda ihtiyaç duyulan at türleri sınıflandırılırken, süvariler için Arap atının, yarışlar içinse İngiliz atının uygun olduğu belirtilmişti.[506] Dahası, 1920'lerin ilk yarısında, önce İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar, sonra da Romanya'dan gelen Sabri Tulça ve Macaristan'dan gelen Dr. Ckiky gibi uzmanların önerileriyle, İngiliz atının yarış pistlerinde Arap atına karşı üstünlüğü hakkında ilk olumlu fikirlerin de oluştuğunu da,

[505] "Islahı Hayvanat Kanunu (904 S.K.)", **Resmi Gazete**, 407, Haziran 1926.
[506] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 375.

hem Akson'un hem de Kısakürek'in anılarında görebiliyoruz. Ne var ki, İngiliz atının yarışçılık alanındaki üstünlüğüne karşı olan farkındalığın, sadece 1920'lerin başında daha çok zevk ve eğlence amacıyla düzenlenen programsız yarışların ilgilisi kentli dar bir çevre için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.[507] Öte yandan, ülkede henüz yerli üretim İngiliz atı olmayışı ve Arap atıyla başarılar kazanan süvarilerin ordu içindeki önemli konumlarının devamı, ilk aşamada yalnızca Arap atlarının soy kütüğünün tutulmasının yeterli olacağı kanaatini doğurmuş olabilir. Unutulmaması gereken diğer bir husus da, 1924 ve 1928 Olimpiyatlarına birçok dalda sporcu götürülmesine rağmen, ülkenin binicilik alanında temsil edilmemesidir. Tüm bu veriler, at yarışlarının henüz devlet için başarı aranan sportif veya kültürel bir etkinlik değil, askeri ve zirai eksikleri tamamlamak için yalnızca bir araç olarak görüldüğü ve daha çok bu alanlarda katkı sağlayacak güçlü ve dayanıklı Arap atlarına öncelik verildiği fikrini güçlendirmektedir. Başka deyişle, İngiliz atı orduda ve tarımda kullanılamayacağına göre, bu türün soy kütüğünü tutmaya gerek duyulmamıştır.

Kanunda at yarışlarıyla ilgili eksik bırakıldığı düşünülen diğer konu bahisler hakkındadır. 8 Ekim 1923'te meclise sunulan ve kısaca "Koşu Cemiyetleri Kanunu" olarak anılan kanun teklifinde, at neslinin iyileştirilmesi için at yarışlarının önemine değinilirken, yarışların uzman kuruluşlar veya cemiyetlerce yürütülmesi ve yarış yerlerinde resmi bahis oynatılması önerilmiştir. Üstelik bu bir serbesti içinde değil, İktisat Vekâleti'nin kontrolünde olacaktır. Böylece hem toplanacak paradan yapılacak kesintiler vekâlet tarafından yetiştiriciliğe harcanacak hem de oyunun sonunda kazananlara dağıtılacak ikramiye, yine oyuna girmek için oyuncuların ödeyeceği paralardan sağlanacaktır. Sonuçta çarkın kendi kendisini döndürebilmesi ve devletin üzerindeki mali yükün azaltılması öngörülmüştür. Ne var ki, 904 Sayılı Kanun'da bahislerle ilgili hiçbir madde yer almamış, yarışları düzenleyecek cemiyetler namına ise Yüksek Yarış Islah Encümeni'nin kurulması ve her ilde birer şube açması kararlaştırılmıştır. Encümen'in bu konumu, yarış düzenleme ve ödüllendirme işlerinin bağımsız kuruluşlarca değil, doğrudan devlet tarafından yapılacağının en somut

[507] Bu çevrenin, Kurtuluş Savaşı ve sonrasında İstanbul ve İzmir'de yaşayan, çoğunlukla ticaretle, edebiyatla ve sanatla ilgilenen, köşklerde veya konaklarda yaşayan, kentli ve eğitim seviyesi yüksek kişilerden oluştuğu söylenebilir. Akif Akson, kemani ve viyolonselist Şerif Abdülmecit Targan, besteci ve ressam Şerif Muhiddin Targan, İmrahor Miralay Şeref Bey, Sultan V. Murat'ın torunu Şehzade Osman Fuat Efendi, romancı ve oyun yazarı İzzet Melih Devrim, Adnan ve Halide Edip Adıvar, atlarıyla çayırlık alanlara geziler düzenleyen, buralarda kendi aralarında yarışlar yapan, Arap ve İngiliz atlarının nitelikleri ve binicilik teknikleri üzerine kafa yoran kişilere birkaç örnektir. Akson, **age**, 14-23.

göstergesidir.[508] Bu kararın, aynı zamanda bir oyun niteliği de taşıyan bu ciddi ve önemli etkinliğin devlet güvencesine alınması açısından yararlı fakat halktan beklenen ilginin sağlanması bakımından yetersiz kalacağı bir süre sonra görülecektir. Zira devletin ödüllendirme politikası, yarışlara ve sergilere katılan ve ilan edilen yetiştiricilik kurallarına uyan hayvanların sahiplerine öncelik verir. Yarışları izlemek üzere "yarışsever" veya "oyuncu" olarak gelecek yurttaşların, aynı zamanda para vererek bu oyuna nasıl katılacaklarını açıklayan bir bölüm kanunda yer almamıştır. Bu durum, devletin bahis oynanmasına karşı oluşuyla değil fakat bahislerin öncelikler arasında yer almamasına ve toplumda henüz böyle bir bilgi ve deneyim olmamasına dayandırılabilir. Tıpkı İngiliz atlarının soy kütüğünün tutulmasına gerek duyulmadığı gibi, burada da yarışların, halkın para kazanacağı bir oyun değil, hayvan sahiplerini doğru yetiştiriciliğe teşvik eden bir gösteri olarak kurgulandığı yönünde bir yorum yapılabilir.

1926 yılında kurulan Encümen, yarışların organizasyonunu, maddi yetersizlikler nedeniyle 1939'da il özel idarelerine ve bazı özel girişimlere devredene kadar sürdürecek, 1939 sonrasında ise yarışların tâbi olduğu bir üst otorite olarak yaklaşık on yıl daha yaşamaya devam edecektir. Encümen, at yarışları üzerinde devletin güvencesini somutlaştıran, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde ve Başvekâlet makamının emrinde bir kuruluştur. Ortaya çıkmasında ise, eski süvari komutanı, binicilik öğretmeni ve dönemin Başvekâlet Yaveri Atıf (Esenbel) Bey'in büyük rolü vardır. Ordudaki süvarilik deneyimi ile kişisel at ve yarış tutkusu sayesinde,[509] at yarışlarıyla ilgili Avrupa'daki organizasyonları, özellikle de Fransa örneğini yakından takip eden ve bunun bir benzerini Türkiye'de kurmayı tasarlayan Atıf Bey,[510] aynı

[508] Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin devletin resmi bir organı oluşu ve tek parti yönetiminin 1930'larda ülkedeki sportif faaliyetler üzerinde belirleyici roller üstlenmesi, Encümen bünyesindeki karar alma mekanizmasında yalnızca bürokratlar ve askerlerin belirleyici konumlarından anlaşılmaktadır. Örneğin 1931 yılının Encümen Heyeti Üyeleri Ankara Valisi, Belediye Reisi, Sipahi Ocağı'ndan ve Kolordu'dan uzmanlar ile askeri baytarlardan oluşturulmuştur. "At yarışlarına hazırlık", **Cumhuriyet**, 20.07.1931.

[509] Atıf Esenbel'in askerlik kariyerinin neredeyse tümü süvari birliklerinde geçmiştir. TBMM kayıtlarına göre orduda aldığı unvanlar sırasıyla "İstanbul Süvari Tatbikat Mektebi Muallimi", "Süvari Alay Kumandanı", "Süvari Binicilik ve Tatbikat Mektebi Muallimi'dir". **TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1950-1980**, ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel **(**Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010), 382, https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html [24.07.2018].

[510] Atıf Bey, İsmet Paşa'nın liderlik ettiği Lozan Konferansı'na katılan kafilenin bir üyesidir. Konferansa katılan gazetecilerden Kemal Salih Sel, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında, "Milli Şefin emrinde ve yakininde" bulunan Atıf Bey'in "kuvvetli kültürü ve selim zevkiyle tanınmış bir zat" olduğunu aktarır. "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa", **Cumhuriyet**, 09.10.1943. Bazı anılarda ise, Süvari Binbaşı Atıf Bey'in "düzgün Fransızca konuştuğu" için kendisine savaş sırasında bazı kritik

zamanda başyaveri olduğu başka bir at ve binicilik meraklısı olan İsmet (İnönü) Paşa'yı bu konuda ikna etmiş ve Encümen'in kurulması için gerekli desteği bulmuştur.[511]

Genel Sekreterliğini Atıf Bey'in üstlendiği Encümen, 904 Sayılı Kanun'un 27. maddesinde geçen görevleri üstlenecektir:

> "Her sene veya iki senede bir vilâyat merkezlerinde veya münasip mevakiinde at yarışları ve hayvanat sergileri tertip ve kuşat edilir. (…) Hükümet tarafından irade edilen ecnasa mensup asıl ve halisüddem veya nısfüddem damızlık hayvan yetiştirenlere, ve bunlar için şecere ve sicil tutan hayvanat ashabına mükâfatı naktiye ve teşvikat madalyası verilir."

Kanunda açıkça adı geçmese de, her ilde bir şubesi açılacak, söz konusu yarışları ve sergileri düzenleyecek ve hükümet adına ödüller verecek kurum böylece ortaya çıkar. Üyeleri arasında süvari kökenli askerlerin ve veterinerlerin ağırlıkta oldukları Encümen aracılığıyla, at neslinin iyileştirilmesi ve toplumun kaliteli hayvan yetiştirmeye teşvik edilmesi gibi çalışmalar daha da güçlenecek, içinde bulunulan yokluk ortamında Batılı tarzda düzenli ve programlı yarışlar devlet tarafından koşturulacaktır. Üstelik yalnızca soy kütüğü tutulması kararı alınan Araplar değil, 1927 sonrasında ardı ardına ithal edilecek ve kısa süre içinde Karacabey'de yetiştirme çalışmaları başlayacak İngiliz atları da Encümen'in gözetiminde piste çıkacaktır.

Encümenin kuruluşuyla birlikte dört yeni ve acil girişimi hayata geçirmek gerekir:

1) Arap atı yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve yarışacak kalitede İngiliz atlarının ithalatı,
2) Yurt çapında yetiştiriciliği teşvik edecek ve toplumun ilgisini çekecek yarış programları,
3) Mevcut yarış sahalarının ideal koşullara göre düzenlenmesi ve yeni hipodromların inşası,
4) Devletin gücünü yansıtacak, ulusal birliğe ve devrimlere bağlılığı arttıracak, toplumsal gururu okşayacak sembolizmin yaratılması.

Bu dört girişimden, yalnızca yetiştiricilik ve yarış programlarıyla ilgili olan ilk iki madde bu başlık altında ele alınacak, diğer iki madde takip eden başlıklarda incelenecektir.

---

roller de verildiği aktarılır. "30 Ağustos Zaferine Doğru Kocatepe'den İzmir'e", **Cumhuriyet**, 26.08.1985. Atıf Bey'in hem atlara hem Batı kültürüne hem de İsmet Paşa'ya olan bu yakınlığının, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin kuruluşuna ön ayak olmasına vesile olduğu söylenebilir.

[511] Kısakürek, **age**, 112-113.

Encümenin programındaki ilk gereklilik olan dışarıdan İngiliz atlarının getirilmesi işini Genel Sekreter Atıf Bey üstlenir. Devletin ileri gelenleri adına satın aldığı İngilizleri Türkiye'ye getirir ve Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Celal (Bayar) Bey ve Fevzi (Çakmak) Paşa bu atları satın alır. Geriye kalan iki İngiliz atı ise, yarışçılık tarihinin daha sonraki safhalarında isimleri sıkça duyulacak iki kişiye, Fevzi Paşa'nın yaveri Süvari Yüzbaşı Ahmet (Atman) Bey ile İsmet Paşa'nın yaveri Süvari Yüzbaşı Fikret (Yüzatlı) Bey'e satılır.[512] Böylece hemen cumhuriyet öncesinde İstanbul atçılık çevrelerinde namı yayılan ve başarıları gözle görünen İngiliz atları, 1927 itibariyle kurucu kadronun kişisel varlıkları arasına katılır. Bu atlardan *Aigrette* Mustafa Kemal Paşa, *Olgo* İsmet Paşa, *Veilleur de Nuit* Celal Bey, *Primerole* ise Atıf Bey tarafından sahiplenilmiştir. *Miss Ynguett, Nona* ve *Gran Bonete* adlı diğer üç at ise Fevzi Paşa ile Ahmet ve Fikret Beyler tarafından satın alınmış olmalı. Bu ilk İngiliz temsilciler, aynı yılın yaz aylarında ilk büyük yarışlarına çıkacak, ertesi sene ise Karacabey Harası'nda devlet tarafından yetiştirilecek yeni nesillerin temelini oluşturacaklardır.[513]

İlk yarışların birden çok kentte düzenlenebilmesi için eldeki mevcut yarış sahalardan veya düzlük alanlardan yararlanılması kararlaştırılır. Üç büyük kentte hemen iş görebilecek durumdaki yarış sahaları, İstanbul'daki Veliefendi yarış sahası, İzmir'deki Buca (Kızılçullu) yarış sahası ve Ankara'da askerlerin talim yaptıkları İmalat-ı Harbiye Sahası'dır. Akif ve Atıf Beylerin çabalarıyla İngiliz atları yurda geldiğine ve başkentte iyi-kötü yarış düzenlenebilecek bir tesis bulunduğuna göre, geriye tamamlanması gereken tek bir eksik kalmıştır: oyunun ideal koşullarını karşılayacak bir yıllık yarış programı. Bu amaçlarla Yüksek Yarış ve Islah Encümeni, 1927'de ilk

[512] Kurtuluş Savaşı'nda aktif görev alan, ardından yeni ülkenin yöneticilerine bağlı çalışmaya devam eden bir subay olarak, Atıf Bey'in yurtdışından İngiliz atları getirmesi ve bunların Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Celal Bey gibi kişilerce satın alınması, 1920'lerde ortaya çıkan ve "aferistler" olarak anılan yeni ülkenin yeni imtiyaz gruplarını akla getirir. Zira İzmir İktisat Kongresi'nden çıkan kararlar ve Mustafa Kemal'in söylemlerinden, yeni ülkenin "milli iktisat" adı altında izlemeyi tercih ettiği yolun, "devletçilik görünümünde bir liberal politika" olduğu anlaşılmaktadır. Bundan böyle (en azından 1929'a kadar), kişisel girişimin yetmediği yerde devlet devreye girecek ve yatırım yapacaktır. Ayrıca, ülkenin menfaatlerine uygun olmak kaydıyla, yabancı sermayenin yatırımına da açık kapı bırakılmıştır. Bununla birlikte, ülkeden gönderilen gayrimüslimler, Levantenler ve yabancı yatırımcıların sahip oldukları ticari imtiyazlar "milli" unsurların eline geçecektir. Bu milli unsurlar, Cem ve Avcıoğlu'nun çalışmalarında üçe ayrılır: 1) İstanbul tüccarı ve Anadolu eşrafı, 2) Milli Mücadele'ye katılan ve daha sonra ülke yönetimine giren subaylar, 3) Yüksek mevkideki bürokratlar. Tıpkı 1925 yılında, Macaristan'dan gelen uzmanlarla birlikte İstanbul'da bir yarış şirketi kuran Akif Bey gibi, 1927 yılında tamamı asker ve bürokratlardan oluşan yönetici kadronun satın alacağı İngiliz atlarının ithalatını gerçekleştiren Atıf Bey'in de bu girişimleri, yeni dönemin "mutlu azınlığı" olarak tarif edilen grubun faaliyetleri içinde değerlendirilmeye açıktır. İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 3. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1973), 295-304.

[513] Mustafa Alver, "Türkiye'de İngiliz Atı Yetiştiriciliği ve Haralar", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, ed. Emine Gürsoy-Naskali (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995), 332.

yıllık yarış programlarını Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Samsun, Sivas ve Konya için hazırlar. İlk programların hazırlandığı illerin seçiminde, demiryollarıyla ulaşım olanağı bulunan bölgelerin tercih edildiği görülüyor. 1927 yılında bu illerden İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya ve Adana'yı birbirine bağlayan hatlar bulunurken, Samsun, Sivas ve Erzurum'u başkente bağlayacak hatlar ise 1928 tarihli "Öngörülen Demiryolu Hatları" haritasına göre kısa sürede tamamlanacaktır.[514] Daha ilk faaliyet yılında birden çok bölge için program hazırlanması, atçılık politikalarının bir an önce yurt çapına yayılmasının hedeflendiğini gösterir. Ancak demiryolu ağı da hesaba katılmış olmalı ki, örneğin Arap atlarının membaı olan fakat henüz demiryolunun ulaşmadığı Urfa için ilk yıl herhangi bir program hazırlanmamıştır.

Encümen'in 1927'de başlattığı yarışlar, daha ilk yıllarından itibaren ilkbahar, yaz ve sonbahar dönemlerinde planlanan kentlerde düzenlenmeye başlanır. Örneğin 1929 yılında 10 Mayıs'ta Balıkesir'de;[515] 17 Mayıs'tan 21 Haziran'a kadar her hafta Ankara'da,[516] 28 Haziran'dan 19 Temmuz'a her hafta Bursa'da;[517] 26 Temmuz'dan 30 Ağustos'a kadar her hafta İstanbul'da;[518] 27 Eylül'de ise Edirne'de atlar piste çıkar.[519] 1930'un yıllık yarış programı ise daha çeşitlidir. 4 Nisan Cuma günü İzmir ve Adana'daki yarışlarla başlayan programda, mayıs sonuna kadar Diyarbakır, Konya, Ankara, Samsun ve Kırklareli'nde yarışlar düzenlenirken, bunları yaz döneminde Balıkesir, Sivas, İstanbul ve Bursa yarışları takip eder. Son olarak 28 Kasım İzmir yarışlarıyla sona eren programda İstanbul, Ankara, Samsun, Konya, Erzurum ve Adana'da bir dizi yarış daha düzenlenir.[520] Tüm bu yarışlar, 27.05.1935 Tarih ve 2739

---

[514] "1923-1940 Dönemi Demiryolları", **Türkiye Mühendislik Haberleri**, s. 51 (2006): 24-25, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/21.pdf [28.07.2018].

[515] İlgili haberde, atlarını yarışlara kaydettirmek isteyen at sahiplerinin İzmir, Manisa, Akhisar, Soma, Salihli, Biga, Mustafa Kemal Paşa ve Karacabey Belediyeleri ile İstanbul ve Ankara'daki Sipahi Ocağı şubelerine gönderilmiş programları incelemeleri önerilmektedir. Bu bilgiler, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin yarış düzenlediği kentleri, belli bir coğrafi bölgenin merkezi olarak belirlediğini gösterir. Örneğin Balıkesir, Çanakkale-İzmir-Manisa-Bursa arasında kalan bölgede yetiştiricilik yapanların, atlarını yarıştırabilecekleri kent olarak belirlenmiştir. "İlkbahar at koşuları", **Cumhuriyet**, 15.04.1929.

[516] "Ankara at yarışları", **Cumhuriyet**, 01.06.1929; "Ankara at koşuları", **Cumhuriyet**, 08.06.1929; "Son ilkbahar koşusu", **Cumhuriyet**, 22.06.1929.

[517] "Bursa at yarışları", **Cumhuriyet**, 15.06.1929.

[518] "At yarışları başladı. Dün ilk yarışlar veli efendide yapıldı", **Cumhuriyet**, 27.07.1929; "At neslini ıslah ve himaye etmek için bu yarışlara fazla ehemmiyet vermeliyiz", **Cumhuriyet**, 03.08.1929; "At koşuları", **Akşam**, 04.08.1929; "Yarış ve ıslah encümeninden: İstanbul At Yarışları", **Cumhuriyet**, 09.08.1929; "Dünkü yarışlar daha muntazam ve heyecanlı oldu", **Akşam**, 11.08.1929; "At yarışları", **Akşam**, 16.08.1929; "Veliefendide dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 17.08.1929; "Dünkü at ve deniz yarışları", **Cumhuriyet**, 24.08.1929; "Son at yarışları dün İsmet ve Kazım Paşaların huzuile yapıldı", **Cumhuriyet**, 31.08.1929.

[519] "Edirne at koşuları", **Akşam**, 29.09.1929.

[520] "Bu sene yapılacak koşuların programı", **Cumhuriyet**, 02.03.1930.

Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'un kabulüne kadar, resmi tatil olan cuma günleri, öğleden sonra saatlerde koşulmuştur.

Gazeteler, ilkbahardan kış başlangıcına kadar farklı kentlerde süren yarışları, nitelikli yetiştiricilik adına uygulanan programların kısa süre içinde başarıya ulaşmış bir adımı olarak ilan ederler. Karacabey Harası'ndan gelip Ankara, İstanbul ve Bursa'daki yarışlara katılan atlar ve genç jokeyler, adeta yeni rejimin ulusal eğitim ve yetiştiricilik programının gururla sunulan ilk somut örnekleri gibidir. "Karacabey Harası ve binicilik mektebi ilk parlak eserini dün gösterdi" başlığıyla yayınlanan 17 Ağustos 1929 tarihli haber dikkat çekicidir:

> "Dünkü yarışın en heyecanlı hadisesi Karacabey harasından gelen 3-4 yaşındaki erkek ve dişi tayların yaptıkları av koşusu idi. Islah Encümeni Binicilik mektebi müdürü Dr. Çikinin ihtimamla yetiştirdiği 15 Anadolu çocuğu cokey kırmızı ceket, silindir şapka giyinmiş olduğu halde gene yerli taylarla meydana çıktılar. İçlerinde 10-12 yaşında mini mini şehsüvarlar da bulunan bu Türk çocuklarını halk heyecanla alkışladı. Muallimleri Dr. Çikinin idaresinde manialı av koşusu yaptılar. (…) Türk binici çocukları çok iyi yetiştirilmişlerdi. Atları idarede muvaffakiyetleri millet namına iftihara değer parlak bir neticedir. Bu itibarla ıslah encümenini ve Haralar feres şubesi şefi ve mektep müdürü Dr. Çiki takdir ve teşekküre şayandır.

Aynı haberde, "Türkleri kardeş gibi seven bir zat" olarak tanıtılan Dr. Ckiky ise, kendisiyle yapılan röportajda şu ifadeleri kullanır:

> "Binicilik mektebinin bu ilk eseri için sevinmekle beraber diyebilirim ki bütün şeref hep sizindir. İşte gördünüz: Türk yavruları, Türk atları ve Türk toprağı... Eğer kazanılmış bir şey varsa bu kıymetli unsurlara medyunuz. Ben İsmet Pş. Hz. nin alakasına güvenerek bu kardeş yurdunda şevkle çalıştım. Türkiye benim de bir vatanım olduğu için Binicilik mektebi 4 sene evvel açıldı ve iki sınıftır. Bugün elimizde 30 talebemiz var. Hepsi de Anadoluludur. İlk sene umumi binicilik ve tatbikatı ile geçer, ertesi sene çocuğun büyümesine ve istidadına göre cokey, arabacı ve seyis olarak ayrılır. Anadolu toprağı sıcak kuru havası, mebzul otları itibariyle hayvan yetiştirmek hususunda dünyanın en iyi toprağıdır. Yetiştirdiğimiz hayvanlar da hep yerlidir. Ya anası yahut babası yerli. Anadolu hayvanlarının ıslahı neticesinde makbul bir cins elde edilecektir, ben bundan çok ümitvarım."[521]

Görüldüğü gibi, at yarışları daha 1930'lara gelinmeden ulusal birlik ve kalkınmaya hizmet etme yolunda olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Ortaya konan yenilik, basit bir bakışla, bir dizi atın peşi sıra koşmalarını değil; hem at neslinin hem de toplumun gelişimini ifade eden çağdaş bir girişimdir.

Devletin atçılık aracılığıyla topluma yeni alışkanlıklar kazandırma niyeti, 1930'larda egemen olan Halkçılık ilkesi kapsamında pekiştirilmeye çalışılır. Örneğin 1932'de, halkın sosyal ve kültürel açılardan kendisini daha fazla geliştirmesi ve devrimlerin topluma daha iyi benimsetilmesi amacıyla kurulan Halkevleri'nin "Spor Şubesi"

[521] "Dünkü at yarışları - Karacabey Harası ve binicilik mektebi ilk parlak eserini dün gösterdi", **Cumhuriyet**, 17.08.1929.

faaliyetleri arasında at koşuları düzenlenmesi de vardır. Bu koşular, düzenli yarış sahaları veya hipodromlarda yapılan ve üzerine bahis oynanan çağdaş yarışlar değil fakat şubelerin yer aldığı kentlerde yerel halkın at binmeyi ve bunu bir oyun şeklinde benimsemesini sağlamayı hedefleyen etkinliklerdir. Spor Şubesi'nin amacı, "Türk gençliğinde ve Türk halkında spora ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunları bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirmeli" sözleriyle ifade edilir.[522] Bu bağlamda, jimnastikten futbola, bokstan eskrime kadar pek çok spor dalını geliştirmeyi amaçlayan Halkevlerinin at koşularına da yer vermesi, hem bunun beden gelişimi için yararlı bir faaliyet olarak kabul edildiğini hem de geleneksel at binmenin ve yarışmanın gençler arasında çağdaş bir spor dalı ve oyun olarak yaygınlaşmasına aracılık ettiğini gösterir.[523] Devletin yetiştiricilik ve yarışçılık alanlarındaki yatırım, önlem ve teşvikleri, 1929 Dünya Buhranı'nın etkisiyle uygulamaya koyacağı devletçilik politikaları bağlamında devam edecektir.

1929'da Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde başlayan ve kısa süre içinde dünyaya yayılan "Büyük Buhran", altıncı kuruluş yılını henüz geride bırakmış ve dış ekonomik ilişkileri hayli sınırlı durumdaki Türkiye Cumhuriyeti'ni de ciddi şekilde etkiler. Krizin öncelikle vurduğu sanayileşmiş ülkelerden biri olmamasına karşın, Türkiye ancak belli tarım ürünlerinin ihracatını yapabilen, sanayi ürünlerini ithal eden ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı borçları ödemeye hazırlanan genç bir ülkedir. Üstelik 1923'te alınan iktisadi kararların 1929'a gelindiğinde yetersiz kaldığı anlaşılmış, kriz nedeniyle ihraç mallara ilgi azalmış, Türk Lirası değer kaybetmiş, ithalat daha da pahalı hale gelmiştir. Bu olumsuzlukların altından kalkmak için, devlet ekonomi üzerindeki etkinliğini arttırmaya yönelir. Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle, 1930'da Serbest Fırka adıyla liberal ekonomi yanlısı alternatif bir parti kurulsa da, bu "göstermelik" girişim bir işe yaramayacak, Cumhuriyet Halk Fırkası 1931'deki kurultayında parti programına eklediği Devletçilik ve Devrimcilik ilkelerini de kısa süre içinde uygulamaya sokarak ülke yönetimindeki etkinliğini arttıracaktır.[524] Artık Türkiye'de de, dönemin çoğu ülkesinde görüldüğü gibi, başta ekonomi olmak üzere

[522] "Halkevleri'ne rağbet", **Cumhuriyet**, 14.02.1932.
[523] İsmail Özer, "Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği" (Doktora Tezi, TC Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 326, 340; Gökhan Durak, "Trakya Bölgesi Halkevi Faaliyetleri" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006), 187, 202, 305.
[524] Altan Öymen, "Devletçilik ilkesinin kabul edilişinde 1929 krizinin rolü", **Radikal**, 28.09.2008, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/devletcilik-ilkesininkabul-edilisinde-1929-krizinin-rolu-900776/ [07.09.2018].

sosyal ve kültürel pek çok alanda devletin müdahaleci politikaları izlenmeye başlanacaktır. At yarışları da, 1930'lar boyunca devletçi politikalara uygun şekilde koşulacak ve devletin güçlü himayesi altında gelişmeye devam edecektir.

Aslında yetiştiricilik alandaki ilk radikal atılımlardan biri, henüz Dünya Buhranı yaşanmadan önce, 1928 yılında Karacabey Harası'nda İngiliz atı yetiştiriciliğinin başlamasıdır. Bireysel girişimleri teşvik etmek yerine, ilk kez devlet doğrudan at ithalatına girişmiş, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni yirmi bir, Tarım Bakanlığı ise dört İngiliz kısrağı satın alarak Karacabey Harası'nda safkan yetiştiriciliğin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Bu dışalımları, 1931 ve 1933'te Irak ve Suriye'den satın alınarak Sultansuyu Harası'na verilen otuza yakın Arap atı ile tarım alanında ve topçu birliklerinde kullanılmak üzere Fransa ve Macaristan'dan alınan Ardenne ve Nonius türü aygır ve kısraklar takip eder. Aynı yıllar içinde Sultansuyu ve Çukurova Haraları, eksikleri tamamlanarak daha çağdaş yetiştiricilik merkezlerine dönüştürülür. Karacabey Harası'nın İngiliz atı yetiştiriciliğine yönlendirilmesiyle Çifteler Harası safkan Arap atı yetiştiriciliği için yeniden düzenlenir; Eskişehir, Diyarbakır, Konya, Erzurum ve Sivas'ta kurulan aygır depoları da etkin şekilde çalışmaya başlar.[525] Haralara yeni at alımı ve düzenlenen yarışların yanı sıra, bir yandan da hayvan sahibi yurttaşları çağdaş yetiştiriciliğe özendirmek amacıyla hayvan sergilerinin yurt geneline yaygınlaştırılmasına çabalanır. Örneğin Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1931 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Uzunyayla, Adana, Erzurum, Bursa, Diyarbakır, Kırklareli, Konya, Kars ve Sivas'ta hayvan sergileri düzenleneceğini ilan etmiştir. İkramiyesi 6.000 liraya yükseltilen Uzunyayla sergisi, ismi geçenler arasında o yıllarda en fazla önemin bu sergiye verildiğini gösterir.[526]

Devletin ülkedeki at sayısını arttırma amacı, 1930'ların ilk yarısındaki yarışlara günümüze kıyasla hayli az sayıda atın katılmasıyla ve buna bağlı olarak yarışlara gösterilen ilginin azalma riskiyle açıklanabilir. Ne de olsa, yarışların yerli safkan yetiştiriciliğine, toplumsal dönüşümün hızlanmasına ve devletin güç gösterilerine aracılık edebilmesi, ancal pistlerde daha fazla atın koşmasına bağlıdır. Dönemin yarış programlarını ve sonuçlarını sayfalarına taşıyan gazete haberlerinden, henüz at mevcudu bakımından yeterli kapasiteye ulaşılamadığı ve bu durumun, toplumun yarışlara katılımındaki istikrarı etkilediği görülmektedir. Örneğin 1930-1935 arası

[525] Köstem, **age**, 105-108, 116-117.
[526] "Bu seneki hayvan sergileri", **Cumhuriyet**, 18.03.1931.

dönemde, koşular genellikle dört, beş veya altı at arasında gerçekleşirken, en fazla ilgi görmesi beklenen İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa programlarında sekizden fazla atın koştuğu yarış sayısı çok azdır. Kimi zamanlarda, ilan edilen programlara önceden kaydettirilmiş olup herhangi bir nedenle yarıştan çekilen atlar nedeniyle bazı koşuların hiç yapılmadığı veya yalnızca bir atın tek başına koştuğu dahi olmuştur. Alanın en prestijli etkinliği olan Gazi Koşularına bile bu yıllarda altı safkandan fazlası katılmamış, 1933 Gazi Koşusu'nda yalnızca dört safkan yarışmıştır.[527]

1930'ların ilk yarısında yarışlara ilgiyi arttırmak için başvurulan yöntemlerden biri de gazete ilanlarıdır. Burada sözü edilen ilanlar, yarışları izlemek üzere sahaya davet edilen halka değil, oyunun düzenlenebilmesi için birincil hedef kitleyi oluşturan at sahiplerine hitap eder. Yüksek Yarış ve Islah Encümeni ile illerdeki Vilayet Islahı Hayvanat Komisyonları ve Vilayet Baytar Müdürlükleri, her yarış öncesinde at sahiplerini atlarını koşulara kaydettirmeleri için yaptıkları duyurularda, çoğu zaman dağıtılacak ikramiyeleri de ilan ederler. Örneğin 1931 Bursa İlkbahar Yarışları için gazetelere hayli kapsamlı bir ilan verilmiş; her koşunun mesafesi, ilk üçe girecek atların sahiplerine verilecek ödüller ve kayıt koşulları ayrıntılarıyla sunulmuştur.[528] Kocaeli, Kırklareli, Balıkesir gibi daha küçük kentlerde düzenlenecek yarışların duyuruları ise daha sınırlı fakat yine de at sahiplerini yarışlara katılmaya teşvik edici içeriklerdedir.[529]

---

[527] Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin faaliyet döneminde her sene yayınladığı bilinen Yıllık Yarış Programlarının çoğuna ulaşılamamış olsa da, dönemin gazetelerinden yarışlara katılan atların sayısını takip etmek mümkündür. İstanbul, Ankara ve İzmir yarışlarıyla ilgili haberler, diğer kentlerdeki yarışlara kıyasla daha ayrıntılıdır fakat bazı tarihlerde Bursa, Kocaeli, Kırklareli, Balıkesir ve Kayseri'deki yarışlara da kaç atın katıldığı ve hangi atların birinci geldikleri öğrenilebilmektedir. Ne var ki, kazananlara verilen ikramiyelerin oranı, devleti temsil edenlerin katılımı, altyapı ve tesisleşme girişimleri ve gazetelerde yer alan diğer ilanlardan, taşraya nazaran çok daha fazla önem verildiği görülen büyük kentlerdeki yarışlarda bile hayli az sayıda at koşmaktadır. Bir yarış gününün genellikle dört veya beş koşudan oluştuğu ve her birinde ortalama beş atın yarıştığı görülür. Bu sayı, ilk bakışta henüz on seneyi bile doldurmamış yeni bir oluşum için yeterli gibi görülse de, yarış sonuçları incelendiğinde genellikle aynı atların birinci veya ikinci oldukları, bu durumun da heyecanı azalttığı ileri sürülebilir. Örneğin 1930 İstanbul yarışlarının ikinci haftasında tribünlerde görülen boşluklar, ilk haftaya göre daha az atın bu yarışlara kaydedilmesine bağlanmaktadır. "At yarışları geçen haftaki kadar heyecanlı olmadı", **Cumhuriyet**, 09.08.1930. *Olgo* isimli atın kazandığı 1930 Gazi Koşusu'na altı, *Young Turk* isimli atın kazandığı 1931 Gazi Koşusu'na yedi, *Özdemir* isimli atın kazandığı 1933 Gazi Koşusu'na ise yalnızca dört safkan katılmıştır. *Tomru*'nun kazandığı 1935 Gazi Koşusu'nda bile yarışan safkan sayısı sadece beştir. "Ankara at yarışları", **Cumhuriyet**, 21.06.1930; "Ankara at koşuları", **Cumhuriyet**; 13.06.1931; "Dün Ankarada yapılan at yarışları", **Cumhuriyet**, 17.06.1933; "Atatürk koşusu yarın koşuluyor", **Ulus**, 15.06.1935.

[528] "Reisicumhur Hazretleri Himayelerinde İsmet Paşa Hz. riyasetlerinde Bursa ilkbahar at yarışları", **Cumhuriyet**, 11.04.1931.

[529] Örneğin Balıkesir Vilayeti'nin verdiği ilanda, yarışlara katılım koşulları hakkında sınırlı bilgi olsa da, davetkar ifadeler dikkat çekicidir: "Balıkesir Vilayetinden: 29 mayıs 931 de mahalli işler idaresi namına ve 13 haziran 931 de Yarış ve Islah Encümeni alisi namına Balıkesir'de at yarışları icra

Devlet eliyle İngiliz ve Arap atı ithalatı 1936'ya kadar devam eder, 1936-1940 aralığında ise azalır. İthalattaki bu duraklama döneminin tek istisnası, 1937 ve 1938'de dönemin İngiltere Büyükelçisi Sir Percy Loraine (1880-1961) aracılığıyla satın alınan damızlık kısraklardır. Yarış ve yetiştiriciliğe ilgisi olduğu bilinen ve günümüzde de adına bir yarış düzenlenen büyükelçi,[530] önemli kan hatlarına sahip bu atların uygun fiyata satın alınmasına aracılık etmiş, hatta içlerinde *Cash Book* isimli atın Türkiye'ye gelişi *The Times* gazetesinde haber olmuştur.[531] Her ne kadar İngiliz atı sayısındaki artışın yarışlara gösterilen ilgiyi olumlu yönde arttırdığı tespit edilse de, ithalattaki yavaşlamanın 1930'ların ikinci yarısında yarışlarda daha az safkanın koşmasına, buna karşılık yarımkan atların[532] fazlalığına neden olduğu görülmektedir. Yine de bu içe kapanmanın, yurtiçinde safkan yetiştiriciliğinin altyapısını oluşturduğu ve savaş sonrasında Encümen'in etkisinin azalmasıyla özel haraların yavaş yavaş ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir.[533]

İthalattaki engeller, nitelikli yeni temsilcilerin ülkeye gelişine sekte vursa da, bu durum yurtiçinde yetiştiriciliğin gelişimini teşvik etmiş ve yarış programlarında Türkiye'de doğmuş atlara ağırlık verilmesini de sağlamıştır. Aslında "yerli" safkanların, bu statülerini daha 1931 itibariyle kazanmaya başladıkları görülmektedir. Bu ilk örnekler, 1928'de ithal edilen İngilizlerin, Karacabey'de doğan ve 1931 İstanbul Yarış Programı'ndaki dördüncü ve altıncı hafta koşularına "Türk tayları" sıfatıyla katılan yavrularıdır.[534] Yerlilere verilen bu mecburi öncelik, hemen ertesi seneki Gazi Koşusu'nun da kurallarına etki eder ve bu büyük koşu, tarihinde ilk kez yalnızca

kılınacağından yüksek ikramiyeli işbu koşulara yarışçıların iştirak etmeleri ilan olunur." "Balıkesir Vilâyetinden", **Cumhuriyet**, 04.05.1931.

[530] "Sir Percy Loraine Koşusu'nu Divine Heart kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/26893 [09.09.2018].

[531] Akson, **age**, 49.

[532] Yetiştiricilikte melezleme yöntemiyle farklı ırklardan atların çiftleştirilmesi sonucunda doğan atlara yarımkan denir. İngiliz ve Arap atlarının fizik ve performans bakımından birbirilerinden farklı türler olmaları nedeniyle, yarımkan atların yarışlara katılmaları Tarım Bakanlığı'nın 1974 yılında yayınladığı kararıyla yasaklanmıştır. Bir tür şike/kural ihlali anlamı taşıyan yarımkan atların, bu özellikleri gizlenerek yarış pistlerine çıkmaları kamuoyundan tepki toplamakta ve oyunun güvenilirliğini tehlikeye atmaktadır. Bu konuya Türkiye'den en güncel örnek, Arap atlarının katıldığı Mohaç ve TBMM Kupası koşularını kazandıktan sonra gösterdiği üstün performanstan şüphe edilerek gen hattı incelenen, sonucunda 2010 yılında soy kütüğü iptal edilen ve ödülleri geri alınan *Alper Kaan* isimli attır. "Yarış atının soy kütüğü iptal edildi", **Hürriyet**, 21.05.2010, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaris-atinin-soy-kutugu-iptal-edildi-14795983 [13.09.2018].

[533] Köstem, **age**, 126-127, 136.

[534] "Bu sene 16250 lira ikramiye tevzi edilecek", **Cumhuriyet**, 10.07.1931. Atların menşei aygıra değil, kısrağa göre belirlenir ve taylar, doğumlarının ardından üç ay içinde dünyaya geldikleri ülkenin soy kütüğüne kaydolurlar. Emir Alkaş'la 05.09.2018 tarihinde İstanbul Levent'te yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Türkiye'de doğmuş üç yaşlı İngiliz atlarının katılımına açık hale getirilir. II. Dünya Savaşı öncesinin ekonomik koşullarıyla beraber, Devletçilik ve Milliyetçilik ilkelerinin de gündelik hayatta artan etkilerinin, 1930'ların ikinci yarısındaki yarış programlarında daha fazla "yerli" atın koşmasının temel gerekçeleri olduğu ileri sürülebilir. Burada sözü edilen milliyetçilik, Kılıç'ın da analizinde belirttiği gibi, dönemin farklı milliyetçilik tipolojileri arasında "mekânsal milliyetçilik" kategorisindeki yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşıma göre, bir ulusu oluşturan en önemli unsurlardan biri, sınırları siyaseten tahayyül edilmiş olan vatan toprağıdır. Halk ile toprağın birbirilerine ait oldukları ve birbirilerinden beslendikleri fikri, Türkiye örneğinde Anadolu'da yaşayan Türk ulusu ile Anadolu toprakları arasındaki ilişkiye karşılık gelir. Emeğin, üretimin ve ulusal birliğin kaynağını toprak parçasına bağlayan ve "memleketçilik" veya "Anadoluculuk" olarak anılan bu akım, ileride yerini muhafazakar milliyetçiliğe bırakacak olsa da, cumhuriyetin ilk yıllarında devletin de benimsediği ve topluma empoze etmeye çalıştığı bir yaklaşımdır.[535] Bu yaklaşımdan hareketle, 1930'lar boyunca, kökleri yabancı olsa da, "içeride" harcanan emekle yetiştirilmiş ve "millileşmiş" atların yarış pistlerinde daha fazla yer almaları, durumun ekonomik gerekçelerinin yanı sıra, dönemin milliyetçi bakışıyla da beslenmesini mantıklı kılmaktadır.

Türkiye'de yetiştirilmiş Arap ve İngiliz atlarının yıllık yarış programlarında daha fazla yer almaya başlamalarını, 1942'de yarımkan Arap atlarının programlardan çıkarılması izler. Toplam iki yüz seksen atın koştuğu bu senenin yarışlarına geçmiş yıllara kıyasla daha az at katılmış olsa da, bu önemli karar artık ülkede yarışlara katılacak nitelikte ve yeterli sayıda Arap atının yetiştirilebildiğinin, başka deyişle yetiştiricilik alanında kazanılmış bir özgüvenin işaretidir. Yine de kaynak yetersizliği kısa sürede kendini gösterir ve Encümen 1939 itibariyle yarışların sorumluluğunu başka kurum ve şirketlerle paylaşma yoluna gider. Savaş koşullarının da yadsınamaz bir etkisi olduğu bu karar, Batı ülkelerinin aksine, Türkiye'de yarışların finansmanı için 1930'larda oynatılan bahislerin yeterli ek geliri sağlamadığını göstermektedir. Yarışların ve sergilerin masrafları, ağırlıklı olarak Ziraat Bankası, İş Bankası ve Başbakanlık

[535] Mehmet Kılıç, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 16 (Aralık 2007): 122-125, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/118025 [10.09.2018].

bütçelerinden karşılanmakta, bahisler ise toplam gelire ancak sınırlı bir katkı sağlamaktadır.[536]

Encümen'in yarış ve yetiştiricilik üzerindeki yetki ve sorumluluklarını başka kişi ve kurumlarla paylaştığı savaş sonrası yıllara geçmeden önce, 1930'ların yarışları şöyle özetlenebilir: devlet, 1927 itibariyle elindeki olanaklarla önemli atılımlar yapmış ve kısmen başarıya ulaşmıştır. Buradaki başarıdan kasıt, öncelikle Dünya Buhranı ve II. Dünya Savaşı'nın yarattığı darboğaza rağmen, at yarışları ve hayvan sergilerinin yurt genelinde ara verilmeden yapılabilmiş olmasıdır. Süreklilikte ve katılımda yıllar boyu istikrarlı bir çizgi izlenemese de, toplumun bu etkinliklere alıştırılmış olması önemlidir. Başarılı addedilebilecek diğer husus, at yarışlarının nihayet hedeflenen Batılı örneklere uygun şekilde hayata geçirilmiş oluşudur. Bu durumu ortaya koyan somut verilerden biri, Encümen'in yarış programları aracılığıyla ilan ettiği "yarış kurallarıdır". Bu kuralların bazıları, örneğin "atbaşı" olarak ifade edilen iki atın birinciliği paylaştığı durumlarda yarışın tekrarlanması veya iki at sahibinin aralarında anlaşıp bir kurul önünde atlarını yeniden yarıştırmaları, günümüzde geçerli olmayan uygulamalardır. Buna karşın, yarış içinde "faul" gerekçesi olan hareketler ile itiraz ve cezalandırmayla ilgili kurallar bugün de uygulanan örneklerdir.[537] Ancak hepsinden önemlisi, yarış otoritesinin, kuralları önceden belirlemesi, ilan etmesi ve uygulamaya koymasıdır. Zira eğer at yarışı bir oyunsa, bu oyunun kurallarının önceden belli ve meşru olması, oyuncuların güvenini ve ilgisini kazanması açısından tartışılmayacak derece önemlidir. Encümen faaliyetlerinin başarısını gösteren son örnek olarak, yurt çapında inşa edilen veya elden geçirilen hara, aygır-tay depoları ve yarış sahaları sayılabilir. Atların bakımı, tedavisi, üremesi, sergilenmesi ve yarışması için şart olan bu yapılar, Encümen ve bağlı bulunduğu Ziraat Vekâleti'nin tesisleşme konusundaki niyet ve çabalarının başarılı sonuçlarıdır. Bu tesisler arasında, Karacabey Harası, İmalat-ı Harbiye Sahası ve 1936'da açılan Ankara Hipodromu Türkiye'de at yarışları ve yetiştiriciliğinin bugünlere gelmesini sağlayan sembol yapılar olarak sıralanabilir.

II. Dünya Savaşı süresince devam eden topyekûn seferberlik koşullarında, ülkede pek çok sosyal kültürel faaliyet yavaşlamış veya durma noktasına gelmişken, at yarışları

[536] Yıllık yarış bütçeleri ve kaynak sağlayan kurumlara 1934 yılından şöyle bir örnek verilebilir: Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin 1934 bütçesinin gelir kalemlerinde Ziraat Bankası desteği 60.000 TL, Başbakanlık desteği 27.627 TL, bahislerden beklenen gelir ise yalnızca 11.561,61 TL'dir. **Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1935 Yarış Programı** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi).
[537] Köstem, **age**, 131-132.

başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa olmak üzere farklı kentlerde koşulmaya devam etmiştir. Ancak Encümen artık yarışları tek başına yürütecek mali güce sahip değildir. Bu öngörüyle, 1939 itibariyle yarışların organizasyonu Ankara ve İzmir'de Özel İdare Müdürlüklerine, İstanbul'da ise İsmet İnönü'nün yaveri Fikret Yüzatlı ile Ahmet Atman'ın kurdukları şirkete devredilir.[538] Encümen bir üst kurul olarak varlığını sürdürse de, artık yarışların yönetiminde bir özerklik söz konusudur. Bu düzen, yaklaşık on yıl daha devam edecek ve İsmet İnönü'nün 1948'de Encümen faaliyetlerine resmen son vermesiyle kısa bir geçiş döneminin ardından yarışlar ve bahislerin yönetiminde Türkiye Jokey Kulübü söz sahibi olacaktır. Ancak bu on yıllık dönemde, Kulüp'ün mirasçısı olduğu başka bir dernek daha ortaya çıkar: Türkiye Yarış Atları Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği (TYAYSD).

Türkiye'de at yarışları tarihinde bir geçiş dönemi olarak ifade edilen 1943-1950 aralığı, at sahipleri ve yetiştiricilerinin oyunun yönetiminde söz sahibi olmaya başladıkları fakat merkezi idarenin hızla kaybolduğu ve zaman zaman kişisel keyfiyetlerin belirlediği farklı uygulamaların yaşandığı yıllardır. Savaş yıllarında, büyük kentler başta olmak üzere Adana, Bursa, Konya, Samsun, Sivas, Erzurum, Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da yarışlar il özel idarelerinin yönetiminde devam etmiştir. Fikret Yüzatlı ve Ahmet Atman, birkaç yıl boyunca İstanbul yarışlarını yürütseler de, bundan önemlisi, daha fazla at sahibinin etkin rol oynayacağı TYAYSD'nin kurulmasını ve bu derneğin yarışların düzenleme hakkını 1943 itibariyle Encümen'den devralmasını sağlamış olmalarıdır.[539] Yüzatlı ve Atman, derneğin bir ve iki numaralı kurucularıdır. Diğer kurucu üyeler arasındaysa, bu tarihten itibaren at yarışları dünyasında isimleri sıkça duyulacak Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Vehbi Koç, Ferruh Ağan, Sait Akson, Fehmi Simsaroğlu, Saib Sunay, Nuri Oğlakçı, Cemil Akgöz, İlhami Aytaç ve Ali Ersan gibi at sahipleri ve yetiştiriciler yer alır. Başbakan ve Ziraat Vekili, yani ilgili devlet organları, derneğin doğal üyesi olarak kabul edilmiştir.[540] TYAYSD tüzüğünün üçüncü maddesinde, at sahipleri ve yetiştiricilerin bilgi ve çalışmalarını geliştirmek, at yarışı geleneklerini ve etiğini

[538] Kaynaklarda, söz konusu şirketin Veliefendi Yarış Sahası'nın işletmesini ve bahis organizasyonunu devraldığı yazsa da, gerek İstanbul Ticaret Odası kayıtlarında gerekse de dönemin gazetelerinde bu şirkete ait hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. Gazeteler, 1939-1943 döneminde koşulan yarışlarla ilgili yayımladıkları haberlerinde, yalnızca Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'ni anmaktadır.
[539] Köstem, **age**, 134-138.
[540] "Kamçı'dan akisler", **Üzengi**, y. 1, s. 3 (14.05.1943): 5; "Tahakkuk Eden Hayırlı Teşebbüs", **Derbi**, y. 1, s. 5 (28.05.1943): 5.

korumak, uluslararası kurallara uygun şekilde ülkede at yarışlarını ve her türlü atlı spor organizasyonu düzenlemek ve Türk atçılığının tanıtımını yapmak gibi amaçlar sıralanır.[541]

Günümüzde de faal bir dernek olan TYAYSD, görüldüğü gibi devletin varlığını ve temsilini dışarıda bırakmayan fakat devletten yarış ve bahis organizasyonu yetkisini almayı başarmış ilk kuruluştur. Atçılık dünyasının güncel gelişmelerini takip eden, at ithalatı yapan, satın aldıkları ve yetiştirdikleri atlar yıllardır pistlerde boy gösteren üyelerden oluşan bir örgütlenmedir. Bu özerk yapı, cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok tarımda ve askeri alanda kaliteli at ihtiyacını karşılamak üzere düzenlenen yarışların, artık bu amacından uzaklaşarak oyun, eğlence ve bahis yönlerinin ağır basacağını, yetiştiricilik faaliyetlerinin de yarışçılığa yöneleceğini gösterir. Nitekim II. Dünya Savaşı, atların zırhlı araçlar karşısında artık cephede pek önemli işlevlerinin kalmadığını kanıtlamıştır.

Savaş yıllarında büyük kentlerdeki yarışlara gösterilen ilgi, savaşın ardından daha da artar. Dernek İstanbul yarışlarının organizasyonunu başarıyla yürütürken, başkentte de teknik sorumluluğu üstlenmiştir fakat Ankara Özel İdaresi'nin de sahip olduğu yetkiler nedeniyle buranın yönetiminde çok başlı bir yapı ortaya çıkmıştır. İzmir'de de benzer bir durum söz konusudur: yarışlar İzmir Valiliği'nin yönetimindeyken, bahisler İzmirli bir yayıncı ve muhabir olan Nasır Ruç'a[542] verilir. Bu örneklerde olduğu gibi, yarışlar Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin himayesinde, ancak farklı kişi ve kurumların elinde yürütülmeye çalışılırken, bahis oyunlarından beklenen gelir ise bir türlü istenen düzeye ulaşmaz. Üstelik bahisler üzerinden ortaya çıkan bazı sorun ve memnuniyetsizler (ikramiyelerin geç ödenmesi, bazı bahislerin keyfi olarak kaldırılması, şike dedikoduları gibi) yarış yönetimlerine karşı güven kaybıyla ve kamuoyunun tepkisiyle sonuçlanacaktır.

40'lı yıllarda ortaya çıkan çok başlılığın yarattığı sorunlar karşısında, Dernek yönetimi Ziraat Vekâleti'ne ve Cumhurbaşkanı İnönü'ye başvurarak Encümen'in yerine yeni bir yarış otoritesi kurulması yönünde başvurur. Bu talep başlangıçta kabul görmese de,

[541] Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği, **Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği Tüzüğü**, https://www.tyaysd.org.tr/dernek-tuzugumuz.html [12.04.2020].
[542] Mustafa Nasır Ruç (1914-1978) *Yeni Asır*, *Demokrat İzmir*, *Ege Telgraf* ve *Sabah Postası* gazetelerinde spor muhabirliği yapmış, *Atlet* adlı bir spor dergisi çıkarmış, *İzmir Jokey Kulübü Basın Bürosu Şefliği* yapmıştır. "Yitirdiklerimiz", **İzmir Gazeteciler Cemiyeti**, http://igc.org.tr/igc/yitirdiklerimiz/ [12.09.2018].

sonunda Encümen 1948'de kapatılır ve yerine, TJK'nın kuruluşuna da zemin hazırlayan İntikal Devresi Muvakkat Yarış Komitesi adlı bir komite oluşturulur. Başbakan Hasan Saka'nın himayesindeki bu komite, 1948 yılının kalan döneminde ve ertesi sene 31 Temmuz tarihinde kadar planlanan yarışları gerçekleştirmiş, 1935'te hazırlanan *At Yarışları Hakkında Muvakkat Talimatname*'yi değiştirerek at ırklarının yeniden tanımlanmasından doping hakkında yeni hükümler getirilmesine kadar kısa süre içinde önemli hamlelerde bulunmuştur.[543]

TYAYSD ve onu takip eden İntikal Devresi Muvakkat Yarış Komitesi'nin yarış ve bahis organizasyonu üzerinde yetki sahibi oldukları bu dönemin, yetiştiricilik alanında en önemli kazanımı özel haraların ortaya çıkışı ve bireysel yetiştiricilerin sayısındaki artıştır. Savaş yıllarında at ithalatının durması, ordunun seferberlik altında topladığı atların damızlığa geri dönmemeleri, yarış finansmanında devam eden sıkıntılar, Karacabey Harası'nın 1946 itibariyle İngiliz atı satışını durdurması ve zaten ithal atların yarışlara katılım yasağı, at yarışlarının geleceğini tehlikeye atan önemli sorunlardır. TYAYSD'nin Başbakanlık ve Ziraat Vekâletince kabul edilen başvurusu, at ithalatının yeniden başlamasıyla iki ve üç yaşlı ithal İngiliz atlarının yeniden pistlere çıkmalarını sağlar. Birçoğu TYAYSD'nin üyesi olan at sahipleri de 1946 sonrasında İzmir, Adana, Kocaeli ve Manisa'da ardı ardına kendi haralarını kurar ve yetiştiriciliğe buralarda devam ederler. Birkaç sene sonra TJK'nın kuruluşunda yer alacak olan TYAYSD üyeleri, böylelikle devletin yürütmekte zorlandığı yarış ve yetiştiricilik faaliyetlerini adım adım özel girişimlerin kontrolüne almayı başarmış olurlar.[544] Cumhuriyet tarihinde iktidarın ilk kez el değiştireceği, çok partili hayatın aktif olarak başlayacağı ve ekonomide liberal politikalara geçileceği 1950 öncesinde, devlet at yarışlarının ardından yetiştiricilik alanından da -kısmen de olsa- çekilmiştir. Buna rağmen yarışlar, geride kalan yaklaşık yirmi beş yıl kadar olmasa da, hipodromlarda devletin temsili ve iktidar gösterilerinin aracı olmaya devam edecektir.

4.2.1.2. Yarışlarda Devletin Temsili: Güç, Gurur ve Meşruiyet Gösterileri

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni, 1930'ların başından II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek sürecek devletin müdahaleci ekonomi programı dahilinde, at neslinin ıslahı ve damızlık kadrosunun zenginleştirilmesi için hayli çaba sarf etmiştir. Bu dönemde,

[543] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 400-401.
[544] Köstem, **age**, 136-140.

mevcut Arap atlarının gelişimi, safkan İngiliz ve Arap atlarının ithalatı ve haraların iyileştirilmesi gibi çalışmalar, ülke ve dünya ekonomisinin el verdiği ölçüde başarıyla hayata geçirilir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise durum değişmiş; maddi yetersizlikler, siyasal yönelimler ve askeri ihtiyaçlar, devletin bu alandan tamamen çekilmese de, görev ve sorumlulukları başka kişi ve kurumlarla paylaşmasını gerektirmiştir. Zira tarımda ve ulaşımda motora bağlı teknolojinin gelişimi ile büyük yıkımlar getiren savaş, atların artık tarlada ve cephede yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Yine de yarışlar, iki savaş arası dönem boyunca yaşanan tüm sıkıntılara rağmen devlet organları tarafından başarıyla uygulanmış, hem ülkenin kalkınma hedeflerine hem de siyasetin sürekliliğine katkılar sağlamıştır.

Başka spor dallarında da olduğu gibi, at yarışlarının da tek partili yıllarda rejimin gücünü simgelemek ve devrimlerin toplum nezdinde taşıyıcısı olmak gibi dolaylı işlevler üstlendiği ileri sürülebilir. Yarışlar, daha çok mekânsal açıdan sahip oldukları olanaklarla devletin bu tür politikalarına katkı sunabilirler. Devlet kurumu ise, gücünü ve meşruiyetini perçinlemek, kitlelere sesini duyurmak ve politikalarını yayabilmek için oyunun bu mekânsal olanaklarından yararlanmaya çalışır. Bu açıdan hızla ele alınması ve uygulamaya konması gereken üç ihtiyaç vardır:

1) Halkı yarışlar aracılığıyla bir araya getirecek geniş alanlar ve görkemli yapılar,

2) Asker-sivil devlet ricalinin bu mekanlardaki etkinliklere bilfiil katılımları,

3) Rejimin gücünü simgeleyecek ve toplumsal belleğe kazınacak sembol yarışlar.

Tüm bu çalışmaların başarıya ulaşması için, elbette basının desteği de tartışmasız bir önem taşıyacaktır. Gazeteler ve radyo, 1947 yılına kadar yarış organizasyonunun başarısını ve gördüğü ilgiyi düzenli olarak duyuracak, toplumun bu yeni oyunu merak etmesine, katılmasına ve benimsemesine aracılık edecektir.

Encümen'in at yarışları ve hayvan sergilerini halkın geniş katılımıyla gerçekleştirebilmek için önceliği, yeni ülkeye yaraşır görünüm ve kapasitede yarış, spor ve gösteri sahalarına sahip olmaktır. Mimarlık ve kentsel planlama alanlarında yapılacak işler, geçmişle bağlarını koparmaya çalışan rejimin kültürel ve ideolojik modernleşme projesinin önemli bir parçası olacaktır. Bu sürecin örnek modeli yeni başkent Ankara'da denenir. Zira spor ve gösteri sahaları açısından İstanbul'da Taksim Stadı, İttihat Spor Sahası (daha sonra Fenerbahçe Stadı), Veliefendi Yarış Sahası gibi ihtiyaçları "şimdilik" asgari düzeyde sağlayan alanlar bulunmaktadır. Ancak öncelik,

yeni başkentin inşasına verilir ve ilk iş olarak, Ankara'nın kamusal açık hava alanlarıyla donatılması kararlaştırılır. Ne de olsa sportif oyunların, kültürel etkinliklerin, sergilerin, resmigeçit törenlerinin düzenlenebileceği; en önemlisi de, geniş kitlelerin devletin ideolojik gösterilerine tanıklık edebilecekleri çok işlevli stadyum ve hipodrom komplekslerine ihtiyaç vardır. Bu amaçlarla, Dr. Carl Christoph Lörcher tarafından 1924'te Eski Şehir, 1925'te ise Yeni Şehir için hazırlanan planlar Ankara'nın kentsel gelişimine büyük katkı sağlamış, Hermann Jansen'in 1932'de kabul edilip uygulamaya geçirilen şehir planına da zemin hazırlamıştır. Yeni rejimin ideolojik beklentilerini iyi kavramış olan Lörcher, planında özellikle bir "yönetim kompleksi" üzerinde dururken, "gürbüz ve sağlıklı nesillerin yetişmesi" için açık alanlar ve parklara da yer verir. Spor etkinliklerinin yanı sıra, rejimin gösteri ihtiyacını da karşılayacak büyük bir stadyumu, kentin en prestijli bulvarı üzerine konumlandıran Lörcher'in planında ayrıca bir hipodrom bulunmaz.[545] Buna karşın, 1932 itibariyle hayata geçirilen Jansen'in kent planı, sosyal hayatın ihtiyaçlarına ve hareketliliğine daha çok ağırlık verir. Ayrıca içinde görkemli bir hipodromun yer alacağı yeşil alanlar da planda önemli bir yer tutar.[546] Bu tür spor ve gösteri komplekslerinden önce, benzeri oyunları ve törenleri düzenlemek üzere ilk yıllarda başkentteki mevcut meydanlık alanlar kullanılmıştır. Bunlara birkaç örnek, bugün Tandoğan Meydanı ile Mebus Evleri arasındaki alanda yaptırılan İstiklal Sahası, Gençlik Parkı'nın yerindeki eski bataklığın kurutulmasıyla düzenlenen Ayyıldız Sahası, Gazi Terbiye Enstitüsü Sahası ve İmalat-ı Harbiye Sahası'dır.[547]

Encümen, başkentte düzenleyeceği ilk yarışlar için İmalat-ı Harbiye Sahası'nı seçer.[548] Bugünkü Makine Kimya Enstitüsü (MKE) ile Gazi Muallim Koleji'nin arasında kalan alan, o dönemde koşuların düzenlenmesi için en elverişli düzlüktür. Birkaç sene sonra inşaatına başlanacak ve 1936'da kapılarını açacak olan Ankara Hipodromu da aynı

[545] Levent Uluiş, "Lörcher'in Ankara'sı: Anti-Modernist ve Otoriter Eğilimleri Yansıtan Bir Şehir Tahayyülü", **Toplumsal Tarih**, s. 187 (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2009): 73-80.
[546] Ali Cengizkan, "Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950", **Bir Başkentin Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların İzleri** (Goethe Institut Ankara, 2010), http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm [26.07.2018].
[547] Zahide Korkmaz, "Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi" (Yüksek Lisans Tezi, TC Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007), 24.
[548] Akson, 1927-1936 arasında Ankara yarışlarının düzenlendiği sahanın "İmalat-ı Harbiye Sahası" olduğunu belirtirken, Emiroğlu ve Yüksel ise bu sahayı "Tayyare Meydanı" olarak anarlar. Aslında Tandoğan-Bahçelievler hattı üzerinde yer alan her iki alan da birbirine çok yakındır. Dolayısıyla, kaynaklardaki farklı biçimlerde isimlendirmelere rağmen, yarışların aynı alanda koşulduğu düşünülebilir.

bölgenin biraz daha kuzeyine yapılacaktır. Bu iki spor ve gösteri sahası, aralarından geçen caddenin ismini bile belirlemişlerdir: günümüzde hâlâ MKE ile Sincan tren istasyonu arasında uzanan caddenin ismi Hipodrum Caddesi'dir.[549] İmalat-ı Harbiye Sahası, dönemin muhafız alayının talim yaptığı alanlardan biridir. Buraya 1.800 metrelik oval bir pist, ahşap bir tribün, tartı mahalli, büfe ve bahis gişelerinden oluşan basit bir kompleks inşa edilir. Yapının parçalarından özellikle sonuncusu, 904 Sayılı Kanun'da anılmasa da, Encümen'in ilk icraatı olacak 1927 yarışlarına resmi bahis oynatıldığının kanıtıdır. Akson'un aktardıklarına göre, "o zaman büyük bir inşaat faaliyeti içerisinde" olan kentte, yarış atları istasyon civarındaki ahırlarda konaklamakta, antrenman ve yarış günleri alana şehrin içinden yürüyerek getirilmektedirler. Yarış pisti ise yer yer daralıp genişleyen, bazı bölümlerinde ise aşağı ve yukarı doğru meyiller olan bir yapıdadır.[550]

Dönemin gazetelerinde çıkan haberlerden takip edildiği kadarıyla, bu yarış sahası kapasite ve lojistik bakımından ihtiyacı karşılamıştır. Saha, kent merkezine çok yakın olduğu için İstanbul'da Suriçi'nden veya Beyoğlu'ndan Veliefendi'ye ulaşımda yaşanan güçlükler burada söz konusu değildir. Dolayısıyla spor ve tören sahalarının tarih boyunca üstlendikleri örtülü işlevlerinden olan, halk ile yöneticileri bir araya getirme görevinin burada kolayca hayata geçebilmesi mümkündür. Gazetelerde yayınlanan fotoğraflardan, Ankara yarış sahasının oyunun kuralları için asgari gereklilikleri karşılamasına rağmen, gösterişten uzak bir yapıda olduğu anlaşılır. 1930'ların ikinci yarısında ortaya çıkacak, yüksek taş ve mermer bloklardan oluşan, ihtişamlı heykeller ve tasvirlerle dolu rölyeflerle çevrili yapılardan söz etmek henüz mümkün değildir. Fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla, tavanı lambri ve tırabzanları ahşaptan yapılmış bir tribünde seyirciler sıkışık bir vaziyette oturmakta veya ayakta yarışları izlemektedir. Tavanı tutan sütunlar ise renkli (muhtemelen kırmızı-beyaz) kurdelelerle ve Türk bayraklarıyla donatılmıştır.[551] Tek katlı olduğu anlaşılan tribünlerin en üstünde, bir küpeşteyle ayrılmış balkon bulunur. Burası büyük olasılıkla mütevazı bir loca gibi tasarlanmış olmalı. Burada daha ziyade yöneticiler ile toplumun

[549] "Hipodrum Caddesi", **Google Haritalar**, https://www.google.com.tr/maps/place/Hipodrum+Cd.,+Ankara/@39.9451718,32.8294156,17z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14d34eeaf1016b37:0xe38b6eb7875567c4!8m2!3d39.9451718!4d32.8316043 [26.07.2018].
[550] Akson, **age**, 28-29.
[551] "Dünkü at yarışları büyük bir mükemmeliyet içinde cereyan etti", **Hakimiyet-i Milliye**, 04.06.1927; "Dünkü yarışlar", **Hakimiyet-i Milliye**, 12.05.1928; "Ankara'da evvelki günkü at yarışlarından intibalar", **Cumhuriyet**, 23.06.1930.

refah seviyesi yüksek kesiminden üyelerin, aşağıya doğru uzanan basamaklarda ise halkın oturduğu görülmektedir. Alt kat, yarış pistiyle neredeyse hemzemindir, yani pistin bütününü veya görece uzak noktalarını görme olasılığı düşüktür.[552] Tribün dışındaki yapılar ise asgari düzeydedir. İçine ancak üç-dört kişinin sığabileceği büyüklükte, yüksekçe bir çardağa benzeyen ahşap bir hakem kulesi ile tavanı pek de yüksek olmayan, tek katlı ve ahşap bir barakayı andıran bahis gişesi, tribünlerin çevresinde yer alan bu iki yapıdır.[553]

Yarışlar, Ankara Hipodromu'nun inşaatı tamamlanıp hizmete açılacağı 1936'ya kadar başkentte bu sahada koşulur ve Ankara halkı Batılı tarzda düzenli yarışları burada tanıma fırsatı bulur. Tabii bu noktada, Ankara başkent olduktan sonra çoğunluğu İstanbul'dan gelen memur ve bürokrat kesimini hesaba katmamak gerekiyor. Zira İstanbul'da okuma yazma bilen vatandaşların Veliefendi sayesinde az çok yarışlardan haberdar oldukları varsayılabilir. Mimari ve çevresel olanakları hayli mütevazı duran Ankara'daki bu yarış sahası, toplumsal bellekte kahramanlaşmış olan ülkenin kurtarıcıları ve yöneticileri ile bir araya gelmek, benzer duyguları yan yana paylaşmak, hatta dilek ve şikayetleri birinci elden iletebilmek için ideal bir mekandır. Başka deyişle, tıpkı yüzlerce yıl önce Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, hipodromların halk ile yöneticileri bir araya getirme işlevi 20. yüzyılda da sürmektedir. Nitekim ilk yıllardan itibaren, zaman zaman Mustafa Kemal Paşa, çoğu yarış gününde ise İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım (Özalp) Paşa, Fahrettin Paşa, Celal Bey ve Şükrü (Kaya) Bey başta olmak üzere pek çok bakan, milletvekili ve subay yarış sahasına gelmeyi ihmal etmemiştir.

Ülkeyi yönetenlerin yarışları düzenli takip etmelerinin birden çok nedeni olabilir. Öncelikle, hepsi at üstünde yetişmiş ve başarıyla çıktıkları Kurtuluş Savaşı'nı büyük ölçüde atları sayesinde kazanmışlardır. Atatürk'ün söylediği kabul edilen "Efendiler! Atlarınıza iyi bakınız. Zira Milli Mücadelenin kazanılmasında bu ulvi yaratıkların çok önemli rolü olmuştur" sözleri, gurur duyulan bağımsızlığın kazanılmasında atlara verilen değerin bir göstergesidir.[554] Yöneticilerin yarışlara düzenli katılımındaki diğer neden, tribünlerden iki konuyu gözlemleme amacı olabilir: yarışan atların performansı

[552] Demet Börtücene ve Ozan Sağdıç, **Bir Zamanlar Ankara** (Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1993)'ten aktaran Diler Özdemir, **age**, 35.
[553] "Dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 04.08.1934.
[554] Altan Armutak, "Atların Yazılmamış Tarihi Savaşlarda Ölen ve Yaralanan Atlar", **Z Dergisi**, s. 3 (2018): 144-147.

ve gerçekleşmesi hedeflenen toplumsal dönüşüm. Bir önceki bölümde belirtildiği gibi, II. Dünya Savaşı'na kadar yarışların öncelikli amacı, tarımda ve orduda ihtiyaç duyulan at eksikliğinin bir an önce giderilmesidir. Üstelik yarışları özel bir şirket değil, doğrudan devlet düzenlemektedir. Dolayısıyla, koşan atların performansları, ulusal kalkınmanın ve savunma yatırımlarının önemli bir parçası, aynı zamanda devletin de yetiştiricilikteki başarısının ya da başarısızlığının göstergesi olacaktır. Halk ise, yüzlerce yıllık bir imparatorluk tebaasından, özgür ve eşit bireylerin oluşturduğu bir ulusa dönüşmelidir. Yarış sahaları gibi kamusal alanlarda, kadınlarla erkeklerin bir arada olma, Batılı tarzda giyinip hareket etme, hatta para yatırıp bahis oynayarak özgürce kendi kararlarını alma deneyimlerini gözlemlemek mümkündür. Bu nedenle yöneticilerin, halkın arasına katılıp hem rol model olmaları hem de hedeflenen gelişimi yerinde takip etmeleri için yarış sahaları ideal alanlar olarak düşünülebilir. Ancak eldeki derme çatma tesisler bu amaçlar için başlangıçta yeterli gibi görünse de, 1930'larda ülkenin değişen politikalarına cevap vermeye yetmeyecektir.

Ankara büyük bir inşa süreci içindedir. Jansen Planı uyarınca 1932 itibariyle geniş bulvarlar, meydanlar, parklar, yürüyüş ve rekreasyon alanlarıyla donatılmaya başlanan kente, şimdi bir de görkemli ve çok işlevli bir spor ve gösteri sahası inşa edilmelidir. Zira modernleşme projesinin en önemli hedeflerinden biri, yeni neslin yalnız zihinsel değil, aynı zamanda bedensel gelişimini de sağlamaktır. Bu amaçla, bu dönem açılan tüm eğitim kurumlarında mutlaka bir spor salonu ve spor yapılabilecek açık alanlar oluşturulurken, kitlesel etkinlikler ve oyunlar için de çağdaş kompleksler planlanır. Bu mekanlar, topluma spor yapma, yeni spor dallarıyla tanışma ve müsabakaları bir arada seyretme alışkanlığı kazandıracak; dış dünyaya ise, güçlü ve "modern" bir ülkenin doğuşunu ispat edecektir. Nitekim 30'lu yılların propagandalarında, spor ve insan bedeni en çok başvurulan öğelerdendir. Örneğin, 1933 itibariyle ülkenin yeni yüzünü dünyaya tanıtmayı amaçlayan *La Turquie Kemaliste* gibi süreli yayınlarda, spor yapan gençler ve "modern" mimari tarzdaki yeni spor sahaları gururla sunulur.[555] Diğer yandan, geride kalan 1924 ve 1928 Olimpiyat Oyunlarına katılım konusunda gösterilen kararlılık, ülkenin 1930 itibariyle Balkan Oyunlarının da bir parçası

[555] Leyla Alpagut, "Ankara'daki Spor Mekanları Üzerinden Bir Gençlik Tahayyülü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 10, s. 53 (2017). http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt10/sayi53_pdf/8diger_sosyalbilimler/alpagut_leyla.pdf [14.09.2018].

olmasıyla devam etmiştir.[556] Misafir katılımla başlayan süreç, bir süre sonra ev sahibi olmayı; ev sahipliği ise, konukları en iyi şekilde ağırlamayı ve sahip olunan gücün propagandasını gerektirir. Propaganda söyleminin askeri öğesi ordu, sivil öğeleri ise gençler ve öğrencilerdir. Her iki grup da bayramlar, kutlamalar ve özel etkinliklerde, ulusal bütünlüğe gönderme yaparcasına, ideal bir uyum ve disiplin içindeki geçitleriyle, tribünlerdeki yöneticilere, halka, bazen de yabancı misafirlere resmi gücü yansıtmalıdırlar. İşte tüm bu amaçlar, yani devletin gücünü hem içeride hem de dışarıda sergileyebilme arzusu, Ankara Hipodromu gibi görkemli bir yapının inşasının ideolojik zeminini hazırlamıştır. Türkiye için 1930'lar, Batı'nın yüzlerce yıldır kendisine biçtiği "doğulu" imajını yıkmaya ve Batı dünyasının geçirdiği kapitalizm, kentleşme, burjuvalaşma gibi süreçleri yaşamamasına rağmen, aslında "batılıdan" farksız olduğunu gösterme çabalarıyla geçecektir.[557] Mimarlık ve kentsel planlama işleri, sanatsal, sportif ve kültürel alanlardaki devrimlerin yanında, devletin modernleşme projesi ve propagandalarının tamamlayıcı iki ayağı olacaktır.

Toplumsal ve mekansal dönüşümün başkentteki merkezi, ismiyle bile yeni rejimin hedefine referans veren Ulus semtidir. Bir yanda kamu binaları, diğer yanda sinemalar, pastaneler, lokantalar ve yeşil alanlarıyla Ulus, kentin en geniş kamusal alanı olmuş, Eski ve Yeni Ankaralılar 1940'lara kadar Ulus Meydanı ve çevresindeki bu mekanlarda bir araya gelmişlerdir. Jansen'in kent planında yer alan hipodrom ve stadyum da yine Ulus'ta yükselecektir.[558]

[556] Aslında bu kararlar, Huizinga'nın saydığı oyun özelliklerinden "oyunun içinde olma/dışarıda kalmama" amacına bir örnek olabilir. İçlerinde model alınan, onlardan biri gibi olmak istenen veya rakip görülen oyuncuların olduğu diplomatik bir oyun oynanmakta ve Türkiye bunun dışında kalmamaya çalışmaktadır. Oyunun içinde öne geçmek-geriye düşmek, kazanmak-kaybetmek oyun başladıktan sonraki adımdır. Oysa öncelik, oyunun bir parçası olabilmektir. Üstelik bu örnekteki oyun tanımı bir metafor değil, isminde ve içeriğinde sportif oyunların olduğu uluslararası ve itibarlı bir etkinlikler bütününü ifade etmektedir.

[557] Sibel Bozdoğan, "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, 3. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005): 118-124.

[558] Adile Nuray Bayraktar, "Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekanlar", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, s. 4(1) (Haziran-Temmuz 2016): 68. https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS-69875-OPINION_ARTICLE-BAYRAKTAR.pdf [16.09.2018].

Resim 3: Hermann Jansen'in 1932 tarihli Ankara kent planı

Cengizkan, Ali. **Ankara'nın ilk planı, 1924-25 Lörcher Planı**. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2004, 109.

Yukarıdaki planda kırmızı çerçece içinde görüldüğü gibi, hipodrom kentin batı girişinde, İstanbul yolu üzerinde ve Tayyare Meydanı'nın hemen kuzeyindedir. Bu konum, başlı başına bir güç temsili olan hipodromun kara ve hava yoluyla kente gelecek misafirleri karşılaması açısından önemlidir. Kentin batı girişinde yükselecek spor kompleksinin içinde, hipodromun yanı sıra yirmi bin kişilik ve üstü kısmen kapalı bir stadyum, antrenman sahaları, tenis kortları, yüzme havuzları ve soyunma odaları ile restoran, büfe ve gezinti alanlarının birlikte tasarlanması istenir. Hipodrom projesi özelindeyse, bir cumhurbaşkanlığı tribünü, bin kişilik kısmı birinci mevki için olmak üzere toplam yirmi bin kişi kapasiteli tribünü ile ahırlar ve yarışlar için ayrı, resmigeçitler için ayrı pistler olmalıdır.[559]

[559] "Stadyom ve yarış yeri bu sene yapılacak: Bunun için bir milyon lira hazır", **Hakimiyet-i Milliye**, 07.05.1933.

Resim 4: Jansen Planı'nda Olimpiyat Stadyumu ve Ankara Hipodromu

Jansen, Hermann. "Ankara Olympik Stadion". **Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi**. (Aktaran: Burat, Sinan. "'Yeşilyollarda Hareketle İstirahat': Jansen Planlarında Başkentin Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960)". **İdealkent**. s. 4 (Eylül 2011): 113).

Devlet, bu beklentilerini karşılayacak projeler için açtığı uluslararası yarışmaya Alman, İtalyan ve Macar uzmanlardan oluşan üç grup davet eder. Proje önerilerini değerlendirecek jüride çoğunluğun Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri ve atçılıkla ilgili uzmanlardan oluşması dikkat çekicidir: Kütahya Mebusu Recep (Peker) Bey, Erzincan Mebusu Saffet (Arıkan) Bey, Erzurum Mebusu Hüseyin Aziz (Akyürek) Bey, Süvari Müfettişi Mürsel (Bakü) Paşa ve Yüksek Yarış Islah Encümeni'nden Atıf (Esenbel) Bey bu üyelerden birkaçıdır.[560] Bu durumu, CHP'nin tek parti yönetimini etkinleştirdiği 1930'lar boyunca ülkedeki spor faaliyetlerini denetimi altına alma çabalarının bir parçası olarak görmek mümkün.[561]

[560] Ankarada Yapılacak Yarış Yeri ve Stadyum Planlarının Seçilmesi İçin Komisyon Kurulması, 1933, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, No: 37-43-6.
[561] Örneğin 1930'ların ortası itibariyle, CHP üyeleri illerde spor kulüplerinin temsilcileri olarak atanmış, kulüplerdeki lisanslı sporcular ardı ardına partiye üye yapılmış, 1922'den beri bağımsız bir

19 Haziran 1933 tarihinde Ankara Halkevi'nde toplanan jüri, İtalyan mimar Paolo Vietti Violi'nin hazırladığı projeyi "Ankara'nın ihtiyacına elverişli, teknik ve iktisadi esaslara uygun" bularak kabul eder.[562] Ancak, projenin fizik özelliklerinden önce, taşıdığı ideolojik anlamları ve dönemin siyaseti için önemini anlayabilmek için, burada Vietti Violi'ye bir parantez açmak gerekir: 1882-1965 yılları arasında yaşamış olan İtalyan mimar, çoğu İtalya'da inşa ettiği hipodrom, stadyum ve eğitim kurumlarının projeleriyle ünlüdür. 1930'ların başından itibaren Almanya, Rusya, İtalya, Macaristan gibi dönemin totaliter yönetimleri ve bunların uygulamaları Türkiye'de yakından takip edilirken, bu örnekler arasında İtalya'yla dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesine ve İtalyan mimari anlayışına ayrı bir önem verilmiştir. Bu nedenle Ankara'da inşa edilecek kompleks projesi için Vietti Violi'nin görevlendirilmesi anlamlıdır. Yeni Ankara'ya hakim olan kübik mimarinin içinde, Ankara Hipodromu'nun "Latin güzelliğini" öne çıkaran estetik bir farklılık arz edeceği düşünülür. Nitekim, hipodrom ve spor kompleksinin tamamlanması, İtalyan yetkilileri ve kamuoyunu da memnun edecek, bu işbirliği ve ortaya çıkan ihtişamlı eser İtalyan propagandasının yurtdışındaki başarısı olarak görülecek, hatta Vietti Violi Ankara'dakine benzer bir kompleks inşa etmesi için dönemin Yugoslavya başbakanı tarafından Belgrad'a davet edilecektir.[563]

1934'te temeli atılan kompleks, plana göre üç ana bölümden oluşacaktır: hipodrom, halk sporları alanları (stadyum, havuzlar, antrenman sahaları) ve lüks spor alanları (tenis kortları). Hipodromdaki yarış pisti 2.400 metre uzunluğunda ve 30 metre genişliğinde olacak; birinci mevki tribün ilk aşamada bin kişilik, "Atatürk Tribünü" olarak anılan cumhurbaşkanlığı locası ise iki yüz-üç yüz kişilik kapasiteyle inşa edilecektir. Tek parti yönetimlerinde, kitlelere hitap etmek için balkon ve loca gibi yüksekte konumlanan konuşma kürsüleri önemlidir. Bu bağlamda, Ankara Hipodromu'nda da cumhurbaşkanlığı locası, tribünlerden önce tasarlanmıştır. İki katlı tribünün üst katında ve yarım daire biçimindeki görkemli loca, Mayıs 1936 sonrasında hipodromdaki bayram kutlamaları, törenler ve at yarışlarında yüksek kademelerdeki

yapıda olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) lağvedilerek yerine partiye bağlı Türk Spor Kurumu kurulmuştur. Atabeyoğlu (2001), **age**, 15-26.

[562] Ankara'da Yaptırılacak Stadyum ve Yarış yeri İçin İtalyan Barosi ve Vietti Violi'nin Projesinin Kabulü, 1933, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, No: 37-47-10.

[563] Erhan Berat Fındıklı, "İtalyanlar ve Türkler: Mekanın Reel ve Historiyografik İnşası (1922-43)" (Doktora Tezi, TC Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 62-65.

siyasetçiler, bürokratlar ve subayları ağırlamış, kitlelere mesajlar buradan iletilmiştir.[564]

1935'e kadar yalnızca İtalya'da sekiz hipodrom inşa etmiş olan Violi, yapımı devam eden Ankara Hipodromu için gazetelere verdiği demeçte iddialıdır: "Dünyanın hemen her yerinde biraz iş yapmış bir mühendis sıfatiyle söyleyebilirim ki bu program tamamlandığı gün Türkiye dünyanın en mükemmel stadına sahib olacaktır."[565] Basın da İtalyan mimarla benzer düşünceler ve beklentiler içindedir:

> "Ankara stadyomu ve hipodromu, istasyonu şehre bağlayan büyük bir asfalt yolun üzerinde, yeni gar ve Gençlik parkı ile, baş şehrimize gelenlerin gözü önünde cumhuriyetin büyük eserleri arasında yer alacak bir varlıktır. Şen, gürbüz, sıhhatli ve güler yüzlü bir gençlik yetiştirmek davasında olan cumhuriyetimizin memlekete bir örnek olarak verdiği bu eşsiz alanın tarihinin, birçok milletlerarası rekor ve başarılarla bezenmesini temenni ederiz."[566]

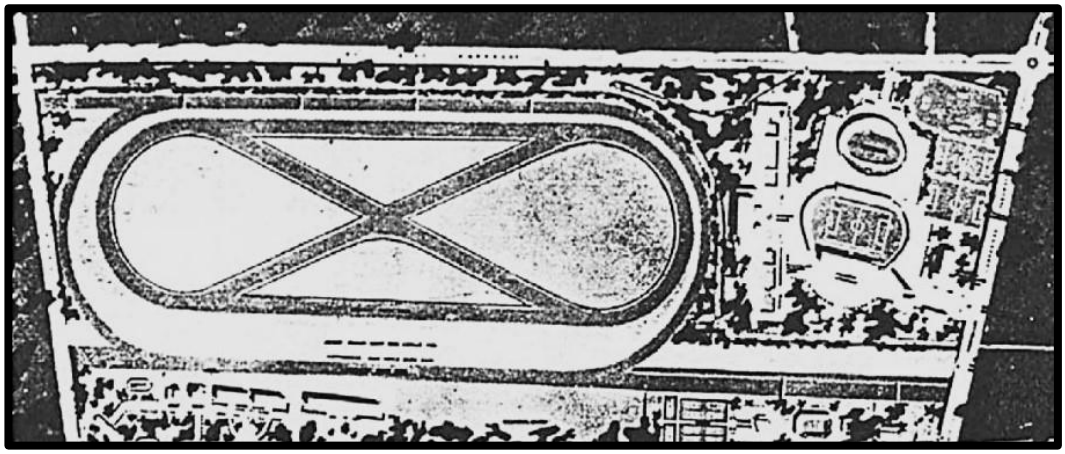
Kompleksin inşaatı 1936'da büyük ölçüde tamamlanır. Hipodrom kısmı ise, stadyum ve diğer bölümlerden önce, 10 Mayıs 1936'da koşulan at yarışlarıyla açılır. Kompleksi oluşturan alanlar içinde hipodroma öncelik verilmesi, bir takım mimari gerekçeler kadar, sembolik yönü büyük önem taşıyan Gazi Koşusu'na yetiştirilme çabasından da kaynaklamış olabilir. Zira 1927'den beri düzenlenen bu önemli koşu, genellikle Ankara ilkbahar yarışlarının haziran ayına sarkan bir haftasında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, ülkenin "Ulu Önderi" adına düzenlenen Gazi Koşusu'nun bu yeni hipodromda koşulması ayrı bir önem taşıyacaktır.

Ankara Hipodromu'nun daha ilk yarış gününde tribünler tıka basa dolmuş, başta İsmet İnönü ve Meclis Başkanı Abdülhalik Renda olmak üzere pek çok bakan yarışları izlemek üzere tribünlerde yerini almıştır.[567] Bundan böyle ulusal bayramlar ve resmigeçit törenlerinin coşkusu başkentteki bu kamusal alanda yaşanacak, halk yöneticileriyle burada bir araya gelecek, yöneticiler meşruiyetlerini bu çatı altında güçlendirecek,[568] atlar ve jokeyler ise derme çatma bir "yarış yerinde" değil, modern bir hipodromun pistinde yarışa tutuşacaklardır. Ankara Hipodromu, 1979 yarışlarının

---

[564] Korkmaz, **age**, 55-58.
[565] "Stadyomumuz eşsiz bir eser olacaktır", **Ulus**, 03.08.1935.
[566] "Ankara Hipodrom ve Stadyomu", **Ulus**, 23.03.1936.
[567] "Ankara at yarışları", **Cumhuriyet**, 11.05.1936.
[568] Örneğin II. Dünya Savaşı yıllarında, Ankara'daki çoğu yarışı kaçırmayan İsmet İnönü hipodroma geldiği günlerde halkın yoğun sevgi gösterileriyle karşılanmıştır: "Milli Şefimiz At yarışlarında (…) Milli Şefimiz gerek teşriflerinde ve gerek avdetlerinde koşu mahallini dolduran binlerce halk tarafından coşkun tezahüratla alkışlanmışlardır", **Vatan**, 26.05.1941. "Milli Şef, Ankara'da tezahüratla karşılandı (…) İnönü gerek hipodroma teşrif ederken ve gerek ayrılırlarken halk tarafından şiddetle alkışlanmışlardır." **Vatan**, 30.06.1941. "Dün yapılan ilk koşuları Milli Şefimiz de takip buyurdular (…) Reisicumhurumuz teşriflerinde ve avdetlerinde halk tarafından hürmetle selamlanmış ve alkışlanmıştır." **Cumhuriyet**, 04.05.1942.

sonunda kapanana dek kent kültürünün önemli bir parçası olarak toplumsal bellekte yer edecek ve sayısız hatıranın yaşanacağı bir alan olacaktır.

Resim 5: Vietti Violi'nin spor kompleksi projesinde hipodrom ve stadyumun diğer spor sahaları ile iç içe görünümü

Özdemir, Diler. "Ankara Hippodrome: The National Celebrations of Early Republican Turkey, 1923-1938". Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2004, 54.

Devletin at yarışları, spor müsabakaları ve törenler için başkent Ankara'da yaptığı mimari ve kentsel yenilikler, başka kentler için de planlanır. İzmir ve İstanbul'u öncelikle ele almak gerekirse, bu iki kentin coğrafi konumları, ticari ve lojistik avantajları, sosyal-kültürel birikimleri ve tarihi zenginlikleriyle zaten Ankara'ya kıyasla belli bir gelişmişlik düzeyinde olduğu söylenebilir. Üstelik her ikisi de, Osmanlılardan kalma iyi kötü birer yarış sahası ve yarışçılık kültürüne sahiptir.

İzmir Buca'daki hipodrom 1856'da, bölgede yaşayan Levantenlerce kurulmuştur ve günümüzde faaliyet gösteren Şirinyer Hipodromu ile çevresindeki haralar hâlâ aynı alanda yer almaktadır. İmparatorluk döneminde Buca'nın en gözde eğlence ve oyun alanlarından biri olan Şirinyer (eski adıyla Paradiso veya Erken Cumhuriyet yıllarındaki adıyla Kızılçullu) Hipodromu, fotoğraf ve kartpostallardaki görüntüsünden anlaşıldığı kadarıyla, Veliefendi veya İmalat-ı Harbiye Sahası gibi basit bir yarış yeri değil, aksine donanımlı bir hipodrom hüviyetindedir.[569] Hipodrom,

[569] Buca Hipodromu'nu gösteren ve 1880'lere ait olduğu belirtilen bir kartpostalda, üstü yüksek bir tenteyle kapatılmış geniş bir tribün, çadırlar ve at sahiplerinin vatandaşları oldukları ülkelerinin bayrakları gözükmektedir. Kartpostalda yarış pisti görünmese de, izleyiciler için konforlu ve korunaklı olduğu tahmin edilebilecek bir tribünün varlığı, buranın Batı kültüründeki hipodromlar gibi tasarlandığı fikrini desteklemektedir. Hakan Demirci, "Geçmişi Bilmeyen Gelecekten Ne Bekler?",

faaliyete geçtiği 1850'lerden beri, başlangıçta çoğu Levantenler olmak üzere, İzmir halkının sosyal hayatına renk katan, bütünleştirici bir kamusal alan olagelmiştir. Hipodrom ve çevresindeki bu toplantı ve etkinlikler, çoğunlukla halkın kendi arasında düzenlediği piknikler, yarışlar, bağ bozumları gibi buluşmalardır.[570] Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, hipodrom at yarışlarına ev sahipliği yapmanın yanı sıra yeni ideolojik işlevler de üstlenir.

Cumhuriyet rejimi için, son düşmanın "denize döküldüğü" İzmir'de tertip edilen gösterilerde, ulusal bayramların yanı sıra kentin düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümleri de ayrı bir yer tutar. Bu kolektif kutlamalarda kullanılan birkaç mekandan biri de Kızılçullu Hipodromu'dur. Aslında İzmir'de Konak Meydanı, Basmahane, Kordon, Kadifekale, Halkapınar Şehitliği gibi kentin kurtuluşu adına sembol olmuş bazı mekanların ulusal bayramlar ve törenler için daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Başka deyişle, 1936 itibariyle başkentte Ankara Hipodromu'nda yapılan kitlesel kutlama ve törenlerin, aynı ölçüde Buca'daki hipodromda da yapıldığını söylemek güçtür. Yine de, zaman zaman resmigeçitler ve öğrencilerin jimnastik gösterilerinin, hipodromdaki binlerce seyirci ve devletin temsilcileri önünde gerçekleştiği olmuştur. Örneğin 1938 yılının 19 Mayıs gösterilerine bine yakın öğrenci katılmış,[571] kentin kurtuluş yıldönümü olan 9 Eylül'de ise kent meydanında toplanan süvariler ve ciritçiler halkın arasından geçerek törenler için hipodroma geçmişlerdir.[572]

Buca Hipodromu'nda cumhuriyet döneminde ne tür mimari düzenlemeler yapıldığına dair ayrıntılı bulgulara ulaşılamamıştır. Eldeki tek bilgi, 1926-1935 yılları arasında İzmir Valiliği yapan Kazım (Dirik) Bey'in kentle ilgili yenileme/düzenleme planları arasında hipodrom yapımının da yer almasıdır.[573] İnşa edildiği tarihten bugüne, Ege Bölgesi'nin yegâne hipodromu olan Buca Hipodromu'nun 1936 tarihindeki fizik yapısını tarif etmek gerekirse, öncelikle pistin kenarında yan yana iki katlı iki tribün bulunduğu söylenebilir. Bunlardan biri, "birinci mevki" olarak adlandırılabilecek şekilde üst katında yarım dairelik bir balkonu ve süslü korkulukları olan, seyircilerin sıra sıra koltuklar yerine masa ve sandalyelerde oturdukları, diğerine göre daha küçük

---

Atçının Sesi, s. 14 (Ekim-Kasım 2016): 30, http://www.tyaysd.org.tr/atcininsesi3/pages/atcinin-sesi-sayi14-web.pdf [18.09.2018].

[570] Oban Çakıcoğlu (2006), **age**, 163-166.

[571] "Gençlik bayramı 19 Mayıs dün bütün yurdda sonsuz heyecanla kutlandı", **Cumhuriyet**, 20.05.1938.

[572] "Fuar, bu sene İzmir için bir neş'e kaynağı oldu", **Cumhuriyet**, 09.09.1938.

[573] Melih Gürsoy, **Tarihi, Ekonomisi, İnsalarıyla Bizim İzmirimiz** (İzmir: Yaylacık Matbaası, 1993), 273.

fakat şık görünümlü bir yapıdır. Fotoğrafın uzak bölümündeki ikinci yapının ise, günümüzdeki örneklerden farksız büyüklükte modern bir tribün olduğunu söylemek yanlış olmaz.[574] Tribünlerin büyüklük, konfor, güvenlik gibi niteliklerinin, en az sahadaki oyun ve gösteriler kadar önemli olduğu malumdur. Nitekim sahada olup biten, eğer tribündeki izleyiciyi etkileyebilirse amacına ulaşabilir. Ülkenin yeni başkentine ortalama yirmi bin kişilik bir hipodrom ancak 1936'da yapılabilmiştir. İstanbul'da bile henüz böyle bir hipodromdan söz etmek mümkün değilken, Buca Hipodromu'nun sahip olduğu bu çağdaş görünüm, ancak İzmir'in sosyal kültürel gelişmişlik düzeyine ve Batı dünyasıyla yüzlerce yıldır süregelen yakınlığına bağlanabilir.

İstanbul'un ise imparatorluktan miras bir yarış kültürü vardır. Kentin "yarış mahalli" Veliefendi, ilkin 1911'de, son olarak 1922'de yapılan inşaat ve çevre düzenlemeleriyle bir hipodrom haline getirilmeye çalışılmış, en son MRS'nin 1922'de bıraktığı şekliyle cumhuriyet yönetimine kalmıştır. Betonarme tribünü, köşkleri, büfesi, yeşil alanlarıyla toplumun sosyalleşmesi için; pistleri, tartı mahalli, hakem kulesiyle de kurallı yarışları ve bahisleri düzenlemek için elverişli durumdadır. Ancak rejimin topluma sesini duyurabilmesi için yeterli değildir. Her şeyden önce, merkeze uzaktır. Hatta hipodroma ulaşımdaki sorunları satırlarına taşıyan dönemin yazılı basınında, 1931 yılında Şişli ya da Hürriyet Tepesi gibi kentin merkezi bir bölgesinde yeni bir hipodrom inşa edilmesi bile önerilmiş fakat bu tasarı hayata geçmemiştir.[575] Mevcut hipodromun merkeze uzaklığı nedeniyle, devletin yarış ve bahis yetkilerini üzerine aldığı 1927 sonrasında, İstanbul yarış günlerinde Veliefendi'ye ek tren ve vapur seferleri düzenlenir. Oysa devlet, kentteki ulusal bayram kutlamalarında gençliğin ve ordunun gösterileri üzerinden propaganda yapabileceği Taksim Stadı, Şeref Stadı, İttihat (Fenerbahçe) Stadı, Çukurbostan (Vefa) Stadı ve son olarak İnönü Stadı gibi daha merkezi alanlara sahiptir.[576] Yine de çoğu imparatorluk döneminden kalan bu tesisler yeterli görülmemiş olacak ki, İstanbul'a Ankara'dakine benzer çok işlevli ve gösterişli bir spor kompleksi kazandırabilmek için Vietti Violi'den 1937'de yeni

[574] "İzmirde ilkbahar at yarışları başladı", **Cumhuriyet**, 22.04.1936.
[575] "At yarışları", **Cumhuriyet**, 25.04.1931.
[576] Tek partili yıllarda İstanbul'daki bayram kutlamaları ve geçit törenlerinin mekanları ve uygulama biçimleri için bkz. Cafer Ulu, "Atatürk Döneminde Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları: İstanbul ve Ankara Örneği (1925-1938)", **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 208 (2004): 249-276. Tomris Karel, "İstanbul'daki Stadyumların ve Kapalı Spor Salonlarının Fonksiyonel İşletimleri" (Yüksek Lisans Tezi, TC Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

projeler hazırlaması istenir. Bunlardan biri, inşaatına 1939'da başlanan İnönü Stadı, diğeri ise Edirnekapı-Topkapı arasına inşa edilecek ve içinde seksen bin kişilik bir stat, hipodrom, ahırlar, tenis kortları, açık ve kapalı yüzme havuzları bulunacak çağdaş bir komplekstir.[577] Bu iki projeden yalnızca ilki, savaş nedeniyle yaklaşık on yıl sonra hayata geçebilmiştir. Eldeki bu koşullar uyarınca devlet, özellikle 1930 itibariyle İstanbul'daki propaganda faaliyetleri için bu spor sahalarına öncelik verse de, yarış günlerinde Veliefendi'den de elinden geldiğince yararlanmaya çalışır.

1927-1950 aralığının yazılı basınında İstanbul yarışlarıyla ilgili haberlere bakıldığında, devletin yerel temsilcilerinin yanı sıra, merkezi otoriteyi temsil eden üst kademenin de, tıpkı Ankara yarışlarında olduğu gibi İstanbul'dakileri de kaçırmamaya özen gösterdiği görülür. Oysa İzmir ve diğer kentler için aynı şeyi söylemek pek mümkün değil. Zira bu kentlerde, devleti temsilen yalnızca yerel yetkililer yarış sahalarına görülmektedir.[578] Encümen'in 1927 itibariyle düzenlemeye başladığı İstanbul yarışlarında ise, başkentten gelen devlet erkânı sık sık Veliefendi'deki tribünlerde yerini almış, bu vesileyle yarışları ve halkı yakından takip etmeye çalışmıştır. 30'lu yıllarda Veliefendi'nin Ankaralı müdavimlerinin başında, 1924-1935 arası dönemin Meclis Reisi Kazım (Özalp) Paşa'nın geldiğini söylemek yanlış olmaz. Kazım Paşa, kimi zaman eşi ve çocuklarıyla birlikte, 1929'dan 1940'a kadar neredeyse her sene en az bir veya iki yarış gününde hipodroma gelmiş ve yerel yöneticilerle beraber yarışları takip etmiştir. Devletin İstanbullu temsilcileri arasındaysa, öncelikle 1928-1938 yıllarında kentin valisi ve belediye başkanı olarak görev yapan Muhittin Üstündağ'ı saymak gerekir. Yarışların "ev sahibi" unvanını taşıyan Üstündağ'a, çoğu zaman dönemin İstanbul Polis Müdürü Ali Rıza Bey, ordu mensupları Fahrettin Altay, Şükrü Naili Gökberk ve Şinasi Erel ile önce İş Bankası, daha sonra Başvekil sıfatlarıyla Celal Bayar da eşlik etmiştir.[579] 1940'larda ise devletin

[577] Şehir Spor Sahaları Planlarının Yapılması İçin İtalyan Mimar Vietti Violi ile Yapılan Temaslar, 1938, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, No: 1114-67-2.
[578] Burada her yarış gününün ulusal basına yansımasının mümkün olmadığı hesaba katılmaktadır. Ancak *Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Vatan* gibi dönemin ulusal düzeydeki yayın organlarında yapılan taramalarda, Başbakan ve daha sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, meclis başkanlarının, bakanların ve ordu komutanlarının İzmir'de veya başka kentlerdeki yarışları izlemeye gittiklerine dair herhangi bir habere ulaşılmamıştır. Bu kentlerdeki yarışlara, devleti temsilen valilerin ve o kentte görev yapan subayların katıldıkları görülür. Buna karşın, çoğu Ankara'da yaşayan bakan, milletvekili ve üst düzey komutanlar sık sık Veliefendi Hipodromu'na gelmektedir.
[579] İstanbul yarışlarının ertesi günlerinde sonuçları sayfalarına taşıyan gazeteler, kazanan atların isimleri ve yarışı bitiriş dereceleri gibi mutat bilgilerin yanında, eğer devleti temsilen herhangi bir bürokrat veya subay tribünlerde yer almışsa, bu bilgiyi genellikle haberin ilk paragrafında vermektedirler. Örnekler için Bkz. "At yarışları - Bu sene yarışlara çok rağbet var", **Akşam**, 02.08.1930; "Dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 10.08.1929; "Yaz at yarışları", **Akşam**, 11.08.1929;

Veliefendi'deki temsilcilerinin başında Vali Lütfi Kırdar ile önce Hariciye Vekili, daha sonra Başbakan unvanlarıyla Şükrü Saraçoğlu gelir.[580] Tek partili dönemde, İstanbullu veya bir nedenle o tarihte İstanbul'da bulunan başka kentlerin mebusları da Veliefendi'ye gelip gidenler arasındadır.[581] İsimleri anılan tüm bu zevat, yukarıda da sözü edildiği gibi, kişisel at sevgilerinden öte, hem devletin himayesindeki bir organizasyonu hem de organizasyona ilgi ve katılım göstermesi hedeflenen halkı yerinde gözlemlemek için buradadırlar. Subaylar konunun uzmanı birer süvari, valiler ve emniyet müdürleri etkinliğin ev sahipleri, Celal Bayar yarışları finanse eden İş Bankası Genel Müdürü, İsmet İnönü ülkenin başbakanı, mebuslar ise halkın temsilcileridir. Dolayısıyla, yarışlara resmi katılımdaki bu görev ve unvan çeşitliliği, tıpkı başkentteki gibi, İstanbul'da da devletin bu organizasyona verdiği önemi gösterir. Üstelik basına yansıyan fotoğraflardan, Veliefendi'deki 1922'den kalma tribünlerin tek parti rejiminin propagandist mimarinden uzak olmasından dolayı, bu üst düzey yöneticilerin yarışları izlemeye gelen halkla daha fazla iç içe oldukları anlaşılmaktadır.[582]

Tek partili yıllarda devletin at yarışları aracılığıyla başvurduğu diğer bir gösteri biçimi, yurtdışından gelen konukları hipodromda ağırlamaktır. Bu şekilde, bir yandan yabancı konuklara ülkenin modern spor sahaları ve toplumun hızlı dönüşümü gururla sunulmakta, diğer yandan da basın aracılığıyla topluma diplomatik ilişkilerdeki ilerlemeyi ve "dost" ülkeleri tanıtma fırsatı doğmaktadır. Daha çok Ankara yarışlarında başvurulan bu yöntemin ilk örneği, 1928'de Türkiye'yi ziyaret eden

---

"At yarışları", **Cumhuriyet**, 30.08.1930; "Dün çok mütenevvi bir spor faaliyeti vardı", **Cumhuriyet**, 28.07.1934; "Ankara sonbahar yarışları", **Kırmızı Beyaz**, y. 1, s. 48 (11.10.1937): 3; "Başvekilimiz de yarışları sonuna kadar takib etti", **Cumhuriyet**, 08.08.1938; "At yarışları", **Kırmızı Beyaz**, y. 2, s. 9-61 (08.08.1938): 3.

[580] "At yarışları", **Vatan**, 21.07.1941; "At yarışları", **Cumhuriyet**, 28.07.1941.

[581] Herhangi bir nedenle yarış günlerinde İstanbul'da bulunan başka kentlerin mebusları, Veliefendi'ye farklı nedenlerle gitmiş olabilirler. Bu nedenlerin, at ve yarış merakı, devlet organını temsil veya yalnızca bir davetli sıfatıyla katılım olduğu düşünülebilir. Ancak dikkate değer başka bir neden, Anadolu'dan gelen mebusların kendi kentlerinde düzenlenmesine ön ayak olacakları yarışlar için büyük kentlerdeki organizasyonları gözlemleme çabası da olabilir. Zira *Akşam* gazetesinin 02.08.1930 tarihli haberine göre, Maraş Mebusu Mehmet Mithat (Alam) Bey Veliefendi'deki yarışları izlemeye gelmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinin 18.03.1933 tarihli bir haberinde ise, Maraş'ta biniciliğe büyük bir ilgi olduğu, köylülerin kendi aralarında yarışlar düzenledikleri, bunun üzerine Cumhuriyet Halk Fırkası Maraş Şubesi'nin büyük bir at yarışı düzenleyeceği yazmaktadır. Bu bilgiler, İstanbul veya Ankara gibi kentlerde düzenlenen yarışların, ülkedeki daha ufak kentlerdeki yarışlar için model alınmaya çalışıldığı olasılığını akla getirmektedir.

[582] Örneğin 28.07.1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki fotoğrafta, Meclis Reisi Kazım Özalp tribünde yan yan oturduğu çocuklarla konuşmakta; 01.08.1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki fotoğrafta ise Kazım ve Fahrettin Paşalar, pistin hemen yanında halka iç içe yarışları takip etmektedirler.

Afgan Kralı Emanullah Han'ın Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın davetlisi olarak Ankara'daki yarış sahasına gelişidir.[583] Gazi Paşa'nın birlikte hipodroma gittiği diğer konuğu ise, 1934'te Ankara'ya gelen İran Şahı Rıza Pehlevi'dir.[584] İki yıl sonra, bu defa Sovyetler Birliği (SSCB) büyükelçisi 1936 yılının Gazi Koşusu'nu tribünde İsmet İnönü ve bakanlarla beraber izlemiş, gazetelerde yayımlanan tribündeki fotoğrafı "Dost Rus Elçisi" ifadesiyle sunulmuştur.[585] İki savaş arası dönemde, Ankara Hipodromu'nu şereflendiren diğer konuklardan biri de, 1939 ilkbahar yarışlarının altıncı hafta koşularını Başbakan Refik Saydam ve Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu'yla birlikte izleyen Romanya Hariciye Nazırı Bay Gafenko'dur.[586] Ankara ve İstanbul yarışlarına en çok katılan yabancı misafirlerin ise, at yarışlarıyla tarihi ve kültürel bağları kuvvetli olan İngiliz elçiler ve aileleri olduğu görülür.[587]

4.2.1.3. Yarış Programlarında Örtülü Propaganda: Kimliklendirilmiş Koşular

At yarışlarının tek partili yıllarda nesnesi olduğu siyasal sembolizm ve propagandalara son örnek, yıllık yarış programlarında yer verilen bazı önemli veya "isimli" koşulardır. Hobsbawm ve Ranger, devletin toplumu denetim altında tutmak, kurumsal varlığını ve tahakküm gücünü daim kılmak için gelenekler icat ettiğini söylerler. Periyodik olarak tekrarlanan bir dizi törensel etkinlikten oluşan bu gelenekler, ulusun bütünlüğünü sağlamak, halkın devlete karşı sadakatini güçlendirmek ve toplumsal hafızayı bu ideolojik zeminde şekillendirmek gibi önemli amaçlara aracılık eder. Sportif etkinlikler de, tıpkı festivaller, bayramlar ve törenler gibi en çok başvurulan bu "icat edilmiş gelenekler" arasındadır.[588] At yarışları alanında da belli koşulara bu bağlamda yeni kimlikler verilmesi, devletin gelenek icat etme yöntemlerinden biri olarak düşünülebilir. Encümen tarafından belirlendiği düşünülen bu koşu isimlerinin

[583] İsmail Akbaş, "Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, v. VII, s. 16-17 (Bahar-Güz 2008): 322, https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/ismail%20akkas%202.pdf [13.05.2020].
[584] "1934 - İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyareti dolayısıyla Ankara'da Hipodrom alanında düzenlenen geçit töreninde", **TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Resimleri Arşivi**, http://www.kultur.gov.tr/genel/galeri/ataturk/ataturkresimleri/4/pages/0176_03.htm [22.09.2018].
[585] "Ankara ilkbahar yarışları bitti", **Cumhuriyet**, 16.06.1936.
[586] "At yarışları", **Kırmızı Beyaz**, y. 3, s. 52-104 (19.06.1939): 3.
[587] "Dünkü at koşuları - At yarışlarının ikinci haftası daha parlak ve daha kalabalık oldu", **Cumhuriyet**, 03.08.1936; "Dünkü at yarışları - Yarışlara İngiliz elçisinin de atı iştirak etti", **Cumhuriyet**, 24.08.1936; "Ankara'da yapılan at yarışları", **Cumhuriyet**, 17.05.1938; "Gazi Koşusu'nu Fikret Atlı'nın Varad'ı kazandı", **Üzengi**, y. 1, s. 7 (11.06.1943): 10.
[588] Eric Hobsbawm and Terence Ranger, **The Invention of Tradition** (Cambridge University Press, 1983), 1-12.

içerikleri ve bazılarının uygulamaya geçirildiği tarihler, devletin ulusal ve uluslararası politikalarıyla alakaları bakımından dikkat çekicidir. Aslında yarışlara önemli bir kişi veya kurum adına kimlik verme geleneği, imparatorluk dönemi yarışlarından hatırlanacağı gibi, daha 19. yüzyılda Buca'da ve Kağıthane'de düzenlenen yarışlara kadar uzanır. Yarışları finanse eden veya himayesine alan İzmir Rıhtım Şirketi Koşusu, Aydın Demiryolu Şirketi Koşusu veya Sultan Koşusu, kökleri İngiliz yarışçılığına uzanan bu geleneğin Anadolu ve İstanbul'daki ilk örnekleridir. Yüksek Yarış ve Islah Encümeni döneminde de bazı koşuların toplumca benimsenmiş şahıslar, büyük zaferler ve yurdun bazı yöreleri onuruna isimlendirildiği görülür. TJK'nın kuruluşuyla devam eden ve günümüzde de uygulanmakta olan bu yöntemin, tek partili yılların siyasal koşullarına paralel geliştiğini ve devletin bu yolla söylemlerini güçlendirmeye çalıştığını ileri sürmek mümkün.

Toplumun genelince benimsenen, sevilen, saygı duyulan kişiler onuruna düzenlenen koşularla başlamak gerekirse, bu alanda akla gelen en çarpıcı örnek, ilk kez 1927 Ankara İlkbahar Yarış Programı içinde yer verilen ve ülke yarışçılığının günümüzde de en itibarlı sembolü olan Gazi Koşusu'dur. Bu koşu, farklı açılardan iki simgesel öneme sahiptir. Bunlardan ilki, daha çok sportif ve fizik başarıya dayanan, kazananlar için hatırı sayılır ikramiyeler sunan ve yüksek popülaritesiyle ülkenin at yarışları alanında "en büyük klasiği" olma özelliğidir. Yaygın görüşle, İngiltere'nin dünyaca ünlü *Derby* yarışının Türkiye'deki örneği olarak anılırken, bu koşunun galibi olan atlar ve jokeyleri ise o yılın en büyük başarısını elde etmiş sayılırlar. At sahipleri için atını bu koşuya kaydettirebilmek, jokeyler içinse bu atlardan birine binebilmek, para kazanmanın ötesinde çok daha büyük bir prestijdir. Gazi Koşusu'nun diğer simgesel yönü ise politiktir. İlk kez koşulduğu 1927, Şeyh Said İsyanı ve İzmir Suikastı gibi olayların hemen ertesinde, dört yıl süren Takrir-i Sükûn Dönemi'nin tam ortasında bir yıldır. Yeni rejime ve yöneticilerine karşı eyleme geçirilen muhalif hareketler, ancak hükümetçe uygulamaya konan sıkıyönetim kanunu, geniş çaplı tahkikatlar ve kurulan İstiklal Mahkemelerinin infazlarıyla bastırılabilmiştir. Bu ortamda, devletin söylemlerinde, sosyal hayatı şekillendiren politikalarında ve eyleme konan inkılaplarda Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderme yapmak, tıpkı ulusal bayramların coşkuyla kutlanması veya her söylemde milli unsurlara vurgu yapılması gibi, tasarlanan ulusal birliğin sağlanması için de önemli bir başvuru aracıdır. Bu bağlamda Gazi Koşusu, koşulmaya başladığı ilk günden bu yana, ülke yarışçılığının en büyük

koşusu olmanın yanı sıra, sahip olduğu bu politik sembolizmini, tıpkı ilk günkü gibi, bugün de korumaya devam etmektedir.[589]

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin ilk yıllık programına böyle sembol bir koşunun kimlerin önerisi ve kabulü üzerine konduğuna dair herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. Yalnızca bir tahmin yürütmek gerekirse, bu fikir İsmet Paşa, Fahrettin Paşa, Atıf Bey gibi hem Encümen çalışmalarıyla doğrudan ilgili hem de Mustafa Kemal Paşa'nın yakınındaki kişilerce ortaya atılmış olabilir. Bu kişiler arasında Atıf Bey, iyi düzeydeki Fransızcası ve Batı dünyasındaki sosyal-kültürel gelişmeleri yakın takibi nedeniyle bir adım öne çıkar. Zira Gazi Koşusu fikri ortaya atılırken, başka ülkelerde de toplumun ortak değerlerini veya ulusal kahramanlarını öne çıkaran benzer etkinliklerden ilham alındığı varsayılabilir. Akla ilk önce İngiltere ve Birleşik Devletler'de koşulan *Derby, Epsom, Royal Ascot, Kentucky Derby* gibi dünyaca ün kazanmış yarışlar gelse de, bunlar 18. ve 19. yüzyıllar gibi görece erken bir dönemde koşulmaya başlamıştır. Ayrıca bunların bazıları, içeriklerindeki mesajlarla Britanya hanedanını taltif ettikleri için,[590] arz ettikleri siyasal sembolizmin Gazi Koşusu aracılığıyla desteklenecek cumhuriyet rejimi ve ulus devlet ideolojisiyle pek fazla örtüştüğü söylenemez. Buna karşın, I. Dünya Savaşı'nda karşı cephelerde yer

[589] Gazi Koşusu'nun sahip olduğu bu politik ifade, at yarışlarının farklı paydaşları tarafından dönemin siyasi gelişmelerine göre şekillenebilir. Örneğin, 30 Haziran 2013'te koşulan 87. Gazi Koşusu, "Gezi Olayları" olarak anılan toplumsal hareketlerin yoğun biçimde yaşandığı bir döneme denk gelmiştir. Koşunun ardından düzenlenen ödül töreni sırasında, dönemin Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanı, İstanbul Valisi ve ödülü vermek üzere podyumda bekleyen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) bir milletvekili, isimleri anons edildiğinde tribünlerdeki seyirciler tarafından "Mustafa Kemal'in askerleriyiz" sloganlarıyla protesto edilmiştir. 26 Haziran 2016 tarihinde koşulan 90. Gazi Koşusu'nda da, bu defa dönemin Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanı ile Gençlik ve Spor Bakanı aynı sloganların hedefinde kalmış, yarış öncesinde pistte Atatürk'ün at üstündeki bir resminin yer aldığı büyük bir pankart açıldığında ise tribünlerden hep bir ağızdan "Türkiye laiktir, laik kalacak" sloganları yükselmiştir. Meral Tamer, "Veliefendi'deki Gazi Koşusu'nda da 'Her yer Taksim, her yer direniş'ti", **Milliyet** 02.07.2013, http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/meral-tamer/veliefendi-deki-gazi-kosusu-nda-da--her-yer-taksim--her-yer-direnis-ti-1731246/ [28.07.2018]; "Gazi Koşusu'nda sürpriz protesto", **Sözcü**, 01.07.2013, http://tv.sozcu.com.tr/2013/haber/video/gazi-kosusunda-surpriz-protesto/attachment/ata-7 [28.07.2018]; "90. Gazi Koşusu'nu Graystorm kazandı", **T24**, 26.06.2016, http://t24.com.tr/haber/90-gazi-kosusunu-graystorm-kazandi,347227 [28.07.2018].

[590] Örneğin ilki 1711'de Ascot'ta koşulan *Royal Ascot* yarışı, İngiltere, İskoçya ve İrlanda Kraliçesi Anne'in at sevgisinden hareketle organize edilmeye başlanmıştır. Organizasyonun logosunda, Britanya Kraliyet tacı bulunur. *Derby, the Oaks, One Thousand Guineas* gibi "İngiliz Klasikleri" arasında yer alan yarışlar ise, 19. yüzyılda kraliyete bağlı soylular tarafından düzenlenmeye başlanmıştır. Bu yarışlardan üçünü birden kazananlara verilen büyük ödül ve unvan ise, yine hanedana ve sembolüne referans veren "Üçlü Taç" (*Triple Crown*) olarak adlandırılır. "History of Royal Ascot", **Britain Magazine**, http://www.britain-magazine.com/features/royals/queen-elizabeth-ii/300-years-of-ascot/ [29.07.2018]; "The Origins of Royal Ascot", **Royal Ascot Official Hospitality Supplier**, http://www.royalascothospitalityuk.co.uk/history-of-royal-ascot [29.07.2018]; "Triple Crown", **Encyclopaedia Britannica**, https://www.britannica.com/sports/Triple-Crown-American-horse-racing [29.07.2018].

alınmasına rağmen, kültürel ve tarihsel bağların kuvvetli olduğu ve yeni rejimin cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laikliğe dayalı siyasetinde model aldığı Fransa'daki bir yarıştan esinlenilmiş olması daha muhtemeldir. Nitekim Fransa'daki yarışların günümüzde de en prestijli kupalı koşusu olan "Zafer Anıtı Koşusu" (*Prix de l'Arc de Triomphe*) ilk Gazi Koşusu'ndan yalnızca yedi sene önce, 1920'de düzenlenmeye başlamıştır.[591] I. Dünya Savaşı'nın ardından at yarışlarında bir yenileşme sürecine girilen Fransa'da, ismiyle savaşta elde edilen zafere gönderme yapan, başkent Paris'te düzenlenen ve İngiliz atlarına mahsus olan bu koşunun, o dönem Gazi Koşusu için (*Derby* koşusunun örnek alındığını ileri süren genel teamülün aksine) Batı dünyasından alınmış en ideal model olabileceği iddia edilebilir.

İlk Gazi Koşusu, beş haftalık Ankara İlkbahar Yarış Programı'nın ikinci haftasına denk gelen 10 Haziran 1927 tarihine konur. Bu tarih, yalnızca resmi tatil olan bir cuma günü değil, aynı zamanda o yılki Kurban Bayramı'nın da ilk günüdür. Başka deyişle, tahayyül edilen ulusun birliğine, gelişimine ve liderine atfedilen bu yeni etkinlik, aynı zamanda toplum için ortak bir neşe ve mutluluk ifade eden geleneksel bir kutlamayla da bilinçli olarak aynı tarihe denk getirilmiştir. İmalat-ı Harbiye Sahası, pistinden tribünlerine kadar baştan aşağı düzenlenir ve yeni bir hipodrom havasında Ankara ilkbahar yarışlarının 3 Haziran 1927 Cuma günü koşulacak ilk haftasına yetiştirilir. Gazeteler, devlet erkânının yakından takip ettiği inşaat sürecinin başarıyla tamamlandığını ve ortaya çok güzel bir saha çıktığını yazar. Tribünler, büfe, çadırlar, ilk yardım birimi ve bahis gişeleriyle Ankara yarış sahası artık ilk programlı etkinliğine hazırdır. Yerelden katılımı arttırmak içinse Anadolu Otomobil ve Otobüs T.A.Ş. yarış sahasına özel seferler koymuştur.[592] Nihayetinde tüm bu hazırlık ve çabalar olumlu sonuç verir: Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa ve tüm bakanların yerinde izlediği, Ankara valisinden emniyet müdürüne kadar çok sayıda yerel yönetici ve subayın hakem heyetlerinde görev aldığı bu ilk hafta yarışlarına Ankara halkı da büyük ilgi gösterir.[593]

---

[591] "Prix de l'Arc de Triomphe 1920: tous partans", **Le Figaro**, 02.10.2015, http://www.lefigaro.fr/histoire/archives/2015/10/02/26010-20151002ARTFIG00292-prix-de-l-arc-de-triomphe-1920-tous-partants.php [29.07.2018]; "Les étrangers à la conquête du Prix de l'Arc de Triomphe**", La Chaîne Info**, 30.09.2017, https://www.lci.fr/hippisme/les-etrangers-a-la-conquete-du-prix-de-l-arc-de-triomphe-2065869.html [29.07.2018].

[592] "Dünkü at yarışları büyük bir mükemmeliyet içinde cereyan etti", **Hakimiyet-i Milliye**, 04.06.1927.

[593] Ankara ilk hafta yarışlarını birinci sayfasından, "Dünkü at yarışları büyük bir mükemmeliyet içinde cereyan etti" başlığıyla ve sayfanın neredeyse yarısını kaplayacak büyüklükte veren *Hakimiyet-i Milliye*, haber içeriğini yarış sahasından fotoğraflarla desteklemiştir. Haberin üstündeki fotoğrafta,

Ertesi hafta ise sıra, cumhuriyet tarihinde ülkenin liderine atfedilmiş ilk spor müsabakası olan Gazi Koşusu'ndadır. Programda başka yarışlar da bulunmasına karşın, en büyük hazırlık ve çağrılar Gazi Koşusu için yapılır. Yarışa, tıpkı Fransa'daki *l'Arc de Triomphe* gibi yalnızca üç ve yukarı yaşlı İngiliz safkanları katılacaktır.[594] Yarışmak üzere yurtdışından trenle veya deniz yoluyla yurda getirilen İngiliz atlarından yalnızca *Fama* Ankara'da, diğerleri ise henüz İstanbul'dadır. Atlar bu büyük buluşma için trenle başkente getirilirler. İstasyona gelişleri bile başlı başına bir tören havasında gerçekleşmiştir. O günü Akson şöyle aktarır:

> "Bunların Ankara'ya gelişi bir bayram gününün tesidi gibi oldu. Neriman'ı İhsan Bey (İhsan Atçı), Baratom'u Hakkı Bey (Hakkı Eray), Balandist'i sahibi getirdiler. Gazi Koşusuna iştirak edecek atlar istasyonda davul zurna ile karşılandı. Bu merasimin tertipleyicisi Faik Bey (Çingene Faik) idi, fakat fikir onun değildi. Atıf Bey, Fethi Bey (Fethi Yaman) ve kardeşi Fahri Bey yarışlara halkın alakasını çekmek için bunu düşünmüşler ve Faik Bey'e böyle bir tören hazırlaması emredilmişti. Faik Bey bu tarihten itibaren ring memurluğu vazifesini deruhte etmiştir. O tarihlerde Ankara at yarışlarına gidenler Faik Bey'i gri jaket atayı ve silindir şapkası ile atları ringten alıp piste çıkardığını hatırlarlar. Elinde bir baston da taşırdı. Bunu da Faik'in Pariste bu vazifeyi gören meslekdaşından hiç bir noksanı kalmaması için Atıf Bey temin etmişti."[595]

Bu anılar, ilk kez düzenlenen Gazi Koşusu aracılığıyla, dönemin toplumsal modernleş(tir)me politikalarına da ışık tutar. Yarışacak "yabancı" atları, tıpkı kente gelen önemli misafirler gibi karşılamak için düzenlenen tören, Batılı tarzda bir etkinliğin yeniden inşa edilen başkentin ahalisinde merak uyandırmasını ve daha çabuk benimsenmesini kolaylaştırıcı bir yöntemdir. Bu törenin düzenlenmesinde de başrolü oynadığı anlaşılan Atıf Bey, yarışlar için yetkilendirilmiş kurumun genel sekreteri olarak, belli ki yalnızca pistlerin düzeni veya programların hazırlanmasına değil, yakından izlediği Batı kültürünün de devrimler ışığında ülkede yerleşmesine gayret göstermiştir. Daha Şapka ve Kıyafet Devrimi'nin Kastamonu'da fitilinin

---

İsmet Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya elinde tuttuğu kağıtları göstermekte ve bir şeyler anlatmaktadır. Altındaki fotoğraf ise tribünlere odaklanmıştır: kadın-erkek tüm seyirciler bir arada oturmakta, tribünde boş koltuk görülmemektedir. Pek çok seyircinin başında fötr veya İspanyol tipi siperlik şapkalar vardır. Sağ taraftaki dört fotoğrafta ise, en üstte hakem kulesi, altında da yarışları kazanmış üç atın görüntüleri sıralanmıştır. **Hakimiyet-i Milliye**, 04.06.1927.

[594] 1920'lerin ilk yarısı boyunca yurda getirilen İngiliz atlarının Arap atlarına göre daha üstün oldukları kabul edilmiş, 1925-1926'da uzmanların hazırladıkları raporlarda yarışçılık için İngiliz atının gerekliliği vurgulanmış, aynı yıllarda Atıf Bey ve Akif Bey yurtdışından az sayıda safkan İngiliz yarış atı getirmiştir. 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu'ndan açıkça anlaşıldığı gibi, bu ilk yıllardaki at yarışları ve sergileri, tarımsal kalkınma için Arap atı neslinin iyileştirilmesini destekleyecek bir yöntem olacaktır. Buna karşın, büyük önem atfedilen Gazi Koşusu'nun Arap yerine İngiliz atlarına açık olması, bu koşunun tarımsal kalkınma için at neslinin iyileştirilmesi yerine, Batı dünyasınca kabul görmüş İngiliz atına dayalı yarışçılık geleneklerinin ülkede yerleştirilmesinin hedeflendiğini gösterir. Diğer yandan, bu özelliğiyle de, örnek alındığı iddia edilen *Prix de l'Arc de Triomphe* koşusunun kurallarıyla benzerlik göstermektedir.

[595] Akson, **age**, 28.

yakılmasının üzerinden iki sene geçmeden, Ankara yarışlarına gelen seyirciler her koşu öncesinde atların yanında jaketatay ve silindir şapkadan oluşan protokol kostümüyle boy gösteren bir yetkili aracılığıyla yavaş yavaş bu devrimlere alıştırılmaktadır. Üstelik bu kişi, şeref tribününde oturan ve sınırlı bir süre görülebilen/erişilebilen üst düzey yöneticilerden değil, oyunun başrol oyuncuları olan atlarla birlikte halkın gözü önünde duran bir görevlidir. Böylece hedeflenen toplumsal dönüşüm, spor sahaları gibi kamusal alanlarda hızla uygulamaya geçirilmiş ve halkın görsel belleğinde yer etmeye başlamıştır.

Gazi Koşusu'nun da dahil olduğu ikinci hafta yarışları öncesinde, gazeteler bir önceki haftanın yarışlarına gösterilen ilgiyi ve organizasyondaki başarıyı hatırlatarak, ertesi gün koşulacak programda Gazi Koşusu'nun önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim Kurban Bayramı'nın ilk günü olmasına ve aynı günün spor programında bir de futbol maçı bulunmasına rağmen, Ankaralılar yarışlara beklenenden de büyük ilgi göstermiş, Akson'un tabiriyle "koşu yeri dehşetli kalabalık" bir hale gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve asker-bürokrat tüm yönetim heyetinin tribünde yerini almasıyla yarışlar saat 15.00'te başlar. *Kısmet* adlı Arap atının birinci olduğu ilk yarışın ardından, üç ve yukarı yaşlı dört İngiliz atı ilk Gazi Koşusu için piste çıkar: Ali Muhiddin Hacı Bekir'in *Neriman*'ı, İsmet Paşa'nın *Fama*'sı, İzmitli Osman Bey'in *Baratom*'u ve Dr. Seferof'un *Bolandist*'i. Gazetelerde yarışın 2.000 metre üzerinden koşulduğu yazsa da, Encümen'in 1932 tarihli kayıtlarına göre mesafe 2.400 metredir. 2.000 lira ödüllü bu önemli yarışı, jokeyi İhsan (Atçı) Bey'in idaresindeki *Neriman* burun farkıyla kazanarak tarihe geçer. *Fama* ikinci, *Baratom* üçüncü olmuştur. Bahis oyunları ise henüz günümüzdeki kadar çeşitli değildir. Yalnızca yarışın birinci ve ikinci gelecek atlarını tahmin etmeye dayalı olan "ganyan" ve "plase" oyunları mevcuttur.[596] *Neriman*, 190 kuruşluk ganyan değeriyle birinci gelmiştir.[597] Ancak rejim açısından bu koşu özelinde önemli olan, Mustafa Kemal Paşa'nın at yarışları aracılığıyla taltif edilmesi ve isminin farklı bir alanda daha tarihe ve toplumsal belleğe kaydedilmesidir.

[596] Köstem, **age**, 110-113; Akson, **age**, 28-29.

[597] Kurban Bayramı'nın ikinci ve üçüncü günleri gazeteler çıkmadığı için, 10 Haziran 1927'de koşulan yarışların haberleri ancak 14 Haziran 1927 tarihli gazetelerde yayınlanmıştır. İlk Gazi Koşusu'nu yine ilk sayfasından, sayfanın yarısını kaplayacak şekilde veren *Hakimiyet-i Milliye, Neriman*'ın galibiyetini haberin manşetinden duyurmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın sahaya gelişinin ve yanındaki heyetle birlikte yarışları izlerken çekilmiş fotoğrafları bir kolaj halinde sunulmuştur. Tribünler yine şık giyimli ve şapkalı izleyicilerle doludur. "Cuma günü at yarışları daha parlak oldu", **Hakimiyet-i Milliye**, 14.06.1927.

Gazi Koşusu'nun günümüzde görmeye devam ettiği ilgi, bu girişimin başarıya ulaştığının açık bir kanıtıdır.

TJK'nın kurulduğu 1950 yılına kadar, Gazi Koşusu dışında başka bir kişi adına düzenlenmiş herhangi bir yarışa rastlanmaz. Bu durum, Mustafa Kemal Atatürk'e duyulan yüksek saygı ve kendisine atfedilen "Ulu Önder", "Büyük Şef", "Türk Ulusunun Kurtarıcısı" gibi unvanlarla yüceltilen konumuyla ilgili olmalıdır.[598] Bu kuralı ve kararı delen tek bir istisna vardır: 1939 itibariyle koşulmaya başlanan ve Türkiye'de at yarışlarının ilk kupalı koşusu olan Reisicumhur Koşusu.[599] Aslında bu koşu, bir kişiyi değil, bir makamı onurlandırma amacıyla başlatılmıştır. Ancak, Atatürk'ün vefatının ardından cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, bu göreve gelişiyle birlikte partinin "Değişmez Genel Başkanı ve Milli Şefi" sıfatlarını almış, portre fotoğrafları poster halinde ülkedeki tüm kurumlara dağıtılmış,[600] banknotların üzerinden Atatürk'ün resmi kaldırılıp kendi resmi konmuş,[601] 1950'ye kadar basılan bazı pulların üzerinde fotoğrafı yer almıştır.[602] Cumhurbaşkanlığının ülkede ilk kez el değiştirmesiyle yaşanan bu hızlı ve simgesel dönüşümler ışığında, İnönü'nün yeni görevindeki daha ilk yılında programa eklenen Reisicumhur Koşusu'nun da, aynı bağlamda ortaya çıkmış bir kişisel meşruiyet sembolü olduğu söylenebilir.

Encümen, tek parti yönetiminin gitgide güçlendiği 1930'larda bazı koşuları bu defa "büyük zaferler" onuruna isimlendirir. Bu uygulamalarda, koşuların isimleri kadar, bu isimlerin verildiği seneler de bilinçli olarak seçilmiştir ve taşıdıkları örtülü siyasal anlamlar nedeniyle her biri incelemeye değer örneklerdir. 30'lu yılların yarış programlarında beliren ve günümüzde de yaşamaya devam eden bu koşuların en dikkat çekenleri arasında Birinci ve İkinci İnönü Zaferi Koşuları, Çaldıran Koşusu ve Hatay Koşusu'nu saymak mümkün. Bunlardan hem bir kişi hem de bir zafere eşzamanlı gönderme yapan ilk örnek, 1931 yılı İstanbul Yarış Programı'nın dördüncü ve altıncı

---

[598] 11 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatını haber veren dönemin yazılı basını, kendisi için benzer tanımlar kullanır: "Aziz Atatürk'ümüzü Kaybettik", **Yeni Sabah**, 11.11.1938; "Babamızı Kaybettik", **Tan**, 11.11.1938; "Türk vatanı büyük yapıcısını, türk milleti Ulu Şefini, insanlık Büyük Evladını Kaybetti", **Yeni Mersin**, 11.11.1938.

[599] Reisicumhur Koşusu (günümüzdeki adıyla Cumhurbaşkanlığı Koşusu), Türkiye'de at yarışlarının ilk kupalı koşusudur. Gazi Koşusu'nda uzun yıllar kazananlara şilt ve plaket verilmiş, bu koşuda kupa verme geleneği 1970'te başlamıştır. Köstem, **age**, 133.

[600] Fahri Sakal, "Almanya'da Bastırılan İnönü Resimleri", **History Studies International Journal of History**, c. 3, s. 3 (2011): 339-341, http://journaldatabase.info/articles/almanya_bastrlan_nonu_resimleri_nonu.html [23.09.2018].

[601] "Batan Gemideki İnönü Paraları - 1940", **İnönü Vakfı**, http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/tarihten/1846-batan-gemideki-inonu-paralari [23.09.2018].

[602] Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, 7. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 675-767.

haftalarına konan "Birinci İnönü Zaferi" ve "İkinci İnönü Zaferi" adlı koşulardır. Bu iki koşu, üç yıl önce satın alınarak Karacabey Harası'na hibe edilen İngilizlerin verdiği ilk yavrularının katılımına açılmıştır. Başka deyişle, ilk kez Türkiye'de yetiştirilmiş safkanlar, yerli yetiştiriciliğin ilk meyveleri olarak ve "Türk tayları" namıyla piste çıkarlar.[603] Böylece yeni rejim, safkan yetiştiriciliğindeki bu zaferini, bundan tam on yıl önce cephede kazanılmış ve toplumsal bellekte canlılığını koruyan iki zaferle birleştirmeyi başarır. Nitekim bu koşuların isimlerini aldıkları Birinci ve İkinci İnönü Savaşları, sırasıyla 9-11 Ocak 1921 ve 23 Mart-1 Nisan 1921 tarihlerinde gerçekleşmiş ve İsmet Paşa'nın komutasındaki Türk Ordusu'nun zaferiyle sonuçlanmıştır.[604]

Ulusun bütünlüğünü ve salahiyetini simgeleyen bir zafere gönderme yapan diğer yarış, 1937'nin yıllık yarış programına eklenen Çaldıran Koşusu'dur. Söz konusu yarışın ismi ve ortaya çıkış tarihi anlamlıdır. Zira 1937, Dersim İsyanı olarak kayıtlara geçen ayaklanmaların ve buna karşılık devletin Dersim Harekatı adıyla bölgeye askeri müdahalesini başlattığı yıldır. Koşuya ismini veren Çaldıran Savaşı ise, I. Selim'in (1470-1520) Safevi Devleti'yle 1514'te yaptığı ve zaferle ayrıldığı savaşa gönderme yapar. Çaldıran Savaşı ile Dersim İsyanı ve Harekatı arasında yakın bir ilişki vardır: Dersim Bölgesi[605] tarihte ilk kez Çaldıran Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Yine de bölge halkı, yaklaşık dört yüzyıl boyunca merkezin burada bir otorite kurmasına engel olmuş; özerk yönetim yapısını, yerel kültürünü ve kimliğini korumayı başarmıştır.[606] Cumhuriyet döneminde ise, bu özerk yapıya son

[603] "Bu sene 16250 lira ikramiye tevzi edilecek", **Cumhuriyet**, 10.07.1931.

[604] I. İnönü Savaşı'nda albay rütbesiyle savaşa katılan İsmet İnönü, burada alınan zaferin ardından tuğgeneralliğe yükselmiş, II. İnönü Savaşı'na bu unvanıyla katılmıştır. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Boğaç Babür Tuna, 3. bs. (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2008), 340-342.

[605] Dersim, günümüzde de geçerli olan genel kanının aksine, yalnızca Tunceli ili sınırlarından ibaret değildir. Bölge, Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat kısmında, kuzeyden Munzur Dağları, Tercan ve Kemah ilçeleriyle, doğusundan Büyük Su, Kiğı ve Karakoçan ilçeleriyle, güneyinde Murat Suyu, Palu ve Mazgirt ilçeleriyle, batısından ise Fırat Nehri ve Kemaliye ilçesiyle çevrilmiş bölgeyi ifade eder. Ömer Kemal Ağar, **Tunceli-Dersim Coğrafyası** (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1940), 6-7.

[606] Çaldıran Savaşı'nda, bir kısmı Dersim Bölgesi'nde yaşayan Doğu illerindeki Alevilerin çoğu Şah İsmail'in tarafını tutmuştur. Osmanlıların zaferinin ardından, I. Selim bölgedeki Alevileri cezalandırır. Bunun üzerine canlarını kurtarmayı başaranlar, coğrafi koşullarından da yararlanarak, Dersim'e sığınırlar. Bu tarihten itibaren, Dersim Bölgesi devletin merkezi otoritesine başkaldırmış, burada yaşayan Türkmenler ve Aleviler ise kültürlerini korumayı başarmışlardır. 16. yüzyıldan itibaren, merkezi otoritenin müdahaleleriyle bölge bir dönem Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanır, daha sonra Çemişgezek, Pertek, Sağman ve Hozat'taki nüfuzlu ağa ve şeyhlerin yönetiminde idare edilir. Son olarak, imparatorluk yıkıldığında Mamuret-ül Aziz (Harput) Vilayeti'nin bir sancağıdır fakat yaklaşık dört yüzyıl boyunca devlet, burada güçlü bir otorite kuramamıştır. Suat Akgül, "Cumhuriyet Dönemine Kadar Dersim Sorunu", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, s. 4 (1993): 5-7, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/64050/10411.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].

vermek amacıyla 25 Aralık 1935 tarihinde 2884 Sayılı Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun meclisten çıkarılır.[607] Bölgedeki askeri müdahaleleri yöneten subayların raporları, yöre halkının silahsızlandırılarak onları yöneten ağalar ve şeyhlerden kurtarılmasıyla sorunların biteceğine dair düşüncenin hakim olduğunu gösterir. Ancak ordu ile aşiretler arasındaki ilk ciddi çatışmalar 1936'da başlar, 1937'nin Mart'ında yeniden şiddetlenir ve aşiret reislerinden Seyit Rıza'nın eylül ayında yakalanmasıyla isyan son bulur.[608] Böylece dört yüzyıldır söz geçirilemeyen bölgeye devlet nihayet girebilmiş ve bu başarısını kutlama biçimlerinden biri olarak, dört yüzyıl önce bölgenin resmi aidiyetini belirleyen savaşın ismini bir koşuya vermiştir. Dersim'e yapılan müdahalenin, Haziran ve Temmuz 1937'nin gazetelerinde "Tunceli vilayetimizin ıslahı ve medenileştirilmesi",[609] "Tunceli Ankara kadar bizim olmuştur"[610] gibi manşetlerle sunulduğu düşünülürse, ilk kez 15 Ağustos 1937 tarihli İstanbul Yarış Programı'nın dördüncü koşusu olarak düzenlenen Çaldıran Koşusu'nun da açık bir güç, gurur ve başarı sembolizmi olduğu söylenebilir. Çaldıran Koşusu da, tıpkı Birinci İnönü Zaferi, İkinci İnönü Zaferi ve 1932 sonrasında Gazi Koşusu'nda olduğu gibi, yalnızca ülkede doğmuş İngiliz safkanlara mahsus bir koşu olup, günümüzde de varlığını ve önemini korumaktadır.[611]

Devletin benzer amaçlarla düzenlendiği koşulara diğer bir örnek, henüz kazanılmış bir zafer olmasa da, ülkenin istek, çaba ve kararlılığını simgelemesi bakımından büyük önemi olan ve 1937 Yıllık Yarış Programı'na eklenen Hatay Koşusu'dur. 20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında yapılan Ankara Antlaşması'na göre İskenderun Sancağı Misak-ı Milli dışında bırakılarak özerk bir statüde kalır. Ancak Türkiye, bölgenin ülke sınırlarına dahil olması için çalışmalarına devam eder, Antakya ve İskenderun çevresi "Hatay" olarak anılmaya başlanır. II. Dünya Savaşı öncesinde Fransa, Suriye'deki manda yönetimini kaldırınca, Milletler Cemiyeti'nin çabalarıyla İskenderun-Antakya bölgesi içişlerinde serbest, dışişlerinde Suriye'ye bağlı bir duruma gelir. Atatürk'ün "bu benim şahsi meselemdir" ve "büyük milli davamız" sözleriyle, yurt topraklarına katılması konusundaki kararlılığını gösterdiği Hatay

[607] "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun (3195 S.K.)", **Resmi Gazete**, 2884, Ocak 1936.
[608] Caner Arabacı, "Dersim Olayı, Bir Jakobenizm Faciası mı?", **Medeniyet ve Toplum**, c. 1, s. 2 (Güz 2017): 23-34, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/437148 [23.09.2018].
[609] "Tunceli vilayetimizin ıslahı ve medenileştirilmesi", **Cumhuriyet**, 17.06.1937.
[610] "Tunceli Ankara kadar bizim olmuştur", **Ulus**, 05.07.1937.
[611] "Tüm Önemli Koşular: Çaldıran Koşusu", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/OnemliKosular [24.09.2018].

için,[612] Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1937 itibariyle programa Hatay Koşusu'nu ekler. Bu koşunun önceki örneklerden farklı iki özelliği vardır. İlki, bu koşu İngiliz atlarına değil, ülkede yetiştirilmiş Arap atlarına mahsustur. Bu durumun gerekçesi, Hatay'ın Arap atı yetiştiriciliğinin membaı sayılabilecek Suriye, Irak ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne coğrafi yakınlığı olabilir. Hatay Koşusu'nun diğer bir özelliği ise, koşunun ortaya çıktığı tarihte henüz elde edilmiş bir başarı değil, yalnızca diplomatik bir çaba ve kararlılığın söz konusu oluşudur. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemde çeşitli nedenlerle isimlendirilen koşular arasında, ülke için önemli kişiler ve zaferlerin yanında, varlığıyla gurur duyulan yurt topraklarına adanmış koşular da vardır. Henüz Misak-ı Milli dahilinde olmasa da, Hatay Koşusu'nu da bu sonuncu grup içinde değerlendirmek mümkündür.

Koşuları isimlendirme uygulaması, 1930'lar itibariyle Misak-ı Milli içindeki bazı yerleşim yerleri adına düzenlenen koşularla devam eder. Bu uygulama, Tayyare Cemiyeti'nin aynı yıllarda cemiyete en çok yardım yapan kent, kasaba ve köylerin isimlerini yeni satın alınan uçaklara verme geleneğini akla getirir.[613] At yarışları örneğinde ise, bazı koşulara verilen mekansal/coğrafi isimler Tayyare Cemiyeti'nin uygulamasıyla birebir aynı olmasa da, Hobsbawm'ın "icat edilen gelenekleri" bağlamında, tahayyül edilen vatan toprağına bağlılığı güçlendirici bir özellik taşır. Koşuların, "birinci koşu" veya "üçüncü yarış" gibi numaralandırma dışında herhangi bir anlam taşımayan ve bir süre sonra hatırlanmayacak isimleri olması bu açıdan devlet organının işine gelmez. Buna karşın, örneğin "Bolayır Koşusu" veya "Hatay Koşusu" olarak isimlendirilmeleri, at yarışlarını takip eden yurttaşların belleğinde, kendilerini de bir parçası olarak tahayyül ettikleri vatan toprağına mekansal bir gönderme yapar. Tribündeki yarışseverin Bolayır'a veya Hatay'a hayatında hiç gidip gitmemiş olması veya harita üzerindeki yerlerini bilip bilmemeleri önemli değildir. Ancak pistteki atların Hatay diye bir yer adına koşmaları bile, toplumsal bellekte bu mekana karşı bir

[612] Esin Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 19 (2002): 331, 338. http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1742435254_HATAY%20DEVLETİ%20VE%20HATAY'IN%20ANAVATAN'A%20KATILMASI.pdf [25.09.2018].

[613] Aslında buradaki amaç, imparatorluğun son döneminden kalan bağış geleneğini yaşatmaktır. Her yıl Tayyare Bayramı'nda "uçaklara isim verme törenleri" düzenlemiş, satın alınan yeni uçaklar gösteri yapmış, böylece halk da yaptığı bağışların somut sonuçlarını görmüştür. Ahmet Demo Aslan, "Tayyare Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 14, s. 3 (2014): 142-143, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/147573 [25.09.2018].

aidiyet ve sahiplenme ilişkisi yaratır. Erken Cumhuriyet döneminde başlayan bu uygulama zaman içinde gelişip çeşitlenerek günümüze kadar gelmiştir.

1930'lu yılların tüm resmi yarış programlarına ulaşılamadığı için eldeki programlar ve gazete haberlerinin izinde, ülkedeki bir yerleşim yeri veya coğrafi bölgenin ismiyle anılan yarışlara birkaç örnek vermek gerekirse, 1930 yılı İzmir İlkbahar Programı'nın üçüncü haftasında koşulan "Güzel İzmir Koşusu'yla" başlanabilir.[614] Henüz İstanbul, Ankara veya diğer kentlerde bu uygulama başlamamışken, mekansal kimliği olan bir yarışın İzmir programındaki varlığı, bu kentin kökleri 19. yüzyıla uzanan bir yarışçılık kültürüne sahip olmasıyla açıklanabilir. Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, Smyrna Races Club dönemi yarışlarında çeşitli imtiyazlarla bölgede faaliyet gösteren çoğu yabancı kuruluş adına İzmir'de koşular düzenlenmişti. Cumhuriyet dönemi yarışlarında da, İzmir programında kentin güzelliğine vurgu yapan böyle bir koşunun bulunması anlamlıdır. Yarışların düzenlendiği kentte, o kente ait bir yer isminin bir koşuya verilişine yine erken dönemden pek çok örnek gösterilebilir. Ankara'da 1930 itibariyle başlayan "Keçiören Koşusu"[615] ve ilk kez 1932 İlkbahar Programı'nda rastlanan "Çankaya Koşusu";[616] 1931 İzmit Yarış Programı'ndaki "Kocaeli Koşusu";[617] 1936'da Kayseri'de koşulan "Erciyes Koşusu"[618] ve 1936'dan sonra İstanbul yarışlarında yer almaya başlayan "Boğaziçi Koşusu", "Yalova Koşusu", "Çamlıca Koşusu", "Göksu Koşusu", "Beykoz Koşusu" gibi.[619] Bu örneklerde görüldüğü üzere, yarışların koşulduğu kentlerle özdeşleşmiş sembol yerleşim yerleri ve yeryüzü şekilleri birer koşu ismiyle toplumsal belleğe kazınmaya çalışılmış, koşular aracılığıyla buraların vatana/ulusa ait oldukları örtülü olarak tekrar tekrar ifade edilmiştir.

1930'ların ikinci yarısında, İstanbul ve Ankara yarış programlarında ortaya çıkan birkaç koşunun Trakya'daki bazı bölgelerin isimlerini taşımaları ise hayli dikkat çekicidir. 1937 Ankara yarışlarında ilk kez "Tunca Koşusu", "Ergene Koşusu" ve "Bolayır Koşusu", İstanbul'da da 1938 itibariyle "Conkbayırı Koşusu" ve 1939 itibariyle "Kabatepe Koşusu" düzenlenmeye başlanır. Bu koşuların, isimlerini

[614] "İzmir'deki at koşuları", **Cumhuriyet**, 12.04.1930.
[615] "Ankara'da at koşuları", **Cumhuriyet**, 17.05.1930.
[616] "Ankara İlkbahar at koşuları", **Cumhuriyet**, 21.05.1932.
[617] "İzmit'te at koşuları", **Cumhuriyet**, 12.05.1931.
[618] "Kayseride at yarışları", **Cumhuriyet**, 26.10.1936.
[619] "Dünkü at yarışları - Birinci İnönü ve Boğaziçi mükafatlarını kimler kazandı?" **Cumhuriyet**, 17.08.1936.

aldıkları Trakya'da düzenlenmemelerinin nedeni, Edirne ve Çanakkale'de herhangi bir hipodrom bulunmaması değil, üstlendikleri örtülü siyasal mesajlardır. Bu mesajların, İstanbul ve Ankara gibi merkezi ve kalabalık kentlerde daha fazla etkili olacakları düşünülmüş olmalı. Zira Encümen'in onuncu faaliyet yılında Tunca, Ergene ve Bolayır adlı üç koşunun birden ortaya çıkması bir tesadüf değil, aksine bilinçli bir karar olarak 1934 Trakya Olayları'nın[620] bir yansıması sayılabilir. Söz konusu olaylarda, Trakyalı Yahudiler önce Türkleştirme ve bölgeden uzaklaştırma politikalarına maruz kalmış, ardından Trakya sermayesi el değiştirmiş ve millileştirilmiştir. Dersim Harekatı ile Çaldıran Savaşı üzerinden kurulan ilişki ve bu bağlamda programa eklenen Çaldıran Koşusu gibi, Trakya'da yaşanan bu iktisadi ve siyasal dönüşüm de, yeni koşu isimleriyle at yarışları üzerinden sembolik olarak kamuoyuna yansıtılmıştır. Bir anda programa eklenen Tunca, Ergene ve Bolayır Koşuları, Trakya'nın yalnızca coğrafi açıdan değil, demografik ve sosyal açılardan da artık "Türk toprağı" olduğunun mesajını vermektedir.

1938 ve 1939 İstanbul Yarış Programlarında görülen Conkbayırı ve Kabatepe Koşuları ise devletin başka bir gövde gösterisinin ürünü olarak değerlendirilebilir. Conkbayırı ve Kabatepe, Çanakkale'nin Trakya'daki topraklarında, Gelibolu Yarımadası'nın Saroz Körfezi'ne bakan ve I. Dünya Savaşı'nda önemli çatışmaların yaşandığı iki stratejik bölgedir. Savaşın Gelibolu Cephesi'nde, Anzak ve İngiliz Birliklerinden oluşan İtilaf Donanması'na karşı Ağustos 1915'te verilen çetin mücadele sonunda büyük bir başarı sağlanmış, bu başarının elde edilmesindeki kritik rolüyle Albay Mustafa Kemal "Anafartalar Kahramanı" unvanıyla anılmaya başlamıştır.[621] Dolayısıyla, cumhuriyetin henüz on beşinci yılında, Gelibolu'da elde edilen zaferin toplumsal bellekteki yerinin ne kadar taze ve güçlü olduğu tahmin edilebilir. Peki, neden iki koşuya tam da bu dönemde bu isimler konmuştur? Bu sorunun yanıtı, II.

[620] Trakya Olayları, 1934 yılında Nihal Atsız, Osman Lemi ve Cevat Rıfat Atihan'ın *Orhun* ve *Milli İnkılap* dergilerinde Yahudi aleyhtarı yazılarının yayınlanmasıyla körüklenen ve yerel halkın Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale'deki Yahudilerin evlerini ve dükkanlarını yağmalamalarıyla yaklaşık üç hafta boyunca devam eden şiddet olaylarıdır. Tepki ve müdahalelerin odağında, Yahudilerin "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasına uymayarak Türkiye'nin onlara kucak açmalarına rağmen kendi dillerini ve kültürlerini korumakta ısrar etmeleri ve sahip oldukları maddi zenginlikleri terk edip daha kozmopolit bir merkez olan İstanbul'a yönlendirilmeleri amacı yatar. Üstelik bu dönemde Bulgaristan'la Türkiye arasında Doğu Trakya topraklarının geleceği üzerine bazı ihtilaflar söz konusudur ve bölgede yaşayıp bir türlü "Türkleşmeyen" Yahudiler, bu açıdan da bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Mehmet Pınar, "Tek Parti Döneminde Trakya'da Yahudi Politikası (1923-1934)", **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, s. 41 (2015-2).

[621] Ahmet Mete Tuncoku, "Çanakkale 1915'e Sahip Çıkabilmek", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı (95. Yıl Özel Sayısı)** (2010): 4-5, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/45086 [25.09.2018].

Dünya Savaşı'nın arifesinde Mussolini İtalya'sının Türkiye'nin Ege ve Akdeniz sahillerine yakın adaları tahkim etmesinde aranabilir. İtalya'nın *mare nostrum*[622] politikasına bağlı saldırgan tutumu nedeniyle 1937'de Türkiye-İtalya ilişkileri gerginleşmiş, aynı yılın ağustos ayında Bozcaada açıklarında bazı ticaret gemilerinin batırılması İtalyan denizaltılarına mal edilmiştir. Bu gelişmelerle ortaya çıkan güvenlik sorunu, Türkiye'nin İngiltere ve Sovyetler Birliği'yle işbirliği kurma ve Ege'deki iki adasına geçici olarak asker sevk etme gibi önlemler almasını gerektirmiştir.[623] Bu askeri ve diplomatik önlemlerin yanında, devlet propaganda faaliyetlerinden de geri kalmaz ve düzenlediği yarış programlarına, adeta toplumsal bellekte tazeliğini koruyan büyük bir zafere gönderme yaparcasına Conkbayırı ve Kabatepe Koşularını ekler. Üstelik koşulara ismini veren bu iki nokta, olası bir saldırıda Gökçeada ve Bozcaada'ya Trakya'dan asker sevk edilebilecek en uygun bölgelerdir.

Koşuları isimlendirme geleneğinin, Encümen'in yarış ve bahis organizasyonu yetkisini kişi ve kurumlarla paylaşmaya başladığı 1939 sonrasında da devam ettiği söylenebilir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında koşulara verilen isimlerde, 30'lu yılların milliyetçi/ulusalcı izleri yavaş yavaş yerlerini yalnızca yarışçılığa ilişkin tanımlara bırakmaya başlar. Bu yıllarda, yine yarışların yapıldığı kentlerdeki ilçe ve kasabalar adına yeni koşular ortaya çıksa da (örneğin Ankara yarışlarında "Polatlı Koşusu", "Kızılay Koşusu", "Kızılırmak Koşusu" gibi),[624] bazı yeni koşu isimleri, devletin 1927-1939 arasında yarışlar üzerindeki tahakkümünün gitgide azaldığının işaretidir. Örneğin 1946 yarışlarında görülen "Merzuk Koşusu", "Meşkûr Koşusu", "Perihan Koşusu", "Bar le Duc Koşusu", "Lale Koşusu" gibi isimler, bazıları Yüksek Yarış ve Islah Encümeni dönemi öncesinde pistlere çıkmış önemli Arap ve İngiliz

[622] *Mare nostrum*, Ekim 1922'den Nisan 1945'e kadar İtalya'yı faşist bir yönetimle idare eden Devlet Başkanı Benito Mussolini'nin 1930'larda ağırlık kazanan, Akdeniz havzasını siyasal ve kültürel açılardan Roma İmparatorluğu dönemindeki gibi bir İtalyan etki alanına dönüştürmeyi amaçlayan projesidir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Erhan Berat Fındıklı, **Mare Nostrum: Mussolini Dönemi'nde Türkiye'de İtalyan Mimarlar, Arkeologlar ve Seyyahlar (1922-1943)** (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018).

[623] Mehmet Said Dilek, "Akdeniz'de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası (1936-1939)" **Turkish Studies**, c 7, s. 4 (Güz 2012): 1525-1526, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933410.pdf [25.09.2018].

[624] Bu koşulara gazetelerdeki Ankara 1944 ve 1945 yarış sonuçlarında rastlanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında gazetelerin sayfa sayılarının ve yarışlarla ilgili haber içeriklerinin azaldığı hesaba katılırsa, bu koşuların 1944 öncesinde başlamış olması muhtemeldir. "Ankara dördüncü hafta at yarışları", **Cumhuriyet**, 18.05.1945; "Ankarada dün yapılan at yarışlarının neticeleri", **Cumhuriyet**, 04.06.1945.

atlarının adına düzenlenmiştir.[625] Encümen'in mutlak iktidarının azalmaya başladığının koşu isimlerine yansıyan en somut işaretleriyse, ilk önce İstanbul'da kurdukları şirketle, 1943 sonrasında da kurucuları arasında oldukları TYAYSD ile yarış ve bahis yetkisini Encümen'den devralan Ahmet Atman ve Fikret Yüzatlı'nın kendi adlarına düzenlemeye başladıkları kupalı koşulardır. "Atman Kupası" 1944'te Ankara, "Yüzatlı Kupası" ise 1947 İstanbul yarış programlarında yerlerini alır.[626]

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde Türkiye'de ilk kez iktidar el değiştirecek ve tek parti yönetiminin sona ermesiyle cumhuriyet tarihinde yeni bir siyasal dönem başlayacaktır. Geride kalan yaklaşık çeyrek yüzyıl boyunca, at yarışları ve bahislerin tek parti yönetiminin gerçekleştirmeyi hedeflediği siyasal ve toplumsal dönüşümleri destekleyen araçlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Devletin mimaride, kentleşmede, eğitimde, kültür politikalarında ve gündelik hayatta hissedilen yönlendirici etkisi, atçılık alanında da aynı şekilde hayata geçmiş; bir yandan yetiştiriciliğe ve yarışçılığa yatırım yapılırken diğer yandan bu ayrılmaz ikili, örtülü biçimde ulusal politikalara hizmet etmiştir. Demek ki yapılan yatırımlar, yalnızca haraların iyileştirilmesi, yeni atların ithalatı veya büyük yarış sahalarının inşasından ibaret değildir. Başlangıçta tarımsal faaliyetler ve ordudaki ihtiyacı karşılamak için başvurulan yarışlar, zamanla derme çatma yarış sahalarından tek parti söylemlerinin vücut bulduğu hipodromlarda koşulmaya başlamıştır. Yarışan atları izlemeye veya bahis oynamaya gelen halk, aynı zamanda iktidarın temsilcileriyle bu kamusal alanlarda bir araya gelmiş, devletin güç ve gurur dolu propagandaları bu mekanlar sayesinde belleklerde yer etmiştir. Start verildiği andan itibaren birbirilerini geçmek üzere dörtnala koşan atlar ise, aslında kimi zaman ulusun kurtarıcısı kimi zaman büyük bir zaferin yıldönümü kimi zamansa ülke topraklarına katılması arzulanan bir kent adına koştuklarını hiç bilmemişlerdir. Kim bilir, belki de benzer şekilde, heyecan içinde tribünlerde onları izleyen kitleler gibi. Acaba onlar için de Gazi Koşusu veya Çaldıran Koşusu'nun özel bir anlamı var mıydı, yoksa bunlar sadece üzerine bahis oynadıkları atın birinci gelmesini bekledikleri alelade koşulardan biri miydi?

---

[625] "Ankara at yarışlarının neticeleri", **Cumhuriyet**, 13.05.1946. Bu atlardan *Merzuk, Meşkûr* ve *Perihan* cumhuriyetin ilanından önce pistlere çıkan Arap atlarındandır. *Lale* Encümen'in ilk yıllarında doğmuş, *Bar le Duc* ise 1931'de Akif Akson tarafından satın alınan ve pistlerdeki başarılı yarışlarının ardından aygırlığa başlayan Türkiye'ye gelmiş *Derby* koşusu galibi ilk İngiliz atıdır. Akson, **age**, 17, 23, 40-41.

[626] "Bu hafta Ankarada yapılacak at yarışları", **Cumhuriyet**, 09.06.1944; "Dün yapılan at yarışlarının neticeleri", **Cumhuriyet**, 11.08.1947.

Kaynar'ın belirttiği gibi, modernleşme yalnızca yukarıdakilerin plan ve uygulamaları üzerinden okunmaması gereken bir süreçtir. Böylesi bir yaklaşım, insan öğesini dışarıda bırakır ve tüm analizi muğlak bir devlet kavramının başarısıyla ya da başarısızlığıyla sınırlar. Hâlbuki üzerinde jokey olmadan koşan bir grup atın anlamlı bir yarışı ifade etmeyişi gibi, toplumun ne ölçüde benimsediği ve uyguladığı tartışmaya açık bir dönüşümü de, yalnızca onu kurgulayan "yukarıdakiler" tarafından ele almak da bir o kadar yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla modernleşme kavramı, ancak belli bir zaman ve mekan ölçeğinde onu gündelik hayatında tecrübe edenlerin eğilimlerine göre ele alınırsa anlamlı olur. Tıpkı 19. yüzyıl ortalarında İstanbulluların hayatına giren vapur kültürünün yarattığı değişimin Şirket-i Hayriye'nin kurucularına atfedilemeyeceği gibi,[627] at yarışları da bir oyun olarak onu oynatan devlet kurumuna değil, aynı zamanda toplumun bu oyuna gösterdiği ilgiye ve bununla yaşadığı deneyimlere göre değerlendirilmelidir.

4.2.2. Yeni Bir Oyun, Yeni Deneyimler: At Yarışlarına Toplumun Gözünden Bakmak

Bu bölümde ele alınan konunun sınırları, yukarıdaki sorunun yeniden ve daha açık şekilde tekrar edilmesiyle çizilebilir: tek partili yıllar boyunca, özellikle büyük kentlerde yaşayan halkın at yarışlarına gösterdiği ilginin temelinde ne vardı? Bu soru, toplumun bu dönemde at yarışlarına öyle ya da böyle bir ilgi ve katılım gösterdiğini peşinen kabul eder. Bu ön kabulün nedenlerinin başında, resmi olarak 1927'den beri koşulan yarışların -çok kısa duraklamalar dışında- aralıksız şekilde günümüze kadar ulaşılmış olması gelmektedir. Zira eğer bu erken dönemdeki uygulamalar toplum tarafından kabul görmeseydi, bu oyunun bu kadar uzun süre yaşaması mümkün olmazdı. Tıpkı, 1925 itibariyle fes yerine şapkanın yaygınlaştırılma çabaları veya 1932'de ezan, kamet ve salaların Türkçe okunmaya başlamasının toplumdan gördüğü tepkiler üzerine, ilkinin yerel otoritelerin baskıları ve İstiklal Mahkemeleri yargılamalarıyla hayata geçirilmesi,[628] ikincisininse Demokrat Parti tarafından

[627] Hakan Kaynar, **Projesiz Modernleşme - Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar** (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2012), 11-13, 33.
[628] Seyfettin Aslan, Tahir Dündar, "Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri", **Mukaddime**, c. 5, s. 1 (2014): 31-42, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000105859/5000099014.pdf [13.05.2020].

1950'de yürürlükten kaldırılması gibi.[629] Hâlbuki at yarışlarının toplum üzerinde olumsuz etkileri olduğu, hatta bu oyunun düzenlenmemesi gerektiğine ilişkin dönemin gazetelerinde çeşitli köşe yazıları ve boykotlar olsa da, toplum tarafında böyle bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

Tek partili yıllarda, toplumun at yarışlarına genel bir ilgi gösterdiğinin diğer kanıtı ise basında çıkan haberlerin içerikleridir. Aşağıda daha ayrıntılı incelenecek olan bu konu, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da 1927-1950 aralığında sürdürülen yarışlarda tribünlerin doluluğunu gösteren fotoğraflar ve haber metinlerinde kalabalıkları ifade eden tabirlerle desteklenmektedir. 1950'de okuma yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranının % 67,83 olduğu[630] ve kitle iletişim araçlarının henüz yurt geneline yayılmadığı hesaba katılırsa, haberleşmedeki bu eksikliklere rağmen insanların yaşadıkları bir kentte yılın yalnızca birkaç haftasında düzenlenen böyle bir etkinliğe katılımları, bu yeni oyunu hem merak ettiklerini hem de keyif aldıklarını ve benimsediklerini gösterir.

Bu dönem yarışlarına ilgi gösteren kesimin cinsiyet, yaş aralığı, eğitim durumu veya meslek dağılımı gibi sosyo-demografik özellikleri hakkında herhangi bir veri olmadığı için, bu konuda bir öngörüde bulunmaktan öteye gitmek mümkün değil. Diğer yandan, bu dönemde toplumun yarışlara ilgisi, ancak İstanbul ve Ankara merkezli gazetelerden, zaman zaman yarış mecmualarından ve bazı yayınlanmış anılardan takip edilebilmektedir. Çeşitli arşivlerde erişime açık haldeki sözlü tarih görüşmelerinden ise bu konuda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.[631] 1940'larda yayın hayatına

---

[629] Hidayet Aydar, "Türklerde Anadilde İbadet Meselesi - Cumhuriyet Dönemi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 15 (2007): 80, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10208 [03.09.2018].

[630] Türkiye İstatistik Kurumu. **İstatistik Göstergeler 1923-2011** (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012), 18.

[631] Bu noktada, ülkemizde yapılmakta olan sözlü tarih çalışmaları ve bunların sonuçlarına erişimle ilgili bir not düşmek gerekir. İstanbul'da mukim iki sivil toplum kuruluşu olan Genç Hayat Vakfı ile Bilim ve Sanat Vakfı, ilki "Sokağımdan Tarih Yazıyorum", ikincisi ise İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle "Sözlü Tarih Araştırmaları Veritabanı ve İstanbul'un Mekansal ve Kültürel Çeşitliliğine Yönelik Uygulama Örnekleri Projesi" adlı iki bellek projesi hayata geçirmiştir. Her iki kurum da, yaptıkları bu önemli çalışmaların sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmıştır. Ancak araştırmacı, içinde at yarışları ve bahislerle ilgili anlatıların yer alabileceği düşüncesiyle, bu tez kapsamında yararlanmayı umduğu bu görüşmelerin yazılı dökümlerine ulaşamamıştır. Bunun nedeni, her iki projede de yapılan görüşmelerin yazılı dökümleri/transkripsiyonları olmamasıdır. Kurumların temsilcileriyle yapılan yazılı ve sözlü görüşmelerde başvuru amacı dile getirilmiş fakat karşılığında, araştırmacıya ancak onlarca saatlik ses kayıtlarının dinletilmesi gibi bir destek önerisi gelmiştir. Böyle bir işin ne kadar uzun süre ve emek harcaması demek olduğu malumdur. Dahası, günümüz iletişim teknolojilerinin gelişimi göz önüne alındığında, böylesi değerli iki projede tutulan ses ve görüntü kayıtlarının yazılı dökümlerinin hazırlanmamış olmasının yarattığı eksiklik, dolayısıyla etki ve verimlilikteki sınırları dikkat çekicidir. Hâlbuki farklı yaş aralıklarından kaynak kişilerle yapılmış bu görüşmelerde,

başlayan fakat çoğu ya kısa bir süre yayınlanmış ya da TJK arşivi ve kütüphanelerde ancak bazı sayılarına ulaşılabilmiş yarışçılık mecmuaları, sayfalarında çoğunlukla önceki haftanın yarış sonuçlarına yer verseler de, toplumun bu alana katılımını analiz etmeye yarayan diğer önemli veri kaynaklarıdır. Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin yıllık yarış programları ise, resmi bir dil ve içerikle yalnızca yarışların takvimini, verilecek ödülleri, yarış kurallarını ve önceki senenin hasılatını sunar. Bu verilerden yalnızca sonuncusu, bahis oyunlarından toplanan gelir üzerinden toplumun ilgisi hakkında bir fikir üretilmesini sağlasa da, Encümen'in yayınladığı bu programlardan çok azına ulaşılabilmiş olması, yaklaşık yirmi beş yıllık bu sürecin geneli için sağlıklı bir iddiada bulunmayı zorlaştırmaktadır.[632]

Tüm bu kaynaklar ve 1923-1950 arasında Türkiye'de gündelik hayatın dönüşümünü ele alan yayınlardan hareketle, bu dönemde at yarışlarının toplum için birbiriyle ilişkili iki farklı anlam taşıdığı ileri sürülebilir. Bunlardan biri, yarışların yeni bir eğlence, boş zaman etkinliği ve sosyalleşme biçimi; diğeri ise bahis oyunları aracılığıyla para ödülü, hatta servet elde etme yöntemi olarak görülmesidir. Yarışlara izleyici veya oyuncu olarak katılımı teşvik eden bu yaklaşımları aslında birbirilerinden bağımsız düşünmek pek mümkün değil. Yine de hipodroma giden her izleyiciyi para peşinde koşan bir bahis oyuncusu veya her bahis oynayanı sosyal-kültürel bir etkinliğe katılmayı arzulayan bir yurttaş olarak genellemek de doğru olmaz. Nitekim paranın ya da ödülün peşinde olanlar kadar, başka zevkleri ve kazanımları tecrübe eden yarışseverler de vardır.

4.2.2.1. Kamusal Alanda Buluşmalar: Yeni Bir Eğlence ve Sosyalleşme Biçimi

Hipodrom veya stadyum gibi spor ve gösteri sahaları, ortasındaki zeminde hayata geçirilen etkinliklerin ötesinde -hatta belki de öncesinde- o zemini çevreleyen tribünleriyle anlam kazanır. Sahada olup biten müsabaka ve törenler, tribündeki

---

Türkiye'de at yarışları ve bahislerin tarihine ışık tutabilecek verilerin yer alması kuvvetle muhtemeldir.

[632] Yüksek Yarış ve Islah Encümeni, yurt genelinde ilk yarışları düzenlemeye başladığı 1927 itibariyle her sene Yıllık Yarış Programı adlı bir bülten yayımlamıştır. Bu bültenler, ait oldukları yılın kentlere göre planlanmış yarış takvimini, kurumun bütçesini ve önceki yılın yarış gelirlerini içerir. TJK Müzesi ve Arşivi'nde bu yıllık programlardan yalnızca birkaçı bulunmaktadır. Diğer yılların programlarına ulaşabilmek için araştırmacı, TC Tarım ve Ormancılık Bakanlığı Yüksek Komiserler Kurulu'na Ağustos 2018'de yazılı başvuruda bulunmuş fakat bu başvuruya hiçbir yazılı geri dönüş olmamıştır. Bunun üzerine, bu tezin yazıldığı dönemde TJK Genel Sekreteri olan Sadettin Atığ konuyla yakından ilgilenmiş ve kendisinin yetkililerle yaptığı görüşmeler sonunda, bu programların hiçbir yerde bulunmadığı bilgisi edinilmiştir.

seyircilerin ilgisini ve desteğini çekmeye çalışan bir gösteriler bütünüdür. Eğer bireyler veya takımlar arasındaki mücadelenin bu ilgi ve desteğe ihtiyacı olmasaydı, bu etkinlikler için düz bir alan ve kuralları belirleyecek birkaç çizgi, bariyer, kale, pota veya file yeterli olurdu. Hâlbuki bu oyunun tamamlayıcı unsurları, sahadakileri izleyen tribündekilerdir. Dolayısıyla bu mekanlarda iki grup arasındaki karşılıklılık ilkesi esastır: sahadaki grup diğerini eğlendirmeli, gururlandırmalı, hatta performansıyla ona layık olmalı; tribündeki grup ise sahadakine karşı ilgi duymalı, onu sevmeli ve desteklemelidir. Tarih boyunca hipodrom ve stadyumlar bu amaçlarla inşa edilmiş, yaygınlaştırılmış, oyunun ve gösterinin icra alanı standart ölçülerde bırakılırken, tribünlerin kapasitesi mümkün olduğunca genişletilmeye çalışılmıştır. Zira ne kadar çok seyirci, o kadar fazla kâr ve uzun bir süreklilik demektir. Bu durumun günümüzde de, tıpkı dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi Türkiye'de de geçerli olduğu söylenebilir. İnşaat sektörünün gayrisafi yurtiçi hasılayı geçen bir büyüme hızına eriştiği 2000'lerin ilk on beş yılında,[633] aralarında İstanbul'daki İnönü Stadı, Ali Sami Yen Stadı, Fenerbahçe Stadı ve Ankara'daki 19 Mayıs Stadı'nın bulunduğu pek çok tarihi yapı, yerlerine daha geniş kapasiteli muadillerinin yapılması amacıyla yıkılmıştır.

Şimdi sahadan veya locadan tribünlere değil, tribünlerden çevreye bakmaya çalışalım: acaba bir hipodroma yalnızca o gün orada yarışan atları izlemek için mi gidilir? Bu sorunun yanıtının "hayır" olduğunu tahmin etmek güç değil, zira hipodromlar kamusal alanların somut bir örneğidir ve at yarışlarına ev sahipliği yapmanın ötesinde kamuyu oluşturan bireyler için farklı anlam ve işlevler barındırır. Genel bir ifadeyle kamusal alan, bireylerin bir araya gelerek duygu ve düşüncelerini paylaştıkları, kültürel etkileşime girdikleri, birlikte politik bir söylem oluşturdukları, kısacası "kamuyu" ve "kamuoyunu" vücuda getirdikleri yerdir.[634] Kamusal alanın illa duvarlarla çevrili ya da zemin ölçüleri belli bir yapı olması gerekmez. Tıpkı sokak, gazete, radyo, sosyal

[633] Zafer Barış Gül, Mısra Çakaloğlu, "İnşaat Sektörünün Dinamikleri: Türkiye için 2000-2014 Girdi-Çıktı Analizi", **Akdeniz İİBF Dergisi**, s. 36 (2017): 130-155. http://static.dergipark.org.tr/article-download/7c56/d2a5/e8b4/5a182568a70e4.pdf [13.05.2020].

[634] Kamusal alanın tanımı konusunda üzerinde uzlaşılabilmiş ortak bir görüş yoktur. Ancak kamusal alan kavramının siyasetle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Her birey, toplum veya siyasal rejim, kamusal alandan kendi demokrasi anlayışı yönünde bir anlam çıkarıp buna göre davranmaktadır. Kimine göre kamusal olan, diğeri için özel olabileceği gibi, bu ikisinin zaman zaman ve kişiye göre iç içe girmesi de söz konusudur. Kamusal alanın tanımında farklı yaklaşımların karşılaştırmaları için Bkz. Hülya Biçer Olgun, "Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in Kamusal Alan Yaklaşımları", **Sosyolojik Düşün**, c. 2, s. 1 (2017): 45-54, http://dergipark.gov.tr/download/issue-full-file/30366 [05.10.2018]; Ülker Yükselbaba, "Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, c. LXVI, s. 2 (2008): 227-272, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97604 [05.10.2018].

medya veya devlet kurumu gibi özel ve mahrem olmayan her şey kamusal alanın bir parçasıdır. Okul, ibadethane, pazar yeri, meydan veya hipodrom ise, bireylerin somut olarak bir araya gelip kamusal söylemi oluşturabilmek, birbirilerini tanımak, bilgi ve deneyim aktarımı yapabilmek için ürettikleri, tükettikleri ve paylaştıkları ortak alanlara birkaç örnektir.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle ortaya çıkan yeni uygulamalar, çağımızda pek çok pratiği ve geleneği hızla değiştiriyor. Telefon, televizyon, motorlu taşıtlar, cep telefonu ve nihayet internet, 2000'lerde gündelik hayatta zaman ve mekan algılarını tamamen değiştirmiş durumda. Artık internet ve ona entegre olarak kullanılan aygıtlar, insanın oturduğu yerden dünyanın uzak bir noktasında alışveriş yapmasını, toplumsal bir olaya tepki göstermesini, bir gösteri veya spor müsabakasını naklen veya dilediği zaman defalarca banttan izlemesini, hatta bir futbol takımı veya at üzerine istediği anda bahis oynamasını mümkün kılıyor. Dolayısıyla insanlar günden güne banka şubelerine, pazar yerlerine, lokantalara, sinemalara, stadyumlara, hipodromlara daha az gidiyor. Buluşma, tanışma, kültürlenme ve kültürleşme süreçlerinin yaşandığı mekanlar boşalıyor, dönüşüyor ya da yok oluyor. Muhtemelen ileride, kayda geçecek hatıraların anlatımlarında geçmiş olayların cereyan ettiği alanlardan çok az bahsedilecek. Geçmişin izlerini belirleyen kanıtlar daha çok cep telefonu mesajları, e-postalar, sosyal medya paylaşımları ve elle tutulmayan fakat dijital bir veritabanında saklanan fotoğraf ve metinlerden oluşacak. Hâlbuki bu yeni düzen ortaya çıkmadan evvel, bu kamusal alanların, insanların en genel ifadeyle "toplumsallaşmalarını" sağlamak gibi önemli işlevleri vardı. Görünürdeki amaç, alışveriş yapmak, bir sanat gösterisine katılmak veya at yarışlarına bahis oynamak olsa da, asıl gaye (belki de ihtiyaç), bir araya gelmek ve hissedilen duyguları çevreyle birebir temaslarla paylaşmaktı. Tıpkı Erken Cumhuriyet yıllarında olduğu gibi.

Cumhuriyet rejimi, monarşik ve gücünü tanrıdan aldığını iddia eden bir sisteme son vererek, yalnızca devlet kurumlarının yapısında değil, aynı zamanda gündelik hayatta da laik bir düzene geçişi ifade eder. Batı dünyasını model alan bu projenin temelinde ise, laik dünya görüşünün toplumun geneline yayılması yatar. Eğitimden medeni hukuka kadar geniş bir alana yayılan bu dönüşümün, elbette "bir gecede" gerçekleşmesi mümkün değildir. Aksine, kökleri imparatorluğun 19. yüzyılında gelişen fikirlere ve ihtiyaçlara dayanan, 1908 sonrasında daha da somutlaşarak bazı alanlarda uygulanmaya başlamış bir mirasın devamıdır. Cumhuriyet bu dönüşümü

hızlandırmış, öncüllerine kıyasla daha fazla alanda ve daha geniş çevrelerde hayata geçirmeyi başarmıştır. Kamusal alanlar ise, gündelik hayatın laikleşme deneyimleri için önemli, göz önünde, takip edilebilir ve denetlenebilir mekanlardır. Başta Ankara olmak üzere, pek çok kent için tasarlanan ve içindeki sayısız bulvar, park, meydan, spor sahası ve kültür merkeziyle hayata geçirilen yeni kentsel planlamaların temelindeki neden budur. Önceki bölümlerde vurgulandığı gibi, devlet bu mekanlarda "projesini" hayata geçirmeye çalışırken, toplum ise aynı alana adım adım geçerek yeni düzeni tecrübe etmeye çalışacaktır. Okuma yazmanın henüz yaygınlaşmadığı; şehirlerarası telefon, televizyon ve internetin olmadığı, hatta motorlu taşıtların bile çok dar bir çevre tarafından kullanıldığı bu dönemde, bir yeniliği tanımanın belki de yegâne yolu, onu yerinde gözlemlemek ve onun aktif bir parçası olmaktır. Tribünlerinden büfelerine kadar sosyal-kültürel bir etkileşim için yeniden düzenlenen eski yarış sahaları ve aynı konularda çok daha geniş olanaklar sunan yeni hipodromlar, toplumun bu yeni düzeni tanıması, denemesi ve bir parçası olup olmamaya karar vermesi için, en az bir opera binası, plaj veya fuar merkezi kadar elverişli kamusal alanlardır. Dahası, yüzyıllardır uygulanagelen geleneklerin aksine, bu defa kadın-erkek bir arada, eşit haklar ve olanaklar altında, aynı kompartımanlar ve tribünlerde bu deneyimi yaşayacaklardır.

Ankara Hipodromu'nun açılışından beş sene sonra, 1941'de ilk kez buraya giden Recaizade Mahmut Ekrem'in torunu, gazeteci ve yazar Muvakkar Ekrem Talu (1910-1963), bir yarış gününe dair gözlemlerini aktarırken hipodromda sunulan olanaklar ve halkın katılımından hayli etkilenmiştir:

> "Eskiden, başımızı bağlı olduğumuz sporlardan almaya vakit ve fırsat buldukça, İstanbul'da Veli Efendi'ye bir iki gitmişliğim vardı. Fakat bu sefer Ankarada mütekamil bir Avrupa şehrine yakışır şip şirin modern bir hipodromda, bir kaç haftadır, hayatımın sayılı mesud dakikalarını yaşadım. Tertemiz, bol ve sık yeşil ağaçlar arasında, asfalt bir yoldan akan canlı sele katılıyorsunuz... Beton tribünler, hasır koltuklu geniş teraslar lüks birer kazinodan farksız. Zengin ve servislerinde muntazam bir büfe. Her zaman için kırk bine yaklaşan mümtaz bir seyirci kalabalığı var. İyi bir düşünüşle fudbol maçları ya bir gün evveline sabaha alınmış. Öyle olmasa da halk yine koşuyu tercih ediyor. Öyle ki İstanbuldan, İzmirden, Afyondan, Mersinden sırf bu koşuları takib için gelenler mühim bir yekûn teşkil ediyor. Avrupada da öyle ileri, burada da aynen böyle... En yeni, en orijinal tuvaletler, modeller meşheri. Kadınların müthiş rağbeti kumardan ziyade bu olduğu muhakkak. İtalyada bulunduğum sıralarda idi. Mekteb arkadaşlarımdan, futbola fevkalade düşkün bir arkadaşa: "Bu hafta İskoçlarla İtalyanların maçı var. Buluşup birlikte gidelim" dediğim zaman, verdiği şu cevabın manasız manasını şimdi anlıyorum. Bana demişti ki: "Beni bu hafta mazur gör kardeşim. Zira koşular başlıyor." (…) Bu mevzu daha uzar. Şu kadarını söyliyeyim ki aziz karilerim, kendinizi bu meraklı ve heyecanlı distraksiyona kaptırınız. Pişman olmazsınız."[635]

[635] "At yarışları", **Kırmızı Beyaz**, y. 5, s. 190 (23.06.1941): 3.

Erken Cumhuriyet döneminde at yarışları, toplumun yalnızca yeni rejimi, yöneticilerini ve politikalarını tanımasına değil, aynı zamanda kendi kimliğini de yeniden tanımlamasına ve yeni yüzünü çevresine tanıtmasına aracılık eden hem sosyal bir ortam hem de kültürel bir etkinliktir. Dolayısıyla bu dönemde, at yarışlarını takip eden ve yarış günlerinde hipodromlara gidenlerin yalnızca koşan atlar üzerine bahis oynama amacı güttüklerini söylemek yanlış olur. Aksine, halkın bu katılımını tetikleyen öncelikli amacın, bir tür merak ve sosyal çevreden soyutlanmama isteği olduğunu ileri sürmek daha gerçekçidir. Zira kitle iletişim araçlarının henüz sınırlı bir etkisi olduğu hatırlanırsa, yaşanan kentteki yarışların takvimi ve bir yarış gününde hipodromda olup bitenler hakkında en fazla bilgi transferinin, birebir ilişkiler ve toplu sohbetlerde gerçekleştiği düşünülebilir. Öte yandan, at yarışları toplum için resmiyete dökülmüş bir kanun veya zorunluluk değil, belli tarihlerde kendi yaşam alanlarında ve devletin güvencesi altında düzenlenen bir oyundur. Huizinga'nın belirttiği gibi, oyuna katılım kişisel bir tercihtir, kendi isteği dışında kimse oyuncuyu oyuna girmeye zorlamaz. Ancak yarış günlerinde kentin genelinde bu oyuna katılımla ilgili toplumsal bir hareketlenme ve yeni bir gündem oluşuyorsa, doğal olarak bir merak ve çevreden eksik kalmama duygusu ortaya çıkar. Dahası, at yarışları yalnızca belli bir etnik, dini veya kültürel gruba değil, toplumun geneline hitap eden bir oyundur. Yüzlerce yıldır farklı mahallelerde yaşayan Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, toplu taşıma araçlarında başlayan ilk mecburi birlikteliklerini, hipodromların tribünlerinde yan yana oturup benzer heyecanları paylaşarak sürdürmüşlerdir. Sedat Evliyazade'nin 19. yüzyıl Buca yarışları için anlattığı, bir grubun yarışıp eğlenirken diğer grubun etkinliğe dahil edilmemesi gibi ayrım, cumhuriyet dönemi yarışlarında tamamıyla tarihe karışmıştır. Tribünlerdeki bu çokkültürlü birlikteliğin en somut kanıtlarından biri, sonraki bölümlerde daha ayrıntılı incelenecek olan 1949 tarihli Veliefendi Yangını olayında tutuklanan kişilerin isimlerindeki çeşitliliktir.[636] Tribünleri dolduranlar, farklı kimlikleriyle sınıflandırılan gruplar değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit haklara sahip

[636] 31 Temmuz 1949'da Veliefendi Hipodromu'ndaki bir yarış sonrasında hakemlerin verdiği karara itiraz eden bazı seyirciler hipodromun önemli bir bölümünü ateşe vermişlerdir. Bu olayın ardından açılan soruşturmada, mahkemeye çıkan yüz yirmi üç kişiden otuzu tutuklanmıştır. Gazete haberlerinden ulaşılabilen bu faillerin isimleri, hipodromlarda Türk, Rum, Ermeni, Yahudi gibi kültür ve kimlik ayrımlarının söz konusu olmadığını, aksine eğlenirken de, zarar verirken de ortak hareket edildiğini gösterir. Tutuklanan kişilerden bazılarının isimleri şöyle: Hikmet Öztoprak, Feyyaz Onan, Necdet Özsulh, Halit Kalecier, Hasan Duydu, Nişan Kınacıyan, Sarkis Akgül, Yekvart Papazyan, Aram ve İsmail Kadaş, Alaeddin Kırıkçıoğlu, Hasan Tatlıyemez, Foti Zoğna. "Veliefendi hadisesi: Kati kararlar verilecek", **Akşam**, 02.08.1949; "Veliefendi koşu yerindeki hadise", **Akşam**, 04.08.1949.

özgür yurttaşlarıdır. Artık hipodroma gitmek demek, kamusal alanda kadın-erkek birlikteliğinden yeni kılık kıyafetlerle boy göstermeye, devletin temsilcileriyle aynı mekanı paylaşmaktan yeni bir oyun, eğlence ve tüketim kültürünü tanımaya kadar pek çok anlam ve amaç ifade etmektedir.

Yarış sahaları veya hipodromlar kent kültürünün bir parçası olan kamusal alanlardır. Dolayısıyla, burada sık sık "toplum" veya "halk" olarak anılan ve Erken Cumhuriyet yıllarında at yarışlarına yerinde katılarak çeşitli biçimlerde modernleşmeyi deneyimleyen kitle, daha çok kentli kesimi tanımlar. Nitekim kentin de başlı başına kendisi modernleşmenin bir aracı olduğu gözardı edilmemeli. Zira kırsaldaki yaşamın aksine kalabalık, zaman ve mesafe mefhumları farklı, insanların ve metaların dolaşımı hızlıdır. Bireyler ise bu kalabalık nüfusa ve gelişmiş ulaşım olanaklarına rağmen aslında birbirilerinden uzak ve yalnızlardır. Beşeri ilişkilerden ziyade işbölümünde paranın ve mülkiyetin belirleyici olduğu kentte, kalabalıklar içinde kaybolmanın ve yalnızlaşmanın önüne geçmeye çalışan birey, gözlemlediği ve kendi zihninde oluşturduğu/rasyonel gördüğü çevrelerin içine girmeye, kendisini bu grupların bir parçası gibi görmeye, göstermeye ve ifade etmeye çalışır.[637] Bu bağlamda hipodromlar, bireyin kent yaşamını paylaştığı diğer yabancılarla isteyerek ya da istemeyerek bir araya gelebilmesi için ideal alanlardan biridir. İster Ankara gibi baştan aşağı yeni kurulan bir başkentte, ister İstanbul veya İzmir gibi gelişen teknolojiyle ve ülkenin yeni rejimiyle kabuk değiştiren yüzlerce yıllık kentlerde.

İstanbul, İzmir ve Ankara yarışları, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin oluşturmaya çalıştığı Batılı tarzdaki yeni düzenin görece daha iyi işlediği, ulusal basının da daha fazla ilgi gösterdiği "başarılı" sayılabilecek uygulamalardır. Zaten bu kentlerden ilk ikisi 19. yüzyıldan beri yarışlara ev sahipliği yapmaya alışıktır, Ankara ise ilk yarışçılık deneyimlerini ancak Milli Mücadele yıllarında yaşamıştır. Bu üç kent dışında düzenlenen yarışları Köstem "çok ilkel örnekler" olarak tanımlarken,[638] Akson ise bunları "*province* (taşra) yarışları" diye anmaktadır.[639] Ancak sahip oldukları yetersizliklere rağmen, Kırklareli'nden Kars'a kadar diğer pek çok kentin halkı, bu vesileyle at yarışları adlı bir oyun, yarışma ve eğlenceyle tanışmış; Adana, Bursa ve

[637] Georg Simmel, "Metropol ve Zihinsel Yaşam", **Şehir ve Cemiyet**, çev. Ahmet Aydoğan, 2. bs. (İstanbul: İz Yayınları, 2005), 167-176.
[638] Köstem, **age**, 115.
[639] Akson, **age**, 28.

Konya halkı bu yarışlar aracılığıyla belki de hayatlarında ilk kez İngiliz atlarını yakından görme fırsatı bulmuştur.

Bu erken dönemde hipodromlar veya yarış sahaları, yeniden kurgulanmaya çalışılan toplumsal cinsiyet rollerinin sunumları için de ideal alanlardır. Zira cumhuriyet kadını ve erkeğinin toplumsal yaşamda üstlenecekleri yeni roller, "yukarıdakiler" tarafından öngörülen gelişmenin hem hedefi hem de aracı olacaktır. Gerek siyasetçilerin söylemleri gerekse de dönemin gazeteleri ve mizah mecmuaları aracılığıyla dile getirilen geri kalmışlığın nedenleri arasında, aile kurumunun gelenekselliği, Batı kültürüyle bağdaşmayan "eskimiş" kadınlık ve erkeklik kimlikleri, kadın ile erkeğin toplumsal yaşamda üstlendikleri rollerin dengesizliği gibi eleştiriler ön plandadır. Bu sorunlu ve reforma ihtiyacı olduğu düşünülen alanlar için önerilen çözümse, Batı tipi aile kültürünün ve adabı muaşeret kurallarının taklit edilmesi ve zamanla özümsenmesidir. Burada, Türkiye'de modernleşme sürecinin, imparatorluğun son döneminden beri erkek egemen bir bakışa sahip olduğunu hatırlatmak gerekir. Zira modernleşmeci söylem, öncelikle cahil bırakılmış, eve kapatılmış, çokeşliliğinin nesnesi haline gelmiş mağdur kadınları "kurtarmayı" görev edinmiştir.[640] Benzer şekilde, 1934'te kadınlara seçme ve seçilme "hakkını tanıyan" da yine erkekler değil midir? Yine de, 1923 sonrasında kadınlar birçok hak ya da sorumlulukla donanmış ve cumhuriyet rejimi bu yenilikleri meşrulaştırmıştır. Halifelik kurumunun kaldırılması, Medeni Kanun'un kabulü, laik eğitime geçilmesi, kılık kıyafette yapılan ve daha sonra kanunlaşan değişimler, kadının kamusal alanda erkeğe denk roller üstlenmesini teşvik eden devrimlerdir. Artık kadınlar, alaturka görünümlerini terk edip, yeni alafranga kimlikleriyle bir yandan ev içindeki geleneksel "görevlerini" sürdürmeye ve ailenin direği olmaya devam edecek, diğer yandan kamusal alana çıkacak, Batılı şekilde giyinecek ve eşleriyle birlikte toplum yaşamının "özgür" bireyleri olacaklardır.[641] Tıpkı gazinolar, sinemalar, lokantalar, çay bahçeleri ve kulüpler gibi, hipodromlar da cumhuriyet kadınının sıklıkla gideceği, oyun oynayıp eğleneceği, erkeklerle benzer duygu ve heyecanları yaşayacağı, yeni yüzünü ve özgür(leştirilmiş) kimliğini çevreye göstereceği alanlardan biri olacaktır. Başka deyişle, at yarışları cumhuriyet kadınının

[640] Deniz Kandiyoti, "Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, 3. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005): 103-107.
[641] Yeşim Arat, "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, 3. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005): 84-91.

erkeklerle "dışarıdaki" yeni paylaşımlarından biridir; ister bir oyun, ister bir spor, isterse bir eğlence biçimi olarak.

Hipodromlar, yeni rejimle gelen başka bir kazanımın daha kabulüne ve gösterisine mekan olan yerlerdir: Batı tarzı kılık kıyafet ve giyim modası. Cumhuriyet rejimi, toplumun kültür ve uygarlık düzeyi ile gündelik yaşam pratiklerini birbirinden ayırmayan, aksine bunlara tamamlayıcı anlamlar atfeden bir siyaset izlemiştir. Dolayısıyla geri kalmışlığın önemli ve değiştirilmesi gereken göstergelerinden biri de kadının ve erkeğin geleneksel "doğulu" giyim kuşamıdır. Dini ve manevi geçmişe referans veren fes, şalvar, peçe, çarşaf gibi kıyafet ve aksesuarlar bir an önce yerlerini şapkalara, kabarık eteklere ve eşarplara bırakmalıdır. İstanbul, İzmir, Samsun gibi Batı dünyasıyla ticari ve diplomatik ilişkilerin önceki yüzyıldan beri yoğun olduğu bazı kentlerde zaten bu giyim tarzı görece tanınıyor olsa da, hem bu kentlerde yaşayan Müslümanlar hem de ülkenin diğer bölgelerinin ahalisi bu yeni görünüme uzaktır. Önce ülkenin Batı kültürünü tanıyan kesimlerinin gündelik hayatta rol model olmalarıyla başlayan bu biçimlendirme, nihayet Kıyafet Devrimi'yle son aşamasına gelmiş ve yasal bir zorunluluk halini almıştır.[642] Giyim-kuşam dışarıyı, yani kamusal alanı ifade ettiğine göre, bu radikal değişimin uygulama alanı da yine sokak olacaktır. Devlet dairelerinde uygulamaya konan giyim zorunluluğu, erkekler için daha katıyken kadın kıyafetlerinin dönüşümü ise daha geniş bir zamana yayılmıştır. Özellikle çalışma hayatına giren kadınların, bu yeni görünümün toplumda yaygınlaşması adına önemli katkıları olmuştur. Dolayısıyla, İslam geleneğinden kurtulmayı arzu eden veya bu yenilikleri tecrübe etmek isteyen yurttaşlar için en pratik örnek, aslında yine kendi sosyal çevreleridir. Giyim kuşamdaki bu yenilik hareketi, beraberinde başka bir çeşitliliği ve moda anlayışını da doğurur ya da kökten değiştirir.[643] Bu dönemde modayı takip etmenin iki yolu vardır: okuma-yazma bilenler için gazete ve mecmuaları takip etmek veya kalabalık kamusal alanlarda gözlem yapmak. Saç kesiminden kılık kıyafete kadar, dönemin modasını takip etmek için en ideal yerlerden biri elbette hipodromlardır.

[642] Nilüfer Göle, **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme** (İstanbul: Metis Yayınları, 1998), 86-95.
[643] Gülçin Üstün, "Cumhuriyetten Günümüze Toplumda ve Çalışma Hayatında Kadın, Giysilerdeki Değişimler ve Moda Faktörü", **E-Journal of New World Sciences Academy**, c. 6, s. 1 (2011): 40-42. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/112094 [10.10.2018].

Aslında hipodromların yeni ve modaya uygun kıyafetlerin bir tür sergilenme mekanı oluşu, kökleri yine Batı kültürüne dayanan bir olgudur. Yayın içerikleri ve söylemleriyle Türkiye'de toplumsal dönüşümü teşvik eden, hatta zaman zaman devletin gayriresmi sesi gibi hareket eden 1930'lu yılların yazılı basınında çıkan bazı haberler, Avrupa ülkelerindeki uygulamalara referans vererek kılık-kıyafet alanındaki değişimlerle at yarışları ve hipodromları ilişkilendirmeye çalışır. Daha çok kadınlara hitap eden ve fotoğraflarla desteklenen bu haberler, Avrupa'daki hipodromların yarışların yanında modanın da merkezi olduğunu sıklıkla belirtmektedir. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi, 1930 baharında (henüz Türkiye'deki yıllık yarış programı yeni başlıyorken) *New York Times*'tan aldığı ve şık giyimli üç kadının yan yana göründükleri bir fotoğraf eşliğinde aşağıdaki satırları yayımlamıştır:

> "Mevsim dolayısile Avrupa'nın moda müesseseleri mevsimlik son moda tuvaletlerini hazırlamağa başlamışlardır. Paris'in büyük terzileri son moda mevsimlik tuvaletlerinin kibar halkın toplandığı "Otöy" [Auteuil] yarış yerinde teşhir etmektedirler. Esasen Paris'te yarış yerleri bir spor yeri olmaktan ziyade eğlence, bahsi müşterek ve bilhassa mevsimin en şık ve kibar tuvaletlerinin toplandığı bir yerdir. Paris'in "Otöy" ve "Lougaşan" [Longchamp] gibi at koşuları yapılan yerlerine devam eden halk buraya bilhassa ahbaplarile görüşerek yeniden bir çok çehreler tanımak ve mevsimin son moda tuvaletlerini seyretmek için giderler."[644]

Aynı gazetenin Nisan ve Haziran 1938'de yayımladığı iki haberde de benzer içerikli mesajlara rastlanır. İlkinde yüksekçe bir set üzerinde oturan ve şapka, fular, eldiven, tayyör ve pardösüden oluşan şık denebilecek takımlar içindeki iki kadının fotoğrafı "Paris'te Otöy [Auteuil] at yarışları meydanında görülen baharlık şık ve yeni tuvaletlerden" açıklamasıyla birlikte verilmiştir.[645] Diğer haberin görselinde ise, benzer kıyafetler içindeki iki kadın, ellerinde tuttukları bir kağıdı (haberdeki bilgilere göre muhtemelen yarış programını) incelemektedir. Metinde, bu defa moda kıyafetlerde kullanılan malzemeler ön planladır: "Paris'te moda mehşeri sayılan at koşuları yerlerinden birinde görülen son moda şapkalardan. Biri hasırdan tabla şeklindedir. Diğeri maron ince fötrdendir. Beyaz grogrenle süslenmiştir."[646] Avrupa ajanslarından yapılan aktarımlar böyleyken, Türkiye'deki hipodromlardan verilen haberlerde ise, yukarıdaki örneklerde görüldüğü kadar somut biçimde bireylere odaklanılmasa da, yine de satır aralarında hipodromlardaki şıklıktan sık sık söz edilmektedir:

---

[644] "Paris "Otöy" koşu yerinde teşhir edilen son moda üç tuvalet", **Cumhuriyet**, 17.03.1930.
[645] "Pariste Otöy at yarışları meydanında görülen baharlık şık ve yeni tuvaletlerden", **Cumhuriyet**, 03.04.1938.
[646] "Yeni şapkalar", **Cumhuriyet**, 05.06.1938.

> "Rengarenk tuvaletler yarış yerine ayrı bir hususiyet veriyor."[647]
>
> "Şehrimizin kibar mehafiline mensup bir çok hanımlar şık tuvaletlerile yarışlara ayrı bir hususiyet vermişlerdi."[648]
>
> "Bilhassa kadınların tuvaletlerine gösterdikleri itina da, bu seferki Ankara ilkbahar yarışlarının bir hususiyetini göstermekteydi (…) İyi tuvaletleri olanları tesbit etmek istiyen bazı gazeteci arkadaşların elbiselerinin zarafetini bizzat giyenlere tarif ettirip not alışları da hayli eğlenceli bir manzara teşkil ediyordu."[649]
>
> "(…) bu haftaki at koşuları hayli kalabalık olmakla beraber gayet şık kadınlar da göze çarpıyordu."[650]
>
> "İsmet İnönü, Bakanlar, Vali ve Belediye Reisi ile kordiplomatik jaket atay ve silindir şapka giymişlerdi. Mevsimin en zarif tuvaletlerine tesadüf ediliyordu. Renk renk emprimeler, geniş kenarlı hasır şapkalar tribünleri süslüyordu."[651]
>
> "Yarışlar diğer senelere nispetle daha alaka ile takip edilmektedir. Bu arada, şık ve zarif elbiselerle gelmiş olan bayanlara da tesadüf ediliyordu."[652]
>
> "Koşular aynı zamanda Ankaralı bayanların itinalı ve zarif giyiniş tarzlarını göstermelerine de bir vesile olmuş."[653]
>
> "Öğrendiğimize göre yarınki yarışlar esnasında terzi Bayan Seniha Paristen getirdiği son modellerini teşhir edecektir. Avrupada at yarışları dolayısiyle mevsim modelleri göstermek usul olduğuna göre bizde de bu usulün tatbikine ilk defa olarak teşebbüs eden Bayan Seniha'yı tebrik etmek gerekir."[654]

Yukarıdaki bu örnekler, 30'lu yıllarda topluma ülke ve dünya gündeminden haberler vermenin yanı sıra, bir yandan da rejimin propaganda faaliyetlerine aracı olmak ve devrimlerin daha geniş çevrelere yayılmasını sağlamak gibi görevler üstlenen günlük basından seçilmiştir. Görüldüğü gibi, içeriklerde çağdaş cumhuriyet kadınının yeni yüzüyle hipodromlarda sıkça yer aldığı, hatta bu mekanların giyim modasına ev sahipliği yaptığı vurgulanmakta; bu vesileyle toplumda bir merak uyandırılırken, aynı zamanda ilerideki yarışlara katılım da örtülü olarak teşvik edilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında, yarışlarla ilgili gazete haberlerinde bu tür içerikler yavaş yavaş ortadan kalkarken, bu defa yayın hayatına yeni başlayan yarışçılık mecmuaları aynı konuya daha fazla eğilmeye başlar. Örneğin 1943 yılında yayımlanmaya başlayan haftalık *Üzengi* mecmuası, üçüncü sayısında bu konuya tam sayfa yer ayırmıştır. Yazının başlığı ise şöyledir: "Hipodrom ve Moda: Pazar günleri Hipodrom bir kıyafet meşheri manzarası arzeder".

---

[647] "Dünkü at ve deniz yarışları", **Cumhuriyet**, 24.08.1929.
[648] "Veliefendi at yarışlarına dün başlandı", **Cumhuriyet**, 02.08.1930.
[649] "Ankara ilkbahar yarışları bitti", **Cumhuriyet**, 16.06.1936.
[650] "Dünkü at koşuları", **Cumhuriyet**, 03.08.1936.
[651] "Ankara mevsiminin son yarışı yapıldı", **Tan**, 15.06.1936.
[652] "Dünkü At Koşuları Güzel Oldu İyi Sonuçlar Alındı", **Tan**, 09.08.1937
[653] "Ankara ilkbahar at yarışları", **Cumhuriyet**, 26.06.1940.
[654] "At yarışlarının son haftası", **Ulus**, 13.06.1936.

> "Ankara at yarışlarının en güzide hususiyetlerinden birini de kıyafet modası teşkil eder. Hipodroma, mevsimin icap ettirdiği kıyafete bürünerek gelmek o kadar adet olmuştur ki, şık kadınlar eğer yeni bir elbise yetiştirememişlerse haftayı ciddi bir üzüntü içinde geçirirler. Sekiz haftalık ilkbahar yarışlarında her hafta bir yeni elbise giyerek hipodromda kıskanç nazarları üzerlerine celbetmeye çalışan bayanlar az değildir. Tribünler, localar, bahsi müşterek bahçeleri pazar günleri birer kıyafet meşheri halindedir. Burada bahar kıyafetlerinin dekoltesizine pek rastlayamazsınız. Çünkü burası vücutlerinin güzelliğinden şüphe etmiyen şık bayanlarla süslenmiştir. Kumsalı kuşbakışı seyreden tribünler de ayrı bir âlemdir. Mevsimin bütün renklerini bir araya toplamış olarak boydan boya uzayıp gider. Atlar üzerinde iddialar kadar kıyafetler hakkında dedikodular da burada olur."[655]

1950 öncesinde eğer hipodroma gidilmiyorsa, yarış günlerinde orada olup bitenleri öğrenmenin öncelikli yolu basın organlarıdır. Aslında yalnızca yazılı basın değil, radyoda da yarışlara zaman zaman yer verilmektedir. Ancak 1945 yılı Ekim ayının günlük yayın akışında görüldüğü gibi, yarışlara ayrılan süre yalnızca 14.20-14.30 aralığındaki on dakikadır.[656] Dolayısıyla, radyodan yalnızca haftasonu koşulacak yarışların programına ve belki de tahminlerine yer verildiği, bunun dışında başka bir konuya değinecek zaman ayrılmadığı anlaşılır. Hâlbuki günlük gazeteler ve 1943 sonrasında yarış mecmuaları, hipodromların yarış dışı yüzlerini okuyucuya yansıtan tasvirler ve görsel malzemeyle doludur. Bu noktada, 1930'dan II. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde günlük gazetelerde hipodromları gösteren birkaç fotoğrafın incelenmesi, bu yıllarda at yarışları üzerinden toplumsal modernleşmenin izlerini sürmek için yararlı olabilir. Yarış mecmualarının, peşinen at yarışlarıyla ilgilenen bir çevre tarafından okunduğu ve tüm sayfalarını bu alana ayırdıkları için bolca fotoğrafa yer verebildikleri yargısıyla, burada yarışlara ilgi duyan-duymayan herkesin erişebildiği ve zaman zaman devletin sesi olmak gibi roller üstlenen günlük gazetelerdeki fotoğraflar ele alınacaktır. Öte yandan, *Cumhuriyet* gazetesinden daha fazla alıntı yapılmasının nedeni, bu gazetenin yarışlarla ilgili haberlerinde daha fazla fotoğraf kullanırken, *Anadolu, Ulus, Tan, Vakit, Vatan* gibi dönemin diğer gazetelerinde çok az görsel malzemeye ulaşılabilmiş olmasıdır. Analizin 1943'te sona ermesinin nedeni ise, bu tarihten sonra gazetelerde fotoğraflara nadiren rastlanmaya başlanması ve 1947'de gazetelerin bahislerle ilgili haber yapmama yönünde bir boykota girmeleridir. Gazetelerdeki bu fotoğraflar, göstergebilimin kurucularından Roland Barthes'ın analiz yönteminden hareketle okuyucuya sundukları düz anlamları ve yan anlamlarıyla karşılaştırılacaktır.[657]

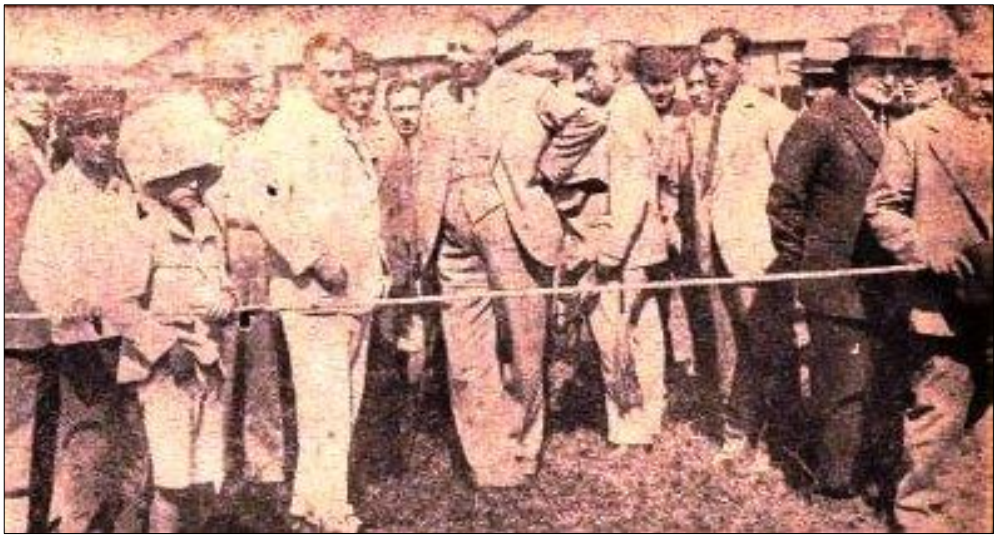
[655] "Hipodrom ve Moda: Pazar günleri Hipodrom bir kıyafet meşheri manzarası arzeder", **Üzengi**, y. 1, s. 3 (14.05.1943): 4.
[656] "Radyo - Bugünkü Program", **Cumhuriyet**, 20.10.1945.
[657] Collège de France'ta göstergebilim/semiyoloji kürsüsünün başındaki Roland Barthes (1915-1980), *Mythologies du XXe Siècle* adlı eserinde reklamları, kişileri, nesneleri, ritüelleşmiş olayları ve

Resim 6: ***Cumhuriyet,*** **23.06.1930**

Düz Anlam	Yan Anlam
Birlikte yarış izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Çan tarzı şapkalar	1920'lerin şapka modasının takibi
İki katlı tribünler	Toplumsal hiyerarşi

fotoğrafları incelerken, kitle kültürünü yayan araçların dilini eleştirir. Barthes'a göre "Bir gösteren ve gösterilenden oluşan her imge/gösterge, bir başka şeyin anlamı olabilir. İlk düzeyde imge belirtici olur, başka deyişle bir şeyin düz anlamını verir. İkinci bir düzeyde imgenin tümü yan anlama, başka bir deyişle söylemin içinde belirtilmemiş ancak çağrıştıran, telkin eden bir anlama dönüşür. Düz anlam düzeyinde gerçek olanla ilişki vardır. Yan anlam düzeyinde ise değerler, ideolojiler söz konusudur." Bruno Ollivier, **Les Sciences de la Communication - Théories et Acquis** (Paris: Eds. Almon Colin, 2007), 45-46. Barthes'a göre basın fotoğrafındaki imaj iki farklı yapıdan oluşur: birincisi metin, ikincisi görseldir. İkisinin eşdeğerde olmadığını ve ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini ileri süren Barthes, fotoğraf/imge üzerinde yaptığı incelemede imgenin bir gerçeğe benzer belirtici (*dénotative*), bir de çağrışımsal (*connotative*) anlamı olduğunu ayırt eder. İmgenin taşıdığı çağrışımsal anlamlar kültüre göre değişir. Başka deyişle, "fotoğraf hem gerçeği yansıtır hem de değer yargıları taşır ve ideolojik boyutu vardır." İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **Popüler Kültür ve İletişim**, 2. bs. (Ankara: Erk Yayınları, 2005), 352-354.

Resim 7: *Cumhuriyet*, 01.08.1931

Düz Anlam	Yan Anlam
Şapkalı, kravatlı, takım elbiseli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Sade giyimli, kasketli seyirciler	Yarışlarda farklı sosyal sınıfların birlikteliği
Fahrettin Altay ve Kazım Özalp (ortada)	Yarışlarda halk ile yöneticilerin birlikteliği

Resim 8: *Cumhuriyet*, 30.07.1932

Düz Anlam	Yan Anlam
Bariyerler boyunca sıralanmış seyirciler	Yarışlara gösterilen yoğun ilgi ve katılım
Fötr şapkalı ve kasketli izleyiciler	Yarışlarda farklı sosyal sınıfların birlikteliği
Seyyar satıcı	Yarış yerinde ekonomi, ticaret ve tüketim

Resim 9: *Cumhuriyet*, 29.07.1933

Düz Anlam	Yan Anlam
Atları birlikte izleyen kadınlar ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr ve *Eugénie* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Seyirciler arasındaki çocuklar	Yarışların ailecek katılıma uygunluğu

Resim 10: *Cumhuriyet*, 28.07.1934

Düz Anlam	Yan Anlam
Atları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr, Çan ve *Eugénie* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Seyirciler arasındaki çocuklar	Yarışların ailecek katılıma uygunluğu
Kazım Özalp (soldaki fotoğrafta)	Yarışlarda halk ile yöneticilerin birlikteliği

Resim 11: *Cumhuriyet*, 02.06.1936

Düz Anlam	Yan Anlam
Çift katlı, geniş kapasiteli betonarme yapı	Modern Ankara Hipodromu'nun görkemi
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr ve *Eugénie* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Hınca hınç dolu tribünler	Yarışlara gösterilen yoğun ilgi ve katılım

Resim 12: *Cumhuriyet*, 03.08.1936

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Eugénie ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Eldeki yarış bülteni, gazete veya mecmua	Okuma yazma bilmenin önemi

Resim 13: *Cumhuriyet*, 25.07.1938

Düz Anlam	Yan Anlam
Yarışları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr, *Melon*, *Eugénie*, *Boudoir* ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Tribündeki subaylar	Gündelik hayatta asker-sivil birlikteliği
Gülümseyen, mutlu seyirciler	Yarışların eğlendirici, keyif verici yönü

Resim 14: *Cumhuriyet*, 01.08.1938

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Eugénie ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Tribünlerde kadınların sayısal fazlalığı	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Bir noktaya odaklanmış dikkatli bakışlar	Yarışların hem ciddi hem heyecanlı yönü
Hınca hınç dolu tribünler	Yarışlara gösterilen yoğun ilgi ve katılım

Resim 15: *Cumhuriyet*, 24.07.1939

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Yarışları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Saç ve sakal-bıyık kesimleri	Modernlik / Dönemin modasının takibi
Bir noktaya odaklanmış dikkatli bakışlar	Yarışların hem ciddi hem heyecanlı yönü
Hınca hınç dolu tribünler	Yarışlara gösterilen yoğun ilgi ve katılım

Resim 16: *Cumhuriyet*, 26.06.1940

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Yarışları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Gülümseyen, mutlu seyirciler	Yarışların eğlendirici, keyif verici yönü

Resim 17: *Vatan*, 14.07.1941

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Fötr, *Pork Pie* ve *Cartwheel* tarzı şapkalar	1930'ların şapka modasının takibi
Yarışları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Bir noktaya odaklanmış dikkatli bakışlar	Yarışların hem ciddi hem heyecanlı yönü
Hınca hınç dolu tribünler	Yarışlara gösterilen yoğun ilgi ve katılım

Resim 18: *Cumhuriyet*, 12.07.1943

Düz Anlam	Yan Anlam
Şık giyimli seyirciler	Modern giyim kuşamın kabulü
Saç ve sakal-bıyık kesimleri	Modernlik / Dönemin modasının takibi
Yarışları birlikte izleyen kadın ve erkekler	Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği
Bir noktaya odaklanmış dikkatli bakışlar	Yarışların hem ciddi hem heyecanlı yönü

Dönemin gazetelerinden toplanmış bu fotoğrafların, yalnızca İstanbul ve Ankara'daki tribünleri gösterdiğini hatırlatmak gerek. Ayrıca 1930-1948 aralığında, taranan beş gazetede tribünlere/seyircilere odaklanılan tüm fotoğraflar bunlardır; bunlar dışında bazen atları ve jokeyleri gösteren fotoğraflara da rastlanmıştır. Dolayısıyla bu fotoğraflar üzerinde yapılan düz anlam-yan anlam analizini, o dönemde yarışların koşulduğu tüm kentler ve ahalisi için genellemek gibi bir iddia söz konusu değil. İstanbul ve Ankara merkezli ulusal ölçekte yayın yapan gazeteler, büyük kentlerdeki yarışlara ağırlık vermekle beraber, zaman zaman Kırklareli, Bursa, Balıkesir veya Kayseri'deki yarışların sonuçlarını da sayfalarına taşımıştır. Ancak, pistler ve tribünlerden fotoğrafların eşlik ettiği yarış haberleri yalnızca İstanbul ve Ankara'yla sınırlıdır. Bu durumun sebepleri, 30'lu ve 40'lı yıllarda ulaşım ve haberleşmedeki eksikler, basın çalışanlarının daha çok bu iki kentte yaşaması/çalışması, matbaaların yine bu kentlerde olması ve nüfus oranlarına da bağlı olarak, hem yerel halk hem de yöneticiler tarafından en fazla ilginin bu yarışlara gösterilmesi olabilir. Sonuçta, söz konusu kentlerin biri eski, diğeri yeni başkenttir ve bu erken dönemde modernleşme projesinin hem devlet hem de halk tarafından en etkin uygulama ve deneyim alanları oldukları söylenebilir.

Basına yansıyan fotoğraflardan da görüldüğü gibi, hipodromlar yeni ve "Batılı" görünümlerine bürünen kadınların ve erkeklerin bir arada yarışları izledikleri, çevrelerini gözlemledikleri ve kendilerini çevreye gösterdikleri, ortak heyecanları ve duyguları birlikte yaşadıkları sosyal ortamlardır. At yarışları, kentlilerin tatil günlerinde yeni eğlence ve boş zaman alışkanlıklarından biri haline gelmiş; stadyumda futbol maçı izlemek, kırda gezinti yapmak veya denize girmek gibi diğer etkinliklere alternatif olmuştur. Örneğin 25 Ağustos 1932'de yayımlanan bir haber, İstanbulluları Veliefendi'ye şu sözlerle davet eder: "Havaların biraz rüzgârlı ve sert olması, cumaları gezintiye çıkacakları plajlardan ziyade bu tarafa sevketmektedir ve hakikaten Veliefendi'de çok iyi bir gün geçirilmektedir."[658] İzmirliler de yarışları bir eğlence geleneği olarak sürdürür: "Bu yıl (…) her pazar, Kızılçullu sahası, binlerce kişile doldu, boşaldı. Bu, hem yarışları seyretmek hem de tabiatın ve havanın güzelliğinden faydalanmak hesabına, İzmirin çok ehemmiyet verdiği eğlencelerdendir."[659] 1940'ta başkentte de durum pek farklı değildir: "Şehirde tatil günlerinin başlıca

[658] "At yarışları - Yarın yapılacak koşular çok mühimdir", **Cumhuriyet**, 25.08.1932.
[659] "İzmirde ilkbahar at yarışları başladı", **Cumhuriyet**, 22.04.1936.

eğlencelerinden biri de pazardan beri eksilmesine rağmen, bu sene Ankara [Hipodromu], geçen yıllarda görülmemiş derecede kalabalık bir yaz geçirmektedir."[660] Hipodromlar, önemli bir bölümü üstü açık mekanlar olmalarına karşın, yalnızca sıcak yaz aylarında değil, örneğin Ankara'nın meşhur soğuğunun yaşandığı kış mevsiminde bile boş kalmamaktadır. Atlar kar yağışı altında koşarken, seyirciler de kasım ve aralık aylarındaki bu yarışları, kendileri için hazırlanan açık hava mangallarının çevresinde ısınarak takip etmeye devam ederler.[661] Yarış merakı ve tutkusu, artık iklim koşullarının da önüne geçmeye başlamıştır.

Hipodromlarda yarışlar dışında başka tüketim olanakları da vardır ve halkın her geçen sene artan talebi, bu hizmetlerin de gelişmesini ve eksiklerinin giderilmesini gerektirir. Örneğin Bursa'da yarışlara gösterilen yoğun ilgiyi karşılayabilmek için 1937'de bin kişilik betonarme bir tribün yapılmış,[662] 1938'de Veliefendi'deki "berbat bir manzara arzeden büfe bu işten anlar kimselere verilmiş,"[663] ertesi sene ise İstanbul'da hipodroma giden yollar düzeltilmiş, tribünler ve pist çevresinde oturulacak alanlar elden geçirilmiş, bahis gişelerinin sayısı arttırılmıştır.[664] Bu yıllarda yarış sahaları ve hipodromlara kaç seyircinin geldiğine dair resmi bir veri olmasa da, yazılı basın yarış günlerinde tribünleri dolduranların sayısını genellikle "binlerle" ifade eder. Üstelik bu katılım oranı yalnız büyük şehirler için değil, Encümen'in yarış düzenlediği Muğla, Bursa, Kocaeli, Uşak, Kayseri, Sinop, Edirne gibi pek çok kent için de geçerlidir.[665] 30'lu yılların ikinci yarısında görülen bu yoğun ilgi ve katılım, II. Dünya Savaşı'yla birlikte görece küçük kentlerde yavaş yavaş azalırken, İstanbul, İzmir ve Ankara'da ise tam tersine artarak devam eder. Veliefendi'deki 1941 yılı yaz yarışlarında seyirci sayısı sekiz-dokuz binlerle ifade edilmektedir.[666]

Peki, bu dönemde hipodromların içinde bunlar yaşanırken, acaba seyirciler bu mekanlara nasıl geliyorlardı? Bu sorunun yanıtı, yarış düzenlenen kentlerdeki farklı

[660] "Ankarada ilkbahar at yarışları", **Cumhuriyet**, 26.06.1940.
[661] "Ankarada at yarışları", **Cumhuriyet**, 07.12.1936; "Ankarada 11 inci at yarışları yapıldı, **Cumhuriyet**, 14.12.1936; "Ankara at yarışları - Cumhur Reisimiz soğuk havaya rağmen dünkü at yarışları takib buyurdular", **Cumhuriyet**, 17.11.1941.
[662] "Bursada at yarışları", **Cumhuriyet**, 28.06.1937.
[663] "At yarışları - Yaz mevsimi koşularına yarın başlanıyor, **Cumhuriyet**, 23.07.1938.
[664] "At yarışları bu hafta başlıyor", **Cumhuriyet**, 18.07.1939.
[665] "Muğlada at yarışları", **Cumhuriyet**, 27.04.1936; "Uşakta at koşuları", **Cumhuriyet**, 02.06.1936; "Kayseride at yarışları", **Cumhuriyet**, 26.10.1936; "İzmitte at yarışları", **Cumhuriyet**, 28.08.1938; "Bursada at yarışları", **Cumhuriyet**, 28.09.1938; "Edirnede yapılan büyük at koşuları", **Cumhuriyet**, 06.10.1938; "İzmirde at yarışları", **Cumhuriyet**, 10.04.1939.
[666] "At yarışları - Yarışların üçüncü haftası büyük bir kalabalık önünde yapıldı", **Cumhuriyet**, 28.07.1941; "Dün yapılan at yarışları ve kürek müsabakaları", **Cumhuriyet**, 04.08.1941.

ulaşım olanaklarına ve hipodromların konumlarına göre değişir. Burada, yarışların düzenlendiği alanları kent içindekiler ile kent dışındakiler şeklinde ikiye ayırmak gerekir çünkü her kentin kendi gelişim, planlama, yayılma ve merkez-çevre ilişkisi farklıdır. Yarış sahaları da bu özelliklere göre ya merkezde ya da kentin periferisinde konumlanmıştır. Aslında atlara geniş düzlükler gerektiği için, yerleşim tarihi 18. yüzyıl ve öncesine uzanan eski kentlerdeki yarışların, aynı zamanda halkın eğlence ve dinlenme amacıyla kullandığı merkez dışındaki mesire yerlerinde düzenlendiği görülmektedir. İstanbul'da Veliefendi, Bursa'da Atıcılar, İzmir'de Buca, Manisa'da Turgutlu, Samsun'da Merd Irmağı çevresi, Kayseri'de ise Uzunyayla, hem at yarışlarına hem de mesirelere ev sahipliği yapan, kent merkezinin hemen dışındaki bu geniş çayırlara birkaç örnektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve ardından cumhuriyet yıllarında, yarışları izlemek için yerel halk kent merkezinden ve civar yerleşimlerden çeşitli vasıtalarla bu alanlara günübirlik yolculuklar yapmıştır. Sonuçta hipodromlar kadar, buralara yapılan yolculuklar da halkın karşılaşma, tanışma ve kültürleşme deneyimlerini yaşadıkları alanlardır. Ayrıca pek çok seyirci için bir yarış günü, hipodroma yapılan yolculukla başlar, son koşunun ardından hipodromdan eve dönüş yolu boyunca devam eder. Kalkış ve varış noktaları (basit bir tanımla oyuncunun evi veya mahallesi) hipodroma ne kadar uzaksa, yolculuk boyunca yaşanacak duygu ve deneyimler de bir o kadar zengin, uzun ve çeşitli olacaktır.

Yarış sahalarının merkez dışındaki bu yaygın konumlanmasına tezat oluşturan bir örnek, cumhuriyetle birlikte baştan aşağı yeniden düzenlenen ve yarışları kent merkezine taşıyan Ankara'dır. Önceki bölümlerde daha ayrıntılı değinildiği gibi, cumhuriyet rejimi kendisine modern bir başkent inşa etmek için 1924-1925 tarihli Lörcher Planları ve 1928-1932 tarihli Jansen Planı olarak anılan iki ayrı kentsel düzenlemeye girişmiştir. Özellikle Jansen Planı'nda, kentin merkezi sayılan Ulus'ta görkemli bir hipodromun inşa edilmesi öngörülmüş ve bu yapı 1936'da kullanıma açılmıştır. Kamu binalarından parklara ve sinemalara kadar, yeni başkentte gündelik hayatın merkezinde yükselen bu hipodrom, Ankaralıların yarışları izlemek için uzun yolculuklar yapmalarına gerek bırakmamıştır. Benzer şekilde, Ankara Hipodromu öncesinde yarışların düzenlendiği İmalat-ı Harbiye Sahası da kent merkezine hayli yakın bir konumdadır. 1920-1950 arası dönemde, yerleşim alanının küçüklüğü ve kentsel eylemlerin ölçeğindeki sınırlılıklar nedeniyle, Ankara'da kentiçi ulaşım ihtiyaçlarının ve buna bağlı toplu taşıma hizmetlerinin İstanbul ve İzmir'e nazaran

hayli kısıtlı olduğu söylenebilir. Cumhuriyet öncesinde Ankaralılar bir noktadan diğerine genellikle yaya veya hayvan gücüne dayalı sistemlerle ulaşırken, Lörcher ve Jansen Planları yerleşim alanlarını genişletmiş ve motorlu araçların kullanımını gerektirmiştir. Örneğin 1930'ların başında, artan ulaşım taleplerini karşılamak için "kaptıkaçtı" olarak anılan dolmuş benzeri araçlardan yararlanılmıştır. 1934'te Ankara Otobüs İdaresi'nin kurulmasıyla Sovyetler Birliği'nden alınan otobüsler ise, 1947'de kurulacak ilk troleybüs hatlarına kadar geçen süre boyunca kaptıkaçtılarla beraber kentiçi ulaşımın başlıca vasıtaları olmuştur.[667] Bu bilgilerden hareketle, Erken Cumhuriyet yıllarında merkez mahallelerde yaşayan Ankaralıların, kentin batısında yer alan iki yarış sahasına da ya yürüyerek ya da kaptıkaçtılar ve belediye otobüsleriyle kolayca ulaştıkları söylenebilir. 1920'lerin bazı yarış günlerinde, Taşhan'daki Ankara Lokantası'nın önünden kaldırılan bir otobüs vasıtasıyla yarış sahasına gelecekler için özel seferler düzenlendiği de olmuştur.[668] Kentin doğusundaki mahallelerde oturanlar ise, 1929'da seferlere başlayan Ankara-Kayaş arası banliyö trenlerinden yararlanmış olmalılar. Zira, Ankara'daki iki yarış sahası da, kenti İstanbul'a bağlayan ana demiryolu hattına çok yakındır ve Akson'un, Üyken'in, Çizmeci'nin ve Bilbaşar'ın anılarında aktardıkları gibi, özellikle İstanbul'dan Ankara'daki yarışları izlemeye gelenler, bu istasyonda inerek kolayca hipodroma ulaşabilmektedir.[669] Bu anılar, hipodromların tren istasyonlarıyla geleneksel birlikteliğini de doğrular: her ne kadar Ankara'nın eski yarış sahaları görece kent merkezinde olsalar da, yine de yeni başkentin batı yönünde başladığı ya da bittiği noktada bulundukları için, doğal olarak demiryolu hattının üzerinde ve bir istasyonun yakınındadırlar.

Yarışları izlemeye trenle gitmek, İzmir ve İstanbul'da daha çok başvurulan bir yöntemdir. Bunun nedeni, Ankara'nın aksine, her iki kentte de yarış sahalarının merkez dışında bulunmaları ve 1950 öncesinde motorlu araçların ve asfalt yolların henüz yaygınlaşmamış olmasıdır. Tıpkı Ankara yarışlarının ilk yıllarında, yarış günlerinde seyirciler için kent merkezinden kaldırılan hususi otobüsler gibi, İzmir ve

[667] Ayca Mevlüde Öncü Yıldız, "20. Yüzyılda Ankara'nın Kentsel Yapısı ve Ulaşım Sistemlerindeki Gelişmeler", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, s. 5(1) (Haziran 2017): 108-110, https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_5_1_108_122.pdf [13.10.2018].
[668] Üyken, **age**, 32.
[669] Semiral Bilbaşar, **Atlar** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2014), 31-33; Akson, **age**, 28. TJK Asli Üyesi Edip Çizmeci de, kendisiyle 13.09.2018 tarihinde İstanbul'da yapılan sözlü tarih görüşmesinde, 1940'ların ikinci yarısından itibaren zaman zaman İstanbul'dan Ankara'ya yarışları izlemeye gitmek için Haydarpaşa'dan kalkan trene bindiklerini ve Ankara'ya vardıklarında istasyondan hipodroma yürüyerek ulaştıklarını aktarmıştır.

İstanbul'da da hipodroma en yakın istasyonlarda duracak şekilde hususi tren seferleri düzenlenmiştir. Aslında her iki kentin halkı da 19. yüzyıl ortalarında raylı sistemler başta olmak üzere çeşitli toplu taşıma biçimleriyle tanışmış ve "kentli" olmanın yanında, zamanla "yolcu" olma deneyimini de kazanmışlardır. İşe, okula, bankaya, kamu dairesine veya misafirliğe gitmek için gündelik hayatta düzenli olarak toplu taşıma kullanan İzmir ve İstanbul ahalisi, cumhuriyet yıllarında merkez mahallelerden Buca'ya veya Veliefendi'ye giderken de sahip oldukları bu deneyimden yararlanır. Her iki kentte de, hipodromların bulundukları bölgelerin merkezle mesafeye dayalı benzer ilişkileri vardır. Öncelikle bu bölgelerin ikisi de "yazlıktır". Buca İzmirlilerin, Veliefendi Çayırı ise İstanbulluların daha çok ilkbahar ve yaz aylarının tatil günlerinde gidip geldikleri ikincil konut/sayfiye ya da mesire alanlarıdır. Diğer benzerlikleri ise, ikisine de en pratik ulaşım yönteminin, kent merkezinden (ilkinde Alsancak'tan, ikincide Sirkeci'den) kalkan trenler olmasıdır. Aralarındaki temel fark ise, Buca'nın Levantenlerce iskan edilmiş meskun bir alan oluşu, Veliefendi'ninse yalnızca toplu etkinliklerde kullanılan ve iskan edilmemiş geniş bir çayır kimliğine sahip olmasıdır. Veliefendi çevresindeki en hareketli bölge, aynı zamanda buraya en yakın iki tren istasyonundan birinin bulunduğu Kazlıçeşme'dir (diğer istasyon ise Yenimahalle'dedir). II. Mehmet zamanında deri üretimi için debbağhanelerin kurulduğu mahalle, II. Mahmut döneminde daha büyük imalathanelerle gelişmiş fakat 1950'lere kadar geniş ölçekli bir yerleşime ve nüfusa sahip olmamıştır.[670] Buna karşın Buca İstasyonu, ilk aşamada Seydiköy'e, birkaç yıl içinde Ödemiş'e kadar uzanan bir hattın ilk duraklarından biridir.[671] Dolayısıyla İzmir'in güneyine doğru giden sayısız tren yolcusu mecburen Buca'dan geçerken, Sirkeci'den Yenimahalle yönüne çoğunlukla Kazlıçeşme'deki üretim merkezlerinde çalışan işçiler ve aileleri seyahat etmiştir. Zamanla Florya ve Bakırköy mahalleleri geliştikçe, bu hattı kullananların ve yolu Yenimahalle İstasyonu'ndan geçenlerin arttığı düşünülebilir. Yine de Veliefendi'ye ulaşmak için, İstanbulluların deniz yolu gibi önemli bir alternatifi de vardır.

Payitaht olmanın getirdiği avantajla, İstanbullular Galata, Pera, Üsküdar ve Boğaziçi'ndeki yerleşimleri birbirine bağlayan toplum taşıma biçimleriyle daha 19.

[670] Funda Budak, "Fetih Başkentinden Küresel İstanbul'a, Kazlıçeşme'de Değişim ve Kentsel Dönüşüm: Barselona22@Projesi ile Bir Karşılaştırma", **Siyasal Bilgiler Dergisi**, c. 2, s. 2 (Eylül 2014): 16-17, http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/4112/5000092944-5000132107-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y [17.10.2018].
[671] Beyzatlar, **age**, 89.

yüzyıl ortalarında tanışmış ve cumhuriyet ilan edildiğinde artık bu yolculuklarla ortaya çıkan toplumsallaşma deneyimlerine sahip olmuşlardır. Birinci ve ikinci mevkide seyahat etmek, kadın ve erkek ayrı salonları/kompartımanları paylaşmak, zamanını sefer saatlerine göre ayarlamak, aynı gün ve saatlerde hep aynı yüzleri görmek veya yeni yüzlerle tanışmak gibi.[672] Kentteki ilk toplu ulaşım araçları, iki kıtayı ve Haliç'in iki yakasını birbirine bağlayan vapurlardır. 1851'de kurulan Şirket-i Hayriye İstanbul'u Boğaziçi'ne bağlarken, Seyr-i Sefain İdaresi ise Marmara kıyıları ile Adalar'da yaşayan halkı yarım asırdan uzun süre boyunca kent merkezine taşımıştır. Cumhuriyetin ilanının ardından, şirketin hizmet verdiği üç bölgeden ikincisinin iskelelerinden biri, Bostancı'dan ve Adalar'dan Veliefendi'ye ulaşım için bir alternatif sunan Bakırköy İskelesi'dir. Öyleyse artık kentin karşı yakasındaki kıyılardan at yarışlarını izlemeye gelmek daha da kolaylaşmıştır.[673] Kentin iki kıtaya ve adalara yayılmış mahallelerinden Bakırköy İskelesi'ne veya Yenimahalle İstasyonu'na kadar tren ya da vapurla ulaşan yarışseverlerin, bu duraklardan hipodroma kadar yürüdükleri veya fayton benzeri araçlar kullandıkları tahmin edilebilir. 1930 yarışlarının ilk haftasına dair bilgiler aktaran bir haberde, istasyondan hipodroma giden yol üzerindeki renkli görüntüler şöyle tarif edilir:

> "Veliefendi çayırı, koşu münasebetiyle dün çok kalabalıktı. Şimendifer istasyonundan koşu mahalline kadar giden uzun yolun iki tarafı adeta bir mesire halini almış, İstanbul'un her semtinden gelen aileler, çoluk, çocuklarile beraber burasını bir panayır yerine benzetmişlerdi. Yol üzerinde her çeşit her sınıf satıcı vardı. Bu manzarayı uzaktan görenler, Veliefendi çayırında panayır açıldığına hükmedebilirlerdi. O havali, dün o kadar garipti ki... Çayırda Anadolu gençleri kemençe ile oyunlar kıvırırken, bamya tarlalarında dans edenler, saz kümeleri arasında çarliston figürü becermekle uğraşanlar vardı."[674]

Demek ki bir yarış gününde hipodroma gidenler, yalnızca yeni bir oyun değil, aynı zamanda kentin farklı bölgelerini ve insanlarını da gözlemleme ve tanıma imkanı bulabilmekteydi. Öte yandan, aynı kıtayı paylaştığı Pera ve Suriçi'ne bile 1930'larda hayli uzak sayılabilecek Veliefendi'nin yakınlarına iki ayrı biçimde gelebilmek, İstanbulluların yarışlara gösterdikleri katılımın ardında bir ulaşım kolaylığı olduğunu da gösterir. Üstelik İstanbul yarışları, yıllık yarış programının temmuz ve ağustos aylarına yayıldığı için, özellikle vapurla yapılan yolculukların görece rahat ve keyifli geçtiği düşünülebilir. Yaz aylarında, iklimin yaratacağı herhangi bir sefer tehiri ya da demiryolunun buzlanması gibi bir durum söz konusu olmayacağı için, yarışseverler

[672] Kaynar, **age**, 55-85.
[673] Ertan Ünal, "Bir Şirket-i Hayriye Vardı", **Hayat Tarih Mecmuası**, y. 1, s. 1 (Şubat 1968): 15.
[674] "Veliefendi at yarışlarına dün başlandı", **Cumhuriyet**, 02.08.1930.

doğru saatte kalkan vapura ve trene bindikleri takdirde muhtemelen yarışlar başlamadan ve bahisler kapanmadan önce tribündeki yerlerini alabilmekteydiler. Eskiden atların çektiği arabalar ve tramvaylarla bir yerden diğerine giden İstanbullular, artık elektrikli veya kömürlü yeni vasıtalarıyla o atların yarışlarını izlemeye gitmektedir.

Edirne, Kırklareli ve Anadolu'daki kentlerde düzenlenen yarışlara da, eğer yarış sahasının yakınından geçen bir demiryolu hattı varsa, en pratik biçimde trenle gidiliyor olmalı. Bu durum, 1950 sonrasında asfalt yolların ve motorlu araçların yaygınlaşmasıyla değişmiş olabilir fakat aynı dönemde, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni lağvedildiği için büyük şehirler dışındaki yarışlar hızla azalmış ve birçoğu uzun süreliğine ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'de kara ve demiryolu ulaşımının tarihsel gelişimi ve çoğunlukla yarışların kent merkezlerinin dışında düzenlenmesi, 1950 öncesinde hipodromlar/yarış sahaları ile tren istasyonları arasında doğal bir ilişki kurmuş, yarış günlerinde yarışseverlerin öncelikli tercihi tren olmuştur. Veliefendi, merkeze uzak fakat denize yakın konumu sayesinde bir istisna sayılabilir; ancak 1927-1950 arasında yarış günlerinden birkaç gün önce gazetelere verilen ilanlar, İstanbullu seyirciler için ek vapur seferlerinden ziyade, daha çok Sirkeci'den kalkan ek tren seferleri konduğunu göstermektedir.

Hipodroma vapurla, trenle ya da Ankara'da olduğu gibi otobüsle gelinse de, kalkış noktasından hipodroma en yakın durağa kadar geçen zaman, kentliler için farklı bir toplumsallaşma deneyimi olduğu kadar, yarışları bir oyun veya bahis aracı olarak görenler için de çok değerli bir hazırlık süresidir. Bu hazırlık, tıpkı sporcuların müsabaka öncesinde yaptıkları son antrenmanlar gibidir. Zira at yarışları, toplumun önemli bir kesimi için yeni insanlarla tanışmak, eşleriyle kamusal alana çıkmak, arkadaşlarıyla eğlenceli bir gün geçirmek veya modayı takip etmekten öte, aynı zamanda bir miktar para kazanma veya büyük bir servetin hayalini kurma aracıdır. Bunun yolu ise, bu oyunu yakından takip etmeye, ciddi hazırlıklar yapmaya ve koşan atlar üzerine para yatırıp, yatırılandan fazlasını kazanmayı ümit etmeye dayanır.

4.2.2.2. Dörtnala Koşan Umutlar: Cumhuriyetin Yeni Bahis Oyunu

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin 1927 itibariyle düzenlemeye başladığı yarışlar, aynı zamanda eski bir oyunun yeni yüzüyle yeniden ortaya çıkışının ifadesidir. Geçmişteki oyun veya bahis uygulamalarından farkı ise, artık ülkenin Batılılaşmış bir-

iki kentinde yaşayan refah düzeyi yüksek bir grubun tekelinde değil, doğrudan devletin kontrolünde ve ülkenin tüm yurttaşlarının katılımına açık olmasıdır. Devlet kurumunun açık bir simgesi olan Encümen, yurt geneline yaymaya çalıştığı yarışlarla cumhuriyetin eşit yurttaşlarını bu "oyunla" tanışmaya, "oyuna" katılarak kazanmaya ve kazandırmaya davet etmektedir. Katılımın kuralları ise açıktır: birinci gelecek at üzerine yapılan tahmini somutlaştırmak, oyuna para yatırarak beklentiyi hem bireysel hem de kamusal bir kazanca dönüştürmek.

Böylece bir "oyun" olarak at yarışları yeniden başlamaktadır. Ancak bu oyunun Erken Cumhuriyet yıllarında toplumca nasıl karşılandığına ve tecrübe edildiğine geçmeden önce, Huizinga ve Caillois'nın oyun için yaptıkları tanım ve tespitleri kısaca hatırlamak yararlı olacaktır. Huizinga'nın çizdiği çerçeveden başlamak gerekirse, öncelikle oyunun temel unsuru olan tüm oyuncular için adalet ve eşitliğin sağlanması koşulu, burada bizzat devletin güvencesi altındadır. Kuralları açık şekilde belirlenmiş ve basın yoluyla önceden ilan edilir hale gelmiştir. Oyunun yurt çapında icra edileceği alanlar elden geçirilmiş, oyuncular için elverişli ulaşım ve katılım olanakları sağlanmış, mekan ve zaman sınırları net bir şekilde belirlenmiştir. Oyunlara katılım, tamamen yurttaşların rızasına bırakılmış, hiçbir dayatma olmamış, bahis oynandığı takdirde sadece oyuncunun değil, tüm ulusun kazanacağı vurgulanmıştır. Caillois'nın oyun türleri üzerinden yaptığı sınıflandırmaya göre ise,[675] at yarışlarının hem emek ve çalışmaya dayalı agon yönü hem de şansa dayalı aléa yönünün iç içe olduğu, Türkiye'deki bahis oyuncularının zaman içinde yaşayacakları deneyimlerde ortaya çıkacaktır. Toplumun büyük bir kesimi için yeni sayılabilecek bu oyun, başlangıçta yalnızca tahmine dayalı bir şans oyunu hüviyetinden, zamanla ciddi bir takip, zaman, deneyim ve emek gerektiren bir bilgi ve beceri yarışına dönüşecektir. Bu bölümde incelenmeye çalışılacak konu, cumhuriyet tarihinin çeyrek asırlık bu döneminde, toplumun bir kesiminin at yarışlarını neden ve nasıl bir umut, gelir ve servet kapısı olarak görmeye başladığıdır.

Öncelikle ülke veya dönem ayrımı yapmadan, insanların neden bahis oynadıklarını düşünmek gerek. Elbette bunun birden çok gerekçesi var. Ancak akla gelen ilk neden,

[675] Fransız sosyolog Roger Caillois, 1958 yılında yayımlanan *Les Jeux et les Hommes* (*Oyunlar ve İnsanlar*) adlı eserinden hatırlanacağı gibi, oyunları içeriklerine göre dört kategoriye ayırır: fizik veya düşünsel rekabete dayanan yarışmalar (*agon*), beceriden ziyade şansa dayalı oyunlar (*aléa*), rol yapmanın temel olduğu taklit (*mimicry*) ve algıyı sarsan, adrenalini yükselten, baş döndüren oyunlar (*illinx*). Caillois, **age**, 12.

bir belirsizliğin sonucunu doğru tahmin ederek alınan risk ve yapılacak başarılı bir seçim sayesinde, başlangıçta sahip olunan maddi varlığı arttırmanın verdiği mutluluktur. Kısacası, "bir koyup iki almaktır." Bu alışveriş ilişkisi, ilk bakışta yalnızca maddi kazanç gibi görünse de, aslında perdenin arkasında "sonucu doğru bilmiş olmanın" verdiği haz, özgüven ve sosyal çevrede kazanılmış prestijin de azımsanmayacak bir önemi olduğu unutulmamalı. Türkiye'de insanlar, bir bahse tutuşup kazanmak veya kaybetmek deneyimini elbette 1923 sonrasında edinmedi. Ancak "devlet" gibi yüzlerce yıldır saygı duyulan, bağlı olunan, güvenilen ve çoğu zaman icraatları sorgulanmayan bir kurumun katılmaya davet ettiği bir oyuna toplumun pek de aşina olmadığı ve daha ilk yıllardan itibaren merak duyarak katılmayı kabul ettiği ileri sürülebilir. Üstelik başrollerinde, binlerce yıllık yoldaşlarının dörtnala koştukları bir oyun. Kentlisiyle, köylüsüyle herkesin bu kadar yakından tanıdığı, hatta gündelik hayatta bir arada yaşadığı atlar arasında en hızlı koşacak olanı tahmin etmek ne kadar zor olabilirdi ki?

4.2.2.2.1. Talih Kuşunu Piyangoda Değil, Ganyanda Aramak

Aslında at yarışları, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk şans oyunu değildir. Önceki bölümlerde ayrıntılarıyla yer verildiği gibi, ülkenin büyük ikramiyeler dağıtan ilk resmi oyunu, 1925'in ikinci yarısındaki ilk üç çekilişiyle topluma merhaba diyen Tayyare Piyangosu'dur. 1939'da Milli Piyango İdaresi'ne dönüşene kadar bu isimle, Türk havacılığının gelişimine kaynak sağlamak amacıyla yaşamaya devam etmiş; bir yandan türlü ikramiyeler dağıtırken, bir yandan da halkın bilet almak için ödediği paralarla ulusal savunmanın havacılık ayağı geliştirilmeye çalışılmıştır.[676] Atçılık alanındaki ilk çalışmaları hatırlayınca, ne kadar da tanıdık bir uygulama, değil mi? Tıpkı 1926'da kabul edilen 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu'yla, hayvanlarını ideal ölçütlere göre yetiştirip yarış ve sergilere sokanların, daha sonra da bunlar üzerine bahis oynayanların devletçe ödüllendirilmeleri gibi. Görülüyor ki, yeni rejim daha ilk yıllarında ulusal savunma alanındaki iki önemli eksiğine kaynak yaratmak için halktan para toplama yoluna gitmiş, bunu da doğrudan bir vergi toplama şeklinden ziyade, sonunda iki tarafın da kazanacağı vurgulanan iki şans oyunuyla hayata geçirmiştir: gökyüzündekiler için piyango, pisttekiler içinse müşterek bahis. Sonuçta On Yıllık Savaş döneminin ardından, elde ne uçacak tayyare ne de koşacak at kalmıştır ve her ikisinin de yerleri bir an önce doldurulmalıdır. Halk ise bu uzun yıkım sürecinin

[676] Tunçay, **age**, 137.

ardından yeniden belini doğrultmaya ve yeni bir düzen kurmaya çalışacak fakat önce Dünya Buhranı, sonra II. Dünya Savaşı derken, ekonomik darboğaz yüzyılın ortalarına kadar toplumun önemli bir kesimi için tehdit oluşturmaya devam edecektir. Aynı şekilde, bir yandan borç öderken bir yandan da yatırım yapmaya çalışan devlet için de. Bu sıkıntılı dönemde, piyango bileti çekmek ve yarışlara bahis oynamak, hem oynatan hem de oynayan için keyifli, kazançlı ve umut dolu bir alternatif olacaktır.

Oyun oynayarak şansını denemeyi ve eğer günündeyse, bundan keyif alarak maddi bir kazanç elde etmeyi hedefleyen yurttaşlar için, tercih edebilecekleri bu iki oyunu birbirinden keskin çizgilerle ayıran farklar vardır. Bunları şu şekilde beş kategoriye ayırmak mümkün:

- Oyunların sıklığı ve takvimi,

- Oyunlara erişim biçimleri,

- Oyunların sunduğu ikramiyelerin büyüklükleri,

- Oyunların doğasındaki temel ayrımlar,

- İkramiyelerin ötesinde, oyunlardan elde edilecek kazanımlardaki farklılıklar.

İlk olarak Tayyare Piyangosu ve 1930'larda başlayan banka piyangoları ile at yarışlarının yıllık takvimine karşılıklı olarak bakalım. 1926'dan itibaren Türk Tayyare Cemiyeti'nin tekeline verilen para ve eşya piyangoları yıl geneline yayılan bir çekiliş takvimine sahiptir. Buna göre, ikinci tertiple birlikte Şubat 1927'de başlayan çekilişler, her ayın 11'inde gerçekleşecek şekilde düzenlenir.[677] İlki 1930 yılında İş Bankası tarafından organize edilen ve "tasarruf teşvik ikramiyeleri" adı altında talihlilerine nakit ve eşya ödülleri veren banka piyangoları ise, önce Ziraat Bankası ve Sümerbank gibi devlet bankaları, daha sonra Emlak Bankası, Garanti Bankası, Muhabank, Türk Ticaret Bankası gibi özel bankalar tarafından düzenlenir olmuştur.[678] 1920'lerin sonunda, piyango düzenleyen kurumlara gazeteler de eklenir ve kupon toplayarak çekilişe katılan okurlarına çeşitli hediyeler ve para ödülleri vermeye başlarlar.[679] İster

[677] "II. Tertipte Gelen Resmi Değişiklikler", **Milli Piyango İdaresi**, http://www.mpi.gov.tr/node/18?q=node/52 [19.10.2018].
[678] Umut Şumnu, "Ankara'daki (İş Bankası) İkramiye Evleri", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, s. 2(1) (Haziran 2014): 53, http://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_2_1_51_73.pdf [19.10.2018].
[679] Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi, Ağustos 1929'da kupon toplayarak "medeniyet ve insaniyete en fazla hizmet eden insanlara rey veren" okurlarına, çekilişle 25 liradan 1.000 liraya kadar çeşitli ikramiyeler dağıtacağını ilan etmiştir. "Müsabakamıza iştirak ediniz! 1000 liralık mükafat veriyoruz", **Cumhuriyet**, 01.08.1929. *Akşam* gazetesinin piyangosunda benzer ikramiyeler kazanmak içinse yalnızca kupon biriktirmek yeterlidir. "Cumhuriyet Refikimizin yeni müsabakası hem kesenize hem

devlet ister özel kurumlarca düzenlenen piyango oyunu, ilk yıllardan itibaren yılın geneline yayılıp neredeyse her hafta farklı türde ödüller dağıtırken, at yarışları için yurt geneline hitap eden böyle yoğun bir bahis takvimi henüz söz konusu değildir. Yüksek Yarış ve Islah Encümeni ilk faaliyet yılından itibaren demiryolunun eriştiği ondan fazla kentte yarış düzenlemeye başlasa da, bir kentteki yarışa başka bir kentten bahis oynamak ancak 1940'larda bazı yayıncıların özel girişimleri sayesinde mümkün olacak fakat bunun da sürekliliği ancak 50'li yıllar itibariyle sağlanabilecektir. Dolayısıyla 20'li ve 30'lu yıllar boyunca, bir kentteki oyun meraklıları, başka bir kente seyahat etmedikleri müddetçe, yaşadıkları yerde kaç hafta yarış düzenleniyorsa ancak o sıklıkla bahislere katılabilmektedir. Örneğin İstanbul, Ankara ve İzmir'deki yarış meraklıları genellikle birbirini takip eden altı veya sekiz hafta boyunca hipodromlara giderek bahis oynayabilirken, bu sayı Bursa, Balıkesir, Sinop veya Kırklareli'ndeki bahis oyuncuları için yıl boyunca iki haftayı geçmemektedir. At yarışlarına göre çok daha uzun süreye yayılan piyangolar ise, periyodik çekilişleriyle toplumun resmi şans oyunlarına alışmasını, kupon biriktirmeyi ve yıl boyunca oyun günlerini takip etmeyi öğrenmesini sağlamıştır.

Bu dönemde piyangolarla müşterek bahisleri birbirinden ayıran ikinci önemli fark, oyuncularının bu oyunlara erişim yollarıdır. Burada sözü edilen "erişimden" kasıt, halkın hem oyunlara fiilen katılıp şansını deneyebilmesi hem de oyunların programı ve sonuçlarından haberdar olabilmesini ifade eder. Oyuna katılım olanaklarıyla başlayalım. Tayyare Piyangosu'nun ilk çekilişleri Ankara'da yapıldıktan sonra, ikinci tertip ve sonrasındaki çekilişler İstanbul'a taşınarak Darülfünun Binası'nda gerçekleştirilmiş; oyunun ismi Milli Piyango'ya dönüştükten sonra ise zaman zaman Ankara 19 Mayıs Stadı, İstanbul Halkevi, Fenerbahçe Stadı gibi farklı yerlerde de düzenlendiği olmuştur.[680] Banka piyangoları ise, organizatör kurumun İstanbul veya Ankara'daki merkezinde noter, banka müdürü vb. yetkililer huzurunda çekilmektedir. Piyangolara, erken dönemlerden itibaren çekilişlerin yapıldığı kentlerde bulunma gereği duyulmadan çeşitli aracılar ve şubeler sayesinde katılmak ve kazanılan bir ikramiyeyi tahsil etmek mümkündür. Örneğin Tayyare Piyangosu, daha ilk yılında yurt çapında dört yüz yirmi beş şubesi ve seyyar satıcılarıyla geniş bir çevreye

de bilginize faydalıdır", **Akşam**, 23.08.1929. Yine *Akşam* gazetesi, ertesi sene kupon biriktiren okuyucularına çekilişle altın vermeye başlamıştır. "İkinci büyük altın piyangomuz", **Akşam**, 31.05.1930.

[680] "Milli Piyango Çekilişlerinin Yarım Asırlık Serencamı", **Milli Piyango İdaresi**, http://www.mpi.gov.tr/node/56 [19.10.2018].

ulaşmıştır.[681] At yarışlarına bahis oynamak ve ikramiyeyi tahsil edebilmek içinse illâ yarışın düzenlendiği kentte, hatta bilfiil hipodromda bulunmak gereklidir. Dolayısıyla at yarışlarının, 1940'lara kadar yerel etkinlikler olarak piyangoların gerisinde kaldığı, ayrıca 1950'ye kadar bu durumda büyük bir değişiklik olmadığı da söylenebilir. Örneğin, düzenli yarışların yirminci yılını geride bıraktığı 1946'da bile, Encümen'e bağlı İstanbul At Yarışları İdare Heyeti Başkanlığı'nın verdiği bir ilanda, İstanbul yarışları bahis biletlerinin yalnızca Veliefendi'den temin edilebileceği, başka hiçbir yerde bilet satışına izin verilmeyeceği duyurulmuştur.[682]

Hâlbuki piyango biletine ulaşmak kolaydır. Örneğin 1930 yılında Beşiktaş'taki Hüdaverdi Gişesi "Beşiktaş ve civarı halkına müjde" başlığıyla verdiği ilanda, artık bilet çekmek ve ikramiye tahsilatı için İstanbul'a kadar gitmeye gerek olmadığını, "fark almaksızın" bilet ve ödül dağıttığını duyurmaktadır.[683] Nimet [Abla] Gişesi ise gazetelerdeki ilanıyla sınırları daha da genişletmiştir: "Taşradan da sipariş kabul olunur. Telefon: 22082."[684] Bilet çekerek şansını denemek isteyenlere sunulan bu kolaylıkların aksine, bir kentten diğerindeki yarışlara bahis oynayabilme olanağı, ilk kez 1941 yılında, o dönem Osman Münir Kutnak'ın yönettiği *Stad* mecmuasının bir hizmeti olarak başlamış, bu sayede İstanbullu bahis oyuncuları için Ankara sonbahar yarışlarına bahis oynayabilmek mümkün hale gelmiştir.[685] İki yıl sonra yayın hayatına başlayan *Üzengi* mecmuası da daha ilk yılını doldurmadan teknik altyapısını tamamlayarak at yarışı oyuncularına aynı imkanı sunar.[686] Oyuncular için ilk kez mesafeleri kısaltan bu hizmet, Türkiye'de at yarışları ve müşterek bahisler tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır.

Oyunlara erişimle kastedilen diğer konuda, yani halkın oyun programları ve sonuçlarından, hatta oyunun naklen akışından haberdar olabilmesi hususunda, yine piyangoyu tercih edenler müşterek bahisçilere göre daha avantajlıdır. Zira daha 1920'lerin ikinci yarısında günlük gazetelerde piyangolarla ilgili sık ve geniş ilanlara yer verilirken, yarışlar ve bahislerle ilgili yalnızca belli günlerde ve sınırlı bilgiye

---

[681] "Piyangonun Ünlü Satıcıları", **Milli Piyango İdaresi**, http://mpi.gov.tr/node/18?q=node/60 [24.10.2018].
[682] "Yüksek Yarış ve Islah Encümeni İstanbul At Yarışları İdare Heyeti Başkanlığı'ndan", **Cumhuriyet**, 10.07.1946.
[683] "Beşiktaş ve civarı halkına müjde", **Akşam**, 12.07.1930.
[684] "Nimet gişesi Rekor kırdı", **Cumhuriyet**, 12.11.1935.
[685] "At yarışı meraklıları", **Cumhuriyet**, 22.09.1941.
[686] "Üzengi Okuyucularına şehirden müşterek bahislere iştirak imkanını temin etti", **Üzengi**, y. 1, s. 11 (23.07.1943): 9.

ulaşılabilmektedir. Bahisler aleyhine olan bu durum, piyangolara kıyasla 50'li yıllara kadar aynı şekilde devam edecektir. Ulusal ölçekte yayın yapan gazeteler, at yarışlarıyla ilgili haberlerinde önceliği Ankara, İstanbul, İzmir, bazen de Bursa yarışlarına verirken, diğer kentlerdeki yarışları ise düzensiz bir şekilde ve hayli sınırlı bir içerikle aktarır. Örneğin İstanbullu veya Ankaralı bir okur, çoğu zaman Kayseri'de ya da Kırklareli'nde koşulan yarışlar hakkında gazeteler üzerinden hiçbir bilgiye sahip olamaz. Büyük kentlerdeki yarışlara bahis oynamayı planlayan yurttaşlar ise, o haftasonu hangi atların piste çıkacağını ve hangileri üzerine bahis oynayabileceklerini, 30'lu yılların gazetelerinden yarışlara genellikle bir-iki gün kala öğrenmeye başlamıştır. Yarışların ertesi günü, koşularda kimlerin birinci geldiği ve hangi bahis oyununun ne kadar ikramiye verdiğine ilişkin bilgiler çoğunlukla spor sayfaları içindeki bir sütunda yayınlanır. Hâlbuki yarışlar ve bahislerle ilgili bu seyrek yayınlanan, sade ve sınırlı verilerle dolu haberlere karşın, Tayyare Piyangosu, banka piyangoları ve diğer yardım amaçlı çekilişlerin sık sık çıkan ilanları hem göz alıcı büyüklüklere hem de çok daha davetkar ve cezbedici içeriklere sahiptir. Büyük puntolarıyla okuyucuları bilet çekmeye, şanslarını denemeye, servet edinmeye, yer yer de devlete katkıda bulunmaya davet eden ve mesajlarıyla umut dağıtan bu ilanlar, kimi zaman oyunu düzenleyen kurum kimi zamansa buna aracılık eden bayiler tarafından verilmektedir. Örneğin Türk Ocakları Merkez Heyeti, 30 Haziran 1929 tarihli çekilişle büyük bir eşya piyangosu düzenlemiş, pırlantalardan nakış işlerine kadar türlü ödülün dağıtıldığı piyango için gazeteye yarım sayfadan büyük bir ilan vermiştir.[687] Aynı yıl ağustos ayında düzenlenen başka bir yarışmaya katılıp ikramiye kazanmak için, bu defa gazeteyi düzenli alıp kupon biriktirmek gereklidir: "Cumhuriyet refikimizin yeni müsabakası hem kesenize hem de bilginize faydalıdır. 1000 lira mükâfat. Müsabakaya iştirak ediniz."[688] Gazetenin ertesi seneki altın piyangosuna katılım koşulları ise daha teferruatlıdır: önce gazete düzenli takip edilip kırk adet kupon biriktirilecek, toplanan kuponlar ya elden ya da posta yoluyla gazeteye teslim edilip karşılığında bir numara alınacak, çekilişin ardından kazanan numaralara ödül olarak altın verilecektir.[689]

Piyango biletlerini satan bayilerin ilanları ise, halkın şans oyunlarına gösterdiği ilginin artık bayiler arasında rekabet edecek düzeye geldiğini işaret eder. Örneğin Tayyare

[687] "Büyük Eşya Piyankosu", **Akşam**, 04.06.1929.
[688] "Cumhuriyet refikimizin yeni müsabakası hem kesenize hem de bilginize faydalıdır", **Akşam**, 23.08.1929.
[689] "Altın Piyangosuna Nasıl iştirak edilir", **Akşam**, 10.08.1930.

Piyangosu'nun İstanbul'daki meşhur bayilerinden Kolsuz Cemal, öyle ya da böyle zaten piyango bileti alacaklarından emin olduğu yurttaşları Eminönü'ndeki gişesine şu sözlerle davet eder: "Hiç şüphesiz tayyare bileti alacaksınız. O halde yarım vücudile iktisat sahasında çalışan bir malul gaziyi tercih ediniz. Keşidelerde ikramiye çıkıp imha edilen biletler yerine müteakip keşideler için bila fark bilet takdim eder."[690] Halkı piyango oyununa katılmaya davet eden, hatta nasılsa katılacaklarını varsayan Cemal, oyunculara şanslarını kendi gişesinden denemeleri için bu tür kolaylıklar sunmaktadır. Cemal'in meslektaşı, belki de rakibi Nimet Gişesi ise, ilanlarında oyuncuları bilet çekmeye davet ederken kendi "uğurlu ellerine" ve "hacılık" makamına referans verir: "Nimet Gişesi rekor kırdı. Her keşidede birçok kimseleri zengin eden Nimet Gişesi. Pek zengin ikramiyeli olan Yılbaşı biletlerinizi Hacı Nimet'in uğurlu elinden alınız."[691]

At yarışları bahisleriyle ilgili henüz piyangolardaki gibi cezbedici, teşvik edici, davetkar mesajlar yayımlanmamasının nedeni, bu etkinliğin bireyler için bir oyun olmaktan önce, nitelikli at yetiştirmeye dayalı ulusal kalkınma amacı taşımasına dayandırılabilir. 30'lu yılların başında at yarışları daha tam anlamıyla bir oyun olarak yerleşip yaygınlaşmamış ve ödüllendirme sistemi, bahis oyuncularından çok yarışan atların sahiplerini teşvik için uygulanmıştır. Bahisler, büyük kazançlar elde etmekten ziyade, sonuç üzerine yapılan tahminleri cüzi ikramiyelerle somutlaştırmaya yaramaktadır. 1931 İstanbul yarışlarının birinci haftasını özetleyen bir haber, bu durumu şu sözlerle ortaya koyar:

> "Bu sene gene bahsi müşterekler tertip olunmuştur. At sahibi olmıyanların koşulardan heyecan ve zevk duyabilmesi de bu sayede kabil olmaktadır. Bahsi müşterekler zaten maddi kazanç ümidinden ziyade atlar üzerinde temerküz eden iddiaların tahakkuku itibarile rağbet bulur. Bakalım, bu seneki çok mühim yarışları İzmir'lilerden veya İstanbullu'lardan hangi taraf kazanacak?"[692]

Yine de koşuların ertesi günlerinde basına yansıyan haber ve fotoğraflar, yarış sahalarındaki kalabalıkların yalnızca yarışan atları izlemekle sınırlı kalmadığını ve bahislere de azımsanmayacak bir merak ve ilgi gösterdiğini aktarır. 1930'lar boyunca bahislerden toplanan ve ikramiye olarak dağıtılan para hakkında net bir veri olmasa da, özellikle büyük kentlerdeki bahislere katılımla ilgili basına yansıyan şu tabirler dikkat çekicidir:

---

[690] "Gazi Gişesi", **Akşam**, 10.08.1930.
[691] "Nimet gişesi Rekor kırdı", **Cumhuriyet**, 12.11.1935.
[692] "At yarışları bugün başlıyor", **Cumhuriyet**, 31.07.1931.

> "[İstanbul'da] Dünkü yarışlarda bahsi müşterekler bilhassa hararetli bir surette cereyan etti."[693]
>
> "Bu yıl [İzmir'de] her nedense bahsi müşterek artmıştır ve aşağı yukarı, tribünlerde oturanların çoğu, bahislere iştirak etmektedirler."[694]
>
> "Ankara ilkbahar at yarışlarının sekizincisi ve sonuncusu bugün İpodromda muazzam bir kalabalık önünde icra edildi. (…) Müşterek bahisler o kadar rağbet buldu ki 35.000 liraya yakın bilet satıldı."[695]
>
> "İstanbul at koşuları Ankaradakiler gibi gün geçtikçe rağbet görmeğe başlamıştır. Koşan atların adedinin çoğalması bahsimüştereki de çok hararetli yapmaktadır. 50 kuruşluk bir biletle beş altı ve hatta on altı lira kazanmak hevesi seyircileri celbetmektedir."[696]

Dönemin günlük gazetelerinden takip edildiği kadarıyla, özellikle büyük kentlerdeki yarışlara ilgi gösteren yurttaşlar, 30'lu yıllar boyunca bahisleri yavaş yavaş tecrübe etmiş ve devletin kaliteli at yetiştirmek amacıyla başlattığı bu etkinliği, bir yetişkin oyunu olarak kabul etmiş ve benimsemiştir. Bilhassa İstanbullular öylesine benimsemiş olmalılar ki, 1938 Veliefendi yarışlarının ilk haftasında bahis gişelerinde izdiham yaşanmış,[697] bu nedenle ertesi hafta "ilave edilen iki gişe bile, bilet satışlarındaki izdihama mani olamamıştır."[698] Artık yarış günlerinde, tribünleri doldurup kadın-erkek bir arada eğlenceli bir gün geçirme amacına, bahislere daha çok katılarak bu eğlenceyi maddi bir kazanca dönüştürme eğilimi de eşlik etmeye başlamıştır. 1940'lara gelindiğinde, on yıldan uzun bir süreyi geride bırakan yarışlar üzerine bahis oynayan çevre de genişleyince, yarış ve bahis meraklılarının bu ilgisine karşılık verecek zenginlikte, piyango ilanlarının cazibesini aratmayan yayınlar yapılmaya başlanır. Zaten 30'lu yılların ikinci yarısında, günlük gazetelerde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan haftalık yarış tahminleri artık yarış öncesi günlerin olmazsa olmazına dönüşür, spor basını at yarışlarına daha fazla yer ayırmaya çalışır, 1943 itibariyle haftalık at yarışı mecmuaları yayımlanmaya başlar. Üstelik bu mecmualar yalnızca birer bahis bülteni değil, içinde yetiştiricilikten farklı ülkelerdeki atçılık haberlerine kadar pek çok konuya değinen yayınlardır. Böylece at yarışı ve bahis meraklıları (oyuna katılabilmek için hâlâ hipodroma gitmeleri gerekse de), en azından oyunla ilgili haber alma konusunda ilerleme kaydetmişlerdir. Artık onlar da piyango takipçileri gibi kolaylıkla kendi oyunlarının programlarına, sonuçlarına, hatta farklı yorum ve değerlendirmelerine erişebilmektedir. Ancak hâlâ yarışseverler için

[693] "At yarışları - Veliefendi yarışlarının üçüncüsü yapıldı", **Cumhuriyet**, 13.08.1932.
[694] "İzmirde ilkbahar at yarışları başladı", **Cumhuriyet**, 22.04.1936.
[695] "Ankarada at yarışları", **Cumhuriyet**, 28.06.1937.
[696] "Dünkü at koşuları", **Cumhuriyet**, 09.08.1937.
[697] "At yarışları büyük bir alâka ile takib edildi", **Cumhuriyet**, 25.07.1938
[698] "At yarışlarının ikinci haftası da iyi oldu", **Cumhuriyet**, 01.08.1938.

önemli bir eksiklik vardır: hipodroma kadar gitmeyip yarışları radyodan takip edememek. 1940'larda zaman zaman basında bu konu ele alınmış, Encümen'den koşular sırasında hipodromdan naklen radyo yayını yapılması talep edilmiştir.[699] Fakat bu hizmet çok daha ileride, ancak 90'lı yıllarda gerçekleşecektir.

Piyangolarla müşterek bahisler arasındaki üçüncü önemli ayrım, ikisinin sunduğu ikramiyelerin ölçekleriyle ilgilidir. Bilet çekerek veya yarışlara bahis oynayarak farklı açılardan ülkenin kalkınmasına katkı sağlayan yurttaşlar, elbette diğer yandan maddi bir kazanç elde etmeyi de hedefler ve bu nedenle bu iki oyundan birini tercih eder. Başta Tayyare Piyangosu olmak üzere, doğrudan şansa dayalı olan piyango ve lotarya türleri daha ilk yıllarından itibaren, at yarışlarına kıyasla topluma çok daha tatmin edici ödüller vaat etmiştir. Aslında her iki türdeki oyuna da katılmak için ödenen asgari tutar, başka deyişle bireyin şansının bedeli, birbirine yakındır. Tayyare Piyangosu'nun 1926'daki ilk çekilişinde bir biletin bedeli 1,5 lira iken, dağıtılacak toplam ikramiye 7,5 milyon lira olarak ilan edilmiştir. *Tayyare* mecmuası, ödenecek bedelle kazanılabilecek ikramiye arasındaki değer farkını şöyle tarif eder: "Eğer büyük bir ikramiye kazanamasanız bile, ancak pek az şey kaybetmiş olacaksınız. Servet sahibi olunuz! İlk keşide 19 Nisan 1926'dadır."[700] Tayyare Piyangosu, ilk gününden itibaren küçük bedellere büyük servetler vaat etmekte, verdiği büyük ikramiyeler beş haneli meğlağların altına inmemektedir. Piyangonun 1930'daki çekilişlerde verdiği ikramiyeler 10.000 liradan 200.000 liraya kadar uzanırken,[701] ismi Milli Piyango'ya dönüşmeden önceki 11 Ekim 1939 tarihli son çekilişinde de verdiği büyük ikramiyenin tutarı aynıdır ve 200.000 lirayı kazanan talihli, biletini yine Nimet Gişesi'nden çekmiştir.[702] Yaklaşan büyük savaşın arifesinde ülkenin resmi piyangosu böylesi büyük ikramiyeler dağıtırken, iktisadi açıdan bu sıkıntılı günlerde diğer piyangoların vaatleri de göz ardı edilecek gibi değildir. Örneğin İş Bankası ve Ziraat Bankası, savaşın hararetle devam ettiği 1941'de küçük tasarruf sahipleri için yılda dört defa düzenledikleri çekilişlerde 2.000 liraya kadar ikramiyeler dağıtacaklarını ilan etmiş,[703]

---

699 "At Yarışları ve Radyo", **Üzengi**, y. 1, s. 4 (21.05.1943): 5.
700 Tunçay, **age**, 155.
701 "Büyük Tayyare Piyangosu", **Cumhuriyet**, 04.01.1930.
702 "En büyük ikramiye 200 bin lira!..", haz. Metin Toker, **İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi**, http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/43511/001523114006.pdf?sequence=1 [23.10.2018].
703 "Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası", "T. İş Bankası 1941 Küçük Tasarruf Hesabları İkramiye Planı", **Cumhuriyet**, 03.02.1941.

aynı yıllarda Türk Maarif Cemiyeti'nden Çocuk Esirgeme Kurumu'na kadar çeşitli kuruluşlar da yardım amacıyla düzenledikleri para ve eşya piyangolarında 50 kuruş veya 1 liralık biletlere on binlerce liralık ödüller dağıtmışlardır.[704] Hâlbuki aynı dönemin at yarışlarında "servet" denebilecek bu büyüklükte ikramiyelerden söz etmek henüz mümkün değildir.

30'lu yıllar boyunca devlet, yarışlar ve hayvan sergileriyle at neslinin ıslahını önemsemiş, müşterek bahisler at sahibi olmayan yurttaşların bu oyuna katılımını teşvik edici amaçla oynatılmıştır. Gerek Encümen programlarında gerekse de gazete haberlerinde, piyangoların aksine at yarışlarının büyük servetler dağıttığına dair iddialara rastlanmaz. Bunun yerine, oyuncuları davet eden mesajlar, daha ziyade oyun oynayarak hipodromda keyifli bir gün geçirmeyi vurgular. Nitekim yetiştiriciliği ayağa kaldırmayı hedefleyen Encümen'in müşterek bahislere ayıracak ek bir bütçesi olmadığı gibi, halkın da havuzda büyük meblağların birikeceği düzeyde bahis oynadığını söylemek zordur. Encümen, 1931 yılında koşulacak İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa yarışları için toplam 300.000 liraya yakın ikramiye ayırdığını ilan eder.[705] Hâlbuki dağıtılacak bu ikramiyenin önemli bir kısmı, atlarını yarıştıracak hayvan sahiplerine mahsustur. Köstem'in de aktardığı gibi, aslında devlet müşterek bahislerden yarış ve yetiştiriciliği destekleyecek ek bir gelir beklerken, bu hedefe II. Dünya Savaşı sonrasına dek ulaşılamamıştır.[706] Bu durumun nedenleri arasında, yukarıda bahsedildiği gibi, yarışların piyangolara kıyasla daha yerel ve oyuncuları açısından erişimi daha sınırlı bir oyun olmasının yanında, dönemin ekonomik koşullarının da önemli payı olduğu söylenebilir. Nitekim *Cumhuriyet* gazetesinin 1931'de ülkedeki vergi sistemi ve vergi tahsilatı yöntemleriyle ilgili yaptığı bir anketin sonucunda, halkın yerli mallar üzerindeki vergilerden damga, yol, hayvan sayımı ve arazi vergilerine kadar pek çok alanda büyük sıkıntılar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Takip eden yıllarda bu mutat vergilere bir de Muvazene Vergisi, Kazanç Vergisi, Milli Müdafaa Vergisi, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi ek vergiler de çıkacaktır.[707] Bu mali sıkıntılar, bir yandan halkın şans oyunlarına daha fazla umut bağlamasına, öte yandan bu oyunlardan daha az maliyetli olup daha çok kazandırana

[704] "Türk Maarif Cemiyetinin Zengin İkramiyeli Büyük Eşya Piyangosu", **Cumhuriyet**, 03.11.1939; "Çocuk Esirgeme kurumu büyük eşya piyangosu", **Cumhuriyet**, 30.12.1940.
[705] "Bu seneki hayvan sergileri", **Cumhuriyet**, 18.03.1931.
[706] Köstem, **age**, 127.
[707] Işık Sağlam, "Cumhuriyet Gazetesi'ne Göre Türkiye'de Ekonomi Politik (1930-1945)" (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 187-191, 209-227.

yönelmesine sebep olur. 1,5 liraya bilet çekip binlerce liralık ödül beklemek varken, daha düşük ikramiyeler sunan, kazanmak için belli bir bilgi ve takip gerektiren, oynamak içinse bir vasıtaya binip kentin genellikle öteki ucuna seyahat etmek ve oyun alanında en az yarım gün geçirmek gerektiren at yarışlarının, piyango karşısında bu yıllarda oyuncularını zengin etmek bakımından pek şansı olduğu söylenemez.

At yarışlarından elde edilebilecek ikramiyeler hakkında fikir edinebilmek için, dönemin oyun türlerini ve kazanan atların ganyan değerlerini incelemek yararlı olacaktır. Öncelikle bu dönem yarışlarında, yalnızca birkaç türde oyun oynanabildiğinin altını çizmek gerekiyor. Bu oyun türleri şöyle: yalnızca bir koşuda birinci gelecek atı bilmek (ganyan), yalnızca bir koşuda ikinci gelecek atı bilmek (plase), yalnızca bir koşuda hem birinci hem de ikinci gelecek atları bilmek (ikili bahis), belirlenmiş iki koşuda birinci gelecek atları bilmek (çifte bahis) ve 1939'da başlatılan, üç koşunun birincisini bilmek (üçlü bahis). At yarışlarının doğası itibariyle, en yüksek ikramiyeler genellikle birden çok koşunun sonuçları üzerine oynanan kombine bahislerde kazanılır. Tek bir yarışı tahmin etmeye nazaran, zorluk derecesi daha yüksek olan bu oyun türünün günümüzdeki en popüler uygulaması, birbirini takip eden altı koşunun birincisini doğru tahmin etmeye dayanan altılı ganyan oyunudur. Hâlbuki 1927-1950 aralığında, değil altılı veya beşli ganyan gibi oyunları oynayabilmek, ancak çifte veya üçlü ganyan gibi kombine bahisler yapılabilmektedir. Bunlar da gün boyu her koşuda değil, ancak önceden ilan edilmiş birkaç koşuda oynanabilir. Üstelik piyangonun aksine, at yarışlarında kazanılacak ikramiyeyi önceden bilmek mümkün değildir çünkü bu bir müşterek bahis oyunudur. Atların ganyan değerleri o günkü oyuncuların yaptıkları tercihlere göre şekillendiği için, örneğin tüm koşuların sonuçlarını doğru tahmin eden bir oyuncu -eğer favori olan atlar geldiyse- günü düşük bir ikramiyeyle de kapatabilir. Bu nedenle, müşterek bahis oyuncuları kimi zaman sürpriz atları bulmak için kuponlarına çok sayıda at yazarken, kimi zamansa birden çok sayıda kupon yapar veya çok güvendiği bir kuponunu defalarca (misli) oynayabilir. Bu da, yine piyangonun aksine, oyuna katılım bedelini yükseltir: piyangonun büyük ikramiyesi için 1,5 liralık bilet yeterliyken, at yarışlarında bu bedel oyuncunun tercih ve beklentilerine göre katlanmakta, dolayısıyla katılımın ve alınan riskin maliyetini yükseltmektedir.

Encümen yıllarında, koşuları birinci tamamlayan bazı atların ganyanlarına, yani sonucu doğru tahmin edenlere sağladıkları birim kazançlara göz atalım: 1936 İstanbul

yaz programının bir yarış gününde, favori atın birinci geldiği koşuya 1 liralık ganyan oynayarak sonucu bilenler 2 lira kazanmıştır. Buna karşın, aynı gün pek tutulmayan ve "sürpriz" addedilen bir atın kazandığı beşinci koşunun ganyan değeri ise 1'e 15'tir. Yani bu koşuyu kazanan *Tomru* isimli ata 10 lira yatıranlar, 150 lira ikramiyeyi ceplerine koymuştur.[708] Biraz daha ileri bir tarihe gidip, 1941 Ankara ilkbahar yarışlarının beşinci haftasındaki sürpriz sonuçlara ve ikramiyelerine bakıldığında, iki koşunun birincisi üzerine çifte bahis oynayanların 1 liraya 335 lira kazandıkları görülür.[709] Aynı yıl İstanbul yarışlarında ise, 1 liralık ikili bahis oynayan Abdullah isimli bir oyuncu 1.200 lira ikramiye kazanmış ve fotoğrafı gazetede yayımlanmıştır. Gazete bu talihlinin "yarışlarla alakası daha pek yeni olmakla beraber tesadüfen ve piyango kabilinden tamamen şansa dayalı" bir tercihle bu ikramiyeyi kazandığını aktarır.[710] At yarışı mecmualarının iyice geliştiği 40'lı yılların sonuna doğru, artık oynanan bahis miktarları da düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılmakta ve bu veriler, bahislere gösterilen rağbet hakkında fikir vermektedir. 1948 Ankara sonbahar yarışlarının on birinci haftasının sonuçlarını "Ankara Yarışlarında Büyük Sürpriz" başlığıyla aktaran *Derbi* mecmuasına göre, *Tayfun* isimli atın 1'e 22,30 veren ganyan değeriyle birinci olduğu koşuya 3 bin 493 ganyan bileti, 5 bin 345 de plase bileti satılmıştır.[711] Görüldüğü gibi, at yarışlarında kazanılacak ödüller önceden belli olmayıp her türlü olasılığa açıktır. Üstelik piyangolardaki gibi 1-2 lira karşılığında binlerce lira ikramiye kazanmak da pek mümkün değildir. "Büyük sürpriz" olarak ifade edilen sonuç, 10 liralık bir kupona ancak 223 lira kazandırmıştır; hâlbuki 10 liraya Milli Piyango'da çok daha fazla ve büyük umutlar satın alınabilir. *Cumhuriyet* gazetesinin Temmuz 1941 tarihli bir sayısında "Milli Piyangoda isabet nispeti beşte birden fazladır" başlığıyla at yarışları ile piyangoların sunduğu ikramiyeleri karşılaştıran bir köşe yazısı da aynı konuyu irdeler:

> "At yarışları daima büyük rağbet görür. Hâlbuki bir at yarışında ganyan veyahud plase, bu iş için yatırılan paranın ancak üç, dört mislini verir. Pek ümid edilmiyen bir at birinci gelirse o zaman getirdiği paranın yekunu biraz daha yüksek olur. Fakat bir piyango öyle değildir. İki liralık bir biletle bu paranın (10.000) mislini kazanabilirsiniz. 8 ağustosta çekilecek Milli Piyangoda büyük ikramiye (20.000) liradır. Bundan başka iki tane (10.000) liralık, dört tane (5.000) liralık, kırk tane (2.000) liralık, kırk tane (1.000) liralık ikramiye vardır. İhtimalleri göze alsanız dahi netice gene lehtedir. Çünkü 7 ağustosta çekilecek Milli Piyangoda isabet ihtimali beşte birden fazladır.

[708] "Dünkü at koşuları", **Cumhuriyet**, 03.08.1936.
[709] "Cumhur Reisimiz at koşularında", **Cumhuriyet**, 09.06.1941.
[710] "Dün at yarışlarında bir talihli 1200 lira kazandı", **Vatan**, 21.07.1941.
[711] "Ankara Yarışlarında Büyük Sürpriz!", **Derbi**, y. 4, s. 138 (14.12.1948): 12.

> Yani yüz bilette 21 bilet muhakkak ikramiye kazanacaktır. Talihinizi geniş mikyasta tecrübe etmek için piyango bilet almak kâfidir."[712]

At yarışlarında yüksek ikramiye kazanmak, oyuncunun şanslı gününde olmasının yanı sıra, hem yüksek tutarlı tahmin yapmasına hem de bahis oynadığı koşuları sürpriz atların kazanmasına bağlıdır. O halde piyangolara kıyasla at yarışları, gerek oyuna erişim biçimleri gerekse de kazanç bakımından daha zorlu bir oyun olmasına rağmen, neden müşterek bahisler yıllar içinde artan bir ilgi görmüştür? Bu sorunun yanıtı, bu iki oyun türü arasındaki son ayrımda aranabilir: oyunların doğasındaki farklılık ve ikramiyenin ötesindeki diğer kazanımlar.

At yarışlarını ve müşterek bahisleri, piyango gibi yalnızca bir kura çekiminden ayıran ve insanlara bu oyun cazip kılan bazı temel özellikler önceki bölümlerde yer yer ele alınmıştı. 1927-1950 aralığındaki dönem için günümüze kıyasla daha da geçerli olan bu özellikler, oyunun en fazla birkaç saat içinde başlayıp bitmesi, oyuna katılmanın hipodroma yapılan yolculuktan şık kılık kıyafetlere kadar bir dizi ritüeli olması, kazanmanın koşulları arasında şansın yanında bilgi ve deneyim de gerekmesi, oyunun fiilen icra alanında ve benzer duyguları paylaşan bir toplulukla birlikte takip edilmesi ve bir pist çevresinde dörtnala koşan atları seyretmenin görsel zevki olarak sıralanabilir. Şansını piyangoda denemek isteyenler, yaşadıkları kentteki gişeden veya seyyar satıcıdan biletlerini çekip çekilişin ertesi gününe kadar bekler, hatta bu süre içinde bilet çektiğini dahi unutabilir. Zira ne çekilişe kadar ne de çekiliş sırasında yapacağı başka bir iş vardır. Tamamen edilgendir ve birkaç gün sonra bayiden veya gazetelerden ikramiye kazandığına dair güzel bir haber almayı ümit eder. Hâlbuki Encümen yıllarının at yarışı oyuncusu, bahis oynadığı koşuları yerinde takip eder, beklediği atın nasıl kazandığına ya da kaybettiğine bizzat şahit olur. Bahis oyuncusu için bu fiili katılım, yalnızca o günkü bir koşuyu izlemek için değil, sonraki haftaların yarışları için de bir gözlem, takip ve hazırlık ifadesidir. Zira müşterek bahis oynayanlar, piyango çekenler gibi edilgen değildir. Bilet çeken bir yurttaş, en iyi ihtimalle kendisi için şanslı addettiği bayiye gidebilir veya uğurlu/sevdiği bir rakamı varsa, bilet numarasının son hanesine bakıp bu tercihini yapabilir. Buna karşın, bahis oyuncusunun tercih edeceği atı belirlemesi için başvuracağı pek çok veri türü vardır çünkü yarışların sonucunu, bir küre içinde dönen cansız toplar değil, iki canlının ortak performansı belirler. Bu veriler, geçmiş yarışlardaki performanslar kadar, atın rengi,

[712] "Milli Piyangoda isabet nispeti beşte birden fazladır", **Cumhuriyet**, 30.07.1941.

ismi, yarışa başladığı kulvar numarası veya o günkü hal ve tavırları bile olabilir. Örneğin, bir bahis oyuncusu, geçmiş performansı zayıf olsa da sırf sevdiği birinin ismini taşıdığı için *Lale* ya da *Perihan* isimli bir atın üzerine, koşuda daha avantajlı olacağını düşündüğü için yarışa en iç kulvardan başlayacak bir atın üzerine ya da yarış öncesinde hırçın tavırlar sergileyen bir atın üzerine bahis oynayabilir. Bu örnekler, müşterek bahislerin doğasının bir parçası olduğu için, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Oyuncunun edilgenliğini değil, tam tersine tercih yapma özgürlüğünü ve elindeki verilerin zenginliğini gösterir.

40'lı yılların ortasına kadar at yarışlarıyla ilgili yayınların görece az olması nedeniyle, bir sonraki yarışta yapılacak tahminler için en iyi bilgi toplama yolu, atları ve jokeyleri hipodromda izlemektir. Diğer yandan, hipodromlar farklı kültürlerden, sosyo-ekonomik çevrelerden, meslek gruplarından insanların aynı amaçla bir araya geldikleri sosyal bir oyun alanıdır ve Huizinga'nın altını çizdiği gibi, oyun eğer bir toplulukla beraber ve ortak paylaşımlar eşliğinde icra edilirse anlamlı ve keyifli olur.[713] Piyango biletine ikramiye isabet etmeyen bir kişi için oyun, biletini yırttığı anda sona erer. Yarışlarda ise bitmeyen bir fikir alışverişi vardır. Oyuncular, kazananın nasıl kazanıp kaybedenin nasıl kaybettiğini, tıpkı briç veya satranç oyuncularının oyun sonrasında yaptıkları gibi, koşunun ardından uzun uzun aralarında tartışırlar. Hatta bu diyaloglar, hipodromdan çıkıp eve dönüş yolculuğu başladığında bile, vapurda veya trende devam eder. Kazananlar övünçlerini, kaybedenler üzüntü veya kızgınlıklarını çevreleriyle paylaşır; yarım saat sonra ya da bir sonraki hafta oynayacakları bahisler üzerine önerileri toplarlar. Piyangoya göre müşterek bahisleri cazip kılan son özellik ise, kazancın ya da kaybın aynı gün, hatta birkaç saat içinde gerçekleşmesidir. Bir bilet çekip sonuç için günlerce beklemektense yarım saat sonra koşulacak bir yarışı beklemek; bu sırada diğer seyircilerle sohbet etmek, yeni insanlar tanımak, bir şeyler yiyip içmek, modaya uygun kıyafetlerini çevreye göstermek gibi olanak ve ritüeller bir oyuncu için çok daha caziptir. Yarım saatte bir tribünlerin önünden dörtnala koşarak geçen atları, alkış ve tezahüratlarla izlemek ise bu oyunun görsel güzelliğini oluşturur. Güzellik ve estetik göreceli durumlardır. Kimi için bir rulet masasında dönen topu takip etmek, kimi için sahada mücadele halindeki güreşçileri veya ritmik jimnastikçileri seyretmek daha estetik ve heyecan verici olabilir. Yine de, asırlık gravürlerden ünlü ressamların tablolarına, görkemli heykellerden sinema filmlerine

[713] Huizinga, **age**, 27-28.

kadar pek çok eserde karşılaştığımız, yeleleri rüzgarda uçuşan, gözleri faltaşı gibi açılmış, sertleşen damarları öne çıkmış, tozu dumana katarak koşan atların, çoğu insana görsel açıdan estetik bir güzellik sundukları ileri sürülebilir. Kısacası at yarışları, piyango gibi kura çekimine dayalı oyunlara kıyasla bu yıllarda bazı dezavantajlar barındırsa da, görsel açıdan daha zevkli, sosyal-kültürel yönleri çeşitli ve tribünleri dolduran oyuncuları için çok daha heyecanlı bir oyundur. Bu özellikleri sayesinde Erken Cumhuriyet yıllarında sevilmiş, benimsenmiş ve günümüze kadar ulaşması için uygun zemini bulmuştur. O halde, yarışların toplumsal anlamlarının ele alındığı bu bölümü tamamlamadan önce son bir soru daha sormak gerekir: kimdir bu ilk dönemin yarış meraklıları?

4.2.2.2.2. Erken Cumhuriyet Yıllarının Oyunları, Oyuncuları ve Oyunbozanları

Günümüzde yarışseverler veya oyuncular deyince, kamuoyunda yaygın olarak akla iki stereotip geldiği söylenebilir: bir yanda rengârenk ve farklı tasarımlara sahip şapkalarıyla hipodromu dolduran şık kadınlar; diğer yanda üstü başı dağınık, bakımsız, kahvehanelerden ve ganyan bayilerinden çıkmayan "bir baltaya sap olamamış" adamlar. Elbette toplumsal bellekte yer eden bu önyargılar ve kalıplamış modellerin yaratılmasında biraz kişisel gözlem ve deneyimlerin fakat daha çok da medyanın sunumları etkili. Gazetelerde çıkan köşe yazıları ve fotoğraflar, televizyonda yayımlanan haberler, sinema filmleri, son dönemde de internetteki benzer yayınlar, birbirine taban tabana zıt olan bu rol modelleri at yarışlarıyla ilişkilendirmemize aracılık ediyor. At yarışları elbette keskin biçimde dış görünüşleriyle tanımlanmış bu iki çevre tarafından oynanmıyor, ancak günümüzde sahip olduğumuz bu intibaın köklerini de yine Erken Cumhuriyet yıllarında aramak gerekebilir.

Ülkenin yeniden inşa edilen yeni başkentiyle başlayalım. Akson, bu ilk yılların Ankaralı "yarışçılarını" oyun dışı zamanlarında tasvir ederken, başkentin bazı buluşma mekanlarından söz eder. Anılardaki bilgilere göre 20'li ve 30'lu yılların bu "yarışçıları", boş zamanlarında o dönem Hergele Meydanı (daha sonra Opera Meydanı) olarak anılan ve "ufak bir atçı kasabası" gibi tanımlanan meydanlık alanda, daha çok da İstanbul Pastanesi'nde ve Macar lokantalarında bir araya gelmektedir.[714] 1926'daki Ankara anılarını aktaran Ahmet Adnan Saygun (1907-1991), "yarışçıların" buluşma noktalarından biri olan İstanbul Pastanesi'ni, aynı zamanda fikir adamlarının

[714] Akson, **age**, 31.

da buluşup sohbet ettikleri gözde bir mekan olarak tanımlar.[715] Ulus'taki diğer popüler uğrak yerleri olan Macar lokantaları ise, tıpkı Karpiç Lokantası, Çiftlik Gazinosu ve Fresko'nun Barı gibi Ankara'nın o dönem en popüler mekanları arasındadır.[716] Hatta 1940'larda, "Topal Mesut'un Meyhanesi" olarak da bilinen ve yarış meraklılarının sık sık bir araya geldikleri Çankırı Caddesi üzerindeki Yeşil Fıçı Meyhanesi'nin[717] sahibi Mesut'un eşi de Macar'dır.[718] Dolayısıyla, Yeşil Fıçı'nın anılarda Macar Lokantaları olarak anılan buluşma noktalarından biri olduğu düşünülebilir. Akson'un sözünü ettiği bu yarışçılar arasında yalnızca at sahipleri ve jokeyler değil, aynı zamanda yarışları takip eden, hatta bahis oynayan Ankara ahalisi de olsa gerek. Nitekim yeniden kurulan başkentte, yarışların koşulduğu İmalat-ı Harbiye sahasına yakın konumdaki bu mekanların hayli hareketli olduğunu aktaran Akson, Hergele Meydanı'nda bazı evlerin giriş katlarında ahırların bulunduğunu ve yarış atlarının buralarda kaldıklarını belirtir.[719] Zaten Ulus semtinde uzun yıllar bitpazarının kurulduğu, Oğuz Atay'ın "sarı ve tozlu bir alan" olarak tanımladığı Hergele Meydanı,[720] ismini yaşlı ve başıboş gezen at sürülerinden almıştır.[721] Bu meydan, 1940'lara kadar daha çok hanların ve bekar odalarının bulunduğu, kentin batı yönünden girişinde yer alan, dolayısıyla tıpkı bir otogar gibi kozmopolit ve erkek egemen bir mekandır.[722]

Akson, anılarında at yarışlarının sık sık elit veya aristokratik bir alan/meşgale olduğunu belirtir. Hâlbuki yarış meraklılarının Ankara'daki uğrak yerleri arasında hem Hergele Meydanı hem de İstanbul Pastanesi gibi sosyo-kültürel açılardan birbirinin zıttı mekanların yer alması, bu yıllarda Ankara yarışlarına yalnızca refah düzeyi yüksek kesimin ilgi gösterdiği savını kuşkulu hale getirmektedir. Aksine, Hergele Meydanı'nın Anadolulu işçilerin, Macar lokantalarının ise Macar işçilerin gidip geldikleri yerler arasında olmaları, işçi sınıfının da at yarışlarına kayıtsız olmadığının bir kanıtıdır. Ayrıca yarışları yakından takip eden edebiyat ve sanat dünyası üyelerinin

[715] Ahmet Adnan Saygun, "Yaşamımdan Bir Kesit ve Ankara", **Ankara Dergisi**, s. 2 (Mayıs 1991): 145.
[716] Gülsüm Depeli, "Kitap Tanıtımı: Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara", **Kültür ve İletişim**, s. 16(2) (Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Mezunları Vakfı, 2013): 100-101.
[717] "Ankaradan İntıbalar: At yarışı meraklıları nerelerde buluşur ve neler konuşurlar?", **Üzengi**, y. 1, s. 4 (21.05.1943): 4, 15.
[718] "Turan Tanyer ile Ankara'nın sanat yaşamına yolculuk - 2", **24 Saat Gazetesi**, 20.07.2017, http://www.24saatgazetesi.com/turan-tanyer-ile-ankaranin-sanat-yasamina-yolculuk-2/ [11.10.2018].
[719] Akson, **age**,31.
[720] Oğuz Atay, **Tutunamayanlar 1**, 42. bs. (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2008), 124.
[721] Nevzat Gözaydın, "Başkent'te yer Adları Üzerine…", **Türk Dili**, y. 68. s. 794 (Şubat 2018): 24, http://www.tdk.gov.tr/images/5_Nevzat%20G%C3%96ZAYDIN%20.pdf [02.08.2018].
[722] Mehmet Kemal, "Anadolu Destancısı", **Cumhuriyet**, 28.11.1992.

de bu yıllarda pek zengin kimseler olduklarını söylemek güçtür. Akson, yeni başkentin inşasında görev alan Macar işçilerin yarışlara çok ilgi gösterdiklerini ve jokeylerle birlikte bu lokantaların müdavimleri olduklarını aktarır. Dönemin "yarışçıları" (en azından bir kesimi) kent merkezindeki fakat pek de makbul kabul edilmeyen Hergele Meydanı'nı kendilerine mekan etmiş olsalar da,[723] bu yıllarda ülkenin asker-sivil yöneticileri ile kültürel veya ekonomik refah düzeyi yüksek kesiminin de yarışlara göz ardı edilemeyecek bir ilgisi olduğu malumdur. Akson'un "sosyete ve kordiplomatik" olarak tanımladığı bu grubun üyeleri arasında akla gelen ilk isim, tartışmasız İsmet İnönü'dür.

İnönü, kurulmasına öncülük ettiği Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin çalışmalarını başbakanlığı ve cumhurbaşkanlığı dönemlerinde yakından takip etmiş; İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Veliefendi'nin tribünlerinde, Ankara'da ise neredeyse her yarış gününde hipodromdaki yerini almaya gayret etmiştir. Atlara karşı özel bir ilgisi olan İnönü'nün, ömrünün yarısından çoğunu geçirdiği Ankara'daki Pembe Köşk'ün duvarları at resimleriyle donatılmış, bahçesine ise birkaç tavlalı bir manej yaptırılmıştır. Eşi Mevhibe Hanım'la birlikte en sevdikleri boş zaman etkinliğinin, uzun yıllar boyunca Kavaklıdere, Dikmen, Yenişehir güzergahında at sırtında gezintiler yapmak olduğu anlatılır.[724] Oğlu Erdal İnönü ise (1926-2007), anılarında babasının at sevgisini anlatmak için ayrı bir bölüm açmış, sivil yaşamında atlarla hem spor hem de yarış ve eğlence amacıyla önemli zaman geçirdiğini aktarmıştır. Hatıralarda, Pembe Köşk'ün bahçesindeki manejde beş altı yarımkan İngiliz atı bulunduğu, İsmet Paşa'nın her sabah kahvaltı sonrasında mutlaka at bindiği, aile içi sohbetlerde atın insan sağlığı için önemini sık sık anlattığı yer alır. Erdal İnönü, babasının yarışları izlemek için düzenli olarak hipodroma gittiğini, çoğu zaman kendisini ve kardeşlerini de beraberinde götürdüğünü hatırlamaktadır.[725] Anılarında, İnönü'nün halkın içinde yarışları izlediğini aktaran diğer isim Nejat Eczacıbaşı ise, Ankara'da askerlik yaptığı 1940-1941 yıllarında hipodromu dolduran kalabalığın yarışlar sırasında İnönü'ye sunduğu sevgi gösterilerinden çok duygulandığını

[723] 1920'ler ve 1930'larda "istenmeyenlerin" ve marjinallerin uğrak yeri olan bu meydan, aynı zamanda işçilerin ve "tehlikeli" kişilerin de mekanıdır. Juliusz A. Chroscicki et. Al, **Les Funérailles Princières en Europe, XVIe-XVIIIe Siècle: Volume I: Le Grand Théâtre de la Mort** (Les Editions de la MSH, 2015), 233.
[724] Gülsün Bilgehan, **Mevhibe**, 4. bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998), 184, 200.
[725] Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler 1** (İstanbul: İdea Yayınları, 1996), 52-54.

anlatır.[726] Zaten sayfalarında yarışlara yer veren dönemin gazeteleri ve mecmualarında da, ismi en çok geçen ve hipodromdaki fotoğrafları yayınlanan kişilerin başında İsmet İnönü gelmektedir.

Özellikle Ankara'da, "kordiplomatiği" temsil eden düzenli yarış takipçileri arasında, önceki bölümlerde de isimleri sıkça anılan Celal Bayar, Fevzi Çakmak, Atıf Esenbel, Fahrettin Altay, Ahmet Atman ve Fikret Yüzatlı sayılabilir. Bu isimlerden Celal Bayar haricindekiler, süvarilik deneyimine sahip subaylar olup, Encümen'in kuruluş ve işleyiş süreçlerinde aktif rol almışlardır. Celal Bayar ise, hipodromdaki yarışları yalnızca bir at tutkunu olmanın ötesinde, aynı zamanda organizasyonun ana finansörlerinden İş Bankası'nın Genel Müdürü sıfatıyla da takip etmektedir. Hatırlanacağı gibi, tüm bu asker-sivil yöneticiler, Encümen döneminde ardı ardına yarış atı sahiplenmiş ve takip ettikleri yarışlarda atları pistlerde boy göstermiştir. Bu kişiler, zaman zaman Veliefendi'deki yarışlarda da tribünlerdeki yerlerini almış; özellikle Yüzatlı ve Atman, 1939 sonrasında İstanbul yarışlarının organizasyonunu üstlendikten sonra bu kentte daha fazla bulunmuşlardır. Milli Mücadele ve Erken Cumhuriyet yıllarının bu önemli simalarından Fahrettin Altay dışındakilerin adına TJK uzun yıllardır koşular düzenlemektedir. Hem imparatorluk hem de cumhuriyet yıllarına tanıklık eden bu ilk yarışçılar arasında, yine Sabri Tulça ve Dr. Seferof gibi yurtdışından gelmiş eski süvariler ile 1930-1936 arasında Milli Olimpiyat Komitesi başkanlığı yapmış sporcu bir subay olan Ekrem Rüştü Akömer'in (1892-1984) isimleri de Akson'un anılarında sıklıkla geçer. Bu bilgiler, asker kökenli kişilerin en azından 1930'ların sonuna kadar hipodromların düzenli misafirleri oldukları savını destekler.[727] Tabii yarışlarda bahis oynayıp oynamadıklarını, eğer bahislere katıldılarsa ne ikramiyeler kazanıp kaybettiklerini bilmiyoruz.

TJK öncesi yılların diğer yarış ve bahis meraklıları arasında, çoğu serbest meslek erbabı bazı at sahiplerini de anmak doğru olacaktır. Düzenli yarışların başladığı 1927 itibariyle hipodromların müdavimleri olan bu kişiler içinde akla ilk gelenlerden biri, İstanbul'un meşhur şekerlemecisi Hacı Bekir Efendi'nin torunu, aynı zamanda ilk Gazi Koşusu'nu kazanan *Neriman*'ın sahibi Ali Muhiddin Hacı Bekir'dir (ö. 1974). Onunla birlikte ilk yılların heyecanını paylaşan diğer yarış meraklıları ise, kaleme

[726] Nejat Eczacıbaşı, **Kuşaktan Kuşağa** (İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1982), 115.
[727] "Ekrem Rüştü Akömer", **Bibliothèque National de France**, http://data.bnf.fr/16136600/ekrem_rustu_akomer/ [27.10.2018].

aldığı anılarıyla bu alanın tarihine ışık tutan Sait Akson (1913-1970) ve İttihat Terakki Dönemi sadrazamlarından Sait Halim Paşa'nın torunu Prens Halim Sait Türkhan'dır (ö. 1960). Bu iki isim de ileride TJK'nın kurucu üyeleri olacaktır. Sait Akson'un babası Akif (Akson) Bey, hatırlanacağı gibi daha Encümen'in kuruluşundan önce ilk İngiliz atlarının ülkeye getirilmesine ön ayak olmuş, hatta İstanbul'da bir yarış ve bahis şirketi kurmaya çalışmış bir yarış tutkunudur. Türkhan ise, varisi olduğu Alemdağ'daki Baltacı Çiftliği'nde atlarını kendisi yetiştirir, antrenmanlarını ve yarışlarını bizzat takip eder. Bazı anılarda, bölge halkının arada sırada bu atları seyretmek için çiftliğe gittikleri anlatılır.[728] Türkhan'ın iyi yetiştirilmiş ve çok sayıda atı olmalı ki, 30'lu ve 40'lı yılların gazetelere yansıyan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa yarışlarının sonuçlarında, ismi sık sık kazanan atların sahipler arasında geçmektedir. İsmet İnönü ile Fevzi Çakmak'ın yaverleri Fikret Yüzatlı[729] ve Ahmet Atman[730] da, sivil yaşamlarında ticaretle uğraşan ve benzer şekilde isimleri yarış sonuçlarında sıkça geçen başarılı at sahipleri arasındadır. Dönemin ticaret erbabından dikkat çeken diğer tanınmış bir sima olarak, sağlık sorunları nedeniyle doktorunun tavsiyesiyle 1935'te biniciliğe başlayan ve zamanla bir tutkuya dönüşen bu ilgisini 1961'de TJK Başkanlığına kadar taşıyacak olan Vehbi Koç da sayılabilir.[731]

Daha çok İstanbul yarışçılık çevresini oluşturan bu at sahipleri ve yetiştiricilerinin ilk yıllarda toplandıkları yerler, genellikle grup içinden üyelerin evleri, işyerleri ve bunların yakınındaki bazı ortak alanlardır. Dr. Seferof'un Tepebaşı'ndaki muayenehanesi ile daha sonra Tokatlıyan Oteli'nin yanında taşındığı apartman,

---

[728] Çekmeköy Belediyesi, **Tarih Dilde Can Buluyor: Çekmeköy -Bir Sözlü Tarih Çalışması** (İstanbul: Çekmeköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, 2014), 299-300, https://www.cekmekoy.bel.tr/isDosyalar/2016/04/29/yayinlarimiz_XgjB.pdf [27.10.2018].

[729] Fikret Yüzatlı (1896-1968) Kuleli Askeri Lisesi'nden mezun olduktan sonra Enver Paşa'nın karargâhında bulunmuş ve I. Dünya Savaşı'nda süvari olarak Filistin Cephesi'nde savaşmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda ise Fahrettin Paşa'nın komutasında görev yapmış, dört defa gazi olmuş ve İzmir'e ilk giren süvari grubu içinde yer alarak İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilmiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından İsmet İnönü'nün yaverliğini yapan Yüzatlı, 1944-1950 yılları arasında CHP Giresun Milletvekili olarak TBMM'de bulunmuştur. Meşhur Ömür Yoğurtları markasının kurucusu olan Yüzatlı, TYAYSD ve TJK çatısı altında görev yaptığı yıllarda, İstanbul'daki Behçelievler mahallesinin temelini atmıştır. Mezarı günümüzde ilçe olan Bahçelievler'dedir ve burada adına bir ilkokul bulunmaktadır. "Fikret Yüzatlı İlkokulu", **MEB**, http://fikretyuzatliilkokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/28/742550/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_172690.html?CHK=e6c3db819de4b460e5b7e26213e48dba [08.02.2019].

[730] Ahmet Atman Mareşal Fevzi Çakmak'ın yaverliğini yapmış bir süvari, sivil hayatında profesyonel bir binicidir. Cumhuriyetin ilanının ardından atıldığı ticari faaliyetlerde başarı elde etmiş, büyük bir ahır sahibi olmuş ve atçılığa olan tutkusu, zaman içinde onu önce TYAYSD, daha sonra da TJK çatısı altında bu alanın gelişimine önemli katkılar sunmasını sağlamıştır. "Ahmet Atman Koşusu'nu Galiphan kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/14218?Tarih=13.09.2015+17%3A59%3A36 [09.02.2019].

[731] "95 Yıllık Başarı", **Vehbi Koç**, http://www.vehbikoc.com.tr/tr-tr/95-yillik-basari/ [28.10.2018].

İstanbullu yarış meraklılarının bir araya geldikleri yerlerden biridir. Bunun dışında Akson, Beşiktaş'ta altında ahır, bahçesinde manej olan büyük bir konaktan "tam manasıyla atçıların içtima yeri idi" diye bahsederken, başka bir buluşma noktası olarak da "at yarışlarının neticelerinin görüşüldüğü ve münakaşası yapıldığı" Kısıklı'daki bir kahveyi işaret eder.[732] Anılarda net bir tarih verilmemektedir fakat ismi geçen kişiler ve unvanları araştırıldığında, Akson'un 20'li yıllardan 30'ların sonlarına kadarki bir dönemin popüler mekanlarından bahsettiği anlaşılıyor. Öte yandan, söz konusu mekanlarda bir araya gelenler, daha çok at sahibi olan varlıklı kişilerdir ve "münakaşası yapılan" yarışların bazıları, Encümen'in düzenlediği yarışları değil, iki veya daha çok at sahibinin iddiaya tutuşup çayırlık bir alanda kendi aralarında düzenledikleri koşuları ifade eder. Dolayısıyla, burada anılan mekanlar İstanbullu tüm yarış meraklılarının gidip geldiği yerler olarak anlaşılmamalı. Yine de bu bilgiler, o yıllarda at yarışlarının uzun ve hararetli sohbetlere konu olacak düzeye geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim bir yarışın öncesinde ve sonrasında üzerine kafa yormak, tartışmak ve görüş alışverişinde bulunmak, bu oyunun vazgeçilmez bir parçasıdır ve en az at sahipleri kadar bahis oyuncularının da önemli zaman ayırdıkları bir fasıldır. Henüz ganyan bayilerinin ortaya çıkıp yaygınlaşmadığı bu yıllarda, kulüpler ve kahvehanelerin at yarışı sohbetlerine ev sahipliği yapan başlıca kamusal alanlar oldukları söylenebilir.

30'lu yılların sonuna kadar yayınlanan yarış sonuçlarında, Soyadı Kanunu yürürlüğe girdikten sonra bile, kazanan atların sahipleri çoğunlukla yalnız ön isimleriyle anılmaktadır: "Netice: Birinci Talat'ın Sarıkuş'u 60 kilo, ikinci Güler, üçüncü Ceylan"[733] veya "Birinci: Mahmure (Bay Temel) İkinci: Nona (Bay Şaban Atlı) Üçüncü (Bay Temel)"[734] gibi. Buna karşın, seyrek de olsa, yarış sonuçlarında soyadlarıyla birlikte yer verilen at sahiplerine de rastlanır. Şaban Atlı, Burhan Işık, Salih Temel, Muzaffer Batur, Hikmet Tüzün, Asım Çırpan, Fehmi Moral, Şemsi Tanak, Recep Balkan, Talat Çevik, Asım Durgun, Mustafa Turgut, Ahmet Geliş, Kadri Şenyur, Hasan Akav, Nihal Atlı ve Tevhide Çırpan, atları zaman zaman yarışı ilk üç sırada tamamlamış at sahiplerindendir. Bu kişilerin hangi işlerle uğraştıklarına, kaç ata sahip olduklarına veya hangi tarihler arasında yaşadıklarına dair net bilgilere ulaşılamamıştır. Yine de, en azından atlara, spora ve bahis oyunlarına ilgi duyacak bir

[732] Akson, **age**, 12, 15.
[733] "Dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 17.08.1936.
[734] "Dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 14.08.1939.

refah ve oyun kültürüne sahip kişiler oldukları tahmin edilebilir. Üstelik bu kişilerin önemli bir kısmı da bu yıllarda emekli olmuş veya hâlâ muvazzaf subaylardır. Örneğin 1930'ların yarışlarında atları zaman zaman birinci gelen Cuthbert Evelyn Binns (1880-1949) Boğaziçi'ndeki bir yalıda yaşayan ve İstanbulluları imparatorluğun son dönemlerinde tenisle tanıştıran spor ve yarış meraklısı emekli bir subaydır.[735] Diğer yarışçılardan Şemsi Tanak askeri ressam,[736] Kadri Şenyur ise veteriner albaydır.[737] Öte yandan, bu yıllarda atları pistlerde yarışan kadınların sayısının hayli az olduğu görülüyor. Tribünlerdeki cinsiyet eşitliği henüz at sahipliği ve yetiştiricilik alanlarında aynı düzeye gelmemiş olmalı ki, 30'lu yılların gazetelerinde yapılan taramalarda Nihal Atlı ve Tevhide Çırpan dışında ismi anılan başka bir kadın at sahibine rastlanmamıştır. Bunun dışında dikkat çeken diğer bir gözlem, bazı yetiştiricilerin atlarının sürekli dereceye girdikleridir. Yukarıda isimleri anılan at sahiplerine, birkaç haftalık İstanbul yarışlarında arada sırada rastlanırken, örneğin Prens Halim Sait Türkhan'ın, Fikret Yüzatlı'nın, Ahmet Atman'ın, Dr. Seferof'un, Atıf Esenbel'in, Celal Bayar'ın atları ilk üçten geriye pek düşmez. Bu kişilerin çok sayıda atı olabileceği gibi, aynı zamanda atları iyi nitelikler taşıyor ve doğru hazırlıklar yapıyor olmalılar.

1940'lara gelindiğinde, İstanbul ve Ankara yarışlarında çoğunlukla aynı kişilerin atları dereceye girmeye devam ederken, II. Dünya Savaşı ve sonrasında yeni at sahipleri ortaya çıkmaya başlar. Suad Karaosman, Bekir Karaosman, Sait Arbak, Rıfat Baysal, Fehmi Simsaroğlu, İsmail Hakkı Tekçe, Dündar Gündal, Nuri Oğlakçı, Avni Aynagöz, Şükrü Topçuoğlu, İhsan Özkaşıkçı, Mahmut Büyükkorucu ve Nuri Midillili çoğunlukla bu iki kentteki yarış sonuçlarında isimleri öne çıkan at sahiplerine birkaç örnektir. Bu kişiler arasında Tekçe ve Aynagöz gibi askerler de vardır, Karaosman ve Topçuoğlu gibi tüccar ve sanayiciler de. İhsan Atçı ve Ahmet Kesebir gibi bu dönemde jokeylik yapmış bazı isimlerse, zamanla at sahibi olacak, yetiştiricilik ve antrenörlükle uğraşacaktır. Bu yıllarda yarış atı sahiplerinin sayısının artmasında, savaşın ardından özel haraların kurulmasının da etkisi vardır. Adana ve Mersin yöresinde kendi haralarını kurarak önce yetiştiriciliğe başlayan, ardından TJK'nın kuruluşuna ön ayak

[735] "Cuthbert Evelyn Binns" **The Binns Family**, Rec. No: I3109. http://thebinnsfamily.org.uk/gedrecord.php?pid=I3109 [30.10.2018].
[736] "Benim Doğrularım Retrospektif Resim Sergisi", **Caddebostan Kültür Merkezi**, http://ckm.kadikoy.bel.tr/Etkinlik/Detay/benim-dogrularim-retrospektif-resim-sergisi [30.10.2018].
[737] "Em. Vet. Albay Kadri Şenyur'un seçim konuşması", **Kitantik**, https://www.kitantik.com/sozluk/Bolunun-Karacayir-Mahallesinden-En-Vet-Albay-Kadri-Senyurun-secim-konusmasi_1hge1waixkxdx1311sd [30.10.2018].

olup, daha sonra başkanlık da yapacak olan Burhan Karamehmet (1921-1977)[738] ve Sadık Eliyeşil (1925-2008),[739] Türkiye atçılık tarihinin 1950 öncesine isimlerini yazdıran önemli tüccar ve sanayiciler arasındadır. Bu yetiştiricilerin arasına, ismi ileride sıkça duyulacak olan Sadun Eşref Atığ da (1927-1980) 1949 yılında katılacaktır. 1940'larda atları pistlerde koşan bu kişilerin çoğu anısına, günümüzde hâlâ kupalı koşular düzenlenmektedir.

İstanbul'un yarış ve bahis takipçilerinden bahsederken, hipodromun bulunduğu Osmaniye mahallesine ve buraya yakınlığıyla artı bir değer taşıyan Bakırköy'ün sakinlerine ayrı bir parantez açmak gerekir. Osmaniye, surların dışında kalan ve yüzyılın ortalarına kadar başlıca ulaşım olanağı demiryolu olan küçük bir köy hüviyetindedir. 1950 yılında hipodromun çevresini tarif eden Bilbaşar, anılarında neredeyse tüm Osmaniye'nin ahırlarla dolu olduğunu ve yarış atlarının buralardaki tenha sokaklardan geçerek hipodroma getirildiklerini anlatır. Simsaroğlu'ndan Dr. Seferof'a kadar, birçoğu kamuoyunca iyi tanınan ekürinin atları buralarda yaşamaktadır. Buradaki Rifat'ın Kahvesi, o yıllarda at sahiplerinden bahis oyuncularına kadar yarış meraklılarının bir araya geldikleri önemli bir buluşma noktasıdır.[740] Geleceğin "İmparator" jokeyi Süleyman Akdı da, çocukluk yıllarını geçirdiği Osmaniye'yi benzer şekilde tasvir eder:

> "Bizim oturduğumuz zaman içinde, ahırların büyük çoğunluğu Osmaniye'deydi. Yani Osmaniye'de kalıyordu atlar. Ta Zuhurat Baba'ya kadar ahırlar vardı. İşte o zaman görüyordunuz, evin önünden geçen, binek yapan atlar, yedek yapan atlar, bir sürü atları görüyorduk çünkü biz İncirli Yolu'nda oturuyorduk. Atların mecburi olarak bizim evimizin önünden geçmeleri lazım. O devrin çok iyi atları vardı. (…) Şimdi buradaki bütün bu atlara bakan insanlar, seyisler, antrenörler, işte burada kalan jokeyler, herkes ev tutuyor orada ve bunun girdisi Osmaniye köyüne. Lokantacısı kazanıyor, bakkalı kazanıyor… Herkes, her tarafta böyle atçılığın girdiği yerde, o devirde böyle bir çark var. Ankara'da İskitler, işte burada Osmaniye, İzmir'de Buca, Adana'da Yeşiloba. (…) Osmaniye'nin bütün gençleri burada. Şu anda çok yaşlandılar, benim yaşımda olan çoğunlukta var, buradan kopamadılar. Hep buradalar."[741]

Bilbaşar'ın bu yıllarda henüz fazla gelişmediğini söylediği Bakırköy ise, hipodroma yakınlığı sayesinde kent merkezindeki mahallelere nazaran yarışlara daha ilgili bir kesimi barındırır. Yarış sohbetlerinin bu bölgedeki başlıca yerleri ise Viyana Kahvesi ile Yeşilköy tarafında kalan Bulgar'ın Yeri isimli iki mekandır.[742] Uzun yıllardır

---

[738] "Burhan Karamehmet Koşusu'nu Belmont kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü,** http://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/6216 [30.10.2018].
[739] "Sadık Eliyeşil Koşusu'nu Finnesse kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/Kurumsal/News/Page/28104 [30.10.2018].
[740] Bilbaşar, **age**, 12-14.
[741] Süleyman Akdı'yla 23.10.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[742] Bilbaşar, **age**, 14-16.

yeme-içmenin, türlü eğlencelerin, dominodan beziğe kadar pek çok oyunun geleneksel icra alanları olan bu iki mekan,[743] başlı başına bir oyun olan at yarışlarının da yaygınlaşması için ideal ortamlar olmalı. Kim bilir, bu çalışmada hakkında bilgi edinilememiş daha kaç tane bunlara benzer buluşma noktası vardı? Hipodrom çevresindeki mahalleler ile Bakırköy halkının at yarışlarına karşı ilgisi bugün de devam ediyor. Dolayısıyla, Veliefendi'nin bu bölgenin insanları için adeta yaşayan bir kültür mirası olduğu söylenebilir.

İzmir ise, Batı dünyasıyla süregelen kültür alışverişi sayesinde, at yarışları da dahil pek çok spor faaliyetine aşina ve müsabakalara ev sahipliği yapmaya alışkın bir kenttir. Dolayısıyla Erken Cumhuriyet döneminin İzmirli yarışçılık çevresi, ticaretin yanında aynı zamanda farklı spor dallarıyla da uğraşan kişilerden oluşur. Bunlardan ilk akla gelenler arasında, ülkede at yarışlarının gelişimine önayak olan Evliyazade Refik Bey (1872-1950) ile oğulları Nejat ve Sedat Evliyazade sayılabilir. İmparatorluk döneminin ilk lisanslı futbolcularından olan Nejat Evliyazade'nin (ö. 1955), birkaç arkadaşıyla birlikte kurdukları spor kulübüne, kişisel at sevgisinden hareketle Altay ismini verdikleri bilinir.[744] Sedat Evliyazade (ö. 1979) ise gençliğinden itibaren yetiştiricilik ve antrenörlükle uğraşmış bir at tutkunudur. Hatta bu deneyimine dayanarak, kendisi için yurtdışından at satın almasını rica eden Celal Bayar'a Paris'ten üç İngiliz atı getirmiştir.[745] Evliyazadelerin aile dostu sayılabilecek kentin diğer önde gelen sporcu ve atçı üyeleri ise Giraud ve Whittall Ailelerine mensuptur. Atçılıkla ilişkileri cumhuriyet öncesine uzanan aileler, özellikle özel haraların ortaya çıkmaya başladığı II. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz atı yetiştiriciliğine büyük katkılar sunmuştur.[746] İzmirli ünlü yarışçılardan bir diğeri ise, 1936 itibariyle kentin cumhuriyet yıllarındaki ilk yetiştiricilerinden biri olan Fehmi Simsaroğlu'dur (1897-1973). Simsaroğlu 1960 yılında TJK'nın başkanlığını da yapacaktır.[747] Yarışçılık ve yetiştiricilik tarihinde önemli diğer bir isim olan TJK'nın ilk başkanı Fevzi Lütfi

[743] Sermet Muhtar Alus, **İstanbul Kazan, Ben Kepçe**, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 101.
[744] "Nejat Evliyazade Koşusu'nu Derbişah kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15497 [28.10.2018].
[745] "Sedat Evliyazade Koşusu'nu Sayda kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/10768?Tarih=02.02.2014%2000:00:00 [28.10.2018]. Ayrıca Evliyazade Ailesi'nin İzmir'de at yarışları ve diğer spor dallarıyla ilişkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Soner Yalçın, **Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı** (İstanbul: Doğan Kitap, 2004).
[746] "William Giraud Koşusu'nu Extra Power kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15528 [28.10.2018].
[747] "Eski Başkanlarımızdan Fehmi Simsaroğlu'nu saygıyla anıyoruz", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15392 [29.10.2018].

Karaosmanoğlu da, İzmirli değilse bile Ege Bölgesi atçılık camiasının bir üyesidir. 1900'de Manisa'da doğan ve ziraat mühendisliği mezunu olan Karaosmanoğlu, DP iktidarında devlet ve içişleri bakanlıkları da yapmıştır (ö. 1978).[748] Anılarını yaşatmak için günümüzde TJK tarafından adlarına koşular düzenlenen bu eski kulüp üyeleri ve başkanlarının yanı sıra, yine İzmirli tüccar ve sanayicilerden Memduh Alan[749] ve Kemal Rıfat Kahyaoğlu[750] gibi, Encümen yıllarında atları Buca Hipodromu'nun pistinde yarışmış daha nice ismi anmak mümkündür.

Yarışçılık deneyimleri 19. yüzyıl ortalarına uzanan İzmir ve çevresinin halkı için, Erken Cumhuriyet yıllarının yarış günleri de özel bir oyun ve eğlence anlamı taşımaya devam etmiş; demiryoluyla sağlanan ulaşım kolaylığı sayesinde atlar hep dolu tribünler önünde yarışmıştır. Tribünlerdeki kılık kıyafet gösterileri, burada da önde gelen geleneklerden biri olmuş, Buca Hipodromu kentin Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman sakinlerinin bir arada yarış izleyip, bahis oynadıkları popüler bir kamusal alan hüviyetini sürdürmüştür.[751] Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin 1935 Yılı Yarış Programı'nda görüldüğü üzere, 1934 yılında toplanan müşterek bahis gelirlerinde İzmir, İstanbul'un önüne geçerek Ankara'nın ardından ikinci sırada gelmektedir.[752] İzmirlilerin yarışlara gösterdikleri bu ilgi, yüzyılın ortalarına gelene kadar artarak devam etmiş olmalı. Zira kentte hem ilkbahar hem de sonbahar aylarında iki ayrı yarış programı olmasına karşın, halk buradan Ankara yarışlarına da bahis oynatılabilmesi için talepte bulunmuş ve 1943'te spor mecmuaları şehirlerarası bahis hizmetine başlamıştır.[753] Bu hizmeti vermekle ilgilenen kişi ve şirketler için takip eden yıllarda başka ihaleler de açılmıştır.[754]

Üç büyük kent dışında yarışlara ev sahipliği yapan diğer kentlerde ise, zaman zaman yukarıda isimleri anılan kişilerin de atları piste çıkmıştır. Ancak buralarda daha ziyade yörenin ileri gelen eşrafının ve yine asker kökenli yöneticilerin atlarının yarıştığı

[748] "Tjk'nın ilk Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Koşusu'nu Kinowa kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15140 [29.10.2018].
[749] "İzmir At Yarışları 160 Yaşında…", **TJK'nın Sesi**, s. 207 (2016): 39.
[750] "İzmirde at yarışları", **Cumhuriyet**, 10.04.1939.
[751] Mara Meimaridi, **İzmir Büyücüleri**, çev. Şebnem Christakopoulos, 26. bs. (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2006), 273.
[752] Buradaki verilere göre, 1934 yılında Ankara yarışlarında elde edilen bahis geliri 3.272,70 lira, İzmir yarışlarında 2.354,30 lira, İstanbul yarışlarında ise 1.358,45 liradır. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti, **Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1935 Yarış Programı** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi).
[753] "Ankara koşuları", **Kırmızı Beyaz**, y. 6, s.? (26.04.1943): 5.
[754] "Ankara İli Daimi Komisyonu Başkanlığından", **Cumhuriyet**, 30.09.1948.

görülür. Öte yandan, bazı kentlerde Encümen yarışlarının yanı sıra, yerel atlı spor kulüpleri de düz ve engelli yarışlar düzenlemiş, özellikle askerler bu yarışlarda at üstünde boy göstermiştir. Örneğin Şubat 1938'de toplanan Konya Atlı Spor İdare Heyeti, dönemin Belediye Başkanı Mustafa Şevki Ergün ve Emniyet Müdürü Kemal Kaya'nın yönetiminde kentte yarışlar düzenler. Konya Valisi Cemal Bardakçı'nın himayesinde Akşehir'de, Kadınhanı'nda ve Karaman'da 1949'a kadar devam eden yarışlarda dereceye giren atların sahipleri çoğunlukla kaymakamlar, belediye başkanları, CHP il ve ilçe başkanları gibi yöneticiler ile kentte görev yapan subaylardır. Buralardaki yarışlar zaman zaman bir kulüp veya derneğin yararına düzenlendiği için, müşterek bahislerde büyük kentlerdeki kadar yüksek oranda paranın toplandığı söylenemez. Yine de Konya ve çevresinin halkı yarışlara yıllar boyunca ilgi göstermiş, yerel gazetelerin aktardıklarına göre atlar çoğu zaman binlerle ifade edilen kalabalıklar önünde yarışmıştır.[755] 1901'den beri tribünlerinden çevre düzenine kadar yeterli kapasitede bir yarış pistine sahip olan Samsun'da da durum farksızdır. 1924'te ikinci bir tribün ile locaları eklenen bu hipodromda 1944'e kadar yarışlar düzenlenir ve yetiştiriciliğin geliştiği civar yerleşimlerden pek çok at sahibinin temsilcileri piste çıkar. Bafra'dan Çarşamba'ya, Ladik'ten Şarkışla'ya birçok ilçeden, yine tamamına yakını erkeklerden oluşan at sahiplerinin isimleri yıllık yarış programlarında görülebilir. Yine çoğunun soyadına ulaşılamadığı için, doğal olarak bu kişilerin aidiyet grupları hakkında bir fikir ileri sürmek mümkün değil. Yalnızca askeri unvanlarıyla anılan bazı at sahiplerinin ordu mensubu oldukları kolayca anlaşılabilir.[756] Yüzyılın başından beri derli toplu bir hipodromda yarış seyretme deneyimine sahip olan yöre halkının, aynı zamanda müşterek bahislere karşı da kayıtsız olmadığı, Encümen'in elde ettiği bahis gelirlerinden ortaya çıkmaktadır. Samsun, Adana'yla birlikte yıllık bahis gelirlerinde üç büyük kentin ardından en fazla kâr eden iki Anadolu kentinden biridir.[757]

1927-1950 aralığında at sahibi veya yetiştirici olmayıp, yarışlara ve bahislere merak duyanların demografik ve sosyolojik analizlerini yapmak pek mümkün değil. Zira yukarıda da ayrıntılı şekilde işlendiği gibi, toplumun her kesiminden yurttaşlar farklı amaç ve meraklarla bu yıllarda at yarışlarını tecrübe etmiştir. Özellikle 1940'ların

[755] Nurgül Dursun, "Konya'da Spor (1938-1950)" (Yüksek Lisans Tezi, TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 122-133.
[756] Türker, **age**, 95-102.
[757] **Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1935 Yarış Programı** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi).

ikinci yarısına kadar oyuna katılmanın en kolay yöntemi yarış gününde hipodromda bulunmak olduğuna göre, gazetelere ve spor mecmualarına yansıyan izlenimler, dönemin oyuncuları hakkında bazı fikirler vermektedir. Örneğin 30'ların sonunda, artık bahisler İstanbullular için öylesine ilgi çekici hale gelmiştir ki, 1938'de Veliefendi'de talebi karşılamakta yetersiz kalan ve izdihama neden olan bahis gişelerinin sayısının arttırılması soruna çözüm olmamış, 1941 yılı yarışlarında gişelerde çıkan kargaşalar yarışların defalarca geç başlamasına neden olmuştur.[758] 1939'da yayımlanan bir habere göre, Veliefendi tribünlerini dolduranların yüzde doksanı bahislere katılmaktadır.[759] Savaş yıllarında süreli yayınlar at yarışları için ek nüshalar çıkarmaya başlarken,[760] 1943'te ise artık hipodroma kalkan trenlerde yer bulmak mümkün değildir.[761] Yine 1943'te basına yansıyan haberlerde, bahis gişelerindeki izdiham nedeniyle erkeklerin kadınların gişesinden bilet almaya çalıştığına dair eleştiriler, bu dönemde gişelerin kadın ve erkekler için ayrı olduğunu gösteren önemli bir bilgidir.[762] Hipodromda durum böyleyken, yarış dışı günlerde bahis oyuncuları muhtemelen kendi muhitlerindeki kahvelerde, lokallerde ve benzer ortak alanlarda toplanıyor, haftasonu koşulacak yarışlar üzerine buralarda hazırlık yapıyorlardı. Nitekim 30'lu yılların ikinci yarısında, artık haftaiçi günlerin gazetelerinde, özellikle İstanbul ve Ankara'da koşulacak yarışların programları ve tahminlerinin yayınlanmaya başladığını belirtmek lazım.

Bu yılların at yarışlarına merak salmış birer ilgi ve meslek grubu olarak, askerler ile hem hayvancılıkla hem de farklı dallarda ticaretle uğraşan ahır veya çiftlik sahibi kişilerin ön plana çıktıkları anlaşılıyor. Ne var ki özellikle 40'lı yıllarda, başka bir kesim daha bu oyuna ciddi bir katılım göstermeye başlar: sanatçılar ve edebiyatçılar. Bu iki grubun yarışlara karşı gelişen ilgileri, kiminin özel hayatından günümüze ulaşan bazı kayıtlardan, kimininse doğrudan eserlerinden takip edilebilmektedir. Bu kişiler arasında, atlar üzerine özel yayınlar yapanlar bile vardır. Örneğin Necip Fazıl Kısakürek'in (1905-1983), "atın romanı" olarak tanımladığı ve bu çalışmada da sıkça başvurulan *At'a Senfoni* adlı eseri 1958'de yayımlanır. Gençlik yıllarında yarışları takip eden ve bahis oynayan edebiyatçılar arasında Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973), Oktay Rıfat (1914-1988), Halim Şefik Güzelson (1913-1990), Ümit Yaşar Oğuzcan

[758] "At yarışları", **Cumhuriyet**, 28.07.1941.
[759] "Dünkü at yarışları", **Cumhuriyet**, 21.08.1939.
[760] "At yarışları münasebetile", **Cumhuriyet**, 03.07.1941.
[761] "Koşuda Gördüklerim", **Üzengi**, y. 1, s. 12. (30.07.1943): 7, 14.
[762] "İlk haftanın intibaları", **Üzengi**, y. 1, s. 2, (07.05.1943): 3.

(1926-1984), Ahmet Tufan Şentürk (1924-2005) ve elbette, 1950'de otuz altı yaşında vefat ettiğinde cebinden yalnızca 28 kuruş ve bir at yarışı bülteni çıkan Orhan Veli Kanık (1914-1950) sayılabilir.[763] Sanatçılar arasında da yine 40'lı yıllarda yarışlara merak salanlardan biri, anılarını *Kürdün Meyhanesi* adlı romanında toplayan, Orhan Veli'nin yakın arkadaşı ressam Fahir Aksoy'dur (1917-2008). Kürdün Meyhanesi, diğer adıyla Yeni Hayat Lokantası, Ankara'da yarış ve bahis sohbetlerine de mekan olan, dönemin sanatçılarının önemli bir buluşma noktasıdır.[764]

Yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş bu edebiyatçıların yarışlara ve bahislere gösterdikleri ilgi, çoğunlukla biyografik çalışmalardan öğrenilebilirken, Orhan Veli ise bu tutkusunu, edebiyat dünyasında "sevgilisi" olarak anılan öğretmen Nahit Gelenbevi'ye (1909-2002) yazdığı mektuplara kadar taşımıştır. Şair 1947'den 1950'ye kadar çoğunu İstanbul'dan Ankara'ya gönderdiği bu mektuplarda, bir yandan sevgilisine İstanbul'da gittiği yarışları ve oynadığı bahisleri anlatırken bir yandan da Nahit Hanım'ın bulunduğu Ankara'da koşulacak yarışlar için kendince tüyolar vermektedir.[765] Dönemin sanatçı ve edebiyatçılarının ekonomik açıdan rahat kimseler olduklarını söylemek güçtür. Dolayısıyla yarışlara gösterdikleri ilginin altında, bir oyun ve eğlence çevresinde sosyalleşmenin yanında, en az onun kadar ek bir gelir elde etme beklentisi olduğu da düşünülebilir. Ancak mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla, zaten para kazanma konusunda pek de başarılı olmayan Orhan Veli'nin, oynadığı bahislerde de şansı yaver gitmemektedir. Kendisi gibi bir yarış meraklısı olduğu anlaşılan Nahit Hanım'la tüyolarını paylaşırken, bahislerdeki kendi kötü performansından da bahsetmeyi ihmal etmez:

> "Sevgili Nahitim, (…) Yarışlara gidiyor musun? Yarınki yarışlara gidersen, birinci ikilide hiçbir şey oynama. Çiftede pek az miktarda mesela birer tane Seyran-Nevvare, Aşkar-Nevvare oynayabilirsin. En çok güvendiğim oyun son ikilide: Mine-Roket, Roket-Mine. İkinci kombinezonu, yani Roket-Mine'yi birincinin yarısı kadar oynamalı. Mamafih yarışa gitsen de büyük para ile oynama."
>
> [İstanbul] 14 Kasım 1947
>
> "Sevgili Nahitim, (…) Yarışlara gidiyor musun? İki hafta üst üste kötü malumat verdikten sonra son haftanın yarışları için hiçbir tahmin göndermemeye karar vermiştim. Bununla beraber

[763] Sunay Akın, "Şairler ve yarış atı", **Sabah**, 15.12.2007. http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/15/ct/haber,906C400236FF4F128413D6FFE7FC6B33.html [04.11.2018]; Mehmet Nuri Parmaksız, "Serbest Şiiri Yanlış Mı Anladık? Orhan Veli Fikirlerinden Vazgeçti Mi?", **Kumru – Tarih Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, y. 1, s. 1 (Nisan-Mayıs-Haziran 2010): 20-21; Hakan Gülseven, "At'onomik durumlar", **Radikal**, 18.05.2002, http://www.radikal.com.tr/hayat/atonomik-durumlar-861688/ [04.11.2018].

[764] Refik Durbaş, **Şiirin Gizli Tarihi** (İstanbul: Doğan Kitap, 2016), 19-20.

[765] Emel Aydın, "Orhan Veli'nin Şiirlerinde Öykü İzleri, Sait Faik'in Öykülerinde Şiir İzleri" (Yüksek Lisans Tezi, TC Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 34, 63.

tahminim doğrudan doğruya Adalı-Seyran üzerineydi. Adalı herkesçe malum. Fakat Seyran birçokları için şüpheli olmasına rağmen benim için çok sağlamdı. Çünkü taylarla büyükler arasında yapılan bu ilk koşuları daima taylar kazanmıştır. Yani kırk yılda bir sağlam bir tahminde bulunuruz. Ondan da hayır gelmez."

[İstanbul] 25 Kasım 1947

"Canım, sevgilim, Nahitim, (…) Burada oldukça tatsız bir hayatım var. Hiçbir yeri gördüm diyemem. Ayrıca tanıdıkları da görmüyor gibiyim. Geldiğimizden beri Sabahattin'i iki defa gördüm. Bu çarşamba Ada'ya gideceğim. Fakat Sabahattin 'Geleceğin zaman at yarışı olmasın' dedi. Hâlbuki perşembe günü bayram münasebetiyle yarış var. Yarışa gitmeyi tercih ediyorum. Evvelsi gün gittim. 6 lira kaybettim."

[İstanbul] 26 Temmuz 1949[766]

İki sevgilinin yarışlar üzerinden dönen bu dertleşmeleri, aslında dönemin bahisçilerinin oynadıkları oyunlarda tahminlerini nasıl yaptıklarına da ışık tutar. Sonuçta at yarışı yalnızca şansın ya da kısmetin belirleyici olduğu bir oyun değildir ve bahisçiler, işin şansa dayalı aléa yönü kadar, bilgi ve beceri yönünü ifade eden agon boyutuna da önem verirler. Bahis oynamak için oynanacak at hakkında bilgi sahibi olunmalı ya da bilgili olduğu varsayılan kişilere başvurulmalıdır. Bu bağlamda, "tahmincilik/tüyoculuk" olarak adlandırılabilecek gayriresmi bir uzmanlık alanı, 1930'ların ikinci yarısı itibariyle artık gazete sayfalarında yavaş yavaş yer almaya başlarken, hipodrom, kulüp ve kahvehane gibi müşterek bahislerin konuşulduğu ortamlarda ise birebir sohbetlerde gitgide yaygınlaşmıştır. Yarışlar her geçen yıl daha büyük bir ilgi görmekte, büyük kentlerde bahislere katılım artmakta, doğal olarak bu alanın yeni "uzmanları" ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, bu uzmanların uzmanlık düzeyleri ve tavsiyelerinden elde edilen sonuçların başarısı muammadır. Nahit Hanım'a gönderilen mektuplarda da görüldüğü gibi, Orhan Veli yaptığı tahminlerin kendisine bile hayrı olmamasına rağmen, yine de sevdiği bir yarış meraklısına yeni koşular için tüyo vermekten geri kalmaz.

1950 öncesinde pistlerde fazla atın koşmaması ve bazı atların aynı yıl içinde hem İstanbul hem Ankara hem de İzmir'deki hipodromlarda yarışmaları, bahisçilerin atları daha iyi tanımasını ve performanslarındaki iniş çıkışları daha kolay takip etmesini sağlamıştır. Televizyonun olmadığı, radyonun ise yarışları naklen yayınlamadığı düşünüldüğünde, üzerine bahis oynanacak atlar ya hipodromda çıplak gözle takip edilmeli ya da yarışların öncesinde gazete ve mecmualarda çıkan tahminlere göre belirlenmelidir. 30'lu yılların başında, seyrek de olsa gazete sayfalarında daha çok İstanbul ve Ankara yarışları öncesinde verilen tahminlere rastlanır. Zaten söz konusu

[766] Orhan Veli, **Yalnız Seni Arıyorum - Nahit Hanım'a Mektuplar**, ed. Murat Yalçın (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 97, 100, 131.

tahminler öyle büyük umutlar dağıtan iddialı söylemler içermez. Amaç, kazanacak atı tahmin etmekten ziyade yarışların ne kadar heyecanlı geçeceğini iddia etmek ve halkı sosyal bir etkinlik olarak hipodroma davet etmektir. 1932 İstanbul yarışlarının birinci haftası öncesinde *Cumhuriyet*'te yayımlanan tahminler bu amaca uyan bir örnektir:

> "Bu sene Yunanistan ve Romanya'dan yarışlara iştirak etmek üzere memleketimize atlar gelmiş ve daha da gelecektir. Muhtelif vilayetlerden de en kuvvetli atlar Veliefendi'ye gelmiştir. Yarışlara hazırlanmaktadırlar. (…) İlk haftanın yarışı pek heyecanlı ve meraklı olacaktır. Çünkü henüz birbirilerile boy ölçüşmeyen muhtelif vilayetlerin başatları bir sıraya giriyorlar bakalım ne yapacaklardır. Beş yarışın favorilerini kısaca yazıyoruz. Birinci tay koşusu çok zevkli olacaktır. Netice yarış Murat ile Bozkurt arasında kalacaktır. İkinci yarışta (…) bizce netice Piper ile Gözdem ve Janhayler arasında kalacaktır. (…) Beşinci koşunun ganyanı ile plasesini ayırmak çok güçtür (…) Favoriler şunlardır: Peruz, Rüzgar, Alduruş, Mes'ut."[767]

Aynı yarış mevsiminde, bu defa dördüncü hafta koşuları için verilen tahminlerin ardından, bu önerilerin tek başına yetersiz kalacağı ve oyuncular için en doğru yöntemin bizzat hipodroma gelip atları yerinde görmek olduğu belirtilir:

> "Bu haftaki koşuların ikramiye yekunu 3000 liradır. Bu itibarla yarışlar çok çetin ve heyecanlı olacaktır. (…) Bu haftaki yarışlarda seçebildiğimiz hayvanlar bunlardır. Maamafih, seyirciler, ring etrafında dolaşacak at ve kısrakları kendileri de görerek bahsi müştereke iştirak ederlerse elbette daha heyecanlı olacaktır."[768]

Yıllar ilerledikçe, yarış tahminlerinin içerikleri zenginleşir. Koşacak atların sayısından geçmiş yarışlarda gösterdikleri performanslara kadar, oyunculara verilen bilgiler (ya da tüyolar) çeşitlenmeye başlar. 1935 Ankara ilkbahar yarışlarının üçüncü hafta tahminlerine *Ulus* gazetesinden bakalım:

> "Yarın yapılacak olan ilkbahar at yarışlarının üçüncü haftası programı ile yarışlarda kazanması umulan atları yazıyoruz. Birinci koşu: 3 yaşında ve 935 senesi içinde hiç koşu kazanmamış yerli yarımkan ve arıkan arab taylarıdır. Uzunluğu 1000 metredir. Bu koşuda B. Talatın Derviş isimli tayına önürdeş yoktur. İkinci koşu: Dört ve daha yukarı yaşta ve 935 senesinde 400 liradan fazla kazanmamış arıkan İngiliz at ve kısraklaradır. Uzunluğu 1400 metredir. Birinci hafta aynı uzunluktaki koşuyu az bir ara ile Barç kazanmış, Bekar ikinci olmuştu. Yarın Bekarın ahır arkadaşı olan Kazbadalya da beraber koşacaktır. Barç her ikisi için de korkulu olmakla beraber önürdeşlerinden daha az şanslıdır. (…) Dördüncü koşu: Üç yaşındaki yerli arıkan ingiliz taylaradır. Uzaklığı 2000 metredir. Koşuya dört tay girecektir. Altıncı hafta Atatürk [Gazi] koşusunu koşacak bu güzel tayların en kuvvetlisi (uzaklık çoğaldıkça) Eroldur. Yarın da Erolun kazanacağını umuyoruz. İkinci için favorimiz Tomrudur."[769]

30'ların sonuna gelindiğinde, artık gazeteler tıpkı günümüzdeki tüyolarla dolu yarış bültenleri gibi, verdikleri tüyoları daha da iddialı söylemlerle pekiştirmektedir. 1939 İstanbul yarışlarının altıncı haftası öncesinde yayımlanan haber "yarışlarda büyük sürprizler bekleniyor" alt başlığıyla çıkmıştır:

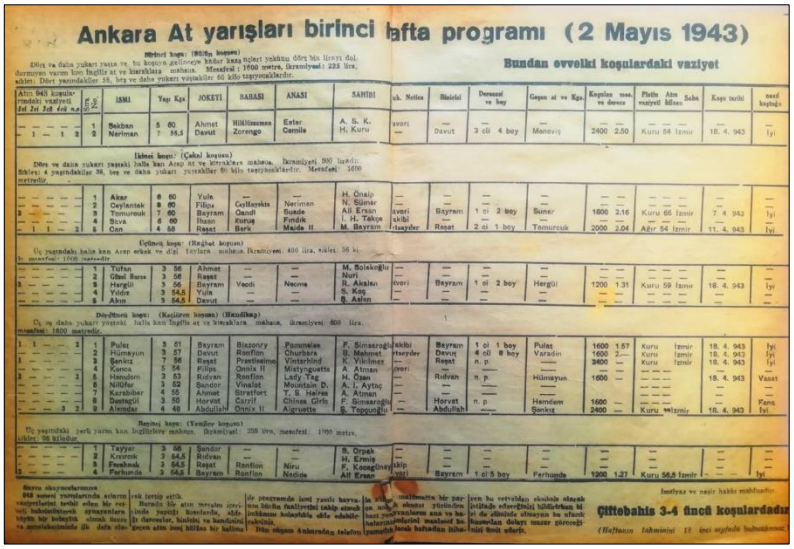
---

[767] "At yarışları yarın başlıyor", **Cumhuriyet**, 28.07.1932.
[768] "Yarın Veliefendide İstanbul yaz yarışlarının dördüncüsü yapılacaktır", **Cumhuriyet**, 18.08.1932.
[769] "Yarınki at yarışları", **Ulus**, 23.05.1935.

> "İstanbul at yarışlarının altıncı haftası bugün yapılacaktır. İstanbul yarışlarının en büyük ikramiyelerini toplıyan bu yarış, dördüncü hafta koşulan iki yaşlı halis İngiliz taylarımız arasındaki yarışın hakiki tasnifi olacaktır. Zira, Prens Halimin kendi harasında yetiştirdiği çok kuvvetli taylar da bu yarışa iştirak edeceklerdir. Bugünkü 1940 Atatürk [Gazi] koşusu için oldukça kuvvetli bir fikir de verebilecektir. Bu yarıştan başka, diğer dört koşu da bilhassa üçlü bahislerin ihdasından sonra büsbütün alakayı celbedecektir."[770]

II. Dünya Savaşı'nın ardından, gazetelerde çıkan tahminler iyiden iyiye gelişir, ardı ardına yayın hayatına başlayan çoğu haftalık spor ve yarış mecmuası ise oyuncular için zengin birer bilgi ve tüyo kaynağına dönüşür. Burada, bu yarış mecmualarının yalnızca bahis oyuncularına hitap eden tahmin ve tüyolardan ibaret olmadığını, aksine çağdaş yetiştiricilik tekniklerinden başka ülkelerdeki atçılık haberlerine kadar hayli zengin bir içerik sunduğunu belirterek bu konuda yanlış bir algı oluşturmamak gerekir. Yine de bu mecmualarda, koşularla ilgili tahminler, onlara eşlik eden ayrıntılı yarış programlarıyla birlikte sayfalarda geniş yer kaplarken, yayın organları verdikleri tüyolarda birbirileriyle yarışmaya başlamıştır. Örneğin 1943 yılında Bedi Karaburçak'ın yönetiminde yayın hayatına başlayan *Üzengi* mecmuası, Ankara ilkbahar yarışlarının birinci haftasında bahis oynayacak okuyucuları için ayrıntılı bir cetvel hazırlar. Altındaki bilgilere göre, bu cetvel ülkede ilk kez hazırlanan ve kamuoyuna sunulan büyük bir hizmettir. Nitekim günümüzde bahis bültenlerinde alışık olduğumuz bu tür çizelgelere, gerçekten 1943 öncesinde başka herhangi basılı yayın organında rastlamak mümkün değildir. Bu tarihe kadar koşacak atlar hakkındaki bilgiler, dikkat çekici herhangi bir tasarımı olmayan bir sütun içine sıkıştırılmış düz yazılar olarak görülür.

[770] "Bugün yapılacak at yarışları", **Cumhuriyet**, 27.08.1939.

Ankara At yarışları birinci hafta programı (2 Mayıs 1943)

Resim 19: Ankara At Yarışları Birinci Hafta Programı

Ankara At Yarışları Birinci Hafta Programı. **Üzengi** (2 Mayıs 1943): 2-3.

İlk kez hazırlanan ve iki sayfaya yayılan bu cetvelin altında, mecmuanın okuyucularına sunduğu bu hizmetten duyduğu gurur ve cetvelin nasıl kullanılacağına ilişkin yönlendirmeler şu sözlerle ifade edilir:

> "Sayın okuyucularımıza, 943 senesi yarışlarında atların vaziyetlerini tesbit eden bir cetveli bahsimüşterek oynayanlara büyük bir kolaylık olmak üzere ve memleketimizde ilk defa olarak tertip ettik. Burada bir atın mevsim içerisinde yaptığı koşularda, aldığı dereceler, binicisi ve kendisini geçen atın ismi hülâsa bir kelime ile programda ismi yazılı hayvanın bütün faaliyetini takip etmek imkânını kolaylıkla elde edebileceksiniz. Dün akşam Ankaradan telefonla aldığımız malumatta bir parça noksanlık olması yüzünden bazı yeni hayvanların ana ve babalarının isimlerini maalesef koyamadık. Gelecek haftadan itibaren bu cetvelden eksiksiz olarak istifade edeceğinizi bildirirken bizi de elimizde olmayan bu ufacık kusurdan dolayı mazur göreceğinizi ümit ederiz."[771]

İlk yıllarda yarışlar aracılığıyla ülkedeki at neslinin gelişimine vurgu yapan yazılı basındaki söylemler yavaş yavaş yok olurken, bunun yerine gelen tüyolar oyunculara gitgide umut dağıtan içeriklere dönüşmeye başlar. Öyle ki, örneğin *Üzengi* mecmuası, 1943 Ankara ilkbahar yarışlarının ilk haftasında yaptığı tahminlerin başarısıyla bir sonraki sayısında övünmektedir: "Yarışlar hakkında geçen hafta vermiş olduğumuz favorilerin kâmilen tutması okuyucularımıza karşı gösterdiğimiz titiz itinanın bir delilidir."[772] Sayfalarında yalnızca at yarışlarına değil, sporun pek çok dalına yer veren dönemin popüler mecmuası *Kırmızı Beyaz*, 1945 İstanbul yarışları daha başlamadan,

[771] "Ankara At yarışları birinci hafta programı (2 Mayıs 1943), **Üzengi,** y. 1, s. 1 (30.04.1943): 7-8.
[772] "Ankara ilkbahar at yarışları", **Üzengi**, y. 1, s. 2 (07.05.1943): 10.

ilkbahar aylarında İzmir ve Ankara'da koşup yakında Veliefendi'ye gelecek atların performansı hakkında okuyucularını önceden bilgilendirir: "İstanbul at yarışları başlamak üzere iken atların bugünkü durumu... İzmir'de yapılan ve Ankara'da yapılmakta olan yarışlarda atların aldığı en iyi dereceler nelerdir? Rakiblerin mukayesesi."[773] Bu yıllarda çıkan başka bir yarış mecmuası *Kamçı* ise, İstanbul'daki okuyucularına Ankara yarışlarında sürpriz atlara oynamalarını tavsiye eder: "Ankara'dan aldığımız son habere göre, bu hafta yarışlarının sürprizli geçeceği ümit edilmektedir. Biz karilerimize elimizden geldiği kadar, gücümüzün yettiği kadar, tahminlerimizi dikkatle yapmağa çalışacağız."[774]

1940'larda özel haraların da gelişimiyle pistlerdeki at sayısı ve buna bağlı olarak müşterek bahislerin heyecanı artarken, görüldüğü gibi oyuncuların da tahminlerini yapmaları için alternatif başvuru kaynakları çeşitlenmiştir. İlk yıllarda, ancak hipodroma gidip yarışlarda gözlemlenebilen atlar hakkında artık yazılı basın aracılığıyla alternatif bilgilere ulaşılabilmekte, bahis oyunları buralarda yayınlanan tavsiyeler üzerinden kurulabilmektedir. Dahası, mecmualar sayesinde şehirlerarası bahis oyununun gelişimi, hem oyuncuların sayısı hem de bahislere katılma sıklığı artmıştır. Yarışlar, gitgide piyangonun yıl geneline yayılan sürekliliğine ulaşmaya başlar fakat bu durumun beraberinde bir dizi olumsuzluk da ortaya çıkacaktır. Üstelik bu olumsuzluklar, ilk yıllardaki gibi halkın yarış yerine ulaşımının zorluğu veya ahırdan çıkıp yarışmak üzere hipodroma giden ata yolda bir mandanın saldırması gibi[775] çoktan üstesinden gelinmiş aksaklıklar değildir. Bu defa sorun, oyunun yönetimi ve organizasyonuyla ilgilidir ve bu durum, zamanla oyunun temel kuralları olan süresi, oyuncuya verdiği keyfi ve en önemlisi de eşitlik ve adalet boyutları üzerinde huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Zira ata ülke savunmasında duyulan ihtiyaç yavaş yavaş ortadan kalkmış, devletin bu alandaki yatırımları azalmış, böylece oyunun kurallarında değilse de kimliğinde önemli bir değişim başlamıştır. Artık müşterek bahisler ön plandadır. Bu durum, birkaç yıl içinde yarışlara ilgiyi arttırmış, bu da daha çok oyuncuyu ve doğal olarak daha farklı görüşleri, bakışaçılarını, yorumları ve tepkileri beraberinde getirmiştir. Başlangıçta bir yarışı hangi tarafın kazanacağı üzerine girilen basit bir iddianın, oyunun ciddiyeti

[773] "İstanbul at yarışları", **Kırmızı Beyaz**, y. 7, s. 367 (18.06.1945): 3.
[774] "Haftanın Tahmini", **Kamçı**, y. 1, s. 1 (1949): 4.
[775] 1929 İstanbul programının dördüncü haftasında, planlanan beş koşudan ikincisi, bir mandanın atların karşısına çıkması ve onlara saldırması nedeniyle tekrar edilmek durumunda kalmıştır. "Dünkü yarışlar", **Akşam**, 18.08.1929.

arttıkça kaybeden oyuncuların zaman zaman itirazlarını daha yüksek sesle dile getirdikleri tepkilere dönüştüğü görülür. Bu süreçte yaşananlar, Encümen döneminin tamamen sona ermesine ve 1950'de TJK'nın kurulmasına zemin hazırlayacaktır.

Oyunun kimliğindeki bu değişimin, beraberinde getirdiği en önemli tehlike oyuncuların oyuna karşı güvenlerinin azalmasıdır. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, oyuncuların oyuna katılma ve kazandığı ödülü tahsil etme süreçlerinde aldıkları hizmetten memnun olmamalarıdır. Bu sıkıntı özellikle İstanbul yarışları için geçerlidir. Organizasyonun bu kentteki sorumluları, sonuçların ilanında ve ödüllerin dağıtımında yaşanan gecikmenin önüne geçemeyince, oyuncuların bazen kuşkulu bazen de öfkeli tepkileriyle karşılaşırlar. Özellikle çifte bahis gibi iki koşunun sonucuna bağlanmış kombine oyunlarda, ödemeler bahis oynanan koşunun ardından değil, tüm günün sonunda yapılmakta ve bu durum oyuncular arasında şikayetlere neden olmaktadır.[776] Öte yandan, bu dönemde çoğu koşuya birden kombine bahis yapılamadığı için, bir sonraki koşuyaa bahis oynamak isteyenlerin, her iki koşu arasında oyuna yeniden katılabilmek için yalnızca yarım saatleri vardır. Dolayısıyla, oyun yönetiminin bir yarış sonucunu doğru tahmin edenlerin ikramiyelerini kısa süre içinde dağıtması gerekir. Aksi takdirde, bilhassa o gün hipodroma belirli bir bütçeyle gelmiş oyuncu, bir sonraki yarışa bahis oynamak için az önceki doğru tahminin ödülünü gerekli sürede tahsil edemediğinden, takip eden yarışı kaçırabilmektedir. Hatta kimi zaman, kazandığı ikramiyeyi tahsil etmek için uzun süre beklemek istemeyen oyuncuların, kazançlarından bir miktarını komisyon olarak vermeyi göze alıp, biletlerini gişe çevresindeki karaborsacılara "kırdırdıkları" bile olmuştur. Başka deyişle, organizasyonda yaşanan gecikme, oyunun temel dinamiklerinden olan süreyi etkilemiş, bazı oyuncuların güveni kaybolmaya başlamış ve oyunun düzeni bozulmuştur.[777]

---

[776] "Ankaradan intıbalar: Serap-Destegül çiftesi rüyada ne verdi!", **Üzengi**, y. 1, s. 5 (28.05.1943): 5, 15.

[777] Örneğin 1943 İstanbul yarışlarının ilk haftasında, Encümen'den yetkiyi devralan organizasyon komitesi yeterli hazırlıkları yapmadığı için yarışlar geç başlamış, son yarışın ardından ikramiyelerin hesaplanması uzun sürdüğü için ödüllerini almayı bekleyen birçok oyuncu uzun süre hipodromda beklemek zorunda kalmıştır. "At yarışları dün Veliefendide başladı", **Vatan**, 12.07.1943. 1948 yılı İzmir ilkbahar yarışlarında ise, tediye gişelerinde yalnızca iki memur çalıştığı için ödemeler hayli gecikmiş ve bazı oyuncular, çifte ve ikili bahislerden kazandıkları paralardan kesinti yaptırarak biletlerini karaborsada "kırdırmışlardır." "Geçen haftaki koşularda göze çarpan aksaklıklar", **Derbi**, y. 3, s. 100 (26.03.1948): 7. Yine 1948 yılında, İstanbul yarışları başlamadan önce kaleme alınan ve organizasyonla ilgili bir dizi endişeyi dile getiren köşe yazısında, Ankara ve İzmir'e nazaran İstanbul yarışlarının daha bozuk bir düzende sürdüğü, halkın güveninin gitgide azaldığı, geçmiş yıllarda açıklanan bazı sonuçların ardından seyircilerin hakem kulesini taşladıkları aktarılmaktadır. "İstanbul Yarışlarının Arifesinde", **Derbi**, y. 3, s. 114 (01.07.1948): 8.

Daha ciddi sonuçlar doğuracak olan diğer huzursuzluk ve tepkilerin nedeni ise, oyuna hile karıştığına dair şüpheler, yani oyunbozanlıktır. Caillois'nın dediği gibi, oyuncunun oyunun içinde kalmaya devam etmesi için, kural ve uygulamaların adil olduğuna inancını kaybetmemesi gerekir. Yoksa oyunu oynatan makam hakkında şüphe ortaya çıkar ve şüphenin olduğu yerde oyun sona erer.[778] Türkiye'de at yarışları sonuçlarının meşruiyeti hakkında ortaya çıkan itirazlara, ilkin 40'lı yılların ilk yarısında yaşanan start sorunlarının neden olduğu görülmektedir. Bu dönemde, henüz günümüzdeki starting box adı verilen teknik altyapı bulunmadığı için, yarışacak atlar yan yana dizilmekte ve çizgideki hakemin işaretiyle koşmaya başlamaktadır. Starter ya da start görevlisi adlı bir sorumlunun havaya kaldırdığı bayrağı indirmesiyle gerçekleşen bu başlangıç, oyunun sonucu belirleyecek kadar önemli bir parçasıdır çünkü bu görünmeyen çizgi, yan yana dizilmiş olmaları ve aynı anda koşuya başlamaları gereken atlar arasında bir eşitliği ifade eder. Doğal olarak, eğer bu başlangıç çizgisi doğru çekilmez veya bir at diğerlerinin önünde konumlanmışken yarış başlarsa, haklı olarak oyunun adaletinin bozulduğu iddia edilir ve oyun meşruiyetini kaybeder. İstanbul, Ankara, İzmir gibi yarış organizasyonunun geliştiği ve tribünlerin sık sık dolu olduğu kentlerde bile hatalı verilen startlarla ilgili sık sık ortaya çıkan şikayetler, benzer durumların görece daha az takip edilen diğer kentlerdeki yarışlarda da pekâlâ yaşandığını düşündürmektedir. Startta yapılan bu hatalar, gerek atları pistte yarışan at sahipleri gerekse de bunlar üzerine bahis oynayan yarışseverler arasında günden güne artan şikayetlere neden olmakta, basın da bu soruna her geçen gün sayfalarında daha sık yer vermektedir.[779]

Gazeteler Ankara yarışlarının oyuna karşı güvenilirlik konusunda İstanbul ve İzmir'e göre daha iyi durumda olduğunu aktarır: "Ankara koşularının İstanbul ve İzmir koşularına nazaran daha muntazam, daha ciddi ve daha dürüst olduğuna hiç şüphe olmadığından, at ve dolayısile bahsi müşterek meraklıları Ankara yarışlarını tercih

[778] Caillois, **age**, 103-107.

[779] *Üzengi*, 1943 boyunca yayımlanan çoğu sayısında start sorununa dikkat çeken ve bu nedenle yaşanan mağduriyetleri sık sık gündeme taşıyan bir mecmuadır. Örneğin *Varad* isimli atın kazandığı bu yılın Gazi Koşusu'nda, start görevlisinin yanlış bir hareketiyle başlama işareti verilmiş ve bazı taylar yarışa 50 ila 150 metre kadar geç başlamışlardır. "Gazi Koşusu'nu Fikret Atlı'nın Varad'ı kazandı", **Üzengi**, y. 1, s. 7, (11.06.1943): 10. Ankara'da yaşanan bu sorunlar, İstanbul yarışlarında da söz konusudur. Aynı yılın üçüncü hafta yarışlarındaki benzer bir hata nedeniyle, mecmua hem at sahiplerinin hem de bahis oyuncularının büyük mağduriyet yaşadıklarını ve her iki grubun da yakında bu oyundan soğumalarının mümkün olduğunu aktarır. Aziz Yener, "Yine Start meselesi", **Üzengi**, y. 1, s. 12 (30.07.1943): 1.

etmektedirler."[780] Bu güven ve tercihin altında, bu hipodromlarda farklı başlama/start işaretleri uygulanmasının rolü büyüktür. Ankara'da başlangıç çizgisine dizilen atların önüne bir file gerilirken, İstanbul ve İzmir yarışlarında böyle bir uygulama yoktur ve start görevlisinin elindeki bayrakla yapacağı bir hareket yarışı başlatmaya yetmektedir.[781] Atların önünde çizgiyi belirleyen herhangi bir ip ya da file olmaması, kimin yarışa daha önde ya da arkada başladığının tespit edilmesini zorlaştırmakta, ayrıca olası bir itirazda tüm sorumluluğu start görevlisinin sırtına yüklemektedir. Bu nedenle, İstanbul ve İzmir yarışlarında günden güne daha çok start sorunu ve itiraz görülmeye başlanır.

Oyun organizasyonuna karşı oluşan şüphelerin nedenleri, yalnızca bilet ödemelerindeki gecikmeler ve hatalı startlarla sınırlı değildir. Formda gözüken, dolayısıyla üzerine yüksek oranda bahis oynanan atların, kendilerinden daha zayıf durumdakilerin arkasında kalmaları, oyuncuları bir oyunbozanlık yapıldığını düşündürmeye sevk eder. Hâlbuki yarışa katılacak durumdaki her atın diğerini geçmesi olasıdır. Bu oyunun keyifli yanı da zaten bu belirsizliği önceden sezmeye dayalı olmasıdır. Ancak önceki yılların aksine, "kötü" atın "iyi" atı geçmesi üzerine meydana gelen itiraz ve tepkilerin 1940'larda ortaya çıkmasının da bir mantığı var. Zira düzenli yarışlar artık ülkede yirmi yılı devirmiş, bu süre içinde pek çok oyuncu bu alana dahil olmuş, hatta bu oyuncuları tanımlamak için "atçı" veya "yarışçı" gibi tabirler bile türemiştir. Basının müşterek bahislere dönük güzellemeler içeren haberleri, spor basınının çeşitlenmesi ve şehirlerarası bahis olanağı, bu kalabalık "atçı" grubunun oyun hakkında gitgide "uzmanlaşmasını" sağlamıştır. 20'li ve 30'lu yılların aksine, "kazanabilecek atlar" ile "katiyen kazanamayacak atlar" herkesin dilindedir. Dolayısıyla, kendince işi bilenlerin sayısı artınca, sonuçlar üzerindeki düşünce ve iddialar da çoğalmış, özellikle sürpriz sonuçlar kaybedenler tarafından işin içinde bir hile olduğuna dayandırılmıştır. Bu düşüncedekiler, hakemlerin yanlış karar verdiklerine, jokeylerin atlara bilinçli olarak kötü bindiklerine, at sahiplerinin de atlarına performans ilaçları içirdiklerine inanmaktadır. Yarış mecmuaları ise bu konuyu sık sık gündeme getirir, sorunun çözümü ve oyunun adil şekilde devamı için daha iyi denetim çağrısı yapar fakat bazen söylemleriyle durumu körükledikleri de olur:

[780] "Ankara birinci hafta koşularının tahminleri", **Cumhuriyet**, 20.09.1946.
[781] Köstem, **age**, 146.

> "Yarış hileleri önlenemiyecek mi? Şayet her hafta şahidi olduğumuz hileler Ankarada da devam ederse ve yine hiçbir tedbir alınmazsa, halk bırakacak ve at yarışları bir gün ibretle nakledilecek bir masal olacaktır."[782]
>
> "14 Ekim Koşuları Hadiseli Geçti: Halkın hakem kulesine yaptığı hücum Arda biletlerinin iadesiyle önlenebildi."[783]
>
> "Yuh olsun Ervahlarına! Geçen sene İstanbul yarışlarında binlerce meraklının nefretli tezahüratı önünde kanı bozuk Tarzan'ın ne şekilde müebbet diskalifiye ile cezalandırıldığı malumdur."[784]
>
> "Arap tayları koşusundaki rezalet!.. 1000 metreyi 1,7 de rahat yapanlar, 1,40 lık 1400 metrede derece bile alamadılar?"[785]
>
> "Artık yeter!.. Böyle at yarışı istemiyoruz!.. (…) Dünyanın hiçbir yerinde at yarışları bizim memleketteki gibi halkın soyulmasına bir yol açacak şekilde yapılmaz."[786]

Söz ettikleri olayların aşağıdaki dipnotlarda açıklandığı bu manşetler, mecmuaların elbette tüm sene boyunca her sayısında çıkmamıştır. Dolayısıyla 1940'ların ikinci yarısında doğrudan bu örneklere bakarak, oyuncuların her kentte ve her koşuda hile

---

[782] 1948 İstanbul yarışlarının ardından, birkaç hafta boyunca bu koşularda at binen bazı jokeyler bilinçli olarak birinciliğe oynamamakla, başka deyişle hile yapmakla suçlanır. Yarış sırasında uyguladıkları bazı taktiklerle (atı tutmak, hatalı kulvar değiştirmek, virajı açıktan almak gibi) bu işlere giriştikleri iddia edilen jokeylere ceza vermeyen hakemler de eleştirilerin odağındaki diğer gruptur. Yazıda, Ankara sonbahar programında benzer olayların yaşanmaması temenni edilmekte, aksi halde bu oyunun tüm ilgiyi kaybedeceği dile getirilmektedir. "Yarış hileleri önlenemeyecek mi?", **Derbi**, y. 3, s. 124 (09.09.1948): 2-3.

[783] 14 Ekim 1948 Ankara sonbahar yarışlarının dördüncü koşusunda favori görülen *Arda* isimli at, hatalı bir start kararıyla diğer atlar duruyorken tek başına koşmaya başlamış, tüm pisti koştuktan sonra yeniden başlangıç noktasına gelmiş, bu defa diğer atlarla birlikte yarışarak aynı mesafeyi tekrar koşmuştur. *Arda, Çamtepe* adlı bir atın ardından boyun farkıyla ikinci olunca, bahis oyuncuları hakemleri ve jokeyi, *Arda*'nın tek başına koşup yorulmasına müsaade ettikleri gerekçesiyle suçlamıştır. Öte yandan, *Arda* favori olduğuna göre, hipodromdaki oyuncuların büyük bir kısmı *Arda* üzerine bahis oynayarak kaybetmiştir ve bu durum olayların büyümesine neden olmuştur. Yarışın ardından kalabalık bir grup hakem kulesinin çevresini sarmış, camlarını kırmış, jandarma ve polis olayı kontrol altına almaya çalışmıştır. *Arda* üzerine bahis oynayıp kaybedenlerin paralarının iadesiyle konu (geçici olarak) kapanmıştır. "14 Ekim Koşuları hadiseli geçti", **Üzengi**, y. 4, s. 131 (20.10.1948): 2.

[784] *Kamçı* mecmuasındaki köşe yazısına göre, *Tarzan* adlı at ile sahibi önceki yarışlardan beri "bir çok dedikodulara sebep olmuştur." Yazıda dedikodunun mahiyeti hakkında ek bir bilgi olmasa da, ilk paragrafta dile getirilen "kanı bozuk Tarzan" sözleri, bu atın yarımkan olduğunu ve bu nedenle kuşkular uyandırdığını düşündürür. Nitekim 1942'den beri yarımkan atların yarışlara katılması yasaktır ve böyle bir atın varlığı, oyun kurallarının açık bir ihlalidir. Hile yaptığı düşünülen at sahibi zaten eleştirilerin hedefindedir fakat aynı zamanda, dedikodulara sebep olan bu at ve sahibine ilk önce ceza verip, daha sonra İzmir yarışlarına katılmalarına izin veren organizasyon yöneticileri de suçlanan diğer grubu oluşturmaktadır. "Yuh olsun Ervahlarına!", **Kamçı**, y. 1, s. 2 (1949): 8

[785] Görece daha adil bir organizasyon olduğu söylenen Ankara Hipodromu'nda bile sonuçlar hakkında şüpheler ve itirazlar olmaktadır. Aynı atın farklı yarışlarda farklı performanslar sergilemesi eleştirilirken, organizasyon tarafından bu tutarsızlığa göz yumulması ise masum bir olay gibi görülmez ve halkın "soyulmasına göz yummak" olarak nitelendirilir. Sabahattin Aygen, "Arap tayları koşusundaki rezalet!", **Kamçı**, y. 1, no. 6 (1949): 6.

[786] 1949 Gazi Koşusu'nun da içinde bulunduğu Ankara ilkbahar yarışlarının altıncı haftasında, bir koşuda *Haydar II* isimli at jokeyini sırtından attığı için yarış dışı kalmış, başka bir koşuda ise *Tufan* ile *Mehtap*'ın potoda (bitiriş çizgisinde) biten mücadelelerinde hakemler *Mehtap*'ı birinci ilan etmiştir. Bu koşuların ardından, *Haydar II* ve *Tufan* üzerine bahis oynayanlar biletlerini iade etmek istemiş, artan protestoları dindirmek için yine polis devreye girmiştir. Yarış mecmuası da, haberde "hırsızlık", "soy(ul)mak" gibi sözcükler kullanarak oyuncuların bu şikayetlerini desteklerken, yarış organizasyonunu da maddi kazanç için hile yapmakla suçlamaktadır. "Artık Yeter!.. Böyle at yarışı istemiyoruz!..", **Kamçı**, y. 1, s. 8 (1949): 3.

şüphesi taşıdıklarını düşünmek yanlış olur. Eğer durum bu hale gelmiş olsaydı, yarışlar bu kadar ilgi görmez, tribünler her hafta tıka basa dolmaz, bahisler oynanmaya devam etmezdi. Buna karşın, oyunda kuşkunun bir kez ortaya çıkması bile, oyuncuların güvenini zedelemeye yetmiştir. Aynı şekilde, yıllardır oyuncuları bu oyundan haberdar eden yazılı basının da. Nitekim dikkat edilirse, 1948 ve 1949'a ait tüm bu eleştiri, şikayet ve uyarılar yalnızca dönemin yarış mecmualarından alınmıştır. Hâlbuki bu yıla kadar pek çok konuda günlük gazetelere referans verilebiliyordu. Bunun nedeni, at yarışlarının at neslini ıslahtan ziyade bir müşterek bahis ve kumar etkinliğine dönüştüğü gerekçesiyle, dokuz gazetenin ortak karar alarak 24 Ekim 1947 tarihlerinde ilan ettikleri müşterek bahislerle ilgili haber yapmama boykotudur. Bu eylem, oyuna karşı itimadı kaybolanların yalnızca bahis oyuncuları olmadığının kanıtıdır.

Vatan, Son Posta, Yeni Sabah, Tasvir, Son Saat, Son Telgraf, Tanin, Gece Postası ve *Cumhuriyet* gazetelerinin ortak yayınladıkları kararın gerekçesi, müşterek bahislerin toplumu olumsuz şekilde etkilediğinin gözlenmesi ve bu duruma alet olunmak istenmemesidir:

> "Memlekette günden güne yayılmaya başlıyan at yarışı merakının ve bu yarışlardaki müşterek bahis dolayısile, içtimai hayatımızda hissedilmeğe başlanan ağır tahribatın tevlid ettiği kötülükler karşısında, harekete geçmek zaruretini duyan ve yukarıda isimleri yazılı biz gazeteciler bugünkü hayat şartları içinde bu oyunu teşvik etmemiş olmak için (müşterek bahisli at yarışı) mevzuunu sütunlarımızdan çıkarmağa karar vermiş bulunuyoruz. Bu kararı verirken gördüğümüz tatbikat neticesinde, bugüne kadar bu tarzdaki yarışların, at neslini ıslah gayesini de asla güdememiş olduklarını bilakis fakir halk tabakaları arasında yersiz iptilalar yarattıklarını da müşahede etmiş olduğumuzu beyan ediyoruz."[787]

Günlük gazetelerin aldıkları bu ortak karar sonrasında, Encümen ve özel girişimlerin işbirliğinde koşulan yarışların son yıllarında olup bitenler, yalnızca spor ve yarış mecmualarından takip edilebilmektedir. 1950'ye kadar hipodromlara giriş sayıları ve oynanan bahis miktarlarında dikkate değer bir düşüş gözlenmezken, aksine aynı ilgi ve katılımın özellikle büyük kentlerdeki yarışlarda devam ettiği söylenebilir. Ancak yapılan uyarıların pek de haksız olmadığı kısa süre içinde hipodromlarda gerçekleşen olaylarla ortaya çıkar. Bağırıp çağırma, bahis gişesi devirme, cam kırma gibi eylemlerle başlayan güvensizlik ve buna bağlı öfke gösterileri, 1949 İstanbul yarışlarının dördüncü haftasında yine sonuçlara itiraz eden bir grup oyuncunun, Veliefendi Hipodromu'nun hakem kulesi ve tribünlerini ateşe vermesiyle sonuçlanacak kadar ciddi bir hale gelmiştir.

[787] "At yarışları ve gazetelerin kararları", **Cumhuriyet**, 24.10.1947.

31 Temmuz 1949 Pazar günü düzenlenen İstanbul yarışları dördüncü haftasındaki bir koşuda yine hatalı start verilir. Favori gösterilen *Kontes* ile *Missouri* bu nedenle yarışa geç başlar ve üzerine pek fazla bahis oynanmayan *Mimi* bu avantajı değerlendirerek birinci gelir. Bunun üzerine, iki favorinin aynı anda yarışa başlayamadığını iddia eden kalabalık, yarışın tekrarlanmasını talep eder fakat dönemin Komiserler Kurulu Başkanı Fikret Yüzatlı sonucun geçerli olduğunu ilan edince büyük olaylar çıkar. Üyken'in aktardığına göre, bahis gişeleri talan edilir, sandalyeler kırılır, tribünler ve hakem kulesi ateşe verilir.[788] Öfkenin ulaştığı boyut, yangını söndürmeye gelen Bakırköy itfaiyesinin hortumunun kesilmesinden, jokeylerin tehdit edilmesinden ve olayı kontrol altına almaya çalışan jandarma erlerine saldırılmasından tahayyül edilebilir.[789] Kamuoyunda büyük tepki çeken ve yarışlara süresiz ara verilmesiyle sonuçlanan bu olaya, süregelen bir dizi başka olayın oyuncular üzerinde yarattığı güvensizliğin ve (iki senedir bahisleri boykot eden gazetelerin belirttikleri gibi) müşterek bahsin toplum için büyük maddi beklentilere dönüşmesinin neden olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Veliefendi Yangını olarak kayıtlara geçen ve toplumsal hafızada yer eden bu olayın ardından kapsamlı bir soruşturma açılır. Dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar ile İçişleri Bakanı Emin Erişirgil'in yakından ilgilendikleri olayın ardından günler boyunca yazılı basında devletin bu konuda radikal bir tutum takınması gerektiği vurgulanır. Nitekim yarışlara ara verilmesinin yanında, alınan diğer önemli karar ise radyoda "yarış tahminleri saatinin" kaldırılmasıdır.[790] Bu kararı, İstanbul yarışlarının Ankara'ya taşınması teklifi izlese de böyle bir uygulama gerçekleşmez fakat bu öneriden, devletin yarışları toptan kaldırmak yerine halkın daha fazla itimat ettiği Ankara yarış organizasyonu çatısı altında sürdürmeyi yeğlediği anlaşılabilir.[791] Soruşturma kapsamında savcılık bir süredir yarışlardaki sorunlara dikkat çekmeye çalışan gazetecilerin ifadelerine başvurur ve konu hakkında bilgisi olan yurttaşları da ifade vererek olayı aydınlatmaya davet eder.[792] Yapılan soruşturma ve görülen davaların sonunda, gözaltına alınan yüz yirmi üç kişiden otuzu tutuklanır. Gazetelerden kısmen takip edilebilen soruşturma ve yargılama süreçlerinde suçlanan

[788] Köstem, **age**, 144-145.
[789] "Dünkü at yarışlarında müessif hadiseler oldu", **Yeni Sabah**, 01.08.1949; "Dünkü at yarışlarında büyük hadiseler oldu", **Akşam**, 01.08.1949.
[790] "Veliefendi hadisesi: Kati kararlar verilecek", **Akşam**, 02.08.1949.
[791] "Veliefendi hadisesi: Vilayette mühim bir toplantı yapıldı", **Akşam**, 03.08.1949.
[792] "Veliefendi hadisesinin sebebleri araştırılıyor", **Cumhuriyet**, 06.08.1949.

kişilerin isimleri kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu isimlere bütünüyle bakıldığında, dikkat çeken iki husus buraya not düşülebilir: olaylara karışanların arasında Hasan, Sarkis, Yekvart, Aram gibi isimlerin bulunması, kentin yüzyılın ortasında hâlâ yaşamaya devam eden çokkültürlü yapısının açık bir göstergesidir. Diğer dikkat çeken nokta ise, hipodromu yakanların tamamının erkek oluşudur.[793]

1943'ten beri İstanbul yarışları ve müşterek bahislerin sorumluluğunu üstlenen TYAYSD ise olaylardan sonra kapsamlı bir basın bildirisi yayınlar. Bildiride, Türkiye'de at yarışlarının uzun yıllardır at neslinin gelişimine ve bahisler aracılığıyla yarışları seyredenlere keyifli vakit geçirtmeye hizmet ettiği, buna karşın binlerce yurttaştan para toplayıp bunun bir miktarını sadece birkaç numarayı bilenlere dağıtan piyangolara kıyasla çok daha az kumar mahiyeti taşıdığı savunulmaktadır. Yarışları "daha ziyade nezih bir medeni cemiyet eğlencesi" olarak tanımlayan Dernek, olayları çıkaranların tüm yarışseverleri temsil etmedikleri gibi, bu grubun, tek dertleri gişelerdeki paraları veya tribündeki koltukları yağmalamak olan çapulculardan oluştuğunu belirtir. Daha sonra da, olaylara neden olan hile ve yolsuzluk iddialarına bilet satışları, ikramiye hesapları ve Derneğin aldığı önlemler üzerinden yanıt verilerek, yalnızca taşkınlık yapan bir grup bahisçinin çıkardığı olayların tüm ülke yarışçılığını kesintiye uğratmaması gerektiği vurgulanmaktadır.[794] Olayların ardından, ağustos ayı boyunca Burhan Felek'ten Şevket Rado'ya kadar dönemin bazı köşe yazarlarının, müşterek bahislerin iyice tehlikeli bir hal aldığını belirten ve yaşananları sert bir dille eleştiren yazıları yayınlanır.[795] Yine de Dernek yöneticileri bir araya gelerek, yarışların yeniden başlaması için dönemin Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'le görüşür ve nihayet Tarım Bakanlığı'ndan izin alarak 4 Eylül 1949'da oyunun kaldığı yerden devam etmesini sağlarlar. Zira atlar ülke savunmasında ve ulaşımda önemlerini kaybetmiş olsalar da, yarışlar ülkede yüzlerce at sahibi, antrenör, seyis ve jokeyin gelir kaynağı olan bir sektöre ve binlerce yurttaşın her şeye rağmen katılmaktan keyif aldığı bir oyuna çoktan dönüşmüştür.

Eylül 1949 itibariyle yarışlar, devletin sıkı denetiminde ve müşterek bahis çeşitliliğinin hayli azaltıldığı bir şekilde koşulmaya devam eder. Ancak 1940'lar boyunca ortaya

[793] "Veliefendi hadisesi: Kati kararlar verilecek", **Akşam**, 02.08.1949; "At cinsinin ıslahı", **Akşam**, 04.08.1949; Murat Toklucu, "Milli Tarih", **Radikal**, 18.08.2007, http://www.radikal.com.tr/hayat/milli-tarih-867487/ [11.10.2018].
[794] "Yarış Atları Yetiştiricileri ve Sahipleri Cemiyetinin izah mektubu", **Cumhuriyet**, 10.08.1949.
[795] "Veliefendide yangın", **Cumhuriyet**, 02.08.1949; "Veliefendi kumarhanesi", **Akşam**, 04.08.1949.

çıkan sorunlar, oyuncuların oyuna karşı güvensizlikleri, kamuoyunda yerleşen olumsuz intiba ve sonunda Veliefendi Yangını, at yarışlarında bir dönemin sonunu getirmiştir. Ertesi sene cumhuriyet tarihinde iktidarın ilk kez el değiştirmesi ve ülke siyasetinin yüzünü bambaşka bir yöne çevirmesiyle, yarışlar da bundan böyle devletin otoritesi altında fakat Türkiye Jokey Kulübü'nün sorumluluğunda koşulacaktır. Ülke tarihinde önemli bir kırılma noktası olan 1950 yılı, at yarışları ve müşterek bahisler için de yeni bir dönemin başlangıcını ifade eder.

Yarışların ve bahislerin, Türkiye'de yaklaşık çeyrek asır boyunca hem devlet kurumuna hem de topluma farklı deneyimler yaşattığı bu dönem, yüzyılın ortasına gelindiğinde artık sona ermektedir. Bir yetişkin oyununun birbirini tamamlayan iki ayağı olarak kabul edilebilecek yarışlar ve bahisler, bu dönemde yüzünü daha radikal şekilde Batı'ya dönen yeni ülkenin modernleşme sürecinde önemli roller üstlenmiştir. Bu roller, oyunun bir tarafı, yani devlet için hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak bir araç, oyunun diğer tarafı, yani toplum içinse tanınması, uyumlanması, benimsenmesi ya da reddedilmesi zamana yayılacak bir deneyim olmuştur.

Devleti temsil eden ve uzun yıllar yarışların sorumluluğunu üstlenen kişilerin at sırtında yetişmiş ve ülkenin bağımsızlığını atlarıyla kazanmış olmalarının, yarışçılığın ilk yıllardaki gelişiminde önemli payı vardır. Dönemin yarış ve bahis organizasyonunda, çoğu süvari kökenli olan bu askerler hakemlikten jokeyliğe, at sahipliğinden yarış derneği kuruculuğuna kadar etkin roller üstlenmişlerdir. Zaten II. Dünya Savaşı'na kadar yarışlar bahis oyuncularına para kazandırmak için değil, orduya kaliteli at yetiştirmek için düzenlenmiştir. Öte yandan, yarış ve bahis organizasyonunun ardındaki diğer neden, atlardan henüz yeterli düzeyde motor gücünün bulunmadığı tarımsal üretimde de yararlanmak ve yurttaşları, atlarının kalitesini yükseltmeye teşvik etmektir. Bu nedenle, dönemin yarışlarında başlıca iki sınıftan at sahiplerinin ödüllendirildiği görülür: iyi atlar yetiştirerek savunmaya ve üretime katkı sunan askerler ve toprak sahipleri. İki savaş arası dönemde, pistlerde yarışan atlar çoğunlukla devletin ve bu iki sınıftan bireylerin ahırlarında yetiştirilenlerdir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, yeni atların ithalat olanağını kısıtlamış ve yerli üretime yönelmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle mecliste kabul edilen ilgili kararlar, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni ile ona bağlı yerel temsilcilerin çalışmaları, ilan edilen yetiştiricilik ve ödüllendirme kuralları, hep bu savunma ve tarımsal üretimi teşvik hedefleri çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Ne var

ki, II. Dünya Savaşı'nda tanık olunan yeni savaş teknolojileri, artık atlara cephede gerek kalmadığını ortaya koyar. Bir çağın sonunu ifade eden bu olay, Encümen döneminin son yıllarında başlangıçtaki politikaların gevşemesine, güçlü Araplar yerine yarışçı İngilizlere karşı ilginin artmasına, özel girişimlerin organizasyona yetkin şekilde ortak olmaya başlamasına ve yarışların bir müşterek bahis oyununa dönüşümüne neden olur. Başka deyişle, atlar yavaş yavaş toplumsal-dayanışmacı bir ülküden, bireysel-girişimci beklentilere doğru koşmaya başlar.

II. Dünya Savaşı'na giden süreçte devlet, gücünü ve kurumsal meşruiyetini yarışlar üzerinden hem içeride hem de dışarıda sergileyebilmek için kendisine uygun olanakları da yaratmıştır. Yarışlara meraklı yöneticiler, organizasyonu halkla iç içe izlemeye özen göstermiş, yarış günlerinde tribünlerdeki fiili varlıklarıyla devlet organını yerinde temsil etmişlerdir. Yarış sahaları propaganda faaliyetlerini destekleyecek şekilde yeniden düzenlenirken, koşular ulusun tarihine ve bağımsızlığına gönderme yapan zaferlerle isimlendirilmiş, gazeteler ise bu etkinliğin toplum için ne kadar keyifli, ulusal kalkınma içinse ne kadar yararlı olduğunu sık sık sayfalarına taşımıştır. 1930'ların yarışları futbol maçlarından, hipodromları ise stadyumlardan farksız, hatta kimi zaman bunların önüne geçen anlamlarla yüklüdür. Buna karşın, savaş sonrasında devletin yarış ve bahislerden yavaş yavaş elini çekmeye başlaması, bu sorumluluğu yakın dönemde devralacak yeni at sahipleri ve girişimciler için uygun ortamın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyet rejimiyle birlikte dünya görüşünde ve gündelik hayatında pek çok yenilikle tanışan toplum tarafında ise, at yarışlarına bu çeyrek asır boyunca artan bir ilgi ve katılım gözlenmiştir. Başlangıçta bir merakın tetiklediği düşünülen bu ilgi, oyunun bilfiil yerinde takip edilip tribünlerdeki düzenli bir oyuncusu olmaya dönüşmüş, hipodromlar (veya yarış sahaları) yeni birer kamusal alan olarak kadın-erkek birlikteliğinden Batılı giyim kuşam biçimlerine kadar kabuğundan çıkan toplumun önemli buluşma mekanlarına dönüşmüştür. Üstelik bu buluşma, karşılaşma ve kültürleşme süreçleri yalnızca büyük kentlerde değil, o yıllarda henüz taşra sayılabilecek Trakya ve Anadolu'daki pek çok kentte de hayata geçmiştir. Çok partili hayata geçişten bu yana pek çoğunda bir kez bile yarış düzenlenmeyen kentlerin sakinleri, bu sayede 1927-1950 aralığında at yarışı ve müşterek bahis diye bir oyunla tanışmıştır. Yarışlara karşı yurt çapında günden güne artan ilgiye dönemin yazılı basınının da kayıtsız kalmadığı unutulmamalı: 1940'ların sonundaki bir boykot olayı

dışında, ulusal basın bu dönem boyunca Edirne'den Konya'ya, İzmir'den İstanbul'a kadar neredeyse her kentteki yarışlara sayfalarında az ya da çok mutlaka yer vermiştir. Günlük gazetelerdeki bu olumlu tutumun yanında, bir de 1940'larda ardı ardına yarışçılığa özel mecmualar ortaya çıkmaya başlar.

1950'ye yaklaştıkça yarışların at ıslahından ziyade müşterek bahis özelliğinin öne çıkması, toplumun da başlangıçtaki eğlence, spor, kültürleşme ve toplumsallaşma yönündeki eğilimlerini, bir şans oyunu üzerinden para kazanma amacına dönüştürmeye başlamıştır. Ortaya para koyup karşılığında daha fazlasını kazanma arzusu, üstüne bir de devletin organizasyon sorumluluğunu devrettiği yeni yetkililerin bir takım yetersizlikleri, oyuna karşı süregelen güveni ve itimadı zedelemiştir. Sonunda şiddet eylemlerine dönüşen şikayetler, önce basının sonra da devletin tepkisini çekmesiyle at yarışlarında bir dönemin sonunu getirir. Bundan böyle, yarışlar ve müşterek bahisler, II. Dünya Savaşı'nın ardından bu alana dahil olan yeni girişimcilerin, bir araya gelip 1950 sonrasında devletin yeni yönetiminden yetki alarak kuracakları Türkiye Jokey Kulübü tarafından idare edilecektir.

5. DİZGİNLER EL DEĞİŞTİRİYOR, KOŞU SÜRATLENİYOR (1948-1968)

Türkiye Jokey Kulübü (TJK) resmi olarak 1950 yılında kurulmuş bir dernektir. Tarım Bakanlığı'ndan yurt çapında at yarışlarını düzenleme yetkisini ilk kez aldığı 1953'ten bu yana, Türkiye'de bu alanın toplum tarafından birincil olarak tanınan ve muhatap alınan kurumsal aktörüdür. Yetmiş yıllık faaliyet dönemi içinde, at yarışlarının ve yetiştiriciliğin gelişimi adına pek çok başarı sağlamış, bu sürede halkın gözünde edindiği olumlu-olumsuz intibalarla kimi zaman ciddi eleştiri ve ithamların hedefi olmasına rağmen, ülkenin en eski ve köklü sivil toplum kuruluşlarından biri olarak, varlığını ve etkinliğini günümüze kadar korumayı başarmıştır.

Aslında TJK, 1943 yılında İstanbul yarışlarının sorumluğunu Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nden devralan ve dönemin önde gelen at yetiştiricileri ile özel hara sahiplerinin yönetiminde yer aldığı TYAYSD'nin devamı olarak görülebilir. Zira her iki derneğin de ortaya çıkmasına ön ayak olanlar arasında aynı isimlerle karşılaşılır. Atıf Esenbel, Sait Akson, Ahmet Atman (daha sonra oğlu Özdemir Atman), Fehmi Simsaroğlu ve William Giraud, yarışların devletin tekelinden kurtulup, işin uzmanlarının elinde kurumsallaşmasını arzu eden bu girişimci at sahibi ve yetiştiricilerden sadece birkaçıdır. Bu kişiler, devleti temsil eden Encümen'in, II. Dünya Savaşı'nın ardından yetki ve sorumluluklarını özel girişimlerle paylaşma yöntemlerini yeterli görmemiş ve daha fazlasını elde edebilmek için çalışmalar yürütmüştür. Bu beklentiler ve çabalar, ülkede iktidarın ilk kez el değiştirdiği 1950 yılında nihayet somutlaşarak hedefine ulaşmıştır.

TJK'nın bir tüzel yapı olarak kurulur kurulmaz yarış ve bahis organizasyonun tüm yetkilerini üstlendiği ve devlet organını bütünüyle oyunun dışına attığı söylenemez. Nitekim bu durum günümüzde de geçerlidir. Özellikle 50'li ve 60'lı yıllar boyunca, zaman zaman bahislerin örgütlenmesinden hipodromların işletme haklarına kadar bazı konularda Kulüp ile Tarım Bakanlığı arasında ciddi gerginlikler yaşanmıştır. Ancak her seferinde, tarafların karşılıklı tavizleri ve özverileriyle sorunun çözüme kavuştuğu

görülür. Dahası, 1980'lere kadar ülkede yaşanan bazı siyasal olaylar da TJK'nın kurumsal varlığına ve faaliyetlerinin devamlılığına doğrudan etki etmiştir. Nasıl ki kurumun ortaya çıkışında 14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçim sonuçlarının etkisi olduysa, aynı şekilde 27 Mayıs 1960 darbesinin veya 70'li yıllardaki toplumsal olayların da bir o kadar Kulüp'ün faaliyetlerini durdurma noktasına getirdiği söylenebilir. Başka deyişle, yaşadığı onca krize rağmen ayakta durmayı başaran TJK, yetmiş yıldır atçılık alanında yaptığı başarılı işlerin yanında, "oynattığı" bir "oyun" aracılığıyla başlı başına bir sektörün adeta lokomotifi olmuştur. Elbette bu süre içinde, çok partili yılların bazı önemli olaylarına da ya tanıklık etmiş ya da ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla kimileri için bir kumarhanenin kimileri için bir umut kapısının kimileri içinse sadece bir spor ve eğlence alanının yöneticisi konumundaki Kulüp'e ve oynattığı bu oyuna karşı oluşan tüm olumlu ve olumsuz algıların nedenleri, aslında Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca yaşanan siyasal ve toplumsal olaylarla doğrudan ilişkilidir.

1950'lerden günümüze Türkiye'de toplumun yarışlara ve müşterek bahislere karşı ilgi ve yaklaşımını belirleyen etkenleri incelemeden önce, bu oyunun yeni sorumlusu ve ev sahibi olan TJK'nın neden ve nasıl ortaya çıktığına, oyunun devamlılığı ve yaygınlaşması için yaptığı yatırımlara ve tüm bu süreçte oyuncuların tecrübe ettikleri yeniliklere kısaca göz atmak doğru olacaktır. Ayrıca burada şunu da belirtmek gerekir: II. Dünya Savaşı sonrasında atların önce cephede, sonra da gündelik hayatta gitgide azalan rolleri, onlarla daha ziyade yarış pistlerinde karşılaşılabilmesine neden olmuştur. İster İngiliz ister Arap cinsi olsun, toplumun bu atlarla hipodromlardaki buluşmaları, onları sahiplenen, ithal eden, yetiştiren ve yarışmaları için yatırım yapan at sahipleri ve yetiştiriciler sayesindedir. Bir kısmı TJK'nın asli üyesi olan bu kişiler, elbette bu alanın en önemli oyuncuları arasındadır. Ancak bu tez çalışmasının kapsamı ve odak noktası, yarışların daha ziyade müşterek bahis oyunu yönüyle ilişkilendirildiği için, at sahipleri, yetiştiriciler ve TJK yöneticilerinden yalnızca yeri geldikçe söz edilecektir. Zira bu dönemin tarihi de -tıpkı Encümen yıllarında olduğu gibi- mümkün olduğunca oyuncuların, zaman zaman da oyunun arka planındaki emekçilerinin bakışından ele alınmaya çalışılacaktır.

5.1. Türkiye Jokey Kulübü'nün (TJK) Kuruluşu: Sorunlar, İhtiyaçlar, Hedefler

TJK'nın ülkede yarışların ve müşterek bahislerin bir düzene ve sürekliliğe kavuşabilmesi, başka deyişle "oyunun kurallarına göre oynanabilmesi" için kuruluşu itibariyle üstesinden gelmeye çalıştığı konular şöyle sıralanabilir:

- yarışların ve bahis oyunlarının yeniden yapılandırılması,

- oyun türlerinin çeşitlendirilmesi ve ikramiyelerin arttırılması,

- oyuna erişimin kolaylaştırılması,

- oyunbozanlarla mücadele edilmesi,

- oyun alanlarının cazibesinin arttırılması.

Bu hedeflere ulaşabilmek için, Kulüp'ün ilk yıllarından itibaren yoğun bir çalışma içine girdiği, hatta günümüzde bile bu konularda çabaların hâlâ devam ettiği söylenebilir. Zira yıllar geçse de, çağa ayak uydurabilmek ve oyunun doğası gereği, temel kurallarını ve etiğini koruyabilmek şarttır. Sonuçta at yarışları bir oyun olarak değerlendirildiğine göre, tıpkı Encümen yıllarında olduğu gibi, TJK'lı yıllarda da oyunu oynamaktan memnun olanlar kadar onun kuralları ve işleyişine karşı çıkanların da olması doğaldır. Oynatanın başlıca görevi ve varlık amacı, oyunu adil, keyifli ve sürekli kılabilmektir. Zaten Kulüp'ün de ortaya çıkış nedeni, 1950 öncesinde oyunun en çok bu yönlerinde sorunlar yaşanması değil midir?

Yarış ve bahis organizasyonuyla ilgili süregelen sorunlar, bir sene önce yarışların durdurulmasına neden olan Veliefendi Yangını'nın ardından ilk kez koşulacak 1950 İstanbul yarışları arifesinde *Derbi*'de çıkan uyarı ve tavsiyelerle dolu yazılarda görülebilir. İstanbul yarışlarını düzenleyen TYAYSD'nin -metindeki ifadelere göre tüm iyi niyetine rağmen- kurumsallıktan uzak ve kişilere bağlı bir karar alma mekanizmasına sahip olduğu şu cümlelerden anlaşılabilir:

> "Herkesin malumu olduğu üzere İstanbul koşuları birkaç seneden beri at sahipleri ve yetiştiricileri cemiyeti tarafından idare edilmekte ve organizasyon heyetini de bu zevat teşkil etmekte idi. Atlarının kayıt muamelesi bittikten sonra listeler cemiyet lokaline gelir ve koşulara konacak çifte ve ikili bahisler lokalde tesbit edilirdi. Yarışlarda tahaddüs eden ihtilaflar da yine cemiyet erkânı arasında halledilir. Bir kısmı mesela koşunun tekrarını isterken bir kısmı da mesela her iki atın birinci sayılmasını talep eder ve halk dakikalarca beklerken cemiyet azasından sözü daha fazla geçenin fikri kabul edilir ve gereği yapılırdı. Cemiyeti teşkil eden bu zevatın hemen hepsine şahsi sevgi ve saygımız vardır. Ancak zengin olmak ve nüfuzlu bulunmak başka, at yarışları işinden anlamak yine başkadır."[796]

[796] "İstanbul yarışları ve organizasyon", **Derbi**, y. 5, s. 192 (29.06.1950): 2.

Bu yazının yayınlanmasının ertesinde, yangın olayı sonrası Veliefendi'de ilk yarışlar koşulur. Aktarılan bilgilere göre, ilk haftaki organizasyonun olumlu ve olumsuz tarafları birbirilerine neredeyse denktir. Örneğin hakem kulesine koşu sonucuyla ilgili bir itiraz olup olmadığını gösteren kırmızı ve beyaz flamalar asılmış, koşular sonrasında muhasebe hesapları hızla tamamlamış, koşuların başlangıcında şüphe uyandıracak bir durum olmamış, büfe ise seyircilerin taleplerini karşılayabilmiştir. Buna karşın, çok önemli sorunların yaşanmaya devam ettiği de görülür: sonuçların ilanının uzun sürmesi, yarış anlatımının hoparlörlerden duyulamaması, gişe sayısının yetersiz kalması, hatta koşular sırasında piste girip çıkanların olması gibi.[797] Dernek, İstanbul yarışlarının organizasyonunda öylesine yetersiz, hatta kimi zaman koşu sonuçlarına gösterilen tepkiler karşısında çaresiz kalmaktadır ki, Veliefendi'de güvenliğin sağlanamayacağı gerekçesiyle 1950'de müşterek bahis oyunlarının tümüyle iptal edilmesi bile gündeme gelmiştir.[798] Nitekim bazı fotoğraflarda görüldüğü üzere, 1949'daki yangın olayı nedeniyle seyirciler 1950 yarışlarını dikenli teller ardında takip etmek zorunda kalmışlardır.[799] Bunların dışında, İstanbul valisinin zamanında bilgilendirilmemesi nedeniyle 30 Ağustos Koşusu'nun yapılamaması veya İstanbul Elektrik İdaresi'nin Osmaniye'deki bir tadilata cumartesi günü başlaması yüzünden yarış sırasında hipodromun elektriksiz kalması gibi, organizasyonla ilgili bu döneme ait daha pek çok terslik, aksaklık, şanssızlık veya beceriksizlik örneği sunulabilir.[800]

İstanbul'da bu sorunlar yaşanırken, Ankara ve İzmir'de de durum pek farklı değildir. Bilgi hatalarıyla dolu yarış programları geç dağıtılmakta, çoğu zaman bilet gişelerinin yalnızca bir kısmı çalışmakta, bahis oyuncuları biletlerini iptal etmek veya değiştirmek istediklerinde zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca hasta durumdaki atların koşulara katıldıkları ve gerekli muayenelerin yapıldığı açıklansa da bazı atlarda doping olduğuna dair dedikodular ortada dolaşmaktadır.[801] Dahası, dopingin ötesinde yapıldığı ileri sürülen hileler öyle çeşitli hale gelmiştir ki, 1950'nin sonuna doğru

[797] "İlk hafta koşuları münasebetile", **Derbi**, y. 5, s. 193 (07.07.1950): 2.
[798] "Yarışlar, müşterek bahis ve tedbir", **Derbi**, y. 5, s. 197 (03.08.1950): 3.
[799] "Şu gördüğünüz bayanlar bir toplama kampında, tel arkasında hürriyeti düşünmüyorlar. Veliefendi sahasında yarış seyretmiye çalışıyorlar", **Derbi**, y. 5, s. 196 (27.07.1950): 8; "At sahipleri yerinden yarışları takip edenler", **Derbi**, y. 5, s. 202 (31.08.1950): 7.
[800] "İstanbul yarışları sonunda bazı notlar", **Derbi**, y. 5, s. 203 (07.09.1950): 3.
[801] "Ankaranın Son Hafta Koşuları", **Derbi**, y. 5, s. 178 (24.03.1950): 6; "Halkı koruyacak başka tedbirler de alınmalıdır", **Derbi**, y. 5, s. 183 (27.04.1950); Abdurrahman Atçı, "Yarışlardan neden şikayet edilir", **Derbi**, y. 6, s. 206 (28.09.1950): 3; "Ankara Hipodromu ve Resmi Program", **Derbi**, y. 6, s. 214 (23.11.1950): 2; "Kayıtlı Atların Koşmaması", **Derbi**, y. 6, s. 218 (21.12.1950): 2.

kuruluş aşamasındaki Kulüp'e bu konuya özellikle eğilmesini tavsiye eden bir yazıda, bu hile türleri "geri vites", "dümen", "at tutma", "yarış satma" gibi özgün tabirlerle açıkça sıralanmaya başlamıştır.[802] Mayıs 1951'e ait bir köşe yazısında ise, organizasyon yetkililerinin koşularda alenen yapılan hilelere göz yumdukları iddia edilir ve bu tutumlarından dolayı "felaket, bilgisizlik, ilgisizlik ve aciz içinde" bulunmakla suçlanırlar.[803] Tüm bu olumsuzluklar, doğal olarak yarışlara ve müşterek bahislere gösterilen ilgiyi -özellikle ülkenin en büyük ve kapsamlı hipodromuna sahip olan Ankara'da- düşürmüş, yarış günlerinde atlar birkaç sene öncesine kıyasla hayli boş tribünler önünde koşmaya başlamışlardır.[804]

Yıllardır yaşanagelen bu tür sorunlara ya bir çözüm bulunamadığı ya da yapılan iyileştirmelerin sınırlı etkileri olduğu görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Encümen'in son yıllarında yetkilendirdiği kişilerin organizasyonun idaresindeki yetersizlikleri, yarış yerlerindeki eksikler, yarışlara hile karıştığına dair söylentiler ve nihayet Veliefendi'de çıkan yangın (ya da kundaklama) olayı, artık bu oyunun işin ehli kimselerce ele alınması gerekliliğini doğurmuştur. Bu amaçla bir çözüm olarak ortaya çıkan TJK'nın, kuruluş sürecine ilişkin eldeki en önemli veriler ise dönemin tanıklarının hatıralarında saklıdır. Yarış mecmualarının yanı sıra, Sait Akson'un, Nimet Üyken'in, Özdemir Atman'ın, Sadettin Sükan'ın ve Necip Fazıl Kısakürek'in de anılarında sözünü ettikleri bu ihtiyaç ve sorunlar, aslında 1945-1950 aralığında ortaya çıkmaya başlamış fakat kalıcı bir çözüm üretilemediğinden 50'li yıllara taşınmıştır. Bu süreci daha iyi öğrenebilmek için ilk olarak Akson'un anılarına başvurmak yerinde olacaktır.

Akson'un aktardıklarına göre, 40'lı yılların ikinci yarısında oyunun bahis yönünün ağırlık kazanması, bu işi sportif bir uğraştan çıkarıp daha ziyade para kazanma odaklı bir oyuna dönüştürmüş, bu da başta atlara doping verilmesi olmak üzere bir dizi hilenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada "ortaya çıkmak" fiili özellikle seçilmiştir çünkü Akson, "ilk zamanlar yarış dürüstlüğünü ihlal eden müşterek bahis dalavereleri ve bunlarla kasti ilgili, kasti at tutmak vakaları hiç görülmezdi" der. Hatta "doping" diye bir olgunun ne varlığına ne de uygulandığına inandıklarını ekler. Ancak 40'lı yıllara gelindiğinde, atçılıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan yeni bir çevre, bir tür

[802] "950 Yarış Mevsimi Kapanırken", **Derbi**, y. 6, s. 219 (28.12.1950): 2.
[803] "İzmir Son Hafta Yarışına Dair Anadolu Gazetesinden", **Derbi**, y. 6, s. 229 (10.05.1951): 3.
[804] Nimet Üyken, "Jokey Klüp Müessislerine", **Derbi**, y. 6, s. 217 (14.12.1950): 2-3.

kazanç kapısı gibi gördükleri bu alana nüfuz etmeye başlamış; bu kişilerden bazıları at sahibi olurken bazıları da jokeyleri ve seyisleri hile yapmaya teşvik etmeye kalkışmışlardır. Bu olumsuz gelişmeler, Encümen yıllarının sonuna ilişkin önceki bölümde anlatılan huzursuzlukları, itirazları, şüpheleri ve doğal olarak yetki sahibi kuruma karşı güvensizliği beraberinde getirmiştir. Dönemin yazılı basınında hipodromlar genellikle dolu, bahisler "canlı" gibi aktarılmasına karşın, Akson'a göre ilk yıllardaki "elit zümre", artık "sükûn ve huzuru" bozulan bu alandan uzaklaşmaya başlamıştır. Dahası, ortada ne yarışları ve bahisleri düzenleyen bir tüzük ne de önemli teknik sorunları gidermeye yetecek mali kaynak vardır. Bu durum Encümen'in elini ayağını bağlarken, at sahiplerinin de tüm varlıklarını ancak yarışların organizasyonuna harcamalarına ve yarışlardan neredeyse hiçbir gelir elde edememelerine neden olmaktadır. Kısacası, oyunun devamı için yeni kuralların konması ve yeni bir mali kaynak yaratılması gereklidir.[805]

Mali, hukuki ve yönetsel açılardan yeni bir yapının kurulabilmesi için TYAYSD'nin bazı üyeleri bir dilekçe hazırlayarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye başvururlar. Bu konunun çözümü için yetkilendirilen Ziraat Vekâleti temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonunda, ülkede bir jokey kulüp kurulması için çalışmalara başlanır ve kulüp ortaya çıkıncaya dek, yine bu at sahipleri ve yetiştiricilerin yönetiminde söz sahibi olacakları "İntikal Devresi Muvakkat Komitesi" adlı geçici bir komite kurulur. Bu komite kısa süre içinde önemli çalışmalar yapar. Kurulacak jokey kulübün tüzel kimliğini oluşturur ve Encümen döneminde hazırlanan yarış nizamnamesini yeniden düzenlemeyi başarır. Ancak geçici olarak yarış ve bahis düzenleme yetkisine sahip olsa da, alacağı kararlarda bağımsız değildir: dönemin söz sahibi siyasetçilerinin konuya bakışları ve yaklaşan genel seçimlerle ilgili beklentileri, komitenin çalışmaları üzerinde belirleyici roller oynar.[806] Komitenin kurulduğu tarihte Ziraat Vekili olan Tahsin Coşkan, dönemin Başbakanı Hasan Saka'nın 1948'de ikinci kabinesini kurmasıyla bu görevini Ali Cavit Oral'a bırakmıştır.[807] Akson, komitenin her iki bakanla da uyum içinde çalıştığını, hem Coşkan'ın hem de Oral'ın bir jokey kulübün kurulması konusunda hemfikir olduklarını söyler. Üstelik Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve ana muhalefet lideri unvanıyla DP milletvekili Celal Bayar da konunun

[805] Akson, **age**, 90-93.
[806] **Age**, 93-94.
[807] "Tarım Eski Bakanlarımız", **Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı**, https://www.tarimorman.gov.tr/sayfalar/tarimeskibakanlarimiz.aspx?ogeid=4 [19.01.2019].

destekçileridir.[808] Ancak sıkı devletçi ekonomi politikalarını savunan Başbakan Saka, jokey kulüp tasarısına karşı çıkar, hatta bir adım ileri giderek yarışların devletleştirilmesini dahi önerir. Böylece kulüp kurma çabaları yeniden sekteye uğrar. Ancak yine de umut kesilmez. Jokey kulüp fikrinin destekçisi Ziraat Vekili Oral (belki de CHP'nin iktidarda kalacağı fakat başbakanın değişeceği düşüncesiyle), at sahiplerine yaklaşan seçimleri beklemelerini, kulübün seçimlerden sonra büyük olasılıkla kurulabileceğini söyler.[809] Bu arada, Oral'ın konuya ilgisinin ve bu iyimser tavrının diğer bir kanıtı olarak, 1949'daki Veliefendi Yangını'nın ardından İçişleri Bakanlığı tarafından yasaklanan yarışların yeniden başlaması için sarf ettiği çabaları ve komiteye verdiği destekleri unutmamak gerekir.[810] Seçimlerin ardından Oral'ın tahmini "kısmen" doğru çıkmıştır: sandıktan galip ayrılan CHP değil, DP'dir fakat iktidardaki bu değişiklik, özel teşebbüs karşıtlarını ülke yönetiminden uzaklaştıracak ve jokey kulübünün kısa süre içinde resmen kurulmasını kolaylaştıracaktır.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimler, Türkiye siyasi tarihinin "50'li yıllarının" başlangıcı olarak kabul edilir, ta ki 27 Mayıs 1960'taki askeri darbeyle sona erene kadar. Cumhuriyet tarihindeki bu ilk iktidar değişikliği, etkileri günümüze kadar ulaşan çok önemli toplumsal, kültürel ve iktisadi dönüşümlerin başlangıcı sayılabilir. Bu yaklaşık on yıllık dönem boyunca özel teşebbüsün önü açılmış, ülke siyaseti adım adım ABD ve NATO güdümüne girmiş, kırdan kente göç dalgaları artmış, özellikle kent yaşamında yeni bir tüketim alışkanlığı ve "Amerikan yaşam tarzı" oluşmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmelerin yaşanmasında, Türkiye'nin dış politikadaki ittifak tercihini II. Dünya Savaşı'nın galip taraflarından ABD yönünde kullanmasının etkisi büyüktür. Nitekim ülkede tek partili yılların resmen sona erdiği 1946 yılında kurulan on dört yeni siyasi parti içinde en etkini ve sadece dört yıl sonra iktidara gelecek olan Demokrat Parti bile, ismini ABD siyasetindeki demokratlardan esinlenerek almıştır. Bu dönemde yavaş yavaş dünya genelinde benimsenmekte olan Amerikan yaşam tarzının güçlü bir savunucusu olan Türkiye'deki Demokratlar, ilk yıllarında "tutucu"

[808] Celal Bayar -tıpkı İsmet İnönü gibi- yarışlara hayli meraklı bir bürokrattır ve daha II. Dünya Savaşı yıllarında bile bir jokey kulübün kurulması konusunda atçılarla hemfikirdir. Hatta Sait Akson'un aktardığı kadarıyla, birebir sohbetlerde böyle bir girişim için maddi katkı sağlamayı da bile vaat etmiştir. Akif Akson ve Atıf Esenbel'in başını çektiği bu girişimcilere destek vermiş, 1942'de kurulan TYAYSD'nin kuruluş sürecini yakından takip etmiş fakat özellikle 1945 sonrasında resmiyet kazanan muhalefetteki konumu nedeniyle muhtemelen 1950'ye kadar bu konuda daha fazla etkinlik gösterememiştir. Akson, **age**, 90.
[809] **Age**, 94.
[810] Üyken, **age**, 49.

olarak değerlendirdikleri CHP'lilere karşı kendilerini görece daha solda konumlandırmışlar ve seleflerine kıyasla daha liberal bir tavır takınmışlardır. Ancak işin aslının böyle olmayacağı ve ülkenin on yıl boyunca alenen sağ politikalarla yönetileceği, iktidara gelişlerinin ertesi yılı solculara karşı uyguladıkları meşhur 1951 Tevkifatı[811] ile kısa sürede anlaşılacaktır.[812]

Kurulduğu ve ilk milletvekilleriyle meclise girdiği 1946'dan beri CHP'ye karşı en güçlü muhalefeti yapan DP, iktidara gelir gelmez CHP'nin yürürlüğe koyduğu ya da tam tersine izin vermediği pek çok uygulamayı aksi yönde hayata geçirmeye başlar.[813] Bunlardan biri de, uzun süredir bir jokey kulüp kurabilmek için hazır bekleyen fakat bir türlü istedikleri ilerlemeyi kaydedemeyen at sahiplerinin taleplerine kısa süre içinde olumlu yanıt verilmesidir. DP'nin seçimleri kazandığı yıl içinde yaşanan bu hızlı ilerlemeyi, TJK eski başkanlarından Özdemir Atman'dan (1924-2000) dinlemek doğru olacaktır. Zira Özdemir Bey, Erken Cumhuriyet yıllarında ülke atçılığının gelişiminde büyük pay sahibi olan ve 1945 sonrasında artık bir jokey kulüp kurulabilmesi için girişimlerde bulunan TYAYSD üyelerinden Ahmet Atman'ın oğludur. Ancak babası Ahmet Atman'ın 1948'deki vefatı üzerine yükseköğrenimine devam ettiği yurtdışından döner ve babasının yerine İntikal Devresi Muvakkat Komitesi'nin bir üyesi olarak jokey kulüp kurma hazırlıklarına katılır. Atman, Türkiye'ye döndükten sonra dahil olduğu çalışmaları ve DP'nin iktidara gelişiyle jokey kulübün kurulması yolunda yaşanan gelişmeleri şöyle aktarır:

> "Bu yıllar içinde biz, rahmetli Sait Akson'la birlikte hep oturur (…) işte 'nasıl yapacağız, nasıl edeceğiz, Türkiye'de nasıl bunu yapalım? İşte bir jokey kulüp kuralım, kurduğumuz vakit şöyle olur, böyle olur' diye hayaller ediyorduk. Ama o dönemde [1948-1950 arasında] hiçbir ışık

[811] 1951 Tevkifatı olarak tarihe kaydolan olaylar, Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker gönderme kararını protesto eden Türk Barışseverler Cemiyeti üyelerinin tutuklanması ve yargılanması sürecini kapsar. Türkiye Komünist Partisi üyeleri, üniversite öğrencileri ve farklı sosyal çevrelerden sol görüşlü yurttaşları kapsayan "cadı avında" toplam 187 kişi tutuklanmıştır. Emir Özdemir, Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu: Demokrat Parti'nin Sol Harekete Yaklaşımı", **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, y. 12, s. 23 (Bahar 2016): 337-340, http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/12_23/12.pdf [09.02.2019].

[812] Mete Kaan Kaynar vd., **Türkiye'nin 50'li Yılları** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 15-16.

[813] DP'nin, iktidarının henüz ilk üç yılında hızla aldığı kararlarla uygulamaya soktuğu CHP dönemi aleyhindeki politikalardan akla ilk gelenler arasında ezanın yeniden Arapça okunabilmesine izin verilmesi, radyoda dini program yasağının kaldırılması, Halkevleri ve Halk Odaları'nın kapatılarak mal varlıklarının Hazine'ye devredilmesi, muhalif basının susturulması ve pek çok sol görüşlü kişinin tutuklanması gösterilebilir. Ancak bu uygulamaların çoğu, bu tez konusuyla doğrudan ilgili olmadığı burada yalnızca birkaç örnekle kısaca hatırlatılması yeterlidir. Bu konunun ayrıntıları için pek çok kaynağa başvurulabilir. Bkz. İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 3. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1973), 374-408; Mete Tunçay vd. **Türkiye Tarihi 4 – Çağdaş Türkiye 1908-1980**, c. 4, 6. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 2000), 215-216; Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 22. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 318-330; Emre Kongar, **Tarihimizle Yüzleşmek**, 28. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 188-195.

göremedik. Ta ki, 1950'de Demokrat Parti iktidara geldi. Demokrat Parti iktidara gelince, biz bir ümitlendik. Bu yeni bir anlayış. Bu yeni anlayış içinde biz bunu başarabiliriz. Tuttuk, biz böyle ikimiz oturduk, yedi maddelik bir kanun teklifi hazırladık. Tabii bu kanun teklifinde bütün yetkiler jokey kulübüne veriliyordu. Nejat Evliyazade, Adnan Menderes'in karısının kuzeni olur. Adnan Menderes'in o zaman hani Kavaklıdere'deki evi vardı, böyle ajanslarda falan bahsedilir, gazeteciler kapısında şey eder. Nejat Evliyazade'yi tuttuk, verdik eline bu hazırladığımız [tasarıyı], Adnan Menderes'e gönderdik. Bir hafta Adnan Menderes'in evinde kaldı Nejat, konuşabilmek için. En sonunda yakalamış, anlatmış, işte böyle böyle demiş (…). E Nejat Bey de biliyorsunuz eski yarışçıdır. Adnan Bey de demiş, 'e şey var mecliste, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu. O da atçı. O başa geçsin, yapılsın'. Ben kendi gözümle, Nedim Ökmen, o zaman Tarım Bakanı'ydı, onun masasının üzerinde 'uygundur' diye, bizim yazdığımız yazının üstünde kırmızı kalemle 'uygundur' imzalı kağıdını gördüm."[814]

Böylece bir süredir yarışlardan gelir elde edemeyen, farklı kentlerdeki yarış ve bahis düzenindeki çok başlılıktan ve bir kanuna tabi olmamaktan yakınan at sahiplerinin, ülkede bir jokey kulübü kurma talepleri nihayet karşılık bulur. Atman'ın anılarında görüldüğü gibi, seçimler sonrasında ülkenin yeni yöneticilerinin bu tür özel girişimlere sıcak bakmaları, aralarında Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi yetiştiricilerin bulunması ve tesadüfen at sahiplerinden birinin Başbakan Menderes'le olan ailevi yakınlığı, konunun hızla çözüme kavuşmasını kolaylaştırmıştır. Ne var ki, 23 Ekim 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes'in onaylarıyla "Jokey Kulübü Derneği" adıyla resmen kurulan kulüp,[815] Akson ile Atman'ın hazırladıkları yasa teklifinde olduğu gibi tüm yetkileri üzerine almak bir yana, yaklaşık üç yıl boyunca yarışlar üzerinde etkin bir rol dahi üstlenemeyecektir. İşin uzmanlarından oluşan bir tüzel kişilik meydana çıkmış olsa da, yarış ve bahis yetkilerini devralabilmek ve özellikle birkaç yıldır süregelen müşterek bahisler kaynaklı usulsüzlük dedikodularının önüne geçebilmek için, henüz ortada bu konuları düzenleyecek bir kanun yoktur.

Jokey Kulüp'ün kurulmasına ön ayak olan ve aralarında Özdemir Atman'ın da bulunduğu TYAYSD üyeleri başlangıçta Kulüp'e üye olmamayı uygun görürler.

[814] "Reşat Köstem'in Özdemir Atman'la yaptığı röportaj", ty, **TAY TV (Youtube Kanalı)**, https://www.youtube.com/watch?v=ETK6Xcg1jWI [21.01.2019].

[815] TJK tüzüğünün "Derneğin Kuruluş Tarihi ve Kurucuları" başlıklı ikinci maddesinde, Kulüp'ün kuruluş tarihi olarak 23 Ekim 1950 günü verildiği için, burada da bu tarih esas alınmıştır. Ancak Üyken'in Atman'dan alıntı yaparak aktardığı bir bilgiye göre, Atman kuruluş tarihini şöyle ifade eder: "Jokey Klübü tüzüğünü hazırladık ve 1950 nüfus sayımı günü sayım bittikten sonra Ankara Palas salonlarında toplanarak Klübü fiilen kurduk." Üyken, **age**, 60. Hâlbuki 1950 nüfus sayımı 22 Ekim 1950 Pazar günü yapılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu. **22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı** (Ankara: TÜİK Yayın No. 410, 1961). Atman'ın, yeri ve saatini bu kadar ayrıntılı şekilde hatırladığı imza töreni bir pazar akşamı yapıldığına göre, belki de resmiyet kazandırmak amacıyla ertesi günün tarihi kayıtlara geçirilmiş olabilir. Ancak Üyken, aynı eserinde kuruluş için yaklaşık on gün sonraki bir tarihten daha bahseder: "Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da bir yarış müessesi kurulmasını makul karşıladı. Ve 1950 senesi Kasım ayının 2'sinde (…) Türkiye Jokey Klübü'nü kurdular." Üyken, **age**, 61. Yine de yukarıda bahsedildiği gibi, TJK tüzüğündeki ikinci madde uyarınca, Kulüp'ün kuruluş tarihi için 23 Ekim 1950 tarihini esas almak doğru olacaktır.

Atman, bu kararın gerekçesini, kamuoyunda TYAYSD'nin doğrudan başka bir kulübe dönüştüğü gibi bir algı yaratmaktan çekinmelerine bağlar.[816] Bu nedenle, hem atçılıkla yakından ilgili hem de TYAYSD'de faal bir görevi olmayan beş kişi, Kulüp'ün kurucuları ve ilk yönetim kurulu üyeleri olarak belirlenir. Günümüzde hâlâ TJK tarafından her birinin onuruna yılda bir koşu düzenlenen bu kurucular[817] ve 1950'nin Kasım ayı sonunda yapılan ilk genel kurulda üstlendikleri görevler şöyledir: Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (Başkan), Saim Önhon (Genel Sekreter), Halim Sait Türkhan (Sayman), Nejat Evliyazade (Üye), Sait Akson (Üye).[818] Öncelikle, bu beş üyenin de ortak noktası atçılıkla doğrudan ilgileridir. Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, Karaosmanoğlu, Türkhan ve Evliyazade daha Encümen döneminde Manisa, İstanbul ve İzmir'de büyük çiftlikleri ve haraları olan, atları yıllardır pistlerde başarıdan başarıya koşan yetiştiricilerdir. Kulüp'ün ilk genel sekreteri Saim Önhon ise (1892-1968) I. Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda görev almış, Süvari Binicilik Okulu Komutanı sıfatıyla Milli Binicilik Ekibi'ne 1936 Berlin Olimpiyatları da dahil pek çok uluslararası yarışmada grup başkanlığı yapmış bir subaydır.[819] 1944'te generalliğe terfi ettikten sonra, 1950 seçimlerinde Kocaeli milletvekili olarak TBMM'ye girmiş ve ordudan istifa etmiş eski bir süvaridir.[820] Kaleme aldığı anılarıyla Türkiye atçılık tarihine ışık tutan ve bu benzersiz otobiyografik eserinden bu çalışmada da ziyadesiyle yararlanılan Sait Akson'un ise atçılıkla ilgisini bir kez daha burada anlatmaya gerek duyulmamaktadır.

Resmen kuruluşu, 1950 seçimlerinde iktidarın el değiştirmesiyle kolaylaşan Jokey Kulübü'nün ilk üyelerinin DP ile doğrudan veya dolaylı ilişkileri olduğu söylenebilir. Beş kişilik kurucu kadrodan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Manisa'dan, Saim Önhon Kocaeli'nden DP milletvekili olarak 1950'de meclise girmişlerdir. Nejat Evliyazade ise Başbakan Adnan Menderes'in eşi Berrin Menderes'in eniştesidir. Bu üç kurucunun yanı sıra, 50'li yıllar boyunca ardı ardına Kulüp'e üye olanlar arasında da yine DP'ye yakın isimlerin fazlalığı dikkat çeker. 1956'da Kulüp tarihinin ikinci başkanı olacak

[816] "Reşat Köstem'in Özdemir Atman'la yaptığı röportaj"…
[817] "Tüm İsimli Koşular", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/TumOnemliKosular [22.01.2019].
[818] Üyken, **age**, 61-62.
[819] Volkan Uğur, "Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusunda Atlı Spor" (Yüksek isans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006), 43-47, http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/Cumhuriyet%20Dönemi%20Türk%20Ordusunda%20atlı%20spor%201862.pdf [22.01.2019].
[820] **TBMM Albümü 1920-2010 2. Cilt 1950-1980**, ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010), 578.

İbrahim Etem Menderes (1899-1992) ve aynı yıl genel sekreterliğe gelecek Sadık Giz (1911-1979), 1950 seçimlerinden beri DP'nin Aydın'dan ve İzmir'den seçilmiş iki milletvekili olarak parlamentoda görev yapmaktadır.[821] Soyadları aynı olmasına rağmen, Kulüp'ün bu iki üyesinden Etem Bey değil, Sadık Bey Başbakan Menderes'le akrabadır.[822] Yine ilk yıllarında Kulüp'e üye olan DP'liler arasında Balıkesir Milletvekili Enver Güreli (1914-1982), İzmir Milletvekili Osman Kapani (1915-1981), Manisa Milletvekili Adnan Karaosmanoğlu (1914-1975), Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu (1919-1988) ve Bursa Milletvekili Sadettin Karacabey (1903-1986) gibi isimler sayılabilir.[823] Bu vekillerin dışında, Fikret Yüzatlı, William Giraud, Şadi Eliyeşil, Fehmi Simsaroğlu, Sadun Atığ, Burhan Karamehmet, Özdemir Atman, Kemal Tamer gibi 50'li yılların ortasına kadar Kulüp'e üye olan diğer kişilerinse siyasi bir kimlikler yoktur. Bu üyelerin önemli bir kısmının ya daha 1940'larda yetiştiricilikle uğraşmaya başlayan TYAYSD mensubu atçılar ya da emekli süvari subayları oldukları görülür.[824]

Kulüp 1950'de kurulmuş olsa da, yarışlar İstanbul, Ankara ve İzmir'de TYAYSD ve il özel idarelerinin yönetiminde devam etmekte, Kulüp ise tüzüğünde yer alan amaçlarını gerçekleştirebilmek için bir an önce yetkilendirilmeyi beklemektedir. Kulüp'ün kuruluş amacı şöyledir: "Türkiye'de at yarışlarının nizam ve usulü dairesinde yapılmasını, maksad ve gayelerine uygun şekilde gelişip ilerlemesini sağlayacak tedbirlerin alınması için gerekli teşebbüslerde bulunmak." İlan edilen amaç yeterince açıktır fakat bu amaca ulaşabilmek için bir kanun kadar, aynı zamanda güçlü bir mali kaynağa ve üyelerin bir araya gelebilecekleri, kararların kayıt altına alınabileceği bir merkeze de acilen ihtiyaç vardır. Bir dernek statüsünde olan Jokey Kulübü, tüzüğü uyarınca "3512 sayılı Cemiyetler Kanununun 17 inci maddesindeki hükmü gereğince gayri menkullere tasarruf edebilir ve gayri menkul teberrüleri kabul edilebilir."[825] Tüzükte izin verilen bu varlıklara kavuşabilmek için, Encümen'den İstanbul yarış organizasyonu yetkisini aldığından beri sermayesi büyüyen TYAYSD'ye başvurulur. Zaten Jokey Kulüp'ün kurucuları ve ilk üyeleri, ya bu derneğin de mensupları ya da dernekle yakın ilişki içindeki atçılar ve siyasetçiler oldukları için, iki kurum arasında işbirliğini kurmak zor olmamıştır. İki tüzel yapı

[821] **Age**, 546, 571.
[822] Soner Yalçın, **age**, 433.
[823] **TBMM Albümü 1920-2010 2. Cilt 1950-1980**,… 547, 551, 571, 575, 583.
[824] Üyken, **age**, 62.
[825] "Türkiye Jokey klübünün statüsü", **Zafer**, 02.11.1950.

arasındaki bu organik sayılabilecek bağ sayesinde, TYAYSD'den Jokey Kulübü'ne 160 bin lira tutarında bir borç aktarılır ve bu parayla, Ankara'da Kulüp'ün ilk merkezi olacak TBMM Başkanı Refik Koraltan'a (1889-1974) ait ev kiralanır.[826] Kulüp merkezinin bir dernek lokali şeklinde düzenlenmesi işini üstlenen kişiyse, aynı zamanda DP'nin 1950 seçimini kazanmasında büyük rolü olduğu iddia edilen "Yeter Söz Milletin!" sloganı ve afişinin tasarımcısı Mimar Selçuk Milar'dır.[827]

Sonunda Jokey Kulüp hayalleri gerçek olan atçıların 1950 yılında kuruluş için yaptıkları hazırlıkları ve yaşadıkları heyecanı tarif edebilmek için, en iyisi tüm bu sürece tanıklık eden ve büyük emek harcayan Akson'un anılarına başvurmak:

> "Türkiye Jokey Klübünün merkezi Ziya Gökalp Caddesi'nde 1 No. idi. Burası modern Ankara'nın kuruluşunda Yenişehir'de yapılan ilk evlerden biri idi. Erzurumlu Nafiz Bey tarafından yapılmış, güzel stili ve büyük salonları olan evlerdi. Bina imar edildi ve modern mefruşatla döşendi ve dekore edildi. Prens Halim Said, Jokey Klübünün açılışı şerefine klübe iki kıymetli tablo hediye etmişti. Bunlar da Ankara'ya gelmiş ve salona asılmıştı. Tablolar Ziem'in bir "Venice" tablosu, bir de Harppigni'nin peyizajı idi. (…) Türkiye Jokey Klübünün açılış kokteyline hükümet erkanı, mebuslar, kuvvet kumandanları, kor diplomatik, ecnebi misyon başkanları ve sosyete davet edildi. İstanbul'dan ve İzmir'den de bir çok davetli vardı. Nihayet toplantıya iki gün kala Prens Ankara'ya geldi. Prens Belvue Palace Otelinde kalırdı. Ankara'ya gelirken bir çok çulluk getirmişti. Bunların nasıl pişirileceğini aşçıya tarif etti. O gün akşam yemeğinde Belvue'de çok hoş vakit geçmiştir. Saatlerce konuştuk. Uzun seneler tahayyül ettiğimiz planların kuvveden, fiile çıkması zamanı gelmişti. Eskidenberi düşündüklerimizi derhatır ettik. O gece mesuttuk. Jokey Klübün tesisi mutantan bir şekilde tesis edildi. Herkes şen ve mesrurdu."[828]

Jokey Kulüp'ün kuruluşu, dönemin basınında da büyük bir heyecan yaratır. Bu gelişmeyi yıllardan beri arzu edilen ve geç kalınmış bir olay olarak kamuoyuna sunan *Derbi*, özel girişimlerin bu oyunu devlete kıyasla daha başarılı şekilde yöneteceğini ve zaten bunun daha doğru bir yöntem olduğunu ileri sürer. Zira devletin doğrudan müşterek bahis oynatması yerine bunun özel bir girişim, hatta bir anonim şirket eliyle yürütülmesi bir yandan kamunun yükünü azaltacak bir yandan da kâr amacı güdecek bir yapı olması nedeniyle, bahis organizasyonun bir düzene girmesi için daha fazla çaba harcayarak daha çok oyuncuyu oyuna çekebilecektir.[829]

Artık atçılar, yıllardır arzu ettikleri kurumsal yapıya, ona ait mal varlığına ve kalıcı bir merkeze sahip olmuşlardır. Sırada ise, yarış ve bahis organizasyonunda ülke çapındaki çok başlılığı sona erdirecek, dağınık haldeki bu yetkileri Kulüp çatısı altında

---

[826] Üyken, **age**, 63.
[827] Çetin Ünalın, "Örgütçü, Mimar, Tasarımcı, Galerici, Yazar, Editör, Yayıncı Selçuk Milar", **Mimarlık Dergisi**, s. 369 (Ocak-Şubat 2013), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=383&RecID=3031 [23.01.2019].
[828] Akson, **age**, 94-95.
[829] "Müstakbel At Yarışları", **Derbi**, y. 5, s. 198 (10.08.1950): 2.

toplayacak ve ilk iş olarak toplumun gözündeki olumsuz intibaı ortadan kaldıracak bir kanunun hazırlanması vardır. Bunun için aralıksız devam eden çalışmalar, öngörülenden yavaş ilerler. Zira iktidardaki DP yöneticileri, devletçi politikalardan ziyade özel teşebbüs yanlısı olsalar da, yüzlerce yıla dayanan devlet kurumunun birden ve her alanda ortadan kalkması mümkün değildir. Konu Tarım Bakanlığı'na havale edilir ve ilk iş olarak, Encümen yıllarından beri yürürlükte olan 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanunu'nun bazı maddeleri için önerilen değişiklikler TBMM'de görüşülerek 22 Şubat 1952 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanır. Kanunun altı maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bunlar, çoğunlukla Arap ve İngiliz atlarının soy kütükleriyle ilgili konuları içerir. Önemli yanlarından biri ise, Arap atları gibi İngiliz atlarının da soy kütüklerinin tutulması için yeni düzenlemeler getirilmesidir. Kanunda bu konuya yer verilmiş olması, 1920'lerde ülkedeki atçılar arasında pek tanınmayan, 1930'larda ise mali nedenlerle sınırlı sayıda temsilcisi piste çıkabilen İngilizlerin, 1950'ye gelindiğinde artık değerlerinin bütünüyle kavrandığını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer bölümlerinde, Türkiye'de ya da yurtdışında doğmuş taylar ile ithal edilen ve ölen atların sahiplerinin sorumluluklarını içeren kanunda, ne Jokey Kulübü'nden ne yarış organizasyondan ne de müşterek bahislerden söz edilmektedir.[830]

Atman, anılarında bu dönemde yetkilerin Tarım Bakanlığı'ndan alınıp Jokey Kulübü'ne devredilmesi için çok uğraştıklarını, iki taraf arasında "çok çekişmeli günler" geçtiğini anlatır. Zira Bakan Ökmen, yetkinin devlet tarafında kalmasını savunurken, dönemin Devlet Bakanı ve Kulüp Başkanı Karaosmanoğlu da "bakın çok mühim değil, bizler varken, Nedim [Ökmen] Bey varken, ne yazılırsa yazılsın bir şey fark etmez" diyerek kararı yazıya dökmeden orta yolu bulmaya çalışır. Ancak Kulüp'ün Sait Akson, Özdemir Atman, Ahmet Atçı gibi genç üyeleri bu teklifi geri çevirerek yarış kanununun çıkarılması konusunda taleplerini diretir[831] ve nihayet bu ısrarların karşılık bulmasıyla 5 Ağustos 1952 tarihinde Başbakan Menderes tarafından imzalanan kanun tasarısı meclise sunulur. Bu tasarının gerekçesini şöyle özetlemek mümkün: toplumsal ve ekonomik tarih boyunca atın, atın gelişimi için yarışların, yarışların gelişimi için de müşterek bahislerin tartışılmaz bir önemi vardır. Encümen yıllarında başarıyla hayata geçirilen yarış organizasyonu, toplumun gösterdiği büyük

[830] "Islahı Hayvanat Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun (8041 S.K.)", **Resmi Gazete**, 5883, Şubat 1952.
[831] "Reşat Köstem'in Özdemir Atman'la yaptığı röportaj"…

ilgi karşısında, bazı teknik ve mali yetersizlikler nedeniyle son dönemde beklentileri karşılayamaz hale gelmiştir. Bu eksiklerin giderilmesi için, tıpkı Fransa, Almanya, Macaristan gibi ülkelerde görüldüğü şekilde, Tarım Bakanlığı aracılığıyla devletin bu işi yeniden düzenlemesi gerekir. Ancak yarış ve bahis işlerinin Hazine'ye mali yük getirmeden kendi geliriyle yürütülebilmesi için, bu konunun işin uzmanlarından oluşan bir dernek çatısı altında hayata geçirilmesi en doğru çözümdür.[832] İşte bu dernek, Türkiye Jokey Kulübü olacaktır.

Hazırlanan kanun teklifi yaklaşık on bir ay boyunca Tarım, İçişleri ve Adalet Komisyonlarınca tartışılıp son haline getirildikten sonra meclise gönderilir ve 10 Temmuz 1953'te kabul edilen 6132 Sayılı At Yarışları Hakkında Kanun, bu tarihten beş gün sonra *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girer. Nihayet başta at sahipleri ve yetiştiriciler olmak üzere, bu alanın ilgililerinin yıllardır arzu ve talep ettikleri yasal düzenleme somutlaşmış, Jokey Kulübü ise planladığı faaliyetleri eyleme sokabilmek için beklediği kanuna, kuruluşundan üç sene sonra kavuşmuştur. Artık yarışlar ve bahisler, Tarım Bakanlığı'nın denetimi altında olmak kaydıyla, yirmi yıl boyunca Kulüp tarafından düzenlenecektir.[833] Bu yetki, tüm bu organizasyonun yurt çapında tek elden yürütülmesinin, mali ve teknik altyapının iyileştirilmesinin, oyuna karşı güvenini ve ilgisini kaybeden oyuncuları bu alana yeniden kazandırma hedefinin önünü açmaktadır. Kısacası, aynı oyun şimdi yeniden başlamaktadır ve artık oyuncuları ağırlayacak yeni bir ev sahibi vardır. Üstelik bu ev sahibinin ismi bile yenilenmiştir: 7 Ocak 1953'te "kamu yararına dernek" statüsünü kazanan Kulüp, bundan böyle Türkiye Jokey Kulübü olarak anılacaktır.[834]

5.2. Starttan Geç Çıkıp Grubu Yakalamak: TJK'nın Atılım Dönemi

At yarışlarında, atlar koşu öncesinde starting box adlı yan yana dizili kapalı hücrelerde sıralanır, işaretin verilmesiyle açılan kapaklardan ileri doğru atılıp koşuya başlarlar. Bir yarış atı için, yalnızca kısa veya uzun mesafede iyi koşabilmek yeterli değildir. Starting box kapakları açıldığı anda, burada oyalanmadan en kısa sürede koşmaya başlamak da atlar için bu oyunun önemli bir parçasıdır. Hızlı veya güçlü olmasına

[832] **TBMM Tutanak Dergisi**, 1953, Dönem IX, Birleşim 3, c. 24 (Haziran 1953): 486, 500, 501.
[833] "Ankara İstanbul ve İzmir'de At Yarışları Yapmak İçin Tarım Vekaletine Verilmiş Olan Hak ve Yetkinin Türkiye Jokey Kulübü'ne Devredilmesi (14719 S.K.)", **Resmi Gazete**, 4-1431, Eylül 1953.
[834] "Türkiye Jokey Kulübü'nün Genel Menfaatlere Yararlı Cemiyetlerden Sayılmasına Dair Kararname (4-19 S.K.)", **Resmi Gazete**, 8331, Şubat 1953.

rağmen, koşu öncesinde startta oyalanıp koşuya geç katılan pek çok at vardır. Bu öylesine önemli bir konudur ki, atçılık dilinde "start sorunu" veya "starttan tereddütlü çıkmak" gibi kalıplaşmış tanımlara dahi sahiptir. Ancak "start sorunu" yaşayan bu atların başarılı olamadıkları söylenemez: herhangi bir nedenle rakiplerine göre koşuya geç başlayan bir atın, sahip olduğu gücü, arzusu, çabası ve üzerindeki jokeyiyle uyumu sayesinde yarışı üst sıralarda, başka deyişle başarıyla bitirdiği sık görülen bir durumdur. Atçılık diliyle söylemek gerekirse, starttan geç çıkan iyi bir at, önce "grubu yakalar", sonra "doldurup öne gelir", başka at(lar)la "mücadeleye girer", son düzlükte "gruba hakim olur" ve nihayet "potoyu önde geçer". TJK'nın ortaya çıkış hikayesi de, biraz bu starttan geç çıkan atlara benzetilebilir. Bir kulüp fikrinin doğuşu, bu fikrin zamanla daha fazla destekçi bulması, önce siyaset ve bürokrasi engeline takılıp daha sonra resmen kurulmayı başarması ve nihayet yetkilendirilmesinden oluşan dönem neredeyse on yıl sürmüştür. Sonunda geç de olsa starttan çıkılmış ve koşuya başlanmıştır; şimdi sıradaki iş, atılıma geçerek aradaki farkı kapatmak ve oyuna hakim olmaktır.

Oyunun yeni ev sahibi, bilindiği gibi çoğunlukla at sahipleri ve yetiştiricilerden oluşan kurumsal bir yapıdır. TYAYSD döneminden farkı ise, yine devletle işbirliği içinde fakat bu defa daha serbest bir hareket alanına sahip olunmasındadır. DP idaresindeki ülke yönetiminde liberal bir çizgi izlense de, devletin kurumsal varlığı bütün gücüyle sürmektedir. Bu durum 6132 Sayılı Kanun'da da açıkça görülebilir. Bu alanda devleti temsil eden yarış otoritesi konumundaki Tarım Bakanlığı'nın, TJK üzerindeki denetim yetkileri için kanundan şöyle birkaç örnek vermek mümkün: Ankara, İzmir ve İstanbul'da at yarışı ve müşterek bahis düzenleme yetkilisi Tarım Bakanlığı'dır (Madde 1). Bu organizasyonları başka kentlerde düzenlemek isteyenler Tarım Bakanlığı'ndan izin almak zorundadır (Madde 2). Yarış ve bahislerle ilgili her türlü usulsüzlüğün muhatabı ve verilecek cezaların karar alıcısı Bakanlığa bağlı çalışacak Yüksek Komiserler Kurulu'dur (Madde 4). Kanunun bu maddelerinde görülen devletin oyun üzerindeki hakim konumuna karşın, TJK'nın (başlangıçta) yirmi yıllığına önünü açan bölüm ise şöyledir:

> **Madde 5:** "Tarım Vekaletinin birinci maddede yazılı hak ve selahiyetleri at yetiştirme ve ıslahını teşvik gayesi ile kurulmuş ve amme menfaatine çalıştığı usulen onanmış derneklerden uygun görülecek bir veya bir kaçına muayyen şartlarla ve 30 seneyi geçmemek üzere Cumhurbaşkanı kararı ile devredilebilir. Devredilen hak ve salahiyetler derneğin kanun, yönetmelik veya anlaşma hükümlerine riayet etmemesi halinde müddet dolmadan önce geri alınabileceği gibi müddetini dolduran derneğe aynı hak ve salahiyetlerin yine bu madde hükümleri dairesinde yeniden verilmesi caizdir. Tarım Vekaleti bu derneğin bilümum muamelat, kayıt ve hesabatını

> her zaman teftiş ve murakabe etmeye, direktifler vermeye salahiyetlidir. Derneğin statüsünde yazılı murakıplardan ayrı olarak Vekalet kendi memurlarından uygun gördüklerini murakıplıkla vazifelendirebilir."

Bu maddede anılan dernek, açıkça TJK'yı ifade eder. Görüldüğü gibi, yarış ve bahis organizasyonu konusunda yetkilendirilen Kulüp, Bakanlığın denetimi altında çalışacaktır. Hatta takip eden maddeye göre, Bakanlık yukarıdaki hükümlerin yerine getirilmemesi durumunda, yarış ve bahis yetkilerini daha önce olduğu gibi, yine ilgili belediyelere ve il özel idarelerine devretme hakkını saklı tutar (Madde 6).[835]

Belki Atman'ın anılarında söz ettiği gibi, Kulüp devletten "tüm yetkileri" almayı başaramamıştır ama böyle bir yapının kurulması ve "starttan geç çıksa da" kısmen yetkilendirilerek yarışa katılabilmiş olması bile ülke atçılık tarihinde büyük bir adımdır. İlerleyen bölümlerde de görüleceği gibi, Bakanlık ile Kulüp arasında zaman zaman çeşitli konularda anlaşmazlıklar yaşanacak fakat bu sorunlar karşılıklı özverilerle aşılarak yola devam edilecektir. Şimdi TJK'nın önünde, hepsi birbiriyle ilişkili ve bir an önce hayata geçirilmesi gereken bir dizi faaliyet vardır. Nihai hedef, yarışların ve bahislerin yeniden sağlıklı şekilde yurt çapına yayılması ve toplumun oyuna katılımının arttırılmasıdır. Böylece oyunun bir düzen ve güven içinde sürekliliği sağlanacak ve tüm taraflar bu oyundan keyif alabileceklerdir.

Yarışların yeniden bir düzene oturtulması ve itibarının geri kazandırılması için TJK'nın hızla ele alması gereken konuların başında teknolojik altyapının geliştirilmesi ile yarış yerleri ve hipodromların konfor ve kapasitelerinin arttırılması gelmektedir. Eğer bu iki hedef başarıyla hayata geçirilirse, koşuların başlangıcı ve sonunda yaşanan sorunlar, şüpheler ve itirazlar ortadan kalkacak, halk da keyifle vakit geçireceği ve oyun oynayabileceği hipodromları yeniden dolduracaktır. Toplumun güveni yeniden kazanıldığında ise, sıra oyun türlerini çeşitlendirmeye gelecektir. Böylece bir yanda oyuncular, diğer yanda ise at sahipleri, yetiştiriciler, seyisler, jokeyler gibi oyunun tüm paydaşlarının kazancı ve oyuna katılımları artacak; Kulüp'ün ortaya çıkma nedenini teşkil eden "başka bir kaynağa ihtiyaç duymaksızın kendi mali döngüsünü sağlama" hedefine ulaşılacaktır.

TJK'nın kuruluşundan 6132 Sayılı At Yarışları Hakkında Kanun'un yürürlüğe girişine kadar geçen yaklaşık üç sene boyunca, üç kentte TYAYSD ve özel idareler tarafından

[835] "6132 Sayılı At Yarışları Hakkında Kanun", **Mevzuat Bilgi Sistemi**, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6132.pdf [26.01.2019].

düzenlenen yarışların programı ve sonuçları, otobiyografilerin yanında yine dönemin gazetelerinden ve yarış mecmualarından takip edilebilmektedir. Ancak burada dikkat çeken bir durum, gazetelerin 1950 öncesine kıyasla bu konuya sayfalarında daha sınırlı yer ayırmalarıdır. Hatırlanacağı gibi, yarışlarda müşterek bahislerle ilgili usulsüzlük iddialarının artması nedeniyle, 1947 yılında dokuz gazete ortak karar alarak bahis içerikli haber yapmamaya başlamıştı. 1950 sonrasında basının bu tutumunun esnediği ve çoğu İstanbul yarışları olmak üzere, koşuların ertesi günlerinde sonuçların spor sayfalarında verildiği görülmektedir. Ancak Encümen döneminin parlak yıllarından alışılagelen uzun içerikli, fotoğraflı ve yarış günü hipodrom ortamını tasvir eden haberlere artık gazetelerde rastlamak zordur. Gerçi yayımlanan haberlerin satır aralarında, koşu günlerinde tribünlerin yine kalabalık olduğu bildirilse de,[836] Akson'un anılarında bahsettiği gibi, 1947 sonrasında "seyircilerin elit zümrelerinin" yarışlardan uzaklaşmaya başladıkları unutulmamalıdır.[837] Dolayısıyla, TJK'nın acil eylem planının bir parçası da, basınla ilişkileri düzeltmek olacaktır. Zira eğer oyuna güven ve eğlence odaklı yeni bir çehre kazandırılacaksa, bunu topluma duyurmanın en doğru, hatta o dönem için belki de yegâne yolu, yazılı basın ve radyodur. Bu amaçla Kulüp, elde ettiği yetkiyle 1953'ün Ekim ayında ilk kez düzenleyeceği yarışların başladığı hafta kulüp merkezinde basın mensuplarına hitaben bir kokteyl düzenler. Genel Sekreter Saim Önhon ve diğer yetkililerin yeni dönem hakkında bilgiler verdikleri bu buluşma, Kulüp ile basının ilk yakın temasıdır.[838]

Kulüp TYAYSD'nin mirasçısı olarak bu alanda belli bir deneyime sahip olsa da, başlangıçta değil yurt çapında, üç büyük kentte bile bir anda yarış organizasyonunu üstlenecek insan kaynağına sahip değildir. Mevcut yöneticiler ve üyeler bu konularda deneyim sahibi olsalar da, Atman'ın aktardıklarına göre, 1953 yazında Kulüp'ün yalnızca tek bir resmi memuru ve dışarıdan hizmet veren bir muhasebecisi vardır. Yönetim kurulu İstanbul yarışlarından Fikret Yüzatlı'yı, İzmir yarışlarından William Giraud'yu, Ankara yarışlarından ise Özdemir Atman'ı yetkilendirir ve bu üç temsilci, TYAYSD ile Ankara ve İzmir İl Özel İdarelerinden görevi devralarak çalışmaya başlarlar. Mevsim itibariyle öncelik Ankara yarışlarında olduğu için, en yoğun çalışmayı Özdemir Bey ve arkadaşları üstlenmek zorundadır.[839] 27 Eylül 1953 Pazar

[836] "At yarışlarının 3 üncü haftası", **Akşam**, 14.07.1952.
[837] Akson, **age**, 93.
[838] "Jokey kulübü kokteyli", **Cumhuriyet**, 18.10.1953.
[839] "Reşat Köstem'in Özdemir Atman'la yaptığı röportaj"…

günü İstanbul'da koşulan yarışlar, aynı zamanda TYAYSD'nin düzenlediği son yarışlar olur. Sırada Ankara sonbahar programı vardır ve 3 Ekim 1953 Cumartesi günü gerçekleşen birinci hafta koşuları, TJK'nın elde ettiği yetkiyle kurum tarihinde düzenlediği ilk yarışlar olarak kayıtlara geçer.[840]

Ertesi günün gazetelerinde bu koşulara ait hiçbir habere rastlanmamış olması dikkat çekicidir.[841] Bu nedenle, Kulüp'ün kurum tarihindeki ilk organizasyon deneyimlerini öğrenebilmek için tek başvuru kaynağı dönemin yarış mecmualarıdır. Bu mecmualardan anlaşıldığı kadarıyla Ankara sonbahar programı, İstanbul'daki yaz mevsimi yarışlarının bitimiyle başlamalıdır fakat yukarıda da belirtildiği gibi, Ankara Hipodromu'nun bakımsızlığı ve burada koşan at sayısının görece az olması, başkentteki yarışlara ilgiyi son yıllarda hayli düşürmüştür. Aslında Veliefendi de hem yarışseverler hem de atlar için en az başkentteki hipodrom kadar elden geçirilmeye muhtaç haldedir. Buna rağmen, kentin gerek uzun yıllara dayanan yarış kültürü gerekse artan nüfusu, İstanbul yaz yarışlarının 50'li yıllarda ülkenin en fazla ilgi gören ve ciro elde edilen sezonu olmasını sağlamıştır. Bu nedenlerle, ekim ayında başlayan ve resmi adı Ankara Sonbahar Programı olan yarışların ilk üç haftası İstanbul'a alınır. Başka deyişle, yeni yetkilendirilmiş Kulüp'ün ilk organizasyonunun adı Ankara sonbahar yarışlarıdır fakat atlar Veliefendi'nin pistinde koşmuşlardır.[842] Köşesinde geride kalan yaz döneminin değerlendirmesini yapan Türkiye'nin ilk at yarışı yazarlarından Sedat Evrenos, 1953'te yirmi dört yarış gününe ev sahipliği yapan Veliefendi'nin, birkaç klasik koşu günü dışında çok az ilgi gören Ankara'ya kıyasla tüm taraflar için çok daha verimli olduğunu ve takip eden yıllarda İstanbul yarışlarının kırk güne çıkarılması gerektiğini savunur.[843] Ancak Kulüp, tüm yarışları İstanbul'a taşıyıp kolaya kaçmak yerine, elindeki tesisleri bir an önce iyileştirme ve yarışları tek bir yerde değil, ülkenin farklı bölgelerinde düzenleme hedefinden vazgeçmez. Aynı yıl Ankara Hipodromu müdürlüğüne getirilen Sadettin Sükan da anılarında, kaderine terk edilmiş bu yarış yerini kısa sürede gerçekleştirdikleri çalışmalarla eski görkemine kavuşturmayı başardıklarını aktarır.[844] Kulüp, takip eden yıllarda da mevcut tesislerini

[840] Üyken, **age**, 76.
[841] 3 Ekim 1953 tarihli Ankara sonbahar programı birinci hafta yarışları hakkında *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Milliyet* gazetelerinin 4 ve 5 Ekim 1953 tarihli sayılarında hiçbir habere rastlanmamıştır. Tüm bu gazeteler ulusal ölçekli yayın yaptıklarına ve söz konusu yarışlar başkentte koşulduğuna göre, bu durumun yarışlar ve bahisler aleyhine devam eden bilinçli bir tutum olduğu düşünülebilir.
[842] "İst. Büyük handikapını Pullu kazandı", **Derbi**, y. 9, s. 360 (30.09.1953): 6.
[843] Sedat Evrenos, "24 Koşu günü ve İkilide eküri Kuple", **Derbi**, y. 9, s. 362 (14.10.1953): 7.
[844] Sadettin Sükan, **Dünden Bugüne Sadettin Sükan** (İstanbul: 2015), 29-30.

adım adım geliştirmeye ve yeni yarış sahaları inşa etmeye devam edecektir. Hipodromlardaki olanakların iyileştirilmesi için girişilen yatırımlara takip eden satırlarda daha ayrıntılı şekilde değinilecektir.

Teknolojik alandaki atılımların ilk hamlesi ise, oyunun sonucuyla ilgili belirsizlikleri ortadan kaldırması beklenen fotofiniş uygulamasının hayata geçirilmesi olacaktır. Zira iki atın "kafa kafaya" bitirdikleri bir yarışı hangisinin kazandığı sorunsalı, yıllardır bitmek bilmeyen tartışmaların ve oyuna karşı büyüyen bir itibar kaybının başlıca nedenidir. Üyken, bu sorunun çözümü için TYAYSD'nin Kasım 1953'te Mr. Avery isimli İngiliz bir uzmanı İstanbul'a davet ettiğini, bu uzman eşliğinde fotofiniş cihazının Veliefendi'de ve Buca Hipodromu'nda nasıl kullanılacağı üzerine incelemeler yapıldığını aktarır.[845] Hazırlanan rapor Kulüp'e sunulur fakat yeni yılın yarış programı çalışmaları ve mali belirsizlikler nedeniyle proje bir süreliğine ertelenir. Ertesi sene bu iş için mali kaynak yaratarak, fotofiniş cihazının gümrüğe kadar getirtilmesini başaran Kulüp yönetimi, 1955 yılında ise bu defa Mr. Hargrave isimli başka bir uzmanı ülkeye davet eder. Yapılan testlerin olumlu sonuçlanmasıyla, 1 Mayıs 1955 tarihinde Ankara Hipodromu'nda koşulan yarışlarda, Türkiye'de ilk defa fotofiniş uygulaması hayata geçirilir: günün ilk koşusunda birinci gelen *Rüçhan*'ın ardından birbirilerine yakın arayla bitiş çizgisine varan *Ehram* ile *Neame*'den hangisinin ikinci geldiği ancak fotofiniş sayesinde tespit edilebilmiştir.[846] Böylece oyunun kaderini etkileyen ve yıllardır büyük tartışmalara neden olan yarış sonucunun tayini, artık hakem kulesindeki yetkililerin inisiyatifinden çıkarılmış, herkesçe kabul edilecek nesnel ölçütlere kavuşturulmuştur. Fotofiniş öncesinde, tartışmalı sonuçları adil bir şekilde belirlemek için başvurulan yöntemi, yangın olayı sonrasında Veliefendi'nin genel müdürlüğüne getirilen ve yarışların yeniden başlamasında büyük emeği olan Feridun Oruntak şöyle anlatır:

---

[845] Üyken, **age**, 77. Üyken'in bahsettiği bu uzman hakkında daha ayrıntılı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır fakat ertesi sene aynı isme ve benzer deneyime sahip başka bir konuğun Türkiye'ye gelişi dikkat çekicidir: 1952-1974 yılları arasında Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) başkanlığı yapan Avery Brundage. ABD vatandaşı olan Brundage, 19 Mayıs 1954'te yanındaki heyetle birlikte İstanbul'a gelmiş ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi yetkilileriyle yaptığı görüşmelerin ardından ülkeden ayrılmıştır. "Milletlerarası Olimpiyat komitesi başkanı dün akşam şehrimize geldi", **Cumhuriyet**, 20.05.1954. Brundage'ın Jokey Kulübü'nden bir yetkiliyle görüştüğüne veya herhangi bir hipodroma gittiğine dair bir bilgi yoktur fakat aynı isme sahip ve spor organizasyonları üzerine deneyimli iki kişinin ardı ardına ülkeye gelişleri ilginç bir tesadüftür. Üyken'in bahsettiği İngiliz uzman Mr. Avery ile ABD'li IOC Başkanı Avery Brundage'ın aslında aynı kişi olmaları ve Üyken'in aktarımında bir tarih hatası bulunması ise elbette olasıdır.

[846] "Pazar Koşularının Tafsilatı", **Start**, y. 2, s. 61 (03.05.1955): 6.

> "Fotofinişten evvel, hakem kulübesiyle o ilave ettiğimiz tribünü Cemal Kura'ya yaptırdım. Hiç unutmuyorum, dört katlı hakem kulübesinin bir günde döktük betonunu. En aşağısında davetli için bir yer vardı. Vali, reisicumhur, kim gelirse. Onlar için yani şeref tribünü gibi bir yerdi orası. Onun üstünde komiserler heyeti. Onun üstünde muvasalat hakemleri. Onun üstünde de fotofinişçi yeri. Fotofiniş daha gelmemiş. Şimdi muvasalat hakemi dediğimiz yerde, fotofiniş yokken o finiş çizgisinin hizasına göre, çiviyle bir ip çekilir aşağı, o sabit dururdu. Hakemler o iplikten sonuca karar verirlerdi. Sonra fotofiniş geldi. Fotofiniş de filmleydi. Film çekiyordu yani. Hiç unutmam, film Avrupa'dan ithal edilirdi. Bizim hipodromun planını yaptırdığımız bir İtalyan mimar vardı, Vietti Violi. Buraya gelirken ha bire bize iki top, üç top [film] getirir. Şükrü Yurderi de gümrükçü, onunla da gümrüğü ayar ederiz, ondan sonra gümrükten onları çıkarırdık."[847]

Kulüp'ün ilk somut icraatlarından biri olan fotofiniş uygulaması, başlangıçta yalnızca tek bir kentte işleve konmuştur. Ancak bu girişim, artık ülke yarışçılığının sorunları hakkında farkındalığı artmış ve çağdaş yöntemlerle çözüm arayan bir grubun yönetiminde olduğunun kanıtıdır. Başka deyişle TJK, ilk önemli hamlesini oyunun etiğini ve itibarını korumaya dönük yapmıştır. Oyunun bitişiyle ilgili süregelen sıkıntılar halledildiğine göre, sırada oyunun başlangıcıyla ilgili sorunu çözmek vardır. Ancak ülkeye starting box denilen sistemin gelmesi için birkaç sene daha beklemek gerekecek, yıllardır hakemlerin göz kararıyla veya fileyle verdikleri yarış başlangıçlarında yaşanan sorunlar ile buna bağlı itiraz ve tepkiler 1962'ye kadar devam edecektir.[848]

[847] Feridun Oruntak'la 14.06.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

[848] Fotofiniş cihazı ve starting box sisteminin ithalat yoluyla ülkeye girdiği düşünüldüğünde, bunlardan ilkinin 1954'te getirilmişken ikincisinin ithalatının 1962'ye kalması, 50'li yıllar Türkiye'sinin ekonomik dalgalanmasının yarattığı sonuçlarla ilişkili olması muhtemeldir. Zira 1950'de iktidara gelen DP'nin ilk yıllarında yaşanan hızlı ekonomik büyümenin temelinde yatan unsurların 1954 itibariyle adım adım ortadan kalktığı görülür. 1950-1953 aralığındaki elverişli iklim koşulları tarımsal ürünlerinin üretim ve ihracatında umulanın da ötesinde bir patlama yaratmış, yine 1950'de Türkiye'nin de asker gönderdiği Kore Savaşı sayesinde ihracat ürünlerine talep artmış, ABD ise Marshall Planı kapsamında bu yıllarda önemli ekonomik yardımlar yapmıştır. Ne var ki, önce 1954'te yaşanan büyük kuraklık, ardından Kore Savaşı'nın sona ermesi ve ABD'nin kredi desteğini azaltması, 50'li yılların ortasına gelindiğinde tarımsal üretim ve ihracatta gerilemeye neden olurken, 50'li yılların ikinci yarısında GSMH büyüme hızı düşmeye başlamıştır. Kaynar vd., **age**, 39-42. Bu dalgalı ortamda, DP'nin ilk üç yılı içinde yaşanan büyümenin de avantajıyla fotofiniş cihazının hemen 1954'te satın alınabildiği fakat takip eden yılların ekonomik sıkıntıları içinde starting box sisteminin pahalı veya lüks bulunarak ithalatının mümkün olduğunca ertelendiği ileri sürülebilir. Nitekim 50'li yıllar boyunca üç kentte de büyük ilgi gören yarışlar koşulmuş olmasına rağmen, muhtemelen aynı ekonomik nedenlerle her hipodroma birer fotofiniş cihazı alınamamış, eldekinin her seferinde sökülüp yeniden monte edilmesi suretiyle bir kentten diğerine taşınmaya çalışıldığı olmuştur. Üyken, **age**, 85.

Resim 20: 10 Temmuz 1955 tarihli fotofiniş resmi[849]

"Foto-Finiş'le İlk Defa". **Milliyet**. 11.07.1955.

1950'ler boyunca Türkiye'de yarışlar düzenli olarak hipodromu olan üç büyük kentte koşulmuştur. Yıllık programa göre, yarışlar genellikle martın ikinci haftasonunda İzmir'de başlar ve nisanın son haftasına kadar burada devam eder. Bu tarihten haziranın son haftasına kadar Ankara'da, haziran sonundan eylül ortasına kadar da İstanbul'da yarışlar düzenlenir. İstanbul yarış mevsiminin sona ermesiyle, kasım ortasına kadar Ankara'daki sonbahar programıyla koşular tamamlanmış olur. Birkaç sene boyunca mart ayındaki İzmir koşuları başlayana kadar geçen yarışsız dönem, aynı zamanda TJK'nın yıllık yarış programını hazırlama ve Tarım Bakanlığı'nın onayını alma dönemi olmuştur. Zira yıllık programın kamuoyuna mümkün olduğunca erken ilan edilmesi de oyunun kurallarından biridir ve bu defa belki bahis oyuncuları için değil fakat oyunun diğer oyuncuları olan at sahipleri için bu bilgi paylaşımının büyük önemi vardır. Takvim ne kadar erken belli olursa, atların koşulara kayıtları ve buna göre nakliye, konaklama, antrenör temini ve antrenman planı gibi hazırlıklar da erkenden tamamlanabilecektir. Bunun yanında, programların bir kentten diğerine doğru biçimde iletilmesi de diğer önemli bir konudur ve bu aşamalarda yapılan hatalar hem at sahiplerinin de hem bahis oyuncularının planlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin bir koşuya kaydolmuş bir atın, bir süre sonra sahibi tarafından kayıtlı olduğu koşudan çıkarılmasına rağmen bu değişikliğin programa yansımaması

---

[849] 10 Temmuz 1955 tarihli İstanbul yarışlarının son koşusunda Rüçhan ile Savaş III isimli iki attan hangisinin koşuyu önde tamamladığı tartışmaları, yukarıdaki fotofiniş sonucuyla kesinlik kazanmış ve fotoğraf banyo edildikten sonra iki atın da çizgiyi aynı anda geçtikleri, yani "atbaşı" oldukları ilan edilmiştir.

ve oynanan bahislerde değişiklik yapılamaması sıkça rastlanan sorunlardan biridir. Benzer şekilde, zaman zaman koşu mesafeleri veya hangi ata hangi jokeyin bineceği gibi oyunla ilgili başka bilgilerin paylaşımında yapılan ve düzeltilmeyen hatalar da yine pek çok mağduriyete, hatta kimi zaman yarış günü tribünlerin boş kalmasına neden olur.[850] TJK'nın işi ele almasıyla yıllık yarış programlarının 1954 sonrasında bazı yıllar vaktinde, bazı yıllarsa gecikmeli olarak ilanı, zaman zaman atçılar arasında sorunlar yaratmaya devam etse de, bu durum yıllar içinde bir standarda oturtulacak ve 1964 itibariyle artık her sene başında tüm kentlerde koşulacak yarışların programı toplu halde ilan edilebilecektir.[851]

TJK'nın yarış programında yaptığı en önemli yeniliklerden biri ise, 1954 itibariyle ülke tarihinde ilk kez bir haftaya iki yarış günü konmasıdır. Muhtemelen bir yandan halkın ilgisine yanıt vermeyi hedefleyen, diğer yandan daha fazla gelir elde etmek için riske girmeyi göze alan Kulüp, bu girişiminin daha başlangıcında başarıya ulaşır. Her geçen gün ciro yükselirken, sayıları artmasına rağmen her yarış gününde hipodromlar daha büyük kalabalıkları ağırlamaya devam eder. Böylece hem cumartesi hem de pazar günleri yarış düzenlenmesi geleneği, bir daha bozulmamak üzere hayata geçirilir. Hatta at sayısında ve haftalık yarış günlerindeki artış bile kamuoyunu tatmin etmez, yavaş yavaş aynı gün iki kentte birden yarış düzenlenmesi talepleri dile getirilmeye başlanır.[852] Sırada ise, hiç ara vermeden haftalık yarış günü sayısının yanında, oyun adedini de arttırmak vardır. 1953'te alabildiği yetkiyle starttan geç çıkan Kulüp, temposuna ara vermez ve 1956'da perşembe günlerine de yarış koyarak bir haftaya üç yarış günü sığdırmayı başarır. Bu günlerin arasına, 1959 sonbaharında cuma da katılır ve artık atlar perşembeden pazara pistlere çıkmaya başlarlar.[853] Yarış günü ve koşu sayısı çoğalınca, koşan atların sayısının da artması ve oyunun daha zor fakat keyifli hale gelmesi gerekecektir. Bunun için yıllardır oynanmakta olan müşterek bahis türlerinden ganyan, plase, ikili bahis ve çifte bahis oyunlarının sayısı da arttırılır.

[850] "Ankara Hipodromu ve Resmi Program", **Derbi**, y. 6, s. 214 (23.11.1950): 2; "Ankara yarışları hakkında", **Derbi**, y. 6, s. 227 (03.05.1951): 7.
[851] Üyken, **age**, 77, 87, 115.
[852] "At çokluğunun doğurduğu meseleler", **Start**, y. 2, s. 56 (29.03.1955): 3.
[853] Yarış düzenlenen gün sayısının dörde çıkarılması, bu uygulamanın her mevsim ve her kentte hemen uygulandığını düşündürmemeli. Örneğin uzun süre Ankara ve İzmir yarışları yalnızca haftasonları koşulmuş, at sayısının ve oyun talebinin arttığı bazı dönemler perşembe ve cuma günlerine ek yarışlar konmuştur. İstanbul'da ise 1956 sonrasında neredeyse her hafta üç, 1959 sonrası ise dört gün yarış düzenlenmiştir.

Yarışseverlerin oyunlardaki bu niceliksel artışa verdikleri olumlu tepkiler, aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.[854]

Yarışlarla ilgili teknik altyapıda, yarış programlarının hazırlığında, koşu günleri ve miktarlarının planlamasındaki yenilikler devam ederken, Kulüp bir yandan da kurumsal gelişimi açısından önemli bir kilometre taşını daha geride bırakır. 23 Ağustos 1955 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanan At Yarışları Nizamnamesi ile At Yarışları Müşterek Bahisler Nizamnamesi sayesinde nihayet yarışlar ve bahis oyunlarıyla ilgili tüm hükümler resmileşmiş, doping talimatnamesi hazırlanmış ve tüm bu konuların denetim merci olarak Tarım Bakanlığı çatısı altında işleyecek Yüksek Komiserler Kurulu oluşturulmuştur.[855] Böylelikle dernek tüzüğüyle kurumsal yapısını teşkil eden, 6132 Sayılı Kanun'la yarış ve bahis düzenleme yetkisini kazanan TJK, bu nizamnameler sayesinde oynatacağı oyunun tanımını, kapsamını, kurallarını, adalet ve şeffaflık boyutlarını da meşrulaştırmış olur. Artık bu kurumsal kimliğin kalıcı bir görünürlüğe kavuşturulması gerekir. Bu amaçla, yıllar içinde toplumsal bellekte yer edecek ve ülkedeki tüm hipodromlardan ganyan bayilerine kadar ilgili her alanda karşılaşılacak TJK amblemi, dönemin Ankara Hipodromu Müdürü Sadettin Sükan tarafından tasarlanır. Dikine bir flama biçimdeki beş kenarlı amblemin üst çizgisi yukarı doğru hafif bombeli, alt tarafı ise yanlardan birbirine paralel uzanan iki kenarın orta noktada kesiştiği sivri bir uca sahiptir. Kırmızı, siyah ve beyaz renklerden oluşan amblem dört parçaya bölünmüştür. Bu parçalardan kırmızı ve siyah iki zemin üzerinde birbirine dönük iki at başı ile beyaz zeminler üzerinde ikisi yukarı, ikisi aşağı doğru duran toplam dört at nalı yer alırken, en altta da ambleme ortalanmış şekilde Kulüp'ün kuruluş tarihini belirten 1950 yazar.[856]

Her geçen sene yıllık yarış programını daha erken ilan etmeyi başaran, yurt genelinde düzenlenen yarış ve bahis oyunlarının sayısını arttıran, hatta zaman zaman aynı gün iki kentte birden yarış koşulmasını bile sağlayan TJK yönetiminin masasında, halledilmesi gereken en az bunlar kadar önemli bir konu daha vardır: hipodromlar. Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, Encümen yıllarında profesyonel yetiştiriciliğin ve yarışların yurt çapında yaygınlaşması amacıyla, düzenli bir sahası veya hipodromu olmayan pek çok kentte bile yarışlar düzenlenmekteydi. Bu yıllarda inşa edilen yegâne

[854] Üyken, **age**, 78, 85, 95.
[855] "At Yarışları Nizamnamesi (9085 S.K.)", **TC Resmi Gazete**, 9085, Ağustos 1955.
[856] Sükan, **age**, 49.

hipodrom ise, başkentte yarışların yanında törenlere, bayram kutlamalarına ve devletin çeşitli güç gösterilerine hizmet etmesi de amaçlanan Ankara Hipodromu'ydu. O dönemki talebi karşılamaya yeten bu görkemli yapı, 1930'ların uluslararası konjonktürüne uygun şekilde tasarlamış ve yarar sağlamıştı. Bunun yanında Encümen, elindeki maddi olanaklar ölçüsünde Veliefendi Yarış Sahası'nda ve Buca Hipodromu'nda da zaman zaman çevresel düzenlemeler yapmıştı. Ancak yıllar içinde toplumun yarışlara gösterdiği ilgideki artış, artık hipodromlarda çevresel düzenlemelerle yetinilmeyecek düzeyde yenilikler gerektirir hale gelmiştir. Üç kentteki yarış sahasının da hem oyuncular hem seyisler ve jokeyler hem de atlar için yeterli kapasitesi olduğu söylenemez.[857] Öte yandan, oyunun arz ve talep yapısı baki kalsa da, niteliği değişmiştir: atlar artık tüm ulus adına cephedeki görevlerine hazırlanmak için değil, üstlerine bahis oynayanların ve sahiplerinin/yetiştiricilerinin bireysel beklentilerini karşılamak için yarışmaktadır. Kendileri için koşan atları keyif ve konfor içinde izleyebilmek de bu oyuncuların en doğal hakkı ve talebidir. Ayrıca ülke geneline yayılmış bir bayilik sistemi henüz gelişmediğine göre, bahis oynamanın öncelikli yeri de yine hipodromlardır. Dolayısıyla bu yapılar ne kadar cazibeli olursa, halk da bir o kadar fazla gelecek, oyuna katılacak ve sektörün döngüsüne katkıda bulunarak oyunun zarar etmeden sürekliliğini sağlayacaktır. Dikkat edilirse, oyunun yeni yetkilisi için yukarıda sık sık "ev sahibi" tanımı kullanılmıştır. TJK'nın konuklarını ağırlayacağı, onlara keyifli bir gün sunacağı ve üzerinde yeni amblemini dalgalandıracağı "evleri" işte bu hipodromlar olacaktır. Kısacası, oyunun tüm paydaşları için yeni(lenmiş) oyun alanlarına ihtiyaç vardır.

Hipodromlar konusunda TJK'nın üstesinden gelmesi gereken iki iş vardır: yatırımları rahatça yapabilmek için bu yapıların mülkiyetinin alınması ve her türlü inşaat, restorasyon vb. faaliyet için maddi kaynak yaratılması. Eldeki üç yarış sahası için bu konuları çözüme kavuşturmaya çalışacak ve zaman zaman büyük sıkıntılar yaşayacak olan Kulüp, bir yandan da ülkenin başka bölgelerinde yeni hipodromların inşasına

[857] Örneğin *Start* mecmuası, 50'li yılların ortasında ülkedeki hipodromların yetersiz koşullarını farklı sayılarında sık sık gündeme getirmiş ve zaman zaman TJK'ya bu konuya yeterince eğilmediği gerekçesiyle ağır eleştirilerde bulunmuştur. Bunlara sadece birkaç örnek vermek gerekirse, Veliefendi'deki tribünlerin kapasite ve konfor konularındaki eksikler, gişelerde ve büfede çalışan personelin acemilikleri ve yenilenmeyen hoparlörler; Buca'daki ahır sayısının koşan at sayısının çok altında kalması; birkaç sene önceki haline göre hayli toparlanan Ankara Hipodromu'nda ise muhasebe çalışanlarının yaptıkları hatalardan bahsedilebilir. "At çokluğunun doğurduğu meseleler", **Start**, y. 2, s. 56 (29.03.1955): 3; "Veli efendiden notlar", **Start**, y. 2, s. 68 (21.06.1955): 3; "Yapılanlar ve yapılmayanlar", **Start**, y. 2, s. 72 (19.07.1955): 2; "Yarışçılığımızın aksak tarafları 1: Muhasebe", **Start**, y. 2, s. 86 (25.10.1955): 2.

eğilmek durumunda kalacaktır. Eldeki üç saha arasında öncelik Veliefendi'dedir. Zira önceki yüzyıldan beri atların koştuğu bu alan, gerek imparatorluk gerekse de Erken Cumhuriyet dönemlerinde geçirdiği düzenlemelere rağmen hâlâ bir hipodrom hüviyetinde değildir. Dahası, on yıllık DP iktidarının ilk yarısında büyük bir nüfus artışı yaşanan "taşı toprağı altın" İstanbul, doğal olarak yarışlara en fazla ilgi gösterilen kent durumundadır ve Veliefendi'nin bir an önce bu ilgiyi karşılayacak kapasitede bir hipodroma dönüştürülmesi gerekir. Ayrıca bu yıllara kadar kent merkezinin dışında kalan Veliefendi, 1954 sonrasında kentin batıya doğru hızla büyümesi sonucunda çevresi yavaş yavaş gecekondularla kalabalıklaşan bir muhite dönüşmeye başlamıştır.[858] 1950-1960 arasında yalnızca dokuz ilçesi olan kentte, bu süre içinde görülen en radikal nüfus artışı, Veliefendi'yi de sınırları içinde bulunduran Bakırköy'de yaşanmış ve yeni sanayi tesislerinin kurulmasıyla ilçenin nüfusu on yılda yaklaşık iki buçuk kat artmıştır. DP'nin on yıllık iktidarının sonunda, idari sınırları Veliefendi'nin hemen dibinden başlayan Zeytinburnu ise, artık ilçe yapılacak büyüklükte bir kalabalığa ulaşacaktır.[859]

Hipodrom hüviyeti kazanmak bir yana, bir yarış sahası olarak bile Veliefendi 1950'lerin başında hayli harap durumdadır. Her yarış mevsimi başında ve yarışların devam ettiği haftalarda, gerek pistlerin gerekse de seyirciler için ayrılan bölgelerin eksiklerinden sık sık şikayet edilmektedir. 1950 yılında *Derbi*'de kaleme alınan bir yazı, Ankara ve İzmir'deki hipodromların nispeten elverişli koşullarını örnek gösterdikten sonra, Veliefendi'nin özellikle yarışseverler açısından sorunlu yönlerini ayrıntılı bir tasvirle ortaya koyar:

> "Bugün mesela Mısır'dan gelmiş bir ahbabınızı, Avrupa pistlerinde derece yapacak durumdaki klas atlarımızın koştuğu Veliefendi'ye götürebilmeniz imkansızdır. Zira böyle bir hal hem aleyhte propaganda hem de gülünç bir mevkie düşmeyi intaç eder. Sayın okuyucular, yarış yapıldığı bir yaz gününü gözönüne getirin; kızgın güneşin altında bir kilometre (İstasyondan giriş kapısına kadar) yürüdükten sonra, üstündeki arduazları sökülmüş taş tribünde yer bulamazsanız seyyar bir halde kalıyor ve metazori bir iskemle ele geçiriyorsunuz. Şayet de bilet de alacaksanız, iskemleden faydalanamazsınız. İtilip kakılarak parmaklıklara kadar

[858] Doğan Hasol, "İstanbul'un Dönüşümü", **Türkiye Mühendislik Haberleri**, s. 413 (2001/3): 48, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/402.pdf [30.01.2019].
[859] 1950 yılında 1.166.477 kişi olan İstanbul nüfusu, 1955 nüfus sayımında 1.533.822 kişiye yükselmiştir. Bakırköy ilçesinin nüfusu ise 1950'de 42.596 iken, on yıl sonraki sayım sonucuna göre bu sayı 102.617'ye çıkmıştır. Bölgedeki bu nüfus hareketinin yarattığı idari ihtiyaçlar sonunda, yıllardır sadece gecekondulardan ve fabrikalardan oluşan Zeytinburnu semti 1960'ta İstanbul'un onuncu ilçesi yapılmıştır. İbrahim Gökburun, "İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçeleri Dağılımı", **Journal of Anatolian Cultural Reseach**, 1(3) (2017): 113-116, http://www.ankad.org/index.php/Ankad/article/view/27/27 [29.01.2019].

> sürüklenmeyi göze alırsanız yarışları bir dereceye kadar seyredebilirsiniz, aksi halde kampana sesile yarışın başladığını, memurun levhaları asmasile de yarışın bittiğini öğrenebilirsiniz."[860]

1950'de Veliefendi'nin durumu bu haldeyken, 1955'e gelindiğinde de teknik altyapı ve çevresel koşullarda pek bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Ne beton ne ahşap tribünden yarışlar keyifle seyredilebilmekte, koşuların sonrasında sonuçları ve müşterek bahis verilerini halka bildirmeye yarayan eskimiş hoparlörler düzgün çalışmamakta, hipodroma gelip gitmek bile trenlerin doluluğu ve otobüslerin yetersizliği nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşatmaya devam etmektedir.[861] Ancak onuncu faaliyet yılının sonuna kadar TJK bu gündelik sorunların çözümüne sıkıca eğilmiş olmalı ki, 1960'ın yarış mecmualarında artık bu gibi eleştirilerin sayısı hayli azalmıştır.

TJK bu tür sorunlar yaşanan Veliefendi yarış sahasını bir hipodroma dönüştürmeye başlamadan önce, ilk olarak arsanın mülkiyetine sahip olmaya çalışır. Zira kiracı olunan bir yere yapılacak büyük yatırımların ileride mülk sahibinin elinde kalması riski vardır. Ayrıca, Tarım Bakanlığı'yla yapılan sözleşme uyarınca yirmi yıllığına yarış düzenleme yetkisi alındığına göre, bu süre boyunca ne Veliefendi'de ne de başka bir yarış yerinde yüksek kiralar ödemek, zaten mali gücü yarış ve bahis gelirlerine bağlı bir kurum için başka bir risk anlamı taşır. Bu amaçla, hemen 1954'te tüm sahanın dört-beş dönümlük bir kısmına sahip olan Sipahi Ocağı'ndan bu bölüm satın alınır ve mevcut alana beton bir tribün inşa edilir.[862] Burada Sipahi Ocağı için küçük bir parantez açmak gerekiyor: Veliefendi'deki saha mülkiyetinin atçılıkla ilgilenen bir kurumdan diğerine geçmesi, başlangıçta benzer hedeflere ulaşmak adına yapılan bir işbirliği gibi görülebilir. Ancak burada dikkat çeken husus, Sipahi Ocağı'nın İstanbul Harbiye'deki binalarının da aynı sene içinde önce Milli Müdafaa Vekaleti'ne terk edilmesi,[863] ardından da hükümetçe yıktırılmasıdır.[864] Aslında TJK ile bir ilgisi olmayan bu ikinci olayı, ilk bakışta İstanbul'un baştan aşağı yeniden inşa edilmeye kalkışıldığı bir program kapsamında, Şişli bölgesindeki kentsel düzenlemelerin bir parçası gibi düşünmek mümkün.[865] Ancak uzun yıllardır, süvarilerin ve sivil

---

[860] "İstanbul'un Hipodrom ihtiyacı", **Derbi**, y. 5, s. 182 (20.04.1950): 2.
[861] "Veli efendiden notlar", **Start**, y. 2, s. 68 (21.06.1955): 3.
[862] Üyken, **age**, 79.
[863] İstanbul Pangaltı'da Hazineye Ait Sipahi Ocağı Binasının Milli Müdafaa Vekaleti'ne Terk ve Tahsisi, 1955, TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-), No: 138-110-10.
[864] **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Birleşim 61, c. 11 (Mayıs 1956): 253-254.
[865] 1950-1954 yılları arasında Şişli-Beyoğlu hattında yapılan yıkım, imar ve altyapı işleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Ünsal Yavuz, "Demokrat Parti İktidarı Döneminde İstanbul'a İlişkin İmar

binicilerin antrenman yaptıkları ve kent belleğinde önemli bir yeri olduğu dönemin gazetelerine de yansıyan alandaki bu yıkımın,[866] aslında ülkenin NATO güdümüne girmesiyle askeri birliklerindeki mekanizasyona geçişin ve süvari sınıfının adım adım lağvedilişinin bir parçası olduğunu görmek gerekir. Nitekim hem Harbiye'deki hem de Veliefendi'deki alanlarını aynı yıl içinde terk eden Sipahi Ocağı, tüm birimleriyle Ayazağa'daki merkezine taşınacak, 1957 itibariyle süvari birliklerinin tasfiyesine başlanacak, 1965'e gelindiğinde ise elde kalan son muvazzaf süvari birliğinin de kapatılmasıyla orduda atlı birlikler -sembolik birkaç birim dışında- tarihe karışacaktır.[867] Sonuç olarak, TJK'nın 1954 yılında Veliefendi yarış sahasının bir bölümünü Sipahi Ocağı'ndan satın alması, Kulüp için kısmen de olsa ilk kez kendine ait bir yarış sahası edinmesi açısından çok önemli bir adımdır. Ancak iki kurum arasındaki bu mülkiyet devrinin, aynı zamanda DP iktidarının orduyla, kentsel planlamayla ve dış politikayla ilgili uygulamalarının bir parçası olması da kuvvetle muhtemeldir.

Veliefendi'nin arazi mülkiyeti konusu kısmen hallolduktan sonra, Kulüp yeni bir hipodrom projesi için kolları sıvar ve Erken Cumhuriyet yıllarından tanıdık bir ismi ülkeye davet eder: Paolo Vietti Violi. Ankara Hipodromu'nu ve İnönü Stadyumu'nu inşa eden İtalyan mimarla Veliefendi'ye yeni bir hipodrom planı hazırlaması için anlaşılır. 1956'da İstanbul'a gelen Violi, gazetecilere yaptığı açıklamada "Veliefendideki foto finiş tertibatı, manej sahaları, kapalı tribünleri olacak büyük hipodromu yapmak" üzere burada bulunduğunu aktarır[868] ve hazırladığı proje için TJK ihale ilanı verir.[869] İlanı takip eden günler boyunca gazetelerde İstanbul'a büyük bir hipodrom yapılacağının müjdesi verilirken, Kulüp yönetimi de yeni hipodrom hakkında bilgiler vermek üzere ekim ve kasım aylarında basın mensuplarıyla bir araya gelir.[870] Ancak tüm bu heyecan ve umut dolu başlangıca rağmen, Violi'nin tasarladığı

Politikaları ve Faaliyetleri" (Yüksek Lisans Tezi, TC İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, 2008); Gül Neşe Doğusan, "İstanbul "İmar"ı: 1956-1960" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004).

[866] "Sipahi Ocağı", **Cumhuriyet**, 28.08.1955.

[867] Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri...**, 61-62; Harita Genel Müdürlüğü. **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri** (Ankara: Harita Genel Müdürlüğü, 1982), 50.

[868] "Mimar Violi geldi", **Cumhuriyet**, 06.11.1956.

[869] 3 Kasım 1956'da Kulüp'ün Ankara'daki merkezinde yapılacak hipodrom inşaatı ihalesi için belirlenen bedel 14.118.673,9 TL'dir. İnşaat işlerinin kapsamı "hipodrom bina, pist ve tesisleri inşaatı" olarak ilan edilmiştir. "Hipodrom inşaatı ilanı", **Cumhuriyet**, 23.10.1956.

[870] "Yeni hipodrom inşa edilecek", **Cumhuriyet**, 27.10.1956; "Modern bir hipodrom inşa ediliyor", **Cumhuriyet**, 10.11.1956.

projeyi karşılayacak bir öneri gelmeyince, İstanbul'un yeni bir hipodroma kavuşması 60'lı yılların sonuna kadar uzayacak bir sürece yayılacaktır. Bu nedenle Kulüp, elindeki olanaklarla Veliefendi'yi peyderpey yenileme kararı alır. İlk iş olarak koşularda sakatlanan atlar için mevcut pist onarılırken, 1960'ta yeni bir çim pistin yapımına başlanacak ve Veliefendi tarihindeki ilk çim pist koşusu 7 Temmuz 1963 Pazar günü iki yaşlı İngiliz atları arasında 1200 metre mesafede koşulabilecektir. Atlar için geniş kapasiteli ahırların, seyirciler için de yeni bir betonarme tribünün inşaatı ve hipodroma uzanan yolun iyileştirilmesi ise ancak 60'ların sonunda ele alınabilecektir.[871] Tüm bu gecikmelerde, ülkenin ve Kulüp'ün dönemsel mali sıkıntıları, Kulüp ile belediye arasında yaşanan gerilimler ve 27 Mayıs Darbesi önemli rol oynamıştır.

Ankara ve İzmir'deki hipodromların mülkiyeti konusu ise, bu kentlerin belediyeleri ve il özel idarelerinin yarış düzenleme yetkisine talip olmaları, Kulüp'ten fahiş kira taleplerinde bulunmaları ve hipodrom çevresinde yürüttükleri kentsel düzenlemeler nedeniyle İstanbul'a nazaran daha da meşakkatli bir çalışma gerektirecektir.[872] Üstelik bu hipodromların koşulları da en az Veliefendi kadar kötü durumdadır. Örneğin Mart 1958'de Buca Hipodromu'nun çok kötü durumda bulunan çim pistine tek çözüm olarak kum dökülür ve ülkenin en çok ilgi gören yarış sahalarından birinde yaklaşık kırk sene çim pist koşusu düzenlenemez.[873] Ancak bu tür sorunların, daha ziyade oyunun resmi sorumlusu olan TJK'yı ve pistlerde mücadele eden atları ilgilendirdiği söylenebilir. Zira yarışlar üzerine bahis oynayanların, oyunu TJK'nın mı yoksa il özel idaresinin mi yönettiği, yarışın ne tür bir pistte koşulduğu veya hipodromda yeterli

[871] Üyken, **age**, 100, 106, 115, 122-123, 127, 129.

[872] İzmir ve Ankara'daki hipodromlarla ilgili, çoğu 60'lı yıllarda yaşanan ve Kulüp'e ciddi sıkıntılar yaratan sorunlara şöyle birkaç örnek verilebilir: İzmir İl Özel İdaresi'nin mülkiyetinde olan Şirinyer (Buca) Hipodromu için İzmir Belediyesi 1954'te 35.000 TL kira talep ederken, bu bedel kısa süre içinde 100.000 TL'ye çıkarılmıştır. 1963'te ise TJK'dan yıllık 250.000 TL kira istenmiş, uzun süren görüşmeler sonunda TJK yılda sadece iki buçuk ay yararlandığı hipodrom için 120.000 TL kira ödemeyi karşı tarafa kabul ettirtebilmiştir. Üyken'e göre, bu olağanüstü kira artırımının nedeni, belediye ve özel idarenin Kulüp'ü köşeye sıkıştırma ve yarışları düzenleme yetkisini eline alma çabalarıdır. Başkentte ise durum daha ciddidir: Ankara Belediyesi, kentin merkezindeki büyük yarış sahasını komple yıkıp burayı farklı bir amaçla değerlendirme arzusundadır. Ancak Üyken, hipodromun Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle yaptırılmış olması ve hem İsmet İnönü'nün hem de Celal Bayar'ın yarışlara gösterdikleri ilginin, hipodromu yıkma girişimini engellediğini ileri sürer. Buna karşın, başkentin coğrafi açıdan büyümesi yeni düzenlemeleri gerektirmiş, belediyenin 1965-1969 arasındaki inşaat planları hipodromu ve pisti olumsuz yönde etkileyecek şekilde tasarlanmış, hipodromun hemen yanına inşa edilen otobüs terminali büyük bir trafik yoğunluğuna ve kaza risklerine neden olmuştur. Kulüp, Tarım Bakanlığı, Ankara Belediyesi ve atlarını bu ortamda yarışlara sokmak istemeyen Ankaralı at sahiplerini karşı karşıya getiren bu durum, yine uzun görüşmeler sonunda çözüme kavuşabilmiş ve yarışlar Ankara'da devam edebilmiştir. **Age**, 113, 123, 135-139.

[873] "İzmir Yarışları Başlarken", **Derbi**, y. 13, s. 617 (12.03.1958): 2.

sayıda ahır olup olmadığı gibi konularla pek ilgilenmedikleri, tüm kentlerde yarışlara her geçen sene artan ilgi ve cirodan net bir şekilde görülmektedir. Bahsedilen bu yükselişi, TJK'nın 1 Şubat 1959 tarihli olağan genel kurulunda okunan faaliyet raporundan bir veriyle şöyle desteklemek mümkün: Kulüp, yarış düzenleme yetkisini aldığı 1953 senesini 4 buçuk milyon TL gelirle kapatmışken, 1958 yılının geliri 20 milyon 834 bin TL'ye yükselmiştir. Kazanan at sahiplerine dağıtılan yıllık ikramiye tutarı ise aynı beş yılın sonunda 600 bin liradan 8 milyon liraya ulaşmıştır.[874] Görüldüğü gibi, yarışlar şu ya da bu kurumun yetkisi altında, konforsuz tribünler veya çalışmayan hoparlörlerle dolu tesislerde koşulsa da, halkın müşterek bahislere gösterdiği ilgide kısa süre içinde önemli bir artış olmuştur.

Mevcut hipodromların oyunculara sundukları olanaklar dört dörtlük olmasa da, TJK yarış ve bahis yetkisini alır almaz, Encümen yıllarını anımsatırcasına fakat bu defa daha da davetkâr içerikli gazete ilanlarıyla halkı yarış günlerinde tribünlere davet eder. İlanlarda hem kurum adına bir özgüven hem de konuklar için cazip teklifler vardır. 50'li yılların ortasında İstanbul yarışlarına ait birkaç ilan şöyledir:

> "Türkiye Jokey Kulübünün büyük fedakârlıklarla bu sene yeni yaptığı tesislerile İstanbul at yarışları Bakırköy Veliefendi koşu mahallinde 20 haziran pazar günü saat 15 te başlıyacaktır. Hususi tribün numaralı koltuk 5 lira, loca 20 lira. Birinci mevki 250, 2 nci mevki 100 kuruştur. Seyircilerin her türlü istirahatleri temin edilmiştir."[875]

> "Çok zevkli ve eğlenceli bir hafta sonu tatili geçirmek imkanını Veliefendiye gitmekle elde edebilirsiniz. At yarışları, heyecan ve zevk kaynağıdır. Veliefendi yarış yerinde halkın her türlü istirahati temin edilmiştir. Numaralı koltuklar, localar emrinize amadedir. Koşular, Cumartesi günleri saat 15.30 da, Pazar günleri saat 15 te başlar. Bu Pazar mevsimin en büyük koşularından biri olan Boğaziçi koşusu koşulacaktır."[876]

> "Veliefendi at yarışları Türkiye Jokey Kulübünün verimli faaliyeti neticesi yeni tesislerile halkın büyük rağbetini kazanmıştır. At yarışları, zengin ikramiyeli programlarile, yeni Amerikan lüks barı, lüks tribün ve paviyonu, loca ve koltuklarile İstanbul halkına rahat ve çok güzel bir haftasonu tatili temin eder. Cumartesi ve Pazar günleri heyecan ve zevk kaynağı olan at yarışlarına gidiniz. Yarışlar Cumartesi saat 15.30, Pazar saat 15 te başlar. At yarışları, mevsimin en güzel eğlencesidir."[877]

> "İstanbul Veli Efendi Hipodromu – At Yarışları – Cumartesi Pazar saat 15.00 de Zengin İkramiyeler – Neriman Koşusu 7.000 Lira – Hipodromda buluşalım."[878]

> "İstanbul At Yarışları Her Cumartesi ve Pazar Saat 15.00 de Veliefendi Hipodromunda At yarışları zevk ve heyecan kaynağıdır - Sizde Yarışları Takip Ediniz Güzel Bir Gün Geçirirsiniz"[879]

[874] "Jokey Klüp Kongresi", **Derbi**, y. 13, s. 662 (03.02.1959): 2.
[875] "At yarışları", **Cumhuriyet**, 18.06.1954.
[876] "At Yarışları", **Cumhuriyet**, 24.07.1954.
[877] "At yarışları", **Cumhuriyet**, 14.08.1954.
[878] "Türkiye Jokey Kulübü", **Milliyet**, 01.07.1955.
[879] "İstanbul At Yarışları", **Akşam**, 15.07.1955.

TJK'nın dönemin gazetelerine verdiği bu tür ilan örneklerini çoğaltmak mümkün. Ancak 50'li yıllarda daha çok görülen bu davetkar mesajların yıllar içinde azalacağını ve 70'lere gelindiğinde artık Kulüp'ün bu tür ilanlarına -Gazi Koşusu gibi bazı özel günler hariç- neredeyse hiç rastlanmayacağını eklemek lazım. Görünürlük konusunda yıllar içinde gözlenen bu değişimin iki nedeni olabilir: ilki, yeni kurulan bir kurumun kendisini ve düzenlediği oyunu başlangıçta güçlü bir şekilde kamuoyuna tanıttıktan sonra zamanla bu etkinliğin tüm yönleriyle (hipodromun koşulları, yarış takvimi vb.) yeterince bilinir hale gelmesi; ikincisi ise, yarışlar ve bahisler hakkında ilerleyen yıllarda kamuoyunda oluşacak olumsuz intiba. Özellikle ikinci husus, bu oyunla ilgili 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan algısal dönüşümün işleneceği sonraki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Türkiye'de at yarışlarının 50'li yılları, ülkenin siyasal ve toplumsal tarihinde önemli bir kırılma noktası olan 27 Mayıs 1960 tarihinde kısa bir duraklama geçirir. Bunun nedeni, Kulüp'ün DP'li yöneticileri ve üyelerinden bazılarının 27 Mayıs Darbesi sonrasında göz altına alınmaları ve yarışlar da dahil olmak üzere ülkedeki tüm sportif faaliyetlerin darbenin ardından Milli Birlik Komitesi'nce (MBK) bir süreliğine yasaklanmasıdır. Bu duraklamanın sebep ve sonuçlarını bir sonraki bölüme bırakarak, TJK'nın kurulup üç sene sonra aktif çalışmalarına hızla başladığı 50'li yıllar şöyle özetlenebilir: 1953 ve 1955 ülke yarışçılığının kanunlarla düzenlenmesi bakımından çok önemli iki olay yaşandığı yıllardır. İlki 6132 Sayılı At Yarışları Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi, ikincisi ise At Yarışları Nizamnamesi ile At Yarışları Müşterek Bahisler Nizamnamesi sayesinde ülkede yarışlar ve bahislerle ilgili tüm kuralların kapsamlı bir şekilde işler hale gelmesidir. Zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrayacak bu kanun ve tüzük, 19. yüzyıldan beri oynanan bu oyunun tüm yönleriyle çağdaş bir düzene ve resmiyete kavuşması açısından büyük önem taşır. Zira bunların hazırlanması ve mecliste kabul edilmesinde, ilk kez bu oyunun ehli kimselerin girişim ve emekleri belirleyici olmuş, bu sayede 50'li yıllarda gerçekleşen atılımlar sağlam temellere oturabilmiştir. Bu dönemde atılan diğer önemli adımlardan ikisi, oyunun icra alanları olan hipodromların yeniden düzenlenmesi ile oyunun etiğini ve adaletini sağlama alacak teknolojik altyapının kurulmaya başlanmasıdır. Kulüp, ünlü İtalyan mimar Paolo Vietti Violi'yi yıllar sonra yeniden Türkiye'ye getirerek Veliefendi'yi bir hipodroma dönüştürebilmek için yeni bir proje hazırlatmış ve ihaleye çıkartmış, Ankara ve İzmir'deki hipodromlarınsa pistlerinden tribünlerine kadar bir dizi

düzenlemeyi kısa sürede hayata geçirmiştir. Hipodromlar konusundaki en büyük atılımlardan biri de, 1958'de Adana'da yeni bir hipodromun inşaatına başlanması ve bu sayede 60'lı yıllarda yarış düzenlenen kent sayısının dörde çıkarılmasıdır. Oyunun kurallarıyla ilgili öteden beri en önemli sıkıntılardan biri olan koşu sonucu kararının nesnelliği ve meşruiyeti konusu ise, 1955 itibariyle (henüz tek bir yarış yerinde olsa da) kullanıma giren fotofiniş uygulamasıyla çözüme kavuşmuş ve böylece oyunda teknolojik altyapının temelleri atılmıştır. Ne var ki bu başarıların yanında, yarış yetkisi üzerinde gözü olan belediyeler ve özel idarelerle bazı sorunlar yaşanmış, oyun sonucunun nesnel tayinine rağmen koşu başlangıcındaki sorunlara bir çözüm bulunamamış, üstelik yarışlarda doping ve şike yapıldığı yönündeki eleştiriler sürmüştür. Özetle, kısa sürede atılan önemli adımlar sonunda, yıllardır bu oyunun tek hamisi konumundaki devletten ilk kez yarış ve bahis düzenleme yetkisini almayı başaran, kurum tüzüğünü ve amblemini oluşturan, kendi bütçesini ve üye seçimini özgürce yapabilen, yıl boyu koşulan yarış sayısını arttıran ve buna bağlı geliri de hızla yükselen TJK, "starttan birkaç boy geç çıkmasına" rağmen kısa sürede yarışa adapte olmuş ve doludizgin koşmaya başlamıştır. Ancak elbette koşu içinde bazı tökezlemeler ve sarsıntılar yaşanacaktır.

5.3. Yüzyılın Ortasında Oyunlar ve Oyuncular

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerle ilk kez iktidara gelen, 1954 ve 1957'deki genel seçimlerle bu konumunu pekiştiren DP, 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyuşuna kadar yaklaşık on sene boyunca, İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'in başbakanlığında kurulan hükümetlerle ülkeyi tek başına yönetmiştir. DP dönemi ekonomi politikalarının temelinde, 1950 öncesinde devletin iktisadi faaliyetler üzerindeki uygulamalarının gereğinden fazla müdahaleci olduğu ve kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği görüşü yatar. Bu bağlamda, 1950-1960 aralığında yabancı sermayenin ülkeye girişi daha fazla teşvik edilmiş, kamuya ait üretim güçleri özel sektöre devredilmeye çalışılmış, tarım kesiminin gelişimine ağırlık verilmiş, ithalatın önü açılmış ve ithal tüketim malları iç piyasada ağırlık kazanmıştır. Liberal ekonomiyi savunan Demokratların iktidar döneminin ilk dört yılında, dış yardımlarla sağlanan yeni kaynaklar, Kore Savaşı'yla ihraç mallarına artan dış talep ve tarım politikalarını destekleyen elverişli iklim koşulları sayesinde işler yolunda gitmiştir. 1954 sonrasındaysa bu rüzgarların tersine dönmesine ve biriken dış

borç yükünün ekonomiyi bunalıma sürüklemesine rağmen, DP 1960'a kadar iktidardaki konumunu korumayı başarmıştır. Diğer yandan, 1946 itibariyle muhalefetteyken dönemin iktidar partisi CHP'yi ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü demokratik bir yönetim sergilememekle suçlayan Demokratlar, 1950 seçimleriyle idareyi ele aldıktan sonraki uygulamalarıyla bizzat kendileri ülkedeki muhalif söylemi kısıtlamaya başlamışlardır. İktidarın muhalefet üzerinde gitgide artan baskısı, din odaklı popülist politikaları ve ülkenin içine girdiği ekonomik darboğaz, 50'li yılların sonuna doğru özellikle üniversite öğrencilerinin başını çektikleri toplumsal hareketleri doğurmuş ve 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbeyle DP iktidardan indirilmiştir.[880] Bu bölümde, DP'nin on yıllık iktidarı boyunca içeride ve dışarıda yürüttüğü politikaların analizinden ziyade, bunların bilhassa yarışların düzenlendiği kentlerdeki gündelik hayat üzerinde yarattığı etkiler ele alınacak ve yine bu dönemde yaşanan toplumsal dönüşümlerin, halkın şans oyunlarına karşı ilgi ve eğilimlerinde bir farklılık yaratıp yaratmadığının tartışılmasıyla yetinilecektir.

5.3.1. Yeni Dönemin Girişimcileri ve Tüketicileri

DP, II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulmuş ve Soğuk Savaş yılları olarak nitelendirilen dönemin henüz başlangıcında iktidara gelmiş, liberal politika yanlısı bir siyasal oluşumdur. Savaş sonrasında iki kutba ayrılan dünya siyasetinde, SSCB'nin yanında bir Demir Perde ülkesi olmak yerine, tercihini ABD'nin başını çektiği Batı Bloğu içinde yer almaktan yana kullanan Türkiye'nin, pazar ekonomisine dayalı yeni siyasetinin yöneticisi konumundadır. Savaşın yıkıcı etkilerinin yavaş yavaş geride kaldığı bu yıllarda, 19. yüzyıldan beri yüzünü Batı dünyasına çevirmiş olan ülkenin yönü, artık Kıta Avrupa'sının da ötesine, ABD ve NATO'nun güdümüne girecektir. Takip edilen bu yeni yolda ise, toplumun büyük bir kesiminin -özellikle de kentlilerin- gündelik hayatında tanışacağı ve doğrudan ya da dolaylı tecrübe edeceği iki yeni olgu ortaya çıkacaktır: özel sermaye ve yeni bir yaşam tarzı.

ABD'nin toplumları daha fazla ve devamlı bir tüketime yönlendiren siyasal hedefleri, savaş sonrasında dünyanın önemli bir bölümünde etkisini göstermeye başlar. Türkiye gibi Doğu Avrupa, SSCB ve Ortadoğu arasında konumlanmış bir ülkede ise, bu politikalar hızla ve etkin şekilde hayata geçirilme ortamı bulur. Ulusları, toplumları,

[880] Kemal H. Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, çev. Esin Soğancılar (İstanbul: İmge Kitabevi, 2007), 111-155; Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)** (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996), 205-254; Kongar, **age**, 188-194.

kültürleri çeşitli anlamlar, söylemler ve somut ürünlerle gitgide birbirine benzer hale getiren ve yerel/geleneksel farklılıkları yok eden tüketime dayalı yaşam tarzının, DP'nin öncülüğünde Türkiye'de de kendisine sağlam bir zemin bulduğu söylenebilir. Tüketimi teşvik eden popülist söylemlerin vücut bulduğu reklamlar, ambalajlar, işaretler, imgeler ve markalar bu dönemde radyo, gazeteler, süreli yayınlar ve kamusal alandaki panolar gibi kitle iletişim araçlarının da katkılarıyla Türkiye'de hızla çeşitlenip geniş bir çevreye yayılır. Özellikle 1950'lerin ilk yarısında buzdolabı, radyo, elektrikli süpürge, çamaşır makinesi gibi dayanıklı tüketim malları vitrinleri süslerken, bu ürünlerin reklamları ve taksitli satış duyuruları ise tüketicilerin belleklerinde hızla yer etmeye başlar. Ne var ki kısa bir süre içinde, yani dış borç yükünün ekonomiyi zorlamaya başlayacağı 1955-1960 arasında, artık bu ürünlerin yedek parçalarına ulaşmak bile zorlaşacak ve karaborsacılardan spekülatörlere kadar piyasaya yeni oyuncular dahil olmaya başlayacaktır.[881] Yine de tüm hülyası ve doğurduğu sıkıntılarıyla beraber, bu yeni kültürü başlı başına bir deneyim olarak görmek gerekir. Gerek kentliler gerekse de kente yeni gelecekler, çevrelerini saran bu bilgi ve meta akışına öyle ya da böyle maruz kalacak ve bu yeni yaşam tarzı, yüzyılın son çeyreğinde artık bir alışkanlık halini alacaktır.

Tüketime dayalı yaşam tarzının ilk bakışta toplumsallaşmadan bireyselleşmeye doğru bir eğilimi tetiklediği görülebilir. Ancak bu olguyu aynı zamanda demokrasi ve dayanışmanın yeni ve farklı bir ifadesi olarak da kabul etmek gerekiyor. Zira daha önce ulus devlet ideallerinin, dini öğretilerin veya etnik farklılıkların belirlediği ayrımlara karşın, tüketimin sağladığı bireyselleşme ve özgürlük duyguları, insanlara geçmişle bağlarını koparmadan yeni bir kimlik kazandırmaya, topluluk içinde kendilerini yeniden ifade etmelerine ve ilişkilerini yeniden anlamlandırmalarına aracı olur.[882] Dünya genelinde mimariden giyim kuşam modasına, ulaşım araçlarından mobilya tasarımlarına, yeme içme kültüründen oyun ve eğlence alışkanlıklarına kadar kamusal ve özel alanlarda yaşanan dönüşüm, Türkiye'nin de 50'li yıllarının gözle görünen başat olgularından biridir. Artık tüketim malları da, tüketim biçimleri de hızlı bir değişim süreci içindedir. Bunlardan bazıları kısa sürede eskiyecek, bazıları ise yaşamaya devam edebilmek için yeni zevklere ve modalara göre biçimlenmek zorunda

[881] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Açlık, Fukaralık ve Yoksunluk Tarihi** (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 161-164.
[882] Mehtap Sağocak, "Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu", **Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi**, c. 2, s. 4 (2007): 258-261, http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-04696-ARTICLE-SAGOCAK.pdf [23.02.2019].

kalacaktır. Tıpkı kimilerine göre gitgide keyiften ve şeffaflıktan uzaklaşa da, her şeye rağmen ilgi görmeye devam eden ve "oyun" kimliğini kaybetmemek için yenilenmeye mecbur olan at yarışları ve müşterek bahisler gibi.

"Hür Dünya" tarafında yer almayı seçen ülkenin pazar ekonomisine dayalı yeni politikaları ve toplumun adım adım tecrübe etmeye başladığı bu yeni yaşam tarzı, 1950 öncesinde siyasetin boyunduruğu altında rahat bir yatırım ve ticaret olanağı bulamayan girişimci sınıfı da harekete geçirir. Bu sınıfın üyelerini meşgalelerine göre küçük tüccarlardan büyük toprak sahiplerine kadar geniş bir yelpazeye yaymak mümkün; ancak burada konuyla ilgili olanlar, II. Dünya Savaşı sonrasında kendi haralarını kuran, 1950 sonrası gelişen ithalat olanakları sayesinde her geçen sene ellerindeki at sayısını arttıran at sahipleridir. Zira TJK'nın kuruluşu için girişimde bulunanlar da, 50'li yıllar boyunca ardı ardına Kulüp'e üye olanlar da, haralarında yetiştirdikleri atları (daha sonra Adana'nın da dahil olacağı) dört kentte piste çıkanlar da, işte bu sermayedar sınıfın temsilcileridir. Dolayısıyla, Demokratların öncülüğünde esmeye başlayan liberal rüzgarların yararlanıcıları arasında, ülke atçılığının bayrağını devralan bu kesimi de saymak doğru olacaktır. Kim bilir, 1950'deki seçimlerle ülkenin ekonomi politikalarındaki bu radikal değişim gerçekleşmeseydi, belki de yarışlar Rıza Saka'nın önerdiği gibi devletleştirilecek ve bir süre sonra toplumun ilgisini kaybederek tarihe karışacaktı.

5.3.2. Oyuncular Çeşitleniyor: Eski Kentliler, Yeni Göçmenler

Yeni düzenin kendilerine sağlayacağı uygun ortamın farkında olan ve siyaset üstü bir kimlik edinen bu sermayedar çevre ile kısa süre içinde ortaya çıkan yeni girişimciler, DP'nin ilk yıllarında gerek iç pazardaki büyüme gerekse de tüketim mallarına karşı artan talep karşısında özellikle büyük şehirlerde çeşitli yatırımlara girişirler.[883] Bu yatırımlarla ortaya çıkan yeni istihdam olanakları, kırdan kente göç sürecinde kentin belki de en çekici yönlerinden biri olur. Öte yandan, 1950-1960 aralığında ülke nüfusu yaklaşık 21 milyondan 27 buçuk milyona yükselirken, Marshall Yardımı sonucu tarımdaki makineleşme nedeniyle kırsalda ciddi bir işsizlik sorunu baş göstermiş ve bu durum kitlelerin kentlere göçünü tetiklemiştir. 50'li yıllar itibariyle özellikle İstanbul'da, kimi atölye kimi fabrika düzeyinde fakat çoğu ara mal üretimi yapan pek çok üretim merkezi ardı adına açılırken, kısa süre içinde bu merkezlerin çevreleri,

[883] Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 164.

oralarda emek sarf edip geçimlerini sağlamaya çalışan işçilerin yaşam alanlarıyla dolmaya başlar.[884] Önceki bölümlerde de kısaca bahsedildiği gibi, bu dönemde kırsaldan gelen emekçilerin derme çatma konutlarıyla çevrili İstanbul'daki bu üretim bölgelerinden biri, Veliefendi'nin de içinde bulunduğu Kazlıçeşme-Zeytinburnu-Bakırköy hattıdır. Dolayısıyla imparatorlukların başkenti bu yıllarda yeni kültürlere ev sahipliği yapmaya başlarken, yarışlar ve müşterek bahisler de yeni müdavimler kazanacaktır. Bir yanda yaşam tarzları değişmeye başlayan kentin eski yarış meraklıları, diğer yanda yeni bir hayat kurmak üzere İstanbul'a göçen ve kendilerine alternatif umut kapıları arayan potansiyel bahis oyuncuları.

Tarımdaki makineleşme, toprağın miras yoluyla bölünmesi, kan davası ve kuraklık gibi nedenlerle kırsalda günden güne zorlaşan yaşam şartlarına karşın, kentlerin eğitim ve sağlık hizmetleri, en önemlisi de istihdam alanındaki geniş olanakları sayesinde sundukları çekicilik, on yıl içinde kentli nüfusun ülke geneline payının %25'ten %31,9'a yükselmesine neden olur.[885] Ancak bu aşırı ve hızlı kalabalıklaşmayı kaldıracak altyapı olmaması nedeniyle, başta gecekondulaşma olmak üzere kentlerde pek çok sorun baş gösterir. Başlangıçta kentin çeperinde inşa edilen gecekondular, yalnızca su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapı eksikleri dolayısıyla değil, aynı zamanda buralarda yaşayan insanların kent yaşamına ve kültürüne adaptasyonları, başka deyişle kültürlenme ve kültürleşme sorunları açısından da önemlidir. Zira kırdan kente göçerken yanlarında kendi kültür öğelerini de getiren bu kitleler, zorlu yaşam mücadeleleri içinde hem kendi geleneklerini ve kültürel kimliklerini koruyabilmek hem de yeni bir kentli kimliği edinmek gibi ikilemlerle karşı karşıyadır.[886] İkisinden birini tercih etmek gibi olasılık yoktur, zira kent yaşamında kaybolup yok olmamak için "kentli" olmak şarttır. Üstelik yukarıda da sözü edildiği gibi, yeni konuklarına kucak açan kentler de bu arada hızla değişmekte, bu kentlerin kadim sakinleri de gündelik hayatlarında yeni deneyimler edinmektedir. Boğaziçi'nde otomobil gezintileri, yaz aylarında sayfiyeler, mecmualardan takip edilen en son modalar,

[884] Çavdar, **age**, 156-158.
[885] "TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri: Yıllar ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları (1927-2018)", **Türkiye İstatistik Kurumu**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 [23.02.2019].
[886] Sabri Çakır, "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 23 (Mayıs 2011): 211-214, http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm [26.07.2018].

Yeşilçam filmleri, yeni kimlikler kazanan kulüpler, lokantalar, gazinolar, kumarhaneler... Yani yeni meraklar, yeni zevkler, yeni tüketimler.[887]

Kentte değişmeye başlayan tüm bu eğlence ve tüketim alışkanlıkları içinde, at yarışları ve hipodromların 50'li ve 60'lı yıllarda daha çok erkeklerin ilgi gösterdikleri bir alan olduğunu da eklemek gerekiyor. Dönemin yazılı basınından takip edildiği kadarıyla, kadınların da azımsanmayacak bir katılımları olduğu görülse de, örneğin bir yarış gününü hipodromda kadın kadına keyifli vakit geçirmeye gidenlerden pek söz edilmiyor. 1964 yılına uzanan anılarında, o zaman nişan olduğu Edip Çizmeci'yle birlikte Veliefendi'ye giden Leyla Çizmeci de benzer bir görüşte:

> "Ben 64 yılında Edip'le nişanlandım, baharda. Okulum vardı, okulum bitti. Ondan sonra yaz münasebetiyle, ben de at yarışlarıyla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Ne ailemde var, ne etrafımda var, ne duymuşum, ne görmüşüm, hiçbir şey bilmiyorum. Bizim eğlencemiz yazın plaja gitmek, denize gitmek. O sırada da Moda Kulübü var, oraya gidiyoruz fakat tabii ben Edip'le beraber olmak istiyorum. O da her cumartesi, pazar yarışa gidiyor. Ben de onunla beraber gittim. (…) Alt katta halk veya jokeyler, üst katta da daha hatırlı misafirler. O zaman Edip de daha aza değil ama biz üst kata çıkıyoruz. Aşağıda da küçük bir padok var, oradan da seyrediyoruz ama böyle küçücük, yani işte o gün kaç at koşuyorsa… Azdı. (…) Yukarıdan bakıyoruz, aşağı inmiyoruz. Aşağı inmek istiyorum, Edip de bana diyor ki 'oraya böyle hanımlar inmez, alışık değilsin'. Ben de çok gencim tabii. Yukarıdan atlara bakıyoruz. Ben hayvan seviyorum, gidip okşamak istiyorum, 'hayır' diyor bana fakat yukarıda da masalar [var], insanlar oturuyor ve bahis oynuyor. Yarış da öyle bir şey ki Ozan Bey, bir dakika, bilemediniz iki dakika süren bir şey. Ondan sonra aralarda kırk dakika bir boşluk var. Ben sıkılıyorum. Diyorum ki 'Edip niye bu boşluk?' Oyun oynayanlar, o zaman zarfında tartışıyorlar. Tüyolar alıyorlar, veriyorlar. Ben tabii bir şey anlamıyorum, bekliyorum. Bir dakika oluyor, birkaç tane at geçiyor önümden, bir tanesi kazanıyor. Kıyamet kopuyor, bağırıyorlar geldiğinde. E sonra ne oluyor? İşte gidiyorlar, kazandılarsa paralarını alıyorlar. Bir yazı böyle geçirdim. Aklım denizde, Moda'da ama işte nişanlı var bir tarafta. Geliyoruz. (…) Çok az kadın vardı. Daha ziyade erkekti. Hiç bizim muhitimizden de bir kimse yoktu. Yani hiç kimseyi tanımıyordum. Böyle bir köşede oturuyordum. Sonra birkaç kere kitap almaya başladım çünkü ben kırk dakika yere bakıyordum, göğe bakıyordum, hiçbir şey beni ilgilendirmiyor. Ben oyun da oynamadığım için hiçbir şey bilmiyorum. Kitabımı alıp okumaya başladım. O bir dakika içinde atlar koşarken iyi. Onda da eğer tuttuğunuz bir at yoksa o da size bir şey demiyor. Yani Ahmet kazanmış, Mehmet kazanmış, pek fark etmiyor."[888]

Ancak bu gözlemler, kadınların hipodromlara gelmediklerini düşündürmemeli. Nitekim Leyla Çizmeci'nin 1964 yazında Veliefendi'de yaşadığı bu deneyimin yanında, bir de o dönemde henüz çok genç bir jokey olan Süleyman Akdı'nın hatırladıklarına kulak vermek lazım. Akdı, 1965 yılında ilk kez gittiği Ankara Hipodromu'ndaki seyircilerden hayli etkilenmiş gözüküyor:

> "Ben 1965 senesinde gittim ilk defa Ankara'ya. Yarış günü, böyle melon şapkalı insanlar, puantiyeli hanımefendiler, her taraf dolu. (…) Standart bir yarış günü, bu şekilde gelen insanlar var. Mesela benim çocukluğumda orada üniversite talebeleri vardı, bayanlar, erkekler bir arada.

[887] Güven Gürkan Öztan, Serdar Korucu, **Tutku, Değişim ve Zarafet - 1950'li Yıllarda İstanbul** (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), 11-24.
[888] Edip ve Leyla Çizmeci'yle 13.10.2018 tarihinde İstanbul Ulus'ta yapılan sözlü tarih görüşmesi.

(…) Yani üniversite talebeleri bile o devirde yarışa geliyorlardı. Çok şık bayanlar gelirdi o zamanlar."[889]

60'lı yılların ortasına uzanan bu anılarda da görüldüğü gibi, TJK'nın kuruluşuyla birlikte yarışların ve bahislerin merkezleri olan büyük kentler, aynı zamanda hem yeni hem de eski sakinleriyle birlikte büyük dönüşümlere de ev sahipliği yapmakta, bir yandan kültürel açıdan daha da çeşitlenirken diğer yandan etkileri günümüze kadar ulaşacak sorunlara hazırlanmaktadır.

5.3.3. Kentte İlgi Çekici Bir Yer: Hipodrom

Kent hayatıyla yeni yeni tanışmaya başlayan göçmenler, geleneksel eğlence ve boş zaman alışkanlıkları değişen eski kentliler ve hem bir zevk hem de bir yatırım olarak yarış atı sahiplenmeye başlayan yeni girişimciler, yüzyılın ortasına gelindiğinde bu alanın yeni oyuncuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin yeni sakinlerinden başlamak gerekirse, kırdan kente göçün ilk dalgalarını kapsayan 50'li yıllarda gelenlerin bir kısmı küçük sermayedarlar olsa da, çoğunluğun işçi olarak çalışıp para biriktirme amacı taşıyan bekar erkeklerden oluştuğu söylenebilir. Bu grup, başlangıçtaki planlarını zamanla değiştirecek, biriktirdikleriyle memleketlerine dönmek yerine 60'lı yıllarda yavaş yavaş ailelerini de yanlarına taşıyacak, hatta sonraki dalgalarda daha yoğun göçlerin gelmesine öncülük edecektir.[890] İstanbul özelinden devam ederek, çoğunlukla kentin çeperindeki gecekondu tipi konutlara yerleşen bu kesimin, ev ve iş alanlarına hayli yakın konumdaki Veliefendi'deki at yarışlarıyla ilgilenmiş olmaları muhtemeldir. Nitekim geldikleri yörelerin tarımsal özellikleri ve dönemin ulaşım, haberleşme, üretim koşulları gereği atlara karşı az çok aşina oldukları düşünülebilecek bu grup, bu defa o atların meraklılarına para kazandırdıkları bir oyunla karşılaşmışlardır. Civarda yaşamaya başlayanlar için yarış sahasına ulaşım konusunda büyük bir sıkıntı olmadığı gibi, yarışlar sayesinde az bir para yatırarak büyük umutlar satın almak, yeni insanlar tanıyıp sosyalleşmek, boş zamanı bireysel olarak veya erkek erkeğe değerlendirmek gibi kazanımlar da söz konusudur. Sonuçta bu insanlar, kırsalda kazanamadıklarını elde etme umuduyla kente gelmiş fakat kısa süre içinde kent hayatının pahalılığıyla karşı karşıya kalmışlardır.

[889] Süleyman Akdı'yla 23.10.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

[890] Derya Özakbaş, "1950 Sonrası İstanbul'da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları", **Tarih Okulu Dergisi**, y. 8, s. XXII (Haziran 2015): 418-419, http://www.johschool.com/Makaleler/1012175095_20.%20DERYA%20%C3%96ZAKBA%C5%9E.pdf [27.02.2019].

Üstelik 50'li yıllarda henüz aileleri yanlarında olmadığı için yalnızlardır ve at yarışlarını izlemeye gitmek için çift olmak, şık giyinmek veya önceden bilet almak gibi gerekliler yoktur. Plaja, sinemaya, gazinoya veya bir kulübe gitmektense, yarışlara gitmek ve oradaki kalabalığın bir parçası olmak daha kolaydır çünkü hipodromlar ulaşılması hayli elverişli, üstelik çok daha anonim alanlardır. Öte yandan, yarışlar mesai günleri dışında koşulduğu için keyifli, ucuz, dahası günün sonunda maddi bir kazanç elde etme fırsatı sunan bir boş zaman etkinliği olarak da görülebilir. Yarış yerlerinde eskiden beri büfe, bar veya gazino gibi tesisler bulunsa da, görece daha düşük gelirli kesimin etkinlik boyunca yeme içme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için, dönemin yarış mecmualarından hareketle bu yıllarda seyyar satıcıların sayısında bir artış olduğu anlaşılıyor. Bu seyyar tezgahların çoğunda simit, halka, turşu gibi ucuz ama doyurucu ürünler satılmakta,[891] buna karşın büfedeki fiyatların pahalılığı önemli bir sorun olarak sık sık gündeme gelmektedir.[892] Ayrıca yarış yerlerindeki sabit işletmeler de bu oyuna merak duyanların sosyo-ekonomik durumlarının farkında olmalılar. Örneğin Veliefendi Gazinosu, Temmuz 1953 tarihli bir ilanında, "temiz ve itinalı surette hazırlanmış nefis yemek ve mezelerile soğuk bira ve meşrubatı çok ucuz fiatlarla" sunduğunu aktarır.[893] Yarış yerine giden yolda otuz yıldır hizmet veren Ziya'nın Lokantası da bütün yarışçıları mekanına davet ederken, sunumlarının "temiz, ucuz, bol" olduğunu özellikle duyurmaktan geri kalmamaktadır.[894]

5.3.4. Trenden Dört Tekerleğe Geçiş

Bu dönemde yarışlara ilgi gösterenler yalnızca kentin yeni sakinleri değiller. Aynı zamanda oyun, eğlence ve tüketim alışkanlıkları da yeni bir kimlik kazanan eski kentliler de yıllardır aşina oldukları bu oyuna ilgi göstermeye devam etmektedir. Nitekim Demokrat Partili yıllarda özellikle İstanbul'un cemiyet hayatı ve "sosyetesi" de önemli bir değişim içine girmiş, Erken Cumhuriyet yıllarının "vakur ve saygın baloları" yerine, Amerikan kültürüyle harmanlanan yeni eğlence tarzları ve mekanları da bu dönemde ardı ardına ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin deniz hamamlarının yerini alan ve Boğaziçi'nden Florya'ya, oradan da Adalar'a kadar yayılan plajlar, İstanbulluların yaz aylarını daha da renklendirmenin yanında, aynı zamanda kente

[891] Aziz Yener, "Esnaf işi koşu", **Derbi**, y. 8, s. 340 (12.05.1953): 3.
[892] "İhtikar ve istismar!", **Start**, y. 2, s. 69 (28.06.1955): 2; "Yapılanlar ve yapılmayanlar", **Start**, y. 2; s. 72 (19.07.1955): 2; "Hipodromdan Notlar", **Yarış ve At**, y. 1, s. 12 (17.05.1960): 2.
[893] "Veliefendi Gazinosu", **Derbi**, y. 8, s. 350 (22.07.1953): 8.
[894] "Ziya'nın Lokantası", **Derbi**, y. 8, s. 347 (01.07.1953): 2.

"plaj adabı" denen yeni alışkanlıklar da kazandırmaya başlar. Başka bir örnek ise hem sayıları hem de sundukları hizmetler artan gazinolardır. Rumba, samba, mambo, swing, rock'n roll gibi yeni müzik ve dans türlerinin icra edildiği, tango orkestralarından komedyenlere kadar sayısız sanatçının sahne aldığı bu mekanlar, kentlilerin adım adım yeni eğlence ve sosyalleşme alışkanlıkları arasına girer. Üstelik hangi semtteki gazinoda ne tür etkinlik düzenleneceği, artık bu dönemde magazin dergilerinden takip edilebilmektedir. DP'nin demiryolu yerine asfalttan yana olan ulaşım tercihi ise, bu yeni eğlence kültürüne eşlik eder. Tıpkı Veliefendi veya Buca Hipodromu'ndaki yarış günlerine ait ilanlarda görüldüğü gibi, merkeze uzak olan eğlence mekanları da afişlerinde "otomobil gider" ifadelerine yer vermektedir. Cumhuriyet öncesi yıllardan 1930'ların sonuna kadar İstanbul'da sayıları iki elin parmağını geçmeyen gazinolar ve plajlar, 50'li yıllarda ardı ardına açılarak kentin bu eksiğini kapatmış, özellikle yaz aylarında akşam saatleri ve haftasonları gibi boş zamanların başlıca eğlence merkezlerine dönüşmüşlerdir. Tabii bu arada kumarhaneleri de unutmamak gerek. Geleneksel bir alışkanlık olan kumar oyunları ve kumarhaneler, göçlerle büyüyen kentlerde gizli kapaklı yaşamaya devam etmektedir. Kahvehanelerde oynanan oyunların yanında, 50'li yıllar boyunca polis baskınlarından bunalan kumarbazlar kendilerine sürekli yeni adresler ararken, bu kaçma kovalamacanın hiç sonu gelmez. Üstelik kumar oyuncularını zengin-fakir, kentli-köylü, kadın-erkek gibi aidiyet gruplarına ayırmak da zordur. Yeraltı veya batakhane olarak nitelendirilebilecek mekanlarda küçük paralarla oyun oynayanlar, parolayla girilebilen kumarhaneye dönüştürülmüş evlerin müdavimi tüccarlar, lokal veya gençlik spor kulübü adlı mekanlarda yakalanan gençler, sadece kadınların girebildiği özel kumarhaneler, kiralanan bir motor içinde Boğaziçi'nin sularını tercih eden "zevk sahibi" kumarbazlar...[895] Kısacası 50'li yıllarda daha da kozmopolitleşen kent yaşamı, yeni kültürlere olduğu kadar, yeni zevklere ve tarzlara da ev sahipliği yapmaktadır. Tıpkı sıcak yaz günlerinde denizde yüzmek, müzikli bir akşam eğlencesine katılmak veya arkadaşlarla bezik oynamak gibi, at yarışları ve müşterek bahisler de -en azından bir-iki kuşak kentliler için- eski bir alışkanlıktır fakat bu alışkanlıkla ilgili deneyimler de tıpkı diğerleri gibi zamana uygun olarak bir değişim içine girecektir.

Yarış yerlerine ulaşım biçimlerindeki değişimle başlayalım. 1950 öncesinde kent merkezinin dışında sayılabilecek Veliefendi ve Buca Hipodromu, hatırlanacağı gibi

[895] Öztan ve Korucu, **age**, 43-45, 69-89, 307-309.

demiryolu hatları üzerinde konumlanmış ve yıllardır bu iki tesise gitmek için başlıca vasıta trenler olmuştu. Hâlbuki 50'li yıllarda ülkeyi yöneten Demokratlar, CHP'nin demiryolu politikalarına karşı çıkarak ülkeyi asfalt yollarla döşemiş ve bu dönemde motorlu taşıt sayısında ciddi bir artış olduğu gibi, toplumda otomobille seyahat etme kültürü de yerleşmeye başlamıştır.[896] 1939'da 5 bin 173 olan ülkedeki otomobil sayısının 1950'de 13 bin 405'e, 1955'te ise 29 bin 970'e yükselmesi, toplumun karayollarıyla ilgili yatırımlara verdiği olumlu tepkinin somut bir göstergesidir.[897] Elbette şehiriçi veya şehirlerarası yolculuklarda trenlerden bir anda vazgeçilmemiştir fakat at yarışlarını izlemek için hipodroma gidenlerin de yavaş yavaş motorlu ve dört tekerlekli araçları tercih etmeye başladıkları, dönemin mecmualarına yansıyan şikayetlerdeki değişimden anlaşılmaktadır. Yarışları Encümen'in düzenlediği 30'lu ve 40'lı yıllarda, yarış yerine ulaşımla ilgili dile getirilen şikayetler, ya tren seferlerinin yetersizliği ya da tren sayının azlığı nedeniyle yaşanan kargaşayla sınırlıyken, 50'li ve 60'lı yıllarda artık Veliefendi'ye otomobille gitmenin zorlukları ile bu defa trenlerin değil fakat dolmuşların ve otobüslerin yetersizliği gündeme gelmeye başlamıştır.[898]

Yarış tutkunları yavaş yavaş trenden motorlu araçlara geçerken, aslında benzer bir durum yarışacak atlar için de geçerlidir. İlk yıllardan beri, Ankara ilkbahar sezonu bittikten sonra atlar İstanbul'a doğru uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkmakta; önce trenle, ardından feribotla, son olarak da yürüyerek başkentten Veliefendi'ye getirilmektedir. Bu geleneksel yöntem, ülkedeki ulaşım olanaklarının değişmesiyle, biraz da Kulüp idarecilerinin girişimleriyle gitgide daha kolay hale dönüşmeye başlar. Atların iki kent arasındaki bu zorlu yolculuğunun hikayesini ve durumu iyileştirmek için başvurulan yöntemleri Oruntak şöyle hatırlıyor:

> "TCDD'nin yük vagonları vardır. O vagonlara üçer tane bir tarafına, üç tanesi de bu tarafa, altı tane at konurdu. Otlar konurdu. Seyisler de orada yatarlardı. Yani aynı vagonda yatarlardı. Haydarpaşa'ya gelirdi atlar. Orada iner atlar, bir arabaya yüklenip arabalı vapura konurlar. Sonra atlar yayan, Kabataş'tan geçerler, Davutpaşa'dan böyle yürüyerek Bakırköy'e gelirlerdi. (…) Buraya kadar yürürlerdi. Bir gün dediler ki, 'bu araba vapurlarının tabanı tahta olması lazım, hayvanlar ürkmesinler diye'. Gittim vapuru gördüm. Akşam Kabataş'a getiriyorlar, o vapur orada geceliyor. Ben Deniz Yolları'na gittim dedim ki 'ya kaptan, bu vapuru bize kiralasanıza. Alalım atları Haydarpaşa'dan, Taş İskele'ye getirelim, bu millet yürümesin'. 'Olur,' dediler ve

[896] Nuray Özdemir, "Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)" (Doktora Tezi, TC Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 112-113.
[897] Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978** (İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980), 326.
[898] "Veli efendiden notlar", **Start**, y. 2, s. 68 (21.06.1955): 3; "Yapılanlar ve yapılmayanlar", **Start**, y. 2, s. 72 (19.07.1955): 2; "Halka Yarışları Seyrettirelim", **Derbi**, y. 6, s. 246 (29.08.1951): 3; "Türkiye Jokey Klübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden", **Derbi**, y. 9, s. 372 (15.12.1953): 8; "Geçen Haftanın İçinden", **Derbi**, y. 15, s. 741 (16.08.1960): 2; "Yarışlar ve Gözümüze Çarpanlar", **Derbi**, y. 20, s. 918 (23.06.1964): 2.

> ben vapuru kiraladım, seferli. Şimdi miktarını bilmiyorum. (…) Hiç unutmuyorum, yükledik atları, atların hepsini almadı o vapur. Bir sefer daha yapacak. Sahilbent, yandan çarklı, araba vapuru. Bir de baktım, geminin çarkçıbaşısıymış, 'aman, sakın vapur düdüğü çalmasın' dedim. 'E kaptana söylersin' dedi bana. Elinde bir çanak, içinde istavrit kızartması. Dedim, 'bu ne?' 'Yukarıda, kaptanın misafirleri var' dedi. Bir de çıktım ki yukarıya; kaptan, Neyzen Tevfik, ondan sonra, çarkçıbaşı da geldi, su bardakları… Rakıları koyuyorlar, o istavritler de rakı mezesi. E biz de hasbihal ettik tabii. En nihayet Bakırköy'e geldik, Taş İskele'ye. Birinci seferi çıkardık. Dedim ki 'kaptan bir sefer daha var, ben artık gelmem, sen gene böyle, düdük çalmadan getirirsin'. 'Getiririm ama sen şimdi bize iki tane kiloluk rakı alman lazım' dedi. Şoför Mestan vardı, dedim ki 'git şuradan iki şişe rakı al kiloluk, getir' dedim. Neyse getirdik, verdik ve biz atların nakliyesine de ilk önce böyle başladık."[899]

Atların nakliyesinde bu tür iptidai yöntemlerden kurtulmaya çalışılırken, 50'li yıllarda hipodromlara hususi otomobilleriyle gitmeye başlayanların da, toplumun sosyo-ekonomik seviyesi yüksek üyeleri oldukları kolayca tahmin edilebilir. Zira bir yarış gününden yalnızca koşu sonuçlarını değil, zaman zaman "saha dışı" haberleri de aktaran köşe yazılarında görüldüğü gibi, yarış yerlerinin otoparkları artık dönemin lüks marka otomobilleriyle dolmaya başlamıştır. Dolayısıyla, yarışlara gitmenin ve bahis oynamanın da, tıpkı sıcak yaz günleri ve gecelerini plajlarda veya gazinolarda geçirmek gibi, yine 50'li yılların kent yaşamındaki eğlence ve boş zaman alışkanlıklarının bir parçası olduğu ortadadır. 1955 yılının İstanbul'daki yarış günlerinden birinin ardından, *Akşam* gazetesinde "saha dışı" bilgilerin aktarıldığı bir haber, dönemin yarışseverlerinin yalnızca bahis oynayıp ikramiye peşinde koşan vatandaşlar veya kente yeni gelip haftasonları erkek erkeğe vakit geçirmeyi amaçlayan işçiler olmadığını açıkça ortaya koyar:

> "Mamafih daha şimdiden İstanbulun en tanınmış ailelerine mensup hanımlarını yekdiğerini kıskandıracak mahiyette ki şık tuvaletleri ile, mükellef yazıhanelerine girebilmek için randevu almak ve bir iki şey sormak için istişare ücreti ödemek mecburiyetinde kaldığınız memleketin en şöhretli avukatlarını, doktorlarını, ticaret aleminin başta gelen şahsiyetlerini ve bu arada en popüler sporcularını burada görmek her zaman kabildir. Koşu sahasının yanındaki otomobil parkında en lüks otomobillerinin ve son zamanlarda zenginliğin sembolü haline gelen birbirinden muhteşem Kadillakların adedi de her hafta bir evvelkine nazaran artmaktadır. Ve bu yüzden emektar Veliefendi sahası ve dolayısile at yarışları artık sosyete muhitlerinde daimi olarak konuşulan bir mevzu haline gelmiştir. Bu bakımdan at yarışları yaz aylarında şehrimizin başlıca eğlence ve sosyete toplantıları için ilk akla gelen bir mahal olarak gösterilebilecek duruma girmiştir."[900]

Hatırlanacağı gibi, Akson 1940'ların ikinci yarısında "elit zümrelerin" hipodromlardan uzaklaşmakta olduklarını aktarmaktaydı. Hâlbuki yukarıdaki ifadeler, ya bu çevrelerin geri döndüğünü ya da yarışlara merak salan yeni "elitlerin" ortaya çıktığını göstermektedir. Öte yandan, aşağıda biraz daha ayrıntılı değinileceği gibi, DP

[899] Feridun Oruntak'la 14.06.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[900] "At yarışlarında 3 üncü hafta", **Akşam**, 01.07.1955.

döneminde hızla popülerleşen futbol dünyasının üyelerinin de bu yeni müdavimler arasında oldukları görülüyor. Örneğin 1959'un Temmuz ayında İstanbul'daki yarışlar, aynı zamanda dönemin popüler futbolcularının transfer pazarlıklarına da mekan olmuştur. *Milliyet* gazetesinin haberine göre, Beşiktaşlı, Vefalı, Adaletli ve Kasımpaşalı bazı futbolcular ile yeni sezon öncesinde onları kulüplerinin kadrolarına dahil etme peşindeki yöneticiler Veliefendi'nin tribünlerinde bir arada görülmüşlerdir.[901] Bu bilgiler, hipodromların yalnızca bir oyun alanı değil, aynı zamanda çeşitli buluşmaların ve toplantıların da gerçekleştiği sosyal ortamlar olmaya devam ettiğinin bir kanıtıdır.

5.3.5. Yarışlara Yeni Rakip: Futbol ve Spor Toto

1950'lerin kültür kurumlarında, gündelik yaşamında, bireysel ve toplumsal alışkanlıklarında yaşanan dönüşümün diğer bir örneği, bu dönemde hızla popülerleşmeye ve ticarileşmeye başlayan futbol alanında da görülebilir. Dolayısıyla burada at yarışlarına kısa bir ara verip, bu dönemde yeni bir tutkuya dönüşecek olan futbola ufak bir parantez açmak doğru olacak. DP'li yıllarda futbolun görünürlüğünün artması, bu tezin içeriğiyle bazı açılardan ilişkilidir. Bu bağlantılar, futbol kulüplerinin de tıpkı TJK örneğinde olduğu gibi DP'ye yakın siyasetçilerin boy gösterdikleri kurumlara dönüşmeleri, dönemin yeni modalarından biri olan magazin mecmualarının futbolcuları "yıldızlaştırarak" birer rol model ve tüketim nesnesi şeklinde topluma sunmaya başlamaları ve ülke tarihinde ilk kez futbol maçları üzerine bahis oynama olanağını getiren Spor Toto'nun ortaya çıkması olarak sıralanabilir.

Yukarıdaki satırlardan hatırlanacağı gibi, uzun yıllar boyunca at sahipleri ve yetiştiricilerinin bir hayali olan TJK, DP'nin iktidara gelişi sayesinde kurulmuş ve ilk on yılı içinde bu partinin milletvekilleri veya partiye yakın kişilerin yönetiminde faaliyetlerini sürdürmüştür. Benzer şekilde, aynı dönemde ülkenin önde gelen futbol kulüplerinde başkanlık ve yöneticilik yapanların da çoğunlukla DP'li milletvekilleri oldukları görülür.[902] Bu bilgiden hareketle, 50'li yıllarda futbolun siyasallaşmaya

[901] "Transferin 2. hafta blançosu: 950.000", **Milliyet**, 12.07.1959.

[902] Örneğin Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nde 1950-1952 arasında başkanlık yapan Salih Fuat Keçeci DP'nin 9. Dönem İstanbul, 10. Dönem Eskişehir milletvekili; 1956-1957 arasında başkanlık yapan Danyal Akbel DP'nin 10. Dönem Yozgat, 11. Dönem İzmir milletvekili; 1959-1960 arasında başkanlık yapan Nuri Togay ise DP'nin 10. ve 11. Dönem Çanakkale milletvekilidir. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün 1951-1953 yıllarındaki başkanı Osman Kavrakoğlu DP'den 9., 10. ve 11. Dönem Rize milletvekilliği; 1958-1959 yıllarındaki başkanı Agah Erozan DP'den yine 10. ve 11. Dönem milletvekilliği ve TBMM Başkanvekilliği yapmıştır. Vefa Spor Kulübü'nün 1958-1959 yıllarında

başladığı gibi bir iddia ileri sürülmediğinin altı çizilmeli. Aksine, daha tek partili yıllarda ülkedeki pek çok sporcunun CHP'ye üye yapıldığını ve yurt çapındaki tüm spor bölge başkanlıklarının CHP'nin il ve ilçe yönetimlerine bağlandığını unutmamak gerekir.[903] DP döneminin farkı, futbolun daha profesyonel bir yapıya dönüşerek diğer dalların önüne geçmesi, ikinci ve üçüncü liglerin kurulması, her kentte bir futbol kulübü kurulması ve milletvekillerinin kendi kentlerinin takımlarının bu profesyonel liglerde yer almaları için çaba sarf etmeleridir.[904]

İktidara geliş sürecinden başlayarak on yıllık yönetimi boyunca, daha fazla oy toplayabilmek için topluma popülist söylemlerle hitap etmeyi âdet haline getiren DP'nin futbola yaptığı bu yatırımlar, kısa süre içinde bu alanın başlıca aktörleri olan futbolcuları, sıradan sporculardan adeta "parlayan yıldızlara" dönüştürmüş, dönemin basını da bu çabalara aracılık etmiştir. 50'li yılların futbolcuları, artık sadece sportif kimlikleri ve başarılarıyla değil, aynı zamanda saha dışı yaşamlarıyla da topluma sunulmaktadır. Modaya uygun kılık kıyafetleri, ev halleri, aşk hayatları vb. yönleriyle boy gösterdikleri magazin mecmualarının sayfalarında yeni dönemin popüler şarkıcılarından, dansçılarından, aktör ve aktrislerinden farksız haldelerdir. Öyle ki, DP'nin liberal ve popülist politikalarına uygun bir yayın çizgisi izleyen meşhur aktüalite mecmuası *Hayat*, Ekim 1959'dan Nisan 1960'a kadar futbolun bu "şöhretlerini" bir yazı dizisi halinde sayfalarına taşımıştır. Üstelik futbolcularla yapılan röportajlardan oluşturduğu bu diziyi hazırlayan kişi, yine 50'li yıllarda ülkedeki ilk yarış mecmualarından biri olan *Hipodrom*'u yayınlayan ve bu tez çalışmasında da anılarına sıklıkla başvurulan tanıdık bir isimdir: Semiral Bilbaşar.[905] Erkeklerin ağırlıkta olduğu kitlelerin takip ettiği boylu poslu, yakışıklı, atletik görünümlü futbolculara karşın, çok daha dar bir çevrenin tanıdığı kısa boylu jokeylerle ilgili benzer bir yazı dizisinden bu yıllarda henüz söz etmek mümkün değil. Ancak *Hayat*'ın başını çektiği bu yayın politikası, hem 50'li yılların popüler kültür anlayışını

başkanlığını yapan Selahattin Karayavuz da DP'nin 10. ve 11. Dönem Trabzon milletvekilidir. Galatasaray Spor Kulübü'nün DP'li yıllardaki başkanları arasında ise at yarışlarından tanıdık bir isim olan, TJK'nın 1956 itibariyle genel sekreterliğini üstlenen DP'nin 9., 10. ve 11. Dönem İzmir milletvekili Sadık Giz sayılabilir. Bkz. **TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1950-1980**, ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010), https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html [04.03.2019].

[903] Atabeyoğlu, **age**, 20-27.

[904] Ecevit Kılıç, **Politik Goller / Futbol ve Siyaset** (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006), 21-22.

[905] Sevecen Tunç, "Hayat'ın Yıldızları: 1950'lerin Türkiyesi'nden Tüketim Kültürü, Futbol ve Şöhret", **Toplum ve Bilim**, s. 130 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 137-154.

yansıtması hem de kısa süre içinde at yarışı bahislerine rakip olacak yeni bir oyunun habercisi olması bakımından önemlidir.

Sportif bir etkinliğin sonuçları üzerinden para kazanmaya dayanan, dönemin oyun kültürünü etkileyen ve kısa sürede yeni bir oyuncu çevresi yaratacak olan bu yeni rakip, hakkındaki yasa tasarısı Ocak 1959'de mecliste kabul edilen "futbolda müşterek bahis", yani Spor Toto'dur.[906] 1946'dan beri İtalya ulusal ligindeki futbol maçları üzerine kurgulanmış kombine bahis oyunu *Totocalcio*'dan model alınan[907] ve Türkiye'de yeni profesyonelleşen futbol ligindeki maçların sonuçlarını doğru tahmin etmeye dayanan bu oyunun,[908] iktidar kanadında güçlü destekçileri vardır. Öne sürülen öncelikli gerekçe, tıpkı at yarışlarında olduğu gibi, futbol bahislerinden elde edilecek gelirle gençliğin yararlanacağı yeni spor sahaları yapılabileceği iddiasıdır. Aynı zamanda çoğu DP milletvekili olan kulüp başkanları, müşterek bahsin "futbolda tek inkişaf yolu" olduğunu dile getirirken, Vefa Spor Kulübü'nün başkanı ve Trabzon milletvekili Selahattin Karayavuz, bir adım daha ileri giderek bu oyunun at yarışları gibi bir kumar olmadığını, Spor Toto gelirleri sayesinde İstanbul'a yüz bin kişilik bir stadyum yapılabileceğini ileri sürer.[909] Hâlbuki aynı yıllarda, TJK yöneticileri de at yarışları bahislerinden elde edilen gelirlerle eldeki hipodromların iyileştirildiğini, hatta Adana'ya yeni bir hipodrom kazandırmak için çalışmalara başlandığını müjdelemektedir.[910]

Yöneticiler ve siyasetçiler düzeyindeki bu tartışmalar bir yana bırakılırsa, DP'nin elinde ticarileşen ve popülerleşen futbol, özellikle kent yaşamında yeni bir tüketim ve eğlence kültürüne dönüşmekte, bu sırada toplum da Spor Toto adlı yeni bir oyunla tanışmaya hazırlanmaktadır. Gazeteler bu oyunun nasıl oynanacağından, ülke sporuna sağlayacağı katkılara kadar kısa süre içinde adeta bir güzelleme yarışına girerler. Yarış mecmualarına yansıyan görüşler ise, başlangıçta Spor Toto'nun at yarışı bahislerine olan ilgiyi etkilemeyeceğine dair bir özgüven içerirken, birkaç sene içinde aksi yönde endişelere dönüşmeye başlayacaktır. Spor Toto'nun adım adım ortaya çıktığı 1959-1961 aralığında, iki oyun türünün büyük farklar taşıdığı, at yarışlarının pek çok yönden

[906] "Müşterek bahis tasarısı Adalet Komisyonunda", **Cumhuriyet**, 22.01.1959.
[907] "La prima schedina nel 1946: ecco come è cambiato il Tottocalcio", **Corriere della Sera**, 18.12.2018, https://www.corriere.it/foto-gallery/cronache/18_dicembre_18/schedina-1946-ecco-come-cambiato-totocalcio-14f4379c-02e5-11e9-aeef-bd27e207a202.shtml?refresh_ce-cp [24.03.2019].
[908] "Sporumuz için Bahsi Müşterek lüzumludur", **Cumhuriyet**, 18.06.1958.
[909] "Tek inkişaf yolu: Müşterek bahis", **Milliyet**, 21.01.1959.
[910] Üyken, **age**, 80, 93.

daha avantajlı bir oyun olduğu, hatta Spor Toto oynayanların at yarışlarına kıyasla şansa çok daha fazla ihtiyaç duyacaklarını savunan yazılar çoğunluktadır. Bu görüşlere göre Spor Toto müşterek bahislere ilgiyi düşürecek bir tehdit değildir.[911] Bu anlatımdan, yarış mecmualarının bu yeni oyuna düşmanca davrandığı gibi bir intibaa kapılmamak gerekir çünkü böyle bir düşüncenin aksine, gündeme geldiği tarihten itibaren Spor Toto'nun içeriği, kapsamı, nasıl oynanacağı ve ödüllerin nasıl tahsil edileceği hakkında bu mecmualarda haftalar boyunca ayrıntılı bilgiler yayımlanmıştır. Hatta 1961 sonrasında, Spor Toto'nun önceki hafta sonuçları ve dağıttığı ikramiyeler ile takip eden haftanın programı ve tahminleri bile aynı sayfalarda yer bulmaya başlayacaktır. Ne var ki, başlangıçtaki iyimser hava, 1962 itibariyle tersine döner. Futbola karşı artan ilgi ve oyuna erişimdeki kolaylıklar sayesinde, halk Spor Toto'yu daha çok oynamaya başlamış, yarış gelirleri ise hızlı bir düşüşe girmiştir. Kısacası yarışçılık alanında başlarda pek önemsenmeyen Spor Toto, kısa süre içinde yarışların geleceğini tehdit edebilecek ciddi bir rakibe dönüşmüş ve müşterek bahislerin yeniden toparlanabilmesi için çözüm önerileri gündeme gelmeye başlamıştır. Oyunun devamının sağlanması için en fazla öne çıkan öneriler, hipodromların bir an önce elden geçirilerek cazibelerin arttırılması ve müşterek bahislere erişimin kolaylaştırılmasıdır.

5.3.6. Oyunun Eksiklerine Rağmen Havuzda Biriken Para Büyüyor

Spor Toto'nun müşterek bahislerin karşısına endişe verici bir rakip olarak çıkışı 1960 sonrasını bulacağı için, burada yeniden 50'li yıllara dönüp bahislerin gördüğü yoğun ilginin kaynaklarına ve beraberinde getirdiği bazı sorunlara bakmaya devam edebiliriz. 50'li yıllar boyunca nüfusu artan kentlerin altyapısı bu hızlı kalabalıklaşmaya yanıt veremediği gibi, hipodromlar da oyun oynamaya gelen konuklarını memnun etme konusunda aynı şekilde yetersiz kalmaktadır. İthalatın önündeki engellerin kalkmasıyla ülkede koşan at sayısı artınca,[912] yarış programları günden güne zenginleşmeye, bahislere katılım artmaya, daha fazla oyun oynandıkça da havuzda daha yüksek meblağlar birikmeye başlar.

Bahislere ilgi artarken oyunun icra alanları içinse aynı gelişimden bahsetmek biraz güç. Zira üç kentteki yarış yerlerini dolduran seyirciler, bir kısmı yukarıdaki satırlarda

[911] "Futbolda Müşterek Bahis", **Derbi**, y. 14, s. 658 (06.01.1959): 2-3; "Futbol Bahsimüştereki", **Derbi**, y. 14, s. 661 (27.01.1959): 5; "Müşterek Bahis", **Derbi**, y. 15, s. 709 (29.01.1960): 2; "Spor Toto", **Derbi**, y. 16, s. 766 (14.02.1961): 7.
[912] "İngiltereden yarış atı ithal edilecek", **Cumhuriyet**, 21.02.1957.

anılan çeşitli sıkıntılarla karşı karşıyadır: tribünler konforsuz, oyun oynamak için satışa çıkarılan bilet sayıları yetersiz, gişelerin önü kargaşa içinde, muhasebe çalışanları amatör, özellikle rüzgarlı havalarda ise ortalık toz dumandır.[913] Hatta tesislerin bakımsızlığı öyle bir hale gelmiştir ki, 1956'nın Temmuz ayında, Veliefendi'deki tribünün tavanından akan katran nedeniyle seyircilerin bir kısmının evlerine simsiyah halde döndükleri bile görülmüştür.[914] Yine de gazetelere ve yarış mecmualarına yansıyan bu sıkıntıların, meraklıları yarışlara gitmekten ve oyun oynamaktan alıkoyduğu söylenemez. Aksine, 1956 itibariyle her sene bahislerden toplanan ciroda yeni rekorlar kırılmaktadır. Örneğin *La Fleche* adlı safkanın birinci geldiği 1956'nın Gazi Koşusu günü, Ankara'daki yarışlara 700 bin liranın üzerinde bahis oynanmıştır.[915] Ciro konusunda en dikkat çekici kırılma ise, yine bir Gazi Koşusu'nun düzenlendiği 22 Haziran 1958'de yaşanır: pazar günü koşulan yarışlarda, ülke yarışçılık tarihinde ilk kez bir milyon liranın üzerinde bahis satışına ulaşılır.[916] Oyunun cazibesinde ve gördüğü rağbetteki bu artış, oyuna katılanların da sayısının artmasına, oyunun farklı çevreler için değişik anlamlar taşımasına ve oyuna erişim biçimlerindeki bazı yeniliklere bağlanabilir.

Öncelikle at yarışları ve müşterek bahislerin Erken Cumhuriyet yıllarının aksine, 50'li yıllarda tamamen kent kültürünün bir parçasına dönüştüğünü unutmamak gerekiyor. Zira 1927-1950 aralığında, bir hipodromu olsun ya da olmasın, Edirne'den Kars'a kadar yurdun dört bir yanında yarışlar düzenlenirken, 1950 sonrasında yarışlar uzun bir süre yalnızca İstanbul, Ankara, İzmir ve son olarak Adana'da koşulmuştur. Dolayısıyla bir yanda kırdan gelen müstakbel kentliler, diğer yandaysa bir kimlik değişikliği içindeki kentlerin yeni tatlarla tanışan eski sakinleri bu oyunu oynamaktadır. Birbiriyle yarışan atlar üzerine bahis oynamak ise, doğal olarak bu iki grup için de hem farklı hem de ortak anlamlar taşır: boş zamanı değerlendirmek, arkadaşlarla eğlenmek, sosyalleşmek ve para kazanmak gibi. İlk bakışta, oyunun bu kazanımlarının zaten 1950 öncesinde de var olduğu düşünülebilir. Ancak iki dönem arasındaki en önemli fark, artık kapsamı ve içeriği zenginleşen, üstelik bir de Spor Toto gibi yeni bir rakiple yarışmaya hazırlanan oyunun, eski dönemin aksine şimdi bire iki değil, bire bin kazandırmaya başlamasıdır. Oyunun katılımcılarını ifade eden

[913] "Veliefendideki Gişe Adedi", **Derbi**, y. 9, s. 364-365 (27.10.1953): 4. "Ne Umduk, Ne Bulduk!", **Start**, y. 3, s. 119 (12.06.1956): 2.
[914] "Katran Banyosu!", **Start**, y. 3, s. 124 (17.07.1956): 2.
[915] "Gazi Koşusunu Lafleş kazandı", **Start**, y. 3, s. 120 (19.06.1956): 6.
[916] "Geçen Pazar Satılan Bilet", **Derbi**, y. 13, s. 632 (25.06.1958): 8.

gruplardan biri evini yurdunu arkada bırakıp yeni bir umut yolculuğuna çıkmış, diğer grup ise farklı zevkler ve alışkanlıklar edinmenin yanında bir de girişim, sermaye, yatırım, tüketim gibi olgularla daha içli dışlı olmaya başlamıştır.

Geleceğe dair bu bakışlar ve gündelik hayatın dönüşümü, at yarışlarını basit bir haftasonu eğlencesinin ötesine taşır. Böylece oynanan bahislerin de, kazanılan ikramiyelerin de tutarlarında gözle görünür bir artış ortaya çıkar. Bu arz-talep ilişkisini birkaç sayısal veriyle açalım. Yarış günlerinden başlamak gerekirse, 1950'lerin ortasına kadar haftada yalnızca iki yarış günü varken (cumartesi-pazar), görülen yoğun talep üzerine bu sayı 1956'da üçe (perşembe, cumartesi, pazar), 1959'a ise dörde çıkarılır (perşembeden pazara). 1952'de bir yıl boyunca üç kentte toplam 286 koşu düzenlenirken, 1958'in yıllık yarış programında 708 koşu bulunmaktadır. Yine 1954'te, bir koşu gününde kombine bahislerden yalnızca iki ikili bahis, iki de çifte bahis oynanabilmektedir. 1960 yılında ise en az altı koşunun yer aldığı bir yarış gününde artık üç çifte bahis ve üç ikili bahis ya da iki çifte bahis ve dört ikili bahis oynatılmaktadır. Ayrıca her koşuya ganyan ve plase gibi bahisler de oynanabilmektedir. En dikkat çekici husus ise, bahislere yatırılan paralardaki radikal değişimdir: 1954 ve 1959 yıllarında Gazi Koşusu'nun koşulduğu iki Ankara yarış gününden bir örnek vermek gerekirse, ilkinde bir gün içinde oynanan tüm bahislerin (ganyan, plase, ikili bahis, çifte bahis) toplamı 270 bin 130 lira iken, sadece beş sene sonraki Gazi gününde bu tutar 1 milyon 241 bin 140 liraya ulaşmıştır.[917]

5.3.7. Seyretmediği Yarışa Bahis Oynayanlar, Bahis Oynamak İçin Şehir Değiştirenler

Dönemin oyun alışkanlıklarına ve bahis hasılatındaki bu yükselişe etki eden en önemli değişimlerden biri de şehirlerarası bahislerle ilgili gelişmedir. Zira üç kentte de oyuna karşı artan ilgi sonucunda, 1940'lara nazaran bir kentten diğerindeki yarışlara oynanan bahislerde de gözle görünür bir artış olmuş ve toplum gitgide izlemediği koşulara bile bahis oynamayı alışkanlık haline getirmeye başlamıştır. Hâlbuki yarışları Encümen'in düzenlediği yıllarda, oyuncular ancak yarış günlerinde gittikleri hipodromlardaki gişelerden bahislere katılabilmekteydi. Aslında ilk şehirlerarası bahis deneyimleri, 1941 itibariyle mevsimlik ihaleyi kazanan gazeteler veya mecmualar sayesinde tadılabilmişti. Ne var ki dönemin yayıncılık koşullarında bu başlangıcın hayli sınırlı

[917] Üyken, **age**, 76-95.

kaldığı söylenmelidir çünkü söz konusu mecmuaların yayın hayatları kısa sürmüştür. Mecmualar aracılığıyla şehirlerarası bahis 1948'de yeniden canlanmaya başlarken,[918] kent merkezlerindeki bayilerin gazeteler aracılığıyla halkı bahis oynamaya davet eden "yarış biletlerimiz gelmiştir" türündeki ilanlarına da yine 1948 ve 1949'un gazetelerinde rastlanmaktadır.[919] 50'li yıllarda ise bu olanakların kısa sürede çeşitlendiği görülüyor. Yarış düzenlenen kentlerde yaygınlaşmasına izin verilen bayiler sayesinde 50'li yılların oyuncuları hipodroma gitme zorunluluğundan kurtulmuş ve şehirlerarası bahisler yayıncılara ihale edilmek yerine önce TYAYSD, ardından da TJK tarafından örgütlenmeye başlamıştır. Artık İstanbullular Taksim'deki gişeden, İzmirliler Kemeraltı'nda Birinci Beyler Sokağı'ndaki gişeden, Ankaralılar ise Ulus'ta Anadolu Ajansı'nın yanındaki bayiden bahis oynayabilmektedir.[920] Tabii uzaktan bahis oynama konusunda her şeyin sorunsuz yürüdüğü söylenemez. Bir kentin yarış programı diğerine geç ulaşmakta, gönderilen programlarda birçok hatalı yazım bulunmakta, bilet değişimi ve iptali gibi işlemlerde sıkıntılar yaşanmakta, bayilerin ve hipodrom gişelerinin önünde uzun kuyruklar oluşmaktadır.[921] Ancak tüm bu sorunlara rağmen, oyunun tadını iyiden iyiye alan meraklılar durumdan şikayetçi fakat yine de bahis oynamakta kararlı ve isteklilerdir. Özellikle de İstanbullular.

Yalnızca yereldekilerin değil, şehirlerarası bahislerin de lokomotifi İstanbullu oyunculardır. 50'li yıllarda hızla büyüyen kentin eski ve yeni sakinleri, yaz aylarında Veliefendi'nin tribünlerini ve Taksim Bahçesi'ndeki gişenin çevresini boş bırakmazken, ilkbahar ve sonbaharda İzmir ve Ankara'da koşulan yarışları da uzaktan bahis olanağı sayesinde kaçırmamaktadırlar. Bununla birlikte, 1963'ün ilkbaharında artık Adana da İstanbulluların oyun alanlarına dahil olacaktır.[922] Diğer kentlerdeki yarışlara gösterilen bu yoğun ilgi, yarış mecmualarına yansıyan bilet satışı tutarlarında da açıkça görülebilir. Örneğin 1955 yılında, sırasıyla İzmir'de ve Ankara'da koşulan

[918] "Ankara at yarışları", **Cumhuriyet**, 10.05.1948; "Ankara İli Daimi Komisyonu Başkanlığından", **Cumhuriyet**, 30.09.1948.
[919] "Çayhane ve Gazinolara Müjde", **Cumhuriyet**, 27.03.1949.
[920] "İstanbullu yarış meraklıları Taksim Bahçesinde neticeler ilan edilirken dikkatle tabelayı süzüyorlar", **Derbi**, y. 6, s. 227 (03.05.1951). "İzmirlilerin dertleri?", **Start**, y. 3, s. 141 (13.11.1956): 7; "Ankaralıların ızdırabı!", **Start**, y. 4, s. 177 (20.08.1957): 2.
[921] "Ankara yarışları hakkında", **Derbi**, y. 6, s. 227 (03.05.1951): 7; "Koşmayan ve iki yere kaydedilen atlar", **Derbi**, y. 6, s. 231 (23.05.1951): 2; Aziz Yener, "Olmuyor beyler… olmuyor", **Derbi**, y. 9, s. 368 (17.11.1953): 2; "1954 Programı Hazırlanıyor!", **Derbi**, y. 9, s. 370 (01.12.1953): 2-3; "Dünyanın En Asil Sporu Bizde En Rezil Spor Oldu", **Start**, y. 2, s. 94 (20.12.1955): 3; "Hala aynı zihniyet!." **Start**, y. 3, s. 107 (20.03.1956): 2; "Yarış teşkilatından beklediklerimiz: Yarış meraklılarının temennileri", **Start**, y. 3, s. 146 (18.12.1956): 4-5; "İlk Haftadan Üzüntü!", **Start**, y. 4, s. 156 (19.03.1957): 5.
[922] "Müşterek Bahis Satışları", **Derbi**, y. 19, s. 866 (05.02.1963): 5.

ilkbahar yarışlarına üç kentten toplamda 16 milyon 326 bin 129 liralık bahis oynanmıştır. Bu tutar içinde, yarışlara ev sahipliği yapan kentlerden İzmir'de 2 milyon liranın biraz üzerinde, Ankara'da 4 buçuk milyon liraya yakın oyun oynanmışken, henüz kentlerinde yarış mevsimi başlamamış olan İstanbulluların katılımı 9 milyon 852 bin 483 lira ile diğer iki kentte yatırılan paranın çok üzerindedir.[923] Biraz daha özel bir örnek vermek gerekirse, 1957 yılı İzmir ilkbahar yarışlarının ilk iki haftasına bakılabilir. İzmir programının ilk haftasında toplamda 350 bin liraya yakın bahis oynanmış olup, bu tutarın 79 bin 213 liralık kısmını İstanbul'dan oynanan bahisler oluşturmuştur.[924] Haftalar ilerledikçe, oyuncuların iştiraki de artar: İzmir yarışlarının ikinci haftasında, bu defa oyuna yatırılan toplam para 376 bin lirayı geçerken, İstanbul'dan katılımın oranı 113 bin 519 lira, Ankara'dan ise sadece 38 bin 950 liradır.[925]

Bahislere karşı kentteki ilgi ve katılım öyle bir hale gelmiştir ki, TJK bu talebe karşılık vermekte başlangıçta hayli zorlanır. İstanbul'dan diğer iki kentteki yarışlara bahis oynamak için iki olanak vardır: haftasonu yarışları için ya cuma günü 16.00-20.30 arasında ve cumartesi günü 14.00-19.00 arasında Taksim Belediye Bahçesi'ndeki gişelere ya da cumartesi ve pazar günleri 11.00'den itibaren Veliefendi'deki gişelere gitmek gerekmektedir.[926] Ancak hem hipodromda hem de Taksim'deki gişelerde biletler kısa sürede tükenmekte, Kulüp'e daha fazla bilet koçanı göndermesi talep edilmekte,[927] hatta kentteki bayi sayısının arttırılması istenmektedir.[928] 50'li yıllar bu tür taleplerle geçerken, 1962'ye gelindiğinde Anadolu yakasındaki oyuncular artık Kadıköy'de ve Büyükada'da da birer gişe açılmasını isteyecek, kentteki üçüncü gişe 1963'ün ekim ayında Sirkeci'de tren garı ile benzinci arasındaki alanda kapılarını açacaktır.[929] Taksim'deki (önce Taksim Bahçesi'nde, daha sonra Tepebaşı'nda) ve Sirkeci'deki gişeler TJK tarafından işletilirken, bayilik sisteminin ilk uygulaması ise Kadıköy'de yine 1963'ün Ekim'inde hayata geçirilecek ve Fenerbahçeli eski futbolcu

[923] "Ekürilerin Kazanç Listeleri", **Start**, y. 2, s. 94 (20.12.1955): 4.
[924] "Ankara'da Hazırlık", **Start**, y. 4, s. 156 (19.03.1957): 6.
[925] "İkinci Haftanın Bilet Satışları", **Start**, y. 4, s. 157 (26.03.1957): 5.
[926] "Türkiye Jokey Klübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden", **Start**, y. 2, s. 56 (29.03.1955): 5.
[927] "Ne Umduk, Ne Bulduk!", **Start**, y. 3, s. 119 (12.06.1956): 2; "Alıcı Var, Satıcı Yok", **Start**, y. 4, s. 157 (26.03.1957): 4; "Yerinde Bir Karar", **Start**, y. 4, s. 163 (07.05.1957): 3.
[928] "Hala aynı zihniyet!.", **Start**, y. 3, s. 107 (20.03.1956): 2.
[929] "Sirkeci Satış yeri Faaliyete Geçiyor", **Derbi**, y. 20, s. 899 (01.10.1963): 2.

Ahmet Erol'un kıraathanesi, Anadolu yakasının yarış bileti satan ve bilenlere ikramiye dağıtan ilk bayisi olacaktır.[930]

Bu arada kentin kadim gişelerinde de ilginin eksilmeden devam ettiğini unutmamak lazım. Yaz aylarında koşuları izlemek için bile gitmesi külfetli olan Veliefendi, yarışların İzmir'de ve Ankara'da koşulduğu bahar ve kış aylarında, sırf buradaki gişelerden şehirlerarası bahse katılmak için yağmur çamur demeden boş hipodroma gelenlerle dolmaktadır.[931] Kentin merkezinde çalışıp yarış günleri mesai yapanlar ise, öğle arasında işyerlerinden çıkıp bahisler kapanana kadar Taksim'deki gişeye yetişmeye çalışmaktadır.[932] Hatta 1956'nın mayıs ayında Taksim'deki gişenin kapatılmasına halkın tepki göstermesi üzerine, gişe iki hafta sonra yeniden çalışmaya başlamıştır.[933] Kayacan, 1960 mart ayının bir pazar gününde, İzmir birinci hafta yarışlarına bahis oynamak için, atların koşmadığı ama gişelerin çalıştığı Taksim Bahçesi'ni ve Veliefendi'yi şöyle tasvir eder:

> "Yarışların başladığı, daha Taksim'de iken, belli oluyor. Taksim bahçesi istikametinde, elinde yarış mecmuaları açılmış, hızlı adımlarla yürüyenler, hiç te yabancı simalar değil (…) Sirkeci Meydanında da öyle. Taksilerin yerini Veliefendi dolmuşları almış. Tren gişelerinde Bakırköy bileti alanlar, her Pazar gününden fazla (…) Uzun zamandır Bakırköye gelmeyenlerin, ilk ağızda bulamadıkları Osmaniye dolmuş durağını arayanlar pek çok. Kartaltepe'ye yönelip, itfaiyenin önünde Yenimahalleden yaya gelenlerle krozman yapanların sayısı çok yüksek. Aksu'da da hissedilir bir faaliyet var. Seyyar börekçiler, köfteciler… Ramazan dolayısıyla iş yapamıyan lokantalardaki hazırlıklar… (…) Çoğu, aylardır, birbirini görmemiş olanlar müşterek zevk ve merakları olanlar at yarışlarının başlaması ile bir araya geliyorlar. Veliefendi muayyen bir toplumun müşterek kulübü. Atlara farklı şans vermelerinden başka ayrılıkları yok. Biletler alınıyor, lokantada yemek yeniyor ve… hoparlörün ilk ikili bahsi ilanını müteakip bundan sonra sene sonuna kadar, her koşuyu müteakip duyacağımız şu cümle işitiliyor: tüh yahu, bende direkti de oynamadım."[934]

Şehirlerarası bahis olanağı ve hipodroma gitmeye gerek bırakmayan kent merkezindeki gişelere rağmen, oyuna erişimdeki bu kolaylıkların herkesi tatmin ettiği söylenemez. Daha doğrusu, yarışları yalnızca bir bahis aracı veya şans oyunu gibi görenlerin haricinde, bir de üzerine bahis oynadığı atları mutlaka yerinde izlemeyi sevenler vardır. Bu tutkulu grup, 50'li yıllarda yeni bir alışkanlık edinmeye başlar: yarış izlemek için koşuların düzenlendiği kente yolculuk ya da özgün bir tabirle, "at yarışı turizmi".[935] 1950 öncesinde, yalnızca at sahiplerinin, jokeylerin ve gazetecilerin

---

[930] "Kadıköylüler'e Müjde!", **Derbi**, y. 20, s. 901 (15.10.1963): 5.
[931] "Yarışlara Dair", **Derbi**, y. 15, s. 720 (22.03.1960): 2.
[932] "Bir Şikayet", **Start**, y. 4, s. 175 (06.08.1957): 4.
[933] "Türkiye Jokey Kulübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden", **Start**, y. 3, s. 113 (01.05.1956): 7; "Türkiye Jokey Kulübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden", **Start**, y. 3, s. 115 (15.05.1956): 5.
[934] Yurdakul Kayacan, "Veliefendi'de Pazar", **Derbi**, y. 15, s. 719 (15.03.1960): 3, 7.
[935] "At turizmi" veya "binicilik turizmi" günümüzde turizm literatürüne girmiş alt dallardan biridir. Ancak turizmin bu alanı, ilgililerinin çiftliklerde, manejlerde veya geniş açık alanlarda katıldıkları

gerçekleştirdikleri bu yolculuklar, TJK'lı yıllarda artık bahis oyuncularının da bir araya gelip hayata geçirmeye başladıkları bir haftasonu eğlencesine dönüşmüştür. Bilbaşar'ın ve Çizmeci'nin 50'li yılların başına tarihlenen anılarında da aktardıkları gibi, yarış seyredip oyun oynamak niyetiyle yolculuk edenler çoğunlukla İstanbullulardır. Başlıca ulaşım aracı tren, buluşma noktası Haydarpaşa Garı, yolculuğun amacı Ankara Hipodromu'nda bir haftasonu eğlencesi, dönüş vakti ise pazar akşamki son tren seferidir.[936] Karayollarına yapılan yatırımlarla yıllar içinde bu yolculuklar tren yerine otobüsle, bazen de özel otomobillerle devam eder. Hatta zamanla bu yolculuklar -en azından birbirinden haberdar bir çevre arasında- öyle bir alışkanlığa dönüşmüştür ki, bu meraklıların kendi gidiş ve dönüş biletlerini önceden ayırtarak zaman zaman bir otobüsün tamamını doldurdukları bile olmuştur. Örneğin Kasım 1962'deki Ankara sonbahar yarışlarının koşulduğu bir haftasonunda, pazar günü İstanbul'a kalkacak 19.00 seferinde hiç yer kalmamış, tüm otobüs Ankara Hipodromu'ndan dönenlerle dolmuştur. Ulaşım biçimleri değişse de, yolcuların niyetleri ve yolculuklarda yaşananlar bakidir. Gidiş yönünde genellikle herkes neşeli ve heyecanlı, yemekli vagonlarda ertesi gün koşacak atlarla ilgili tahminlerini, tüyolarını, tavsiyelerini birbiriyle paylaşmaktadır. Pazar akşamki dönüş yolunda ise,

binicilik faaliyetlerini kapsar. Dolayısıyla at yarışlarıyla ilgili değildir. Ancak burada "at yarışları turizmi" diye bir kavram üretilmesinin nedeni, Türkiye'de yarış seyretmek ve bahis oynamak amacıyla bir yerden diğerine yolculuk eden ve yarış yapılan yerde bir süre konaklayan bu ilk meraklıların/gezginlerin aslında bir tür turizm alanının kapılarını aralamış olmalarıdır. Bu konu, 1963'ün mayıs ayında ilk kez *Derbi*'de gündeme getirilmiştir. Türkiye'de insanların yaz aylarında kentin sayfiye bölgelerine gitmenin yanında yavaş yavaş Güney Marmara ve Ege kıyılarındaki tatil kamplarını ve otelleri tercih etmeye, hatta ikincil konut edinmeye başladıkları bu dönemde böyle bir konunun gündeme gelmiş olması önemlidir. Makalenin odaklandığı konu, Türkiye'de hızla büyüyen yarışçılık alanının bir turizm faaliyeti olarak yurtdışından gelecek gezginlerin tur programlarına dahil edilmesidir. Yazıda, başta Veliefendi olmak üzere ülkedeki hipodromların seyirciler açısından olumsuz koşulları sıralanırken, ardından da bu sorunlar giderildikten sonra hipodromların yolunu gösteren çok dilli bilgilendirme levhalarının havaalanlarına, lokantalara ve otellere asılması önerilmektedir. "Atyarışları ve Turizm", **Derbi**, y. 19, s. 880 (21.05.1963): 2-3. Görüldüğü gibi, aslında at yarışı turizmi olarak sunulan bu öneriler, burada konu edilen İstanbul-Ankara yolcularına değil, ülkeye döviz getirecek yabancı gezginlere hitap etmektedir. Ancak bu makalenin üzerinden altmış yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, bilindiği kadarıyla günümüzde at yarışları ve hipodromlar kültür, spor veya binicilik turizmi kapsamında Türkiye'de gidilen ve tecrübe edilen alanlar değildir. Hâlbuki bugün Türkiye'de hem yerli hem de yabancı gezginlere hitap eden sayısız turizm faaliyeti veya destinasyonu vardır. Üstelik hipodromlar da geniş tribünleri, locaları, lokantaları ve çeşitli etkinlik alanlarıyla binlerce konuğu ağırlayacak kapasite ve olanaklara sahiptir. Ayrıca Veliefendi Hipodromu'nda ülke atçılık tarihinden bilgi ve belgeler sunan bir müze de vardır. Bu hipodromlarda turizm çekiciliğini arttıracak bazı düzenlemeler yapıldığı takdirde (örneğin müzedeki, müşterek bahis alanlarındaki ve lokantalardaki bazı bilgilendirmelerin çok dilli hale getirilmesi, gruplara özel hipodrom içi rehberlik hizmetleri sunulması, büyük yarışların koşulacağı günlerde turizm acenteleriyle işbirliği kurulması, havaalanı-hipodrom-otel transfer hizmeti sunulması gibi), Türkiye'de de at yarışları pekala tercih edilen bir turizm öğesine dönüşebilir.

[936] Bilbaşar, **age**, 31-32. Bilbaşar'ın yakın arkadaşı Edip Çizmeci de kendisiyle 13.09.2018 tarihinde yapılan sözlü tarih görüşmesinde, haftasonları İstanbul-Ankara arası yapılan bu yolculuklara arkadaşlarıyla çok defa katıldığını aktarmıştır.

farklı duygulara tanık olunabilir. Örneğin Üyken, kimi oyuncuların umduğundan düşük ikramiyelerle ya da hiçbir şey kazanamadan eve dönmenin hüznünü, bazen bir jokeyin beceriksizliğine duydukları öfkeyi, bazen de sadece izlenen koşularla ilgili sohbetlerini tarif ederken,[937] Bilbaşar da atları kazanan kişilerin dönüş yolunda düzenledikleri kutlama partilerinde kazanan/kaybeden yarışseverlerin hep birlikte eğlendiklerini anlatır.[938]

Başta İstanbullular olmak üzere, büyük kentlerdeki oyuncuların artık bir tutkuya dönüştüğü iddia edilebilecek bu ilgileri, hipodromların konforsuzluğundan veya gişe önünde oluşan kuyruklardan öte başka önemli sorunları da beraberinde getirmiştir. Sorunların nedeni ise çok açıktır: oyuna gösterilen ilgi sayesinde ortada biriken ödülün miktarı artarken, bu ödülden payını almak isteyen fakat çalışıp başarmak yerine oyunun kurallarına aykırı yollar denemeyi düşünen yeni oyunbozanlar. Yarışların geleceğini dahi tehdit edebilecek bu sorunlar, günden güne artan doping haberleri, türlü şike iddiaları ve bahislere gösterilen ilgiyi suistimal etmeye çalışan karaborsacılardır.

5.3.8. Oyunbozanlık Emareleri: Doping ve Yarış Hileleri

Doping konusuyla başlamak gerekirse, bilindiği gibi, atlara performanslarını arttırmak ya da düşürmek için doping ilaçları verildiğine dair söylentiler 1940'ların ikinci yarısında yayınlanan gazete ve mecmualarda sıkça dile getirilmeye başlamıştı. Hatta koşuların sonrasında yapılan testlerde dopingli çıkan atlar ve buna izin veren sahipleri cezalandırılmaktaydı. Ancak yine aynı yayınlardan takip edildiği kadarıyla, şunu da göz ardı etmemek gerekiyor: bu yılların oyuncularının öncelikli şikayetleri dopingden ziyade koşuların başında ve sonunda verilen hatalı kararlardır. Sonuçta bir atın kanında doping maddesi olup olmadığı gözle görülebilecek bir şey değildir fakat hangi atın yarışa geç başladığı veya hangisinin birinci geldiği -elbette kişiden kişiye değişse de- tribünlerden gözlenebilir. Böyle bir durumda itiraz edilecek ve suçlanacak kişi hemen orada, hakem kulesinin tepesinde oturmaktadır. Ayrıca fotofiniş uygulamasıyla bu sorunun bir kısmı 1955'te çözülmüştür. Hâlbuki test yapılmadığı sürece bir atın dopingli olduğuna dair dedikodular sadece gözleme dayanır ve bu iddianın yegâne başvuru kaynağı, bir atın birden çok yarışta gösterdiği performanslardaki

[937] "Bir otobüs yolculuğu", **Derbi**, y. 19, s. 855 (20.11.1962): 6.
[938] Bilbaşar, **age**, 33.

farklılıklardır. Genellikle kanında doping taşıdığı düşünülen atın sahibi, jokeyi veya antrenörü, örneğin at birkaç gün öncesindeki koşusunda uzak farkla birinci gelirken, o günkü koşuyu hayli geride tamamladığı için doping uygulayarak şike yapmakla itham edilir. Aynı şekilde uzun süre başarısız yarışlar koşmuş bir atın da, günün birinde kazandığı koşu sonrasında bu başarısı doping uygulandığına yorulabilmektedir. Sonuçta itirazların kaynağı olan konulardan biri aleni, diğeri ise örtülüdür ve suçlamalar çoğu zaman iddiadan öteye gitmez. 50'li yılların yarış gündeminde dikkat çekici olansa, dopingle ilgili haberlerin günden güne daha fazla konuşulur hale gelmesidir. Bu dönemde de koşular sonrasında testler yapılmakta ve yeri geldiğinde cezalar verilmektedir fakat sadece şüpheye dayalı olsa da, bir iddianın sıklığı artarak gündemde kalması, oyunun güvenilirliğini koruması açısından riskli bir durumdur. Tekrar etmek gerekirse, oyunbozanlığın olduğu yerde oyunun temel direklerinden biri yıkılır ve güvenilirlik kaybolduğunda oyuncular "masadan kalkar." Ancak dopingle ilgili söylentilerin artmasına rağmen, oyun miktarının ve oynanan tutarların da artmaya devam etmesi, oyuncuların ya bu iddialara pek itibar etmemeleriyle ya da bir oyunbozanlık olsa bile bunun varlığını kabul etmelerine rağmen oyunun verdiği keyif ve heyecanın baskın çıktığıyla açıklanabilir. Acaba oyunbozanlık, oyuncular tarafından bu oyunun ayrılmaz kurallarından biri olarak kabul edilmiş olabilir mi?

Yüzyılın ortasında şikayet edilen tek oyunbozanlık yolu doping değildir. Nitekim farklı hile türleri de artık gözle görünür ve "alışılır" hale gelmeye başlamıştır. Oyuna hile karıştığına dair iddialar genellikle "sürpriz" sayılan bir atın birinci geldiği koşuların ardından gündeme gelmektedir. Bu konudaki genel yaklaşım şöyledir: eğer çoğunluğun kanaatine göre yarışı kazanması gereken, yani "favori" addedilen at(lar) bunu başaramazsa, o zaman "işin içinde bir iş vardır." Başka deyişle, birinci gelemeyen favori atın ya sahibi ya jokeyi ya da antrenörü bir hileye bulaşarak bu sonuca bilinçli olarak etki etmiştir. Hâlbuki günümüzde de geçerli olan bu yaklaşımın -iyimser bir bakışla- hayli sorunlu ve oyunu kaybetmenin getirdiği üzüntüyle ortaya çıkan bir önyargı ve tepki olduğu söylenebilir. Zira at yarışı bir grup at ile onları yönlendiren ve hayatlarını bu işten kazanan, üstelik hayli riskli bir meslekle uğraşan jokeylerin başrolünde oldukları bir oyundur. Dolayısıyla ortada iki canlının işbirliği vardır: tüm yeteneklerine, disiplinlerine ve hazırlıklarına rağmen, onların da koşu sırasında morallerini, dikkatlerini veya sağlıklarını etkileyecek olumsuzluklar olabilir. Bu nedenle, her başarısızlığı bir oyunbozanlığa bağlamak doğru değildir. Ne var ki,

madalyonun bir de öteki yüzü olduğunu unutmamak lazım. O halde bu iyimser bakıştan sonra, bir de daha baskın olan şüpheci bakışa geçelim.

Bir zamanlar yapıldığına ihtimal vermeyen Akson'un bile yüzyılın ortasında artık varlığını kabul ettiği türlü hilelerin, 50'li yıllarda bu kadar fazla gündeme gelmesinin bir anlamı olmalı. Nitekim *Derbi*'nin Ekim 1951'de çıkan bir sayısında, isim verilmeden "as bir atın sahibi" ile "tanınmış bir antrenörün" yarışlarda hile yapıldığını kabul ettikleri, dahası oyunbozanlığın da bu oyunun ayrılmaz bir parçası ve keyifli tarafı olduğunu düşündükleri aktarılmıştır. Mecmuaya göre, konuyla ilgili at sahibi "koşularda hile olmazsa tad olmaz" derken, antrenör de benzer bir düşüncededir: "hileyi bulmak oyuncuların işidir, her zaman favoriler kazanırsa yarışlara rağbet kalmaz".[939] O halde, alanın aktörlerinin de varlığını kabul ettikleri öne sürülen -atlara ilaç vermek dışındaki- bu hile türleri nelerdir? Öncelikle kadim sorunlardan biri olan hatalı startlar, hakemlerin göz yumdukları iddia edilen hilelerin başında gelir. Örneğin 1951 sonbaharında Ankara Hipodromu'ndaki bir koşuda "hatır ve hayalde olmayan" *Yıldız* isimli at birinci gelmiş, hâlbuki haftalardır başarılı performanslar sergileyen *Neslihan, Dilber* ve *Ceylantek* koşuyu hayli geride tamamlamışlardır. Favoriler üzerine oynayarak bahsi kaybedenlere göre bu sonucun nedeni, koşunun başında *Yıldız*'ın rakiplerine göre yarışa önde başlaması ve hakemlerin bu duruma göz yummalarıdır.[940] Başka bir hile örneği ise, atlara yüklenen kilolarla ilgilidir. Oyunun kurallarından biri olarak, atlara binecek jokeylerin ve gerekli teçhizatın kilosu önceden kamuoyuna ilan edilir. Nitekim bahis oynarken dikkat edilen unsurlardan biri de bu kilolardır. Ancak 1953 ilkbaharında İzmir'deki koşulardan birinde görüldüğü gibi, bazı jokeyler ilan edilenden daha ağır olmalarına rağmen bu kusurlarını tartı hakemlerinden saklamaya çalışırken yakalanmışlardır.[941] "Gizli eküri" olarak bilinen ve birden çok atın aslında aynı at sahibi adına koşması fakat bunun resmi olarak ilan edilmemesi ise, bu yıllarda şikayet edilen başka bir hile yöntemidir. *Ecurie* Fransızca bir sözcük olup, Türkçeye "ahırdaş" olarak çevrilmiştir.[942] Bu tanım, bir koşuya aynı ahıra ya da sahibe ait birden çok atın katılması durumunda kullanılır. Bir at sahibinin aynı koşuda birden çok atının koşması kurallara aykırı değildir. Bunlardan biri birinci geldiğinde onun üzerine bahis oynayanlar gibi, ekürisi olan atın üzerine bahis

[939] Ahmet Bilge, "Atyarışlarındaki Keşmekeş", **Derbi**, y. 7, s. 256 (31.10.1951): 2.
[940] "Hileler Devam Ediyor", **Zafer**, 28.10.1951'den aktaran **Derbi**, y. 7, s. 256 (31.10.1951): 8.
[941] "Basit Duygulu Hileler!..", **Derbi**, y. 8, s. 335 (08.04.1953): 2.
[942] "Eküri", **Türk Dil Kurumu**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=EKÜRİ [08.03.2019].

oynayanlar da kazanmış kabul edilir. İşin hileye uzanan boyutu ise, bu bilginin önceden ilan edilmemesi ve oyunculardan saklanmasıdır. İki veya daha fazla atın "gizli eküri" olarak yarışa katılmaları durumunda, bunlardan herhangi biri birinci geldiğinde at sahibi ödül kazanırken, aslında ekürisi üzerine bahis oynayanlar bu durum önceden bildirilmediği için kaybetmiş sayılırlar. Tıpkı 1956 ilkbaharındaki İzmir yarışlarında görüldüğü gibi. 7 Nisan Cumartesi günü gerçekleşen altıncı koşuya katılan *Ref Ref* ile *Sabi* aynı kişiye ait atlardır. Ancak bu durum yarış programlarına yansımadığı ve dönemin başarılı jokeylerinden Ekrem Kurt o koşuda *Sabi*'ye bindiği için, oyuncuların büyük bölümü *Sabi* üzerine bahis oynamış fakat *Ref Ref* yüksek bir ganyanla birinci gelmiştir. Bu durumda, her iki atın da sahibi olan kişi birincilik ikramiyesini alırken, iki at eküri koşmalarına rağmen bu durum kayıtlara geçmediği için *Sabi*'ye oynayan kalabalığın biletleri yanmıştır.[943]

Dopingli ilaçlardan gizli ekürilere, koşu başlangıcındaki hatalardan jokeylerin kilo fazlalıklarına kadar 50'li yılların yarışlarında pek çok hile türünün tecrübe edilmeye başlandığı görülüyor. Bunlar dışında, bazı jokeylerin birinci gelmemek için bindikleri atları koşu sırasında bilinçli olarak tutmaları veya bazı at sahiplerinin hasta haldeki atlarını bile bile yarışlara kaydettirmeleri gibi başka hile iddiaları da saymak mümkün. Tabii oyunbozanlığın olduğu yerde, oyuncunun da buna karşı bilinç ve farkındalığının arttığını unutmamak lazım. Örneğin 1950 öncesinin yarış haberlerinde, sonuçlara itiraz eden oyuncuların genellikle hakem kulesinin çevresinde toplandığı, hakemlere ve yarış otoritesine bağırıp çağırdığı, tepkilerin zaman zaman polis ve jandarmanın müdahale etmesini gerekecek düzeye geldiği görülmekteydi. Tıpkı Temmuz 1949'daki Veliefendi Yangını'nda olduğu gibi. 50'li yıllarda ise oyuncular itirazlarını kimi zaman yine hakem kulesinin çevresini sararak dile getirmeye devam etseler de, artık taşkınlığa varan olaylar gazete ve mecmuaların sayfalarında gitgide azalırken, bu tür tepkiler yerine hakkını mahkemede aramaya yönelen oyuncular bile ortaya çıkmaya başlar. *Derbi*'nin aktardığına göre, 1953 İzmir ilkbahar programında, üzerine ikili bahis oynanmış bir koşuda hile yapıldığını iddia eden kalabalık bir seyirci topluluğu bu nedenle savcılığa başvurmuştur.[944] Kaba kuvvet kullanmak yerine, sesini basın aracılığıyla duyurmaya çalışan oyuncular da yine bu dönemdeki bilinçlenmenin başka bir örneği olarak görülebilir. *Derbi, Start, Hipodrom, Yarış ve At* gibi arka

[943] "Refref-İmren ikilisi 95.10 Verdi!", **Start**, y. 3, s. 110 (10.04.1956): 3.
[944] "Savcılığa Müracaat", **Derbi**, y. 8, s. 335 (08.04.1953): 5.

arkaya yayın hayatına başlayan yarış mecmuaları, sayfalarında oyuncuların övgü ve şikayetlerini aktaran "okuyucu köşelerine" yer verirken, dergilere yazdıkları mektuplarla şüphelerini ve itirazlarını bu sütunlarda dile getirmeye çalışanların sayısı hiç de az değildir. Kısacası oyunda hile yapıldığı şüphesi varlığını korumaya devam etse de, oyuncuların itiraz ve hak arama biçimlerinde bir dönüşüm olduğu söylenebilir. Yine de, yukarıda sözü edildiği gibi, kanıtlanmadığı sürece bu tür iddiaların bahisleri yatan oyuncuların önyargılarından öteye gidemeyeceği de unutulmamalıdır.

Atların, koşu sayısının, yarış günlerinin ve bahis oyunlarının miktarı arttıkça, buna paralel olarak sayısı artan ve çeşitlenen usulsüzlük iddialarının gerekçelerini de göz ardı etmemek gerekiyor. O halde bu düşüncelerin olası nedenleri hakkında fikir almak için, TJK'nın kuruluş sürecinde emeği olan ve 1956'da Kulüp'ün genel müdürlüğüne getirilen Abdurrahman Atçı'nın görüşlerine kulak verilebilir. 1950 yılında kaleme aldığı "Yarışlardan neden şikayet edilir" başlıklı yazısında Atçı, oyuna hile karıştırmanın nedenlerini ekonomik gerekçelere bağlar. Atçı'ya göre, yarışçılık alanındaki hilebazlar daha fazla para kazanmak için at sahiplerini, jokeyleri, antrenörleri ve seyisleri kandırmakta; bu muhataplar ise kimi başarısızlıktan kimi de kötü çalışma koşullarından dolayı bu işten yeterince para kazanamadıkları için hile tekliflerine olumlu yanıt vererek oyunbozanlığa ortak olmaktadır:

> "Bütün bir mevsim atının peşinden koştuğu halde tek bir koşu kazanamadan cebindeki parayı da sarfeden ve at kadar müşterek bahsin düşkünü olan bir at sahibi bu gibi hilelere pekâlâ alet olabilir. Hayatında atı yalnız araba çekerken gördüğü halde kolayca antrenör lisansı alan ve at sevgisi ile hiçbir ilgisi olmayan antrenör müsveddesi bu işi seve seve yapabilir. Hayatı pahasına bu mesleğe atılmış olan ve bir kaza sonunda bu mesleği terketme mecburiyetinde kaldığı takdirde kendisine yardım edecek bir sendikası olmadığı için sürünmiye mahkum olduğunu bilen jokey doğru yoldan inhiraf edebilir."[945]

Atçı'nın çözüm önerileri ise, oyun yönetiminin etkin ve bilgili kişilerce ele alınması, yarış ikramiyelerinin yükseltilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Bu görüşler içinde özellikle jokeylerle ilgili olanın altını çizmek gerekir. Zira jokeyler hem olası bir hile "tezgahında" bunu uygulayabilecek birinci kişi durumundadır hem de bu yıllarda gerçekten pek de iyi olmayan koşullar altında çalışmaktadırlar. Bu nedenle, özellikle 1960'a doğru basında hem jokeylerin hem de bu alandaki diğer çalışanların örgütlenmeye ihtiyaçları olduğu ve sosyal haklarını ancak bu şekilde savunabileceklerine dair yazılar çıkmaya başlarken,[946] TJK da 1959 yılındaki olağan

[945] Abdurrahman Atçı, "Yarışlardan neden şikayet edilir", **Derbi**, y. 6, s. 206 (28.09.1950): 3.
[946] "Yarış Personeli", **Derbi**, y. 15, s. 721 (29.03.1960): 2.

genel kurulunda bu konuyu gündemine almaya karar verir.[947] Bu alanın asli emekçileri olan jokeylerin, seyislerin, antrenörlerin ve TJK çalışanlarının haklarını talep ve elde etme süreçleri, Türkiye'de sınıf bilincinin ve sendika, işçi, emek hareketinin gitgide somutlaştığı 70'li yıllarda güçlü bir söylemle yeniden gündeme gelecektir.

Bu konuyu kapatmadan, bu dönemde farklı şekillerde hayatını kaybeden iki jokeyi burada anarak, yüzyılın ortasında jokeylerin içinde bulundukları koşullar hakkında belki bir fikir edinilebilir. Encümen yıllarında at binen, Cumhurbaşkanlığı Koşusu gibi önemli başarıları olan ve Akson'un da anılarında sık sık bahsettiği Macar asıllı jokey Yula, Haziran 1953'te vefat eder. Emeklilik döneminde artan alkol bağımlığı ve sağlıksız yaşamı nedeniyle hayatını kaybeden Yula'nın ardından, basında jokeyler ve seyisler için sendika kurulması ve sigorta zorunluluğu getirilmesi tavsiye edilirken, aksi takdirde meslektaşlarını da Yula'nınkine benzer bir son beklediği belirtilir.[948] Hayatını kaybeden diğer jokey ise, 1960 yılında İstanbul yarışlarının on yedinci günündeki son koşuda, bindiği *Şahzaman*'ın yıkılmasıyla yere düşen ve arkadan gelen atların altında ezilen Aydın Tat'tır.[949] Olayın ardından hastaneye kaldırılan fakat kurtarılamayan genç jokey, bu meslekle uğraşanların ne kadar riskli bir iş yaptıklarını gösteren acı örneklerden biridir. TJK tarafından Tat'ın anısına 2017'den beri yılda bir koşu düzenlenmektedir.[950]

5.3.9. Uyanık Bir Girişimci Sınıfı: Karaborsacılar

Doping uygulamaları, çeşitli hileler, hipodromların ulaşım ve konfor konusundaki yetersizlikleri derken, yine 50'li yıllarda ortaya çıkıp oyuncuları sıkıntıya sokan sorunlardan biri de karaborsadır. Bunun anlamı, yarışlar öncesinde satışa çıkarılan biletlerin bazı kişilerce erkenden ve toptan satın alınarak, koşular sırasında el altından daha yüksek fiyata satışa çıkarılmasıdır. Aslında şans oyunlarında biletlerin karaborsaya düşmesi Avrupa'da çok daha eskiye dayanan bir gelenektir. Henüz 17. ve 18. yüzyılda kıtadaki yegâne resmi oyun olan piyangoların biletleri de zaman zaman benzer uyanıklar tarafından ele geçirilip kayıtdışı şekilde halka satılmıştır.[951] Öte yandan karaborsacılık Türkiye'de de bir anda ortaya çıkmamıştır. Ancak 50'li yılların

[947] Üyken, **age**, 93-94.
[948] "Cokey Yula Öldü", **Derbi**, y. 8, s. 344 (09.06.1953): 2.
[949] "Geçen Haftaki Koşular", **Derbi**, y. 15, s. 740 (09.08.1960): 2.
[950] "Aydın Tat Koşusu'nu Curtaralo kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/27717 [09.03.2019].
[951] Tunçay, **age**, 18.

liberal ve girişimci ortamında pek çok alanda adeta bir karaborsa patlaması yaşadığı söylenebilir. Savaş ve ekonomik kriz dönemlerinde özellikle temel ihtiyaç ürünlerinde yaygınlaşmasına alışılan bu durum, DP döneminde ise gündelik hayat pratiklerinden tüketim mallarına kadar çok daha geniş bir alana yayılır. İlaç ve pamuk gibi piyasada nadir bulunan ecza ürünlerinden futbol maçları ve sinema biletlerine kadar pek çok mal ve hizmet karaborsaya düşmeye başlar. Hatta İstanbul'un sıcak günlerinde buz bile karaborsada satılmaktadır.[952]

Karaborsacılar, yoğun bir ilgi olduğunu tespit ettikleri at yarışları bahislerine de dadanırlar. Bu işin nasıl uygulandığına geçmeden önce, bu yılların bilet sistemini kısaca tanıtmakta fayda var. Günümüzdeki gibi elektronik bilet makinelerinin henüz çok uzağında olunan bu dönemde, yarışlardan önce ilan edilen günler ve saat aralıklarında, ya hipodromlarda ya da üç kentin merkezindeki gişelerde bahis biletleri duvara asılıdır. Yine günümüzdeki uygulamanın aksine bunlar, üzerinde tüm olasılıkların işaretlenebileceği boş kuponlar değil, tam tersine her koşu ve oyun türü için tek tek tüm atların numaralarına, yapılabilecek kombinasyonlara ve ücretlerine göre ayrı ayrı hazırlanmış farklı türlerde binlerce basılı bilettir. Örneğin sekiz atın katıldığı ve üzerine ganyan, plase ve ikili bahis oynanabilen bir koşuyu ele alalım (o yıllarda bugünün aksine her koşuya istenilen her bahis oynanamıyordu). Ayrıca sayılan bahis oyunlarının içeriklerini de hatırlatalım: ganyan, koşunun yalnızca birincisinin; plase, koşunun yalnızca ikincisinin; ikili ise, hem birinci hem de ikinci atın doğru tahmin edilmesine dayanan oyunlardır. Sekiz atın katıldığı bir koşuda tüm bu ihtimaller için birer bilet türü hazırlanır: ganyan ve plase oyunlarında birden sekize kadar tüm numaralar için birer bilet, sekiz attan herhangi ikisinin arka arkaya birinci ve ikinci gelebileceği tüm olasılıklar içinse toplam yirmi sekiz adet farklı bilet basılır.[953] Sonuçta sekiz ganyan, sekiz plase, yirmi sekiz de ikili bahis olmak üzere, sadece bir koşuda kırk dört ayrı bahis olasılığı söz konusudur. Ne var ki basılan biletler bu sayıyla sınırlı kalmaz. Bunları ayrıca yatırılacak tutarlara göre önceden sınıflandırmak ve kırk dört olasığı, bir de 1 liralık, 5 liralık, 10 liralık, 20 liralık, 50 liralık biletler biçiminde basıp duvarlara asmak gerekecektir. Bu külfetli yöntem, hem

[952] "İstanbullular hem sıcaktan hem susuzluktan bunalıyor", **Milliyet**, 08.07.1950; "Bilet karaborsası nasıl önlenebilir?", **Milliyet**, 24.10.1953; "Sinema karaborsası bir türlü önlenemiyor", **Milliyet**, 11.11.1957; "6 bilet karaborsacısı hapse mahkum oldu", **Milliyet**, 19.01.1958; "Karakola gitti, 15 dakika sonra evi yoktu", **Milliyet**, 23.09.1962.

[953] Sadece sekiz atın koştuğu bu örnekte sekizin ikili kombinasyonu alınmıştır: C(n,r)=n!/(n-r)!r!=P(n,r)!r! yani C(8,2)=8!(8-2)!2!=28.

önemli bir kağıt israfı hem TJK için ciddi bir baskı maliyeti hem de gişelerin önünde toplaşıp "yollarını bulan" karaborsacılar için bulunmaz bir fırsattır.

Bahis biletleri karaborsaya şöyle düşer: biletler satışa çıkar çıkmaz erken davranan bir grup, biletlerin bir kısmını, çoğunlukla da her bahis türündeki en düşük bedelli (1 liralık, 5 liralık, 10 liralık) olanları toptan satın alır. Ne de olsa, en fazla rağbet gören biletler veya oynanan bahisler, genellikle düşük bedelli olanlardır ve çoğu oyuncunun, eğer o gün şansı yanındaysa, ufak bir bedel karşılığında büyük ikramiye kazanabileceğine inanması bugün için de geçerli sayılabilecek bir eğilimdir. Bu nedenle, karaborsacılar uyanık davranıp öncelikle bu biletleri toplar ve konu kısa sürede basına yansır. *Start* mecmuası 1956'nın Aralık ayındaki bir sayısında, geride kalan yarış sezonuyla ilgili görüşleri içeren okuyucu mektuplarını sayfalarına taşımıştır. Tahmin edileceği gibi, şikayetlerin odak noktalarından biri karaborsacılıktır. Mecmuaya yazan İstanbullu oyuncular, gerek Taksim'de gerek Veliefendi'deki gişelerin önünde öbekleşen karaborsacılardan usanmış bir halde, konunun 1957 yarış dönemine taşınmamasını temenni etmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, bir yandan düşük bedelli biletler bir yandan da ikili ve çifte bahis gibi kombine oyunların en muhtemel sonuçlarını içeren biletler erkenden tükenmekte, bu oyunlara katılmak isteyenler de biletlerini mecburen bu karaborsacılardan, gişe fiyatlarının en az yirmi beş kuruş fazlasına satın alabilmektedir.[954] Ancak şikayet ve temenniler sonuç vermediği gibi, bahislere ilgi arttıkça karaborsa sektörü de aynı ölçüde gelişmektedir. Ertesi senenin henüz nisan ayında, yine *Start*'ta "yarışçılığımızın yüz karası" başlığıyla yayımlanan bir yazı, karaborsacıların adeta dokunulmaz konumlarını ortaya koyar. Yazara göre, bu sorunu ortadan kaldırabilecek iki taraf vardır: biri daha fazla bilet basarak karaborsacıların egemenliğini kırabilecek olan TJK, diğeri ise karaborsacılara "kafa tutup" onların tezgahına düşmemesi gereken oyuncular. Ancak iki grubun da bu tepkiyi koyması pek mümkün değildir. Zira Üyken'in de sözünü ettiği gibi, henüz TJK'nın kendisine ait bir matbaası yoktur ve kağıt biletlerin dışarıya bastırılması ciddi bir maliyet demektir.[955] Oyuncular ise, tıpkı karşı kıyıya geçmek zorunda olan fakat kendilerinden yüksek bedel isteyen kayıkçılara karşı koyamayan yolculara benzetilmektedir. Köşe yazısındaki bu metafora göre, sahip olduğu gücün farkındaki kayıkçı, yani karaborsacı, karşıya geçmek zorunda olan

[954] "Yarış teşkilatından beklediklerimiz: Yarış meraklılarının temennileri", **Start**, y. 3, s. 146 (18.12.1956): 4-5.
[955] Üyken, **age**, 89.

yolcuya, yani öyle ya da böyle bahis oynamak isteyen oyuncuya karşı her türlü kaprisi yapmakta, ona mecbur olduğunu bilen taraf ise örgütlenip hakkını aramak yerine boynunu bükmektedir.[956] Böylece döngü bu şekilde sürüp gider. Hatta mağdur olan taraflar önlem alacaklarına, tam tersine karaborsacılar yeni iletişim olanaklarına başvurarak kendilerini geliştirler. 1960'a gelindiğinde, kent merkezindeki gişeler etrafındaki deneyimli karaborsacılar, sonuçlar henüz gişenin tabelasına yazılmadan telefonla hipodromdan yarışı kimin kazandığını öğrenip, aslında tamamlanmış koşulara ait biletleri sanki o koşu henüz koşulmamış gibi satmaya devam etmektedirler.[957]

5.3.10. Güneyden Katılan Yeni Oyuncular

Yarış ve bahis yetkilerinin el değiştirdiği yüzyılın ortasında yaşanan bu değişimler içinde, oyuna yeni katılan büyük bir gruba dikkat çekmek gerekir: Adanalılar. Aslında at yarışlarına ve yetiştiriciliğe hiç de uzak olmayan bu kent ve çevresinin çoğu tarımla uğraşan insanları, Encümen yıllarında kapsamlı hipodromları olmamasına rağmen havaalanı çevresindeki geniş bir alanın düzenlenmesiyle zaman zaman at yarışlarına ev sahipliği yapmışlardır. Yıllardır pazar günleri düzenlenen yarışlara yalnızca kent merkezinden değil, Tarsus'tan, Ceyhan'dan, Mersin'den ve Osmaniye'den de pek çok at sahibi ve yarış meraklısı katılmış; bu çevreler müşterek bahisten ziyade kendi aralarındaki kayıtdışı iddialaşmalarla bu oyunu bölgede canlı tutmayı başarmışlardır.[958] TJK öncesindeki dönemin Adana yarışları, il özel idaresi tarafından düzenlenmiştir. Oyuncuların girişteki altı köşeli gişede satılan ganyan biletlerinden satın almak yerine kendi aralarında iddiaya girmeyi tercih etmeleri, bölgedeki yarışların aslında yüksek ikramiyeler için değil fakat ikili ilişkilerdeki itibar açısından daha büyük önem taşıdığını ortaya koyar. Nitekim Adana yarışlarının bu dönemine odaklanan bazı anılarda, koşuyu kazanan atların davul ve zurna eşliğinde kaybeden tarafın köyünden/mahallesinden geçirilmesinin yerel bir gelenek olduğu aktarılmaktadır.[959] Bununla birlikte, tüm bu yarış meraklılarının, atlarını bu tür eğlenceler ve gelenekleri yaşatmak için yarıştırmadıklarını da söylemek lazım. Aksine, II. Dünya Savaşı sonrasında sayısı artmaya başlayan bireysel Arap ve İngiliz atı

[956] "Yarışçılığımızın Yüz Karası", **Start**, y. 4, s. 162 (30.04.1957): 2.
[957] "Karaborsadan İllallah!..", **Derbi**, y. 15, s. 732 (14.06.1960): 2.
[958] "Adana Hipodromu", **Derbi**, y. 18, s. 817 (20.02.1962): 5.
[959] "Adana Yarışları Başladı", **Derbi**, y. 19, s. 858 (11.12.1962): 2.

yetiştiricileri ile özel hara sahiplerinin bazıları bu bölgeden çıkmıştır. Bu girişimcilerin en tanınmış olanları arasında Eliyeşil ve Karamehmet aileleri sayılabilir.

1950 yılında Veliefendi'nin genel müdürlüğüne gelen Oruntak, 1954 yılında Adana'daki yarışların da sorumluluğu kendisine verilince mecburen bu kente gider. O yılların yarış ortamı hakkındaki gözlemleri dikkat çekicidir:

> "Adana'yı da verdiler şimdi bize. Ben de Adana'ya da hiç gitmemişim. (…) Adana'ya gittik. Adana'da bir şey yok, öyle hipodrom mipodrom dediğin, bir baraka var bilet satmak için, bir de finiş çizgisi var, başka bir şey yok. Havaalanının yan tarafı. Evler var şimdi orada. Ondan sonra, gittik, yarış yapacağız. Orada Yasin Ağa vardı, Yasin Milli. (…) Bir sabah telefon, oteldeyim. Dediler 'ağa geldi'. 'Hangi ağa' dedim. 'Yasin Ağa geldi, seni istiyor'. 'Allah Allah' dedim. Bir de baktım Yasin Ağabey bağdaş kurmuş sedire, oturuyor. Dedi ki, 'müdür, bu herifler bana atı koşamazsın diyorlar'. Sinirli, küfür ediyor. 'Olur mu Yasin Ağabey' dedim. Kayıt Veteriner Müdürlüğü'nde yapılıyor o vakitler. Zaten ilk defa, ilk koşuyu yapacağız. Kalktık gittik Veteriner Müdürlüğü'ne. Yüreğir diye bir atı var, ha bire geçiyor milleti. (…) Bütün hikaye şu, Orhan Meker buna 85 kilo veriyor ki koşmasın diye. Handikap koşusu. 'Koşmazsın' değil, 'koşamazsın' diyorlar çünkü 85 kilo, 'atı koşamazsın' diyorlar. Neyse, 'sen korkma, yazın atını yavrum, kaç kilo verirse Orhan yazın, kaydettirin' dedim. Yazdı. Çok zengin adamdı Yasin Ağa, muazzam pamuk tarlaları vardı. Kalktık, yarış yerine geldik. Bir de baktım, davulla zurna… 'Ne bu' dedim. 'Yasin Ağa'nın çiftliğinden geldiler ağabey' dediler. Hiçbir şey yok etrafında koşu yerinin. Römorkuna oturmuşlar elli kişi. Bir baraka var böyle, oraya da biletleri asmışlar. Diğer ağalar da buna, 'koşacak mısın' diye takılıyorlar. 'Koşacağım, koşacağım, hem de hepinizi (…)' diyor. Nitekim ki Yasin Ağa atı koştu, Yüreğir aldı yarışı geldi."[960]

Adanalı atçılar uygun mevsimlerde kentlerinde düzenlenen yarışlara katılırken, havaalanı yakınındaki bu yarış sahasının kapanmasının ardından, atlarını kendilerine en yakın yarış sahası olan Ankara Hipodromu'na götürmeye başlarlar. Bazen de Buca'ya ve Veliefendi'ye. Gerek yetiştiricilerin gerekse de yerel halkın yarışlara karşı bu tutkuları, 50'li yılların başında konunun ilgilileri tarafından daha fazla dikkate alınmaya başlar. Öte yandan, Adanalıların kentlerinde programlı yarış düzenlenmesi taleplerinin ardında, döneme ve bölgeye özgü ekonomik gerekçelerin de yattığını eklemek lazım. Boratav'ın da altını çizdiği gibi, DP iktidarının ilk üç yılındaki ekonomik büyümeyi tetikleyen olaylardan en önemlisi, Kore Savaşı sayesinde Türkiye'nin ihracat ürünlerine gösterilen ilgidir ve tamamı tarıma dayalı olan bu ürünler içinde en ciddi sıçramayı gösteren ise pamuktur. 1945-1952 aralığında buğday ve tütünün fiyatı değer kaybederken, pamuğun fiyatı 1944-1948 arasında %26,9 oranında yükselmiş, 1949-1953 arasında ise yeni bir ivmeyle %43,2'lik büyük bir artış daha kaydetmiştir.[961] Dolayısıyla, yarış ve yetiştiriciliğe ilgilerinin yanında, sahip oldukları başlıca tarım ürününün değer kazanmasıyla daha da zenginleşen Adanalılar,

[960] Feridun Oruntak'la 14.06.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[961] Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**, 13. bs. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009), 104-105.

yine tarımla ilişkili bir alan olan at yarışlarına ev sahipliği yapacak dördüncü kent olmak için ısrarlı ve isteklilerdir. Bu talebi göz ardı etmeyen Tarım Bakanlığı, TJK'nın yetkilendirilmesinden hemen önce, 1953 yılının yarış programına ilkbahar ve sonbaharda altışar haftadan toplam on iki hafta sürecek Adana yarışlarını koyar. Yukarıda kısaca bahsedilen havaalanı civarındaki eski hipodromda düzenlenen bu koşular için ayrılan ikramiye bedeli ise 40 bin liradır.[962]

Tarım Bakanlığı'nın yarış günlerinde ve ödenekte yaptığı artırımı, çiçeği burnundaki TJK bir adım öteye götürerek Adana'ya bir hipodrom kazandırmak için kolları sıvar. Zira eskiden yarış düzenlenen saha elden çıkmış ve Adana koşuları sekteye uğramıştır. Konuyla ilgili basına yansıyan ilk haberler Mart 1954 tarihlidir. Dönemin popüler tabiriyle, kente "Ortadoğunun at merkezlerinden biri olacak" hipodrom için hazırlıklara başlanır[963] fakat bu hipodromun inşaatının başlaması 1958'i, kapılarını açması ise 1962'yi bulacaktır. Ancak Adanalılar sabırsız ve talepkardır: yayımlanan haberlere göre, TJK'nın 1958'de açtığı ve keşif bedeli bir buçuk milyonun üzerinde olan hipodrom ihalesini[964] kazanan müteahhit işi yarım bırakınca halkın hevesi kursağında kalmış ve yeni müteahhidin işi bir an önce tamamlaması yönündeki beklentiler artmıştır.[965] TJK'nın konuya ilgisi ve desteğinin ise kamuoyunda takdir gördüğü söylenebilir.[966] Zira bu dönemde Kulüp, bir yandan da eldeki diğer üç hipodromun tribünlerinden pistlerine kadar bitmek bilmeyen bakım ve onarım işleriyle uğraşmaktadır.[967]

Nihayet 1962 yılının sonbaharında, Adana Hipodromu'nda dört hafta süren yarışlar koşulur ve Adanalılar yıllar sonra yeniden kendi evlerinde yarış izleme ve bahis oynama olanaklarına, üstelik bu defa yepyeni bir çatı altında kavuşurlar. Hatta Adana yarışları, bölgenin iklimi sayesinde yıllık yarış programında bir ilkin daha yaşanmasına da vesile olur. Bundan böyle her yılın sonuna doğru başlayan yarışlar, takip eden yılın ilk haftalarına sarkacak ve yarış meraklılarının ilkbahar yarışları başlayana dek yıllardır "ölü mevsim" olarak adlandırdıkları ocak-mart dönemi bir nebze de olsa kısalmış olacaktır.[968] Yarışların yeniden başladığı Adana'nın ilk

[962] "Son Haberler", **Derbi**, y. 8, s. 326 (04.02.1953): 3.
[963] "Adanada inşa edilecek hipodrom", **Cumhuriyet**, 04.03.1954.
[964] "Türkiye Jokey Klübünden", **Cumhuriyet**, 22.05.1958.
[965] "Adanadan İzmirden", **Derbi**, y. 13, s. 615 (25.02.1958): 2.
[966] "Adana Hipodromu", **Derbi**, y. 15, s. 712 (26.01.1960): 2.
[967] Üyken, **age**, 80, 87, 93, 95.
[968] **Age**, 110-111.

sezonunda kente giderek hipodromdaki bir pazar gününe ait gözlemlerini aktaran Üyken, gerek tesislerin modern görünümü gerekse de at sahiplerinden oyunculara kadar halkın heyecanından hayli etkilenmiştir:

> "İki buçuk metreye yakın yükseklikte, aralarında kırmızı tuğlaları görünen duvarlarla sınırlanmış olan Adana Hipodromu'na vardığımız zaman hayret ettim. Bu saatte bu kadar insan buraya neden gelmişti? Kendimi Ankara, Kızılçullu veya Veliefendi'de sanmamam için hiçbir sebep yoktu. Dekor aynı dekor: Kum pist, tribün, yedekte dolaştırılan atlar, ekserisi aşina olduğum simalar, piste çıkan atlar, ata binmek için çalışan jokeyler, işini bitirmiş çayını içen seyisler, simitçiler, tribünde kronometre tutanlar, ahırlar, içeride bir sürü otomobil. Bir yaz sabahı Veliefendi, bir ilkbahar sabahı Kızılçullu ve bir sonbahar sabahı Ankara Hipodromunda da aynı manzara görünür. (…) Kuruköprü ile Dört Yol ağzı arasında, şehrin en merkezi bir yerinde Jokey Klübün Lokali var. Bu lokal, belki, İzmirdeki kadar büyük değil. Fakat, Türkiyenin en kalabalık şehri, atyarışlarına en fazla para yatıran ve orada yarış yapabilmek için Tarım Bakanlığı ile her türlü ihtilafa bile girmeyi göze aldıracak kadar Yarış Müessesine faydalı bir yer olan İstanbul, böyle bir lokal yahut bilet satış mahallinden yoksun. Muntazam gişeler, müdüriyet, muhasebe odaları ve büyükçe bir kapalı salon. (…) Civar, hep atçıların toplandıkları kahvelerle dolu. At sahibinden seyisine, meraklısından müşterek bahisçisine kadar bu kahvelerde hepsine rastlamak kabil. Zaten bütün Adana yarışlarla ilgili. Yattığınız otelde, akşam yemek yediğiniz lokantada hep attan ve yarıştan bahsediliyor. Bu durumu Ankara'nın eski haline benzettim. Bundan 15-20 sene evvel de Ankara'da at yarışları bu kadar yaygındı. Pazar günleri bütün Ankara Hipodroma taşınırdı..."[969]

Adanalılar da yeni hipodromlarına, tıpkı İstanbullular ve İzmirliler gibi, hem eski hem de yeni vasıtalarıyla ulaşabilmektedir. Demiryolunu tercih edenler Şehitler İstasyonu'nda, otobüs ve özel otomobilleriyle gelenler ise hipodromun önünde iner. Ne var ki, hazırlanan otopark daha ilk yılından talebi karşılayamamış ve çoğu yarışsever otomobillerini yolun karşı tarafına park etmek zorunda kalmıştır.[970] Üstelik Adana yarışlarına bahis oynayanlar yalnızca Adanalılar olmadığı gibi, buranın halkı da artık diğer kentlerdeki koşularda şanslarını deneyebilecektir. Adana'nın daha ilk yılından itibaren şehirlerarası bahis sistemine entegre edilmesiyle, Şubat 1963'teki son koşulara diğer üç kentten bahis oynanabilirken, Adanalı oyuncular ise aynı yıl ilk kez ilkbahar programına kavuşan İstanbul yarışlarına uzaktan erişerek bu deneyimi tatmaya başlarlar.[971]

Adanalılar, oyuna böylesi yoğun bir ilgi gösterirken, bir de başka kentlerden Adana'ya gelen yarışseverler vardır. Dönemin ulaşım olanakları göz önüne alındığında, İstanbulluların İzmir veya Ankara'daki hipodromlara gittikleri gibi Adana'ya da sık yolculuk ettiklerini söylemek biraz zor. Bunun diğer bir nedeni ise, Adana yarışlarının diğer kentlere göre daha kısa süreli bir programı olmasıdır. Dolayısıyla, ilk yıllarda yarışları izlemek için başka bir kentten Adana'ya gelenlerin, çoğunlukla atları piste

[969] Nimet Üyken, "Yeni Bir Yarışçılık Merkezi: Adana", **Derbi**, y. 19, s. 864 (22.01.1963): 2-3, 6.
[970] **Agm**.
[971] "Adana'daki Atçılar Ne diyorlar?", **Derbi**, y. 19, s. 866 (05.02.1963): 6-7.

çıkacak at sahipleri ve yetiştiriciler olduğu söylenebilir. Bunlardan biri de, henüz çocukken aile büyükleriyle birlikte kente gelen Sadettin Atığ'dır. Atığ, Adana Hipodromu'nun ve yerel yarışseverlerin 60'lı yıllardaki görünümünü şöyle anlatır:

> "Adana Hipodromu gayet küçük, böyle mahalli bir hipodromdu o zaman ve Adana enteresandı. İzmir tabii ki daha modern bir şehirdi. Adana'da çoğunlukla o zaman herkes şalvarla, sekiz köşe kasketle gezerdi. Mesela otel aklımda, hatırlıyorum, çocukken, Ağva Otel diye bir otel vardı, Kristal Otel vardı. (…) Adana'da kebap yenilirdi, en güzel şey de o zaman şeker kamışı üretirlerdi ve şeker kamışı suyunu böyle preste sıkarlardı. Yeşille kahverengi arası bir suyu çıkardı. İnanılmaz güzeldi. Ona bayılırdım. Yani sırf onun için Adana'ya gitmeye razıydım. Direkt uçuş yoktu hatta. O zaman THY'da vaykantlar vardı, bir de F27'ler. F27'yle Ankara'ya giderdik. Ankara'da dururdu, Ankara'dan sonra Adana'ya giderdi. (…) Adana'da üs var, NATO'nun Amerikalılardaydı galiba. Onlar çok gelirlerdi. Orada çok yabancıyı görürdüm, en fazla yabancıyı gördüğüm hipodromdur Türkiye'deki."[972]

Elbette yeni hipodromlarına kavuşan ve yıllık yarış programındaki yerleri artık sene başından itibaren belli olan Adanalıların da zaman içinde çeşitli şikayetleri olacaktır. Örneğin 1963'ün yıllık programında bir değişikliğe gidilerek, ilkbahar dönemine geleneksel olarak İzmir yarışları değil, en yüksek cironun toplandığı İstanbul yarışları konur. Dolayısıyla ilkbahar aylarında son günlerini yaşayacak Adana yarışları, İstanbul yarışlarının ilk haftalarına denk gelecek ve kaliteli atlar Adana'ya gelmek yerine Veliefendi'yi tercih edeceklerdir. Bu nedenle, Adanalı atçılar kentlerindeki yarışlarda ilginin ve gelirin düşeceği iddiasıyla tepki gösterirler. Ancak bu durumun yalnızca bir kente özgü olmadığı, İzmirli atçıların da Buca'daki yarışların ilkbahar yerine sonbahara konmasından benzer nedenlerle şikayet etmelerinden anlaşılabilir.[973] Bu bilgilerden hareketle yapılabilecek başka bir tespit ise, yüzyılın ortasına gelindiğinde ülke atçılığının artık "İzmirli," "Adanalı," "İstanbullu" atçılar diye tabir edilecek kadar bölgeler düzeyinde geliştiği ve her grubun, kendi kentindeki yarışların ve gelirin büyümesi için çabalamaya başladığıdır.

5.3.11. Oyunun Değişmeyen Yönü: Yarışlarda Siyaset ve Sembolizm

Yüzyılın ortasında oyunların ve oyuncuların değişen kimlikleriyle ilgili bu bölümü tamamlamadan, son olarak dönemin iç ve dış politikalarının oyunlar üzerinde devam eden simgesel yansımalarına ve tıpkı Erken Cumhuriyet yıllarındaki gibi, bu dönemde de oyunların ülke siyasetine paralel şekilde nasıl araçsallaştırıldığına kısaca değinmek gerekir. Eğlenmek, boş zaman geçirmek veya para kazanmak için yarış seyredip bahis oynayanlar belki işin bu yönüyle pek de ilgili olmayabilirler. Ancak eğer konu

[972] Sadettin Atığ'la 01.09.2018 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[973] Üyken, **age**, 111.

oyunların dönüşümüyse, toplumsal tarihe iz bırakan siyasal kırılmaların, oyunlar üzerinde -sembolik de olsa- değişimlere neden olduğu malumdur. Tıpkı 1927-1940 aralığında siyasal konjonktüre bağlı olarak ortaya çıkan Gazi Koşusu, Çaldıran Koşusu veya Hatay Koşusu örneklerinden hatırlanacağı gibi, 1950 sonrasında da bazı koşuların isimleri dikkat çekici biçimde değişecek; yine geçmiş yıllarda görüldüğü üzere, ülkeyi yönetenler bu dönemde de fırsat buldukça hipodromlarda boy göstermeye devam edeceklerdir. Aşağıda birkaç örneği verilen tüm bu karar ve davranışlar, aslında çoğu açıdan birbirine taban tabana zıt görünen 1950 öncesi ve sonrası siyaset anlayışlarının, bazı yönlerden birbirilerine ne kadar benzediklerinin bir temsili olarak da düşünülebilir.

Türkiye'nin 50'li yılları, ülkede siyasal iktidarın ilk kez seçimle el değiştirmesiyle başlayıp, yine ülke tarihinin ilk askeri darbesiyle sona ermiştir. Bu on yıl boyunca iktidarda bulunan DP'nin dünya görüşü ve uyguladığı politikalar, koltuğu devraldığı CHP'den hayli farklı olsa da, selefinin at yarışları alanında gücünü ve meşruiyetini simgeleştirme yöntemlerini bire bir uygulamaya devam ettiği görülmektedir. Bu "kopya" uygulamalara, yine koşu isimlerindeki değişikliklerle başlanabilir. 50'li yıllarda ortaya çıkan yeni koşulardan ilki, Kasım 1951'de düzenlenen Mithat Paşa Koşusu'dur. Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemlerinde iki kez sadrazamlık[974] ve Osmanlı döneminin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'yi hazırlayan kurula başkanlık yapmış olan Mithat Paşa (1822-1884), sürgüne gönderildiği Arabistan'daki Taif'te hayatını kaybetmiş ve yine orada gömülmüştür. DP'nin iç siyasetteki ilk adımlarından biri ise, artık muhalefet partisinin lideri olan İsmet İnönü'yü hedef alırcasına hayata geçirdiği "yaşayan siyaset adamlarının adlarının sokak, meydan, spor sahası, okul ve benzeri alanlardan kaldırılması" uygulamasıdır.[975] Bunu hayata geçirmek için referans alacağı kişi ise, kemikleri 1951'de Taif'ten getirtilen Mithat Paşa olacaktır.[976] Cenazesi Dolmabahçe rıhtımında törenlerle karşılanan ve "Hürriyet Kahramanı" ilan edilen sabık sadrazamın ismi, 20. yüzyılın ikinci yarısında çoğunlukla Beşiktaş JK'nın maçlarına ev sahipliği yapan Dolmabahçe'deki stadyuma verilmesiyle anılacak, İnönü Stadı'nın yeni ismi Mithat Paşa Stadı olacaktır. 60'lı yıllara tanıklık edenlerin, hatta futbolun popüler kültürdeki hakim konumu sayesinde günümüzde genç kuşağın bile,

[974] 31 Temmuz 1872-19 Ekim 1972 ve 19 Aralık 1876-5 Şubat 1977 aralıklarında.
[975] Yavuz, **age**, 60.
[976] Gökhan Çetinsaya, Ş. Tufan Buzpınar, "Midhat Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, c. 30 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005): 7-11.

"Mithat Paşa" deyince spor alanında aklına ilk olarak Dolmabahçe'deki stadyum gelmektedir. Hâlbuki bu konuda DP futbolla sınırlı kalmamış, Haziran 1951'de Hürriyet Tepesi'ne gömülen paşanın adını, aynı yılın kasım ayında düzenlenen bir koşuyla daha anmaya ve uyguladığı politikayı farklı bir çevreye de ilan etmeye çalışmıştır. Bu yıllarda yıllık yarış programında henüz doğrudan İsmet İnönü adına bir koşu yoktur.[977] Yalnızca 1931'den beri koşulan Birinci İnönü Zaferi ve İkinci İnönü Zaferi koşuları devam etmektedir ve DP bu koşuları programdan çıkarmaya ya da yeniden isimlendirmeye kalkışmamıştır. Acaba bu yılların programında bir İsmet İnönü Koşusu olsaydı, İnönü Stadı'nın başına gelen kimlik değişimi bu koşuya da sirayet eder miydi?

Mithat Paşa Koşusu'nu takip eden diğer siyasal sembolizm, ertesi sene ilk kez koşulacak Başvekil Kupası Koşusu'dur. Hatırlanacağı gibi, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından 1939 yılında ilk kez koşulan Reisicumhur Koşusu, dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderme yapan ve bir siyasi makam adına düzenlenen ilk koşudur. Oysa şimdi sıra, 1950 seçimlerinde onu iktidardan indiren Adnan Menderes'tedir. Bir zamanlar İnönü adına düzenlenmeye başlayan koşu şimdi yeni cumhurbaşkanı Bayar adına koşulurken, Menderes de makamı üzerinden kupalı bir koşuya sahip olur. 27 Temmuz 1952'de Veliefendi'de koşulan Gazi Koşusu'ndan iki hafta sonra düzenlenen ilk Başvekil Koşusu'nda, kazanan atın sahibine kupasını, dönemin İçişleri Bakanı ve Jokey Kulüp Yönetim Kurulu Üyesi Etem Menderes vermiştir. Ayrıca 1952 yılı, iktidardakiler değişse de, hipodromların her devirde siyasetçiler ile halkın buluşma mekanlarından biri olduğunu gösteren başka bir özellik daha taşır: Gazi Koşusu'nun düzenlendiği 27 Temmuz günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar yarışları tribünden izlemiştir. Yarışlara ilgisi olduğu bilinen ve Erken Cumhuriyet yıllarında fırsat buldukça hipodromlara giden Bayar'ın bu ziyareti ayrı bir önem taşmaktadır çünkü 1952'deki bu teşrifle Veliefendi, tarihinde ilk kez bir cumhurbaşkanını ağırlamıştır.[978] Başvekil Menderes ise, yine seleflerinin izinden giderek, ülkeye gelen diplomatik bir konuğu yarışlara götürme geleneğini sürdürecek,

[977] İsmet İnönü Koşusu, İnönü'nün 1973'teki vefatının ardından yıllık yarış programına konmaya başlanacaktır. İsmet İnönü Koşusu, günümüzde Grup 2 kategorisinde koşulan, 4 ve yukarı yaşlı İngiliz atlarının katılabildiği kupalı koşulardan biridir. "İsmet İnönü Koşusu'ndan kazanan Enyalios oldu", **Türkiye Jokey Kulübü**, http://www.tjk.org/TR/Yar/News/Page/13398?Tarih=05.06.2015+22%3A00%3A00 [14.03.2019].
[978] Üyken, **age**, 67-68.

3 Eylül 1954'te Veliefendi'deki yarışları İstanbul'da ağırladığı Irak Veliaht Emiri Abdülilah'la birlikte tribünde izleyecektir.[979]

50'li yıllarda ortaya çıkan ve siyasi izler taşıyan diğer bir kupalı koşu ise, yarış düzenlenen üç ilde de 1955'te uygulamaya sokulan Vali Kupası koşularıdır. Mülki idari bir kurum olarak geçmişi Tanzimat Devri'ne uzanan valilikler adına birer koşu düzenlenmesinin ardında, siyasal açıdan iki neden aranabilir. Bunlardan ilki, yine bir tür geçmişle hesaplaşma niyeti, ikincisi ise kırdan kente göçle önem ve sorumlulukları artan üç büyük kentin valisinin taltif edilmeleri niyeti olabilir. Vali Kupası koşularının, dönemin Tarım Bakanlığı ve Yüksek Komiserler Kurulu'nca hangi düşünce ve amaçlarla yıllık yarış programına dahil edildiğine dair elde somut bir bilgi veya kayıt olmadığı için, tahminlerin ilkiyle başlanabilir. Tek partili yılların izlerini silme niyeti taşıdığına dayandırılan bu ilk iddianın temelinde, CHP'nin 1927'de uygulamaya koyduğu ve valileri bile denetimi altına alacak yetkilerle donattığı Umumi Müfettişlik kurumunun DP tarafından 1952 sonunda lağvedilmesi yatar. Biri Trakya'da, üçü ülkenin doğusundaki bölgelerde kurulan ve asayişi sağlama amacıyla geniş yetkiler tanınan Umumi Müfettişlikler,[980] 29 Kasım 1952'de *Resmi Gazete*'de yayımlanan 5990 Sayılı Kanun'la yürürlükten kaldırılır[981] ve Umumi Müfettişlerin boyunduruğundan kurtulan valiler, DP'nin hakim görüşünün kentlerdeki en yüksek temsilcilerine dönüşürler.[982] Nitekim daha Birinci Menderes Hükümeti döneminde,[983] orduda CHP'ye yakınlık duyan üst düzey komutanlar emekliye sevk edilirken, valiler arasında da büyük bir rotasyon yapılarak parti üzerindeki olası baskı unsurları bertaraf edilmiştir.[984] İktidar değişikliğinin hemen ardından, TBMM'deki 2 Haziran 1950 tarihli oturumda söz alan DP Kayseri Milletvekili Suat Hayri Ürgüplü'nün "Valileri ve kaymakamları vatandaşın yükselmesinde tertiplenmiş bir köy bakanlığı olarak görmek zamanı gelmiştir" açıklaması, yeni dönemde valilere verilecek önem ve

[979] "Başvekil dün öğle yemeğini Irak Veliahdı ile birlikte yedi", **Cumhuriyet**, 05.09.1954.
[980] "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun (1164 S.K.)", **Resmi Gazete**, 634, Temmuz 1927.
[981] "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun. (5990 S.K.)", **Resmi Gazete**, 8270, Kasım 19
[982] Engin Çağdaş Bulut, "Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler", **TC Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, y. 11, s. 21 (Bahar 2015): 103-109. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/11_21/4.pdf [15.03.2019].
[983] 22 Mayıs 1950-9 Mart 1951 aralığında.
[984] Selahattin Bakan, Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, c. 14, s. 1 (2013): 383-384. http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0018244&lng=0 [15.03.2019].

ayrıcalıkları işaret eden bir örnektir.[985] Dolayısıyla, valilik makamı adına koşular düzenlenmesinin diğer nedeni, hızlı bir nüfus artışı ile büyük çaplı yıkım ve inşaat işleriyle uğraşan bu kişilerin onurlandırılması amacı taşıyor olabilir. Zira bu dönem kentlerinde en büyük yük valilerin sırtındadır.[986] Tıpkı Erken Cumhuriyet yıllarında olduğu gibi, DP döneminde de "yukarının sesi" olan ve halkla en yakın teması kuran valiler adına yılda bir kupalı koşu düzenlenmesi, bu makamların önemini daha da güçlü ve göz önünde tutan sembolik bir adım olarak düşünülebilir. Nitekim gazetelerde ve yarış mecmualarında, onurlarına düzenlenen bu koşular sonrasında hipodromda kupayı veren valiler, okuyuculara büyük puntolar ve fotoğraflarla sunulmaktadır.[987] Tabii Vali Kupası adı altında düzenlenen oyunların, at yarışlarıyla sınırlı kalmadığını, bu dönemde aynı isimle ve amaçla yelken yarışları[988] ve futbol maçları düzenlendiğini de eklemek gerekiyor.[989]

Ülke siyasetindeki önemli bir kırılmanın, mümkün olduğunca geniş bir yelpazede periyodik kutlamalar veya anmalarla toplumsal belleğe işlenmesi, yalnızca CHP veya DP'nin uyguladığı bir yöntem değildir. At yarışları örneği üzerinden devam etmek gerekirse, bu "ananevi" yönteme başvuran sıradaki makam, 27 Mayıs 1960 günü düzenlediği darbeyle DP'yi iktidardan indiren Milli Birlik Komitesi'dir (MBK). İktidarın bir kez daha el değiştirdiği bu olayın ardından, bazı koşular bir süreliğine

---

[985] **Türkiye Büyük Millet Meclisi - Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Cilt 2 (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961)**, haz. Dr. İrfan Neziroğlu ve Dr. Tuncer Yılmaz (Ankara: TBMM Basımevi, 2013), 881, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_2.pdf [15.03.2019].

[986] Örneğin Ekim 1949 itibariyle sekiz sene İstanbul valiliği ve belediye başkanlığı yapan Fahrettin Kerim Gökay, Zeytinburnu bölgesindeki gecekondularla yakından ilgilenmiş, böylece kentin yeni sakinleriyle devlet adına ilk kez muhatap olmuş ve mahallenin planlanmasından elektrik verilmesine kadar dile getirdiği vaatlerini hayata geçirerek DP'nin İstanbul'dan daha fazla oy toplamasına katkıda bulunmuştur. Sinan Tankut Gülhan, "Ezilmiş ve Aşağılanmışlar: 1960'ların Türkiye'sinde Gecekondu Meselesi", **Mülkiye Dergisi**, c. 41, s. 1 (2017): 205-206, https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/37214/429475 [15.03.2019]. Başka bir örnek ise İzmir'den verilebilir. Başbakan Menderes'in İzmir'e yapacağı bir seyahat öncesinde karşılama töreni doğal olarak vali tarafından organize edilir. Bu hazırlığın vali tarafından yapılması normaldir fakat dönemin valisi, yol boyunca kesilecek kurbanlar için kasapların organize edilip, kendilerinden mezbaha resmi alınmaması gibi işlerle bile bizzat ilgilenmiştir. Ahmet Özpay, "'On Yıldan Hikayeler' Demokrat Parti İktidarına Eleştirel Bir Bakış", **TC Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)**, s. 4 (2006): 167-169, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328274 [15.03.2019].

[987] Aslında önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, valiler Erken Cumhuriyet döneminde de devlet kurumunun kentlerdeki en yüksek düzeydeki temsilcileri olmuş, hatta Encümen'in düzenlediği yarışlarda onlarca kez hipodromlarda bulunmuş ve kazananlara kupa vermişlerdir. Ancak 1952'ye kadar bu makam adına koşulan bir yarış ve düzenlenen bir kupa töreni olmamış, valiler genellikle kendilerinden daha üstün makamlara ait kupaları, gerekli durumlarda o makamların sahiplerini temsilen vermişlerdir. **Start**, y. 3, s. 127 (02.10.1956): 1.

[988] "İ.Y.K. yelkencileri müsabakalara girecekler", **Cumhuriyet**, 20.07.1958.

[989] "Milli lige yarın devam ediliyor", **Cumhuriyet**, 07.04.1959.

ortadan kalkarken arka arkaya yeni koşular ortaya çıkar: Reisicumhur Kupası Koşusu 1960'ın kasım ayında ilk kez Devlet Başkanlığı Kupası Koşusu olarak, Meclis Reisi Kupası ise aralık ayında Milli Birlik Komitesi Kupası Koşusu olarak düzenlenir. Her ikisinde de hipodromu "şereflendirerek" kazanan atın sahibi ve jokeyini şeref tribününde tebrik eden kişi bu defa Devlet Başkanı Cemal Gürsel'dir.[990] Gürsel ve 1961-1980 arasında TBMM'nin üst meclisi olarak faaliyet gösterecek Cumhuriyet Senatosu'nun bazı üyeleri, takip eden yıllar boyunca, başta Gazi Koşusu olmak üzere, devletin kurumları adına düzenlenen çoğu koşunun kupa törenlerinde başrolde yer alacaklardır.[991]

27 Mayıs Darbesi'nin oyun üzerindeki tek etkisi koşu isimlerindeki değişiklik değildir. Kuruluş sürecinde büyük payı olduğu bilinen ve ilk on yılı boyunca üyelerinin önemli bir bölümü DP'ye yakın iş insanları veya doğrudan milletvekillerinden oluşan TJK, darbenin ardından kendisini zorlu bir soruşturma süreci içinde bulur. İlk olarak yedi kişiden oluşan yönetim kurulunun üç üyesi, Etem Menderes, Sadık Giz ve Nurullah Tolon gözaltına alınır. Kulüp hakkında birçok yolsuzluk iddiası ortaya atılır, genel müdürlük binasında aramalar yapılır ve pek çok belgeye el konur. Bu arada, ülkedeki diğer sportif faaliyetler gibi, at yarışları da süresiz olarak iptal edilir. Burada küçük bir parantez açarak, bu darbenin 1960'a kadar ülkedeki yarışların iptal edilmesine neden olan ikinci siyasi olay olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu konuda daha önce tanık olunan ilk örnek, DP yönetiminin başını çektiği örgütlü kışkırtmalarla, başta Rumlar olmak üzere ülkedeki gayrimüslimleri hedef alan saldırıların yaşandığı 6-7 Eylül Olayları'dır.[992] 1955 yılında gerçekleşen ve hedefteki toplumsal çevrelere ait ev, dükkan, ibadethane ve mezarlıkların yağmalandığı olayların ardından, 7 Eylül günü İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve 10-11 Eylül tarihleri için planlanan İstanbul yarışları iptal olmuştur.[993] Bu iptalden beş yıl sonra gerçekleşen,

[990] "Devlet Başkanı Kupası", **Derbi**, y. 16, s. 753 (08.11.1960): 1-2; "Milli Birlik Komitesi Kupası", **Derbi**, y. 16, s. 757 (06.12.1960): 2.
[991] Örneğin 1961 yılının Cumhurbaşkanlığı Koşusu'nun ardından Devlet Başkanı Celal Bayar, MBK Koşusu'nun ardından da Senato Başkanı Suat Hayri Ürgüplü şeref tribününde kazananları tebrik etmiş ve kupalarını vermişlerdir.
[992] 1955 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Kıbrıs'ın geleceği için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında görüşmeler sürerken, Türkiye'de basının da körüklemesiyle Yunanistan aleyhinde milliyetçi tepkiler artmış ve iktidarın "gözetimi altında" gösteriler düzenlenmiştir. Ancak 5 Eylül günü Selanik'teki Atatürk'ün evine bomba atıldığı iddiasıyla bu gösteriler çığırından çıkmış, gecekondu ve sanayi bölgelerinden toplanarak kent merkezine taşınan halk gayrimüslimlere ait dükkanları, evleri, ibadethaneleri, hatta mezarlıkları yağmalamış, güvenlik güçleri olaylara müdahale etmemiştir. Kayıtlara göre 5.622 konutun yağmalandığı olayların ardından İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve İçişleri Bakanı Namık Gedik görevinden istifa etmiştir. Zürcher, **age**, 336.
[993] Üyken, **age**, 82.

yarışçılık tarihindeki ikinci iptale geri dönülürse, 27 Mayıs Darbesi'nin ardından at yarışlarının, diğer spor dallarına göre daha kısa bir erteleme yaşadığı söylenebilir. Organizasyonun devamı için Devlet Başkanı Gürsel'le yapılan görüşmeler olumlu sonuç verir ve 28-29 Mayıs tarihlerinde koşulmayan yarışlar, 2 Haziran itibariyle kaldığı yerden devam eder.[994] Ancak TJK'yla ilgili soruşturmalar bir süre daha gündemde kalmış, yönetimdeki DP'li üyelerin gözaltına alınmaları nedeniyle Kulüp yeni yönetim kurulunu oluşturmakta zorlanmış, darbenin ardından birkaç olağanüstü genel kurul düzenlenmiş, nihayet Ocak 1961'de toplanabilen olağan genel kurul ise MBK üyelerinin gözetimi altında gerçekleşmiştir.[995] Bu süreçte gözaltına alındıkları veya tutuklandıkları için olağanüstü kongrede Kulüp'ten ihraç edilen DP'li üyeler, 1966'da dönemin başbakanı Süleyman Demirel hükümetinin çıkardığı af yasasıyla özgürlüklerine kavuştuktan sonra,[996] Kulüp'ün 26 Şubat 1967'deki olağan genel kurulunda yeniden üyeliğe kabul edilmişlerdir.[997]

Görüldüğü gibi, at yarışları tarih boyunca ülke siyasetindeki gelişmelerden doğrudan etkilenen, hangi parti veya ideolojiden olursa olsun ülkeyi yönetenlerin propaganda faaliyetlerine alet edilen bir oyun olmuştur. Tek partili yıllarda CHP yöneticilerinin sık sık ziyaret ettikleri hipodromlar, DP döneminde de başta Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes olmak üzere popüler siyasetçileri ağırlamış, bu gelenek 27 Mayıs sonrasında MBK üyeleriyle devam etmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Süleyman Demirel'den Kenan Evren'e, Turgut Özal'dan Mesut Yılmaz'a kadar daha pek çok siyasetçi önemli koşuların düzenlendiği günlerde hipodromları şereflendirmeye devam edeceklerdir.

5.3.12. "Yüzyılın Ortası" Geride Kalırken

Türkiye'de at yarışlarının devletin mutlak otoritesinden ayrılıp adım adım bu alana ilgi duyan profesyonellerin ellerine teslim edildiği bu dönemi tamamlarken, bir yanda oyunun yeni idarecilerinin diğer yanda ise yeni oyuncularının attıkları adımları, karşılaştıkları sorunları ve edindikleri tecrübeleri özetlemekte fayda var. 1950

[994] **Age**, 97-98.
[995] "Jokey Klübün Kongresi", **Derbi**, y. 14, s. 764 (31.01.1961): 2.
[996] 27 Mayıs Darbesi sonrasında kurulan olağanüstü mahkemelerde yargılanarak hüküm giyen eski DP'lilerin affı meselesi, 14.07.1966'da "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı" başlığı altına görüşülmüş ve tasarı, CHP'li vekillerin de desteğiyle 75'e karşı 205 oyla kabul edilmiştir. 09.08.1966 tarih ve 12370 sayılı *Resmi Gazete*'de yayınlanmasıyla af konusu resmileşmiştir. "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun (12370 S.K.)", **Resmi Gazete**, 780, Ağustos 1966.
[997] Üyken, **age**, 126.

seçimleriyle ekonomik ve toplumsal yaşamda liberalleşme yolunda önemli bir eşikten geçen ülkede, at yarışları ve müşterek bahisler de pek çok gelenekte, üretim-tüketim ilişkilerinde ve kültür kurumlarında görüldüğü gibi bir kimlik değişimi yaşamıştır. Bu değişim sürecinin DP'nin iktidarda bulunduğu 50'li yıllarda daha yoğun biçimde tecrübe edildiği söylenebilir. Ancak bu dönemi dar bir bakışaçısıyla, sadece 1950-1960 aralığında yaşanıp bitmiş ya da 14 Mayıs 1950 Seçimleriyle başlayıp 27 Mayıs 1960 Darbesi'yle sona ermiş bir film gibi görmek, söz konusu değişimi bağlamından koparmaya neden olacaktır. Başka deyişle, eğer yarışların ve bahislerin dönüşümünü yansıtan bu tarihsel olaylar, arka planında onları doğuran etkenlerden bağımsız şekilde sıralansaydı, ortaya sıkıcı bir kronolojiden öte hiçbir şey çıkmazdı. Bu nedenle, Encümen yıllarının ardından büyük bir dönüşüm yaşadığı iddia edilen yarış ve bahis kültürünün incelendiği bu bölümde, çoğu zaman 50'li yıllara odaklanılmış olsa da, söz konusu dönemin aslında II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 60'lı yıllara kadar uzanan bir süreç olduğunu önemle vurgulamak gerekir. Nasıl DP'nin iktidara gelişinin kökleri 1946'ya uzanıyor veya 50'li yıllarda başlayan gecekondulaşma 1960'larda daha da önemli bir soruna dönüşüyorsa, aynı şekilde 1950'lerde yaşanan doping sorunu da yine TJK öncesinde ortaya çıkmış veya Spor Toto'nun yarışlar üzerindeki etkileri 60'lı yıllara taşınmıştır. Dolayısıyla öncesini ve sonrasını da hesaba katarak, bu dönem için yapılabilecek en doğru tanımlama "yüzyılın ortasıdır."

Yüzyılın ortasına gelindiğinde, at yarışları ve müşterek bahislerin durumu şöyle tasvir edilebilir: II. Dünya Savaşı'nın başrolündeki zırhlı araçlar artık cephede atlara yer olmadığını kanıtlamış, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1926'dan beri üstlendiği yarış ve bahis düzenleme yetkisini bireyler ve özel idarelerle paylaşmaya başlamış, ülkenin çeşitli bölgelerinde yeni yetiştiriciler ve özel haralar ortaya çıkmıştır. 1945-1950 aralığında gerçekleşen bu olayların hepsi birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Savaşacak ata ve süvariye ihtiyaç kalmayınca, cepheye at yetiştirmek için yarış düzenleyen Encümen'e de gerek kalmamıştır. Üstelik toplumun yarışlara ve bahislere gösterdiği ilgiyi karşılayacak kaynak da yaratılamayınca, devlet adım adım bu alandan çekilmiş ve ortaya çıkan yeni girişimci sınıf bu işi üstlenmeye karar vermiştir. Kısa bir geçiş sürecinin ardından, 1950'de iktidara gelen DP'nin dolaylı desteğiyle TJK kurulmuştur. Yarışlara karşı merakını profesyonel yetiştiricilikle taçlandıran bir grup girişimci ile siyasi yaşamlarına DP saflarında devam etmeye karar veren bazı emekli süvariler, TJK çatısı altında buluşarak yarışları ve müşterek bahisleri daha çağdaş ve ilgi çekici bir

oyuna dönüştürmek için kolları sıvamıştır. Bununla beraber, Kulüp'ün kuruluş sürecinde Demokratların ağırlıkta olması, bu yapının sadece tek bir siyasi grubun güdümünde olduğu düşüncesini doğurmamalı. Aksine, TJK Asli Üyesi Mete Aysal, bu yıllarda Kulüp'ün siyaset üstü bir kimliğe sahip olduğunu, tüm görüşlerden politikacıların bu çatı altında bir araya geldiğini anlatır:

> "İki tane kulüp vardı parlamenterlere ait: bir Anadolu Kulübü, bir Jokey Kulübü ve çoğunluğu milletvekillerinin, hangi partiden olursa olsun. Halk Partili, Demokrat Partili, MHP'den de vardı. Sonradan at sahipleri daha çok hakim olmaya başladı Jokey Kulüp'te. 60 İhtilali'nden sonra olduğu gibi, at sahiplerinin bünyesine geçti kulüp. Yani şimdi referans, eğer kulübe müracaat edecek bir arkadaşımız olursa, öncelikle atla olan ilgisine bakılıyor. Atla ne kadar ilgisi var? Çiftliği var mı, yok mu? Kaç senedir atçılık yapılıyor? Bunlara bakılıyor."[998]

Siyasal iktidarın ilk kez el değiştirdiği 1950'de, at yarışları ve müşterek bahislerin yönetiminde de benzer bir değişim yaşanmış ve yine ülke siyasetinde izlenen yeni liberal görüşler, yarışçılık alanında da kendini göstermiştir. Dış ticaretle ilgili engellerin esnetilmesiyle, bir yandan yeni yarış atları gibi oyunun kalitesine, diğer yandan fotofiniş cihazı gibi oyunun etiğine katkı sunacak ithalat hamleleri hayata geçirilmiştir. Encümen yıllarının aksine, yarışlar yalnızca İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da koşulmaya başlamış; hipodromların ise hem alanın profesyonelleri (atlar, jokeyler ve antrenörler) hem de amatör takipçileri (bahis oyuncuları) için büyük sıkıntılar yaratan koşulları adım adım iyileştirilmiştir. Dolayısıyla yarışlar ve bahisler artık kentlerle sınırlı bir oyun ve eğlence alışkanlığına dönüşürken, nüfusu ve kültürel çeşitliliği bu yıllarda hızla artan kentlerin sakinleri de bu oyuna karşı kayıtsız kalmamış, aksine her geçen sene daha büyük bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Pistlerde yarışan at sayısı arttıkça yıllık yarış programları daha da zenginleşmiş, bahis olanaklarındaki gelişmeler halkın bu oyuna daha fazla para yatırmasını sağlamıştır.

Yarışlara ve bahislere en büyük ilgiyi gösterenler İstanbullulardır. Bozuk yollarına ve bitmeyen sorunlarına rağmen bahis oynamak için yaz-kış Veliefendi'ye akın eden bu kalabalık grup, kimi zaman kentin farklı noktalarına alternatif gişeler açılmasını talep etmiş, kimi zaman başka kentlerdeki yarışlara oynadıkları bahislerle hasılat rekorları kırmış, kimi zamansa sırf yarış izlemek için topluca şehirlerarası yolculuklara çıkmıştır. Diğer kentlerin ahalisi de pek farklı değildir: Ankara ve İzmir'de de hipodromlar çoğu yarış gününde dolup taşmakta, bu duygulara ev sahipliği yapmak isteyen Adana ve Samsun'dan TJK'ya talepler yağmaktadır. Bu arada, yarışları ve

[998] Sadettin Atığ'la 01.09.2018 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi. Mete Aysal, bu görüşmeye misafir olarak katılmış ve yer yer kendi görüşlerini de paylaşmıştır.

bahisleri yıllardır takip eden bu çevrelerin, yüzyılın ortasında artık daha da bilinçli hale geldiklerini unutmamak lazım. Zira adım adım bir sektöre dönüşen at yarışlarında, başta doping olmak üzere bir dizi usulsüzlük yine bu dönemde gündeme gelmiş fakat oyuncular bu konudaki şüphelerini ve itirazlarını artık mahkeme veya basın yoluyla dile getirmeye başlamışlardır. Başka deyişle, 1949'da gerçekleşen Veliefendi Yangını gibi ciddi boyutlara varan taşkınlıklara artık rastlanmamaktadır.

Dönemin önemli bir unsuru, ardı ardına yayın hayatına başlayan yarış mecmualarıdır. İlk kez Encümen yıllarında okuyucuyla buluşan fakat yayın hayatları kısa süren bu mecmular artık düzenli olarak çıkmakta, sayfa sayıları gitgide çoğalmakta, içerikleri zenginleşmektedir. At sahiplerine, yetiştiricilere, jokeylere ve oyunculara hitap eden makaleleriyle önemli bir boşluğu dolduran bu yayınlar, aynı zamanda bazı konularda kaynak sıkıntısı çekilen bu tez çalışması için de çok önemli referanslar olmuşlardır. Söz konusu mecmuaların ortak özellikleri, yarışların ve bahislerin gelişimi için tespit ettikleri sorunları ve çözüm önerilerini genellikle yapıcı bir dille satırlarına taşımalarıdır. Bu sayfalarda, başarısız bulunan yöneticilerin istifaya davet edildiği de görülür, baştan sona iyi organize edilmiş bir yarış günü hakkında methiyelerin düzüldüğü de. Önemli olan, kimi zaman tesisler kimi zaman hileler kimi zamansa karaborsacılar yüzünden mağdur olan oyuncuların seslerini duyuran ve dikkate alınan güçlü yayın organlarının ortaya çıkmaya başlamasıdır.

Kimi yeni bir eğlence deneyimi yaşamak, kimiyse şansına güvenip para kazanmak amacıyla toplumun yarışlara bahis oynayan kesimi bu yıllarda hızlı bir şekilde büyümüştür. Yıllar bazında bahislere yatırılan paralarda ve TJK'nın dağıttığı ikramiyelerdeki düzenli artış, bu gelişimi destekleyen en önemli veridir. Dikkat edilirse, Erken Cumhuriyet yıllarında müşterek bahislerin rakibi olarak görülen Milli Piyango'dan artık söz edilmemektedir. Bu durum, piyangonun ortadan kalktığını değil, yarışların bilet çekip şansını beklemekten öte bir oyun ve eğlence kültürüne dönüştüğünü gösterir. Bayilik sisteminin henüz gelişmemesi nedeniyle oyuna erişimdeki sorunlar devam etse de, hipodromların ağırladığı kalabalıklar, bu oyunun zevkli ve heyecanlı yanının para kazanmaya göre daha ağır bastığını ortaya koymaktadır. Ancak piyangonun yerini başka bir rakip alır: hızla popülerleşen futbol maçları üzerine bahis oynamayı sağlayan Spor Toto, bahislere ilgiyi riske sokan ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Tabii bu yeni oyunun asıl kaynağının, ülkede bahis oynamaya karşı gelişen ilgi olduğunu da eklemek gerekiyor. Zira bu oyunun bir an

önce yürürlüğe girmesini savunan bakanlar, milletvekilleri, kulüp yöneticileri ve gazeteciler, müşterek bahislerden sağlanacak gelirle ülke sporunun çok daha ileriyle gideceğini savunmuştur. Bu görüşün temel varsayımıysa, toplumun bir seyirci olarak takip ettiği futbol maçlarına artık bir de bahis oyuncusu gözüyle yaklaşacağına olan inançtır. Nitekim müşterek bahislere yıllar içinde yükselen bir katılım olduğu gözlendiğinde, benzer bir ilginin Spor Toto'da da görülebileceğini düşünenlerin pek de haksız olmadıkları söylenebilir.

Sonuçta tüm eksiklerine ve zaman zaman ortaya çıkan ciddi sorunlara rağmen, hem TJK hem de müşterek bahis oyuncuları, ülkede at yarışlarını ayakta tutmayı başaran iki temel taşı olarak 20. yüzyılın ikinci yarısına ilginç bir işbirliği içinde girmişlerdir. Her iki taraf da, oyunun sürdürülebilirliği için birbirine muhtaçtır: kimi zaman birbirilerini suçlasalar ve ortak bir çözüm bulamasalar da, biri oyunu oynatmaktan, diğeri ise oynamaktan vazgeçmemiştir. Üstelik bunların yanında, oyunun üzerinden elini çekmeyen kadim bir devlet kurumu vardır: önce DP, sonra MBK, güçlerini ve meşruiyetlerini fırsat buldukça yarışlar üzerinden topluma yansıtmakta geri kalmamış, bu yönleriyle Erken Cumhuriyet yıllarında CHP'nin uyguladığı benzer politikaları sürdürmüşlerdir. Ne var ki, bu müdahaleler ne TJK'yı ne de bahis oyuncularını yıldırmıştır. Halk siyasi bir hamleyle ismi değiştirilen koşularda yine keyif ve şans aramaya devam etmiş, TJK ise 27 Mayıs Darbesi'nin ertesinde uğradığı soruşturmalardan alnının akıyla ayrılmıştır.

İcra ve etki alanları hızla büyüyen, gördüğü ilgi artık hipodromlardaki gişelerle sınırlı kalmayan, hakkındaki bilgiler günlük gazetelerden özel mecmualara ve radyolara sıçrayan, hatta karşısına yeni rakipler çıkan at yarışları, bundan böyle etki alanını ve gelirlerini büyütmeye çalışacaktır. Bu bağlamda, yeni bahis oyunlarının ortaya çıkması önemli bir dönüm noktasıdır. Bundan böyle oyunlar çeşitlenecek, heyecanın ve eğlencenin taşıdığı anlamlar değişecek, yarış basını gibi yeni bir alt sınıf doğacak, yarışları ve oyuncuları konu eden sinema filmleri çekilecek, koşular gazete sayfalarından televizyon ekranlarına taşınacak, kısacası oyun oynama kültüründe yepyeni deneyimler yaşanacaktır. Bu arada ülkedeki siyasal-toplumsal bilinçlenmenin bu alanda da kendini göstermeye başlayacağını ve bu tarihe kadar sesleri pek fazla duyulmayan alanın emekçilerinin de 70'lerin sonunda piste çıkacağını eklemek lazım. Tüm bu gelişmelerin ışığında, yüzyılın son çeyreğine girilirken, at yarışları gitgide

daha fazla oyuncunun katıldığı ve daha büyük umutlar beslediği bir oyuna dönüşecektir.

6. OYUN KÜLTÜRÜNDE BİRİNCİ DEVRİM: ALTILI GANYAN (1968)

60'lı yılların ortasına gelindiğinde, artık yarışlar ve bahislerle ilgili geçmişte yaşanan pek çok sorunun büyük ölçüde ortadan kalktığı görülüyor. Dopingli atlar, karaborsa faaliyetleri, belediyeler ve Tarım Bakanlığı'yla zaman zaman yaşanan ihtilaflar devam etse de, 27 Mayıs Darbesi'nin ardından itibarını ve güvenilirliğini korumayı başaran TJK, oyunun her açıdan gelişimini sağlamak için doludizgin koşmaya devam etmektedir. Hipodromlarda ve kent merkezlerindeki gişelerle ilgili problemlerin hayli azalması, şehirlerarası bahis uygulamasının iyice rayına oturması, koşuların başlangıcında starting boxların kullanılması ve bilet sisteminde elektromekanik altyapıya geçiş için yürütülen çalışmalar, genel bir tanımla "işlerin iyiye gittiğini" gösteren gelişmelerdir.

Dönemin ulusal basını ve yarış mecmualarına yansıyan haberlerden hareketle, 60'lı yıllardaki bu gelişmeleri şöyle birkaç örnekle desteklemek mümkün: örneğin, TJK 1964'te uygulamaya koyduğu bir kararla, Veliefendi'de gişeleri bahis türlerine göre ayırmış ve ganyan, plase gibi tek bir koşuya bahis oynayanlarla, çifte ve ikili bahis gibi kombine oyunları tercih edenleri birbirinden ayırarak önemli bir kolaylık sağlamıştır.[999] Kentlerinde bilet satış noktaları açılan Samsunlular, Bursalılar ve Tarsuslular da şehirlerarası katılmaya başlamış;[1000] Elazığ, Erzurum, Diyarbakır gibi en son Encümen yıllarında yarış düzenlenen kentlerden ise oyuna yeniden katılım için TJK'ya talepler gönderilir olmuştur.[1001] Ülke yarışçılık tarihindeki ilk uygulaması 18 Temmuz 1962 günü İstanbul yarışlarının yedinci koşusunda hayata geçen starting box sayesinde, koşuların başlangıcındaki sorunlar da ortadan kalkmaya başlamıştır. 1967 itibarıyla kronometreli fotofiniş cihazlarıyla artık koşu sonuçları dereceleriyle birlikte kayıt altına alınmaktadır.[1002] İstanbulluların başını çekmeye devam ettikleri bahis oyuncuları ise, kimi zaman karaborsacılarla kimi zamansa olumsuz hava şartlarıyla

[999] Ercan Turcan, "Hipodroma düzen ve disiplin geldi", **Cumhuriyet**, 02.07.1964.
[1000] "Geçen Haftanın Notları..", **Derbi**, y. 26, s. 1238 (14.04.1970): 2.
[1001] "Bir Okuyucu Mektubu", **Derbi**, y. 20, s. 937 (23.06.1964): 4-5.
[1002] Üyken, **age**, 126.

mücadele içinde gişelere akın etmeye ve izledikleri ya da izlemedikleri yarışlara bahis oynamaya devam etmektedir. Bu atılımları gerçekleştiren TJK, belki de müşterek bahisler tarihindeki en önemli hamlelerinden birini, kombine oyun türlerini çeşitlendirerek ve altılı ganyan oyununu yürürlüğe sokarak yapacaktır.

1968 başında, yarışlar üzerine yalnızca ganyan, plase, ikili ve çifte bahis oynanabilmektedir. Bu oyun türlerinden, sadece sonuncusu iki koşuyu birbirine bağlayan bir kombine bahis türü olup, kalanların hepsi yalnızca tek bir koşunun sonucuna bağlıdır. Aslında çifte bahsin yanında, üç koşunun birincisini doğru tahmin etmeye dayanan "üçlü ganyan" oyunu, ilk kez 1939 yılının İstanbul yarışlarında denenmiş[1003] fakat o dönem pistlerde az sayıda atın koşması, toplumda bahis kültürünün henüz gelişmemesi ve II. Dünya Savaşı'nın yarattığı mali sıkıntılar nedeniyle bu uygulamanın devamı gelmemiştir. Şimdiyse tam tersine at sayısı artmış ve bahislere ilgi gelişmiştir. Dolayısıyla oyunun sürekliliğini koruyabilmek için, oyunculara yenilikler sunmak gerekir. Söz konusu yenilik, daha fazla koşunun sonucunu aynı bilet üzerinde doğru tahmin etmeye dayanacak kombine oyun türleridir. İlk deneme üçlü ganyanı yeniden başlatmak, esas hamle ise altı koşuyu birbirine bağlayan altılı ganyan oyununu hizmete sokmaktır. Bu oyun, yapısı ve kuralları itibariyle ganyan veya ikili bahis türlerine nazaran daha zor fakat vaat ettiği heyecan ve ikramiyeler çok daha cezbedicidir.

Uygulamaya geçişi 1968'i bulsa da, aslında programda yeni oyun türlerine ihtiyaç olduğuna dair ilk önerilere 1962'nin yarış mecmualarında rastlanmaktadır. *Derbi*'de kasım ayında çıkan bir yazı, henüz altılı ganyan gibi iddialı bir öneriden söz etmese de, eldeki olanaklarla mevcut oyunların geliştirilebileceğini savunur:

> "Müşterek bahislerde yenilik, orijinal olmaktan ziyade, daha fazla ilgi çekecek mahiyette olabilir. Müşterek bahis çeşitleri çok fazladır. Fakat bunlardan bir kısmı bizde teknik imkansızlıktan tatbik edilemez. Bir kısmı rağbet bulmaz. Bir kısmı ise kanunen, nizamname işidir. Ancak evvelce de tatbik edilen üçlü bahsin (çifte ve üçüncü ayak ganyan şeklinde) yeniden koşulması fayda sağlar. Üçüncü ayak bir çifte bahsin ilk ayağı olabilir. Böylece yarış günü boyunca birbirine bağlı oyunlar halkı sürükler."[1004]

Nimet Üyken, bundan iki sene sonra kaleme aldığı yazısında ise, halkın ilgisini daha fazla çekebilecek alternatif oyun önerilerini şöyle sıralar:

> "Müşterek bahislerin çok çeşidi vardır. Bütün dünyada esas olarak Ganyan-Plase'nin temelini teşkil ettiği müşterek bahislerde; çifte bahis, ikili bahis, üçlü bahis, tiercé (Yani bir koşuda

[1003] "At yarışları", **Cumhuriyet**, 18.08.1939.
[1004] "Yeni yıl için düşünceler", **Derbi**, y. 18, s. 853 (06.11.1962): 2-3.

> birinci, ikinci ve üçüncüyü bulmak), büyük ganyan ve daha bir sürü oyun çeşidi vardır. Bunun da sebebi, Halk'ın merakını tahrik edip, oyun oynamasını sağlamaktır. (…)
>
> Bizce ilk tatbik edilecek usul, (Altı at ve daha az atın katıldığı koşuda ikili bahsin tersli yüzlü değil, bir taraflı olarak işlemesi usulünün) kabul edilmesidir. Şimdi tatbik edilmekte olan ikili bahis usulüne göre, zaten tek bilet satılmakta ve mesela (3/6) oynayan bir kimse (6 No. birinci, 3 No. ikinci) geldiği takdirde dahi kazanmaktadır.[1005]
>
> Yeni oyun çeşitlerinden biri de (Aynı koşuda birinci, ikinci ve üçüncüyü bulmaktır). Tersli yüzlü, yani 3/6/8 bileti alan bir kimse, 8 No. lu at birinci, 3 No. lu at ikinci, 6 No. lu at üçüncü geldiği takdirde kazanabilir. Ancak bu da iki sistem dahilinde tatbik edilen bir oyun olmalıdır. Birinci, ikinci ve üçüncüyü doğru olarak tahmin edenlere başka, tersli yüzlü bulanlara başka kazanç sağlamak suretile. Bunun için çok kuvvetli bir muhasebeye ihtiyaç vardır."[1006]

Elbette oyunlar çeşitlenince, mevcut bilet sistemini de yenilemek gerekecektir:

> "Bizce; İtalya'daki gibi, zımbalı veya aynı seri numarasını havi altlı üstlü biletler kullanılmalıdır. Bu biletlerde, koşudaki at sayısına göre, tren abonman biletlerinde olduğu gibi, kenarlara kare biçiminde çizgiler içinde numaralar bulunur. Bilet alan kimseye bilet verilirken, hususi bir makine veya el zımbası ile bu numaralar delinir. (Mesela 5-9-11). Zımbanın gerisi veya kopya idarede kalır. Oyun kazanç hesabı bu dip koçanı veya kopyalardan hesaplanır. Bu en pratik ve masrafsız usuldür."[1007]

Basın tarafından bu tür öneriler gündeme gelirken, TJK ise yeni oyun türlerini hizmete sunmak için yaptığı çalışmaları 1968 başında somutlaştırır. Hazırlanan yeni Müşterek Bahisler Tüzüğü Danıştay'da onaylanır ve yeni oyunlar mart sonunda başlayan İstanbul Yarış Programı'na yetiştirilir. Kulüp yönetimi, yeni sistemi Divan Oteli'nde düzenlediği basın toplantısıyla kamuoyuna duyururken,[1008] yeni tüzükte yer alan oyunlardan altı ve daha az atın katıldığı koşularda oynanabilen sıralı ikili bahis, ilk kez Adana Kış Programı'nda uygulanır.[1009] Sıralı ikili bahis oyununu, aynı yılın baharında İstanbul Yarış Programı'nda uygulamaya geçilen üçlü ganyan oyunu takip eder. Otuz yıl sonra yeniden başlayan bu oyuna, tüm hipodromlardan ve bilet satış noktalarından katılmak mümkündür. Üç koşunun birincisini, her koşuya yalnızca birer at yazarak tahmin etmenin bedeli 5 TL'dir. Eğer istenirse, her koşuya birden çok at da yazılabilir ve kuponun fiyatı işaretlenen at sayısına göre artar.[1010] Bu yeni türlerin yanında, bir de mevcut oyunlardan çifte bahiste bir değişiklik yapılır. Buna göre, artık iki koşunun birincisini bulmayı hedefleyen oyuncular, iki koşuda da tuttukları atların numaraları yazan biletleri peşinen almayacak, ilk koşuyu doğru bildikten sonra tutmuş biletlerini

---

[1005] Üyken'in bahsettiği oyun türü, günümüzde de geçerli olan sıralı ikili bahistir. TJK'nın sunduğu oyun türlerinden ikili bahis, en az yedi atın katıldığı koşularda ilk iki sırayı alacak atları bitiriş sırasına bakmaksızın doğru bilmeye dayanır fakat at sayısı altı ve daha azsa, o zaman birinci ve ikinciyi doğru sırayla da tahmin etmek gerekir. "Bahisler", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/Yarissever/Static/Page/Bahisler [14.06.2019].
[1006] Nimet Üyken, "Yeni Oyun Nevileri", **Derbi**, y. 20, s. 941 (21.07.1964): 2.
[1007] **Agm**.
[1008] Üyken, **age**, 129-130.
[1009] Nimet Üyken, "Faydalı Olmayan Bir Usulün Denenmesi", **Derbi**, y. 24, s. 1132 (26.03.1968): 2.
[1010] "Yeni oyunlar", **Derbi**, y. 24, s. 1137 (30.04.1968): 2.

gişede bozdurarak sonraki ayağın biletlerini satın alacaktır. Örneğin ilk koşuda 7, ikinci koşuda 9 numarayı tutan bir oyuncu, ilk koşu için 7 numaraya 50 liralık bilet alır ve tutturursa, sonraki koşu için 9 numaraya 50 liralık bilet alma hakkı kazanacak ya da daha çok at tutuyorsa, örneğin beş farklı ata 10'ar liralık beş adet bilet alabilecektir.[1011]

Yeni bahislerin ortaya çıkmasıyla beraber, gazetelere verilen ilanlardan artık büyük kentlerdeki hipodrom gişelerinin yanında bazı lokallerden de bu oyunlara katılmanın mümkün olduğu anlaşılıyor. Ancak her satış noktasında her oyunun biletini bulmak mümkün değildir. Örneğin üçlü ganyan oynamak isteyenler, 1968'in Ağustos'unda İstanbul'da Sıraselviler, Sirkeci ve Kadıköy'deki satış lokallerinden; Ankara'da Yenişehir ve Ulus'taki lokallerden; İzmir'de Konak, Karşıyaka ve Çeşme'deki[1012] lokallerden; Adana'da ise Seyhan'da ve Ceyhan'daki iki lokalden bilet alabilmektedir.[1013] Halkın yeni bahis oyunlarına ilgisi beklendiği gibi yüksek olmuş, başlangıçta bazı ufak sorunlar yaşansa da, basının yeni oyunları tanıtma yönündeki çabaları sonuç vermiştir.[1014] Ne var ki, 1968'in ilkbaharında Adana'da, yaz döneminde ise İstanbul yarışlarında uygulamaya sokulan bu oyunların ötesinde, TJK'nın esas hamlesi Ankara sonbahar programına koyacağı altılı ganyan olacaktır.

Bir yarış gününde, birbirini takip eden altı koşunun birincisini doğru tahmin etmeye dayanan altılı ganyan oyunu, o güne kadar yürürlükte olan tüm oyun türlerine göre daha zor fakat verdiği ikramiye belki de en cezbedici olanıdır. TJK tarafından bu nedenle uygulamaya konmuş, dolayısıyla büyük bir katılım ve önemli bir hasılat getireceği düşünülmüştür. Yönetmeliği *Resmi Gazete*'de yayımlanmadan önce, basında sık sık "büyük ganyan" ismiyle anılarak yakında başlayacağı haber verilen oyun, Eylül 1968 itibariyle artık "altılı ganyan" olarak telaffuz edilecektir. Gazeteler

[1011] "Çifte Bahislerde değişiklik yapıldı", **Milliyet**, 31.03.1968.
[1012] Üyken, 1966'nın Aralık ayında İzmir yarışlarına gitmiş ve burada bilet satışlarıyla ilgili gözlemlerini aktarmıştır. Öncelikle bu kentteki iki katlı kapalı bilet satış lokalinin İstanbul, Ankara ve Adana'da bile olmadığını söyler. Ancak bu lokalde perşembe ve cumartesi günleri bilet satıldığını, pazar günleri kapalı olduğunu ekler. Nedeni, İzmirlilerin pazar günleri futbol maçlarını izlemek için stadyuma gitmeleridir. Yarışlara bahis oynamak için, stadyumdan önce Buca'ya veya Basmane'deki TJK bürosuna uğramaksa zor ve masraflıdır. Üyken'in önerisi, kentin kalabalık bölgelerinden Karşıyaka'da da bir bilet satış noktası açılmasıdır. Nimet Üyken, "Bir Geziden Notlar", **Derbi**, y. 24, s. 1067 (27.12.1966): 2. Bu öneri, takip eden bir buçuk sene içinde dikkate alınmış olmalı ki, 1968'in Ağustos'unda Karşıyaka'da ve Çeşme'de birer lokal açıldığı görülüyor.
[1013] "3'lü Ganyan", **Milliyet**, 30.08.1968.
[1014] "Türkiye Jokey Klübü Basın Bürosundan bildirilmiştir:", **Derbi**, y. 24, s. 1132 (26.03.1968): 15; "Jokey Klübünün Basın Toplantısı", **Derbi**, y. 24, s. 1133 (02.04.1968): 3; Nimet Üyken, "Veliefendiye akın…", **Derbi**, y. 24, s. 1134 (09.04.1968): 3.

ve mecmualar bu yeni oyunun müjdesini verirken, yönetmeliğini, kurallarını, oyuna katılma yöntemlerini ve tavsiyelerini ayrıntılarıyla sayfalarına taşır. Başlangıçta yalnızca pazar günleri oynanabilen oyuna, eğer altı koşuda da yalnızca birer at işaretlenirse, minimum katılım bedeli 5 TL'dir. Eküri kuralı ise geçerli değildir[1015] fakat günümüzde de olduğu gibi, eğer üzerine bahis oynanan at koşu öncesinde yarıştan çıkarsa, oyuncu o koşuda en yüksek ganyan oynanan atı işaretlemiş kabul edilecektir.[1016] Pazar günleri düzenlenecek altılı ganyana, ancak cuma günleri 14.30 itibariyle oynanmaya başlanabilecektir.[1017]

İlk altılı ganyan oyunu, 6 Ekim 1968 Pazar günkü Ankara sonbahar yarışlarının onuncu yarış gününde uygulamaya girer. İlk haftasında, sırasıyla *Grand Gala, Naciye 6, Ünaldı I, Melikgazi, Verones* ve *Ümithan*'ın birinci geldikleri altı koşunun sonucunu doğru tahmin eden çıkmayınca, 43.120 liralık ikramiye bir sonraki haftaya devreder. Eğer bir sonraki hafta da bilen çıkmazsa, üçüncü hafta mitingin son günü kabul edilecek[1018] ve üçüncü hafta da aynı durum gerçekleşirse, toplam ikramiye beş koşuyu doğru bilenler arasında paylaşılacaktır.[1019] Ancak ikramiye yalnızca bir hafta devreder ve takip eden pazar günü düzenlenen koşularda birinci gelen altı atı doğru tahmin eden Fikret Döleneken, altılı ganyanı ilk bulan oyuncu olarak tarihe geçer. 13 Ekim'deki yarışlarda, üçüncü koşudan sekizinci koşuya kadar birinci gelen altı atı 20 liralık bir kuponla bulan ve 106.980 TL ikramiye kazanan "Altılı Ganyan'ın ilk ve mes'ut talihlisi" Döleneken,[1020] oyuna İzmir'den katılmıştır. Başka deyişle, ülke yarışçılık

[1015] Aynı kişiye ait birden çok atın aynı koşuya katılması ve bunlardan birinin yarışı kazanması durumunda, yalnızca birinci gelen ata bahis oynayanlar kazanmış sayılır.
[1016] 2014 başına kadar EFG (bir koşuda üzerine en çok ganyan satışı yapılan at) olarak tanımlanan bu kural, 14 Şubat 2014 tarih ve 29267 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan kararla değiştirilmiş ve "bir koşuda EFG olarak belirlenen atın ilgili yarışın en çok tercih edilen atını temsil etmediğine yönelik talepler" doğrultusunda AGF (Altılı Ganyan Favorisi) isimli uygulamaya geçilmiştir. "14 Şubat 2015 Tarih ve 29267 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 6'lı Ganyan Favorisi Uygulaması ile İlgili Yapılan Değişiklik", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/12715?Tarih=14.02.2015+00:00:00 [15.06.2019]; "At Yarışları Müşterek Bahisler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (29297 S.K.)", **Resmi Gazete**, 27937, Şubat 2015.
[1017] İlhan Başçı, "Altılı Ganyan Başlarken", **Derbi**, y. 25, s. 1159 (01.10.1968): 2.
[1018] Miting (*meeting*) hipodromlar bazında başlama ve bitiş tarihi belirli resmi programları ifade eder. Başka deyişle, miting bir hipodromda koşulacak yarış günü sayısı, yani bir yarış mevsimi demektir. Mitingin son günü, eğer bir kombine bahisteki tüm sonuçları doğru bilen çıkmazsa, ikramiye kalan sonuçları doğru bilenler arasında dağıtılır. Örneğin bir mitingin son gününde, altılı ganyanı bulan olmazsa ikramiye beş koşunun sonucunu bilenler arasında, üçlü ganyanı bulan olmazsa iki koşunun sonucunu bilenler arasında dağıtılır. Altılı ganyanın yürürlüğe girdiği 1968 yılında, Ankara yarışlarının onuncu haftası başlayan oyun için miting süresi üç hafta/yarış günü olarak belirlenmiştir. "At Yarışları Müşterek Bahisler Tüzüğü (8404 S.K.)", **Resmi Gazete**, 25722, Şubat 2005.
[1019] Üyken, **age**, 132.
[1020] "Altılı Ganyan'ın İlk ve Mes'ut Talihlisi", **Derbi**, y. 25, s. 1162 (22.10.1968): 3.

tarihindeki ilk "tutmuş" altılı ganyan kuponu, artık iyiden iyiye geliştiği görülen şehirlerarası bahis yöntemiyle oynanmıştır.

İzmir'de yaşayan ve tütün eksperliği yapan Fikret Döleneken, aslında atlara da yarışlara da uzak biri değildir. Her şeyden önce Bucalıdır ve buradaki Cennet Harası'nın kuruluş sürecinde, sahip olduğu arsasını William Giraud'ya satarak bu büyük haranın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Nasır Ruç'un aktardıklarına göre, altılı ganyanın koşulduğu 13 Ekim'i takip eden günlerden birinde, ikramiyenin tediyesi Buca Hipodromu'nda adeta bir tören havasında gerçekleşir. Erken saatlerden itibaren hipodrom müdürü, muhasebe çalışanları ve gazeteciler heyecan içinde talihlinin gelmesini beklemektedir. Döleneken hipodroma geldiğinde büyük bir ilgiyle karşılanır, çaylar ve kahveler içilir, kendisiyle röportaj yapılır. Verdiği demeçte Döleneken, at yarışlarını izlediğini, bahis oynadığını, gazete ve mecmualardaki tahminleri takip ettiğini anlatır. Hatta aktardığına göre, altılı ganyanın ilk kez düzenlendiği ve kimsenin bulamadığı bir önceki haftanın programında, yalnızca bir koşuyu yanlış tahmin ettiği için "beşte kalmıştır." Parayı nasıl değerlendireceği yönündeki soruyu ise, yıllardır kirada oturmaktan sıkıldığı için artık bir ev alacağını söyleyerek cevaplar.[1021]

Fikret Döleneken, ülke tarihinde altılı ganyanı bulan ilk oyuncu olarak tarihe geçmenin yanında, aslında müşterek bahislerin bundan böyle gireceği yeni döneme de öncülük edecektir. Nitekim Üyken'e göre, altılı ganyan oyunu hem toplayacağı hasılat hem de dağıtacağı ikramiyelerle "Türkiye Jokey Kulübü'nün de, oyuncuların da umudu" olacaktır.[1022] Üstelik bu zor oyun, daha ikinci haftasında sadece 20 liraya bir servet vermiştir. İşte oyunun dönüşümüne işaret eden kırılma buradadır: artık basında çıkan haberler, halkı "hipodromda keyifli bir haftasonu geçirmenin" ötesinde, yavaş yavaş altılı ganyanın dağıttığı ikramiyelere ortak olmaya çağıracaktır.[1023] 1968'in Ankara yarışlarındaki üç haftalık başlangıcın ardından, esas patlama takip eden senenin İstanbul yarışlarında yaşanır. TJK, oyuna erişimi kolaylaştırmak için Fatih, Bakırköy, Beyazıt, Unkapanı, Aksaray, Kasımpaşa, Beyoğlu, Tepebaşı ve İzmit'te toplam on beş

[1021] Nasır Ruç, "Atyarışlarında En Büyük Para", **Derbi**, y. 25, s. 1163 (29.10.1968): 12.
[1022] Üyken, **age**, 132.
[1023] Sadece altılı ganyan değil, başlangıçta beklenen ilgiyi görmeyen üçlü ganyanın dağıttığı cazip ikramiyelere ilişkin haberlere de rastlanabilir. Örneğin, 1968'in Aralık ayında altılı ganyan oyunu sona erse de, koşular devam etmektedir ve üçlü ganyan ile diğer bahis oyunlarında şans aramak hâlâ mümkündür. Bu defa üçlü kombinasyonu doğru tahmin eden kişi, İstanbul Ümraniye'deki Esenevler İlkokulu'nun öğretmenlerinden Mustafa Bilen'dir. Taksim'deki gişeden 5 liralık üçlü ganyan oynayan Bilen, 25 bin lira kazanmıştır. "6'lı Ganyan Bu Hafta 450.000 Lira Verecek", **Milliyet**, 14.12.1968.

altılı ganyan bayiliği açar. Beş sene içinde bu sayı ikiye katlanacak, 1973 baharında otuz dördü bulacaktır. Altılı ganyan oyun biletlerinin satıldığı bu bayilerin çoğu Bakırköy, Kadıköy ve Beyoğlu'ndadır.[1024] İşin başında, halkın bu oyunu tanıma konusunda zorluk yaşadığına dair haberler çıksa da, Kulüp'ün sezonun sonunda ilan ettiği verilere göre, adaptasyon süreci kolay atlatılmış ve altılı ganyan başta olmak üzere, mevsimin tüm bahisleri büyük bir ilgi görmüştür. Elbette başı çeken yine İstanbul ahalisidir: 30 Mart-14 Eylül 1969 tarihleri arasında doksan beş gün koşulan İstanbul yarışlarına, toplam 75.985.490 liralık bahis oynanmış, bunun 59.371.688 liralık kısmı İstanbul'dan, kalan kısmı ise Ankara, İzmir ve Adana'daki gişelerden yatırılmıştır. Dikkat çekici başka bir veri ise, 1968 yılında yalnızca bir yarış gününde 1 milyon liranın üzerinde hasılat toplanmışken, 1969'da 1 milyon lira ve üstünde bahis oynanan gün sayısının yirmi altı olmasıdır.[1025]

70'li yılların başına gelindiğinde, neredeyse her kentte ve tüm yarış günlerinde tribünler kalabalık, gişelerin önü kuyruklarla doludur. 1971'in Ocak ayında, İzmir kış yarışlarından izlenimlerin aktarıldığı *Milliyet*'teki bir yazı, Buca Hipodromu'ndaki insan manzaralarını şöyle tasvir eder:

> "En şık hanımlardan en zarif beylere, gencecik kızlardan hippi oğlanlara, orta halli vatandaşlardan mühmel giyimli esnafa, işçiye, zenaatkara kadar her cins ve sınıftan insanın, bahsi müşterek gişeleri önünde elleri titreyerek para sayması, gırtlakları kuruyarak yarış izlemesi, sonuçları müteakip ah-ü vah etmesi veya sevincinden olduğu yer de zıp zıp etmesi cidden görülecek manzaralardır. (…) İlk seyredenler için at yarışları, insanda adeta bir deniz kenarında olmanın yaşantısını uyandırmaktadır. Yarışlar sırasında lebalep dolu olan tribünler yarış sona erer ermez birden boşalmakta ve seyirciler dalgalar halinde gişelerin önünü işgal etmektedirler. Yarış anonsu verildiği zaman yine aynı dalgalar bu sefer tribünleri kaplamaktadır."[1026]

Elli yıl öncesine ait bu gözlemlerin, günümüzde de birebir geçerli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira gazeteci Ercan Fırtına da, hipodromda geçirilen bir yarış gününün hareketliliğini ilginç bir benzetmeyle anlatmaktadır:

> "Hipodromlar doğal spor alanı: gişeye gidiyorsun, öbür tarafa gidiyorsun, atları görmeye gidiyorsun. Bu çok önemli. Doğal spor parkuru yani, doğal spor alanı. Böyle bir şey yok. (…) Yani bir dakika durmadık. Sizle beraber de gezdik, atların fotoğrafını çekmeye gittik padoka, şimdi tekrar buraya beraber geldik. Biraz sonra belki karnımız acıkacak, aşağıda büfe var. Oraya gideceğiz."[1027]

[1024] "At Yarışlarında altılı ganyan", **Milliyet**, 24.03.1973.
[1025] Üyken, **age**, 132, 138-140, 154.
[1026] "Tribün ve gişeleri döven insan dalgası!", **Milliyet**, 08.01.1971.
[1027] Ercan Fırtına'yla 12.01.2019 tarihinde Adana Yeşiloba Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Altılı ganyanın başını çektiği kombine oyunlar, müşterek bahisleri geçmişe nazaran çok daha cazip ve çekici bir hale getirmiştir. Üstelik bu oyunun zorluğu, beraberinde yeni sayılabilecek başka bir unsuru daha doğurmuş, oyuncular sonraki haftaya devreden ikramiyelerle tanışmıştır. Altılı ganyan öncesinde, çoğunlukla bir veya iki koşunun sonucunu tahmin etmeye dayalı oyunlarda, olasılıklar sınırlı olduğu için, mutlaka birileri doğru sonucu tahmin edebilirken, altılı ganyanda ise durum öyle değildir. Dahası, ikramiye devrettikçe tevzi ve onu elde etmek isteyenlerin katılımı da artmaktadır. Örneğin, 1974 İzmir kış yarışlarının ilk haftasında altılı ganyanı bulan olmadığı için, toplanan 149.104 lira ikinci haftaya devreder. Bunun üzerine ikinci hafta 328.544 liralık daha bahis oynanır fakat yine bir bilen çıkmayınca, ilk iki haftanın toplamı olan 477.648 lira üçüncü ve son haftaya devrolur. Son hafta ise, büyüyen pastadan pay almak isteyenler artar ve 920.340 liralık oyun daha oynanır. Bu yoğun katılımın nihayetinde tevzi 1.397.988 liraya yükselmiş, sonucu doğru bilen kırk dokuz oyuncu ikramiyeyi paylaşmıştır. Aynı yılın sonunda ise, günden güne artan ilgi ve talep nedeniyle İstanbul programına ek yarışlar dahil edilir, bunlardan 1 Aralık tarihli koşularda altılı ganyanı bulan olmayınca, takip eden haftaya tam 1.100.912 lira devrolur. Bunu üzerine, 8 Aralık Pazar günü oynanan olağanüstü miktardaki altılı ganyan kuponlarıyla (devreden tutarın yaklaşık bir buçuk katı), sonunda iki talihlinin paylaştığı toplam ikramiye, 2.537.386 lirayla adeta bir rekora dönüşür.[1028] Burada sözü edilen iki örnek, haftalar arasında devir sisteminin oyuna katılımı ciddi ölçüde arttırdığının açık birer göstergesidir.

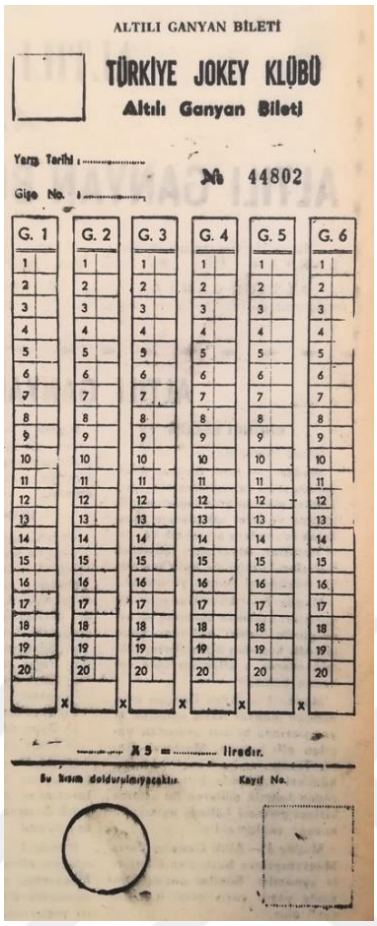
6.1. Bilet Koparmaktan, Kupon Doldurmaya

Altılı ganyanın oyun kültürüne getirdiği diğer bir yenilik, oyuna katılım biçimindeki değişimdir. Yıllardır ganyan, plase, ikili, çifte bahis gibi oyun türleri için atların numaralarına ve yatırılacak tutarlara göre basılan, bir dönem duvara asılan, daha sonra gişeden satın alınan hazır biletlerin yerine, artık kalemle doldurulan kuponlarla oynanmaktadır. Gerçi burada, kupon doldurma kültürünün bahis meraklıları için yeni bir olgu olmadığını, 1959 itibariyle başlayan Spor Toto'nun da, üzerindeki kutucukların işaretlendiği kuponlarla oynandığını hatırlatmak gerekiyor.[1029] Yine de oyun türlerinin farklılığı nedeniyle, her iki kupon ve işaretleme biçimi arasında temel

[1028] Üyken, **age**, 159, 162.
[1029] "Spor Toto nasıl oynanacak?", **Derbi**, y. 15, s. 712 (26.01.1960): 6-7.

ayrımlar vardır: Spor Toto'nun haftalık programında yer alan on üç müsabaka önceden ilan edilir ve her birine 1'den 13'e kadar bir sıra numarası verilir. Oyuncular bu sıralamaya göre, on üç maçın sonucu için ayrılmış her satırdaki 1 (ev sahibi takımın galibiyeti), 0 (beraberlik), 2 (konuk takımının galibiyeti) numaralı kutucukların en az birini işaretleyerek kuponlarını doldururlar. Bütçelerine göre, her müsabakada birden çok ihtimali yazarak şanslarını ve kuponun bedelini arttırma şansına sahiplerdir. Altılı ganyan kuponlarında ise, altı koşu için altı sütun bulunur. Bu altı sütunda, koşuya katılacak atların numaralarını gösteren birden yirmiye kadar sıralanmış sayılar ile yanlarında tahminleri işaretlemek için yirmişer adet boş kutucuk bulunur. Oyuncular, yarış programından üzerine bahis oynayacakları atları belirleyip, katıldıkları koşular ve taşıdıkları numaralara göre kupondaki bu kutucukları doldururlar. Başlangıçta bir süreliğine "bilet" adıyla anılmaya devam eden bu hazır şablonlar, zamanla "kupon" olarak telaffuz edilecektir.[1030] Biletten kupona geçiş, izleri günümüzde de yaşayan bir sözel kültürün temelini oluşturur. Bugün insanlar at yarışlarına bahis oynamak için "kupon doldurur", kaybettiklerinde "kuponlarını yırtar", bütçeleri tek başına oynamaya yetmediği zamanlarda "ortak kupon yapar", bahis oynayacak yetişkinler ise çocuklarını veya yanlarında çalışan çırakları bayiye "kupon almaya gönderir." Kombine bahis oynayıp, heyecan içinde sonraki koşunun başlamasını bekleyenlerin ceplerinde "devam eden kuponlar" bulunurken, tamamlanan koşuların ardından hipodromların ve ganyan bayilerinin çöp kutularında, hatta çoğu zaman yerlerde, "yatmış kuponlar" birikir. Kısacası, altılı ganyanla birlikte ortaya çıkan "kupon", bu oyunun sözlü kültüründe günümüze kadar ulaşmış ve yerleşmiş temel kavramlarından biridir.

[1030] Günümüzde her iki sözcük de kullanılmaya devam edilse de, "kupon" daha yaygın bir kullanım kazanmıştır. Örneğin TJK internet sitesinin anasayfasında, oynanan oyun sonucunu teyit etmek için hazırlanmış bölüme "Bilet Sorgulama" denirken, oyunun nasıl oynanacağını anlatan bölümde "Bahis Kuponu" ve "Kupon Doldurma" gibi başlıklarla karşılaşılır. "Nasıl Oynanır", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Static/Page/NasilOynanir [18.06.2019].

Resim 21: Başlangıçta "bilet" adıyla kullanıma giren 1968 tarihli altılı ganyan kuponu

---

Türkiye Jokey Kulübü Altılı Ganyan Bileti. Türkiye Jokey Kulübü Müzesi.

Biletten kupona geçiş, oyun aracının isminin yanında başka bir ihtiyacın ve beraberinde bu alana özgü farklı bir kültür öğesinin daha ortaya çıkmasına neden olur: kalem. Altılı ganyan oyununa katılabilmek için, artık para karşılığı hazır bir bilet yerine, üzeri bir kalem yardımıyla doldurulması gereken hazır bir şablon kullanıldığı için, oyuncuların hipodroma veya gişeye/lokale giderken yanlarında bir kalem taşımaları gerekecektir. Bu bilgilerden, altılı ganyan ve kupon doldurma kültürü öncesinde, oyuncuların hiç kalem kullanmadıkları gibi bir sonuca ulaşılmamalı. Zira yıllardır gişelerden hazır biletler satın alınsa da, bu oyunun ayrılmaz bir parçası, koşu öncesinde çıkan yarış programları üzerinde "ders çalışmaktır." Dolayısıyla, oyuncuların derslerini çalışırken tahminlerini (muhtemelen üzerinde çalışmalarını yaptıkları gazeteler ve mecmuaların sayfalarına) not etmelerini gerektirmekteydi. Ne var ki, hazır bilet satın alınan yıllarda mutlaka böylesi bir çalışma/hazırlık yapmadan

oyun oynayanlar da vardı. Burada, bu tez çalışması boyunca sahada yapılan gözlemlerden de konuyla ilgili bir not düşmek gerekiyor. Çoğu oyuncu, önceden üzeri işaretlenmiş bir yarış programı üzerinde tahminlerini yapmaktan memnun olmamaktadır. Bunun nedeni, tanıdığı ya da tanımadığı bir kişi tarafından kağıt üzerinde bırakılmış işaretlerin, bahis oyuncusunun tahminlerini yönlendirme olasılığıdır. Günümüzde ganyan bayilerinin duvarlarında asılı duran günlük yarış programları, üzerinde herhangi bir işaretleme yapılmaması için ya bir camın arkasına konur ya da bu programların etrafında, bültenlerin işaretlenmemesi yönünde uyarı metinleri yer alır. Doğru olanı, tahminlerin kuponlar üzerine işaretlenmesidir.

Peki, ya kalemi olmayanlar? Pahalı bir ürün olmamasına ve gündelik hayatta sık kullanılmasına karşın, kimi zaman ellerinde programları ve kuponları olan fakat ceplerinde kalem taşımayan oyuncularla karşılaşılabilir. Bu nedenle, hipodromların ana girişlerinde ve içerideki büfelerde satılan değişmez ürünlerin başında tükenmez kalemler gelir. Hatta bu kalem satıcıları, ürünlerini pazarlamak için gülünç fakat oyunun şansa dayalı aléa yönüne referans veren bir slogan da bulmuşlardır. Her yerde bulunabilecek bu ucuz tükenmez kalemler, hipodromların girişinde "altılı bulduran kalem" adıyla satılır.[1031] Bu kalemler, oyuncuların zihinlerindeki beklentilerini ve umutlarını kuponların üzerine bıraktıkları izlerle somutlaştırır, kimi zaman tribünlerdeki koltuklarda yan yana veya bayilerdeki masaların iki ucunda oturanlar arasında el değiştirir. Aynı kalemle bir gün içinde kim bilir kaç tane "yatan" veya "tutan" kupon doldurulmaktadır? Günümüzde ganyan bayilerinin sorumluları, yanlarında kalemleri olmadan oyun oynamaya gelenlerden, hatta kalemsiz gelip orada bulduğu kalemi cebine atıp gidenlerden bıkıp usanmış olmalılar ki, genellikle bayilerde duvara iple asılı duran sadece birkaç kalem oyunculara hizmet verir. Bunun yanında, kuponlarını doldurmak için ortalıkta bir kalem bulamayanların zaman zaman başvurduğu kişi ise gişedeki yetkilidir. Ancak buradaki kalemler de ya satılıktır ya da yalnızca güvenilen, geri getireceğine inanılan, "içeriden" kişilere verilir.

[1031] "Altılı bulduran kalem" tabirinin ne zaman ortaya çıktığını bulmak pek mümkün değildir fakat altılı ve kalem kavramlarından hareketle 1968 sonrasında bir tarihte kullanılmaya başladığı ve bugüne kadar ulaştığı söylenebilir. Günümüzde internette basit bir tarama yapıldığında, ikinci el ürün satılan sitelerden at yarışlarıyla ilgili köşe yazılarını içeren çeşitli sitelere kadar bu tabirin kullanılmaya devam ettiği görülebilir. Altılı bulduran kalemlere ilişkin ulaşılabilen en eski yazılı kaynak ise, 1989'da Gazi Koşusu'nun düzenlendiği gün Veliefendi Hipodromu'nu tasvir esen bir köşe yazısıdır: "Veliefendi Hipodromu'nda ıslak piknik", **Cumhuriyet**, 19.06.1989.

Kupon ve kalemin yanı sıra, bu dönemde oyuna başka bir enstrüman daha katılır. Aslında uzun yıllardır oyuncuların yararlandıkları bu önemli araç, kombine oyunların gelişimine paralel olarak şimdi yeni yüzüyle tekrar ortaya çıkan ve bundan böyle oyuncuların hayatında kupon ve kalemle birlikte sacayağını tamamlayacak olan üçüncü ana öğedir: yarış bültenleri.

6.2. Gazetecilikte Yeni Bir Alan: Yarış Basını

At yarışı meraklıları, Encümen yılları boyunca günlük gazetelerde at yarışlarıyla ilgili haberler okumaya, 1940'lar itibariyle de haftalık yayınlanan yarış ve yetiştiricilik mecmualarını takip etmeye alışkındır. Yıllar içinde yarışların kapsamı geliştikçe, bu yayınlar da adım adım içeriklerini zenginleştirmiş, koşular ve bahislerle ilgili daha ayrıntılı bilgiler sunmaya başlamıştır. Dönemsel ve mevsimlik haberlerin yanı sıra, 1950 sonrasında bu sayfalarda yarış öncesi formda görülen, başarılı olacakları düşünülen atlar ve jokeyler sıralanırken, yarışları takip eden günlerde ise koşuların değerlendirmeleri, sonuçlar, ikramiyeler ve bazı yorumlara yer verilir. Ulusal düzeyde yayın yapan gazeteler daha ziyade İstanbul yarışlarına ağırlık verirken, yerel gazeteler ve haftalık mecmualarda hipodromu olan her kentin yarışları hakkında haberler bulmak mümkündür. 60'lı yılların ortasına gelindiğinde ise, artık bu haberler nitelik ve nicelik bakımından kabuk değiştirecek, gelecek koşularla ilgili tahmin verme yönü dikkat çeken ve "yarış basını" olarak adlandırılabilecek yeni bir gazetecilik/habercilik alanı ortaya çıkacaktır. Bundan öncesinde, özellikle gazetelerde karşılaşılan tahmin köşeleri görece dar bir kapsamda olup, genellikle her koşu için yalnızca bir favori ve bir sürpriz at önerisiyle sınırlıdır.[1032]

Yarış basını olarak adlandırılan bu alt dalın ortaya çıkışı, aslında iki yönlüdür: bir tarafta müşterek bahislere karşı hızla artan ilgiye, diğer tarafta ise oyunun görünürlüğünü ve itibarını korumaya çalışan TJK'nın talep ve davetlerine karşılık vermek. Birinciden başlamak gerekirse, bahis oyunları geliştikçe, başarıya ulaşmak için daha çok çalışmak ve bilgi sahibi olmak gerekir. Harada veya çiftlikte yaşamayan, her sabah atların çalışmalarını izlemek için hipodroma gidemeyen, at sahibi ya da antrenör olmayan, kısacası "attan anlamayan" kimselerin, haftanın koşularında piste

[1032] "At yarışları tahmini", **Cumhuriyet**, 23.03.1963; "At yarışları tahmini", **Cumhuriyet**, 28.03.1963; "At yarışları neticeleri", **Cumhuriyet**, 31.03.1963; "'Vali Kupası'" at yarışları bugün yapılıyor", **Cumhuriyet**, 22.09.1963.

çıkacak atları tanımak için yegâne araçları bu yayınlardır. Dolayısıyla, günden güne sayıları artan atları en iyi tanıtan ve haklarında en doğru bilgileri, yani tahminleri paylaşan gazete veya mecmua daha çok takip edilecek, tirajı yükselecektir. Bu nedenle, 1960'ların ortasında gazeteler yarışlara sayfalarında daha sık yer ayırmaya, jokeyler ve TJK yöneticileriyle röportajlar yayımlamaya, özellikle de tahminlere önem vermeye başlarlar. Hatta aralarında, özel tahmin servisi kuranlar da vardır, deneyimli "yarış otoritesi" transfer edenler de.[1033] Mecmualar ise gitgide sayfa sayılarını arttırırken, haricen kullanılabilecek ve ayrıntılı bilgiler içeren yarış bültenlerini de ek olarak okuyucularına sunmaya başlarlar. Yarış ve yetiştiricilikle ilgili zengin içeriklerle ilgilenmeyen fakat oyunu kazanmak için daha fazla tahmin/tavsiye desteği arayan okuyuculara bu yöntemle yanıt verilmiştir. Yazılı basının 1960'larda gelişen bu tahmin verme ve okuyucuları konunun "uzmanlarıyla" buluşturma politikasının, günümüzde de bahis oyuncularının temel başvuru kaynağı olan yarış bültenlerinin ilk tohumlarını attığı söylenebilir.

TJK ise, bu tahmin verme işinden rahatsız olmadığı gibi, bilakis basının bu yönde kendisini geliştirmesini teşvik etmeye çalışır. Öte yandan, TJK ile basın arasındaki ilişkide zaman zaman küçük gerginlikler yaşandığı için, Kulüp yönetimi basını karşısına almak yerine işbirliği içinde çalışmayı tercih eder. 1966 itibariyle başlatılan "basın tahmin yarışması" bu amaçla atılan önemli adımlardan biri olabilir. Bu uygulamaya göre, yarışmaya katılan günlük gazeteler, bir yarış sezonu boyunca (örneğin İstanbul Yaz Programı'nda veya Adana Kış Programı'nda) yapacakları tahminlerin başarısına göre puan toplayacak ve sonunda en doğru tahminleri veren yayın kuruluşu TJK tarafından ödüllendirilecektir. Aslında bu uygulama, at yarışlarından önce Spor Toto tahminleri için başlamıştır. Ancak bazı gazetecilere göre, bu yarışmadaki "mükafat adil değildir" ve "nasafet ile mantıka daha uygun bir sisteme" geçilmesi önerilmektedir.[1034] Ülkede resmi olarak oynanabilen ve kazanmak için yalnızca şansa değil, beraberinde bilgi ve emeğe de ihtiyaç olan her iki oyun türü için, aynı yıllarda basının tahmin vermeye, ilgili kurumların da bunları desteklemesine şaşırmamak lazım. Zira bir tarafta 50'li yıllarda popülerleşmeye başlayan futbol ve ondan para kazandıran Spor Toto büyük ilgi görmekte, diğer tarafta ise at sayısı artan,

[1033] *Milliyet*'in 1963'te kurduğu yarış tahmin servisinin başına Faruk Ayral getirilmiş, *Cumhuriyet* ise 1966'da "yarış otoritesi" olarak tanıttığı Yüksel Erüç'ü transfer etmiştir. "Milliyet At Yarışları Servisi Sunar", **Milliyet**, 16.03.1963; "Sonbahar at yarışları", **Cumhuriyet**, 13.10.1966.
[1034] İlhan Başçı, "Haftanın Önemli Konuları", **Derbi**, y. 22, s. 1038 (07.06.1966): 4.

bayilik sistemi gelişen, hipodromlarının koşulları iyileşen ve en önemlisi yeni oyun türleri başlayan yarışların da günden güne müdavimleri çoğalmaktadır. Özellikle altılı ganyan ve uygulamaya konan diğer yeni oyunların, basın tahmin yarışmasının at yarışları alanında da ortaya çıkmasında önemli etken olduğu söylenebilir. Ne de olsa, oyun artık daha büyük ikramiyeler verecek, oyuncunun hedefleri ve umutları artacak, doğru ata oynayabilmek için daha çok "ders çalışmak" gerekecektir. Bu çalışmalarda oyuncunun başvuru kaynakları ne kadar "sağlam" olursa, başarıya ulaşma şansı o ölçüde artacak; tahminciler ise başarı oranlarıyla itibarlarını ve tirajlarını korumaya çalışacaklardır.

Gazeteler bu yarışmaya büyük ilgi gösterir. 1966 İstanbul yaz yarışlarında ulusal düzeyde yayın yapan yirmi dört gazete[1035] tahminleriyle mücadeleye katılır. Katılımcılara bakıldığında, farklı siyasi görüşleri savunan yayınların at yarışları sayesinde bir araya geldikleri görülebilir. Yarışmacılar arasında *Cumhuriyet* ve *Ulus* gibi CHP'ye yakın gazeteler de vardır, *Son Havadis* gibi AP yanlısı olanlar da,[1036] *Hergün* gibi Türkçü-milliyetçi çizgide yayın yapanlar da.[1037] Bu tespite dayanarak, 60'lı yıllarda bu oyunun siyaset üstü bir nitelik taşıdığı, at yarışlarına toplumun çok farklı görüşteki kesimlerince ilgi gösterildiği ve bahis oynandığı ileri sürülebilir. İstanbul yaz programı için açılan yarışmaya katılan gazeteler şunlardır: *Cumhuriyet, Milliyet, Dünya, Akşam, Son Havadis, Havadis, Son Baskı, Haber, Bugün, Ekspres, Ulus, Vatan, Yeni Tanin, Demokrat İzmir, Ege Telgraf, Ege Ekspres, Son Saat, Hergün, Medeniyet, Jour d'Orient, Zafer, Adalet, Tercüman, Yeni Asır*.[1038] Bu katılımcı sayısının hayli yüksek olduğu söylenebilir çünkü bilindiği gibi İstanbul, yarışların ve oyunların en yüksek rağbet gördüğü kenttir. Örneğin, İstanbul yarışlarının ardından, aynı yıl Adana sonbahar programı için düzenlenen tahmin yarışmasına yukarıdaki gazetelerden yalnızca ilk dokuzu katılmış, sezon sonunda *Bugün* birinci, *Cumhuriyet* ikinci, *Dünya* üçüncü olmuştur.[1039] Bu arada şunu da belirtmek gerekiyor:

[1035] Üyken, 2000 yılında yayınlanan *Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi*'nde bu sayının yirmi altı olduğunu aktarır. Üyken, **age**, 124. Ancak yine Üyken ve ekibinin çıkardığı *Derbi* mecmuasında verilen puan listesinde yirmi dört günlük gazetenin yarıştığı görülmektedir. "T.J.K. Basın Tahmin Yarışması", **Derbi**, y. 22, s. 1051 (06.09.1966): 5.

[1036] Erdoğan Tokmakçıoğlu, **Türk Basın Tarihi** (Ankara: İsim Yayınevi, 2011), 192.

[1037] Mustafa Öztürk, "Halk İçin Halkla Beraber İktidara Yürümek", **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, y. 2, s. 9 (Mayıs-Haziran 2011): 187, https://www.tasav.org/media/k2/attachments/Turkiz-Sayi-9.pdf#page=183 [22.06.2019].

[1038] "T.J.K. Basın Tahmin Yarışması", **Derbi**,…

[1039] "At yarışlarında ikinci olduk", **Cumhuriyet**, 01.12.1966. Tahmin veren bir "uzmanın" veya bir yayın organının, yıl boyunca ülkede koşulan her yarış için yorumda bulunmayıp, daha çok belli hipodromlar/bölgelerdeki atlar için görüş bildirmeleri, günümüzde de geçerli bir durumdur. Bugün

bir yarış sezonunu birincilikle bitirip ödül alan, doğrudan gazete değil, verdikleri tahminlerle gazetelerini temsil eden "uzmanlar" veya "otoritelerdir." Örneğin yukarıda katılımcıları verilen 1966 yılı altmış yedi günlük İstanbul yarış sezonunun en iyi üç tahmincisi, sırasıyla *Akşam*'dan Şükrü Yurderi, *Milliyet*'ten Faruk Ayral ve *Dünya*'dan İhsan Başçı olmuştur.[1040] Ulusal basının bahislere karşı gösterdiği bu ilgi sayesinde, aslında gazetelerde "iyi" ve "kötü" tahminciler de ortaya çıkmaya başlar. Paylaştıkları önerileriyle oyuncuların para kazanmalarına yardımcı olanlar uzun yıllar bu işe devam edebilecek, pek başarılı olamayanların isimleriyse zamanla bu sayfalardan kaybolacak ve yerlerine yeni "uzmanlar" gelecektir. Bu düzenin günümüze kadar sürdüğü ve hâlâ devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.[1041]

Burada bazı ayrıntılarla bahsedilen basın tahmin yarışmaları, Türkiye'de at yarışları üzerine tahmin ve tüyo verme/alma kültürünün gelişimi ve kurumsallaşması açısından önemli görülmektedir. Bu yarışmaların başlangıcı, henüz üçlü ganyan ve altılı ganyan oyunlarının uygulamaya konmasından iki sene öncesine dayanır. Ancak hem basın hem de TJK tarafında bu konunun gelişimine verilen destek, altılı ganyanın başını çektiği kombine oyunlarla doğrudan ilgidir. Her ne kadar 1968'de başlasalar da, TJK bu oyunların gerek altyapısının kurulması gerekse de resmiyet kazanması amacıyla çalışmalarını 1964'ten beri sürdürmüştür.[1042] Nihayet 1968'de bu yeni oyunlar uygulamaya girer ve takip eden sene, TJK yönetimi gazetecilerden yarışlara ve oyunlara sayfalarında daha fazla yer ayırmalarını talep eder.[1043] Basının da bu çağrıya olumlu yanıt verdiği, gerek yeni oyunların topluma tanıtılması gerekse de Kulüp'ün diğer görünürlük çabalarına destek için yapılan haberlerden anlaşılmaktadır. Nitekim TJK'nın basından bu talebinin asıl nedeni, yalnızca bahis hasılatını yükseltmek değil, aynı zamanda çeşitli kurumlarla yaşadığı sorunlara destek bulmak ve yeni

---

yazılı, görsel ve dijital basında sayısız tahmin-tüyo veren "uzmana" rastlanabilir fakat bunların bir kısmı, yalnızca daha iyi tanıdıkları, bir dönem antrenörlük veya jokeylik yaptıkları ya da daha çok seyahat edebildikleri hipodromlardaki yarışlara yorum yapmayı tercih ederler.

[1040] Üyken, **age**, 124.

[1041] Yıllar içinde gazetelerde yarış tahmini verenlerin isimleri takip edildiğinde, deneyimli ve güvenilir kabul edilen kişilerin (kimi zaman farklı gazetelerin çatısı altında olsa da) uzun süre bir köşesi bulunduğu görülebilir. Günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla, kimi yeni kimi eski "uzmanların" isimleriyle çeşitli internet sayfalarında ve sosyal medya hesaplarında karşılaşmak da mümkündür. Bu araştırma sürecinde yazılı, görsel ve dijital basında tahmin ve tüyo veren kişilerle tanışılmış, bazılarının isimleri ise yalnızca süreli yayın taramalarında görülmüştür. Yukarıda sözü edildiği gibi, başarıları kabul edilmiş olanlar dışında, zamanla bazı başarısız "uzmanların" bu yayınlarda isimlerinin kayboldukları gözlenmiştir. Bunun dışında, bir de sahip oldukları "çok özel tüyoları" ücret karşılığında paylaşanlar vardır, bu konu takip eden bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

[1042] Üyken, **age**, s. 115.

[1043] "İlkbahar at yarışları yarın başlıyor", **Cumhuriyet**, 29.03.1969.

girişimlerinin toplumca daha fazla duyulmasını sağlayarak itibarını korumak, hatta arttırmaktır. Örneğin, yeni bahis oyunlarının ortaya çıktığı 60'lı yılların sonunda, Ankara Belediyesi'nin kentsel düzenleme çalışmaları nedeniyle Ankara Hipodromu'nda 1969-1971 arasında yarış düzenlenememiş ve hem Kulüp hem de at sahipleri bu olay nedeniyle zorlu bir dönem geçirmişlerdir.[1044] Bu süreçte, basının atçıların tarafında yer alması ve uğradıkları zararları kamuoyuyla paylaşması önemlidir. Bununla birlikte, yalnızca olumsuz durumların değil, TJK'nın yeni bir on yıla girerken yapacağı bazı önemli etkinliklerin de yine hem ulusal basın hem de yarış basını aracılığıyla topluma duyurulması, bu çalışmaların başarıyla hayata geçmesine ve kamuoyundan destek bulmasına katkı sunmuştur.

6.3. Yeni Oyunlara Eşlik Eden Yeni Tanıtımlar

Altılı ganyan, üçlü ganyan, sıralı ikili, üçlü bahis gibi yeni oyunların yürürlüğe girip kısa sürede büyük ilgi görmesiyle, TJK 70'li yıllarda bir dizi yeni tanıtım çalışmasına soyunur. Bu girişimlerin iki amacı olduğu söylenebilir: ilki, yeni oyunların topladığı ilginin ve hasılatın sürekliliğini sağlamak, ikincisi ise oyunun itibarını koruyabilmek.

Bu yeni tanıtım ve görünürlük çalışmalarına verilebilecek ilk örnek, 1970 yılı Gazi Koşusu öncesinde hipodromda düzenlenen defiledir. Basının günler öncesinden haber yapmaya başladığı bu etkinlik, aslında yarış tarihinde başka bir "ilk" ile birlikte hayata geçer: Ankara Belediyesi'yle yaşanan sorunlar ve başkentteki inşaat faaliyetleri nedeniyle Ankara Hipodromu'nda yarış düzenlenemediği için, Gazi Koşusu ilk kez İstanbul'da koşulacaktır. TJK, bu önemli gelişmeye destek olması için, dönemin

[1044] 1966 yılında, Ankara Belediyesi'nin kentsel düzenleme çalışmaları kapsamında, şehiriçi karayolu bağlantılarından birinin hipodromun içinden geçmesi gündeme gelir. Plana göre, bu yol yarış pistinin 1.400 metre virajı ile 800 metre start çizgisinin arasından geçecektir. Bunun üzerine TJK, yarış otoritesi konumundaki Tarım Bakanlığı'ndan bu konunun çözümü içim destek ister. Ne var ki, yol ve inşaat çalışmaları devam etmiş, çim pist zarar görmüş ve 1969'a gelindiğinde hipodromun hemen dibinde şehirlerarası otobüs terminali çalışmaya başlamıştır. Bu ortamda, Ankaralı at sahipleri atlarını Ankara pistinde yarıştırmayı reddeder fakat dönemin Tarım Bakanı Mesut Erez ve organizasyondan gelir elde eden Ankara Belediyesi kentteki yarışların devam etmesi için direnirler. Bu gergin ortamda, yarışların Ankara'da koşulamayacağı yönünde bir karar çıkınca, 1969 ve 1970 yıllarının Ankara yarışları Veliefendi'de düzenlenir. Hipodrom içi ve çevresinin yarışların yeniden yapılabilmesi için elverişli hale getirilmesiyle, 1971 Ankara yarışları yeniden başkentte koşulmaya başlar. Tüm bu süreçte, basın atçıların yanında yer almış ve süreç boyunca hem at sahipleri hem de TJK'nın uğradığı zararları kamuoyuyla paylaşmışlardır. Üyken, **age**, 123, 135-148; "Ankara yarışları durumu henüz belli olmadı", **Milliyet**, 28.08.1969; "Ankara yarışlarının başlamaması zarar ettiriyor", **Milliyet**, 27.09.1969; "At yarışları için karar alınamıyor", **Milliyet**, 09.10.1969; "At yarışları camiası büyük kriz geçiriyor", **Cumhuriyet**, 12.10.1969; "Yüzbinlik atlar ölüme terkedildi", **Cumhuriyet**, 15.10.1969; "Ankara Sonbahar At Yarışları İstanbul'a alındı", **Cumhuriyet**, 05.09.1970.

tanınmış modaevleri ve Olgunlaşma Enstitüsü ile bir işbirliği kurar ve 14 Haziran Pazar günkü koşular öncesinde ünlü mankenler faytonların üzerinde piste çıkarlar. Organizasyonu yürütenler, TJK Genel Sekreteri Mişel Saviç ile 50'li yıllarda Türkiye ve Avrupa Güzeli seçilen Günseli Başar'dır.[1045] O gün tribünleri dolduran izleyicilerin, bu defileyle ilgili görüş ve düşünceleri hakkında elde somut bir bilgi yoktur. Ancak Kulüp'ün bu davetine icabet eden ünlü modacılar için unutulmaz bir deneyim olduğu söylenebilir. Örneğin katılımcılardan Vural Gökçaylı, tasarladığı elbiselerin mankenler Rüksan Şerbetçi ve Suna Selen tarafından tanıtıldığını aktarırken, o günkü gözlemlerini şöyle özetler: "Türkiye için büyük bir ümitti, çok medeni bir görüntü vardı. Paris gibi, Londra gibiydi."[1046] *Sadettin*'in kazandığı Veliefendi'deki bu ilk Gazi Koşusu'nun ardından, Ankara Hipodromu'ndaki düzenlemelerin tamamlanmasıyla 1972'de Gazi Koşusu yeniden başkente döner. Ta ki bu sembol yapıda yarışların tamamen sona ereceği 1980'e kadar. Defileler ise 1970 sonrasında birkaç yıl daha sürmüş fakat fazla uzun ömürlü olmamıştır.

TJK'nın bu dönemki diğer önemli bir girişimi, 1973 yılı Asya Atçılık Konferansı'na İstanbul'un ev sahipliği yapmasıdır. Aslında bu prestijli olayın, yarış ve bahis meraklılarından ziyade, daha çok Kulüp yönetimini, at sahiplerini ve yetiştiricileri ilgilendirdiği söylenebilir. İlki 1960'ta Tokyo'da düzenlenen bu konferanslara katılmak, tıpkı Olimpiyat Oyunları'nda yer almak gibi, bir ülkenin atçılıkla ilgili resmi kurumları açısından büyük önem taşır. Organizasyona ev sahipliği yapmak ise, çok daha büyük bir itibardır. Türkiye, ilk olarak 1969'da, yine Tokyo'daki sekizinci konferansa katılmış ve daha ilk katılımda, TJK'yı temsil eden Atman ve Akson, ertesi seneki etkinliğin İstanbul'da düzenlenmesini teklif etmişlerdir.[1047] Bu talep, ancak dört sene sonra sonuçlanacak olsa da, Türkiye 1970'te Asya Atçılık Federasyonu'nun üyesi olmayı başarır.[1048] Böylece ülke atçılığı, TJK aracılığıyla uluslararası alanda yeniden ortaya çıkmaya ve adından söz ettirmeye başlayacaktır. Ayrıca bu konferanslara hangi ülke ev sahipliği yapıyorsa, etkinlik döneminde konferans onuruna özel koşular düzenlenir ve katılımcı ülkelerin temsilcileri piste çıkarlar. Örneğin 1970'te

[1045] "Hipodromda defile", **Cumhuriyet**, 15.04.1970; "Yarışlarda Defile", **Milliyet**, 29.05.1970; "Hipodromda defile", **Cumhuriyet**, 15.06.1970; "Defile… Sezonu Hakkı… Kravat-Kıyafet…", **Derbi**, y. 16, s. 1247 (16.06.1970): 2.
[1046] Modacı Vural Gökçaylı'yla 18 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme.
[1047] Üyken, **age**, 134.
[1048] "History of the Asian Racing Federation", **Asian Racing Federation**, http://www.asianracing.org/history [26.06.2019].

Singapur'daki konferansa eşlik eden koşularda, Türkiye'yi temsil eden jokey Ekrem Kurt bir birincilik, bir üçüncülük, iki de dördüncülük elde etmiştir.[1049] Nihayet on birinci konferans, 24 Mayıs-3 Haziran 1973 tarihlerinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda gerçekleşir.[1050] At sağlığından müşterek bahislere kadar pek çok konunun tartışıldığı günler boyunca, katılımcılara çeşitli şehiriçi turlar düzenlenir, atçılıkla ilgili bir sergi açılır ve konferans için bir posta pulu bastırılır.[1051] Bu tarihten sonra, yıllar içinde Türkiye zaman zaman konferansa yine ev sahipliği yapmaya devam edecektir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, bu konferansın daha ziyade bu alanın yöneticileri ve profesyonellerini ilgilendirdiği, buna karşın yarışlarla ilişkisi yalnızca müşterek bahislerden ibaret olan yurttaşlar için pek bir anlam ifade etmediği ileri sürülebilir. Bu iddia günümüzde de geçerlidir. Konferans adına düzenlenen kupalı koşular, kupayı alan ve veren kişiler için anlamlı olsa da, ellerinde kuponlarıyla tribünlerde, radyo veya televizyon başında koşuyu takip eden oyuncular için esas olan, tuttukları atın birinci gelip gelmediğidir.

Basının önemli destekler verdiği söylenebilecek bu dönemin tanıtım çalışmalarına başka örnekler de saymak mümkün. Ayrıca bu çalışmalarla, yarışçılık ve yetiştiriciliği daha görünür kılmanın yanında, ülkede gelişme kaydeden turizm ve tanıtım faaliyetlerine katkı sunmanın hedeflendiği de söylenmelidir. Örneğin 1971 yılının yarış programına eklenen "Akdeniz Koşusu" 6 Ekim'de İzmir'de başlayan Akdeniz Oyunları adına, "Kraliçe II. Elizabeth Kupası Koşusu" ise ekim ayı sonunda Türkiye'yi ziyaret eden Büyük Britanya kraliçesi onuruna düzenlenmiştir.[1052] Hem ülkenin hem de yarışların bir arada tanıtıldığı başka bir örnek ise, Ankara Vapuru Sergisi Gezisi'dir. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından düzenlenen bu sergi, 28 Haziran-28 Temmuz 1970 tarihleri arasında İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'daki dokuz limana uğramış ve buralarda ülkenin tanıtımını yapmıştır. Türkiye'den kamu kurumları ve özel sektör temsilcilerinin katıldıkları bu etkinlikte TJK da yer almış, kuruluşunun yirminci yılında fotoğraflar, afişler, broşürler ve mecmualarla ülke yarışçılığını Avrupalılara tanıtmaya çalışmıştır.[1053]

[1049] Üyken, **age**, 144.
[1050] "Uluslararası yarış bugün koşuluyor", **Milliyet**, 26.05.1973.
[1051] Üyken, **age**, 154-155.
[1052] "TJK iki özel koşu düzenliyor", **Milliyet**, 01.10.1971; "Kraliçe Elizabeth at yetiştiricilerine tavsiyelerde bulundu", **Milliyet**, 03.11.1971.
[1053] Yurdakul Kayacan, "Ankara Gemisinde Bir Ay", **Derbi**, y. 26, s. 1252 (21.07.1970): 2.

Asya Atçılık Konferansı'nın İstanbul'da düzenlenmesinin, atların Büyük Britanya Kraliçesi adına koşmalarının veya Kulüp'ün Akdeniz limanlarında bir sergi açmasının, öncelikli amaçları oyun oynayıp eğlenmek ve ikramiye kazanmak olan oyuncular için büyük önem taşıdığını söylemek zor. Ne var ki TJK, ülkedeki hipodromları yenilemek veya bahis türlerini çeşitlendirmek gibi girişimlerle bu oyuncuların beklentilerini karşılamanın yanında, oyunun güvenilirliğini ve şeffaflığını da korumak zorundadır. Yukarıda örnekleri verilen tanıtım/görünürlük çalışmalarının, aslında bu amaca da dolaylı destek sağlamak gibi hedefler taşıdığı düşünülebilir. Zira 60'ların ikinci yarısı itibariyle, toplumun çeşitli kesimlerinden yarışlar, bahisler ve Kulüp aleyhine sesler yükselmeye başlamıştır.

6.4. Oyuna Eleştirel Bakışlar: "Sömürü", "Günah", "Kumar"

Altılı ganyan ve diğer kombine oyunlar, sundukları heyecan ve ikramiyelerle oyuncuların, topladıkları hasılatla da TJK'nın yüzünü güldürmektedir. Bu oyunların devreye girmesiyle, toplumun oyun oynama kültüründe bazı dönüşümler yaşanırken, oyuna katılım ve yatırılan paralar da artmaya başlamıştır. Ayrıca kısa süre içinde gerçekleşen yatırımlarla kent merkezilerindeki gişe sayısı artmış, hipodromlar yenilenmiş, basının da desteğiyle yarışlar ve oyunlar geçmişe nazaran çok daha kolay erişilebilir hale gelmiştir. Ne var ki bu gelişmeler, bir yanda sınıf, emek ve sosyal adalet bilincinin geliştiği sol görüşlü çevrelerden, diğer yanda toplumun muhafazakar ve mütedeyyin kesimlerinden oyuna ve oynatanına karşı ağır eleştiri ve tepkiler gelmesine neden olur. İki tarafın da ortak görüşü, at yarışları ve müşterek bahislerin hem bireye hem de topluma zarar veren bir kumar oyunu olduğudur. 60'lı yılların sonuna doğru yükselmeye başlayan bu sesler, zamanla halkın bu oyuna karşı algısını olumsuz bir yöne doğru itecek ve bu algı -en azından toplumun bir kesimi için- günümüze kadar uzanacaktır.

Arşivlerde ulaşılabilen bulgulara göre, yarışlara ve bahislere karşı basın yoluyla dile getirilen ilk ciddi eleştirinin, 1967'de yayın hayatına başlayan *Ant* dergisinin sekizinci sayısında çıkan bir makale olduğu söylenebilir. Makalenin içeriğine geçmeden önce, bu derginin çizgisinden ve yayınlandığı dönemin siyasal/toplumsal koşullarından kısaca söz etmek doğru olacaktır. 9 Temmuz 1961'de kabul edilen 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlüklere geniş yer veren yapısıyla, demokratik toplum düzeninin ve bireysel özgürlüklerin önünü açmıştır. 27 Mayıs Darbesi'ni gerçekleştiren ve

destekleyen kadrolarca, kendinden önceki DP döneminin baskıcı uygulamalarına karşı hazırlanan bu anayasayla, iktisat politikaları planlama tabanına oturtulmuş, sosyal devlet anlayışı benimsenmiş, üniversiteler özerkleşmiş, düşünce toplulukları ve derneklerin kurulması kolaylaşmış, işçilere grev ve sendikalaşma hakkı tanınmıştır. Bu özgürlük ortamında, basın dünyasında da önemli gelişmeler yaşanır. Siyaset, edebiyat, sanat gibi alanlarda ardı ardına yeni yayınlar ortaya çıkarken, basının topluma karşı sorumluluk bilinci de aşama kaydeder. Artık ülkenin siyasal yapısı, ekonomi politikaları, kurumları ve yöneticileri geçmişe kıyasla daha rahat eleştirilmekte, hesap sorulmakta ve ülkenin nasıl kalkınabileceği hakkına çözüm önerileri sunulmaktadır.[1054] *Ant* da bu dönemde yayınlanmaya başlayan sol görüşlü haftalık dergilerden biridir.

Yaşar Kemal, Fethi Naci ve Doğan Özgüden tarafından kurulan derginin 3 Ocak 1967 tarihli ilk sayısında "Neden Ant?" başlığıyla çıkan yazı, bu oluşumun siyasal pozisyonunu ve toplumsal gayelerini şöyle özetler: "Ant sosyalizmin zaferini ancak halkın demokratik mücadelesinde görenlerin, antiemperyalist mücadeleyi sosyalist mücadele ile birlikte yürütmek kararında olanların dergisidir. O, sömürücülüğe karşı ant'tır. O, sosyal adalet için ant'tır."[1055] Bu ifadeler, *Ant*'ın 60'lı yılların ilk yarısında sol yayıncılığa hakim olan ve işçi sınıfının egemenliğini değil, asker-bürokrat bir grubun öncülüğünde kalkınmayı hedefleyen *Yön* dergisinden ayrıldığını gösterir. Dolayısıyla, *Ant* çevresinin savunduğu görüş, emekçi sınıfların mücadelesiyle emperyalizmin işbirlikçileri olarak görülen sermayedarların, toprak ağalarının ve her türlü tekelin yıkılarak sosyalist bir düzenin kurulmasıdır.[1056] Derginin bu görüşleri çerçevesinde, 21 Şubat 1967 tarihli sayısında "At Yarışlarında Dönen Dolaplar" başlıklı ağır ithamlarla dolu bir yazı yayımlanır. Eleştirilerin odağında, oyunun resmi sahibi Tarım Bakanlığı ile onun yetkilendirdiği Türkiye Jokey Kulübü vardır.

Makalenin içeriğindeki tespit ve suçlamalar şöyle özetlenebilir: at yarışlarında her yıl milyonlarca para dönmekte, bu parayı yöneten kurum ise ülke atçılığının gelişimine katkıda bulunmak yerine "bir avuç Türk kapitalistinin zenginleşmesine hizmet eden

[1054] Feryat Bulut, "Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi", **Türk Basın Tarihi**, c. I (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018): 77; Nurullah Kırkpınar, "Anayasa Referandum Süreçlerinde Kamuoyunu Yönlendirme Aracı Olarak Basın: '1961 Anayasası Örneği", **age**, 121-123.
[1055] Doğan Özgüden, "Niçin Ant?", **Ant**, s. 1, 03.01.1967.
[1056] Songül Aydın, "12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi" (Yüksek Lisans Tezi, TC Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 27-28.

bir menfaat şirketi" gibi işlemektedir. Burada savunulan görüşe göre, TJK emperyalizme hizmet eden DP sayesinde kurulmuş ve zengin iş insanları ile toprak ağalarınca yönetilen bir kurumdur. Aynı zamanda büyük haralar ve çiftliklerin sahibi de olan bu grup, yarışlarda kendi atlarını da koşturarak toplanan hasılattan pay almakta, yeteri kadar vergi ödememekte, üstelik alanın emekçilerini sömürmektedir. Bu oyunun artık ülke atçılığına hizmet etmediği savı ise, geleneksel olarak en etkin şekilde yararlanılan Arap atlarından ziyade, yarışçılıktan başka bir alanda faydası olmadığı ileri sürülen İngiliz atlarına yatırım yapılmasına dayandırılır.[1057] Kurumun hem eski hem de o yıllarda görevde olan yöneticilerinin tek tek isim verilerek eleştirildiği bu makaleye, TJK tarafından yazılı bir yanıt verilip verilmediğine dair bir bulguya ulaşılamamıştır. Bundan iki sene sonra, 1969'da Kulüp'ün başkanı olan Burhan Karamehmet basına verdiği bir demeçte, at sahiplerinin iddia edildiği gibi bu işten büyük paralar kazanmadıklarını ve kendilerine komprador denmesini kabul etmedikleri ifade eder.[1058] Dolayısıyla bu açıklamanın, söz konusu ithamlara karşı verilen kurumsal bir yanıt olduğu söylenebilir. Ayrıca yayın hayatı 1971'de sona eren derginin de takip eden sayılarında bu konuda başka bir yazı veya röportaja da rastlanmadığını belirtmek gerekiyor.

Ant'ta çıkan bu makale kadar ağır olmasa da, ülkedeki bahis oyunlarının günden güne artışına dikkat çeken başka bir yazı, Doğan Nadi Abalıoğlu'nun (1913-1969) kaleminden Ocak 1969'da *Cumhuriyet*'te yayımlanır. Yazıda, yalnızca at yarışı bahislerine değil, aynı zamanda Spor Toto'ya, Milli Piyango'ya, bankaların verdikleri çeşitli ikramiyelere ve diğer resmi/gayriresmi şans oyunlarına gösterilen yoğun ilgi, mizahi bir dille ele alınmaktadır. Abalıoğlu'na göre, bu kadar fazla oyun düzenlenmesi ve halkın bunları takip etmekle uğraşması yerine, vatandaşlara sırayla irili ufaklı hediyeler dağıtılması herkesi mutlu edecek bir çözümdür. Zira oyunlara gösterilen ilginin esas nedeni, eğlenmek veya sosyalleşmek değil, yoksulluktur:

> "Doğrusu ben gidip gördüğüm yabancı ülkelerden hiçbirinde böyle bir hale rastlamadım. Bizde bu salgın, neden böylesine yayıldı acaba? Fukaralıktan, hepimiz ümidimizi piyangolara mı bağladık? Hepimiz şansımıza fazla mı güveniyoruz? 'Bu sefer olmadıysa gelecek sefere muhakkak' diye, hayret edilecek, inatçı bir iyimserliğimiz mi var?"[1059]

[1057] "At Yarışlarında Dönen Dolaplar", **Ant**, s. 8 (21.02.1967): 10-11.
[1058] "Atçılık para getirmiyor", **Cumhuriyet**, 27.09.1969.
[1059] "Bakan zenginliği", **Cumhuriyet**, 05.01.1969.

Abalıoğlu'nunkine benzer görüşler 70'li yıllarda da ara sıra gazete sayfalarına yansıyacak, ancak bu yöndeki ciddi eleştiriler esas olarak 1980 sonrasında sıklaşacaktır.

At yarışlarına karşı gündeme gelen diğer bir eleştiri, 1975 yılında bu defa televizyon ekranlarında ortaya çıkar. Dönemin popüler gazetecilerinden Uğur Dündar'ın TRT'de yayınlanan "İşte Hayat" adlı programının 1 Nisan'da ekrana gelen bölümünde, kameralar Sirkeci'deki satış lokaline odaklanmıştır. Konu ise, bir yarış gününde bahis oynamak isteyen ama yeterli parası olmayan bir yurttaşın yaşadıklarıdır. Programdaki aktarıma göre, parasız fakat yarış meraklısı bir genç, sırf bahis oynayabilmek için kolundaki saati orada bulunan bir "yazıcıya" değerinin çok altında bir ücrete satar ve aldığı bu parayı hemen bahislere yatırır. Üstelik oyun oynamak için az ötedeki Kulüp'ün satış gişesine gitmek yerine, tahminlerini saatini satın alan kişiye "yazdırır." Yani oyun oynamaya bağımlı hale gelmiş bu genç, hem kol saatinden olmuş hem de oyuna kayıtdışı yollarla katılmayı tercih etmiştir. Yazıcılardan ve yazıcılık faaliyetinden aşağıda daha ayrıntılı şekilde bahsedilecektir, ancak öncesinde, Dündar'ın bu eleştirel yayınını farklı bir açıdan daha incelemek doğru olur. Programın ardından konuyu sayfalarına taşıyan *Derbi* mecmuası, Dündar'ın bu sunumunun taraflı ve maksatlı bir mizansen olduğunu ileri sürer. Mecmuada çıkan yazıya göre, bahis oynayabilmek için saatini satan oyuncu da, onun parasını ve umutlarını sömüren yazıcı da, aslında kurgulanmış iki karakterdir. Bu görüşün savı ise, yazıcılık yaptığı iddia edilen kişinin, aynı programın önceki bölümlerinde "Lodosçu", "Tavla Şampiyonu", "İncir Ağacı Aşıcısı" gibi farklı isim ve rollerle ekrana getirildiğidir. Üstelik bu yazıyı kaleme alan gazeteci ve yazar Hamit Kınaytürk, kendisinin de tıpkı Dündar gibi Samatyalı olduğunu ve programda rol yapan bu kişiyi de yine Samatya'dan "Pepe Osman" ismiyle tanıdığını belirtir.[1060] Kınaytürk'ün önceki programlara ve yaşadığı mahalleye referans vererek yaptığı eleştiri mantıklı gibi görülmektedir. Ne var ki, Dündar'ın da programında bu konuya eğilmesi ve kurgu da olsa gözlemlerini ekrana yansıtması, bu dönemde müşterek bahislere karşı gösterilen yoğun ilginin yanında, toplumda olumsuz bir algının da varlığına işaret etmektedir.[1061]

[1060] Hamit Kınaytürk, "Uğur Dündar Ekranda Saçmaladı", **Derbi**, y. 31, s. 1493 (08.04.1975): 6.
[1061] Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi edinebilmek için 28.06.2019 tarihinde Uğur Dündar'la telefonda kısa bir görüşme yapılmıştır. Dündar, araştırmacıya söz konusu haberle ilgili hiçbir şey hatırlamadığını belirtmiştir.

Gerçekten de 70'li yılların günlük gazetelerinden takip edildiği kadarıyla, altılı ganyanla şaha kalkan bahis oyunlarına ilgi gitgide artmaktadır. Yarış günlerinde hipodromdaki kalabalıkların binlerle, bahislerde toplanan hasılatın ise milyonlarla ifade edilmesi artık alışıldık bir söyleme dönüşmüştür.[1062] Yukarıda çeşitli örnekleri sunulan eleştiriler günden güne artsa da, her şeye rağmen atlar bitiş çizgisine, oyuncular ise bilet gişelerine dörtnala koşmaya devam ederler. Bunun birkaç nedeni olduğu ileri sürülebilir. Öncelikle, çoğu eleştirinin odağında yer alan TJK, kamu yararına bir dernek olarak üstüne düşen sorumlulukları eksiksiz şekilde yerine getirmektedir. Bütçesi ve faaliyetleri Tarım Bakanlığı tarafından denetlenmekte;[1063] topladığı gelirlerden yükseköğretim fonuna, Kızılay'a, belediyelere ve Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na pay dağıtmakta;[1064] çeşitli tanıtım ve sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmekte, en önemlisi de devlete önemli bir vergi geliri sağlamaktadır. Hatta sırf bu sonuncu katkısı bile, bu oyunun başlı başına bir kumar olduğu düşüncesiyle karşısında duran Milli Selamet Partisi (MSP) milletvekillerinin seslerini yükseltmelerini engeller. Örneğin 1975 yılının Meclis Başkanlığı Koşusu'nu kazanan atın sahibine kupasını MSP'li Başkan Vekili Rasim Hancıoğlu vermiş,[1065] 1979 sonunda Cumhuriyet Senatosu'nda çıkan tartışmada ise at yarışlarının aleni bir kumar olduğunu söyleyen MSP'li Senatör Ali Oğuz, yine de bu oyunun yasaklanması yerine vergilendirilmesini savunmuştur.[1066] Kısacası, TJK'nın yerine getirdiği sorumluluklar ve devlete kazandırdığı vergiler, bu oyuna karşı yapılan eleştirilerin sınırlı düzeyde kalmasının, hatta tam tersine, halkın oyunlara ilgi göstermesinin nedenlerinden biridir. Zaten Tarım Bakanlığı'nın, TJK'ya 1953'te verdiği yirmi yıllık yarış ve bahis düzenleme yetkisini 1973'te yenileyerek bu süreyi 1993'e uzatması da, kuruma karşı duyulan güvenin bir kanıtı olarak görülebilir.[1067] TJK'nın yapılan eleştirilere bu prensip ve politikalarıyla karşı koymasının yanında, oyuna gösterilen ilginin hiç azalmadan devam etmesinin diğer önemli bir nedeni ise, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve hızla artan yoksulluktur.

[1062] "Altılı Ganyan 900 Bin Lira Verdi", **Cumhuriyet**, 15.05.1974; "Altılı Ganyan 1,5 Milyon Lira Dağıtacaktır", **Cumhuriyet**, 06.03.1976; "Altılı Ganyan'da 2 milyon lira dağıtılacak", **Milliyet**, 15.08.1976; "Benzin sıkıntısı, gaz kuyruğu, döviz darboğazı… Hiçbiri umurlarında değil… Ya tutarsa?", **Milliyet**, 02.07.1979.
[1063] "Spor-Toto ve Türkiye Jokey Kulübü", **Cumhuriyet**, 20.01.1974.
[1064] "Jokey Kulübü Türk Hava Kuvvetlerine 100.000 Lira Verdi", **Milliyet**, 05.07.1970; "25 kuruşluk 'Katılma Payı' aybaşında uygulanacak", **Cumhuriyet**, 29.08.1971.
[1065] "MSP'li başkan vekili ve at yarışı", **Cumhuriyet**, 16.11.1975.
[1066] "Senatörler 1 saat anarşiyi, 2.5 saat at yarışlarını tartıştı", **Milliyet**, 22.12.1979.
[1067] "Jokey Kulübünün müşterek bahis düzenleme yetkisi 20 yıl daha uzatıldı", **Milliyet**, 22.11.1973.

Türkiye 70'li yıllara ekonomik bir bunalım içinde merhaba der. Ekim 1969'daki seçimlerden üstünlükle ayrılan Adalet Partisi (AP) hükümeti tek başına kurar ve mühendis kökenli Başbakan Süleyman Demirel, ülkenin tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşümü için ağır sanayi tesisleri kurmaya yarayacak her türlü mali kaynağın ülkeye girişine açıktır. Turgut Özal'ın yönetimindeki II. Beş Yıllık Kalkınma Planı da (1968-1972), Demirel'in hedefleriyle uyumlu bir programdır. Bütçeden ayrılan paylar ve dışarıdan alınan kredilerle sanayi yatırımlarına başlanır. 1970 verilerine göre, Türkiye'nin ortalama büyüme hızı %6-7 aralığına yerleşmiştir. Ne var ki, bu hızlı büyüme ve sanayileşmenin yıllara uzanacak bedeli, vatandaşın, özellikle de küçük esnaf, memur ve işçi kesiminin sırtına biner. Hükümetin 1970 ve 1971'de çıkardığı personel ve finansman kanunları, ordunun ve bürokrasinin palazlanmasına, toplumun büyük bölümünün ise ortaya çıkan yeni vergiler ve Türk Lirası'na uygulanan %66'lık devalüasyon altında ezilmesine neden olur. Bütçede kamu personeli ve savunma giderlerine ayrılan paylar yükseltilirken, özellikle eğitim ve sağlık alanlarına ayrılan kaynağın oranı gitgide düşer.[1068] Üstelik temel tüketim ürünlerinin fiyatlarına da ardı ardına zam gelmektedir.[1069] Ekonomideki bu geriye gidiş, 12 Mart Darbesi, 1973 ve 1977'de yaşanan Petrol Krizleri ve 1974'teki Kıbrıs Harekatı'nın neden olduğu ambargoyla daha da derinleşerek 1980'e kadar uzanacak ve 24 Ocak Kararları olarak anılan, ülke tarihinin belki de en radikal hamlesiyle önemli bir kırılma yaşayacaktır.

Bir askeri müdahaleyle başlayıp diğeriyle sona eren 70'li yıllarda, kısa ömürlü koalisyon ve azınlık hükümetlerinin icraatları ile ekonomik krizlerin yarattığı sıkıntılar, hem parlamentoda hem de sokakta sesi yükselen bir muhalefetin doğmasına yol açar. 60'lı yıllardan devralınmış siyasal özgürlük ve farkındalık mirası, üstüne bir de yoksulluk ve geçim sıkıntısının binmesiyle, kitlelerin mevcut düzeni daha fazla sorgulamasına neden olur. Bu dönemde sanayiye yapılan yatırımlarla işçi sınıfının mutlak büyüklüğü ve kentlerin nüfusu hızla artmış, bölgeler arası dengesizlik devam etmiş, teşvik tedbirlerinin kötüye kullanılmasıyla "hayali ihracatçılar" ortaya çıkmış, karaborsa yaygınlaşmıştır. Üstelik geçim sıkıntısıyla mücadele eden vatandaşların, 60'lı yıllarda tanıştıkları dayanıklı tüketim mallarına gündelik hayatlarında iyiden iyiye alıştıkları da söylenebilir. Örneğin yaşam koşulları harika olmasa da, 70'lerin

[1068] Aydın ve Taşkın, **age**, 181-185.
[1069] Şükran Soner, "Fiat artışı ençok gıda maddesi ile inşaat malzemesinde", **Cumhuriyet**, 02.02.1971.

ortalarında gecekondu mahallelerindeki çatılarda artık çok sayıda televizyon anteni görmek mümkündür.[1070] Tıpkı savaşlar veya kıtlık dönemleri gibi, ekonomik krizlerin yaşandığı zamanlarda da insanlar yaşamlarına devam edebilmek için alternatif para kazanma yollarına ve kendilerini gündelik hayatın baskılarından uzaklaştıracak meşgalelere yönelir.[1071] Türkiye'nin içinde bulunduğu bu sıkıntılı dönemde, altılı ganyanla büyük umutlar dağıtan at yarışlarının da halkın yöneldiği bu alternatiflerden biri olduğu söylenebilir.

TJK Basın Tahmin Yarışması'na farklı ideolojileri savunan gazetelerin katılmaya devam etmelerinden hareketle, hem solcu hem de sağcı kesimlerin yarışlara karşı ilgilerinin sürdüğünü iddia etmek mümkün. Düzenin değişmesi için farklı önerileri olsa da, sonuçta milliyetçiler de, muhafazakârlar da, sosyalistler de benzer ekonomik sıkıntıları paylaşmaktadır. Spor Toto, Milli Piyango veya at yarışları ise, bazılarının ideolojik öğretileriyle ters düşse bile, eldeki alternatifler arasında en azından yasal olanlarıdır. Zaten, özellikle 1976 itibariyle göreve gelen hükümetler pek başarılı politikalar yürütememiş, toplumdaki karşıt görüşler arasında sokak çatışmaları, siyasi suikastler ve toplu gösterilere katılım ciddi boyutlara ulaşmış fakat bu olaylar ekonominin iyileşmesine bir katkı sunmamıştır. 1977 sonunda 19,25 TL olan ABD Doları resmi kurunun, 1978 Şubat'ında 25 TL'ye, 1979 Haziran'ında ise 47 TL'ye yükselişi, durumun vahametini gösteren bir örnek olabilir.[1072] Böylesi bir ortamda at yarışları gibi oyunlara katılım her geçen gün yükselirken, toplumda sosyal adalet arayışında olan ve emeğin değerine daha çok önem veren kesimlerin zaman zaman bu şans oyunlarına ve yetkililerine karşı eyleme dönüşen tepkileri olduğu da unutulmamalı. Bu tepkilere verilebilecek en bilinen iki örnek, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği'nin (MLSPB)[1073] 1978'de düzenlediği Veliefendi Hipodromu

[1070] Boratav, **age**, 118-124.
[1071] Örneğin I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında, Osmanlı toplumunun kumar alkol, kumar ve sefahate karşı düşkünlüğü artmış; devlet özellikle kumara olan ilgiyi kontrol edebilmek için çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Feyza Kurnaz Şahin, "I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Kumarın Yaygınlaşması ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler", **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, s. 41 (2019): 405-426, http://sefad.selcuk.edu.tr/sefad/article/view/1021 [29.06.2019].
[1072] Boratav, **age**, 141.
[1073] Sıkıyönetim mahkemelerinin kayıtları ve iddianamelere göre, örgütün tam adı Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi / Marksist Lenininst Silahlı Propaganda Birliği'dir (THKP-C/MLSPB). Ancak örgüt, eylemlerinin ardından daha ziyade MLSPB imzasını kullanmıştır. Gerekçeli Hüküm, 1985/297, TÜSTAV Arşivi İnci İşbulur Arşiv Fonu, No: 1-4.

soygunu ile 70'li yıllar boyunca seyislerin ve hipodrom çalışanlarının gerçekleştirdikleri grevlerdir.

26 Kasım 1978 Pazar günü, koşuların ardından günlük hasılat hipodrom çıkışında banka yetkililerine teslim edilirken bir patlama gerçekleşir ve yaklaşık 3 milyon TL çalınır. Olayın sorumluluğu ise, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ve Mahir Çayan'ın çizgisini takip eden MLSPB tarafından üstlenilir. 1975'ten beri, genellikle üç-beş kişilik küçük hücreler halinde faaliyet gösteren örgütün kurucu grubu Bakırköy'dedir ve stratejisinde silahlı eylemlerin ve soygunların önemli bir yeri vardır. Diğer sol grupların, zorla veya korkutmayla makbuz karşılığı para toplamasını eleştiren örgüt, 1975-1980 arasında çoğu banka şubelerine olmak üzere birçok soygun düzenlemiş, böylelikle kendisine finansal kaynak sağlamayı başarmıştır.[1074] Veliefendi soygunu da, belli ki üzerine iyi çalışılmış bu eylemlerden biridir. Saat 17.30 civarında kapıdaki teslimat sırasında, hipodromun karşısındaki Aksu Fabrikası'nda bir patlama gerçekleştirilir ve bahis hasılatını koruması gereken polis memurları telaşla fabrikaya doğru yönelirler. Bu sırada soyguncular, içinde yaklaşık 3 milyon TL bulunan çantayı alıp kaçmayı başarırlar. Örgütün açıklamasına göre, hipodroma ait bu hasılat "mücadelede kullanılmak için kamulaştırılmıştır." Üstelik bu sırada çıkan çatışmada, polis memurlarından biri şehit olmuş, diğeri ise iki banka çalışanıyla beraber yaralanmıştır.[1075] Olayın ardından, birkaç gün boyunca gazeteler ve mecmualarda konu gündemde tutulsa da, bu soygunun at yarışları ve müşterek bahislerin devam etmesini engelleyecek bir etkisi olmamıştır.

Ülke yarış tarihinin 70'li yıllarına damga vuran diğer önemli olay, emeklerinin karşılığını alamadıkları düşüncesiyle örgütlenen ve eylemleriyle zaman zaman yarışların koşulmasına engel olan seyislerin ve hipodrom çalışanlarının düzenledikleri grevlerdir. Bu direnişlerin içeriğine ve sonuçlarına geçmeden önce, 1961 Anayasası'yla toplumun elde ettiği sendika ve grev haklarının nasıl ortaya çıkıp geliştiğini kısaca hatırlamakta fayda var. Anayasanın sosyal hakları güçlü bir şekilde koruma altına almasıyla, 1963 yılında Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit, bu hakları somutlaştırarak grev hakkının resmen kabul edilmesini sağlar. 1964'te çıkan bir kanunla, İş Kanunu'na bağlı olma şartı aranmaksızın bir işletmede çalışan tüm işçiler artık sosyal güvenlik kapsamında kabul edilir. 1967'de ise Devrimci İşçi Sendikaları

[1074] Vehbi Ersan, **1970'lerde Türk Solu** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 254-263.
[1075] "Atyarışı hasılatını soyanlar patlamayla polisi şaşırttı", **Milliyet**, 28.11.1978.

Konfederasyonu'nun (DİSK) kurulmasıyla örgütlü işçiler önemli kazanımlar elde etmeye başlarlar. Bundan böyle ülkenin dört bir yanında, özellikle sanayi sektöründe çalışan işçiler haklarını elde etmek için ardı ardına örgütlenecek, büyük gösteriler ve grevler düzenleyecek, üniversite öğrencileri ve sol gruplar ise bu eylemlere destek verecektir. Nitekim yukarıda da vurgulandığı gibi, özellikle 70'li yıllarda sanayi yatırımları arttığı için kentlerdeki işçi nüfusu hızlı bir artış göstermiş, buna karşın özel sektörün ve devletin sosyal politikaları bu emekçilerin taleplerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. İnsanın temel ihtiyaçlarından olan "barınma hakkı", bunlardan sadece biridir. Veliefendi Hipodromu çevresinden bir örnek vermek gerekirse, 60'lı yılların sonuna doğru, İstanbul'un o dönem en büyük gecekondu bölgesi olan Zeytinburnu'nda yapılan bir araştırmaya göre, buradaki evlerin yarısından fazlasının mutfağı, %76'sının tuvaleti, %79'unun ise kendine ait bir banyosu bulunmamaktadır.[1076] Yine 1969'da *Akşam*'da yayımlanan ve daha sonra kitaplaştırılan, gazeteci ve TİP Milletvekili Çetin Altan ile fotoğraf sanatçısı Ara Güler'in hazırladıkları "Al İşte İstanbul" adlı yazı dizisi ise, kentin yoksul mahallelerindeki sorunların, çarpıklığın ve adaletsizliğin manzarasını sunan çarpıcı örneklerden bir diğeridir.[1077] Kentteki barınma koşullarının iyileştirilmesi konusu 1966 sonrasında zaman zaman meclis gündemine gelse de, gerçekçi ve etkin bir sosyal politika yerine yüzeysel ve popülist yaklaşımlara başvurulmuştur. Tıpkı her seçim öncesinde gündeme gelen gecekondu afları ve oy karşılığı tapu verme vaatleri gibi.[1078] Ne var ki, 60'lı yıllardan devralınan siyasal bilincin gelişimi ve örgütlenmenin önündeki yasal engellerin ortadan kalkmasıyla, 70'li yıllarda artık Türkiye'de işçi sınıfı dayanışma içinde ve yüksek sesle haklarının peşine düşmeye başlamıştır. Ülkede neredeyse her sektörde örgütlenen işçiler, ardı ardına iş bırakmakta ve emeklerinin karşılığını talep etmektedir.[1079] İşte bu çalışma koşulları ve yaşam standartlarından memnun olmayanlar arasında, at yarışları dünyasının emekçileri de vardır.

Toplumun at yarışları dünyasında öncelikle tanıdığı/isimlerine aşina olduğu iki grup vardır: jokeyler ve at sahipleri. Jokeyler, futbolcular kadar olmasa da, bu alanın en popüler aktörleri ve "emekçileri" arasındadır. Genellikle çoğu yarış tutkunu tarafından

[1076] Charles Hart, **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi** (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1969).
[1077] Çetin Altan ve Ara Güler, **Al İşte İstanbul** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998).
[1078] Ayşe Buğra, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, 7. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 178-190.
[1079] "İş ve İşçi Hareketleri", **Cumhuriyet**, 24.02.1971.

tanınırlar. Hatta bahis oynanırken, en az atlar kadar onların da performansları dikkate alınır. Yaşamlarını bu işten kazanırlar fakat genç yaşlarında riskli bir iş yaparken, emeklilik yıllarının nasıl geçeceği ise meçhuldür. Uzun yıllar, herhangi bir sosyal güvenceleri olmadan yarışmış ve yaşlanmışlardır. At sahipleri ise bu alanın "işverenleri" olarak düşünülebilir çünkü çoğu, atlardan çok iyi anlasa ve atlarıyla bizzat kendileri ilgilense bile, özellikle sahip oldukları at sayısı arttıkça, bunların bakımı, sağlığı, beslenmesi, antrenmanı ve yarış hazırlığı gibi işlerin takibi için birilerini istihdam etmeleri gerekir. İşte jokeylerin dışında diğer "emekçi" grubu oluşturan bu üyeler antrenörler, menajerler ve seyislerdir. Özellikle sonuncu grupta yer alanlar, 70'li yıllara gelindiğinde diğerlerine nazaran çok daha sıkıntılı koşullar arasında çalışıyor olmalılar. Nitekim ülkenin dört bir yanında güçlü şekilde esen sendikalaşma ve direniş rüzgarını hipodromlara da taşıyanlar, daha fazla gelir ve daha iyi koşullar talep eden bu seyisler olacaktır.

Aslında bu alanda emek veren farklı grupların birer sendika çatısı altında örgütlenmeleri ihtiyacı, daha 1960'ların ilk yarısında gündeme gelmeye başlamıştır.[1080] Ancak somut bir ilerleme olmayınca, ilk grev girişiminde bulunanlar, maaşlarının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini isteyen seyisler olur.[1081] Ne var

[1080] Doping olaylarının artışı nedeniyle ortaya konan önerilerden biri, seyislerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, hatta bir sendikaya bağlanarak konumlarına resmiyet kazandırılmasıdır. Yurdakul Kayacan, "Doping'e Karşı Tedbir", **Derbi**, y. 15, s. 729 (24.05.1960): 2. 1963'ün son günlerinde konuyu sayfalarına taşıyan *Derbi*'de, "yarışçılığımızın eksik taraflarından birinin de teşkilatsızlık" olduğu dile getirilerek, bir sendika kurma hazırlığı içinde olan antrenörlere destek verilir ve aynı şekilde seyislerin de sendikalaşmaları gerektiği vurgulanır. Zira burada savunulan görüşe göre "yarışçılığın temeli ahırdan başlar." Böyle bir örgütlenme olmadığı için, antrenörler ve seyislerin at sahipleriyle anlaşmaları çoğu zaman sözde kalmakta, sigortaları ve tazminatları tespit edilmemekte, emeklilikleri riske girmektedir. "Antrenörler Sendikası", **Derbi**, y. 20, s. 910 (17.12.1963): 2. Ertesi senenin temmuzunda yayımlanan benzer bir çağrıda ise, sendikal haklara kavuşmaları gerekenler arasına, bu defa jokeyler de dahil edilir. Onları da, örneğin antrenmanda veya yarış sırasında sakatlanmaları durumunda koruyacak bir çatı yoktur. "Yarış personelinin teşkilatlanması", **Derbi**, y. 20, s. 942 (28.07.1964): 5.

[1081] 1970'lerin sonuna kadar, Türkiye'de seyislerin önemli bir kısmı Çerkes yurttaşlardır. Kendisi de Kafkas kökenli bir ailenin üyesi olan TJK Genel Sekreteri Sadettin Atığ, Çerkeslerin geleneksel olarak atlara çok bağlı bir kültür olduğunu, atları çok sevdiklerini ve iyi tanıdıklarını aktarır. Atığ'ın verdiği bilgilere göre, 80'li yıllarda Çerkesler bu alandan yavaş yavaş çekilmeye başlamış, bazıları ise uzmanlaşarak seyislikten antrenörlüğe terfi etmiştir. Çerkeslerin boşalttığı seyislik kurumu, 80'li yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolulu yurttaşlar doldurmaya başlamıştır. Sadettin Atığ'la 01.09.2018 tarihinde yapılan sözlü tarih görüşmesi.
Seyislik kurumunda uzun yıllar boyu Çerkeslerin hakim olmalarının diğer bir nedeni, 19. yüzyılda Rusya topraklarından göçen Çerkes ailelerin Osmanlı yönetimince yerleştirildikleri Balıkesir, Bursa, Manisa, Adapazarı, Kocaeli gibi bölgelerde at yetiştiriciliğinin yoğun şekilde yapılmasıdır. Dolayısıyla, geldikleri yörelerde atçılıkla doğrudan ilgilenen Çerkesler, Anadolu topraklarındaki yeni yurtlarında da aynı meşgaleye devam edebilmişlerdir. İrfan Kalaycı, "Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler)", **TC İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etütleri**, s. 47 (2015-1): 83, https://dergipark.org.tr/download/article-file/422134 [03.07.2019].

ki, Ağustos 1968'deki bu ilk eylem başarısızlıkla sonuçlanır çünkü dönemin basınına yansıyan ismi "Türkiye Yarış Atı Seyisleri ve Üretici İşçileri Sendikası" olan oluşum, resmi kuruluşunu tamamlamadan ve kalabalık bir üye sayısına ulaşmadan eyleme geçmiştir.[1082] Ne var ki, seyislerden sadece bazılarının katıldıkları bu eylem hedefine ulaşmasa da, gelecek için bazı işaretler verdiği söylenebilir. Örneğin bu olayın ardından seyislerin lisans almaları şartı yeniden gündeme gelmiş, hipodromun kısmen de olsa işgal edilmesi nedeniyle takip eden yarış günlerinde toplum polisi güvenlik önlemleri almaya başlamış, at sahiplerine karşı bir tepki olarak ahırlarda atlara doping uygulama eylemleri artmıştır.[1083] Bu arada yalnızca hipodrom çatısı altında çalışanların değil, örneğin Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü'nde görev yapan seyislerin de durumlarından memnun olmadıklarını eklemek gerekiyor. Nitekim buradaki seyisler, Veliefendi'deki meslektaşlarının aksine, Eylül 1971'de gösterdikleri direnişle ses getirmeyi başarmışlardır. Bir gün süren grev boyunca, olan aç ve susuz bırakılan elli yedi ata olmuştur.[1084]

Seyisler, antrenörler ve jokeyler örgütlenme çabası içindeyken, karşı taraf daha hızlı davranır ve 1975 yılında Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Sendikası adlı bir işveren sendikası kurulur.[1085] Aynı yılın sonbaharında ise, TJK ile Otel, Lokanta, Eğlence Yerleri Sendikası (OLEYİS) arasında toplu iş sözleşmesi imzalanır. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana hipodromlarının çalışanları bu sendikaya üye olmuş ve sözleşmeyle yapılacak zam oranları ile giyecek, yakacak ve çocukları için eğitim yardımları belirlenmiştir.[1086] TJK, devlet tarafından yetkilendirilmiş bir çatı kurum olarak, çalışanlarının yaşam koşullarını belli bir standardın üzerinde tutmaya

[1082] "At yarışları tehlikede: Seyisler greve gidiyor", **Milliyet**, 17.08.1968.
[1083] "Seyisler Grev Yaptılar", **Derbi**, y. 24, s. 1153 (20.08.1968): 12.
[1084] "12 seyis greve gidince 57 at aç ve susuz kaldı", **Cumhuriyet**, 10.09.1971; "Kavuştular", **Cumhuriyet**, 12.09.1971.
[1085] Örgütün Genel Başkanı İlyas Çokay, dönemin tanınmış at yetiştiricilerinin bir araya geldikleri bu işveren sendikasının amacını "Türk atçısının senelerden beri devam eden büyük zararlarının biraz olsun azalmasına matuf çalışmalarda bulunmak" olarak ifade etmiştir. Hamit Kınaytürk, "Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Sendikası ile ilgili haberler", **Derbi**, y. 31, s. 1510 (05.08.1975): 6. Ayrıca bu sendikanın muhatabı yalnızca greve giden hipodrom çalışanları değildir, zaman zaman yönetim biçiminden ve uygulamalarından şikayet edilen TJK da sendikanın eleştirilerinden nasibini almıştır. "Çokay, 'Atçılıkta demokratik yönetim istiyoruz' dedi", **Milliyet**, 20.02.1976.
[1086] Yurdakul Kayacan, "Türkiye Jokey Klübü ile Oleyis Sendikası Arasında Topl Sözleşme İmzalandı", **Derbi**, y. 32, s. 1522 (28.10.1975): 6. OLEYİS'e bağlı olan işçiler, ağırlıklı olarak dört hipodromun çatısı altında görev yapan kişilerdir. Bunlar arasında gişe memurlarından çeşitli hizmet alanlarında görev yapanlar bulunduğu düşünülebilir. Seyisler ise tarım işçisi statüsünde oldukları için, aslında OLEYİS'in faaliyet alanına girmemekte ve Seyisler Derneği adı altında örgütlenmiş bulunmaktadır. Ancak 1978'de gerçekleşecek seyis direnişiyle ilgili haberlerde görüldüğü üzere, TJK ile OLEYİS arasında 1975'te imzalanan toplu iş sözleşmesinde seyisler de bazı haklar elde etmişlerdir.

kararlıdır. Hatta yalnızca temel ihtiyaçlarını değil, mesleki becerilerini de geliştirmek amacıyla, atların psikolojisinden üreme tekniklerine kadar geniş müfredatlı eğitim seminerleri de düzenler.[1087] Ne var ki seyisler, bu eğitimler ve toplu iş sözleşmesinden bekledikleri ölçüde yararlanamadıkları düşüncesindedir. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, seyisler tarım işçisi statüsünde oldukları için OLEYİS'in etki ve faaliyet alanının dışında kalmaktadır. Üstelik işveren olarak muhatapları da TJK değil, atlarına baktıkları at sahipleridir. Seyislerin bu memnuniyetsizliği, ülke ekonomisinin büyük sıkıntı içine girdiği 1978 ve 1980 yıllarında iki büyük grevle somutlaşır. Her iki grevin de gerekçesi, sosyal hakların ve ücretlerin yetersizliği olup, yapılan açıklamalarda at sahipleri hayli ağır söylemlerle eleştirilir.[1088] Bu direnişler at sahipleri, yarışseverler ve TJK için ağır sayılabilecek sonuçlar doğurur çünkü OLEYİS'in arabuluculuk çabalarına rağmen uzayan her iki eylem nedeniyle, yaklaşık birer hafta boyunca yarışlar düzenlenememiş, bahis oynanamamış, kamuoyunda olumsuz bir algı doğmuş, üstelik atların sağlıkları bozulmuştur.[1089]

70'li yılların siyasal ve toplumsal açılardan hayli hareketli ortamında, çoğunlukla seyislerin, zaman zaman da hipodrom çalışanlarının örgütlü direnişleri bu alanın tarihindeki önemli olaylar arasında sayılabilir. Bir yanda emekçilerin hak talepleri, diğer yanda at sahiplerinin karşı karşıya oldukları yüksek maliyetler, ülkenin 1976 sonrasında hızla bozulan ekonomik ortamında oyunun devamlılığını sekteye uğratsa da, uzun vadede yıkıcı etkiler bırakmamıştır. Bu olaylar sayesinde, alanın emekçileri örgütlenme deneyimini yaşamış, ardı ardına dernekler ve sendikalar kurulmuş, kongreler toplanmış, toplu iş sözleşmeleri imzalanmış ve jokeylerin, antrenörlerin, seyislerin, hipodrom çalışanlarının hakları ciddi şekilde tartışmaya açılmıştır. Tüm bu

[1087] İlki 1972 yılında düzenlenen bu seminerler antrenörler ve menajere hitap etmekte olup, içeriğinde şu derslere yer verir: "Atlarda Proporsiyon-Muayene, Kromozon-Veraset, Aşım İşleri-Kısırlık, Yarış Atı Bilgisi-Fizyoloji, Psikoloji, Tay-At Yemleme, At Hastalıkları, Nallama." "Türkiye Jokey Klübünden Bildirilmiştir", **Derbi**, y. 28, s. 1353 (04.07.1972): 3.

[1088] Seyisler, yaptıkları duyurularda at sahiplerini atları için her türlü fedakarlığı ve masrafı yapıp, konu çalışanlara geldiğinde aynı hassasiyeti göstermemekle itham etmekte ve ağırlıklı olarak "sömürü" kavramına başvurmaktadır. Seyislerin at sahiplerinden talepleri arasında dinlenme hakkı, yıllık izin, askerlik izni, ücret zammı, yemek ve yakacak ödeneği, bayram harçlığı, giyim yardımı, ölüm-doğum yardımı, evlenme yardımı, moral parası ve kıdem tazminatı bulunmaktadır. İlhan Başçı, "Bir Duyuru ve de Direniş Üstüne Görüşler", **Derbi**, y. 35, s. 1680 (07.11.1978): 1-2; İlhan Başçı, "Toptan Sorumluluk Payı Olan Son Olayların Getirdikleri", **Derbi**, y. 35, s. 1681 (15.11.1978): 3; Nimet Üyken, "Seyis Grevi Nedeniyle Atyarışları Yapılamadı", **Derbi**, y. 36, s. 1766/2 (15.07.1980): 6.

[1089] Nimet Üyken, "İstanbul Atyarışları Süresiz Tehir Edildi", **Derbi**, y. 36, s. 1767/3 (21.07.1980): 2-3; Reşat Köstem, "12 Temmuz'dan 13 Eylül'e Grevin Seyri ve Atsahiplerinin Dramı", **Derbi**, y. 36, s. 1769 (09.09.1980): 6-7; Reşat Köstem, "12 Temmuz'dan 13 Eylül'e Grevin Seyri ve Atsahiplerinin Dramı", **Derbi**, y. 37, s. 1770/1 (16.09.1980): 3.

gelişmelere koşut olarak, yarışlar yurt çapında devam ederken, altılı ganyan ise topladığı hasılatlar ve dağıttığı rekor ikramiyelerle adından söz ettirmeyi sürdürür. Ne de olsa sosyal ve ekonomik durum kötüye gittikçe, oyundan beklenen umutlar da katlanmaktadır. Bu durum, 24 Ocak Kararları'yla girilecek yeni dönemde de devam edecek, üstelik oyunun niteliği ve topluma etkileri, tıpkı ülkedeki diğer şans oyunları gibi, kamuoyunda günden güne daha da olumsuz şekilde anılmaya başlayacaktır. Ancak oyunun ve oyuncuların 80'li yıllardaki manzarasına geçmeden önce, altılı ganyanın tetiklediği başka bir alt gruptan daha kısaca söz etmek doğru olur.

6.5. Kayıtdışının Evrimi: Karaborsacılıktan Yazıcılığa

Herhangi bir toplum veya kültür ayrımı yapmaksızın, kayıtdışı iktisadi faaliyetlerin tarih boyunca var olduğu ve günümüzde de yaşamaya devam ettiği malumdur. Bu kapsamda anılan faaliyetler, en basit dille, vergi kaçırma ve vurgunculuk olarak tanımlanabilir. Bir ürün veya hizmet, bunu sağlayan taraftan tüketiciye "el altından" sunulduğunda, bu işlem resmiyet kazanmadığı için, genellikle sözel iletişim ve güven ilişkilerinin ötesine geçmeyen ve kaydedilmeyen bir alışveriş olur. Başta kamu kurumları olmak üzere, söz konusu faaliyeti resmi yollarla sağlama yetkisine sahip kurumlar, kayıtdışına karşı bitmek bilmeyen bir mücadele içindedir. Amaç, bu "yeraltı" faaliyetini ortadan kaldırmak ve söz konusu alışverişin vergisini toplayabilmektir. Kayıtdışı faaliyetler, genellikle kıtlık, savaş ve ekonomik kriz dönemlerinde gıdadan giyime pek çok tüketim ürününün karaborsaya düşmesiyle artış da gösterebilir, bu tür ortamlara gerek duymaksızın gündelik hayatta uyuşturucu veya silah satışı, tarihi eser kaçakçılığı, kalpazanlık, tefecilik gibi biçimlerde de yaşamaya devam edebilir.[1090] Bu kayıtdışı faaliyetlerin at yarışları özelindeki örneklerinden biri ise, 60'lı yılların ikinci yarısında somut biçimde ortaya çıkan ve günümüzde de yaşamaya devam eden "yazıcılıktır".

Yazıcılık, at yarışlarına kayıtdışı bahis oynatma faaliyetine denir. Bu işle uğraşanlar ise "yazıcı" olarak adlandırılır. Yazıcılığın, altılı ganyanla birlikte hazır biletlerin yerine oyuncuların hayatına giren kupon doldurma kültürüne paralel geliştiğini söylemek mümkün. Nitekim bu ismini, bilet-kupon farkının işlendiği bölümden hatırlanacağı gibi, üzerine bahis oynanacak atların bir kupon veya kağıt üzerine

[1090] İzzettin Önder, "Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme", **İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, s. 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001): 241-243, https://dergipark.org.tr/download/article-file/5459 [04.07.2019].

kalemle işaretlenmesinden almıştır. Genellikle bahis oynanan gişeler veya bayilerin çevresinde ya da yarış meraklılarının devam ettikleri kahvehane veya lokal gibi yerlerde, bu işle ilgilenen kişilere "altılı yazdırılır". Başlı başına kayıtdışı bir faaliyet olduğu için, yazanın da, yazdıranın da vergi ödemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle yazıcılık kurumu ve yazıcılar, oyunun resmi yetkilisi TJK'nın ortadan kaldırmak için yıllardır mücadelesini verdiği bir sorunu teşkil ederler.

Aslında at yarışlarına kayıtdışı bahis oynamanın bilinen ilk yöntemi, kombine oyunlar öncesinde hazır biletlerin kullanıldığı dönemden hatırlanan karaborsacılıktır. 50'li yıllar boyunca, bahis oyuncularının bıkıp usandıkları bu sistem, gişelerde satışa çıkarılan ganyan, plase, ikili, çifte bahis gibi oyunlar için basılmış biletlerin, karaborsacılar tarafından erken saatlerde topluca satın alınmasına ve daha sonra üzerine kâr payı koyarak el altından satmalarına dayanıyordu. Yarışlara oyun oynamak için koşu öncesinde gişelere giden fakat tüm biletlerin satılmış olduğunu gören vatandaşlar, karaborsacılarla ilgili şikayetlerini dönemin gazetelerine ve yarış mecmualarına gönderdikleri mektuplarla sık sık dile getirmeye çalışmışlardı. Bu mektuplardan ve zaman zaman çıkan köşe yazılarından anlaşıldığı kadarıyla, yüzyılın ortasında hipodrom gişelerinde görece bir kontrol sağlansa da, özellikle kent merkezlerindeki bilet satış noktaları, karaborsacıların esasen "yuvalandıkları" ve TJK'nın durumu kontrol etmekte zorlandığı yerler olmuştur.[1091] Karaborsacıların takibi ve tespitindeki zorluk, 60'lı yılların ikinci yarısı itibariyle yazıcılara karşı yürütülen mücadelede de yaşanır.

Buraya kadar verilen bilgilerden, karaborsacılık ve yazıcılık faaliyetlerinin sürekliliği açısından, birinin bitip diğerinin başladığı düşünülmemeli. Zira altılı ganyanın yürürlüğe girmesiyle, önceden basılmış hazır bahis biletleri bir anda ortalıktan kalkmamıştır. Ayrıca bilet satın alınan dönemde de, tahminlerini yine gişe civarındaki bir yazıcıya yazdırıp, şansını ve ikramiyesini kayıtdışı yollarda arayan oyunculara da rastlamak mümkündür. Dolayısıyla her iki vurgunculuk biçiminin, bir süreliğine birlikte devam ettiği ve bilet koparma yönteminin tarihe karışmasıyla karaborsacıların ortadan kaybolup, yazıcıların iyiden iyiye palazlandıkları söylenebilir. Yazıcılığa karşı mücadelenin basına yansıyan ilk örneği, 1967 yılının başına dayanır. Söz konusu

[1091] "Yarış teşkilatından beklediklerimiz: Yarış meraklılarının temennileri", **Start**, y. 3, s. 146 (18.12.1956): 4-5; "Yarışçılığımızın Yüz Karası", **Start**, y. 4, s. 162 (30.04.1957): 2; Müfit İlkiz, "Karaborsadan İllallah", **Derbi**, y. 15, s. 732 (14.06.1960): 2; "Bir liralık biletler ne oldu? Tepebaşı gişeleri", **Derbi**, y. 22, s. 1020 (01.02.1966): 3.

olayın başrolünde, İstanbul Firuzağa'daki bir kahvede "açıktan bahsi müşterek oynatmak suretiyle vergi ve rüsum kaçıran bir şebeke" vardır. Habere göre, sabıka kaydı bulunan kişilerin kurdukları bu şebeke, yazıcılıktan yılda 2 milyon liraya yakın gelir elde etmektedir. Sorunun çözümü için TJK yönetimi polise başvururken, Genel Sekreter Burhan Karamehmet gazeteye verdiği demeçte önemli bir tehlikeye daha vurgu yapar: eğer yazıcılığın önü kesilmezse, yazıcılar vergi kaçırmanın yanı sıra, sırf kendi kârlarını arttırmak için ileride yarışlara hile karıştırmaya bile kalkışabilirler.[1092] Neyse ki İstanbul Emniyeti şikayetleri dikkate alır ve takip eden hafta kahveye yapılan baskında, yirmi kişi "vergi kaçırmak ve kumar oynatmak suçlarından" gözaltına alınır. Suçun kanıtı ise, oyun masalarındaki defterlere not edilmiş isimler ve (muhtemelen üzerine bahis oynanan atlara ait) numaralardır. Bahislerini kahvedeki "yetkiliye" yazdıranlar, ikramiye kazanıp kazanmadıklarını İzmir'den gelen telefon haberiyle öğrenmektedir.[1093]

En azından dönemin basınına yansıdığı kadarıyla, yazıcılık faaliyetlerinin ilk "kurumsallaştığı" merkezlerinden biri Beyoğlu olsa gerek. Zira biri Ekim 1967'de, diğeri Şubat 1968'de yapılan baskınlar sonunda, bu defa Kuloğlu ve Kocatepe Mahallelerindeki kahvelerde çalışan yazıcılara ve bahisleri yazdıkları defterlere ulaşılır.[1094] Dikkat edilirse, sözü edilen bu yazıcılar, henüz altılı ganyan oyunu yürürlüğe girmeden önce tespit edilmiştir. Dolayısıyla, kayıtdışı bahis tehlikesi, büyük ikramiyeler dağıtan kombine oyunlardan önce de var olup, yeni oyunlarla daha da ciddi bir mesele halini alacaktır. Nitekim TJK Asli Üyesi Kemal Tamer (1920-2009), 1972 yılında *Derbi*'de yayımlanan "Yarışçılığımız Feci Akıbetin Virajında" başlıklı bir yazısında, Karamehmet'in bundan dört sene önce yaptığı uyarıyı dikkate alarak, tüm atçıların "hipodrom dışında oyun oynatan teşkilatla" ilişkilerini kesmelerini tavsiye eder.[1095] Böylece yazıcıların, en azından oyuna hile karıştırma ihtimallerinin veya bu yönde çıkacak olası söylentilerin önüne geçilmiş olacaktır.

TJK yönetimi ve yarış basınının uyarıları ile yapılan polis baskınlarının, yıllar içinde yazıcılara karşı kesin bir başarı sağladığını söylemek zor. Kahvelerde, lokallerde, gişeler ve bayilerin çevresinde devam eden yazıcılık faaliyetlerine, 70'li ve 80'li

[1092] "Kanunsuz at yarışı oynatan bir şebeke çok para kazanıyor", **Milliyet**, 16.01.1967.
[1093] "Kahvede ortak bahis oynayanlar basıldı", **Milliyet**, 23.01.1967.
[1094] "Gizli 'bahsi müşterekler' tertipleniyor", **Cumhuriyet**, 07.10.1967; "İki günde 10 diskotek ve kumarhane basıldı", **Cumhuriyet**, 14.02.1968.
[1095] Kemal Tamer, "Yarışçılığımız Feci Akıbetin Virajında", **Derbi**, y. 28, s. 1359 (15.08.1972): 1.

yılların gazetelerinde de sık sık rastlamak mümkün. Ayrıca yazıcılıkla uğraşanlar arasında yaş, cinsiyet veya din/mezhep ayrımının olmadığını da eklemek lazım. Nitekim 1975'in Temmuz ve Ağustos aylarında Sirkeci'de, Aksaray'da ve yine Beyoğlu'nda yapılan baskınlarda yakalananların basına yansıyan isimleri, bu alanın ne kadar kozmopolit bir yapıda olduğunu doğrular niteliktedir.[1096] Gözaltına alınanlar arasında, yazıcılık yapılan kahvenin sahibinin ilkokula giden on bir yaşındaki oğlu da vardır.[1097]

Yazıcılık yapanlara karşı düzenlenen operasyonlar sürüp gider. Ne var ki yazıcıların yegâne faaliyet alanı semt kahveleri değildir. 1985 yılında konuyu *Cumhuriyet*'teki köşesine taşıyan Hıncal Uluç, yazıcı mafyasının artık hipodromun içinde bile rahatça çalışabildiğini dile getirirken, yarışseverlerin TJK gişesine gidip resmi oyun oynamak yerine kayıtdışını tercih etmelerinin "avantajlarını" (!) şöyle aktarır:

> "At yarışlarında müşterek bahis oynatma hakkı, yasa ile Türkiye Jokey Kulübü'ne verilmiştir. Ama Türkiye Jokey Kulübü'nün dışında herkesin, özellikle Türk Mafiasının oyun oynattığını öğrenmek için, ne özel polis, ne MİT ajanı olmak gerekmez. Ömründe ilk kez hipodroma giden birisi halkın arasında açıkça koşullarını açıklayan bahisçileri ya da milyonlar, hatta milyarlara varan cirolarla müşterek bahis oynatan "yazıcıları" öğrenebilir. Yazıcılık ilginç bir meslek. Jokey Kulüp bileti almak yerine yazıcıya oynamanın büyük avantajı var. Bir kere yüzde 20 ucuz. Yani Jokey Kulübü'nden 100 bilet aldığınız paraya yazıcı yüz yirmi bilet veriyor. İkincisi, Jokey Kulübe oynayıp kazandınız mı, kazanan biletin sayısı arttığı için bilete çıkan ikramiye düşüyor. Oysa yazıcıda bildiğiniz zaman otomatikman daha fazla para alıyorsunuz. Üçüncüsü, Jokey Kulübün açık gişelerinde oynadığınız zaman sizi izleyen tüyocular, hele büyük bir miktar oynamışsanız, uyanıp aynı ata başkalarının da oynamasını sağlıyorlar. Gene ikramiye düşüyor. Yazıcıda her şey gizli. Dördüncüsü, Jokey Kulüp için peşin para gerekli. Oysa yazıcıda cebinizde peşin para olmadan istediğiniz kadar oynuyorsunuz. Adınız, krediniz yeterli. Ödemezseniz ne mi oluyor? Bu işi mafianın yönettiğini unuttunuz galiba."[1098]

Uluç'un dikkat çektiği hususlardan bilhassa sonuncusu, oyuncunun mu oyuna mı, yoksa oyunun mu oyuncuya hakim olduğunu, başka deyişle "oyuna bağımlılık" eşiğinden geçilip geçilmediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu aşamada, oyunun yapısal özelliklerine değinen Huizinga'yı tekrar hatırlamakta fayda var: oyun, ancak sosyal bir ortamda oynandığı ve yaşanan hisler diğer oyuncularla paylaşıldığı zaman anlamlıdır.[1099] Uluç'un altını çizdiği, "cebinizde peşin para olmadan istediğiniz kadar oynuyorsunuz" gözlemi, Huizinga'nın vurguladığı gibi, muhtemelen içinde bulunduğu sosyal ortamda oyundan çıkmak istemeyen oyuncuların göze aldıkları bir

[1096] Sirkeci ve Aksaray'da yazıcılık yaparken yakalanan kişiler Mustafa, Ali, İsmail, Şükrü, Ergün, Refiye, Nikoli, Arkilos, Yordan, Sedat, Niyazi, Senail isimlerini taşımaktadır. "At yarışı müşterek bahislerinde kanunsuz kazanç sağladıkları iddiasıyla biri kadın, 13 kişi yakalandı", **Milliyet**, 15.07.1975.
[1097] "Kanunsuz at yarışı oynatan bir şebeke yakalandı", **Cumhuriyet**, 08.08.1975.
[1098] "At yarışı rezaletleri ve TBMM", **Cumhuriyet**, 26.02.1985.
[1099] Huizinga, **age**, 27-28.

riski ifade eder. Normal koşullarda, oyuna katılmanın maddi bir bedeli olduğuna göre, o bedeli ödeyemeyen kişinin oyuna katılması mümkün olmamalı. Nitekim TJK gişelerinde "veresiye" oyun oynamak söz konusu olmadığı için, yazıcıların bulunmadığı bir ortamda, parası biten oyuncunun yeni bir bahse katılması olanaksızdır. Ancak işin içinde mafya varsa ve amacı oyuncuyu oyunun içinde tutmaksa, görüldüğü gibi her yol mubahtır. O günkü bahisler için ayırdığı bütçeyi tüketen ya da cebindeki tüm parası biten oyuncu, belki bulunduğu ortamda oyundan ve diğer oyunculardan yabancılaşmamak, belki de olası bir kazançla tüm kaybını telafi etmek amacıyla, borçlanarak oyuna devam edebilir. Üstelik borçlandığı kişi yakın bir dostu değil, muhtemelen daha sonra başına olumsuz işler açacak bir mafya üyesidir. Görüldüğü gibi, yazıcılık kurumunun yalnızca devletten vergi kaçırmak veya TJK'yı zarara uğratmanın ötesinde, artık "masadan kalkması" gereken oyuncuyu oyunun içinde tutarak onu kendisine borçlu veya bağımlı hale getirmek gibi bir tehlikesi daha vardır.

Peki, bir bahis oyuncusu, neden TJK'nın resmi gişesine gitmek yerine kayıtdışı bahse yönelir? Yalnızca 70'li ve 80'li yıllarda değil, günümüzde de geçerli olan başlıca nedenler şöyle sıralanabilir: vergi ödememek, nakit para olmadan oyuna katılabilmek, oyun alanına gitmenin zorlukları, üşengeçlik veya tembellik. İlk nedenle başlamak gerekirse, kayıtdışı bahsi tercih eden oyuncular, hem kuponlarını "yazdırırken" hem de ödül kazanmışlarsa bunu tahsil ederken hiçbir kesintiyle karşılaşmazlar. Hatta yazıcılar, TJK'ya kıyasla oyuncuya daha yüksek kazanç oranları sunarlar. Hâlbuki oyuna resmi yoldan katılanlar, gişede para yatırırken ve ikramiyelerini tahsil ederken, belirli oranlarda vergi ödemeye mecburdur. Bu zorunluluk, devletin kontrolü altında olan oyunun peşinen kabul edilmiş bir kuralıdır. İkinci neden, yukarıda Uluç'un da bahsettiği, karşılıklı güven ilişkisine dayanan veresiye oyun oynayabilme imkanıdır. Yazıcıya parayı peşin ödememenin de birkaç sebebi olabilir: o sırada meşgul olmak, bahis saatinde yazıcıdan uzak bir yerde olmak veya gerçekten yeterli paraya sahip olmamak gibi. Parası olmadan oyuna katılanlar için durumun pek de iç açıcı olmadığını tekrarlamak lazım. Zira bu oyuncu tipi, planlı bir bütçesi olmadığı ve muhtemelen zararda olduğu için nerede duracağını bilmekte zorlanırken, diğer yandan mafyacı bir yapıya karşı borçlanmanın olası riskleriyle de karşı karşıyadır. Kayıtdışı oyunu tercih etmenin üçüncü nedeni, oyuncunun oyun alanına mekansal uzaklığı ve oyun alanına gitmenin doğurduğu ek masraflardır. Burada sözü edilen oyun alanı, ya

hipodrom ya da kent merkezindeki bilet satış noktalarıdır. Kentin büyüklüğü düşünüldüğünde, örneğin Kadıköy'den Veliefendi'ye veya Karşıyaka'dan Buca'ya gitmek, belli bir zaman, daha önemlisi yol harcaması demektir. Üstelik hipodroma gidildiğinde, oyuncu için en azından yeme-içme gibi ek masraflar daha doğar. Hâlbuki kısıtlı bütçeyle oyuna katılan ve hipodromda yarışları izleme keyfinden ziyade sadece ikramiyenin peşinde olan bir oyuncu, bu tür harcamalar yapmak yerine, örneğin tren biletine vereceği parayla birkaç oyun daha oynamanın hesabını yapabilir. Üşengeçlik veya tembellik olduğu düşünülen diğer gerekçeyi de yine bu kapsamda düşünmek mümkün. Bu özellikteki oyuncuların da gündelik planlarında herhangi bir TJK gişesine gitmek yoktur. Ancak bunlar, yol masraflarını düşündüklerinden değil, örneğin yarışlar sırasında kahvede arkadaşlarıyla başka bir oyun oynamayı ya da pazar günü evlerinden çıkmamayı tercih ettikleri için işlerini yazıcılar aracılığıyla görürler. Demek ki, bir oyun yazdırmak için, yazıcıyla aynı mekan içinde bulunmaya gerek yoktur. O halde, bu yazıcılar nerededir ve onlara hangi yollarla ulaşabilir?

Uzun yıllar *Cumhuriyet*'in spor servisinde görev yapan gazeteci Abdülkadir Yücelman, Nisan 1985'te bir yazıcıyla yaptığı röportajı yayımlar. İsmi verilmeyen ve gazetede çıkan fotoğrafında başına kese kağıdı geçirilmiş bir halde sunulan yazıcı, oyuncuların kendisine nasıl ulaştığını ve aralarındaki alışverişin boyutlarını ayrıntılı şekilde aktarmıştır. Buradaki bilgilere göre, yazıcılara ulaşmanın başlıca aracı telefondur. Bahis oyuncusu, telefonda önce kim olduğunu (eğer yazıcıyla bizzat tanışmıyorsa, kimin referansıyla aradığını) söyler. Karşı tarafça tanındıktan ve oyuna katılması "uygun görüldükten" sonra, sırasıyla koşu numarasını, tuttuğu atların numaralarını, oynayacağı oyunun türünü ve yatıracağı tutarı bildirir. Örneğin "üçüncü koşu, 3 arkası 5, sıralı ikili, 10 liralık" der. Yazıcının, oyunun kaydedildiğini bildirmesiyle alışverişin ilk aşaması tamamlanmış olur. Aslında bu telefon konuşması örneğinde görüldüğü gibi, kupon yazdırma işindeki güven meselesi çift taraflıdır. İlişkinin bir tarafında yazıcının oyuncuya olan güveni kapıyı açarken, diğer tarafta ise oyuncunun aynı şekilde yazıcının bahis oyununu kayıt altına aldığına ve kazanırsa parasını ödeyeceğine dair güveni bu kapıyı açık tutmaktadır. Bahis yazdırmanın diğer bir yolu ise, yazıcıyla (veya "adamlarıyla") aynı ortamda bulunmaktır. Bu ortam, genellikle polis baskınlarının hedefi olan kahvehane, lokal veya kumarhane gibi mekanlardır. Okey, briç, bezik, konken, poker, bilardo gibi oyunların oynandığı bu mekanlarda, ortalıkta gezinen yazıcılar, bahis oynamak isteyen vatandaşların

isimlerini ve tahminlerini bir kağıda, örneğin masada tutulan tabelaya[1100] not ederler. Mekana yapılan baskınlarda, polisin suç unsuru olarak topladığı delillerden biri de işte bu tabelalardır. Koşuların sona ermesiyle, ya oyuncu ya da yazıcı diğerine ödemesini yapar. Peki ya taraflardan biri ödemeyi yapmazsa? Yücelman'ın görüştüğü yazıcı, böyle bir durumun söz konusu olmadığını gururla aktarır: "100 milyonda böylesine kaçak çıksa çıksa yüzde bir-ikidir. Onları da takside bağlarız." Yazıcının oyuncuya ikramiyesini ödememesi ise söz konusu bile değildir:

> "O da olmaz. Bu işlerde söz namustur, hele kumar borcu namusun da üstündedir. (…) Üçüncü koşu koşuldu, sizin dediğiniz 3-5 gelmişse ne verdiğini öğreniyorum. 3 lira mı? Ne oynamıştınız? 10 bin. Bir de bizim size yüzde yirmi verdiğimiz pay. Etti 12 bin. 3'ü 12 binle çarpıyorum. 36 bin lira, onu sizin hesabınıza yazıyorum. Pazartesi günü de tediye ediyorum, yok eğer tuttuğunuz at gelmemişse, yine hesabınıza yazıyorum 10 bini, o da sizin borcunuz oluyor."

Görüldüğü gibi önce güven, sonra da borcu kapatacak para olduktan sonra, yazıcıların sundukları bu yasadışı hizmetin her aşaması ayrıntılarıyla düşünülmüştür. Yeter ki oyuncu borcuna sadık olsun. Zira yazıcının ne sadakatini ne de merhametini sorgulamak söz konusudur: "İyi müşteriyseniz size her türlü kolaylık düşünülür, zaten para mesele değil, mutlaka alınır. Dedim ya namus meselesi."[1101]

TJK'nın ve devlet kurumlarının tüm çabalarına rağmen, yazıcılık faaliyeti bir türlü ortadan kalkmadığı gibi, aksine çağa ayak uydurarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. İnternet sayesinde hızla gelişen ve ulusal sınırları aşan iletişim teknolojisi, yazıcıları da dijital alana yönlendirmiş ve bugün sayısız dijital platform üzerinden kayıtdışı bahis oynamayı mümkün kılmıştır. 70'li yıllarda adım adım karaborsa bilet satanların yerini alan yazıcılar, aslında bu oyunun toplumda daha fazla benimsenmeye, yaygınlaşmaya ve katılım gösterilmeye başlayan döneminde etkinliklerini arttırmışlardır. Bir yanda büyük ikramiyeler dağıtan bir oyun, diğer yanda o oyundan kazançlı ayrılma hayalleri kuran bir topluluk vardır. Üstelik ekonomi kötüye gitmekte, yaşam şartları günden güne zorlaşmakta, alternatif kazanç kapılarına daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Böylesi sıkıntılı dönemlerde, resmi veya gayriresmi şans oyunlarına yönelim artar. Zira yaşam standardını yükseltecek ya da çevreye borcunu kapatacak paraya ulaşmak için, yalnızca emeğin ve alın terinin yetmediğine dair inanç yerleşmeye başlamıştır. Dertlerden kurtulmanın yolunu şans oyunlarında arayanların hikayelerine, bu yıllarda çekilmiş Yeşilçam filmlerinde de rastlamak mümkün. Kimi

[1100] Kahvehanelerde oynanan masa oyunlarında, oyunun türüne göre toplanan puanların ve sonunda kimin kazanıp kimin kaybettiğini gösteren işaretlerin yazıldığı kağıtlara "tabela", bu çizelge üzerine puanları işaretleme işine ise "tabela tutmak" denir.
[1101] "Ne yakalayan var, ne yakalanan", **Cumhuriyet**, 27.04.1985.

hüzün kimiyse hiciv dolu anlatımlarla üretilmiş bu eserler, 70'li ve 80'li yıllarda toplumun şans oyunlarına bakışını ve bu oyunlardan beklentilerini sinema aracılığıyla yansıtan tarihi belgeler olarak nitelendirilebilir.

6.6. At Yarışları Beyazperdede

1960-1980 aralığında Türkiye'de yaşanan ekonomik ve toplumsal sorunlar, Türk Sineması'nın da siyasallaşmasını ve yeni bir kimlik kazanmasını sağlamıştır. Kentleşme, sanayileşme, göç, gecekondu, yoksulluk, yabancılaşma, sendikalaşma, emek ve sınıf bilincinin gelişimi, dönemin sinemasını doğrudan etkilemiş; çekilen filmler toplumsal sorunların ve endişelerin adeta aynası olmuştur. Türk Sineması'nın 27 Mayıs sonrasındaki gelişimine önemli etkisi bulunan Toplumsal Gerçekçilik akımının odaklandığı başlıca konular, kent yaşamı ve aile kurumudur. Sanayileşme ve göç bağlamında ailelerin yaşadıkları değişimler, kent hayatına uyum sorunları, geçim sıkıntıları, geleneksellik-modernlik çatışmaları ve erkeğin, kadının, çocuğun aile içinde değişen konumları, bu akıma bağlı filmlerde işlenen başlıca temalar arasındadır.[1102]

Toplumsal Gerçekçilik akımından etkilenen yönetmenler, 70'li yıllarda çektikleri filmlerde kent hayatının ayrılmaz parçası at yarışlarına da yer vermiş, hatta yalnızca bu oyunu ve oyuncularını merkezine alan eserler dahi üretmişlerdir. Bu yapımlarda, at yarışları kimi zaman gündelik hayatın bir eğlencesi kimi zamansa tehlikeli bir kumar oyunu gibi sunulur. Yarışlara ve müşterek bahislere eleştirel gözle bakan filmlerde, bu oyun çoğunlukla toplumun yoksul kesimince ilgi gösterilen, bu insanlar tarafından salt bir umut kapısı gibi görülen, kimilerini zamanla kendine bağımlı yapan, hatta bireyleri çöküşe ve yoksulluğa, aileleri ise parçalanmaya götüren, kısacası uzak durulması gereken bir oyundur. Bu kadar olumsuzluk barındırdığı düşünülen bir oyunda, elbette türlü hileler, yasadışı faaliyetler ve "tehlikeli adamlar" da vardır. Bu filmlerdeki bahis oyuncuları, geleneksel veya "Batılı" kültür çevrelerinden, yoksul veya zengin, işçi veya sermayedar olması fark etmeksizin, daha fazla para kazanmanın ve köşeyi dönmenin hayallerini kuran karakterlerdir. Kimi zaman önemli bedeller ödeyerek kimi zamansa hileye başvurarak bir kumar oyununun içine düşmüşlerdir. Filmin sonunda

[1102] Bahar Tugen, "1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, c. 3, s. 7 (Bahar 2004): 159-161, https://dergipark.org.tr/download/article-file/59554 [06.07.2019].

şansı yaver gidenler mesut olurken, bedbahtlar ise izleyiciye ibret olacak yıkımlar içine girerler. Tıpkı yine bu dönemde çekilmiş, Milli Piyango ve Spor Toto gibi şans oyunlarını eleştiren başka filmlerde de olduğu gibi.

Doğrudan at yarışlarına odaklanan veya bazı sahneleriyle kısmen değinen bu filmlerin, oyunu eleştirmenin yanında, onun kurallarını, ritüellerini ve kültürünü de başarıyla yansıttığının hakkını vermek gerekiyor. İçeriklerine aşağıda daha ayrıntılı şekilde değinilecek bu eserlerin senaristleri, yapımcıları ve yönetmenleri, oyunun alanını ve oyuncuların niteliklerini derinlemesine incelemiş olmalılar. Zira topluma verilmek istenen mesaj, atların "tehlikeli sularda" koştukları yönünde olsa da, olayların geçtiği hipodrom, kahvehane gibi mekanlar başarıyla tasvir edilmiş; oyuncuların birbirileriyle ilişkileri, kullandıkları dil, yaşadıkları hüzün ve mutluluk sahneleri, bu çalışmanın saha araştırmasında gözlenenlere benzer örnekler halinde aktarılmıştır. Acaba, bu senaristler veya yönetmenler de, bir zamanlar o hipodromların müdavimleri veya yarışların sıkı takipçileri arasında mıydı?

70'li ve 80'li yılların toplumsal sorunlarına da eğilen Yeşilçam filmlerinden dördü, at yarışlarını farklı yönleriyle işlemeleri ve gerek olayların akışı gerekse de verdikleri mesajlar nedeniyle bu çalışmada analiz edilmeye değer görülmüşlerdir. Bu filmler, Ertem Eğilmez'in yönettiği *Canım Kardeşim* (1973), Mehmet Dinler'in yönettiği *Ceza* (1974), Taner Oğuz'un yönettiği *Ah Ne Güzel Nane Şekeri* (1976) ve Natuk Baytan'ın yönettiği *Atla Gel Şaban* (1984) adlı yapımlardır. Bunlardan ilk ikisi dram türünde eserler olup yarışlara ve bahislere senaryolarının yalnızca birer bölümünde yer verirken, diğerleri ise at yarışlarını doğrudan merkezine alan iki komedi filmidir. İlginç görülen diğer husus, 1976 ve 1984 tarihli bu iki komedinin, neredeyse bire bir aynı senaryonun iki farklı uygulaması olmalarıdır. Üstelik ilkinin başrol oyuncusuyla, ikincisinin senaristi aynı kişidir: Aydemir Akbaş.

Tarih sırasına uyarak, senaryosunun içinde yarışlara sınırlı sahneler ayıran ilk filmle başlayalım. Altılı ganyan ve kombine oyunların iyiden iyiye yerleşip yoğun ilgi görmeye başladığı 1973'te çekilen *Canım Kardeşim*, lösemiye yakalanan kardeşinin son isteğini yerine getirmeye çalışan bir ağabey ile onun yakın arkadaşının, yokluk ve parasızlık içinde harcadıkları çabaları anlatan bir dramadır.[1103] Filmin ana karakterleri, ilkokul çağındaki Kahraman (Kahraman Kıral), ağabeyi Murat (Tarık Akan) ve

[1103] **Canım Kardeşim**, yön. Ertem Eğilmez (1973), https://www.imdb.com/title/tt0267351/ [07.07.2019].

Murat'ın yakın arkadaşı Halit'tir (Halit Akçatepe). İstanbul'un gecekondu mahallelerinden birinde geçen hikayede, Kahraman'a lösemi teşhisi konduğunu öğrenen Murat ve Halit, onun en büyük arzusunu gerçekleştirmek için bir televizyon satın almayı planlarlar. Ancak her ikisi de, değil bir televizyon alacak güçte olmak, yaşamlarını bile zor idame ettirmektedir. Burada, 70'li yılların ilk yarısında televizyonun artık kentte yaşayan her kesimin merak ettiği, ilgilendiği ve sahiplenmeye çalıştığı bir ürüne dönüştüğüne dikkat etmek gerekiyor. Murat ile Halit, yoksul ve işsiz iki gençtir. Hayli mütevazı fakat mutlu bir hayat sürmektedirler. Ne var ki, hayatlarına televizyon gibi o dönem için lüks sayılacak bir ürünü satın alma ihtiyacı girince, zar zor döndürdükleri çark bir anda teklemiştir. Yeterli parayı nasıl bulabileceklerini kara kara düşünürken, bir gün yaşadıkları mahallede Kemal (Tuna Orhan) adında bir tanıdıklarına rastlarlar. Kemal, Murat ile Halit'e İzmir'de devam eden yarışlarda doping yapılacağının bilgisini verir ve eğer paraları varsa, bu fırsatı kaçırmamalarını tavsiye eder. Zaten kendisi de, at sahibi olan patronunun talimatıyla bu doping maddesini satın almak üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Murat ve Halit, bu öneriyi mantıklı bulur ve Kahraman'ı da yanlarına alarak Buca Hipodromu'na giderler. Buradaki amaç, yalnızca televizyon alacak parayı bahislerden kazanmak değil, aynı zamanda topluca keyifli bir gün de geçirmektir. Halit, Kahraman'ı İzmir'e nasıl götüreceklerini düşünürken, Murat ise kardeşinin bu deneyimden memnun kalacağına emindir. Demek ki film, örtülü bir şekilde olsa da, hipodromda yarış izlemenin eğlenceli bir etkinlik olduğu mesajını vermeyi unutmaz. Yolculuk ve müşterek bahis parasını denkleştiren üçlü Buca'ya gider. Üzerine bahis oynadıkları ata padokta bakarken de, bariyerlere yaslanıp koşuları izlerken de, üçü de hallerinden mutlu, heyecanlı ve umut doludur. Bütün paralarıyla çifte bahis oynamış, ilk koşunun birincisini doğru tahmin etmiş, takip eden koşuda ise doping yapılacağına dair tüyo aldıkları ata oynamışlardır. Ancak aldıkları tüyo doğru çıkmaz ve kaybederler. Nihayetinde macera hüsranla sonuçlanır, umutlar suya düşer. İstanbul'a dönecek paraları bile kalmayan üçlünün televizyon alma hayalleri yok olur ve hayatın gerçek sıkıntıları içine geri dönerler. Murat ile Halit, işittikleri bir söylentiye inanarak, aslında oyunun yalnızca şansı ve rastlantıyı içeren aléa yönünü tercih etmiş, buna karşın emeğe, çalışmaya, başarıya dayalı agon yönünü hiçe saymıştır. Zira tutulan ata dair eldeki yegâne bilgi nesnellikten uzak bir dedikodudan ibarettir, başarı için kişisel bir bilgi veya deneyim katkısı yoktur. Üstelik katıldıkları oyunda bir oyunbozanlık olduğunu bilerek, o oyunbozanlıktan yararlanmayı hedeflemişlerdir.

Ertesi sene vizyona giren *Ceza* ise, isminden tahmin edileceği gibi, bir intikam hikayesi anlatır. Genç yaşında büyük başarılar kazanan ve parlak bir geleceği olan atom mühendisi Ali'nin (Kadir İnanır) babası, bir kumar oyununda Kenan'ın (Metin Serezli) yaptığı hile sonucunda tüm mal varlığını kaybederek intihar eder. Bunun üzerine Ali, atom fiziği üzerine yaptığı tüm çalışmalardan ve akademik kariyerinden feragat ederek, her türlü hileyi, dalavereyi ve filmdeki tabirle, "hergeleliği" öğrenmek üzere kolları sıvar. Amacı, Kenan'dan babasının intikamını almaktır. İşin uzmanı Hıfzı Baba'dan (Yıldırım Önal) "hızlandırılmış kumarbazlık eğitimi" alan Ali'nin, Kenan'la ilk karşılaşması hipodromda gerçekleşir. Senaryoya göre, hayli zengin bir tüccar olan ve gazinolar, diskotekler, kumarhaneler işleten Kenan, yurtdışından üç İngiliz kısrağı satın almıştır. Bu atların yarışlara katılacağını öğrenen Ali ise, yarışlardan önce hipodroma giderek, Kenan'ın atlarının performansını düşürmek ve kendisinin bahis oynayacağı atı daha hızlı koşturmak için eski jokeylerden Kovboy Niyazi'ye (Cemil Paskap) hile yapması için rüşvet verir. Kovboy Niyazi, "en kesif tüyodan, en hardallı dopinge kadar at davasının kitabını yazacak bir hergeledir". Niyazi, işin başında teklifi reddeder fakat rüşvetin değerinin 85 bin lira olduğunu öğrenince fikrini değiştirdiğini şöyle ifade eder: "Tamam be baba. 85 bin liraya, atın feriştahı olsa kaplumbağalara bile nalını toplatırım evelallah. Benim ilaçladığım atlar tersyüz olur. Koşu ne zaman?" Yarış günü geldiğinde Kenan, eşi ve kızı Alev'le (Hale Soygazi) birlikte tribündeki yerini almıştır. Atlarının kazanacağından emin bir şekilde koşu saatini beklerken, bir anda Ali tribüne gelir ve koşudaki en zayıf at olan *Serap*'ın kazanacağına dair Kenan'la iddiaya girerler. Bu sahnede geçen bazı diyaloglar dikkat çekicidir. Örneğin, koşudan önce Ali, babasının atının kazanacağına kesin gözle bakan Alev'e, nasıl bu kadar emin olabildiğini sorup, "atla topa güven olmayacağını" ekler. Kenan'ın *Serap*'ı koşudaki en şanssız at görerek aşağılaması üzerine Ali, "bütün parayı kaldırmak için sürpriz oynamalı" der. Böylece filmde, oyunun her olasılığa açık yapısı ve oyuncuların beklentilerine göre farklı yöntemler/taktikler düşündükleri vurgulanmış olur. Kenan ile Ali, tuttukları atlar üzerine TJK gişesinden resmi bahis oynamış olmalarına rağmen, ayrıca kendi aralarında da "açıktan bahse girerler". Koşunun sonunda, "araba beygiri" olarak görülen *Serap* büyük bir sürprize imza atarak, Kenan'ın favori görülen atı *Alev*'i geçerek birinci olur. İlk filmde işe yaramayan doping, bu defa etkisini göstermiştir.[1104]

[1104] **Ceza**, yön. Mehmet Dinler (1974), https://www.imdb.com/title/tt5123984/ [07.07.2019].

Canım Kardeşim filminin aksine, *Ceza*'da yapılan hile başarıya ulaşmış ve usulsüzlüğün arkasındaki kişiler kazanmışlardır. Koşunun sonunda gururla Kenan'a dönen Ali, "kumar talih değil, akıl oyundur" diyerek, aslında hile yapmanın ahlaksızlık değil, bir akıl işi veya uyanıklık örneği olduğunu ima eder. Buraya kadar işlenen iki senaryoda da, at yarışlarıyla ilgili verilen temel mesaj, bu oyunun hile ve düzenbazlıklarla dolu olduğu yönündedir. İlkinde bir at sahibi ile çalışanı, ikincisinde ise eski bir jokey atlara doping uygulayarak oyuna hile karıştırmakla itham edilirler. Dopingin ve bununla ilgili paylaşılan gizli bilgilerin her zaman beklenen sonucu vermediği ise, her iki filmde geçen yarış sonuçlarından anlaşılabilir. Bunun dışında, iki senaryoda gösterilen oyuncu tipi açısından da farklı bakışlar vardır. Örneğin, *Canım Kardeşim*'de yokluk içindeki iki karakter at yarışlarını bir umut ışığı gibi görürken, *Ceza*'da böyle bir durum söz konusu değildir. Bahse tutuşanların hiçbiri, toplumun yoksul kesimini simgelemez. Buradaki karakterler, futboldan kağıt oyunlarına, zar atmaktan at yarışlarına kadar içinde para alışverişi olan her türlü oyuna meyletmiş, "Batılı", kentli, zengin fakat yozlaşmış, etik olmayan davranışları normalleştiren kişiler olarak sunulurlar. Sonuçta, her iki film de at yarışlarını, arkasında "karanlık ellerin" olduğu aleni bir kumar oyunu gibi izleyiciye aktarır. Aşağıda incelenecek diğer iki film ise, at yarışlarında bir mafya örgütlenmesi olduğu varsayımını sürdüren fakat bu konuyu mizahi bir bakışla ele alan yapımlardır. Bu filmlerin diğer özelliği, umudunu at yarışlarına başlamış yoksul yurttaşları konunun merkezine almaları ve bu insanların oyuna bağımlı hale gelmeleriyle hem maddi birikimlerini hem de aile yapılarını tehlikeye atmalarıdır.

1976 tarihli *Ah Ne Güzel Nane Şekeri*, doğrudan at yarışları ve müşterek bahislere odaklanan ilk yerli komedidir. Başroldeki Keskin Osman (Aydemir Akbaş), nane şekerinden hayatını kazanmaya çalışan bir seyyar satıcıdır. Eşi ve baldızıyla birlikte, orta halli bir yaşam süren Osman, bir yandan ailesini geçindirmeye çalışırken, bir yandan da at yarışlarını takip etmektedir. Üstelik iyi bir tahminci olmasına rağmen bahis oynamaz. Kişisel inancına, başka deyişle "totemine" göre, yaptığı tahminler ancak para yatırmadığı zaman tutmaktadır. Bu özelliği, Veliefendi Hipodromu'ndaki iki farklı grubun dikkatini çeker ve tahminlerinden yararlanmak için Osman'ın peşine düşerler. Bunlardan ilki, umutlarını at yarışlarına bağlamış, düzenli bahis oynayan fakat tahminleri bir türlü doğru çıkmayan, üç kişilik "yarış hastası" bir arkadaş grubudur. Bir tesadüf eseri bu grupla karşılaşan Osman, tamamen içinden gelerek,

onlara bir sonraki koşuda *Sabahat II* ile *Gülpembe* üzerine sıralı ikili bahis oynamalarını tavsiye eder. Bu iki at, tıpkı *Ceza* filmindeki *Serap* gibi sürpriz atlar olduğu için, üç kafadar bu öneriyi dikkate almaz. Ne var ki, tahmini doğru çıkan Osman, bundan böyle muteber bir tahminci olarak üç arkadaşın "bahis danışmanı" olur. Takip eden koşularda önerdiği atlar ardı ardına birinci geldikçe itibarı artar, el üstünde tutulur, gazinolarda ağırlanır, hatta kendisi bahis oynamadığı için tüyoları sayesinde kazanılan her ikramiyeden yüzde yirmi beş pay verilir. Bu arada devreye ikinci bir grup girer. Bu grup, Osman'ın tahminlerinin doğru çıktığını tespit eden ve bundan böyle kendilerine çalışması için onu kaçıran bir mafyadır. Osman, tutsaklıktan kurtulabilmek için, tahminlerini mafya üyeleriyle de paylaşır fakat beklenen atlar bir türlü birinci gelmez. Bu aşamada, oyuncunun başarıya ulaşmak için kendince ürettiği, uyguladığı ve inandığı "totemler" devreye girer. Osman, bunca yıldır başarılı çıkan tahminlerini hipodroma giden bir minibüsün içinde yaptığını fakat mafyanın elindeyken bu olanaktan mahrum kaldığını dile getirerek bir minibüs talep eder. Bu talebi başlangıçta anlamsız bulan grubun lideri, yine de ikramiyeye kavuşabilmek için Osman'ın istediği kurguya onay verir. Nihayet ideal ortamın yaratılması veya totemin uygulanmasıyla, Osman'a yeniden ilham gelir ve başarılı tahminlerine devam eder. Bu defa mafya grubu Osman'ı el üstünde tutmaya, yedirip içirmeye ve her isteğini yerine getirmeye başlar. Filmin sonunda, Osman'a karşı tutumları olumlu yönde değişen yalnızca onun tahminlerinden yararlanan bu iki grup değil, aynı zamanda eve getirdiği paralarla yaşam standartları iyileşmeye başlayan eşi ve baldızıdır.[1105]

At yarışlarına bahis oynayan insanları, bağlı kaldıkları rutinler, inandıkları totemler ve kurdukları hayaller üzerinden mizahi bir bakışla ele alan *Ah Ne Güzel Nane Şekeri*, aslında tahmin ve tüyo veren kişilerin, ancak başarıları ölçüsünde ilgi ve itibar gördüklerini anlatır. Öncekiler gibi, bu filmde de bir mafya grubu yer alsa da, yarışların sonucunu etkileyecek doping vb. bir hilenin varlığından söz edilmez. Ayrıca bazı sahneler ve repliklerden hareketle, hipodromların çağdaş, konforlu, ferah, oyun oynamaktan ve zaman geçirmekten keyif alınan yerler olarak sunulduğu da söylenebilir. Osman ise, yarışlarla ilgilenen fakat ailesi tarafından bu eğilimi makbul görülmeyen bir karakterdir. Ta ki, evdekilere para getirene kadar. Zira pek çok sinema eserinde şans oyunlarının, oynayan için çeşitli anlamlar taşıdığı fakat oyunlara ilgi

[1105] **Ah Ne Güzel Nane Şekeri**, yön. Taner Oğuz (1976), http://www.sinematurk.com/film/1508-ah-ne-guzel-nane-sekeri/ [09.07.2019].

duymayan ailesi veya yakın çevresi tarafından anlamsız, olumsuz, yararsız, hatta tehlikeli bir eğilim gibi kabul edildiği aktarılmaktadır. Ne var ki, eğer bu eserlerdeki ana karakter büyük bir ikramiye tutturursa, başlangıçta ona muhalefet eden yakınları bir anda ona ve oyuna karşı bakışlarını değiştirir ve o güne kadarki tutumlarının aksi yönünde hareket etmeye başlarlar. Tıpkı eşinden çekindiği için rahatça Spor Toto oynayamayan bir taksi şoförünün hikayesinin işlendiği *Toto Kralı* (1971), Milli Piyango talihlisi bir istasyon amirinin ailesi içinde başına gelenleri hicveden *Milyarder* (1986) veya geçim sıkıntısı nedeniyle kaybolan aile huzurunu at yarışlarından kazandığı büyük ikramiyeyle tersine çeviren Niyazi'nin hikayesinin anlatıldığı *Atla Gel Şaban*'da (1984) olduğu gibi.

Yönetmenliğini Natuk Baytan'ın yaptığı, başrollerini Kemal Sunal ve Dinçer Çekmez'in paylaştığı, senaryosunu ise *Ah Ne Güzel Nane Şekeri*'ndeki Osman'ın, yani Aydemir Akbaş'ın kaleme aldığı *Atla Gel Şaban*, Türk Sineması tarihinde at yarışları deyince tartışmasız akla gelen ilk yapımdır. Bunun birkaç nedeni olabilir. Öncelikle, film doğrudan at yarışlarını ve oyuncularını konu etmektedir. İkincisi, filmin gösterime girdiği 1984 yılında artık çoğu evde televizyon olduğu gibi, birkaç sene sonra özel kanalların açılmasıyla pek çok yerli ve yabancı sinema filmi, hem de defalarca, televizyon ekranlarından milyonlara ulaşmaya başlamıştır. Üçüncüsü, *Atla Gel Şaban* her yaş grubuna hitap eden bir komedi filmidir ve aslında filmde Şaban adlı bir karakter olmasa da, toplumun bu isimle benimsediği ünlü aktör Kemal Sunal başrolde oynamaktadır. Gösterime girişinden bu yana otuz beş yıl geçmiş olmasına rağmen, özel kanalların sayısının artışı ve yirmi dört saat kesintisiz yayın prensibinin de etkisiyle, pek çok yerli film gibi *Atla Gel Şaban* da sayısız kez televizyon ekranlarında yayınlanmış ve günümüzde hâlâ yayınlanmaktadır. Son olarak, 1984 yılına gelindiğinde müşterek bahisler artık neredeyse her yarış gününde servet dağıtan, bu nedenle toplumun her kesiminden ilgi gören fakat aynı zamanda hakkındaki eleştiriler de ciddi boyutlara varan bir oyuna dönüşmüştür. Dolayısıyla, çekildiği dönemde bu oyunu takip eden yetişkinlerin sosyo-kültürel durumlarını hicveden, aynı zamanda 80'ler ve sonrasında doğmuş neslin de at yarışlarıyla -olumsuz bir şekilde- tanışmasını sağlayan önemli bir eserdir.

Filmin ana karakteri, bir ofiste memur olarak çalışan fakat geçim sıkıntısı yaşadığı için aile huzuru bozulan, hatta eve yeterli para getiremediği gerekçesiyle kayınvalidesi (Nezahat Tanyeri) ve eşi (Nevra Serezli) tarafından "erkekliği" sorgulanan Niyazi'dir

(Kemal Sunal). Niyazi yalnızca evde değil, yaşadığı mahallede de ciddi bir sıkıntı içindedir. Bakkaldan manava kadar neredeyse tüm esnafa borcu vardır. Niyazi'nin at yarışlarıyla tanışması ise, mahalleden komşusu olan ve kendisi gibi zor koşullar altında yaşayan Halil'le (Zihni Göktay) kahvehanede buluştuğu bir güne denk gelir. Halil İstanbul yarışlarına oynayacağı altılı ganyan üzerine çalışırken, bir anda kahvehanenin kapısından yazıcılık yapan bir mafya grubunun üyesi (Turgut Özatay) içeri girer. Geliş nedeni, mahallelinin yazıcılar aracılığıyla kayıtdışı oynadığı bahis paralarını tahsil etmektir. Kahvehanedekilerden bazıları borcunu öderken, yeterli parası çıkmayanlar mafya tarafından tehdit edilir ve dövülür. Böylece Niyazi, at yarışlarının "karanlık yüzüyle" tanışmış olur. Birkaç gün sonra aynı kahvehaneye yeniden gelişinde, ortam yine kalabalıktır fakat bu sefer derin bir sessizlik hakimdir. Yarış programları ve kuponlarla dolu her masada oturmuş üç-dört kişi, koşular öncesinde büyük bir ciddiyetle "derslerini çalışmaktadır." Masasına oturduğu Halil, durumu şöyle izah eder: "Ne yapsınlar? Umut dünyası. Ramazan Şen adındaki vatandaş 240 liralık oynadığı altılı ganyandan tam 13 milyon lira kazandı." Bu arada kamera ders çalışılan masalara odaklanır. Diyaloglardan anlaşıldığı kadarıyla, kahvehane yarış uzmanlarıyla doludur: kimi, bir atın kumda katiyen koşamayacağını iddia ederken, kimiyse bir at sahibinden aldığı tüyoyu arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Böylece bir kahvehane ortamında at yarışlarıyla tanışan Niyazi, oyuna katılmaya karar verir ve kendince tahminler yapmaya başlar fakat tıpkı *Ah Ne Güzel Nane Şekeri*'nin Keskin Osman'ı gibi, hazırladığı kuponları yatırmaz. Yatırmadığı sürece, tahminleri tutmaya devam eder.

Niyazi'nin bir sonraki adımı hipodroma gitmektir. Halil'le birlikte Veliefendi'ye giderler. Hınca hınç dolu olan gişelerde, padokta ve tribünlerde Halil'den "işin inceliklerini" öğrenen Niyazi, çevresiyle ilgili gözlemler yapar. Bu gözlemler, aslında filmin senaristi Akbaş'a aittir ve oyuncuların, oyun boyunca takındıkları tutumları, yaşadıkları heyecanları, mutluluk ve hüzün duygularını yansıtır. Örneğin, tribündeki seyircilerden biri atlar finişe yaklaştıkça heyecandan soyunurken, diğeri ise bir elinde tuttuğu simit yerine diğer elindeki kuponunu yemektedir. Bu arada Niyazi'yi oyun alanına getiren Halil, tahminleri tutmadıkça takip eden her koşuya yeni bir bahis oynamaktadır. Burada, oyundan alınan keyfin, zamanla ona karşı bir hırsa ve bağımlılığa dönüşümü tasvir edilir. Kaybeden oyuncu, kaybını telafi edebilmek için daha fazla oynamakta fakat kazanacağı yerde, gitgide daha çok kaybetmektedir.

Günün sonunda, tüm paralarını kaybetmiş şekilde, hüzün içinde hipodromdan ayrılırlar. Niyazi oyun oynamadığı için durumun vahametinin henüz farkında değildir. Ancak ertesi gün, yaşadığı iki olayla işin ciddiyetini anlayacaktır: ilki, hipodroma gittiğini söylediği eşinden "bir kumarın eksikti" yanıtını alması, diğeri ise sokakta karşılaştığı Halil'in eşinden aynı nedenle işittiği bedduadır. Hâlbuki Niyazi, hipodromda geçirdiği zamandan keyif almış ve bunu güzel bir haber olarak eşiyle paylaşmıştır fakat aldığı tepki üzerine eşinin aynı düşüncede olmadığın anlar. Halil'in eşi ise, çocuklarının tedavisi için biriktirdikleri paranın at yarışlarında kaybedilmesinden dert yanarken, Halil de gerekli paranın biriktirerek değil, ancak at yarışları, piyango ve Spor Toto gibi bir oyun sayesinde edinilebileceğine inanmaktadır.

Atla Gel Şaban'ın ikinci yarısındaki olaylar ise, *Ah Ne Güzel Nane Şekeri*'yle tıpatıp aynıdır. Niyazi'nin başarılı tahminler yaptığını tespit eden yazıcılar, onu kaçırarak kendilerine çalışması yönünde baskı yaparlar. Niyazi ise, tıpkı Keskin Osman gibi, tahminlerinin başarısının, ancak kurgulanmış bir ortamın yaratılmasına bağlı olduğunu belirtir. Bunun üzerine, Niyazi'ye beklenen ilhamın gelmesi için, mafya üyelerinin birer rol üstlenerek gerekli "totemi" hayata geçirmeleriyle başarıya ulaşılır ve tahminler yeniden doğru çıkmaya başlar. Filmin sonunda, eve büyük ikramiyeyle dönen Niyazi, başlangıçta onu pısırıklık ve beceriksizlikle suçlayan aile üyeleri tarafından artık el üstünde tutulmaktadır. Yokluk içindeyken bir kumar olarak nitelendirilen at yarışları, artık makbul bir oyuna dönüşmüştür.[1106]

Ah Ne Güzel Nane Şekeri'nin başrol oyuncusu, *Atla Gel Şaban*'ın ise senaristi olan Aydemir Akbaş'la, bu iki filmden hareketle 70'li ve 80'li yıllarda toplumun at yarışlarına bakışı üzerine bir sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır. Amaç, Akbaş'ın bu konudaki gözlemlerini kaydetmek ve neden bu filmlerin bir parçası olduğunu öğrenmektir. Akbaş, hipodromların toplumun her kesiminden insanları ağırlayan kozmopolit mekanlar olduğunu ve bir senarist, edebiyatçı veya yazarın hem gözlem yapması hem de bir eser yaratması için ideal ortamı sağladığını düşünmektedir. Zaten filmin senaryosunu da Veliefendi'de yazmıştır:

> "Şimdi at yarışının daha büyük bir zevki var. Ötekilerin zevki yok. Spor Toto'nun ne zevki var ki abi? Hiç. Ortada bir şey yok. Şov yok bir şey yok, görüntü yok, bir şey yok. Hepsi öyle. Bir tek insana keyif veren at yarışları. Onu seyrederken yemek yeme imkanın var, sohbet etme imkanın var, iş konuşma imkanın var, düşünme imkanın var, hatta senaryo yazma imkanın var,

[1106] **Atla Gel Şaban**, yön. Natuk Baytan (1984), https://www.imdb.com/title/tt0252245/ [09.07.2019].

> orada. (…) O seks, komedi filmlerinin olduğu tarihler. Bir de kardeşim, temiz havayı alıyorsun, erken kalkıyorsun, gidiyorsun orada, yemeğini yiyorsun, içkini içiyorsun. Sohbetini yapıyorsun. Senaryonu konuşuyorsun."

Akbaş, sanat dünyasından da birçok isim dahil olmak üzere, insanların 70'li yıllar itibariyle şans oyunlarına daha fazla ilgi göstermeye başladığını ve bu durumun, toplumda kumara karşı bir tepki oluşturduğunu düşünmektedir:

> "At yarışlarına Tanju Gürsu alıştırmıştı beni. İşte Tanju Gürsu'yla o zaman hem film yapıyoruz hem dostluğumuz var. Böyle birkaç kişi gidiyoruz, yemek filan yiyorduk ama o insanları hep gözlüyordum. Yani bakıyordum, 3 lirayla 3 milyar kazanmayı düşünüyorlar ve çoğu da kendini at yarışı profesörü zannediyor. (…) Mesela yol parasıyla bile oynayan o tipler. Bazıları onu da yiyor. Ne olur ne olmaz, son koşuda bir ikili oynuyor, oraya veriyor parayı. Buldu buldu, otobüsle gidiyor, bulamadı yürüyerek gidiyor. (…) Dedikodu olarak yayılıyordu çünkü biliniyor ne oynadığı, kimin ne oynadığı, ne yaptığı. Hangi ata oynadığı, o tüyolar filan… Mesela çok kadın kocasına, 'niye oynuyorsun' diye kızıyordu. Kavga meselesiydi."[1107]

Akbaş'ın 70'li yıllara dair hatırladığı ve iki sinema filminde somutlaştırdığı bu gözlemlerini, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik sıkıntılara bağlamak mümkün. Nitekim bu tez çalışmasında da, hipodromların sundukları sosyal olanaklarla tarihin her döneminde, bilhassa ailece veya bir arkadaş grubuyla zaman geçirmesi hayli keyifli mekanlar olduğu sık sık dile getirilmişti. Ayrıca, arka arkaya verilen bazı örneklerden, at yarışlarına yalnızca ekonomik durumu sıkıntılı olan vatandaşların ilgi duydukları zannedilmemeli. Bilakis, Erken Cumhuriyet yıllarında olduğu gibi, 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca ve günümüzde de, zengin-yoksul her kesimin bu oyunu takip ettiği ve sanatçılardan sporculara, edebiyatçılardan büyük sermayedarlara kadar hayli geniş bir çevrenin oyuna katıldığı unutulmamalıdır. Ne var ki, işin içine ekonomik kaygılar girdiğinde, aynı oyunun toplumun bir kesimi için artık bir haftasonu eğlencesinden ziyade yalnızca para kazandıran ya da kaybettiren bir araca dönüştüğü görülüyor. Bu durumun, ekonomik koşullar kötüye gittikçe, emeğin değeri ve karşılığı kayboldukça, yoksulluk ve ona bağlı sıkıntılar arttıkça devam edeceği, hatta daha da kötüye gideceği belirtilmeli. Tıpkı ülke ekonomisinin radikal bir dönüşüm geçirdiği ve kitlelerin yeni düzenin yaptırımlarından derinden etkilendiği 80'li yıllarda olduğu gibi.

6.7. "Dış" Kulvardan Doldurup Gelenler: Serbest Piyasa ve Yüksek Enflasyon

Atla Gel Şaban, 24 Ocak Kararları olarak anılan yeni bir liberal politikanın ilanından ve bunun rahatça uygulanabilmesi için düzenlenmiş 12 Eylül Darbesi'nden dört yıl

[1107] Aydemir Akbaş'la 21.10.2018 tarihinde İstanbul Levent'te yapılan sözlü tarih görüşmesi.

sonra, 1984'te gösterime girmiştir. Ülkenin dışa açılmaya başladığı, ithalatın serbestleştirildiği, aynı zamanda Türk Lirası'nın hızla değer kaybettiği ve yüksek enflasyonun içselleştirilmeye başladığı bir dönemi yansıtır. Özelleştirmenin arttığı, dış kredilerin alındığı ve ülkenin hızla bir borç sarmalına sürüklendiği bu dönemin uygulamaları, aynı zamanda sosyal politikaların gerilemesine, yoksulluğun derinleşmesine ve sosyo-ekonomik çöküşlere neden olmuştur.[1108] Bu ortamda, özellikle sermaye dışı kalan, emeğinin değeri, sosyal refahı ve geliri baskı altına alınan yurttaşların, şans oyunlarına daha fazla katılım göstermeye başladıkları ileri sürülebilir. Zira toplumun bir kesimi için, oyunların artık keyifli zaman geçirmekten öte, ek gelir sağlamak veya bu dönemde gelişen tabirle, kısa yoldan "köşeyi dönmek" gibi anlamlar taşıdığı düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'nin ünlü psikiyatristlerinden Prof. Dr. Özcan Köknel de *Cumhuriyet*'e verdiği bir demecinde, 80'li yılların henüz ortalarında tüm şans oyunlarının cirolarında görülen hızlı artışı, toplumun değer yargılarının altüst olmasına, kaderci bir yaklaşımın gelişimine ve sosyo-ekonomik nedenlere bağlamaktadır.[1109]

80'li yılların basınında, bu görüşü destekler nitelikte yazı dizileri ve sosyal araştırmalara sıkça yer verildiği görülebilir. Söz konusu haberlerde ve araştırmalarda, dönemin üç resmi şans oyunu kabul edilen Milli Piyango, Spor Toto ve at yarışları bahisleri çoğu zaman bir arada değerlendirilmiş, bazen bu oyunlara ilgi gösterenlerin demografik özellikleri, oyunlardan beklentileri ve oyun tercihlerini belirleyen dinamikler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Üstelik geçmiş yılların basınında seyrek karşılaşılan olumsuz içerikli manşetler ve oyuncuları hicveden karikatürler de bu dönemde artış göstermeye başlar. Sözü edilen manşetler ve çizimlerde, çoğu zaman toplumun çaresizliğine ve oyunların bağımlılık yapma risklerine vurgu yapılmaktadır: "Kendisine ikramiye çıkmadığı halde umutla tekrarlıyor: Size de çıkabilir",[1110] "Umut Kapısı Piyango, Toto ve At Yarışları",[1111] "Umut mesiresinde 65 bin kişi",[1112] "Vatandaş Çareyi Talih Oyunlarında Arıyor",[1113] "Yüzlerce kişi yarım milyarın peşine

[1108] Aynur Uçkaç, "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları", **Maliye Dergisi**, s. 158 (Ocak-Haziran 2010): 426-430, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/21.Aynur_.UCKAC_.pdf [17.07.2019].
[1109] "Kaderci toplum mu?", **Cumhuriyet**, 23.01.1987.
[1110] "Size de çıkabilir", **Milliyet**, 18.12.1981.
[1111] "Umut kapısı Piyango, Toto ve At Yarışları", **Milliyet**, 30.05.1982.
[1112] "Umut mesiresinde 65 bin kişi vardı", **Cumhuriyet**, 18.06.1984.
[1113] "Vatandaş Çareyi Talih Oyunlarında Arıyor", **Milliyet Aktüalite**, 30.05.1982.

düştü",[1114] "Gençler şansa emanet: Umutla çaresizlik arasına sıkışan lotaryaya sarılıyor",[1115] "Ekonomik esenlik sağlanmadıkça bu oyunlara eğilim sürecek",[1116] "Şansın eli cebimizde",[1117] "Kumarın kokainden farkı yok",[1118] "Vatandaş umut sektörüne 1,5 trilyon yatırdı",[1119] "Umudun sınavı altılı ganyan".[1120] Şans oyunlarına karşı artan toplumsal ilgiyi ve bunların tehlikeli birer kumar aracı olduğunu ima eden bu örnekleri arttırmak mümkün. Tıpkı aynı dönemde hızla artış gösteren, ekonomik sıkıntılara bağlı cinayet ve intihar haberleri gibi.

12 Eylül Darbesi'nin uygun ortamı hazırladığı, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın damgasını vurduğu 80'li yıllarda, artık şans oyunlarına eskisi gibi emek hırsızlığı ve sömürü eleştirisi yapacak solun sesi kesilmiş; bölüşüm ilişkileri çalışan kesimin aleyhine döndükçe, yoksulluk, işsizlik ve kayıtdışı ekonomide ciddi bir artış ortaya çıkmıştır. Yeni yasalarla, sendikalar ne taşeronluk sistemi altında ezilen işçilerin ne de işsizlerin haklarını savunacak durumdadır. Hükümetin Haziran 1986'da çıkardığı ve "Fakir Fukara Fonu" adıyla belleklerde yer eden Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, hızla artan işsizliğin, yüksek enflasyonun ve vergiler altında büyüyen yoksulluğun somut bir yansıması olarak kabul edilebilir.[1121] At yarışları ve diğer resmi şans oyunları da, pek çok mal ve hizmette olduğu gibi, dönemin fiyat ve vergi politikalarından etkilenmiş, katılım bedelleri artmaya başlamıştır. 1 Ocak 1985 itibariyle artık hepsi katma değer vergisi (KDV) kapsamındadır.[1122] Katılmanın bedeli artsa da, ekonomik sıkıntıların "tavan yaptığı" bir dönemde, bu oyunlar kimi yurttaşlar için -bütçeleri ve şansları ölçeğinde- kendilerine yaratmaya çalıştıkları alternatif bir yardım/destek fonu gibi görülmüş olabilir.

[1114] "Yüzlerce kişi yarım milyarın peşine düştü", **Cumhuriyet**, 15.07.1984.
[1115] "Gençler şansa emanet: Umutla çaresizlik arasına sıkışan lotaryaya sarılıyor", **Cumhuriyet**, 15.04.1984.
[1116] "Ekonomik esenlik sağlanmadıkça bu oyunlara eğilim sürecek", **Cumhuriyet**, 10.07.1982.
[1117] "Şansın eli cebimizde", **Cumhuriyet**, 16.04.1985.
[1118] "Kumarın kokainden farkı yok", **Milliyet**, 31.03.1986.
[1119] "Vatandaş umut sektörüne 1,5 trilyon yatırdı", **Cumhuriyet**, 10.08.1989.
[1120] "Umudun sınavı altılı ganyan", **Cumhuriyet**, 17.07.1988.
[1121] Buğra, **age**, 200-204.
[1122] Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan katma değer vergisi tasarısında, "Spor Toto ve benzeri oyunlarla, at yarışları ve diğer müşterek bahis oyunlarının tertiplenmesi ve oynatılmasının" da vergi kapsamına gireceğine dair ilk bilgiler 1982 yılının gazetelerinde yer almıştır. "İç piyasada pek çok mal ve hizmete katma değer vergisi ödeyeceğiz", **Cumhuriyet**, 28.04.1982. Bu haberlerden yaklaşık iki buçuk yıl sonra, 6473 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu 25.10.1984'te TBMM'de kabul edilmiş, 02.11.1984 tarih ve 18563 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak 01.01.1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. "Katma Değer Vergisi Kanunu", **Mevzuat Bilgi Sistemi**, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.3065&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch = [20.07.2019].

Gündelik hayatın pahalılaşmasından söz ederken, oyunlara katılımın artan bedellerinden de bahsetmek gerekir. Zira at yarışlarını piyango ve loto türü şans oyunlarından ayıran bir özelliği de, kazanmak için bilgi ve emek gerektirmesinin yanında, birim fiyatlarına yapılan zamlardan etkilenme biçimleridir. Bu farkların incelemesine geçmeden önce, temel kural olarak tüm şans oyunlarında, oyuncunun ne kadar fazla para yatırırsa, kazanma olasılığının da o ölçüde arttığının kabul edildiğini belirtmek gerekiyor. Bir Milli Piyango çekilişinde on adet bilet satın alan birinin tek bileti olan birine göre daha şanslı olması veya 100 lira tutarındaki bir altılı ganyan kuponunda 10 liralık başka bir kupona göre çok daha fazla at işaretlenebilmesi gibi. Ne var ki, farklı türlerin mantığındaki bu özdeşliğe karşın, katılma biçimlerinde ve birim fiyat uygulamalarındaki temel ayrımlar bu oyunları birbirinden ayırır. Bir piyango çekilişini ele alalım: oyunu düzenleyen kişi veya kurum, oyuna katılımın bedelini, yani bilet fiyatlarını önceden ilan eder. Katılımın bedeli, kimi zaman tek fiyat olup, kimi zamansa Milli Piyango'da olduğu gibi tam, yarım ve çeyrek biletler halinde üç ayrı fiyata tâbi olabilir. Elbette kazanana, ikramiyesini katılım bedeli ölçüsünde vermek şartıyla: tam bilete çıkan bir ikramiyenin tamamı bilet sahibinin olurken, çeyrek bilete çıkan bir ikramiye dörde bölünecektir. At yarışları veya Spor Toto'da ise tam, yarım, çeyrek kupon türü bir uygulama yoktur. Eğer bir oyuncunun oyuna katılmak için bütçesi yetmezse, bu tür bir pay ortaklığı ancak sözlü ve güvene dayalı bir ilişki çerçevesinde meydana gelebilir. Örneğin 50 lira tutarındaki bir altılı ganyan kuponuna iki, üç, hatta on kişi ortak olabileceği gibi, ortaklık payları da yapılan anlaşmaya göre farklı hesaplanabilir. Üç ortaklı bir kuponda, iki ortağın ikramiyenin yarısını bölüşmeleri, bir ortağın ise tek başına diğer yarısına talip olabilmesi gibi. Hayat pahalılaştıkça, oyunlara ayrılan bütçelerin de azaldığı, kuponların küçüldüğü ve ortaklıkların arttığı iddia edilebilir.

Piyango/loto türleri ile at yarışları ve Spor Toto arasındaki diğer fark, oyuna katılım için gereken birim veya taban fiyattır. 80'li yıllarda bu birim fiyatlarda görülen artışlar ve oyunlar üzerine konan vergiler, oyuna katılım biçimindeki bu farkın daha belirgin şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir Milli Piyango çekilişine katılmak için, ilan edilen tam bilet fiyatının en az dörtte birinin ödenmesi şarttır. Aksi halde, bir çeyrek bilet alacak gücü olmayan oyuncu ya oyuna hiç katılamayacak ya da yanına (arkadaşı, ahbabı, eşi, akrabası gibi) bir ortak bulmak zorunda kalacaktır. At yarışlarında ve Spor Toto'da ise durum farklıdır çünkü bu oyunlara en düşük katılım ücreti -kazanma

şansını en aza indirme riski göze alınarak- hayli küçük sayılabilecek bir bedeldir. Örneğin 2019 yılında altılı ganyan birim fiyatı, yani altı koşuda yalnızca birer at tahmin ederek oyuna katılım bedeli sadece 0,07 liradır.[1123] Milli Piyango'nun bir çeyrek bilet fiyatı ise 6 TL.

80'li yılların başından şöyle bir örnekle devam edilebilir: Milli Piyango'nun 1981 yılbaşı çekilişinde bir çeyrek bilet 100 liradan satışa çıkmış, ertesi senenin yılbaşı çekilişinde ise bu fiyat 250 liraya yükselmiştir.[1124] Hâlbuki aynı yıllarda, altılı ganyan oynamanın taban fiyatı, 1979 sonunda yapılan zamdan beri 20 liradır. Bu bedellerin günümüz karşılığı, sırasıyla yaklaşık 19 liraya ve 1,5 liraya denk gelir.[1125] Üstelik o yıllarda, Milli Piyango biletlerinde de tıpkı altılı ganyanın altı ayağı gibi sadece altı rakamı bulmak yeterlidir. İster gelişigüzel bir tercihle, ister "dersini çalışarak" altı koşuya sadece birer at yazan bir oyuncu, düşük bir ihtimal de olsa, 20 liraya büyük bir ikramiye yakalayabilir. Eğer şansını arttırmak isterse, bütçesi oranında bazı koşulara birden çok at yazarak kuponun fiyatını yükseltmek ise kendi elindedir. Mesela Milli Piyango'nun çeyrek biletini çeken biri, 250 liraya küçük veya büyük bir ikramiyenin sadece dörtte birini beklerken, bir altılı ganyan oyuncusu aşağı yukarı aynı bedel karşılığında altı koşudan bazılarına daha fazla at işaretleyerek kazanma olasılığını arttırabilir.[1126] Dolayısıyla, bilgi ve deneyim gerektirmeyen kuraya dayalı şans oyunlarına katılımın, at yarışları bahislerine göre daha pahalı olduğu ortadadır. Üstelik ikincisinde yarış seyretmek, tahlillerde bulunmak, heyecanı belli bir süreye yaymak veya sosyalleşmek gibi avantajlar varken. Bu nedenle, umudunu bir şans oyununa bağlayan kesimler için, bilet çekip birkaç gün sonra altı tane rakamın bir araya gelmesini beklemek yerine, daha kısa süre içinde kendilerince bilinçli seçtikleri altı atın birinciliğini beklemek daha heyecanlı ve ucuz bir tercihtir. Tabii kendilerini oyunun cazibesine kaptırıp, aynı gün veya takip eden günlerde başka koşulara ardı

[1123] "Bahisler", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Bahisler [20.07.2019].
[1124] "Size de çıkabilir", **Milliyet**, 18.12.1981.
[1125] Tüketici Fiyat Endeksi'nin (TÜFE) açıklanmaya başladığı 1983 yılı bazın alındığında, Ocak 1983 TÜFE oranı 0,01 ise Ocak 2019 TÜFE oranı 398,07'dir. Endeks değişim oranı %7.541.298,24 artmıştır. Buna göre, 1983'te 20 lira olan altılı ganyan birim fiyatı 2019 yılında 1,51 liraya denk gelirken, 250 lira olan Milli Piyango çeyrek bilet fiyatı ise 18,85 lira olarak hesaplanmaktadır.
[1126] Altılı ganyan gibi kombine oyunlarda kupon bedeli, her koşuya yazılan at sayısının birbiriyle çarpımının ardından çıkan sonucun birim fiyatla çarpımıyla hesaplanır. Altılı ganyanda birim fiyatın 20 lira olduğu düşünülürse, örneğin altı koşuya 1/1/1/1,2/1,2/1,2,3 numaralı atları yazan bir oyuncunun ödeyeceği toplam tutar 240 liradır (1x1x1x2x2x3x20=240). Böylece oyuncu, 240 liraya altı koşudan sadece üçüne birer at, ikisine ikişer, birine de üç at işaretleyerek kazanma olasılığını arttırmış olur.

ardına bahis oynayanlar hariç. Zira at yarışlarının diğer oyunlara göre en büyük "tehlikesi", oyunun bu cazibesi ve sıklığıdır. Örneğin Milli Piyango'ya o haftanın çekilişinden kısa bir süre öncesine kadar veya Spor Toto'ya haftalık programdaki ilk futbol müsabakası başlamadan evvel oynanabilir. Toplar küre içinde dönmeye başladığında veya ilk santra vuruşu yapıldığında, yeni bir oyuna katılmak için artık bir hafta beklemek gereklidir. Hâlbuki at yarışları, (yıkılan Ankara Hipodromu yerine 1984'te Bursa Osmangazi Hipodromu'nun açılmasıyla) o dönemde yine haftanın dört günü koşulmakta, her yarış günü en az altı koşu düzenlenmekte ve her koşuda ayrı ayrı bahisler oynanabilmektedir. Katılım bedeli ucuz, seyri ise keyifli olan bu oyunun, "masadan kalkmayı" beceremeyen oyuncular için diğer oyun türlerine göre böyle önemli bir risk barındırdığını burada tekrar etmek gerekir.

Oyunlar arasındaki bu karşılaştırmanın ardından, gündelik hayatın ve oyunların pahalılaştığı 80'li yılların oyuncularına geri dönelim. 1980'de gerçekleştirilen devalüasyonla Türk Lirası'nın %33'lük değer kaybı, bazı şans oyunlarına katılımın değerini yükseltirken, at yarışlarında ise bütçelerini kısmak zorundaki oyuncuların kuponlarına daha az sayıda at yazarak bahis miktarını düşürmelerini gerektirmiş olabilir. Yine de bu varsayım, oyunlara katılımın azaldığı anlamına gelmemeli. Aksine, yukarıdaki bazı manşetlerden hatırlanacağı gibi, artık piyango bileti çekenlerin veya hipodromları dolduranların sayıları on binlerle, bu oyunlara yatırdıkları paralar ise milyarlar, hatta bazen trilyonlarla anılmaktadır. Bunun yanında, bu oyunların mutlu ettiği ya da felakete sürüklediği insanların hikayelerine de 80'li yıllarda sık sık rastlanabilir. Örneğin Hamdi Erdem adlı vatandaş, Kasım 1980'de altılı ganyanı sadece 40 liraya bularak 5 milyon 833 bin lira ikramiye kazanmıştır. Erdem, on üçüncü yılını geride bırakan oyunda, o güne kadar en düşük bedel karşılığında en yüksek ikramiyeyi elde eden kişidir. Kazandığı ikramiyeyle hemen bir ev alıp, ticarete atılmayı planlar.[1127] Galata'da alüminyum kaplama işi yapan Recep Kolcu, kızının doldurduğu bir kuponla altılı ganyandan Eylül 1984'te 131 milyon lira kazanmıştır.[1128] Mayıs 1986'da ise, altılı ganyanın o zamana kadar verdiği en büyük ikramiyelerden biri olan 219 milyon liralık ödül, bir "ortak kuponla" bulunmuştur. İkramiyenin sahibi, yine alüminyum ticareti yapan üç ortak, Ekrem Tokol, Ersin Bulman ve Ertan

[1127] "Altılı Ganyan'da 40 liralık kuponla 5.833.000 lira kazanan Hamdi Erdem çekini aldı", **Milliyet**, 01.11.1980.
[1128] "131 milyonluk kuponu kızım doldurdu", **Cumhuriyet**, 02.10.1984.

Bulman'dır.[1129] Söz konusu ikramiyenin Mayıs 2019'daki karşılığı 5 buçuk milyon liranın üzerindedir.[1130] Sayısı arttırılabilecek bu "başarı öykülerinin" yanında, elbette sonu hüsranla bitenler de az değil. Gazeteye verdiği röportajda at yarışı tutkusu yüzünden tüm parasını, fabrikasını, hatta aile düzenini kaybettiğini anlatan Besim Noyan adlı vatandaşın[1131] veya müşterilerinin tüm mevduatını zimmetine geçirip at yarışlarında kaybeden Pamukbank Hasırcılar Şubesi Eski Müdürü Atilla Aksun'un hikayeleri gibi.[1132]

"Köşeyi dönenlerin" ve "ocağı sönenlerin" hikayeleri anlatmakla bitmez. Her iki grubun ortak yanı ise, şans oyunları cirolarının her geçen sene artmasına sağladıkları katkıdır. At yarışları üzerinden on yıla yayılan şöyle bir örnek sunulabilir: Üyken'in paylaştığı bir tablodaki verilere göre, TJK'nın 1980 yılında topladığı yarış geliri 518.920.600 liradan, 1990'a gelindiğinde 95.227.470.320 liraya yükselmiştir.[1133] Tabii bu olağanüstü artışta, Türk Lirası'nın kaybettiği değerin önemli payı olduğunu da unutmamak lazım.[1134] Tıpkı 1980 yılında 480 gramlık ekmek fiyatının 7,5 lira iken, 1988'de aynı ekmeğin 400 grama düşmesine rağmen 200 liraya satılması gibi.[1135] Diğer yandan, bu bölümde sıklıkla 80'li yılların ekonomik darboğazına dikkat çekilmiş olsa da, şans oyunlarında artan bu cironun yalnızca toplumun işsiz veya görece yoksul kesimlerinin paralarıyla birikmediği özellikle belirtilmelidir. Zaten yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, isimleri anılan "talihliler" ve "talihsizler" arasında bir atölyede işçi olan da vardır, koca bir fabrika sahibi veya banka müdürü olan da. Genel bir ifadeyle, toplumun her kesiminden üyelerin şans oyunlarına katıldıkları fakat özellikle eğitim ve gelir düzeylerindeki farklara göre bazı oyunlara daha fazla eğilim gösterdikleri söylenebilir. *Cumhuriyet* gazetesinin şans oyunlarıyla

[1129] "Şans milyonerleri: Üçü altılıdan, biri piyangodan", **Cumhuriyet**, 13.05.1986.
[1130] Mayıs 1986 TÜFE oranı 0,02 ise Mayıs 2019 TÜFE oranı 413,52'dir. Endeks değişim oranı %2.536.399,14 artmıştır. Buna göre, 219 milyon liralık bir ikramiyenin 2019 Mayıs'ında karşılığı 5.554.933,12 lira etmektedir.
[1131] "Fabrikamı bile bu yolda kaybettim", **Cumhuriyet**, 16.04.1985.
[1132] "At yarışına sürülen banka hesapları", **Cumhuriyet**, 25.10.1987.
[1133] Üyken, **age**, 261.
[1134] Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası verilerine göre, Ocak 1980'de 1 TL ortalama 89,25 USD ve 45,16 DM iken, on yılın sonunda Ocak 1990'da 2.927,13 USD ve 1.947,53 DM olmuştur. Serdar Altınok, Murat Çetinkaya, "Devalüasyon ve Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 9 (2003): 58, http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/785 [20.07.2019].
[1135] "63 yılda ekmek fiyatı ne oldu?" **Habertürk**, 19.02.2013, https://www.haberturk.com/galeri/ekonomi/424434-63-yilda-ekmek-fiyati-ne-oldu [20.07.2019].

ilgilenen yurttaşlarla yaptığı ve Nisan 1985'te yayımladığı araştırmanın sonuçları bu açıdan dikkate değerdir.

Söz konusu saha araştırması, İstanbul'da 660 kişiyle yapılmış bir ankettir. Araştırmada Milli Piyango, Spor Toto ve at yarışı bahislerine oynayan yurttaşların yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumlarına göre bu oyunlardan hangilerine daha fazla eğilim gösterdikleri incelenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırma, insanların herhangi bir şans oyunu oynayıp oynamadıkları, oynayanların beklentileri ve oyunlar arasında yaptıkları tercihlerle ilgili sonuçlar içerir. Demografik bulgularla başlamak gerekirse, araştırmaya göre toplumun genç üyeleri orta ve ileri yaştakilere, bekarlar ise evli, boşanmış ve dul olanlara kıyasla şans oyunlarına daha fazla ilgi göstermektedir. Yaşı 18-29 aralığında olanların %69'u, 30-44 aralığında olanların %67'si, 45-59 aralığında olanların %57'si, 60 ve üzerinde olanların ise %45'i bu oyunlarda şansını denemektedir. Bekarların %71'i, evlilerin %62'si oyunlara katılırken, dul ve boşanmışlarda bu oran daha da düşer: %45. Cinsiyet farkına göre ortaya konmuş somut bir veri yoktur. Erkeklerin kadınlara kıyasla bu oyunlara daha fazla katıldıkları gözlenmiş ve bu durum, erkeklerin gündelik hayatta daha "hareketli" veya "dışa dönük" olmalarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Asıl dikkat çekici bulgular ise, şans oyunlarına katılımın eğitim ve gelir düzeyiyle ilişkisindedir. Bu başlık altındaki sonuçlar, toplumun işsiz ve görece yoksul kesimlerinin şans oyunlarına daha fazla ilgi gösteren grubu olmadığını gösterir. Araştırmanın bulgularına göre, tam tersine eğitim ve gelir seviyesi yükseldikçe, oyunlara karşı ilgi ve katılım da artmaktadır. Tüm oyunlara katılanlar arasında alt gelir grubundakilerin oranı %60, orta gelir grubundakilerin oranı %61, üst grupta sayılanların ise %71'dir.[1136] Benzer şekilde, araştırmaya katılan ve şans oyunu oynadığını dile getirenler içinde, hiçbir diploması olmayanlar %28, ilkokul mezunları %59, ortaokul ve lise mezunları %59 oranındayken, üniversite mezunlarının oranı %78'e çıkmaktadır.[1137] Bu bulgulardan hareketle iki yargıya varılabilir: ilki, ekonomik sorunların büyüdüğü bir dönemde, ister keyif/eğlence için ister gelir beklentisiyle toplumun her kesiminin şans oyunlarına ilgi gösterdiği; ikincisi, yüksek enflasyon veya gelecek kaygısı gibi sıkıntıların yalnızca dar gelirli çevrelerde hissedilmediğidir. Zira emeğin ve işgücünün değerini kaybettiği

[1136] Burada sözü edilen üç gelir grubu, araştırmaya katılan kişilerin sahip oldukları dayanıklı tüketim malları miktarına göre belirlenmiştir.
[1137] "Şans Oyunları - Kimler neden oynuyor? Cumhuriyet-Veri Araştırma Anketi", **Cumhuriyet**, 15.04.1985.

bir ortamda, bir diploma veya bir işyeri sahibinin de kendi geleceği adına endişelerinin artması doğal kabul edilebilir. Üstelik diploması, kişinin layık olduğu yere gelmesi için yetmemeye, harcadığı emeği veya sahip olduğu üretim merkezi ise giderlerini karşılamamaya başlamışsa, bir de çevresinde kolay yoldan para kazanma ve "köşeyi dönme" kültürü gelişmekteyse, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan yurttaşlar da, şanslarını pekâlâ bir futbol topunun peşinde veya birkaç atın ayağında aramaya başlamış olabilirler.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri ise, söz konusu şans oyunları arasında yapılan tercihlerdir. Oyunları, sahip oldukları nitelikler ve oyunculara sundukları kazanımlar bakımından değerlendirmeyi sağlayan bu sonuçlar, at yarışlarının çeşitli nedenlerle diğer şans oyunlarından farklı bir yerde konumlandığını açıkça ortaya koyar. Ayrıca oyunun yapısıyla ilgili bu tez çalışmasında ileri sürülen bazı iddiaları da doğrular. Bunlardan biri, at yarışlarının diğer oyunlara kıyasla kazanmak için daha fazla bilgi ve emek gerektirmesi, ötekisi ise oyunun sunduğu katılım ve seyir keyfidir. Yarışlarda birinci gelecek atları doğru tahmin edebilmek için, şansın yanında sıkı bir takip ve deneyim gerekliliği olduğu önceki bölümlerde sık sık dile getirilmişti. Nitekim yayımlanan bu saha araştırması da, yarışlarla ilgilenen kesimin Milli Piyango ve Spor Toto oynayanlara göre daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olduğunu; başka deyişle araştırma, analiz, hesap yapma gibi konulardaki birikimini ortaya koyar. Üstelik at yarışı oynayanların bu oyuna yatırdıkları para, bilet çekenlerin Milli Piyango'ya veya futbol maçlarını takip edenlerin Spor Toto'ya yatırdıkları paradan daha fazladır. Araştırmaya göre, bir yıl içinde Milli Piyango bileti çekenler 21 bin lira, Spor Toto oynayanlar ise 25 bin lira harcarken, at yarışı meraklıları bu oyuna 68 bin lira yatırmıştır. Üç oyun arasında, at yarışlarına bahis oynayanların sayısı diğer iki oyunun takipçilerinden çok daha az olmasına karşın, en az iki oyuna birden katılanlar arasında yine yarışseverler başı çekmektedir. Şöyle ki, Milli Piyango bileti alanların %55'i aynı zamanda Spor Toto da oynarken, sadece %24'ü at yarışlarına bahis oynamaktadır. Spor Toto oynayanların %86'sı bir piyango bileti de çekerken, ancak %35'i atlarla ilgilenir. Yarış meraklılarının ise, piyasadaki tüm oyunlara karşı yoğun bir ilgileri olduğunu söylemek mümkün. Zira at yarışı oynayanların %89'unun bir cebinde piyango bileti, %81'nin ise diğer cebinde Spor Toto kuponu vardır.[1138]

[1138] "Şans Oyunları - Kimler neden oynuyor? Cumhuriyet-Veri Araştırma Anketi", **Cumhuriyet**, 16.04.1985.

Tüm bu bulgulardan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: piyango bileti çekmek, toplumsal bir geleneğe dönüşmüştür. Yaş, cinsiyet veya eğitim düzeyine göre bir ayrım yapmanın fazla önemi yoktur çünkü oyuna katılmak ve kazanmak için hiçbir özel bilgi veya birikime ihtiyaç duyulmaz. Öte yandan, ortada izleyecek bir gösteri olmadığı için, oyuncular pasif bir bekleme halindedir. Spor Toto ise görece bir bilgi ve birikim gerektirse de, diğer iki oyuna kıyasla daha geç başlamıştır. Yalnızca futbol maçlarına odaklıdır ve henüz maçların televizyonda yayınlanmadığı bu dönemde, o da oyuncularına bir gösteri arz etmez. Dolayısıyla, Spor Toto oyuncuları, tıpkı piyango çekiliş sonuçlarını sadece gazeteden öğrenebilenler gibi, maçların sonuçlarını da yine gazeteden, belki radyodan ve televizyondan edilebilirler. Bu iki oyunun aksine, at yarışları ise bilindiği gibi önemli bir mesai gerektirir. Kuponu doldurmadan önce atları ve jokeyleri tanımak, güncel durumlarını takip etmek ve çeşitli dinamikleri hesaplamak şarttır. Üstelik yarışlar sık, bahisler sayıca çok ve alternatiflidir. Eğer hipodroma gidilebilirse, dörtnala koşan atlar, oyuncuya diğer oyunlarda bulamayacağı bir gösteri ve heyecan sunar. Bu açıdan, at yarışlarının diğer oyunlara kıyasla daha cazibeli fakat aynı nedenle daha riskli olduğunu söylemek gerekiyor. Özetle, oyunun içeriğine hakim olabilmek için belli bir eğitim seviyesi, "doya doya" oynayabilmek içinse belli bir bütçe lazımdır. Araştırma sonuçları da bunu doğrularcasına, eğitim ve gelir düzeyi yüksek kesimin yarışlara daha fazla ilgi gösterdiğini ortaya koyarken, bu kişilerin aslında para kazanmaktan öte keyifli zaman geçirmek, belki de kendini ispat etmek gibi niyetler taşıdığını düşündürmektedir. Zaten sonuçlar, at yarışı oyuncularının para kazanmak için herhangi bir keyif vaat etmeyen piyango ve toto oyunlarına da katıldıklarını gösterir. Demek ki heyecan, keyif ve tatmin için atlar, para içinse hem atlar hem de toplar beklenmektedir.

At yarışlarına gösterilen bu yoğun ilgi ve zaman zaman basına yansıyan olumsuz haberler karşısında, 80'li yılların ortasında TJK yöneticileri ile bazı at sahipleri ve jokeyler, bu oyunun küçük paralarla oynanması gerektiği yönünde basına demeç verme ihtiyacı duyar. Bu tavsiyeler, küçük bir meblağ karşılığında büyük bir ikramiye bulmanın daha değerli olduğuna vurgu yapmaktadır çünkü bilindiği gibi, oyunun özelliklerinden biri, oyuncuya yalnızca para değil, onun yanında heyecan, tatmin, sosyalleşme, kültürleşme gibi kazanımlar da sunmasıdır. Kulüp'ün Temmuz 1985'te gazetelerde yayımlanan ilanı şöyledir: "Altılı ganyan, bütçeniz dahilinde oynandığı takdirde, dünyanın en zevkli oyunudur. Dünyada ve bizde en yüksek altılı ganyan

kazançları az para ile oynayanların olmuştur."[1139] Ertesi sene, bu defa Kulüp Başkanı Cemal Kura (1923-2007), yetiştirici Yaşar Şentay ve dönemin ünlü jokeylerinden Mümin Çılgın ve Ekrem Kurt, oyunlara fazla para yatırmamak gerektiğine dikkat çekenler arasındadır. Kura'ya göre, bu oyun insanların keyif alması için vardır, bütçelerini sarsıp büyük sıkıntılara düşmeleri için değil:

> "Bizim amacımız, yarışseverlerin açık güzel bir havada hipodroma gelerek hem spor zevkini tatmaları hem piknik yapmaları ve eğlence maksadıyla kendilerini zora düşürmeyecek ufak miktarlarla oyun oynamalarıdır. Büyük paralarla oynamak hiçbir kazanç sağlamaz. Gelsinler, atalarımızdan bize yadigar kalan at sevgisini yaşasınlar."

Kura'yla aynı görüşleri paylaşan jokey Çılgın da, oyunun gösteri ve eğlence boyutlarının öne çıkması gerektiğini savunur: "Büyük paralarla oynanan oyunlar daima kayıptır. Yarışseverler mutlak oynayacaksa, yarışları çok iyi takip edip, ufak miktarlarla oynamalı. Öyle ki, kaybettiği zaman kendisini bir sinemaya gitmiş farzedip eğlence mahiyetinde oyunu tercih etsin."[1140]

Oyunda başarıya ulaşmak için büyük meblağlı kuponlar yapılmaması, sık oyun oynanmaması ve kaybedildiği zaman hırsa yenik düşülmemesi yönündeki tavsiye veya uyarılar, günümüzde de at yarışlarıyla ilgili basılı yayınlarda, televizyon programlarında ve internet sitelerinde yer almaya devam ediyor. Eğer bir yerde uyarı varsa, oranın çeşitli riskler ve tehlikeler barındırdığını kabul etmek gerekir. İşte bu risk veya tehlike, 80'li yılların zorlayıcı ekonomik koşulları altında dikkat çekmeye başlayan ve adım adım günümüze ulaşan, oyuncunun kendisini oyuna gereğinden fazla kaptırma olasılığıdır. Sonuçta şans oyunlarına kimi oyuncular beklentileri, kimileriyse bütçeleri ölçüsünde katılır. Hatta bu ayrımı belirtmek amacıyla, özellikle altılı ganyan oyunuyla ilgili zaman içinde bazı terimler bile üretilmiştir: çok sayıda atın işaretlendiği, büyük beklentiler barındıran "geniş altılı" veya çok az atın yer aldığı, hatta birden çok koşuda sadece tek bir atın yazıldığı, düşük bütçeli "simitçi altılısı" gibi. Önemli olan, beklentiyi fazla yüksek tutmamak ve bütçeyi aşmamayı becermektir. Bu şartlar yerine getirilmediğinde, yukarıda örnekleri verilen uyarılar gündeme gelir. Öyle görülüyor ki, 80'li yıllarda uyarılması gereken oyuncuların sayısı artmaya başlamıştır.

Altılı ganyan gibi uzun soluklu heyecanlar ve büyük ikramiyeler sunan kombine oyun türlerinin, dünyada yarışların koşulduğu her yerde aynı benzer bir ilgi gördüğü

[1139] Üyken, **age**, 199.
[1140] "At sahipleri ve jokeylerden yarışseverlere uyarı - 'Altılıyı az parayla oynayın'", **Cumhuriyet**, 10.04.1986.

düşünülmemeli. Nitekim aynı oyuna karşı, farklı kültürlerde değişik eğilimlerle karşılaşmak mümkün. TJK Asli Üyesi Arek Kuyumciyan, Türkiye'de altılı ganyana gösterilen ilgi ile yurtdışındaki bazı örnekleri şöyle kıyaslıyor:

> "Türkiye'deki müşterek bahislerin dışarıdakilerden farklı özelliği altılı ganyandır. Daha büyük para kazanma ihtimali sunan bir bahis şekli olduğu için, bizim bahis severlerimizden, yarış severlerimizden, oyun severlerimizden, altılı ganyana bir talep patlaması oldu ilk çıktığında. Şimdi bugün Amerika'ya veya herhangi bir yere gitsen, Amerika'da da altılı ganyan var ama en az ciro altılı ganyandadır. Ganyan, plase baş oyun buralarda. İkili, çifte, sıralı ikili, bunlar baş oyun. Fransa'da üçlü, dörtlü bahis var. Esas ciro bunlarda. [Oyuncu] gelir, gişeden alır bileti, 'beş tane ganyan ver", "on tane ganyan ver" gibi. Altılı ganyanı hiç oynamayanlar da var. (…) Ben altılıyı tutturduğun zaman, diğer bahis oyunlarını tutturmaktan çok daha cazip olmasına bağlıyorum. Bir, iki, üç ayak koşmuş, adamın altılısı yürüyor. Dördüncü ayakta daha cazip seyrediyorsun, hatta son ayağa geliyorsun… Yani dışarıdaki oyuncularda bu yok. Dışarıdaki oyuncular hep ikili oynuyor, ondan sonra gişeye gidiyor, parasını alıyor. Öteki yarışta 7 numaraya ganyan oynuyor Her yarışta bir işi var adamın. Bizdeyse, eğer altılı ganyan gidiyorsa, her yarışta [yeni bir bahisle] işin olmaz."[1141]

Yarış tarihinde kritik bir dönemeç olan altılı ganyanın iyice yerleştiği ve diğer klasik bahislerle birlikte dikkat çekici bir ilgi gördüğü 1980'lerin oyunları ve oyuncuları bu şekilde özetlenebilir. Elbette bu bölümü tamamlamadan, oyunun ayrılmaz bir parçası olan, üstelik devir değiştikçe yeni yöntemlere başvuran oyunbozanları da unutmamak lazım. Oyunun kadim sorunu olan doping konusuna bu yıllarda da kalıcı bir çözüm bulunamadığı gibi, oyunbozanlar adeta kimlik değiştirerek farklı -kimi zaman vahşet içeren- yöntemler uygulamaya başlar. Sonu ölümle biten bu vakaların kurbanları ise, aslında tek işleri koşmak olan masum atlardır. "Karanlık eller" tarafından gerçekleştirilen bu acı olaylardan biri, 1982 başında Buca Şirinyer Hipodromu'ndaki ahırlarda yaşanır. Yaklaşan koşular öncesinde favoriler arasında gösterilen *Şahane,* bir seyisin ahırını kundaklaması sonucunda dumandan boğularak hayatını kaybeder. Olayın müsebbibi olarak yazıcıları suçlayanlar da vardır, seyisleri veya başka atların sahiplerini de.[1142] Sonuçta olan, kariyeri başarılarla dolu *Şahane*'ye olmuş,[1143] olayın faili seyis ise sadece altı ay hüküm giymiştir.[1144] Ne yazık ki *Şahane* tek örnek değildir. Nisan 1989'da, İzmir kış yarışlarını tamamlayıp yaz koşuları için İstanbul'a doğru yola çıkan *Sonata*, *Erhan*, *Uğurbey* ve *Nuray*, onları taşıyan vagonun içindeki tüp gazın

[1141] Arek Kuyumciyan'la 03.07.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[1142] "'Şahane'nin tutuklanan katil sanığı seyis konuştu: 'Benim İşim Bu'", **Cumhuriyet**, 04.02.1982.
[1143] Türkiye Jokey Kulübü kayıtlarına göre, 14.02.1977'de doğan *Şahane*, aralarında Nejat Evliyazade Koşusu, Fehmi Simsaroğlu Koşusu, 9 Eylül Koşusu gibi Grup 3 düzeyindeki koşuların da yer aldığı kariyerinde pek çok birincilik ve ikincilik elde etmiştir. Ölümünden önceki dört koşudan ikisini birinci, ikisini ikinci sırada tamamlamıştır. "Şahane", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=63419 [25.07.2019].
[1144] Üyken, **age**, s. 187.

kaçak yapması sonucu hayatlarını kaybederler. Olayın ihmalkarlıktan mı, yoksa bilinçli bir eylemden mi kaynaklandığı tartışmalara yol açsa da, hayatta kalmayı başaran iki atla birlikte toplam altı atın aynı vagonda taşınmaları, üstelik yanlarında bir de gaz tüpü bulunması, kamuoyunda olayın pek de masum olmadığı yönünde düşünceler yaratır.[1145] 1987'de Mersin'deki özel bir hara içinde gezinti halindeki *Aristokrat* ise, kimliği belirsiz kişilerce sıkılan kurşunlardan tesadüfen kurtulmuştur.[1146] Bu hüzünlü hikayelerin yanında, 80'li yılların sonunda akıl almayacak başka bir oyunbozanlık örneğiyle daha karşılaşılır: Temmuz 1988'de Bursa Osmangazi Hipodromu'nda koşulan altılı ganyanın ilk ayağında, *İlknur 3* isimli at birinci gelir. Hâlbuki bu at, aslında *İlknur 3* değil, onun yerine koşturulan başka bir attır. Tarım Bakanlığı'nın atadığı saha komiserlerince gerekli denetimin yapılmadığını gösteren bu olay, gerçek *İlknur 3*'ü tanıyanların ihbarı üzerine ortaya çıkmış ve basın tarafından "skandal" olarak değerlendirilmiştir.[1147]

Ekonominin ve toplumsal yaşamın baştan aşağı bir dönüşüm içine girdiği 80'li yıllar, daha fazla atın daha büyük umutlar için koştuğu bir dönem olmuştur. Özellikle çalışan kesimin sırtına binen hayat pahalılığı, artan işsizlik, emeğin değerini yitirmesi ve gelecek kaygıları, insanların şans oyunlarına daha büyük beklentilerle, daha yoğun katılım göstermesini sağlamıştır. Artık altılı ganyan rekor üstüne rekor kırmakta, oyunbozanlar alternatif hileler üretmekte, şans oyunlarının toplumsal etkileri üzerine sosyal araştırmalar yapılmakta, yarışlarla ilgili filmler çekilmektedir. Üstelik sık koşulmasının etkisiyle, yarışların bir kesim için umudun ve heyecanın yanında, bir mecburiyete veya bağımlığa dönüşmeye başladığı da söylenebilir. Örneğin 1980'deki seyis grevi ve 1985'teki at nezlesi nedeniyle yarışlar iki defa ertelenmiş, bu yarışsız dönemler bazı oyuncular için geçmek bilmeyen sıkıntılı günlere dönüşmüştür. Hâlbuki yirmi yılda gerçekleşen üç askeri darbe bile, oyuncuları oyundan bu kadar mahrum bırakmamıştı. Bu dönemlerde yaşanan "mahrumiyet", iki farklı kuşağı temsil eden iki basın mensubunun, Yurdakul Kayacan ile Hakan Cantınaz'ın hafızalarında tazeliğini korumaya devam eder. Kayacan, kimi oyuncuların yarışlara engel oldukları gerekçesiyle grevdeki seyislere kızdıklarını anlatırken,[1148] Cantınaz ise koşu olmasa da hipodroma gelmeye devam eden kimilerinin sıkıntıdan aralarında alternatif bahis

[1145] "4 atın ölümünden kim sorumlu?", **Cumhuriyet**, 22.04.1989.
[1146] "Aristokrat'a kurşun sıktılar", **Milliyet**, 18.12.1987.
[1147] "At yarışında yeni bir skandal", **Cumhuriyet**, 13.07.1988.
[1148] Yurdakul Kayacan'la 17.07.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

oyunları ürettiklerini hatırlamaktadır.[1149] Demek ki oyun, artık bir kesim için gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasına, adeta bir rutine dönüşmüştür. Bu rutin, 90'lı yılların başında büyük bir yenilikle perçinlenecek ve oyun kültüründe yepyeni bir döneme girilecektir.

[1149] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

7. OYUN KÜLTÜRÜNDE İKİNCİ DEVRİM: YARIŞLAR NAKLEN TELEVİZYONDA (1992)

Büyük ikramiyeler dağıtan altılı ganyan, oyuna erişimi kolaylaştıran bayiler, olanakları iyileştirilen hipodromlar, yüksek enflasyon, artan geçim sıkıntısı ve son olarak TJK tarafından altyapısı tamamlanan elektromekanik bilet/kupon sistemi, yüzyılın sonuna yaklaşılırken at yarışlarını hayli cazibeli bir oyun haline getirmiştir. Diğer oyunlara kıyasla en önemli farkı, oyuncularına atların başrolünde olduğu bir seyir ve heyecan zevki sunmak olan yarışlarda artık çözülmesi gereken tek bir eksik kalmıştır: hipodroma gidemeyen oyuncular için, hipodromu onların ayağına getirmek. TJK'nın bu hedefi, Türkiye'de toplumun özel televizyon kanallarıyla tanıştığı 90'lı yılların hemen başında hayata geçecek ve oyun kültüründe yaşanacak önemli dönüşümlerin tohumlarını atacaktır.[1150]

Aslında yarışların video kaydına alınması yönündeki ilk girişimler, daha 1970'lerin başında gündeme gelir. Henüz televizyonun yurt genelinde yaygınlaşmadığı bu yıllarda, öncelikli amaç pistteki görüntüyü halka ulaştırmak değil, yarışları kayıt altına alarak koşu içinde gerçekleşen olası kural hatalarının önüne geçebilmektir. Fotofiniş ve starting box uygulamaları yıllar önce hayata geçirilmiş olsa da, bu iki teknik donanım yalnızca koşunun başlangıcı ve bitişindeki şüpheleri ortadan kaldırmakta fakat koşu içindeki çeşitli ihlalleri kaydetmek için işe yaramamaktadır. Hâlbuki koşu sırasında bazı jokeylerin, örneğin hatalı kulvar değiştirmek gibi koşunun sonucuna etki edecek faulller veya bindikleri "atı tutmak" gibi çeşitli hileler yaptıkları iddia edilir. İşte bu gibi sorunları ortadan kaldırmak ve hakemlerin işini kolaylaştırmak için, TJK 1971 itibariyle hipodromları kameralarla donatma kararını alır. Ne var ki ülkedeki

[1150] Araştırmacı, yaşı itibariyle at yarışlarının televizyondan naklen yayınlanmadığı döneme tanık olmamıştır. Dolayısıyla, çalışmanın bundan önceki bölümleri yalnızca yayınlanmış eserlerden, arşiv belgelerinden ve sözlü tarih görüşmelerinden toplanan bilgilerle desteklenmişken, bu bölümden itibaren araştırmacının kısmen kendi yaşamından fakat ağırlıklı olarak tez sürecinde sahada yaptığı gözlemlerden bilgilere de yer verilecektir. At yarışı oyuncularının bir araya geldikleri hipodromlar, ganyan bayileri, kahvehaneler, nadiren de özel alanlarda yapılan bu gözlemlerin amacı, çalışmanın günümüze ulaşan kısmını içeriden bir bakışa inceleyebilmek ve bir oyun etrafında meydana gelen bu topluluğu daha yakından tanıyabilmektir.

döviz sıkıntısı nedeniyle, bu girişim ancak birkaç yıl sonra bütünüyle hayata geçebilecektir:

> "Türkiye at yarışçılığının dünya at yarışçılığına paralel gelişme halinde olduğu bir gerçek. Hep bildiğimiz gibi evvela Foto-Finiş Makinasıyla başlayan hamle Starting Box'ta son bulmadı. Elektromekanik tesislerin siparişini müteakip koşu sırasında film çekimi için hazırlık başladı. Çeşitli yerlere yerleştirilecek kameralarla, koşu sırasında atları takip edecek seyyar, araçlı kamerayla yarışlar filme alınacak. Dolayısile herhangi uygunsuz pozisyon, anında filmle tespit olunacak. Böylece muhtemelen Muvasalat resmi neticesi ilan edilmeden bu film, Komiserler Kurulu'nca sür'atle incelenecek, varsa suçlu, birinci-ikinci-üçüncü gelse dahi hemen diskalifiye yahutta en geri ilan edilecek. Yenilik, bahsimüşterekçileri de hayli memnun bırakacak nitelik taşıyor. İnşallah gerekli döviz sağlanır, film çekimi için icap eden araçlar ithal olunur, en kısa sürede hizmete girer."[1151]

Derbi'deki bu yazıda sözü edilen gerekli dövizi sağlamak o kadar kolay değildir. Zira Kulüp, kameraların yanında eşzamanlı olarak elektromekanik bilet/kupon sistemine de geçebilmek için yatırım yapmaya çalışmaktadır. İngiliz Bell Punch şirketinin ürettiği oyun makinelerinin ithalat bedeli, nakliye ve montajıyla beraber 4 buçuk milyon liradan fazlaya mal olur. Bu yatırım, hem oyuna katılımı arttıracak hem merkez ile diğer noktalar arasında koordinasyonu kolaylaştıracak hem de gişeler önündeki yığılmaları ve diğer sorunları azaltacaktır. Ne var ki, bu makineler de tek seferde tüm hipodromlara ve bütün oyun türlerine uygulanamayacak, her zaman olduğu gibi denemeler İstanbul'da başlayacak ve yalnızca ganyan, plase, ikili ve çifte bahis oyunlarında uygulamaya konacaktır. Altılı ganyan ise bir süre daha klasik biçimde oynanmaya devam edecektir. Bu yeni sistemin getireceği en büyük yeniliklerden biri de, artık koşuya kayıtlı son at starting boxa girene kadar bahis oynanabilecek olmasıdır.[1152] Zira elektromekanik sistem öncesinde kullanılan matbu biletlerin, koşunun başlamasına kısa bir süre kalana kadar yatırılması gerekmektedir. 1974 yılında üniversite sınavlarına hazırlanırken harçlığını çıkarmak için Adana Yeşiloba Hipodromu gişelerinde çalışan Vehbi Dikmen, bu konuyu şöyle özetliyor:

> "Ben biletli gişede görev aldım. O zaman elektronik işlem yapılmıyordu. Fiziki olarak basılı bilet satıyorduk. Koşulacak yarışın biletlerinin satışa kapandığını çalan zil ve anonsla anlardık. Zil sesi ile satış kapatırdık, ardından o koşuya ait satılan ve satılmayan biletleri tutanağa işlerdik. Gişeleri dolaşan yetkililer bu tutanakları toplar ve muhasebe ofisine götürürdü. Satış kapandığı anlarda, bilet almak için zorlayan yarışçılar olurdu. Bazen 'verdin, vermedin' tartışması yaşardık."[1153]

Ülke sathına yayılması, tüm bahis oyunlarını kapsaması ve toplumun bütünüyle uyumlanması yaklaşık on beş-yirmi yıla yayılacak bu mekanize sistem, oyunlara karşı

[1151] İlhan Başçı, "Yeni Hamlelere Doğru", **Derbi**, y. 27, s. 1275 (29.12.1970): 2.
[1152] Hamit Kınaytürk, "Elektronik Makineler Nisan'da Faaliyete Geçiyor", **Derbi**, y. 28, s. 1326 (28.12.1971): 1, 5.
[1153] Vehbi Dikmen'le 14.01.2019 tarihinde İstanbul'da yapılan sözlü tarih görüşmesi.

ilginin ve toplanan cironun artışında önemli bir paya sahiptir. Bu teknolojik hamle, yarışların görüntü kaydına alınması ve televizyon aracılığıyla topluma ulaşmasıyla perçinlenecek ve zaman içinde hedefine ulaşacaktır. O halde, burada elektronik bilet makinelerini bir kenara bırakıp, yeniden televizyon yayınlarının gelişimine dönülebilir. TJK'nın koşuları video kaydına alma girişiminin 70'li yılların başına tarihlenmesi elbette tesadüf değil. Nitekim oyun açısından bakıldığında altılı ganyanla yükselen ivmenin, iletişim teknolojileri açısındansa TRT'nin ilk televizyon yayını denemelerinin yine aynı döneme denk geldiği görülüyor. Demek ki, televizyon henüz İstanbul, Ankara ve İzmir'in belli başlı semtlerindeki evlerde yerini alıp, haftanın ancak üç-dört günü sınırlı saatlerde yayın yapsa da, toplum yavaş yavaş bu yeni haber alma ve eğlence aracıyla tanışmaya başlamıştır.[1154] TJK yönetimi de bu yenilikten yararlanmak için kolları sıvamış, önce oyunun etiğini sağlamlaştırmak, sonra da onu daha çok oyuncuya ulaştırabilmek için televizyon yayını yatırımlarını hızlandırmıştır.

Yarışan atların ekrandaki bilinen ilk hareketli görüntüleriyle, Ocak 1970'te İTÜ televizyonundaki deneme yayınlarında[1155] ve TRT Ankara Televizyonu'nun 8 Haziran 1971 tarihinde yayınladığı "Veliefendi'de Bir Gün" adlı programda karşılaşılsa da,[1156] yarışçılık ile televizyonculuğun esas buluşması 1976 gerçekleşir. Bu yılın başında, TJK ilk olarak hipodromlar arası sesli naklen yayın uygulamasını devreye sokar. 20

[1154] Türkiye'de televizyonla ilk tartışmalara 1930'ların gazetelerinde rastlanmaktadır. Bu yıllarda yeni bir teknoloji olarak televizyonla ilgili gelişmelerin yakında takip edildiği, II. Dünya Savaşı sonrasındaysa artık ulusal bir televizyon kurulması gerekliliği yönünde düşünce ve girişimlerin başladığı görülür. Türkiye'de ilk televizyon yayınına, 16 Temmuz 1952 tarihli bir iç yazışmayla İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Elektrik Fakültesi Yüksek Frekans Tekniği kürsüsünde başlanmıştır. 100 Watt gücündeki bir vericiyle yapılan ilk denemeler sırasında, dördü İTÜ çatısı altında olmak üzere İstanbul'da yalnızca on adet televizyon alıcısı vardır. Haftada bir gün (önce perşembe 17.00-19.00 arasında, daha sonra cuma 15.30-21.00 arasında) yayın yapılır. 31 Ocak 1968'de, Federal Almanya Hükümeti'nin hediye ettiği 5 KW gücündeki vericiyle TRT Ankara Televizyonu ilk deneme yayınlarına başlar. 1968'de salı, perşembe ve cuma günleri haftada üç gün yayın yapan TRT Ankara Televizyonu, 1971 yılı boyunca toplam 214 gün yayın yapmıştır. TRT ile İTÜ arasında yapılan anlaşmayla, 30 Ağustos 1971 itibariyle ülkedeki tüm yayın hakları tümüyle TRT'ye devredilir. TRT İstanbul Televizyonu ise aynı yıl içinde pazartesi, çarşamba ve cuma günlerine yayılan ilk paket yayınına başlar. 15 Mayıs 1974 itibariyle günlük düzenli televizyon yayınları başlar: programlar haftaiçi 19.00'da, cumartesi günleri 15.00'te, pazar günleri ise 14.00'te başlamaktadır. 1975'te renkli yayına geçme çalışmaları gündeme gelse de, tüm yayınların renkli hale gelmesi 1 Temmuz 1984'ü bulacaktır. 6 Eylül 1986'da TRT 2, 2 Ekim 1989'da TRT 3 (GAP TV), 30 Temmuz 1990'da TRT 4 ve 15 Aralık 1990'da TRT 5 yayın hayatına başlar. Mehmet Özçağlayan, "Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, c. 1, s. 2 (2000): 41-44, https://dergipark.org.tr/josc/issue/19000/200911 [14.08.2019]; Süleyman İlaslan, "Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu Üzerine Temel Tartışmalar: Kalkınma, Eğitim ve Milli Güvenlik", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, c. 69, s. 3 (2014): 482, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000071538/5000065885.pdf [14.08.2019].

[1155] Emiroğlu ve Yüksel, **age**, 410.

[1156] Üyken, **age**, 147.

Ocak'ta İzmir yarışlarıyla başlayan bu deneme sayesinde, yarış saatinde Veliefendi'ye ve Ankara Hipodromu'na koşan yarışseverler, hoparlörlerin altında toplaşarak belki de hayatlarında ilk kez başka kentteki bir koşuyu naklen takip etme olanağına kavuşmuştur. Böylece, yerinde izlemedikleri bir koşunun başından sonuna cereyan eden tüm olaylarını, örneğin hangi atın koşuya geç başladığını veya hangisinin son düzlüğe kaç boy önde girdiğini, ilk kez canlı şekilde dinleyebilmişlerdir. Bu tarihe kadar böylesi uygulamalara ancak Gazi Koşusu gibi çok özel günlerde rastlanabilir. Örneğin TJK Asli Üyesi Osman Aksoy, *Pikehan*'ın kazandığı 1965 yılı Gazi Koşusu'nu Buca'da radyodan naklen dinlediklerini hatırlamaktadır.[1157] Gazi Koşuları gibi istisnalar haricinde, geride kalan bir koşunun içeriğiyle ilgili verilere ise, ancak koşuyu takip eden günlerde yayınlanan gazeteler veya mecmualardan ulaşılabilmekteydi. Dolayısıyla, üzerine bahis oynanmış bir koşuyu sırf bir spikerin sesinden naklen takip etmek bile, o yıllarda önemli bir yenilik olarak büyük beğeni toplamaya yetmiştir.[1158] Hatta bazı girişimci oyuncular, o yıllarda popüler olan "*break break*" telsizlerden yararlanarak, başka bir kentten hipodromun hoparlörlerine ulaşan spikerin sesini civardaki ganyan bayilerine taşımayı bile düşünmüştür. Cantınaz, eldeki olanaklarla hayat bulan bu yaratıcı ve iyi niyetli girişimi şöyle anlatır:

> "Bak, şu birinci tribünün hemen köşesinde bir tane hoparlör vardı. Tek hoparlör vardı. İkinci tribün daha yoktu benim bahsettiğim yıllarda. Oraya gelen insanlar toplanır o hoparlörün altında. Atıyorum, Adana'dan bağlanır, telefonla tutulur hoparlöre, anlatırlar orada. Spikerin sesi telefonla buradan buraya verilir ve orada biz, 'dayan bakayım, dayan' diye, sanki burada görüyormuşuz gibi bağırırdık. Yakın ganyan bayileri, tabii televizyon yayınları yok, hipodroma gelmeden de bunu öğrenemiyorlar, nereden sonuçları alacaklar? Hatırlarsın bir dönem, 'break break telsiz' dönemleri vardı. Ganyan bayilerinin, büyük telsizlerle, oradan [hoparlörün] altına koyup, yarışı dinlettirip canlı yayın yaptığı dönemler bunlar. Yani çevredeki, işte Osmaniye olsun, Bakırköy olsun, ganyan bayilerine telsizle gelip buradan yayın yapıyorlardı, dinlettiriyorlardı yarışları."[1159]

İlk aşamada sesle başlayan atılım, birkaç ay sonra nihayet görüntünün de gelmesiyle devam edecektir. Türk Haberler Ajansı'ndan alınan sesli yayın hizmetini, TJK'nın Kasım 1976'da kendi olanaklarıyla uygulamaya koyduğu kapalı devre televizyon yayını takip eder. Üstelik henüz TRT'de bile bulunmayan, ülkedeki ilk renkli *broadcast* kalitedeki yayın olma özelliğiyle.

[1157] Aksoy, televizyon yayınının oyuna büyük katkı sunduğuna inanmaktadır çünkü bu yayınlar sayesinde hem oyuncunun aldığı keyif ve yaşadığı heyecan artmış hem de atları tanımak ve performanslarını takip etmek kolaylaşmıştır. Osman Aksoy'la 28.06. 2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[1158] Üyken, **age**, 147.
[1159] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

1970'lerin başından beri, özellikle oyun içi kural ihlallerini tespit edebilmek amacıyla kamerayla çekim konusuna yatırım yapan TJK, nihayet 1976'da artık kendi yayınlarını yapabilecek altyapıya ve teknik deneyime sahip hale gelir. Tabii ülkede yayın yapma tekeli TRT'ye verildiğinden, TJK'nın söz konusu yayını ancak kapalı devre gerçekleşebilecektir. Veliefendi Hipodromu'nda bugünkü birinci tribünün çatısına yerleştirilen kamerayla başlayan çekimler, zamanla diğer hipodromlarda da uygulamaya konacak ve 80'li yılların sonuna gelindiğinde, artık tüm hipodromlardaki televizyonlardan diğer kentlerdeki yarışlar izlenebilecektir. Burada sözü, 1973-2000 yılları arasında TJK'da Teknik Hizmetler Müdürü olarak görev yapan ve bu kapalı devre yayın uygulamasının mimarlarından biri olan Can Güven'e bırakalım:

> "Türkiye Jokey Kulübü, Türkiye'de kendi televizyonunu kuran ilk kulüptür. Üstelik o yıllarda yaptığımız *broadcast* kaliteli renkli yayınla, Türk toplumunu renkli televizyonla tanıştırdık. TRT siyah beyaz yayın yaparken, bizim yayınlarımız renkliydi. Bu bir ilktir. Kendi antenimiz, kendi kameramız, kendi teknik altyapımız ve ekibimizle çekimlerimizi yapar ve kaydederdik. Hatta TRT bile tek kanallı yıllarda gelip bizden görüntü alırdı, kendi programlarında yayınlamak için. Sadece Gazi Koşusu'nda birkaç defa kendi aracıyla gelmiştir çekim yapmak için. Bugünkü tribünün tepesinde tek kamera vardı, İstanbul'da yarışlar bitince söküp diğer hipodromlara götürür, orada devam ederdik. 80'lerin sonunda artık tüm hipodromlarda yarışlar izlenebilirdi. Televizyon yayınıyla şaibeler ortadan kalktı, fauller azaldı, işin keyfi arttı. Türkiye renkli yayını bizimle tanıdı."[1160]

Radyodan yalnızca futbol maçlarının naklen yayınlandığı, kentlerde henüz sınırlı sayıda televizyon bulunduğu düşünülürse, 1976'da hipodromda kurulan televizyonlardan yarışan atları izlemenin ne kadar büyük bir yenilik olduğu daha iyi anlaşılabilir. Bu noktada, ilk yıllardaki bu kapalı devre yayınların, yalnızca içinde bulunulan hipodromdaki yarışları verdiğinin altı çizilmeli. Örneğin yarışseverler, başlangıçta İstanbul'da koşan atları sadece Veliefendi'deki veya İzmir'de koşan atları sadece Buca Hipodromu içindeki televizyonlarda izleyebilmişlerdir. İzmir'deki bir koşuyu Veliefendi veya Adana Hipodromu'nda izlemek ise ancak birkaç yıl sonra mümkün olabilecektir.[1161] Buca'da koşan atları izlemek için Veliefendi'deki ekranın başına koşanlar arasında Cantınaz da vardır:

> "Nişantaşı'nda olduğumuz dönemler. Bir gün altılı ganyanımız devam ediyor, çok sürprizdi. O dönemde ehliyetimiz yok, lise öğrencisiyiz tabii, lise ya da üniversitenin başları. Ehliyetimiz yok, aracımız yok. O dönemde korsan taksi yapan biri vardı Nişantaşı'nda. Dedik, 'altılımız devam ediyor, bu yarışı hipodromda artık izleyelim'. Bir de ikramiye tutarsa parayı alacağız, o zaman her yerden alamıyorsun. Nişantaşı'ndan koştur, kaçta yarış? Beşte. Saat kaç? Dört buçuk. Yani bir 20-25 dakika Nişantaşı'ndan buraya gelmek, o zaman İstanbul trafiğinin boş olduğu

[1160] Can Güven'le 07.08.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

[1161] Hipodromlarda yapılan çekimler ve bunların kapalı devre yayını ilk olarak İstanbul, Ankara ve İzmir'deki hipodromlarda başlamış, Adana ve Bursa daha sonraki yıllarda bu uygulamaya dahil edilmiştir.

> dönemlerdi. Neydi adamın adı? Zeynel, Zeynel ağabey, bak halen aklımızdadır. Zeynel ağabey bayağı hızlı geliyor, sürat yapıyor. 'Ağabey gel yetişeceğiz yarışa'. Hâlbuki yarış burada değil, yarış İzmir'de fakat biz hem ikramiyeyi alalım, hem de yarışı o dahili yayından izleyelim çünkü ganyan bayinde o zaman yok televizyon tabii. Neyse biz koştur koştur geldik, tribüne gidiyoruz. O en üst tribünde de bir tane ekran var. 'Şimdi atlar starta giriyor' diyor, dinliyorsun ya yayını, Zeynel ağabeyin ilk sorduğu, 'ya çocuklar, atları ben göremiyorum, nereden start veriliyor?' 'Ağabey', dedik, 'atlar İzmir'de'. 'E biz şimdi, İzmir'deki yarış için buraya mı geldik?' dedi. Yani bizim içimizdeki heyecanı, düşünebiliyor musun? Sırf oradaki ekrandan seyredebilmek için yirmi dakikada, biz buraya apar topar geldik, adam da şaşırdı. At yarışıyla falan hiç ilgisi olmayan bir adam. Yani yayına o kadar açtık."[1162]

Bu yayınların önemi, az önce sona eren bir koşunun, kısa süre içinde tekrarının izlenebilmesi ve oyuncuların koşunun tüm yönlerini enine boyuna görebilme olanağına kavuşmalarıdır. At yarışlarında doğru tahminde bulunmak için, atları ve jokeyleri tanımanın ne denli önemli olduğu hatırlanırsa, yıllardır kağıda basılmış yarış programları üzerinden "derslerini çalışan" oyuncuların, artık atları (nasıl koştuklarını, hâl ve tavırlarını, jokeylerle uyumlarını, koşu sırasında yaptıklarını) ekranda görmelerinin, ilerideki tahminleri için ne kadar büyük önem taşıdığı ortadadır. Başka deyişle, yarış içindeki olası hile ve faulleri ortadan kaldırmaya yarayan görüntüler,[1163] oyuncular için de yeni ve o zamana kadar benzeri olmayan bir hizmet sunmuştur.

Televizyonun adım adım yaygınlaştığı 70'li yıllarda, toplumun ilk naklen yayın deneyimleri, ulusal anlamlar yüklenen bazı spor etkinlikleri sayesinde yaşanmıştır. Ülkedeki ilk canlı yayın, TRT İzmir Televizyonu'nun 1971'de ekranlara taşıdığı Karşıyaka ile İstanbulspor arasında oynanan futbol maçı olsa da, bu alandaki esas hamle, televizyonun pek çok eve girmesine vesile olan 1972 Münih Yaz Olimpiyatlarıdır. Bu uluslararası etkinlik, TRT'nin ilk yurtdışı ve uzun süreli naklen yayın uygulaması olup, toplumu spor müsabakaları sayesinde ekran başında buluşmaya sevk eden önemli bir adımdır.[1164] Münih Olimpiyatlarını, 1974'te Batı Almanya'da ve 1978'de Arjantin'de düzenlenen FİFA Dünya Kupası Finalleri takip eder. Ulusal futbol ligi müsabakaları ise, 80'li yıllar boyunca ancak pazar akşamları TRT'de verilen birkaç dakikalık özet görüntülerle sınırlıdır. Hâlbuki bu yıllar boyunca, tıpkı futbol maçları veya yüzme yarışları gibi bir spor dalı olarak kabul edilen at yarışlarını, televizyon veya radyo aracılığıyla kitlelere ulaştıran düzenli bir yayına rastlamak mümkün değildir. Zaman zaman TRT'nin bir program içinde yarışlarla ilgili

[1162] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[1163] İlhan Başçı, **50. Yılda Yarışçılık** (1973), 75.
[1164] Şener Mete, "Ekranın Gücü", **TRT Akademi Geçmişten Geleceğe Televizyon Yayıncılığı**, c. 4, s. 7 (Ocak 2019): 151, https://dergipark.org.tr/download/article-file/638788 [15.08.2019].

verdiği kısa haberler ile 80'li yıllarda yayınladığı birkaç Gazi Koşusu hariç. Hatta bu seyrek yapılan yayınlarda bile karşılaşılan bazı hatalar, kurumun yarış yayını konusunda altyapı ve deneyim eksikliği olduğunu da göstermiştir. Örneğin, 1988 yılı Gazi Koşusu'nu naklen yayınlayacağını duyuran TRT, elektrik kesintisi nedeniyle yayını yapamamış, bunun üzerine TJK'dan koşu görüntülerini almasına karşın Gazi Koşusu diye aynı gün koşulan başka bir koşuyu banttan yayınlamıştır.[1165] Devlet televizyonunun yarışlara karşı bu uzaklığı, koşuları takip etmek isteyenlerin hâlâ bulundukları kentteki hipodromlara gitmek zorunda olduklarını gösterir. Bu yolu tercih etmeyenler ise, sonuçları ancak telefonla öğrenebilmektedir. Tıpkı kahvehanelerde kayıtdışı bahis oynatan yazıcıların, ödeme ve tahsilatlarını hipodromlardaki "adamlarından" telefonla aldıkları sonuçlara göre yapmayı sürdürmeleri gibi. Bu zorunluluklar, toplumun özel kanallarla tanıştığı ve televizyonun gitgide bir eğlence ve popüler kültür aracına dönüştüğü 90'lı yılların başında sona erecektir.

Oyuncuların bir koşuyu naklen veya banttan izlemek için illa hipodroma gitmeleri gerekliliğini bozan bir istisna vardır. Bir takım kişisel girişimlerle hayat bulan bu istisnai durum, TJK'nın kaydettiği görüntülerin video kasetlere kaydedilerek bazı ganyan bayilerinde izlenebilmesidir. Bir koşunun tekrarını ganyan bayinde, hatta kimi zaman evdeki televizyonda defalarca izlemek, bir bahis oyuncusu için paha biçilmez bir nimet olarak görülebilir çünkü bu olanak, hem işin tutkunu için bir seyir zevki hem de takip eden koşulara yapılacak tahminler için önemli bir veri anlamını taşır. Burada sözü yeniden, bu yıllarda koşu görüntülerini videokasetlere doldurarak benzersiz bir arşiv oluşturan ve elindeki görüntüleri yıllardır televizyonda hazırladığı programlarda izleyiciyle buluşturan Cantınaz'a bırakalım:

> "VHS, Betamax videolar vardı, evlere ilk Türkiye'de girmeye başladığında. Ganyan bayilerinin en büyük lüksü, izleyiciye, daha doğrusu müşteriye hizmet anlamında fark yaratmak için video koymaktı. Burada, şu ikinci tribünün orta katında, asma katta, Tasnif Müdürlüğü vardı. Tasnif Müdürlüğü'nün olduğu yerde TJK'dan bir memur durur. Boş videokaset verirsin cumartesi günü, Televizyon Müdürlüğü onları doldurur sana elinden geldiğince, ertesi gün sana verir. Giderdin, onu ganyan bayinde izlettirirdin. Şimdi bugün TJK TV'de bile olmayan arşiv bende var. Biliyorlar onlar da onu. Programlarımda yayınlıyorum. İşte o videokasetler [sayesinde]dir. Ben o dönemde ganyan bayindeyken, kendim tabii yarışa meraklı olup kasetleri götürürdüm, izlettirirdim. Kasetlere doldurturdum, gelirdim ve evde onu seyrederdim. Evde videomuz vardı. Tekrar tekrar yarışları seyrederdim."[1166]

[1165] "TRT'nin ayıbı", **Milliyet**, 20.06.1988.
[1166] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

Cantınaz'ın dile getirdiği bu hizmetin, 80'li yıllarda her kentte ve ganyan bayinde uygulamada olmadığını, yalnızca bu sorumluluğu üstlenen bazı kişilerle videosu bulunan bayilerin işbirliği sayesinde, ancak oyuncuların buluştuğu sayılı yerlerde hayata geçtiğini eklemek lazım.

1990, Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığında TRT tekelinin sona erdiği yıldır. Anayasaya aykırı olmasına karşın, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından örtülü biçimde desteklenen özel yayıncılık, *Magic Box* adlı şirketin Liechtenstein üzerinden uydu yoluyla Mayıs 1990'daki test yayınlarıyla başlar, aynı yılın Eylül ayı itibariyle Star 1 adıyla resmen faaliyete geçer.[1167] Uzan Ailesi'nin sahibi olduğu Rumeli Holding, Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da ortaklığıyla kurulan bu girişimle ülkenin yayıncılık kültüründe önemli bir dönüşümü başlatır. Star 1 televizyonu, TRT'nin yetişmiş kadrosundan yaptığı transferlerle deneyimli bir ekip oluşturmuş, çanak antenler sayesinde kısa sürede geniş bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. Yayımladığı programların içeriği ve çeşitliliğiyle topluma farklı bir televizyon kültürü sunan bu kanal, TRT'nin sansürlediği sanatçıları ekrana çıkarmak, izleyicilerine türlü hediyeler dağıtmak, güzellik yarışmalarını yayınlamak, Birinci Körfez Savaşı'yla ilgili gelişmeleri 24 saat kesintisiz ve simültane çeviri eşliğinde vermek gibi birçok yeniliği hayata geçirerek dikkatleri üzerine çeker. Toplumu reklamlarla dolu programlar ve reyting yarışlarıyla tanıştıran Türkiye'nin bu ilk özel kanalının en büyük hamlelerinden biri ise, spor kulüpleriyle anlaşarak ulusal futbol ligi maçlarının naklen yayın haklarını almasıdır. Birkaç sene içinde, abonelik sistemiyle çalışan şifreli/paralı kanalların tekeline girecek ve bu yapısıyla günümüze kadar ulaşacak olan futbol maçlarının özel kanaldaki naklen yayını, televizyon yayıncılığında çok önemli bir kırılma noktasıdır.[1168] Sportif alandaki bu radikal hamle, at yarışlarının da kısa süre içinde televizyon ekranlarında boy göstereceğinin habercisi olur.[1169]

TJK, tıpkı futbol maçları gibi at yarışlarının da televizyondan naklen yayınlanması için çalışmalar yürütürken, bu iş için kapısını çaldığı TRT de yayın politikasında bir dizi

[1167] Gülşah Sarı, "Türkiye'de Özel Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Medyanın Mülkiyet Yapısı", **ULAKBİLGE**, c. 5, s. 18 (2017): 2090, http://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1511257386.pdf [15.08.2019].
[1168] Özçağlayan, **age**, 45-47.
[1169] Nisan 1990'da basına yansıyan bir habere göre, Magic Box kanalının yetkilileri Türkiye'de at yarışlarını naklen televizyonda yayınlamak için İngiltere'den uzman bir ekip getireceklerini bildirmişlerdir. Ancak bu haberin ardından, konuyla ilgili başka bir habere veya bu kanal tarafından gerçekleştirilen bir girişime rastlanmamıştır. "At yarışları naklen verilecek", **Cumhuriyet**, 13.04.1990.

yenilik arayışı içindedir. Bünyesindeki deneyimli çalışanları ardı ardına karşı tarafa geçmekte, reklam gelirleri düşmekte ve izleyici sayısı azalmaktadır. Kendisi bir devlet kanalı olmasına ve yetkileri yasalarla korunmasına karşın, artık özel bir kuruluşla alenen rekabet içindedir ve futbol maçlarının yayın hakkını kaybetmesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Artık geriye dönüş mümkün olmadığı gibi, bundan böyle yeni kanallar ortaya çıkacak ve rekabet daha da şiddetlenecektir. Ne var ki, TRT yöneticileri yeni döneme ayak uydurmakta yeterince atik davranamaz. TJK'nın, 1991'de yarışların televizyonda naklen yayımlanması teklifi üzerinde anlaşma sağlanamayınca, ertesi sene kurulan ülkenin üçüncü özel kalanı Show TV devreye girer ve atçılarla el sıkışır. 1 Şubat 1992'de Veliefendi Hipodromu'nda düzenlenen imza töreniyle anlaşma resmileşir[1170] ve sekiz ay boyunca yalnızca pazar günleri gerçekleşen bu naklen yayın sayesinde, atlar -geçmişteki birkaç Gazi Koşusu hariç- ülke tarihinde ilk kez televizyon ekranında boy gösterirler.[1171] Görüntü kalitesi henüz mükemmel düzeyde değildir. Üstelik günümüzdeki gibi programdaki tüm koşular değil, yalnızca günün son iki koşusu naklen verilirken, önceki koşuların sadece özetleri yayımlanmaktadır. Yine de bu büyük bir adımdır ve bu ilk yayın, oyunun geleneksel kültürünü ve geleceğini etkileyecek bir devrim niteliği taşır. Bundan böyle oyunun etki alanı genişleyecek, oyuna yeni oyuncular katılacak, sonucu öğrenmek için telefonun başındaki bir aracıya gerek duyulmayacak ve en önemlisi, heyecan "naklen" yaşanacaktır. Hipodromun yolunu bilmeyenler veya gitmeye üşenenler için, artık hipodrom eve gelecek, atlar salonun ortasındaki televizyonun ekranında koşacaktır.

Show TV ile gerçekleşen bu kısa fakat anlamlı başlangıcın ardından, ertesi sene TJK TRT'yle anlaşır ve atlar bu defa devletin üç numaralı kanalında, TRT 3 ekranlarında sahneye çıkar. Özel kanallar daha ilk yıllarında büyük bir izleyici kitlesine ulaşmış olsalar da, henüz TRT kadar geniş bir ağa sahip oldukları söylenemez. Üstelik onların tüm sermayelerine ve yenilikçi uygulamalarına karşın, "kan kaybeden" TRT'nin yıllara uzanan bir deneyimi ve toplum nezdinde kabul görmüş bir kimliği vardır. Dolayısıyla TRT için yarışlar, yarışlar içinse TRT iyi birer partner olacak, her ikisi de bu işbirliğinden orta vadede yarar sağlayacaklardır. 1993'ten 1996'e kadar süren bu birlikteliğe, Kasım 1996 yılında iki yıllığına ara verilir ve bu süre boyunca atlar, 1992'de Ahmet Özal tarafından kurulan fakat 1995'te at sahibi Mehmet Kurt

[1170] "Show-TV ile anlaşma", **Cumhuriyet**, 02.02.1992.
[1171] Üyken, **age**, 212, 214.

tarafından satın alınan Kanal 6 ekranlarında koşmaya devam eder.[1172] Show TV'nin ardından başka bir özel kanalda sorunsuz devam eden yayınlar, iki senenin sonunda yeniden devlet televizyonuna döner ve "naklen heyecan" 2002'ye kadar TRT 3'te, zaman zaman TBMM yayını araya girdiğinde ise TRT 4'te devam eder.[1173] Bunların yanında, yarışan atlar ve performansları üzerine yorumlar yapıp tahminlerini paylaşan uzmanları da zaman zaman Teleon, Cine5, HBB gibi ulusal kanallarda, Sky Türk ve Kanal E gibi haber ve ekonomi yayını yapan kanallarda, bazen de Antalya merkezli EY TV veya İzmir merkezli Yeni Asır TV gibi bölgesel kanallarda görmek mümkün olmuştur. 2000'li yıllarda ise bayrağı, Kulüp'ün kendi kurduğu kanalı TJK TV ve Doğan Medya Grubu bünyesinde, başlangıçta Hipodrom TV adıyla kurulan fakat bir süre sonra ismi TAY TV'ye dönüşen iki tematik atçılık kanalı devralacaktır.[1174]

Türkiye'de özel televizyon yayıncılığının ortaya çıkıp hızla yaygınlaştığı 90'lı yıllar, at yarışlarının da ekranlara taşındığı yeni bir devrin başlangıcıdır. Atlar televizyon sayesinde hipodromun sınırlarını aşmış; nal sesleri evlerin, kahvehanelerin, ganyan bayilerinin içine taşınmıştır. Şimdi hem alana yeni oyuncular katılmaya başlayacak hem de yıllardır oynayanların oyun kültürlerinde, oynama sıklıklarında, gündelik hayatlarında, sosyal ilişkilerinde ve hayal dünyalarında önemli dönüşümler yaşanacaktır.

7.1. "Bağırmayın atlar sizi duyamaz"

1980 sonrasında dünya ekonomisine daha fazla entegre olan Türkiye'de, kitle iletişim araçlarının da sayesinde, gündelik hayatta tüketime dayalı bir popüler kültür ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Devletin tekelinden kurtulan televizyon, görsel etkileriyle ayrı bir cazibe ve eğlence kattığı gündelik yaşamın şekillenmesinde büyük pay sahibidir. Sosyo-ekonomik düzey ayrımı yapmaksızın, tüm toplumu karşısında bir araya getiren ve gündemi belirleyen bir araçtır.[1175] Sunduğu gösteri ve aracılık ettiği mesajlar, kitlelerin düşünce biçimlerini ve tüketim davranışlarını etkilerken, bir

[1172] Kurulduğu 1992'de ve ertesi sene, Star 1 ile birlikte en çok izlenen ilk iki kanaldan biri olan Kanal 6, başlangıçta yüksek ücretlerle İbrahim Tatlıses, Sezen Aksu, Ajda Pekkan, Bülent Ersoy gibi dönemin popüler sanatçılarını transfer etmiş fakat Ahmet Özal'ın mali sorunları nedeniyle vaatlerini yerine getiremediği için 1995 itibariyle izlenme oranları hızla düşmüştür. Aynı yıl içinde Mehmet Kurt tarafından, 1998'de ise Korkmaz Yiğit tarafından satın alınmıştır. Özçağlayan, **age**, 47.
[1173] Üyken, **age**, 237.
[1174] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.
[1175] Bilal Arık, "İnsan ve Toplumu Bir Arada Düşünmedikçe Popüler Kültürü Tartışamayız", **Medya ve Popüler Kültür**, ed. Enderhan Karakoç (İstanbul: Literatürk, 2009): 19-20.

yandan da televizyon sahibi olma ve onu izleme alışkanlıklarına dayalı bir alt kültür yaratmıştır. Tıpkı televizyonu birlikte izlemek, benzer veya çatışan duyguları ekran başında yanındakilerle paylaşmak gibi. Zira 80'li yıllar itibariyle, birlikte televizyon izlemek toplumda en yaygın zevk ve davranışlardan birine dönüşmüştür.[1176] Diziler, filmler, açık oturumlar, yarışmalar, maçlar, şampiyonalar aile üyeleriyle, arkadaşlarla, bazen de çevrede tek bir kişinin bile tanınmadığı yerlerde bir arada seyredilen, birlikte yaşanıp birlikte tüketilen gösterilerdir. 90'lı yıllarda, bu örneklerin arasına kamusal alanda at yarışı izlemek de girer.

Yarışların televizyonda naklen yayını başlı başına büyük bir yeniliktir. Peki, oyuncular katıldıkları bu oyunu neredeki televizyonda izleyecektir? Bu sorunun yanıtı, en basit ifadeyle şöyledir: ya özel alanda, yani evde ya da kamusal alanda, yani ganyan bayinde, kahvehanede veya lokalde. İlk olasılık olan evden başlayalım. Yalnızca pazar günleri İstanbul yarışlarının yayımlanmaya başladığı 1992 yılında, artık pek çok evde televizyon bulunurken, yayın hayatına yeni başlamış olmasına karşın, yarışları veren Show TV kanalının da geniş bir erişim ağı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, pazar gününü evde geçiren bir oyuncunun, akşamüstü saatlerine denk gelen bu yayını evinde yalnız başına veya ailesiyle birlikte takip etmesi kolaydır. Ertesi sene yarışların TRT tarafından verilmeye başlaması, üstelik aynı günkü tüm koşuların ve İstanbul dışındaki yarışların da adım adım naklen yayınına geçilmesiyle, bu konfor ve kolaylığın daha da arttığı ve yerleştiği düşünülebilir.

Evin içinde koşan atlar, ev halkı için beraberlerinde bir dizi yenilik de getirmiş olmalı. Bu yenilikler, aslında evde bir televizyona sahip olmayla başlayan ve önce TRT'nin, daha sonra da özel kanalların yayın akışlarına paralel yaşanan bir evrimin parçası gibi düşünülebilir. Bostancı'nın da kendi anılarından hareketle aktardığı gibi, televizyonun gelişiyle ev halkının uzun yıllardır dış dünyadan haber almasını sağlayan, ev içi dekorasyondan bireyler arası ilişkilere, zaman kurgusundan aile fertlerinin hiyerarşik konumlarına kadar pek çok dinamiği belirleyen radyo bir köşeye atılmış, adeta yüzüstü bırakılmıştır.[1177] Sesin yerini görüntünün almasıyla, ailenin her ferdinin kişisel ve kolektif ev yaşamında yeni zevkler, meraklar ve alışkanlıklar ortaya çıkmıştır. Bunları

[1176] Can Kozanoğlu, "80'lerde Gündelik Hayat", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Yüzyıl Biterken**, c. 13 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996): 13, 70.
[1177] Naci Bostancı, "Radyo: Önce Söz Vardı Sonra da…" **Radyovizyon** (Temmuz 2009): 22-23, http://www.turkiyeninsesiradyosu.com/files/magazine_files/1421762728_S1S_RV_Say¦-%201.pdf [01.09.2019].

belirleyen ise, 80'li yıllarda TRT'nin, 90'lı yıllarda ise özel kanalların yayımladıkları programların içerikleri ve saatleridir. Örneğin akşam 7'de başlayan ajans saati yetişkinlerin, Barış Manço'nun hazırlayıp sunduğu ve pazar günleri ekrana gelen *Adam Olacak Çocuk* ve *Yediden Yetmişyediye* gibi programlar ise çocukların müdavimi oldukları programlardır. İzleyiciler takip ettikleri bu programların yayın saatlerini kısa sürede zihinlerine ve günlük/haftalık programlarına kaydetmiş, söz konusu zamanlarda ekran başında hazır bulunmaya başlamışlardır. *Charlie'nin Melekleri, Dallas, Flamingo Yolu, Yalan Rüzgarı, Susam Sokağı* gibi diziler, yerli ve yabancı sinema kuşakları veya pazar akşamları ajans sonrasında yayına giren haftalık futbol programları, artık toplumun televizyona karşı ilgisini yapılandırılmış bir periyoda sokmayı başarmıştır. Yemek, misafirlik, oyun, okul ödevi, hatta uyku saatleri, artık bu programlarla buluşma zamanlarına göre belirlenmekte, kimi zaman ailece veya arkadaşlarla ekran başında bir araya gelinirken, kimi zamansa televizyon çizgi film izleyen çocuğa veya maç özetlerini izleyen babaya terk edilmektedir. TRT 2'nin yayın hayatına başlamasıyla "kanal değiştirme" gibi ihtiyaç ortaya çıkmış, uzaktan kumandanın gelişiyle bu aygıtın kimin kontrolünde olacağı sorunsalı ise evdeki hiyerarşiyi somutlaştırmıştır. 90'lı yıllarda kanal ve program sayısının artışıyla, 80'lerden miras kalan bu deneyim ve alışkanlıklar farklı bir boyuta geçer. Daha renkli, daha zengin, daha uzun ve daha fazla tüketmeye sevk eden yayınlar artık evin içindedir. Değişmeyen tek şey ise, aile üyelerinin en uzun süre bir arada olabildikleri, evde en fazla zaman geçirdikleri ve muhtemelen en çok televizyon izledikleri günün pazar olmaya devam etmesidir. Aynı zamanda en fazla oyun oynanan ve 1992 itibariyle hipodromdan naklen yayının yapılmaya başladığı pazar günleri.

Pazar günü, resmi tatil olmasından kaynaklı bir boş zaman, dinlenme ve eğlenme anlamı taşır. Bu tatil gününün, kendine has bir televizyon kültürüne de sahip olduğu ileri sürülebilir. Kimi anılara ve araştırmacının gözlemlerine dayandırılan bu iddiaya göre, 80'li ve 90'lı yıllarda televizyon kanallarının pazar günleri yaptıkları yayınlar, aile fertleri için diğer günlerin yayınlarına kıyasla daha kolay, sürekli ve keyifli şekilde takip edilebilmiştir. Zira ailenin çalışan/çalışmayan tüm üyeleri gün boyunca evde bir aradadır. Hâlbuki haftaiçi bir gün yayınlanan bir çizgi film, her çocuğun okuldan eve geliş saatine denk gelmeyebilir ya da geç saatlere kadar çalışan bir birey, akşam haberlerine ve sinema kuşağına yetişemeyebilir. Pazar sabahları yayınlanan bir çizgi film ise tüm çocukların, öğle saatlerindeki bir western filmi tüm yetişkinlerin, akşam

haberlerinin ardından yayınlanan futbol programları ise tüm meraklılarının rahatça izlemeleri için uygundur. Muhtemelen haftada üç gün koşulan at yarışlarının da 1992'de başlayan naklen yayını için pazar gününün seçilmesinin nedeni budur: oyuna katılımın ve oyunu seyir eyleminin en yoğun gerçekleşebileceği gün.

Pazar günleri ekrana gelmeye başlayan yarışlar, bu oyunu takip edenlere büyük bir keyif ve kolaylık sunarken, hayatında hiç at yarışı seyretmemiş ve bahis oynamamış kişiler içinse atlarla tanışmayı ifade etmektedir. Bu tanışmanın sonucu, oyuna yeni katılımları teşvik etmiş olabileceği gibi, aksine atların evin içine girmesinden dolayı çeşitli rahatsızlıklar da yaratmış olabilir. Örneğin at yarışlarına olumsuz gözle bakan ve bu oyunu bir kumar türü olarak gören ailenin bir ferdi, televizyon yayını nedeniyle ailenin diğer ferdinin oyuna karşı ilgisinin artmasından, eskiye göre daha fazla oynamasından veya koşu saatlerinde kanalı değiştirmesinden memnun olmayabilir. Yeniden hatırlatmak gerekirse, bilhassa özel kanallarının yayınları, toplumu hızla televizyona karşı bir bağımlılığa ve tüketime itmektedir. Dolayısıyla, yarış yayınının da oyuncunun daha fazla oynamasına, konuya daha derinlemesine eğilmesine, daha çok zaman ayırmasına vesile olduğu, kısacası oyunu daha cazip fakat kimileri için daha tehlikeli hale getirdiği ileri sürülebilir. Bu nedenle, at yarışlarının evin içine girmesiyle oyun oynayan ve oynamayan fertler arasında tartışmalar yaşanması veya var olan karşıtlığın artmış olması olasıdır. Oyuna olumsuz gözle bakan aile üyelerinin dikkat çekmiş olabilecekleri diğer husus ise, çocukların ve gençlerin bu "kötü" alışkanlıkla tanışmalarıdır. Ailenin en az bir üyesi yarış yayınını açtığında, ev halkı bu gösteriye mecburen maruz kalmakta, hele bir de günlerden pazarsa, çoluk çocuk herkes doğal olarak yarışı izlemekte veya kulak misafiri olmaktadır. Nitekim 90'lı yıllarda henüz hipodromlarda ışıklandırma olmadığı için, yarışlar gündüz saatinde koşulmaktadır. Yani yarış saatinde çocukları uykuya yatırmak veya ekran başından uzaklaştırmak pek kolay değildir. O halde, toplumun bir kesimince, evde yarış izleme alışkanlığının çocukları ve gençleri bu oyunla tanıştırması nedeniyle hoş görülmediği de ileri sürülebilir.

Yarışların televizyonda yayımlanmasıyla ortaya çıkan yeniliklerden biri de, atlarla birlikte evin içine taşınan çeşitli materyaller ve davranışlar olmalı. Bilindiği gibi, bahis oyuncusunun ihtiyaç duyduğu başlıca araçlar, yarış günü yaklaşırken "ders çalışmak" için edinilen bülten ile tahminlerin işaretleneceği kupon ve kalemidir. Bu ayrılmaz üçlünün, televizyon yayını başlamadan daha yıllar öncesinde evin içine girdiği elbette

söylenebilir. Ancak televizyonla birlikte, bunların evin içinde daha fazla yer edinmeye başlamaları da olasıdır. Zira oyuncu, koşuların öncesinde olduğu gibi, koşu sırasında ve sonrasında da bültenini yanında bulundurur: bültene sık sık göz atarak, ya koşunun sonucuna göre yaptığı analizleri yeniden değerlendirecek ya da takip eden koşuya çalışmaya başlayacaktır. Televizyon yayını öncesinde, yarışları hipodrom dışında bir yerden takip etmek mümkün olmadığı için, bu bültenler büyük olasılıkla ganyan bayilerinde kullanılmakta ve evin içine fazla girmemekteydi. Hâlbuki spikerin evin duvarları içinde çınlayan sesi, oyuncuyla birlikte bültenleri de evin içine daha fazla sokmaya başlamış ve bunların, televizyonun yer aldığı en merkezi alanda, göz önünde bir yerde bulunmalarına neden olmuştur. Bültenlerden söz etmişken, 90'lı yıllarda ardı ardına yayın hayatına başlayan spor gazetelerini de unutmamak gerekir. Zira Star 1 kanalının ulusal lig maçlarını naklen yayımlama girişimiyle futbolun daha da popülerleşmesi, bu dönemde spor gazetesi adı altında yayına başlayan fakat esasen futbola ve şans oyunlarına odaklanan günlük gazetelerin de evlere girmesine neden olur. Bunlar arasında başı çekenler *Fotospor* (1989), *Fotomaç* (1991), *Taraftar* (1995) ve *Fanatik* (1995) gazeteleridir ve bu aşamada konuyla ilgileri, sayfaları arasında at yarışlarına azımsanmayacak bir yer vermeleridir. Diğer günlük gazetelerin sadece bazıları at yarışlarına spor sayfaları içinde sınırlı bir bölüm ayırırken, bu spor gazetelerinin içinden, ilave halinde birkaç sayfalık özel bültenler çıkar. Ayrıntılı tabloları, köşe yazarları, tahmin ve tüyolarıyla klasik bültenleri aratmayan bu ilaveler, at yarışı oyuncularının 90'lı yıllarda süreli yayın tercihlerinde etkili olmuş ve sırf bu hizmetleri sayesinde yüksek bir tiraja ulaşıp evlere girmeye başlamışlardır.

Yarış bültenleri gibi, eve giren yeniliklerden biri de, oyuncuların ekran başındaki tutum ve davranışlarıdır. Bunların başında, oyuncuların koşu sırasında yaşadıkları heyecana bağlı gerçekleştirdikleri bazı hareketler ve sarf ettikleri sözcükler gelir. Kazanması beklenen atın ismini (bazen yanına "oğlum" ve "kızım" sözcüklerini de ekleyerek) haykırmak, emir kipinde çekilmiş çeşitli fiiller ("dayan", "ayrıl", "koş", "dışarı çık", "içeri gir", "tutma", "vur" vb.) kullanmak ve memnun olunmayan durumlarda küfretmek, televizyonla birlikte eve giren ve yine aile halkının bu sayede tanıştığı, maruz kaldığı, belki de tepki gösterdiği yeniliklerdendir.[1178] Dolayısıyla,

[1178] Araştırmacının, bu tez çalışmasına başlamadan önce hem kendi evinde hem de misafir olarak gittiği yakınlarının evlerinde tanık olduğu bu tür sahnelere, günümüzde de rastlamak mümkündür. Öyle ki, bir ev ortamında ekran başında heyecanla yarış seyreden bazı oyuncuların görüntülerine dijital kaynaklardan ulaşılabilir: "At yarışı izlerken anı yaşayan adam!", **Hürriyet**, 07.06.2017, https://www.hurriyet.com.tr/video/at-yarisi-izlerken-ani-yasayan-adam-40482193 [17.03.2020];

artık evin içi de oyuncuların alternatif bir oyun alanına dönüşmüştür. Kuponlar köşedeki bayiden yatırılsa da, oyunla birlikte yaşanan heyecanlar, beklentiler, umutlar, sevinçler, hüzünler, hatta kazanmak için yapılan "totemler" televizyonla beraber evin içine taşınmıştır. Ne var ki ev, oyuncu için her zaman ideal bir ortam olmayabilir: Yeşilçam filmlerinden, gazetelerdeki haberlerden ve sosyal araştırmaların sonuçlarından da hatırlanacağı gibi, 90'lı yıllarda artık toplumun bir kesimi bu oyuna olumsuz gözle bakmaktadır. Eğer ev ahalisi içinde de, yarışları alelade bir kumar olarak gören ve oynayanları tasvip etmeyenler varsa, o zaman oyuncunun o evde yarış izlemesi, hatta eşine, çocuğuna veya ebeveynine oyun oynadığını dahi göstermesi pek mümkün olmaz. O halde geriye tek bir alternatif kalır: naklen yarış yayını olan kamusal bir alana gitmek.

Oyuncuların yarışları izlemek için evlerine tercih ettikleri öncelikli alan ganyan bayileridir. Bu yönelimin sebepleri, zaten oyun oynamak için bayiye gitme zorunluluğu, oyunu sosyal bir ortamda takip etmenin verdiği haz ve çevrede oyuna karşı eleştiri yapacak kişi olmamasıdır. At yarışlarına bahis oynayanlar, toplum tarafından eleştiriler ve tepkilerle karşılaştıkça, oyuna karşı ilgi ve katılımlarını gitgide daha fazla saklamaya zorlanırlar. Bu eğilim, onları kendileri gibi olanlarla birlikteliğe, başka deyişle ortak bir kimliği paylaştıkları kişilerin yanına doğru iter. Dış dünyanın saldırılarından uzaklaşıp, aynı dili konuşanlarla buluşulabilecek güvenli sığınaklar ise geleneksel olarak hipodromlar ve ganyan bayileridir. Hipodromların kent merkezine uzaklığı ve televizyon yayını öncesinde ganyan bayinde kupon yatırmaktan başka yapacak bir iş olmadığı düşünülürse, televizyon sayesinde ganyan bayileri oyuncuların sığındıkları güvenli limanlar olmaya başlar. Televizyon yayınıyla birlikte, bu limanlar artık daha cazibeli ve daha uzun zaman geçirilebilecek hale gelmiştir.

Ganyan bayi, aynı dili konuşan ve benzer duyguları yaşayan oyuncularla doludur. Dolayısıyla farklı atlara oynanmış olsa da, aslında aynı amaç için bir araya gelinen bir buluşma noktasıdır. Dahası, evdeki gibi oyun oynanmasına kızan ve bu nedenle oyuncuyu eleştiren, suçlayan, "rahatsız eden" kimse yoktur. Yarışlar televizyonda yayımlanmaya başladığında, TJK tarafından ganyan bayiliği koşulları arasına "mekanda mutlaka televizyon bulundurma" gibi bir şart getirilmemiştir çünkü bu hizmet, zaten tüm bayilerce kısa süre içinde uygulamaya konmuştur. 1993 yılında,

"Hüseyin'in at yarışı tutkusu şaşırtıyor", **Demirören Haber Ajansı**, 13.11.2019, https://www.youtube.com/watch?v=FyiMrL0QyN0 [17.03.2020].

içinde bir televizyon olmayan ve yarışları naklen yayınlamayan bir bayiye rastlamak mümkün değildir.[1179] Öte yandan, televizyon yayınının, tıpkı ev düzeninde olduğu gibi bayi içinde de bir dizi değişiklik yarattığı söylenebilir. Mekan içinde televizyon(lar) herkesin görebileceği bir yere yerleştirilmiş; koşu vakti geldiğinde oyuncular içeri doluşmaya, koşunun ardındansa yine kendi hallerine veya işlerine güçlerine dönmeye başlamışlardır. Yarış olan bir günde, belirli aralıklarla gerçekleşen bu yapılandırılmış davranış kalıplarını dışarıdan kolayca gözlemlemek mümkündür. Örneğin bir ganyan bayinin önünden geçerken, kapının önünde toplanmış fakat gözleri içeride bir yere odaklanmış bir grup görülürse, bilinmelidir ki birkaç dakika veya saniye sonra koşu başlayacaktır. Çoğunlukla erkeklerden oluşan bu grup, en son atın starting box içine girmesini beklemekte, belki o sırada sigaralarından son birkaç nefes daha almaya çalışmakta, belki de aynı sokakta bulunan dükkanlarına bir müşteri gelip gelmediğini göz ucuyla kontrol etmektedir. Zira ganyan bayilerinin içinde asgari sayıda masa ve sandalye bulunsa da, oyun kuponunu hazırlamış bir oyuncu için içeride yapacak pek fazla şey yoktur. Hele bir de hava güzelse, ganyan bayinin kapısının önü arkadaşlarla sohbet etmek, bir çay veya sigara içmek, koşular hakkında fikir alışverişi yapmak için kendiliğinden ortaya çıkmış ideal bir alandır. Her şey koşu saatine ve televizyon yayınına endekslidir: koşu başladığı anda, kapının önündeki en derin sohbet bile bir anda kesilir, sigaralar yarım bırakılır, hatta dükkana gelen müşteri bile görmezden gelinebilir. Az önceki kalabalık bir anda yok olmuş, topluca içerideki ekranın başına geçilmiş, dörtnala koşan atların peşinde dünya kısa bir süreliğine durmuştur.[1180]

Koşu sırasında da ekran başında yaşanan bazı kalıplaşmış durum ve davranışlar gözlemlenebilir. Öncelikle bir koşunun ne kadar sürdüğünü hatırlatmakta fayda var: Türkiye'de gerçekleşen koşularda, en kısa mesafeli koşu 800 metre, en uzunu ise 3.000 metredir. 800 metrelik bir koşu genellikle 1 dakikanın altında tamamlanırken, "uzun mesafe" olarak kabul edilen 2.000 metre ve üzerindeki mesafelerde ise bu süre 2 ila 3 dakika arasındadır. Demek ki, koşu öncesinde dakikalar süren bekleyiş, aslında sadece 3 dakikayı geçmeyecek bir heyecan içindir. Starting box kapakları açılıp atlar öne doğru atıldıklarında heyecan dolu bu kısa süre başlamış olur. Kimi sandalyesinde kimisi ayakta, bültenler hemen yanı başında, gözler ekranda, kulaklar spikerdedir.

[1179] Osman Aksoy'la 28 Haziran 2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

[1180] Araştırmacının tez çalışması boyunca, ganyan bayilerinde yaptığı bu gözlemlere günümüzde de herhangi bir yarış gününde pek çok bayide tanık olmak mümkündür.

Koşu mesafesi ne olursa olsun, başlangıçtaki ilk birkaç yüz metrede genellikle ortama bir sessizlik hakimdir. Elbette kalabalık içinde hemen yorum yapmaya başlayan bazıları bulunsa da, çoğu oyuncu grup halinde koşan atlar arasında üzerine bahis oynadıklarını gözleriyle seçmeye çalışırlar. Televizyon ekranında hepsi birbirine benzeyen atları ve jokeyleri ayırt etmek kolay olmadığı için, kulağın spikerde olması önemlidir. Kaç numaralı atın önde koştuğu veya hangilerinin geride kaldığı onun sesinden takip edilir. Dolayısıyla, bu kısa süre içinde oyuncuların gözleri ve kulakları senkronize çalışır. Nihayet mesafenin önemli bir kısmı kat edilip son düzlüğe gelindiğinde, bayideki sükûnet de yerini yüksek perdeden bağırış çağırışlara bırakır. Atların ve jokeylerin isimleri, numaraları, cinsiyetleri ve yapmaları tavsiye edilen eylemler aynı gürültü içinde birbirine karışır: "Yürü 3 numara", "haydi Halis", "koş kızım", "dayan be oğlum"…

Koşunun gidişatına ve sonucuna göre, kimi zaman küfürlerin kimi zamansa sevinç gösterilerinin eşlik ettiği bu bağırışları azaltmak için ganyan bayi yetkilileri, bu alt bölümün başlığında kullanılan cümleyi bir kağıda yazarak mekandaki televizyonun çevresinde görünür bir yere asarlar: "Bağırmayın, atlar sizi duyamaz." Koşu sırasında atlara seslenmek, bu oyunun uzun yıllara dayanan bir geleneğidir fakat hipodromlarda gelişen bu ritüel, televizyon yayınıyla birlikte yok olmamış, ekran başındaki oyuncuların sanki atlar ve jokeyler onları duyuyormuşçasına bağırıp çağırmalarıyla devam etmiştir. Bu ritüel, günümüzde de yaşatılmaktadır. Bununla birlikte, yarışların topluluk halinde televizyonda seyredildiği ganyan bayi veya kahvehane gibi yerlerde, benzer amaçlar ve beklentilerle koşuyu izleyen oyuncular, farklı atlara oynadıkları için doğal olarak aynı atın ismini haykırmazlar. Örneğin bir koşuyu yan yana izleyen iki oyuncudan birinin kuponunda yalnızca 2, diğerinin ise yalnızca 5 numaralı at işaretlenmiş olabilir. Dolayısıyla ikisinin birden ikramiye kazanma şansı yoktur fakat bu tür ortamlarda, oyuncular arasında karşılıklı bir saygı ve anlayış olduğu söylenebilir. Buna göre, herkes kendi kuponundaki atı çağırmakta özgürdür ve eğer koşunun sonunda birinin kuponu yatarsa, ikramiye kazanan bir diğerine sinirlenme veya tepki gösterme hakkı yoktur. Herkes kişisel tahminini, kişisel bütçesi ölçeğinde yapmıştır. Kazanan tebrik edilir, kaybeden kendi talihine veya tercihine kızar. Bu tez çalışması boyunca, farklı kentlerde kalabalık içinde yarış izlenmiş hiçbir ganyan bayinde, bir oyuncunun diğer oyuncuya bir atı çağırdığı için kızdığına veya ikilinin kavga ettiğine şahit olunmamıştır.

Benzer duyguları paylaşmadığı ya da aile üyelerince tasvip edilmediği için evindeki televizyonda yarış izlemeyen ve gönlünce atlara bağırıp çağıramayan bir oyuncunun, ganyan bayini tercih etmesinin diğer bir nedeni, bu sosyal ortamda atlar ve koşular üzerine çevresiyle değerlendirmeler yapabilme olanağıdır. Zira televizyon yayınının getirdiği diğer bir yenilik, oyuncuların kendilerince "uzmanlaşmalarını" sağlamasıdır. Daha önce sık sık vurgulandığı gibi, at yarışlarını diğer oyunlardan ayıran en önemli özelliklerinden biri, sadece şansı dayalı olmayan ve bir dizi çalışma/hazırlık yapılarak kazanmak için bilgi ve emeğin de katkısına yer veren yapısıdır. Eskiden oyuncular atları ya hipodromda gördüklerinde ya da yarış bültenlerindeki bilgiler ölçüsünde tanımakta, tahminlerini bu gözlem ve veriler ışığında yapmaktaydı. Hangi atın çim veya kum pistte daha iyi koştuğu, nasıl bir kan hattından geldiği, uzun veya kısa mesafeye yatkınlığı, son dönem performansı gibi veriler, tıpkı bugün de olduğu gibi, bültenlerden takip edilirdi. Hâlbuki bültenler yalnızca geçmiş performanslar hakkında bilgiler verirken, televizyon artık güncel durumu aktarmaya başlamıştır. Şimdi oyuncular, koşular öncesinde atların son durumlarına ait padok görüntülerini televizyondan izleyebildikleri gibi, koşu içinde yaptıklarını da görebilmektedir. Kısacası, televizyonun getirdiği bu hizmet, oyunculara kendilerince daha sağlıklı tahminler yapma şansı yaratmıştır. TJK Asli Üyesi Emir Alkaş'a göre, atların görüntülerinin televizyonda yayınlanması oyuncular için büyük bir şanstır: "At yarışı blackjack değil. Sadece bir şans oyunu değil, aslında derin bir istatistik analizle, gözlem becerisi arz eden bir oyun. (…) Hiç basketbol takımlarının, futbol takımlarının ısınmasını televizyonda görmüyoruz ama atları padokta görüp oyunlarımıza ona göre karar veriyoruz."[1181]

Televizyonla birlikte ekrana gelen atların hâl ve tavırlarına dair analizlerle ve bunları yapan "uzman" oyuncularla yine ganyan bayilerinde karşılaşılır. Bu analistlerden bazıları, Alkaş'ın altını çizdiği gibi, koşu öncesinde padokta veya pistte gezinen atların durumlarına bakar ve örneğin kuyruğunu sallayıp sallamadığına, kulaklarının dik veya yatık duruşuna, başının ve boynunun pozisyonuna ya da attığı adımlara göre kendince çıkarımlarda bulunur. Bu öznel görüşlerini kimi zaman kendisine saklar, kimi zamansa çevresiyle paylaşır. Bu uzmanların yanında dikkat çeken diğer bir kesim ise, koşu sırasında atların grup içindeki konumlarına göre analiz yapanlardır. Örneğin, ekrana "kilitlenmiş" şekilde pür dikkat koşuyu izleyen grubun içinden "8 numara çok rahat

[1181] Emir Alkaş'la 05.09.2018 tarihinde İstanbul Levent'te yapılan sözlü tarih görüşmesi.

koşuyor", "3 numaranın yeri çok iyi", "5 numara bitirdi bile" gibi iddialı öngörüler duymak mümkündür. Bu tür uzmanlarla, ancak ganyan bayilerinde karşılaşılmasının nedeni, ileri sürülen görüşleri aynı dili konuşan bir grupla paylaşmanın değeri ve eğer öngörü doğru çıkarsa, "işi biliyor olmanın" topluluk içinde verdiği hazdır. Kuyumciyan, bu duyguyu şöyle tasvir eder:

> "Mesela 7 numarayı tek yazıyor adam, üstelik favori at da değil. Üçüncü, dördüncü sıradaki at. Hakikaten 7 geliyor, 'bende o tekti' diyor çevresine. (…) Sağındakiler, solundakilerse 'yapma ya, nasıl buldun' diyor. 'Ya oğlum, çalıştık' diyor, o da. Altılısı tutmasa da önemli değil, dördüncü ayakta o 7 numarayı tek buldu ya. Ne keyif yapıyor, biliyor musun?"[1182]

Evde tek başına seyredilen bir koşuda, oyun oynamayan veya oyun oynanmasını tasvip etmeyen bir aile üyesiyle bu bilgileri paylaşmanın anlamı yoktur. Tahmin, eğer kalabalık içinde doğru çıkarsa değerlidir ve bunun doğruluğunu teyit eden araç televizyondur.

7.2. Bir Popüler Kültür Öğesi Olarak At Yarışları

Televizyonun at yarışları üzerindeki yadsınamayacak işlevlerinden biri de, 90'lı yılların başından günümüze, bu oyunun bir popüler kültür öğesine dönüşmesine sağladığı katkıdır. Genellikle çalışma hayatının dışındaki faaliyetleri kapsayan, insanları sonsuz bir eğlence ve tüketime sevk eden ve bu yaşam tarzının yeniden üretilmesini sağlayan popüler kültür, televizyonun başını çektiği kitle iletişim araçlarıyla ulusal sınırları aşarak pek çok insana ulaşabilmekte; onların düşüncelerini, davranışlarını ve alışkanlıklarını biçimlendirmektedir. Atlar ve onlar üzerinden oynanan bu oyun da, yüzyılın sonu yaklaşırken televizyonla birlikte adım adım popüler kültürün bir parçasına dönüşmüştür. Bu sürecin gelişimini ve bazı somut örnekleri incelemeden önce, popüler kültürle ilgili tanımlara ve popüler kültüre karşı olumlu ve olumsuz bakışlara kısaca değinmek doğru olacaktır.

Popüler kültür, bizatihi kültür gibi, üzerinde uzlaşılmış ve genel kabul görmüş bir tanıma sahip değildir. Kökünü Latinceden alan ve toprağı sürmek, ekip biçmek anlamına gelen kültür, en genel tanımla insanın ürettiği, geliştirdiği, çevresinden öğrendiği ve hem çevresine hem de kendinden sonraki kuşaklara aktardığı her şeydir. Düşüncelerin, davranışların, değerlerin, inançların, geleneklerin, ritüellerin, becerilerin, üretim ve tüketim biçimlerinin bütünüdür. Toplumsaldır, bütünleştiricidir,

[1182] Arek Kuyumciyan'la 03.07.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

değişkendir, tarihseldir, öğrenilen ve öğretilen bir kurallar sistemidir.[1183] Kısacası, doğanın ürettikleri ve doğada var olanlar dışında kalan, insanın ürettiği maddi ve manevi her şey kültüre aittir. Farklı alan ve yaklaşımlara göre, kültürün çeşitli sınıflandırmalarıyla karşılaşmak mümkün olsa da, kapitalizmin egemen olduğu çağımızda, en fazla kabul görmüş kültür tiplerinin halk (folk) kültürü, yüksek (seçkin) kültür, kitle kültürü ve popüler kültür olduğu söylenebilir.

Bu kategorilerden halk kültürü ve yüksek kültür, diğer ikisine göre tarihsel olarak daha eskidir ve kapitalizmin gelişimiyle ortaya çıkan kitle kültürünü ve popüler kültürü doğrudan etkilemişlerdir. Halk kültürü, kökleri endüstri öncesine uzanan, topluluk yaşamının temelini oluşturan, üretim ve tüketim ilişkilerinin yerel düzeyde yaşandığı kültür biçimidir. Mücadeleci değil, eşitlikçidir. Bizzat topluluğun üyeleri tarafından üretilir, kullanılır, geliştirilir ve yaşatılır. Kısacası, halka ait olandır. Buna karşın, Aydınlanma Çağı'yla birlikte kültür, ilkel olanla modern olanı ayırt etmede kullanılmaya başlanmış ve artık sadece toprağı ekip biçmeyi değil, bunun ötesinde eğitimli, entelektüel, keşfedici, yaratıcı, sanatsal ve "mükemmel" olanı tarif etmek için kullanılır olmuştur. Böylece, kültür kavramı sınıflaşmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yükselen işçi hareketiyle birlikte halk kültürünün karşısında ikinci bir kategori olarak ortaya çıkan yüksek kültür, belli bir mülkiyete ve nüfuza sahip olan seçkinlerin düşünce ve davranış biçimlerini ifade etmektedir. Kültürle ilişkilendirilen bu sıfatların da gösterdiği gibi, yukarıdakiler ile aşağıdakiler artık yalnızca sahip oldukları mülkiyete göre değil, aynı zamanda zevklerine ve tarzlarına göre de ayrışmaktadır. Yüksek kültürü belirleyen öğeler ve ona sahip olan "seçkin" sınıfın kavramsal olarak zıttı ise, bu bakışla daha aşağı, bayağı, sıradan görülen ve çoğunluğa ait olduğu kabul edilen kitle kültürüdür.[1184]

Kitle kültürü, kitle toplumuyla eş zamanlı ortaya çıkan bir kavramdır. 19. yüzyılın kapitalist düzeni içinde, endüstriyel üretimi yöneten piyasa güçlerinin, işçi sınıfını hedef alan ve onları tüketmeye teşvik eden bir kültür biçimidir. Başka deyişle, kitle kültürü seri üretimle ve kitle toplumuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Ticari emellerin ve sömürü düzeninin sürekliliğini sağlamaya katkı sunan, dolayısıyla kapitalizmin kitleler üzerindeki yıkıcı etkilerini gizleyen bir tür araçtır. Yazılı basınla başlayan, radyoyla devam eden ve televizyonla zirveye ulaşan bir yayılım ve durmaksızın

[1183] Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, 3. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979), 101-108.
[1184] Erdoğan ve Alemdar, **age**, 21-22, 43-44.

yeniden üretim gücüne sahiptir. Kitle iletişim araçlarının etkin güçleri sayesinde insanları ve toplulukları standartlaştırır, uyuşturur, sıradanlaştırır.[1185]

Popüler kültür ise, aslında kavramsal kökenini Latince *popularis* sözcüğünden alan ve "halka ait olanı" ifade etmek için kullanıma giren bir tabir olmasına rağmen, zamanla yaygın olarak tercih edileni, çoğunluk tarafından benimseneni ve uygulananı ifade eden bir terime dönüşmüştür. Popüler kültürün tarihi de, çevrenin merkezi iktidar tarafından örgütlenip kontrol edildiği site oluşumlarına kadar uzanır. İktidarların anıtlar ve kamusal yapıların inşasında yereldeki işçi ve köleleri çalıştırdığı dönemlerde, sitelerde yaşayan ve sosyo-ekonomik refah düzeyi düşük taşra halkı, işbirlikçi yerel otoritelerin düzenlediği eğlendirici ve oyalayıcı etkinliklerle bu melez kültürü asırlar boyu hem üretmiş hem de tüketmiştir. Avrupa'da 7. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar duraklayan kentleşme, 13. yüzyıl itibariyle yeniden canlanınca popüler kültür de gelişmeye başlar. Ancak kentin çekiciliği, 19. yüzyıla kadar belli merkezlerle sınırlıdır. Endüstrileşme ise bu sınırları ulusal çapta genişletir ve endüstriyel kapitalizme kadar yerel koşullarda yaşayan yerel ve folklorik dünyaları gerilemeye başlar.[1186] Bu açıdan popüler kültür, kitle kültürüyle doğrudan ilişkilidir. Gücünü kitle iletişim araçlarından alır ve varlığını onlara borçludur. Popüler kültürü "halka ait olan" ile "halkın uyuşturulmasını sağlayan" bir kültür biçimi olarak iki karşıt görüşte ele alanlar olsa da, kavramı nispeten olumlu yönde kullanan ilk grup bile bunun ticari bir yönü olduğunu göz ardı etmez.[1187] Sonuçta popüler kültür, kapitalist düzende gündelik

[1185] İrfan Erdoğan, "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, y. 5, s. 57 (Kasım 2004): 7, https://www.researchgate.net/publication/266391840_POPULER_KULTURUN_NE_OLDUGU_UZERINE [15.09.2019].

[1186] Ünsal Oskay, **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri** (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 172-176.

[1187] Popüler kültüre olumlu bir gözle bakanlar, onun kitleleri pasifize ederek doğrudan ve sürekli tüketmeye yönelttiğini değil, aksine bireyleri özgürleştiren ve bir başkaldırı kültürü yaratan yönüne vurgu yaparlar. Bu iyimser görüşü savunanların başında Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan ve sosyal bilimci John Fiske sayılabilir. Bu bilim insanları, medya sayesinde insanların ufuklarının genişlediğini, özgürlük ve demokratikleşme gibi kazanımlar elde ettiklerini savunurlar. Onlara göre popüler kültür, egemen olanın dayattığı değil, yönetilenlerin iktidara karşı başkaldırılarını somutlaştıran bir mücadele alanıdır. Temel kriter çoğunluktur ve popüler kültür, çoğunluğun istediği ve beğenerek tükettiği şeylerin tümüdür. Bu görüşlerin aksine, popüler kültürü, iktidarın kitleler üzerindeki tahakkümünü fark ettirmeden güçlendiren bir yöntem olarak eleştirenler de vardır. Frankurt Okulu'nun başını çektiği bu taraf, kitle iletişim araçlarıyla hızlı bir yayılım gösteren popüler kültürü, doğrudan yönetici sınıfların güdümünde ve kapitalist düzenin gelişimine hizmet eden bir araç olarak görür. Dolayısıyla hem ekonomik hem de ideolojik bir araçtır ve azınlığın arzularını yerine getirmek için çoğunluğun sosyal ve kültürel yöntemlerle sömürülmesine, bağımlı kılınmasına yarar. Popüler kültüre karşı bu farklı bakışaçılarının ayrıntılı bir analizi için Bkz. Ali Erdem Akgül, "Popüler Kültür-Televizyon İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme" (Yüksek Lisans Tezi, TC Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 35-68,

hayatın ve kentin kültürüdür. Çabuk özümsenir ve kısa sürede tüketilir. Sunduğu imajlar, modeller ve mesajlarla gündelik hayatın, özellikle de iş dışı zamanın tüketime endeksli biçimde kurgulanmasını sağlar. Giyim kuşamdan yeme içmeye, eğlence biçimlerinden sanat yapıtlarına kadar, neyin "moda", neyin "demode" olduğunu belirler. Dolayısıyla varlığı ve itibarı, ne yapılırsa ve nasıl yapılırsa toplumda daha fazla alıcı bulacağına endekslidir. Adı üstünde, gündeliktir ve geçici de olsa, yaşamı eğlenceli kılmaya, yöneten-yönetilen ilişkilerinin üstünü örtmeye, bu ilişkiyi meşrulaştırmaya, bağımlılığı ve tüketmeyi daim kılmaya yarar. Daha geniş çevrelere yayılmak, ulusal sınırları aşmak ve etkinliğini arttırmak içinse vazgeçilmez bir aracı vardır: piyasa güçlerinin güdümündeki kitle iletişim araçları, en başta da televizyon.

Popüler kültürün, halkın tüketim alışkanlıklarını yönetmek için yarattığı ve yararlandığı rol modeller gelip geçicidir. İster bir sanatçı, ister bir futbolcu, ister bir jokey, hatta bir at, toplumu hedeflenen tüketim düzeyine ulaştırdığında, bu kitle iletişim araçları tarafından adeta basit bir meta gibi bir anda arka plana itilir. Çabuk tüketmeye, dolayısıyla kolayca unutmaya alıştırılmış kitle ise, onları ekranlardan silinen imajlarıyla birlikte, muhtemelen bir daha hatırlamamak üzere belleklerinin en uzak köşelerine atacaktır. Ne de olsa, aynı kitle iletişim araçlarının arkadan gelecek yeni kahramanlar yaratmasına alışılmıştır. Artık gündelik hayata topluluğun kültürel birikimleri ve masum zevkleri değil, piyasa güdümündeki kitle iletişim araçlarının belirlediği bir gündem ve onu canlı tutan aracılar yön vermektedir. Kısa süreli popülerliklerini, arkalarına aldıkları reklam kampanyalarına borçlu olan şarkıcılar, futbolcular, mankenler, aktörler, aktrisler veya edebi eserlerden uyarlanmış diziler, futbol şampiyonaları, sansasyonel cinayetler, doğa katliamları, hatta diplomatik krizler gibi. Bu karakterler ve olaylar, medyada yer aldıkları kadarıyla gündem olur, medyanın başka birine yönelmesiyle -sanki hiç var olmamışçasına- gözden ve bellekten kaybolurlar.

Peki kitle iletişim araçları, at yarışlarını nasıl bir süreç içinde ve hangi yöntemlerle popüler kültürün bir parçası haline getirmiştir? Elbette yarışların televizyonda naklen yayınlanmaya başlamasıyla ve oyunculara sunulan bu hizmetin, zaman içinde oyunu gitgide daha kolay ulaşılabilir, takip edilebilir ve tüketilebilir hale getirmesiyle. Türkiye'de medyanın devletin tekelinden sıyrılıp, ticari yönü ağır basan bir yayın

http://adudspace.adu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11607/289/alierdem_akgul_tez_pdf.pdf?sequence=3&isAllowed=y [17.09.2019].

politikasına geçtiği 1990'lar itibariyle, at yarışları da, tıpkı futbol maçları veya diziler gibi, bu liberal yayıncılığın içinde adım adım bir popüler kültür öğesine dönüşerek, insana sınırsız bir eğlence, tatmin ve umut dağıtan bir ürün haline gelmiştir. Televizyon sayesinde, artık at yarışları da kitle kültürünün veya Adorno ve Horkheimer'in bu tanım yerine ortaya koydukları kültür endüstrisinin, kitleleri peşinde sürükleyen bir parçası durumundadır.[1188] Oyun ticari bir metaya dönüşmüş, onu oynayan oyuncular ise televizyonla birlikte tektipleşmiş, oyunla ilgili geleneksel tutum ve alışkanlıkları değişerek ekranda izledikleri yayının diline, saatine, içeriğine, süresine, onlara ilettiği ve iletmediği mesajlara güdümlü hale gelmiştir. Oyuncu, televizyon sayesinde yarışı yerinde izlemek için hipodroma kadar gitme "külfetinden" kurtulduğunu düşünürken, aslında yayın politikasının belirlediği saatler ve süreler içinde, bilinçsizce ona mahkum olmuştur. Aşağıda daha ayrıntılı şekilde inceleneceği gibi, artık televizyonda yer bulan bu oyunun da kendi starları, periyodik organizasyonları, rol modelleri, magazinel söylemleri ve medya tarafından belirlenen bir gündemi vardır. Bu durum, TJK'nın bir yatırımı veya tercihi değil, kapitalist düzenin ve kültür endüstrisinin geldiği noktanın bir sonucudur.

1993 yılında yalnızca haftanın bir günü iki koşuyu naklen yayınlayan televizyon, kısa süre içinde önce tüm koşuları vermeye başlamış, ardından yalnızca yarışlara özel ve yirmi dört saat boyunca yayın yapan tematik kanallar ortaya çıkmıştır. Atların yanında, artık atçılar da ekranlarda görünmeye başlamış, tıpkı eski futbolcular ve hakemlerin maç özetleri üzerinden saatlerce analizler yaptıkları tartışma programları gibi, eski jokeyler ve antrenörler de ekranlarda bir araya gelip koşular üzerine değerlendirmeler yapmaya, tahmin ve tüyolarını kamuoyuyla paylaşmaya başlamışlardır. Günümüzde bu tematik kanallarda yirmi dört saat atlar ve yarışlarla ilgili bir program izlemek mümkündür. Hatta yarışları televizyondan takip etmek, toplumda öylesine bir alışkanlık halini almıştır ki, yıllar içinde hipodromlara giden seyirci sayısı azaldığı gibi,[1189] daha çarpıcı olanı, hipodromdaki seyircilerin bile atlar yerine oradaki ekrana

[1188] Frankfurt Okulu düşünürlerinden Theodor Adorno ve Max Horkheimer, 1947'de kaleme aldıkları *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserde, kapitalizmin Aydınlanma düşüncesinin insanı özgürleştirme hedefini sona erdirdiğini ve toplumun, piyasa güçlerinin güdümüne girmiş bir metaya dönüştüğünü savunurlar. Bu görüşe göre kültür, herhangi bir metadan farksızlaşmış, toplumun beklenti ve ihtiyaçları yerine kapitalizmin kâr hedeflerine hizmet eder olmuş, insan ise medya aracılığıyla maruz kaldığı bu ortamda pasif, sorgulamayan, ona sunulanla yetinen ve onu tüketen bir nesneye dönüşmüştür. Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995).

[1189] Bu konuda elde somut bir veri yoktur. Ancak TJK Genel Müdür Yardımcısı Burak Konuk da, teknolojik olanakların gelişmesiyle hipodromlarda yarış seyretme ve bahis oynama alışkanlığının

bakmayı tercih etmeleridir. 2010'larda, Türkiye'deki hipodromlarda, tam da tribünlerin karşısına konan dev ekranlarda, o ekranın etrafında "kanlı canlı" koşulan yarış naklen yayınlanmakta ve tribünleri dolduran seyirciler, atlar son 200-300 metreye gelene kadar, aslında yerinde izlemek için geldikleri atlara değil, ekrandaki görüntülerine bakmaktadır. Hipodromlara yerleştirilen bu ekranlar, at yarışı oyuncusunun geleneksel olarak vazgeçilmez (sanılan) aksesuarlarından dürbünü de adeta tarihe karıştırmıştır. Bugün, herhangi bir yarış gününde hipodroma gelen neredeyse hiçbir oyuncunun elinde veya boynunda asılı bir dürbün görmek mümkün değildir. Zira kitleler, onlara sunulan görüntüye ve bunun yarattığı göreli konfora bağımlı hale gelmiştir. Acaba TJK bir yarış gününde, pistin ortasındaki dev ekranda verilen yayını kesse nasıl tepkiler yaşanırdı?

7.2.1. Sesin Büyüsü: Spikerlik Kurumunun Dönüşümü

20. yüzyılın ilk yarısında radyo, ikinci yarısında ise televizyon kültürel sembollerin üretimini ve yaygınlaşmasını sağlayan başlıca iki kitle iletişim aracı olmuştur. İlki yalnızca sesle, ikincisi ise sesin yanına görüntüyü de koyarak, verdikleri mesajları ve toplumda biçimlendirdikleri duygu, düşünce ve davranış mekanizmalarını kalıcı hale getirmeye çalışmışlardır. Görüntünün sağladığı avantajla popüler kültürü en etkin ve hızlı şekilde yayan araç televizyon olsa da, o da tıpkı öncülü radyo gibi, yığınlara ulaşmak için sesin gücünden yararlanmak zorundadır. Nitekim televizyon, sesle görüntüyü birleştirerek izleyicinin gözünü, kulağını ve elini bir uyum içinde işlevsel hale getirmiş, bu sayede hem bireyin hem de kitlenin duygularına dokunmayı ve algılarını biçimlendirmeyi başarmıştır.[1190]

Kitle iletişiminin kökleri matbaanın icadına ve ardından süreli yayınlara kadar götürülse de, iletişimin kitleselleşmesinde radyonun, dolayısıyla sesin yadsınamaz bir rolü vardır. Zira radyo başında vakit geçirmek için okuma yazma bilmek gerekmez ve basılı bir yayının aksine kalabalık halde takip edilebilir. Öte yandan ses teknolojisi, televizyon yayıncılığında da görsel etkiyi arttırmaya, izleyicinin dikkatini çekmeye ve yayının ikna gücünü arttırmaya yarar. Bu yönüyle ses, ister radyo ister televizyon

azalmaya başladığını belirtmektedir. Konuk'un vurguladığı teknolojik gelişim, esasen internet üzerinden oyuna erişimdeki yenilikler olsa da, en azından yarışları seyretmek konusunda televizyonun internetin öncülü olmasından hareketle, naklen yayın hizmetinin de hipodroma gelen oyuncuların azalmasında etken olduğu ileri sürülebilir. Burak Konuk'la 08.11.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan görüşme.

[1190] Marshall McLuhan, **Understanding Media** (New York: Mcgrawhill, 1964), 272.

üzerinden, popüler kültürün topluma yayılmasını sağlayan en önemli iletkenlerden biridir. Kalitesi, akustiği, berraklığı gibi teknik özellikleri ne kadar elverişli olursa, etkisi de bir o kadar güçlü olur.[1191] Ne var ki, teknolojik açıdan sağlanması gereken ideal koşullar bir yana, yayımlanan programın göreceği ilgiyi ve kolektif bellekte bir yer edinip edinememesini belirleyen önemli bir unsur daha vardır: sesin sahibi ya da seslendiren.

90'lı yıllar itibariyle atların, jokeylerin ve hipodromun görüntüsü ekrana gelse de, televizyon başındakilere oyunun heyecanını yaşatanlar, mikrofonun başında starttan finişe kadar koşuda olan biteni aktaran spikerlerdir. Yaklaşık üç dakikayı geçmeyen bu süre boyunca, oyunun gidişatını ve sonucunu aktaran bu önemli aktörlerden[1192] en az birinin sesinin, ismi bilinmese veya yüzü hiç görülmemiş olsa bile, günümüzde her yaş grubundan oyuncunun belleğinde yer ettiği söylenebilir. Hatırlanacağı gibi, at yarışı spikerliği Türkiye'de televizyon yayınından çok önce, henüz Erken Cumhuriyet yıllarına uzanan bir uzmanlık dalıdır. Ne var ki bu spikerler, 20. yüzyılın son çeyreğine kadar seslerini yalnızca hipodromu dolduran yarışseverlere duyurabilmiş, bu süre içinde sadece bazı yıllarda Gazi Koşularını veren TRT Radyosu aracılığıyla kitlelere ulaşabilmişlerdir. 1970'lerde TJK'nın koşuları video kaydına almaya başlaması ise, aynı zamanda spikerlerin de seslerinin kaydedilmesini sağlar. Artık hipodromdaki televizyonlarda veya bazı ganyan bayilerinde videodan koşuların tekrarını seyreden oyuncular, bu sayede koşu içinde olan bitenleri de (yeniden) dinleme şansı yakalamıştır. Televizyonun evlere gelişi, televizyon izleme deneyiminin artışı ve naklen yarış yayınıyla birlikte, spikerlerin sesleri daha fazla işitilmeye başlamış, oyun içindeki önemleri ve dolayısıyla sorumlulukları da artmıştır.

At yarışı spikeri, geleneksel olarak çoğu etkinliğin sunucusu gibi, oyun alanının en yüksek noktasında ve oyunun sonucunu en kolay şekilde görebileceği bir yerde durur. Hipodromdaki bu stratejik nokta, hakem kulesi veya tribünün üst katındaki bir oda/stüdyo olabilir. Kolektif bellekte yer eden imgesinde, spikerin boynunda asılı bir

[1191] Emine Elmas ve Nihal Fatma Güler, "Radyo ve TV Yayıncılığının Ses Boyutu ve Stüdyo Akustiğinin Düzenlenmesi", **İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi**, c. 2, s. 2 (2013): 50-52, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56447 [18.09.2019].

[1192] Burada "aktör" sözcüğünün seçimi bilinçlidir çünkü ülke tarihinde at yarışlarını anlatan spikerler daima erkekler olmuştur. Bu alandaki erkek egemenliği, ilk kez 2019 yılının Gazi Koşusu gününde kırılmış ve 30 Haziran 2019 tarihinde koşulan Kadın Binici Dostluk Kupası Koşusu'nun naklen anlatımı Esen Gök tarafından yapılmıştır. Esen Gök, Türkiye'nin ilk kadın at yarışı spikeri olarak kayıtlara geçmiştir. "İlk kadın hipodrom spikeri", **NTV**, 01.07.2019, https://www.ntv.com.tr/video/spor/ilk-kadin-hipodrom-spikeri,YuVf_QzhQk2jc0G5D2ZpnQ [19.09.2019].

dürbün ve önünde duran bir mikrofon vardır. Bu iki araç sayesinde en uzağı bile görebilir, sesini en uzaktakilere dahi duyurabilir. Ta ki televizyon gelene kadar: yarışların naklen yayınıyla, günümüzde spikerler de bir yandan koşuyu anlatırken bir yandan da önlerindeki ekranda canlı yayını takip edebilmektedir. Bu elbette kolaya kaçmak değil, aksine yarış anlatımı sırasında yapılabilecek olası hataları azaltmak ve isimleri anılan atlarla jokeyleri karıştırmamak içindir. Nitekim yarış spikerleri koşuyu sadece ekrana bakarak anlatsalardı, günümüz yarışseverleri gibi dürbünlerinden tamamen vazgeçmezlerdi. Her ne kadar kullanımı azalmış olsa da, spikerler bu geleneksel oyun aracını yaşatmakta, televizyonun sağladığı konfora rağmen dürbünlerini hâlâ boyunlarında taşımaya devam etmektedir.[1193]

Televizyonun, spikerlerin işini kolaylaştırmanın yanında, onlara yüklediği bazı sorumluluklar şöyle sıralanabilir: TJK'nın, at sahiplerinin, jokeylerin ve elbette atların saygınlığını koruyacak bir dil kullanmak, koşu anlatımı boyunca hata yapmamak, kitlelere tarafsız ve yalın bir anlatım sunmak ve oyunun doğası gereği, onu dinleyenlerin heyecanını yüksek tutmak veya oyunu popüler kılmak. Zaten bu yükümlülükleri yerine getirenlerin, uzun yıllar boyunca seslerinin hipodromlarda, radyolarda, televizyonlarda yankılandığı ve kolektif bellekte yer etmeyi başardıkları söylenebilir. Sıralanan bu dört sorumluluktan ilkiyle başlayalım. At yarışı spikerleri, seslendirdikleri yayın boyunca birçok insanın, atın ve kurumun adını anarlar. Bunlar içinde isimleri en çok duyulanlar, doğal olarak atlar, onların sahipleri ve jokeyleri, Türkiye Jokey Kulübü ve Tarım Bakanlığı ile ona bağlı kuruluşlardır. Yıllar içinde sayısı artan ve günümüzde haftanın her günü, saatler boyu süren bu naklen yayınlarda, bu kişiler, kurumlar ve atlar hakkında olumsuz bir ifade işitmek pek mümkün değildir. Bunun aksine, koşuların öncesinde ve sonrasında, spikerler genellikle atlar ve ilgililerinin yarış ve yetiştiricilikle ilgili başarılarından, Kulüp ve Bakanlığın ise güncel çalışmaları ve varsa düzenledikleri etkinliklerden söz ederler. Örneğin televizyon başındaki oyuncular, koşu öncesinde piste çıkan bir atın yakın zamanda elde ettiği bir birincilikten, jokeyiyle uyumundan veya TJK'nın (kupalı bir koşu veya tay satışı duyurusu gibi) yaklaşan bir etkinliğinden bu anlatımlar sayesinde haberdar

[1193] Örneğin 1984-1999 arasında TJK kadrosunda spikerlik yapan Gültekin Alpay (1934-2001), gerek TJK'nın internet sitesinde gerekse de Google arama motorunda ilk sıralarda çıkan fotoğraflarında elinde tuttuğu veya boynunda asılı duran dürbünüyle görünmektedir. "Gültekin Alpay Koşusu'nu Parlera kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15564 [18.09.2019].

olurlar. Böylece spiker, paylaştığı olumlu bilgiler ve gelişmelerle, sadece kişiler ve kurumların değil, oyunun da itibarını güçlendirmiş olur.

Televizyon yayını, spikerin koşu anlatımı sırasında hata yapma olasılığını da (mecburen) azaltır. Zira anlattığı koşuyu hipodromda veya ekran başında pek çok kişi takip etmekte ve kameraların el verdiği ölçüde pistte olan biteni kendi gözleriyle görmektedir. Jokeyleri veya atları bir bakışta tanımak kolay olmasa da, taşıdıkları numaralar ile atların ve jokeylerin forma renkleri genellikle bahis oyuncularca bilinir. Dolayısıyla hangisinin önde ya da arkada gittiği, hangisinin dış kulvara çıktığı veya hangisinin hızını arttırdığını takip etmek zor değildir. Üstelik oyuncu, güvendiği veya çekindiği atları gözüyle hemen seçer ve koşu boyunca dikkatini onlardan ayırmaz. Kulağı ise, gözüyle gördüğünü anlatmasını beklediği spikerdedir. Ne kadar profesyonel olursa olsun, her spiker elbette hata yapabilir. En sık rastlanan fakat en büyük önemin atfedildiği hata ise, a atı yerine b atının isminin telaffuz edilmesidir. Bu tür hatalara koşu içinde zaman zaman rastlansa da, en büyük tepkiyi çeken örnekler, izleyicilerin heyecanının yükseldiği son düzlükte ve bilhassa bitiş çizgisinde yapılanlardır. Hata payını azaltmanın yolu ise, dikkat, motivasyon ve tabii ki tecrübedir. 1987'de profesyonel spikerliğe başlayan ve kariyeri boyunca daha çok Şirinyer Hipodromu'nda anlattığı yarışlarla özdeşleşen İrfan Umut, bir spikerin ne kadar tecrübeli olursa, o ölçüde itibar kazandığını anlatır:

> "O son 200 [metre]de yarışın bittiğini yarışseverlere anlatıyordum ve İzmir halkı beni fotoda çok iyi takip ederlerdi. Benim yüz fotodan doksan dokuz buçuk tanesi doğrudur. Neden diyeceksiniz, biz tam kameranın önünde yarış anlatıyorduk. Gözümüz tam fotonun önündeydi. O fotonun önünde olduğundan dolayı ben çok iyi seçerdim. Kamera 5 metre ileride olduğundan dolayı, yarışsever 'o kazandı ama İrfan Umut bunu gördü, nasıl görüyor?' derlerdi bana. Tecrübe olduğundan dolayı, yarışsevere her türlü yardımcı olmaya çalıştım."[1194]

Eğer spiker, dikkatsizliğinden veya heyecana kapılarak, birinci gelen atın ismini yanlış telaffuz ederse, oyuncuların, at sahiplerinin ve Kulüp'ün tepkisiyle karşılaşır.[1195] Bu tepkiyi arttıran ise elbette televizyondur. Nitekim yapılan sözlü tarih görüşmelerinde de bazı kaynak kişiler, televizyon öncesinde spikerlerin görece daha fazla hata

[1194] "İrfan Umut röportajı - Gazi'nin Sesleri", **TJK TV**, 3. bölüm, 2019, https://www.youtube.com/watch?v=bEH12gkvpRc [20.09.2019].
[1195] At yarışı spikerlerinden Taner Tomaçoğlu, kendisiyle yapılan bir röportajda, TJK'nın yarış anlatımında hata yapılmaması konusunda çok titiz olduğunu ve spikerlerin bu konuda dikkatinin çekildiğini aktarmıştır. "Kocakaya Zepka'ya yalvardı!", **Sporx**, 09.02.2010, https://www.sporx.com/kocakaya-zepkaya-yalvardi-SXHBQ183425SXQ [19.09.2019].

yaptıklarını fakat naklen yayının bu hata sıklığını ortadan kaldırdığını aktarmışlardır.[1196]

Tıpkı bir futbol maçını veya haber bültenini sunan spiker gibi, at yarışı spikeri de kendisini dinleyen kitlelere seslenirken yalın bir dil kullanmakla ve tarafsız olduğunu göstermekle sorumludur. Sadelik, yalınlık ve tarafsızlık aslında her alanda çalışan spikerlerin uymaları gereken ve evrensel kabul edilen özelliklerdir. Yarış spikeri de bu koşullara riayet etmek zorundadır; şayet anlatımda bu iki özellik bulunmuyorsa, oyunun büyüsü bir anda kaybolur. Dinleyici, kendisine aktarılan bilgiyi yeterince anlamıyor veya taraflı buluyorsa, sadece bir kişiye veya koşuya değil, tümüyle oyuna ve onun yetkilisine karşı itimadını kaybeder. Kısacası yarış anlatan bir spiker, tarafsızlık konusunda en az atın üstündeki jokey kadar sorumludur. O da özgür bir birey olarak anlattığı koşu üzerine bahis oynamış olabilir fakat mesleği gereği, yaptığı tercihi kamuoyuna yansıtmamak zorundadır. Sahada gördüğünü ve gerçek olanı aktarmalıdır, gönlünden geçeni değil. Örneğin ganyan bayinde yarış seyreden bir topluluk içinde, hızlı koşmasa bile sırf kazanması istenen bir atın ismini inatla haykıran oyunculara rastlanabilir. Oyuncu, kuponuna yazdığı atı kendince "çağırıyordur" ama spiker, üstelik naklen yayın döneminde, asla bir atı çağıramaz. Böyle bir durumda, izleyici kendisinin kandırıldığını hisseder ve tepki gösterir. 1987-1999 arasında profesyonel spikerlik yapmış olan Reha Yavuz, koşuyu takip edenlerin spikerden beklentilerini şöyle özetler:

> "Koşunun gidişatında, kim önde kaçar, kim gider, orada bazı tahminleriniz oluyor ama bir de koşuyla ilgili beklentiler var. Yani koşunun favorileri var. O favorilerle ilgili ne olacağı, ne biteceğine dair insanların koşuda dikkat ettikleri şeyler var. Ben hep şuna dikkat ederdim: empati yapmak lazım. At sahibi, atın ilgilisi, yarışsever, ilgilendiği atlar, sahibi olduğu atlar, beğendiği atlar, ne derseniz deyin, muhakkak adını duymak ister, nerede olduğunu bilmek ister. (…) Sizin zaten amacınız olanı göstermek, olmayan bir şeyi anlatmak değil."[1197]

Kısacası, pistte olan biteni gözüyle gören kitleler karşısında, spikerlerin sorumlulukları 90'lı yıllardan bu yana daha da artmıştır.

Son olarak, yarış spikerinin sorumluklarından biri de, anlatımı boyunca kullandığı sözcükler, ses tonu ve alıp verdiği nefesiyle onu dinleyenlerin heyecanını yüksek

[1196] Can Güven'le 07.08.2019 tarihinde ve Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmeleri.
[1197] "Reha Yavuz röportajı - Gazi'nin Sesleri", **TJK TV**, 2. bölüm, 2019, https://www.youtube.com/watch?v=8R9j5l5ChAM [20.09.2019].

tutmaktır. Yarış spikeri, haber bültenini sunan bir spikerden farklıdır.[1198] Tarafsızlığını korumak ve doğru bilgiyi aktarmak şartıyla, izleyicisini eğlendirmeli, keyiflendirmeli, merak ettirmeli ve oyunun içinde tutmalıdır. Dörtnala koşan atların rüzgarda uçuşan yeleleri, inip kalkan başları ve yerden kesilen fulelerinin senkronizasyonu, görsel açıdan seyircide nasıl bir estetik ve heyecan uyandırıyorsa, spikerin sesindeki iniş çıkışlar da benzer şekilde koşuyu takip edenlerin heyecan ve coşkusunu yükseltmelidir. Bu nedenle, özellikle koşunun en heyecanlı bölümü kabul edilen son düzlüğe gelindiğinde, spikerin sesi yavaş yavaş yükselir, kullandığı sözcükler arasındaki süreler kısalır, vurguları şiddetlenir. Son düzlükte, önde koşan atları aşağı yukarı tüm seyirciler görebilirken, arkadaki gruptan hızlanıp öne doğru atılanları ancak spiker seçebilir ve kısa süre önce durgun bir tonda isimlerini saydığı bu atları, şimdi daha güçlü bir şekilde anmaya başlar. Bunun nedeni, eğer öndeki(ler) arkadan gelenlerle arayı fazla açmamışsa, o ana kadar çoğunluğun göremediği veya beklemediği arka sıralardaki bir atın hâlâ kazanma olasılığı bulunduğunu belli etmek, başka deyişle kitlenin heyecanını mümkün olduğunca bitiş çizgisine taşıyabilmektir. Seslerini ve vurgularını doğru kullanarak, izleyicilere bu duyguları yaşatabilen spikerler, kolektif bellekte daha güçlü yer edinir ve kamuoyunca daha fazla itibar görürler. Bu özellikler, yalnızca at yarışları için değil, radyonun varlığından bu yana çeşitli alanlarda anlatım yapan tüm spikerler için geçerlidir. Boks maçlarının unutulmaz sunucusu Orhan Ayhan'ın veya futbol maçlarıyla özdeşleşmiş Halit Kıvanç'ın ve Ercan Taner'in sesleri, sahada olup biteni dinleyicilere "hissettirebildikleri" için popüler olmuştur. Türkiye'de at yarışı spikerleri arasında "efsaneleşen" Gültekin Alpay da (1934-2001), hafızalarda yer eden bu konumunu, Türkçeyi düzgün kullanması ve koşuları tarafsız bir dille aktarmasının yanında, belki de en önemlisi, kitlelerin heyecanını yüksek tutmasına borçludur. Gazeteci ve program yapımcısı Enver Arslan, bu açıdan at yarışı spikerini elinde tansiyon aleti olan hemşirelere benzetir: "Bizde de yarış spikerleri, elinde tansiyon aleti olan hemşireler gibidir yeri gelince. Neden? Yarışseverin tansiyonunu çok iyi bilirler, yarışı çok iyi okurlar ve tonlamayı öyle bir yaparlar ki, siz onun tonundan, yarışa bakmasanız bile, kim geliyor, kim gidiyor, kim atağa kalktı, kim kazanacak, anlarsınız."[1199]

[1198] Sedat Cereci, "Türkiye'deki Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerinde Dilin Kullanılma Biçimi: Masalsı Anlatım", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, c. 2, s. 1 (2013): 7-24. http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/92693 [20.09.2019].
[1199] "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 1. bölüm (2018) https://www.youtube.com/watch?v=DfMlyXMXOi0 [29.10.2019].

At yarışı spikeri bu oyunun en önemli karakterlerinden biridir. Oyunun içinde simasıyla değil, sesiyle yer alır. Günümüzün popüler spikerlerinden Yüksel Saymaz'ın da ifade ettiği gibi, onlar da her şeyden önce birer yarışseverdir. Bu işi profesyonelce yapsalar da, onlar da heyecanlı ve tutkulu insanlardır.[1200] Üstlendikleri görevler ve taşıdıkları sorumluluklar arasında, kendilerini dinleyen kitleye hitap biçimleri, oyunun keyfini, heyecanını ve sürekliliğini belirleyen belki de en önemli unsurdur. Eskiden sesleri yalnızca hipodromun içindeki birkaç bin kişiye erişirken, televizyonla birlikte artık at yarışlarıyla ilgili-ilgisiz milyonlara ulaşmakta ve oyunun daha geniş çevrelere yayılmasına ve popülerliğinin artmasına katkıda bulunmaktadırlar. Spikerin oynadığı rol ve kitle için taşıdığı anlam öylesine önemlidir ki, artık oyuncular hangi spikerin yarış anlatımından daha çok keyif aldıklarını bile belirlemeye başlamıştır. Günümüzde internet üzerindeki dijital paylaşım platformlarında "efsane at yarışı anlatımı", "efsane at yarışı spikeri", "spikerden mükemmel anlatım" gibi başlıklara sahip olan, bizzat oyuncular veya yarış tutkunlarınca hazırlanmış ve binlerce defa izlenmiş pek çok video görüntüsüne rastlanabilir. Spikerin sesinin oyunla nasıl derinden özdeşleştiğini gösteren en güncel örneklerinden biri ise, 2018 yılında vizyona giren *Bizim İçin Şampiyon* adlı filmin fragmanları ve basın tanıtımlarında, ünlü spiker Ali Kayakıt'ın 70. Gazi Koşusu'nu anlatırken sarf ettiği ve coşkulu üslubuyla hafızalarda yer eden "*Bold Pilot* geliyor" sözlerinin kullanılmasıdır.[1201] Profesyonel kariyeri boyunca binlerce koşu anlatmış ve sesi kolektif bellekte yer etmiş olan spikerin, filmin tanıtımı için 1996'ya tarihlenen bu nidalarının tercih edilmesinin ayrı bir nedeni vardır: Kayakıt'ın ismini coşkuyla haykırdığı *Bold Pilot*, herhangi bir koşuda değil, bu oyunun 1927'den beri değişmeyen markası olan Gazi Koşusu'nda "gelmiştir."

7.2.2. Oyunun Parlayan "Markası": Gazi Koşusu

Spordan güzel sanatlara, edebiyattan sinemaya kadar, içinde bir fikir, performans, ürün veya hizmet üretimi olan neredeyse her alanda, bunu üreten kişiler veya kurumlar arasında mekan, zaman ve belli kategoriler bağlamında bir rekabet söz konusudur. Bu rekabetin doğasında, iyi veya güzel olanın belirlenmesi ve onurlandırılması yatar. Eğer bu yarışma ve ödüllendirme sistemi belli bir sürece yayılır, periyodik hale gelir, toplumsal anlamlar yüklenir ve gelenekselleşirse, söz konusu alanın yarışmacıları için

[1200] "Yüksel Saymaz röportajı - Gazi'nin Sesleri", **TJK TV**, 5. bölüm, 2019, https://www.youtube.com/watch?v=0InxH68fW5k [20.09.2019].
[1201] **Şampiyon - İlk Fragman** (2018), https://www.youtube.com/watch?v=u9wq75ZzOZc [20.09.2019].

bu rekabette üst sıralarda bulunmanın değeri daha da önemli bir hal alır. Nasıl ki futbol alanında Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray kulüpleri arasında geçmiş yıllarda elde edilmiş başarılar (birbirilerine karşı üstünlükleri veya şampiyonluk sayıları) üzerinden bir rekabet söz konusuysa, at yarışlarında da Gazi Koşusu'nun benzeri bir rekabetin temel göstergesi olduğu söylenebilir. Pek çok at sahibi, jokey veya antrenör, yüksek ikramiyeler veren alelade onlarca koşu kazanmaktansa, en azından bir tane Gazi Koşusu kazanarak tarihe geçmeyi tercih edebilir.

Her şeyden evvel, bu rekabetin içinde olmak ve ismini kayıt altına aldırmak başlı başına bir prestijdir. Sonraki adımda ise, onun düzenli bir katılımcısı olmak, nihayet onu kazanmak, hatta defalarca kazanmak gelir. Tarih boyunca, Gazi Koşusu gibi pek çok adayın bulunduğu fakat içlerinden sadece seçilmiş olanların katılabildikleri bu tür yarışmalar düzenlenmiştir. Av törenleri, mızrak turnuvaları, kılıç dövüşleri veya güzellik yarışmaları, bir topluluk içinde oyuncular arasında rekabetin gelenekselleştiği, periyodik hale geldiği ve toplumsal anlamlar taşıdığı örneklerdendir. Dikkat edilirse, hepsinin temelinde bir oyun mantığı vardır: önceden belirlenmiş kurallara uyan bir dizi seçilmiş oyuncu, süre ve mekan sınırı içinde rekabete tutuşur. Sonunda fizik veya düşünsel açıdan (agon) başarılı olan veya şansı yaver giden (aléa) diğerlerini geride bırakır ve "şampiyon" ilan edilir. Bundan sonra önemli olan, unvanı korumak ve gelecek şampiyonalarda yer almaya devam ederek yeni zaferler elde etmektir. Zira etkinlik periyodik bir özelliğe sahipse, artık onu bir defa kazanmak da yeterli olmayacaktır. Tıpkı Gazi Koşusu'nda olduğu gibi. Unutulmamalıdır ki, bu rekabetin bir yanında Gazi Koşusu'nu hiç kazanamayanlar, bir yanında sadece bir Gazi Koşusu'nu kazananlar, diğer yanda ise birden çok defa kazananlar vardır.

Günümüzde neredeyse her alanda bu tür gelenekselleşmiş elemeler, yarışmalar, şampiyonalar düzenlenmekte. Mimarlık, tasarım, beste, lezzet, teknolojik buluş, spor, sanat, turizm ve daha birçok dalda, kimi zaman devlet kimi zamansa muteber bir kurum tarafından tertip edilen çok sayıda yarışma var. Bu yarışmalar arasında daha popüler olan ve toplum tarafından takip edilenlerse, periyodik olarak düzenlenenler, kendi dalları içinde tek olanlar veya görece en eskiye tarihlenenlerdir. 1929 itibariyle düzenlenmeye başlanan Türkiye Güzellik Yarışması (1980 sonrasında Miss Turkey), 1962-1963 futbol sezonundan bu yana her sene gerçekleşen Türkiye Kupası (2009-2010 sezonundan beri Ziraat Türkiye Kupası) ve 1927'den beri koşulan Gazi Koşusu, Türkiye'nin en prestijli veya "markalaşmış" şampiyonaları arasında akla gelen ilk

örneklerdir. Bunların göz önünde kalmalarında ve popülerliklerinin daim olmasında ise, kitle iletişim araçlarının büyük rolü vardır.[1202]

Gazi Koşusu, ilk kez düzenlendiği 1927'den bu yana, yarışlar ve yetiştiricilikle ilgilenen herkes için tartışmasız bu alanın en prestijli unsurudur. Cumhuriyet tarihi boyunca, at yarışlarına askeri darbeler, seyis grevleri ve salgın hastalıklar nedeniyle zaman zaman zorunlu olarak ara verilse de, Gazi Koşusu bu yarışsız dönemlerin hiçbirine denk gelmemiş ve ülkenin bugüne kadar aralıksız devam eden yegâne spor müsabakası olmayı başarmıştır. At sahipleri, yetiştiriciler, jokeyler, antrenörler, seyisler gibi bu oyunla profesyonel bağları olanlar için katılması ve kazanması büyük prestij ifade ederken, oyuncular veya yarışseverler içinse Gazi Koşusu'nu izlemenin, hatta koşu günü hipodromda bulunmanın sembolik anlamları vardır.

Bir at sahibi veya jokey, örneğin yıl boyu onlarca koşu ve ikramiye kazansa da, bir Gazi Koşusu'nda birinci gelmek bu başarıların hepsinden daha değerlidir çünkü Gazi, bu oyunun "markasıdır". Onun bir parçası olmak, sahip olunan veya binilen bir atla onu birinci tamamlamak, ikramiyenin çok ötesinde bir kazanımdır.[1203] Bunun iki nedeni olduğu ileri sürülebilir. İlki, daha çok zaferlere ve muzafferlere odaklanan geleneksel tarihyazımının, at yarışlarında da Gazi Koşularının galiplerini öne çıkarmasıdır. Örneğin cumhuriyet tarihi içinde herhangi bir yılın en çok yarış kazanan jokeyini bulmak ya da seksen yıldır düzenlenen Hatay Koşusu'nu 1938'den bu yana

[1202] Marka ve markalaşma, aslında doğrudan kapitalist üretim biçimiyle ilişkili kavramlardır. Marka, bir ürün ve üreticisinin kimliğini ifade etmeye ve piyasada bu kimlikle anılmasına, özdeşleşmesine, rakiplerinden ayırt edilmesine, dolaşıma ve tüketime geçmesine yarar. Bir isim, terim, sembol, şekil veya bunların bütünü olabilir. Sadece ürünün, hizmetin, hatta mekanın kimliğini değil, ona katılan değeri de ifade eder. Kapitalizmin körüklediği piyasa rekabeti içinde, "iyi" veya "prestijli" olarak bilinen markalar daha çok bilinir, takip edilir, itibar görür, popülerleşir. Günümüzde, artık yalnızca markette satılan bir gıda ürününün veya butikteki bir kıyafetin değil, kentlerin ve ülkelerin bile markalaşma yarışına girdiklerinden söz edilebilir. Kısacası, ürünlerden hizmetlere, mekanlardan insanlara kadar her şey -dönemsel olarak- markalaşmakta, bir süreliğine popülerleşip hızla tüketilmekte, neyin moda neyin demode olduğunu ise yine kitle iletişim araçları belirlemektedir. Bu ortamda, aynı kategori içindeki ürün, hizmet, insan veya mekanlar, prestijlerini arttırmak ve daha çok satmak için sıkı bir rekabete girerler. Kitle iletişim araçlarında ne kadar sık ve ön planda görünürlerse, kamuoyunca daha çok tanınacak, rekabette üste çıkacak, marka değerleri o ölçüde artacak ve popülerliklerini korumayı başaracaklardır. 1955'te düzenlenmeye başlanan Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nın, televizyon sayesinde 90'lı yıllar itibariyle UEFA Şampiyonlar Ligi gibi bir markaya dönüşümü veya 1927'den beri düzenlenen Gazi Koşusu'nun, eskiden toplumun sınırlı bir kesimince takip edilebilen prestijli bir koşudan, televizyon aracılığıyla günden güne herkesin bildiği, ilgi gösterdiği ve katıldığı popüler bir etkinliğe dönüşümü gibi.

[1203] Son yıllarda hazırlanan ve pek çok at sahibinin, yetiştiricinin, jokeyin, antrenörün, spikerin Gazi Koşusu hakkındaki görüşleri, deneyimleri ve anılarından oluşan çok sayıda röportaja dijital platfomlar üzerinden ulaşılabilir. İki örnek için Bkz. **Gazi Koşusu Anıları**, haz. Erkut Deliorman, 2016, https://www.youtube.com/watch?v=Mi8JYOh5vc8 [06.05.2020]; "Gazi'nin Sesleri", **TJK TV**, 2019, https://www.youtube.com/watch?v=_KI7yDPBouc [06.05.2020].

kazanan atları incelemek için görece ayrıntılı bir arşiv taraması gerekirken, Gazi Koşusu'yla ilgili herhangi bir bilgiye çok daha kolay ulaşılabilir. Daha 1930'lardan itibaren, her senenin Gazi Koşusu öncesinde, gazetelerde ve yarış mecmualarında, geride kalan yılların kazanan atları, jokeyleri ve yetiştiricilerinin sıralandığı, ayrıca bu koşunun önemine sayfalarda geniş yer verildiği görülmektedir. Yıllar ilerledikçe, bu ayrıntılı bilgilerin arasına, bu defa hangi jokeyin veya at sahibinin bu büyük koşuyu kaç defa kazandığına ilişkin veriler de girer. Demek ki, etkinlik periyodik hale gelince, istatistiklere dökülen bir rekabet söz konusu olmaya başlamıştır. Artık bir kez kazananın karşısında, birden çok defa kazanan da ortaya çıkmış, dolayısıyla rekabetin ölçüsü artmıştır. Prestiji sağlayan ikinci husus ise, söz konusu koşunun herhangi biri adına değil, ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk adına düzenlenmesidir. Yetiştiricinin, jokeyin, antrenörün veya seyisin ideolojik görüşü ne olursa olsun, Atatürk'ün ülke ve dünya tarihinde bıraktığı izler, O'nun siyaset üstü kimliğinin ve kolektif bellekteki muteber konumunun ortaya çıkmasını ve toplumsal kabulünü sağlamıştır. İsmet İnönü'den Fevzi Çakmak'a, Fatih Sultan Mehmet'ten Kanuni Sultan Süleyman'a kadar, toplumsal tarihe mal olmuş pek çok lidere atfedilen büyük koşular düzenlense de, bunların hiçbiri Gazi Koşusu'nun gördüğü ilgiyle kıyaslanamayacağı gibi, toplumun önemli bir kesiminin bu koşuların varlığından haberdar olmadığı da açıkça iddia edilebilir. Kısacası, koşuyu "markalaştıran" en önemli unsurlardan biri, kitle iletişim araçlarının onu iyice popülerleştirmesinden çok daha evvel, koşunun ismi ve ona ismini veren kişidir.

Gazi Koşusu, oyunun profesyonellerinin yanında, oyuncuları için de ayrı bir öneme sahiptir. Bu önemi yaratan unsurun, alanın profesyonelleri için yukarıda anılan ikinci husus, yani koşu isminin taşıdığı siyasal sembolizm olduğu söylenebilir. Cumhuriyet devrimleri ve bunların bireysel ve toplumsal kazanımları, rejimin yüzüncü yılı yaklaşırken günümüzde bazı somut imgelerde, yani görüntüler ve seslerde yaşamaya devam etmektedir. Şapka kullanımı, kamusal alanda kadın-erkek birlikteliği, klasik Batı müziği ve Mustafa Kemal Atatürk'e ait görüntüler, Gazi Koşularında güçlü biçimde ön plana çıkan bu imgelere birkaç örnektir. Gazi Koşusu'nun düzenlendiği günlerde hipodrom, adeta bir 29 Ekim veya 10 Kasım gününün Anıtkabir'ini andırırcasına, klasik bir yarış günüyle kıyaslanamayacak kadar kalabalık olur. At yarışıyla ilgilenip de gündelik hayatında hipodroma gitme alışkanlığı olmayan veya at yarışıyla hiç ilgilenmeyen pek çok yurttaş o gün hipodroma akın eder. İngiltere'nin

meşhur Derby Koşusu'ndan esinlenilerek, seyirciler bu buluşmaya özel, rengarenk ve gösterişli şapkalar takar. Gün boyunca Atatürk'e, ailesine, silah arkadaşlarına ve Kurtuluş Savaşı'na göndermeler içeren gösteri ve duyurular yapılır. Büyük koşunun vakti geldiğinde ise, çağdaş eğitim sisteminin bir meyvesi olan apranti okulunun öğrencileri, öğretmenleriyle birlikte, klasik Batı müziği ezgileri eşliğinde piste çıkar ve Atatürk'ün at üstünde bir resminin bulunduğu büyük bir poster açarlar. Coşkulu tribünlerden alkışlar, tezahüratlar, Atatürk'ü ve devrimlerini savunan sloganlar yükselir. Gazi Koşusu, hipodromu dolduranlar için üzerine bahis oynanan herhangi bir koşu değil, sahip olunan laik yurttaşlık değerlerinin bu görsel ve işitsel semboller altında gururla hatırlandığı periyodik bir törendir. Bu nedenle toplum için anlamlı ve özeldir.

Burada tasvir edilmeye çalışılan hipodromdaki bir Gazi Koşusu günü, araştırmacı tarafından 2014-2019 yılları arasında bizzat yerinde yapılan gözlemlere dayanıyor. Ancak, bu gözlemleri kanıtlayan görüntüler de mevcut. Zira bu gösterinin daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayan televizyon, yarışların naklen yayımlandığı 1992'den bu yana fakat özellikle yaklaşık son on yıldır, Gazi Koşusu'na özel bir önem atfetmekte, onun görünürlüğünün ve popülerliğinin artmasına katkıda bulunmakta. Reşat Kötsem, 1992 öncesinde Gazi Koşularının banttan izlenebildiğini hatırlatarak, televizyondaki görüntünün bu önemli katkısını şöyle açıklıyor:

> "Tabii ki kamuoyunda uyandırdığı ilgide medyanın, görsel yayıncılığın çok önemli payı var. Ama Gazi Koşusu yıllar içinde de hep bu önemi yaşamış. Yani TRT yapısına kavuşmadan önce de, Türkiye radyolarında Gazi Koşusu naklen yayınlanmış. Benim anımsadığım, televizyon yayınlarından evvel, 70'li yıllarda Gazi Koşularının çekilen filmi, film teknolojisiyle çekiliyordu, pazar geceleri devletin tek kanallı televizyonundaki spor saatlerinde de o koşular yayımlanıyordu. Hiç unutmuyorum hatta şu notu da vereyim, o koşuların gidişiyle ilgili notları, ben burada İstanbul'da izlediğimde yazardım. Buradan Ankara'ya giden ağabeylerimiz vardı, onlar TRT'ye koşunun bandıyla beraber benim notlarımı da götürürler. Orada spor saatinin içinde de, işte '300'de lider buydu, 400'de şu oldu' gibi genel bilgilerle de anlatılardı. Yani o yönüyle onların da çok büyük katkısı oldu."[1204]

Köstem'in de aktardığı gibi, ister banttan ister naklen olsun, televizyon yayını bu markanın daha da parlamasına büyük katk sağlamıştır. Peki, televizyonun bu katkısı hangi yöntemlerle gerçekleşiyor ve ardından ne tür gerekçeler yatıyor olabilir?

90'lı yıllar boyunca farklı dönemlerde özel televizyon kanalları ile TRT tarafından naklen yayımlanan yarışlar, 2000'lere gelindiğinde artık TJK TV ve TAY TV adlı iki tematik kanal üzerinden takip edilebilmektedir. İlkini, yalnızca Digitürk adlı ücretli

[1204] "Gazi Koşusu Özel - Reşat Köstem ile yarış üzerine", **Tribün Dergi**, 29.06.2019, https://www.youtube.com/watch?v=EUAf7esJvPI [06.05.2020].

abonelik sistemiyle ulaşılabilen platform üzerinden, ikincisini ise Doğan Medya Grubu'nun çatısı altında kurulan ve uydu bağlantısının bulunduğu her yerden izlemek mümkündür.[1205] Her ikisi de yarışçılık ve yetiştiricilik üzerine tartışma programlarından koşu özetlerine kadar yirmi dört saat süren zengin bir yayın akışına sahiptir. İki kanal, yalnızca yarış saatlerinde ortak yayına geçmekte, koşuların başlangıcından sonuna kadar aynı görüntüleri vermekte, kalan zamanlarda ise alternatif programları ekrana taşımaktadır. Ne var ki bu kanalların, sadece atçılıkla profesyonel açıdan ilgilenenler veya yarışlar üzerine bahis oynayanlarca takip edildiği, toplumun geri kalanı tarafından muhtemelen varlıkları dahi bilinmediği veya önemsenmedikleri ileri sürülebilir. Belki de bu nedenle, TJK 2007 yılında önemli bir karar alır ve Gazi Koşusu'nun ortak yayınının (yukarıda sözü edilen törensel başlangıcıyla birlikte) bu iki atçılık kanalının ötesine geçerek, ulusal düzeyde yayın yapan dönemin popüler kanalları tarafından da verilmesini sağlar. Böylece 24 Haziran 2007 Pazar günü koşulan ve jokey Ömer Kaya'nın (1986-2016) idaresindeki *Inspector*'un kazandığı 81. Gazi Koşusu, TJK TV ve TAY TV ile beraber ilk kez Kanal D'de de yayımlanarak milyonlarca izleyiciye ulaşmış olur.[1206]

Aslında bu önemli koşu 90'lı yıllarda Show TV, Kanal 6, Skytürk, Cine5, Teleon ve TRT sayesinde izleyiciyle buluşmuş olsa da, atların artık gündelik hayatta sık takip edilen kanallarda görünmemesi, at yarışlarının bu oyunla doğrudan ilgili olmayan yurttaşların gözünün önünden ve belleğinden uzaklaştığını düşündürebilir. 2007'de başlayan bu ortak yayın uygulaması, oyunun en popüler değerini veya "markasını" gözler önüne sererek, yeniden ve daha fazla ilgi görmesi için atılmış önemli bir adımdır. Üstelik 2004 yılında yürürlüğe giren İddaa adlı futbol bahis oyunu ve ona paralel olarak farklı kanallarda hızla yaygınlaşan Avrupa futbol ligi maçlarının naklen yayınları, zaten 50'li yıllardan beri popüler olan futbola karşı ilgiyi iyiden iyiye arttırmıştır. Özellikle haftasonlarında, pek çok kanalda ya naklen bir maça ya da bu maçlarla ilgili özet görüntülere, tartışma programlarına ve reklamlara rastlanmaktadır. Atları izlemek için ancak TJK TV veya TAY TV'yi onca kanalın arasında arayıp

[1205] Doğan Şirketler Grubu AŞ, 6 Nisan 2018 tarihinde imzalanan bir hisse devir anlaşmasıyla, yıllardır farklı isimler altında sahibi olduğu ve çalıştırdığı basılı, görsel ve dijital yayın ve üretim yapan bazı şirketlerinin tamamını Demirören Medya Yatırımları Ticaret AŞ'ye satmıştır. Bu tarihten beri, TAY TV Demirören Holding'e bağlı bir medya kuruluşu olarak faaliyetini sürdürmektedir. "Doğan Medya'nın Demirören'e satış ve devri tamamlandı", **Hürriyet**, 17.05.2018, http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogan-medyanin-demirorene-satis-ve-devri-tamamlandi-40839268 [14.11.2019].

[1206] "Atlar Gazi için koşacak", **Cumhuriyet**, 24.06.2007.

bulmak gerekirken, futbol maçları göz önünden düşmemekte ve her türlü izleyicinin her saat karşısına çıkmaktadır. Gazi Koşusu'nun ortak yayını, yılda bir kez olsa bile, televizyon aracılığıyla topluma bu oyunun yaşamaya devam ettiğini ve "Ulu Önder" adına 1927'den beri süregelen bir geleneği yaşattığını hatırlatacaktır.

Ortak yayın uygulamasının 2007'de başlamasının diğer bir nedeni ise, Gazi Koşusu'ndan yaklaşık bir ay sonra gerçekleşecek Cumhurbaşkanlığı Seçimleri olabilir. Bu iddianın dayanağı, görev süresinin sonuna gelen Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, yerini seçimlere katılan en güçlü aday Abdullah Gül'e bırakacak olmasıdır. Seçimlerin arifesinde, Nisan 2007 itibariyle Cumhuriyet Mitingleri adı altında cumhuriyet rejimini ve Atatürk'ün devrimlerini savunmak amacıyla yurt çapında kitlesel gösteriler düzenlenmeye başlamış, 81. Gazi Koşusu'nun gerçekleştiği haziran ayının sonunda ülkede tansiyon yükselmiştir. Bu ortamda, toplumun bir kesimince, bıraktığı mirasın unutturulmaya çalışıldığı düşünülen ülkenin kurucusu, onuruna düzenlenen bir yarışmanın televizyon aracılığıyla tüm yurda ulaşması sayesinde farklı bir alanda yeniden gündeme gelmiş ve izinden gidenlere, ekranlarda gururlarını okşayan törensel ve imgesel boyutlarıyla yaşamaya devam ettiğini göstermiştir. Gazi Koşusu'nun yıllar sonra yeniden herkesin kolayca erişebildiği bir ulusal kanalda naklen yayınlanmasına ilişkin bu olası neden, tamamen bir varsayımdan ibarettir fakat gerek koşunun sahip olduğu tarihi ve toplumsal anlamlar, gerek Erken Cumhuriyet yıllarından beri yarışların taşıdığı ileri sürülen örtülü siyaset, gerekse de bu dönemde sokağa taşan siyasal söylemler, bu varsayıma temek oluşturan etkenlerdir. Sonuçta, nedeni ne olursa olsun, futbolun tartışmasız bir tekel kurduğu dönemin popüler televizyon kanallarından birinde atlar yeniden sahneye çıkmış, gösterişli bir törenle topluma "hâlâ burada olduklarını" ve tüm siyasi çalkantılara rağmen "Gazi" onuruna dörtnala koşmaya devam ettiklerini hatırlatmışlardır.

Takip eden yıllarda, yarışlar yıl boyunca sadece TJK TV ve TAY TV tarafından yayımlanmaya devam eder. Bu durum günümüzde de geçerlidir. Ancak yılda bir kez bile olsa, sıradan bir televizyon izleyicisi Gazi Koşuları sayesinde bu geleneğin yaşamaya devam ettiğine şahit olmaktadır. Üstelik her geçen sene, büyük koşunun tarihi yaklaştığında gazetelerde ve televizyon kanallarında duyurular gitgide artmakta, halk bu coşkuyu yerinde yaşamak üzere hipodroma davet edilmekte, Gazi Koşusu aracılığıyla yarışçılığın ve yetiştiriciliğin reklamı yapılarak popülerliği arttırılmaya

çalışılmaktadır. 2009 yılında, tarihinde ilk kez gece koşulan ve *Miramis*'in jokeyi Gökhan Kocakaya'yla kazandığı 83. Gazi Koşusu Skytürk kanalında,[1207] 2010'da jokey Selim Kaya'nın bindiği *Mystical Storm*'un kazandığı 84. Gazi Koşusu ise Kanal D ile beraber dönemin popüler spor kanallarından NTV Spor'da naklen ekranlara gelir.[1208] Artık her geçen sene, haziran ayının güneşli bir pazar gününde ekran başındaki milyonlarca seyirci, bahis oynasınlar ya da oynamasınlar, bu oyunun tarihi 1927'ye uzanan "parlayan markasını" naklen izlemektedir. Bu markanın etkisini arttırmak için yazılı ve görsel medyada sıklıkla kullanılan tabir ise, at yarışlarının dünya çapındaki İngiltere kökenli marka koşusuna gönderme yapar: "Türkiye'nin Derby'si."[1209]

İster atçılıkla ilgili yayın yapan iki tematik kanal ister Gazi Koşularında ortak yayına geçen diğer ulusal kanallar, bu özel günde sadece pistte olup biteni değil, pistin ötesindeki manzaraları da seyirciye aktarırlar. Koşunun tarihi yaklaştıkça, naklen yayını yapacak kanallarda duyurular ekrana gelmeye başlar. Bu duyurularda Gazi Koşusu'nu sembolize eden bazı görsel imgeler kullanılır: Mustafa Kemal Atatürk'e ait görüntüler, dörtnala koşan atlar, hınca hınç dolu bir hipodrom ve rengarenk şapkalarıyla tribünlerdeki kadınlar. Özellikle sonuncu imgenin, kökleri İngiltere yarışlarına uzanan bir geleneğin Türkiye'deki uygulaması olsa da, televizyonun yarışları popülerleştirmek için yararlandığı bir araç olduğu söylenebilir. Zira gerek reklamlarda gerekse de koşunun hemen öncesinde yapılan yayınlarda, kameralar atlar ve jokeylerden sonra (belki de en az onlar kadar) bu şık giyimli kadın seyircilere odaklanır. Uzun uzun yapılan çekimler, bazen bu seyircilerle yapılan röportajlarla, bazen de aralarında en güzel şapka ve kıyafetin hangisinde olduğuna dair küçük çaplı

[1207] "Ata için 83. kez Gazi'ye", **Cumhuriyet**, 28.06.2009.
[1208] "Gazi Koşusu 84 yaşında", **Cumhuriyet**, 27.06.2010.
[1209] Önceki bölümlerden de hatırlanacağı gibi, Gazi Koşusu'nun İngiltere'nin Derby Koşusu'yla özdeşleştirilmesi yeni bir alışkanlık değildir. 50'li yıllarda hızla yaygınlaşan yarış mecmualarında ve günlük gazetelerde, bu tanımın kullanımına rastlanmıştır. Ancak Derby Koşusu, dünya genelinde bilinen bir markaya dönüştüğü için, Gazi Koşusu dışında da bazı koşuların önemine vurgu yapmak için kullanılmıştır. Örneğin ilk Gazi Koşusu'ndan iki yıl önce, 1925'te İstanbul'da düzenlenen yarışlardan yabancı basında "Derby de Constaniople" başlığıyla söz edilmiştir. Akson da, anılarında yer verdiği Sipahi Ocağı yarışlarından bahsederken, Arap atlarının katıldığı önemli bir koşuyu "Arap Derbisi" olarak tanımlar. Gazi Koşusu'nun "Türkiye'nin Derby'si" olarak tanımlanmasının ve son yıllarda gazetelerde, televizyonda ve internetteki çeşitli kaynaklarda sıklıkla dile getirilmesi, bu koşunun ve onun aracılığıyla ülkedeki at yarışlarının popülaritesini arttırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temelinde ise, Türkiye'deki bir olay veya olgunun değerini yükseltmek için Batı dünyasından bir örnekle karşılaştırma yapma alışkanlığının yattığı düşünülebilir. Daha çok futbol alanında başvurulan bu uygulama, Türkiye'den bir futbol takımının veya oyuncusunun "büyüklüğünü" ispat edebilmek için, Avrupa'dan bir takımla veya oyuncuyla yapılan kıyaslamalarda sıklıkla görülebilir.

yarışmalarla beslenir. Amaç, at yarışlarının sokaktaki ganyan bayi önünde toplaşmış erkeklerden ibaret bir seyirci kitlesine sahip olmadığı, aksine bu oyunun "Batılı" kadın takipçileri de bulunduğunu göstermektir. Aslında bu yanlış bir iddia değil: Erken Cumhuriyet yıllarından beri, at yarışları belki de kadınlarla erkeklerin tribünlerde en fazla birlikte oldukları spor dalı olabilir. Günümüzde de, sadece Gazi Koşularında değil, sıradan bir yarış gününde hipodromda çok sayıda kadınla karşılaşmak mümkündür. Üstelik erkeklerin tartışmasız bir egemenlik kurduğu bir stadyumda veya basketbol salonunda görülemeyecek kadar çok.

Burada, televizyonun toplumsal algı ve popüler kültür üzerindeki belirleyici rolünün altını çizmek gerekir. Tez çalışması dahilinde planlananlar arasında bulunmayan fakat araştırmacının kendi çevresinde yaptığı bazı gözlem ve birebir görüşmelere göre, gündelik hayatında yarışlarla pek ilgisi olmayan bazı kaynak kişiler, Gazi Koşuları günlerinde ekranda karşılaştıkları bu görüntüler sayesinde, hipodromların her zaman şık giyimli ve şapkalı kadınlarla dolu olduğunu düşünmektedir. Hatta içlerinde, ganyan bayileri çevresinde gördükleri erkek egemen manzarayla hipodromdan gelen görüntüler arasında bir uyumsuzluk olduğunu fark edenler de vardır. Bu kişiler, televizyon sayesinde hipodromlardaki ortamı merak etmeye başladıklarını, bazıları ise son on yıl içinde en azından bir Gazi Koşusu gününde Veliefendi Hipodromu'na gittiklerini dile getirmişlerdir. Kısacası, Gazi Koşusu'nun yüklendiği sembolik değer ve onunla özdeşleşmiş ritüeller, televizyon ekranlarında "şık ve güzel" kadınların merkezine alındığı bir yöntemle, daha da estetize edilerek topluma sunulmaktadır. Başka deyişle, oyunun marka değerini arttırmak adına, kadınların hipodromdaki fiili varlığından yararlanıldığı söylenebilir. Ancak bu yararlanma şekli, kadınların televizyon reklamlarında, filmlerde, dizilerde veya çeşitli programlarda cinsel birer meta olarak kullanımları yönünde değil,[1210] oyunun kamusal alanını erkeklerle nasıl özgürce paylaştıklarını ve giyim kuşamlarıyla cumhuriyet rejiminin Batılı değerlerini nasıl yansıttıklarını öne çıkaran bir içeriktedir. Son yıllarda futbol maçları sırasında kameralar tribünlerdeki az sayıda kadına odaklanarak, biraz zorlama kurgularla stadyumların aslında erkek egemen alanlar olmadığını kanıtlamaya çalışır. Hipodromdaki çekimlerde ise, televizyon başındaki izleyicilere böyle bir koşullanma yüklenmesine gerek duyulmaz. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, ister sıradan bir yarış

[1210] Sevilay Çelenk, "Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar", **Televizyon Haberciliğinde Etik**, ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2010): 229-236.

gününde ister bir Gazi Koşusu gününde, her sosyo-kültürel çevreden ve aidiyet grubundan kadınların hipodromlardaki belirgin varlığını gözlemlemek için özel bir çaba gerekmez. Onlar, birer at ve oyun tutkunu olarak zaten orada, fiilen oyunun içindedirler.

7.2.3. "… Jokeyi Halis Karataş'la Kazanıyor!"

At yarışlarının televizyonda yayımlanması, bu alanın başrolünde yer alan fakat televizyon öncesinde kamuoyunca pek tanınmayan bazı karakterlerinin de göz önüne çıkmalarını ve popülerleşmelerini sağlamıştır. Bu karakterlerin başında jokeyler gelir. Onlar, hem üzerine bahis oynanan atların binicileridir hem de renkli formalar giyen kısa boylu erkekler olmalarının ötesinde haklarında pek fazla bilgi yoktur. Ta ki at üstündeki performansları ve yüzleri ekranlarda defalarca görünene kadar.

Türkiye'nin atçılık tarihi boyunca, gerek yarışlara katılan jokeyler gerekse de konkurhipiklere katılan asker ve sivil biniciler arasında, dönem dönem popüler olmuş ve yazılı basın aracılığıyla toplum tarafından tanınmış önemli isimler vardır. Kimi hayata gözlerini yummuş kimiyse günümüzde emekliliğini yaşamaya devam eden bu jokey ve biniciler, 20. yüzyıl içinde at üstünde büyük başarılar elde etmiş sporculardır. Kendilerinden sonra gelen meslektaşlarına örnek olmuş ve bazıları çeşitli biçimlerde isimlerinin yaşatılmasıyla onurlandırılmışlardır. 1938 yılında Roma'da Mussolini Kupası'nı kazanan Türk Milli Binicilerinden General Cevat Gürkan (1904-1984) adına TJK tarafından düzenlenen geleneksel koşu,[1211] Avrupa'da birincilikler kazanan süvari subayı Bedri Böke'nin (1919-1974) Ankara'da isminin verildiği manej[1212] veya Türkiye'nin ünlü jokeylerinden Ekrem Kurt'un (1934-1997) adını taşıyan TJK Apranti Eğitim Merkezi,[1213] bu vefa örneklerinden sadece birkaçıdır. Ne var ki bu değerli sporculardan çoğunun, toplumun özel olarak atçılığa karşı bir ilgisi olmayan kesimi tarafından layıkıyla tanınmadığı söylenebilir. Nedeni ise, söz konusu branşların futbolun tahakkümü altındaki Türkiye'de yeterince taraftar bulamaması ve kitle iletişim araçlarında sınırlı bir görünürlüğe sahip olmalarıdır.

[1211] "Cevat Gürkan Koşusu'nu Altunsaray kazandı", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/map/News/Page/16182 [01.10.2019].
[1212] "Başbakan Yılmaz'dan biniciliğe büyük jest", **Hürriyet**, 16.10.1997.
[1213] "TJK Ekrem Kurt Apranti Eğitim Merkezi", https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Static/Page/AprantiEgitimMerkezi [01.10.2019].

Oyunun sonucu üzerinde en az atlar kadar belirleyici rolleri olan jokeyler, 90'lı yıllar itibariyle pistlerin yanında ekranlarda da boy göstermeye başlarlar. Ancak kamuoyuyla bu buluşmaları, çeşitli spor ve magazin programlarında özel hayatlarıyla parlatılan "futbol yıldızları" gibi değil, daha ziyade at üstündeki başarılarının spikerlerce seslendirilmesiyle gerçekleşir. Gece kulüplerindeki eğlenceleri veya evdeki gündelik hayatları ekrana getirilen, yaşadıkları aşklarla veya bindikleri pahalı otomobillerle gündemde tutulan futbolcuların görüntülerinin aksine, jokeyler daha ziyade isimleriyle belleklerde yer etmiştir. İçlerinde en başarılı olanlar, zaman zaman gazetelerde büyük puntolarla anılsa da, daha ziyade koşular sırasında spikerler ve yarışseverlerce güçlü biçimde haykırılan isimleriyle bilinirler. Her dönemin popüler jokeyleri vardır ve başarılı performanslarını uzun yıllara yaymayı becerenlerin yazılı basın tarafından yüceltilmeleri yeni bir alışkanlık değildir. Örneğin atçı bir aileden gelen ve babası Arap Davut (Akdı) gibi başarılı bir jokey olan "İmparator" Süleyman Akdı, henüz çocuk sayılabilecek bir yaştayken gösterdiği performansla 60'lı yılların basınında kendisine yer bulmaya başlamıştır.[1214] Televizyon öncesinin diğer popüler jokeylerinden Ekrem Kurt, Sadi Harmanbaşı ve Mümin Çılgın ise, zaman zaman kendileriyle yapılan bir röportaj veya kazandıkları bir Gazi Koşusu vesilesiyle, gazetedeki yarış bülteninin satır araları dışındaki başka bir sayfada kendilerine yer bulabilmişlerdir.[1215] Naklen yayın öncesinde ancak yazılı basın aracılığıyla kamuoyuna ulaşabilen jokeylerin gazetelerde yer alabilmeleri için, benzeri görülmeyen bir başarıya imza atmış olmaları gereklidir çünkü basın, okuyucunun ilgisini çekmek için bu tür bir durum arar ve ona göre manşetler atar. Örneğin Sadi Harmanbaşı 70'li yıllarda Almanya'da at binen lisanslı tek Türk jokeyi olarak, Ekrem Kurt 1986'ya gelindiğinde dünya çevresini kırk kez dolaşacak kadar fazla at binmiş bir jokey olarak, Mümin Çılgın ise Gazi Koşusu'nu en fazla kazanan jokey olarak manşetlerde yer almaktadır. Kısacası, ister görsel ister yazılı olsun, tüm kitle iletişim araçları kamuoyunun ilgisini çekecek bir popülerlik arayışı içindedir. Her zaman ilk olan, en çok olan veya en hızlı olan manşetlere taşınmakta ve adeta bir "yıldıza" dönüştürülmektedir. Yine de, bu yıllarda "renkli yaşamlar" süren futbolcular gibi magazin mecmualarında boy gösteren bir jokeye rastlamak pek mümkün değildir.

[1214] "Küçük Sülü nihayet lisans alabilecek", **Derbi**, y. 19, s. 866 (05.02.1963): 16.
[1215] "2 Büyük Jokey At Yarışlarını Eleştirdiler", **Milliyet**, 29.07.1973; "Sadi Harmanbaşı", **Milliyet**, 18.04.1976; "Yaşamını at yarışından kazanan jokey Aktı at yarışı oynamıyor", **Cumhuriyet**, 06.11.1982; "Ekrem Kurt, at sırtında dünyayı 40 kere dolaştı", **Milliyet**, 30.07.1986; "Rekorlar kitabında bir Türk jokeyi", **Cumhuriyet**, 22.10.1990.

Futbolcuların eskiden gazeteler ve mecmualardan, günümüzde ise bunların yanında televizyon ve internet sitelerinden düşmeyen görüntüleri, futbolun ülke ve dünya ölçeğinde tartışılmaz bir endüstriye dönüşmesinden kaynaklanır. Demografik açıdan rakipsiz bir izleyici kitlesine sahip olan futbol, televizyon için zengin bir program çeşitliliği sunarak, aslında medya kuruluşlarına reklam gelirleri üzerinden bir güç ve prestij de vaat etmektedir. Futbol ile televizyon arasındaki güç birliğinin lokomotifi ise, Arık'ın tabiriyle, bu endüstrinin gözbebeği olan star oyunculardır. Ekranlardan, dolayısıyla toplumun belleğinden düşmeyen bu futbolcular, adeta piyasada el değiştiren birer meta gibi, bir kulüpten diğerine transfer olurken beraberlerinde bir dizi tüketim kalıbının belirlenmesine de katkıda bulunurlar. Futbol piyasasının bel kemiğini oluşturan medya, sponsorluk ve tüketim ürünleri (kulüp lisanslı forma, kaşkol, bardak, kalem, anahtarlık, çakmak, nevresim vb.) gelirlerinin dolaşımına katkıda bulunan star oyuncular, bu önemli rollerini sürdürebilmek için sürekli ekranlarda görünmelidirler. Taraftar olduklarını ve tuttukları takımın renklerini sevdiklerini zanneden fakat aslında küresel kapitalizmin esiri olmuş kitleleri daha fazla tüketime sevk edebilmek için.[1216]

Hâlbuki at yarışları da, bahis oyunlarının yanında, çeşitli sponsorluklar ve reklamlarla gelir elde eden bir sektör olsa da, bu açıdan futbolla kıyaslanamayacak kadar "kendi yağında kavrulan" bir alandır. Sınırlı bir takipçi kitlesine sahiptir ve futbol taraftarlarının aksine, müdavimlerine bahis oynayıp atların seyir keyfini sunmaktan öte büyük vaatlerde bulunmaz. Belki de bu nedenle, televizyon yayınları şifreli/ücretli değildir, hipodromlara giriş bedelleri ve içerideki yeme-içme olanakları piyasa değerlerine göre makul sayılabilir, üzerinde dönemin en popüler atının veya jokeyinin isminin yer aldığı bir tüketim ürünü satılmaz. Başka deyişle, yarış meraklılarını peşinden sürükleyen atlar ve jokeyler, sadece koşarlar. Kimsenin onlardan, pistte gösterecekleri başarının ve etik kurallara riayetin ötesinde bir beklentisi yoktur. İzleyicilerin gururunu okşayacak tavırlar sergilemeleri, ülkelerini Batı dünyasına karşı temsil etmeleri, topluma örnek olacak davranışlarda bulunmaları, "kanlarının son damlasına kadar savaşmaları" veya "tekmeye kafa uzatmaları" beklenmez. Futbol endüstrisinin futbolculara yükledikleri bu görevler, nasıl onları birer metaya dönüştürmüş ve tüketim kalıplarının rol modeline sokmuşsa, jokeyler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle, bindikleri otomobiller, giydikleri kıyafetler,

[1216] Bilal Arık, **Top Ekranda** (İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2004), 234-244.

saç ve sakal modelleri, yemek yedikleri lokantalar veya aşk hayatları kimseyi ilgilendirmez. Dolayısıyla, televizyondaki atçılık programları haricinde sık sık yüzlerini görmek ve hipodrom dışındaki yaşamlarını öğrenmek pek mümkün değildir.

"Televizyonlu yıllar" olarak ifade edilebilecek yaklaşık son otuz yıllık dönemin pek çok başarılı jokeyinden söz etmek mümkün. Ancak içlerinde biri, bugüne kadar katıldığı ve ilk dört dereceye girdiği koşu sayısıyla diğerlerinin önüne geçmiş, at üstündeki başarıları ve kırdığı rekorlarla oyuncuların sevgisini kazınmış, tüm bu özellikleri sayesinde "Sihirbaz" unvanıyla anılır olmuştur. Bu jokey, Halis Karataş'tır. Ekim 2019 itibariyle 23 bin 800'den fazla resmi koşuda at binmiş, bunların %27'sini kazanmış, %19'unda ikinci olmuştur. Başka deyişle, at bindiği neredeyse her iki koşudan birini ilk iki sırada tamamlamıştır.[1217] Bunlar, daha ziyade bahis oyuncularını ilgilendiren sayısal verilerdir fakat Karataş'ın, gündelik hayatında at yarışlarıyla ilgilenmeyen kesimlerce de tanınmasının en önemli nedeni, bu başarılarının televizyon ekranlarından milyonlarca izleyiciye ulaşmış olmasıdır. Örneğin, Karataş'la benzer bir başarı istatistiğine sahip olan Ekrem Kurt'un,[1218] kariyerinin yalnızca son yıllarında naklen yayına geçildiği için, kamuoyunca aynı şekilde tanındığı söylenemez. Kurt, ismini büyük ölçüde bültenlerden okuyan veya hipodromdaki hoparlörlerden duyan yarış meraklılarının, Karataş ise kendisini televizyonda izleyen çok daha geniş bir çevrenin tanıdığı bir jokeydir.

Halis Karataş, kitleleri peşinden sürükleyen sansasyonel bir futbolcu değildir fakat televizyon sayesinde günümüzde at yarışlarının en popüler aktörlerinden biri olmuştur. Tıpkı diğer jokeyler gibi, onun da hipodrom dışındaki yaşamının pek bir önemi yoktur: hangi marka otomobile bindiği, hangi lokantada yemek yediği, tatile nereye gittiği veya seçimlerde kime oy attığı bilinmez. Hatta ekranda yüzünü bile görenler, sokakta karşılaşsa tanıyabilecekler muhtemelen hayli az sayıdadır. Zira jokeylerin başarıları ve bilinirlikleri, performanslarıyla sınırlıdır. Çok yarış kazandı veya sansasyonel bir başarı elde etti diye, hiçbir jokeyin üzerinden yarışseverleri dolaylı tüketimlere

[1217] TJK verilerine göre, Halis Karataş 16 Ekim 2019 tarihinde 23.820 koşuda at binmiş, bunların 6.495'inde birinci, 4.512'sinde ikinci, 3.550'sinde üçüncü, 2.681'inde ise dördüncü olmuştur. Başarı sıralamasında Karataş'ın ardından ikinci sırada yer alan jokey Selim Kaya'nın ise katıldığı koşu sayısı 13.609, birinci geldiği koşu sayısı 2.929'dur. "Jokey İstatistikleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri [16.10.2019].

[1218] Ekrem Kurt profesyonel kariyeri boyunca, Halis Karataş'a göre daha az koşuya katılmış (1841 koşu) fakat bunların yüzde 25'inde birinci, yüzde 19'unda ikinci olmuştur. Karataş'ın birincilik oranı %27, ikincilik oranı %19'dur. "Jokey İstatistikleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?QueryParameter_JokeyAdi=ekrem [16.10.2019].

yönlendirecek ürünler hazırlandığı görülmemiştir. Hiçbir hipodromda veya ganyan bayinde, üzerinde Halis Karataş yazılı bir forma veya şapka giymiş kimseye rastlanmaz. Onların bilinirlikleri, kitle iletişim araçlarına yansıyan başarılarında saklıdır. Özellikle de, "ilk" ve "en fazla" olanlarda; çünkü günümüz medyası, türdeşler arasında popüler olanı arar ve elindekileri popülerleştirmeyi hedefler.

At yarışlarına kamuoyunun ilgisini çekecek yayınlar yapabilmek için, medyanın jokeylerden yararlanabileceği sadece birkaç alternatifi vardır: oyunun rutin akışı içinde meydana gelen istisnai başarılar, kırılan rekorlar, kazalar ve ölümler. Bu tür "sıradışı" durumların yaşandığı zamanlarda, at yarışları yalnızca yarış yayıncılığı yapan iki tematik kanalın ötesine taşınır ve diğer kanallarda (bazen haber bültenleri bazen de spor programları aracılığıyla) toplumun daha büyük bir kesimine ulaşır. Örneğin Halis Karataş'ı ön plana çıkaran ve popülerleşmesini sağlayan yönlerinden biri, 90'lı yıllardan beri Türkiye'nin yarışçılık tarihinde iz bırakmış bazı önemli koşulardır. Bunlar arasında ilk akla gelenler, *Bold Pilot* isimli safkanın, 2 dakika 26 saniye 22 saliselik rekorla kazandığı 1996 yılı Gazi Koşusu ve aynı yıl Almanya'nın en başarılı safkanı seçilen *Galtee*'yi geride bıraktığı Enternasyonel Boğaziçi Koşusu'dur. Gazi Koşusu'nda kırılan rekora 2019 yılında hâlâ erişilememiştir. Boğaziçi Koşusu'nda elde edilen başarı ise, o güne kadar yabancı ülkelerin atlarına karşı kazanılan ilk galibiyettir ve her iki koşuda da, *Bold Pilot*'ın üzerinde Karataş vardır. Bu ikili, milyonlarca izleyicinin naklen takip ettikleri ve kimileri için basit bir yarışmadan veya büyük bir ikramiyeden daha öte anlamlar ifade eden zaferler kazanmışlardır. Zira bu zaferler, ülkenin güneydoğusunda artan çatışmalar nedeniyle toplumda milliyetçi duyguların kabardığı ve medyanın bu yöndeki eğilimleri körüklediği bir dönemde gerçekleşmiştir.[1219] Batı dünyasının ülkedeki terörü alenen desteklediğine inanılan 90'lı yıllarda Karataş ve atı, ilk önce Atatürk adına yetmiş yıldır düzenlenen bir etkinliği rekorla taçlandırmış, ardından da uluslararası bir müsabakada kimilerince Almanya'yı veya Batı'yı temsil eden rakibini saf dışı bırakmıştır. Tabii hipodromdaki bu galibiyetin, aynı dönemde stadyumlardaki benzerleri kadar büyük etkiler yarattığı düşünülmemeli. Nitekim milli takımlar veya

[1219] 90'lı yıllarda medyanın ülkedeki terör ortamına yaklaşımı ve bunun milliyetçilik üzerindeki etkileri hakkında ayrıntılı bir inceleme için Bkz. Turgay Dakak, "90'larda Kürt Sorunu Bağlamında Türk Milliyetçiliğinin Yeniden Üretilmesinde Medyanın Rolü" (Yüksek Lisans Tezi, TC İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, ty), http://arelarsiv.arel.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12294/916/TezTurgayDakak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [18.10.2019].

kulüpler düzeyinde Avrupalılara karşı oynanan futbol maçlarını, dönemin medyası adeta ulusal bir seferberlik, kuşatma, savaş, intikam veya fetih gibi benzetmelerle topluma yansıtırken, *Bold Pilot*'ın *Galtee*'yle tutuştuğu yarışın ne öncesinde ne de sonrasında bu tür bir yayın yapılmıştır.[1220] Yine de, gündelik hayata etki eden bu duygu ve düşüncelerin, bilinçli veya örtülü şekilde pistteki bu mücadeleye de yansıdığı görülüyor. *Socrates* dergisinin Nisan 2017 sayısında yayımlanan birkaç röportaj, *Bold Pilot* ve Karataş'ın aslında farkında olmadan "milli bir başarı" elde ettiklerini ortaya koymakta. Örneğin spiker Ali Kayakıt, o güne dair anılarını aktarırken, şu ifadeleri kullanmıştır:

> "*Bold Pilot*'ın hiç sevmeyeceği bir şekilde hava yağmurluydu. Rakibi *Galtee* bir Alman atıydı. Yılın büyük çoğunluğunu yağmurda, çamurlaşmış çimde koşan ve bu duruma aşina bir safkan. Endişeliydim yani. Atmosfer de milli maç havasındaydı. Kendi atımız gelsin istiyorduk. Şanslıydık ki yarışa az bir süre kala yağmur durdu da pist hafif toparladı."

Gazeteci Mehmet Ayan da dergiye verdiği demecinde benzer ifadeler kullanmıştır: "İnsanlar zanneder ki, *Bold Pilot* orada sadece bir yarış kazandı. Hayır, o aslında bir milli maçtı. Kazanan son ana kadar belli değildi. İddia ediyorum; Halis [Karataş] kolundan aldığı güç kadar, maneviyatında da güç aldı." Enver Arslan ise, o günkü koşunun aslında bir milli maçtan farksız olduğunu ve pistte olan bitenin, televizyon yayını sayesinde ne kadar büyük bir kitleye ulaştığını şu sözlerle aktarır:

> "O gün tribünde olan herkes yarış boyunca dua, enerji, destek göstermiştir. Ben herhangi bir milli maçta bile *Bold Pilot-Galtee* finişi kadar heyecanlanmış bir seyirci görmedim. At yarışında kimse at tutmaz çünkü işin ucunda müşterek bahis vardır. Ama o gün, başka atlara oynayanların bile bir noktada kuponlarını unuttuklarını düşünüyorum. Halis Karataş'ın kazandıktan sonra elini kaldırdığı an oluşan atmosfer, bana Paolo Maldini'ye atfedilen 'kimse, beni burada 20 bin kişi olduğuna inandıramaz' cümlesini hatırlatır. O gün de kimse, beni Veliefendi'de 20 bin kişi olduğuna inandıramazdı."[1221]

Arslan, toplumun o yıllarda Batı dünyasını hem alt edilmesi gereken bir rakip hem de seviyesine erişilmeye çalışılan bir hedef olarak gördüğünü ve bu karışık duyguların spor sahalarındaki yansımalarını ise şöyle tavsir eder:

> "*Galtee* bir Alman ekürinin atıydı, İrlandalı bir attı. Şimdi bültenleri bir aldık, yurtdışından gelen safkanlar… O zamanlar ülkenin genel bir, tırnak içinde söylüyorum, eziklik durumu vardı. Şöyle ki, yurtdışından bir futbolcu geldiği zaman biz gidiyorduk, 'a yurtdışından futbolcu gelmiş'. İşte 'siyahi bir futbolcu geldi, gidelim görelim'. Yurtdışından da yabancı atlar geldiği zaman enternasyonel yarışa 'tabii onlar yurtdışından geliyor, bize çok hakimler' gibi bir bakış olurdu. Ama hep 'acaba' ile gelirdik buraya. Biz o gün çok kalabalık bir grup Gaziosmanpaşa'dan toplandık, uluslararası yarışa milli maça gider gibi buraya geldik."[1222]

[1220] Ahmet Talimciler, **Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi**, 2. bs. (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2014), 141-170.
[1221] "Şampiyon", **Socrates** (2017), https://www.socratesdergi.com/sampiyon-bold-pilot/ [19.10.2019].
[1222] "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 1. bölüm (2018), https://www.youtube.com/watch?v=DfMlyXMXOi0 [20.10.2019].

1996 yılında gerçekleşen bu iki koşuda da görüldüğü gibi, elde edilen bir başarı bazen içinde bulunulan konjonktür gereği, beklenenden çok daha büyük veya farklı etkiler yaratabilir. 70. Gazi Koşusu veya 6. Enternasyonel Boğaziçi Koşusu, Halis Karataş'ın kazandığı binlerce koşudan sadece ikisidir. Ne var ki, genç yaşı ve kazandığı başarıların toplumsal anlamları fakat en önemlisi, bunların televizyon sayesinde hipodromun dışına taşması, onun bir "Sihirbaz" olarak kabul edilmesinde büyük rol oynamıştır. Karataş, Türkiye'nin gelmiş geçmiş en başarılı ve popüler jokeylerinden biridir. Onun bu başarılarına ve yıllar içinde oyunun "starına" dönüşüm sürecine, at yarışlarıyla ilgili ya da ilgisiz milyonlarca insan televizyon ekranlarında şahit olmuş ve hâlâ olmaya devam etmektedir.

Karataş'ın tartışılmaz başarıları, yukarıda da sözü edildiği gibi, her dönemin farklı yıldızları olmasına engel değil. Nitekim günümüzde profesyonel kariyerine devam eden ve kırılması güç bir rekora imza atan diğer bir jokey, yine görsel medyanın gücü sayesinde artık oyunla ilgisi olmayan milyonlar tarafından da tanınmaktadır: Ahmet Çelik. 1987 yılında önemli bir atçılık merkezi olan Şanlıurfa'da doğan Çelik, TJK Ekrem Kurt Apranti Eğitim Merkezi'nden mezun olup 2004'te profesyonel olarak at binmeye başlar.[1223] Yaşı itibariyle tüm kariyeri TJK TV ve TAY TV ekranlarına yansıyan genç jokey, on beş yılda on üç binden fazla koşuda at binmiş ve bunların yaklaşık %17'sinden birinci çıkmıştır.[1224] Ne var ki, Çelik'in yurt çapında popüleritesini sağlayan olay, at bindiği ve kazandığı koşuların sayısı değil, büyük bir başarı göstererek ülkenin en büyük koşusu olan Gazi Koşusu'nu ardı ardına beş defa birinci tamamlamasıdır. Çelik, 2015'ten 2019'a kadar hiçbir Gazi Koşusu'nu rakiplerine bırakmamış ve erişilmesi güç bir rekora imza atmıştır.[1225] Bu beş büyük galibiyet, iki tematik kanalın dışında, özel yayınlarla diğer kanallar tarafından da naklen verilince, Çelik'in kırdığı rekorlar yine hipodromun ve atçılık dünyasının ötesine taşınmıştır. Koşuları takip eden günlerde, standart yayın akışlarında at yarışlarına hiç yer vermeyen birçok ulusal kanal, ana haber bültenleri ve spor

[1223] "Ahmet Çelik kimdir? İşte Jokey Ahmet Çelik'in hayatı…", **Posta**, 29.06.2019, https://www.posta.com.tr/ahmet-celik-kimdir-iste-jokey-ahmet-celikin-hayati-2174820 [19.10.2019].
[1224] TJK verilerine göre, Ahmet Çelik 18.10.2019 tarihi itibariyle profesyonel kariyerinde 13.082 koşuda at binmiş, bunların 2.177'sini birinci, 1.988'ini ikinci tamamlamıştır. TJK'nın jokey başarı sıralamasında yedinci sırada bulunmaktadır. "Jokey İstatistikleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?1=1&QueryParameter_JokeyId=107&QueryParameter_JokeyAdi=AHMET+ÇELİK [19.10.2019].
[1225] "Gazi efsanesi Ahmet Çelik", **Cumhuriyet**, 01.07.2019, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger_sporlar/1464377/Gazi_efsanesi_Ahmet_Celik.html [19.10.2019].

programlarında bu koşuların tekrarını vermiş, kırılan rekoru defalarca anmış ve Ahmet Çelik'i ekranlarına taşımıştır. Kariyerleri boyunca birbirilerine yakın oranda birincilik elde eden iki jokeyden Halis Karataş'ın Ekrem Kurt'a kıyasla daha fazla tanınması gibi, Ahmet Çelik de Gazi Koşusu'nu toplamda en fazla (dokuz defa) kazanan jokey Mümin Çılgın'a göre çok daha fazla tanınmaktadır. Zira Çelik'in tüm zaferleri ekranlarda izlenebilmiş fakat Çılgın'ın *Abbas*'la kazandığı son Gazi Koşusu, televizyon yayını başlamadan bir sene önce, 1991'de düzenlenmiştir.[1226]

Medya, yalnızca rekorları veya başarı hikayelerini değil, hüzünlü ve acı olayları da kamuoyuna aktarırken, zaman zaman kullandığı dil ve görüntülerle konuyu sansasyonel bir hale getirmeyi becerir. Böylece, bazen konuyu bağlamından koparsa da, izleyicinin merakını ve ilgisini çekme hedefine ulaşmış olur. Tıpkı 2016 yılındaki bir koşuda attan düşerek hayatını kaybeden Ömer Kaya'nın başına gelen kazayı aktarım biçimlerinde olduğu gibi. Şanlıurfalı atçı bir ailenin üyesi olan Kaya, 1996'da profesyonel jokeyliğe başlamış, vefatına kadar yaklaşık on bine yakın koşuda at binmiş, kazandığı birçok kupanın ötesinde 2007 yılı Gazi Koşusu'nu *Inspector*'la birinci tamamlamıştır.[1227] Yirmi yıllık bu başarı dolu kariyere rağmen, toplumun at yarışlarıyla ilgilenmeyen kesimi, Kaya'nın ismini muhtemelen ilk kez vefatı dolayısıyla duymuştur. Medya ise, başarılı jokeyin başına gelen bu ölümlü kazayı haber bültenlerine taşımış ve kamuoyuna sansasyonel bir üslupla duyurmuştur. "At yarışında korkunç kaza",[1228] "Ünlü jokey Ömer Kaya'yı yoğun bakıma sokan an",[1229] "Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı"[1230] gibi izleyiciyi ekran başında meraka sevk eden manşetler ve olayı defalarca (kimi zaman yakın plan çekimle) veren görüntüler, normalde söz konusu kanallarda başarılarına yer verilmeyen Kaya'nın, ölümü

[1226] "At yarışlarında Gazi Koşusu heyecanı", **Anadolu Ajansı**, 30.06.2018, https://www.aa.com.tr/tr/spor/at-yarislarinda-gazi-kosusu-heyecani/1191384 [19.10.2019].
[1227] Ömer Kaya, 1996-2016 arasındaki 22 yıllık kariyerinde toplam 12.891 koşuda at binmiş, bunların 1.570'ini kazanmıştır. "Jokey İstatistikleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?QueryParameter_JokeyAdi=ömer%20kaya [19.10.2019].
[1228] "At yarışında korkunç kaza", **Beyaz TV**, 10.10.2016, http://beyazgazete.com/video/webtv/spor-4/at-yarisinda-korkunc-kaza-omer-kaya-ankara-453125.html [19.10.2019].
[1229] "Ünlü jokey Ömer Kaya'yı yoğun bakıma sokan an", **NTV**, 07.10.2016, https://www.ntv.com.tr/video/spor/unlu-jokey-omer-kayayi-yogun-bakima-sokan-an,iVTFDYHONUus0Cwii3CGEg [19.10.2019].
[1230] "Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı", **Güneş**, ty, https://www.gunes.com/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani-725414 [19.10.2019]; "Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı", **Star**, 10.10.2016, http://www.star.com.tr/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani-video-722219/?type=video&hid=808376 [19.10.2019]; "Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı", **T24**, 10.10.2016. https://t24.com.tr/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani,3339 [19.10.2019].

üzerinden üretilen/faydalanılan yeni bir popülizm örneğidir. Ne yazık ki, yarışseverler onu kazandığı/kaybettiği yarışlarla, toplumun geri kalanı ise attan düşüşüyle hatırlayacaktır.

Toplumun geneli jokeyleri bu tür başarılar veya hüzünlü hikayeler sayesinde tanıma olanağı bulurken, oyuncular ise yıllardır seyrettikleri, hatta kimi zaman tribünden veya televizyondan isimlerini haykırdıkları jokeyleri de yine televizyon sayesinde daha yakından tanımaya başlar. Bunun nedeni, emektar jokeylerin son yıllarda iki tematik atçılık kanalında görüşlerine başvurulan kişiler olarak ekrana gelmeleridir. Akdı, bu durumu şöyle tarif eder:

> "Bugün beni insanlar nasıl tanıyor? İmparator Süleyman Akdı. 'İmparator kim?' dendiği zaman Süleyman Akdı'yı tanıyor ama bu geçen bir sene içinde beni herkes daha çok tanıyor. Sokağa çıktım mı eskiden tanımıyorlardı, çok azdı. Şu anda ben sokağa çıktığım zaman, beni herkes tanıyor. Hipodromda mesela gelip de bana 'merhaba' deyip geçen insanlar, şimdi diyor ki 'bir resim çekebilir miyiz', 'bir imza alabilir miyiz'. Neden biliyor musun? 'Farklı Analiz' [programı] sayesinde. Bu Farklı Analiz olayı, bütün sosyal medyada, televizyonda seyrediyor insanlar. Bir de ismimiz İmparator'dan Dayı'ya döndü. 'Dayı bir resim çekilebilir miyiz?' İnan, yarış var burada, sıraya geçiyorlar. 'Ya aman' diyorum, 'bir bırakın da atım koşacak, gideyim'. Böyle şeylere döndü. Tabii bu benimle de ilgili ama diğer jokeylerin de her gün yarışı var, her gün sosyal medya var. İyi de olsa, kötü de olsa devamlı yazılıyor, çiziliyor. Her şey görünüyor. Şu anda aynı bir futbolcu gibi jokeyler de tanınmaya başladı. Eskiden öyle değildi tabii ki."[1231]

Demek ki, yalnızca birkaç dakikalık koşuları değil, gün boyu alternatif programları ekrana taşıyan atçılık kanalları da, yine televizyon sayesinde bu alanın takipçilerinin, üzerine bahis oynadıkları karakterleri daha yakından tanımalarına aracılık etmektedir.

Sonuç olarak, gündelik yayın akışlarında at yarışlarına yer vermeyen ulusal medya kanallarının, Gazi Koşusu'nu naklen yayımlamanın veya onunla ilgili haberler yapmanın dışında, bu alana değinmek için başvurdukları bir alternatif de jokeylerdir. Futbolcuların yaşamlarını magazinel bir içerikle sunma konusunda hayli deneyimli sayılabilecek günümüz medyası, jokeyler üzerinden benzer bir yayın politikasını hayata geçir(e)memiştir. Yine de, TJK TV ve TAY TV dışında bir televizyon kanalında at yarışlarıyla ilgili nadiren ekrana gelen haberler, genellikle Karataş ve Çelik'inki gibi istisnai başarılara ya da Kaya'nınki gibi kazalara endekslidir. Ülkedeki at yarışları hakkında haber yapmak için bu tür sıradışı olayları yakalamaya çalışan medyanın, eline geçen fırsatları da ziyadesiyle kullanmayı bildiği söylenebilir. Nitekim Arslan'ın da altını çizdiği gibi, yarışseverler için zaten her dönemin kendi

[1231] Süleyman Akdı'yla 23.10.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

yıldızları vardır; televizyon sadece bu yıldızları daha geniş çevrelerle tanıştırmaya yarayan bir araçtır:

> "Her dönem atçılığı dinç tutan kahramanları vardır. Bunlar çoğu zaman atlar olur, dönem dönem jokeyler olur. Öyle markalaşır ki bu isimler, o spor dalına uzak kişiler dahi bu isimleri çok iyi bilirler ve ona dair söyleyecek sözleri vardır. Bu işe sıkı sıkıya bağlanmamızın en önemli mihenk taşlarından biri *Bold Pilot*'tır."[1232]

7.2.4. Beyazperdeye Geri Dönüş: *Bizim İçin Şampiyon*

Futbol maçlarının naklen yayını, saatlerce süren futbol tartışma programları ve İddaa adlı futbol bahis oyununun sıkça karşılaşılan reklamlarının aksine, 2000'li yıllar boyunca iki tematik atçılık kanalı dışında "gözden ırak" duran at yarışları, 2018 sonunda atılan bir adımla bir anda tekrar popülerleşmiş ve alanın dışından insanların dikkatini çekmiştir. Bu adım, *Atla Gel Şaban*'dan yaklaşık otuz beş yıl sonra at yarışlarının beyazperdeye dönüşüdür. Üstelik bu defa başrolde, at yarışlarını salt bir kumar oyunu gibi yansıtan komedyenler değil, yıllar boyu sundukları gösteriler, kırdıkları rekorlar ve dağıttıkları umutlarla tanınmış, sevilmiş, benimsenmiş bir ikili vardır: Halis Karataş ve *Bold Pilot*.

Yukarıda da birkaç örnekle değinildiği gibi, bu ikilinin 1995-1998 arasında elde ettiği başarılar, benzerine az rastlanabilecek bir tablo olup, sinema aracılığıyla bu üç yıllık döneme tanıklık edenlere hatırlatılmayı, bu yıllara yetişemeyen veya toplumun at yarışlarıyla ilgilenmeyen kesimine ise anlatılmayı hak ettiği söylenebilir. Öte yandan, burada sinemanın toplumsal tarih üzerindeki önemli bir rolüne de dikkat çekmek gerekiyor. Sinema, tarihle yakın bir ilişki içindedir ve geçmiş dönemleri, olayları, insanları çalışma alanına dahil edebilir. İşlediği konularla, bazı kültürel değerlerin hafızada canlanmasını, bazılarınınsa ortaya çıkmasını ve topluma tanıtılmasını sağlar. Tarihte olan biteni anlatmak veya hatırlatmak üzerine kurulu bu işlevi, onun geçmişle bugün arasındaki ilişkiyi yansıtma ve aktarmadaki rolünü belirler.[1233] Sinemanın bu bilgilendirici/tanıtıcı yönü, verdiği bilgiyi çarpıtma, eksik veya taraflı aktarma olasılıkları nedeniyle kimi eğitim uzmanlarınca eleştirilebilir.[1234] Yine de bu eleştirel

---

[1232] "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 1. bölüm (2018), https://www.youtube.com/watch?v=DfMlyXMXOi0 [20.10.2019].

[1233] Senem Ayşe Duruel Erkılıç, "Kurmaca Filmler Üzerinden Sinema ve Tarih İlişkisine Bakış", **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**, s. 2 (2005): 74, http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/download/article-file/82845 [23.10.2019].

[1234] Özellikle televizyonda yayınlanan tarih temalı film ve dizilerde izleyiciye aktarılan bilgilerin doğruluğu, yeterliliği ve anlamlılığı üzerine tartışmalar yapılmaktadır. Kimilerine göre, ticari kaygılarla üretilen bu eserler tarihi olaylar ve karakterler hakkında çarpıtılmış veya eksik bilgiler sunmaktadır. Kimi sosyal araştırmalarsa, günümüzde genç kuşağın tarihi konular hakkında bilgi

görüşlere rağmen, görsel iletişimin hakim olduğu günümüzde, bizzat kendisinin, ait olduğu bir grubun veya önemsediği bir olayın tarihini merak eden, araştıran, sorgulayan ve farklı bakışaçıları geliştirmek isteyen insanlar için, sinema önemli bir başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir.[1235] Tarih, insanın geçmişte ne yaptığını, bu yaptıklarının nelere mal olduğunu ve o günden bugüne nelerin değiştiğini anlatır. İnsanlar, bu nedenle geçmişi merak eder ve öğrenmek isterler. Ne var ki insan, ezberlemeye dayanan ve sıkıcı bulunan bir tarih dersinden veya sadece okumaya ve dinlemeye dayalı bir bilgi transferindense, hem görüp hem de işittiği bir bilgiyi daha iyi özümser. Bu nedenle sinemanın, görsel ve işitsel sembolleri ilgi çekici bir kurgu içinde sunan etkili bir kültürleme aracı olduğu söylenebilir.[1236]

Aralık 2018'de gösterime giren *Bizim İçin Şampiyon* bu açıdan önemli bir yakın tarih filmidir: gerçek olayları, insanları ve atları konu edinmektedir. Her ne kadar içinde, eşine zor rastlanır bir aşk hikayesi barındırsa da, esas önemli yanı, çekildiği tarih itibariyle topu topu çeyrek asır öncesini anlatmasıdır. Yani filmin hedef kitlesinin bir bölümü, yaşı itibariyle bu döneme, hatta filmde anlatılan olaylara bizzat tanıklık etmiştir. Başka deyişle, *Bizim İçin Şampiyon* aslında bu kitlenin yaşamından bir dönemi perdeye taşımaktadır. Bu nedenle, çok daha uzak bir geçmişi, örneğin Orta Çağ'daki bir olayı veya II. Dünya Savaşı'nı konu eden bir yapıma göre izleyiciler için daha büyük bir etki bıraktığı ileri sürülebilir. Filmin üç sözcükten ibaret olan ismi ise, birden fazla anlam barındırmaktadır. "Şampiyon" sözcüğü, hem *Bold Pilot*'a hem de Halis Karataş'a ithaf edilebilir çünkü ikisi de, at yarışlarını takip eden kesimce gerçek birer şampiyon veya kahraman olarak kabul edilmektedir. "Biz" sözcüğü ise, yine

edinmek için kitap okumanın yanında, görsel medyadan da yararlandığını ve bunun etkili bir yöntem olarak kabul edildiğini gösterir. Bu konuda farklı bakışaçılarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için Bkz. John E. O'Connor, **Teaching History with Film and Television. Discussions on Teaching American Historical Association** (Washington D.C.: American Historical Assosiation, 1987); Ali Emre Bilis, "Popüler Televizyon Dizilerinden Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneğinde Tarihin Yapısökümü", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, s. 45, (2013/II): 19-38, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213103 [27.10.2019]; Sezai Öztaş "Tarih Öğretiminde Tarihi Film ve Tarihi Dizilerin Kullanılmasına İlişkin Tarih Bölümü Öğrencilerinin Görüşleri", **Türk Tarih Eğitimi Dergisi**, s. (4)2 (2015): 1-37, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000148431/5000135110.pdf [27.10.2019]; "Tarihi Dizileri İzleyenlerin Yüzde 10'u tarih Kitabı Okusa Kardır", **Milliyet**, 21.04.2018, http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kastamonu/tarihi-dizileri-izleyenlerin-yuzde-10u-tarih-kitabi-okusa-kardir-12745750 [27.10.2019].

[1235] Özcan Demir, Namık Çengen, "Tarih Sinema Etkileşiminin Popüler Kültürdeki Yeri", **Kafkas Üniversitesi e-Kafkas Eğitim Dergisi**, s. (2)1 (Nisan 2015): 14-16, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/180081 [23.10.2019].

[1236] Cengiz Özmen, Harun Er, Fatma Ünal, "Televizyon Dizilerinin Tarih Bilinci Üzerine Etkisi 'Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneği'", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 11, s. 25 (2014): 410-411, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183132 [23.10.2019].

farklı anlamlar yüklenebilecek bilinçli bir seçimdir: bir yanda, Halis Karataş ile 2004 yılında evlendiği eşi Begüm Atman'ı, diğer yanda ise *Bold Pilot*'ı seyretmeyi seven, ona hayranlık besleyen ve üzerine bahis oynayan oyuncuları ifade eder. Nitekim yukarıda da bahsedildiği gibi, *Bold Pilot* pistlerde koştuğu dönemde sürekli kazanarak üzerine bahis oynayanları çoğu zaman mutlu etmiş, Gazi Koşusu'nu -bugün dahi kırılamayan- bir rekorla tamamlamış, Enternasyonel Boğaziçi Koşusu'ndaki galibiyetiyle kimileri için unutulmayacak bir milli başarıya imza atmıştır.[1237] Hatta öylesine sevilmiştir ki, 1998'deki pistlere vedasından tam on beş yıl sonra, oyuncuların sırf onu yeniden görmek istemeleri üzerine 2013 yılında Veliefendi Hipodromu'na getirilmiş ve tribünlerde, adeta yeşil sahalara veda eden yıldız bir futbolcunun jübilesini andıran bir coşku yaşanmıştır. O günü Arslan şöyle anlatır:

> "Ahırda hazırlık yapıyorlar, çıkartacaklar. *Bold Pilot* çıktı. Seyirci, *Bold Pilot*'ı kapının önünde görünce inanılmaz derecede bir tezahürata başladılar. O taraf, ikinci tribün, birinci tribün ayağa kalkıp alkışlamaya başladı. Oktay'ın sesi, kesik kesik gelmeye başladı. Duyulmuyor artık, yani spikeri duyamıyoruz biz. Yürümeye başladı. İki yedekçi *Bold Pilot*'a asılıyor gitmesin diye. O da yarışacağım zannediyor çünkü seyirci çağırıyor onu. (…) At jübiyele çıkacak diye, buraya elli yaşında, altmış yaşında insanlar geldi. On üç-on dört yaşında çocuklar geldi 'babamın atıymış bu' diye."[1238]

Kısacası *Bold Pilot*, 90'lı yıllarda at yarışlarıyla ilgilenmiş kişilerin belleğinde yaşamaya devam eden bir kahraman, *Bizim İçin Şampiyon* ise o insanlara bu kahramanı hatırlatan ve onlara yeniden "biz" duygusunu yaşatan bir eserdir. Önce beyazperde, kısa bir süre sonra da televizyon sayesinde hikayesi milyonlarca kişiye ulaşmış ve böylece at yarışlarının popülerliğinin artmasına katkıda bulunmuştur.

Bizim İçin Şampiyon aynı zamanda biyografik bir eserdir. Bir anlatı türü olan biyografik yapımlar, tıpkı romanlarda veya tiyatro oyunlarında olduğu gibi, sinemada da izleyicilerin en yoğun ilgi gösterdiği ve tercih ettiği türler arasındadır. Ünlü, tanınmış, popüler, karizmatik kişilerin yaşam hikayelerini anlatırken, arka planda da bir döneme ve mekana ışık tutarlar. Anlatımda ya resmi tarihe paralel bir çizgi izleyerek başroldeki karakterler efsaneleştirilir ya da alternatif arşiv belgelerinden yararlanarak onların bilinmeyen yönlerini yansıtılır.[1239] Bu açıdan, biyografik

---

[1237] Bold Pilot, kariyeri boyunca katıldığı 30 resmi koşunun 21'ini kazanmış, 4'ünü ikinci tamamlamıştır. Dolayısıyla, yalnızca bu koşuları ve kupaları değil, aynı zamanda üzerine bahis oynayanların güvenini de kazanmıştır. "Bold Pilot", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=1570 [25.10.2019].

[1238] "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 2. bölüm (2018), https://www.youtube.com/watch?v=uxxccOINYZY [25.10.2019].

[1239] Halil Uzdu, "'Ömer Muhtar', 'Gandi' ve 'Lincoln' Filmleri Örneğinde Biyografik Filmlere Konu Olmuş Şahsiyetlerin Ortak Özellikleri Üzerine Bir İnceleme", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler**

filmlerin yönetmen ve senaristlerinin bir nevi tarih yazarı oldukları, ortaya çıkardıkları eserlerin ise -içinde salt sanatsal ya da ticari amaçlı kurgular barındırsa da- tarihi birer belge niteliği taşıdığı söylenebilir.[1240] Bu film de, hem meşhur bir atın hem atçılıkla uğraşan insanların hem de bu döneme tanıklık eden bir kitlenin yaşam hikayelerinden oluşmaktadır. Başroldeki karakter herkesçe bilinen ve sayılan bir jokey olsa da, aslında film bu alanın meraklılarına yıllar öncesinden tanıdıkları başka simaları da anımsatır. Bunlardan biri, aralarında *Bold Pilot*'ın da olduğu sayısız atın yetiştiricisi ve TJK'nın kurucularından biri olan Özdemir Atman'dır. 2000 yılında hayata güzlerini yuman Atman, atçılık dünyasında muteber bir kişiliktir. Bu film aracılığıyla sevenlerine hatırlatılmış, tanımayanlara ise nasıl başarılı bir yetiştirici olduğu anlatılmıştır. Tıpkı Türkiye'nin en başarılı jokeylerinden biri olan Mümin Çılgın gibi: 1935'te doğan, 1997'de profesyonel kariyerini sonlandıran ve Gazi Koşusu'nu en çok kazanan jokey olma unvanını taşıyan Çılgın, yine bu filmle topluma tanıtılan veya hatırlatılan karakterlerden biridir.[1241] Sinema salonunda veya televizyon karşısında onun canlandırıldığı sahneleri gören sayısız yarış tutkunu, muhtemelen yıllar öncesinin anılarını tekrar yaşamış, belki Çılgın'ın üzerine oynadığı ve kazandığı ya da kaybettiği bir ikramiyeyi hatırlamıştır. Bununla birlikte, sinema geçmişi hatırlatmak için yalnızca görüntülerden değil, aynı zamanda seslerden de yararlanır. *Bizim İçin Şampiyon*'da film boyunca sıklıkla duyulan, hatta filmin jeneriğinde, fragmanlarında, lansman ve reklamlarında kullanılan ses de, yine izleyicileri geçmişe götüren ve kolektif bellekte yeri olan ünlü bir spikere, Ali Kayakıt'a aittir. Kariyerinde yetiştiricilik ve antrenörlükle de uğramış olsa da, Kayakıt'ı topluma tanıtan esas yönü, televizyonlu dönemde hipodromdan milyonlara ulaşan sesidir.[1242] Oyuncular yıllar boyunca onun coşkulu yarış anlatımını dinlemiş, isimlerini haykırdığı atlar sayesinde sevinmiş ya da üzülmüştür. Kısacası, bu yakın tarih filmi, geçmişe ait görüntülerle sesleri bir arada günümüze taşıyan, izleyicilere tanıdıkları birden çok karakteri hatırlatan, aynı zamanda onların da yaşamlarının bir dönemine uzanan önemli bir eserdir. Özellikle

Enstitüsü Dergisi, y. 11, s. 1 (Haziran 2018): 529-531, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/513942 [26.10.2019].

[1240] Gül Yaşartürk, "Sinemada Biyografik Öyküler - Iris, Frida, Sylvia, Fur: An Imaginary Portrait of Diane Arbus ve La Vie En Rose", **Kebikeç**, s. 28 (2009): 77.

[1241] TJK verilerine göre, Mümin Çılgın kariyerinde 2.585 resmi koşuda at binmiş, bunların 522'sini kazanmış, 457'sinde ikinci olmuştur. Halis Karataş, Selim Kaya, Süleyman Akdı ve Ekrem Kurt'la birlikte, %20 ve üzerinde birincilik oranına sahip olan beş jokeyden biridir. "Jokey İstatistikleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri [26.10.2019].

[1242] "Hakkımda", **Ali Kayakıt**, https://www.alikayakit.com/Kurumsal.aspx?id=1 [26.10.2019].

yarışlarla ilgili sahnelerde, bir zamanlar hipodromlarda, kahvehanelerde ve evlerde yaşanan heyecanın canlandırıldığı görüntüler, işte bu filmi izleyenleri anlatır. Karataş, Atman, Çılgın veya Kayakıt kadar, bugün o filmi bir sinema salonunda veya ekranda izleyenler de, aslında onun birer parçası olarak oradadırlar. Kim bilir, belki *Galtee*'yi geçtiği yarışta, belki rekor kırdığı Gazi Koşusu'nda, belki de herhangi başka bir koşusunda *Bold Pilot*'ı yakından görmüş, alkışlamış, ismini haykırmışlardır…

Çağımızın en büyük endüstrilerinden biri olan sinemanın, sanatsal kaygılarla doğmuş olmasına karşın, zamanla ticari bir meta değeri de kazandığı ve "popüler olanı" perdeye yansıttığı veya kültürel bir öğenin popülerleşmesini sağladığı da unutulmamalı. Nitekim görsel iletişimin her geçen gün daha da etkin olmaya başladığı çağımızda, sinema da popüler kültürün üretiminde ve dağıtımında önemli bir role sahip. İnternet temelli dijital paylaşım platformları sayesinde, artık sinema salonlarıyla sınırlı kalmayan ve kolaylıkla erişilebilen, kopyalanabilen ve çoğaltılabilen filmleri izlemek eskiye göre çok daha kolay. Bu durum, sinemanın popüler kültür öğelerinin daha geniş kitlelere yayılmasında ve hedeflenen ilgiye, katılıma, tüketime ulaşmasındaki rolünü daha da arttırıyor. Bu açıdan, *Bizim İçin Şampiyon*'un, yalnızca bir tarih filmi değil, aynı zamanda başarı, kahramanlık, aşk, tutku ve dramın iç içe işlendiği bir hikayeyle, at yarışlarının görünürlüğünün artmasında önemli rol oynayan başlı başına bir popüler kültür ürünü olduğunun da altını çizmek gerekiyor.

Bold Pilot ile Karataş'ın 90'lı yıllarda şahit olunan başarılarının ardında, gerçekten de üzerine popüler bir film çekilebilecek kadar eşine zor rastlanır hikayeler yatıyor. Dorsay da, senaryonun içinde işlenen bu insan-at ve insan-insan hikayelerinden hareketle, Yeşilçam'ın yıllardır Karaoğlan'dan Malkoçoğlu'na kadar atın ve atlıların başrolünde olduğu çok sayıda film yaratmasına karşın, böylesi bir filmin ilk kez hazırlandığının altını çizmekte. Nitekim filme popülerlik kazandıran yönlerinden biri, onun gerçekte yaşanmış olaylara dayanması ve ardında izleyicinin ilgisini arttıracak hem duygusal hem de dramatik gerçekler barındırması. Bunların başında da, Halis Karataş'ın Özdemir Atman'ın kızı Begüm Atman'la evliliği ve Begüm Atman Karataş'ın uzun süre mücadele ettiği hastalığına 2014 yılında yenik düşerek hayata gözlerini yumması geliyor.[1243] At yarışlarıyla ilgilenen kişilerin kısmen haberdar oldukları bu aşk hikayesi, oyunun tartışmasız markası olan Gazi Koşusu'nun

[1243] Atilla Dorsay, "İşte Bizim Atlara Fısıldayan Adam'ımız!", **T24**, 08.12.2018, https://t24.com.tr/yazarlar/atilla-dorsay/iste-bizim-atlara-fisildayan-adamimiz,21004 [29.10.2019].

televizyon ekranlarında naklen yayını sayesinde 2014 yılında çok daha geniş bir kitle tarafından öğrenildi. Bunun nedeni, kısa bir süre önce hayat arkadaşını kaybeden Karataş'ın, *Blaze to Win*'le kazandığı 88. Gazi Koşusu'nun finiş çizgisinde alyansını öperek bu zaferini milyonların gözü önünde eşine adamasıydı.[1244] *Bizim İçin Şampiyon*, Karataş ile Atman arasındaki bu aşk hikayesini başarıyla işlerken, filmin sonuna eklenmiş gerçek görüntülerle, hem *Bold Pilot*'la Sihirbaz'ın benzersiz başarılarını hem de Halis-Begüm Karataş birlikteliğini, bunlara tanıklık edenlere yeniden hatırlatan, ilk kez görenlere ise ayrıntılarıyla aktaran özgün bir eserdir. Dolayısıyla, hem yakın tarihi kayıt altına alan bir belge hem de at yarışlarına karşı ilgiyi arttırmayı ve onun basit bir kumar oyunundan çok daha ötesinde anlamlar taşıdığını ispat etmeyi hedefleyen bir popüler kültür ürünüdür.

Bizim İçin Şampiyon, popüler kültürün bir parçası olmasının gereği, henüz gösterime girmeden önce tanıtımını yapabilmek ve toplumda bir merak uyandırmak amacıyla başka popüler kültür öğelerinden de yararlanmıştır. Bunlardan biri, alışılagelmiş fragmanlardan öteye geçen ve dijital paylaşım platformlarında kolaylıkla erişilebilen iki bölümlük bir belgesel, diğeri ise dönemin popüler yerli dizilerinden birinde izleyiciye sunulan örtülü tanıtımlardır. Belgeselden başlamak gerekirse, iki bölümden oluşan ve içinde *Bold Pilot*'a ait görüntülerin yanında atçılık dünyasının üyeleriyle birebir görüşmelere de yer veren bu yapım, *140journos* adlı dijital medya yayıncısı tarafından hazırlanmış ve Aralık 2018'de internet üzerinden erişime açılmıştır. Hem kendi internet sitesinden hem de resmi Youtube hesabı üzerinden yayına giren bu belgeselin, filmin tanıtımı için büyük bir katkı sağladığı düşünülebilir. Aradan geçen yaklaşık bir yılın sonunda, belgeselin birinci bölümü 1 milyon 251 binden fazla, ikinci bölümü ise 720 binden fazla defa görüntülenmiştir.[1245] Dolayısıyla, internet üzerindeki paylaşımların sürekliliği ve eriştiği kitlenin büyüklüğü düşünüldüğünde, *140journos* tarafından hazırlanan bu yapımın bir yılın ardından filmin etkilerini ve popülaritesini canlı tuttuğu söylenebilir.

[1244] "88. Gazi Koşusu'nda duygusal anlar", **CNN Türk**, 29.06.2014, https://www.cnnturk.com/video/spor/diger-sporlar/88-gazi-kosusunda-duygusal-anlar [29.10.2019].
[1245] Dünyanın en popüler video paylaşım platformu olan Youtube üzerinden, 29.10.2019 tarihi itibariyle söz konusu belgeselin ilk bölümü 1.251.765 defa, ikinci bölümü ise 720.536 defa görüntülenmiştir. Birinci Bölüm: "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 1. bölüm (2018) https://www.youtube.com/watch?v=DfMlyXMXOi0, İkinci Bölüm: "Şampiyon: Bold Pilot", **140 Journos**, 2. bölüm (2018) https://www.youtube.com/watch?v=uxxccOINYZY [29.10.2019].

Yerli diziler ise, günümüzde popüler kültürün üretimi ve dolaşımı üzerinde çok büyük etkisi olan, sanatsal yönünden öte doğrudan kâr amacı güden ve kontrolsüz büyümesiyle her geçen gün sinemayı daha fazla tehdit eden bir endüstriyi oluşturmaktadır. İnsanlar, gündelik hayatın sıkıntılarından, bu dizilerdeki kurmaca hayatların büyüsüne kapılarak sıyrılmaya çalışır, kendilerine rol modeller edinir, maruz kaldıkları mesajlarla sosyal ve kültürel değişimler yaşarlar. Aslında yalnızca yerli yapımlara özgü olmayan bu etkiler, özellikle 2000'li yıllarda sayısı artan, yayın süreleri birkaç saate ulaşan, özet görüntüleri ve tekrarlarıyla defalarca, hem de farklı kanallarda karşılaşılabilen yerli diziler için de geçerlidir. Artık toplum, bu dizilerde gördüğü karakterler gibi giyinir, konuşur, davranır, tüketir hale gelmiştir. Diziden örnek aldığı şekilde sevmekte, nefret etmekte, hatta şiddet uygulamaktadır. Kısacası yerli diziler, toplumun özellikle televizyona endeksli bir yaşam süren kesimi için, adeta sosyal yaşamı yönlendiren bir lokomotif gibidir.[1246] Televizyonun ve yerli dizilerin bu etkin rolünün farkında olan *Bizim İçin Şampiyon*'un yapımcıları, filmin görünürlüğüne katkıda bulunması için kolları sıvar ve Ekim 2017'den beri yayınlanarak büyük bir ilgi toplayan (ve yine aynı yapım şirketi tarafından hazırlanan) *Çukur* adlı dizi aracılığıyla, böyle bir filmin yakında gösterime gireceğini televizyon izleyicisine duyurmayı başarır. Dizinin ikinci sezonunun altıncı (Ekim 2018), sekizinci (Kasım 2018) ve on üçüncü (Aralık 2018) bölümlerinde, *Bold Pilot* ve Halis Karataş'a göndermeler yapan diyaloglar, izleyicide merak uyandırmayı başarmış ve sinemanın televizyon dizileriyle süregelen reklam-görünürlük işbirliğine güncel bir örnek olmuştur.[1247]

Çukur, Türkiye'de at yarışlarını işleyen ilk yerli dizi değildir. 2000'lerde gösterimde olan *Çocuklar Duymasın* (2002-2019), *Akasya Durağı* (2008-2012) ve *Arka Sokaklar* (2006-) gibi başka yapımlarda da, at yarışlarına bahis oynayan karakterlere yer verilmiştir. Ancak bu dizilerdeki söz konusu sahnelerde, at yarışlarının insanların ocağını söndüren bir kumar oyunu olduğu, oynayanların adeta birer kumar bağımlısı gibi yansıtıldığı, nadiren kazanılan ikramiyelerin ise bir süre sonra büyük yıkımlar

[1246] Sevgi Can Yağcı Aksel, "Yerli Dizi Serüveninde 37. Sezon", **Beyaz Camın Yerlileri**, der. Sevgi Can Yağcı (Kocaeli: Umuttepe Yayınevi, 2011): 13-14.
[1247] Söz konusu sahnelere, dizinin Youtube kanalında yapılan paylaşımlardan ulaşılabilir: **Çukur**, sezon 2, bölüm 6, 22.10.2018, https://www.youtube.com/watch?v=7fV0ioBld-M [29.10.2019]; **Çukur**, sezon 2, bölüm 8, 05.11.2018, https://www.youtube.com/watch?v=TfhNAAwtAJI [29.10.2019]; **Çukur**, sezon 2, bölüm 13, 10.12.2018, https://www.youtube.com/watch?v=oJe_tOOLCgE [29.10.2019].

yarattığı yönünde mesajlar verilir. Bu açıdan, *Atla Gel Şaban* filmini anımsatırlar. Hâlbuki konunun *Çukur*'daki ele alınış biçimi, 90'lı yıllara damga vurmuş ve kolektif bellekte yer etmiş bir ikiliye karşı duyulan sevgi, hayranlık ve özlem üzerine inşa edilmiştir. Örneğin burada geçen diyaloglardan birinde, *Bold Pilot* ile Karataş'ın başarılarına tanıklık etmiş Cumali (Necip Memili), kendinden daha genç olan fakat bu ikiliyi tanımayan Celasun'a (Kubilay Aka), 1990'lardan belleğinde kalan deneyimlerini bir özlem ve gurur içinde aktarır. Başka bir sahnede ise, filmin gala gecesine giden Cumali'nin, burada karşılaştığı Halis Karataş'la sevgi ve hayranlık dolu diyaloguna yer verilmiştir. Kısacası, sanatsal kaygılarının yanında at yarışlarının popülerliğini arttırma gayesi de güden tarihi ve biyografik bir sinema filmi, dönemin hayli popüler bir televizyon dizisinden başarıyla yararlanmıştır. Dizideki sahneler sayesinde filme karşı ilgi ve farkındalık artmış, iki yapım arasındaki bu işbirliğinden toplumda at yarışlarına olumsuz gözle bakan kesimin bu algısının değişmesi için bir araç olarak yararlanılmıştır.

At yarışları, 1992 itibariyle adım adım naklen yayına geçişle birlikte farklı bir kimlik kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri periyodik düzenlenen en uzun ömürlü sportif organizasyonlardan ve yetişkin oyunlarından biri olmasına karşın, televizyon at yarışlarını bunca yıl boyunca ulaşamadığı kadar büyük bir kesimle buluşturmuştur. Oyuncular için büyük bir konfor, yarışlarla ilgisi olmayanlar içinse bir tanışmayı ifade eder. Televizyon yayını, otuz yıldır süregelen bu hizmetlerini günümüzde de devam ettirmektedir fakat özellikle 2000'li yıllarda, medyanın at yarışlarını daha da popülerleştirmek gibi bir amaç güttüğü de ileri sürülebilir. Gazi Koşularının ulusal kanallarda naklen yayını, bazı jokeylerle atlarının zaman zaman ekrana gelen sıradışı olayları, yerli diziler ve son olarak sinema sektörü, at yarışı oyuncularına müşterek bahisler dışında içerikler sunarken, toplumun önemli bir kesimine de ülkede aktif hipodromlar olduğunu, bu sporun veya oyunun yaşamaya devam ettiğini ve ilgi beklediğini göstermeye çalışmaktadır. Bu popülerleşme hem medya sektörünün hem de TJK'nın ve profesyonel atçıların yarar sağladıkları bir süreç olarak görülebilir. Nitekim 2000'li yıllarda ortaya çıkan bu durumun, aslında bir ihtiyacın sonunda doğduğunu da eklemek yanlış olmaz. Zira 2004'te uygulamaya sokulan yeni bir bahis oyunu, zaten yarım asırdır ülkenin en revaçtaki spor dalı olan futbolu çok kısa bir sürede daha da popüler kılmış ve özellikle genç kesimin bu oyuna gösterdiği ilgi karşısında, at yarışları ve müşterek bahisler ciddi bir rakiple karşı karşıya kalmıştır.

7.3. Eski Oyun, Yeni Rakip: İddaa

İddaa, Spor Toto Teşkilat Başkanlığı tarafından 17 Nisan 2004 tarihinde uygulamaya konan ve 2004-2005 futbol sezonuyla birlikte hızlı bir büyüme ve gelişim evresine giren bir bahis oyunudur.[1248] At yarışları bahislerinden farklı olarak, müşterek bahse değil, sabit ihtimalli bahse dayalı bir yapısı vardır. Yani, bahis oyuncusu yatırdığı paranın karşılığında ne kazanacağını peşinen bilir. İddaa zaman içinde, basketboldan tenise kadar birçok spor dalını bünyesine katıp bunların üzerine de çeşitli bahis oyunları açsa da, kuruluşundan günümüze ağırlıklı olarak futbola endeksli bir yapısı vardır. Futbolun evrensel popülaritesi, görsel medya ve internetin sağladığı olanaklarla ulusal sınırları aşan erişilebilirliği ve taraftarlık üzerinden zaman zaman insanların duygularını sömürerek onları bitmeyen bir tüketime yönlendiren yapısı, İddaa gibi bir oyunun Türkiye'de uygulamaya girişine neden olan başlıca etkenlerdir. Tabii bunların yanında, küresel futbol endüstrisinde dönen paraları ve bu büyük pastadan pay almak isteyen kurumlarla devlet organlarını da unutmamak lazım. Ne de olsa, futbol artık üzerinde büyük paraların döndüğü ticari bir oyundur ve oyunun dışında kalanlar, onun "nimetlerinden" de mahrum kalacaktır.

İddaa'nın da, tıpkı Spor Toto ve at yarışları gibi bir bahis, hatta kısmen Milli Piyango gibi bir şans oyunu olması nedeniyle, toplumun bir kesimince zararlı bir alışkanlık, kısaca bir kumar olarak görüldüğünü peşinen belirtmek gerekiyor. Ne var ki, İddaa'nın futbol gibi kitleleri peşinden sürükleyen bir dala odaklanması, kayıtdışı bahis ekonomisinden "kurtarabildiği" paraları ülkedeki futbol kulüpleriyle paylaşması ve arkasındaki devlet kurumunun varlığı, onu meşrulaştıran ve piyasada tutunmasını, yayılmasını ve büyümesini sağlayan en önemli yönleridir. Nitekim İddaa'nın spora, özellikle de futbol sektörüne büyük katkıları olduğunu savunan kişi ve kurumlar, onun parayla oynanan bir şans ve bahis oyunu olmanın ötesinde, ülke futbolunun gelişimine sağladığı mali desteği ön plana çıkarır. Bu yaklaşıma göre, İddaa'nın varlık gerekçesini şöyle özetlemek mümkün: futbolu zaten toplumun önemli bir kesimi yakından takip ediyor; kimileri zevk ve eğlence kimileriyse ekonomik gerekçelerle futbol maçları üzerine bahis oynuyor; mevcut resmi oyun olan Spor Toto artık bahisçileri tatmin etmiyor ve internet sayesinde pek çok futbolsever parasını yurtdışı merkezli bahis sitelerine yatırıyor. Dolayısıyla, ortada bir bahis tutkusu veya

[1248] "Tarihçe", **Spor Toto Teşkilat Başkanlığı**, http://www.sportoto.gov.tr/sayfa/106/tarihce [31.10.2019].

alışkanlığı var fakat ülkede bunun resmi bir alternatifi olmadığı için, bu alana yatırılan para kayıtdışı ekonomiyi beslemekten başka bir işe yaramıyor. Öyleyse, İddaa sayesinde bu açık kapatılabilir, yurttaşlar güvenilirliği şüpheli yerlere para yatıracaklarına ülkenin resmi bahis oyununa katılabilirler. Böylelikle hem onlar hem ülkenin futbol kulüpleri hem de ulusal futbol endüstrisi birlikte kazanabilir.[1249] Kısacası İddaa, halk arasında yaygın tabirle "kaçak bahis sitelerine" alternatif teşkil eden, futbol bahislerinin çağdaş, cazibeli ve vergilendirilmiş bir uygulamasıdır.

Aradan geçen on beş yılda, devletin İddaa sayesinde bahisler üzerinden vergi toplama amacına kısmen de olsa ulaştığı söylenebilir. Bu hedefe tümüyle ulaşılamamasının nedeni ise, kayıtdışı bahis alışkanlığının günümüzde de devam etmesine dayanır. Bu durumun nedenlerine değinmeden önce, İddaa'nın geride kalan süredeki performansına kısaca bakalım. Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın 2004 yılında ilk kez açtığı İddaa ihalesini, %55'i Turkcell'e, %25'i Yunanistan merkezli Intralot adlı kuruluşa ve %20'si Teknoloji Holding'e ait olan İnteltek AŞ firması kazanır.[1250] Böylece İnteltek, İddaa'nın Türkiye'de oynatılması ve yaygınlaştırılması için yetki kazanan "başbayi" konumuna gelir. Elde ettiği hasılattan belirli oranda bir komisyonu Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'na aktaracak, bu para da Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın denetiminde, kulüplere ve ülkede devam eden spor yatırımlarına ve projelere aktarılacaktır. İnteltek, 2008 ve 2018'de yapılan diğer ihaleleri de kazanarak, bu sistemin günümüze kadar devam etmesini sağlayan kuruluş olur. İddaa'nın gördüğü yoğun ilgi ve topladığı hasılatla ilgili veriler ise çarpıcıdır: ilk yılında 236 milyon lira ciro yapan oyun, 2006'da ilk kez 1 milyar liranın üzerinde satış yapmış; 2008'de 2,3 milyar liraya, 2017-2018 döneminde ise 9 milyar lirayı aşan bir ciroya ulaşmıştır. Başka deyişle, 2004-2018 yılları arasında, İddaa oyununun topladığı hasılat 38,3 kat artmıştır. Ne var ki, on dört yıl içinde, toplamda yaklaşık 58 milyar liralık cironun sadece 3,3 milyar liralık kısmı (toplam gelirin %5.76'sı) spor kulüplerine aktarılmış, İnteltek AŞ'nin elde ettiği kârdan geriye kalan parayla ülke genelinde spor tesisleri

[1249] İsa Altınışık, "Kayıtdışı Ekonomi: İllegal Bahis", **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, s. 13 (2017): 240-246, http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/116/94 [13.05.2020].

[1250] Teknoloji Holding'in tüm hisseleri günümüzde Hitay Holding'e aittir. Hitay Holding ise, İddaa ihalesini kazanan İnteltek AŞ'deki tüm hisselerini 80 milyon USD karşılığında Intralot'a satmıştır. "Biliyor musunuz", **Hitay Holding**, http://www.hitay.com/tr/basin-odasi/biliyor-musunuz [31.10.2019].

inşa edilmiş, reklam ve tanıtım faaliyetleri ile çeşitli projeler hayata geçirilmiştir.[1251] İddaa oyununun, yurttaşlara verdiği zevk ve vaat ettiği umudun yanında, toplanan hasılatla ülke sporunun daha ileriye gideceğine dönük yaklaşımların yeni olmadığını, Spor Toto'nun yürürlüğe girdiği 1959 yılında TBMM'deki tartışmalar ve basına verilen demeçlerde de benzeri görüşleri savunan milletvekilleri olduğunu hatırlatmak lazım.

Bu sayısal veriler, toplumun bu yeni oyuna kısa sürede çok büyük bir ilgi ve katılım gösterdiğinin kanıtı. O halde, bunun gerekçelerini de düşünmek ve İddaa'nın at yarışlarına olan ilgi üzerindeki etkilerini buna göre değerlendirmek gerekir. Öncelikle İddaa da, tıpkı at yarışları gibi bir yetişkin oyunudur. Örneğin, her ne kadar bu kuralın ortaokul ve lise öğrencilerince ihlal edildiğine gündelik hayatta sık sık tanık olunsa da, bu oyuna da on sekiz yaşından küçükler katılamaz. O da oyuncularına para karşılığında keyif, heyecan, eğlence, gündelik sıkıntılardan uzaklaşma olanağı ve elbette yatırdığından daha fazla para vaat eder. Ayrıca at yarışlarının temelde bir oyun olduğunu destekleyen terminoloji, burada da geçerlidir çünkü İddaa da "oynanır."[1252] Milli Piyango gibi sadece talihe bağlı değildir ve başarı için bilgi, emek ve zaman harcanması gerekir. Bu açılardan at yarışlarıyla türdeş sayılabilecek bu oyunu, ondan ayıran en temel özelliği ve gördüğü yoğun ilginin kaynağı ise, odaklandığı spor dalı, yani futboldur.

Türkiye'de futbol, DP döneminde profesyonelleşmiş, 60'lı ve 70'li yıllarda Anadolu sermayesinin gelişimiyle ikinci ve üçüncü ligleri kurulmuş, 12 Eylül sonrasındaysa toplumsal ve siyasal farkındalığı yok etmek için etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Geride kalan yaklaşık kırk yıldır, iktidarların "toplumu oyalamak" için yararlandıkları bir aygıtı durumundadır.[1253] Spor gazetelerinin yaygınlaşması, maçların televizyondan naklen yayını ve her geçen sene sayısı artan alternatif futbol programları (tartışmalar, açık oturumlar, futbol magazin programları, özet görüntüler, yarışmalar vb.) özellikle

[1251] Spor ekonomisti Tuğrul Aksar'ın Sayıştay raporlarından hareketle hazırladığı bu analizi daha ayrıntılı incelemek için Bkz. Tuğrul Aksar, "İddaa'nın Futbola Katkı İddiası!", **Futbol Ekonomisi Endüstriyel Futbol**, http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/122-tugrul-aksar/4459-iddaa-iddaiddaaafutbol.html#_ftnref8 [31.10.2019].

[1252] İddaa'nın reklamlarında insanlar "oynamaya" davet edilir, resmi internet sitesinde katılmak için gereken kurallar "nasıl oynanır" başlığı altında toplanmıştır. "İddaa Nasıl Oynanır?", **İddaa**, https://www.iddaa.com.tr/yardim/iddaa-nasil-oynanir-360 [31.10.2019].

[1253] Mert Kerem Zelyurt, "Türkiye'de Futbolun Tarihine Bir Bakış", **Turkish Studies**, v. 9/2, (2014): 1763-1779, http://www.turkishstudies.net/files/turkishstudies/1731486426_99ZelyurtMertKerem%20sos-1763-1779.pdf [01.11.2019].

televizyonla yetişen genç kuşağın bu oyuna ilgisini arttırmıştır. 90'lı yıllarda spor artık tamamen futbolla özdeşleşmiş haldedir. Bir futbol takımının taraftarı olmak ise, adeta bir aidiyet ve kimlik halini almıştır. Gençliğin büyük bir kesimi ya bir kulübün taraftarı ya da fanatiklik ve holiganlık düzeyinde tutkunu olmuştur. Dolayısıyla bu kitle futbolla yakından ilgilidir çünkü "bir parçası olunan" takımı ve "ezeli" rakipleri yakından takip etmek, sık sık onları düşünmek, sohbetlerde dile getirmek, hatta körü körüne savunmak ya da yermek artık sıradan bir eylemdir. Yeni bin yıla girerken, futbol gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş, hiçbir resmi maç olmayan herhangi bir günün bile başlıca gündem maddeleri arasına girmeyi başarmıştır. 2000'lerin başında Avrupa liglerinin de naklen yayınının gelişimiyle, yurtdışındaki takımlar ve "yıldız" oyuncuları da gençlerin yakın takibine girmeye başlar. Bu toplumsal ortam, İddaa gibi bir oyunun uygulamaya girmesi ve ilgi görmesi için yeterince elverişlidir.

Hem Türkiye ligi hem de Avrupa liglerinin yoğun ilgi görmeye başladığı 90'lı yıllarda, ülkenin iki resmi futbol bahis oyunu Spor Toto ve Spor Loto'dur. Spor Toto'da büyük ikramiye kazanmanın koşulu, ulusal liglerin fikstüründeki her hafta seçilen on altı maçtan on dördünün sonucunu doğru tahmin etmek; Spor Loto'da ise yine aynı liglerden seçilmiş otuz altı maçtan berabere bitecek sekiz tanesini bulmaktır. Ne var ki, hızla yayılan internet sayesinde insanların haber/bilgi alma biçimleri değişmiş, yeni dünyalar keşfedilmeye başlanmış, gündelik hayatta var olan pek çok alternatifle tanışılmıştır. Bunlardan biri de, internet üzerinden erişilebilen ve dünyanın farklı yerlerinden yayın yapan bahis siteleridir. Bu sitelerin, 60'lı yıllardan beri Türkiye'de yürürlükte olan iki bahis oyununun ne kadar "iptidai" olduklarını ortaya çıkardığı söylenebilir. Nitekim buralarda, devletin seçtiği on altı veya otuz altı maça değil, onlarca farklı ligden yüzlerce maçın üzerine bahis oynanabildiği keşfedilmiştir. Ayrıca sadece maçın sonucu üzerine değil, örneğin maçta kaç gol olacağı, hangi takımın ilk golü bulacağı veya bir oyuncunun kırmızı kart görüp görmeyeceği hakkında da bahis oynanabilmektedir. Bu sistemde sadece haftanın ilk maçının başlayacağı saate kadar değil, yedi gün yirmi dört saat bahis oynamak mümkündür çünkü meşin yuvarlak dünyanın hiçbir yerinde durmamaktadır. İnternet kullanımına alışan, kredi kartı veya havale yoluyla internet üzerinden alışveriş yapmayı öğrenen, biraz da futboldan

anladığını düşünen bahis meraklıları nihayet bu alternatifi keşfetmiş ve yasadışı oluşuna aldırmadan, uluslararası bahis sitelerine ilgi göstermeye başlamıştır.[1254]

Toplumun bahislere gösterdiği bu eğilimin ve yenilik arayışının farkına varan devletin ilgili kurumları da bazı önlemler almaya çalışır. Örneğin 1998'de Spor Toto ve Spor Loto oyunlarının içerikleri yenilenir ve oyuna erişimi kolaylaştıracak çözümler üretilir.[1255] Ne var ki bu çabalar sonuç vermez ve 2000 yılında İçişleri Bakanlığı internet kafelerin çalışma esaslarını düzenlemek için bir dizi karar alır. Bunlar arasında, bu mekanlardan bahis sitelerine girişlerin yasaklanması da vardır.[1256] Sonuçta bu yasadışı internet siteleri, insanlara devletin sunduğu iki oyundan çok daha fazlası olabileceğini kanıtlamış; mevcut oyunlara kıyasla daha kolay bir erişim, daha fazla oyun seçeneği ve daha büyük ikramiyeler sunmuştur. Bu durumda devletin başvurduğu nihai çözüm, dışarıya kaçan paraları ve kayıtdışı ekonomiyi besleyen bu bahis eğilimini kontrol altına almak olur. Yani futbol bahislerini yasallaştırmak ve üzerinden vergi toplayabilmek. Nihayet 2004 yılının nisan ayında İddaa adlı resmi bahis oyunu bu amaçlar çerçevesinde uygulamaya girer.

İddaa'nın, kısa sürede bellekte yer edecek ve günümüze kadar kullanımına devam edilecek iki kurumsal rengi vardır: futbol sahalarını çağrıştıran yeşil ve ışığı, bereketi, verimliliği ifade eden, ayrıca dikkati çekme ve kolayca fark edilme özelliği olan sarı.[1257] Logosu ise başarılı bir sembolizm örneğidir: geleneksel bir bahse tutuşma oyunu olan "ladese girmeye" gönderme yapan, dört parmağı kapalı ve sadece serçe parmağı açık duran bir sağ el. Kısa süre içinde bu imge yazılı, görsel ve dijital basında sık sık insanların karşısına çıkmaya başlayacak, önce büyük kentlerde, ardından da tüm yurtta açılan bayilerle daha da belirgin ve kalıcı bir hal alacaktır. Günümüzde bahisçilere sunduğu zengin oyun alternatiflerine kıyasla, ilk yılında daha mütevazı bir program ve oyun türleriyle ortaya çıkan İddaa, bu haliyle bile Spor Toto ve Spor Loto'ya göre çok daha çeşitli bir içeriğe sahiptir. Üstelik oynaması da daha kolaydır. Kazanmak için haftada iki gün çıkan programlarda yer alan, Türkiye Süper Ligi'yle aralarında Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya ve Fransa'nın da olduğu Avrupa'nın

[1254] "Kumarhaneler İnternet'e taşınıyor", **Cumhuriyet**, 09.08.1999; "Bilgi ağı mı, kumarhane mi?", **Cumhuriyet**, 09.01.2001.
[1255] "Spor Loto'da yeni sistem", **Hürriyet**, 04.08.1998, http://www.hurriyet.com.tr/spor-lotoda-yeni-sistem-39032244 [02.11.2019].
[1256] "İnternet cafelere yasak geldi", **Milliyet**, 06.03.2000.
[1257] Mustafa Yağbasan, Nida Aşkın, "Renklerle İletişim ve Ulusal TV Logolarının Göstergebilimsel (Dilbilimsel, Grafiksel, Renksel Analizi)", **Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi**, v. 4, no. 2 (2006): 129, https://dergipark.org.tr/en/pub/fudad/issue/47077/592150 [02.11.2019].

önde gelen liglerindeki maçlardan sadece dört tanesini doğru tahmin etmek yeterlidir. Artık berabere bitecek sekiz maçı bulma veya on altı maçın sonucunu tahmin etme devri tarihe karışmak üzeredir.[1258]

2004 yılında Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü görevini yürüten Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Eski Başkanı Erdenay Oflas, devletin bahislere gösterilen yoğun ilgiyi lehine çevirmek için yaptığı girişimi ve İddaa'nın daha ilk yılı dolmadan ulaşılan hedefi şöyle özetler:

> "Bugün artık dünyamızda bir salgın hastalık haline gelen internet üzerinden bahis oyunları teknolojinin getirdiği bir gerçektir. Asla bunu görmemezlikten gelemeyiz. Mani olamazsınız çünkü illegal bu oyuna devam edilir. Siteler var, çatır çatır oyun oynatılıyor. Bunu devlet olarak neden biz organize etmeyelim görüşünden yola çıktık. Bahis oyunu için önce kendi merkezimizi kurduk. Daha önce Milli Piyango İdaresi'yle beraber kullandığımız bir sistem vardı. Ama bugün kendi merkezimiz var, bayilere terminalleri dağıttık. Şu anda 1.000 terminal ve 2.500 adet bayimiz var. Biz bu sistemi yap-işlet modeli ile gerçekleştirdik ve bunun için de devletten bir kuruş para harcanmadı. Bayi sayısını 4.000'e ulaştırmayı hedefliyoruz. (…) İddaa bir isim, slogan. 'İddia ediyorum, şu maçı falanca takım kazanacak, filanca kaybedecek gibi…' Gerçekten İddaa tahminlerin üzerinde sıçrama yaptı. Yani vatandaş benimsedi. İddaa bir tutku oldu, isteyen 24 saat içinde haftanın 7 günü bu oyunu oynayabilir."[1259]

Oflas'ın altını çizdiği "sıçramayı", İddaa'nın medya aracılığıyla gündelik hayatı saran görünürlüğünden de fark etmek mümkündür. 90'lı yıllarda ardı ardına yayın hayatına başlayan ve neredeyse tamamı futbolla ilgili haberlerden oluşan spor gazeteleri, sayfalarında İddaa'ya özel bölümler ayırmaya, "İddaa otoritesi" olarak tanıtılan tahmincileri kadrosuna katmaya, verdikleri tüyolarla geride kalan haftada okuyucularına ne kadar ikramiye kazandırdıklarıyla övünmeye başlamışlardır. Televizyon ve radyo kanalları da gazetelerden farksız değildir: İddaa'daki maçlarla ilgili tahminlerin paylaşıldığı programlar birbiri ardına yayına başlamış, profesyonel kariyerini noktalayan bazı futbolcular bu programlarda boy göstererek tahminlerine başvurulan uzmanlara dönüşmüştür. Oyuna gösterilen bu yoğun ilgi karşısında, İddaa'nın yöneticileri de boş durmamış, her geçen sene haftalık programa daha fazla ülkeden ligin dahil olmasını ve alternatif oyun türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. On beşinci yılını geride bırakan İddaa'nın günümüz programlarında, İzlanda'dan Japonya'ya, Arjantin'den Avustralya'ya kadar pek çok ülkenin lig veya kupa maçlarına bahis oynanabilmektedir. Üstelik sadece maç sonucuna da değil. Kiminde kaç gol atılacağı, kiminde sadece ilk yarıyı hangi tarafın üstün tamamlayacağı,

[1258] "Bahis çılgınlığının yeni adı İddaa oldu", **Gazete Vatan**, 07.11.2004, http://www.gazetevatan.com/bahis-cilginliginin-yeni-adi-iddaa-oldu-39719-ekonomi/ [02.11.2019].
[1259] "Spor Toto'nun gözbebeği: İddaa", **Cumhuriyet**, 13.10.2004.

kimindeyse sezon sonunda hangi kulübün şampiyonluğa ulaşacağı üzerine türlü bahisler açılmaktadır.

İddaa'nın bu yükselişi elbette medyayla güçlü bir işbirliği içinde gerçekleşmiştir. İddaa'nın uygulamaya girişiyle birlikte, Avrupa liglerinin sezonluk naklen yayın hakları televizyon kanalları arasında adeta bir rekabete dönüşür. İngiltere, İspanya, İtalya gibi popüler liglerden naklen veya özet görüntüleri izleyiciyle buluşturan kanallar reytinglerini arttırırken, sırf bu liglere odaklanan futbol tartışma programları bile ortaya çıkmaya başlar. Bir süre sonra, yabancı futbol liglerinin de bir kısmı paralı/şifreli kanallara geçer. Pastadan aldıkları pay gitgide ufalan diğer kanallar ise, örneğin Belçika 1. Ligi gibi görece daha az ilgi toplayan liglerin maçlarını, Avrupa ülkelerinin federasyon kupası maçlarını, hatta bazen hazırlık/dostluk maçlarını dahi naklen vererek açığı kapatma yoluna giderler. Sonuçta bu maçlara da resmi yoldan bahis oynanabildiğine göre, onların da bir izleyici kitlesinin olabileceği varsayılmaktadır. Bunun yanında, İddaa'nın bahis programına basketbol, tenis, otomobil yarışları, motor sporları gibi dallar da dahil oldukça, yıllardır bu sporların "yüzüne bakmayan" kanallarda bir anda tenis kortlarından veya voleybol salonlarından naklen görüntülerle karşılaşılmaya başlanır. Artık medyada sporla ilgili yapılan tüm yayınlar, hazırlanan programlar ve bunları süsleyen reklamlar, doğrudan İddaa'ya ve bahis oynayan kitleye göre kurgulanmaktadır. Hiçbir ligden naklen yayın hizmeti vermeyen birçok kanalda bile, özellikle haftasonu günlerde, o sırada dünyanın sayısız noktasında oynanan maçların skorlarının sıralandığı bir altyazı bandının dönmesine alışılmıştır. Ekranda bir müzik videosu, haber bülteni, magazin programı ya da reklam yayımlanırken, altta uzayıp giden bandın üzerinde İskoçya 3. Ligi'nden, Almanya 2. Ligi'nden, Çin veya Meksika liglerinden devam eden ya da sona ermiş maçların sonuçları hiç durmadan birbirini takip etmekte ve bahisçilere duyurulmaktadır.

İddaa, medyanın yanında internetin sağladığı olanaklardan da yararlanmayı bilmiştir. 2000'li yıllarda, artık toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasına dönüşen internet temelli haber, bilgi ve meta alışverişi, geleneksel medya okuryazarlığının yanına "yeni medya" veya "online medya okuryazarlığı" kavramlarını eklemiştir. Artık medya tek yönlü değil, çok yönlü ve üretici ile tüketici arasında etkileşimli bir bilgi akışına ortam

sağlamaktadır.[1260] Bu çok yönlü iletişim ortamına bahisler de dahil olmuş ve İddaa'nın hedef kitlesini oluşturan on sekiz yaş üstü bahis oyuncuları da internet üzerinden bu oyuna kolay bir erişim olanağına kavuşmuştur. Bu grubun zaten bir bölümü, İddaa'nın yürürlüğe girişinden önce de yurtdışından yayın yapan ve Türkiye'de yasadışı kabul edilen bahis sitelerinden haberdardır. Bu deneyimi yaşamamış olan kesim ise, Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü'nün gerekliği "kolaylığı" hemen sağlamasıyla 2004 yılında Bilyoner adlı Türkiye'nin ilk resmi elektronik şans oyunları platformuyla tanışır. Yurt çapına yayılmış geniş bir bayi ağı olmasına karşın, İddaa oynamak için bu bayilerden birine gidip kupon doldurmaya gerek yoktur. Bilgisayarlar veya cep telefonlarından birkaç "tıklamayla" tahminler yapılıp Bilyoner üzerinden sonsuz umutlar satın alınabilmektedir. İsmi bile hayal edilmesi zor bir zenginliği, bolluğu ve umudu çağrıştıran Bilyoner'i, benzer çağrışımlar yapan Misli, Tuttur, Nesine gibi başka resmi platformlar takip eder. Bunların yanında, bayiye gidip "geleneksel" yöntemleri yaşatan ve kalemleriyle kupon dolduranların, bahis oynadıkları maçların gidişatını takip edebilecekleri daha nice yerli ve yabancı internet sitesi saymak mümkün.[1261]

İddaa, Türkiye'nin bahis piyasasına 2004 yılında dikkat çekici bir giriş yapmış, görsel ve dijital medyanın toplum üzerindeki hakim gücünden başarıyla yararlanarak kısa sürede büyük bir atılım göstermiştir. 2010 yılında 3 milyar 746 milyon TL'lik cirosuyla %34 oranında bir büyüme yakalayarak, devletin denetimindeki spor bahis organizasyonları arasında dünya ikinciliğine yükselir.[1262] Bu atılımın sosyolojik ve psikolojik gerekçelerini değerlendirmek amacıyla, oyunun beşinci yılını geride bıraktığı 2010 itibariyle bilhassa gençlik üzerindeki olumsuz etkileri hakkında çok sayıda bilimsel araştırma yapılmaya başlanır.[1263] Farklı kentlerde, farklı örneklemler

[1260] Nilüfer Sezer, Nuray Yılmaz Sert, "Online Medya Okuryazarlığının Yetişkinler İçin Önemi - 'Online Haber Sitelerindeki Bannerlera Yönelik Bir İnceleme'", **Online Academic Journal of Information Technology**, c. 4, s. 13 (Güz 2013): 64-65, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867585.pdf [04.11.2019].

[1261] 2000'li yıllarda, başta futbol olmak üzere, pek çok spor dalındaki müsabakalar üzerine bahis oynamak dünya genelinde hayli yaygın bir alışkanlık haline gelmiştir. İnternetin ulusal sınırları aşan bilgi alışverişi olanağı sayesinde, İddaa'nın uygulamaya girdiği 2004 yılı ve sonrasında, spor müsabakalarının sonuçlarına ulaşmak için bahisçilerin yararlandıkları pek çok platformdan bahsedilebilir. Herhangi resmi bir banka hesabı açıp hiçbir para transferi yapmadan, sadece müsabaka sonuçlarının takip edilebildiği bu platformlara verilebilecek birkaç örneği www.mackolik.com, www.sahadan.com, www.livescore.com olarak sıralamak mümkün.

[1262] "İddaa Dünya İkincisi Oldu", **T24**, 17.01.2011, https://t24.com.tr/haber/iddaa-dunya-ikincisi-oldu-istanbul-aa,122640 [08.11.2019].

[1263] Bu araştırmalardan 2010-2018 yılları arasında yayınlanmış birkaç örnek için Bkz. Ruhat Yaşar, "Şans Oyunları ve İddaa", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 9, s. 34 (Güz 2010): 169, https://www.researchgate.net/publication/321887470_SANS_OYUNLARI_VE_IDDAA_GAMBLING_AND_BETS [05.11.2019]; Zeki Coşkuner, Bilal Çoban, Sebahattin Devecioğlu vd. "Wagers' Ideas

düzeyinde, anket veya derinlemesine görüşme yöntemleriyle yapılan bu araştırmalar, çoğunlukla lise ve üniversite çağındaki gençlerin neden, ne sıklıkla, hangi biçimlerde bahis oynadıklarına odaklanmış ve onların bahislerden beklentilerini incelemeye çalışmıştır. Bir kısmına internet üzerinden kolaylıkla ulaşılabilen bu araştırmaların pek parlak sonuçlara ulaşmadıkları ve günümüz gençliğinin futbolu yakından takip ettiği, İddaa başta olmak üzere türlü bahis oyunlarına büyük bir ilgi gösterdiği söylenebilir. Elbette bu ilgi sadece gençlikle sınırlı değil. Araştırma sonuçları, yaş, cinsiyet, gelir veya eğitim düzeyi ayrımı yapmaksızın, neredeyse her aidiyet grubundan futbolla (belki diğer spor dallarıyla da) ilgilenen ve kendisini bu konuda yeterince bilgili gören insanların farklı sıklıklarda ve bütçelerle İddaa oynadıklarını ortaya koyar. Bu durumun, gündelik hayatta kamusal alanda (özellikle İddaa bayilerinde, kahvehanelerde, stadyum çevrelerinde, internet kafelerde) yapılabilecek basit gözlemlerle de kolayca fark edilebileceği söylenmelidir.

Türkiye'de şans oyunlarının son on beş yılına adeta damga vuran İddaa, futboldan anladığını düşünen birçok insanın bu bilgi ve tecrübesini paraya dönüştürmek, boş zamanını eğlenerek veya "kafa dağıtarak" değerlendirmek, bu arada bir yandan da sosyalleşmek ve futbolun belirlediği gündemden uzak kalmamak için başvurduğu, günümüzün popüler yetişkin oyunlarından biridir. Kimi sosyal bilimciler, psikiyatrlar, eğitim uzmanları, hatta devlet yönetiminde söz sahibi olan kişilerce, bireyin ve toplumun ahlakını bozan, insanları kumar oynamaya ve kolay yoldan köşeyi dönmeye sevk eden tehlikeli bir oyundur. Ayrıca kayıtdışı bahis oyunlarını tümüyle ortadan kaldırdığı da söylenemez. Yine de, devletin spor bahisleri üzerinden önemli miktarda vergi toplamasına, çeşitli yatırımlara kaynak yaratmasına ve küresel futbol endüstrisinin yaşamasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu özelliklerinin de

---

On İddaa Who Accommodate Betting Game", **International Journal of Sport Studies**, v. 3, no. 3 (2013): 369-378. https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/9135/A3%20Wagers%e2%80%99%20Ideas%20On.pdf?sequence=1&isAllowed=y [05.11.2019]; Selami Özsoy, Nuran Kandaz Gelen, Nurgül Tezcan Kardaş vd. "Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Spor Medyasını İzleme ve Bahis Oyunu Oynama Alışkanlıkları", **Erciyes İletişim Dergisi,** c. 3, s. 3 (2014): 120-130, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66345 [05.11.2019]; Alp Çelik, "Spor Bahis Oyunlarına Katılımı Etkileyen Faktörler", **Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, v. 3, no. 2 (2016): 89-98, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=496511 [05.11.2019]; Gürkan Bayındır, "Kumar ve Şans Oyunlarına Toplumsal Bakış: Niğde Örneği", **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**, c. 2, s. 2 (2018): 58-83, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599118 [05.11.2019] Yaşar Akça, "Sanal Bahis Siteleri mi ya da Sanal Kumar Siteleri mi?", **Business and Managenment Studies: An International Journal**, v. 7, no. 4 (2019): 1446-1466, https://bmij.org/index.php/1/article/view/1180 [08.11.2019].

katkısıyla, her geçen sene içeriğini ve kapsamını geliştirerek on beşinci yılını geride bırakmıştır.

Peki, İddaa bu süre içinde at yarışları ve onun oyuncuları üzerinde herhangi bir etki yarattı mı? Her ikisinin de bilgi, emek ve zaman gerektiren birer şans oyunu olması ve İddaa'nın hedef kitlesinin at yarışı oyuncularını da kapsaması nedeniyle, böyle bir etkinin varlığı mümkündür. O halde bu soruya yanıt bulmak için, ilk olarak at yarışlarının son on beş yılda topladığı ciroyu ve bunun yıllar bazında değişim hızını, İddaa'nın uygulamaya girdiği 2004 yılı öncesiyle karşılaştırmak doğru olacaktır. Nimet Üyken'in 2000 yılında yayınlanan eserindeki tabloya göre, TJK'nın yıllık yarış geliri 1972'den 2000 yılına kadar düzenli bir artış göstermiştir.[1264] TJK Genel Müdür Yardımcısı Burak Konuk'un paylaştığı ve 2000-2018 yılları arasını gösteren tabloda da hem her sene piste çıkan at sayısında hem de dağıtılan ikramiye tutarlarında, genel olarak 2000 öncesine benzer bir artış trendi olduğu söylenebilir. Bazı yıllarda, dağıtılan ikramiye tutarı bir önceki yıla göre düşüş gösterse de, takip eden yıllarda bu açığın kapandığı, hatta bazen radikal oranlarda yükselişler olduğu görülmektedir. Sözü edilen bu düşüşler arasında ise en dikkat çekici olanı, İddaa'nın yürürlüğe girdiği 2004 sonrasında yaşanmış ve TJK'nın 2005 yılında dağıttığı toplam ikramiye bir önceki yıla göre yaklaşık %13 oranında azalmıştır.[1265] Bu verilerin ışığında, İddaa'nın at yarışlarıyla hiç ilgilenmeyen yeni bir kitlenin şans oyunları pazarına girmesine vesile olduğu gibi, at yarışı oyuncularının da dikkatini çektiği ve oyunlara ayırdıkları bütçelerinin bir kısmını kendi tarafına çekmeyi başardığı söylenebilir. Öyleyse, İddaa'yı at yarışlarına tercih etmenin ya da at yarışlarının yanında İddaa da oynamanın gerekçelerini düşünmek gerekir.

Yukarıda da altı çizildiği gibi, biri sabit ihtimalli, diğeri müşterek bahis türünde oyunlar olsa da, her ikisi de temelinde belli bir bilgi gerektiren, dolayısıyla piyango, lotarya türü kura çekimine dayalı oyunlarının aksine, oyuncusuna kendisinden bir şeyler katmasını sağlayan oyunlardır. Dolayısıyla, başarıya ulaşmak için düzenli bir takip, ilgi, hazırlık, araştırma, kısacası "mesai" gerektirirken, ikisi de oyuncularına

[1264] Üyken, **age**, 261.

[1265] Bu tablodaki verilere göre, TJK 2003'te 144.904.656.659 TL, 2004'te 139.311.045.170.000 TL, 2005'te ise 121.066.137,89 YTL ikramiye dağıtmıştır. 2003 ile 2004 arasında da bir düşüş olsa da, 2004 ile 2005 arasında gerçekleşen düşüş %13 oranına ulaşmıştır. 2000-2018 yılları boyunca gerçekleşecek diğer bir radikal düşüşün 2009 ile 2010 arasında olduğu görülüyor. Ancak buradaki farkın oranı %12'yi geçmemiştir. Aynı dönem içinde bu denli yüksek oranlara ulaşan başka bir düşüşten söz edilemez.

benzer ikramiyeler, duygular, beklentiler ve sosyal kazanımlar sunar. Nasıl ki at yarışlarına bahis oynayan bir kişinin sosyal çevresinde kendisi gibi bu oyuna ilgi gösterenler ve onun yaşadıklarını paylaşanlar varsa, İddaa oynayanlar da benzer bir sosyal ilişki içindedir. Onlar da kuponlarını hazırlarken çevreleriyle görüş alışverişinde bulunur; kazandıklarında sevinçlerini, kaybettiklerinde hüzünlerini birbirileriyle paylaşırlar. Buraya kadar türdeş sayılabilecek bu iki oyun, ilk olarak oyuncularına kazanacakları ikramiyeyi önceden bildirip bildirmeme konusunda ayrışırlar. Zira İddaa sabit ihtimalli bir bahis oyunudur. Yani oyuncusuna, tahminlerinin doğru çıkması sonunda ne kadar kazanacağını önceden kesin olarak bildirir. At yarışları ise müşterek bahis türünde bir oyun olduğu için, kazanılacak ikramiye kaç kişinin hangi ata ne kadar iştirak ettiğine bağlıdır. Başka deyişle, İddaa'daki bir maçta hangi tarafın favori olduğu oyunu oynatan tarafından peşinen ilan edilirken, at yarışlarında hangi atın ne ölçüde favori olacağını oyuncuların eğilimleri belirler. Yani bir oyunun temel unsurlarından olan sonucun belirsizliği hususu at yarışlarında daha ön plandadır. Örneğin yarışlarda 100 liralık bir altılı ganyan oynayan ve tüm tahminleri doğru çıkan bir kimse, eğer tüm koşuları favori atlar kazanırsa yatırdığından düşük bir para alabilir. Yani aslında kazanırken kaybetmiştir. Bu nedenle, yatırdığı paranın karşılığında ne kadar kazanacağını önceden bilmek isteyen, buna göre hayaller kurmayı seven; oyunu estetik bir seyir zevki için değil, yalnızca ikramiye kazanmak için oynayan veya bir miktar para kazanmak için değil, kesinlikle belli bir meblağı elde etmeyi hedefleyen oyuncular için İddaa daha kesin vaatler sunar.

İddaa'nın gördüğü yoğun ilginin diğer bir nedeni, toplumun büyük bir kesimince yakından takip edilen ve günümüzün en popüler spor dalı olan futbola odaklı yapısıdır. Yukarıda ayrıntılı şekilde ele alındığı gibi, Türkiye'deki popülaritesi yarım asırdan uzun bir süreye dayanan, televizyon sayesinde son otuz yılda rakipsiz bir popüler kültür öğesine dönüşen futbol, tabiri caizse bugün "herkesin bildiği" bir alandır. Bir kulüp taraftarı olmanın adeta bir kimlik meselesi halini almasıyla, özellikle genç kuşağın büyük bir kesimi ülke futbolunu "mecburen" yakından takip etmekte, her geçen sene çeşitlenen naklen yayınlar sayesinde Avrupa futboluna gösterilen ilgi de bundan aşağı kalmamaktadır. Medyanın bu katkısıyla, çoğu kimse kendince futboldan anlar. Halk ağzıyla ifade etmek gerekirse, bugün toplumda sayısız "antrenör" ya da "teknik direktör" bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, basit bir İddaa kuponu doldurmak için, üzerine bahis oynanacak takımlar hakkında her zaman

derinlemesine araştırmalar yapmak gerekmez. Futbolun bir spor olmanın ötesine geçen popülaritesi nedeniyle, aslında onunla hiç ilgilenmeyen, belki hiçbir takımın taraftarı olmayan bir yurttaş bile, örneğin İspanya'da Barcelona ve Real Madrid'in, İngiltere'de Manchester United ve Liverpool'un, hatta Yunanistan'da Olympiakos'un, Rusya'da CSKA Moskova'nın "iyi takımlar" olduklarını ve çoğu maçta rakiplerinin karşısında favori gösterileceklerini bilir. Bu, futbolun görünürlük gücüdür ve İddaa'nın kısa sürede kazandığı ilginin başlıca kaynağıdır. Bunun yanında, Brezilya Ligi'nden Afrika Uluslar Kupası'na kadar, üzerine bahis oynanan birçok maçın televizyondan naklen takip edilebilmesi de, İddaa meraklılarını bu oyunun içinde tutan önemli bir etkendir. Hâlbuki büyük ölçüde futbola endeksli bu bahis oyununun aksine, at yarışlarının başlıca unsurları olan atları ve jokeyleri tanımak, hangisinin nasıl bir performans göstereceğini önceden kestirebilmek için özel bir merak ve ilgi gerekir. Muhtemelen Barcelona'nın veya Manchester United'ın, ülkelerinin önde gelen takımları olduğunu bilen çoğu kimse, Ekrem Kurt'u, Halis Karataş'ı, Ahmet Çelik'i veya *Bold Pilot*'ı, *Yavuzhan*'ı, *Grand Ekinoks*'u, *Minimo*'yu aynı ölçüde tanımamaktadır. Ayrıca bilindiği gibi, atları televizyonda izleyebilmek için TJK TV ve TAY TV'den haberdar olmak veya koşu saatinde bir ganyan bayinde bulunmak gerekir. Evde oturup gelişigüzel kanal değiştirirken, dünyanın herhangi bir yerinde bir topun peşinde koşan futbolcular veya onlar hakkında fikir yürüten yorumcuları sık sık görmek mümkünken, dörtnala koşan atlarla karşılaşmak pek olası değildir.

İddaa at yarışlarına kıyasla meraklılarına daha fazla oyun alternatifi sunar. Bu alternatiflerden biri, her geçen sene artan maç sayısı, diğeri ise bu maçlar üzerine oynanabilecek bahislerin çeşitliliğidir. Gerçi at yarışlarında da son yirmi yıl içinde koşu sayısı ve bahis alternatifleri artmıştır. 2000'li yıllara kadar, haftada üç veya dört gün sadece bir hipodromda ortalama yedi-sekiz koşu düzenlenirken, günümüzde her gün ve biri yurtdışından olmak üzere, günde üç ayrı hipodromda yarış düzenlenmektedir. Nadiren bunların bazılarında sadece altı koşu bulunurken, çoğunda yedi ve daha fazla koşu vardır. Koşu sayısına ve mevsimine göre değişmek koşuluyla, genellikle 13.30-14.00 civarında başlayan koşular, gece yarısına kadar yaklaşık her yarım saatte bir düzenlenmektedir. Yine de, son yirmi yıl içinde gerçekleşen bu artışa rağmen, İddaa'nın sunduğu maç sayısı koşulardan çok daha fazladır çünkü haftanın her günü, dünyanın dört bir yanında futbol oynanmakta ve bunların azımsanmayacak bir kısmı üzerine Türkiye'den resmi bahis yapılabilmektedir. Özellikle son on yıl

içinde, Uzakdoğu ve Amerika kıtasındaki futbol liglerinin de dahil olmasıyla, bazı günlerin programındaki ilk maç Türkiye'de henüz gün ağarmadan başlamakta, son maçın tamamlanması ise gece yarısından sonrasını bulabilmektedir. Cebinde parası olan, bahis oynayıp keyif almak ve para kazanmak isteyen bir kimsenin, günün herhangi bir saatinde İddaa bayine gidip içeriden oyun oynamadan ayrılması çok düşük bir ihtimaldir. Eğer bir maçın başlama saatini kaçırdıysa, nasılsa kısa süre sonra bir yenisi başlayacaktır.

Bahis türlerindeki çeşitlilikte, yine İddaa'nın daha geniş bir yelpazesi olduğu söylenebilir. Spor Toto'nun maç sonucunu tahmin etmeye dayanan geleneksel bahis türü olan iki takımdan birinin galibiyetine ya da beraberliğe oynanabilen bahislerin ötesinde, İddaa aradan geçen on beş senede alternatif oyun türlerini çeşitlendirmiştir. Sadece maç sonucunun değil, bunun yanında ilk yarının sonucunu da tahmin etmekle başlayan bu çeşitlilik, günümüzde bir maçtaki toplam gol sayısını, hangi takımın ilk golü bulacağını, hangi futbolcunun gol atacağını ve bunun gibi daha birçok bahis türünün uygulamaya konmasıyla devam etmektedir. Aslında İddaa ortaya çıkmadan çok daha önce, at yarışlarında sunulan bahis türleri Spor Toto'ya, hatta İddaa'nın ilk yıllarına bile kıyasla çok daha çeşitliydi. Örneğin 1930'lu yıllardan beri bir koşunun birincisini, ikincisini, birinci ve ikincisini, bazen de iki koşunun birincisini tahmin etmeye dayalı ganyan, plase, ikili, çifte bahis gibi oyunlar yürürlükteyken, 60'ların sonunda bunların yanına üçlü ve altılı ganyan oyunları da katılmıştı. Yıllar içinde, piste çıkan atların ve düzenlenen koşuların sayısı arttıkça, TJK bazı kalabalık koşuları ilk dört veya beş sırada tamamlayacak atları sıralı veya sırasız şekilde tahmin etmeye dayanan oyunları da uygulamaya koymuştur. Burada, oyunun doğasıyla ilgili çok önemli bir hususun da altını çizmek gerekiyor. At yarışlarındaki tüm oyun türlerine dikkat edilirse, temelde hepsinin benzer bir amaç taşıdığını, yani koşan en başarılı atları, bunların koşuyu tamamlama biçimlerine göre bilmeye dayandığı görülebilir. Başka deyişle, at yarışlarının bahis olanakları, oyunun temel kuralı olan kazanmaya endekslidir. Oyunun başı olduğu gibi, bir de sonu vardır ve yapılan bahsin sonucu, ancak oyunun sonunda belli olur. İddaa'nın sunduğu oyun türlerinin aksine, örneğin at yarışlarında hangi at koşuya başlamayacak, hangisi koşu sırasında tökezleyecek, hangisi koşunun sadece ilk virajını önde geçecek ya da kır erkek at mı, yoksa doru dişi at mı kazanacak gibi oyunlara rastlanmaz. İddaa ile at yarışları bahis türleri arasındaki bu karşılaştırma, birinin diğerinden daha doğru ya da yanlış olduğu gibi bir yargı

taşımamalı. Ancak ilkinin, oyuncuları oyunun doğal kurallarından uzaklaştırabildiğini, ikincisinin ise sadece başarılı olanı bilmeye dayandığı için, at yarışlarının daha geleneksel ve aslında oyunun doğasına daha uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bir futbol maçında hiç gol olmayacağı veya en az bir futbolcunun kırmızı kart göreceği üzerine bahis oynamış bir İddaa meraklısı, o maçı futbolun etik ve estetik değerlerinden uzak bir gözle, sadece ikramiye beklentisi içinde takip eder. Zira sahadaki futbolcunun amacı, karşı takımdaki meslektaşını sakatlamamak, oyun kurallarını ihlal etmemek ve mümkün olduğunca fazla gol atarak maçı kazanmak olmalıdır. Tıpkı piste çıkan atların ve jokeylerin tek amacının, yine etik kurallar içinde, koşuyu birinci tamamlamak olması gerektiği gibi. Bu amaçların aksi yönünde beklentiler doğuran bahis biçimleri sadece İddaa'da vardır ve kimi bahis oyuncularını, sırf ikramiye kazanmak adına, oyunun kurallarının aksi yönünde beklentilere sokarak aslında oyunun doğasını bozar.

Son olarak, günümüz toplumunda gözlendiği kadar çok sayıda "teknik direktöre" at yarışları alanında rastlanmaz. Bu nedenle, at yarışlarına bahis oynamak, İddaa oynamaya nazaran daha özel bir ilgi ve daha derinlemesine bir çalışma gerektirir. Zira at yarışlarında başarılı olacak atları ve jokeyleri tespit edebilmek için, futbol takımlarına kıyasla çok daha fazla dinamik vardır. Bir atın uzun ya da kısa mesafede, kumda ya da çimde, gündüz ya da gece, yumuşak ya da kuru bir pistte, yaz ya da kış aylarında, hatta İstanbul'un ya da Adana'nın ikliminde başarıya ulaşıp ulaşamayacağını tahmin edebilmek için hayli ayrıntılı çalışmalar yapmak gerekir. Atın ne sıklıkla koştuğu, nasıl bir kan hattından geldiği, yakın zamanda bir sakatlık yaşayıp yaşamadığı, iğdiş olup olmadığı, hangi jokeyle daha fazla uyum sağladığı gibi başarıyı belirleyecek daha nice dinamik saymak mümkün. Dolayısıyla bunlar, ancak bu işin meraklılarının emek sarf edeceği, zaman harcayacağı, kafa yoracağı ve tüm bunları yaparken aynı zamanda keyif de alacağı çalışmalar gerektirir. Hâlbuki İddaa, başarıya ulaşmak için bu kadar ayrıntılı hazırlıklar gerektirmeyen, en basit tarafından sadece birkaç futbol maçının sonucunu veya bunlarda gol atılıp atılmayacağını tahmin etmenin yettiği bir oyundur. Kısacası oynaması daha basittir ve bu açıdan bakıldığında da, at yarışlarına kıyasla daha fazla ilgi görmesi olağandır.

Futbolun gündelik hayat üzerinde tartışmasız bir hakimiyet kurduğu 2000'li yıllarda, sahip olduğu tüm olanaklar ve sunduğu oyun çeşitliliğiyle İddaa büyük bir ilgi görmekte, "futbol uzmanlarıyla" dolu topluma sonsuz heyecanlar ve umutlar

sunmaktadır. İddaa'nın kısa sürede elde ettiği bu popülerliğin ardında, medyanın olduğu kadar internet üzerinden oyuna erişim olanağının da tartışmasız büyük payı vardır. Bilhassa teknolojik yenilikleri yakından takip eden genç kuşağın, gerek oyuna katılırken gerekse de oynanmış bir oyunun gidişatını veya sonucunu takip ederken internetten ziyadesiyle yararlandığı söylenebilir. Futbol bahislerine yoğun bir ilgi duyduğu gözlenen toplumun bu genç üyeleri, bahis kuponlarını hazırlamak, oynadıkları kuponu çevreleriyle paylaşmak, bahis oynadıkları maçları naklen seyretmek ya da sadece anlık skorlarını takip etmek için televizyona değil, sıklıkla internete bağlanabilen cep telefonlarına başvurmaktadır. Kısacası internet erişimi ve dijitalleşme şans oyunları alanında da adeta yeni bir çağ başlatmıştır. Geleneksel alışkanlıkları hızla yok eden ve yerlerine yenilerini getiren bu hizmet, yeni bir binyıla girerken at yarışları bahislerinde de uygulamaya konacaktır. Nitekim çağın gerisinde kalanın, bu yarışta da rakiplerinin gerisinde kalması kaçınılmazdır.

7.4. Yeni Binyılda "Tıklanan Atlar", "E-Oyuncular", "Online Yazıcılar"

Türkiye'de internet altyapısıyla ilgili çalışmaların kökleri 1980'lerin ortasına uzansa da, bu ilk girişimlerin yetersiz kalması nedeniyle ODTÜ ve TÜBİTAK tarafından daha güçlü bir ağın tesisi için 1991'de yeni bir proje üretilir. Kurulan altyapı üzerinde denemelerin tamamlanmasıyla, 12 Nisan 1993 itibariyle Türkiye'de internet kullanımına başlanır. İlk aşamada üniversitelerin başını çektiği internet kullanımı, halk arasında da adım adım yaygınlık kazanır ve 90'lı yılların sonuna gelindiğinde Türkçe içerikli pek çok internet sitesi ardı adına hizmet vermeye başlar.[1266] Yeni binyıla girilirken, toplumun özellikle genç ve kentli kesiminin internet üzerinden bilgiye erişme, başka insanlarla tanışma, ticaret ve alışveriş yapma, kısacası yeni dünyaları keşfetme konusunda hayli deneyim kazandığı söylenebilir. Bunun yanında, cep telefonu kullanımının ve telefon üzerinden internete erişimin de yaygınlaşması, yaşamın hızla dijitalleştirmesinin ötesinde, insanları artık daha da hareketli veya günümüzün popüler tabiriyle "mobil" hale getirmiştir. İnternet erişimiyle 2000'li yıllarda ortaya çıkan ya da eskiden beri var olmasına karşın yeni kimlikler edinen pek çok uygulama, gelenek, düşünce ve davranış kalıbı, hatta sosyal ilişki biçimi saymak mümkün. Bunlar, gündelik hayatta insanlara bir dizi kolaylık sağlarken, beraberinde

[1266] "İnternet Tarihi", **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı**, http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php [19.01.2020].

de bir takım yeniliklerin doğmasını mecbur kılmış, hatta kimileri için yeni rekabet alanları yaratmıştır. Örneğin internet üzerinden yapılan yeme-içme alışverişleri, bu alanda çalışan işletmelerin paket ve kurye hizmeti vermesini zorunlu hale getirmiştir. Aksi halde bu olanakları sunan rakipleri karşısında piyasadan yok olup gitmeleri kaçınılmazdır. Tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve perakende satış yapan pek çok firma artık ürünlerini internet üzerinden satmakta, hatta tüketicileri bu yönteme yönlendirerek kentlerdeki mağazalarını kârlılık adına ardı ardına kapatmaktadır. Öte yandan, tüketiciler de artık sadece ürün alışverişinde değil, hizmet alımında da interneti tercih etmektedir. Bir maçın veya konserin biletini almak için, aylar sonra gidilecek bir tatilin rezervasyonu için, hatta herhangi bir alanda çalıştırılacak bir işçinin istihdamı için bile çoğu zaman ilgili gişeye, acenteye veya ajansa kadar gitmek yerine doğrudan internetin aracılığından yararlanılmaktadır.

İnternet sayesinde ortaya çıkan ve kısa sürede benimsenen bu yeni alışkanlıkların gözlendiği alanlardan biri de bahis oyunlarıdır. İddaa oyununun ele alındığı bölümden de hatırlanacağı gibi, 90'lı yılların sonunda toplumun bir kesimi internet üzerinden yurtdışı merkezli bahis şirketleri aracılığıyla oyuna katılmaya başlamış, bunun üzerine birkaç yıl içinde İddaa oyunu yürürlüğe konmuş ve kısa süre içinde internetten de oynanabilir hale getirilmiştir.[1267] Spor Toto Teşkilat Başkanlığı'nın yaptığı bu hamleyi çok geçmeden TJK da gündemine alır ve 2006 yılı itibariyle Türkiye'de koşulan at yarışlarına Bilyoner adlı dijital platform üzerinden resmi bahis kabul edilmeye başlanır. Bilyoner'i, yine Spor Toto, Milli Piyango ve TJK yönetimleriyle anlaşma içinde işletilen Misli, Nesine, Oley gibi başka platformlar takip eder. Oyuna erişimi kolaylaştırmak için atılan bu önemli adımın birkaç gerekçesi vardır. Bunların başında, elbette çağın gereklerine göre hareket etme ve rakiplerin gerisinde kalmama niyeti, hatta belki de zarureti gelir. Diğer önemli gerekçelerden biri de kayıtdışına giden parayı mümkün olduğunca engellemek ve çeşitli nedenlerle ganyan bayine gitmek istemeyen kimi oyunculara bir alternatif yaratmaktır. Bu durumu TJK Genel Müdürü Tuncel Aydın şöyle ifade eder:

> "Tabii ki birçok sebebi var. En önemli sebebi, artık bu dünyada mobilite önemli. Teknolojinin gereği, sana kolaylık sağlaması. Mekandan bağımsız, zamandan bağımsız bir oyun platformu lazım. Bir de o bahsettiğim, at yarışının kamuoyundaki kumar algısından dolayı, kendisini, sadece at yarışı için de geçerli değil bu, bahis oyunlarıyla örtüştürmek istemeyenlerin ganyan bayine girmekle ilgili tereddütleri vardı. Fiziki mekanları olumsuz olan bayilerde vakitlerini harcamak istemeyenler örneğin. (…) Bayiye gitme külfetinden kurtulmaktan ziyade, kolaylıkla

[1267] "Spor bahisleri her yerde", **Cumhuriyet**, 28.04.2004.

ofisindeyken, evindeyken oynamak isteyenler için. Artı, genç nesil dijital ortamlarla ve araçlarla daha haşır neşir."[1268]

Aydın'ın sözünü ettiği bu gerekçeler ışığında, 2005 yılında At Yarışları Müşterek Bahisler Tüzüğü'nde bir düzenleme yapılır ve 2006'da ilk kez at yarışlarına internet üzerinden bahis oynanmaya başlanır. Bu yeni sistemde, bahis oyuncuları öncelikle bir vadesiz TL hesabına sahip olmalı, ardından da oyuna katılacakları dijital platform üzerinde yeni bir oyun hesabı açarak bankadan buraya para yatırmalıdır. Kredi kartıyla oyun oynamaksa bu sistemde söz konusu değildir.[1269] Başka deyişle, dijital platformda hazırlanacak ve yatırılacak elektronik kuponların gerçek birer karşılığı olması ve peşinen ödenmesi beklenir. Demek ki, geleneksel olarak ganyan bayilerinin duvarında asılı olan kural burada da geçerlidir: "veresiye oyun oynanmaz."

2006 başı itibariyle Bilyoner ve yukarıda ismi anılan diğer siteler üzerinden erişime açılan at yarışı bahisleri, 2011 yılında bu platformlardan ayrılır ve bu hizmet TJK'nın kendi altyapısıyla kurduğu "TJK e-bayi" çatısı altında devam eder. Bu yapının varlığı günümüzde de sürmektedir. Aradan geçen sürede bu yapının hiç ara vermeden işlediği düşünülürse, at yarışlarına bahis oynayanlar, internet üzerinden oyuna katılım konusunda on beş yılı geride bırakmışlardır. Bunun pek de kısa bir süre olduğu söylenemez. Öyleyse, bu noktada geriye doğru dönüp, on beş yıllık bu dijitalleşme deneyimine iki tarafın da gözünden bakmak doğru olacaktır. Bunun için, ilk olarak on beş yılın sonunda oyunlara katılım ve oyuncuların geri bildirimleri konusunda TJK'nın beklediği sonuçları alıp almadığını, ardından da dijitalleşmenin oyun kültürüne, yani oyunun geleneksel anlamlarına, ritüellerine, pratiklerine, insan-insan ve insan-mekan ilişkilerine bir etki edip etmediğini incelemeye çalışalım.

Oyunculara bu dijital hizmeti sunan TJK tarafından başlamak gerekirse, Kulüp yetkililerinin konuyla ilgili görüşleri ve paylaştıkları bazı veriler, oyuna internet üzerinden ya da yaygın tabirle "sanal bayiden" katılımın on beş yıl içinde aşağı yukarı beklenen ölçüde gerçekleştiğini gösteriyor. Bu konuda eldeki en somut veri, sanal bayi sisteminin TJK çatısı altında devam ettiği 2011-2019 yılları arasında buraya üye olan oyuncuların sayısındaki düzenli artış. TJK Genel Müdür Yardımcısı Konuk'un paylaştığı verilere göre, Bilyoner vb. platformlardan ayrılıp TJK e-bayi uygulamasına geçilen 2011-2012 yıllarında sanal bayinin 69.976 kişi olan üye sayısı, her sene

[1268] Tuncel Aydın'la 08.11.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan görüşme.
[1269] "Sanal dünyada at yarışı", **Cumhuriyet**, 10.02.2005.

düzenli artışlarla 2019'a gelindiğinde 319.408 kişiye ulaşmış durumda. Her şeyden önce bu niceliksel yükselişin, genel bir ifadeyle oyuncuların sistemden memnuniyetini kanıtladığı ileri sürülebilir. Bu memnuniyetin temelindeyse, insanların her geçen sene internetin sağladığı kolaylıkları daha fazla keşfetmesi, mal ve hizmet alımlarının neredeyse her sektörde gitgide internet üzerinden yapılmaya başlaması, bundan on-on beş sene öncesine kıyasla dolandırıcılık vb. sorunlara karşı daha fazla deneyim kazanılması gibi gerekçeler yatıyor olmalı. Ne de olsa, insanlar yeni bir ürün veya hizmet piyasaya girdiğinde, genellikle önce kendi çevrelerinden, bazen de basından, onunla ilgili olumlu ve olumsuz görüşleri takip ederler. Söz konusu alışverişin ve bunun yönteminin sorunsuz şekilde işlediğine kanaat getirdiklerinde ise, kendileri de bu deneyimi yaşamaya karar verirler. Zaten sistem sorunsuz işliyorsa, büyük olasılıkla kendi çevrelerinde belli bir çoğunluk bu hizmetten yararlanmaya başlamıştır ve artık onların da bu yeni modaya ayak uydurma zamanları gelmiştir.

E-bayi sisteminin üye sayısı düzenli olarak arttığına ve dikkat çekici bir sorun yaşanmadığına göre "çark doğru işliyor" olmalı. Nitekim TJK'nın, bu dijital yapı üzerinden oyunculara sağladığı başka olumlu unsurlar da var. Bunların başında, oyuncuyu matbu kuponu yatırmak için ganyan bayine gitme zahmetinden kurtarması ve Aydın'ın da altını çizdiği gibi, zaten ganyan bayine gitmeyi sevmeyen oyunculara oturdukları yerden, dolayısıyla çevrelerine belli etmeden oyuna katılma imkanı sağlaması geliyor. Bu noktada, ganyan bayilerinin herkes için kalkıp gitmeye üşenilen ya da içeri girmekten imtina edilen yerler olmadığını hatırlatmak lazım. Aksine, ganyan bayileri pek çok oyuncu için sık sık gitmekten, içeride aynı dili konuştuğu ahbaplarıyla buluşmaktan, duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmaktan, kısacası vakit geçirmekten keyif alınan yerlerdir. Ancak bu ortamı sevmeyen ve orada görünmek istemeyen insanlar da olduğundan, e-bayi bu kesim için iyi bir alternatiftir. Öte yandan, ganyan bayine gitmek konusunda bir sıkıntı yaşamayanlar da, pekâlâ bir yarış öncesinde bayiye uzak bir yerde bulunuyor, evden ya da işyerinden bir sebeple ayrılamıyor veya en basit tabirle, kalkıp bayiye kadar gitmeye üşeniyor olabilirler. Bu açıdan bakıldığında da, e-bayi sisteminin tüm kesimlerden oyunculara her koşulda bir kolaylık sunduğu söylenebilir. İnternet üzerinden oyuna katılımın sağladığı avantajlar arasında belki de en güncel ve sıradışı olanı, 2020 yılının ilk çeyreğinde tüm dünyayı etkisi altına alan ve gündelik hayatın akışını derinden etkileyen Yeni Koronavirüs

(Covid-19)[1270] salgını döneminde, oyuncuları ganyan bayine gitme riskinden kurtarıp, evlerinden çıkmadan bahis oynayabilme fırsatı sunmasıdır. Oyunun yıllara uzanan rutinini değiştiren bu sıradışı durum ve e-bayi sisteminin bu konuda sağladığı avantaj, takip eden bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Yine e-bayi sistemiyle gündeme gelen başka bir yenilik, tıpkı yatırılan kupon gibi, gişeden alınan oynanmış bahis biletinin de dijital hale gelmesidir. Bu sayede, kağıttan tasarruf edilebildiği gibi, hem TJK hem de oyuncu açısından bazı kolaylıklar söz konusudur. Örneğin internet üzerinden oyun öncesinde, TJK'nın oyuna katılanların demografik bilgilerini toplayarak, onların oyun oynama tercihlerine göre çeşitli analizler yapması ya da kampanyalar düzenlemesi pek kolay değildi. Ne de olsa, dijitalleşmeden önce bayide kuponunu yatıran da, ikramiyesini tahsil eden de anonim kişilerdi. Unutulmamalı ki, mahallede kimin hangi bahse ne kadar para yatırdığını ve karşılığında ne kazandığını, ancak oradaki sözlü iletişime ve güven ilişkisine sahip olanlar bilebilir. Hâlbuki e-bayi sistemi, bu anonim alışverişi kısmen de olsa ortadan kaldırmakta, örneğin oyuncuların en yoğun olarak hangi saat aralığında, hangi bahis oyunlarına, ne kadar para yatırdıklarını takip etmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu durum, TJK açısından yararlı sayılabilecek bir veri toplama biçimi olmakla birlikte, oyuncular açısından olumlu ya da olumsuz anlamlar ifade edebilir. Örneğin kimi oyuncu, son bir ay içinde at yarışlarına ne kadar para yatırdığının bilinmesini istemiyor olabilir. Ne var ki, burada yine oyunun temel kurallarından biri olan "oyuna kendi rızasıyla katılma" koşulu gündeme gelir. Sonuçta e-bayi sistemine geçişle birlikte, TJK ülkedeki ganyan bayilerini toptan kapatmamış, aksine bunu bir alternatif olarak piyasa sokmuştur. Oyuna e-bayi üzerinden katılmak ya da eski usule devam edip kuponunu bayiden yatırmak, oyuncunun kendi tercihine kalmıştır.

On beş yıla uzanan dijitalleşmenin oyun oynama kültüründe yaratmış olabileceği dönüşümlere geçmeden önce, son bir soruya daha yanıt aramak gerekir: acaba bu yeni yöntem, kayıtdışı bahisle mücadele konusunda bir yarar sağladı mı? Bilindiği gibi, İddaa'nın ortaya çıkması ve beraberinde bu oyuna internet üzerinden erişim olanağı sağlanması, toplumun futbol bahislerine karşı yatkınlığını yasadışı yollarla halletmesini engellemeyi amaçlıyordu. Benzer bir durum at yarışı oyuncuları için de

[1270] "Covid-19 Yeni Koronavirüs Hastalığı", **TC Sağlık Bakanlığı**, https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-na-yakalanmamak-i-cin-oneriler [25.04.2020].

geçerli olabileceği gibi, bu alanın müdavimlerinin futbol bahis meraklıları kadar yasadışı dijital alternatiflere başvurduklarını ileri sürmek biraz zor. Zira futbol bahislerinin aksine, at yarışı bahisleri zaten Erken Cumhuriyet yıllarından beri ülkede düzenlenmektedir. Dolayısıyla ortada uzun zamana yayılmış bir gelenek ve kuşaklararası bir kültürel aktarım vardır. Öte yandan, futbolun evrensel popülaritesi nedeniyle, örneğin Barcelona'nın, Juventus'un veya Beşiktaş'ın basit bir lig maçı üzerine bahis oynanabilecek sayısız internet sitesi kolayca bulunurken, Veliefendi'de veya Buca'da koşulan bir yarış üzerine bahis hizmeti sunan yabancı kaynaklı bir siteyi arayıp bulmak öyle pek kolay değildir. Buna karşın, TJK'nın ve Tarım Bakanlığı'nın sunduğu bahis hizmetinden memnun olmayan, örneğin ikramiyelerden çok fazla kesinti yapıldığını düşünenler için, zaten "yazıcılık" denen geleneksel bir kayıtdışı alternatif vardır. Herhangi bir nedenle kayıtdışına yönelen bahis oyuncusu, internette ülkesindeki yarışları aramak yerine, kahvehanedeki mafyayla iletişime geçerek riski göze alıp işini halledebilir. E-bayi sisteminin kayıtdışıyla mücadeleye sağladığı katkı işte bu noktada ortaya çıkar çünkü yazıcılara başvuranlar arasında, sadece mevcut oyun kurallarından memnun olmayanlar değil, örneğin yaşadığı yörede bir ganyan bayi bulunmayan oyuncular da vardır. Sonuçta TJK'nın yurt genelinde her kent ve ilçe merkezinde bir bayisi yoktur fakat buralarda yaşayan insanlar da pekâlâ at yarışlarını takip ediyor ve bahis oynamak istiyor olabilirler. Tuncel Aydın, bu sorunu ve e-bayi sisteminin çözüm için katkısını şöyle özetler:

> "Kayıt dışıyla mücadele noktasında katkısı oldu. Bunu nasıl ölçümlüyorsunuz? Şimdi sizin, sokak bayisindeki artış oranlarınız var, bir de elektronik ortamdaki artış oranlarınız var. Bu ortamlardaki satış artışı farklılıklarının tabii başka parametreleri de var. Yani onu sadece kayıt dışına yormamak gerekiyor ama esas önlenecek şey, yarışsevere verilecek payın yükseltilmesiyle alakalı. Orada herhangi bir fark olmadığı için, onları legal ortama çekmek, dağıtılacak yüzdenin daha da artmasıyla alakalı. Dolayısıyla sanal bayiliğin direkt olarak kayıt dışını önleme noktasında bir farkı olmamakla birlikte, işin kolay olması [açısından önemli]. 81 il, 900 küsur ilçe var, sen bütün ilçelere ulaşamamışsın, 200-300 ilçedesin, 600 ilçede yoksun, buradaki vatandaşlar kahvede yasadışı oynayanlarla bu bahis isteğini, eğilimini tatmin ediyor ama e-bayi olunca ne oluyor? Daha güvenli bir ortam olduğu için legal ortama geliyor. Yani elektronik bayinin devreye girmesi, sokak bayisine ulaşılamadığından dolayı yasadışına kayanı kendine çekme açısından önemli."[1271]

Demek ki e-bayi sistemi, herhangi bir nedenle yaşadığı bölgedeki ganyan bayine gidemeyen veya gitmek istemeyenlerin yanında, zaten yaşadığı bölgede bayi bulunmayanlar için de iyi bir alternatif olmuş ve bu oyuncuların yazıcılara olan bağımlılıklarını kısmen sona erdirmiştir. Ne var ki, e-bayi doğrudan kayıtdışına giden

[1271] Tuncel Aydın'la 08.11.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

paraları yasal ortama çekmek için yeterli bir sistem değildir. Zira oyuna katılabilmek için her türlü olanağa sahip olup yine de kayıtdışı yolları tercih edenlerin bu yönelimlerinin gerekçesi, devletin oynanan oyundan ve kazanılan ikramiyeden yaptığı yüksek oranlı vergi kesintisidir. Bu kesinti, "istisna tutarı" denen bir miktarın üzerindeki ikramiyelerde geçerlidir ve ikramiye tahsilatı ister hipodromdaki bayiden ister e-bayiden yapılsın, söz konusu vergi o anda oyuncudan peşinen kesilir. 2020 yılında, üzerinden vergi kesintisi yapılmayan istisna tutar 7.060 TL'dir ve bu tutarın üzerinde bir ikramiye kazanılırsa, devlet bunun %20'sine vergi olarak el koymaktadır.[1272] Örneğin tüm tahminleri doğru tutan ve 10.000 TL'lik bir ikramiye kazanan bir oyuncu, istisna tutarının üzerinde bir kazanç elde ettiği için bu ikramiyenin ancak 8.000 TL'sini tahsil edebilmektedir. Dünya standartlarında hayli yüksek bir oranı ifade eden %20'lik bu kesinti, bahis oyuncularının kayıtdışına yönelmelerinin tartışmasız başlıca nedenidir. Öte yandan Kuyumciyan, bu yüksek kesinti nedeniyle, Türkiye'de oyuncuların sadece kayıtdışına değil, ganyan veya plase gibi koşu başına bahis oynamak yerine altılı ganyan gibi oyunlara da yöneldiklerini düşünmektedir:

> "Kesintiler bizde çok olduğu için, ganyan, plase, ikili gibi oyunlar cazibesini yitirmiştir. Altılıda da kesinti yüksektir ama altılıyı bulmak zor olduğundan, 10 bin lira kazandığında [bunu fark etmezsin]. Halbuki 10 bin lira da kesilmiştir, farkında değilsin. Ama Amerika'da, İngiltere'de at koşsun, en favori atın ganyanı örneğin 2 lira 80 kuruş veya 4 lira 20 kuruş. (…) Onun için, ganyan ve plase gibi oyunlar Batı'da baş oyunlar olmasına rağmen, bizde son oyun olmuştur. Nedeni, tamamen kesintilerin yüksek olmasındandır."[1273]

TJK'nın dijitalleşme konusunda yaptığı yatırımlar sayesinde oyuna internet üzerinden yasal ve güvenli yollarla katılmak mümkünken, aynı dönemde yazıcıların da boş durdukları ve çağın gerisinde kaldıkları düşünülmemeli. Aksine, yazıcılık denen kurum da sadece Türkiye'de değil, dünya genelinde dijitalleşmeye başlamış ve ülkelerin yasal boşluklarından yararlanarak artık ulusal sınırları aşan bir erişime ulaşmıştır. Merkezi yurtdışında bir ülkede, hatta çoğu zaman okyanusun ortasındaki bir adada yer alan uluslararası bahis şirketlerinin internet üzerinden sundukları oyuna katılım olanakları, aslında geleneksel yazıcılık işinin güncel bir versiyonudur. Yıllardır kahvehanelerdeki yazıcılarla mücadele halindeki TJK, internet temelli kayıtdışı bahsin günümüzde pek çok ülkede yarattığı sıkıntıları ve çözüm önerilerini masaya yatırmak amacıyla, 2009 yılında Ankara'da uluslararası bir seminer

[1272] "Kazançlı Biletler Nasıl Ödenir?", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/Yarissever/Static/Page/Odeme [31.01.2020].
[1273] Arek Kuyumciyan'la 03.07.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

düzenlemiştir. "At Yarışlarında Yasadışı Bahisle Mücadele" başlıklı bu seminerde, farklı ülkelerden davetli uzmanlarca yapılan sunumlar, kayıtdışı bahis sorununun evrensel boyutunu açıkça ortaya koyar. Örneğin seminere İngiltere'den katılan Simon Holliday Çin merkezli kayıtdışı bahis pazarının İngiltere'de ve dünya genelinde yarattığı sıkıntıları aktarırken, Fransa'dan katılan Aymeric Verlet ise Cebelitarık ve Malta üzerinden oynanan bahisler nedeniyle ülkesindeki vergi kaybını ve yasal bahis operatörlerinin uğradıkları zararı gündeme getirmiştir.[1274] Durum Türkiye'de de pek farklı değil. Nitekim 2000'lerin ilk on yılı boyunca, kayıtdışı bahislerle ilgili basına yansıyan pek çok haberle karşılaşmak mümkün. Tespit edilen yasadışı bahis siteleri, polis baskını yapılan internet kafeler ve gözaltına alınan oyuncularla ilgili bu haberlerde doğrudan at yarışı bahislerinden belki açıkça söz edilmiyor. Ancak, futbolun başını çektiği neredeyse her dalda açılan bahislere büyük bir ilgi olduğu ve bunun hem devlet hem de ilgili kurumlar için yarattığı maddi kayıp artık herkesin malumu.[1275] TJK'nın düzenlediği seminerde, Türkiye'deki durumu çeşitli örneklerle aktaran Emniyet Müdürü Mehmet Tüzel'in hazırladığı ve yasadışı bahis oynanan mekanları sıraladığı listeye göre, artık internet erişiminin bulunduğu neredeyse her yerin adeta potansiyel bir suç mahalli olabileceği görülüyor. Zira liste kahvehanelerden lokallere, kulüplerden evlere kadar akla gelen her türlü özel ve kamusal alanı kapsamakta. Hedeflenen sonuca ulaşabilmek içinse, aşağı yukarı tüm katılımcıların önerileri aynı: ülkelerin ilgili yasalarının yeniden düzenlenmesi, emniyet güçleriyle işbirliği yapılması ve elbette yasal bahislerde ikramiyelerden yapılan vergi kesintilerinin azaltılması.[1276]

Önce Bilyoner vb. platformlar, ardından da TJK e-bayi sistemiyle içine girilen bu yeni dijital dönemin koşullarını, gerekçelerini ve farklı taraflar için sağladığı/sağlayamadığı katkıları inceledikten sonra, şimdi bu sistemin oyunun geleneksel alışkanlıklarında, jargonunda ve ritüellerinde herhangi bir değişim yaratıp yaratmadığına bakılabilir. Ne de olsa, bir zamanlar duvardaki biletleri koparmakla başlayan süreç, önce birkaç nüshalık kuponları kalemle doldurarak devam etmiş, ardından elektromekanik sistemle günümüzde kullanılan barkotlu kuponlara geçilmiştir. Şimdiyse, bir ekran üzerinde isimleri sıralanan atların numaralarına

[1274] Türkiye Jokey Kulübü, **At Yarışlarında Yasadışı Bahisle Mücadele** (İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2009), 124-149.
[1275] "Yasadışı bahse büyük darbe", **Cumhuriyet**, 19.02.2010.
[1276] Bu seminerde sunulan tüm tebliğlere, tartışılan konulara ve çözüm önerilerine ulaşmak için Bkz. **At Yarışlarında Yasadışı Bahisle Mücadele**…

"tıklama" dönemine girilmiş, hatta kalemler bile gitgide hükmünü kaybetmeye başlamıştır. Tıpkı yıllar boyu sayfalarca basılan bültenler, matbu kuponlar, hatta bir zamanlar oyuna katılmak için kalkıp gidilmesi şart olan ganyan bayileri ve hipodromlar gibi.

İnternet erişimi, her şeyden evvel oyun alanının sınırlarını genişletmiştir. Kendisine bir TJK e-bayi hesabı açan oyuncunun artık hipodroma veya ganyan bayine gitmesine gerek kalmamış, oturduğu yerden oyuna katılması mümkün hale gelmiştir. Yeter ki bulunduğu yerde bir internet bağlantısı ve hesabında bahis oynayacak kadar parası olsun. Cumhuriyet tarihi boyunca, oyuna katılabilmek için kentin merkezinden kalkıp Veliefendi'ye veya Buca'ya kadar trenle gidenleri, öğle arasında işyerinden çıkıp Taksim'deki gişeye koşanları, kahvehaneden telefonla koşuların sonuçlarını öğrenenleri ve hipodromdaki kapalı devre televizyondan atları izlemeye çalışanları hatırlayınca, internet erişiminin oyun alanının sınırlarını nereden nereye getirdiği daha iyi anlaşılabilir. Günümüzde tahmin yapmak için gidip bir gazete satın almak, yapılan tahminleri bir bilete dönüştürmek, hatta üzerine bahis oynanan atları seyretmek için yer değiştirmeye lüzum yok çünkü tüm bu olanakları sabah akşam elimizden düşürmediğimiz yeni dostlarımız olan cep telefonlarımız bize sağlıyor. Hatta bunlardan daha ötesi bile var. İnternete bağlı bir bilgisayarın veya telefonun ekranı üzerinden, örneğin atların son galoplarını karşılaştırmak, şüphe duyulan bir atın geçmişteki bir koşusunun tekrarını izlemek, uzman tahmincilerin paylaştıkları tüyolara ulaşmak ve tüm bu dinamikleri birleştirip hazırlanan kuponu "online" yatırmak gayet kolay. Öyle ki, özellikle altılı veya üçlü ganyan gibi kombine oyunlara katılanların, tahminlerini bütçeleriyle denkleştirmek için mutlaka yaptıkları bir iş olan, işaretlenmiş at sayısını birim fiyatla çarpma, yani "kupon bedelini hesaplama" işini bile e-bayi sistemi kendiliğinden yapıyor. Oyuncu, hazırladığı kuponun bedelini, sistemdeki "oyna" butonuna basmadan önce karşısında görüyor, bütçesine göre sadece birkaç "tıklamayla" istediği atları kuponuna ekliyor ya da çıkarıyor. Kupon bedelini hesaplamak aslında basit bir çarpma işlemidir ve hiçbir oyuncu için zorlanacak, kaçınılacak, üşenilecek bir iş değildir. Hatta sahada yapılan gözlemlerden, düzenli oyun oynayan kişilerin artık bu çarpma işlemlerini adeta birer matematik uzmanı gibi ezbere yaptıkları bile söylenebilir. Dolayısıyla, e-bayide kuponun bedelinin otomatik olarak hesaplanması oyuncu için büyük bir hizmet anlamı taşımasa da, yine de yakın bir geçmişte var olmayan bir uygulamadır ve oyunun geleneksel ritüellerinden birini

fark ettirmeden değiştirmesi söz konusudur. Tüm bu örneklerin gösterdiği gibi, internet sayesinde oyun oynamak, tahminleri oluşturmak, koşuları seyretmek, hatta kazanılan ikramiyenin kısa sürede hesaba aktarıldığını görmek artık çok kolay ve zahmetsiz bir hale gelmiştir. Peki, ya bu oyunu diğerlerinden ayıran temel özelliği, yani at yarışlarının oyuncularına paranın ötesinde sunduğu anlamlar ve kazanımlara ne olacak?

Bu çalışma boyunca sıklıkla vurgulandığı gibi, at yarışları bir "muhabbet oyunudur." Oyun öncesinde ders çalışırken, atları hipodromda veya televizyon başında seyrederken, hatta tamamlanan bir koşunun değerlendirmesini yaparken sosyal bir ortama ihtiyaç duyulur. Zira bir oyuncunun oyundan keyif alabilmesi için tüm bu süreçleri yanındaki arkadaşlarıyla, dostlarıyla, aynı dili konuştuğu ve benzer duyguları paylaştığı başka oyuncularla birlikte yaşaması önemlidir. Doğru yapılan bir tahminin sevinci ve gururu ya da yanlış bir kararın yarattığı hüzün ve kızgınlık ancak çevredekilerle paylaşılırsa anlam kazanır. Kim bilir, belki onların da kuponları "devam ediyordur" ya da onlar da az önce "yatmıştır." Sonuç ne olursa olsun, benzer umutlar, beklentiler, heyecanlar bir sonraki koşuya yine birlikte taşınacaktır. Hipodromlar, ganyan bayileri, kahvehaneler sadece birkaç dakika önce tamamlanan bir koşu üzerine belki de dakikalarca sürecek bir tartışmanın yapıldığı, bir sonraki koşuyla ilgili engin görüşlerin havada uçuştuğu yerlerdir. "Oğlum bu at geçilmez demedim mi", "vallahi tek atacaktım", "ulan bunu yazdım çıkardım", "aslında diğer kuponuma yazmıştım", "hepsi yaptık favori geldi", "şimdiki ayağa ne diyorsun?" gibi kalıplaşmış ve yalnızca bu mekanlarda işitilebilecek daha nice söz öbeği sayılabilir. Bir de bu oyuna özgü, bu oyunun tüm oyuncularının bildiği bir tabir daha vardır: "pencere". Kuponunda birbirini takip eden numaralı atları işaretleyen bir oyuncu, eğer arada bir numarayı işaretlemediyse, buna pencere denir. Örneğin 1'den 7'ye kadar sıralanan atlar içinde herhangi biri, herhangi bir nedenle işaretlenmemişse, orada "açık kalmış bir pencere" vardır ve adeta evrensel bir totem gibi, işaretlenmemiş bu atın kazanacağına, yani pencereden rüzgar gireceğine inanılır. Bu nedenle, sayısız oyuncunun açık bıraktığı nice pencereden, ne güçlü rüzgarlar esmiştir bugüne kadar. Çoğu oyuncu gibi, Kuyumciyan'ın kuponlarında da:

> "Bir de pencere bırakmak diye bir tabir var. 3, 4, 5'i yazmış, 6'yı yazmaz, 7, 8,… Gider o at gelir. 'Bak, pencere bıraktık, geldi' gibi. Benim başıma da çok gelmiştir. Eskiden oynardım altılı,

şimdi üşeniyorum uğraşmaya. Son anda bir tane siliyorsun veyahut 50 liralık altılı oynayacaksın, 70 lira tutuyor. Bir yerlerden at çıkarıyorsun, çıkardığın at geliyor. Tesadüf…"[1277]

Bunlar, bu oyunun kadim geleneklerindendir. Tıpkı elindeki bültenden memnun olmayanların yanındakinin bültenine göz atması, parası bitenlerin yeni bir kupon yapmak için kendisine ortak arayışına girmesi veya bir anda ortaya çıkan ve "devam eden kupon" satanlarla pazarlıklara başlanması gibi. Sevinç naraları ile küfürler sadece bu sosyal ortamlarda birbirine karışır. Bir hışımla kuponunu parçalayanlar ile kahkahalar içinde birbirine sarılanlar yan yanadır. Bazı sigaralar mutluluktan, bazılarıysa sinirden yakılır. Kimileri kadehlerini bir sonraki koşu için daha sert tokuştururken, kimilerinin garsondan hesabı isteme vakti gelmiştir. Eğer at yarışları bir oyunsa, bu oyunu anlamlı kılan işte bu sosyal ortamlar ve paylaşımlardır. Hiçbir loto, piyango, hatta harita üzerinde yerini bilmediği ülkelerin maçlarına bahis yapan çoğu İddaa oyuncusunun tecrübe etmediği paylaşımlar. Ne var ki, sağladığı tüm kolaylıklara rağmen, internet üzerinden oyuna katılma tercihi gitgide bu ortamları tenhalaştırmaya, ilişkileri ve paylaşımları azaltmaya başlamıştır.

İnternet erişiminin, insanlara yeni ufuklar açmanın yanında pek çok beşeri ilişkiyi ve sosyalleşme biçimini de kısa süre içinde radikal biçimde değiştirdiği rahatlıkla söylenebilir. Bilhassa akıllı cep telefonlarının yaygınlaşmasıyla, artık dış dünyayla yapılan bilgi alışverişi tamamen bu araçlarla sınırlı bir hale gelmiştir. Haberler gazetelerin internet sayfalarından okunmakta, güncel olaylar sosyal medya üzerinden takip edilmekte, hatta en etkili kültürleme araçlarından biri olan televizyonun bile "pabucu dama atılmak" üzeredir. İnternetle birlikte zaman mevhumu da adeta "allak bullak" olmuştur çünkü bilgiye ulaşmak için sınırsız bir özgürlük söz konusudur. Artık akşam kuşağındaki bir filmi izlemek için aile üyelerinin belli bir saatte bir araya gelmeleri gerekmez çünkü istedikleri filmi istedikleri saatte, hatta kendi odalarına çekilip tek başlarına izleyebilirler. Tıpkı at yarışı oyuncularının, koşu saati yaklaştığında ganyan bayilerinde gitgide daha az buluşmaya başlaması gibi. Zira yukarıda da sözü edildiği üzere, oyuna katılmak için bayiye kadar gitme şartı ortadan kalktığı gibi, üzerine bahis oynanan koşuyu izlemek için de çevrede bir televizyon aramaya gerek kalmamıştır. 90'lı yılların başında televizyon yayını sayesinde evin içinde koşmaya başlayan atlar, artık bu dört duvarın ötesine geçerek cepteki telefonun ufacık ekranında piste çıkmaktadır. Ne TJK TV hizmeti sunan bir Digitürk aboneliği

[1277] Arek Kuyumciyan'la 03.07.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

ne de uydu bağlantısıyla TAY TV'nin izlenebildiği bir televizyon aramaya gerek vardır. Artık insanlar işyerlerinde çalışırken, otobüsle bir yere giderken, hatta stadyumda maç seyrederken veya plajda güneşlenirken bile koşu saati geldiğinde telefonlarını açıp, sadece birkaç dokunuşla yarış yayınına hızla bağlanmaktadır. Ne var ki, çoğu zaman coşkularını ve hüzünlerini tek başlarına yaşayarak.

Oyuna internet üzerinden katılım, oyuncuları gitgide yalnızlaştırmakta, oyunun geleneksel alanları olan hipodromlar ve ganyan bayilerinin varlıklarını sorgulanır hale getirmektedir. Son yıllarda bayilerin içi ve hipodromların tribünleri eskiye nazaran daha boş bir haldedir. Bu tenhalık, oyunun temel dinamiklerinden biri olan sosyal çevreyle sürdürülen paylaşımları azaltmaya, hatta belki de yok etmeye başlamıştır. Kamusal alandaki buluşmalar ortadan kalktıkça, oynanan oyun üzerine yapılan sohbetler de ortadan kalkar. Yarış programına, geçmiş koşularla ilgili bilgilere, hatta aradığı tüyolara internet üzerinden ulaşmayı başaranlar, artık yarış öncesinde bu bilgileri almak için bayiye gitmemeye başlar. Koşuların ardından cebindeki kuponunu yanındaki arkadaşına gösterenler ise, yerlerini cep telefonunun ekranını açıp dijital kuponunu çevresine gösterenlere bırakmamıştır çünkü telefonundan oyuna katılanlar zaten çoğunlukla yarışları hipodromda değil, başka bir yerde izlemektedir. Belki başarılarını ve gururlarını çevreleriyle paylaşmak isteyenler, kazançlı e-kuponlarının görüntülerini, dijital yollarla çevrelerine iletiyorlardır. Bu çalışma boyunca hipodrom ve ganyan bayilerinde yapılan bu gözlemleri, Burak Konuk da kurumsal bir bakışla doğrulamaktadır:

> "Teknolojik imkanların çoğaldığı bu dönemde artık hipodromlarda yarış izlemenin veya bahis yapmanın her sene giderek azaldığını söylememiz gerek. Direkt at sahibi, antrenör vb. paydaşlar veya yakınları veya sektörü yakından izleyenlerin haricinde hipodromlarda Gazi Koşusu vb. özel etkinlikler dışında çok ciddi bir kalabalık olduğunu söylemek yanlış olur. Bunun da temel sebebinin, artık her yerden cep telefonu üzerinden yarış izlenebileceği gibi bahis de yapabilme özelliği olduğunu düşünüyorum."[1278]

Konuk'un altını çizdiği husus, sayısı yıllar içinde azalsa da hipodromlarda her dönem bir izleyici kitlesinin mutlaka var olacağını göstermesi açısından önemlidir. Nitekim bir yarış gününde, tribünleri veya pistin çevresini dolduranlar yalnızca bahis oyuncuları değil, sahadaki atların ilgilileri olan yarışseverlerdir. Kimi bir atın sahibi, kimi bir diğerinin antrenörü, kimiyse belki de bunların sadece bir ahbabı veya dostudur. Atlar üzerine bahis oynasalar da oynamasalar da, bu oyunun devamlılığı için bu kişilerin varlığı elzemdir. Zira onlar atları koşan kimselerdir ve internetin sağladığı

[1278] Burak Konuk'la 08.11.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan görüşme.

tüm "nimetlere" rağmen, atlarının hemen yanı başında olmaları, attıkları fulelerini ve rüzgarda uçuşan yelelerini canlı gözle izlemeleri gerekir. Bahis oyuncuları gitgide teknolojinin bağımlısı olup oyunun geleneksel alanını terk etseler de, bu "atçılar" veya "yarışseverler" belki de bu oyun alanlarını yaşatacak kişiler olacaktır. Tabii bu atçıların yanında, oyunun geleneksel mekanlarını yaşatmaya devam eden bir grubu daha unutmamak gerekir: hipodromların yanı başındaki mahallelerin sakinleri. Yani Osmaniyeliler, Bucalılar, Yeşilobalılar ve diğerleri. Buralarda yaşayan insanların da elbette cep telefonları, internet erişimleri ve muhtemelen e-bayi üyelikleri var. Ancak bu mahalleler, yıllardır ev sahipliği yaptıkları hipodromlarla iç içe geçmiş, adeta yıkılması imkansız bir kültür ilişkisi kurmuşlardır. Zaman içinde yaşanan göç hareketleriyle, bu mahalleler de eski homojen yapılarını yıllar içinde kaybetseler bile, her şeye rağmen hepsi birer "atçılık muhiti" olmayı sürdürmektedir. Buraların sakinlerinin yarış günü geldiğinde civardaki kahvehanelerde, ganyan bayilerinde ve hipodromlardaki varlıkları, belki de bu oyun alanlarının gelecekte tamamen ıssız yerlere dönüşmesinin önüne geçecektir.

Tüm bu sıralanan etkilerinin yanında, oyuna internet üzerinden katılımın beraberinde getirdiği son bir yenilik daha var: eskiye göre daha fazla oyun oynamak. Öncelikle bu durumun, elde herhangi ölçülebilir bir veri olmadan, yalnızca araştırma boyunca sahada yapılan gözlemlere dayalı bir varsayım olduğunun altını çizmek gerekiyor. Söz konusu yenilik, internet erişimiyle oyuncuların yeni bir bahis kuponu yapmak için ganyan bayine gitmek zorunda kalmamalarına dayanıyor. Başka deyişle, bir nedenle bayiye gitmediği için bahis oynamayan birinin, elinin altındaki e-bayi sayesinde artık oynaması ya da eskiye göre daha fazla oynaması mümkün. Bu varsayımı şöyle detaylandırmak mümkün: Türkiye'de en fazla rağbet gören bahis oyunu altılı ganyandır. Bunun temel nedenleri, muhtemelen düşük bir bedel karşılığında büyük bir ikramiye elde edebilme olasılığı ve kombine oyunun (tahminler doğru çıkmaya devam ettiği sürece) uzun bir süreye yayılan heyecanının verdiği keyiftir. Kimileri sadece altılı ganyan oynarken kimileriyse hem altılı ganyan hem de diğer bahis oyunlarına ilgi gösterirler. Yapılan saha çalışmalarında, düzenli olarak altılı ganyan oynayanların, altı koşudan birinde kuponları yattığında takip eden koşulara yeni bir bahis oynamak ile oynamamak arasında kaldıkları gözlenmiştir. Bu durum tamamen oyuncunun kişisel tercihine ve bütçesine bağlı olsa da, genel teamül aslında bir kupon yattıktan sonra o günkü kalan oyunlara katılmamak, başka deyişle artık "masadan kalkmak"

gerektiği yönündedir. Bu koruyucu görüşün nedeni açıktır: uğranılan kayıp karşısında hırsa yenik düşmemek ve açığı kapatmaya çalışırken daha fazla kayba uğramamak. Elbette ülkedeki herkes sadece altılı ganyan oynamıyor, ne var ki yatan bir kuponun ardından yeni bir kupon yapmaya yeltenenlerin sayısı da pek az değil. Bilhassa yarışları bir ganyan bayinin çevresinde veya hipodromda takip edenlerin, bir koşu tamamlanıp diğeri başlarken yeni bir bahis oynamaları kolaydır. Buna karşın, kuponunu yatırıp evine gitmiş veya ganyan bayinden uzak bir yerde bulunan oyuncular, bu mekânsal koşullar nedeniyle çoğu zaman yeni bir oyun oynamaya kalkışmazlar. Ancak mahallelerindeki bayinin yetkilisiyle yakın bir ilişkileri varsa, telefonla yeni bir oyun oynayıp bedelini "deftere yazdırırlar". Yine de bu veresiye usulü sınırlı bir çevre için geçerlidir. Geriye kalanlar ise, ceplerinde para olsa bile, ya yeniden kalkıp bayiye gitmeye üşenirler ya da gerçekten yakında bir bayi olmadığı için zaten yeni bir oyuna giremezler. Yani mecburen o günkü "istihkaklarını doldurmuş" olurlar. Ta ki Bilyoner, Nesine, Misli adlı platformlar veya TJK e-bayi sistemi yürürlüğe girene kadar. Bu dijital yapılar, basit bir internet erişimi ve hesapta bulunan bir miktar bakiyeyle, oyuncuya günün son koşusuna kadar adeta "kepenklerini indirmeyen" bir bayi hizmeti sunmaktadır. Dolayısıyla, eğer oyuncunun masadan kalkmaya niyeti yoksa bu platformlar zaman zaman cazibeli fakat tehlikeli birer oyun aracına dönüşebilir. Nitekim araştırmacı, bu tez çalışması fikrinin ortaya çıktığı Eylül 2014'te kendisine bir TJK e-bayi hesabı açmıştır. Bu girişiminin amacı, ilk etapta bu platformu tanımak, ardından da önce kişisel oyun eğilimlerinde bir değişiklik olup olmadığını, sonrasında da kendi sosyal çevresinde bu konuda yaptığı gözlemleri sınamaktır.

Araştırmacının at yarışlarındaki kişisel oyun tercihi altılı ganyandır.[1279] Bunun sebebi, kendi sosyal çevresinde yıllardır en fazla rağbet gören oyunun altılı ganyan olması, gözlediği kadarıyla arkadaşları arasında en fazla paranın bu oyun türüne yatırılması, hatta zaman zaman kendisinin de başka birinin yaptığı altılı ganyan kuponuna ortak olmasının talep edilmesidir. Araştırmacının sosyal çevresinde ikili, sıralı ikili ve çifte gibi bahis oyunlarına katılanlar da vardır fakat bunlara yatırılan paraların miktarı ve bu bahislerin oynanma sıklığı altılı ganyana gösterilen ilgiye kıyasla hayli düşüktür. Bahisler çoğunlukla mahalledeki bir bayide oynanmakta, ardından yarışlar ya bayide

[1279] TJK e-bayi kayıtlarına göre, araştırmacı 250993 kimlik numaralı yarışsever olarak sisteme kaydolmuştur. Beş yıldan uzun bir süre boyunca en çok oynadığı bahis türü ise %82,28 oranda altılı ganyandır. "Yarışsever 250993", https://ebayi.tjk.org/u/yarissever250993, **TJK e-Bayi** [07.02.2020].

ya da bu arkadaşlardan birine ait olan ve içinde bir televizyon bulunan dükkana gidilip orada hep birlikte seyredilmektedir. Altılı ganyan oynayanların önemli bir kısmı, oyunun herhangi bir aşamasında kaybettikleri zaman başka bahis oyunlarına itibar etmemekte ve o yarış günü için oyunları sona ermektedir. Bunun nedeni, ya bulunulan yerden kalkıp yeniden ganyan bayine kadar gitmeye üşenilmesi ya da özellikle akşam yarışlarında bayinin altılı ganyan başladıktan hemen sonra, erken sayılabilecek bir saatte kapanmasıdır. Ne var ki, uzun yıllara dayanan bu alışkanlık, araştırmacının bir TJK e-bayi hesabına sahip olduğunun fark edilmesinin ardından değişmeye başlamıştır. Araştırmacı bu gözlemini sınamak amacıyla, bu çevreyle bir araya geleceği zamanlarda e-bayi hesabına önceden bir miktar para yatırarak arkadaşlarının yanına gitmeye karar vermiştir. Ancak bunu peşinen ilan etmemiş ve durumun kendiliğinden ortaya çıkmasını, örneğin kendi cep telefonundan internete bağlanıp e-bayi üzerinden bahis oynarken grup üyelerinin bu eyleme tanık olmalarını beklemiştir. Zaten bu, fark edilmesi hiç de zor bir eylem değildir. Araştırmacının, koşu saati yaklaştığında bir eline yarış bültenini, diğer eline cep telefonunu alıp sessizliğe bürünmesi yeterli olmuştur. Bir süre sonra, arkadaşlarla buluşulan akşamlarda koşuların başlamasına birkaç dakika kala, şu soru grup içinden en az bir kişi tarafından mutlaka sorulur hale gelmiştir: "Ozan, hesapta para var mı?" Araştırmacının verdiği olumlu yanıtın ardından, zaten mekanda hazır bulunan gazeteler veya bültenler bir anda açılır ve kuponlar hazırlanmaya başlar. Artık grup üyeleri için "ders çalışma" vakti gelmiştir. Burada altı çizilmesi gereken husus, bir oyun kazanılınca ya da kaybedilince yenisine soyunanların sayısındaki artıştır. Nitekim araştırmacı, bu çevresiyle uzun yıllara dayanan bir sosyal ilişkiye sahiptir ve söz konusu kişilerin geleneksel oyun anlayışında, bir yarış gününde ya sadece bir altılı ganyan ya da sadece bir beşli ganyan oynamak vardır. Hâlbuki ortamda "kepenkleri sürekli açık" bir bayi olduğu bilinince, bu geleneksel eğilim hızla değişmeye başlamıştır. Artık bir koşu tamamlanıp da ortada ikramiye kazanan kimse olmayınca, bültenler yeniden ortaya çıkmakta ve takip eden koşuya yeni oyunlar oynanmaktadır. Yılların "altılı ganyancıları" şimdi sıralı ikililere, çifte ganyanlara, üçlü ganyanlara para yatırmakta, her koşuda yeni bir heyecana, rekabete veya ortaklığa soyunmaktadır. Bu durum neredeyse günün son koşusuna kadar her yarım saatte bir yenilenerek devam eder. Bu toplu eylemin esas nedeni, kamuoyunda yaygın bir görüş ve eleştiri biçimi olan "kumarbazlık" gibi bir tutum değil, aslında yine at yarışlarının bir "muhabbet oyunu" olmasıdır. Zira her koşuya yeni bahis oynayanların yatırdıkları paralar genellikle 2 ila

5 lira aralığındadır ve bunun karşılığında bekledikleri ikramiye ise 50 ila 100 lirayı geçmemektedir. Dolayısıyla, grup üyelerinin hiçbiri ardı ardına oynadıkları oyunlardan büyük servetler beklememekte, tam tersine sosyal bir ortamda oynanan, birlikte seyredilen, heyecanı ve eğlencesi bir arada yaşanan bir etkinliğe dahil olmayı ya da dışında kalmamayı istemektedir. Kısacası ortada, saatlere yayılan sosyal bir paylaşım ve birlikte oynanan bir oyun vardır. Gruptaki herkes farklı bir atın kazanmasını beklese de, koşu vakti geldiğinde ekrandaki görüntüye birlikte bakmak, benzer duyguları bir arada yaşamak, birçok atın ismini haykırmak, çeşitli jest ve mimikler yapmak anlamlıdır. E-bayi sistemi, geleneksel bayiden uzaktaki oyuncuları belki daha fazla oyun oynamaya sevk eder fakat bu oyunu diğer tüm oyunlardan ayıran özelliği bakidir: zamanı, heyecanı ve duyguları çevreyle paylaşmak.

Son olarak, e-bayi sisteminin sağladığı oyuna erişim kolaylığının araştırmacının kişisel oyun alışkanlıklarında da bir değişim yarattığı belirtilmeli. Yukarıda da sözü edildiği gibi, geleneksel oyun tercihi altılı ganyan olan, eğer günün ilk koşusuna yetişememişse kalan beş koşuya beşli ganyan oynayan araştırmacı, cebindeki "kapanmayan bayi" sayesinde zaman zaman çifte bahis oynamaya başlamıştır. Yıllar yılı belki de hiç çifte bahis ya da benzeri başka bir oyuna katılmayan araştırmacının bu değişen eğilimin ardında, tartışmasız internet erişiminin sunduğu kolaylık vardır. Ancak burada, mümkün olduğunca objektif bir gözle şu ayrımı yapmak gerekiyor: araştırmacı, yeni ortaya çıkan oyun alışkanlığını çoğu zaman evinde yalnızken değil, at yarışı oyuncularıyla dolu arkadaş ortamında hayata geçirmektedir. Nedeni ise çok basit: grup içinde herkes bir oyuna katılırken, onların duygu ve düşünce paylaşımlarının dışında kalmamak ya da daha basit bir dille, "onlar gibi olmak" için. Nitekim herhangi bir pazar günü, İstanbul veya İzmir yarışlarına bir altılı ganyan oynayıp evindeki televizyonda koşuları izleyen araştırmacı, kuponu herhangi bir koşuda yattıktan sonra e-bayi hesabına bağlanıp kalan koşulara çok nadiren yeni bir bahis oynamaktadır. Aksine, çoğu zaman kuponu yattığında artık televizyonu kapatmakta, bülteni ortadan kaldırmakta ve o günkü oyununu sona erdirmektedir çünkü etrafında heyecanını ve duygularını paylaştığı başka bir oyuncu yoktur. Buna karşın, yukarıda sözü edilen arkadaş ortamına gittiğinde, bu sosyal çevresiyle birlikte programdaki en az üç-dört koşuya çifte bahis oynamakta, bazen başka birinin sıralı ikili bahis oyununa ortak olmakta ve kazansa da, kaybetse de arkadaşlarıyla benzer duyguları yaşamaktan keyif almaktadır. Kısacası, sahada yapılan tüm bu gözlemler ve

araştırmacının kişisel deneyimleri, internet üzerinden oyuna erişimin insanları bu hizmetin olmadığı zamanlara kıyasla daha kolay ve sık bahis oynamaya sevk ettiğini düşündürür. Ancak kimilerine göre yeni sayılabilecek bu alışkanlığın, iyi mi yoksa kötü mü olduğu, bir kolaylık mı yoksa tehlike mi arz ettiği, oyuncuları sadece maddi beklentilere mi yoksa sosyal bir paylaşıma mı sevk ettiği gibi çıkarımlar, bu çalışmanın amacı dışındadır.

Bu bölümün başlığının yansıttığı gibi, televizyon yayını at yarışları tarihinde büyük bir devrim yaratmıştır. Görüntüyle sesin buluşması oyun alanının sınırlarını genişletmiş, oyuna popüler anlamlar kazandırmış, oyuncuların yaşadıkları duyguları, tattıkları hazları ve paylaştıkları değerleri çeşitlendirmiştir. Coşkulu üsluplarıyla koşuları anlatan spikerlerin sesleri, artık ekran başında toplaşıp bağırıp çağıran oyuncuların seslerine karışır hale gelmiştir. 1992'de atların televizyon ekranında naklen belirlemesiyle başlayan bu süreç, 2020'ye gelindiğinde teknolojinin gelişimine ayak uydurarak devam etmektedir. Yıllarca bahis oynamak, yarışan atları seyretmek ve tüm bunları yaparken eş-dostla keyifli vakit geçirmek için gidilen hipodromlar, ganyan bayileri ve kahvehaneler, önce televizyon, ardından da internet sayesinde yaklaşık otuz yıl içinde önemli bir kimlik değişimi yaşamıştır. Bir zamanlar sadece kuponu yatırmak için gidilen ve içeride fazla vakit geçirilmeyen bayiler, ilk önce buralara yerleştirilen televizyonların karşısında birlikte saatler geçirilen ortak alanlara dönüşmüş fakat internet üzerinden oyuna erişim nedeniyle bir süre sonra tam tersine tenhalaşmaya başlamıştır. Atların estetik güzelliklerini yerinde görmek için gidilen, onlar tozu dumana kattıkça tribünlerinde sevinç ve hüzün sahnelerine ev sahipliği yapan hipodromlar, tam orta yerlerine konan dev ekranlarla artık adeta bir açıkhava sinemasını andırıyor. Sanki bir tiyatro eserinin oyuncuları sahnede performanslarını sergilemekte ama izleyiciler onlara değil, perdeye yansıyan siluetlerine bakmakta. Şimdiyse o tribünler yavaş yavaş boşalıyor, ganyan bayileri kepenklerini daha erken kapatıyor, yırtılmış kuponların veya buruşturulmuş bültenlerin sayısı her geçen gün azalıyor. Gündelik hayatın neredeyse her alanında olduğu gibi, bu oyun da sonunda dijitalleşti: görüntüsü ve sesi sınırları aştıkça, bir takım gelenekleri ve ritüelleri de yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Nasıl televizyon dürbünü tarihe karıştırdıysa, internet de bu oyunun vazgeçilmez unsuru olan kalemin ve kağıdın varlığını tehdit etmekte. Kısacası hayat dijitalleştikçe olanaklar artıyor gibi görünse de, diğer yanda ise sanki kabalıklar içinde bir yalnızlık ve yabancılaşma söz konusu.

8. SON DÜZLÜKTE OYUNA ETNOGRAFİK BAKIŞ: OYUNCUNUN BİR GÜNÜ

Bu bölüm, bir at yarışı oyuncusunun bahis oynadığı ya da oynamadığı sıradan bir gününü betimlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın diğer tüm bölümlerinden farkı, arşiv belgelerine veya süreli yayınlarda çıkmış haberlere değil, doğrudan araştırmacının katılımlı gözlem yöntemiyle sahada topladığı bulgulardan elde ettiği bilgilere dayanmasıdır. Bölümün odaklandığı zaman aralığı, 2010-2020 arasını kapsayan yaklaşık on yıllık bir süredir çünkü araştırmacı, yaşı ve sosyal ilişkileri bağlamında en uzun soluklu ve derinlemesine gözlemlerini bu zaman zarfında yapabilmiştir. Zaten bu tez çalışması fikri de, bahsi geçen gözlemlerin yoğunlaştığı 2010'ların başında ortaya çıkmıştır. Bu son bölüm, Türkiye'de at yarışlarının son dönemini, bizzat oyuncuların dünyası üzerinden tasvir etmeye çalışsa da, burada yapılan tüm betimleme ve varsayımların günümüzden geriye son on yılla sınırlı olmadığını, hatta bazılarının 20. yüzyılın farklı dönemlerine uzanan köklü gelenek ve ritüeller olduğunun altını çizmek gerekiyor. Unutulmamalı ki, bu çalışma at yarışlarını bir yetişkin oyunu olarak tanımlamaktadır ve oyun başlı başına bir kültür öğesidir. Kültür öğrenilen, değişen ve aktarılan bir yapıya sahip olduğuna göre, bu oyunla ilgili bugüne dair anlatılan/gözlenen bazı unsurlar da, pekâlâ bundan elli yıl öncesini de kapsayabilir, o dönemki başka deneyimlerle de örtüşebilir veya onların bir nevi devamı niteliğinde de olabilir.

Bu son bölümün ortaya çıkmasını sağlayan saha çalışmaları yoğun olarak İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda, 44 tanesi İstanbul'un çeşitli semtlerine yayılmış toplam 54 ganyan bayinde, tamamı İstanbul'da bulunan ve içeride naklen at yarışı seyredilen toplam 10 adet kahvehane ve işyerinde, kısmen de Adana Yeşiloba ve İzmir Şirinyer Hipodromlarında yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda, at yarışı oyuncuları hakkında niceliksel verilere değil, onların niteliksel özelliklerine odaklanılmıştır. Aralarına katılıp tutumları ve davranışları gözlenen bu oyuncuların, örneğin kaç yaşında oldukları, nereden geldikleri, hangi meslekle uğraştıkları veya son bir yılda at

yarışlarına ne kadar para yatırdıkları değil, katıldıkları bir oyun etrafında kurdukları ve yaşattıkları kültürel dünyaları yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu çevçevede, hiçbir oyuncuyla anket gibi kapalı uçlu ve sayısal verilere dayalı bir araştırmaya başvurulmamış, tüm gözlemler ve yer yer yapılan birebir ve odak grup görüşmeler bizzat oyunun icra edildiği alanlarda gerçekleştirilmiştir. Araştırma boyunca hiçbir deneysel veya kurmaca ortama başvurulmamış, görüşme yapılan tüm oyuncular çalışma hakkında önceden bilgilendirilmiş ve konuyla ilgili görüşlerini kendi rızalarıyla paylaşmışlardır. Kısacası, oyuncuların bu oyuna ilişkin deneyimlerini, ritüellerini, geleneklerini ve sosyal-kültürel paylaşımlarını kendi doğal ortamında gözlemlemek en doğru yöntem olarak belirlenmiş, bu şekilde araştırmada daha verimli sonuçlar elde edileceği düşünülmüştür.

Bu insanlar bir oyun oynamaktadır. Her biri farklı bir dönemde, farklı koşullar altında bu oyunla tanışmıştır. Kimi uzun yıllardır her gün oynuyordur, kimiyse "kırk yılda bir." Hepsinin oyuna ayırdığı bütçe de farklı olabilir: biri için çok "geniş" olan bir kupon, belki bir diğeri için çok cüzi bir değerdedir. Bazısı tahminlerini evinin salonunda hazırlarken bazısı eşinden veya çocuklarından gizli saklı oynamaya çalışır. Aralarında cep telefonundaki sanal bayiden oynayanı da vardır, geleneksel usulle bayideki ahbabına telefon açıp kuponunu "yazdıran" da. Ne var ki, bu oyuncuların hepsi de birer yetişkindir ve kendi istekleriyle bu oyunun içindedir. Dolayısıyla, oyunla olan tarihsel ilişkilerinde farklılıklar bulunsa da, aslında pek çok kültürel ortaklıkları vardır. Örneğin hepsi de hipodromun yolunu bilir. Yaşı elverenlerin pek çoğu bir zamanlar Yenimahalle durağında trenden inip benzer heyecanlarla gişeye yetişmeye çalışmıştır. Hepsinin mahallesinde en az bir ganyan bayi, o bayinin içinde ise onlarca tanıdığı vardır. Her birinin belleği unutamadığı atlarla doludur: biri *Minimo*'yu hatırlar, bir diğeri *Bold Pilot*'ı. Kimi büyük bir ikramiye tutturmuş, kimiyse sayısız defa "beşte kalmıştır." Oyuna yatırdıkları paralarla büyük sıkıntılara girenler de vardır, büyük borçlarını kapatanlar da. Sonuç olarak, bu deneyimlerin hepsi de bu oyunla ilgilidir ve bilfiil bu oyun alanlarında yaşanmıştır.

Bir at yarışı oyuncusunun hipodromda, ganyan bayinde ve hiç oyun oynamadan geçirdiği bir gününün tasvirine geçmeden önce, araştırmacının da bir antropolog olarak bu katılımlı gözlem sürecinde sahada tanık olduğu, maruz kaldığı, tecrübe ettiği belli başlı bir-iki konudan burada kısaca söz etmek lazım. Bir antropoloğun ulaşmaya çalıştığı etnografik veriler, aslında araştırdığı topluluğun hayat hikayesidir.

Antropolog, araştırmasıyla ilgili mümkün olan en derinlikli bilgiye ulaşabilmek için, incelediği topluluğun içine girmeli, kendisini o grubun bir üyesi gibi görmeli ve bunu grup üyelerine kabul ettirmelidir. Etnografik bir çalışmada, araştırmacı ile araştırılanlar arasındaki güven ilişkisi ne kadar güçlü olursa, toplanacak veriler de bir o kadar zengin, ayrıntılı ve nitelikli olur. Ne var ki, bu tanışma ve kültürleşme süreci, her zaman çok kolay olmayabilir. Antropolog, kimi zaman içine girmeye çalıştığı grup tarafından kimi zamansa kendi çevresinden, en genel ifadeyle olumsuz tepkiler alabilir ve gerçek amacı, karşı tarafça farklı biçimlerde algılanabilir. Bu tezin katılımlı gözlem sürecinde de araştırmacı zaman zaman bu tür eleştirel veya şüpheci bakışlara maruz kalmıştır. Örneğin sahada birebir görüşme talep edilen bazı kaynak kişiler, araştırmacının kendilerine sözlü olarak beyan ettiği amacına inanmamış ve oyunla ilgili görüşlerini paylaşmaktan kaçınmıştır. Aynı durum, araştırma sahasıyla ilgili bazı yetkililer için de geçerlidir. Araştırmacı, zaman zaman bir ganyan bayi yetkilisine veya hipodromdaki bir görevliye derdini uzun uzun anlatsa da, bazılarını ikna etmeyi başarırken, bazıları ise sorumluluk almaktan kaçınarak araştırmacının kimliğini ve niyetini kendilerinden daha üstün yetkilere sahip kişilere danışmayı uygun görmüşlerdir. Araştırmacının gerçek niyetini ve yaptığı çalışmaları sorgulayan bir kesim ise, onun kendi sosyal çevresinin üyeleridir. Kimi zaman bir akrabası kimi zamansa bir arkadaşı, araştırmacıyı alenen "kumarbaz" olmakla itham etmiş, akademik bir çalışma adı altında aslında sürekli hipodroma gidip gizli saklı bahis oynamaktan başka bir derdi olmadığını ileri sürmüştür. Bazıları ise, sık sık oyunla ilgili mekanlara gittiğini bildikleri araştırmacıdan sürekli koşularla ilgili tüyolar istemiş, hatta TJK yetkilileriyle sık sık görüşmesine rağmen nasıl hâlâ büyük bir ikramiye tutturamadığını sorgulaşmışlardır. Tüm bu yaklaşımlar, aslında onlara sahip olan insanların oyunla ilgili kişisel dünyalarının, belki de deneyimlerinin bir tezahürüdür. Sosyal araştırmalara ve araştırmacılara mesafeli duran bir kişi, kendisinin de üyesi olduğu bir topluluğun incelenmesini hoş karşılamamakta; ilk bakışta yetkili olduğu düşünülen bir kişi, pek aşina olmadığı bir durumda sorumluluk almaktan kaçınmakta; yarışları sadece bir kumar aracı olarak algılayan bir kişi ise, onunla ilgilenen herkesi peşinen kumarbaz olarak tanımlamaktadır. Bu gibi yaklaşımlar, gündelik hayatın bir parçası ve toplumsal ilişkilerin bir sonucudur. Sahaya çıkan bir antropolog açısından, bunlar da araştırmanın ayrılmaz bir parçasıdır, kişisel birer kazanımdır ve her biri başlı başına kaydedilmeye değer birer veridir. Nasıl ki bir bahis oyuncusu hipodromda veya ganyan bayinde geçirdiği bir gün boyunca o mekanlar ve

oralardaki insanlarla ilişkili tecrübeler ediniyorsa, antropoloğun sahadaki bir günü de, yine o sahayı paylaştığı ve incelediği insanlarla ilgili benzer tecrübelerle dolar.

8.1. Hipodromda Bir Gün

Hipodromlar yıl boyunca yedi gün, yirmi dört saat yaşayan mekanlardır. Belki bir otogar veya havaalanı gibi yılın her günü "ana baba gününü" andırmazlar fakat periyodik zamanlarda, onları aratmayan bir kalabalığa ve kültürel çeşitliliğe ev sahipliği yaparlar. Hipodromların kadim sakinleri atlar ve onların profesyonel ilgilileridir. Bir at belli bir süreliğine konaklamak üzere hipodroma getirildiğinde, mutlaka onunla birlikte buraya gelen bir ilgilisi de vardır. Bir koşudan diğerine geçen süre boyunca birlikte yatar kalkar, gözleri birbirilerini arar, hatta belki arada sırada kimse duymadan kendi aralarında konuşurlar. Bu iki yoldaşa, bazı gecelerin takip eden sabahla buluşma vakti geldiğinde yeni bir grup daha katılır: bunlar, atları koşu için çalıştıran aprantiler veya yamaklar ile onların çalışmalarını takip eden antrenörler, at sahipleri ve "saatçilerdir". Saatçilik, at yarışı oyunu içinde çok önemli rolü olan bir uğraştır. Atların koşu öncesinde yaptıkları son idmanları değerlendirir ve bunları basın aracılığıyla oyuncularla paylaşırlar. Televizyon döneminden çok daha eski tarihlere uzanan saatçilik uğraşı, belki de at yarışı oyuncularının tahminlerini yapmak için başvurdukları en temel verilerin kaynağını oluşturur. Ne de olsa ertesi gün bahis kuponunu dolduracak bir oyuncu henüz yatağında uyuklarken, saatçiler "sabahın köründe" ve muhtemelen ayazın en kesif saatlerinde atların idmanlarını izlerler. Yaptıkları değerlendirmeleri eskiden gazeteye yetişmeye çalışırken, günümüzde ise televizyondaki programlar için hazırlarlar. Saatçilik, oyunun varlığı ve gelişimi için değerli bir uğraş olduğu kadar, muhtemelen büyük bir keyiftir de. Bunu ancak atı seven, attan anlayan, bu iş için saati veya havanın soğunu dert etmeyen insanlar yapar. Saatçiler ve onlar gibi atları çalıştıran diğer ilgililer, adeta bu oyunun görünmeyen oyuncularıdır. Yarışan atları izlemek, üstlerine bahis oynamak ve keyifli birkaç saat geçirmek üzere hipodroma gelen nice oyuncu, oyunun bu pek görünmeyen aktörlerinden çoğu zaman bihaberdir. Hâlbuki tahminlerini hazırlamak üzere baktıkları bültenler, çoğu zaman bu saatçilerin sağladıkları verilere dayanır.

Gecenin geç bir vaktinde, gün ağarırken veya yarış düzenlenmeyen sıradan bir günde hipodromda olanlar sadece atlar, bakıcıları ve saatçiler değil. Bir de bu hipodromlarda çalışan, buraların amacına uygun biçimde işlemesini sağlayan ve yarış günü

geldiğinde hipodromu oyuncuların kullanımına hazır hale getiren emekçiler var. Kimi güvenlik kimi temizlik kimi halkla ilişkiler kimiyse bahis oyunları alanında çalışan bu insanlar, bir yarış olsun veya olmasın, hipodromlarda en fazla zaman geçiren ve bu tesislerin yaşamasına katkı sunanlardır. Bu emekçilerin bir kısmı TJK çatısı altında, bir kısmı Tarım Bakanlığı'na bağlı, bir kısmı da ilgili taşeron şirketlerde çalışıyor olabilir. Bağlı oldukları kurum, taşıdıkları unvan veya iş tanımları ne olursa olsun, en azından bu tez çalışması boyunca üç hipodromda yapılan gözlemlere göre, pek çoğunun yarış günü hipodroma gelen oyuncularla iyi ilişkiler içinde oldukları ve oyuncuların buradan bir sorun yaşamadan ayrılmalarında önemli rol oynadıkları rahatlıkla söylenebilir. Nitekim araştırmacı, sıradan bir vatandaş ve bir at yarışı oyuncusu olarak, saha çalışmaları boyunca hipodroma gittiği hiçbir yarış gününde ne güvenlik ne temizlik ne oyunlar ne de başka bir konuda önemli bir sorunla karşılaşmıştır. Öyleyse, yarıştan yarışa hipodroma giden bir oyuncu için bu oyun alanını hazırlayan kişiler, saatçisinden güvenlik görevlisine kadar bu işin perde arkasında yer alan ve aslında fiilen orada olsalar da, pek de oradaymış gibi görünmeyen diğer oyunculardır. Son olarak, oyuncuların buradaki deneyimlerine geçmeden önce, oyunun işleyişi üzerinde herhangi bir rolleri olmasa da, hipodromların diğer kadim sakinlerini unutmamak lazım: kediler ve kuşlar. Hipodromları gece gündüz atlarla paylaşan bu iki grup, televizyonda seyredilen yarışlarda değilse de, daha ziyade oyun alanına gidildiği zaman görülebilen canlılardır. Köpekler hipodroma alınmazken, kuşlar pistin, kediler ise tribünlerin gerçek hakimi gibi ortalıkta gezinirler. Her koşu öncesinde, starting box önünde kümelenen ve çimlerde gezinen kuşlar, kapaklar açılıp atlar dörtnala üstlerine doğru koşmaya başladıklarında topluca havalanır, bir süre gökyüzünde dans eder, hatta bazen havadan atları takip ederler. Televizyonda atlara odaklanmış şekilde koşuyu izlerken bir anda ekranın bir bölümünde fark edilen kısa süreli karartı, işte topluca gökyüzünden pisttekilere eşlik eden hipodromun bu kanatlı sakinleridir. Bu grup içinde başı çekenler, genellikle kargalar ve martılardır. Kediler ise oyuncularla daha iç içedir. Yarış olmayan bir günde, hipodrom çalışanları tarafından beslenirken, yarış günleri tribünlerin dolacağını bilir ve kendileriyle paylaşılacak simidin, ciğerin, dönerin veya kızarmış patateslerin peşine düşerler. Pek çoğu uysaldır: ya tribünün güneş alan bir köşesinde uyuklarlar ya da bir şeyler yiyip içen oyuncuların etrafından miyavlarlar. Üstelik oyun kurallarına da saygılılardır: kolaylıkla bariyerlerin arasından piste dalmaları mümkün olsa da, bir koşu sırasında ortalıkta dolanıp yarışın gidişatına etki edenine pek

rastlanmaz. Sıradan bir güne göre karınlarını iki misli doyurdukları yarış günü sona erdiğinde, muhtemelen birkaç gün sonra onları besleyecek oyuncuların yeniden gelmesini beklemeye başlarlar.

Oyuncular ise hipodroma çoğu zaman yarıştan yarışa gelirler. Kimileri yalnız gelip tüm günü tek başına geçirirken kimileriyse randevulaştığı veya hiçbir randevuya gerek duymadan zaten burada olacağını bildiği ahbaplarıyla buluşur ve gün boyunca birlikte olurlar. Elbette arkadaşları veya aile üyeleriyle birlikte gelenler de epey fazla. Özellikle haftasonu yarış günlerinde neredeyse her yaştan çocukla karşılaşmak olası. Peki, bu oyuncular hipodroma gelmek için hangi yolları ve araçları kullanıyorlar? Ulaşım olanaklarının hayli geliştiği ve kentlerin hızla büyüdüğü günümüzde, artık hipodromlara gitmek için pek çok alternatif var. Bir zamanlar trenlerin başrolü oynadığı araçlara bugün metrobüsler, hafif metrolar, dolmuşlar ve taksiler eşlik ediyor. Ne var ki, bazı alışkanlıkların değişmediğini de eklemek lazım. Örneğin İstanbul'da ve İzmir'de hipodromların çok yakınından geçen trenler, hâlâ oyuncuların öncelikli tercihleri arasında gibi görünüyor. Yarış günlerinin belli saatlerinde, vagonlarda elinde bülten bulunan, çeşitli notlar alan veya yanındakiyle atlar üzerine konuşan yolculara rastlamak mümkün.

Oyuncuları hipodroma taşıyan diğer popüler aracın ise minibüs olduğu söylenebilir. Bu tez çalışması boyunca, ziyaret edilen üç hipodroma da araştırmacı zaman zaman mininüsle gitmiş ve bu sayede oyun alanını tanımlamak için kullanılan farklı sözcükler olduğunu fark etmiştir. Bu gözleme göre, pek çok oyuncu İstanbul'da da, İzmir'de de, Adana'da da gideceği yeri tarif etmek için hipodrom sözcüğünü kullanmamaktadır. İstanbullular çoğunlukla "Osmaniye" tanımını kullanırken, İzmirliler ve Adanalılar ise oyun alanının ismini "koşu" olarak ifade ederler. Hatta bu tanımlar yazılı hale bile gelmiştir. Örneğin Adana'da merkezden Barkal yönüne giden minibüslerin, İzmir'de ise Buca hattındaki minibüslerinin camlarına yapıştırılmış durak isimleri arasında "Koşu" da vardır. Bu araçlarda seyahat ederken, yolcular ile şoförler arasındaki konuşmalarda "koşudan geçer mi?", "şuradan iki koşu alır mısın?", "koşuda inecek var" gibi cümlelere sıkça tanık olunabilir. İstanbul'da da bu tanımın adı Osmaniye'dir. Yarış günlerinde minibüsler hipodromun karşısındaki Osmaniye mahallesine doğru uzanan yol ayrımında durduklarında, şoförlerden "Osmaniye" uyarısı gelir ve ellerinde bültenleri, zihinlerinde tahminleri, yüzlerinde çocuksu bir heyacanları olan oyuncular ardı ardına araçtan inerler.

Hipodromların birkaç kapısı bulunur. Oyuncuların en yoğun kullanıkları kapılar, anayola en yakın olanlar, dolayısıyla tren veya minibüs durağının hemen karşısındakilerdir. Tepesinde TJK'nın bayraklarının dalgalandığı, girişinde bilet gişelerinin sıralandığı ve kalem, bülten, mendil satan seyyar satıcıların beklediği bu kapılar, adeta gündelik hayatın koşuşturmasının arkada bıraklıp oyun alanının içinde girilen büyülü bir eşik gibidir. Gerçekten de, henüz birkaç adım öncesinde korna seslerinin başrolünde olduğu kentin kanıksanmış gürültüsü, sanki kapalı bir alana girilmişçesine hızla yok olur. Asfalttan gelen motor sesleri, ağaçların hışırtısıyla kuşların sesleri arasında gitgide kaybolmaya başlar. Aslında çevrede yüksek duvarlar veya yukarıda bir tavan yoktur fakat geçilen eşiğin ardında, adeta kentin hengâmesi içinde gizlenmiş yemyeşil ve dingin bir alan karşılar insanı. Kapıdan giren oyuncular, oyunun saatine göre farklı tempolarda adım adım tribünlere, gişelere ve piste doğru yürürler. Erken gelenlerde rehavet, koşunun başlamasına dakikalar kala gelenlerde ise bir telaş vardır. Genellikle istikamet, kapının hemen karşısındaki tribünlerdir çünkü bahis gişeleri, büfeler, lokantalar, tuvaletler ve ilgili diğer pek çok hizmet hipodromun bu bölümünde yer alır.

Özellikle koşu saatinden erken gelenler, illa hemen tribüne doğru yönelmezler. Zira hipodromlar hayli geniş alanlardır ve eğer hava güzelse, oyunculara dışarıda vakit geçirecekleri, oyunla ilgili hazırlıklar yapabilecekleri, kısacası "derslerini çalışabilecekleri" başka olanaklar da sunarlar. Bunların bir kısmı, kent merkezlerindeki örneklerinden farksız parklar veya ağaçaltı alanlar, bir kısmı ise kafeterya ve lokantalardır. Her hipodromda geniş yeşil alanlara yayılmış ve pek çoğu ağaçların gölgelerinden faydalanan onlarca bank bulunur. Yarış günlerinde bu banklar, oyuncuların tek başlarına veya gruplar halinde oturdukları okul sıraları gibidir. Pek çoğu önünde bülteni, cebinde kalemi, yanında çayı, elinde sigarasıyla hummalı bir çalışma halindedir. Bu çalışmalar birkaç dakikada tamamlanabildiği gibi, yeri geldiğinde saatler boyu da sürebilir. Eğer koşuların başlamasına daha zaman varsa, çalışma grubu birkaç kişiden oluşuyorsa ve o günkü program "zorluysa", bu çalışmaların süresi uzayıp gider. Banklarda oturanlar, kalemleriyle tahminlerini işaretlemek için bülten veya kuponlarını dizlerinin üzerine koyarken, kimilerininse bu iş için mutlaka bir masaya ihtiyacı vardır. Bu ikinci grubun ders çalışma alanları, çevredeki kafeterya ve lokantalar ile tribünlerin içindeki yüksek masalar veya duvar diplerindeki ahşap setler olabilir.

Hipodromların içinde ister otururak ister ayakta yararlanılabilecek pek çok yeme içme alternatifi vardır. Bu irili ufaklı mekanlar, oyunculara hem karınlarını doyurma hem de rahat ders çalışma fırsatı sunan, kimi açık kimi kapalı alanlara sahip işletmelerdir. Her hipodromun kapısından içeri girildiğinde, hemen karşıdaki tribüne yönelmeden bu kafeterya, büfe ve barların çevrede dağınık şekilde konumlandığı görülebilir. Bazıları da tribünlerin içinde, çoğunlukla giriş katlarındadır. Her biri temiz görünümlü, yalın dekore edilmiş, sakin bir ortama sahip, genel olarak mütevazı sayılabilecek mekanlardır. Masa sandalye koyacak kadar büyük alanlara sahip olanların hepsinde en az bir televizyon ekranı bulunur ve mutlaka TJK TV'nin yayını açıktır. İçeride bulunan oyuncular, bir yandan bir şeyler yiyip içerken, bir yandan da bu ekranlardan koşuların tekrarlarını, sonraki koşuya katılacak atların muhtemel ganyanlarını veya bir gazetecinin/uzmanın tavsiyelerini takip ederler. Bir yarış gününde hipodroma gelen herkes zevkine ve ağız tadına uygun bir yiyecek bulabilir. Örneğin ızgara, kebap ve sulu yemek yapan işletmeler, et ve tavuk döner satan lokantalar, nohut-pilav dükkanları, tost ve gözleme yapan büfeler, simitçiler, çayhaneler ve birahaneler üç hipodromda da yer alan işletmelerdir. Bunların haricinde, bir de hipodromun bulunduğu kente özgü bazı lezzetlerle de karşılaşılabilir. Adana hipodromundaki menülerde kebap ve şalgam suyu ağırlıktayken, İzmir'de lokma döken büfeler bulunması gibi. Müşteriye sunulan ortam, hizmet ve lezzetlerin karşılığında, fiyatların hipodrom dışındaki piyasa değerlerine göre "uygun" olduğu söylenebilir. Araştırma boyunca gidilen üç hipodromda da farklı işletmelere gidilmiş fakat fahiş sayılacak bir hesapla karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte, görece ucuz olup kolayca karın doyurulabilecek ürünlerin de bol olduğunu ve çok rağbet gördüğünü eklemek lazım. Örneğin simit, kır pidesi, pilav, peynirli sandviç ve arnavut ciğeri satan dükkanların her yarış gününün sonunda ellerindeki tüm ürünleri sattıkları gözlenirken, seyrek de olsa bazı günlerin sonunda birkaç saat önce takılan dönerin hâlâ bitmediğine tanık olunmuştur.

Bazı oyuncular yeme içme ihtiyaçlarını tribünde karşılamayı tercih eder. Bazılarıysa, tribünün çevresine yayılmış diğer işletmelerde, örneğin bir gözleme veya köfte yiyip yanında çay veya bira içerken, televizyondaki canlı yayından o sırada koşan yarışı takip ederler. Bu tercihin temelinde, bir yandan bir şeyler tüketirken, aynı zamanda oyunu da takip etme arzusu yatıyor olmalı. Tribünlerde yiyip içen oyuncuları ikiye ayırmak mümkün. Birinci grubun üyeleri, tribün içindeki büfesinde bira satışı yapılan

Veliefendi Hipodromu'nda, büfeden satın aldıkları biralarını, çoğu zaman yanında çerez veya kızarmış patatesle birlikte, piste nazır oturdukları koltuklarında tüketirler. Burada masa ve garson yoktur. Büfeden alışverişini yapan, tribündeki arkadaşlarının yanına gider. Tribün boyunca sıralanan koltuklarda oyuncular, bültenler, biralar ve patatesler yan yana otururlar. Buradaki tercih, aslında oyuncuların hipodromlardaki hareketliliğinin bir tezahürüdür. Nasıl ki bir koşu bittiğinde sonraki koşuya yeni bir bahis oynamak için yerinden kalkıp biraz ilerideki gişeye gidiliyorsa, tribündeki biralar veya çaylar da bittiğinde, aynı şekilde bunları tazelemek üzere yeniden büfeye gidip kısa sürede geri gelinir. Tıpkı iki koşu arasında padok bölgesine giderek, koşacak atlara son bir göz atıp yeniden tribündeki yerine dönenler gibi.

Bir de yarış boyunca yerinden pek kalkmayanlar var. Bu ikinci grubun üyeleri, tribünün en üst katındaki lokantayı veya yaygın ismiyle "locayı" tercih edenlerdir. Buralarda bira, meşrubat, kızarmış patates, çerez, sandviç gibi "ayaküstü" ürünlerin ötesinde, çok daha zengin bir menü bulunur. Bu mekanların üç-dört kişilik masaları ve garsonları vardır. Hatta çoğu yarış gününde yer bulabilmek için rezervasyon yaptırmak gerekir. Bu lokantaların müdavimleri genellikle ilk koşudan önce masalarına oturur, aşağı yukarı son koşuya kadar burada yiyip içer ve oyun oynarlar. Öncelikli tercihleri rakıdır ve masalara gelip giden ürünler de bir "rakı sofrasının" tamamlayıcılarıdır. İstanbul'da ve İzmir'de kurulan sofralarda çoğunlukla birkaç çeşit zeytinyağlı meze, ortada bir ızgara tabağı, bazen de meyveler bulunurken, Adana'daki lokantada rakının yanında kebap yiyenler çoğunluktadır. Elbette her masada birkaç bülten, onlarca kupon ve engin sohbetler vardır. Bununla birlikte, bu lokantaların öyle lüks görünümlü veya şatafatlı yerler olduğu düşünülmemeli. Aksine, buralar da hipodromdaki diğer işletmeler gibi aslında hayli basit, sade, mütevazı görünümlü mekanlardır. Örneğin garsonlar özel bir kıyafet giymez, masa ve sandalyeler bir çay bahçesinde bulunanlardan hallicedir, masa örtüleri mürekkep izleri ve sigara yanıklarıyla doludur. Yine de servis temiz, yemekler lezzetli, garsonlar nazik, sosyal ilişkiler medenidir. Dolayısıyla buraya gelen oyuncuyu mutlu etmeye yeterli olduğu ileri sürülebilir. Zaten bunlardan daha öte beklentiler olsaydı, her yarış gününde bu mekanlar tıka basa dolu olmazdı. Son olarak, tribünlerin tepesindeki bu lokantaların gündüz yarışlarına kıyasla akşam yarışlarında daha da fazla oyuncuyu ağırladığını ve içerideki kadın-erkek sayısının aşağı yukarı birbirine denk olduğunu eklemek gerekir.

Hipodromda geçirmek için ayrılan zaman aralığı, genellikle gününün ilk koşusunun başladığı saatten, eğer herşey yolunda giderse, son koşunun tamamlacağı saate kadardır. Bir yarış gününde en az altı koşu olduğu ve bunların yarım saatte bir düzenlendiği düşünülürse, bu süre aşağı yukarı üç saatlik bir zamanı ifade eder. En kalabalık saatin, altılı ganyanın başlangıcı olduğu rahatlıkla söylenenebilir çünkü bilindiği gibi altılı, ülkede en fazla rağbet gören oyun türüdür. Günlerin uzaması ve kısalmasına bağlı olarak belli dönemlerde başlama saatlerinde değişiklikler yapılsa da, genellikle altılı ganyan gündüz yarışlarında 15.00 veya 15.30 itibariyle, akşam yarışlarında ise 18.30 veya 19.00 itibariyle başlar. Dolayısıyla, yılın hangi mevsimi ve haftanın hangi günü olduğu önemsenmeden, eğer bir hipodromda akşam yarışları varsa, orası 17.30-18.00 itibariyle dolmaya başlar. Gündüz yarışları ise, daha ziyade haftasonu düzenlendiğinde kalabalıkların ilgisini çeker. Örneğin İstanbul yaz programında haftada iki gündüz yarışı vardır. Bunlardan biri çarşamba, diğeri ise pazar günleri düzenlenir. İkincisi aynı zamanda resmi tatil günü olduğu için, ilkine kıyasla hipodroma çok daha fazla oyuncu gelir. Üstelik iki yarış gününün kalabalığı arasında dikkat çekici başka bir fark daha var: çarşambaları erkeklerin ağırlıkta olduğu hipodromda, pazar günleri çok sayıda kadın ve çocukla karşılaşmak mümkündür. Başka deyişle, hipodromlar haftasonu günlerde oyunu ailesiyle birlikte oynamaktan, izlemekten, paylaşmaktan keyif alan oyuncuları daha çok ağırlamaktadır.

Bir oyuncunun hipodromda geçireceği süreyi belirleyen temel etken, çoğu zaman üzerine bahis oynadığı atların performansları ve o gün için oyuna ayırdığı bütçenin durumudur. Hatırlatmak gerekirse, Türkiye'de her oyuncu altılı ganyan oynamaz fakat gözlemlere göre, büyük bir çoğunluğun öncelikli tercihi bu oyundur. Oyunun kuralı icabı, işin başından sonuna kadar istisnasız tüm koşuların sonucunu doğru tahmin etmek gerekir. Dolayısıyla beklenen bir atın kazandığı her koşunun ardından, bir sonraki koşuya kadarki süre -çoğu zaman daha da artan bir heyecanla- oyun alanında geçirilir. Ne de olsa altı koşudan biri veya ilk birkaçı doğru tahmin edilmiş, yani engellerin bir kısmının üstesinden gelinmiştir. Atlar kazandıkça, başarıya doğru giden yol kısalır ve oyuncu, bu zorlu fakat keyifli sürece yerinde tanık olmaya devam eder. Ancak, beklenen bir at gelmediğinde "kupon yatar" ve işte o zaman, sonraki koşuya yeni bir bahis oynayıp oynamamak gündeme gelir. Yeni bir bahis veya bahisler yapmak, oyuncunun bütçesine ve o günkü psikolojik durumuna bağlı olabilir. Örneğin kimi oyuncu elindeki kuponu yatar yatmaz tereddütsüz gişeye koşarak hemen yeni bir

kupon yaparken, kimiyse cebinde para olsa bile geriye kalan koşulardaki atları beğenmeyebilir, o gün şanssız olduğuna inanabilir veya herhangi bir gerekçeyle o günkü oyununu tamamlayıp hipodromdan ayrılabilir. Gazi Koşusu'nun bulunduğu özel günler haricinde, sıradan bir yarış gününde hipodrom içindeki insan kalabalığı her koşunun ardından gözle görünür bir hızla azalıyorsa, bilinmelidir ki geride kalan koşuların çoğunda büyük olasılıkla "sürpriz atlar" gelmiştir. Nitekim bir at "sürpriz" olarak kabul ediliyorsa, hipodromdakiler de dahil, ülkedeki pek çok oyuncu tahminlerinde o atı tercih etmemiş ve çoğunluğu kaybetmiştir. Sahada yapılan gözlemi şöyle özetlemek mümkün: bir yarış gününde, özellikle altılı ganyanın ilk bir-iki ayağında sürpriz atlar gelirse, hipodromda bir saat önce varolan kalabalıktan pek eser kalmaz. Sürprizler gelmeye devam ettikçe, hipodrom da boşalmaya devam eder. Yanlış tercihler yaptığını düşünen, o gün şanssız olduğuna inanan veya bütçesi biten oyuncu için yavaş yavaş çıkış kapısına doğru ilerlemenin vakti gelir. Nasılsa başka bir gün, yine hipodroma geleceğini ve yeni oyunlar oynayabileceğini bilir. Sürpriz atlar gelse de hipodromdan ayrılmayan oyuncular ise, ya ceplerinde "devam eden kuponları" bulunanlardır ya da bütçeleri el verdiğince kalan koşulara bahis oynamaya devam etmeyi planlayanlar.

Hangi atın favori, hangi atın sürpriz olduğunu bilmeden hipodromda koşuyu seyreden bir kişi, koşunun son düzlüğünde tribünlerden yükselen seslerin şiddeti ve sarf edilen cümlelerin içeriğinden, kazanan atın toplulukça ne ölçüde tercih edildiğini tahmin edebilir. Eğer atlardan biri finiş çizgisine yaklaşırken, çevreden onun numarası ve üstündeki jokeyinin ismi sıkça tekrar ediliyor ve alkışlar yükseliyorsa, bu at pek çok oyuncunun kuponunda işaretlenmiş demektir. Yani çoğu oyuncu burada "yatmamış", umudunu ve heyecanını yarım saat sonraki koşuya taşımayı başarmıştır. Buna karşın, eğer bir at son 100-200 metrede beraber koştuğu grubu ardında bırakır ve finiş çizgisine doğru uzanırken ortada derin bir sessizlik ile ona eşlik eden küfürler varsa, bilinmelidir ki bu at çevredeki pek çok kişiyi "yatırmak" üzeredir. Bu sessizlik, bir hüznün, hayalkırıklığının ya da tam tersine içten içe coşkulu bir umudun tezahürü olabilir. Zira böyle bir koşunun ardından, kısa bir süre daha devam eden küfürlerin yanında, seyrek de olsa birbirine sarılanlar ve elde ettikleri başarıyı kutlayanlara da rastlanır. Ne de olsa kimileri "yatarken", kimileri de "devam etmektedir." Elbette bu durumu tespit etmek kolay değildir çünkü cebindeki kuponunun yattığını ya da devam ettiğini çevresinden gizleyenler de vardır. Bu tür oyuncular, sevinçlerini ya da

hüzünlerini tek başlarına yaşamak istiyor veya günün sonunda olası bir ikramiye kazanırlarsa, bunu yanındakilerle paylaşmak istemiyor olabilirler.

Genellikle günün ilk bir-iki koşusu tamamlandığında, tribünlerde bir grup girişimci ortaya çıkar. Bu kişiler "devam eden kupon" satıcılarıdır. Satışa çıkardıkları kuponlar çoğu zaman altılı veya beşli ganyan gibi kombine oyunlara aittir. Bunların ilk veya ikinci ayakları geride kalmış fakat kazanan atlar bu kuponlarda işaretlenmiştir. Yani kupon "devam etmektedir." Bu girişimcilerin hedefi, devam eden kuponları başka oyunculara bedelinin üzerinde satmaktır. Aradaki fark ise, bu emeklerinin ve önceki koşulardaki başarılarının karşılığı gibidir. Ne de olsa onlarca oyuncudan bazıları az önceki koşuda yatmıştır ve bunların bir kısmı oynamaya devam etme arzusundadır. Ya yeniden ders çalışmaya koyulup yarım saat içinde yeni bir kupon hazırlayacak ya da ayaklarına kadar gelen bu olanağı değerlendireceklerdir. Devam eden bir kuponu satın alıp almamak tamamen kişisel bir tercihtir, kimse bir diğerini bunu satın almaya zorlamaz. Ancak bir kuponu satın almadan önce, takip eden koşularda hangi atların işaretlendiğini incelemek meşru bir taleptir. Devam eden kupon almayı düşünen oyuncu, yapılacak bu yatırım öncesinde kendince bir değerlendirme yapar: geriye kaç koşu kaldığı, kalan koşularda kaç adet at işaretlendiği, bu atların kazanma ihtimalleri ve elbette kuponun satın alma bedeli üst üste konur. Böylece bu yatırımı yapmaya değip değmeyeceğine karar verilir. Tahmin edileceği gibi, önceki koşularda gelen atlar ne kadar sürprizse veya takip eden koşulara ne kadar fazla at işaretlenmişse, kuponun değeri de bir o kadar yüksek olacaktır. Bu tez çalışması kapsamında, araştırmacı kendi arkadaş grubu içinde gerçekleşen ve satın alan taraf için mutlu sonla tamamlanan bir kupon alışverişine tanık olmuştur. Kalabalık bir grup halinde televizyonda seyredilen bir akşam yarışında, grup üyelerinden biri 5 TL tutarında bir altılı ganyan oynamış fakat tamamlanan beş koşuda beklediği kadar çok sürpriz at kazanmamıştır. Belli ki yatırdığı 5 TL karşılığında büyük bir ikramiyenin hayalini kuran oyuncu, umduğu sürprizler gelmeyince bu ümidinden vazgeçerek kuponunu 80 TL'ye satışa çıkarır. Zaten geriye kalan son koşuda sadece tek bir at işaretlidir ve niyeti, en azından oyuna yatırdığı parayı telafi edebilmektir. Grup üyelerinden bir diğeri, kısa bir pazarlığın ardından bu kuponu 70 TL'ye satın alır. Hatta araştırmacı ve bir arkadaşı, bu riske girmeye değmeyeceğini söyleyerek kuponu satın alan arkadaşlarını kararını değiştirmesi yönünde ikna etmeye çalışırlar. Ne var ki karar değişmez ve son ayakta "tek atılmış" olan kazanır. Altılı ganyan yaklaşık 2.000 TL'lik bir ikramiye verir.

Herhangi bir koşunun ardından, hipodromda birbirini tanıyan oyuncular arasında benzer diyaloglara tanık olunur. Kazanan bir at kuponlarda işaretlenmiş olsun ya da olmasın, aslında onun kazanacağından emin olduğunu iddia eden bazı oyuncular, hemen yanındakilere dönüp, biraz da böbürlenerek, bu atın geçilmeyeceğini bildiklerini, hatta bunu zaten onlara önceden söylediklerini savunurlar. Ne var ki, bu iddiada olan biri, gerçekten bu atın üzerine bahis oynamış olabileceği gibi, iddiasının tersine o atın yanında başka atlar üzerine de oynamış, hatta "çok güvendiği" bu ata hiç oynamamış bile olabilir. Ancak bunu, artniyetli bir davranış gibi görmemek lazım. Nitekim dersini çalışırken o atın kazanacağını gerçekten tespit etmiş fakat herhangi bir nedenle onu kuponuna işaretlememiş olabilir. Belki gözünden kaçmıştır, belki bütçesi yetmemiştir, belki de dikkatini dağıtan başka bir at görmüştür. Burada bir hakikat arayışına girmek anlamsızdır. Zira herkesin kendi bilgisine, deneyimine ve yaptığı hazırlıklara göre zihninde türlü tercihleri oluşur fakat bunlar her zaman bir oyun kuponu üzerinde somutlaşmaz. Bu diyaloglarda dikkat çeken husus, oyunla ilgili duygu ve düşünceleri yanındaki başka bir oyuncuyla paylaşmanın değeridir. Kuponuna işaretlemediği bir ata çok güvendiğini iddia eden biri, aslında bu işten ne kadar çok anladığını hem kendisine hem de çevresine ispatlama arayışı içindedir. Bu, at yarışı oyuncularının sözlü kültürleri içinde ürettikleri ve yaşattıkları ritüellerden biridir. Hatta oyuncuların, bu ritüel üzerinden ürettikleri düşünülen, belki de onu tanımlayan bir tabir de var: "yarış koştuktan sonra, bilmek kolaydır. "

Hipodromda bir yarış günü, kimi oyuncular için birkaç saat boyunca aynı yerde oturarak kimileri içinse gezinerek geçer. Bu gezinenlerin arşınladıkları güzergah, genellikle padok, bahis gişesi ve pistin kenarındaki bariyerler arasındadır. Bu üçgen üzerinde birkaç saat boyu defalarca gidip gelenler vardır. Belki arada sırada tuvalete veya kafeteryaya da uğrarlar fakat esas durakları oyunla doğrudan ilişkili bu noktalardır. Bu gezinti süresi boyunca koşmaya hazırlanan, koşan ve koşunun ardından ahırına doğru giden atlar seyredilir, haklarında tartışmalar yapılır, üstlerine bahis oynanır, türlü sevinç ve hüzün duyguları yaşanır. Bununla birlikte, hipodromlardaki mimari ve çevresel düzenlemelerdeki benzerlik ve farklılıkların da, oyuncuların bazı hareket biçimlerini doğrudan etkilediğini eklemek gerekiyor. Örneğin tüm hipodromlarda tribünlerin sırt kısmı mutlaka batıya bakar. Böylece hangi mevsim olursa olsun, bir gündüz veya akşam yarışında tribünde oturup piste doğru bakanların gözüne güneş girmez, seyir zevkleri bozulmaz. Herkes dilediği bir yere

rahatça oturabilir çünkü güneşin açısına göre tribünde kaçınılması gereken bir bölüm yoktur. Ancak rüzgar için aynı durum geçerli değil; bazı günlerde rüzgar İstanbul'un ve İzmir'in tribünlerinde uzun süre oturmaya izin vermez. Buna karşın, her hipodromda oyunla ilgili noktalar aynı yerde konumlanmamıştır. Örneğin İstanbul'da ve İzmir'de padok, tribünlerin hemen yan tarafındadır. Tribünde oturan bir oyuncunun, biraz sonra piste çıkacak atların son durumunu görebilmesi için yerinden kalkıp padok çevresine kadar yürümesi, ardından koşuyu izleyebilmek için geri dönmesi gerekir. Halbuki Adana'da padok tribünlerin hemen önünde yer aldığı için, örneğin tribünlerde çayını içerken elindeki bülten üzerinde tahminlerini işaretleyen bir oyuncunun veya üst kattaki lokantada arkadaşlarıyla rakı sofrasında kuponunu hazırlayan başka bir oyuncunun böyle bir yürüyüş yapmaya ihtiyacı yoktur. Atların son durumunu oturdukları yerden rahatça görebilirler.[1280]

Hipodromda tek başına veya tanıdıklarla beraber geçirilen bir yarış günü, birbirini takip eden koşular boyunca yaşanan heyecan, yapılan sohbetler, hissedilen farklı duygular ve harcanan ya da kazanılan paralarla sona erer. Oyuncular ilk koşudan önce hipodroma doğru izledikleri yola, bu defa tersinden yönelirler. Ağaç ve kuş seslerinin kaybolmaya başladığı kapının önünde minibüs bekleyenlerle karşılaşılır. Bir kısım oyuncu ise, onların yanından yolun karşısına geçip Osmaniye yönüne uzanan sokakların ardında gözden kaybolurlar. Eğer tamamlanan yarışlar gündüz koşulmuşsa, içeride kalan az sayıda oyuncu, yavaş yavaş kepenklerini kapatan dükkanların önünde bir köşeye çekilmiş, akşam başka bir kentte koşulacak yarışlar için kuponlarını hazırlamaktadır. Bu saatten sonra diğer yarışlar, artık evdeki, kahvedeki veya mahallenin ganyan bayindeki bir televizyondan takip edilecektir. Bu kuponlar da hipodromdaki gişede yatırıldıktan sonra, son misafirler de oyun alanından ayrılırlar. Çok geçmeden hipodromun içinde de, çevresinde de neredeyse tek bir oyuncu bile kalmaz. Geriye, çevreye yayılmış bol miktarda kupon, bülten, gazete ve izmaritle dolu

[1280] Araştırmacı, 13.01.2019 tarihinde Adana Yeşiloba Hipodromu'nda tanıştığı antrenör Serdar Aydoğdi'nin davetiyle, günün ilk koşusuna kısa bir süre kala, bir koşu öncesinde yapılan hazırlıkları yakından gözlemleme olanağı bulmuştur. Aydoğdi'nin çalıştırdığı *Bişkekhan*'ın katıldığı bu koşu öncesinde, evvela birlikte eyerleme mahalline gidilmiş ve koşacak atların kimlik doğrulama işlemleri seyredilmiş; ardından tartı mahalline geçilerek, eyer takımları teslim alınmış; son olarak tribünlerin önündeki padok bölümüne girilmiş ve koşu öncesinde son turlarını atan atların arasında, Aydoğdi ile jokey Mustafa Kemal Kumbasar'ın koşu hakkında aralarında yaptıkları son değerlendirmeler takip edilmiştir. *Bişkekhan*'ın yarım boy farkla ikinci bitirdiği koşunun ardından, oyunun temel taşlarından biri olan adalet ve şeffaflık kuralını yerine getirmek amacıyla, Kumbasar yeniden tartı mahalline, *Bişkekhan* ise salya testine gitmiştir. [Bu vesileyle, bu tez çalışması boyunca yalnızca bir kez yaşanan bu deneyimi sağladığı için, Serdar Aydoğdi'ye teşekkürlerimi sunarım.]

boş bir hipodrom kalır. Gün sona ererken, hipodrom çalışanları ortalığı toplamakta, işletmeciler dükkanlarını temizlemekte, kargalar pistte gezinmekte, kediler yavaş yavaş kendi köşelerine çekilmektedir. Mevsimlik yarış programına göre ya hemen ertesi gün ya da sadece birkaç gün sonra, oyuna ilişkin her şey kaldığı yerden devam edecek ya da yeniden başlayacaktır.

Saha çalışmaları boyunca, tek bir istisna dışında, hipodromlarda ülke ve dünya siyasetiyle ilişkili hiçbir toplu söylem veya eylemle karşılaşılmamıştır. Hipodrom, binlerce kişinin bir araya geldiği bir spor ve gösteri sahasıdır fakat bir stadyumla veya basketbol salonuyla kıyaslanırsa, buranın siyaset üstü bir kamusal olduğu öne sürülebilir. Hipodromlara her dünya görüşünden insan oyun oynamak için gelir. Elbette birbirini tanıyan insanlar, oyun sırasında gündelik hayat ve siyaset üzerine her yerde yapabilecekleri kendi samimi sohbetlerine dalabilirler. Ancak sıradan bir oyun gününde, içerideki kimsenin bir araya gelip oyun dışında bir konu üzerine topluca eyleme giriştiği görülmemiştir. Hâlbuki ülke gündeminin "hararetli" olduğu bazı dönemlerde, stadyumların veya salonların tribünlerinden kitlesel söylemler yükselmesine alışılmıştır. Bunlar son yıllarda televizyon ve internet sayesinde gitgide spor sahalarının dışına taşmakta, çok daha fazla insana ulaşmaktadır.[1281] Hipodromlarda ise siyasal içerikli kitlesel söylemlere sadece birkaç defa tanık olunmuştur. Bunların ortak özelliği ise, hepsinin birer Gazi Koşusu gününde gerçekleşmesidir. 2016'dan bu yana düzenlenen her Gazi gününde, koşu öncesinde yapılan geleneksel törenler sırasında Veliefendi Hipodromu'ndaki binlerce kişi tarafından "Mustafa Kemal'in askerleriyiz" ve "Türkiye laiktir, laik kalacak"

[1281] Son yıllarda, eş/yakın zamanlı olarak birden fazla spor sahasında binlerce kişi tarafından dile getirilen, kitle iletişim araçları ve sosyal medya üzerinden kamuoyuna ulaşan siyasal söylemlerden bazıları şu olaylar bağlamında gelişmiştir: Gezi Olayları (2013), Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (2018), 31 Mart ve 23 Haziran Yerel Seçimleri (2019). "'Her yer Taksim her yer Direniş' tezahüratı", **NTV**, 18.08.2013, https://www.ntv.com.tr/spor/her-yer-taksim-her-yer-direnis-tezahurati,zmCCSTIr0Em46LFMlnjDag [29.02.2020]; "TT Arena'da Gezi ruhu: Her yer Taksim her yer direniş", **Cumhuriyet**, 19.08.2013, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tt-arenada-gezi-ruhu-her-yer-taksim-her-yer-direnis-440676 [29.02.2020]; "Gezi sloganları Galatasaray tribünlerini ikiye böldü", **Odatv**, 21.08.2013, https://odatv.com/gezi-sloganlari-galatasaray-tribunleri-ikiye-bolundu-2108131200.html [29.02.2020]; "Fenerbahçe taraftarı: Mustafa Kemal'in askerleriyiz", **Fanatik**, 10.11.2013, https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce-taraftari-mustafa-kemalin-askerleriyiz-342296 [29.02.2020]; "Atina'da 'Mustafa Kemal'in askerleriyiz' sloganları İzmir Marşı", **Hürriyet**, 10.03.2017, https://www.hurriyet.com.tr/atinada-mustafa-kemalin-askerleriyiz-sloganlari-ve-izmir-marsi-40390433 [29.02.2020]; "Vodafone Park'ta Ekrem İmamoğlu'na tezahürat", **Sputnik**, 13.04.2019, https://tr.sputniknews.com/spor/201904131038749565-vodafone-parkta-ekrem-imamogluna-tezahurat/ [29.02.2020]; "Fenerbahçe-Galatasaray maçındaki 'Hak hukuk adalet' seslerine sansür", **Tele1**, 09.05.2019, https://tele1.com.tr/fenerbahce-galatasaray-macinda-hak-hukuk-adalet-seslerine-sansur-53452/ [29.02.2020].

sloganları atılmıştır. Birbirine benzer söylemleri bozan bir istisna ise 2019 yılı Gazi Koşusu'nun ardından yaşanmıştır. Bu büyük koşuyu kazanan *The Last Romance*'in jokeyi Ahmet Çelik'e ödülünü vermek üzere podyuma çıkan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Ekrem İmamoğlu, türlü sloganların eşlik ettiği büyük sevinç gösterileriyle karşılaşmıştır. Basına da yansıyan bu toplu eylemlerin[1282] yalnızca Gazi Koşusu öncesinde gerçekleşmesinin nedeni, bu koşunun Mustafa Kemal Atatürk adına düzenlenmesi ve bu günlerde şeref tribününde sloganların hedefindeki siyasi görüşü temsil eden yetkililerin bulunması olabilir. Nitekim hipodromda gerçekleşen bu tezahüratlar, stadyumlardaki benzerlerine kıyasla daha kısa süreli olsa da, tribünlerde ve pist çevresindeki pek çok kişinin sloganı atarken bilinçli olarak yüzlerini şeref tribününe ve orada bulunan devlet yetkililerine çevirdikleri gözlenmiştir. Bu tür birkaç istisna dışında, hipodromlarda sadece oyun vardır. Düşünülen, konuşulan, seyredilen, alkışlanan ya da küfredilenler, yalnızca atlar ve üstlerindeki jokeylerdir.

Bu çalışma boyunca yalnızca İstanbul, İzmir ve Adana'daki hipodromlara gidildiği için, bu bölümde aktarılan gözlemler ve yapılan tasvirler, sadece bu hipodromların herhangi bir yarış gününde ağırladıkları oyunculara ait çeşitli adetler, gelenekler ve ritüellerle sınırlıdır. Ülkedeki diğer hipodromlarda burada yapılan tasvirlerin benzerleriyle karşılaşılabileceği gibi, elbette bunlardan çok daha farklı kültürel örüntülerin varlığından da söz edilebilir. Her yörenin ve insanının kendine özgü değerleri, bir oyun üzerinde ve icra edildiği oyun alanında kendini farklı biçimlerde gösterebilir. Örneğin yüzlerce yıllık bir atçılık deneyimine sahip Şanlıurfa'da ya da ülkenin en yeni hipodromuna ev sahipliği yapan Kocaeli'ndeki bir yarış gününde, İstanbul'da veya Adana'da görülmeyecek başka kültür öğeleriyle de pekâlâ karşılaşılaşılabilir. Burada, yöre ve topluluk ayrımı gözetilmeden üç hipodromda yapılan gözlemler çerçevesinde, ülkedeki oyuncuların bir oyun gününde en yaygın biçimde icra ettikleri gözlenen, oyunla ve mekanla ilgili benzer ve farklı tutumları, söylemleri, davranış kalıpları ve ritüelleri, okuyucunun zihninde canlandırılmaya çalışılmıştır.

[1282] "90. Gazi Koşusu'nu Graystorm kazandı", **T24**, 26.06.2016, https://t24.com.tr/haber/90-gazi-kosusunu-graystorm-kazandi,347227 [29.02.2020]; "Gazi Koşusu'nda 'Mustafa Kemal'in askerleriyiz' sloganları", **Odatv**, 30.06.2019, https://odatv.com/gazi-kosusunda-mustafa-kemalin-askerleriyiz-sloganlari-30061900.html [29.02.2020]; "Gazi Koşusu'nda ödül törenine damga vuran an", **Cumhuriyet**, 30.06.2019, http://www.cumhuriyet.com.tr/video/gazi-kosusunda-odul-torenine-damga-vuran-an-1464108 [29.02.2020].

8.2. Ganyan Bayinde Bir Gün

Hipodromdan sonra gelen en popüler ikinci oyun alanı ganyan bayidir. Türkiye'de ganyan bayi sisteminin başlangıcını, 1950'lerde İstanbul'da Taksim Bahçesi'nde, Ankara'da Ulus'ta, İzmir'de ise Kemeraltı'nda faaliyete geçen ilk gişelere kadar götürmek mümkün. Bu gişelerin, günümüz ganyan bayilerinin aşağıda tasvir edilecek fizik koşullara sahip olmadıklarını, bunun yerine içinde sadece birkaç görevli bulunan ve yalnızca belli gün ve saatlerde oyun bileti satışı yapılan basit yerler olduğunu belirtmek lazım. Ne var ki, oyuna katılmak isteyenleri hipodroma kadar gitme zorunluluğundan kurtarmaları, resmi bir kimlik altında faaliyet göstermeleri ve bilet/kupon temini, bahis kabulü, ikramiye ödemesi gibi hizmetler sunmaları nedeniyle, ganyan bayiliği sisteminin ilk örneklerini teşkil ettiklerini söylemek yanlış olmaz. 60'lı yıllarda oyunlar gelişip halkın katılımı arttıkça, bu gişelere TJK'nın İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da açtığı birkaç lokali eşlik eder. Ancak içinde bahis oynanabilen bayi sayısındaki ilk hızlı artış ve bunların yaygınlaşmaları, altılı ganyanın yürürlüğe girdiği 1968'de gerçekleşir. Bu tarihten itibaren, başlagınçta bu dört kentte, daha sonra da yurt genelinde, içinde at yarışı oynanabilen bayiler gitgide çoğalır ve günümüze kadar ulaşan, her yarış gününde sayısız oyuncuyu ağırlayan, hatta zaman zaman içeride olup bitenlerle adeta bir hipodromdan farksızlaşan geleneksel oyun alanlarına dönüşür. Burada, bu çalışma kapsamında kimine sadece bir kez, kimine ise defalarca gidilmiş ganyan bayileri, sahip oldukları bazı özellikleri bağlamında tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Ganyan bayi, TJK'nın yılın belli dönemlerinde ilan ettiği koşulları karşılayan her yurttaş tarafından açılabilen, işletilebilen, gerektiğinde başkasına devredilebilen bir tür oyun istasyonudur.[1283] Başta konumu olmak üzere, bir dizi mekansal ölçüte uygun düşen her yerde bir ganyan bayi açılabilir. Ganyan bayilerinin varlığı ve yurt çapındaki yaygınlığı, oyunun sürekliliği için elzemdir çünkü bir kentin hipodroma uzak olan bölgelerinden veya hipodromu dahi bulunmayan kentlerden oyuna katılımı sağlar. Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, oyuna ilgi duyan yurttaşların yaşadıkları fakat tek bir ganyan bayi bile bulunmayan bölgelerde insanlar kayıtdışı bahse yönelmekte ve oyuna katılmak için yazıcılara başvurmaktadır. Hâlbuki herhangi bir mahalledeki, ilçedeki veya kentteki bir ganyan bayinin varlığı, orada oyunun resmi temsilcisinin

[1283] "Bayilik İşlemleri", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/BayilikIslemleri [14.03.2020].

olduğunun kanıtıdır. Bu nedenle TJK, hipodroma gidemeyen oyuncular için kolayca ulaşılabilecekleri, içeride rahatça ve güvenle oyun oynayabilecekleri bu alternatif oyun alanlarını yaygınlaştırmaya çalışırken, aynı zamanda kayıtdışına gidebilecek olası kayıpları önlemeyi de hedefler. Kısacası, ganyan bayi hem oynayan hem de oynatan açısından bu oyunun en temel unsurlarından biridir. Atlar fiilen içeride koşmasa da, bayinin içi onlara tutkuyla bağlı insanlarla doludur.

Sıradan bir oyuncu açısından ganyan bayinin sahip olması gereken temel özellik, onun konumu ve erişilebilme durumudur. İçerinin ne kadar ferah olup olmadığı, kaç adet masa veya sandalye barındırdığı ya da duvarda hangi bültenin asıldığı, sonraki aşamada önem kazanan yönleridir. Oyuncunun evine veya işyerine yakın bir ganyan bayi olup olmadığı herşeyden önce gelir. Büyük kentlerin pek çok mahallesinde farklı sayıda bayi olabilir. Bu sayıyı belirleyen, söz konusu mahallenin nüfus yoğunluğu ile orada yaşayan insanların oyun oynama sıklıkları ve oyuna yatırdıkları paranın miktarıdır. Başka deyişle, bir tür arz-talep ilişkisidir. Bu temel koşuldan hareketle, örneğin İstanbul'da meskûn alanların yoğun olduğu mahallelerde, kimi zaman birkaç sokak arayla ganyan bayileriyle karşılaşılırken, bunun aksine iş merkezleriyle dolu bölgelerde ganyan bayilerinin sayısı görece azdır. Örneğin Mart 2020'de, TÜİK'in 2015 yılı verilerine göre 190.033 kişinin yaşadığı Beşiktaş'ta[1284] faal 16 ganyan bayi varken, aynı tarihli verilere göre 419.345 kişinin yaşadığı Fatih ilçesinde[1285] 56 bayi hizmet vermektedir.[1286] Bu sayılara rağmen, bir mahallenin meskûn nüfusunun oradaki bayi sayısını belirleyen tek etken olduğu da düşünülmemeli. Ne de olsa, gündüz saatlerinde de yarışlar koşuluyor ve bölgede yaşamayan fakat orada çalışan insanlar da bahis oynuyor. Dolayısıyla ganyan bayilerinin dağılımını belirleyenlerden biri de, yerel nüfusun yanında, günün herhangi bir zaman aralığını o mahallede geçiren insanların oyuna karşı ilgileridir. Tıpkı Beşiktaş'ın en az nüfusuna sahip olan Sinanpaşa, Kuruçeşme ve Levent ile Fatih'te az sayıda insanın yaşadığı mahallelerden Rüstempaşa'da en azından birer ganyan bayi bulunması gibi.[1287] Demek ki,

[1284] "Bilgiler", **TC Beşiktaş Kaymakamlığı**, http://www.besiktas.gov.tr/besiktas-hakkinda [03.03.2020].
[1285] "İdari Yapı ve Nüfus", **TC Fatih Kaymakamlığı**, http://www.fatih.gov.tr/idari-yapi-ve-nufus [03.03.2020].
[1286] "Bayiler", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/Bayiler [03.03.2020].
[1287] Beşiktaş'ın yerleşik nüfus yoğunluğu en düşük mahallelerinden Kuruçeşme'deki 1009 numaralı ganyan bayi Kırbaç Sokak'ta, Sinanpaşa'daki 469 numaralı ganyan bayi İlhan Sokak'ta, Levent'teki 585 numaralı ganyan bayi ise Çarşı Arkası Sokak'ta yer alır. Fatih'te ise, meskun nüfusun çok az

muhtemelen kentin farklı mahallelerinde yaşayan fakat haftanın bazı günleri çalışmak için buralara gelen pek çok insan, at yarışlarına gösterdikleri ilgi sayesinde güneş battıktan sonra "in cin top oynayan" bu mahallelerde birer ganyan bayine ihtiyaç duyulmasını sağlayan oyunculardır.

İş merkezlerinin çevresindeki bayiler, yaşam alanlarıyla çevrili bayilere kıyasla daha erken saatte kapatırlar. Bu erken saatten kasıt, Türkiye'de iki farklı kentte yarış düzenlenen günümüzde, akşam yarışlarında altılı ganyanın başlama vaktidir. Buralardaki ganyan bayileri, çoğunlukla gündüz yarışları başladıktan sonra, yani 15.00 itibariyle kalabalıklaşır. Saat 17.30-18.00 civarına kadar ya bazı oyuncuları içeride ağırlar ya da her koşu öncesinde çevredeki dükkanlardan bir-iki bahis oynayıp koşuyu televizyondan izlemeye gelenlere hizmet verirler. Diğer hareketli oldukları saatler ise, akşam altılısının başladığı 18.30-19.00 civarıdır. Bu zaman aralığında içeri girenler, çoğunlukla mesailerini tamamlamış çalışanlar veya civardaki dükkanlarını kapatmış esnaftır. Akşam yarışları için hazırladıkları kuponları yatırıp, vakitleri varsa ilk ayağı içerideki televizyonda seyrederler. Çoğu zaman ikinci veya üçüncü ayağın koşmasını beklemeden bayiden ayrılır ve evlerinin yolunu tutarlar. Zaten ortalıkta pek kimse kalmadığını gören bayi yetkilisi de, çok geçmeden kepenkleri indirir. Dolayısıyla, çevresinde az sayıda evin olduğu ve akşam saatlerinde derin bir sessizliğe bürünen mahallelerin bayilerinde, akşam yarışlarının son üç-dört koşusuna herhangi bir bahis oynamak pek mümkün değildir.[1288]

olduğu fakat gündüz saatlerinde ticari faaliyetlerin hayli yoğunlaştığı Rüstempaşa'daki 808 numaralı ganyan bayi ise Kızılhan Sokak'tadır.

[1288] İşyerlerinin yoğunlukta olduğu mahallelerdeki bu duruma, Beşiktaş'tan ve Fatih'ten iki örnek verilebilir. Beşiktaş ilçesinin günümüzde iş, eğlence ve alışveriş merkezleriyle dolu mahallesi Levent'teki 585 numaralı ganyan bayi, haftaiçi günlerde işyerlerinde öğle arası verilen 12.00-13.30 aralığında ve gündüz yarışlarının başladığı 14.30-15.30 aralığında mekanın ganyan bayi kimliği ön plana çıkmaya başlar. Pek çoğu civarda çalışan oyuncular, ya daha önceden ya da birkaç dakika içinde orada hazırladıkları kuponlarını bayide yatırıp mekandan ayrılırlar. Öğle yemeği için çevredeki lokantalardan birine veya işyerlerine geri dönerler. Gün boyu içeride okey veya iskambil oynayanların dışında, genelde saat 14.30 itibariyle her yarım saatte bir içeri girip çıkan oyuncuların sayısı artar. Ta ki 19.00-19.30 civarına kadar. Bu saat aralığında ise akşam yarışları başlar ve gündüz görülen hareketlilik kısa bir süreliğine yeniden yaşanır. Ancak, akşam yarışlarına oynanan ilk bahislerin ardından, gündüzün aksine artık her yarım saatte bir bayiye gelip gidenler görülmez. Zira oyuncular, kuponlarını yatırıp muhtemelen evlerinin yolunu tutmuşlardır. Bu durumu bilen bayi yetkilisi ise, akşam yarışlarının sona ereceği saat 21.00'e kadar beklemez ve genellikle 19.30-20.00 civarında makineyi kapatır. Mekanın bayi tarafı o gün için görevini tamamlarken, kahvehane tarafı yaşamaya devam eder. İçeride, gecenin geç saatlerine kadar iskambil oynayanlar kalır. Benzer bir durum, Fatih Rüstempaşa'daki 808 numaralı bayi için de geçerlidir. Eminönü'nün gündüz saatlerinde en kalabalık bölgelerinden bir olan Hasırcılar Caddesi'ni kesen Kızılhan Sokak'tan girilen Papazoğlu Han'ın içindeki bayi, tıpkı Levent'teki bayi gibi haftaiçi günlerde 12.00'den 19.00'a kadar sayısız oyuncuyu ağırlar. Buraya gelip gidenler de, çoğunlukla civardaki esnaftır ve dükkanları açık olduğu saatlerde bahis oynamak için başvurdukları tek adres bu bayidir. Tarihi bir hanın içindeki odalardan birinde

Tahminlerini önceden hazırlamış ya da hazırlamak üzere bayiye giden bir oyuncunun, nadiren de olsa, kuponunu yatırmasını engelleyen bir durum daha vardır: topladığı hasılattan gerekli payı TJK'ya zamanında ödemeyen bayilerin makinelerinin kapatılması. Bu, bayi yetkilisinin sorumluluğunu yerine getirmemesinden kaynaklanan fakat oyununu o bayiden oynamayı adet haline getirmiş oyuncuları mağdur eden bir durumdur. Böylesi bir durumda, civarda bir alternatifi olan ve bölgeyi iyi tanıyan oyuncular, koşular başlamadan önce diğer bayiye ulaşmaya çalışırlar. Zaten oraya varıldığında da, normal koşullarda ilk bayide olması gereken fakat aynı nedenle mağdur olmuş tanıdık simalarla karşılaşılır. Muhtemelen onlar da kısa bir süre önce oyuna katılmak üzere aynı bayiye kadar yürümüş fakat kapalı olduğunu görünce bu alternatife yönelmişlerdir. Bazı bayilerin bu nedenle çalışmalarına birkaç gün boyunca ara verdiklerine tanık olunurken, bazılarıysa yalnızca bir gün kapalı kalır ve hemen ertesi gün borçlarını ödeyerek yeniden işler hale gelirler. Eğer bu çalışmama durumu bir-iki günden uzun sürerse, söz konusu mahallede oturan, çalışan veya kuponunu her gün aynı bayide yatıran oyuncular, artık hangi bayinin açık ya da kapalı olduğunu önceden bilir ve her gün aynı yolu iki defa yürümek zorunda kalmazlar. Benzer şekilde, bir süredir kapalı olan bir bayinin açıldığı haberi de kulaktan kulağa çabucak yayılır ve kadim müdavimler sanki günlerdir hiçbir sorun olmamışçasına, aynı yerde yeniden buluşarak alışık oldukları bayilerine geri dönerler.[1289]

Ganyan bayilerinin kimliğini değiştiren en önemli olayın, 1992'de başlayan naklen televizyon yayını olduğu söylenebilir. Nitekim 90'lı yılların öncesine uzanan anılarda,

---

faaliyet gösteren bayi, mimari koşulları nedeniyle değil kalabalıkları ağırlamak, içeriye bir masa dahi koyacak kadar büyük değildir. Gün boyu her yarım saatte bir ya bahis oynamak için ya da içerideki ekrandan koşuları seyretmek için bayiye gelenler, içeride en fazla birkaç dakika geçirdikten sonra dükkanlarına geri dönerler. Burada da en son bahis oynama saati 19.00 civarıdır. Akşam yarışlarındaki altılı ganyan başladıktan kısa bir süre sonra kepenkler indirilir. Tıpkı civardaki pek çok dükkanın yaptığı gibi. Dolayısıyla, Levent veya Rüstempaşa gibi yerlerde çalışan oyuncular, kendilerine en yakın olan bayinin kaçta kapatacağını bildikleri için, hazırladıkları kuponları da bu saate kadar yatırmaları gerektiğinin bilincindedirler. İşten biraz geç çıkanlar veya son müşteriyle ilgilendiği için dükkanını vaktinde kapatamayanlar, eğer kuponlarını erken bir saatte yatırmamışlarsa, akşam yarışlarının son koşularına bahis oynama fırsatını kaçırırlar.

[1289] Beşiktaş Levent'teki 585 numaralı ganyan bayi, bu nedenle yılın bazı dönemlerinde bir veya birkaç günlüğüne kapalı kalan bayilerden biridir. Bu çalışma boyunca birkaç defa tanık olunan bu durum karşısında, civarda çalışan oyuncular kendilerine yakın bir bayi daha olduğunu bilirler. Burası, sadece birkaç yüz metre ileride Peker Sokak'taki 1480 numaralı ganyan bayidir. Her zaman gittikleri bayideki makinenin kapalı olduğunu öğrendikleri ilk gün, oyuncular mecburen bu mesafeyi yürüyerek diğer bayiye gitmek zorunda kalırlar. Ancak takip eden günlerde, aynı eylemi bir daha yapmamak için, ya doğrudan çalıştığından emin oldukları 1480 numaralı bayiye giderler ya da yine oyuncu olan bir ahbaptan 585 numaranın yeniden çalışmaya başlayıp başlamadığını öğrenmeye çalışırlar. 585 numaları bayi, birkaç defa sadece bir günlüğüe kapalı kalmış ve ertesi gün faaliyetine devam etmiştir. Ancak bir defa, bu kapalı kalma süreci bir haftayı aşınca, burada oyun oynamaya alışkın pek çok oyuncu hiç tereddüt etmeden yakındaki diğer bayiye gitmeye başlamıştır.

bayilerin herhangi bir bilet gişesinden farksız yerler olduğu anlatılmaktadır.[1290] Bu anılara göre, televizyonda henüz yarış yayını olmayan dönemde, oyuncular yalnızca bahis kuponlarını hazırlamak veya başka bir yerde hazırladıkları kuponlarını yatırmak için bayiye gitmekte ve günümüze kıyasla içeride çok daha kısa zaman geçirmektedir. Zira içeride uzun vakit harcamayı gerektirecek veya oyalanacak bir olanak yoktur. Halbuki bayilerin içine koşuları naklen yayınlayan televizyonlar yerleştirildikten sonra durum değişmiş ve buralar, adeta oyuncuların buluşma, eğlenme, sosyalleşme ve boş zamanı değerlendirme alanlarına dönüşmüştür. Ne de olsa, televizyon sayesinde artık koşudan önce atların son durumunu ve muhtemel ganyan değerlerini görmek, koşuları naklen takip etmek, hatta tekrar tekrar izlemek mümkün hale gelmiştir. Bu olanaklara kavuşan oyuncunun bayide daha fazla vakit geçirmeye başlaması mantıklıdır çünkü ekrandaki görüntü, çevredeki ahbaplarla daha fazla paylaşıma girmeyi, daha derinlemesine bilgi ve deneyim alışverişi yapabilmeyi sağlar. Zaten bu alışveriş, bu çalışmada sık sık dile getirildiği gibi, at yarışlarını diğer oyunlardan ayıran temel özelliğidir. Eskiden bir piyango gişesinden farksız olduğu anlatılan ganyan bayi, televizyonun gelişiyle birlikte adeta hipodroma alternatif bir mekana dönüşmüştür. Araştırmacı, 90'lı yılların ilk yarısında henüz çocukken ilk kez girdiği bayilerde de, son yıllarda katılımlı gözlem yapmak için gittiği bayilerde de, içinde en az bir televizyonun ve onu dikkatle seyreden çok sayıda oyuncunun olmadığı hiçbir bayiye rastlamamıştır. Kısacası, ganyan bayileri yaklaşık otuz yıldır oyunun hem oynandığı hem bir arada naklen takip edildiği hem de hakkında derinlemesine tartışmaların yapıldığı kamusal mekanlar olagelmiştir.

Ganyan bayilerinin mimari özellikleri arasında pek çok benzerlik ve farklılık saymak mümkün. Benzerlikleri tarif ederek başlamak gerekirse, öncelikle bayinin kapısının, tıpkı hipodromun ana girişi gibi, adeta içinden geçildiğinde oyun alanına girilen bir eşikten farksız olduğu söylenebilir. Bayiler genellikle bir binanın giriş katındadır. Nadiren ikinci katta, bazen de bir hanın veya alışveriş merkezinin içinde olabilir.[1291]

[1290] Hakan Cantınaz'la 18.09.2019 tarihinde İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda yapılan sözlü tarih görüşmesi.

[1291] Örneğin İstanbul'un Şişli ilçesinde Bozkurt mahallesindeki 27 numaralı ganyan bayi, Eşref Efendi Sokak'ta uzun süre bir binanın giriş katında hizmet verdikten sonra, aynı binanın ikinci katına taşınmıştır. Buranın bir bayi olduğu, sokağa bakan cephesindeki büyük tabelasından kolayca görülebilmektedir. Yine Şişli'deki bayilerden 368 numaralı ganyan bayi Trump Towers alışveriş merkezinin içinde, Fatih Rüstempaşa'daki 808 numaralı ganyan bayi ise Papazoğlu Han'ın içinde yer alır. Karaköy'deki 2461 numaralı ganyan bayi ise Galata Köprüsü'nün alt katında, adeta Haliç'in başladığı noktada, denizin üzerinde bulunmaktadır.

Pek çoğunun girişi bir sokağa veya işlek bir caddeye bakar. Kapısından içeri girilirken, kentin gürültüsü ve gündelik hayatın koşuşturması geride bırakılır, derin bir sessizliğin ya da tam tersine heyecan dolu bağırış çağırışların hakim olduğu bir oyun alanına geçilir. Burası tartışmasız bir oyun alanıdır: içeride sadece atları düşünen, konuşan, tartışan, bekleyen insanlar vardır ve bunların tamamına yakını erkektir. Bu çalışma boyunca farklı kentlerde toplamda onlarca kez gidilen ganyan bayilerinde, sadece birkaç defa içeride oyun oynayan kadınlarla karşılaşılmıştır.[1292] Üstelik onlar, erkekler gibi bir masanın etrafında çaylarını içip derslerini çalışırken değil, muhtemelen başka bir yerde hazırladıkları kuponlarını gişede yatırırken görülmüşlerdir. Zaten kuponlarını yatırdıktan sonra hemen bayiden dışarı çıkmışlardır. Bu açıdan, ganyan bayilerinin hipodromların aksine tamamen erkek egemen alanlar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hipodromlarda yarış seyreden, bahis oynayan, hatta koşu sırasında heyecanla atlara bağırıp çağıran pek çok kadın görmek mümkünken, ganyan bayilerinde bu tür sahnelerle karşılaşmak pek olası değildir.

Hangi kentte veya mahallede olursa olsun, ganyan bayilerinin içindeki duvarlar benzer şeylerle doludur. Bunlar, bayi yetkilisi tarafından asılan o günkü yarışlara ait bültenler, yine aynı yetkili tarafından çoğunlukla bir kağıt üzerine elle yazılmış uyarılar, TJK tarafından hazırlanıp bayilere gönderilen afişler ve Mustafa Kemal Atatürk'e ait tablolardır. Gözlendiği kadarıyla, duvarlara asılan bültenler arasında en çok tercih edilenler *Puanlı* ve *Rehber* adlı bültenlerdir. Bunların üzerine kalemle herhangi bir işaret konması uygun görülmeyen bir davranış olduğu için, ya camla kaplı bir panonun içine konurlar ya da hemen çevrelerinde bu konuda bir uyarı yazısı vardır. Bu, bayi yetkililerinin en sık başvurdukları uyarı yazılarından biridir. Pek çok bayinin duvarlarında karşılaşılabilecek ve artık "standartlaşmış" sayılabilecek uyarı yazılarının başında şunlar gelir: "bültenlerin üzerini işaretlemeyin", "18 yaşından küçükler bahis oynayamaz", "veresiye oyun oynamak yasaktır", "bağırmayın, atlar sizi duyamaz." Tahmin edileceği gibi, bu uyarılardan ilki bültenlerin çevresinde, sonuncusu televizyona yakın bir yerde, diğer ikisi ise gişenin etrafında kolayca görülebilecek bir duvarda asılıdır. Ne var ki, bayilerde yer yer üzeri işaretlenmiş bültenlerle de karşılaşılabilir, gişedeki yetkilinin telefonla arayan birinin kuponunu

[1292] Gişede kuponunu yatırıp içeride fazla vakit geçirmeden bayiden ayrılan kadınlarla İstanbul'da Şişli Kurtuluş mahallesinde Seymen Sokak'taki 8 numaralı ganyan bayinde, Tekirdağ Malkara'da Gazi Geçidi Sokak'taki 323 numaralı ganyan bayinde ve İzmir Şirinyer'de Menderes Caddesi'ndeki 258 numaralı ganyan bayinde karşılaşılmıştır.

yatırıp veresiye defterine not aldığıyla da. Hatta mahalleden tanıdık birinin evden gönderdiği oğlunun ya da civardaki bir dükkandan gönderilen çocuk yaşta bir çırağın makine başında kupon yatırdığına da tanık olmak mümkündür. Uyarılar duvarda asılı olsa da, sonuçta bunlara uymak oyunculara ve bayi yetkilisine kalmış bir sorumluluktur. Güvene ve samimiyete dayalı bir takım sosyal ilişkiler bağlamında, aslında resmen uygulanması gerekenler değil, gelenekselleşmiş olanlar yürürlüktedir. Bu uyarı yazılarının ardından, sırada TJK'nın bayilere gönderdiği takvimler ve oyunla ilgili afişler gelir. Bu afişler, genellikle TJK tarafından yürürlüğe konan yeni bir bahis oyunu veya oyunculara sunulan bazı kolaylıklar hakkında bilgilendirmeleri içerir. Örneğin, bu çalışma sürecinde başlatılan 7'li Ganyan ve Sıralı 5'li Bahis oyunlarıyla ilgili yönergeler içeren ve oyuncuları bu deneyimi yaşamaya davet eden afişlerle pek çok bayide karşılaşılmıştır. Ancak, her bayinin bu afişleri mutlaka duvarlarının görünür bir yerine asma zorunluluğu olmasa gerek. Zira kimi bayide bu tür afişlere hiç rastlanmazken, kimilerinde ise bunların mekanın en ücra köşesinde, sanki mecburen asılmış hissi uyandırırcasına yer verildikleri görülmüştür.[1293] Son olarak, en azından bu çalışma boyunca gidilen 54 ganyan bayinin duvarlarını süsleyen ortak bir nesnenin ise Mustafa Kemal Atatürk'e ait tablolar olduğu belirtilmeli. Tüm bu bayilerde, pek çoğu gişe bölgesinde olmak üzere, en az bir adet Atatürk tablosu bulunurken, bazıları ise içeriyi adeta bir müzeye çevirircesine birden çok tabloya yer vermişlerdir. Çerçeve içine alınan bu görsellerde bir standart yoktur veya fotoğrafın herhangi bir köşesinde TJK logosuna rastlanmaz. Demek ki bu, TJK'nın bir talimatı değil, ganyan bayi sorumlusunun kişisel tercihidir. Gözlendiği kadarıyla en fazla kullanılan görsel ise, Gazi'nin at üstünde poz verdiği, biri kalpaklı, diğeri kasketli iki meşhur fotoğrafıdır.

Ganyan bayileri, geleneksel olarak at yarışı oyuncusuna hitap eden ve içeride sadece bu oyunun oynanmasına izin verilen yerlerdir. Örneğin, bir ganyan bayinde iskambil

[1293] İçeriği ve tasarımı TJK'nın ilgili birimleri tarafından hazırlanıp bayilere gönderilen afişlerin bir kısmı, oyuncuları yeni yürürlüğe giren bir oyuna katılmaya davet eder. Bu amacı taşıyan afişlerde, söz konusu oyunun nasıl oynanacağı ve nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatılırken, zaman zaman insanı meraklandıran veya umutlandıran davetkar mesajlara da yer verilir. Örneğin, 7'li Ganyan oyununun yakında başlayacağını bildiren bir afişte şu cümle yer alır: "Bulursan, parayı koyacak yer bulamazsın." Bu tür afişlerin dışında, bazıları da oyunun kuralları ve etiğiyle ilgili duyurular içerir. Örneğin, fotofiniş makinesinin nasıl çalıştığını gösteren bir afişin üstünde "Fotofiniş Asla Yanılmaz" manşeti yer alır, altında ise bu sistemin işleyişi anlatılır. Bu afiş, aslında TJK'nın oyunun etiğini ne kadar önemsediğini, oyunun sonucuyla ilgili şüphelere ve eleştirilere karşı aldığı önlemleri özetleyen örtülü bir mesaj niteliğindedir. Son olarak, bazı afişler ise oyunla ilgili alınan bazı kararları oyunculara duyurmaya yarar. Örneğin 1 Ocak 2020 itibariyle, her yarış günü altılı ganyan oyununun ilk koşusunda da artık çifte, ikili ve sıralı ikili bahis oynanabileceğini duyuran afişler ile aynı tarih itibariyle herhangi bir oyuna yatırılabilecek azami tutarın 1.000 TL'den 2.500 TL'ye yükseltiğini duyuran afişler, bu kategoride olanlardır.

veya okey oynanmaz, bilardo masası bulunmaz, içeride içki servisi yapılmaz. Ne var ki bazı bayiler, konumları gereği başka oyunların oynandığı mekanlarla komşu oldukları için, yer yer iki veya daha fazla oyun alanının sınırlarının kaybolduğu ve aynı çatı altında iç içe girdikleri görülebilir. Bu konuda belki de en yaygın görülen örnek, bir ganyan bayi ile bir kahvehanenin adı konmamış birlikteliğidir. Muhtemelen aynı kişi tarafından işletilen bu iki oyun alanı tek bir çatı altında bir araya geldiğinde, bir yanda kağıt oynayanlar diğer yanda ise duvardaki bültenlerin önünde kuponunu dolduranlar aynı ortamı paylaşırlar. Hatta kimi zaman, böylesi bir mekana girildiğinde buranın bir ganyan bayi mi yoksa bir kahvehane mi olduğunu ayırt etmek dahi zorlaşabilir. Zira mekanın sokağa bakan cephesinde kocaman bir ganyan bayi tabelası bulunsa da, içeri girildiğinde yeşil çuhalı masalarda iskambil oynayanların arasından geçilerek arka tarafta konumlanmış gişeye ulaşmak gerekebilir.[1294] Burası aslında TJK'nın resmi bir bayidir fakat işletme sahibi, okey veya iskambil oyunlarından daha fazla para kazanıyor, üstelik bu oyunların müdavimleri bahis oyuncularından daha fazla çay ve kahve tüketiyorsa, mekanın kahvehane kimliği doğal olarak bayi kimliğinin önüne geçer. Üstelik yukarıda da belirtildiği gibi, bahis oyuncuları günün sadece belli saatlerinde bayiye gelirken, pek çok iskambil oyuncusu saatlerce aynı masada oyun oynamaya devam edebilir. Benzer bir durumu, aynı sokak üzerinde komşu olan bir ganyan bayi ile bir birahane arasında da gözlemlemek mümkün. Birinde içki satılmıyor, diğerinde oyun oynanmıyor olsa da, aslında ikisinin de konukları her iki hizmetten de yararlanmak isteyebilir. Böylesi durumlarda da iki mekan arasındaki sınır kendiliğinden ortadan kalkar. Günün belli saatlerinde bira bardaklarıyla yarış bültenlerini aynı masada görmek veya elinde içkisiyle heyecan içinde televizyondaki koşuları seyredenlerle karşılaşmak mümkündür. Son yıllarda, ganyan bayilerinin İddaa bayileriyle de aynı mekanı paylaştığı, başka deyişle aynı çatı altında iki farklı bahis oyununun oynandığı da görülmektedir. Bu tür ortak alanlarda, duvara asılan bültenlerin konumlanışı sayesinde iki oyunun oyuncuları yine görünmeyen bir çizgiyle birbirinden ayrılır. Örneğin uzunca bir duvara sahip olan bir mekanda, duvarın girişe yakın bölümüne İddaa bültenleri, öte tarafa ise yarış bültenleri

[1294] Örneğin İstanbul Beşiktaş'ta Levent mahallesindeki 585 numaralı ganyan bayi ve Sinanpaşa mahallesindeki 469 numaralı ganyan bayi aynı zamanda bir kahvehaneyle iç içe işletilen mekanlardır. Sokağa bakan cephelerinde ganyan bayi olduklarını gösteren bir tabela olsa da, içeri girildiğinde ilk önce okey veya iskambil oynayanlarla karşılaşılır. Bayinin gişesine, çevresindeki duvarlara asılı bültenlere ve tahminlerini hazırlayan oyunculara ulaşmak için, bu oyun masalarının arasından geçmek gereklidir.

asılır. Buna paralel olarak, mekanın İddaa bülteni asılı kısmında daha çok bu oyunun kuponları, diğer tarafta ise at yarışı kuponları bulunur. Henüz üzeri işaretlenmemiş olanlar, bültenlerin hemen yanındaki bir kutunun içinde, yatmış olanlar ise ya büyükçe bir çöp kutusunda ya da yerlerdedir. Bu ayrışmaya karşın, bu ortak oyun alanlarındaki masaların her iki taraftan da oyuncuyu ağırladığı görülebilir. Nitekim pek çok masanın üstünde, futbol maçlarının ve yarışan atların işaretlendiği kuponlar ve bültenler bir aradadır. Ya farklı türde oyuncular az önce bu masada oturmuşlardır ya da aynı oyuncu hem atlar hem de futbol topu üzerine tahminler yapmıştır.[1295] Sonuç olarak, bir ganyan bayi aynı zamanda bir kahvehane, birahane veya İddaa bayi görüntüsü taşıyabilir. Bu durum, ya oranın işletmecisinin tercihidir ya da yereldeki müdavimlerin. Bu tür ortak alanlarda, içerideki sosyal ilişkilerin de adı konmamış kuralları ve kendine has bir düzeni olduğu söylenebilir. Araştırma boyunca, hiçbir ortak oyun alanında bir okey oyuncusunun veya futbol bahis meraklısının bir masada oturup at yarışı bültenini inceleyen birini rahatsız ettiğiyle ya da bunun tam tersi bir durumla karşılaşılmamıştır. Bu mekanlar, oranın müdavimleri için farklı anlamlar taşır: mekanı bir bayi olarak gören kimse içeriye sadece bahis oynamak için girerken, kahvehane olarak gören bir diğeri bahislerle ilgilenmez ve arkadaşlarıyla kendi oyununa oturur. Dolayısıyla mekanı paylaşan fakat farklı amaçlarla kullananlar arasında karşılıklı bir saygı, hatta işbirliği söz konusudur. Öyle ki, örneğin hem bayi hem de kahvehane gibi işletilen bir mekanda, pişti veya yanık oynayan dört kişiden en az birinin cebinde at yarışı kuponu varsa, koşu başlayıp televizyonun sesi açıldığında oyuna kısa bir ara verilir. Kağıtlar masaya konur ve tüm dikkat televizyona yönelir. Cebinde kuponu olmayan diğer oyuncular da çoğunlukla bu kısa süreli molaya olumsuz bir tepki vermez. Ne de olsa orası sadece bir kahvehane değil, aynı zamanda, hatta ondan da önce bir ganyan bayidir. Atlar starttan çıktığı anda hayat kısa bir süreliğine durmalı, finişe vardıklarında ise kaldığı yerden devam etmelidir.

[1295] İçinde hem at yarışı hem de İddaa oynanabilen bayilere, İstanbul'dan Şişli'nin Kurtuluş ve Feriköy mahallelerindeki 432 numaralı, 390 numaralı ve 569 numaralı ganyan bayileri; Fatih'in Edirnekapı mahallesindeki 707 numaralı ganyan bayi veya Çanakkale Gelibolu'daki 308 numaralı ganyan bayi örnek olarak gösterilebilir. İddaa oyununun yurt çapında gördüğü ilgi nedeniyle, günümüzde içinde İddaa da oynanabilen pek çok ganyan bayi saymak mümkün. Burada örnek olarak sıralanan bayilerin tümünde, iki oyunun makinesi de birbirine hayli yakını hatta bazılarında yan yana konumlanmıştır. İçerideki oyuncular ise, bayi yetkilisinin bültenleri ve kuponları konumlandırma biçimi sayesinde, birbirilerinden keskin bir şekilde ayrılırlar. Örneğin bu bayilerde, biri İddaa diğeri at yarışı kuponu dolduran iki kişiyi yan yana görmek pek kolay değildir çünkü bilinçli olarak hiçbir duvarda iki oyunun bültenleri yan yana asılmamıştır. Eğer içeride masa varsa, ancak kendi yanlarında getirdikleri bültenler üzerinde çalışmalarını yapan at yarışı ve İddaa oyuncularını bir arada görmek mümkün olabilir.

Bayiler arasındaki belli başlı benzerlikleri saydıktan sonra, bir de sahip oldukları bazı farklılıklardan söz etmek lazım. Bunları mekânsal ve beşeri farklar olarak iki grupta düşünmek mümkün. Mekansal farklardan başlamak gerekirse, öncelikle pek çok ganyan bayinin mimari ve dekoratif açılardan birbirine benzemediği rahatlıkla söylenebilir. Kapısındaki tabelası, içerideki oyun makinesi ve duvarlarındaki belli başlı görsel nesneler dışında, her ganyan bayi aslında bulunduğu mahallenin, sokağın, binanın ve oraya gelip giden insanların koşullarına, tercihlerine ve taleplerine uygun özellikler taşır. Örneğin kimi ganyan bayine rengarenk çiçeklerle dolu bir kapıdan girilir, sokağa bakan cephesi büyük bir camla kaplı olduğundan içerisi ferah ve aydınlıktır. Buna karşın, bir binanın bodrum katında işletilen, tek bir penceresi dahi olmayan, alçak tavanlı ve insanın içini kasvet dolduran bayiler de vardır. İnsan bunlardan birinde keyifle uzun süre geçirebilirken, diğerinde ise kuponunu yatırıp bir an evvel oradan ayrılmak ister. Bazı bayilerin kendilerine ait bir bahçesi, balkonu veya terası da vardır. Bahar ve yaz mevsimlerinde ya da güneşli kış günlerinde, oyuncular buralardaki banklarda ve sandalyelerde oturup derslerini çalışmaktan, sohbet etmekten, iki koşu arasındaki zamanı açık havada değerlendirmekten zevk alırlar. Bazı bayilerin ise bu tür olanakları yoktur fakat işletmeci ile oyuncular arasındaki yakın ilişkinin de katkısıyla, güzel havalarda içerideki sandalyeler kapının önüne çıkarılır ve bayinin girişindeki kaldırım adeta bir açıkhava dersliğine dönüşür. Bu tür bayilerin önünden geçerken, kapının önüne dizilmiş sandalyeler üzerinde çaylarını içip sigaralarını tüttüren, ellerindeki bültenlerden derslerini çalışan, arada sırada birbirileriyle sohbet eden insanlarla karşılaşılır. Bu manzara, adeta kentin orta yerine kurulmuş bir kır kahvesini andırır.[1296] Bununla birlikte, bazı bayilerde ise bir tane bile masa bulunmaz. İçeride yalnızca birkaç sandalye vardır. Bunlar, genellikle hayli küçük alanlara sahip bayilerdir ve başına oturacak bir masası dahi olmayan oyuncular, duvarların hemen önüne monte edilmiş pek çoğu ahşap setler üzerinde kuponlarını doldururlar.[1297] Bu gibi örneklerin ötesinde, bayiler arasında mimari ve dekoratif

[1296] İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde Ortaköy Dereboyu Caddesi üzerindeki 408 numaralı ganyan bayi bu özelliklere sahip olan güzel bir örnektir. Aynı çatı altında hem ganyan bayi hem İddaa bayi hem de kahvehane hizmeti veren bu mekanda, güzel havalarda içerideki sandalyelerin dışarı çıkarıldığına ve caddeye nazır oturup sohbet eden, çay-kahve içen ve at yarışı oynayan insanlara sık sık tanık olunabilir. Sarıyer Reşitpaşa'daki 708 numaralı ganyan bayinde ise, sadece sandalyeler değil, güzel havalarda masalar bile dışarı çıkarılır ve Sezai Bey Caddesi'ndeki kaldırımın üstü açıkhavada derslerini çalışan oyuncularla dolar.

[1297] Örneğin İstanbul'un Şişli ilçesinde Esentepe mahallesinde hizmet veren 191 numaralı ganyan bayi, küçük bir alana kurulmuş bayilerden biridir. İki cephesi duvar, sokağa bakan iki cephesi ise camekan olan bayi, bir apartmanın köşesinde giriş katındadır. İçeride ne bir masa ne de bir sandalye koyacak yer vardır fakat buranın müdavimi olan oyuncular, bayinin içindeki üç cepheyi çeviren ahşap

açıdan daha pek çok farklılık gözlemlemek mümkün. Ancak burada sayılan özelliklerin, en azından bir oyuncunun bayinin içini değerlendirme biçimini ve bayide geçirdiği süreyi etkileyen temel unsurları tasvir etmek bakımından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Bayiler arasındaki farklılıkları yaratan diğer önemli unsur ise içerideki insanlardır. Sözü edilen insanlar, bir tarafta oyunu kurumsal olarak temsil eden bayi yetkilisi, diğer tarafta ise oyuna katılmak üzere gelen oyunculardır. Bayi yetkilisinin uyması gereken kurallar ve aldığı bazı kişisel inisiyatifler, oyuncuların genel tutum ve davranışları ve bu ikili arasında süregelen ilişkiler, bayi içindeki gündelik hayatı belirleyen temel öğeleri oluşturur. Bayiler arasında gözlenen beşeri farklılıkların başında, içerinin temizliği ve düzeninden söz edilebilir. Bir ganyan bayinde en fazla yer alan ürünlerden biri kağıttır çünkü bilindiği gibi, gazeteler, bültenler ve kuponlar bu oyunun temel öğeleridir. Pek çok bayinin içinde büyük çöp kutuları vardır fakat aralarındaki temel farkı, artık çöp haline gelmiş kupon veya bültenlerin bu kutuların içine mi atıldığı, yoksa ortada mı bırakıldığı belirler. Kimi bayi yetkililerinin, içerideki düzeni sağlamaya özen gösterdikleri ve kağıt çöplerini etrafta bırakan oyuncuların arkasından ortalığı toplamaya çalıştıkları gözlenmiştir. Buna karşın, bazıları ise oturdukları makinenin başından pek fazla kalkmaz ve pek çok yatmış kupon veya önemini yitirmiş bülten, masaların ve duvara monte edilmiş ahşap setlerin üstünde saatlerce kalabilir. Öte yandan, içerideki tertip-düzen sadece bayi yetkilisinin değil, en az onun kadar oyuncuların da tutum ve davranışlarına bağlıdır. Ne de olsa, burası bir kamusal alandır ve alanı paylaşan herkesin uyması gereken bir düzen vardır. Ancak her oyuncunun, makinede kuponunu yatırdıktan sonra "arkasını topladığı" söylenemez. Kimi oyuncu sadece bir tane bahis kuponu doldurmasına rağmen, kutudan aldığı onlarca boş kuponu ve işini bitirdiği gazetesini az önce oturduğu masanın üzerinde bırakıp bayiyi terk ederken, başka bir oyuncu ise sanki bayinin fahri sorumlusu gibi davranarak, tanımadığı insanların bıraktığı çöpleri toplar. Ganyan bayilerinde bu tür tutum ve davranışlarla sık sık karşılaşılabilir. Bunların bazıları bayi yetkilisinin, bazıları ise

setler üzerinde bahis kuponlarını doldurmaya alışkındır. Başka deyişle, bu dekoratif hizmet onlar için yeterlidir. Güzel havalarda, bir kısmı yandaki başka dükkanlardan ödünç alınan sandalyeler kapının önüne dizilir. Oyuncular bayinin önünde, adı konmamış bu bahçede kuponlarını doldurur, fikir alışverişini yapar, koşu vakti geldiğinde içeri girip yarışı seyreder, ardından bir sonraki koşuya kadar yeniden dışarıdaki sandalyelerine yönelirler.

oyuncuların eğilimleriyle belirlenir ve kendi akışı içinde sürüp gider. Tıpkı bayi içinde sigara içilip içilmemesi gibi.

4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'da yapılan düzenlemelerin ardından,[1298] 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye'deki tüm kapalı alanlarda sigara içme yasağı kademeli olarak hayata geçirilmiştir.[1299] Farklı sektörlerdeki işletmelerin bazıları bu yasağa hemen uymuş, bazıları ise kendilerince yasağı delmeye çalışan alternatifler üretmeye başvurmuştur. Duvarlarını yıktırıp mekanını camekanla çevirmek veya içerideki kültablalarını kaldırıp yerine teneke meşrubat kutuları koymak gibi. Bazı ganyan bayilerinin de, bu yasağa uymamak adına benzer çözümler ürettikleri söylenebilir. Kültablalarını kaldırmak, havalandırma sistemini geliştirmek, küllerin ve izmaritlerin yere atılmasına izin vermek gibi. Nitekim yasağın devam ettiği günümüzde, bazı ganyan bayilerinden içeri girildiğinde çok yoğun olmasa da, havada bir duman bulutu ve kesif bir sigara kokusuyla karşılaşmak mümkündür.[1300] Ne var ki, bu sigara konusu da yukarıda bahsedildiği gibi, bayi yetkilisi ile oyuncuların mutabakatına dayanan bir davranış bütünüdür. Kimi içer kimi içmez fakat bayiye oyun oynamak için gelen biri, sadece oyununa ve yaşayacağı heyecana odaklanır. Kimsenin, içerideki sigara kokusu dahil, oyun dışında bir konu hakkında yanındakilere karıştığına pek rastlanmamıştır.

Ganyan bayilerini birbirlerinden ayıran öznel bir unsur ise, oyuncunun bir bayiyle ve oradaki diğer oyuncularla kurduğu aidiyet ilişkisidir. Bu ilişki, oyuncunun aynı bayiye ne sıklıkla gidip geldiğiyle doğrudan ilgilidir. At yarışlarına düzenli bahis oynayan bir oyuncu için iki tür bayi olduğu iddia edilebilir. Bunlardan ilki, oyuncunun sık sık gittiği, içeridekileri tanıdığı ve onlar tarafından tanındığı bayi; ikincisi ise, yolu düştüğünde veya "kırk yılda bir" gittiği bayidir. Bu varsayımı şöyle tarif etmek mümkün: genellikle gündelik hayatını bir düzene oturtmuş olan, örneğin uzun süredir aynı iş yerinde çalışan, yıllardır aynı mahallede oturan, haftanın aynı gün ve saatlerinde işe gidip gelen veya emekliyse belli bir rutin içinde yaşayan oyuncuların, bu düzene uygun şekilde gidip geldikleri bayileri vardır. Bu bayi, oyuncunun ya evine

[1298] "Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun", **Mevzuat Bilgi Sistemi**, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4207.pdf [13.03.2020].
[1299] İrem Köker, "Sigara yasağı: 1940'lardaki çakmak yasağından, 2019'da sürücülere cezaya", **BBC Türkçe**, 27.09.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49854358 [13.03.2020].
[1300] Saha çalışmaları boyunca, yasak olmasına rağmen içeride sigara içildiği gözlenen bayilerin hangileri olduğunu burada açıkça belirtmek doğru değildir. En azından, bunların gidilen elli dört bayi içinde sadece dördü olduğu ve hepsinin İstanbul'da hizmet verdiği söylenebilir.

ya da işyerine yakın bir yerde, başka deyişle yaşadığı mahallesindedir. Belli aralıklarla, örneğin istisnasız her yarış günü ya da sadece bahis oynamayı tercih ettiği günlerde bu bayiye gider. Samimiyet düzeyi farklı olsa da, içeride bir veya birkaç tanıdığı oyuncu vardır. Muhtemelen onlar da aynı mahallede oturmakta veya çalışmakta, benzer aralıklarla oyun oynamak için bu bayiye gelmektedir. Bu tanıdıklar kimi zaman içeride atlar üzerine derin sohbetlere dalar, kimi zamansa sadece selamlaşıp kuponlarını yatırdıktan sonra bayiden ayrılırlar. Dolayısıyla bu bayiler, yalnızca oyun oynamak için değil, aynı zamanda tanıdıklarla görüşmek, buluşmak, duygu ve düşünceleri paylaşmak için de var olan ve bu birliktelikten beslenen oyun alanlarıdır. Bu alanları yaşatan ve anlamlı kılan, içerideki TJK oyun makinesi değil, kuponlarını o makinede yatırmayı tercih eden dost ve ahbaplardır. Hâlbuki ikinci grupta tanımlanan ve bir oyuncunun belki de hayatında sadece bir kez gittiği bayiler, yalnız bir oyun istasyonunu ifade eder. Oyun oynamak isteyen biri, herhangi bir işi veya seyahati nedeniyle yarış vaktinde hipodromdan ya da mahallesindeki bayisinden uzakta bir yerdeyse, mecburen civardaki bir bayiye gider. Burada amaç yalnızca oyuna katılmaktır çünkü içeride bir tanıdık yoksa, o halde oyun üzerine uzun sohbetler edecek bir ortam da yok demektir. Kupon yatırılır, eğer koşu vakti geldiyse ekranda koşan atlar seyredilir ve oyuncu için bu bayinin işlevi orada son bulur.

Saha çalışmaları kapsamında araştırmacının bizzat gidip her birinde farklı süreler geçirdiği 54 ganyan bayine ilişkin bu gözlemler, TJK e-bayi sisteminin yürürlüğe girdiği ve yaklaşık on yılı geride bıraktığı bir döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla, internet kullanımının günbegün yaygınlaştığı ve artık her yaş grubunca hızla benimsendiği düşünülürse, ganyan bayilerine ilişkin bu geleneksel görünüm ve ritüellerin pek de uzak olmayan bir gelecekte tarihe karışabileceği ihtimali göz ardı edilmemeli. Nitekim e-bayi sistemin ele alındığı bölümde de vurgulandığı gibi, internet erişiminin sağladığı kolaylıklar, uzun yıllara dayanan pek çok alışkanlığı, geleneği, ritüeli hızla değiştirmekte. Artık insanlar, çoğu hizmeti almak için bir yerden diğerine gitmek yerine, tam tersine bilgisayarları veya cep telefonları üzerinde yaptıkları birkaç tuşlamayla istedikleri hizmeti "ayaklarına getiriyorlar." Tıpkı at yarışlarına bahis oynamak için bayiye kadar gitmek yerine, evlerinde veya işyerlerinde oturup e-bayi sistemi üzerinden oyuna katılanlar gibi. Kimilerine göre belki hayatı kolaylaştıran veya zamandan tasarruf ettiren bu hizmet, aynı zamanda bazı kültürel örüntülerin de tarihe karışmasına neden oluyor. Ganyan bayilerinin varlıkları ve

yukarıda bazı örneklerle betimlenmeye çalışılan geleneksellemiş özellikleri de bu kapsamda değerlendirilmeye açık.

At yarışı, insanların üzerine konuşmaktan, fikir alıp vermekten ve birlikte takip etmekten keyif aldıkları bir oyun. Ganyan bayileri de, hipodromlarla birlikte bu keyfin toplululuk halinde tecrübe edildiği başlıca iki oyun alanından biri. Her ne kadar internet üzerinden oyuna katılımın ganyan bayilerindeki bazı gelenekleri değiştirdiği ve kalabalıkların etkileşimlerini ortadan kaldırmaya başladığı iddia edilse de, bu oyunun sosyal paylaşıma veya "muhabbete" dayanan belki de en özgün değeri, bayilerin en azından birkaç yıl daha yaşamaya devam etmesini sağlayabilir. Nitekim internet üzerinden oyunun, sadece ganyan bayilerini değil, aynı zamanda İddaa ve Milli Piyango bayilerini de doğrudan etkilediği unutulmamalı. Zira halkın oyuna katılmak için internete başvurması, bayilerin gelirlerinin düşmesine ve çok geçmeden kepenklerini indirmelerine neden oluyor.[1301] Bu durum 2019 ve 2020'de İddaa bayileri için geçerli gibi gözükse de, yakında ganyan bayilerinin de benzer bir sorunla karşılaşmaları kuvvetle muhtemel.

İletişim teknolojilerindeki yenilikler oyun alanlarının yaşattığı gelenekleri tehdit etse de, her şeye rağmen günümüzde ganyan bayileri hâlâ tutkulu oyuncularla dolup taşmaya devam ediyor. Ganyan bayinde bir gün, öğle saatlerinde kapıdan içeri giren ilk misafirlerin gelişiyle başlıyor, bayinin kapatma saatine kadar tanıdık simaların bir arada yaşadıkları heyecanlarla güneş batana kadar devam ediyor. Elli yılı aşkın süredir, benzer mutluluklar ve hüzünlere ev sahipliği yapan bayiler, kimi ferah kimi kasvetli ortamlarıyla, tartışmasız bu oyunu ayakta tutmayı sürdüren temel taşlar arasında. Nadir de olsa, yarışların koşulmadığı günler hariç.

[1301] İddaa oyununun Şubat 2019'da özelleştirilmesinin ardından, bu oyunun bayiliklerine verilen komisyonlar %7,2'den %4,1'e düşürülmüştür. Bu değişimde, başta internet üzerinden oynanabilen canlı bahis oyunu olmak üzere, İddaa oyunu içinde bir dizi yeni bahis türünün yürürlüğe girmesinin ve internet üzerinden oyuna katılımdaki artış önemli rol oynamıştır. Başka deyişle, internet erişimi sayesinde geleneksel bayilerin oyunun kârlılığı ve devamlılığı üzerindeki etkileri azalmıştır. Bunun üzerine Eylül 2019'da İddaa bayi sahipleri haklarını aramak için örgütlenmeye karar vermiştir. "İddaa bayileri eyleme hazırlanıyor: Üç talepleri var", **Gazete Duvar**, 21.09.2019, https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/09/21/iddaa-bayileri-eyleme-hazirlaniyor-uc-talepleri-var/ [14.03.2020]; "İddaa bayileri komisyonlarının düşürülmesini protesto etti", **Evrensel**, 25.09.2019, https://www.evrensel.net/haber/387607/iddaa-bayileri-komisyonlarinin-dusurulmesini-protesto-etti [14.03.2020]; "Demirören İddaa'yı aldı, bayiler perişan", **Birgün**, 27.09.2019, https://www.birgun.net/haber/demiroren-iddaa-yi-aldi-bayiler-perisan-270287 [14.03.2020]; "İddaa bayileri isyanda! Demirören'e sert tepki", **Halk TV**, 27.09.2019, https://halktv.com.tr/gundem/iddia-bayileri-isyanda-demirorene-sert-tepki-405496h [14.03.2020].

8.3. Oyunsuz Bir Gün

Hipodromda, ganyan bayinde, hatta içinde at yarışı seyredilen veya sohbeti edilen bir kahvehanede bile, bir oyuncunun geçirdiği zamanı ve yaşadığı deneyimleri tasvir etmek görece mümkünken, oyunsuz bir günün tarifinin pek kolay olmadığını söylemek lazım. Bu zorluğun iki nedeni var: ilki, insanların oyun oynama tercihleri ve sıklıklarının kuşaklar arasındaki değişkenliği; ikincisi ise, at yarışlarının uzun yıllardır herhangi bir engelle karşılaşmadan aralıksız şekilde düzenlenmesi. Başka deyişle, programlı yarışların koşulmadığı zamanların cumhuriyet tarihi boyunca hayli nadir olması. Yine de, oyuncuların bireysel veya dışsal nedenlerle sevdikleri bu oyundan mahrum kaldıkları günler elbette var. Cepte yeterli para olmadığı, koşu vaktinde gişeye yetişilemediği veya küresel bir salgın nedeniyle yarışların koşulmadığı günler gibi.

Bu çalışma boyunca yeri geldikçe altı çizildiği gibi, her oyuncunun oyuna katılma biçimi, oynama sıklığı, oyuna yatırdığı para, yüklediği anlam veya oyundan beklentisi farklıdır. Pek çok oyuncunun oyunla kurduğu ilişki düzeylerinde çeşitli benzerlikler ve ortaklıklar bulunsa da, aslında her birey kendi başına özgün bir varlık olduğuna göre, her birinin bu oyunu kavrayışı, oyunun içinde bulunma süresi ve oyunla karşılıklı alışverişi de pekâlâ farklı olmalıdır. Örneğin, kimi sadece evinde geçireceği pazar günleri bahis oynarken, kimiyse haftalık programdaki hiçbir yarışı kaçırmamaya çalışır. Kimi İstanbul yarışlarına ağırlık verirken, bir diğeri daha yüksek ikramiyeler dağıttığı için Şanlıurfa ve Diyarbakır yarışlarını tercih eder. Öte yandan, oyuna katılımla ilgili bu tercihlerin sadece bir kente veya haftanın herhangi bir gününe bağlı olmadığını da unutmamak lazım. Tıpkı herhangi bir yarış gününü tek bir altılı ganyan kuponuyla tamamlayanlara karşın, gün boyu düzenlenen her koşuya ardı ardına tekil bahisler yapanlar gibi. Dolayısıyla, her oyuncunun kendi ölçütlerine göre oyun oynadığı ve oynamadığı (ya da oynayamadığı) günler olduğu söylenebilir. Yarışları yakından takip eden ve kendince bir düzen içinde bahis oynayan bir oyuncu, genellikle bu oyuna katılmak için belli bir zamana ve bütçeye sahiptir. Ganyan bayine gitsin ya da evinden çıkmayıp e-bayi üzerinden oynasın, her gün "geniş altılılar" ya da arada bir "simitçi altılıları" yapsın, bahis oynadığı koşuları naklen izlesin ya da izlemesin, sonuçta her oyuncunun kendine göre bir rutini vardır. Bu rutin kimi zaman kişisel gerekçelerle bozulabilir: koşu öncesinde hesapta olmayan acil bir iş çıkması, oyuna ayrılan bütçenin o gün başka bir yere harcanması, koşu saatinde bir nedenle bayiye

yetişilememesi veya oyuncunun rahatsızlanması gibi. Daha nice örneği sayılabilecek bu tür gerekçeler kişiseldir ve çoğunlukla gelip geçicidir. Yani bu gibi nedenlerle bir yarış günü oyun oynayamayan oyuncu, ertesi gün veya en fazla birkaç gün içinde nasılsa yeni bir oyuna katılabilecektir. Bu çalışma kapsamında, hiçbir oyuncuyla kişisel bir nedenden ötürü herhangi bir yarış gününü kaçırdığında ne hissettiği üzerine bir görüşme yapılmamıştır. Bu nedenle, "oyunsuz bir gün" olarak adlandırılan bu alt bölümde, kişiden kişiye değişebilecek ve toplumun geneli için anlamlı bir yargı ifade etmeyecek bireysel gerekçelerle oyun oynanmayan bir gün değil, aksine oyuncunun dışsal nedenlerle oyundan mahrum kaldığı bir gün tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, cumhuriyet tarihi boyunca oyuna erişimle ilgili zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır. İlk yıllarda oyuna katılabilmek için tek yol hipodroma gitmek iken, bir süre sonra büyük kentlerin merkezlerinde oyun gişeleri açılmıştır. Bu gişelerin verimli çalışmadıkları, erken kapattıkları, satışa çıkardıkları biletlerin hızla tükendiği, karaborsacıların yüksek bedelle bilet sattıkları zamanlarda, pek çok oyuncu istese de oyuna katılamamış ve muzdarip oldukları bu durumdan şikayet etmişlerdir. Sonuçta ortada düzenlenen bir oyun vardır fakat oyuncular dışsal nedenlerle ona katılamamış; kimi zaman üzüntüleri kimi zamansa kızgınlıkları dönemin basını tarafından dile getirilmiştir. Hipodromdaki gişelerin yetersizliği, hipodroma giden trenlerin doluluğu veya şehirlerarası bahis sistemindeki aksaklıklar gibi, bundan elli-altmış yıl öncesine uzanan ve oyuna katılmayı engelleyen daha pek çok neden olduğu hatırlanabilir.

Bir yanda oyun düzenlenirken bu gibi nedenle oyundan mahrum kalındığı gibi, diğer yanda ise 70'li ve 80'li yıllarda oyunun hiç düzenlenemediği ve ülkedeki tüm oyuncuların oyunsuz geçirdikleri günler olduğu da unutulmamalı. Örneğin 70'li yılların sonundaki seyis grevlerini takip eden günler ile 1985'teki at nezlesi nedeniyle yarışlara ara verilen günler, ülkede oyunun bir süreliğine durduğu ender dönemlerdir. Bu yıllara tanıklık eden gazetecilerin aktardığı kadarıyla, oyunsuz geçen günlerde birçok oyuncunun bu durumdan sıkıldığı, kimilerinin yarışları engelledikleri gerekçesiyle seyislere sinirlendiği, yarış olmasa da bir grubun hipodroma gelip gitmeye devam ettiği, hatta bazılarının kendi aralarında alternatif bahis oyunları ürettikleri bilinmektedir. Sonuç olarak, toplumun bu oyuna ilgi duyan tüm kesimleri için genellenemeyecek olsa da, en azından yarışlara ilgisi bir rutine dönüşen

oyuncuların bu oyunsuz günlerden pek de memnun kalmadıkları rahatlıkla söylenebilir.

Cumhuriyet tarihinin en uzun süren yarışsız dönemi, bu tez çalışmasının devam ettiği 2020 ilkbaharında yaşanmıştır. Bunun nedeni ise, resmi kayıtlara göre Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan Covid-19 adlı yeni tip koronavirüs hastalığının hızla küresel bir salgına dönüşmesi ve dünya genelinde her türlü iktisadi ve kültürel faaliyeti durma noktasına getirmesidir.[1302] Başlangıçta hastalığın yoğun olarak görüldüğü ülkelerde, ardından neredeyse tüm dünyada sportif faaliyetlerin de dahil olduğu bütün etkinlikler iptal edilmiş ve at yarışları da bu durumdan doğrudan etkilenmiştir.[1303] Türkiye'deki sportif etkinliklerin, radikal bir kararla tek seferde değil fakat kademeli olarak ertelendiğini söylemek gerekir. Bu kademeli geçişten kasıt, sahadaki veya pistteki oyunların bir süre seyircisiz olarak devam etmesine rağmen, kısa süre sonra toptan ertelenmesidir. TC Cumhurbaşkanlığı tarafından 12 Mart 2020 tarihinde bu konuda ilan edilen ilk karara göre, ülkedeki tüm spor müsabakalarının nisan ayı sonuna kadar seyircisiz devam edeceği bildirilmiş;[1304] ancak sadece bir hafta sonra yapılan yeni bir açıklamayla tüm dallardaki liglerin ertelendiği duyurulmuştur.[1305] Bu kapsamda, 19 Mart 2020 akşamı saat 21.30'da Şanlıurfa Hipodromu'nda düzenlenen ve *Ünlühan*'ın kazandığı koşu,[1306] bu küresel salgın sürecinde Türkiye'de düzenlenen son resmi koşu olmuş ve bu tarih itibariyle yarışlar belirsiz bir geleceğe ertelenmiştir.[1307]

Bu sıradışı dönemde, TJK yarışların seyircisiz koşulduğu kısa süre zarfında bir dizi önlem alarak kamuoyunu düzenli olarak bilgilendirmiştir. Bu önlemlerin önemli bir kısmı, seyirci yasağına rağmen hipodroma gelmeleri gereken ilgili profesyonellerin

---

[1302] Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Covid-19 hastalığının başlangıç tarihi olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki ilk ölümün kayda geçtiği 11 Ocak 2020'yi esas alır. "Explore the Data", **World Health Organization**, https://covid19.who.int/explorer [01.05.2020].

[1303] "Coronavirus nedeniyle ligler süresiz ertelendi", **CNN Türk**, 30.01.2020, https://www.cnnturk.com/spor/futbol/coronavirus-nedeniyle-ligler-suresiz-ertelendi [01.05.2020]; "Koronavirüs spor dünyasını felç etti", **Anadolu Ajansı**, 12.03.2020, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/koronavirus-spor-dunyasini-felc-etti/1763326 [01.05.2020].

[1304] "Cumhurbaşkanlığı'ndan açıklama! Maçlar seyircisiz oynanacak", **Fotomaç**, 12.03.2020, https://www.fotomac.com.tr/webtv/videoizle/cumhurbaskanligindan-aciklama-maclar-seyircisiz-oynanacak [01.05.2020].

[1305] "Türkiye'de tüm ligler ertelendi! TFF Başkanı tarih verdi…", **Sözcü**, 19.03.2020, https://skor.sozcu.com.tr/2020/03/19/son-dakika-corona-virusu-nedeniyle-tum-spor-musabakalari-ertelendi-2-1467015/ [01.05.2020].

[1306] "19/03/2020 Perşembe - Yarış Sonuçları", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari# [01.05.2020].

[1307] "Duyuru", **Türkiye Jokey Kulübü**, 20.03.2020, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35192 [01.05.2020].

sağlıklarının korunmasıyla ilgili çalışmalardır.[1308] Diğer önemli adım ise, ülke genelinde kademeli olarak alınan önlemlerin ve nihayet sokağa çıkma kısıtlamalarının gündeme gelmesiyle, mecburen boşalan ganyan bayilerine sunulan bir kolaylıktır. Ne de olsa oyun (kısmen de olsa) durmuş ve oyun alanları ıssızlaşmıştır. Bu durumda TJK, zarara uğrayan ganyan bayi işletmecilerine, aralarındaki işbirliği başladığında aldığı teminat bedelinin yarısını, bir daha geri istememek üzere iade edeceğini ilan etmiştir.[1309] Gerçekten de bu küresel salgın sürecinde oyun alanları ıssız, adeta terk edilmiş durumdadır. Araştırmacının yıllardır önünden geçtiği, kimilerine belli aralıklarla gittiği, kimilerinde ise bu çalışmanın katılımlı gözlem safhasını yürüttüğü onca ganyan bayi, günümüzde kapısına kilit vurulmuş bir halde, yeniden açılacakları günü beklemektedir. Tıpkı Veliefendi Hipodromu gibi. Araştırmacı, Kulüp arşivinde yararlandığı birkaç belgeyi tekrar incelemek, biraz da salgın ve "gönüllü karantina" döneminde hipodromun durumunu gözlemlemek amacıyla, 29 Nisan 2020 Çarşamba günü Veliefendi'ye gitmiştir. Pistinde birkaç atın idman yaptığı hipodromda, çoğu güvenlik görevlileri olmak üzere hayli az sayıda çalışanla ve atların antrenmanlarını takip etmek üzere gelen antrenörlerle karşılaşmıştır. Normal koşullarda İstanbul yarışlarının düzenlenmesi gereken bir çarşamba gününde, böylesi ıssız bir ortamın hayalini dahi kurmak pek kolay değildir.

Salgın nedeniyle yaşanan bu kısıtlamaların, aslında Türkiye'deki at yarışı oyuncuları için oyunu tümden ertelediği ve tamamen oyunsuz günlere neden olduğu düşünülmemeli. Bunun nedeni, 2008 yılından beri Türkiye'den yurtdışındaki bazı yarışlara da resmi bahis oynanabilmesi ve Türkiye'deki yarışların iptal edildiği bu dönemde, bazı ülkelerde yarışların devam etmesidir. TJK'nın Mart 2008'de Bakanlar Kurulu'ndan aldığı yetkiyle yurtdışındaki yarışlar üzerine de bahis kabul etme hakkını kazanmasının ardından geçen on iki senede,[1310] kimi oyuncuların yurtdışına bahis oynama deneyimini edindikleri söylenebilir. Bu çalışma boyunca, nadir de olsa yurtdışı yarışları takip eden ve belli bir düzende bahis oynayan oyuncularla tanışılmıştır. Salgın sürecinde pek çok ülkedeki spor müsabakaları iptal edilse de,

[1308] "Koronavirüs (Covid-19) Önlemleri Hakkında Duyuru", **Türkiye Jokey Kulübü**, 18.03.2020, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35182 [01.05.2020]; "Hipodromlarda gönüllü karantina ve giriş-çıkışların sınırlandırılması", **Türkiye Jokey Kulübü**, 28.03.2020, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35236 [01.05.2020].
[1309] "Sayın Sabit Ganyan Bayilerimiz", **Türkiye Jokey Kulübü**, 14.04.2020, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35295 [01.05.2020].
[1310] "Bakanlar Kurulu Kararı (13260 S.K.)". **Resmi Gazete**, 26804, Mart 2008.

ABD, Avustralya, Brezilya ve Çin gibi hâlâ at koşturmaya ve bahis kabul etmeye devam edenler vardır. Ayrıca sabit ganyan bayileri kapalıdır fakat bilindiği gibi, artık kepenklerini hiç indirmeyen bir e-bayi hizmeti bulunmaktadır ve yıllardır akşam, hatta gece saatlerinde düzenlenen yurtdışı bahislere katılanlar, sabit bayilerin pek çoğu o saatlerde kapalı olduğu için oyunlarını e-bayi üzerinden oynamaya alışmıştır. Öyleyse, belki ülkedeki oyuncuların büyük bir bölümü için değilse bile, en azından oyundan tamamen uzak kalmak istemeyen bir kesim için hâlâ bir alternatif olduğu söylenebilir: e-bayi sistemi üzerinden yurtdışındaki yarışlara bahis oynamak.

Salgın öncesinde ülkedeki yıllık yarış programı yürülükteyken, TJK hangi ülkelerin yarışlarına bahis kabul edeceği konusunda, çoğunlukla Türkiye'deki akşam yarışlarının bitimiyle başlayanları tercih etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla, bazı istisnalar dışında, yurtdışındaki bir yarışa bahis oynamak isteyenler, çoğu zaman akşam saat 8 veya 9 itibariyle başlayan koşulara katılmaya alışmıştır. Öte yandan, söz konusu dönemde, aynı gün içinde Türkiye'nin iki kentinde bir gündüz bir de akşam yarışı olduğu ve bu yarışlara tahmin yapmayı kolaylaştıran daha fazla veri (ayrıntılı bültenler, idman görüntüleri, tahmin ve tüyolar) bulunduğu için, yabancı yarışlara katılımın ülkenin geleneksel yarışlarına gösterilen ilgiye kıyasla geride kaldığı söylenebilir. Bu durumu, yılın herhangi bir günü yurtiçinde ve yurtdışında düzenlenen iki yarışta dağıtılan tevziler arasındaki farklardan kolaylıkla gözlemlemek mümkün.[1311] Kısacası, yurtdışında koşulan yarışlara TJK aracılığıyla bahis oynamak, on iki yılın sonunda Türkiye'deki bazı oyuncular tarafından tecrübe edilen, kimilerince beğenilen, alışılan fakat büyük bir kesim içinse pek tercih edilmeyen ya da ilgi uyandırmayan bir alternatif olmuştur. Ta ki bu salgın döneminde, elde başka bir olanak kalmayıncaya kadar.

2020'nin bahar aylarında küresel ölçekte etkisini gösteren Covid-19 salgını, Türkiye gibi pek çok ülkedeki yarışların ertelenmesine neden olunca, TJK'nın da son yıllarda üzerine bahis kabul ettiği yurtdışı yarış programlarında mecburi bir değişikliğe gitmesi gerekmiştir. Örneğin Şubat 2020'ye kadar Büyük Britanya, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerdeki yarışlara bahis açılırken,

[1311] Örneğin 1 Şubat 2020 Cumartesi gününün programında toplam dört yarış vardır. İkisi Türkiye'de, ikisi Birleşik Krallık'ta düzenlenen bu yarışların altılı ganyan oyunlarında dağıtılan ikramiyeler şöyledir: Adana (2.320.448 TL), İstanbul (2.439.934 TL), Kempton Park (321.445 TL), Lingfield Park (188.260 TL). "01/02/2020 Cumartesi - Yarış Sonuçları", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari [01.05.2020].

buralarda da benzer gerekçelerle yapılan ertelemeler nedeniyle, TJK yönünü yarışların koşulduğu ülkelere dönmüştür. Ancak, aradaki ufak bir farkla: salgın öncesinde çoğu zaman günde yalnızca bir adet ve Türkiye'deki yarışlar bittikten sonra bahis oynanabilen yurtdışı yarış varken, salgın döneminde bunların sayısı günde ikiye, hatta bazen üçe çıkarılmıştır. Ne de olsa ülkede yarış düzenlenmesi resmen yasaktır fakat hem sektörün dönmesi hem de at yarışlarına ilgi duyan yurttaşlara alternatif sunulması gereklidir. İçinde bulunulan tüm olumsuzluklara rağmen, TJK'nın bu konuda hızlı bir çözüm ürettiği ve oyuncuları oyundan mahrum bırakmamak için elinden gelen hizmeti sunduğu söylenebilir. Öte yandan, son bir ayın verileri incelendiğinde de, yurtdışındaki yarışların salgın öncesi döneme göre daha fazla ilgi gördüğü ve daha büyük ikramiyeler dağıttığı da görülmektedir. ABD veya Avustralya'daki bir altılı ganyan oyununun tevzi, elbette iki ay önceki bir Adana veya İzmir altılısının tevzine ulaşmamıştır. Ancak şöyle bir örnek, aradaki farkı daha iyi ortaya koyabilir: salgının ve ilgili yasakların sürdüğü 30 Nisan 2020 tarihinde koşulan Gulfstream Park yarışlarındaki iki altılı ganyan oyununda toplam 900.000 TL'nin üzerinde tevzi dağıtılmışken,[1312] Türkiye'deki yarışların son kez koşulduğu 19 Mart 2020 tarihli Gulfstream Park altılısında dağıtılan tutar sadece 360.150 TL'dir.[1313] ABD'nin aynı kentindeki yarışlara kırk gün arayla iki perşembe günü oynanan bahisler ve dağıtılan tutar arasındaki bu büyük farkın iki açıklaması olabilir: ya gündelik hayatında yurtdışındaki yarışlarla pek ilgilenmeyen oyuncular, mevcut koşullar altında mecburen bu yarışlara da ilgi göstermeye başladılar ya da zaten hem yurtiçi hem de yurtdışı yarışlara bahis oynayanlar, yurtiçi yarışlar ertelenince yurtdışındaki oyunlara daha fazla para yatırmaya başladılar.

Salgın döneminde sahada yapılan birebir ve odak grup görüşmeler, bu olasılıklardan ikincisinin daha ağır bastığını gösteriyor. Yani, salgın öncesinde yurtdışı yarışlarla öyle ya da böyle bir teması olanlar, bu dönemde de oynamaya devam etmiş, hatta Türkiye'deki yarışlar koşulmadığı için, artan bütçeleriyle yurtdışındakilere her zamankinden biraz daha fazla katılım göstermiş olmalılar. Bu varsayımın nedeni, görüşme yapılan oyunculardan normalde yalnızca Türkiye'deki yarışlara bahis oynayanların, yurtdışındakilerden aynı keyfi almadıklarını ve bazıları salgının ilk

[1312] "30/04/2020 Perşembe - Yarış Sonuçları", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari# [01.05.2020].
[1313] "19/03/2020 Perşembe - Yarış Sonuçları", **Türkiye Jokey Kulübü**, https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari# [01.05.2020].

günlerinde birkaç defa şanslarını deneseler de, daha sonra bunlara oynamaya devam etmediklerini ifade etmeleridir. Nisan 2020'de, İstanbul'un farklı ilçelerinde yaşayan ve birebir ilişkiler sayesinde gündelik hayatlarında at yarışlarına bahis oynadıkları bilinen 15 kişiyle görüşülmüştür.[1314] Bu kişilere, yine tezin içeriği ve amacı bildirilmiş ve görüşmeye katılmaları için rızaları alınmıştır. Kaynak kişilere, Türkiye'deki yarışlar ertelendikten sonra oyun alışkanlıklarında bir değişim olup olmadığı, at yarışlarında ve eğer oynuyorlarsa İddaa'da yeni arayışlara girip girmedikleri, son olarak eğer alternatif oyunlara yönledilerse bunlar hakkındaki deneyimleri ve düşünceleri sorulmuştur. Öncelikle, görüşülen 15 kişiden 12'si uzun yıllardır at yarışlarıyla ilgilendiklerini fakat yurtdışı yarışlara hiç oynamadıklarını söylemiş, 3'ü ise arada sırada yurtdışı yarışlara da oynadıklarını fakat öncelikli tercihlerinin Türkiye'deki yarışlar olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu kişilerden 10'u, düzenli olarak İddaa'da futbol maçlarına da bahis oynamaktadır. Görüşmeye katılan 15 kişi, Türkiye'deki yarışların ertelenmesini doğru bir karar olarak gördüklerini ve salgının hakim olduğu ülke gündemi içinde, bu durumun başlangıçta yaşamlarında bir değişiklik yaratmadığını dile getirmiştir. Bununla birlikte, içlerinde yarışları özlediğini ve yeniden başladığında kaldıkları yerden oynamaya devam edeceklerini söyleyenlerin sayısı 13'tür. Daha önceden yurtdışı yarışlarla ilgili bir deneyimi olan 3 kişi, salgın döneminin programındaki yarışlara oynamaya devam ettiklerini fakat eskiye göre daha az veya daha çok oynayıp oynamadıklarını bilmediklerini belirtmişlerdir. Yurtdışı yarışlara hiç ilgi göstermeyen 12 kişinin 8'i ise, bu süreçte en az bir defa yurtdışındaki yarış programlarına baktıklarını, en az bir altılı ganyan oynadıklarını, nadiren de birkaç defa çifte ve sıralı ikili oynadıklarını söylemişlerdir. 4'ü ise bu süreçte hiçbir yarış programını açmamıştır. Ancak yurtdışı yarışları merak edip en az bir kez bahis oynayanların hiçbiri, kendi geleneksel oyun alışkanlıklarını bu yarışlara yansıtamadıklarını ve Türkiye'deki yarışlara oynadıkları kadar sık şekilde ve aynı heyecanla bunlara katılmadıklarını dile getirmiştir. Burada dikkat çeken husus, yurtdışı yarışlardan "aynı tadı alamadıklarını" ifade edenlerin, bu gerekçelerindeki benzerliklerdir. Bu oyuncular, yurtdışına oynadıkları bahislerin hepsini (mecburen) e-bayi hesapları üzerinden oynamış, tahminlerini yaparken üzerine "ders çalışacak" pek

[1314] Söz konusu görüşmeler, İstanbul'da Şişli, Beşiktaş, Sarıyer ve Beyoğlu ilçelerinde yapılmıştır. Görüşülen 15 kişi de, araştırmacı tarafından ya bu tez çalışması başlamadan önce ya da tez çalışmaları sırasında tanınmıştır; dolayısıyla hepsinin at yarışlarıyla doğrudan ilgili olduğu ve kendilerine göre belli bir düzende bahis oynadığı bilinmektedir. Kaynak kişilerin tamamı erkektir ve 18 yaşından büyüktür.

bir veriye ulaşamamış ve çoğu, bahislerini kendi evlerinde oynayıp yarışları televizyonda tek başlarına seyretmişlerdir. Aralarında birkaç arkadaş ortaklaşa kupon yapanlar da vardır fakat bunlar da bir ganyan bayinde veya hipodromda bir araya gelememiş, sadece kendi aralarında telefonla görüşebilmişlerdir. Verilen yanıtlarda en fazla dile getirilen konu, yabancı yarışlar hakkında yeterli bilgi içeren ve yıllardır başvurulmaya alışılmış ne bir bülten ne sözüne güvenilir bir uzman ne de çevrede görüş alışverişi yapılacak bir ahbap olmasıdır. Bu nedenlerle, yabancı yarışlara bu süreçte en az bir kez bahis oynayanlar, at yarışlarının piyango veya loto gibi bir oyun olmadığını vurgulamış, kendi bilgi ve deneyimlerini işin içine katamadıktan sonra oyunun hiçbir anlamı kalmadığını söylemişlerdir. Hatta benzer şekilde, içlerinde İddaa oynamaya alışık olanlar da, pek çok ülkedeki spor müsabakaları ertelendiği için, salgın döneminin hayli daralmış programında birkaç kez hiç tanımadıkları ülkelerde düzenlenen futbol ve masa tenisi maçlarına bahis oynamışlar fakat birkaç denemenin ardından "keyif almadıkları" için oynamayı bırakmışlardır.

Covid-19 salgınının neden olduğu cumhuriyet tarihinin en uzun "oyunsuz günleri", her ne kadar TJK'nın çabalarıyla yurtdışı yarışlarla zenginleştirilmeye çalışılsa da, bu çabaların oyunun temel unsurlarını karşılamaya yetmediği söylenebilir. Bu dönemde, TJK yurtdışında devam eden yarışları programına almış, internet sitesi ve iki tematik televizyon kanalı üzerinden takipçilerine e-bayi sisteminin kullanımı ve avantajları üzerine ayrıntılı bilgiler vermiş, hatta bu yarışlara bahis oynayacak oyunculara yardımcı olması için düzenli televizyon programları hazırlamıştır. Ne var ki, bu sıradışı dönemde her şey TJK'nın elinde değildir. Yıllardır cepte taşınan bültenler yayınlarını durdurmuş, tahmin ve tüyo veren uzmanlar ortadan kaybolmuş, spikerler Halis Karataş'ın veya Gökhan Kocakaya'nın ismini anmaz olmuş, oyunun kadim alanları kapatılmış, en önemlisi de oyuncular birbirilerinden uzak kalmışlardır. Şimdi dünyanın öbür ucundaki bir koşuda "kimsede olmayan" bir atı kuponuna "tek atan" bir oyuncu, bu başarısıyla nerede övünecek ya da beşte beş giden kuponu son ayakta yattığında hüznünü kiminle paylaşacaktır?

Bitirirken, at yarışlarını diğer tüm oyunlardan ayıran ve oyunsuz geçen günlerin yarattığı tatsızlığın asıl gerekçesi olan özelliğini hatırlatalım: bu oyun, ancak agon ile aléa, yani bilgi ile şans unsurları bir araya geldiğinde anlamlı olan, bir tür beceri, yetenek ve elbette talih oyunudur. Oyuncu, başarı için kendi emeğini ve deneyimini işin içine katmalı, ardından şansının yardımını beklemelidir. Zira atların sırtlarında

taşıdıkları numaralar, bir küre içinde dönen topların veya bir piyango biletinin üstünde sıralanan rakamlar değildir. At yarışı kuponuna işaretlenen her bir rakamın ardında, hem bir atın hem bir jokeyin hem bir seyisin hem de bir oyuncunun emeği ve birikimi saklıdır. Birbirini tanımayan fakat adeta tamamlayan bu canlıların ortak katkıları olmadığı zaman, bu oyunun da bir anlamı kalmaz. Dünyanın başka yerlerinde de olduğu gibi, bir buçuk asırdır Anadolu topraklarında, yaklaşık yüzyıldır Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında aralıksız düzenlenen bu oyun, işte bu kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel birikim ve işbirliği sayesinde bugünlere gelmiştir. Pistler, starting boxlar, finiş çizgileri evrenseldir fakat ganyan bayindeki bir sohbet, hipodromda içilen bir bira, üzeri işaretlenen bir bülten, ekran başında atlara bağırılmamasını tavsiye eden bir yazı veya "altılı bulduran" bir kalem ise yereldir. Sadece bir oyuna değil, o oyunu yaşatan bir topluma ve kültüre aittir. Bizzat o kültürün üyelerince üretilir, öğrenilir, aktarılır, paylaşılır. Oyunsuz geçen günlerde bir süreliğine unutulsalar da, oyun yeniden başladığında hepsi kaldıkları yerden yaşatılmaya devam edecektir.

9. SONUÇ

Atın özünde koşmak vardır. İnsanla tanıştığı tarihten bu yana sadece kendisi için değil, aynı zamanda insan için, hatta bizzat insan tarafından koşmuş ve koşturulmuştur. Atın sahip olduğu bu yetenek, onun insanla binlerce yıla uzanan yoldaşlığının temelini oluşturur. Bir kuş gibi kafese, bir köpek gibi bahçeye veya bir kedi gibi evin içine girmese de, en az onlar kadar insanın özel alanının ayrılmaz bir parçası olmayı başarmıştır. At koştukça yükler hafiflemiş, mesafeler kısalmış, sınırlar genişlemiş, yeni dünyalar keşfedilmiştir. İnsanlar, toplumlar, uygarlıklar atla birlikte gelişmiş; ata sahip olan, atsız olana karşı pek çok alanda üstün gelmiştir.

Her at koşar fakat aralarında bazıları daha hızlıdır. Hangisinin daha hızlı olduğu ise, bu işin insanı ilgilendiren kısmıdır. Zira hızlı olanı sahiplenmek, diğerlerine karşı açık bir üstünlüğü ifade eder. Eğer bir at ne kadar hızlıysa, üstündeki ulak haberi o kadar çabuk ulaştırır, süvari karşısındakini daha kolay alt eder, jokey rakiplerine daha büyük bir fark atar. Bu gibi nedenlerle, tarih boyunca insan elindeki atlara iyi bakmış, niteliklerini geliştirmeye çalışmış, içlerinde hangisinin daha hızlı ve güçlü olduğuna karar vermek için onları yarıştırmıştır. Kimileri birinci geleni sahiplenirken, kimileriyse yalnızca hangisinin birinci geleceği üzerine bahse girmiştir. Yarışmanın sonunda elde edilen mükafat, hızlı koşan bir at da olabilir, bir miktar para da veya sadece topluluk içinde iddiayı kazanmanın verdiği haz da.

Bu çalışma boyunca, bir dizi soruya yanıt aranmıştır. Bunların başında, at yarışları ve müşterek bahisler için kapsayıcı bir tanım arayışı gelir. Zira yarışlar ve bahislerin toplumda çok farklı anlamlar ifade ettiği gözlenmiştir. Yarışlar, bu alanda ter döken ve yaşamını idame ettirenler için profesyonel bir iş veya bir spor dalı olarak görülür. Dörtnala koşan atları seyretmekten ve aralarında hangisinin kazanacağını doğru tahmin etmekten keyif alanlar için bir zevk, eğlence veya hobi şeklinde de tanımlanabilir. Yarışlar üzerine bizzat bahis oynayanlar ya da oynamayıp, oynayanları yargılayanlar içinse alenen bir kumar olarak da adlandırılabilir. Halbuki araştırmalar boyunca toplanan bulgulara göre, yarışların ve bahislerin farklı çevrelerce yapılan bu

tanımlamaların ötesine geçen ve tüm bu tanımları bir arada bünyesinde bulunduran bir yetişkin oyunu olduğunu söylemek daha doğrudur. Ciddi, ayrıntılı, eğlenceli, heyecanlı ve bir o kadar da riskler barındıran bir oyun. Düzenli bir çalışma ve güçlü bir dirayet gerektiren yönüyle bir spordur; inşa edilen tesisler, yapılan yatırımlar, harcanan ve kazanılan paralarla binlerce insan için bir "ekmek kapısıdır"; başrolündeki canlının herhangi bir hayvan değil, insanın kadim dostu olması ve sürat, dayanıklılık, estetik zarafet gibi nitelikleri sayesinde insanda seyir zevki ve heyecan yaratan bir hobidir; ortaya konan bir para karşılığında tahmin yürütmeye dayanan ve bu tahminin doğru çıkması koşuluyla karşılığında yine para kazandıran yapısıyla bir kumardır. Dolayısıyla yarışlar ve bahisler, sahip oldukları tüm özellikleri ve taşıdıkları anlamlarıyla, ancak bir "oyun" olarak tanımlanabilir. Zira ister spor ister hobi isterse kumar olsun, bir oyunun taşıması gereken tüm temel özellikleri bünyesinde barındırır. Belirli bir zaman ve mekanla sınırlıdır, kendi içinde bir düzen ve kurallara sahiptir, gerilimi ve sevinci bir arada yaşatır, boş zamanlarda icra edilir, kimseyi katılmaya zorlamaz ve sadece somut bir fayda için oynanmaz. Hatta dildeki yansımasının da gösterdiği gibi, "oynanır." Oyun, kültürün bir parçasıdır. İnsan tarafından üretilir, öğrenilir ve paylaşılır. İnsan, sadece somut bir fayda için değil, çoğu zaman gündelik hayatının sıkıntılarından uzaklaşmak, yeni şeyler öğrenmek, farklı insanlar tanımak, boş zamanını keyifle değerlendirmek, varlığını bizzat kendisine ve çevresine karşı temsil etmek için; kısacası rahatlamak, gelişmek, sosyalleşmek, tatmin olmak amacıyla oynar. At yarışları ve bahisler, yetişkin insanın tüm bu beklentilerini karşılayabileceği bir oyundur. Her oyuncu kendi rızasıyla oyuna katılır, kendi belirleyeceği bir zamanda oyundan ayrılır.

At yarışları ve bahislerini bir oyun olarak tanımladıktan sonra, yanıtı aranan ikinci soruya geçilebilir: insanlar ellerinde onca alternatif varken, neden at yarışlarına bahis oynar? Bu sorunun yanıtı, kısmen bir önceki yanıtta saklıdır. Yetişkin insan, gündelik hayatının rutininden veya türlü sıkıntılarından bir nebze de olsa uzaklaşmak ve rahatlamak için oyun oynar. Bu açıdan yetişkinin oynadığı oyun, çocuğun oynadığı oyundan farklıdır. Öğretici ve geliştirici olmanın ötesinde, bir rahatlamanın, standart olandan uzaklaşmanın ve bireysel temsilin arayışıdır. Bu temsil, bizzat insanın kendi kendisini temsilidir. Tercih ettiği oyun, onun varlığını, becerisini, deneyimini ve şansını temsil eder. Dolayısıyla insan, sayısız oyun türü içinde, aradığı temsili ve tatmini yansıtabilecek olanı tercih eder. At yarışları, bir grup atın ve binicinin,

birbirilerine karşı mücadelesini ifade etse de, aslında temelinde bir belirsizliği barındırır. Bu oyunu tercih edenlerin amacı, bu belirsizliğin sonucunu doğru tahmin etmek fakat bu tahmini yaparken, kendini kaderin kollarına teslim etmek değil, sonuca bilginin ve deneyimin ışığında ulaşmaktır. Başka deyişle, bir oyuncu için başarı, aslında üzerine bahis oynamadığı diğer atları değil, sahip olduğu bilgisi ve sarf ettiği emeğiyle, şansını ya da kaderini alt etmesine dayanır. At yarışı oyuncusu, tercih edeceği atı belirlerken alınyazısına değil, koşacak atların geçmiş performanslarına bakar. Hangisinin daha fazla kazanma ihtimali olduğunu, kendi yaptığı araştırmalarla, incelediği verilerle, görüş alıp verdiği kişilerle, harcadığı emek ve zamanla belirler. Koşunun sonunda birinci veya sonuncu gelen bir atın kuponda işaretleniş olup olmaması, sadece o atın performasına değil, aslında oyuncunun yaptığı çalışmaya bağlıdır. İşte bu oyunu anlamlı ve değerli kılan ya da diğer şans oyunlarından ayıran özelliği budur. Bu nedenle birinci gelen atı doğru tahmin eden bir oyuncunun yaşadığı mutluluk, tatmin, gurur ve temsil duygusu, piyango biletinde, tombala çekilişinde veya rulet masasında sonucu tesadüfen doğru tahmin eden başka bir oyuncuya göre çok daha büyük anlamlar taşır. At yarışı oyuncusu başarıya ulaşmak için kaderine teslim olmamış ve edilgenliği tercih etmemiş, bunun aksine emeğini ve zamanını harcamış, bilgisini ve deneyimini işin içine katmış, kısacası kendisinden bir şeyler vermiş, çalışmış ve kazanmıştır. "At koşar, baht kazanır" dense de, sonuçta sürat ata aittir, kimin süratli olacağını doğru tahmin etmekse insana.

At yarışlarını başka oyunlardan ayıran diğer önemli yanı ise, onun aynı dili konuşan bir topluluk içinde oynanmasının yarattığı keyif ve tatmin duygusudur. Nitekim yukarıda da sözü edildiği gibi, buradaki başarı sadece pisttekilerin değil, aynı zamanda hipodromun tribünlerinde veya ganyan bayinin masalarında harcanan emeğin bir sonucudur. Bu oyun alanları, aynı oyuna katılmak üzere aynı dili konuşanların bir araya geldikleri yerlerdir fakat içlerinde sadece bazıları kazanan atları doğru tahmin eder. Aslında bir oyuncunun yaptığı tahmin, yanındaki bir diğerinin yaptığı yanlış tahminle doğrudan ilişkilidir çünkü ikisi de aynı oyuna katılmış fakat farklı atlara oynamıştır. Biri kazanırken diğerinin kaybetmesi doğaldır ama kazananın bu başarısını topluluk önünde kutlaması, aslında bu işi ne kadar iyi bildiğinin bir göstergesi; başka deyişle bilgisinin ve deneyiminin bir temsilidir. Doğru yapılan tahminle kazanılan bir ikramiye, kimi zaman topluluk önünde elde edilen bir itibarın ve yaşanılan gururun çok daha gerisinde kalabilir. At yarışlarında kaybedenler çoğu zaman talihlerine

çatarken, kazananlar ise bilinçli yaptıkları tercihleriyle gururlanırlar. Elbette ertesi gün veya sadece yarım saat sonraki başka bir koşuda durum tersine dönebilir ve az önce başarısıyla böbürlenen bir oyuncu, kuponuna yazmadığı herhangi bir at yüzünden yanındakiyle benzer bir hüzne bürünebilir. Ancak, bu oyunda sevinçler ve hüzünler gelip geçicidir, önemli olan bunu çevredeki diğer oyuncularla paylaşabilmektir.

Çalışmada yanıt aranan diğer sorular, bu oyunun Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde, hem devlet hem de toplum açısından taşıdığı anlamlar ve bu anlamların dönüşümleriyle ilgilidir. Bu bağlamda, yarışların Türkiye'de gördüğü ilginin ardında, atın Anadolu ve Türk kültüründeki yerinin bir önemi olup olmadığı; Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan nasıl bir yarış ve bahis mirası devraldığı; cumhuriyet dönemi yarışlarının ülke siyasetindeki kırılmalardan etkilenip etkilenmediği; bu oyuna gösterilen ilginin toplumsal ve kültürel aidiyetle bir ilişkisi olup olmadığı ve bu oyunun diğer alternatifler karşısında nasıl olup da yüzyıldır yaşamayı başardığı gibi sorulara yanıt aranmıştır. Araştırmalar sonunda ulaşılan sonuçlarla bu sorulara verilen yanıtlar, at yarışları ve müşterek bahislerin cumhuriyet tarihi boyunca geçirdiği evrim çerçevesinde aşağıda sıralanmıştır.

Masallar ve söylencelerden yazılı edebiyata, inanç biçimlerinden gündelik hayat pratiklerine kadar Anadolu ve Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eden at, asırlar boyu türlü kutlamalarda, şenliklerde, törenlerde yarıştırılmış fakat günümüzün düzen ve kurallarına en yakın haliyle ilk kez İzmir ve çevresinde yaşayan Levantenler sayesinde piste çıkmışlardır. İmparatorluğun yıkılışına kadar bu imtiyazlı çevrenin yönetiminde Batı Anadolu'daki çeşitli yerleşimlerde düzenlenen yarışlarla, hem Osmanlı hanedanı hem de toplumu Batı tarzı bir spor, eğlence ve oyun olarak yarışlarla tanışmış; Samsun'dan İstanbul'a kadar farklı kentlerde benzer uygulamaları tecrübe etmiştir. Hatta ülkenin yöneticileri ve yaşadıkları yörelerde bu oyuna tanık olan ahali ona öylesine ilgi göstermiştir ki, Levantenlerinkine benzer bir jokey kulübü kurmaya çalışmış, yarış sahaları oluşturmuş, hazineden kaynak aktarmış, hatta hayır amaçlı koşular düzenlemiş ve üzerine bahis oynamışlardır. Osmanlıların Batılılaşma sürecinde adeta Avrupa'dan ithal edilen bu oyun, II. Meşrutiyet'le birlikte gitgide daha kurumsal ve militer bir kimliğe bürünmüş, zorlu bir savaş maratonunda cepheye gidecek atların niteliklerini yükseltmeyi öngören askeri bir oyuna dönüşmüştür. Ne var ki bu birikime rağmen, Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışırken ardında ne çağdaş

bir hipodrom, ne yarış düzenleyecek yetkinlikte bir kurum, ne yarışacak nitelikte atlar, ne de bahis oynamayı düşünecek bir toplum bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilanı, pek çok alanda olduğu gibi at yarışları ve müşterek bahisler için de yepyeni bir başlangıcı ifade eder. Aslında ilk aşamada, bu oyunun orduya kaliteli at yetiştirmek ve savaşın yarattığı yıkımı hafifletmek gibi II. Meşrutiyet yarışlarıyla bazı benzerlikler taşıdığı düşünülebilir. Ancak cumhuriyet rejiminin erken dönem yarış ve yetiştiricilik politikaları, daha ziyade topyekûn bir inşa ve kalkınma seferberliğinin önemli bir aracı niteliğindedir. Bu kalkınma hedefi iki yönlüdür: bir yanda tarımı ayağa kaldıracak ve ülke savunmasında kullanılacak yerli atlara sahip olmak, diğer yanda yarışlar etrafında bir araya gelecek ve hem Batılı bir yaşamı tecrübe edip hem de çağdaş yüzünü Batı'ya göstecek bir toplum yaratmak. Bu hedefler doğrultusunda ortaya konan plan 1926 yılında somutlaşır ve ülkenin yarış ve yetiştiricilikten sorumlu ilk kurumu olan Yüksek Yarış ve Islah Encümeni kurulur. Bu encümen, kuruluşundan 1940'ların sonuna kadar geçen çeyrek asır boyunca devletin bu alandaki temsilcisi, aynı zamanda yetmiş yıldır ülkemizde yarışları ve müşterek bahisleri düzenleme yetkisini elinde bulunduran TJK'nın da öncülüdür. Dolayısıyla, yüzyılın ortasındaki kısa süreli bir geçiş dönemi haricinde, Türkiye'de at yarışları aslında bu iki kurumun idaresinde bugünlere gelmiştir. Bu tez, eğer bir kurum tarihi çalışması olsaydı ya da tarihe yalnızca "yukarıdan" bakmayı yeğleseydi, Türkiye'de at yarışlarının tarihi makro bir açıdan ele alınıp, yaklaşık yüzyıllık bu süreci "Encümen Dönemi" ve "TJK Dönemi" olarak ikiye ayırmak yeterli olabilirdi. Halbuki yarışlar ve bahisler, birbirinden ayrı düşünülemeyecek bir oyun olarak kabul edildiğine göre ve oyunun insanla ve kültürle doğrudan ilişkisi hesaba katıldığında, böylesi bir tarihlendirmenin bu oyunun toplumsal, iktisadi ve kültürel yönlerini ortaya koymak için yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Bu nedenle Türkiye'nin yarış ve bahis tarihi, bizzat "yarışseverlerin" veya "oyuncuların" oyunla ilgili sahip oldukları gelenekleri, inanışları, tecrübeleri ve aktarımları ile bunların maruz kaldıkları dönüşümler dikkate alınarak, bu çalışmada beş ana dönemde incelenmiştir. Başka deyişle, buradaki bakışa göre, bu kültür tarihinin esas belirleyicileri, onu idare eden kurumların veya iktidardaki hükümetlerin faaliyetlerinden çok, onu bir oyun olarak kabul eden, oynayan ve yaşatan insanlardır. Bu insanlar her dönem oyunla ilgili bir yenilikle karşılaşmış; kimi zaman onu benimsemiş ve uygulamış, kimi zamansa yararlı görmemiş ve dikkate dahi almamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yarış ve bahis tarihi, bu çalışmaya göre günümüzden tam yüzyıl öncesine, 1920'de Ankara'da koşulan yarışlara uzanmaktadır. TBMM'nin açılışının ardından Ankara'da gerçekleşen bu başlangıç, sembolik anlamlar taşır ve ulusal egemenliğin artık bir hanedana değil, tüm ulusa ait olduğunu ilan eden gösterilerden biridir. Milli Mücadele yıllarında başlayıp, Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin kuruluşuna kadar süren yaklaşık yedi yıllık bu birinci dönem, yeni kurulan bir ülkenin yarış ve yetiştiricilikle ilgili ilk önemli kararlarının alındığı yıllardır. Yarışların ve bahislerin ne devlet ne de toplum açısından henüz büyük anlamlar taşımadığı, bir sürekliliğe bağlanmadığı ve eldeki olanaklarla sadece bir dizi denemeyle geçen bu ilk dönem, özellikle yetiştiricilik konusunda radikal kararların alınması, ilgili yasaların hazırlanması, yeni tesislerin ve çağdaş eğitim kurumlarının kurulması bakımından önemlidir. Bu yıllarda atılan adımlar sayesinde, kısa bir süre sonra artık Anadolu topraklarında yetiştirilmiş ve çağdaş bir eğitim almış Türk evladının bineceği atlar, Türk ulusunun gurur duyacağı ve Türkiye'nin bağımsızlığını simgeleyecek görkemli yarış sahalarında piste çıkacaktır.

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin kurulduğu 1926, Türkiye'nin yarış ve bahis tarihindeki ikinci dönemin başlangıcıdır. Yaklaşık çeyrek asır süren bu dönemde, yetkili kurumun ismindeki "ıslah" sözcüğünden de anlaşıldığı gibi, yarışlar ve bahisler ülkenin at neslini geliştirmek amacıyla düzenlenmiş; başka deyişle, ulusun nitelikli atlara sahip olabilmesi için bu oyun adeta bir araç olarak kullanılmıştır. Söz konusu dönemin özellikle II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki kısmında, devlet kurumunun oyun üzerinde tartışmasız bir yetkisi ve hakimiyeti söz konusudur. Emekli ve muvazzaf süvarilerin, veterinerlerin, ziraat alanından uzmanların, bürokratların ve yerel yöneticilerin idaresindeki Encümen döneminde, neredeyse her yıl yurdun dört bir yanında yarışlar düzenlenmiş; halka yetiştirdiği atları piste çıkarması ve yarış sahalarına gelerek bu kamusal etkinliğin bir parçası olması tavsiye edilmiş; ülkenin yöneticileri de yarış günlerinde koşuları halkla bir arada takip etmiştir. Bu dönemin yarış sahaları, yetiştiricilik faaliyetlerinin yoğun olduğu ve demiryolu hattı üzerinde konumlanmış kentlerin geniş düzlüklerinde oluşturulan, asgari düzeyde ihtiyaçları karşılayan ve henüz bir hipodrom olarak adlandırılamayacak alanlardır. Biri hariç: genç cumhuriyetin yeni başkenti, 1936'da kapılarını açan ihtişamlı hipodromuyla bu açıdan diğer tüm kentlerden farklı bir düzeye ulaşmıştır. Her ne kadar İzmir, İstanbul, Manisa ve Samsun ahalisinin cumhuriyet öncesine uzanan bir yarışçılık birikimi olsa

da, Ankara yeni rejim için ayrı bir sembolizm taşır ve burada düzenlenen yarışlar, dönemin en önemli siyasal ve kültürel etkinlikleri arasında sayılabilir. Tıpkı 1979'a kadar bu hipodromda düzenlenen Gazi Koşusu gibi. Nitekim Encümen yıllarının yarışları, zaman zaman ülke siyasetindeki önemli olayların tarihe kaydedilmesine ve bunların örtülü mesajlarla topluma iletilmesine de aracılık etmiştir. Önemli bir kişiyi taltif etmek, büyük bir zaferi anmak, iç ve dış siyasette elde edilen bir başarıyı duyurmak amacıyla bazı koşulara dikkat çekici isimler verilmiş; atlar kimi zaman Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktaları, kimi zaman ülkenin "millileştirilen" bazı bölgeleri, kimi zamansa Hatay gibi vatan toprağına katılması arzulanan bir kent adına piste çıkmıştır. İki savaş arası yıllarda, tarımsal kalkınmada, ülke savunmasında ve propaganda faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan atlar pistte birbirileriyle yarışırken, hem dönemin basını hem de etkinliğe ev sahipliği yapan kentlerin ahalisi bu oyuna yakın bir ilgi göstermiştir. Özellikle büyük kentlerde, yarış günlerinde yerel halk kadın-erkek bir arada oyun alanlarına koşmuş, yeni Batılı kimliğini çevresiyle paylaşmış, giyim kuşam modasını buralarda takip etmiş, birlikte oyun oynamış, eğlenmiş, kültürleşmiştir. Dönemin tribünlerini dolduran bu yarışsever oyuncular, aynı yıllarda tecrübe etmeye başladıkları piyangonun aksine, içine kişisel bilgi ve tercihlerini de kattıkları bir oyuna fiilen katılıp, tatil günlerini naif heyecanlarla oyun alanlarında geçirmeye başlamışlardır. Bu yıllarda yarışlardan büyük bir servet beklemek yersizdir. Zaten koşan at sayısı az, bahis imkanı sınırlı, ikramiyeler mütevazıdır. Kısacası oyun henüz bireysel değil, toplumsal bir ülkü adına düzenlenmektedir. Ta ki II. Dünya Savaşı'nın ertesine kadar.

Yüksek Yarış ve Islah Encümeni dönemini, TJK'nın resmen kurulduğu 1950 yılında da sonlandırmak mümkün, II. Dünya Savaşı'nın ardından özel haraların ardı ardına açıldığı 1945 sonrasına da. Zira farklı yörelerde bireysel yetiştiriciliğe yatırım yapan atçılar, aynı zamanda TJK'nın da kuruluşunda aktif rol oynamıştır ve Kulüp resmen 1950'de kurulsa da, aslında temellerinin bundan birkaç sene önce atıldığı söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri, II. Dünya Savaşı'nda sahneye çıkan zırhlı araçların, atlara artık cephede ihtiyaç kalmadığını kanıtlamasıdır. Dolayısıyla piste çıkan atların da ülke savunması açısından eski ehemmiyetlerinin kalmadığı görülmüştür. Öte yandan, yarışlar artık uzun sayılabilecek bir süreyi geride bırakmasına ve oyuncuların oyundan beklentileri artmaya başlamasına karşın, bunun aksine koşan at sayısı pek artmamış, devletin mali desteği azalmış, yarış sahaları bakımsız hale gelmiş ve oyuna hile

karıştığına dair dedikodular yayılmıştır. Kısacası, Encümen'in bu oyunu düzenlemekte yetersiz kaldığına ilişkin görüşler artınca, kendi haralarını kuran ve yetiştiricilikte deneyim kazanan atçılar, artık bu işin ehline devredilmesi yönünde çabalarını arttırmıştır. Nihayet 1950 yılında iktidarın el değiştirmesi ve her alanda geçmişe nazaran daha liberal politikaların ortaya konmasıyla, TJK'nın da resmen kuruluşu gerçekleşir. Devlet organı elini tamamen çekmese de, bu oyunu oynatma yetkisini profesyonel atçılara devreder ve böylece TJK'lı yıllar başlar.

2020'de yetmişinci kuruluş yılını geride bırakan TJK'nın aşağı yukarı ilk yirmi yıllık faaliyet süresi, bu çalışmaya göre Türkiye'nin yarış ve bahis tarihinin üçüncü dönemini oluşturur. Bu dönemde, TJK oyunun teknik altyapısını, başlıca icra alanları olan hipodromları ve bahis olanaklarını iyileştirmeye çalışmış; kent merkezlerinde gişeler açarak oyuna erişimi kolaylaştırmış; en önemlisi de, oyunun adalet ve etik boyutlarını yeniden ele alarak Encümen yıllarının sonuna doğru oyundan uzaklaşmaya başlayan oyuncuları yeniden oyunun içine çekmeyi başarmıştır. Elbette bu dönemde her şeyin kolayca ve sorunsuz halledilebildiği söylenemez. Nitekim DP iktidarının ikinci yarısındaki iktisadi sıkıntılar Kulüp'ün faaliyetlerini aksatmış, 27 Mayıs Darbesi kısa bir duraklama yaşatmış, karaborsacılarla mücadele sürmüş, başta atlara doping uygulanması olmak üzere bir dizi hile söylentisi ve bunlara bağlı önyargılarla mücadele devam etmiştir. Bir fikir olarak ortaya çıkışı, yasal gerekliliklerin tamamlanması, resmen kuruluşu ve devlet tarafından yetkilendirilmesi birkaç yıllık sancılı bir sürece yayılsa da, sonuçta TJK tüm bu gecikmelere rağmen Encümen'den devraldığı oyunu ayakta tutmayı ve geliştirmeyi başarmıştır. Esas hamlesini ise, 1968'de uygulamaya koyduğu altılı ganyan oyunuyla yapar.

Altılı ganyanın yürürlüğe girdiği 1968 yılı, yarış ve bahis tarihinin dördüncü dönemini başlatır çünkü bu bahis türü, oyunun pek çok geleneksel özelliğini tarihe karıştırmış, yerine yenilerinin ortaya çıkmasını ve hızla yerleşmesini sağlamıştır. Altılı ganyan, başladığı tarihten günümüze dek, Türkiye'de müşterek bahisler içinde en fazla rağbet gören oyundur. Hatta kimilerince, bu oyunun gayriresmi adına dahi dönüşmüştür. Toplumda at yarışlarını yalnızca "altılı" sözcüğüyle tanıyan veya tanımlayan pek çok yurttaşla karşılaşılabilir. Bunun nedeni, altılı ganyanın mevcut tüm bahis türleri içinde en zor fakat en yüksek ikramiye dağıtan oyun olmasıdır. Altılı ganyan, kendisinden önce yürürlükte olan ganyan, ikili, çifte gibi diğer bahis türlerini ortadan kaldırmamış fakat kolaylıkla ikinci plana atılmalarını sağlamıştır. Altılı ganyanla birlikte oyunun

uzun yıllara yayılan birçok ritüelinde de önemli dönüşümler yaşanmıştır. Örneğin duvardan koparılan hazır biletler kalemle doldurulan kuponlara dönüşmüş; bu durum eskiden yüksek fiyatla bilet satan karaborsacıların, yerlerini vergi kesintisi yapmayan yazıcılara bırakmalarına neden olmuştur. Yarış mecmualarının içerikleri zenginleşmiş, günlük gazeteler at yarışı tahminlerine daha fazla yer ayırmaya başlamış, yayın organları arasında adeta bir tahmin/tüyo verme yarışı başlamıştır. Tıpkı pistlerde koşan atların sayısı gibi, kentlerdeki gişe ve bayiliklerin de sayısı artmış, böylece oyuna erişim daha da kolaylaşmış; hatta bir kentten diğerindeki yarışa bahis oynamak, artık pek çok oyuncunun rutini haline gelmiştir. Altılı ganyanla birlikte, yüzyılın son çeyreğinde at yarışlarına yatırılan paralar her geçen sene artmakta, toplanan ciro ve dağıtılan ikramiyeler rekor üstüne rekor kırmaktadır. Oyuna gösterilen bu yoğun ilginin ardında, elbette altılı ganyanın hayalini dahi kurması güç ikramiyeler dağıtması yatar. Üstelik Türkiye'nin 70'li ve 80'li yılları, ekonomik sıkıntıların ve siyasi çalkantıların gitgide derinleştiği bir dönemdir. Buna rağmen, döneme ait haberler, sosyal araştırmaların sonuçları ve sözlü tarih görüşmelerinde anlatılanlar, at yarışlarına sadece dar gelirli, yoksul, umutsuz veya büyük paralar peşinde koşan insanların değil, aksine ekonomik ve kültürel birikimi yüksek yurttaşlar da dahil olmak üzere, toplumun her kesiminin ilgi gösterdiğini açıkça ortaya koyar. Ne var ki, bu dönemde hem yarışların hem de Spor Toto ve Milli Piyango gibi diğer oyunların gördükleri yoğun ilgi, bunlara karşı toplumda olumsuz bir algının oluşmasına ve bunun günümüze kadar ulaşmasına neden olmuştur. Şans oyunları nedeniyle tüm maddi birikimlerini, aile düzenlerini ve ruh sağlıklarını kaybedenlere ilişkin haberler ile bu oyunları ve onlara ilgi gösterenleri olumsuz bir bakışla beyazperdeye yansıtan yerli filmlerin, bu algının oluşumunda büyük rol sahibi oldukları rahatlıkla söylenebilir. Tüm olumlu ve olumsuz yanlarıyla altılı ganyan, oyunun geleneksel özelliklerinde ve oyuna karşı bakışlarda yarattığı büyük dönüşümlerle, Türkiye'nin at yarışları tarihinde adeta bir devrim niteliği taşır.

Oyun kültürü üzerinde altılı ganyan kadar etkili olduğu ileri sürülen ikinci bir devrim ise, yarışların 1992 itibariyle televizyonda naklen yayınının başlamasıdır. Bu nedenle, 1992'den günümüze kadar uzanan yaklaşık otuz yıllık süreç, bu çalışmaya göre ileri sürülen tarihlendirmenin beşinci ve son dönemidir. Onlarca yıl pistlerde dörtnala koşan ve birkaç Gazi Koşusu dışında tutuştukları hiçbir yarış radyodan dahi naklen yayımlanmayan atların televizyon sayesinde milyonlarca insana ulaşması, cumhuriyet

tarihi boyunca oyuncuların oyuna erişimleri konusunda benzeri olmayan bir hizmettir. Ne de olsa televizyon, onca yıl üzerine bahis oynanan atları yerinde seyretmek ve eş-dostla keyifli vakit geçirmek için trenlerle, otobüslerle, otomobillerle kar-kış demeden gidilen hipodromları oyuncuların ayağına getirmiştir. Yarış düzenlenmeyen kentlerde yaşayanlar, herhangi bir nedenle hipodroma gidemeyenler veya gitmeye üşenenler için büyük bir yenilik sunan naklen yayın, aynı zamanda üzerine bahis oynanan atların padoktaki son hallerinin ve koşu sırasındaki performanslarının gözlenmesi açısından da oyunculara ayrı bir katkı sunmuştur. Zira at yarışı salt bir şans oyunu değil, içinde düzenli araştırmanın, gözlemin, takibin ve türlü analizlerin rol aldığı bir oyundur. Dolayısıyla televizyon, oyuncuların katıldıkları bu oyuna karşı bilgi ve birikimlerini arttırmaları da sağlamıştır. Televizyon yayınıyla birlikte, ganyan bayilerinin çehreleri ve içeride yaşanan deneyimler değişmiş; eskiden sadece bir kuponu makinede yatırmak için gidilen bu duraklar, artık içinde saatlerin geçirildiği, ayrıntılı sohbetlerin edildiği, derin sessizliklerin yüksek perdeden bağırış çağırışlara karıştığı, tarifsiz sevinç ve hüzünlerin bir arada yaşandığı oyun alanlarına dönüşmüştür. Bununla birlikte, televizyon yayınının her şeyi tozpembe bir hale dönüştürdüğü düşündürmemeli. Zira televizyon da, tıpkı altılı ganyan gibi, oyuna ilişkin pek çok ritüelin değişmesine veya tarihe karışmasına neden olmuştur. Bunların başında, sağladığı konfor ve kolaylık sayesinde hipodromların gitgide daha tenha oyun alanlarına dönüşmesi gelir. Diğer yandan, 2000'li yıllarda yaygınlaşan internet erişimi sayesinde, bu oyuna da dijital platformlardan katılmak mümkün hale gelmiş, evdeki veya ganyan bayindeki televizyon, bu defa oyuncuların cebindeki akıllı telefonlara taşınmıştır. Dolayısıyla, hipodromların maruz kalmaya başladığı tenhalık ve sessizliğin, bir süre sonra ganyan bayilerinde de görülmesi olasıdır. Eğer bu olasılığa engel olacak bir unsur varsa, o da bu oyunun oyuncular arasındaki sosyal-kültürel paylaşımda ya da yaygın tabirle, bunun bir "muhabbet oyunu" olmasında saklıdır. Naklen yayın sayesinde atlar evdeki televizyonun, internet sayesinde ise ganyan bayileri cepteki telefonun ekranına gelse de, oyuna erişmek için bir uzaktan kumanda ya da birkaç "tıklama" yeterli gibi görünse de, bu oyunu diğer tüm oyunlardan ayıran özelliği, onun doğasındaki paylaşımdır. İster tribünlerinde oturulan bir hipodromda, ister başka kentteki bir ganyan bayinin içinde, isterse dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir ekran başında, atlar dörtnala koşarken topluluk içinde bağırıp çağırılmadığı, kuponda tek atılan bir at kazandığında hissedilen gurur ya da son ayakta kaybedince yaşanan hüzün çevredekilerle paylaşılmadığı sürece, bu oyun tüm

anlamını yitirir. Zira at yarışı, "köşeyi döndürecek" büyük bir ikramiyenin değil, bilgi ve deneyim sayesinde şansın alt edilmeye çalışıldığı bir oyundur. Kısacası becerinin, kör talihe karşı galibiyetinin bir arayışıdır.

Bu tez, etnografik bir tarih çalışmasıdır. Araştırmacının at yarışlarına ve müşterek bahislere karşı yıllara uzanan merakı ve kendi çevresinde yaptığı gözlemleri bilimsel bir çerçevede araştırmak adına gündeme gelmiş; bugüne kadar antropoloji, sosyoloji ve tarih alanlarında bu bağlamda yapılmış herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmaması üzerine bu doktora tezine konu edilmiştir. TJK, yönetim kurulundan farklı birimlerindeki çalışanlarına kadar bu teze başlangıcından itibaren büyük bir ilgi göstermiş ve yaklaşık beş yıl boyunca, araştırmacıya istediği tüm bilgi-belgeye erişim konusunda her türlü kolaylığı sağlamıştır. Bununla birlikte, bu çalışma TJK tarafından yaptırılmamış ve hiçbir müdahaleye uğramamıştır. Dolayısıyla TJK'nın görüşlerini değil, araştırmacının başvurduğu basılı ve dijital kaynaklarda, ilgili arşiv belgelerinde, süreli yayınlarda ve birebir görüştüğü kişilerin belleklerindeki anılarda yer alan bilgilere dayanmaktadır. Bu tezin amacı, günümüzdeki düzen ve kurallarıyla bir buçuk asırdır Anadolu topraklarında koşulan at yarışlarını ve üzerine oynanan bahisleri etnografik bir bakışla araştırmaktır. Bir yetişkin oyunu olarak kabul edilen binlerce yıllık bu etkinliği, Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında yaşamış ve dört kuşağa yayılmış oyuncuların kültür dünyalarından ele almaya çalışmıştır. Zira bu oyun, kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılına uzanan, cumhuriyet rejiminin yüzyıla yakın geçmişindeki en eski, sürekli ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan, somut olmayan kültür varlıklarından biridir. Başlı başına bu tarihsel ve kültürel değeriyle, yaşatılmayı ve gelecek kuşaklara aktarılmayı hak etmektedir.

At yarışları ve müşterek bahisler, Türkiye'de sosyal bilimlerce bugüne kadar üzerine çok az çalışma yapılan fakat toplumsal, kültürel ve iktisadi yönleriyle çok daha fazla ve derinlemesine araştırılmaya layık bir alandır. TJK, sahip olduğu fakat çeşitli nedenlerle kamuoyuyla yeterince paylaşamadığı arşiviyle, bu alanda benzersiz bir veritabanına sahiptir. Bu değerli veritabanında saklanan bilgi ve belgeyle, bu tez çalışmasının içerik ve kapsamının genişletilmesi, Türkiye'de sosyal antropoloji, sosyoloji, iktisat ve tarih alanlarındaki külliyata büyük katkılar sağlayacaktır.

Bu tez çalışması, Türkiye'de koşulan at yarışları ve üzerine oynanan müşterek bahislerin etnografik tarihiyle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla kapsamı, yaklaşık yüzyıllık bir dönemi ve bir oyun etrafında var olduğu ileri sürülen kültürel örüntüleri

içerir. Hâlbuki at yarışları cumhuriyet öncesinde de İstanbul'da ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde düzenlenmiş fakat bu dönem yarışları hakkında da sosyal bilimler alanında yeterince ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Öte yandan, yarışları tıpkı bahislerden ayrı düşünmek mümkün olmadığı gibi, bunun yetiştiricilik boyutunu da sosyal ve kültürel açılardan ele almak önemlidir. Bu çalışmada, Türkiye'de yarış atı yetiştiriciliğine ve bu işle uğraşan profesyonellere ancak sınırlı ölçüde yer verilebilmiştir. İleride sosyal bilimler çatısı altında gerek Osmanlı dönemi yarışçılığı gerekse de cumhuriyet dönemi yarış atı yetiştiriciliği üzerine yapılacak yeni çalışmalar, hem bu tezin kapsamını ve etki alanını genişletecek hem de ülkemizde bu konuda önemli eksiği dolduracaktır. Bu doktora tezinin, Türkiye'de at yarışları, müşterek bahisler ve yarış atı yetiştirciliği konusunda yapılacak yeni çalışmalara bir altyapı oluşturması ve hem yöntem hem de kaynak bakımından yararlı bir katkı sunması ümit edilir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ:

Map of the Ottoman Railway From Smyrna to Aidin. 1860. Gallica - Bibliothèque National de France. No: FRBNF40732727. http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53029398c/f1.item.zoom [10.04.2018].

İzmir'in Buca tarafında At Yarışları Tertip Edilmesine İzin Verilmesi. 1280 / 1863. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. A.) MKT.MHM. No: 282.

İlkbaharda Kağıthane'de Yapılacak At yarışları Hususunda Mülahazat ve Mevkiin Planı. 1297 / 1880. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. Y.PRK.HH. No: 6 (Aktaran: Kağıthane Belediye Başkanlığı. **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**. ed. Hüseyin Irmak. İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007).

Kağıthane Yarış Programı. 1863. Türkiye Jokey Kulübü Müzesi.

Kağıthane'de Yapılacak At Yarışlarının Programı. 1388 / 1888. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. Y.PRK.M. No: 2 (Aktaran: Kağıthane Belediye Başkanlığı. **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**. ed. Hüseyin Irmak. İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007).

Pazar ve Panayır Küşadı Şura-yı Devlet Kararıyla Vilayetlere Bırakıldığı ve İzmir, Adana, Samsun ve Musul'da At Yarışı Müsabakaları Tertib Edildiği Cihetle Akşehir Panayır ve At Yarışı İçin Ruhsat Talebi ve Babıali'ye Müracaata Lüzum Görülmediği. 1317 / 1899. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. DH.ŞFR. No: 267.

Üsküb'de Mekatip-i İbtidaiye Menfaatine İcra Olunacak At Yarışına Müsaade İtası (Dahiliye). 1320 / 1902. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. BEO. No: 1925/144345.

Geliri Mahalli İbtidai Mekteblere Bırakılmak Üzere, Çorum'da Her Sene Yapılmasına da Müsade Edilmesi Talebi. 1321 / 1903. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. DH.MKT. No: 682-37.

Samsun'da at koşusunun icra edildiği ve panayırın da resmi açılışının yapılacağı. 1323 / 1905. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. DH.MKT. No: 953.

Samsun’da Bir Hafta Müddetle Açılmasına Müsaade Edilen Panayır Eylülün Birinci Günü Son Bulduktan Sonra At Koşusu İcra Edildiği. 1323 / 1907. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. DH.MKT. No: 1202-58.

At Neslini Geliştirmek ve Ordu’ya Dahilden Kaliteli At Temini İçin Her Tarafta At Koşusu Yapılması ve Bazı Yarışmalara, Zabitan’ın da İştirak Etmeleri Tavsiyesi. 1330 / 1912. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. DH.MB.HPS.M. No: 4-10.

Safkan Arap Atlarının Kaydına Mahsus Stüd-buk (Silsilename) Tutulması ve Bu Hayvanlarda Aranan Özellikler. 1923. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1920-1928). No: 7-36-5.

Dersaadet’e İltica Eden Rusların Oynadığı Tombala Oyununun Yasaklandığı. 1339 / 1921. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. BOA.BEO. No: 61.

Rus Mültecilerince Beyoğlunda Oynatılan Tombalanın Suistimal Edilerek Müslüman Mahallerinde de Oynatıldığının Öğrenilmesi Üzerine Tombala İmtiyazının Malûlin Heyeti'ne İtası Düşünülmüşse de bu da Uygun Görülmediği İçin Oynatılmasının Menedilmesi. 1139 / 1921. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. BOA.DH.EUM.AYŞ. No: 13.

Tayyare Cemiyeti Adına Ankara’da Yapılacak At Koşusu Masraflarına Harcanmak Üzere Ziraat Vekaleti Tarafından Verilen Paranın Cemiyet Bütçesine Eklenmesi. 1925. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE BAŞKANLIĞI. No: 15-27-17.

Ankarada Yapılacak Yarış Yeri ve Stadyum Planlarının Seçilmesi İçin Komisyon Kurulması. 1933. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. No: 37-43-6.

Ankara’da Yaptırılacak Stadyum ve Yarış yeri İçin İtalyan Barosi ve Vietti Violi’nin Projesinin Kabulü. 1933. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. No: 37-47-10.

Şehir Spor Sahaları Planlarının Yapılması İçin İtalyan Mimar Vietti Violi ile Yapılan Temaslar. 1938. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. No: 1114-67-2.

İstanbul Pangaltı’da Hazineye Ait Sipahi Ocağı Binasının Milli Müdafaa Vekaleti’ne Terk ve Tahsisi. 1955. TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-). No: 138-110-10.

Gerekçeli Hüküm. 1985/297. TÜSTAV Arşivi İnci İşbulur Arşiv Fonu. No: 1-4.

MECLİS TUTANAKLARI:

TBMM Tutanak Dergisi. 1920. Dönem II, Birleşim 112, c. 26 (Aralık 1920): 1.

TBMM Tutanak Dergisi. 1920. Dönem II, Birleşim 114, c. 26 (Aralık 1920): 1.

TBMM Tutanak Dergisi. 1953. Dönem IX, Birleşim 3, c. 24 (Haziran 1953): 486, 500, 501.

TBMM Tutanak Dergisi. 1956. Dönem IX, Birleşim 61, c. 11 (Mayıs 1956): 253-254.

KANUNLAR VE KARARNAMELER:

"Islahı Hayvanat Kanunu (904 S.K.)". **Resmi Gazete**, 407, Haziran 1926.

"Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun (1164 S.K.)". **Resmi Gazete**, 634, Temmuz 1927.

"Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun (3195 S.K.)". **Resmi Gazete**, 2884, Ocak 1936.

"Islahı Hayvanat Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (8041 S.K.)". **Resmi Gazete**, 5883, Şubat 1952.

"Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun (5990 S.K.)". **Resmi Gazete**, 8270, Kasım 1952.

"Türkiye Jokey Kulübü'nün Genel Menfaatlere Yararlı Cemiyetlerden Sayılmasına Dair Kararname (4-19 S.K.)". **Resmi Gazete**, 8331, Şubat 1953.

"Ankara İstanbul ve İzmir'de At Yarışları Yapmak İçin Tarım Vekaletine Verilmiş Olan Hak ve Yetkinin Türkiye Jokey Kulübü'ne Devredilmesi (14719 S.K.)". **Resmi Gazete**, 4-1431, Eylül 1953.

"At Yarışları Nizamnamesi (9085 S.K.)". **TC Resmi Gazete**, 9085, Ağustos 1955.

"Bazı Suç ve Cezaların Affi Hakkında Kanun (12370 S.K.)". **Resmi Gazete**, 780, Ağustos 1966.

"At Yarışları Müşterek Bahisler Tüzüğü (8404 S.K.)". **Resmi Gazete**, 25722, Şubat 2005.

"Bakanlar Kurulu Kararı (13260 S.K.)". **Resmi Gazete**, 26804, Mart 2008.

"At Yarışları Müşterek Bahisler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (29297 S.K.)". **Resmi Gazete**, 27937, Şubat 2015.

GAZETELER:

"On nous a écrit de Constantinople, le 5 décembre". **Journal des Débats**. 20.12.1848.

"On nous communique l'extrait suivant d'une correspondance de Constantinople". **Le Temps**. 23.09.1861.

"Constantinople Jockey Club". **Birmingham Daily Post**. 30.11.1863.

"The Sultan of Turkey and the Turf". **Durham Chronicles**. 30.11.1863.

Ceride-i Havadis. 24.04.1864 (Aktaran: Emiroğlu, Kudret, Ahmet Yüksel. **Yoldaşımız At**. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003).

"Racing in Constantinople". **Brown County World**. 26.12.1884.

"Racing in Constantinople". **Chase County Courant**. 26.12.1884.

"Racing in Constantinople". **Manhattan Nationalist**. 26.12.1884.

"Racing in Constantinople". **Walley Falls Register**. 26.12.1884.

"Enver Pasha's English Jockey's Story". **The Egyptian Gazette**. 28.08.1915.

Tevhid-i Efkar. 31.05.1924 (Aktaran: Akson, Sait. **Yarışçılık Anıları**. 3. bs. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2015).

"At koşuları". **İkdam**. 05.07.1924.

"Le Derby de Constantinople". **Comoedia**. 15-16.07.1925.

"Dünkü at yarışları büyük bir mükemmeliyet içinde cereyan etti". **Hakimiyet-i Milliye**. 04.06.1927.

"Cuma günü at yarışları daha parlak oldu". **Hakimiyet-i Milliye**. 14.06.1927.

"Dünkü yarışlar". **Hakimiyet-i Milliye**. 12.05.1928.

"İlkbahar at koşuları". **Cumhuriyet**. 15.04.1929.

"Ankara at yarışları". **Cumhuriyet**. 01.06.1929.

"Büyük Eşya Piyankosu". **Akşam**. 04.06.1929.

"Ankara at koşuları". **Cumhuriyet**. 08.06.1929.

"Bursa at yarışları". **Cumhuriyet**. 15.06.1929.

"Son ilkbahar koşusu". **Cumhuriyet**. 22.06.1929.

"At yarışları başladı. Dün ilk yarışlar veli efendide yapıldı". **Cumhuriyet**. 27.07.1929.

"Müsabakamıza iştirak ediniz! 1000 liralık mükafat veriyoruz". **Cumhuriyet**. 01.08.1929.

"At neslini ıslah ve himaye etmek için bu yarışlara fazla ehemmiyet vermeliyiz". **Cumhuriyet**. 03.08.1929.

"At koşuları". **Akşam**. 04.08.1929.

"Yarış ve ıslah encümeninden: İstanbul At Yarışları". **Cumhuriyet**. 09.08.1929.

"Dünkü at yarışları". **Cumhuriyet**. 10.08.1929.

"Dünkü yarışlar daha muntazam ve heyecanlı oldu". **Akşam**. 11.08.1929.

"Yaz at yarışları". **Akşam**. 11.08.1929.

"At yarışları". **Akşam**. 16.08.1929.

"Dünkü at yarışları - Karacabey Harası ve binicilik mektebi ilk parlak eserini dün gösterdi". **Cumhuriyet**. 17.08.1929.

"Veliefendide dünkü at yarışları". **Cumhuriyet**. 17.08.1929.

"Dünkü yarışlar". **Akşam**. 18.08.1929.

"Cumhuriyet Refikimizin yeni müsabakası hem kesenize hem de bilginize faydalıdır". **Akşam**. 23.08.1929.

"Dünkü at ve deniz yarışları". **Cumhuriyet**. 24.08.1929.

"Son at yarışları dün İsmet ve Kazım Paşaların huzuile yapıldı". **Cumhuriyet**. 31.08.1929.

"Edirne at koşuları". **Akşam**. 29.09.1929.

"Büyük Tayyare Piyangosu". **Cumhuriyet**. 04.01.1930.

"Bu sene yapılacak koşuların programı". **Cumhuriyet**. 02.03.1930.

"Paris "Otöy" koşu yerinde teşhir edilen son moda üç tuvalet". **Cumhuriyet**. 17.03.1930.

"İzmir'deki at koşuları". **Cumhuriyet**. 12.04.1930.

"Ankara'da at koşuları". **Cumhuriyet**. 17.05.1930.

"İkinci büyük altın piyangomuz". **Akşam**. 31.05.1930.

"Ankara at yarışları". **Cumhuriyet**. 21.06.1930.

"Ankara'da evvelki günkü at yarışlarından intibalar". **Cumhuriyet**. 23.06.1930.

"Beşiktaş ve civarı halkına müjde". **Akşam**. 12.07.1930.

"At yarışları - Bu sene yarışlara çok rağbet var". **Akşam**. 02.08.1930.

"Veliefendi at yarışlarına dün başlandı". **Cumhuriyet**. 02.08.1930.

"At yarışları geçen haftaki kadar heyecanlı olmadı". **Cumhuriyet**. 09.08.1930.

"Altın Piyangosuna Nasıl iştirak edilir". **Akşam**. 10.08.1930.

"Gazi Gişesi". **Akşam**. 10.08.1930.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 30.08.1930.

"Bu seneki hayvan sergileri". **Cumhuriyet**. 18.03.1931.

"Reisicumhur Hazretleri Himayelerinde İsmet Paşa Hz. riyasetlerinde Bursa ilkbahar at yarışları". **Cumhuriyet**. 11.04.1931.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 25.04.1931.

"Balıkesir Vilâyetinden". **Cumhuriyet**. 04.05.1931.

"İzmit'te at koşuları". **Cumhuriyet**. 12.05.1931.

"Ankara at koşuları". **Cumhuriyet**. 13.06.1931.

"Bu sene 16250 lira ikramiye tevzi edilecek". **Cumhuriyet**. 10.07.1931.

"At yarışlarına hazırlık". **Cumhuriyet**. 20.07.1931.

"At yarışları bugün başlıyor". **Cumhuriyet**. 31.07.1931.

"Halkevleri'ne rağbet". **Cumhuriyet**. 14.02.1932.

"Ankara İlkbahar at koşuları". **Cumhuriyet**. 21.05.1932.

"At yarışları yarın başlıyor". **Cumhuriyet**. 28.07.1932.

"At yarışları - Veliefendi yarışlarının üçüncüsü yapıldı". **Cumhuriyet**. 13.08.1932.

"Yarın Veliefendide İstanbul yaz yarışlarının dördüncüsü yapılacaktır". **Cumhuriyet**. 18.08.1932.

"At yarışları - Yarın yapılacak koşular çok mühimdir". **Cumhuriyet**. 25.08.1932.

"Stadyom ve yarış yeri bu sene yapılacak: Bunun için bir milyon lira hazır". **Hakimiyet-i Milliye**. 07.05.1933.

"Dün Ankarada yapılan at yarışları", **Cumhuriyet**. 17.06.1933.

"Dün çok mütenevvi bir spor faaliyeti vardı". **Cumhuriyet**. 28.07.1934.

"Dünkü at yarışları". **Cumhuriyet**. 04.08.1934.

"Yarınki at yarışları". **Ulus**. 23.05.1935.

"Atatürk koşusu yarın koşuluyor". **Ulus**. 15.06.1935.

"Stadyomumuz eşsiz bir eser olacaktır". **Ulus**. 03.08.1935.

"Nimet gişesi Rekor kırdı". **Cumhuriyet**. 12.11.1935.

"Ankara Hipodrom ve Stadyomu". **Ulus**. 23.03.1936.

"İzmirde ilkbahar at yarışları başladı". **Cumhuriyet**. 22.04.1936.

"Muğlada at yarışları". **Cumhuriyet**. 27.04.1936.

"Ankara at yarışları". **Cumhuriyet**. 11.05.1936.

"Uşakta at koşuları". **Cumhuriyet**. 02.06.1936.

"At yarışlarının son haftası". **Ulus**. 13.06.1936.

"Ankara mevsiminin son yarışı yapıldı". **Tan**. 15.06.1936.

"Ankara ilkbahar yarışları bitti". **Cumhuriyet**. 16.06.1936.

"Dünkü at koşuları". **Cumhuriyet**. 03.08.1936.

"Dünkü at koşuları - At yarışlarının ikinci haftası daha parlak ve daha kalabalık oldu". **Cumhuriyet**. 03.08.1936.

"Dünkü at yarışları - Birinci İnönü ve Boğaziçi mükafatlarını kimler kazandı?". **Cumhuriyet**. 17.08.1936.

"Dünkü at yarışları - Yarışlara İngiliz elçisinin de atı iştirak etti". **Cumhuriyet**. 24.08.1936.

"Kayseride at yarışları". **Cumhuriyet**. 26.10.1936.

"Ankarada at yarışları". **Cumhuriyet**. 07.12.1936.

"Ankarada 11 inci at yarışları yapıldı. **Cumhuriyet**. 14.12.1936.

"Tunceli vilayetimizin ıslahı ve medenileştirilmesi". **Cumhuriyet**. 17.06.1937.

"Ankarada at yarışları". **Cumhuriyet**. 28.06.1937.

"Bursada at yarışları". **Cumhuriyet**. 28.06.1937.

"Tunceli Ankara kadar bizim olmuştur". **Ulus**. 05.07.1937.

"Dünkü at koşuları". **Cumhuriyet**. 09.08.1937.

"Dünkü At Koşuları Güzel Oldu İyi Sonuçlar Alındı". **Tan**. 09.08.1937.

"Pariste Otöy at yarışları meydanında görülen baharlık şık ve yeni tuvaletlerden". **Cumhuriyet**. 03.04.1938.

"Ankara'da yapılan at yarışları". **Cumhuriyet**. 17.05.1938.

"Gençlik bayramı 19 Mayıs dün bütün yurdda sonsuz heyecanla kutlandı". **Cumhuriyet**. 20.05.1938.

"Yeni şapkalar". **Cumhuriyet**. 05.06.1938.

"At yarışları - Yaz mevsimi koşularına yarın başlanıyor. **Cumhuriyet**. 23.07.1938.

"At yarışları büyük bir alâka ile takib edildi". **Cumhuriyet**. 25.07.1938.

"At yarışlarının ikinci haftası da iyi oldu". **Cumhuriyet**. 01.08.1938.

"Başvekilimiz de yarışları sonuna kadar takib etti". **Cumhuriyet**. 08.08.1938.

"İzmitte at yarışları". **Cumhuriyet**. 28.08.1938.

"Fuar, bu sene İzmir için bir neş'e kaynağı oldu". **Cumhuriyet**. 09.09.1938.

"Bursada at yarışları". **Cumhuriyet**. 28.09.1938.

"Edirnede yapılan büyük at koşuları". **Cumhuriyet**. 06.10.1938.

"Aziz Atatürk'ümüzü Kaybettik". **Yeni Sabah**. 11.11.1938.

"Babamızı Kaybettik". **Tan**. 11.11.1938.

"Türk vatanı büyük yapıcısını, türk milleti Ulu Şefini, insanlık Büyük Evladını Kaybetti". **Yeni Mersin**. 11.11.1938.

"İzmirde at yarışları". **Cumhuriyet**. 10.04.1939.

"At yarışları bu hafta başlıyor". **Cumhuriyet**. 18.07.1939.

"Dünkü at yarışları". **Cumhuriyet**. 14.08.1939.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 18.08.1939.

"Dünkü at yarışları". **Cumhuriyet**. 21.08.1939.

"Bugün yapılacak at yarışları". **Cumhuriyet**. 27.08.1939.

"Türk Maarif Cemiyetinin Zengin İkramiyeli Büyük Eşya Piyangosu". **Cumhuriyet**. 03.11.1939.

"Ankara ilkbahar at yarışları". **Cumhuriyet**. 26.06.1940.

"Ankarada ilkbahar at yarışları". **Cumhuriyet**. 26.06.1940.

"Çocuk Esirgeme kurumu büyük eşya piyangosu". **Cumhuriyet**. 30.12.1940.

"Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası", "T. İş Bankası 1941 Küçük Tasarruf Hesabları İkramiye Planı". **Cumhuriyet**. 03.02.1941.

"Milli Şefimiz At yarışlarında". **Vatan**. 26.05.1941.

"Cumhur Reisimiz at koşularında". **Cumhuriyet**. 09.06.1941.

"Milli Şef, Ankara'da tezahüratla karşılandı". **Vatan**. 30.06.1941.

"At yarışları münasebetile". **Cumhuriyet**. 03.07.1941.

"At yarışları". **Vatan**. 21.07.1941.

"Dün at yarışlarında bir talihli 1200 lira kazandı". **Vatan**. 21.07.1941.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 28.07.1941.

"At yarışları - Yarışların üçüncü haftası büyük bir kalabalık önünde yapıldı". **Cumhuriyet**. 28.07.1941.

"Milli Piyangoda isabet nispeti beşte birden fazladır". **Cumhuriyet**. 30.07.1941.

"Dün yapılan at yarışları ve kürek müsabakaları". **Cumhuriyet**. 04.08.1941.

"At yarışı meraklıları". **Cumhuriyet**. 22.09.1941.

"Ankara at yarışları - Cumhur Reisimiz soğuk havaya rağmen dünkü at yarışları takib buyurdular". **Cumhuriyet**. 17.11.1941.

"Dün yapılan ilk koşuları Milli Şefimiz de takip buyurdular". **Cumhuriyet**. 04.05.1942.

"At yarışları dün Veliefendide başladı". **Vatan**. 12.07.1943.

"Lozan Konferansı ve İsmet Paşa". **Cumhuriyet**. 09.10.1943.

"Bu hafta Ankarada yapılacak at yarışları". **Cumhuriyet**. 09.06.1944.

"Ankara dördüncü hafta at yarışları". **Cumhuriyet**. 18.05.1945.

"Ankarada dün yapılan at yarışlarının neticeleri". **Cumhuriyet**. 04.06.1945.

"Radyo - Bugünkü Program". **Cumhuriyet**. 20.10.1945.

"Ankara at yarışlarının neticeleri". **Cumhuriyet**. 13.05.1946.

"Yüksek Yarış ve Islah Encümeni İstanbul At Yarışları İdare Heyeti Başkanlığı'ndan". **Cumhuriyet**. 10.07.1946.

"Ankara birinci hafta koşularının tahminleri". **Cumhuriyet**. 20.09.1946.

"Dün yapılan at yarışlarının neticeleri". **Cumhuriyet**. 11.08.1947.

"At yarışları ve gazetelerin kararları". **Cumhuriyet**. 24.10.1947.

"Ankara at yarışları". **Cumhuriyet**. 10.05.1948.

"Ankara İli Daimi Komisyonu Başkanlığından". **Cumhuriyet**. 30.09.1948.

"Türk petrolları ve imtiyaz davası". **Cumhuriyet**. 26.10.1948.

"Yollarımız ve Amerikalı Mütehassıslar". **Cumhuriyet**. 26.10.1948.

"Yurdda yeniden inşa edilen yollar". **Cumhuriyet**. 11.12.1948.

"Çayhane ve Gazinolara Müjde". **Cumhuriyet**. 27.03.1949.

"Dünkü at yarışlarında büyük hadiseler oldu". **Akşam**. 01.08.1949.

"Dünkü at yarışlarında müessif hadiseler oldu". **Yeni Sabah**. 01.08.1949.

"Veliefendi hadisesi: Kati kararlar verilecek". **Akşam**. 02.08.1949.

"Veliefendide yangın". **Cumhuriyet**. 02.08.1949.

"Veliefendi hadisesi: Vilayette mühim bir toplantı yapıldı". **Akşam**. 03.08.1949.

"At cinsinin ıslahı". **Akşam**. 04.08.1949.

"Veliefendi koşu yerindeki hadise". **Akşam**. 04.08.1949.

"Veliefendi kumarhanesi". **Akşam**. 04.08.1949.

"Veliefendi hadisesinin sebebleri araştırılıyor". **Cumhuriyet**. 06.08.1949.

"Yarış Atları Yetiştiricileri ve Sahipleri Cemiyetinin izah mektubu". **Cumhuriyet**. 10.08.1949.

"İstanbullular hem sıcaktan hem susuzluktan bunalıyor". **Milliyet**. 08.07.1950.

"Türkiye Jokey klübünün statüsü". **Zafer**. 02.11.1950.

"Hileler Devam Ediyor". **Zafer**. 28.10.1951 (Aktaran: **Derbi**. y. 7. s. 256 (31.10.1951): 8).

"At yarışlarının 3 üncü haftası". **Akşam**. 14.07.1952.

"Jokey kulübü kokteyli". **Cumhuriyet**. 18.10.1953.

"Bilet karaborsası nasıl önlenebilir?". **Milliyet**. 24.10.1953.

"Adanada inşa edilecek hipodrom". **Cumhuriyet**. 04.03.1954.

"Milletlerarası Olimpiyat komitesi başkanı dün akşam şehrimize geldi". **Cumhuriyet**. 20.05.1954.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 18.06.1954.

"At Yarışları". **Cumhuriyet**. 24.07.1954.

"At yarışları". **Cumhuriyet**. 14.08.1954.

"Başvekil dün öğle yemeğini Irak Veliahdı ile birlikte yedi". **Cumhuriyet**. 05.09.1954.

"At yarışlarında 3 üncü hafta". **Akşam**. 01.07.1955.

"Türkiye Jokey Kulübü". **Milliyet**. 01.07.1955.

"Foto-Finiş'le İlk Defa". **Milliyet**. 11.07.1955.

"İstanbul At Yarışları". **Akşam**. 15.07.1955.

"Sipahi Ocağı". **Cumhuriyet**. 28.08.1955.

"Hipodrom inşaatı ilanı". **Cumhuriyet**. 23.10.1956.

"Yeni hipodrom inşa edilecek". **Cumhuriyet**. 27.10.1956.

"Mimar Violi geldi". **Cumhuriyet**. 06.11.1956.

"Modern bir hipodrom inşa ediliyor". **Cumhuriyet**. 10.11.1956.

"İngiltereden yarış atı ithal edilecek". **Cumhuriyet**. 21.02.1957.

"Sinema karaborsası bir türlü önlenemiyor". **Milliyet**. 11.11.1957.

"6 bilet karaborsacısı hapse mahkum oldu". **Milliyet**. 19.01.1958.

"Türkiye Jokey Klübünden". **Cumhuriyet**. 22.05.1958.

"Sporumuz için Bahsi Müşterek lüzumludur". **Cumhuriyet**. 18.06.1958.

"İ.Y.K. yelkencileri müsabakalara girecekler". **Cumhuriyet**. 20.07.1958.

"Tek inkişaf yolu: Müşterek bahis". **Milliyet**. 21.01.1959.

"Müşterek bahis tasarısı Adalet Komisyonunda". **Cumhuriyet**. 22.01.1959.

"Milli lige yarın devam ediliyor". **Cumhuriyet**. 07.04.1959.

"Transferin 2. hafta blançosu: 950.000". **Milliyet**. 12.07.1959.

"Karakola gitti, 15 dakika sonra evi yoktu". **Milliyet**. 23.09.1962.

"Milliyet At Yarışları Servisi Sunar". **Milliyet**. 16.03.1963.

"At yarışları tahmini". **Cumhuriyet**. 23.03.1963.

"At yarışları tahmini". **Cumhuriyet**. 28.03.1963.

"At yarışları neticeleri". **Cumhuriyet**. 31.03.1963.

"'Vali Kupası'" at yarışları bugün yapılıyor". **Cumhuriyet**. 22.09.1963.

Turcan, Ercan. "Hipodroma düzen ve disiplin geldi". **Cumhuriyet**. 02.07.1964.

"Sonbahar at yarışları". **Cumhuriyet**. 13.10.1966.

"At yarışlarında ikinci olduk". **Cumhuriyet**. 01.12.1966.

"Kanunsuz at yarışı oynatan bir şebeke çok para kazanıyor". **Milliyet**. 16.01.1967.

"Kahvede ortak bahis oynayanlar basıldı". **Milliyet**. 23.01.1967.

"Gizli 'bahsi müşterekler' tertipleniyor". **Cumhuriyet**. 07.10.1967.

"İki günde 10 diskotek ve kumarhane basıldı". **Cumhuriyet**. 14.02.1968.

"Çifte Bahislerde değişiklik yapıldı". **Milliyet**. 31.03.1968.

"At yarışları tehlikede: Seyisler greve gidiyor". **Milliyet**. 17.08.1968.

"3'lü Ganyan". **Milliyet**. 30.08.1968.

"6'lı Ganyan Bu Hafta 450.000 Lira Verecek". **Milliyet**. 14.12.1968.

"Bakan zenginliği". **Cumhuriyet**. 05.01.1969.

"İlkbahar at yarışları yarın başlıyor". **Cumhuriyet**. 29.03.1969.

"Ankara yarışları durumu henüz belli olmadı". **Milliyet**. 28.08.1969.

"Ankara yarışlarının başlamaması zarar ettiriyor". **Milliyet**. 27.09.1969.

"Atçılık para getirmiyor". **Cumhuriyet**. 27.09.1969.

"At yarışları için karar alınamıyor". **Milliyet**. 09.10.1969.

"At yarışları camiası büyük kriz geçiriyor". **Cumhuriyet**. 12.10.1969.

"Yüzbinlik atlar ölüme terkedildi". **Cumhuriyet**. 15.10.1969.

"Hipodromda defile". **Cumhuriyet**. 15.04.1970.

"Yarışlarda Defile". **Milliyet**. 29.05.1970.

"Hipodromda defile". **Cumhuriyet**. 15.06.1970.

"Jokey Kulübü Türk Hava Kuvvetlerine 100.000 Lira Verdi". **Milliyet**. 05.07.1970.

"Ankara Sonbahar At Yarışları İstanbul'a alındı". **Cumhuriyet**. 05.09.1970.

"Tribün ve gişeleri döven insan dalgası!". **Milliyet**. 08.01.1971.

Soner, Şükran. “Fiat artışı ençok gıda maddesi ile inşaat malzemesinde”. **Cumhuriyet**. 02.02.1971.

“İş ve İşçi Hareketleri”. **Cumhuriyet**. 24.02.1971.

“25 kuruşluk ‘Katılma Payı’ aybaşında uygulanacak”. **Cumhuriyet**. 29.08.1971.

“12 seyis greve gidince 57 at aç ve susuz kaldı”. **Cumhuriyet**. 10.09.1971.

“Kavuştular”. **Cumhuriyet**. 12.09.1971.

“TJK iki özel koşu düzenliyor”. **Milliyet**. 01.10.1971.

“Kraliçe Elizabeth at yetiştiricilerine tavsiyelerde bulundu”. **Milliyet**. 03.11.1971.

“At Yarışlarında altılı ganyan”. **Milliyet**. 24.03.1973.

“Uluslararası yarış bugün koşuluyor”. **Milliyet**. 26.05.1973.

“2 Büyük Jokey At Yarışlarını Eleştirdiler”. **Milliyet**. 29.07.1973.

“Jokey Kulübünün müşterek bahis düzenleme yetkisi 20 yıl daha uzatıldı”. **Milliyet**. 22.11.1973.

“Spor-Toto ve Türkiye Jokey Kulübü”. **Cumhuriyet**. 20.01.1974.

“Altılı Ganyan 900 Bin Lira Verdi”. **Cumhuriyet**. 15.05.1974.

“At yarışı müşterek bahislerinde kanunsuz kazanç sağladıkları iddiasıyla biri kadın, 13 kişi yakalandı”. **Milliyet**. 15.07.1975.

“Kanunsuz at yarışı oynatan bir şebeke yakalandı”. **Cumhuriyet**. 08.08.1975.

“MSP’li başkan vekili ve at yarışı”. **Cumhuriyet**. 16.11.1975.

“Çokay, ‘Atçılıkta demokratik yönetim istiyoruz’ dedi”. **Milliyet**. 20.02.1976.

“Altılı Ganyan 1,5 Milyon Lira Dağıtacaktır”. **Cumhuriyet**. 06.03.1976.

“Sadi Harmanbaşı”. **Milliyet**. 18.04.1976.

“Altılı Ganyan’da 2 milyon lira dağıtılacak”. **Milliyet**. 15.08.1976.

“Atyarışı hasılatını soyanlar patlamayla polisi şaşırttı”. **Milliyet**. 28.11.1978.

“Benzin sıkıntısı, gaz kuyruğu, döviz darboğazı… Hiçbiri umurlarında değil… Ya tutarsa?”. **Milliyet**. 02.07.1979.

“Senatörler 1 saat anarşiyi, 2.5 saat at yarışlarını tartıştı”. **Milliyet**. 22.12.1979.

“Altılı Ganyan’da 40 liralık kuponla 5.833.000 lira kazanan Hamdi Erdem çekini aldı”. **Milliyet**. 01.11.1980.

"Size de çıkabilir". **Milliyet**. 18.12.1981.

"'Şahane'nin tutuklanan katil sanığı seyis konuştu: 'Benim İşim Bu'". **Cumhuriyet**. 04.02.1982.

"İç piyasada pek çok mal ve hizmete katma değer vergisi ödeyeceğiz". **Cumhuriyet**. 28.04.1982.

"Umut kapısı Piyango, Toto ve At Yarışları". **Milliyet**. 30.05.1982.

"Vatandaş Çareyi Talih Oyunlarında Arıyor". **Milliyet Aktüalite**. 30.05.1982.

"Ekonomik esenlik sağlanmadıkça bu oyunlara eğilim sürecek". **Cumhuriyet**. 10.07.1982.

"Yaşamını at yarışından kazanan jokey Aktı at yarışı oynamıyor". **Cumhuriyet**. 06.11.1982.

"Gençler şansa emanet: Umutla çaresizlik arasına sıkışan lotaryaya sarılıyor". **Cumhuriyet**. 15.04.1984.

"Umut mesiresinde 65 bin kişi vardı". **Cumhuriyet**. 18.06.1984.

"Yüzlerce kişi yarım milyarın peşine düştü". **Cumhuriyet**. 15.07.1984.

"131 milyonluk kuponu kızım doldurdu". **Cumhuriyet**. 02.10.1984.

"At yarışı rezaletleri ve TBMM". **Cumhuriyet**. 26.02.1985.

"Şans Oyunları - Kimler neden oynuyor? Cumhuriyet-Veri Araştırma Anketi". **Cumhuriyet**. 15.04.1985.

"Fabrikamı bile bu yolda kaybettim". **Cumhuriyet**. 16.04.1985.

"Şans Oyunları - Kimler neden oynuyor? Cumhuriyet-Veri Araştırma Anketi". **Cumhuriyet**. 16.04.1985.

"Şansın eli cebimizde". **Cumhuriyet**. 16.04.1985.

"Ne yakalayan var, ne yakalanan". **Cumhuriyet**. 27.04.1985.

"30 Ağustos Zaferine Doğru Kocatepe'den İzmir'e". **Cumhuriyet**. 26.08.1985.

"Kumarın kokainden farkı yok". **Milliyet**. 31.03.1986.

"At sahipleri ve jokeylerden yarışseverlere uyarı - 'Altılıyı az parayla oynayın'". **Cumhuriyet**. 10.04.1986.

"Şans milyonerleri: Üçü altılıdan, biri piyangodan". **Cumhuriyet**. 13.05.1986.

"Ekrem Kurt, at sırtında dünyayı 40 kere dolaştı". **Milliyet**. 30.07.1986.

Buğra, Ayşe. "Bilet alan kişi sadece bekliyor". **Milliyet**. 25.12.1986.

"Kaderci toplum mu?". **Cumhuriyet**. 23.01.1987.

"At yarışına sürülen banka hesapları". **Cumhuriyet**. 25.10.1987.

"Aristokrat'a kurşun sıktılar". **Milliyet**. 18.12.1987.

"TRT'nin ayıbı". **Milliyet**. 20.06.1988.

"At yarışında yeni bir skandal". **Cumhuriyet**. 13.07.1988.

"Umudun sınavı altılı ganyan". **Cumhuriyet**. 17.07.1988.

"4 atın ölümünden kim sorumlu?". **Cumhuriyet**. 22.04.1989.

"Veliefendi Hipodromu'nda ıslak piknik". **Cumhuriyet**. 19.06.1989.

"Vatandaş umut sektörüne 1,5 trilyon yatırdı". **Cumhuriyet**. 10.08.1989.

"At yarışları naklen verilecek". **Cumhuriyet**. 13.04.1990.

"Rekorlar kitabında bir Türk jokeyi". **Cumhuriyet**. 22.10.1990.

"Show-TV ile anlaşma". **Cumhuriyet**. 02.02.1992.

Kemal, Mehmet. "Anadolu Destancısı". **Cumhuriyet**. 28.11.1992.

"Başbakan Yılmaz'dan biniciliğe büyük jest". **Hürriyet**. 16.10.1997.

"Spor Loto'da yeni sistem". **Hürriyet**. 04.08.1998. http://www.hurriyet.com.tr/spor-lotoda-yeni-sistem-39032244 [02.11.2019].

"Kumarhaneler İnternet'e taşınıyor". **Cumhuriyet**. 09.08.1999.

"Ferhan Binaları". **Hürriyet**. 31.08.1999. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ferhan-binalari-39099258 [15.09.2017].

"İnternet cafelere yasak geldi". **Milliyet**. 06.03.2000.

"Çiller: Kırat cesaretin sembolü". **Türkiye**. 22.06.2000. http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a65267.aspx [27.09.2017].

"Bilgi ağı mı, kumarhane mi?". **Cumhuriyet**. 09.01.2001.

Gülseven, Hakan. "At'onomik durumlar". **Radikal**. 18.05.2002. http://www.radikal.com.tr/hayat/atonomik-durumlar-861688/ [04.11.2018].

"Kırat güldüğünde ülke güldü". **Mynet Haber**. 23.06.2002. http://www.mynet.com/haber/politika/kirat-guldugunde-ulke-guldu-25102-1 [27.09.2017].

"At yarışı yuva yıktı". **Türkiye Gazetesi**. 07.12.2003. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a186439.aspx [18.04.2017].

"TJK Başkanı 4 yılda 35 at satın aldı!". **Gazete Vatan**. 19.01.2004. http://www.gazetevatan.com/tjk-baskani-4-yilda-35-at-satin-aldi--21200-gundem/ [19.04.2017].

"Spor bahisleri her yerde". **Cumhuriyet**. 28.04.2004.

"Spor Toto'nun gözbebeği: İddaa". **Cumhuriyet**. 13.10.2004.

"Bahis çılgınlığının yeni adı İddaa oldu". **Gazete Vatan**. 07.11.2004. http://www.gazetevatan.com/bahis-cilginliginin-yeni-adi-iddaa-oldu-39719-ekonomi/ [02.11.2019].

"Sanal dünyada at yarışı". **Cumhuriyet**. 10.02.2005.

Müftüoğlu, Osman. "Sağlıkta mahşerin 4 atlısı". **Hürriyet**. 20.12.2005. http://www.hurriyet.com.tr/saglikta-mahserin-4-atlisi-3675715 [04.12.2017].

"Atlar Gazi için koşacak". **Cumhuriyet**. 24.06.2007.

Toklucu, Murat. "Milli Tarih". **Radikal**. 18.08.2007. http://www.radikal.com.tr/hayat/milli-tarih-867487/ [11.10.2018].

Akın, Sunay. "Şairler ve yarış atı". **Sabah**. 15.12.2007. http://arsiv.sabah.com.tr/2007/12/15/ct/haber,906C400236FF4F128413D6FFE7FC6B33.html [04.11.2018].

Öymen, Altan. "Devletçilik ilkesinin kabul edilişinde 1929 krizinin rolü". **Radikal**. 28.09.2008. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/devletcilik-ilkesininkabul-edilisinde-1929-krizinin-rolu-900776/ [07.09.2018].

"Nimet Abla yine kazandırdı". **Hürriyet**. 01.01.2009. http://www.hurriyet.com.tr/nimet-abla-yine-kazandirdi-10681709 [07.08.2017].

"Ata için 83. kez Gazi'ye". **Cumhuriyet**. 28.06.2009.

"TCDD 23 Eylül'de 153. Yaşına Giriyor". **Haberler**. 18.09.2009. https://www.haberler.com/tcdd-23-eylul-de-153-yasina-giriyor-haberi/ [10.04.2018].

"Yarış pistlerine iz bırakan altın nallar". **NTV**. 24.09.2009. http://www.ntv.com.tr/yasam/yaris-pistlerine-iz-birakan-altin-nallar,GTYrjC3HJkWXsprJRTPjiA [22.06.2017].

"Devlet kumardan kazanıyor". **Milli Gazete**. 09.12.2009. http://www.milligazete.com.tr/devlet_kumardan_kazaniyor/142362 [02.05.2017].

"Kocakaya Zepka'ya yalvardı!". **Sporx**. 09.02.2010. https://www.sporx.com/kocakaya-zepkaya-yalvardi-SXHBQ183425SXQ [19.09.2019].

"Yasadışı bahse büyük darbe". **Cumhuriyet**. 19.02.2010.

"Yarış atının soy kütüğü iptal edildi". **Hürriyet**. 21.05.2010. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaris-atinin-soy-kutugu-iptal-edildi-14795983 [13.09.2018].

"Gazi Koşusu 84 yaşında". **Cumhuriyet**. 27.06.2010.

"İddaa Dünya İkincisi Oldu". **T24**. 17.01.2011. https://t24.com.tr/haber/iddaa-dunya-ikincisi-oldu-istanbul-aa,122640 [08.11.2019].

"Erdoğan: Bunlar mahşerin 4 atlısı". **En Son Haber**. 25.07.2010. http://www.ensonhaber.com/erdogan-malatyada.html [04.12.2017].

"Aranızdan ayrılsam da yüreğim hep Türkiye'de". **Yeni Asır**. 16.11.2010. https://www.yeniasir.com.tr/hayatinicinden/2010/11/17/aranizdan_ayrilsam_da_yuregim_hep_turkiyede [12.04.2018].

"Görünmeyen tehlike hastanelik ediyor". **Hürriyet**. 03.06.2011. http://www.hurriyet.com.tr/gorunmeyen-tehlike-hastanelik-ediyor-17935915 [02.05.2017].

"TJK'da Skandalın Adı Ömer Faruk Girgin". **Haberler**. 14.02.2012. http://www.haberler.com/tjk-da-skandalin-adi-omer-faruk-girgin-3359022-haberi/ [19.04.2017].

"Ne Türküz ne de Avrupalı". **Milliyet**. 28.05.2012. http://www.milliyet.com.tr/-ne-turkuz-ne-de-avrupali--gundem-1545857/ [14.04.2018].

"3 TL'ye zengin oldu". **Habertürk**. 07.12.2012. http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/801282-3-tlye-zengin-oldu [18.04.2017].

"63 yılda ekmek fiyatı ne oldu?". **Habertürk**. 19.02.2013. https://www.haberturk.com/galeri/ekonomi/424434-63-yilda-ekmek-fiyati-ne-oldu [20.07.2019].

"Gazi Koşusu'nda sürpriz protesto". **Sözcü**. 01.07.2013. http://tv.sozcu.com.tr/2013/haber/video/gazi-kosusunda-surpriz-protesto/attachment/ata-7 [28.07.2018].

Tamer, Meral. "Veliefendi'deki Gazi Koşusu'nda da 'Her yer Taksim, her yer direniş'ti". **Milliyet**. 02.07.2013. http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/meral-tamer/veliefendi-deki-gazi-kosusu-nda-da--her-yer-taksim--her-yer-direnis-ti-1731246/ [28.07.2018].

"'Her yer Taksim her yer Direniş' tezahüratı". **NTV**. 18.08.2013. https://www.ntv.com.tr/spor/her-yer-taksim-her-yer-direnis-tezahurati,zmCCSTIr0Em46LFMlnjDag [29.02.2020].

"TT Arena'da Gezi ruhu: Her yer Taksim her yer direniş". **Cumhuriyet**. 19.08.2013. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tt-arenada-gezi-ruhu-her-yer-taksim-her-yer-direnis-440676 [29.02.2020].

"Gezi sloganları Galatasaray tribünlerini ikiye böldü". **Odatv**. 21.08.2013. https://odatv.com/gezi-sloganlari-galatasaray-tribunleri-ikiye-bolundu-2108131200.html [29.02.2020].

Bardakçı, Murat. "Spora vaktiyle siyaset karıştırdığımız için olimpiyat tarihimizi bilmiyoruz!". **Habertürk**. 15.09.2013. http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/877845-spora-vaktiyle-siyaset-karistirdigimiz-icin-olimpiyat-tarihimizi-bilmiyoruz [13.05.2018].

"Rusya'nın Sembolü Rus Troykası". **Rusya'nın Sesi Radyosu**. 03.11.2013. https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_11_03/Rusyanin-sembolu-Rus-troykasi/ [03.06.2018].

"Fenerbahçe taraftarı: Mustafa Kemal'in askerleriyiz". **Fanatik**. 10.11.2013. https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce-taraftari-mustafa-kemalin-askerleriyiz-342296 [29.02.2020].

"Ömrü at yarışıyla geçti". **Hürriyet**. 25.01.2014. http://www.hurriyet.com.tr/omru-at-yarisiyla-gecti-25635655 [18.04.2017].

"21 yıllık evliliği at yarışı bitirdi". **Milliyet**. 03.03.2014. http://www.gazetevatan.com/21-yillik-evliligi-at-yarisi-bitirdi--614486-yasam/ [18.04.2017].

Knell, Yolande. "St. George ve Filistinlilerin Aziz Corc'u ya da Hızır'ı". **BBC Türkçe**. 24.04.2014. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_aya_yorgi_aziz_george [17.09.2017].

"88. Gazi Koşusu'nda duygusal anlar". **CNN Türk**. 29.06.2014. https://www.cnnturk.com/video/spor/diger-sporlar/88-gazi-kosusunda-duygusal-anlar [29.10.2019].

"Bahis parası isteyen oğlunu öldürdü". **Sözcü**. 24.10.2014. http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/bahis-parasi-isteyen-oglunu-oldurdu-630543/ [18.04.2017].

"Milli Piyango çekilişinde 'Sahtekarlık bayilerle yapılıyor' iddiası". **Cumhuriyet**. 05.02.2015. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/207335/Milli_Piyango_cekilisinde__Sahtekarlik_bayilerle_yapiliyor__iddiasi.html [07.08.2017].

"TJK'nın yeni başkanı Ekinci: Müşterek bahisler özelleştirilebilir". **NTV**. 06.03.2015. http://www.ntv.com.tr/ekonomi/tjknin-yeni-baskani-ekinci-musterek-bahisler-ozellestirilebilir,IG0BlH_2n0a_o-vPaTkt6g [19.04.2017].

"Şampiyon at Bold Pilot hayatını kaybetti". **Milliyet**. 30.04.2015. http://www.milliyet.com.tr/sampiyon-at-bold-pilot-hayatini---2052070-skorerhaber/ [22.06.2017].

"Zimmetine geçirdiği parayla at yarışı oynadı, umreye gitti". **Foça Gazete**. 16.09.2015. https://www.focagazete.com/zimmetine-gecirdigi-para-ile-at-yarisi-oynayan-icra-mudurune-tahliye/ [18.04.2017].

"Prix de l'Arc de Triomphe 1920: tous partans". **Le Figaro**. 02.10.2015. http://www.lefigaro.fr/histoire/archives/2015/10/02/26010-20151002ARTFIG00292-prix-de-l-arc-de-triomphe-1920-tous-partants.php [29.07.2018].

"Piyango'nun neden hep Ankara'ya çıktığı belli oldu". **Haber Sol**. 11.11.2015. http://haber.sol.org.tr/toplum/piyangonun-neden-hep-ankaraya-ciktigi-belli-oldu-135697 [20.11.2017].

"Atlı Sünnet Keyfi". **Milliyet**. 01.05.2016. http://www.milliyet.com.tr/atli-sunnet-keyfi-bursa-yerelhaber-1347255/ [24.09.2017].

"90. Gazi Koşusu'nu Graystorm kazandı". **T24**. 26.06.2016. http://t24.com.tr/haber/90-gazi-kosusunu-graystorm-kazandi,347227 [28.07.2018].

"Sayısal Loto yine Ankara'ya çıktı". **Akşam**. 08.09.2016. http://www.aksam.com.tr/guncel/sayisal-loto-sonuclari-13-agustos-2016/haber-541382 [20.11.2017].

"6 liralık at yarışı kuponuyla zengin oldu". **Gazetem İstanbul**. 23.09.2016. http://www.gazetemistanbul.com/spor/6-liralik-at-yarisi-kuponuyla-zengin-oldu-h37040.html [18.04.2017].

"Bu bayi Denizlili iki şanslıyı zengin etti". **Denizli Gazetesi**. 29.10.2016. https://www.youtube.com/watch?v=ouDSCnUB3UI [15.05.2020].

"Prof. Dr. Hakan Olgun: Kumar Haramdır". **Milliyet**. 21.12.2016. http://www.milliyet.com.tr/prof-dr-hakan-olgun-kumar-haramdir-bingol-yerelhaber-1726178/ [02.05.2017].

"Diyanet'ten yılbaşı ve piyangoyla ilgili hutbe: Gayrimeşru davranışlar". **Gazete Vatan**. 30.12.2016. http://www.gazetevatan.com/diyanet-ten-yilbasi-ve-piyangoyla-ilgili-hutbe-gayrimesru-davran-1023389-gundem/ [02.05.2017].

"Atina'da 'Mustafa Kemal'in askerleriyiz' sloganları İzmir Marşı". **Hürriyet**. 10.03.2017. https://www.hurriyet.com.tr/atinada-mustafa-kemalin-askerleriyiz-sloganlari-ve-izmir-marsi-40390433 [29.02.2020].

"Turan Tanyer ile Ankara'nın sanat yaşamına yolculuk - 2". **24 Saat Gazetesi**. 20.07.2017. http://www.24saatgazetesi.com/turan-tanyer-ile-ankaranin-sanat-yasamina-yolculuk-2/ [11.10.2018].

"Türkiye'nin şanslı bayileri". **Hürriyet**. 18.05.2016. http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-en-sansli-bayileri-40105865 [07.08.2017].135697 [20.11.2017].

"Sayısal Loto'da büyük ikramiye 17. kez aynı yere çıktı!". **Hürriyet**. 20.06.2016. http://www.hurriyet.com.tr/3-yilda-ve-14-milyonda-1-ihtimalle-17-ikramiye-40119665 [20.11.2017].

"90. Gazi Koşusu'nu Graystorm kazandı". **T24**. 26.06.2016. https://t24.com.tr/haber/90-gazi-kosusunu-graystorm-kazandi,347227 [29.02.2020].

"Ankara Yenimahalle'ye son 3 yılda 18'inci kez piyango vurdu". **Hürriyet**. 14.08.2016. http://www.hurriyet.com.tr/ankara-yenimahalleye-son-3-yilda-18inci-kez-piyango-vurdu-40193226 [20.11.2017].

"Sayısal Loto'da şüphe uyandıran olay: Tesadüf mü, bilinçli mi?". **Cumhuriyet**. 14.08.2016. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/584173/Sayisal_Loto_da_suphe_uyandiran_olay__Tesaduf_mu__bilincli_mi_.html [20.11.2017].

"Ünlü jokey Ömer Kaya'yı yoğun bakıma sokan an". **NTV**. 07.10.2016. https://www.ntv.com.tr/video/spor/unlu-jokey-omer-kayayi-yogun-bakima-sokan-an,iVTFDYHONUus0Cwii3CGEg [19.10.2019].

"At yarışında korkunç kaza". **Beyaz TV**. 10.10.2016. http://beyazgazete.com/video/webtv/spor-4/at-yarisinda-korkunc-kaza-omer-kaya-ankara-453125.html [19.10.2019].

"Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı". **Star**. 10.10.2016. http://www.star.com.tr/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani-video-722219/?type=video&hid=808376 [19.10.2019].

"Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı". **T24**. 10.10.2016. https://t24.com.tr/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani,3339 [19.10.2019].

"Halis Karataş'ın tayı Katarlı işkadınına satıldı". **CNN Türk**. 13.02.2017. http://www.cnnturk.com/spor/diger-sporlar/halis-karatasin-tayi-katarli-iskadinina-satildi [19.04.2017].

"Atlı Cirit Çalıştayı düzenlendi". **Fanatik**. 25.03.2017. http://www.fanatik.com.tr/2017/03/25/atli-cirit-calistayi-duzenlendi-1284972 [25.09.2017].

"Gerçek bir şampiyon: Halis Karataş". **Fanatik**. 02.04.2017. http://www.fanatik.com.tr/2017/04/02/gercek-bir-sampiyon-halis-karatas-1286296 [22.06.2017].

"Büyük İkramiyeyi Kazandıran Bayii". **Çorlu Haber**. 09.04.2017. http://www.corluhaber.com.tr/buyuk-ikramiyeyi-kazandiran-bayii/2766/ [07.08.2017].

"Çiller: Kırat'tan vazgeçmeyin". **Yeni Şafak**. 29.05.2017. http://www.yenisafak.com/gundem/ciller-kirattan-vazgecmeyin-2702388 [27.09.2017].

"At yarışı izlerken anı yaşayan adam!". Hürriyet. 07.06.2017. https://www.hurriyet.com.tr/video/at-yarisi-izlerken-ani-yasayan-adam-40482193 [17.03.2020].

"Makineye oynattı 2 TL'ye zengin oldu". **Hürriyet**. 08.07.2017. http://www.hurriyet.com.tr/super-loto-talihlisi-ile-ilgili-son-dakika-gelismesi-makineye-oynatti-2-tlye-zengin-oldu-1662017-40513491 [07.08.2017].

"Tarihi Diziler Ata Sporlarına İlgiyi Arttırdı". **Milliyet**. 16.07.2017. http://www.milliyet.com.tr/tarihi-diziler-ata-sporlarina-ilgiyi-samsun-yerelhaber-2168767/ [25.09.2017].

"Büyük ikramiye 19 gün arayla aynı yere çıktı". **Oda TV**. 07.08.2017. http://odatv.com/buyuk-ikramiye-19-gun-arayla-ayni-yere-cikti-1002151200.html [07.08.2017].

"Les étrangers à la conquête du Prix de l'Arc de Triomphe". **La Chaîne Info**. 30.09.2017. https://www.lci.fr/hippisme/les-etrangers-a-la-conquete-du-prix-de-l-arc-de-triomphe-2065869.html [29.07.2018].

"Ata sporu cirit Akdeniz'e indi". **TRT Haber**. 09.09.2017. http://www.trthaber.com/haber/turkiye/ata-sporu-cirit-akdenize-indi-332590.html [25.09.2017].

"Ardahan'da Geleneksel Rahvan At Yarışları yapıldı". **Hürriyet**. 10.09.2017. http://www.hurriyet.com.tr/ardahanda-geleneksel-rahvan-at-yarislari-yapil-40574691 [25.09.2017].

"Rahvan Atlar Orhaneli'nde Yarıştı". **Milliyet**. 12.09.2017. http://www.milliyet.com.tr/rahvan-atlar-orhaneli-nde-yaristi-bursa-yerelhaber-2271394/ [25.09.2017].

"Sultangazi Belediyesi 7. Geleneksel Atlı Cirit Müsabakaları". **Kamu Ajans**. 25.09.2017. http://www.kamuajans.com/guncel/sultangazi-belediyesi-7-geleneksel-atli-cirit-musabakalari-h515617.html [25.09.2017].

"Tarihi Dizileri İzleyenlerin Yüzde 10'u tarih Kitabı Okusa Kardır". **Milliyet**. 21.04.2018. http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kastamonu/tarihi-dizileri-izleyenlerin-yuzde-10u-tarih-kitabi-okusa-kardir-12745750 [27.10.2019].

"Doğan Medya'nın Demirören'e satış ve devri tamamlandı". **Hürriyet**. 17.05.2018. http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogan-medyanin-demirorene-satis-ve-devri-tamamlandi-40839268 [14.11.2019].

"At yarışlarında Gazi Koşusu heyecanı". **Anadolu Ajansı**. 30.06.2018. https://www.aa.com.tr/tr/spor/at-yarislarinda-gazi-kosusu-heyecani/1191384 [19.10.2019].

Dorsay, Atilla. “İşte Bizim Atlara Fısıldayan Adam’ımız!”. **T24**. 08.12.2018. https://t24.com.tr/yazarlar/atilla-dorsay/iste-bizim-atlara-fisildayan-adamimiz,21004 [29.10.2019].

“La prima schedina nel 1946: ecco come è cambiato il Tottocalcio”. **Corriere della Sera**. 18.12.2018. https://www.corriere.it/foto-gallery/cronache/18_dicembre_18/schedina-1946-ecco-come-cambiato-totocalcio-14f4379c-02e5-11e9-aeef-bd27e207a202.shtml?refresh_ce-cp [24.03.2019].

“Vodafone Park’ta Ekrem İmamoğlu’na tezahürat”. **Sputnik**. 13.04.2019. https://tr.sputniknews.com/spor/201904131038749565-vodafone-parkta-ekrem-imamogluna-tezahurat/ [29.02.2020].

“Fenerbahçe-Galatasaray maçındaki ‘Hak hukuk adalet’ seslerine sansür”. **Tele1**. 09.05.2019. https://tele1.com.tr/fenerbahce-galatasaray-macinda-hak-hukuk-adalet-seslerine-sansur-53452/ [29.02.2020].

“Ahmet Çelik kimdir? İşte Jokey Ahmet Çelik’in hayatı…”. **Posta**. 29.06.2019. https://www.posta.com.tr/ahmet-celik-kimdir-iste-jokey-ahmet-celikin-hayati-2174820 [19.10.2019].

“Gazi Koşusu’nda ‘Mustafa Kemal’in askerleriyiz’ sloganları”. **Odatv**. 30.06.2019. https://odatv.com/gazi-kosusunda-mustafa-kemalin-askerleriyiz-sloganlari-30061900.html [29.02.2020].

“Gazi Koşusu’nda ödül törenine damga vuran an”. **Cumhuriyet**. 30.06.2019. http://www.cumhuriyet.com.tr/video/gazi-kosusunda-odul-torenine-damga-vuran-an-1464108 [29.02.2020].

“Gazi efsanesi Ahmet Çelik”. **Cumhuriyet**. 01.07.2019. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger_sporlar/1464377/Gazi_efsanesi_Ahmet_Celik.html [19.10.2019].

“İlk kadın hipodrom spikeri”. **NTV**. 01.07.2019. https://www.ntv.com.tr/video/spor/ilk-kadin-hipodrom-spikeri,YuVf_QzhQk2jc0G5D2ZpnQ [19.09.2019].

“İddaa bayileri eyleme hazırlanıyor: Üç talepleri var”. **Gazete Duvar**. 21.09.2019. https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/09/21/iddaa-bayileri-eyleme-hazirlaniyor-uc-talepleri-var/ [14.03.2020].

“İddaa bayileri komisyonlarının düşürülmesini protesto etti”. **Evrensel**. 25.09.2019. https://www.evrensel.net/haber/387607/iddaa-bayileri-komisyonlarinin-dusurulmesini-protesto-etti [14.03.2020].

“Demirören İddaa’yı aldı, bayiler perişan”. **Birgün**. 27.09.2019. https://www.birgun.net/haber/demiroren-iddaa-yi-aldi-bayiler-perisan-270287 [14.03.2020].

"İddaa bayileri isyanda! Demirören'e sert tepki". **Halk TV**. 27.09.2019. https://halktv.com.tr/gundem/iddia-bayileri-isyanda-demirorene-sert-tepki-405496h [14.03.2020].

Köker, İrem. "Sigara yasağı: 1940'lardaki çakmak yasağından, 2019'da sürücülere cezaya". **BBC Türkçe**. 27.09.2019. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49854358 [13.03.2020].

"Hüseyin'in at yarışı tutkusu şaşırtıyor". **Demirören Haber Ajansı**. 13.11.2019. https://www.youtube.com/watch?v=FyiMrL0QyN0 [17.03.2020].

"İmamoğlu: Adalar'da faytonlar kalkıyor". **CNN Türk**. 23.12.2019. https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-imamoglu-adalarda-faytonlar-kalkiyor [11.02.2020].

"Coronavirus nedeniyle ligler süresiz ertelendi". **CNN Türk**. 30.01.2020. https://www.cnnturk.com/spor/futbol/coronavirus-nedeniyle-ligler-suresiz-ertelendi [01.05.2020].

"Cumhurbaşkanlığı'ndan açıklama! Maçlar seyircisiz oynanacak". **Fotomaç**. 12.03.2020. https://www.fotomac.com.tr/webtv/videoizle/cumhurbaskanligindan-aciklama-maclar-seyircisiz-oynanacak [01.05.2020].

"Koronavirüs spor dünyasını felç etti". **Anadolu Ajansı**. 12.03.2020. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/koronavirus-spor-dunyasini-felc-etti/1763326 [01.05.2020].

"Türkiye'de tüm ligler ertelendi! TFF Başkanı tarih verdi…". **Sözcü**. 19.03.2020. https://skor.sozcu.com.tr/2020/03/19/son-dakika-corona-virusu-nedeniyle-tum-spor-musabakalari-ertelendi-2-1467015/ [01.05.2020].

"Jokey Ömer Kaya'nın düşme anı". **Güneş**. ty. https://www.gunes.com/video/jokey-omer-kayanin-dusme-ani-725414 [19.10.2019].

KİTAPLAR:

Ağar, Ömer Kemal. **Tunceli-Dersim Coğrafyası**. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1940.

Akarsu, Bedia. **Dil-Kültür Bağlantısı**. 3. bs. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998.

Akıncı, İhsan Abidin. **İdman**. çev. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1973.

Akkurt, Hümeyra Birol. **Kent, Toplum, Mekan İlişkileri Çerçevesinde Paterson Köşkü**. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.

Akson, Sait. **Yarışçılık Anıları**. 3. bs. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2015.

Akşin, Sina vd. **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**. c. 4. 6. bs. İstanbul: Cem Yayınevi, 2000.

Altan, Çetin, Ara Güler. **Al İşte İstanbul**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.

Alus, Sermet Muhtar. **İstanbul Kazan, Ben Kepçe**. 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Anatolyeviç, Aleksandr. **Russkia Troika**. Moskova, 2016.

And, Metin. **Oyun ve Bügü - Türk Kültüründe Oyun Kavramı**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Arık, Bilal. **Top Ekranda**. İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2004.

Arnold, Peter. **Encyclopedia of Gambling: The Game, the Odds, the Techniques, the People and Places, the Myths and History**. Chartwell Book Inc., 1977.

Atabeyoğlu, Cem. **Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?** İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, 2001.

Atalay, Besim. **Divanu Lugat'it Türk Tercümesi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

Atay, Oğuz. **Tutunamayanlar 1**. 42. bs. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2008.

Bal, Rıdvan. **Türk Süvari Tarihi**. Ankara: Savaş Yayınevi, 2013.

Başçı, İlhan. **50. Yılda Yarışçılık**. 1973.

Batu, Selahattin. **Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi**. Ankara: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Recep Ulusoğlu Basımevi, 1938.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 1978.

Beyru, Rauf. **19. Yüzyılda İzmir**. İstanbul: Literatür Yayınları, 2000.

_____. **19. Yüzyılda İzmir Kenti**. İstanbul: Literatür Yayınları, 2011.

_____. **19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam**. İstanbul: Literatür Yayınları, 2011.

Bilbaşar, Semiral. **Atlar**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2014.

Bilgehan, Gülsün. **Mevhibe**. 4. bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998.

Binzet, Seyhun, Fikret Yılmaz, Sabri Yetkin. **İzmir Kartpostalları 1900**. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2003.

Birand, Mehmet Ali vd. **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**. 11. bs. İstanbul: Doğan Kitap, 1991.

Birsel, Salâh. **İstanbul-Paris**. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2004.

Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007**. 13. bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2009.

Bostan, M. Hanefi. **Bir İslamcı Düşünür Said Halim Paşa**. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1992.

Buğra, Ayşe. **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**. 7. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Byles, Tony. **101 Interesting Facts on the History of Horse Racing**. Bedfordshire: Andrews UK Limited, 2015.

Caillois, Roger. **Les Jeux et les Hommes**. Paris: Editions Gallimard, 1958.

Cameron, Alan. **Porphyrius the Charioteer**. Clarendon Press, 1973.

Cem, İsmail. **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**. 3. bs. İstanbul: Cem Yayınevi, 1973.

Cengizkan, Ali. **Ankara'nın ilk planı, 1924-25 Lörcher Planı**. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2004.

Ceram, C. W. **Tanrıların Vatanı Anadolu**. çev. Esat Nermi Erendor. 7. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

Chapus, Eugénie. **Le Turf ou Les Course des Chevaux en France et en Angleterre**. 2. bs. Paris: Librairie de l'Hachette, 1854.

Christgau, John. **Kokomo Joe The Story of the First Japanese American Jockey in the United States**. University of Nebraska Press, 2009.

Chroscicki, Juliusz A. et. Al. **Les Funérailles Princières en Europe, XVIe-XVIIIe Siècle: Volume I: Le Grand Théâtre de la Mort**. Les Editions de la MSH, 2015.

Code et Règlement de Courses de Chevaux dressés par le Jockey-Club Ottoman. Constantinople: Gérard Frères, 1909.

Cotterell, Arthur. **The Near East: A Cultural History**. Oxford University Press, 2017.

Crowther, Nigel B. **Sport in Ancient Times**. Greenwood Publishing Group, 2007.

Curtis, John, Nigel Tallis. **The Horse From Arabia to Royal Ascot**. The British Museum Press, 2012.

Çavdar, Tevfik. **Türkiye'nin Açlık, Fukaralık ve Yoksunluk Tarihi**. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Çekmeköy Belediyesi. **Tarih Dilde Can Buluyor: Çekmeköy - Bir Sözlü Tarih Çalışması**. İstanbul: Çekmeköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, 2014.

Çınar, Ali Abbas. **Türklerde At ve Atçılık**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 192, Gelenek, Görenek ve İnançlar Dizisi: 18, 1993.

Dagron, Gilbert. **Konstantinoplis Hipodromu - Oyunlar, Halk, Politika**. çev. İsmail Yerguz. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.

Dale, T. F. **Polo - Past and Present**. Read Books Ltd., 2017.

David, F. N. **Games, Gods and Gambling**. New York: Hafner Publishing Company, 1962.

Davison, Roderick H. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876: Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Reform Hamlesinin En Önemli Yılları**. çev. Orhan Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.

Dio Chrysostom. **Dio Chrysostom**. ed. T. E. Page. çev. J. W. Cohoon & H. Lamar Crosby. 2. bs. v. 3. Cambridge: Harvard University Press, 1951.

Drews, Robert. **The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe Ca. 1200 B.C.** Princeton University Press, 1995.

Durbaş, Refik. **Şiirin Gizli Tarihi**. İstanbul: Doğan Kitap, 2016.

Ebu Ubeyde. **Mühim Akide ve Fıkhi Sorulara Cevaplar - Fetvalar**. İstanbul: İslam Daveti Yayınları, ty.

Eczacıbaşı, Nejat. **Kuşaktan Kuşağa**. İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1982.

Emiroğlu, Kudret, Ahmet Yüksel. **Yoldaşımız At**. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Emiroğlu, Kudret, Suavi Aydın. **Antropoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

Erdoğan, İrfan, Korkmaz Alemdar. **Popüler Kültür ve İletişim**. 2. bs. Ankara: Erk Yayınları, 2005.

Ergun, Metin. **Başkurt Halk Destanları**. Ankara: Türksoy Yayınevi, 2000.

Erim, Nihat. **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**. c. 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953.

Erman, Adolf. **Life in Ancient Egypt**. Courier Corporation, 1894.

Ersan, Vehbi. **1970'lerde Türk Solu**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Fındıklı, Erhan Berat. **Mare Nostrum: Mussolini Dönemi'nde Türkiye'de İtalyan Mimarlar, Arkeologlar ve Seyyahlar (1922-1943)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Filmer, Cemil. **Hatıralar Türk Sinemasında 65 Yıl**. İstanbul: Emek Matbaacılık, 1984.

Fink, Eugen. **Bir Dünya Sembolü Olarak Oyun**. çev. Necati Akça. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2015.

Finley, M. I., H. W. Pleket. **The Olympic Games: The First Thousand Years**. Courier Corporation, 2012.

Gager, John G. **Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World**. Oxford University Press, 1999.

Garnett, Lucy. **Turkey of the Ottomans**. London: Sir Isaac Pitman & Sons, 1911.

Golden, Mark. **Sport and Society in Ancient Greece**. Cambridge University Press, 1998.

Göle, Nilüfer. **Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme**. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Güleç, Ertuğrul. **Türk Arap Atı**. Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1996.

_____. **Türk At Irkları**. 2. bs. Ankara: Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği, 2005.

Güneş, Günver. **(1850-1922) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların Türkiye'ye Gelişi**. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012.

Gürcü, Mustafa. **Osmanlı'da At**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2016.

Gürsoy, Melih. **Tarihi, Ekonomisi, İnsalarıyla Bizim İzmirimiz**. İzmir: Yaylacık Matbaası, 1993.

Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**. 3. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.

Hamidullah, Muhammed. **İslam Peygamberi**. çev. Salih Tuğ. c. II. 4. bs. İstanbul: İrfan Yayınları, 1991.

Harita Genel Müdürlüğü. **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**. Ankara: Harita Genel Müdürlüğü, 1982.

Hart, Charles. **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1969.

Haviland, William A. vd., **Kültürel Antropoloji**. çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.

Herodotos. **Tarih**. çev. Müntekim Ökmen. 8. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.

Hobsbawm, Eric, Terence Ranger. **The Invention of Tradition**. Cambridge University Press, 1983.

Hoffman-Jorgensen, J. **Probability with a View Towards Statistics**. CRC Press, 1994.

Homeros. **İliada İlias Destanı**. çev. Ahmet Cevat Emre. 4. bs. İstanbul: Varlık Yayınları, 1971.

Hopkins, Andrea. **Tournaments and Jousts. Training for War in Medieval Times**. The Rosen Publishing Group, 2004.

Horkheimer, Max, Theodor W. Adorno. **Aydınlanmanın Diyalektiği**. çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.

Hornby, Sir Edmund Grimani. **Sir Edmund Hornby - An Autobiography**. Glagsow: The University Press, 1928.

Hovhannesyan, Sarkis Sarraf. **Payitaht İstanbul'un Tarihçesi**. çev. Elmon Hançer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Huizinga, Johan. **Homo Ludens - Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**. 3. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Humphrey, John H. **Roman Circuses: Arenas for Chariot Racing**. University of California Press, 1986.

Iggers, George G. **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı**. çev. Gül Çağalı Güven, 5. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

İnan, Afet. **İzmir İktisat Kongresi**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI, 1989.

İnönü, Erdal. **Anılar ve Düşünceler 1**. İstanbul: İdea Yayınları, 1996.

İnönü, İsmet. **Defterler 1919-1973**. haz. Ahmet Demirel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

İzmir ve Havalisi Asarıatika Muhipleri Cemiyeti. **İzmir Rehberi**. s. XI. İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934.

James, Jeremy. **İngiliz Yarış Atlarının Atası Türk Atı Byerley Türk**. çev. Neşe Olcaytu. İstanbul: E Yayınları, 2007.

Jennison, George. **Animals for Show and Pleasure in Ancient Rome**. Manchester University Press, 1937.

Johns, Catherine. **Horses - History, Myths, Art**. London: British Museum Press, 2006.

Jost, E. **Die Fairness**. Ahrensburg: Czwalina, 1973.

Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milli Kültürü**. 16. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.

Kağıthane Belediye Başkanlığı. **Osmanlı Belgelerinde Kağıthane**. ed. Hüseyin Irmak. İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

Kağıthane Yarış Programı, 1863. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi, 1863.

Kahraman, Atıf. **Osmanlı Devletinde Spor**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Kanık, Orhan Veli. **Yalnız Seni Arıyorum - Nahit Hanım'a Mektuplar**. ed. Murat Yalçın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Kapar, Mehmet Ali. **Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2017.

Karavasilis, Niki. **The Whispering Voices of Smyrna**. Dorrance Publishing, 2010.

Karpat, Kemal H. **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**. çev. Esin Soğancılar. İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.

Kayış, Yasin, Nazmi Kızıl, Necat Çetin. **Tarihi ve Coğrafi Yönleriyle Torbalı**. İzmir: Torbalı Belediyesi Yayınları, 2013.

Kaynar, Hakan. **Projesiz Modernleşme - Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar**. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2012.

Kaynar, Mete Kaan vd. **Türkiye'nin 50'li Yılları**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Keçecizade İzzet Fuat Paşa. **Islah-ı Cins-i Feres**. İstanbul: Kütübhane-i İslam ve Askeri, 1909.

_____. **Kaçırılan Fırsatlar: 1293 Osmanlı-Rus Seferi Hakkında Tenkidat ve Mülahazat-ı Askeriye**. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1320.

Keyder, Çağlar. **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Kılıç, Ecevit. **Politik Goller / Futbol ve Siyaset**. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.

Kırmızı, Zikrullah, Fehime Tunalı Çalışkan. **İstanbul Ulaşım Zaman Dizini**. İstanbul: Cinius Yayınları, 2012.

Kısakürek, Necip Fazıl. **At'a Senfoni**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2003.

Kocatürk, Utkan. **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938**. Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1973.

Koçkar, M. Tekin. **At Irkları ve Dağılımı**. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi, 2012.

Kongar, Emre. **Tarihimizle Yüzleşmek**. 28. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.

Kottak, Conrad Phillip. **Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**. çev. Serpil N. Altuntek vd. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008.

Köhne, Eckart vd. **Gladiators and Caesars: The Power of Spectacle in Ancient Rome**. University of California Press, 2000.

Köstem, Reşat. **Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2000.

Köymen, Mehmet Altay. **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. c. 3. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1992.

Kuran'ı Kerim Meali. haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. 12. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 542, 2011.

Kurmuş, Orhan. **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**. Ankara: Savaş Yayınları, 1982.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitabı Mukaddes Yayınları, 2016.

Lefebvre, Henri. **La Reproduction de l'Espace**. Paris: Anthropos, 1974.

Lemon, Andrew, Harold Freedman. **The History of Australian Thoroughbred Racing: The Golden Years, from 1862 to 1939**. Classic Reproductions, 1987.

Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. çev. Boğaç Babür Tuna. 3. bs. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2008.

Longrigg, Roger. **The History of Horse Racing**. Macmillian, 1972.

Mansel, Philip. **Levant: Splendour and Catastrophe on the Mediterranean**. Hachette UK, 2010.

McKenzie, Judith. **The Architecture of Alexandria and Egypt, C. 300 B.C. to A.D. 700**. v. 63. Yale University Press, 2007.

McLuhan, Marshall. **Understanding Media**. New York: Mcgrawhill, 1964.

McNeill, William H. **Dünya Tarihi**. çev. Alaeddin Şenel. 2. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 1989.

Meimaridi, Mara. **İzmir Büyücüleri**. çev. Şebnem Christakopoulos. 26. bs. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2006.

Miller, Stephen G. **Ancient Greek Athletics**. New Haven and London: Yale University Press, 2004.

Myers, David. **History of Horse Racing**. G2 Entertainment Limited, 2007.

Newton, Edward. **Derby Day and Other Adventures**. Little Brown and Company, 1934.

Ocak, Ahmet Yaşar. **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**. 3. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

O'Connor, John E. **Teaching History with Film and Television. Discussions on Teaching American Historical Association**. Washington D.C.: American Historical Assosiation, 1987.

O'Hare, John Richard. **The Socio-economic Aspects of Horse Racing**. Washington: Catholic University of America Press, 1945.

Okur, Yasemin vd. **Ortaöğretim Tarih 11**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016.

Ollivier, Bruno. **Les Sciences de la Communication - Théories et Acquis**. Paris: Eds. Almon Colin, 2007.

Oskay, Ünsal. **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

Osmanlı Arşivlerinde Şeyhülislam Fetvaları. İstanbul: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, 2015.

Ozankaya, Özer. **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**. 3. bs. Ankara: Savaş Yayınları, 1984.

Ögel, Bahaeddin. **Türk Mitolojisi I**. 3. bs. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

_____. **Türk Kültür Tarihine Giriş**. c. VI. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları: 638, Kültür Eserleri Dizisi: 46, 2000.

Öndeş, Osman. **Modalı Vitol Ailesi**. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2015.

Özgentürk, Nebil. **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e At Sevdası**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2016.

Öztan, Güven Gürkan, Serdar Korucu. **Tutku, Değişim ve Zarafet - 1950'li Yıllarda İstanbul**. İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**. 4. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Pomeroy, Sarah B. **Spartan Women**. Oxford University Press, 2002.

Reeves, Richard Stone, David Ashforth. **Crown Jewels of Thoroughbred Racing: Original Paintings**. Eclipse Press, 1997.

Robert, Paul. **Petit Robert**. Paris: Le Robert, 1981.

Rosman, Abraham, Paula G. Rubel. **The Tapestry of Culture**. New York: McGraw-Hill International Edition, 2001.

Sakaoğlu, Necdet. **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Sevengil, Refik Ahmet. **İstanbul Nasıl Eğleniyordu?** 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Sinanlar, Seza. **Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine Atmeydanı**. 3. bs. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.

Sipahi Ocağı. **Sipahi Ocağı Tarafından Düzenlenen Sonbahar İkinci At Koşusu Programı**. İstanbul: Hilal Matbaası, 1333.

Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü Derneği. **Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü Tüzüğü**. http://sipahiocagi.com.tr/pages/kurumsal/3/tuzugumuz [19.05.2018].

Sowers, Richard. **The Kentucky Derby, Preakness and Belmont Stakes: A Comprehensive History**. North Carolina: McFarland, 2014.

Soyak, Hasan Rıza. **Atatürk'ten Hatıralar**. 7. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Sparreboom, M. **Chariots in the Veda**. Brill Publisher, 1985.

Stanford, Michael. **Tarihin İncelenmesi İçin Bir Kılavuz**. çev. Can Cemgil. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Sükan, Sadettin. **Dünden Bugüne Sadettin Sükan**. İstanbul: 2015.

Şişman, Cengiz. **The Burden of Silence: Sabbatai Sevi and the Evolution of the Ottoman-Turkish Dönmes**. Oxford University Press, 2017.

Talimciler, Ahmet. **Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi**. 2. bs. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2014.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1950-1980**. ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **TBMM Albümü 1920-2010 2. Cilt 1950-1980**. ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010.

The Christopher Columbus Encyclopedia. ed. Silvio A. Beding. Springer, 2016.

The City in the Islamic Period. ed. Salma K. Jayyusi vd. v. 94/1 & 94/2. Brill, 2008.

The History of Race Riding and the Jockeys' Guild. Turner Publishing Company, 1999.

The International College of Izmir. **İzmir 1921 (A Survey of Some Social Conditions in Smyrna, Asia Minor)**. çev. Aykan Candemir. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2000.

The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language. v. 1. New York: Grolier, 1972.

Thompson, Leonard L. **The Book of Revelation: Apocalypse and Empire**. Oxford University Press, 1990.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan. **Türk Basın Tarihi**. Ankara: İsim Yayınevi, 2011.

Toner, J. P. **Leisure and Ancient Rome**. John Wiley and Sons, 2013.

Topuz, Hıfzı. **Paris'te Son Osmanlılar**. 16. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Tunçay, Mete. **Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi**. Ankara: Milli Piyango İdaresi Yayını, 1993.

Tunçkanat, Haydar. **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996.

Turan, Osman. **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Türker, Hasan Ali. **Türklerde Atçılık Dün-Bugün**. Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1971.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Cilt 2 (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961)**. haz. Dr. İrfan Neziroğlu ve Dr. Tuncer Yılmaz. Ankara: TBMM Basımevi, 2013.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. **Sadrazamlar ve Ayan Meclisi Albümü** (TBMM, 2016). https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2416/199907164.pdf?sequence=1&isAllowed=y [09.04.2020].

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti. **Mütehassıs Raporları - Baytar Kısmı**. İstanbul: Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdiriyeti, Hamid Matbaası, 1927.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti. **Yüksek Yarış ve Islah Encümeni 1935 Yarış Programı**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Müzesi.

Türkiye İstatistik Kurumu. **22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı**. Ankara: TÜİK Yayın No. 410, 1961.

Türkiye İstatistik Kurumu. **İstatistik Göstergeler 1923-2011**. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012.

Türkiye Jokey Kulübü. **At Yarışlarında Yasadışı Bahisle Mücadele**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2009.

Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği. **Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği Tüzüğü**. https://www.tyaysd.org.tr/dernek-tuzugumuz.html [12.04.2020].

Umur-i Baytariye Müdüriyeti. **Baytar ve Hayvanat-i Umuri Hakkında Rapor**. İstanbul: Matbaa-i Amire. 1925.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**. c. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Ünal, Uğur vd. **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme**. no. 134. İstanbul: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2014.

Üyken, Nimet. **At Yarışlarında 65 Yıl**. İstanbul: ty.

_____. **Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi (50. Yıl)**. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2000.

Vampley, Wray. **The Turf: A Social and Economic History of Horse Racing**. Brighton: Edward Everett Root, 2016.

Vamplew, Wray, Joyce Kay. **Encyclopedia of British Racing**. Psychology Press, 2005.

Wang, Yingxu, Graham King. **Software Engineering Processes: Principles and Applications**. CRC Press, 2000.

Wood, Barry, Alan Wood. **Off the Track: Amazing but True Racing Stories from all Around the World**. The Five Mile Press Pty Ltd, 2012.

Xenophone. **Cyropaedia**. ed. T. E. Page. çev. Walter Miller. v. I. 4. bs. Cambridge: Harward University Press, 1960.

Yerasimos, Stefanos. **Yitik Bir Kentin Düşleri ve Kâbusları: İstanbul 1914-1923**. çev. Cüneyt Akalın. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Young, David C. **A Brief History of the Olympic Games**. John Wiley & Sons, 2008.

Yalçın, Soner. **Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**. İstanbul: Doğan Kitap, 2004.

Yaşa, Memduh. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**. İstanbul: Akbank Kültür Yayınları, 1980.

Zoroastrian Texts - Videvdad 2: Yima and the Flood. v. 2.25, v. 2.33 (Harward University, 2007). https://sites.fas.harvard.edu/~iranian/Zoroastrianism/Zoroastrianism3_Texts_II.pdf [08.10.2017].

Zürcher, Eric Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**. çev. Yasemin Saner. 22. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

MAKALELER:

"14 Ekim Koşuları hadiseli geçti". **Üzengi**. y. 4. s. 131 (20.10.1948): 2.

"950 Yarış Mevsimi Kapanırken". **Derbi**. y. 6. s. 219 (28.12.1950): 2.

"1923-1940 Dönemi Demiryolları". **Türkiye Mühendislik Haberleri**. s. 51 (2006): 24-25. http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/21.pdf [28.07.2018].

"1954 Programı Hazırlanıyor!". **Derbi**. y. 9. s. 370 (01.12.1953): 2-3.

"Adana Hipodromu". **Derbi**. y. 15. s. 712 (26.01.1960): 2.

"Adana Hipodromu". **Derbi**. y. 18. s. 817 (20.02.1962): 5.

"Adana Yarışları Başladı". **Derbi**. y. 19. s. 858 (11.12.1962): 2.

"Adana'daki Atçılar Ne diyorlar?". **Derbi**. y. 19. s. 866 (05.02.1963): 6-7.

"Adanadan İzmirden". **Derbi**. y. 13. s. 615 (25.02.1958): 2.

Akbaş, İsmail. "Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi". **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. v. VII. s. 16-17 (2008): 311-333. https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/ismail%20akkas%202.pdf [13.05.2020].

Akbulut, Uğur. "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehaneler". **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 54 (2015): 561-583. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/33792 [13.05.2018].

Akça, Yaşar. "Sanal Bahis Siteleri mi ya da Sanal Kumar Siteleri mi?". **Business and Managenment Studies: An International Journal**. v. 7. no. 4 (2019): 1446-1466. https://bmij.org/index.php/1/article/view/1180 [08.11.2019].

Akgül, Suat. "Cumhuriyet Dönemine Kadar Dersim Sorunu". **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**. s. 4 (1993): 1-22. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/64050/10411.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].

Akpınar, Mahmut. "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)". **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**. s. 35 (2015): 173-205. http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/561/533 [13.05.2020].

"Alıcı Var, Satıcı Yok". **Start**. y. 4. s. 157 (26.03.1957): 4.

Alpagut, Leyla. "Ankara'daki Spor Mekanları Üzerinden Bir Gençlik Tahayyülü". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. c. 10. s. 53 (2017): 921-932. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt10/sayi53_pdf/8diger_sosyalbilimler/alpagut_leyla.pdf [14.09.2018].

"Altılı Ganyan'ın İlk ve Mes'ut Talihlisi". **Derbi**. y. 25. s. 1162 (22.10.1968): 3.

Altınay, Ramazan. "Erken Dönem İslam Toplumunda At Yarışları". **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**. s. XVII (2006): 129-144.

Altınışık, İsa. "Kayıtdışı Ekonomi: İllegal Bahis". **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**. s. 13 (2017): 239-248. http://sosyoteknik.selcuk.edu.tr/sustad/article/view/116/94 [13.05.2020].

Altınok, Serdar, Murat Çetinkaya. "Devalüasyon ve Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 9 (2003): 47-64. http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/785 [20.07.2019].

Alver, Mustafa. "Türkiye'de İngiliz Atı Yetiştiriciliği ve Haralar". **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**. ed. Emine Gürsoy-Naskali. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995: 332-334.

"American Chamber of Commerce for the Levant". **Levant Trade Review**. v. IX. no. 5 (May, 1921): 349. http://www.dlir.org/archive/archive/files/3747019e819bb60c5b36207044ed3e53.pdf [13.05.2018].

"Ankara At yarışları birinci hafta programı (2 Mayıs 1943). **Üzengi**. y. 1. s. 1 (30.04.1943): 7-8.

"Ankara Hipodromu ve Resmi Program". **Derbi**. y. 6. s. 214 (23.11.1950): 2.

"Ankara ilkbahar at yarışları". **Üzengi**. y. 1. s. 2 (07.05.1943): 10.

"Ankara koşuları". **Kırmızı Beyaz**. y. 6. s.? (26.04.1943): 5.

"Ankara sonbahar yarışları". **Kırmızı Beyaz**. y. 1. s. 48 (11.10.1937): 3.

"Ankara yarışları hakkında". **Derbi**. y. 6. s. 227 (03.05.1951): 7

"Ankara Yarışlarında Büyük Sürpriz!". **Derbi**. y. 4. s. 138 (14.12.1948): 12.

"Ankara'da Hazırlık". **Start**. y. 4. s. 156 (19.03.1957): 6.

"Ankaradan İntıbalar: At yarışı meraklıları nerelerde buluşur ve neler konuşurlar?". **Üzengi**. y. 1. s. 4 (21.05.1943): 4, 15.

"Ankaradan intıbalar: Serap-Destegül çiftesi rüyada ne verdi!". **Üzengi**. y. 1. s. 5 (28.05.1943): 5, 15.

"Ankaralıların ızdırabı!". **Start**. y. 4. s. 177 (20.08.1957): 2.

"Ankaranın Son Hafta Koşuları". **Derbi**. y. 5. s. 178 (24.03.1950): 6.

"Antrenörler Sendikası". **Derbi**. y. 20. s. 910 (17.12.1963): 2.

Arabacı, Caner. "Dersim Olayı, Bir Jakobenizm Faciası mı?". **Medeniyet ve Toplum**. c. 1. s. 2 (2017): 33-103. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/437148 [23.09.2018].

Aral, Nurettin. "Türk Atçılığı ve İstikbali". **İktisadi Yürüyüş Dergisi – Haralarımız Eki** (1946).

Arat, Yeşim. “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”. **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**. ed. Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba. 3. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005: 82-98.

Arık, Bilal. “İnsan ve Toplumu Bir Arada Düşünmedikçe Popüler Kültürü Tartışamayız”. **Medya ve Popüler Kültür**. ed. Enderhan Karakoç. İstanbul: Literatürk, 2009: 1-30.

Arıtan, Özlem. “Modernleşme ve Doğal Yaşam Sürecinde Gölgede Kalmış Bir Kesit: Bursa Karacabey Harası Üzerine Bir İrdeleme”. **Mimarlık**. s. 368 (2012). http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=382&RecID=3015 [14.06.2018].

Armutak, Altan. “Atların Yazılmamış Tarihi Savaşlarda Ölen ve Yaralanan Atlar”. **Z Dergisi**. s. 3 (2018): 144-147.

Arslan, Zehra. “Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan’da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği”. **Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi**. c. 3. s. 11 (2010): 57-72. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/arslan_zehra.pdf, [13.05.2018].

“Artık Yeter!.. Böyle at yarışı istemiyoruz!..”. **Kamçı**. y. 1. s. 8 (1949): 3.

Aslan, Ahmet Demo. “Tayyare Cemiyeti’nin Propaganda Faaliyetleri ve Tayyare Bayramları”. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 14. s. 3 (2014): 141-150. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/147573 [25.09.2018].

Aslan, Seyfettin, Tahir Dündar. “Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri”. **Mukaddime**. c. 5. s. 1 (2014): 27-44. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000105859/5000099014.pdf [13.05.2020].

“At çokluğunun doğurduğu meseleler”. **Start**. y. 2. s. 56 (29.03.1955): 3.

“At sahipleri yerinden yarışları takip edenler”. **Derbi**. y. 5. s. 202 (31.08.1950): 7.

“At yarışları”. **Kırmızı Beyaz**. y. 2. s. 9-61 (08.08.1938): 3.

“At yarışları”. **Kırmızı Beyaz**. y. 3. s. 52-104 (19.06.1939): 3.

“At yarışları”. **Kırmızı Beyaz**. y. 5. s. 190 (23.06.1941): 3.

“At Yarışları ve Radyo”. **Üzengi**. y. 1. s. 4 (21.05.1943): 5.

“At Yarışlarında Dönen Dolaplar”. **Ant**. s. 8 (21.02.1967): 10-11.

“Atyarışları ve Turizm”. **Derbi**. y. 19. s. 880 (21.05.1963): 2-3.

Atçı, Abdurrahman. “Yarışlardan neden şikayet edilir”. **Derbi**. y. 6. s. 206 (28.09.1950): 3.

“Atlarda Yarış Performansını Etkileyen Faktörler”. **At Dünyası**. http://www.atdunyasi.com/3900-2/ [03.11.2017].

Aydar, Hidayet. “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi - Cumhuriyet Dönemi”. **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. s. 15 (2007): 71-107. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10208 [03.09.2018].

Aygen, Sabahattin. “Arap tayları koşusundaki rezalet!”. **Kamçı**. y. 1. no. 6 (1949): 6.

Bağcı, Atilla. “Türk Kültüründe Kurdun Kutsiyetinin Şaman Mitlerindeki Yeri”. **Türk Dünyası**. s. 42 (2016): 7-15. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/263008 [11.09.2017].

Bakan, Selahattin, Hakan Özdemir. “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı”. **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. c. 14. s. 1 (2013): 373-397. http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0018244&lng=0 [15.03.2019].

Balaban, Adem, Armağan Seçkin. “Türkçe Deyim ve Atasözleri Perspektifinden Evcil Hayvan İsimlerinin Türk Kültürüne Yansıması”. **4. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı – Şemseddin Sami Hatırasına Bildiri Kitabı, 29-30 Ekim 2015**. ed. Adem Balaban, Bünyamin Çağlayan, Gülay Yurt. Tiran: Prizmi Publications, 2016: 250-275. http://udek.beder.edu.al/docs/bildiri_kitabi_2015_05_02_2016.pdf [24.09.2017].

Balatti, Silvia. “Some Remaks on the Dating of the Andaval Stela - Palaeographic and Iconographic Analysis”. **Anatolica**. XXXVIII (2012): 149-168. https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=article&id=2186352 [13.05.2020].

“Basit Duygulu Hileler!..”. **Derbi**. y. 8. s. 335 (08.04.1953): 2.

Başçı, İlhan. “Altılı Ganyan Başlarken”. **Derbi**. y. 25. s. 1159 (01.10.1968): 2.

_____. “Bir Duyuru ve de Direniş Üstüne Görüşler”. **Derbi**. y. 35. s. 1680 (07.11.1978): 1-2

_____. “Haftanın Önemli Konuları”. **Derbi**. y. 22. s. 1038 (07.06.1966): 4.

_____. “Toptan Sorumluluk Payı Olan Son Olayların Getirdikleri”. **Derbi**. y. 35. s. 1681 (15.11.1978): 3.

_____. “Yeni Hamlelere Doğru”. **Derbi**. y. 27. s. 1275 (29.12.1970): 2.

Bayındır, Gürkan. “Kumar ve Şans Oyunlarına Toplumsal Bakış: Niğde Örneği”. **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**. c. 2. s. 2 (2018): 58-83. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599118 [05.11.2019]

Bayraktar, Adile Nuray. “Başkent Ankara’da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekanlar”. **Ankara Araştırmaları Dergisi**. s. 4(1) (2016): 67-80. https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS-69875-OPINION_ARTICLE-BAYRAKTAR.pdf [16.09.2018].

Bennett, Dirk. “Chariot Racing in the Ancient World”. **History Today**. v. 47 (12) (1997): 41-48.

Beyru, Rauf. “Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşımı ve Trafik Düzeni”. **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**. haz. Tuncer Baykara. İzmir: Akademi Kitabevi, 1994: 9-23.

Biçer Olgun, Hülya. “Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett’in Kamusal Alan Yaklaşımları”. **Sosyolojik Düşün**. c. 2. s. 1 (2017): 45-54. http://dergipark.gov.tr/download/issue-full-file/30366 [05.10.2018].

Bilge, Ahmet. “Atyarışlarındaki Keşmekeş”. **Derbi**. y. 7. s. 256 (31.10.1951): 2.

Bilgin, Orhan. “Türk Edebiyatında Rahşiyeler”. **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**. ed. Emine Gürsoy-Naskali. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995: 276-279.

Bilis, Ali Emre. “Popüler Televizyon Dizilerinden Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneğinde Tarihin Yapısökümü”. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. s. 45 (2013/II): 19-38. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213103 [27.10.2019].

“Bir liralık biletler ne oldu? Tepebaşı gişeleri”. **Derbi**. y. 22. s. 1020 (01.02.1966): 3.

“Bir Okuyucu Mektubu”. **Derbi**. y. 20. s. 937 (23.06.1964): 4-5.

“Bir otobüs yolculuğu”. **Derbi**. y. 19. s. 855 (20.11.1962): 6.

“Bir Şikayet”. **Start**. y. 4. s. 175 (06.08.1957): 4.

Biray, Nergis. “12 Hayvanlı Türk Takvimi”. **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 39 (2009): 671-682.

Birol Akkurt, Hümeyra, Feyzal Avcı Özbaran. “Modernist Konut Üretiminin Merkez Dışı Yayılımı: İzmir - Buca Örneği”. **Mimarlık**. s. 353 (2010). http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=367&RecID=2393 [10.04.2018].

Bostancı, Naci. “Radyo: Önce Söz Vardı Sonra da…” **Radyovizyon**. (2009): 22-23. http://www.turkiyeninsesiradyosu.com/files/magazine_files/1421762728_S1S_RV_Say¦-%201.pdf [01.09.2019].

Bozatay, Şeniz Anbarlı, Yunus Güler. “Türk Siyasal Kültüründe Kurt, At ve Kartal Sembolizmi”. **TURAN-SAM Stratejik Araştırmalar Merkezi TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi**. c. 9. s. 33 (2017): 95-100.

Bozbay, Heval. "Aşık Kemiğinin Tarihi". **Arkeoloji ve Sanat**. s. 141 (2012): 1-12.

Bozdoğan, Sibel. "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış". **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**. ed. Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba. 3. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005: 118-135.

Budak, Funda. "Fetih Başkentinden Küresel İstanbul'a, Kazlıçeşme'de Değişim ve Kentsel Dönüşüm: Barselona22@Projesi ile Bir Karşılaştırma". **Siyasal Bilgiler Dergisi**. c. 2. s. 2 (2014): 9-34. http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/4112/5000092944-5000132107-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y [17.10.2018].

Bugan, Funda. "Osmanlı'da Sosyal ve Kültürel Hayatın Edebiyata Yansıması". **Gazi Üniversitesi 2. Genç Akademisyenler Sempozyumu (24-25 Kasım 2014)** (2014), 405-426.

Bulut, Engin Çağdaş. "Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler". **TC Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**. s. 21 (2015): 83-110. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/11_21/4.pdf [15.03.2019].

Bulut, Feryat. "Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi". **Türk Basın Tarihi**. c. I. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018: 67-86.

Burat, Sinan. "Yeşilyollarda Hareketle İstirahat": Jansen Planlarında Başkentin Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960)". **İdealkent**. s. 4 (2011): 100-127.

Canşen, Efkan. "Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları". **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 17. s. 1 (2015): 33-48. https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30210/326083 [12.04.2020].

Cassidy, Rebecca. "Turf Wars: Arab Dimensions to British Racehorse Breeding". **Anthropology Today**. v. 19. no. 3 (2003): 13-18.

Cengizkan, Ali. "Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950". **Bir Başkentin Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların İzleri**. Goethe Institut Ankara, 2010: http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm [26.07.2018].

Cereci, Sedat. "Türkiye'deki Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerinde Dilin Kullanılma Biçimi: Masalsı Anlatım". **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**. c. 2. s. 1 (2013): 7-24. http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/92693 [20.09.2019].

"Cokey Yula Öldü". **Derbi**. y. 8. s. 344 (09.06.1953): 2.

"Constantinople's First Derby". **The Montrose, Arbroath and Brechin Review**. 12.06.1912.

Costikyan, Greg. "Randomness: Blight or Bane?". **Costik**. http://www.costik.com/randomness-blight-or-bane.htm [15.12.2019].

Coşkuner, Zeki, Bilal Çoban, Sebahattin Devecioğlu vd. "Wagers' Ideas On İddaa Who Accommodate Betting Game". **International Journal of Sport Studies**. v. 3. no. 3 (2013): 369-378. https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/9135/A3%20Wagers%e2%80%99%20Ideas%20On.pdf?sequence=1&isAllowed=y [05.11.2019].

Çakır, Sabri. "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar". **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 23 (2011): 209-222. https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/999_70189_1655.PDF [13.05.2020].

Çelenk, Sevilay. "Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar". **Televizyon Haberciliğinde Etik**. ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2010: 229-236.

Çelik, Alp. "Spor Bahis Oyunlarına Katılımı Etkileyen Faktörler". **Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi**. v. 3. no. 2 (2016): 89-98. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=496511 [05.11.2019].

Çoban, Adnan. "Kumar Hayatları İpotek Altına Alan Dipsiz Bir Kuyu". **Yeşilay Dergisi**. s. 967 (Ağustos 2014): 30-35.

Çolak, Melek. "XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Trafik ve Tramvay". **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**. no. 5 (2004): 75-87.

Çoruhlu, Yaşar. "Selçuklu Sanatında Görülen Kuyruğu Düğümlü At Tasvirlerinin İkonografik ve İkonolojik Mahiyeti". **Selçuklu Üniversitesi VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 16-17 Mayıs 1996**. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1997: 227-267.

Darvill, R. "A Treatise on the Care, Treatment, and Training of the English Race-horse". **The Quarterly Review**. v. XLIX. London: William Clowes, 1833: 381-449.

Day, John I. "Horse Racing and the Pari-mutuel". **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**. v. 269. no. 1 (1950): 55-61.

Dayı, Esin. "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması". **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 19 (2002): 331-340. http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1742435254_HATAY%20DEVLETİ%20VE%20HATAY'IN%20ANAVATAN'A%20KATILMASI.pdf [25.09.2018].

"Defile… Sezonu Hakkı… Kravat-Kıyafet…". **Derbi**. y. 16. s. 1247 (16.06.1970): 2.

Değerli Sarıkoyuncu, Esra. "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri". **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 15 (2006): 239-262. https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/15/239-261.pdf [29.09.2018].

Demir, Necati, Mehmet Dursun Erdem. “Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı”. **Turkish Studies**. v. 1/1 (2006): 106-159. http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=10 [13.05.2020].

Demir, Özcan, Namık Çengen. “Tarih Sinema Etkileşiminin Popüler Kültürdeki Yeri”, **Kafkas Üniversitesi e-Kafkas Eğitim Dergisi**. s. (2)1 (2015): 13-18. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/180081 [23.10.2019].

Demirci, Hakan. “Geçmişi Bilmeyen Gelecekten Ne Bekler?”. **Atçının Sesi**. s. 14 (2016): 28-30. http://www.tyaysd.org.tr/atcininsesi3/pages/atcinin-sesi-sayi14-web.pdf [18.09.2018].

Denhardt, Robert M. “The Horse in New Spain and the Borderlands”. **Agricultural History**. v. 25. no. 4 (1951): 145-150.

Depeli, Gülsüm. “Kitap Tanıtımı: Cumhuriyet’in Ütopyası: Ankara”. **Kültür ve İletişim**. s. 16(2). Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Mezunları Vakfı, 2013: 97-106.

“Devlet Başkanı Kupası”. **Derbi**. y. 16. s. 753 (08.11.1960): 1-2.

Dilek, Mehmet Said. “Akdeniz’de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası (1936-1939)”. **Turkish Studies**. c. 7. s. 4 (2012): 1519-1540. http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3910 [25.09.2018].

Dinç, Mehmet. “Eylemsel Bir Bağımlılık: Kumar”. **Yeşilay Dergisi**. s. 967 (2014): 21-23.

Dinçer, Ferruh. “Veteriner Hekimliği Arşivinden Bir Örnek: Fazlı Faik Yeğül’ün Otobiyografisi”. **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**. c. VI. s. 2 (2005): 117-124. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13289 [21.05.2018].

Duruel Erkılıç, Senem Ayşe. “Kurmaca Filmler Üzerinden Sinema ve Tarih İlişkisine Bakış”. **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi**. s. 2 (2005): 71-87. http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/download/article-file/82845 [23.10.2019].

Duygu, Ergin. “Çevresel Mahşerin Dört Atlısı: Küresel Isınma ve İklim Değişikliği, Kuraklaşma, Erozyon, Çölleşme”. **Tarım ve Mühendislik**. s. 83 (2008): 35-40. http://zmo.org.tr/resimler/ekler/9539ed932d32f1c_ek.pdf?dergi=139 [13.05.2020].

“Dünyanın En Asil Sporu Bizde En Rezil Spor Oldu”. **Start**. y. 2. s. 94 (20.12.1955): 3.

“Ekürilerin Kazanç Listeleri”. **Start**. y. 2. s. 94 (20.12.1955): 4.

Elmas, Emine, Nihal Fatma Güler. “Radyo ve TV Yayıncılığının Ses Boyutu ve Stüdyo Akustiğinin Düzenlenmesi”. **İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi**. c. 2. s. 2 (2013): 50-61. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56447 [18.09.2019].

"Emekli polis memuru olan ganyan bayii alacağı için cinayet işledi!". **Yarış Dergisi**. (01.08.2013). http://www.yarisdergisi.com/haberler/1820-emekli-polis-memuru-olan-ganyan-bayii-alacag-icin-cinayet-isledi [18.04.2017].

Erdem, Sevim. "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** s. 61 (2017): 145-178. http://static.dergipark.org.tr/article-download/714c/7f31/d361/5c923969c3e7c.pdf [13.05.2020].

Erdoğan, İrfan. "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine". **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**. s. 57 (2004): 7-19. https://www.researchgate.net/publication/266391840_POPULER_KULTURUN_NE_OLDUGU_UZERINE [15.09.2019].

Ergün, Mustafa, Tayyip Duman. "19. Yüzyılda Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları". **Yeni Türkiye Dergisi: Eğitim Özel Sayısı**. y. 2. s. 7 (1996): 495-511.

Erhan, Çağrı. "ABD ve NATO ile İlişkiler". **Türk Dış Politikası**. ed. Baskın Oran. 15. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009): 522-574.

Erk, Nihal. "Memleketimizde At Yarışları ile İlgili İlk Derneğin Kuruluşu". **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**. c. 9. s. 3.4 (1954): 32-37.

Esin, Emel. "Türk Sanatında At". **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**. ed. Emine Gürsoy-Naskali. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 1995: 54-90.

Evans, James Allan Stewart. "Oral Tradition in Herodotus". **Herodotus: Volume 1**. ed. Rosaria Vignolo Munson. Oxford University Press, 2013: 113-123.

Evcin, Erol. "Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı". **Tarih Araştırmaları Dergisi**. c. 33. s. 55 (2014): 303-378, https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47747/603113 [06.04.2020].

Evrenos, Sedat. "24 Koşu günü ve İkilide eküri Kuple". **Derbi**. y. 9. s. 362 (14.10.1953): 7.

Florioti, Hande Duymuş. "Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış". **Tarih Olgusu Dergisi**. y. 6. s. XV (2013): 23-42.

Frangakis-Syrett, Elena. "The making of an Ottoman Port: The quay of Izmir in the nineteenth century". **Journal of Transport History**. 22(1) (2001): 23-46.

"Futbol Bahsimüştereki". **Derbi**. y. 14. s. 661 (27.01.1959): 5.

"Futbolda Müşterek Bahis". **Derbi**. y. 14. s. 658 (06.01.1959): 2-3.

"Gazi Koşusu Özel - Reşat Köstem ile yarış üzerine". **Tribün Dergi**. 29.06.2019. https://www.youtube.com/watch?v=EUAf7esJvPI [06.05.2020].

"Gazi Koşusu'nu Fikret Atlı'nın Varad'ı kazandı". **Üzengi**. y. 1. s. 7 (11.06.1943): 10.

"Gazi Koşusunu Lafleş kazandı". **Start**. y. 3. s. 120 (19.06.1956): 6.

"Geçen Haftaki Koşular". **Derbi**. y. 15. s. 740 (09.08.1960): 2.

"Geçen haftaki koşularda göze çarpan aksaklıklar". **Derbi**. y. 3. s. 100 (26.03.1948): 7.

"Geçen Haftanın İçinden". **Derbi**. y. 15. s. 741 (16.08.1960): 2.

"Geçen Haftanın Notları..". **Derbi**. y. 26. s. 1238 (14.04.1970): 2.

"Geçen Pazar Satılan Bilet". **Derbi**. y. 13. s. 632 (25.06.1958): 8.

Geyikdağı, Necla. "French Direct Investments in the Ottoman Empire before World War I". **Entreprise & Society**. 12(3). Cambridge University Press, 2011: 525-561.

Gillmeister, H. "Fair Play: Ein Wort macht Geschichte". **Fair geht vor, auch in Seoul'88** (1988): 12 (Aktaran: Yıldıran, İbrahim. "Fair Play: Etimolojik, Semantik ve Tarihsel Bir Bakış". **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**. XVI (4) (2011): 3-18. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/292516 [23.12.2019]).

Gökburun, İbrahim. "İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçeleri Dağılımı". **Journal of Anatolian Cultural Reseach**. 1(3) (2017): 110-130. http://www.ankad.org/index.php/Ankad/article/view/27/27 [29.01.2019].

Gökçimen, Ahmet. "Türkmen Atasözlerinde At". **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Erzurum 2005 Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu Özel Sayısı**. c. 12. s. 28 (2005): 199-212. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1020001563/1020001561.pdf [13.05.2020].

Gözaydın, Nevzat. "Başkent'te yer Adları Üzerine…". **Türk Dili**. y. 68. s. 794 (2018): 21-25. http://www.tdk.gov.tr/images/5_Nevzat%20G%C3%96ZAYDIN%20.pdf [02.08.2018].

Guttmann, Allen. "Sport Spectators from Antiquity to the Renaissance". **Journal of Sport History**. v. 8. no. 2 (1981): 5-27.

Gül, Zafer Barış, Mısra Çakaloğlu. "İnşaat Sektörünün Dinamikleri: Türkiye için 2000-2014 Girdi-Çıktı Analizi". **Akdeniz İİBF Dergisi**. s. 36 (2017): 130-155. http://static.dergipark.org.tr/article-download/7c56/d2a5/e8b4/5a182568a70e4.pdf [13.05.2020].

Gülhan, Sinan Tankut. "Ezilmiş ve Aşağılanmışlar: 1960'ların Türkiye'sinde Gecekondu Meselesi". **Mülkiye Dergisi**. c. 41. s. 1 (2017): 195-230. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/37214/429475 [15.03.2019].

Güllüdağ, Nesrin. “Divanü Lügat-it Türk ve Nogay, Kamuk, Karaçay-Malkar, Yeni Uygur Türkçesindeki At ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme”. **TC Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu**. ed. Ali Gültekin. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 2002: 160-172. http://abs.kafkas.edu.tr/upload/208/Nesrin_Gulludag_At_iile_ilgili_Atasozleri.pdf [17.09.2017].

Gümüş, Musa. “Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti’ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir mi?”. **Tarih Okulu Dergisi**. y. 8. s. XXIII (2015): 363-387.

Günay, Mehmet. “Türkiye’de Spor Cemiyetlerinin Kuruluşu ve Bu Cemiyetlerin Etnik Amaçlarla Kullanılması”. **International Journal of Science Culture and Sport**. no. 4 (August 2016): 383-393. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226041 [13.05.2018].

Günay, Nejla. “Osmanlı Devleti'nde Kurulan Spor Cemiyetleri ve Jimnastik Derslerinin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü”. **Belleten**. c. LXXX. s. 292 (2017): 917-946.

Günay, Umay. “Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın Türk Halk Edebiyatına Bakışı”. **Milli Folklor**. s. 9 (1991): 4-7. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=9&Sayfa=1 [11.09.2017].

Güneş, Günver. “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir’de Futbol”. **Toplumsal Tarih**. s. 142. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005: 68-78.

“Haftanın Tahmini”. **Kamçı**. y. 1. s. 1 (1949): 4.

“Hala aynı zihniyet!.”. **Start**. y. 3. s. 107 (20.03.1956): 2.

“Halka Yarışları Seyrettirelim”. **Derbi**. y. 6. s. 246 (29.08.1951): 3.

“Halkı koruyacak başka tedbirler de alınmalıdır”. **Derbi**. y. 5. s. 183 (27.04.1950).

Hasol, Doğan. “İstanbul’un Dönüşümü”. **Türkiye Mühendislik Haberleri**. s. 413 (2001/3): 48-49. http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/402.pdf [30.01.2019].

“Hipodrom ve Moda: Pazar günleri Hipodrom bir kıyafet meşheri manzarası arzeder”. **Üzengi**. y. 1. s. 3 (14.05.1943): 4.

“Hipodromdan Notlar”. **Yarış ve At**. y. 1. s. 12 (17.05.1960): 2.

“History of Royal Ascot”. **Britain Magazine**. http://www.britain-magazine.com/features/royals/queen-elizabeth-ii/300-years-of-ascot/ [29.07.2018].

Howell Reet A., Maxwell L. Howell. “Women in Leisure Activities in Ancient Greece and Rome”. **Medicine and Sport Science**. v. 24 (1987): 83-100.

"İhtikar ve istismar!". **Start**. y. 2. s. 69 (28.06.1955): 2.

"İkinci Haftanın Bilet Satışları". **Start**. y. 4. s. 157 (26.03.1957): 5.

İlaslan, Süleyman. "Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu Üzerine Temel Tartışmalar: Kalkınma, Eğitim ve Milli Güvenlik". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. c. 69. s. 3 (2014): 481-510. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000071538/5000065885.pdf? [14.08.2019].

"İlk hafta koşuları münasebetile". **Derbi**. y. 5. s. 193 (07.07.1950): 2.

"İlk Haftadan Üzüntü!". **Start**. y. 4. s. 156 (19.03.1957): 5.

"İlk haftanın intibaları". **Üzengi**. y. 1. s. 2 (07.05.1943): 3.

İlkiz, Müfit. "Karaborsadan İllallah". **Derbi**. y. 15. s. 732 (14.06.1960): 2.

"İst. Büyük handikapını Pullu kazandı". **Derbi**. y. 9. s. 360 (30.09.1953): 6.

"İstanbul at yarışları". **Kırmızı Beyaz**. y. 7. s. 367 (18.06.1945): 3.

"İstanbul'un Hipodrom ihtiyacı". **Derbi**. y. 5. s. 182 (20.04.1950): 2.

"İstanbul yarışları sonunda bazı notlar". **Derbi**. y. 5. s. 203 (07.09.1950): 3.

"İstanbul yarışları ve organizasyon". **Derbi**. y. 5. s. 192 (29.06.1950): 2.

"İstanbul Yarışlarının Arifesinde". **Derbi**. y. 3. s. 114 (01.07.1948): 8.

"İstanbullu yarış meraklıları Taksim Bahçesinde neticeler ilan edilirken dikkatle tabelayı süzüyorlar". **Derbi**. y. 6. s. 227 (03.05.1951).

"İzmir At Yarışları 160 Yaşında…". **TJK'nın Sesi**. s. 207 (2016): 39.

"İzmir Son Hafta Yarışına Dair Anadolu Gazetesinden". **Derbi**. y. 6. s. 229 (10.05.1951): 3.

"İzmir Yarışları Başlarken". **Derbi**. y. 13. s. 617 (12.03.1958): 2.

"İzmirlilerin dertleri?". **Start**. y. 3. s. 141 (13.11.1956): 7.

"Jokey Klübün Kongresi". **Derbi**. y. 14. s. 764 (31.01.1961): 2.

"Jokey Klübünün Basın Toplantısı". **Derbi**. y. 24. s. 1133 (02.04.1968): 3.

"Jokey Klüp Kongresi". **Derbi**. y. 13. s. 662 (03.02.1959): 2.

"Kadıköylüler'e Müjde!". **Derbi**. y. 20. s. 901 (15.10.1963): 5.

Kalaycı, İrfan. "Tarih, Kültür ve İktisat Açısından Çerkesya (Çerkesler)". **TC İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etütleri**. s. 47 (2015-1): 71-111. https://dergipark.org.tr/download/article-file/422134 [03.07.2019].

"Kamçı'dan akisler". **Üzengi**. y. 1. s. 3 (14.05.1943): 5.

Kandiyoti, Deniz. "Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar". **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**. ed. Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba. 3. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005: 99-117.

"Karaborsadan İllallah!..". **Derbi**. y. 15. s. 732 (14.06.1960): 2.

"Katran Banyosu!". **Start**. y. 3. s. 124 (17.07.1956): 2.

Kaya, Kemal. "Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**. c. 26. s. 41 (2007): 101-113. https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/65028/11688.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].

Kayacan, Yurdakul. "Ankara Gemisinde Bir Ay". **Derbi**. y. 26. s. 1252 (21.07.1970): 2.

_____. "Doping'e Karşı Tedbir". **Derbi**. y. 15. s. 729 (24.05.1960): 2.

_____. "Türkiye Jokey Klübü ile Oleyis Sendikası Arasında Topl Sözleşme İmzalandı". **Derbi**. y. 32. s. 1522 (28.10.1975): 6.

_____. "Veliefendi'de Pazar". **Derbi**. y. 15. s. 719 (15.03.1960): 3, 7.

"Kayıtlı Atların Koşmaması". **Derbi**. y. 6. s. 218 (21.12.1950): 2.

Kılıç, Mehmet. "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi". **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 16 (2007): 113-140. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/118025 [10.09.2018].

Kınaytürk, Hamit. "Elektronik Makineler Nisan'da Faaliyete Geçiyor". **Derbi**. y. 28. s. 1326 (28.12.1971): 1, 5.

_____. "Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Sendikası ile ilgili haberler". **Derbi**. y. 31. s. 1510 (05.08.1975): 6.

_____. "Uğur Dündar Ekranda Saçmaladı". **Derbi**. y. 31. s. 1493 (08.04.1975): 6.

Kırkpınar, Nurullah. "Anayasa Referandum Süreçlerinde Kamuoyunu Yönlendirme Aracı Olarak Basın: '1961 Anayasası Örneği". **Türk Basın Tarihi**. c. I. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018: 87-128.

Koerper, Henry C., Nancy A. Whitney-Desautels. "Astragalus Bones: Artifacts or Ecofacts?". **Pacific Coast Archaeological Society Quarterly**. v. 35. no. 2-3 (1999): 69-80. http://www.pcas.org/Vol35N23/3523Koerper.pdf [16.02.2017].

Kon, Kadir. “Almanya’nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu”. **Tarih Dergisi**. s. 53 (2011/1): 217. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1023021997/1023020614.pdf [03.05.2018].

“Koşmayan ve iki yere kaydedilen atlar”. **Derbi**. y. 6. s. 231 (23.05.1951): 2.

“Koşuda Gördüklerim”. **Üzengi**. y. 1. s. 12 (30.07.1943): 7, 14.

Koşum, Adnan. “İslam Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. s. 29 (2012/2): 83-104. http://static.dergipark.org.tr/article-download/86fd/647b/1d5d/JA54UJ32KM/5a34c8e98f43d_a1d3fa5c79fcfd4c669b34de19c0f645.pdf [13.05.2020].

Köksal, Osman. “Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hâra-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 10 (2) (2009): 333-363. http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/10_2_Makale_14.pdf [28.11.2017].

Köstem, Reşat. “12 Temmuz’dan 13 Eylül’e Grevin Seyri ve Atsahiplerinin Dramı”. **Derbi**. y. 36. s. 1769 (09.09.1980): 6-7

_____. “12 Temmuz’dan 13 Eylül’e Grevin Seyri ve Atsahiplerinin Dramı”. **Derbi**. y. 37. s. 1770/1 (16.09.1980): 3.

Kurnaz Şahin, Feyza. “I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Kumarın Yaygınlaşması ve Osmanlı Devleti’nin Aldığı Tedbirler”. **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. s. 41 (2019): 405-426. http://sefad.selcuk.edu.tr/sefad/article/view/1021 [29.06.2019].

“Küçük Sülü nihayet lisans alabilecek”. **Derbi**. y. 19. s. 866 (05.02.1963): 16.

Küçükaslan, Özgül vd. “Cumhuriyet’in Erken Dönemlerinde (1923-1933) Yabancı Bilim Adamlarının Türk Veteriner Hekimliği ve Hayvancılığına Katkıları”. **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**. s. 24 (2018): 45-51.

Kütükoğlu, Mübahat S. “İzmir Rıhtım İnşaatı ve İşletme İmtiyazı”. **Tarih Dergisi**. s. 32 (1979): 495-558. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101829 [04.07.2018].

Kyle, Donald G. “Greek Athletic Competitions: The Ancient Olympics and More”. **A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity**. ed. Paul Christesen, Donald G. Kyle. John Wiley & Sons, 2013: 21-35.

Malkoç, Eminalp. “Balkan Savaşları'nın Ardından Osmanlı ile Romanya'nın Politik Temasları ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey’in Romanya Ziyaretleri”. **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. v. 16. no. 1 (2017): 162-181. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/27695/277467 [11.04.2020].

Melikoğlu, Berfin. “Türkiye’de kurulan ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel gelişimi”. **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**. 80(1) (2009): 37-44. http://veteriner.org.tr/files/dergi/cilt80sayi1/b37-44.pdf [15.05.2018].

Mete, Şener. “Ekranın Gücü”. **TRT Akademi Geçmişten Geleceğe Televizyon Yayıncılığı**. c. 4. s. 7 (2019): 148-169. https://dergipark.org.tr/download/article-file/638788 [15.08.2019].

“Milli Birlik Komitesi Kupası”. **Derbi**. y. 16. s. 757 (06.12.1960): 2.

Mor, Gökmen. “Türk Destanlarında, Hikayelerinde ve Kırgız, Uygur, Makedonya-Kosova Türkçesinde, At ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Araştırma”. **Turkish Studies**. v. 3/2 (2008): 515-544. http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=308 [13.05.2020].

Müller, N. “Historische, philosophische und pedagogische Dimensionen des Fair Play”. ed. B. Schwank. **Fair Play im Sport. Fairness im Leben** (Mainz: 1988): 8-20.

“Müstakbel At Yarışları”. **Derbi**. y. 5. s. 198 (10.08.1950): 2.

“Müşterek Bahis”. **Derbi**. y. 15. s. 709 (29.01.1960): 2.

“Müşterek Bahis Satışları”. **Derbi**. y. 19. s. 866 (05.02.1963): 5.

“Ne Umduk, Ne Bulduk!”. **Start**. y. 3. s. 119 (12.06.1956): 2.

Niemann, Helmut. “Oyuncağın Gelişim Tarihi”. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. çev. Bekir Onur. c. 24. s 1. (1991): 55-61.

Oban Çakıcıoğlu, Raziye. “Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme”. **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. s. 22 (2007): 337-356. http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/379/369 [13.05.2020].

Öncü Yıldız, Ayca Mevlüde. “20. Yüzyılda Ankara’nın Kentsel Yapısı ve Ulaşım Sistemlerindeki Gelişmeler”. **Ankara Araştırmaları Dergisi**. s. 5(1) (Haziran 2017): 108-122. https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_5_1_108_122.pdf [13.10.2018].

Önder, İzzettin. “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme”. **İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. s. 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001): 241-254. https://dergipark.org.tr/download/article-file/5459 [04.07.2019].

Özakbaş, Derya. “1950 Sonrası İstanbul’da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları”. **Tarih Okulu Dergisi**. s. XXII (2015): 415-448. http://www.johschool.com/Makaleler/1012175095_20.%20DERYA%20%C3%96ZAKBA%C5%9E.pdf [27.02.2019].

Özçağlayan, Mehmet. “Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi”. **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**. c. 1. s. 2 (2000): 41-52. https://dergipark.org.tr/josc/issue/19000/200911 [14.08.2019].

Özdemir, Emir, Fatih Şendil, "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu: Demokrat Parti'nin Sol Harekete Yaklaşımı". **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**. s. 23 (2016): 337-368. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/12_23/12.pdf [09.02.2019].

Özdemir, Nebi. "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi". **Milli Folklor**. y. 19. s. 73 (2007): 12-22. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=73&Sayfa=9 [13.05.2018].

Özdemir, Nuray. "1924 Paris Olimpiyatları". **Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. s. 51 (2013): 717-744. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000003117/5000003637.pdf [13.05.2020].

Özel, Oktay. "Arşivler Meselemiz: Siyaset Kurumunun Tarihçiyle Tehlikeli Dansı ve Meşruiyet Kaybı". **Toplumsal Tarih**. s. 217 (2012): 24-33.

Özgen, Mutlu. "Osmanlı Şenliklerinde Bir Gösteri Sporu: Kabak Oyunu". **Acta Turcica**. y. 2. s. 1 (2010): 373-393. https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/ii_1_27.pdf [13.05.2020].

Özgüden, Doğan. "Niçin Ant?". **Ant**. s. 1. (03.01.1967): 3.

Özlü, Nilay. "Dönüşen Beyoğlu Üzerine Notlar: Cercle d'Orient Binası ve Emek Sineması Örneği". **Mimarist**. y. 16. s. 57 (2016): 24-29. http://www.mimarist.org/wp-content/uploads/yayinlar/mimarist/pdf/57.pdf [13.05.2020].

Özlü, Zeynel. "Istabl-ı Amire'de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Bazı Notlar". **Vakıflar Dergisi**. s. 32 (2009): 155-172. http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/767/%c3%96zl%c3%bc.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.05.2020].

Özmen, Cengiz, Harun Er, Fatma Ünal. "Televizyon Dizilerinin Tarih Bilinci Üzerine Etkisi 'Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneği'". **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c. 11. s. 25 (2014): 409-426. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183132 [23.10.2019].

Özpay, Ahmet. "'On Yıldan Hikayeler' Demokrat Parti İktidarına Eleştirel Bir Bakış". **TC Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)**. s. 4 (2006): 153-176. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328274 [15.03.2019].

Özsoy, Selami, Nuran Kandaz Gelen, Nurgül Tezcan Kardaş vd. "Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Spor Medyasını İzleme ve Bahis Oyunu Oynama Alışkanlıkları". **Erciyes İletişim Dergisi**. c. 3. s. 3 (2014): 120-130. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66345 [05.11.2019].

Öztaş, Sezai. "Tarih Öğretiminde Tarihi Film ve Tarihi Dizilerin Kullanılmasına İlişkin Tarih Bölümü Öğrencilerinin Görüşleri". **Türk Tarih Eğitimi Dergisi**. s. (4)2 (2015): 1-37. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000148431/5000135110.pdf [27.10.2019].

Öztürk, Mustafa. "Halk İçin Halkla Beraber İktidara Yürümek". **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**. s. 9 (2011): 183-193. https://www.tasav.org/media/k2/attachments/Turkiz-Sayi-9.pdf#page=183 [22.06.2019].

Özyaşamış Şakar, Sezer. "Dil, Kültür Bağlamında Bazı Yarışlar ve Ödülleri". **Acta Turcica**. y. 2. s. 1 (2010): 166-169. https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/ii_1_15.pdf [13.05.2020].

Parmaksız, Mehmet Nuri. "Serbest Şiiri Yanlış Mı Anladık? Orhan Veli Fikirlerinden Vazgeçti Mi?". **Kumru - Tarih Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**. s. 1 (2010): 20-21.

"Pazar Koşularının Tafsilatı". **Start**. y. 2. s. 61 (03.05.1955): 6.

Pınar, Mehmet. "Tek Parti Döneminde Trakya'da Yahudi Politikası (1923-1934)". **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**. s. 41 (2015-2): 267-292.

"Refref-İmren ikilisi 95.10 Verdi!". **Start**. y. 3. s. 110 (10.04.1956): 3.

Ruç, Nasır. "Atyarışlarında En Büyük Para". **Derbi**. y. 25. s. 1163 (29.10.1968): 12.

Sağocak, Mehtap. "Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu". **Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi**. c. 2. s. 4 (2007): 254-265. http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-04696-ARTICLE-SAGOCAK.pdf [23.02.2019].

Sakal, Fahri. "Almanya'da Bastırılan İnönü Resimleri". **History Studies International Journal of History**. c. 3. s. 3 (2011): 337-350. http://journaldatabase.info/articles/almanya_bastrlan_nonu_resimleri_nonu.html [23.09.2018].

Sarı, Gülşah. "Türkiye'de Özel Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Medyanın Mülkiyet Yapısı". **ULAKBİLGE**. c. 5. s. 18 (2017): 2087-2096. http://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1511257386.pdf [15.08.2019].

"Savcılığa Müracaat". **Derbi**. y. 8. s. 335 (08.04.1953): 5.

Saygun, Ahmet Adnan. "Yaşamımdan Bir Kesit ve Ankara". **Ankara Dergisi**. s. 2 (1991): 145.

"Sedat Evliyazade'nin Yarış Hatıraları". **Derbi**. y. 4. s. 156 (07.07.1949): 3.

"Sedat Evliyazade'nin Yarış Hatıraları". **Derbi**. y. 4. s. 157 (14.07.1949): 3.

"Seyisler Grev Yaptılar". **Derbi**. y. 24. s. 1153 (20.08.1968): 12.

Sezer, Nilüfer, Nuray Yılmaz Sert. "Online Medya Okuryazarlığının Yetişkinler İçin Önemi - 'Online Haber Sitelerindeki Bannerlera Yönelik Bir İnceleme'". **Online Academic Journal of Information Technology**. c. 4. s. 13 (2013): 63-78. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867585.pdf [04.11.2019].

Simmel, Georg. "Metropol ve Zihinsel Yaşam". **Şehir ve Cemiyet**. çev. Ahmet Aydoğan. 2. bs. İstanbul: İz Yayınları, 2005: 167-176.

Sipahi Ocağı Mecmuası. 1(1) (15.08.1333): 111-112 (Aktaran: Sivaz, Bayram Ali. "İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları". Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016).

"Sirkeci Satış yeri Faaliyete Geçiyor". **Derbi**. y. 20. s. 899 (01.10.1963): 2.

Sobacı, M. Zahid. "Yeniden Yapılanma Sürecinde İl Özel İdarelerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler". **Çağdaş Yerel Yönetimler**. c. 14. s. 4 (2005): 31-50.

"Son Haberler". **Derbi**. y. 8. s. 326 (04.02.1953): 3.

"Spor Toto". **Derbi**. y. 16. s. 766 (14.02.1961): 7.

"Spor Toto nasıl oynanacak?". **Derbi**. y. 15. s. 712 (26.01.1960): 6-7.

"Şampiyon". **Socrates** (2017). https://www.socratesdergi.com/sampiyon-bold-pilot/ [19.10.2019].

Şenel, Onur, Yasemin Ata. "Türkiye'de Protestan Müziği: İzmir Buca Baptist Kilisesi Örneğinde Müzik ve İbadet". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. c. 7. s. 32 (2014): 690-710. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt7/sayi32_pdf/8diger_sosyalbilimler/senel_onur_yaseminata.pdf [13.04.2018].

"Şu gördüğünüz bayanlar bir toplama kampında, tel arkasında hürriyeti düşünmüyorlar. Veliefendi sahasında yarış seyretmiye çalışıyorlar". **Derbi**. y. 5. s. 196 (27.07.1950): 8.

Şumnu, Umut. "Ankara'daki (İş Bankası) İkramiye Evleri". **Ankara Araştırmaları Dergisi**. s. 2(1) (2014): 51-73. http://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_2_1_51_73.pdf [19.10.2018].

"T.J.K. Basın Tahmin Yarışması". **Derbi**. y. 22. s. 1051 (06.09.1966): 5.

"Tahakkuk Eden Hayırlı Teşebbüs". **Derbi**. y. 1. s. 5 (28.05.1943): 5.

Tamer, Kemal. "Yarışçılığımız Feci Akıbetin Virajında". **Derbi**. y. 28. s. 1359 (15.08.1972): 1.

Taneli, Baha. "Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Sağlık Kurumları ve Çocuk Hastaneleri". **Ege Pediatri Bülteni**. 16(2) (2009): 95-111.

Tasnádi, Edit. “Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde Bir Macar Generali: Albert Bartha”. **XV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 11-15 Eylül 2006**. c. 5 (2010): 2389-2391.

“Tayyare Piyangosu 1 Temmuz’da çekiliyor”. **Tayyare**. s. 2(8) (07.06.1925).

Tekin, Gürkan. “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”. **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. c. 11. s. 42 (2008): 331-340.

Toprak, Zafer. “İstanbulluya Rusya’nın Armağanları: Haraşolar”. **İstanbul Dergisi**. s. 1 (1992): 72-79.

Toprak, Zafer, Ahu Karakurt. “Türkiye’de Yabancı Mezarlıkları ve Küresel İlişkiler Ağında Stratejik Gelişmeler: İzmir İçin Bir Yaklaşım”. **Yönetim Bilimleri Dergisi**. no. 7:1 (2009): 73-99. http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/turkiye-de-yabanci-mezarliklari-ve-kuresel-iliskiler-aginda-stratejik-gelis-2017-02-13-164.pdf [13.05.2020].

Tugen, Bahar. “1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri”. **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**. c. 3. s. 7 (2004): 159-175. https://dergipark.org.tr/download/article-file/59554 [06.07.2019].

Tuncoku, Ahmet Mete. “Çanakkale 1915’e Sahip Çıkabilmek”. **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı (95. Yıl Özel Sayısı)** (2010): 3-8. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/45086 [25.09.2018].

Tunç, Sevecen. “Hayat’ın Yıldızları: 1950’lerin Türkiyesi’nden Tüketim Kültürü, Futbol ve Şöhret”. **Toplum ve Bilim**. s. 130. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014: 137-154.

Turgay, A. Üner. “Trabzon”. **Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri (1800-1914)**. ed. Çağlar Keyder vd. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994: 62.

“Türkiye Jokey Klübü Basın Bürosundan bildirilmiştir:”. **Derbi**. y. 24. s. 1132 (26.03.1968): 15.

“Türkiye Jokey Klübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden”. **Derbi**. y. 9. s. 372 (15.12.1953): 8.

“Türkiye Jokey Klübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden”. **Start**. y. 2. s. 56 (29.03.1955): 5.

“Türkiye Jokey Kulübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden”. **Start**. y. 3. s. 113 (01.05.1956): 7.

“Türkiye Jokey Kulübü İstanbul Hipodromu Müdürlüğünden”. **Start**. y. 3. s. 115 (15.05.1956): 5.

“Türkiye Jokey Klübünden Bildirilmiştir”. **Derbi**. y. 28. s. 1353 (04.07.1972): 3.

Uçkaç, Aynur. “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”. **Maliye Dergisi**. s. 158 (2010): 422-430. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/21.Aynur_.UCKAC_.pdf [17.07.2019].

Uğur, Pınar. “Modernleşme ve Arabesk Kültür”. **Sosyoloji Notları**. s. 7. Ankara: İdeal Copy Yayınevi, 2009: 7-14.

Ulu, Cafer. “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları: İstanbul ve Ankara Örneği (1925-1938)”. **Türk Dünyası Araştırmaları**. s. 208 (2004): 249-276.

Uluiş, Levent. “Lörcher’in Ankara’sı: Anti-Modernist ve Otoriter Eğilimleri Yansıtan Bir Şehir Tahayyülü”. **Toplumsal Tarih**. s. 187. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2009: 73-80.

Uyanık, Ercan. “Levantenlerin Buca’nın Sosyo-Ekonomik Hayatına Etkileri”. **Dokuz Eylül Buca’yı Konuşuyor: Dünden Bugüne Buca**. ed. Hasan Çukur, Raziye Oban Çakıcıoğlu. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017: 120-127.

Üyken, Nimet. “Bir Geziden Notlar”. **Derbi**. y. 24. s. 1067 (27.12.1966): 2.

_____. “Faydalı Olmayan Bir Usulün Denenmesi”. **Derbi**. y. 24. s. 1132 (26.03.1968): 2.

_____. “İstanbul Atyarışları Süresiz Tehir Edildi”. **Derbi**. y. 36. s. 1767/3 (21.07.1980): 2-3.

_____. “Jokey Klüp Müessislerine”. **Derbi**. y. 6. s. 217 (14.12.1950): 2-3.

_____. “Seyis Grevi Nedeniyle Atyarışları Yapılamadı”. **Derbi**. y. 36. s. 1766/2 (15.07.1980): 6.

_____. “Veliefendiye akın…”. **Derbi**. y. 24. s. 1134 (09.04.1968): 3.

_____. “Yeni Bir Yarışçılık Merkezi: Adana”. **Derbi**. y. 19. s. 864 (22.01.1963): 2-3, 6.

_____. “Yeni Oyun Nevileri”. **Derbi**. y. 20. s. 941 (21.07.1964): 2.

Uzdu, Halil. “‘Ömer Muhtar’, ‘Gandi’ ve ‘Lincoln’ Filmleri Örneğinde Biyografik Filmlere Konu Olmuş Şahsiyetlerin Ortak Özellikleri Üzerine Bir İnceleme”. **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 1 (2018): 529-550. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/513942 [26.10.2019].

Ünal, Ertan. “Bir Şirket-i Hayriye Vardı”. **Hayat Tarih Mecmuası**. s. 1 (1968): 15-21.

Ünalın, Çetin. “Örgütçü, Mimar, Tasarımcı, Galerici, Yazar, Editör, Yayıncı Selçuk Milar”. **Mimarlık Dergisi**. s. 369 (2013). http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=383&RecID=3031 [23.01.2019].

Üstün, Gülçin. "Cumhuriyetten Günümüze Toplumda ve Çalışma Hayatında Kadın, Giysilerdeki Değişimler ve Moda Faktörü". **E-Journal of New World Sciences Academy**. c. 6. s. 1 (2011): 36-52. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/112094 [10.10.2018].

Üstünova, Kerime. "Yüklem, Yalnız Özneyi mi İçinde Taşır?". **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 11 (2006/2): 241-250.

"Üzengi Okuyucularına şehirden müşterek bahislere iştirak imkanını temin etti". **Üzengi**. y. 1. s. 11 (23.07.1943): 9.

"Veli efendiden notlar". **Start**. y. 2. s. 68 (21.06.1955): 3.

"Veliefendi Gazinosu". **Derbi**. y. 8. s. 350 (22.07.1953): 8.

"Veliefendideki Gişe Adedi". **Derbi**. y. 9. s. 364-365 (27.10.1953): 4.

Vlaskovits, Patrick. "Henry Ford, Innovation, and that 'Faster Horse' Quote". **Harvard Business Review**. 29.11.2011. https://hbr.org/2011/08/henry-ford-never-said-the-fast [23.02.2020].

Yağbasan, Mustafa, Nida Aşkın. "Renklerle İletişim ve Ulusal TV Logolarının Göstergebilimsel (Dilbilimsel, Grafiksel, Renksel Analizi)". **Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi**. v. 4. no. 2 (2006): 126-134. https://dergipark.org.tr/en/pub/fudad/issue/47077/592150 [02.11.2019].

Yağcı Aksel, Sevgi Can. "Yerli Dizi Serüveninde 37. Sezon". **Beyaz Camın Yerlileri**. der. Sevgi Can Yağcı (Kocaeli: Umuttepe Yayınevi, 2011): 13-14.

"Yapılanlar ve yapılmayanlar". **Start**. y. 2. s. 72 (19.07.1955): 2.

Yargıç, İlhan. "Davranışsal Bir Bağımlılık: Kumar Bağımlılığı". **Yeşilay Dergisi**. s. 967 (2014): 26-29.

"Yarış hileleri önlenemeyecek mi?". **Derbi**. y. 3. s. 124 (09.09.1948): 2-3.

"Yarış Personeli". **Derbi**. y. 15. s. 721 (29.03.1960): 2.

"Yarış personelinin teşkilatlanması". **Derbi**. y. 20. s. 942 (28.07.1964): 5.

"Yarış teşkilatından beklediklerimiz: Yarış meraklılarının temennileri". **Start**. y. 3. s. 146 (18.12.1956): 4-5.

"Yarışçılığımızın aksak tarafları 1: Muhasebe". **Start**. y. 2. s. 86 (25.10.1955): 2.

"Yarışçılığımızın Yüz Karası". **Start**. y. 4. s. 162 (30.04.1957): 2.

"Yarışlar, müşterek bahis ve tedbir". **Derbi**. y. 5. s. 197 (03.08.1950): 3.

"Yarışlar ve Gözümüze Çarpanlar". **Derbi**. y. 20. s. 918 (23.06.1964): 2.

"Yarışlara Dair". **Derbi**. y. 15. s. 720 (22.03.1960): 2.

Yaşar, Ruhat. “Şans Oyunları ve İddaa”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 9. s. 34 (2010): 138-171. https://www.researchgate.net/publication/321887470_SANS_OYUNLARI_VE_IDDAA_GAMBLING_AND_BETS [14.05.2020].

Yaşar, Selman. “Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)**. y. 5. s. 53 (Eylül 2017): 1-42. http://www.asosjournal.com/Makaleler/166345630_12640%20Selman%20YAŞAR.pdf [02.07.2018].

Yaşartürk, Gül. “Sinemada Biyografik Öyküler - Iris, Frida, Sylvia, Fur: An Imaginary Portrait of Diane Arbus ve La Vie En Rose”. **Kebikeç**. s. 28 (2009): 77-88.

Yaşayanlar, İsmail. “19. ve 20. Yüzyıllarda Kirmasti ve Mihaliç Kazalarında At Yetiştiriciliğine Dair Veriler”. **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**. s. 37 (2015): 375-396. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1982/20715.pdf [14.06.2018].

Yener, Aziz. “Esnaf işi koşu”. **Derbi**. y. 8. s. 340 (12.05.1953): 3.

_____. “Olmuyor beyler… olmuyor”. **Derbi**. y. 9. s. 368 (17.11.1953): 2.

_____. “Yine Start meselesi”. **Üzengi**. y. 1. s. 12 (30.07.1943): 1.

“Yeni oyunlar”. **Derbi**. y. 24. s. 1137 (30.04.1968): 2.

“Yeni yıl için düşünceler”. **Derbi**. y. 18. s. 853 (06.11.1962): 2-3.

“Yerinde Bir Karar”. **Start**. y. 4. s. 163 (07.05.1957): 3.

Yıldırım, Seyfi. “Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar”. **Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**. y. 8. s. 15 (2012): 121-174. http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/CTAD15_180912.pdf#page=127 [04.07.2018].

Yılmaz, Özgür. “Samsun’da Fransız Konsolosluğu’nun Kurulması ve Fransız Arşiv Belgelerine Göre Şehrin Durumu (1840-1870)”. **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**. y. 8. s. 16 (2014): 57-86. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000124579/5000114708.pdf [13.05.2020].

“Yuh olsun Ervahlarına!”. **Kamçı**. y. 1. s. 2 (1949): 8.

Yüceer, Saime. “Vrangel Ordusu’nun İstanbul’daki Faaliyetleri”. **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. c. 6. s. 21 (1998): 107-117. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/797/10198.pdf [26.05.2018].

Yükselbaba, Ülker. “Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamları”. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. c. LXVI. s. 2 (2008): 227-271. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97604 [05.10.2018].

Zelyurt, Mert Kerem. “Türkiye’de Futbolun Tarihine Bir Bakış”. **Turkish Studies**. v. 9/2 (2014): 1763-1779. http://www.turkishstudies.net/files/turkishstudies/1731486426_99ZelyurtMert Kerem%20sos-1763-1779.pdf [01.11.2019].

“Ziya’nın Lokantası”. **Derbi**. y. 8. s. 347 (01.07.1953): 2.

ANSİKLOPEDİ VE SÖZLÜK MADDELERİ:

“Akıtma”. **Türk Dil Kurumu**. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AKITMA [01.05.2017].

“Antiquity”. **The Oxford Universal Dictionary Illustrated**. 3th ed. v. I. London: Oxford University Press, 1965: 78.

Atabeyoğlu, Cem. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Spor”. **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**. c. 6. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1474-1518.

“Balotaj”. **Türk Dil Kurumu**. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=balotaj %20kurulu&guid=TDK.GTS.532e261c6948f9.93736444 [23.05.2018].

Barkan, Ö. Lütfi. “Çiftlik”. **İslam Ansiklopedisi**. c. 3. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988: 392-395.

Bozkurt, Nebi. “Eğlence”. **İslam Ansiklopedisi**. c. 10. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994: 483-488.

Bunson, Margaret. “Horse”. **Encyclopedia of Ancient Egypt**. Infobase Publising, 2014: 171.

Çetinsaya, Gökhan, Ş. Tufan Buzpınar. “Midhat Paşa”. **İslam Ansiklopedisi**. c. 30. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005: 7-11.

Dinçer, Ferruh, Aşkın Yaşar. “Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar”. **Türkler Ansiklopedisi**. c. 10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 1154.

“Dressage”. **Larousse Dictionnaire de Français**. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/dressage/26784?q=dressage#2665 3 [03.11.2017].

“Eküri”. **Türk Dil Kurumu**. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=EKÜRİ [08.03.2019].

Halaçoğlu, Yusuf. “At”. **İslam Ansiklopedisi**. c. 4. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991: 31.

Harman, Ömer Faruk. "Kâhin". **İslam Ansiklopedisi**. c. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001: 170-171.

"Horse Racing". **Encyclopaedia Britannica**. https://www.britannica.com/sports/horse-racing#ref91920, [20.10.2017].

Kozanoğlu, Can. "80'lerde Gündelik Hayat". **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Yüzyıl Biterken**. c. 13. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996: 13, 70.

Küçük, Cevdet. "Hafta Tatili". **İslam Ansiklopedisi**. c. 15. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997: 130-132.

"Legion of Honor". **Encyclaedia Britannica**. https://www.britannica.com/topic/Legion-of-Honour [03.05.2018].

Macdonald, D. B. "Kader". **İslam Ansiklopedisi**. c. 6. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977: 41.

"Mahmoud". **Encyclopedia of British Horse Racing**. https://www.britannica.com/topic/Mahmoud [11.04.2020].

Özcan, Tahsin. "Veliyyüddin Efendi". **İslam Ansiklopedisi**. c. 43. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013: 40-42.

"Remonte". **Larousse**. https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/remonte/68042?q=remonte#67287 [15.05.2018].

"Saturnalia". **Encyclopaedia Britannica**. https://www.britannica.com/topic/Saturnalia-Roman-festival [12.10.2017].

"Şans". **Türk Dil Kurumu**. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58a057661ac7a9.07472317, [12.02.2017].

Toprak, Zafer. "1909 Cemiyetler Kanunu". **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**. c. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 206-207.

"Triple Crown". **Encyclopaedia Britannica**. https://www.britannica.com/sports/Triple-Crown-American-horse-racing [29.07.2018].

YAYINLANMAMIŞ TEZLER:

Akgül, Ali Erdem. "Popüler Kültür-Televizyon İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme". Yüksek Lisans Tezi. TC Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Aydın, Emel. “Orhan Veli’nin Şiirlerinde Öykü İzleri, Sait Faik’in Öykülerinde Şiir İzleri”. Yüksek Lisans Tezi. TC Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Aydın, Songül. “12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi”. Yüksek Lisans Tezi. TC Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Beyzatlar, Mehmet Aldonat. “The Impact of Railway Infrastructure on Economic Growth and Population in Turkey”. Yüksek Lisans Tezi. TC Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Dakak, Turgay. “90’larda Kürt Sorunu Bağlamında Türk Milliyetçiliğinin Yeniden Üretilmesinde Medyanın Rolü”. Yüksek Lisans Tezi. TC İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, ty.

Dimitriadis, Sotirios. “The Making of an Ottoman Port-City: the State, Local Elites and Urban Space in Salonika, 1870-1912”. Doktora Tezi. SOAS-University of London, 2013.

Doğusan, Gül Neşe. “İstanbul “İmar”ı: 1956-1960”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.

Durak, Gökhan. “Trakya Bölgesi Halkevi Faaliyetleri”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

Dursun, Nurgül. “Konya’da Spor (1938-1950)”. Yüksek Lisans Tezi. TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Fındıklı, Erhan Berat. “İtalyanlar ve Türkler: Mekanın Reel ve Historiyografik İnşası (1922-43)”. Doktora Tezi. TC Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Gürbüz, M. “Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı’nın Tarihi Gelişimi”. Uzmanlık Tezi. TODAİE Ankara, 1989 (Aktaran: **Türkiye’de Tarım**. ed. Fahri Yavuz. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2005).

Hocaoğlu, Tuğrul. “Golf Sahaları Planlama ve Tasarım İlkelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi: Gloria Golf Resort Yeni Saha Örneği”. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Karel, Tomris. “İstanbul’daki Stadyumların ve Kapalı Spor Salonlarının Fonksiyonel İşletimleri”. Yüksek Lisans Tezi. TC Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Korkmaz, Zahide. “Ankara 19 Mayıs Stadyumu’nu (Ankara Milli Stadı’nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi”. Yüksek Lisans Tezi. TC Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Kuru, Hanife. “Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi”. Doktora Tezi. TC Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1991.

Oban Çakıcıoğlu, Raziye. “İzmir’in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi”. Doktora Tezi. TC Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Özdemir, Diler. “Ankara Hippodrome: The National Celebrations of Early Republican Turkey, 1923-1938”. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eylül 2004.

Özdemir, Nuray. “Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)”. Doktora Tezi. TC Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Özer, İsmail. “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği”. Doktora Tezi. TC Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Sağlam, Işık. “Cumhuriyet Gazetesi’ne Göre Türkiye’de Ekonomi Politik (1930-1945)”. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Sarıbey Haykıran, Aysun. “Aydın Vilayeti’nde Çiftlikler (1839-1918)”. Doktora Tezi. TC Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Sivaz, Bayram Ali. “İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları”. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Ünver, A. Fuat. “Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sporu ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi”. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Binicilik Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2007.

Ürgüplü, Gülçin. “Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi”. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013.

Yavuz, Ünsal. “Demokrat Parti İktidarı Döneminde İstanbul’a İlişkin İmar Politikaları ve Faaliyetleri”. Yüksek Lisans Tezi. TC İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, 2008.

Yıldırım, Nahit. “Constantinopolis Hipodromu”. Yüksek Lisans Tezi. TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ELEKTRONİK ORTAMDAKİ KAYNAKLAR:

“01/02/2020 Cumartesi - Yarış Sonuçları”. Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari [01.05.2020].

“II. Tertipte Gelen Resmi Değişiklikler”. Milli Piyango İdaresi. http://www.mpi.gov.tr/node/18?q=node/52 [19.10.2018].

"6 temmuz 2017 süper loto çekilişi". Ekşi Sözlük. 29.06-13.07.2017. https://eksisozluk.com/6-temmuz-2017-super-loto-cekilisi--5400730?p=1 [07.08.2017].

"14 Şubat 2015 Tarih ve 29267 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 6'lı Ganyan Favorisi Uygulaması ile İlgili Yapılan Değişiklik". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/12715?Tarih=14.02.2015+00:00:00 [15.06.2019].

"19/03/2020 Perşembe - Yarış Sonuçları". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari# [01.05.2020].

"30/04/2020 Perşembe - Yarış Sonuçları". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Info/Page/GunlukYarisSonuclari# [01.05.2020].

"95 Yıllık Başarı". Vehbi Koç. http://www.vehbikoc.com.tr/tr-tr/95-yillik-basari/ [28.10.2018].

"1934 - İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyareti dolayısıyla Ankara'da Hipodrom alanında düzenlenen geçit töreninde". TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Resimleri Arşivi. http://www.kultur.gov.tr/genel/galeri/ataturk/ataturkresimleri/4/pages/0176_03.htm [22.09.2018].

"6132 Sayılı At Yarışları Hakkında Kanun". Mevzuat Bilgi Sistemi. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6132.pdf [26.01.2019].

"A Brief History of the Fidaos" - Levantine Diary Selections. Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/diaries.html [01.05.2018].

"A potted history of the Aliotti family in the Levant". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/testi77.htm [12.04.2018].

"A record of the origin and history of the Giraud and Whittall families of Turkey by Edmund H. Giraud". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/book1.htm [14.04.2018].

"Abraham Paşa". Beykoz Belediyesi. http://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/abraham-pasa [11.05.2018].

"Ahmet Atman Koşusu'nu Galiphan kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/14218?Tarih=13.09.2015+17%3A59%3A36 [09.02.2019].

Aksar, Tuğrul. "İddaa'nın Futbola Katkı İddiası!". Futbol Ekonomisi Endüstriyel Futbol. http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/122-tugrul-aksar/4459-iddaa-iddaiddaaafutbol.html#_ftnref8 [31.10.2019].

"Annuaire Oriental (Ancien Indicateur Oriental) du Commerce, de l'Industrie, de l'Administration et de la Magistrature" (Constantinople, 1891), 298. Bibliothèque National de France. http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57559815/f298.image.r=gaurracino?rk=1051507;2 [03.05.2018].

"Arthur de Keroüartz". Geneanet. https://gw.geneanet.org/garric?lang=en&p=arthur&n=de+kerouartz [03.05.2018].

Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Kütüphanesi Kitap Kataloğu (Konuya Göre Sıralı). http://www.askerimuze.tsk.tr/content/img/kutuphane/koleksiyon/kitap_konu.pdf [08.02.2017].

"At yarışı hastası komik görüntüler". Youtube. 21.11.2014. https://www.youtube.com/watch?v=NLbn3QJJRaY [28.09.2017].

"At yarışı izlerken kendini aşırı kaptıran adam". Youtube. 12.02.2016. https://www.youtube.com/watch?v=QDgNdaPJewU [28.09.2017].

"Atlara koşan adam". Youtube. 18.08.2016. https://www.youtube.com/watch?v=BC1aye8Frbs [28.09.2017].

"Aydın Tat Koşusu'nu Curtaralo kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/27717 [09.03.2019].

"Bahisler". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Bahisler [20.07.2019].

"Batan Gemideki İnönü Paraları - 1940". İnönü Vakfı. http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/tarihten/1846-batan-gemideki-inonu-paralari [23.09.2018].

"Bayiler". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/Bayiler [03.03.2020].

"Bayilik İşlemleri". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/BayilikIslemleri [14.03.2020].

"Benim Doğrularım Retrospektif Resim Sergisi". Caddebostan Kültür Merkezi. http://ckm.kadikoy.bel.tr/Etkinlik/Detay/benim-dogrularim-retrospektif-resim-sergisi [30.10.2018].

"Berkshire-Ascot". Throughbred Heritage. http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerBerk.html#agc [04.12.2017].

"Bilgiler". TC Beşiktaş Kaymakamlığı. http://www.besiktas.gov.tr/besiktas-hakkinda [03.03.2020].

"Biliyor musunuz". Hitay Holding. http://www.hitay.com/tr/basin-odasi/biliyor-musunuz [31.10.2019].

"Bold Pilot". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=1570 [25.10.2019].

"Buca". TC Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/EN,110151/buca.html [28.04.2018].

"Buca". TC Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77445/buca.html [10.04.2018].

"Burhan Karamehmet Koşusu'nu Belmont kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/6216 [30.10.2018].

"Cevat Gürkan Koşusu'nu Altunsaray kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/map/News/Page/16182 [01.10.2019].

"Cheshire-Chester". Throughbred Heritage. http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerChesh.html [04.12.2017].

Circo Maximo Experience. http://www.circomaximoexperience.it/en/ [22.02.2020].,

"Come si gioca". Ippodromo Capannelle. http://www.capannelleippodromo.it/p/44/come_si_gioca_ippodromo_capannelle [02.02.2020].

"Comment parier". Société des Courses de Laval Mayenne. http://www.hippodrome-laval.fr/spectateurs/comment-parier/ [04.04.2020].

"Covid-19 Yeni Koronavirüs Hastalığı". TC Sağlık Bakanlığı. https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-na-yakalanmamak-i-cin-oneriler [25.04.2020].

"Cuthbert Evelyn Binns". The Binns Family, Rec. No: I3109. http://thebinnsfamily.org.uk/gedrecord.php?pid=I3109 [30.10.2018].

Çinili, Orhan. "İstanbul'un Mesireleri 11: Bakırköy". İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi. http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/924/001500415006.pdf?sequence=3 [06.05.2018].

"Dr. Seferof (GB)". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=42766 [27.05.2018].

"Duyuru". Türkiye Jokey Kulübü. 20.03.2020. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35192 [01.05.2020].

"Ekrem Rüştü Akömer". Bibliothèque National de France. http://data.bnf.fr/16136600/ekrem_rustu_akomer/ [27.10.2018].

"Em. Vet. Albay Kadri Şenyur'un seçim konuşması". Kitantik. https://www.kitantik.com/sozluk/Bolunun-Karacayir-Mahallesinden-En-Vet-Albay-Kadri-Senyurun-secim-konusmasi_1hge1waixkxdx1311sd [30.10.2018].

"En büyük ikramiye 200 bin lira!..". haz. Metin Toker. İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi. http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/43511/001523114006.pdf?sequence=1 [23.10.2018].

"Eski Başkanlarımızdan Fehmi Simsaroğlu'nu saygıyla anıyoruz". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15392 [29.10.2018].

"Explore the Data". World Health Organization. https://covid19.who.int/explorer [01.05.2020].

"Famous Horses". Smithsonian Institution. https://www.si.edu/spotlight/famous-horses [23.02.2020].

"Fikret Yüzatlı İlkokulu". MEB. http://fikretyuzatliilkokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/28/742550/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_172690.html?CHK=e6c3db819de4b460e5b7e26213e48dba [08.02.2019].

"Football". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/football.htm [12.05.2018].

"Ganyanda kendinden geçen adam". Youtube. 17.11.2016. https://www.youtube.com/watch?v=een8NZA34Go [28.09.2017].

"Gazi Koşusu Anıları". haz. Erkut Deliorman. 2016. https://www.youtube.com/watch?v=Mi8JYOh5vc8 [06.05.2020].

"Gazi'nin Sesleri". TJK TV. 2019. https://www.youtube.com/watch?v=_KI7yDPBouc [06.05.2020].

"Guide des Paris". Reims Hippodrome de la Champagne. https://www.hippodromedereims.com/courses/guide-des-paris [04.04.2020].

"Guide Pratique en 8 Points". Hippodrome Angers Ecouflant. http://www.hippodrome-angers.fr/les-courses/paris.html [08.02.2017].

"Gültekin Alpay Koşusu'nu Parlera kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15564 [18.09.2019].

"Hakkımda". Ali Kayakıt. https://www.alikayakit.com/Kurumsal.aspx?id=1 [26.10.2019].

"Hakkımızda". TC Tarım ve Orman Bakanlığı Yüksek Komiserler Kurulu. https://www.ykk.gov.tr/Sayfa/Detay/244 [08.02.2020].

"Hipodromlar". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Hipodromlar [13.12.2016].

"Hipodromlarda gönüllü karantina ve giriş-çıkışların sınırlandırılması". Türkiye Jokey Kulübü. 28.03.2020. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35236 [01.05.2020].

"History of the Asian Racing Federation". Asian Racing Federation. http://www.asianracing.org/history [26.06.2019].

"Horse Racing". Springer Link. http://link.springer.com/search?query=%22horse+racing%22 [10.02.2017].

"Horse Racing in Greece". Hellas Horse Races. https://www.horseraces.gr/en/horseraces-in-greece [14.07.2018].

"İdari Yapı ve Nüfus". TC Fatih Kaymakamlığı. http://www.fatih.gov.tr/idari-yapi-ve-nufus [03.03.2020].

"İddaa Nasıl Oynanır?". İddaa. https://www.iddaa.com.tr/yardim/iddaa-nasil-oynanir-360 [31.10.2019].

"İnternet Tarihi". Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı. http://www.internetarsivi.metu.edu.tr/tarihce.php [19.01.2020].

"İrfan Umut röportajı - Gazi'nin Sesleri". TJK TV. 3. bölüm (2019). https://www.youtube.com/watch?v=bEH12gkvpRc [20.09.2019].

"İsmet İnönü Koşusu'ndan kazanan Enyalios oldu". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/Yar/News/Page/13398?Tarih=05.06.2015+22%3A00%3A00 [14.03.2019].

"İstatistikler". Şans Topu. https://sans.topu.cekilissonuclari.org/istatistik [07.08.2017].

"Jokey İstatistikleri". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri [16.10.2019].

"Jokey İstatistikleri". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?1=1&QueryParameter_JokeyId=107&QueryParameter_JokeyAdi=AHMET+ÇELİK [19.10.2019].

"Jokey İstatistikleri". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?QueryParameter_JokeyAdi=ekrem [16.10.2019].

"Jokey İstatistikleri". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/JokeyIstatistikleri?QueryParameter_JokeyAdi=ömer%20kaya [19.10.2019].

"Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü". Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. https://www.tigem.gov.tr/Sayfalar/Detay/632efa63-5818-4351-a2ac-911d1afe8486 [15.06.2018].

"Katma Değer Vergisi Kanunu". Mevzuat Bilgi Sistemi. http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.3065&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= [20.07.2019].

"Kazananlar". Loto Türkiye. http://www.lototurkiye.com/SANS-TOPU/TAHMIN-TUTAN/2/ [07.08.2017].

"Kazançlı Biletler Nasıl Ödenir?". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/Yarissever/Static/Page/Odeme [31.01.2020].

Kidd, Wallis. "MacAndrews & Forbes and the Forbes Family". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/forbes-history.html [12.04.2018].

"Konya'daki 2000 Yıllık Kitabede At Yarışları Kuralları Çıktı". Arkeofili. 2 Mayıs 2016. http://arkeofili.com/konyadaki-2000-yillik-kitabede-at-yarisi-kurallari-cikti/ [03.02.2017].

"Koronavirüs (Covid-19) Önlemleri Hakkında Duyuru". Türkiye Jokey Kulübü. 18.03.2020. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35182 [01.05.2020].

"Kumar bağımlılığı". Üsküdar Üniversitesi NP İstanbul Beyin Hastanesi. http://www.npistanbul.com/tr/sayfa/kumar-bagimliligi [23.06.2017].

"Les Courses, C'est Simple". Hippodrome de Toulouse. https://www.hippodrome-toulouse.com/initiation-aux-courses/ [04.04.2020].

"L'histoire du Cadre Noir". IFCE le Cadre Noir. http://www.ifce.fr/cadre-noir/ecole-nationale-dequitation/le-cadre-noir/lhistoire-du-cadre-noir/ [19.05.1919].

"O bir şampiyondu". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/Yetistiricilik/Static/Page/OBirSampiyondu [22.06.2017].

"Merchant Adventurers in the Levant". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/testi46.htm [13.04.2018].

"Milli Piyango Çekilişlerinin Yarım Asırlık Serencamı". Milli Piyango İdaresi. http://www.mpi.gov.tr/node/56 [19.10.2018].

"Nasıl Oynanır". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Static/Page/NasilOynanir [18.06.2019].

"Nasıl Oyun Oynanır?". Türkiye Jokey Kulübü. https://e-bayi.tjk.org/TjkOnline/static?page=yardim&id=3 [07.02.2017].

"Nejat Evliyazade Koşusu'nu Derbişah kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15497 [28.10.2018].

Niyazi Ahmet. "Eyüp Oyuncakları". İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde Kent Belleği Projesi Taha Toros Arşivi (ty). http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/2436/001500456006.pdf?sequence=3 [24.08.2017].

"Πώς θα παίξεις / Γλωσσάρι". Markopoulo Park. https://www.markopoulopark.gr/explained-how-to-play [04.04.2020].

"Parier sur l'Hippodrome". Paris Hippiques. http://www.paris-hippiques.info/parier-hippodrome.html [04.04.2020].

"Pist Bakım Bilgilendirme". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/PistBakim [13.12.2016].

"Piyangonun Ünlü Satıcıları". Milli Piyango İdaresi. http://mpi.gov.tr/node/18?q=node/60 [24.10.2018].

"Présentation de la Saison 2018". Hippodrome d'Amiens. https://www.hippodrome-amiens.fr/single-post/2018/03/12/Présentation-de-la-saison-2018 [04.04.2020].

"Records of Lanark Racecourse Holdings Co Ltd, racecourse managers, Lanark, South Lanarkshire, Scotland". JISC Archives Hub. https://archiveshub.jisc.ac.uk/search/archives/0549022f-9eec-3c07-b5a3-6a34efa772c3 [27.05.2018].

"Reha Yavuz röportajı - Gazi'nin Sesleri". TJK TV. 2. bölüm (2019). https://www.youtube.com/watch?v=8R9j5l5ChAM [20.09.2019].

"Reşat Köstem'in Özdemir Atman'la yaptığı röportaj". ty. TAY TV (Youtube Kanalı). https://www.youtube.com/watch?v=ETK6Xcg1jWI [21.01.2019].

"Sadık Eliyeşil Koşusu'nu Finnesse kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/Kurumsal/News/Page/28104 [30.10.2018].

"Savoir Jouer sur l'Hippodrome". Hippodrome Cote d'Azur. https://hippodrome-cotedazur.fr/site/savoir-jouer-sur-lhippodrome/ [04.04.2020].

"Sayın Sabit Ganyan Bayilerimiz". Türkiye Jokey Kulübü. 14.04.2020. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/35295 [01.05.2020].

"Sedat Evliyazade Koşusu'nu Sayda kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/News/Page/10768?Tarih=02.02.2014%2000:00:00 [28.10.2018].

"Sir Percy Loraine Koşusu'nu Divine Heart kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/26893 [09.09.2018].

"Société de la Régie Co-intéressée des Tabacs de l'Empire Ottoman". Nizamat-ı Esasiye. 13.07.1883. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/35184?locale=tr [09.04.2020].

"Suffolk-Newmarket". Throughbred Heritage. http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerSuf.html [04.12.2017].

"Sussex-Goodwood". Throughbred Heritage. http://www.tbheritage.com/TurfHallmarks/Gazeteer/GazeteerSussex.html [04.12.2017].

"Şahane". Türkiye Jokey Kulübü. https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/ConnectedPage/AtKosuBilgileri?1=1&QueryParameter_AtId=63419 [25.07.2019].

"Şampiyon: Bold Pilot". 140 Journos. 1. bölüm (2018). https://www.youtube.com/watch?v=DfMlyXMXOi0 [29.10.2019].

"Şampiyon: Bold Pilot". 140 Journos. 2. bölüm (2018). https://www.youtube.com/watch?v=uxxccOINYZY [25.10.2019].

Şampiyon - İlk Fragman (2018). https://www.youtube.com/watch?v=u9wq75ZzOZc [20.09.2019].

"Şanlıurfa'da 5.000 Yıllık Oyuncak At Arabası Bulundu". Arkeofili. 03.10.2017. http://arkeofili.com/sanliurfada-5-000-yillik-oyuncak-at-arabasi-bulundu/ [04.10.2017].

"Şans Topu". Loto Tahmin. http://www.lototahmin.com/sanstopu.htm [07.08.2017].

"Tarım Eski Bakanlarımız". Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı. https://www.tarimorman.gov.tr/sayfalar/tarimeskibakanlarimiz.aspx?ogeid=4 [19.01.2019].

"Tarihçe". Buca Belediyesi. http://www.buca.bel.tr/Buca-Hakkinda/1/tarihce/buca.html [10.04.2018].

"Tarihçe". Spor Toto Teşkilat Başkanlığı. http://www.sportoto.gov.tr/sayfa/106/tarihce [31.10.2019].

"Tarihçe". Türk Hava Kurumu. http://www.thk.org.tr/thk_kurumsal/itemlist/category/156-tarihçe [14.07.2018].

"Tarihçe". Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları. http://www.tcdd.gov.tr/content/31 [10.04.2018].

"Tarihçe". Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi. http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Detay/TMOK/Tarihce/46/1 [30.06.2018].

The British Newspaper Archive. https://www.britishnewspaperarchive.co.uk [09.04.2020].

"The Origins of Royal Ascot". Royal Ascot Official Hospitality Supplier. http://www.royalascothospitalityuk.co.uk/history-of-royal-ascot [29.07.2018].

"TJK Ekrem Kurt Apranti Eğitim Merkezi". https://www.tjk.org/TR/YarisSever/Static/Page/AprantiEgitimMerkezi [01.10.2019].

"Tjk'nın ilk Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Koşusu'nu Kinowa kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15140 [29.10.2018].

"TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri: Yıllar ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları (1927-2018)". Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 [23.02.2019].

"Tüm İsimli Koşular". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/TumOnemliKosular [22.01.2019].

"Tüm Önemli Koşular: Çaldıran Koşusu". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/OnemliKosular [24.09.2018].

"Tüm Önemli Koşular: Dr. Seferof Koşusu". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/TumOnemliKosular?QueryParameter_OnemliKosuKodu=1331, [27.05.2018].

"Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu". http://www.gsdf.gov.tr/tr [25.09.2017].

"Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun". Mevzuat Bilgi Sistemi. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4207.pdf [13.03.2020].

"Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun". Mevzuat Bilgi Sistemi. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2429.pdf [18.04.2017].

"Updating the Whittalls of Genealogy in 1996 and Organizing the Reunion of 1999". Levantine Heritage. http://www.levantineheritage.com/pdf/Updating-the-Whittalls-of-Turkey-genealogy-in-1996-Betty-McKernan.pdf [01.05.2018].

"Vali Şahin Abraham Paşa Konağı'nın Restorasyon Çalışmasını İnceledi". TC İstanbul Valiliği. 15.12.2015. http://www.istanbul.gov.tr/tr/guncel/haberler/vali-sahin-abraham-pasa-konaginin-restorasyon-calismasini-inceledi [11.05.2018].

"Veliefendi Hipodromu Sipahi Ocağı At Yarışları". TRT Arşiv. http://www.trtarsiv.com/izle/81904/veliefendi-hipodromu-sipahi-ocagi-at-yarislari [25.05.2018].

"What's in a Name - Minoru Park". The Friends of Richmond Archives. 17.12.2015. https://richmondarchives.ca/2015/12/17/whats-in-a-name-minoru-park/ [27.05.2018].

"Whittall". Humphrys Family Tree. http://humphrysfamilytree.com/Maltass/whittall.html [01.05.2018].

"William Giraud Koşusu'nu Extra Power kazandı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/map/News/Page/15528 [14.04.2018].

Yakuboğlu, Afşin. "Bariyer Dibinden". Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/afsin-yakuboglu-zor-altili-2361383-skorer-yazar-yazisi/ [14.12.2016].

"Yarışsever 250993". https://ebayi.tjk.org/u/yarissever250993. TJK e-Bayi [07.02.2020].

"Yıllık Yarış Programı". Türkiye Jokey Kulübü. http://www.tjk.org/TR/YarisSever/Query/Page/YillikYarisProgrami [18.04.2017].

"Yitirdiklerimiz". İzmir Gazeteciler Cemiyeti. http://igc.org.tr/igc/yitirdiklerimiz/ [12.09.2018].

Yücel, Bedrettin. "Muhsin Ertuğrul ve Tiyatromuza Hizmeti". İstanbul Şehir Üniversitesi Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi. http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/9057/001583330010.pdf?sequence=1 [06.05.2018].

"Yüksel Saymaz röportajı - Gazi'nin Sesleri". TJK TV. 5. Bölüm (2019). https://www.youtube.com/watch?v=0InxH68fW5k [20.09.2019].

SİNEMA ESERLERİ:

Ah Ne Güzel Nane Şekeri. yön. Taner Oğuz (1976). http://www.sinematurk.com/film/1508-ah-ne-guzel-nane-sekeri/ [09.07.2019].

Atla Gel Şaban. yön: Natuk Baytan (1984). http://www.imdb.com/title/tt0252245/ [28.09.2017].

Ben-Hur. yön. William Wyler (1959). https://www.imdb.com/title/tt0052618/ [07.04.2020].

Bizim İçin Şampiyon. yön. Ahmet Katıksız (2018). https://www.imdb.com/title/tt9124428/ [18.12.2019].

Canım Kardeşim. yön. Ertem Eğilmez (1973). https://www.imdb.com/title/tt0267351/ [07.07.2019].

Ceza. yön. Mehmet Dinler (1974). https://www.imdb.com/title/tt5123984/ [07.07.2019].

Çukur. sezon 2. bölüm 6. 22.10.2018.
https://www.youtube.com/watch?v=7fV0ioBld-M [29.10.2019].

Çukur. sezon 2. bölüm 8. 05.11.2018.
https://www.youtube.com/watch?v=TfhNAAwtAJI [29.10.2019].

Çukur. sezon 2. bölüm 13. 10.12.2018.
https://www.youtube.com/watch?v=oJe_tOOLCgE [29.10.2019].

SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ:

Enis Tulça, 15.12.2017, İstanbul.

Sadettin Atığ, 01.09.2018, İstanbul.

Aydemir Akbaş, 21.10.2018, İstanbul.

Emir Alkaş, 05.09.2018, İstanbul.

Edip Çizmeci, 13.09.2018, İstanbul.

Leyla Çizmeci, 13.09.2018, İstanbul.

Celalettin Alkan, 07.11.2018, İstanbul.

Ercan Fırtına, 12.01.2019, Adana.

Vehbi Dikmen, 14.01.2019, İstanbul.

Cemail Bakındı, 11.06.2019, İstanbul.

Feridun Oruntak, 14.06.2019, İstanbul.

Osman Aksoy, 18.06.2019, İstanbul.

Gökhan Gül, 19.06.2019, İstanbul.

Nurittin Gül, 19.06.2019, İstanbul.

Arek Kuyumciyan, 03.07.2019, İstanbul.

Yurdakul Kayacan, 17.07.2019, İstanbul.

Can Güven, 07.08.2019, İstanbul.

Hakan Cantınaz, 18.09.2019, İstanbul.

Süleyman Akdı, 23.10.2019, İstanbul.

Tuncel Aydın, 08.11.2019, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

Demografik Bilgiler

Adı, Soyadı:	Ozan Torun
Doğum Yeri ve Tarihi:	İstanbul, 01/04/1984
İletişim:	ozanml@yahoo.fr

Eğitim Bilgileri

Doktora:	TC Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı (2014-2020)
Yüksek Lisans:	Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (2010-2012)
Lisans:	TC Yeditepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü (2003-2008)
Lise:	Özel Saint Benoit Fransız Lisesi (1995-2003)

Yayınlar ve Eserler

Ozan Torun, Fahriye Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarışseverler", **Turkish Studies - Social**, 15(2), 2020.

Ozan Torun, "At Yarışlarının ve Müşterek Bahislerin Kısa Tarihi", **Toplumsal Tarih**, s. 292, 2018.

Kemal Arı, **Suyun İki Yanı: "Mübadele"**, ed. Ozan Torun, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

Ozan Torun, "Cumhuriyet'in İnşa Döneminde Hipodrom ve Stadyumlar", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Genç Bakışlar**, Ed. Ercan Karakoç, İstanbul: UKİD, 2015.

Alplerden Kafkaslara Kars Peynirciliğinin 150 Yıllık Tarihi, ed. Ozan Torun, İstanbul: Tarih Vakfı, 2014.

Ozan Torun, “Cumhuriyet İstanbul’unun Kaybolan Statları”, **Four Four Two**, s. 77, 2012.

Ozan Torun, “Endüstriyelleşen Futbola Direnen Son Kale: İnönü Stadyumu’na Veda Etmek”, **Toplumsal Tarih**, s. 213, 2011.

Profesyonel Deneyim

Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı
Vakıf Koordinatörü (2014 -)

Tarih Vakfı
Proje Koordinatörü (2009-2014)